

ANDHRA MAHABHARATAMU
CRITICAL EDITION

Vol. 1.

Adi and Sabha Parvas

ANDHRA MAHABHARATAMU
(Critically edited for the first time)

Editorial Board

PROF. K. LAKSHMI RANJANAM (*Chairman*)
PROF. D. VENKATAVADHANI

Advisory Board

RALLAPALLI ANANTAKRISHNA SARMA
VEMPARALA SURYANARAYANA SASTRY
DEEPALA PITCHALAH SASTRY

Published with the financial assistance of the Govt. of India and
the Govt. of Andhra Pradesh by the Department of Telugu,
Osmania University, Hyderabad—(India).

ANDHRA MAHABHARATAMU

(*Adi and Sabha Parvas*)

Vol. I.

Critically Edited by

Prof. K. Lakshmi Ranjanam.

Dr. B. Rama Raju.

Prof. D. Venkatavadhani.

Dr. P. Madhava Sarma.

Prof. N. Venkata Rao.

Dr. M. Kulasekhara Rao.

Prof. B. Lakshminarayana Rao.

Shri A. Rajeswara Sarma.

Dr. P. Durgaiah.

Dr. K. V. Ramakoti Sastry.

TELUGU DEPARTMENT

Osmania University

Hyderabad (India)

1968.

FIRST EDITION.

COPIES 3000.

Price Rs. 15/- (Rupees Fifteen only).

ACCNO 4,806

627

All rights reserved.

ఆంధ్ర మహాభారతము

సంశ్లేఢిత ముద్రణము

ప్రథమ సంపుట

ఆది - సభాపర్వములు

ఆంధ్ర మహాభారతము

సంశోధిత ముద్రణము

కార్యవర్గ సంపాదకులు

అచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము (అధ్యక్షులు)

అచార్య దివాకర్ల వేంకటావధాని

సలహా సంఘము

శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ

శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రి

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి

భారత ప్రభుత్వ — ఆంధ్ర ప్రభుత్వముల

ధనసహాయముతో ముద్రితము

1968

ఆంధ్ర మహాభారతము

సంశోధితముద్రణము

సంపాదకవర్గము

ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము

డాక్టరు పల్లా దుర్గయ్య

ఆచార్య భూపతి లక్ష్మీనారాయణరావు

ఆచార్య నిడుదవోలు వేంకటరావు

డాక్టరు బిరుదురాజు రామరాజు

డాక్టరు పాటిబండ మాధవశర్మ

డాక్టరు మడుపు కలశేఖరరావు

శ్రీ అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ

డాక్టరు కేశవరపు రామకోటేశాస్త్రి

ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటావధాని

ప్రథమ సంపుటము. ఆది-సభాపర్వములు

తెలుగు శాఖ

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

హైదరాబాదు

1968

ప్రథమ ముద్రణము

ప్రతులు. 3000.

వెల. రూ. 15/- (పదిహేను రూపాయలు)

సర్వస్వామ్యములు ఉస్మానియా
విశ్వవిద్యాలయము వారివి

ముద్రాపకులు

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ముద్రణాలయము

హైదరాబాదు

1968

ఏయది హృద్య మపూర్వం
జేయది యెద్దాని వినిన నెఱుక సమగ్రం
జైయుండు నఘనిబర్హణ
మేయది యక్కఢయ వినఁగ నిష్టము మాకున్.

(1-1-80).

CONTENTS

	<i>Page</i>
Benedictory Sloka of Nannaya Bhattu written in the hand of Dr. Sarvepalle Radhakrishna, Former President of Indian Republic .. • ..	
Foreword — <i>Dr. D. S. Reddi</i> , Vice-Chancellor ..	
Introduction (English) — <i>Prof. K. Lakshmi Ranjanam</i>	I
Upodghatamu — <i>Prof. D. Venkataavadhani</i> ..	81-158
Vishayasuchika of the Text	159
Text of Andhra Mahabharata —	1-725
Firstline Index of the Text	726-769
Appendix—I. Printed editions	769-777
Appendix—II. List of Donors of palmleaf manu- scripts and printed editions	777-780

శ్రీ వాణిగిరి బాహ్యుల బంధువత్సవము శాంసే ।
 ఘనమే ।
 యో కానుంస్థి తిమూరకాంత్యవరా తాం శ్రీ
 శ్రం సేయో గా భావాం ।
 తే నౌ ద త్రయ మూర్తయశ్రీ శ్రుతాః ।
 సం తా శ తావస్సృక్తే ।
 మా మానుః శ్రుతా తా మూలై ని
 భవత్ కంధరాః ప్రాయశా ॥
 స రా దా తీర్తాః

4.8.1963.

Benedictory sloka of Nannayya Bhattu written in the hand of
 Dr. Sarvepalle Radhakrishna, former President of India.

FOREWORD

On the happy occasion of the Golden Jubilee of this University, it gives me great pleasure and satisfaction to introduce to the scholarly world the first volume of the Andhra Mahabharata, critically edited by the members of the staff of the Department of Telugu, Osmania University.

The Mahabharata is one of the greatest epics of the world, a perfect human document, and a store-house of knowledge and wisdom. The Andhra Mahabharata, which is a free translation of the Sanskrit original, has special appeal to Telugu scholars, being the first work of literature in Telugu and a masterpiece among the Telugu classics. The present edition is based on a critical study of a large number of palm-leaf manuscripts, collected from different parts of the State and edited by a team of competent scholars in Telugu.

I take this opportunity to thank the Government of India and the Andhra Pradesh Government for having provided funds for the preparation and publication of this work. I congratulate all the editors and their colleagues on their collaborative and successful scholarly venture. I hope they will strive to bring out the remaining volumes in quick succession.

Hyderabad
18th September, 1968

D. S. REDDI
Vice-Chancellor
Osmania University.

భద్రం కర్ణేః శృణుయామ దేవాః ।

భద్రం పశ్యే మాక్షభి ర్యజతాః ॥

నారాయణః సమస్తృత్య

నరం చైవ నరోత్తమమ్

దేవీమ్ సరస్వతీమ్ చైవ

తతోజయ ముదీరయేత్ ॥

CRITICAL EDITION OF ANDHRA MAHABHARATAMU

PREFACE

THE Editorial Board of the Andhra Mahabharata Project, Osmania University has sincere pleasure in presenting to the Assemblies of learned men of Andhra the I Volume consisting of Adi and Sabha Parvas, of the Critical Edition of Telugu Bharatam. Nannaya Bhattu, the first great poet of Andhra, the first architect of Telugu Bharatam pays homage to the assemblies of wise men and calls them "the lotus lakes of good men" (సత్యశాంతర సరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొనియాడి వేడుకన్ 1-1-24). Another Telugu poet Ketana seems to say what the wise men smile upon is blessed. What they frown upon is irretrievably lost. Obeisance to the wise who are next only to the Gods.

ANDHRAS AND MAHABHARATA

Mahabharata is a national epic of India. Andhras also feel the same. They not only feel the Mahabharata but they

1 1-1-24 represents Adi Parva, 1st Aswasa, Verse 24.

Future References to Andhra Mahabharata may be understood thus.

live the epic. Witness the great battle of Palnadu of the 12th Century A.D. The heroes of Palnadu (Guntur District) re-enacted the episodes of Mahabharata in a quaint manner. The battle of Palnadu is a fight among cousins like the epic war. The Pandavas and Kauravas quarrelled over the dice. The Palnati heroes fell out over an exciting cock-fight. There is *manda-potu* (seizure of the herds) in the story of Palnadu to match the Ghoshayatra and Gograhana incidents in the ancient epic. The greatest among the heroes of Palnadu mighty Si am Brahmanayudu—is hailed as Palnati Vishnu. The Kr da-bhiramamu, a work of the early 15th Century mentions that in the city of Orugallu (Warangal) there was a temple for Pandavas. Worship or Veneration for the Pandava hero Arjuna is indicated by Panini in his sutra " వారు దేవార్జునాభ్యామ్ 4-3-98 " Worship of warriors is common in Andhra. Heroes of Palnadu come under this category. The practice to set up stone images called *Vira-gallulu* (hero-stones) for mighty fighters, was much prevalent in Andhra during the middle ages.

The story of Mahabharata became so much an integral art of our national life that numerous Telugu proverbs are ased on it.¹ " If you like to hear a story listen to Bharata. If you want a tasteful dish eat *Garelu* (a preparation of Udad); harata without Karna, Mana Duryodhana (a veritable uryodhana in self-respect); Saucha Gangeya (Bhishma in purity of character) is a favourite title of many a Telugu King and Chieftain in the inscriptions. Uttarakumara prajnalu (a derisive term). There is a saying " He blocked my path like Saindhava;" An Evil genius like Sakuni. ' Do I not know the Pandavas—they are four in number like the four legs of the cot ' a humorous observation. Many more can be cited. It is not only the common people that are attached to the Mahabharata. No less a person than King Rajar a Narendra (1022-63) of the Eastern Chalukya Dynasty of ajahmundry declared to his learned courtiers " These five are t e objects of my veneration and love—the respect of Brahmins ; the constant desire to hear the story of Mahabharata ; an intense love for the worship of Siva, lord of Parvat ; the desire for unceasing charity and a neverfailing desire for t e company of the wise and good men." (1-1-12) To the question w y he liked the Mahabharata, his answer is " From the Moon, through Puru, Kuru and Pandavas,

1. తింటే గారెలు తినాలి. వింటే భారతము వినాలి ; కర్ణుడు లేని భారతము, మానదుర్యోధనుడు; శౌచగాంగేయ ఉత్తరకుమారప్రజ్ఞలు, సైంధవుడిలా అడ్డు పడ్డారు. పంచపాండవుల్ని నేనెరగనా మంచం కోళ్ళలా నలుగురు.

our family is descended." (1-1-14) Rajaraja claims descent from the Lunar race, Pandavas belong to this race, hence he desires to listen to the story of his ancestors.

MAHABHARATA—THE FIFTH VEDA

That is the ostensible and personal reason. The better and more abiding reason is that Mahabharat is considered the Fifth Veda. It is as venerable as the Vedas. It is a mine of Dharma. It is a great poem. It is a store of philosophy, of political science, the great Itihasa and what not. These ideas have been well brought out by Nannaya Bhattu in the prologue to his work. (1-1-33.) He mentions again and again that the reading of Mahabharata is a meritorious act and that the wealth of Punya (virtue) acquired by the study of Vedas, by the performance of sacred sacrifices, by penance, by Brahmacharya (celibacy), by charities—all this Punya is achieved by a constant study of the epic.

Tikkana Somayaji, the great successor of Nannaya Bhattu is more explicit in his claim for the authority of Veda to the Mahabharata. "whenever and wherever there is a conflict of opinion between the Vedas, Smritis and the Puranas, the Mahabharata is the authority that reconciles these differences and lays down the law with regard to the four-fold duties of man" (4-1-4). Down to the most modern period Telugu poets and Telugu people retain this profound veneration for this ancient epic.

TELUGU BHARATAM—THE FOUNTAIN HEAD OF TELUGU LANGUAGE

More practical and immediate reasons sustain the respect of Andhras for Telugu Bharatam. These are more mundane reasons (1) Andhra Mahabharata contains our earliest, highest and most popular poetry (2) It is the primary source of our classical grammar, our prosody and our lexicology.

Taking these factors one by one, we will add a few remarks. Mahabharata is our earliest poetry in the field of pure poetry. There is evidence of versification down from the middle of the 9th Century A.D., in the inscriptions of the Eastern Chalukya King, Vijayaditya III. Some claim even a much earlier origin to versification in Telugu. They trace it to the royal decrees of the Chola Princes of Renadu (the Cuddapah district) who are the early contemporaries of the Eastern Chalukyas. Some

doubt whether these fragmentary records can be called poetry. However there is no dispute about the fact that Nannaya's composition is the first worthy essay in aesthetic poetry. The opinion of yet a few writers that good Jaina poetry existed long before Nannaya and that it was destroyed by non-Jainas, is not so far borne out by any evidence. It appears that Andhra Jainas did not find much favour in the land of their origin for the exercise of their literary talent. They seem to have migrated to more congenial regions and adopted the Kannada language as the vehicle of their poetic talent. The case of the 'Ratnatraya,' the three gems of ancient Kannada poetry, Pampa, Ponna and Ranna is mentioned in this connection. Adi Pampa is said to have flourished in the Vemulavada region, the modern Nizamabad-Karimnagar Districts.

It is our highest poetry in the sense that two master minds of Telugu fashioned it and a third joined his genius to it. It is true that the theme is not of Andhra Origin—not Desi in the strict sense of the term. That it is universally popular with Telugu people is an age-long fact. It is freely read and understood in the villages even to the present day. It is justly popular by its ennobling themes, a natural, easy and dignified diction, by the avoidance of pedantry and vulgarity and by eschewing artificiality in all situations. Nannaya is highly economic in descriptions though his successor Tikkana showed a tendency to relax this restraint in his earlier Parvas. But he too returned to his exemplar's path not only in the matter of theme but also in conciseness and compactness of expression. If the soul of wit is brevity, Andhra Mahabharata is the finest example of this in Telugu.

SOURCE OF CLASSICAL GRAMMAR

The place of Andhra Mahabharata in the field of our Classical Grammar is supreme and unrivalled. The more liberal minded among our Grammarians held up the literary usage of Kavitraya—the three poets of Telugu Mahabharata (Nannaya, Tikkana and Yerrana) as standard and worthy of imitation. There is a hard core among the grammarians who are unwilling to place even Tikkana and Yerrana on the pedestal, by the side of Nannaya. They hold that Nannaya's literary usage alone ranks as "Arsha"—classical, as far as Telugu is concerned. All subsequent poets have to look up to him for purity of literary expression. Where they differ from him, Nannaya must prevail. This is the dictum of an old poet,¹ Kavi Rakshasa whose time

1. Appakaviyamu. Introductory Verse No. 46.

is not clearly known. A late authority like Ahobala Pandita, (close of the 17th Century) commentator on "Andhra Sabda Chintamani" endorsed this view. The greatest of Telugu poets including Tikkana, Allasani Peddana and Pingali Surana held Nannaya Bhattu in unquestionable veneration. They may have at the same time introduced minor changes in the poetic usage, consistent with the tastes of the learned men of their age. For a correct understanding of the classical grammar of Telugu, a Critical Edition of Andhra Mahabharata is essential.

SOURCE OF TELUGU PROSODY

Similarly Telugu Bharatham is the main source for a study of Telugu prosody. All works on Telugu prosody except Kavi-janasraya are subsequent to the Mahabharata. The Authorship of Kavijanasraya is disputed. It may come nearer to the period of Nannaya but cannot precede it. One limiting factor is that the poets of Andhra Mahabharata did not exhaust the gamut of purely Desi metres. A well known metre like Dwipada does not find a place in the Bharatham. The Saiva poets and later on Vaishnava poets employed this Desi metre in a masterly fashion and built up a separate and vast branch of literature. The Ragada metre, with its alliterative numbers is not used in Mahabharata. The Prabandha poets are very fond of this in describing the frolics of young damsels. Purely song metres also do not find a place in the high serious poetry of the epic. Non-the-less, Telugu Bharatham is the fountain-head for the study of Telugu prosody. Herein Nannaya Bhattu, though supposed to be the architect of the Marga style as against the Desi style, is more liberal in the use of native metres like Madhyakkara. Taruvoja, Layagrahi etc. besides the normal verses. His manipulation of the Śiṣa metre is peculiar to his poetry and forms interesting study by itself. Similarly his employment of the Madhyakkara metre is nearer to the ancient models as found in the Bezvada inscription of Yud-dhamalla.

The use of the Akhanda-vadi or Yati in the Caesura system has long been a sturdy bone of contention among Telugu writers on prosody. The earlier prosodists like Anantamatya (A.D. 1420) seem to approve of it. A purist like Appakavi (A.D. 1656) does not countenance it. Modern authorities like Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Panthulu take Appakavi to task for this. The Rao Saheb and others of his school accuse Pundits of having altered the readings of Mahabharata to conform to their views on prosody. A Critical Edition of Andhra

Mahabharata—if satisfactorily done—must throw light on some of these disputed points. Telugu employs both Yati and Prasa schemes in its poetry. They serve as great restraining agents on enthusiasts who are tempted to refashion the poetry of master minds in order to make it conform to their notions of grammar and propriety or other considerations.

To quote only one instance among many, how a prosodial scheme can sway scholars, we may refer to one verse.¹ In the second line of this verse some have taken the reading “Kapila Gaddamu” (Tawny beard). This verse has ‘v’ in the Prasa theme. The word ‘Kapila’ falls in the Prasa Sthana. If this reading is accepted we have to agree that Nannaya rhymed ‘p’ and ‘v’ sounds. This is no doubt accepted for caesura but not for Prasa. There is yet another objection to this reading according to some. In the compound “Kapila Gaddamu” a purely Telugu word ‘Gaddamu’ is brought into fusion with a purely Sanskrit adjective ‘Kapila.’ This is not in consonance with classical grammar or good usage. Will a poet of Nannaya’s stature, who is very careful about grammar, commit such a solecism?

Scholars are much exercised over it. They bring to bear all their ingenuity and all their erudition to save Nannaya, the Valmiki of Telugu Literature, from a charge of indifferent grammar. Paravastu Chinnaya Suri (mid 19th Century), the best authority on classical grammar in the modern period accepted the reading (Kapila Gaddamu) and explained it on the principle, of “Anindya Gramya” a solecism which we should accept with veneration as it pertains to the father of Telugu poetry. It is a highly sensible and pleasing approach. Other scholars are not prepared to accept this graceful explanation. They ransacked Telugu Vocabulary and fitted up some obsolete words and tried to save Nannaya from the charge of grammatical and prosodial solecism. One wonders whether Nannaya really needed the help from self-styled champions or whether their advocacy improved his position as a most natural and pleasing poet. A critical edition of Andhra Mahabharata has to tackle such difficult issues. The present editors cannot vouchsafe satisfaction to all the contending schools.

1. మధ్యాహ్నం: అవసరజ్ఞుండయి వ్యాసుఁ డేతెంచె నంత నత్తపసి
కవిలగడ్డంబును గవలజడలును గవలకన్నులును
దవిన యన్నవ నల్లనైన దీర్ఘపుండనువును జూచి
యవిదగన్నుం గవ మొగిలి తెఱవకయుండె భయమున. (1-4-254.)
2. Balavyakarana. Samjna Paricheda—Sutra—23.

In the field of lexicography also, Andhra Mahabharata enjoys the supreme position. When the meaning or form of a Telugu word has to be fixed with precision, grammarians and lexicographers quote the Mahabharata in support. Ganapavarapu Venkata Kavi (A.D. 1676) seems to be the earliest authority who employed this method in his work, "Andhra Prayoga Ratnakara." In support of his grammatical findings, he quotes Andhra Mahabharata. It was only in the 19th century that Telugu lexicography assumed the modern form. Charles Philip Brown quoted Mahabharata verses in his dictionary. This method was elaborated and systematized by the author of Sabda Ratnakara, late Bahujanapalli Sitaramacharyulu Garu and was followed up by the compilers of the Suryaraya Andhra Nighantuvu. A Critical Edition of Mahabharata will stand our lexicography in good stead.

There is a minor branch of dictionary-making which plays an important role as far as the Telugu Language of the classical period is concerned. This is the incidence of the "Sakata Repha" popularly known as "bandira," the harder form of the trilled consonant. The 'r' sound in Telugu is pronounced with a lighter touch and a harder touch. This distinction is fundamental to Dravidian languages. Words carry a different meaning with or without the Sakata Repha. The opposite or the light trilled sound is called Sadhu Repha. As far as the classical language is concerned the distinction between Sakata Repha and Sadhu Repha is observed with great care. But as time passed on people became indifferent to the distinctive utterance of two trilled sounds and they got merged into one sound. It became difficult even for poets to maintain this distinction on any rational principle. Therefore compiling lists of words with Sakata Repha became a literary necessity. There were not Lakshanikas wanting who took to this meticulous task and composed special treatises on Sakata Repha. All standard writers fall back on the Andhra Mahabharata for a correct lead in this branch of lexicography.

Chiefly they attach importance to the usage of Nannaya as the earliest authority. Owing to the obliteration of distinction in pronunciation, some words assumed two forms, one with the Sakata and the other with Sadhu Repha. In such disputed points, the Mahabharata and particularly Nannaya is looked upon as the most reliable source. In this branch of compiling lists of words with Sakata Repha, the earliest attempt seems

to have been made by Tallapaka Peda Tirumalacharya, (A.D. 1530) son of the famous saint-singer Annamacharya. Peda Tirumala compiled a small verse dictionary called—*Repha Rakaramulu*. He did not quote from Mahabharata for corroboration. Appakavi (A.D. 1656) in his work *Appa Kaviyamu Aswasa II* collected some lists of words with both the 'r' sounds. Herein he shows some words which contain the lighter and harsher sound of the trill. From this we have to infer that Telugu pronunciation as far as the 'r' sound is concerned underwent a change during the six centuries that elapsed between Nannaya and Appakavi.

Others who wrote on the same subject *i.e.* the light 'r' and hard 'r' sounds are Bharatamu Lakshmipati Somayaji with his book '*Sakata Repha Nirnayamu*' and Ogirala Ranganatha Kavi, with his book '*Dwirepha Varna Darpanamu*'. The former claims that the lists of words collected by him are based on the usages in Telugu Bharatam. He quotes many verses from it. There is much justification for this claim for Lakshmipathi Somayaji is the author of a commentary on the Telugu epic. More about this later on.

There is yet another branch of our dictionaries—the *Accha Tenugu Nighantuvu*—dictionary of pure Telugu words. The early Saiva poets like Nannechoda and Palkuriki Somanatha desired to revolutionise the Telugu poetic style. They felt some dissatisfaction with what they called Marga style which can be equated roughly with classical diction. Though they do not expressly mention Nannaya Bhattu or his Mahabharatam, they seem to imply Nannaya's style by the Marga Paddhati. As a counter move to this they raised the slogan of the Desi style with Janu Tenugu. Now, Janu Tenugu is not clearly defined. However from a solitary verse of Palkuriki Somanatha, critics understand that it means Accha Telugu. This implies that part of the vocabulary of the Telugu language, excluding the Tatsama element. Later in the 16th Century, whole Kavyas with Accha Telugu vocabulary were written. Keeping this in view one scholar of the modern period—late Kotra Lakshmi Narayana Sastry—compiled an Accha Tenugu dictionary. He also extracts quotations from Andhra Mahabharata. This dictionary seems to lean heavily on the extracts collected in Sabda Ratnakara. As it did not approach Mahabharat direct and is based on secondary sources, it may not help us much in preparing the Critical Edition of Bharatam.

Such being the importance of Andhra Mahabharata in the field of Telugu Literature and language, scholars and savants of the last generation began to wish for a critical edition. After printing became popular in Telugu numerous lovers of Telugu printed and issued the Mahabharata, often in parts only and some times in its entirety. It is a huge under-taking and must have taxed the resources of our early printers. Andhra Mahabharata runs into 21,516 verses, and rose pieces, in the traditional 18 parvas. It consists of 63 - swasas corresponding to the Adhyayas of the Sanskrit epic. The Telugu epic mostly conforms to the classical epic in the division of the story into Parvas i.e. the story content. Adi Parva in Telugu corresponds to the story content of that Parva in Sanskrit. But within the body of the Parva considerable freedom is assumed by the three great poets of Telugu of Bharatam. They often condensed the story, pruned or rejected the numerous upakhyanas, philosophical discussions and politico-economic disquisitions. So that Telugu Bharatam is compressed into a fifth in size of the Sanskrit epic.

MAHABHARAT IN PALM - LEAF MANUSCRIPTS

Before the prevalence of printing, Mahabharata was written and preserved in palm-leaf manuscripts only. We did not so far meet with an - paper manuscript of the Bharatam earlier than the one prepared under the direction of C.P. Brown. Preparing a palm leaf manuscript must have involved much labour and expenditure. Only the rulers of principalities and the few wealthy citizens could afford this literary luxury. The scribes were not often equal to the task of copying a Mahabharat manuscript as they lacked the scholarly equipment needed for it. Therefore they were prone to make mistakes. Occasionally we meet with intelligent scribes also. All of them make pathetic apologies for the errors they commit. We fully sympathize with them. The material which they write upon is such that it is not easy to erase what is once written.

SPELLING PATTERNS

The spelling of the Manuscripts leaves much to be described. Apart from letters, similar in form getting confused like 'the Telugu 'n' and 's' the 'p' and 'v', 'th' and 'h,' Varnakrama or Orthography presents many peculiarities. In instance scholars are very particular about the distinction

between the soft 'r' and hard 'r' (what Caldwell calls the mellinum and vallinum 'r' respectively). Lakshna Granthas have been written about them. But our manuscripts are almost silent about it. They use only the symbol of the mellinum 'r' for both. Another orthographical feature over which scholars are very particular and differ among themselves vehemently—the half nasal is conspicuous by its absence in the manuscripts. Strange indeed. In order to indicate the value of the full nasal and half or silent nasal a device was adopted. Where the full nasal sound is intended the Purna Anuswara is written and the following consonant is doubled. For instance a word like 'Kumda' (pot) will be written 'Kum-dda.' If the nasal sound is silent the Purna-anuswara will still be written but the succeeding consonant will not be doubled. Vandu—(he.) Certain conjunct consonants had a peculiar utterance, shifting away from their original sounds. For instance in the conjunct consonant 'jna' we have the palatal and nasal combination. But in common speech, perhaps it was rendered as 'gna,' a guttural and nasal combination. Basing itself upon this speech habit, a new type of caesura was brought into vogue by poets.

There are other peculiarities in spelling in the writing of manuscripts. For example the Druta consonant, the volatile 'n' takes the shape of a 'polla nakara' viz the mute nasal without the help of vowel to enunciate it. This form without the enunciative vowel has to occur at the end of certain verses. There the 'polla nakara' has to be written. But the manuscripts write it in its 'Swatva' form i.e. 'nu' with a vowel ending. This will mar the prosodial requirements. Therefore a grammarian like¹ Chinnaya Suri had to frame a cautioning rule—there is no Swatva form at the end of a verse which ought to end in the long sound.

Another feature of manuscripts spelling is the use of "valapali Gilaka" Valapali Gilaka is a device to represent the 'r' sound in conjunct consonants. This device is permitted when 'r' is the first member in the conjunct—as in the word Karma action. But when the 'r' sound is the second member in the conjunct this device is not applicable—as in the word Amra, (mango). The consonant to which the "valapali gilaka" is added is usually doubled in the manuscripts though rules of orthography do not require it. Yet another noteworthy point in the spelling of palm-leaf manuscripts is the use of the Purna

1. గర్వపాఠాయ యగు పద్యంబు మదను స్వత్వంబులేదు. జాం. వ్యా. సంధి. 20.

Anuswara (full nasal sound) before Sthira Varnas. In Telugu grammar letters other than Parusha (hard consonants) and Sarala (soft consonants) are called Sthira varnas. The nasals come under this class. The Purnanuswara is prohibited before them as it is redundant. In words like Anna (elder brother) amma, (mother) grammar prescribes that we should double the consonant and not write Anuswara before it. But the scribes of manuscripts usually commit this solecism.

There is no doubt of a historical background to it. In the development of the Telugu Language this represents one stage. In pre-Nannaya language words changed their form due to assimilation. A village by name "Kamburam-Cheruvu" got assimilated into Kammari-Cheruvu. The anuswara was perfectly logical before the stage of assimilation. After the operation of assimilation it is superfluous. That is why the grammarians formulated a¹ Sutra which states 'that in Telugu the Anuswara occurs only before the Parusha and Sarala varnas.' The scribes are not willing to give up their age-long way of spelling and writing. The grammarian does not exercise a sympathetic imagination and understand why the scribe insists on writing as he does. It is like the deaf and the dumb discoursing.

THE SCRIBES

Appakavi, the self-conscious Lakshanika comes down heavily upon the poor scribes and condemns them roundly. Ignorant scribes and readers have been responsible for changing the text in the kavyas of great writers like Nannaya and others.² Persons with little learning made them worse by indiscriminate emendations. If Lakshanikas accept these perverted readings as basis for laying down the law (with regard to grammar or prosody) will wise men accept such canons as sound rules. Allasani Peddana, the well known poet of the court of Sri Krishnadeva Raya referred to the ignorance of the scribes

1. సంస్కృతసమేతరములైన తెలుగుశబ్దములయందుఁ జరుప నరళంబు లకు ముందే నిందువు కానంబడు చున్నది. బాల. సంజ్ఞా. 16.

2. నన్నయ ముఖ్య సత్కవిజనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్ కొన్నియుఁ బాఠకాధములు గొన్నియుఁ బోకడఁ బెట్టఁ దక్కువై యున్నెడఁ గాంచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పుతోనఁ జెల్లనిజ మంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు నమ్మకంతురే. అప్ప. 3. 202.

in one of his¹ Chatu verses. To one who asked for the composition of a Kavya on the spot he is said to have replied humorously "How can poems come to order—without solitude, without a hearty meal, and a perfumed Tambula sent by the dearest lady, without the cradle to swing, and finally without the presence of readers who are connoisseurs in literature and scribes who can distinguish between the right and wrong. Kuchimanchi Timmakavi (18th Century) also felt the same about scribes. When Appa Kavi rejected the claim of Bammara Potana's² Bhagavata for being a standard work because Potana confused and mixed up the hard and soft 'r' sounds in matters of Yati and Prasa, Timmakavi answered the objection thus. "It must have been the mistake of lesser poets that such errors crept into the Bhagavata. Otherwise can any one accuse the great poet Bammara Potana of ignorance about the³ rule regarding 'r' sound. The story goes that some portions of of Potana's Bhagavata were damaged by worms and that his friends and students filled up these gaps.

INTERPOLATION

That is how poets and Lakshanikas felt about the ignorance and vagaries of scribes. Some were bitter and some were humane in their approach. Sometime an ill-equipped but rash scribe tries to correct the author's text according to his lights. Yet another will indulge in the excusable pastime of composing one or two verses himself in the easy metres and set up as a poetaster. Fortunately the Andhra Mahabharata is not subject to serious interpolations unlike the Sanskrit epic. In Sanskrit the metre used in Mahabharata can be easily manipulated. A poet of ordinary talent can try his hand at composing some verses and interpolate them into the main text without the danger of detection. Further, the ancient epic rolled down

- 1 నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చి యిచ్చు క
పుర విడె మాతృ కింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పుత
పురయురసజ్జులూహ తెలియంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్
దొరకినఁ గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ శక్యమే
- 2 బమ్మెర పోతరాఁ బృథక్ భాగవతంబు పరిక్షణంబుగా
కిమ్మహ నేమిటం గొడువ యెంతయు నారసి చూడఁగాను రే
ఫమ్ములు తాటునుం గలిసి ప్రాసములైన కతంబునం గదా
యిమ్ముల నాదిలాక్షణికు లెల్లరు మాని రుదాహరింపఁగన్. అచ్చ. 2-284.
3. నాన్యేపాం వైధర్మ్యమ్ లఘ్వుల ఘూనామ్ రయోస్తు నిత్యంస్యాత్.
ఆం. శ. చి. సంజ్ఞా. 281.

more than 25 centuries. No wonder that many a and, deft and otherwise worked into it. Not so the Telugu haratam. Its life is 10 centuries. The poets of the Telugu epic are the greatest masters of Telugu poetry. It is not easy to imitate them without fear of exposure. Moreover from the very beginning it was universally respected both in the courts of kings and the assemblies of villagers. Hence interpolation in its case was not a thing in which small poets could indulge with impunity. Though this applies to the poetical portions of the Mahabharata, the prose portions were not so immune from interference. As the restraining hand of metre does not operate here, scribes and minor poets were busy here, adding and subtracting matter. Often they content themselves with verbal variations and synonyms. The prose passages of Telugu Bharatam did suffer some emendation and elaboration.

PROBLEMS OF TELUGU BHARATA

If interpolation did not play a major role in the Andhra Mahabharata what are the issues that confront scholars in connection with this fundamental work. At this stage we wish to invite the attention of our learned audience to the aims of classical criticism as set forth by Dr. V. S. Sukthankar, the modern Vyasa of Sanskrit Mahabharata. He says¹ "the cannons of the classical philologist are four (1) Heuristics *i.e.* assembling and arranging the entire material consisting of manuscripts and testimonia in the form of a genealogical tree (2) Recension *i.e.* restoration of the text of the archetype (3) emendation *i.e.* restoration of the text of the author (4) Higher criticism *i.e.* separation of the sources utilised by the author. As far as the Telugu epic is concerned emendation and higher criticism seem to absorb more of our interest. We will return to the subject in due course.

THE PRINTED EDITIONS

The Christian Missionaries were the first to introduce printing into Telugu. They chiefly brought out Telugu translations of the Bible or its parts. Missionaries like Benjamin Schultze, J. D. Ronzes took part in this work. C. J. Brown observes in his Telugu-English Dictionary that printing was introduced into Telugu in 1806 but did not make much progress till 1830. More books needed for the Schools were much in vogue at the

1. Prolegomena to the Critical Edition of Sanskrit Mahabharata Sukthankar Memorial Edition. Volume I, page 97.

beginning of the 19th century. Native Pundits like Ravipati Gu umurthy Sastry, Chief Telugu Pundit, Fort St. George Co ege, took to writing prose books. He brought out in easy Te ugu prose, the stories of King Vikramarka, published in 18 9 and stories of Panchatantra, in 1834.

Naturally the country looked forward for the publication of Andhra Mahabharata. We are not yet in a position to state definitely who first published t e Telugu epic. For sometime it appeared as though the ed tion of Mahabharata published by the scholar-enthusiast ri Ekamra Josyulu was the earliest. On the front page o this publication Saka year 1755 is printed. Naturally this le to the impression that it was published in 1833 A.D. But the Cyclic year is given as—Paridhavi, Pushya Sudha Padyami—Somavaram which corresponds to Monday January 10, 1853. Therefore we have to finally accept the date 1853 for the London Edition, which we have accepted into our critical apparatus.

That the date of the London Edition is ' doubt was known long ago. For want of definite information, it was allowed to be called the 1833 Edition. On further examination it is now fairly established that it is an edition contemporaneous with the Karalapati Rangiah Edition of 1952.

Some of the facts about the London Edition are interesting. There is an introductory leaf to the portion of Maha Bharata beginning with the Bhishma Parva. Here it is narrated as follows "Aluri Ekamara Josyulu garu is pious scholar, desirous of serving Telugu literature. In the month of Anu of Sadharaana Samvatsara (corresponding to June 1850) he conceived the idea of printing of Andhra Mahabharata and formed a society of enthusiasts for undertaking this work. This body published Adi and Sabha Parvas. But unfortunately d their head in this body and further work was suspended.

Pandit Ekamra Josyulu not to be deflected from his excellent purposes of bringing out a scholarly edition of Andhra Mahabharata. He formed another Society of enthusiasts and launched upon its publication. In this second effort he sought and obtained the cooperation of Puvvada Venkat Rao proprietor of the Vartamana Tarangini press of Madras. Pandit Josyulu himself owned the Jyotisha Kalanidhi Press. This new body agreed to issue the work under the name of Durvasula Jagannadha Rao garu, perhaps a wealthy member of the Society.

Perhaps there was an agreement to print and publish the entire Telugu Bharatam from the two printing establishments, Vartamana Tarangini and Jyotish Kalanidhi Press. There is no express statement to this effect from any of the parties. It is a surmise. The India Office Edition (*viz.*, London Edition) is in two divisions, the Adi Panchaka or the first five Parvas and the portion beginning with Bhishma Parva and ending with Svargarohana Parva.

The first five parvas appear to be printed in the Vartamana Tarangini Press by Puvvada Venkat Rao. There is no regular front pages (Mukha Patra) to this part of the Book. There is no page of contents attached to this. There is one leaf with the seal of the Vartamana Tarangini Press. The year of publication is noted as 1851.

The Bhishma Parva portion has a regular printed front page and also a table of contents of the story from Bhishma Parva to the end. Here it is stated that the Maha Bharata is issued for the benefit of the pious people from two presses. The Jyotisha Kalanidhi and Vartamana Tarangini. The date of publication is not noted here in the Christian Era but in the Salivahana Saka and the cyclic year. The Salivahana Saka is printed as 1755 which corresponds to 1833 A.D. The mistake about the date of this Edition arose out of this recorded statement. We do not know how such a mistake appeared in print. The cyclic year is noted as Paridhavi, Pushya Sudha Padyami, Monday—which corresponds to January 10, 1853.

I think that we have finally to reject the date of 1833 for the London Edition and accept the year 1853 for the later part of this edition *i.e.*, Bhishma to Svargarohana Parvas. We have to reconcile all the available evidence with regard to this edition as follows.

In the year Sadharana, month of Ani, *i.e.*, June 1850 Pandit Aluri Ekamra Josyulu conceived the idea of publishing Andhra Mahabharata. He actually issued the Adi and Sabha Parvas. This venture failed at this stage. We do not know what happened to these two Parvas. Pandit Josyulu launched the second venture. Here in 1851 we come across with the Adi Panchaka of Puvvada Venkat Rao published in Vartamana Tarangini Press. We have to assume that this is a part of the overhaul scheme for the publication of the whole Bharatam, divided into convenient instalments between two presses. We do not possess the front page or table of contents of the first instalment. We do not know whether P. Venkat Rao was very enthusiastic about the partnership or the joint venture. He is silent about the whole understanding. On the other hand Pandit Ekamra Josyulu is very informative and mentions both the presses on his front-page.

There is one factor which supports the thesis of joint venture. The scholars who actually did the editing are three—**మా. వెంకటకృష్ణమాచార్యులు;** **రా. వెంకటకృష్ణశాస్త్రి;** **హ. విజయరాఘవకవి.** These names are printed on the front-page of Bhishma Parva. There is no mention of them on the Adi Panchaka issued by Vartamana Tarangini Press. But a note to this effect is appended to the London Edition. Evidently this must have been done at a later date, when the whole edition was got ready for preservation in the India Office Library. Similarly there is a noting on this part about the date. It is 1833. But this seems to be clearly an error. It was occasioned by the printed date Salivahana Saka 1755. There is yet another item of evidence which induces us to give up the date 1833. There is one printed leaf in the Bhishma Parva portion which serves as a brief introduction to the publication. It is here that the laudable attempts of Pandit Ekamra Josyulu to publish Andhra Mahabharata are briefly set forth. In the end of this brief preface the compilers acknowledge their indebtedness to that distinguished English savant Charles Philip Brown. Brown's services to Telugu Literature and his library are eulogised. Evidently Mr. Josyulu

and others were aware of the efforts of Charles Brown to prepare what looks like a critical edition of Andhra Mahabharata by collating some palm-leaf manuscripts the mention of C. P. Brown in the London Edition clinches the issue. It must have been published between 1951-53. Thus it is contemporaneous with the Karalapati Rangiah Edition and not anterior to it by almost a generation as we assumed earlier.

Though the London Edition thus loses the glamour of being the earliest printed edition of Andhra Mahabharata it is nonetheless highly important to us. Firstly it is associated with the personality of that amiable scholar of the mid 19th century, Pandit Aluri Ekamra Josyulu. I feel that we must hence forward designate this Edition as the Ekamra Edition in honour of his name. Its scholarly set up is unmistakable. Three scholars were employed to supervise its editing and publication. Not only that, this editing made use of the labours of Charles Philip Brown. Karalapati Rangiah does not mention his indebtedness to Brown's manuscripts.

This is called the London Edition as we secured copy of it from the India Office Library, London. We are also aware of the edition brought forth by the scholar Karalapati Rangayya about 1852. Earlier to both these we hear of an edition of Adi Parva. This is issued as a prose version of the Adi Parva by Vyakaranamu Ramanujacharyulu and Paravastu Chinnaya Suri in 1847. In spite of our best efforts we could not get at a copy of this. This publication is mentioned by Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Pantulu in his¹ Balakavi Saranyamu. Rao Saheb gives these details about the book "It is named 'Bharata Vachanam Viyakaranam Ramanujacharyulu and Chinnaya Suri edited the Adi Parva. Bharata Vachanam is a prose rendering of the Adi Parva prepared by them. It was printed in 1847. Ramanujacharyulu was the Head Pandit for Sanskrit and Telugu in the Pachayaippa Modali High School."

HAYAGRIVA SASTRY EDITION

Yet another unidentified version of Andhra Mahabharata has come to our notice. This is ascribed to the 19th Century scholar, Puranam Hayagriva Sastry and is mentioned by the Pundits (1) Chadaluvada Sundara Rama Sastry and (2) Dandigunta Suryanarayana Sastry. They published an annotated Edition of Virata Parva of Tikkana Somayaji, called Bharatha Samjivani in 1913. Subsequently they prepared and published an annotated edition of Adi Parva of Nannaya Bhattu in 1915, also called Bharata Samjivani. They are well read scholars and we used the Bharata Samjivani commentary of Adi Parva with advantage in preparing the Critical Edition. Now in the in-

1. Balakavi Saranyamu (1933 Edition, pages 26 and 46).

roduction to their commentary, they mention that Puranam Hayagriva Sastry is the first to issue an edition of Mahabharata. This statement is supported by a similar observation by Dewan Bahadur M. Adinarayana Iyah of Madura, who wrote a preface in English to the Virata Parva commentary. The Dewan Bahadur was a Retired Settlement Deputy Commissioner, Madras. In his preface to Bharata Samjivani of Virata Parva dated 9-8-1913 he states as follows "There have been several editions of the Text of Sri Mahabharatam in Telugu. The earliest edition issued is that by the late Puranam Hayagriva Sastrulu, who was in his time Telugu Pundit of the Government Presidency College. This edition was issued about 50 years ago." According to the date given by Adinarayana Iyah, the edition of Puranam Hayagriva Sastry goes back to 1863. We have information about several editions of Telugu Bharatam issued about 1860 in the British Museum Catalogue but nowhere is the name of Hayagriva Sastry so much as mentioned.

It is strange that our information about Puranam Hayagriva Sastry who lived just a century back from now, is so vague and incomplete. He was a well known scholar of the first half of the 19th century. He was the proprietor of the Vivekadarsha Printing Press in which a book on Geography and Astronomy¹ 'Bhubhagola Dipika' was printed in 1843. The same writer informs us that² Hayagriva Sastry competed with Paravastu Chinnaya Suri for the Punditship in the Presidency College in 1847. Late Hayagriva Sastry was responsible for many publications in Telugu and Sanskrit. That he issued Andhra Bhagavatam about 1855 is well known. The Editors of the Telugu Bhagavata, issued by the Andhra Pradesh Sahitya Akademy mention Mr. Sastry's Edition. Brown mentions an edition of Bhagavata Published in 1848. Whether it is the same or one different from Hayagriva Sastry's Edition is not known. Rao Bahadur K. Veeresalingam Pantulu informs us in his account of³ Karalapati Rangaiah (1814-63) that he (Rangiah) published for the first time the Telugu Bharata, bhagavata and Ramayana. Whether this edition of Bhagavata issued by Karalapati Rangaiah is the same as mentioned by Brown, we are not in a position to assert.

-
1. Andhra Vachana Vangmayamu—N. Venkat Rao (Page 99).
 2. Chinnaya Suri Jivitamu —N. Venkat Rao (Page 30).
 3. Andhra Kavula Charitra—Part III.

Prof. P. P. S. Sastry in the introduction to his Sanskrit Mahabharata (Southern Recension) refers to Puranam Hayagriva Sastry. The Professor says "Mahabharata in Sanskrit, printed in Telugu characters and published four times in Madras (a) 1850 by Venkataraya Sarma (b)¹ 1855-60 by Puranam Hayagriva Sastry, a relation of the proprietors of Vavilla Press, the present publishers (c) 1870 by Venkata Subba Sastry (d) 1929 by V. Ramaswamy Sastrulu & Sons, publishers of this Edition." From this it is evident that Hayagriva Sastry was engaged in literary activity about 1860. But nowhere do we get so far any reference to the edition of Telugu Bharatam said to have been issued by him. Can it be that Mr. Adinarayana Iyah mistook the Sanskrit edition of Mahabharata issued by Hayagriva Sastry for the Telugu Bharata? It may not be so. For the annotators of Virata Parva also make the same statement. It appears that we have to search further for the Hayagriva Sastry Edition of Andhra Mahabharata. It may well have formed the basis for the Vavilla Edition of the Telugu Epic.

1. Due to diligent search by Shri N. S. Sundereswara Rao, Pundit of the project, the edition of Sanskrit Mahabharata issued by Hayagriva Sastry is located in the collection of the Sri Krishnadevaraya Andhra Basha Nilayam, Hyderabad. This is in Telugu script. The Adi Panchaka lost its front page. The Yudha Panchaka portion retains this page. From this we learn that Puranam Hayagriva Sastry undertook the publication of Mahabharata as an act of service to propagate Dharma. Sastry believes that Mahabharata propounds the Adwaita Philosophy. The Telugu poet Tikkana Somayaji held a similar view. He calls Mahabharata the mainstay of Dharma and Adwaita.

Puranam Hayagriva Sastry is the son of Venkata Narayana, the crest jewel of Scholars and Savitri, descended from Kausika Gotra. Her father was Venkatesha. Hayagriva Sastry is said to be proficient in all the branches of ancient learning. He is called Sarvatantra-swatantra. By the grace of his father he acquired the Hayagriva Mantra. The upasana of this sacred Mantra made him scholar of Sanskrit, Prakrit and Desi Bhasha.

He sets forth his labours in publishing Mahabharata thus "Manuscripts of the work are brought from various parts of the country. The commentaries of Vaisampyana and Nilakantha on Mahabharata are closely consulted. The slokas have been numbered. Where the meaning is obscure or doubtful Nilakantha Vyakhya is reproduced to dispel doubts. With regard to the Bhagavadgita, the commentary of Bhagavat Sankara is appended."

In this manner the Mahabharata is printed in the Vivekadarsha Printing Press of which he himself was the proprietor, in the year Rakshasa, Magha, on the full moon day. It falls in the year 1856.

This establishes the fact that Puranam Hayagriva Sastry was a contemporary of Chinnaya Suri, Karalapati Rangayya and Aluri Ekamra Josyulu. But our main quest about the Telugu Bharatam said to have been issued by him is still eluding pursuit.

EDITIONS PRIOR to 1860 A.D.

In our attempt to track down every well known worthy edition of Telugu Bharata to its sources we had to digress into the literary activity of Puranam Hayagriva Sastry, strictly not relevant to our purpose. Summarising our inquiry into the older editions of Andhra Mahabharata prior to 1860 we arrive at the following :—

1. Adi Parvam issued by Chinnaya Suri and Ramana-jacharyulu—1847.
2. Andhra Mahabharatamu—Yudha Panchakamu — Bhishma to Sauptika—1850 A.D.
3. London Edition as we call it, issued by Aluri Ekamra Josyulu—1851-53.
4. Karalapati Rangaiah Edition—1852.
5. Puranam Hayagriva Sastry Edition (So far not traced).
6. The paper manuscript Edition of Charles Philip Brown (Unpublished)

About item 2 above, we have to add the following details. This is found in the India Office Library, London. The Library authorities furnished this note regarding the edition "Telugu D-71. Yuddha Panchakamu Edited by R. Venkata Krishna Sastrulu. Jyotisha Kalanidhi Press. Saka 1772". This corresponds to 1850. It may be noted that the scholar Aluri Ekamra Josyulu was engaged in bringing out an edition of the Telugu Bharatam. Item 3 above represents the full fruition of his efforts. Even before that he was engaged in this task. R. Venkata Krishna Sastrulu, editor of Yuddha Panchaka is one among the three editors who prepared the full edition, represented by No. 3. The printing press, Jyotisha Kalanidhi is the same in both the cases. Ekamra Josyulu owned it. The only point which is not clear to us here is whether Josyulu printed Yuddha Panchakamu for himself or for some other publishers.

C. P. BROWN'S ACTIVITY

Further we have to add a few remarks about C. P. Brown's literary activity. In the introductory portion to his Telugu—English Dictionary, Brown informs us thus "A corrected Edition of Bhagavata was prepared at my expense in 1827. The Telugu

Bhagavatam was printed in quarto at Madras in 1848." Brown does not mention here his efforts to get a corrected edition of Mahabharata prepared. It may be that he did not think of this work seriously when he was engaged on his dictionary. But he seems to have actually set afoot this excellent venture. In the Government Oriental Manuscripts Library are preserved two paper manuscripts containing the results of Brown's activity with the Telugu Mahabharata—Nos. 163 and 164. He wrote here "The mahabharata now first rendered to numerical arrangement and copied in separate verses and lines by the directions of Charles Philip Brown. The alterations made in this copy show the various readings found in some copies by me."

The writer of this preface had the privilege of examining these Brown Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library Madras on 17.9.1964 along the Sri. T. Sridhara Sarma and Sri N. S. Sundereswara Rao. The paper manuscripts were badly injured. Insects made profuse holes into them. These manuscripts are actually registers. Readings are entered in between the lines. It was found difficult to read them. At the same time the selected readings are entered in the page opposite. Someone under Mr. Brown's direction may have copied the accepted readings on opposite pages. No. 163 manuscript contains Adi Parva upto 5th Aswasa, verse 190. No. 164 contains Adi Parva from -191 to the end. There is yet another manuscript No. 193 which seems to be a fair copy of Nos. 163 and 164. In none of these manuscripts (Registers) we find the use of the hard 'r' (Sakata Repha) and the half-nasa (Ardhanuswara). One interesting feature here is that reference is given to Sanskrit Mahabharata for the appropriate context. This may be a copy made ready for the printing press. In manuscript No. D. 201, we have Adi Parva upto IV Aswasa only. Here we see an effort to introduce the half nasal into the text.

Brown's work with Telugu Bharatam does not end with the Adi Parva registers mentioned above. There are 47 paper manuscripts having different 'D' numbers. They contain collations of all the Parvas except perhaps the very last two, the Mahaprasthanas and Swargarohana. They are very short Parvas. It may be that they are included in other bundles. It is evident that Charles Philip Brown achieved the stupendous task of getting the 18 parvas collated and a corrected text was prepared. Though he did not mention these manuscripts which

he used for the comparison of the Adi Parva, he left better information about some of the succeeding Parvas. Adi Parva was collated with 7 manuscripts. In the case of Virata Parva Udyoga Parva and others Brown took care to mention the manuscripts with which he compared and finalised the text. For Virata Parva he mentions the following manuscripts :—

1. Manuscript of Rao Brahmaji Pantulu
2. „ of Vemuri Subba Rao
3. „ of Vaddiparti Venkayya—Samalkot
4. „ of Gudimetta Pallayya—Jagannathapuram
5. „ of Tadigadapa Veeresalingam—Penugonda
6. „ of Manne Kanakayya—Yanam
7. „ of Vatsavayi Buchi Seethayya—Peddapuram
8. „ of Ayyavaru of Pedapudi
9. „ of Majeti Sarvesalingam—Yanam
10. „ of the former village munsif of Mogaliturti.

Parvas which are very popular like Virata, Udyoga, Santi etc. could yield many manuscripts. Elsewhere he furnishes a wealth of interesting details. For instance under¹ D No. 211

ఆ రణ్య ప ర్వ ము

బ్రౌను పరిష్కరణకాలము లిట్లు తెల్పినాడు.

- I “విశంభినామ సం॥ మార్గశిర శుద్ధ ౧౫ లుక్కు సరియైన ౧౮౩౮ సం॥ దీశంబరు నెల ౧ తేది ఆరణ్యపర్వం తీర్పు ఆరంభించి ఆ సంవత్సర పుష్య బ ౧౪ లు ౧౮౩౭ సం॥ జనవరి నెల ౧౪ తేది వరకు ౧ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- II “విశంభి సం॥ ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧ లుక్కు సరియైన ౧౮౩౭ సం॥ ఫిబ్రవరి ౧౪ తేది వరకు ౨ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- III “విశంభి సం॥ ఫాల్గుణ ౫ ౮ లుక్కు సరియైన మార్చి నెల ౮ తేది వరకు ౩ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- IV “వికారి సం॥ చైత్ర శుద్ధ ౧౩ లుక్కు సరియైన మార్చి నెల ౨౭ తేది వరకు ౪ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- V “వికారి సం॥ వైశాఖ శుద్ధ ౨ లుక్కు సరియైన యేప్రిల్ నెల ౧౫ తేది వరకు ౫ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- VI “వికారి సం॥ వైశాఖ బ. ౬ లుక్కు సరియైన మే నెల ౪ తేది వరకు ఆశ్వాసం సమాప్తం.”
- VII “వికారి సం॥ ఆదిక శ్వేత్త శుద్ధ ౧౪ లుక్కు సరియైన మే నెల ౨౭ తేది వరకు ౨ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

Aranya Parva, it is noted Aswasa by Aswasa, how finalisation of the text proceeded. Brown uses a very significant Telugu word for this. He does not use the Sanskrit word but calls it 'Tirpu' which means judgement as done in a court of law. Brown was a District Judge for a long time. The tirpu or finalisation of Aranya Parva was started on 1st December 1838 and ended with 27th May 1839. Udyoga Parva was finalised by July 23, 1840 and so on. There is a note at the Santi Parva. Here one Pundit seems to have been entrusted with the task of comparing the text with Sanskrit original and justify a particular reading. The Pundit notes in the course of the work "the reading has to be discussed with the Doragaru and finalised". Dora was a term of respect used for Englishmen during the British rule. Here it means 'Brown Doragaru'.

Aluri Ekamra Josuylu in his introduction to the second volume beginning with Bhishma Parva bearing the date 1853, acknowledges in a nice manner that he utilised Brown's collection and his library. It means that Brown's corrected copy of Mahabharata has already taken shape. Karalapati Rangayya whose edition of Mahabharata belongs to the same period. i.e. 1852 does not mention Brown or his beneficent activity. Many a succeeding publishers undoubtedly used the readings of Mahabharata collected by Brown, with and without acknowledgement. The readings of our Vulgate, the Vavilla edition seem to be very near Brown's readings. It is not known if Vavilla acknowledged their debt to this great disinterested Savant. Ekamra Josyulu set up a fine tradition for scholars.

POST 1860 EDITIONS—BRITISH MUSEUM LIBRARY

With regard to Editions of Andhra Mahabharata published after 1860 we have two sources of information. One is the British Museum Catalogue which records a few important editions. Secondly we glean much information from the Office of the Registrar of Books, Madras. It appears that the act regarding Registration of Books was passed in 1867. Hence books published after this date are preserved here.

The authorities of the British Museum Library gave us very promptly on our request full information regarding the printed editions of Mahabharata preserved with them. We are indeed thankful to them. They gave us not merely a dry list but photograph copies of the front pages where available and one or two inner pages of the Text. We list them below :

1. Adi Parva No. 14174-L-12 Rudhiredgari, Madras. A.D. 1863.
2. Mahabharata complete in 3 Volumes No. 14174-L-16. Edited by Vinjamuru Krishnamacharyulu, Madras. 1864.
3. Udyoga Parva—No. 14174-K-33-1864.
4. Sabha Parva No. 14174-K. 23-1865.
5. Yuddha Panchakamu No. 14174-L-13-Madras. 1875.
6. Mahabharata. 2 Volumes No. 14174-L-14. Edited by Adarachalam Tirumala Narasimha Charyulu, Madras. 1881.
7. Adi and Sabha No. 14174-K-57. Nellore. 1895-1896.
8. Sabha Parva with notes by C. Janaki Ramayya-1899. No. 14174-K. 45.
9. Udyoga Parva. With an English introduction by Panappakam Anandacharyulu 1900.
10. Andhra Mahabharata with preface by Satagham Venkata Ranga Sastry. Edited by K. Veeresalingam and Rayadurgam Narasayya Sastry. 3 Volumes. Madras. 1901. No. 14175-B-1.
11. Aranya Parva. Aswasa VI and VII Notes for F.A. Telugu Text. by Dandigunta Suryanarayana Sastry and Chadalavada Sundarama Sastry.
12. Bharata Sara Rathanaivali.* P. V. Subrahmanya Reddy—Madras 1885.

*N.B.—It must be strictly Kattamanchi Subrahmanya Reddy. He is the father of Dr. C. Ramalinga Reddy, former Vice-Chancellor, Andhra University. Item 11 above. These two scholars are quite familiar to us with their valuable Bharata Samjivani.

We are interested in the 1864 edition of the Telugu Bharatam, edited by Vinjamuri Krishnamacharyulu as it represents a stage in the march of our printed editions.. The British Museum Library has agreed to supply us copy. We could not yet take advantage of it. This Library is also in possession of a palm-leaf manuscripts of Adi Parva. The authorities sent us a photo-copy of the first and last pages of this manuscript.

It begins with the benedictory sloka of Nannaya. There are the common mistakes and variations of readings in this single sloka. The gadya at the end of Adi Parva is given. After this there is a nothing by the scribe of the person for whom it was copied etc. It reads "Written for the study of Bangarayya, son of Mankaru Nayani varu, of Akshantala Gotra, resident of Nutka-puri, by Chokkalingam, son of Chevvardi Lingaiah Bhesaja (perhaps medical practitioner), resident Sedamangalam, in the year Viswavasu, Tula Masa (Month) Astami, Thursday. This corresponds to 23rd October 1845 A.D.

The Bharata-Sara-Ratnavali is of interest to us not as part of our critical apparatus but as it inspired an intellectual like Sir C. R. Reddy. That Dr. Reddy with all his western orientation became a lover and a devotee of the national epic of Andhra is due to the Bharata-Sara-Ratnavali and the austere training which he received at the hands of his father, Subrahmanya Reddy garu. The Bharata-Sara-Ratnavali and the Bhagvatha-Sara-Muktavali, compiled by his father were republished by Dr. C. R. Reddy in 1926. They were originally published in 1885. To this second edition, the distinguished son contributed a brief but devoted account about his father. The scholars, Seshadri Ramana Kavulu wrote an introduction to this. One point revealed by them here is of much interest to us. They state that the author collected the verses of Mahabharata from an Edition of the epic published in 1863 from the Vani-Niketana Printing Press, Madras. As the anthology of S. Reddy consisting of philosophical and didactical verses is drawn from all the Parvas of Mahabharata, the 1863 edition must have been a full edition. We did not come across this so far. One more point about the second edition of Bharata-Sara-Ratnavali is that the editors, Seshadri Ramana Kavulu, checked up the readings with the Ananda Edition of Telugu Bharatam and noted the readings. Thus the Ratnavali may have a distant usefulness to us as testimonia.

INDIA OFFICE LIBRARY. LONDON

Our indebtedness to the India Office Library, London is much closer for the authorities of this library obliged us by supplying at nominal cost an excellent photographic copy of

the 18 Parvas of Andhra Mahabharata. This forms an important item of our critical apparatus, known as the¹ London Edition.

We list the collection of the India Office Library of Mahabharata.

1. Tel D 67, 68 Edited by M. Venkata Krishnamacharyulu; R. Venkata Krishna Sastri and T. Vijaya Raghava Kavi. Vol. I Adi to Udyoga Parvas. Jyotisha Kalanidhi Press. Saka 1755.

Vol. II Bhishma Parva to end. Jyotisha Kalanidhi Press. Madras. Saka 1755.

2. Tel. D 71. Andhra Bharatamu. Yuddha Panchakamu. Bhishma to Saaptika Parvas. Edited by R. Venkata Krishna Sastrulu. Jyotisha Kalanidhi Press. Saka 1772.

3. Tel. D 83, 84. Andhra Bharat Kavyamu. Edited by Karalapati Rangayya. Two Volumes. Kalanidhi Press. Madras. 1852.

Prepared under directions of C. P. Brown and annotated in his handwriting.

4. Tel. D 54. Harivamsa Purana by Sambhudasa Errapragada. Edited by Karalapati Rangayya.^a Incomplete. To Uttarabhagam Aswasa 4. Kalanidhi Press—Madras 1858.

1. In an earlier section of the preface we wrote that the front page of Adi Parva of this edition is not available. This is true of the London copy. But subsequently we discovered copy of the Adi Panchaka of Aluri Ekamra Josyulu in the special collection of the Andhra University. This contains the front page which is exactly the same as found on the Bhishma Parva of the London Edition. The Jyotisha Kalanidhi and Vartamana Tarangini Presses are mentioned here also. Thus the account of this edition is complete.

2. In an earlier section of the preface we furnished available information regarding Aluri Ekamra Josyulu. Here we take opportunity to furnish information regarding Karalapati Rangayya Garu. The reader is referred for details to the account about him in the Andhra Kavula Charitra Part III by late Veeresaslingam Pantulu. Karalapati Rangayya (1814-1863) belongs to the Vaisya Caste, Vaishavaite by faith. He is a poet also and wrote two Kavyas, the Bhutapuri Mahatmya and Kavijana Manoharamu. He was Telugu and Sanskrit Pundit, in Pachaiyappa Mudali High School and Presidency High School. He also served as the Head Pundit in the Hindu Boys' High School, Madras which is described as 'Vani Mandapa,' the audience

The India Office Library does not possess any manuscripts of the Telugu Mahabharata.

DENVER PUBLIC LIBRARY (U.S.A.)

We could discover a palm-leaf manuscript of Andhra Mahabharata in the Public Library of the City of Denver, Colorado U.S.A. We had preliminary correspondence with the authorities of this library. From the first description given about it, we infer that it relates to the Yuddha Panchaka. The manuscript is about 120 years old, we are informed. It may not go beyond 1800 A.D. Further the manuscript seems to be split up into 3 parts and shared between the Denver Public Library ; Colorado State College in Greeley and Colorado State University in Fort Collins. We fully appreciate the love for

(Foot Note Contd. From page 25.)

hall of the Goddess of learning. Veerasalingam mentions that Rangayya published Telugu Bharata, Bhagavata and Ramayana. From item 4 above we find that he edited Harivamsa also. Rao Bahadur thinks that Rangayya is the first to publish Bharata etc., having carefully edited these books by eliminating the errors of scribes. This is partially correct for we know that Ekamra Josyulu contends the palm with Karalapati as far as the Mahabharata at least is concerned. Both the editions emerged almost simultaneously.

Karalapati Rangayya does not appear to be beset with the financial hurdles encountered by Josyulu. The account which the later gives us of his difficulties makes pathetic reading. Rangayya had the backing of a rich person. Vilamduda Somasundaram Pillay. Rangayya pays homage to his patron in a few artistic verses, published on the front page of the Mahabharata. The father of Somasundaram Pillay is Muthaya Pilla, a wealthy merchant, who obtained the grace of God Vrishachaleswara. His wife is Minakshi, a pious lady. To them was born Somasundaram Pillay. He is of a charitable disposition. Just as he repaired at his expense many a neglected tank, dilapidated temple, rest gardens, drinking wells and summer water resorts, so Mr. Pillay undertook to restore to its pristine glory the Andhra Mahabharat written by Great Poets like Nannaya, Tikkana and Sambudasa, by getting it thoroughly edited by scholars with a view to rid it of mistakes committed by scribes. He printed the epic by the full moon day in Margasira of Paridhavi, Saka 1775. This date corresponds to December 26, 1852. Prior to the publication of Mahabharata, Somasundaram Published the Bhaskara Ramayana and Uttara Ramayana. The printing of these books was done in the Kalanidhi Press of P. Kumarayya.

It appears that the Kalanidhi, Jyotisha Kalanidhi, Vartamana Tarangini and Vivekadarsa were among the leading Printing establishments of this period. There was healthy rivalry among them to publish standard works and classics. Considering the early days of Printing in Telugu, in the mid 19th century, we must heartily congratulate these pioneers. Their books are generally free from mistakes which we can scarcely claim for many books produced at the present day.

knowledge which induces these far off libraries to preserve with religious care and solicitude and old palm-leaf manuscript in an unknown script and language. We are amused at the eagerness which made them split up one manuscript and possess part of it. As we are busy at the present with the earlier books of Mahabharata, we did not actively pursue the history of this Manuscript.

PRINTED EDITIONS AFTER 1900

While we find that a number of publishers attempted to issue the Mahabharata in parts or the full complement during the period 1860-1900, either due to a veneration for the epic as the fifth Veda or out of commercial motives, we find that from the beginning of this century the number of such editions became fewer and fewer. This is as it should be. Two printing establishments alone stand out prominent for their standard editions of Mahabharata—the Vavilla and Ananda Presses. It is not difficult to guess why this change came about. Firstly, when printing is introduced for the first time into the country, there will be a plethora of editions. A saturation point is soon reached. Secondly the novelty attached to a new experiment having disappeared, the public began to demand a high standard both in the scholarly and technical execution of the work. Powerful journals like the *Amudrita Grandha Cintamani* began to expose the shortcomings of ill-conceived and badly executed editions. It became quite a task to weather the storm of exacting criticism. Therefore many a smaller publisher felt it safe not to enter the arena for printing a vast book like the Mahabharata.

We have generally noticed some of the leading editions published between 1850-70. Under the Registration Act of 1867 it became necessary to record the publication of books with the Registrar of Books. The Records office at Madras has entry of many of the editions of Mahabharata issued after 1867. Some of these editions are described and for some periods they are not described. They are simply listed. We give available details regarding some of these editions in appendix II. The law of the survival of the fittest has operated here also. We are left with two editions the Vavilla and Ananda editions. They keenly contest the palm like for the scholarly editing and neatness of execution.

The question now facing us is which of them is the earlier one. What is the history of its development and so on. We do not have indisputable evidence. As far as it goes we can proceed. We find mention of Vavilla¹ Ramaswamy Sastry as joint publisher, with Saraswati Tiruvengalacharyulu, of the Adi Parva of Mahabharat in 1870.² This is printed in the Hindu Bhasha Sanjivani Press. In the same year we find another entry under the name of the same authors 19/1.71 1870. This time they published Udyoga Parva. It is not clear whether it is Udyoga alone. The number of pages is given as 470. It may be the whole Adi Panchaka. Now with regard to the Ananda edition issued by Vemuri Venkata Krishnamachetty & Sons. We hear of this firm in the Amudrita Grandha Cintamani. In its issue of 1894, the editor Poondla Rama Krishnaiah writes appreciatively of the edition of Andhra Bhagavatamu issued by this firm and says "we hope that Vemuri Venkata Krishnama Chetty & Sons will enhance their prestige by publishing the Andhra Mahabharata in the excellent manner they did the Bhagavata."

From this we infer that the Ananda Edition of Mahabharata came subsequent to the year 1894. Here we meet with the famous edition published by this firm in 1901 under the editorship of Rao Bahadur K. Viresalingam Pantulu and *Rayadurgam Narasayya Sastry Garu. This edition is justly

1. For a brief account of the life of the late scholar Vavilla Ramaswamy Sastry Garu (1832-1899) see Saraswata Sarvaswamu (Volume 2 Samchika 2) Aswayuja, Raktakshi, Year 1924. Here it is stated that Ramaswamy Sastry was born in the Village of Dandigunta near Nellore. He studied in the traditional manner. Having known the difficulties faced by students with palm-leaf manuscripts, he thought of taking to printing. In 1853 he established a small press and struggled throughout his life to print standard works with meticulous care. He won the appreciation of Maharajah Ananda Gajapathi of Vizianagaram, the Raja of Venkatagiri and other leading men. A story is narrated to illustrate the care which was taken to avoid Printers Devils. When a forme is ready for printing, it will be exhibited outside the Press. Any one who can discover a mistake in it will be paid at the rate of 8 as. per error.

2. Vide list of printed editions in Madras Records Office 47/4-71.

3. Rayadurgam Narasayya Sastry was one of the well known scholars of the last quarter of the 19th century. Lakshmi Narasayya and Subba Lakshamma were his parents. He was Pundit in the Christian College, Madras. He translated Kalidasa's Sakuntalam into Telugu as early as 1894. Kandukuri Viresalingam Pantulu translated Sakuntalam in 1883. Viresalingam's translation is the most popular to this day with its style and

famous for the authorities associated with it. Since then the Ananda Press seems to have enlisted the co-operation of highly learned men like Bukkapattanam Ramanujayya, Tanjanagaram Tevapperumallayya, Puranam Suryanarayana Tirthulu and others.

The subsequent Ananda editions are descended from this. They made additions and subtractions here. For instance they do not seem to acknowledge the debt they owe to Viresalingam and Narasayya Sastry. Tanjanagaram Tevapperumallayya in his preface to the 1907 edition does not refer to the editors of the 1909 edition. Puranam Suryanarayana Tirthulu slightly made amends to this in his edition of 1922. We have also to notice the improvement they effected. Viresalingam and Narasayya Sastry do not give reference to the manuscripts they consulted in fixing their text. Surely they must have consulted manuscripts. The subsequent editors of the Ananda edition have adopted a more scientific method. They indicate the manuscripts consulted by them by letter symbols. This is certainly an improvement as it enables the reader to check up the evidence and form his own conclusions. There is still further room for improvement here. The Ananda scholars also do not disclose the palm-leaf manuscripts which they used for the collation of the text, the principles on which they selected these particular manuscripts, their description and so on.

CRITICAL TEXT OBJECTIVE-NOT SUBJECTIVE

A truly critical edition must place the fullest available evidence before the scholarly world and allow them to judge for themselves about the acceptability or otherwise of a particular reading. The critical text is an objective text as far as possible. The editor has no doubt his own choice of a particular reading but does not seek to impose his view on the reader. In selecting a reading for the constituted text, the present editors tried to give primary importance to the readings of palm-leaf manuscripts. It does not mean that they chose a reading by merely numerical count. A good reading even if available in a single manuscript is preferred to a host of inferior or faulty readings. Looked

happy expression. Narasayya Sastry may have undertaken a fresh translation in order to bring it as near as possible to the commentaries of the drama. It is said that Narasayya Sastry was the first to use spoken dialect in the drama for inferior Characters. Later on Vedam Venkataraya Sastry tried this experiment successfully in his drama Pratapa Rudriyamu. Narasayya Sastry was intimately associated with the literary publications of the Ananda Press.

at from this standpoint, the edition of Viresalingam and Narasayya Sastry is prescriptive and not descriptive. In fact all previous editions are prescriptive in a sense, whether it is the edition of Ekamra Josyulu, Karalapati Rangayya or any other. Brown's edition may have been perhaps a Critical Edition but it never got published.

EMERGENCE OF THE IDEA OF A CRITICAL EDITION

The idea of a Critical Edition of Andhra Mahabharata seems to have vaguely emerged about the beginning of this century. The epoch making controversy about the Grandhika Bhasha (literary language) and the Vyavaharika Bhasha (Spoken language) paved the way for the emergence of the conception of a critical edition. Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Pantulu in his crusade for the spoken language took to an examination of former models of writing. In the course of his search for the use of the spoken dialect in older writings he began to ransack the manuscripts. This revealed to him new vistas of information. He found that many a passage written in the spoken dialect was transformed into Grandhika Bhasha by the votaries of purism in language. Rao Saheb raised his voice of protest against this high-handed activity of the scholars.

About the same time, Ramamurthy Pantulu and his son Dr. G. V. Sitapati were engaged on the preparation of scholarly editions of our leading works on prosody like Appakaviyam. To his astonishment Ramamurthy Pantulu discovered that Lakshanikas like Appakavi altered the readings of Mahabharata to conform to their views and theories of Telugu prosody. Everybody accepted the authority of the Telugu Bharatam as a standard work. If the readings in this authoritative text are made to answer to established theories, the theory gains sanctity. In this process they failed to notice that they did a disservice to great authors like Nannaya and other poets of Mahabharata in making them appear what they were really not. The Akhanda Vadi (the caesura which alternately agrees with the vowel and the consonant) is an important instance. Having seen how the readings of famous authors were altered indiscriminately Rao Saheb came to the conclusion that the printed texts must be subjected to a close comparison with manuscripts which were undoubtedly earlier. This will establish the former shape of these works which is nearer to the original poets' composition.

The Rao Saheb expressed himself on this subject thus. The Mahabharata of Nannaya stands as a monument of the fame of King Rajaraja Narendra. As this great work was written in Rajahmundry, it is but natural that the people of that are love it intensely. Not only that, the whole Telugu country olds it in great esteem. But it is the misfortune of telugu sc olarship that an edition of the Mahabharata which is author tative and trustworthy in its readings, has not come out so far, though the book itself is nine centuries old. The scholars of Andhra are guilty of not having undertaken this sacred task so far. They have not made any attempt to restore this venerable book to its pristine condition. If they do not take up this work even at this late stage, the love of Telugu men of letters for their language is indeed open to question. It will expose itself to the charge of pseudo sentiment. Responsible men and men of action can achieve this objective quickly if they set forth on the task with tenacity. If the wave of patriotism and love of one's own language that sweeps the country at the present time is really genuine, if it is not spurious--surely, I hope, that those who launch upon this work will receive all support from the country"¹.

OSMANIA HEARD THE CALL

It is an unmistakable voice, a clarion call for a Critical Edition of Andhra Mahabharata. The prophetic bugle w s sounded 46 years ago and we are happy that it did not go utter y unheeded. We are in the midst of the stream. The ban are not yet visible. The Osmania University under the able leadership of Dr. D. S. Reddi, Vice-Chancellor heard the call and became alert. We will come further to the subject.

OTHER VOICES

It is not necessary to multiply the opinions of scholars of the previous generation. Late Dr. C. R. Reddy was undoubtedly a champion of the idea of a critical edition of Mahabharata. He was a lover of Mahabharat studies. We invite the attention of our readers to the opinion expressed by Dr. Reddy, commending the publication of^a Sukthankar Memorial Volumes.

1. Rajaraja Narendra Pattabhisheka Samchika—Page 128. Published 1922.

2. Sukthankar Memorial Edition. Volume II. Analecta. Preface Page VII.

He said " Dr. V. S. Sukthankar, whose early death was the most serious loss to Sanskrit and Oriental Learning generally that India sustained since the death of Dr. R. G. Bhandarkar, was a contemporary of mine at Cambridge. By far the greatest undertaking of modern India is the Critical Edition of the Mahabharata. It will be recalled that this Critical Edition has been under preparation for over 25 years. Imagination staggers at the volume of labour, comparative study and critical work involved." Needless to say that Dr. Ramalinga Reddy would have welcomed a similar service to the Andhra Mahabharata.

Rao Saheb Ramamurthy Pantulu was not merely content with giving the call for a Critical Edition of Telugu Bharatam but set on foot the preliminary work on his own initiative. He seems to have begun the comparison of the Adi Parva of Nannaya Bhattu in order to obtain better and earlier readings. The results of his efforts are contained in the volume which we admitte into our critical apparatus marked 'gi'. This is the Rao Saheb's personal copy of Adi Parva preserved in the Andhra University Library. It is interleaved and Ramamurthy Pantulu noted the Readings which he collected in this copy. His books were presented to the Andhra University after his death. There is a note on this personal copy indicating the sources of these readings. It is stated here " Pantulu took the 1914 Vavilla Edition of Andhra Bharata as the basis for his comparison—something like our Vulgate. He compared this with (1) the Palm-leaf manuscripts of the Saraswati Mahal Library, Tanjore. The Tanjore readings are marked 'gi' in our critical repertory (2) The edition of Adi Parva issued in 1847—'gil.'

N.B.:—This was printed in the Saraswati Pitha Mudrakshara Sala in the year Saka 1769, Plavanga, Adhika Jyestha, the third Tithi, Monday. This edition is evidently the one said to have been published by Chinnaya Suri.

It means that the Rao Saheb selected one old printed edition (1847) besides some palm-leaf manuscripts for the comparison of the text. It is not known how many manuscripts he pressed into service, the principles on which he selected these manuscripts and the collators who did the work for him. It may be that a small team headed by his versatile son, Dr. G. V. Sitapati did this work for Ramamurthy Pantulu. These readings are available for Adi Parva only. The Sabha Parva portion is empty of readings. Ramamurthy Pantulu broke the ice. As an individual he could not have done more with his limited resources.

It must have become evident very soon that sporadic work will not yield results in the case of a gigantic idea like the Critical Edition of Mahabharata. There must be a vast collection of palm-leaf manuscripts, a country-wide search for them and other old works. This is a work which an organisation with plenty of resources could attempt with some hope of success. Accordingly the Andhra Sahitya Parishat, Kakinada began a country wide collection of manuscripts. The genius behind this effort was¹ late Jayanti Ramayya Pantulu Garu. The financial sinews must have been supplied by Andhra Bhoja, late Rao Surya Rao Bahadur, Maharajah of Pithapuram. The Library of the² Sahitya Parishat Kakinada contains perhaps the largest collection of palm-leaf manuscripts of Andhra Mahabharata. At any rate it is the only library that has the distinction of lending us its vast collection for use in the preparation of the Critical Edition.

With the non-co-operation movement of Mahatma Gandhi there was a general revival in the country towards old values and hoary Indian Culture. In the field of letters it took the form of collection and preservation of palm-leaf manuscripts and old works. Many an organisation took interest in this work. It would have yielded abiding results if there was concerted action and a central library to preserve all the literary treasures collected. This seemed to be lacking. So that individual libraries

1. Jayanti Ramayya Pantulu (1860-1941) was one of the bulwarks of Grandhika Andhramu. While Gidugu Ramamurthy Pantulu waged a battle Royal for the introduction of Sista Vyavaharika Bhasha into literature and the education system at all levels, Ramayya Pantulu stood like a rock for the Grandhika Bhasha or the traditional style for equally good reasons. His Defence of Literary Telugu is a powerful plea for the classical style. It is said that it was mainly due to his efforts that Literary Telugu stood its ground in the Universities. Ramayya Pantulu was equally proficient in Historical Research and Epigraphy. He edited a number of Inscriptions for the Government of India. The Andhra Sahitya Parishat and the Suryaraya Andhra Nighantuvu will make Ramayya Pantulu remembered by Telugu people for centuries.

2. We are thankful to the authorities of this venerable Parishat, particularly its enlightened Secretary Sri Dantu Bhaskar Rao Garu for placing at our disposal 26 manuscripts of Adi Parva, Shabha Parva. and Aranya Parva. The last mentioned parve is considered in-auspicious. Hence it is rarely copied. Its copies are few and far between. The Kakinada Parishat alone could lend us 13 manuscripts of this rare Parva. We hope to receive continued co-operation from this Parishat in our further work along with the blessings of Sivasri Bandaru Tammayya Garu, famous scholar and respected President of the Sahitya Parishat.

collected a few manuscripts for themselves and they could not preserve them after the first flush of enthusiasm waned. It needed much finance and continuous care of the manuscripts. By the time the Telugu Department Osmania University decided upon publication of the Critical Edition of Andhra Mahabharata about 1964 and set about collection of palm-leaf manuscripts of the work, much damage was done in the field of manuscripts. Since printing was introduced into the country in an effective manner nearly 135 years ago, individual persons ceased to take interest in manuscripts. They almost began to forget this stage in our book-evolution process.

MANUSCRIPT COLLECTIONS

A few older libraries like the Gautami Grandhalaya, Rajahmundry preserved with difficulty some palm-leaf manuscripts. This library was generous enough to lend us its manuscripts. The Andhra Historical Research Society of the same place possesses some manuscripts of Mahabharata. They are not prepared to lend them outside. The Society published a descriptive catalogue of its manuscripts. Its needs improvement. The¹ Suryaraya Vidyananda Pustaka Bhandagaram of Pithapuram owned a few manuscripts and they lent them to us. We hoped for a valuable collection with the palace of Pithapuram as the late Rao Surya Rao Bahadur was a great patron of learning but we were sadly disappointed. Either there was no response to our enquiry from any person in knowledge of Pithapuram affairs or we were left to a blind chase which ended in nothing. Here is a lesson about the state of affairs after the abolition of Zamindaries. One of the most serious losses and we are afraid it may prove a permanent loss—is the disappearance of the 'Bharata Kulamkasha Vyakhya' by the 19th century scholar Bharatam Lakshmi pati Somayaji. It is said that the Maharajah of Pithapuram got it copied for his library. Later on it was passed on to the office of the Suryaraya Andhra Nighantuvu—a standard Dictionary which the Maharajah planned. Somehow this inestimable book disappeared, it is said. We sent our representative even to Chitrada—the home-town of late Chelikani Lacha Rao, a well known literary enthusiast and relation of the Pithapuram Family. To our regret it was all in vain.

IN TELANGANA

Telangana also was aroused from its deep slumber of inactivity about 1922. The echoes of the Renaissance movement

1. I remember with pleasure the efforts of a former student of ours Sri V. Subba Rao (Sasanka) now Telugu Lecturer, in procuring this collection for us.

were indistinctively heard here also. The Nizam Rashtra Andhra Mahasabha started some literary activity and sent round the scholars Seshadri Ramana Kavulu for collection of manuscripts and inscriptions. Their collection formed the nucleus of the Lakshmanarayana Parishad Mandali. This Mandali and the Andhra Saraswatarishat, Hyderabad which is a live institution, lent us some manuscripts. We hoped for much from an old library like the Rajaraja Narendra Bhasha Nilayamu, Hanamkonda. This library did possess a good collection but we failed to rouse the authorities to enthusiasm. It is to the credit of Karimnagar that Sri B. Venkatarama Rao Chairman of the Library of the place gave us some manuscripts of Mahabharata.

Though it may sound repetition we wish to refer to the sad state of affairs of the libraries of some of our leading Samsthans of the last generation. We say this just to invite attention of the authorities in succession to rescue what can still be rescued from the great library treasures of these courts. For instance we could get only some matted palm-leaves from a famous centre of learning like Gadwal. We were much grieved to hear that a similar fate overtook the valuable collection of the Rajas of Venkatagiri. White ants the relentless vandals are busy there and every where. The fort of Vizianagaram where that most loved and enlightened ruler, Maharaja Ananda Gajapathi held his court, could not offer any manuscripts.

We add some details about the collection of palm-leaf manuscripts and old printed Editions lodged in the library, Fort Vizianagaram. Dr. M. V. Satyanarayana of Andhra University collected this information for us. The Fort Library will not lend its manuscripts or books outside.

Palm-leaf manuscripts of Bhishma, Drona, Karna, Salya, Stri and Santi Parvas are available but they are very badly damaged and cannot be handled.

One peculiarity of this collection is that it contains paper manuscripts of Adi Parva (except Aswasas 2 and 8) and second Aswasa of Sabha Parva. Except Brown manuscripts we did not so far come across any paper manuscripts. Adi and Sabha Parvas are written in note books. How old they are and what the exemplar is from which they are copied, cannot be ascertained.

We also find here an edition of Adi Parva printed in 1891, in the Saraswativilasa Mudrakshara Sala, Madras. Another interesting possession

1. I remember with pleasure the efforts of a former student of mine Dr. T. Koteswar Rao, now Telugu Lecturer, in securing this collection for us.

of this library is the Amnaya Kalanidhi commentary for Stri, Santi and Anu-
 sasanika Parvas, written by nelaturi Parthasarathi Iyengar. This is
 published in the years 1892—94 in the Sasirekha Printing Press, Madras.

We received information that the 1915 Edition (Vavilla?) with
 Bharata Samjivani, commen ary is available in the Maharajah's College,
 Vizianagaram. How old is t e Bharata Samjivani Vyakhya we are not able
 to st te. The autho s of t's commentary D. Suryanarayana Sastry and
 Ch. undara Rama astry eady appear in the British Museum Library
 Cata gue. It has st to be enquired which of these commentaries—Bharata
 Samj vani or Amnaya alanidhi appeared earlier.

A few details regarding the author of Amnaya Kalanidhi have come
 to our knowledge. We consider it worthwhile to record them here. In the
 course of this fairly long prefa e, I tried to collect forgotten information con-
 cerning our literary men. It is not strictly relevant to our subject but since
 the sources of information are ast disappearing, it is felt necessary to preserve
 what still remains in the hope t at other scholars will follow it up.

The author of Amnaya Kalanidhi, Nelatur Parthasarathi Iyengar
 is the second son of the pious parents, Raghava and Venkatambika. Nri-
 simha was his grand-father and Venkataraya was his great-grand-father.
 They belong to the Bharadwaja gotra. Niishunlia Tatacharya, the preceptor
 of Parthasarathi Iyer ar is said to be a descendent of the famous Vaishnava
 Ac ariya — otikanya anam Tatacharya. Parthasaradti received instruction
 in astras om Anan a Saraswati. Our Commentator is a staunch Vaishnava
 an onsi ered Adwa tins as Dushyas, perhaps heretics. This shows that even
 at t e close of the last century inter-sect prejudices were still keen.

Parshasaradti belongs to Nellore according to his statement. He
 states he won the approl e learning by writing a Telugu Commen-
 ry to Manu mriti. Now e proposes to write a commentary to Telugu
 haratam. T e Amnaya Ka anidhi was published in January 1894 at the
 di borough rinting Press o Kuppuswamy Setty in Madras. At this time
 ar asarathi yengar was Te ugu Pundit in Hindu Theological High School,
 Ma ras. Subsequently he seems to have shifted to the district of his origin,
 Nel or District and he became Telugu Pundit in the Venkatagiri Rajah's
 Hig School.

Our information shows that the Kalanidhi commentary for Santi
 Parva is published once in Januar 1894 from the Edinborough Press and
 again in May 1894 from the Sasirekha Press. We do not know if our informa-
 mants committed an error or we ave to r concile these statements thus.
 Santi Parva is one of the most wi ely read arvas of Mahabharata, parti-
 cularly by religious minded elders because t contains Mosksha Dharma.
 A commentary for it is deservedly popular. I ence the need arose for issuing
 Santi Parva with Amnaya Kalanidhi Vyakhya twice in the course of one year.

IN RAYALASEEMA

Our contacts with Rayalaseema did not extend far. The
 aged and respected patriot, Sri Kalluri Subba Rao Garu lent his

manuscripts to the Sarada Niketanam Library, Guntur. The authorities of this place were silent when approached. We tried at Karvetinagaram with no fruit. The Chittoor District alone exhibited the silver lining to the cloud. We could get some manuscripts of Mahabharata through the good offices of our friend Dr. Nanduri Ramakrishnamacharyulu. More interesting is the case of our acquisition of one copy of the whole Mahabharata except perhaps the Adi Parva, from the¹ Sri Kanyaka Parameswari Temple, Vayalpadu, Chittoor District.

Among the regular Libraries where the manuscripts are maintained properly be mentioned the Tanjore Library, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, the Theosophical Library, Adyar, the University Libraries of Andhra, Sri Venkateswara and Osmania. We got selected manuscripts collated at these places, for us. The Andhra and Venkateswara Universities went further and have lent us two manuscripts at a time for collation purpose for which we are thankful to them.

Numerous lovers of literature donated their palm-leaf manuscripts, and old printed editions of Mahabharata to the project and laid us under a debt of gratitude. A full list of these donors is appended separately.

SCHOLARS AND MAHABHARATA READINGS

Almost since literary journalism got established in the Telugu country, scholars used the forum of journals to discuss the readings of Mahabharata. It took the shape of examining

1. As it illustrates a beautiful tendency, prevalent among a section of our people we will give a few details. Now in the countryside, in unsophisticated families, there is a custom to hold books like Mahabharata, Ramayana and Bhagavata in religious veneration. Owners of these classics offer them, Ganja (Sandal) Malya (Garlands) etc. as they offer to household deities. We came to know that the Kanyaka Parameswari Temple of Vayalpadu possessed some manuscripts of Mahabharata. It was a guarded secret. Vaisyas, the last bastion of Hinduism, with our women are the trustees of this excellent temple. After prolonged correspondence the writer of this preface proceeded in person to Vayalpadu in 1964. At a very touching ceremony the enlightened Trustees of this temple presented their jealous treasure, the Mahabharata bundles to us. Not even sage Kanva could have felt so sad at the departure of Sakuntala as did the Trustees of the Vayalpadu Temple feel when the manuscripts of Mahabharata left their sacred precincts.

I remember with pleasure the note of introduction given by Sri P. Thimma Reddy, now Minister for Agriculture, to the Trustees of the temple, in this behalf.

the readings adopted in printed texts, with a view to their grammatical correctness, prosody and appropriateness with regard to Rasa or sentiment. Often the deviations made by the authors of the Telugu Mahabharata from the Sanskrit text in the course of translation used to be discussed. Articles on the appreciation of the literary excellence of Mahabharat poets are innumerable. Articles of the former type, on grammar and prosody are not so numerous but they too are considerable. We tried to make a bibliography of these critical articles so that they may be of use to the editors in constituting the critical text. Though started in right earnest, it was given up in the middle. We feel handicapped.

Among the journals that devoted some space for these critical articles on Mahabharata mention may be made chiefly of the 'Amudrita Grandha Cintamani' whose editor Poondla Ramakrishnaiah was a fearless critic. Series of highly learned discussions would appear in this journal on points of grammar or prosody. Writers would accept the Andhra Sabda Chintamani ascribed to Nannya or the modern work Balavyakarana as the norm for grammatical discussion. To quote only one instance the following verse occasioned a lively controversy.

కవదొనలును నాండివము

నవుల నిడం బనువు ముంద రరదము డిగు మే

ను విదప డిగియెద శుభకర

మవు నివ్విధ మట్లు సేయుమనుడు సతండున్. శల్క. 2-333

The context is Sri Krishna advising Arjuna in Salya Parva to come out of the chariot with haste and that he (Krishna) would get down next. In this verse there is a grammatical and prosodial peculiarity in the third line where the word 'విదప' beginning with a hard consonant must become a soft consonant 'విదప' as it follows a Druta Prakritika. 'ప' 'I.' The first personal pronoun is considered a Druta ending word. Hard consonants following the Druta become softened. They become voiced consonants. If this rule is applied here and 'p' becomes 'b' the Prasa or rhyme principle is infringed. Poet Tikkana author of this verse cannot be accused of such a solecism. The alternative will be to assume that the labiodental 'v' rhymes with the soft consonant 'b' for which there is no warrant. This is not accepted by some even for Yati purposes. Appakavi, the Lakshanika quoted this verse (3-373) as an instance of

Sandhi-gata-prasa. He seems to think that the hard consonant 'p' changes to the labio-dental 'v' in the context of prasa. He would have been justified in this assumption, if the preceding sound is a Kala and not a Druta. The first personal pronoun in the singular is read among the Druta Prakritikas. So the word following it must be changed to a soft consonant only.

This prayoga of Tikkana Somayaji aroused a lively controversy and remains unresolved to the satisfaction of all the scholars. A scholar of the 19th century, Mandapaka Parvat swara Sastry offered a clever explanation. He says "we have to make a distinction between the two forms of the first personal pronoun పు నేను. One beginning with the vowel and another with the consonant. We have to treat the vowel-beginning form of the pronoun as a Kala word i.e. not having the nasal ending. In that case the change of the letter 'p' into 'v' will be quite regular. Ingenious as the explanation is, there is no basis for assuming that the first personal pronoun is sometimes a Druta word and sometimes a Kala word.

There are many such ticklish problems of grammar and prosody of the Mahabharata. Scholars eagerly range themselves into contending camps and a literary battle rages with full heat. Sometimes there is less light in the controversy. Dr. C. R. Reddy who is credited with a good sense of humour is reported to have observed once "The disputations of scholars are parushas (hard consonants) and not aralas (soft consonants)." This is only by the way. The discussions about the Prayogas of Mahabharata are really high performances.¹ They are carried on with tenacity even to this day. The Amudrita Grantha Cintamani disappeared long ago. It was a severe loss to high class literary journalism. Its place is taken by journals like Bharathi, Andhra Sahitya Parishat Patrika, Ugadi Sanchi as (Annual literary supplements of the Andhra Patrika) Parisodhana, etc.

Such discussions find a place in the prefaces to the different editions of Mahabharata. We mention the introduction to the Vireshalingam Edition (1901) written by the Scholar Sataghamam Venkata Ranga Sastry where he raised many of these points at issue. Similarly late Malladi Suryanarayana Sastry Garu, who enjoys the title 'Abhinava Vaganusasana' (a modern counter part of Nannaya in Grammar) discusses

1 భనంజయప్రవరకరము. భారతి. 1960. పుటలు-2-8

some of the readings of Mahabharata in his introduction to the Vavilla Edition of Mahabharata (year of publication not known). Elsewhere in his essays Suryanarayana Sastry discusses some of the Prayogas of Nannaya regarding Sanskrit compounds. Under the caption:¹ విరంకుశాః కవయః (poetic licence) he examines some of these readings.

A serious attempt will have to be made to prepare a bibliography of the articles on Mahabharata, chiefly of those that deal with grammar and prosody.²

Among those who began to think actively about a critical edition of Andhra Mahabharata we may mention the late scholar Korada Rama Krishnaiah Garu, sometime Head of the Telugu Department, Madras University. Ramakrishnaiah wrote a Critical appreciation of the sublime poetry of Tikkana Somayaji in his 'Andhra Bharata Kavita Vimarsanam.' Apart from this Ramakrishnaiah published a highly thought provoking article with the caption³ 'Andhra Bharata Patha Nirnaya Padhati.' This is a very sane and balanced approach to the problem. Ramakrishnaiah tried to throw more light on the discussion regarding readings by bringing in the evidence of contemporary Inscriptions to bear on a particular usage. We may not be able to agree with him in some of his findings. He thinks that Nannaya had a rigid consistency in his Prayogas. We do not think that this will be fair to him. If Nannaya were the first regular poet of Telugu, as we all feel, it will be better to credit him with some flexibility in Prayoga than stern rigidity. For instance the Prasa called 'Swa-vargaja Prasa' may be rare in Nannaya. But we need not labour to deny him an occasional use of it as in the verse of⁴ Adi Parva. However we are happy to find that the method adopted by the present editors is not much removed from the sensible path chalked out by the unostentatious scholar, Ramakrishnaiah.

The writer of this preface agrees with Ramakrishnaiah in using the language of contemporary inscriptions as 'testimonia' for evaluating the Prayogas of the poets of Mahabharata,

1. మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి వృత్తిపూర్ణసంచిక. పుటలు. 301-315

2. We are informed that the A.P. Sahitya Akademy commissioned the Bibliography of literary articles.

3. Annals of Oriental Research of the University of Madras. Volume II 1937-38. Part I. Page 1.16. K. Ramakrishnaiah and S. Lakshmipati Sastry.

4. కాదన కీర్తిపాటి యవకారము 1-1-124

chiefly Nannaya. Like the bibliography of articles on Bharata, we could not so far implement this. To this extent we are handicapped.

Much nearer to us is the scholar poet Rallapalli Ananta Krishna Sarma Garu, who is one of our senior men of letters and our adviser. He is one of the latest critics to give a call for critical editions of standard works including Mahabharata. In an article in Bharathi he pleads the need for a Critical Edition.¹

DR. C. NARAYANA RAO—GARUDOPAKHYANA

A more serious and sustained effort for laying down the tracks for a Critical Edition of Mahabharata was done by late Dr. C. Narayan Rao, the talented pupil of Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Pantulu. Dr. Narayan Rao undertook the specimen editing of the story of Garutman in Adi Parva. For this purpose Narayan Rao selected 92 Palm-leaf manuscripts and two printed editions. One of these printed editions is that of 1847, prepared by Chinnaya Suri and Ramanujacharya. The other is the Vavilla Edition in which Ramamurthy Pantulu made his notes. We have used this in our critical apparatus.

He analysed his palm-leaf manuscripts on a rational basis, indicating the district from which a manuscript has been obtained, the person who acquired it etc. The details given by the scribe at the end of his laborious task are also noted. Narayana Rao's manuscripts are mostly from the Sahitya Parishat, Kakinada. A handful are from the Gautami Library, Rajahmundry. The districts of Nellore, Chittoor, Anantapur yielded many manuscripts. A few came from Godavari. Krishna and Guntur. The Doctor claims many from Dakshina Desa. What exactly this means is not clear. These manuscripts also are lodged in the Sahitya Parishat. Narayan Rao's collection does not contain any manuscripts from Telangana. We are lucky in getting representation for this ancient area of the Telugu Country. Narayan Rao does not appear to have utilised the Brown paper manuscripts, the palm-leaf manuscripts of the Oriental Library, Madras, the collections of our Universities etc. We are fortunate in having access to all these and we are

1. తిమ్మావరపుల వారి తెలుగుమెఱుగులు. భారతి. నవంబరు. 1960.

Scholars Sri R. A. Krishna Sarma, Sri Vemparala Suryanarayana Sastry and Sri Dipala Pichayya Sastry are our external advisers and members of the Board.

utilising this privilege as far as practicable. Our critical apparatus is vaster and more varied. We will come back to this subject.

With the creditable collection at his disposal Dr. Narayan Rao proceeded to specimen—edit the¹ Garudopakhyana, containing about 120 verses. What strikes the eye immediately is the attempt of Narayan Rao to retain the spelling of manuscripts with all its peculiarities and oddities. The lay reader will only get confused and he will be scared away. It is true that the critical Edition is mean more for the scholar than the lay reader. But if a vast work like Mahabharata is printed in the spelling that has gone out of vogue, it will serve no useful purpose. These vast tomes will only serve to adorn an antiquated library. Hence the present editors did not think it necessary to resuscitate the scribal peculiarities of palm-leaf manuscripts. For the rest the principles adopted by Narayan Rao are the same as adopted in the present Critical Edition.

Dr. Narayan Rao's greatest contribution to the study of Nannaya is his extensive analysis of the language of the eleventh century, running over 200 pages. It is a vast mine of information. He enhanced the value of this study by a similar exposition about pre-Nannaya language.

An equally instructive study of the language of the pre-Nannaya period and of Nannaya's Bharata is made by Prof. G. J. Somayaji in his book Andhra Bhasha Vikasamu. We have a few more aids in the analysis of Nannaya's² language.

COMMENTARIES ON ANDHRA MAHABHARATA

Among our testimonia, mention may be made of the commentaries on the Telugu Bharata. There was a time when Telugu was looked down as something of the second or third order in literary estimation. The first poet of Telugu, Nannaya referred to this in an indirect way. This disdain for Telugu or anything Desi must have come from the high browed votaries of Sanskrit. The contrast between Telugu which was just

1. History of Telugu Language. Volume II. Pages. 1535-1570.

2. Prang-Nannaya Yugamu and Nannaya's Bharata by Dr. D. Venkata-Avadhani one of the members of the Editorial Board. Nannaya Pada-Prayoga Suchika—Concordance for Nannaya's Language, published by A. P. Sahitya Akademi

crawling on the ground in the eleventh century' A.D. and Sanskrit which had reached its heights some centuries prior to that period, must have made hard-core Sanskritists to ridicule or at least to be sceptical about attempts to create serious literature in Telugu. The Andhra Sabda Cintamani, ascribed to Nannaya, takes up a very reasonable attitude on this issue and argues¹ "Wise men love their country, their language and their mode of dress, manners etc. They evince keen interest in Vaikrita Kavyas (i.e. Kavyas in Desa Bhasha) to the exclusion of others." The others referred to here must be Sanskrit and Prakrit Kavyas —languages which have receded into the background.

There is a² verse in the prologue to Mahabharata in which Nannaya is said to indicate the opposition which he encountered in his attempt to translate Sanskrit Mahabharata and how he overcame it. He says 'just as Narayana (Srikrishna) stood by Arjuna in the great war of Bharatas, so Narayana Bhattu, the master of literature, friend and co-student of Nannaya stood by him (in the battle for Telugu) and helped him in the great task." The reference is unmistakable though very gentle and poetic. Nannaya was very careful about the susceptibilities of the wise among Sanskrit scholars and paid hearty homage to them as we showed at the beginning of this preface.

A more explicit and trenchant protest against the superior airs of Sanskrit worshippers was voiced by Vinnakota Peddana, author of Kavyalamkara Cudamani. He belongs to the early 15th century. He exclaims "can any one devise any cure for the disease which spurns anything in the name of Telugu because it is Telugu, though it abounds in all the virtues of a Sanskrit Kavya, in matters of Rasa and Alankara and which has the added beauty of the caesura and Prasa." (9-4) Since then centuries rolled on. Telugu came into its own. Telugu Kavyas like Vasucharitra began to be rendered into Sanskrit. Men of letters began to think that Telugu work like Mahabharata merited a learned commentary.

It must have been in this mood that a scholar of the early 19th century wrote the Bharata Kulamkasha Vyakhya. This

1. స్వస్థానపేషభాషా భిమశాస్త్రవో రసప్రబుద్ధిధియః । లోకే విమలమన్యంతేవై కృత,
కావ్యాని చాన్యదవహాయ ॥ సంజ్ఞ-5.
2. పాయకపాకశాసనికి. 1-1-25

scholar is Bharatam Lakshmipati Somayaji. The very surname indicates that this mily of learned men specialised in Mahabharat studies. They must have been respected Pauranikas of Mahabharata. So far we could not get any authentic information about the life of this learned scholar. Besides the Bharata Kulamkasha Commentary, Lakshmipati Somayaji is the author of a small work¹ Sakata Repha Nirnaya. This deals with the words containing the hard 'r' and the soft 'r' sounds as gleaned from Mahabharata of Kavitraya. Lakshmipathi quotes for his authority the verses of the epic at each stage.

The Bharata Kulamkasha is a vaster and more sustained work. Lakshmipati does not explain every verse of the Telugu Bharata. It is a running commentary, sometimes in Sanskrit and sometimes in Telugu. He often quotes the original Mahabharata in support of his commentary. Alamkaras are pointed out. Grammatical points are expounded. Lakshmipati is keen on following the story of Pandavas in a chronological manner. The ages of the Pandava brothers when they came to the court of Kauravas after the death of Pandu are worked out in detail. Subsequent events in their life like the sojourn at Varanasi and the conflagration in the lac-house are closely dated. Some of his interpretations are queer and far fetched.

1. The book Sakata-Repha Nirnaya was published in 1900 by the Manjivani Press, Ellore. It is a reprint of a periodical of the same name. It is stated on the fragment of front page available with us that the Sakata Repha Nirnaya is edited by Raja M. Bhujanga Rao, Zamindar with introduction and criticism. The portion containing the introduction is missing in our copy. It will be a service to the memory of this Telugu scholar if any lover of Telugu sends us further particulars regarding Lakshmipati or at least a copy of the introduction of Raja Bhujanga Rao. It will be a greater service to Telugu language if any lover of Telugu sends us the full complement of his Bharata Kulamkasha Vyakhya or available portions of it.

We give the few details which we could collect from his Sakata Repha Nirnaya. This is dedicated to Lord Siva. The author says in a Sloka "Oh Lord Gaunpati, hear the account of Sakata Rephas in Andhra Bhasha. You inspired me in my dream to compose this treatise. Since you commissioned me on this work, Adhu Darva and since you are the creator of this Andhra Bhasha, it is but meet that you should hearken to this." He repeats the dedication of his work to Siva at the end of the work.

The Sakata Repha Nirnaya is composed in Sanskrit slokas. Telugu words containing the ordinary 'r' and the hard 'r' are couched in Sanskrit words. Something like a gloss seems to be added by the writer himself. Otherwise much of it would have remained obscure and unintelligible. Then he quotes verses of Mahabharata which contain the words with both the 'r' sounds. For example (Contd next page)

For instance he comments on the verse¹ of Tikkana that the poet lived like a Vaidika. He had no need to accept employment. He interprets the word 'Vaidika' literally as opposed Niyogika.' Among the Telugu Brahmins one sect adopted service under the governments of the day and came to be known as 'Niyogikas,' those who accepted 'Niyoga' or employment. The other sect known as 'Vaidikas' were more conservative. They shunned service under government and stuck to the traditional way of life with study of Vedas, performance of sacrifices etc. Lakshmipati's interpretation is matter of fact. What the poet really intended was that he combined the path of Karma with the path of Bhakti. To these he joined literature as a mode of worship.

Lakshmipati is keen on the exposition of points of Vedanta and Dharma. He appears to be well-versed in Dharma Sastra. Some of the texts which he quotes in support of points of Telugu grammar are not familiar. He sometimes cites himself as authority.¹ Dealing with the verse we were at a loss to know the source of this canon. We now know that this is found in his Sakata Upanishad Nirnaya (Verse 60).

Altogether the Bharata Kulamkasha is a very learned and highly interesting running commentary on Telugu Bharata that Lakshmipati elevated the Telugu epic to a high literary status deserving a Sanskrit commentary is really commendable. This commentary deserves to be published in full. Late Elurupati Ramabhadra Chayanulu garu led the way by printing the Sabha Parva portion of the commentary of Lakshmipati.

We have already referred to the Bharata Samjivani commentary of the scholars Chadaluvada and Dandigunta. It

ఋకాలో రేఫతాంయాతి కర్మధారయ మాత్రకే.

క॥ అరుషికుమారు గట్టివ
చీరము లతిమృదులములు విచిత్రములు మనో
హారము లతని బృహత్కటిఁ
తారన నందొక్క కనకపట్టమువేలున్. శక. పుట— 119.

“ప్రాస్తవైకారముఖం జ్ఞానం మాంసం వ్యాధోగరున్నతిః” జ్ఞానం— ఎఱుక.
ఉదాహరణము.

క॥ ఎఱుకగలవారిచరితలు। గఱచుచు సజ్జనులగోష్ఠిఁ గదలకధర్మం
బెఱుగుచు నెఱిగిన దానిని, మఱువ కనుష్ఠించునది సమస్తరబుద్ధిన్ 1-3-203.

1. వై దికమార్గ నిష్ఠమగు. 4-1-15.

is available for Adi and Virata Parvas only. We are not aware, if they wrote the commentary for any more portions. As far as it goes it is a highly scholarly effort. They took care to fix up a good text for themselves and then wrote the commentary. The readings accepted by them appeared to us very sensible and well tested. We used this commentary in editing Adi Parva. We could not secure copy of Bharata Samjivani for the¹ Virata Parva. This commentary is for each poem and prose passage. It proceeds by the method of Tika and Tatparya.

Another commentary for the Telugu Bharata is styled 'Amnaya Kalanidhi' written by Nelaturu Parthasarathi Ayyangar, Senior Telugu Pundit in the Rajah's High School, Venkatagiri. He wrote commentaries according to him on Manusmriti and Santi Traya. The Amnaya Kalanidhi makes easy reading. The Tatparya portion brings out the ideas fairly well. In my opinion this commentary is no match for the Bharata Samjivani in the critical Text. The commentator did not exert himself to fix up a good text. The readings accepted by him are not well tested. Hence it falls short of the high standard of Bharata Samjivani. It is curious that in a text published in 1925, the verses are not numbered. We quote the comparative text¹ of Vavilla and Amnaya Kalanidhi to illustrate the point.

The readers will appreciate the difference in the readings accepted by each. The force of the simile is lost in the Amnaya. There are other instances of this nature.

1. మ॥ ధృతరాష్ట్రుండును బుశ్రులున్ వనము కుంతీనందనుల్ సింహముల్
మతి నూహించ నసింహమైన వనమున్ మర్రింతు రెందున్ వనా
వృత వృత్తంబులు గాని సింహములకున్ వేగంబు చేటొందుగా
న తగం బొందుట కార్య మీ యుభ [యమున్ను ముప్పిమై మన్నిన్
ఉద్యోగ 1-358.]

అమాయక శానిధి

మతి నూహించ నసింహమైన వనమున్ మర్రింతు రెందున్.

We appeal to the scholars and libraries of Andhra to lend us this copy of Virata Parva commentary, if available with them.

Another scholar,¹ late Akondi Vyasa Murthy Sastri Garu wrote a commentary for the Adi Parva, known as Bharata Phakki. This is more an eagle-eyed view of the method of Nannaya's translation than a regular annotation. The passages of the original Mahabharata are put in juxtaposition with Nannaya's rendering. Such a method may not yield results, for the poets of Andhra Mahabharata never attempted a literal translation of the original. Their's is the method of a masterly swimmer who cannot be tied down to ordinary conventions.

Vyasa Murthy Sastry is not a critic who can be easily brushed aside. He is said to have attempted a full translation of the Mahabharata in the modern era. One portion of it, the Adi Dhara alone saw the light of day. The credit of having translated the whole of Mahabharata single handed goes to a contemporary of Vyasa Murthy Sastry. He is Mahamahopadhyaya Sripada Krishna Murthy Sastry. This version is called Sri Krishna Bharata. Marathon, though the labour of Krishna Murthy Sastry has been in translating this stupendous epic, in the realm of aesthetic poetry it can approach the work of Kavitraya from a respectable distance only. The twin aims of Nannaya 'prasanna-katha-kalitartha yukti' a story-telling which is perspicuous and 'akshara ramyata' a pleasing style made the Kavitraya Bharata a poem of sublime poetry. Mere translation cannot rise to these heights.

The famous poets Tirupathi Venkata Kavulu, who are also great scholars wrote a small booklet—*భారత విశేషములు*. in which

1. It is said that in the modern period three scholars attempted a full translation of Mahabharata (1) Akondi Vyasa Murthy Sastry (1860-1916), (2) Sripada Krishna Murthy Sastry and Taduri Lakshmi Narasimham Pantulu (1856-1936). One of them, late Krishna Murthy Sastry alone succeeded in translating the full Mahabharata, 18 Parvas. Taduri Lakshmi Narasimham Pantulu is said to have attempted the translation of Virata and Udyoga Parvas only. No portion of this is published. Vyasa Murthy Sastry succeeded in rewriting 13 Parvas of Mahabharata, out of which the Adi Parva portion called Adi Dhara was published in 1939 at Pithapuram. Vyasa Murthy Sastry was a well known scholar of Sanskrit and Telugu in his time. He was the Senior Pundit for Telugu and Sanskrit in the Government Arts College, Rajahmundry. He wrote several other books. He was considered an incarnation of Veda Vyasa Maharshi.

The diction of Vyasa Murthy Sastry is terse though meaningful. It is more scholarly than popular. Adi Dhara contains the stories of Adi Parva. Unlike Nannaya, Vyasa Murthy Sastry introduced the Brahma—Ganapati incident into the story.

they seem to answer some of the objections raised by Vyasa Murthy Sastry in his Bharata Phakki.

We are aware of a small handy edition of the Mahabharata issued by the Bharata Grandhamala. These volumes are ably annotated by Sri Palle Purna rajnacharya of Guntur. We do not know if the whole Mahabharata is issued in this series. It is like the Verity edition of Shakespeare, brief but standard.

Andhra Mahabharata is invariably prescribed as a book of study in the Universities and lower levels of education. The University of Madras issued various portions of this epic, as a part of its selections. Able scholars were entrusted with the task of editing these portions. As such they may prove of some help in checking up readings.

ORIGINS OF THE SCHEME IN THE OSMANIA UNIVERSITY

Here we quote one or two paragraphs from a previous report.

On August 12, 1959, Dr. N. V. Subba Rao, the then Co-ordinating Officer, University Grants Commission Unit, Osmania University, invited proposals with financial estimates about Development schemes for implementation in the III Plan period. I, (K. Lakshmi Ranjanam then Prof. & Head of the Telugu Dept) consulted the members of the Telugu Dept. and discussed the matter with late Kuruganti Seetharama Bhattacharya of the Sanskrit Academy, Osmania University. He and I considered the proposal for a book in Telugu on the lines of the English Publication "OXFORD COMPANION TO CLASSICAL LITERATURE." But my mind was set on something more substantial-something, which in the words of Milton "Our country men will not willingly let forget". I said to Prof. Seetharamaiah "Let us attempt the publication of the CRITICAL EDITION OF ANDHRA MAHABHARATA, a scheme about which our great men dreamed—ants like Sir C. R. Reddy, Gidugu Ramamurthy Pantulu, Jayanti Ramayya Pantulu, Veturi Prabhakara Sastry and other stalwarts. Surely it would have been an ideal publication if they undertook it. Perhaps they left it to this generation to attain blessedness by the services of Mahabharata. Did not Bammara Goparaju feel that great poets like Nannaya and Tikkana lived over the translation of the Mahabharata to enable him to attain blessedness by writing it. We will earn Dharma and some fame to boot, if we serve the great national epic of Andhra."

Bhattacharya was impressed and encouraged me wholeheartedly to proceed with the idea. Even at the outset we wished to plan the project on the lines adopted by the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona in their monumental scheme for the Critical Edition of Sanskrit Mahabharata. We planned about five volumes including the Index Volume with an estimate of Rs. Two lakhs and I forwarded the scheme to Dr. Subba Rao on 31-8-1959.

A Committee examined the proposals and after pruning them to Rs. 1,36,000 sent up the scheme with its recommendation. The Senate of the Osmania University considered it at meeting held on February 25, 1961. But the Mahabharata Project was assigned to the second priority schemes. Financial assistance was sought from the University Grants Commission. When Dr. D. S. Kothari, the learned Chairman of the University Grants Commission visited Osmania University, this writer ventured to mention the project to him. Dr. Kothari's words of encouragement are memorable 'It is a great attempt. No worthy scheme ever suffered for lack of finance in this country. Please go ahead with self-help.' The U.G.C. advised the University to approach in the first instance, the Ministry of Scientific Research and Cultural Affairs, Government of India, for financial assistance for the Mahabharata Project.

Accordingly application was made with a revised estimate to the Government of India and the Government of Andhra Pradesh for financial assistance. At the State Government level, Sri M. R. Appa Rao, the then Minister for Cultural Affairs and Sri L. N. Gupta, Secretary took interest in the matter. The Government of Andhra Pradesh agreed to bear 50% of the cost of the project (Total estimate Rs. 1,75,000). Subsequently, the Government of India also sanctioned 50% of expenditure on the project. This went up into the years 1964-65.

Dr. D. S. Reddi, Vice-Chancellor took interest in the Mahabharata Project from the beginning. Like William the Silent, he speaks less and believes more in concrete action. He could gradually bring the University to make a preliminary allotment of Rs. 6,500. Sri B. P. R. Vithal, the then Registrar helped in this decision. This happened in 1963.

INAUGURATION

Meanwhile the sponsor was anxious to launch the scheme as early as possible for the following reasons :

1. Time is the essence of a good act. Dharma brooks no delay like Adharma.
2. The Telugu Department of the Osmania University rose to its proper heights by the introduction of the Ph.D. Degree in Telugu. The Department must make its marks in the field of research publications. The Critical Edition of Andhra Mahabharata will be the fittest beginning for it.
3. This writer desired that the name Dr. D. S. Reddi should be associated with the national epic of Andhra. Reddi kings of old did yeomen service to the cause of Telugu Literature. Sri Dinnepati Sadasiva Reddy Garu carved out a worthy place for Osmania University in the comity of progressive Universities of India.

Without further waiting for external help and relying on the message of self-help given by Dr. D. S. Kothari, the Telugu Department, launched the scheme in a token manner on 17th July 1961. A few donations¹ were collected for preliminary expenditure and work was begun.

It is matter for deep pride and satisfaction that the students of the Telugu Department of the Osmania University made themselves very useful in the different stages of the project. At the very outset our pupils Kumari B. Vijaya Bharati, T. Suseela, J. Hemalata and Seeta prepared the Index of first lines of Adi and Sabha Parvas. An Index Volume was in our mind from the beginning. Subsequently this index was prepared for the whole Mahabharata.

Several of the Telugu Lecturers of the Osmania University, constituent and affiliated colleges came forward to help voluntarily in the different processes connected with the project. Not only this, some Telugu Pundits of the High Schools also

1. Sri K. Lakshmi Ranjanam	Rs. 116.00
Sri C. Rangacharyulu	116.00
Dr. P. Durgaiah	116.00
Sri Vangapalli Nilakantham on behalf of the Sadachara Nibandhini Parishat, Secunderabad	101.00
Prof. G. Lakshmi Kantiah	45.00
				<hr/>
				Rs. 494.00

came to our help. We are thankful to all of them, specially to Sri P. Krishnamurti Sastry, Sri T. Venkateswara Sarma, and Sri M. Chandrasekhara Sarma.

PATTERN OF WORK

Even at the inception it was agreed to model the Critical Edition on the lines of the Critical Edition of Sanskrit Mahabharata, published by the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona. There will be some variations according to the needs of the Telugu work. In order to get first hand knowledge of the scientific methods adopted at the Bhandarkar Institute, Sri C. Rangacharyulu, Reader, Telugu Department was sent to Poona in 1963 and he received training under Dr. P. L. Vaidya, Head of the Mahabharat Department of the Institute.

STAGES OF WORK

1. Printed appeals were issued for palm-leaf manuscripts of Andhra Mahabharata and the older printed editions. We will only mention the first gift. This is a palm-leaf manuscript of Udyoga Parva presented by Sri V. Narasimha Reddy, now Lecturer. Other donations and loans of manuscripts and books etc. are mentioned in Appendix.

2. There are collections of Palm-leaf manuscripts in Institutions which will not lend their manuscripts outside. Workers were sent there to prepare descriptive sheets of manuscripts. Such sheets were prepared for also the manuscripts in our custody.

3. Parva-wise indices of manuscripts were prepared so that, we know at a glance where copies of a particular Parva are located and their condition. The date where available was worked out with the help of the Indian Ephemeris.

4. The manuscripts were analysed with a view to secure due representation to the three Cultural regions of Andhra-Telangana, Rayalaseema and Coastal districts. This presented some difficulties.

5. After this winnowing we selected some palm-leaf manuscripts to form the basis for collation. A manuscript was admitted on the basis of its age, freedom from scribal mistakes and condition fit for handling.

6. Another vast effort which we set on foot as early as 1962 was to collect references to Andhra Mahabharata contained in works of prosody, grammar and dictionaries. We explained earlier how the Telugu Bharatam forms the basis for the study of our Classical dialect. Writers on prosody, grammar and lexicography often give quotations from Mahabharata. Such quotations will undoubtedly reveal the conditions of the text in the earlier periods. There is one limiting factor here. Some of these works of prosody and grammar are brought out in print. In this process they were edited by modern scholars. It is feared that they altered the readings of these manuscripts according to the literary canons which they held in esteem. Thus the purity of these texts on prosody and grammar is questioned by some. The right thing will therefore be according to them to go to the original manuscripts. This will entail preparation of Critical Editions for the Lakshana Granthas, a task which is much beyond the purview of our work and which we do not feel absolutely necessary. Therefore we collected the Mahabharata quotations from the printed versions of Lakshana Granthas.

COLLECTION OF MAHABHARAT QUOTATIONS

Quotations were collected from the following prosodial works : (1) Appakaviyam (2) Ananda Rangarat Chandamu (3) Kavi Samjivani (4) Kavi Samsaya Vichhedamu (5) Sarva Lakshana Sangrahamu (6) Andhra Prayoga Ratnakaramu (7) Chandamu (8) Sarva Lakshana Saramu (9) Sarasandhra Vritta Ratnakaramu (10) Lakshana Dipika (11) Virabhupalayamu (12) Sakata Repha Nirnayamu (13) Dwirepha Varna Darpanamu. We are informed that there are a few more prosodial works to be laid under contribution. We could not get at them.

BOOKS OF GRAMMAR

(1) Guptartha Prakasika (2) Praudha Vyakarana (3) Andhra Bhashanusasanamu (4) Andhra Vyakarana Samhita Sarvasvamu (5) Balakavi Saranyamu (6) Ahobala Panditayamu. We are told that Andhra Kaumudi also contains quotations of Mahabharata. We could not get at it.

DICTIONARIES

(1) C. P. Brown's Telugu-English Dictionary (2) Sabda Ratnakaramu (3) Suryaraya Andhra Nighantuvu.

Sakalaniti Sammatamu by Madiki Singana (early 15th century). We hear of further anthologies like (a) Prabhanda Ratnakaramu of Pedapati Jagannatha Kavi (b) Prabhanda Manibhushanamu (c) Udaharana Padyamulu published in Andhra Sahitya Parishat Patrika. We could reach only the Sakala Niti Sammatamu. Other books were not available to us.

COMMENTARIES

Under this head we mentioned (1) Bharata Kulamkasha and (2) Bharatha Samjivani. We utilised them as far as available.

DR. S. RADHAKRISHNA'S BLESSINGS

One of the most fortunate happenings for the progress of the scheme was the blessings which we received from Dr. Sarvepalli Radhakrishnayya Garu, the former President of the Indian Republic. His Excellency was camping at Rashtrapati Bhavan, Secunderabad in the summer of 1963. On 4th August 1963, His Excellency was pleased to grant audience to K. Lakshmi Ranjanam and Sri C. Rangacharyulu. The President heard about the scheme and wrote with his own hand the benedictory sloka written by Nannayya Bhattu in a register as a signal for the inauguration of the project.

SPECIMEN EDITING

Having fairly settled the Critical apparatus we proceeded to edit a small portion of Adi Parva as a specimen. We treated the Prastavana portion and the story of Udanka on Critical lines and sent it to reputed scholars all over Andhra to elicit their opinions. There was wide response from scholars and it was generally favourable. Valuable suggestions were made by some of them and these were kept in view in the further stages of the work. One of the important suggestions was to give reference to the readings of manuscripts where they answered the ordinary tests of grammar and prosody and another suggestion was to indicate the source of the accepted reading if it differed from the vulgate.

COLLATION

Collation proved to be a vast and long drawn process. In the earlier stages the teaching staff did the collation of manuscripts available in the project repertory. It was found that a more extensive effort was required. Accordingly during 1965-66 a number of collators were recruited and engaged on collation work in the University. Though this speeded up the work, something was left to be desired in precision as some of the collators were raw-hands. It was partly set right by revision of the collation of *Adi Parva*. Some of our workers were sent to the *Saraswati Mahal Library*, Tanjore for collating selected *Palm-leaf manuscripts*. With regard to manuscripts of the *Andhra University*, Pundit K. Jogayya Sarma did the collation for us. Later on the *Andhra University* and *Sri Venkateswara University* agreed to lend us two manuscripts at a time. Thus their collation is done locally. At Madras, we arranged for collation in two centres, the *Government Oriental Manuscripts Library* and the *Adyar Theosophical Library*. The experienced scholar, Pundit Bulusu Venkataramanayya did the collation for us at Madras for some time. Now Sri K. Srinivasanarayana, Telugu Lecturer of a local college is carrying on this work. It will be remembered that the *Brown Paper Manuscripts* are lodged in the *Government Oriental Manuscripts Library*. Since the *Andhra Sahitya Parishat*, Kakinada *Gautami Library* Rajahmundry, *Andhra Saraswat Parishat* and *Lakshmanarayana Parisodhaka Mandali*, Hyderabad were all good enough to lend their manuscripts to us, the bulk of collation was done in the University itself.

It is a matter for sincere pleasure for me to note that our former students Kumari M. Deenavathi, M.A., B. Jyotirmayi, I. Kanta Lakshmi, M.A., and D. Vidyeeswari M.A., were steady and intelligent collators. The first mentioned Kumari Manapragada Deenavathi has worked with us consistently for nearly five years and has become a small expert on manuscripts.

In collation we followed the pattern of the *Bhandarkar Institute*. Collation sheets are specially prepared. One sheet is used for one line of verse or prose. The readings of palm-leaf manuscripts and old printed editions are noted horizontally one after the other. Each manuscript is given a letter symbol. The *Critical apparatus* with their symbols is separately described.

The Critical Edition of Andhra Mahabharata is not undertaken to disprove what earlier scholars did for it. Undoubtedly they did a lot for it. Our aim has been only to supplement what former generations of scholars contributed to it. The Critical Edition is inspired by the motive to apply the principles of scientific textual criticism to the Andhra Mahabharata. That the Telugu Bharatamu occupies a place of honour among the versions in the provincial languages of India is mentioned by Dr. V. S. Sathankar. He says in his prolegomena “as testimonia or as of a partial or subsidiary character, there are available besides the numerous commentaries, the following three important epitomes of the eleventh century (i) the Javanese adaptation Bharata (A.D. 1000) (ii) the Telugu adaptation, Andhra Bharatamu by the Telugu poet Nannaya Bhatta (A.D. 1025) (iii) the Sanskrit adaptation, Bharata Manjari—by the Kashmiri Poet Kshemendra (A.D. 1050).”

Sukthankar goes on to observe “Nannaya’s version is valuable for the light it throws on the condition of the Southern recension or strictly speaking of the Telugu version in the eleventh century of the Christian era, especially in view of the fact that Nannaya has included in his poem an accurate rendering of the Parva Sangraha giving the number of slokas in each of the Parvams of his Mahabharata. There are numerous other vernacular abstracts of the Mahabharata besides the Telugu abstract mentioned above but most of them are of later date. Moreover they are all far too free to be of much use in reconstructing the Text of the Mahabharata.”

That the Telugu Bharatam was not subjected to Critical examination on the vast scale done in the present attempt is its justification. Others did the work on a very minor scale. Interesting results are obtained if not extraordinary discoveries. As already indicated the problems of Sanskrit Mahabharata are quite different from the problems of Telugu Bharatam.

We did not set out to disown or own the vulgate and other previous printed editions. In each case a reading is subjected to thorough examination in the light of the vast evidence stored by us. If the reading of the vulgate stood the test it is boldly retained. If the manuscripts and other editions gave a better reading it was changed. Often the Sanskrit original was consulted to pitch upon the appropriate reading. At each stage

the editors gave reference to the Sanskrit Mahabharata, Parva and Adhyaya to indicate the source of the Telugu portions. Existing principles of grammar were no doubt kept in view but no attempt was made to reduce the text to conformity with Balavyakarana or any gramamtical manual. A wealth of readings is provided at each stage and the reader is left free to make his own choice of a happy reading. The readings of manuscripts were given due primacy in all situations.

CRITICAL APPARATUS

Our Critical apparatus for the Adi Parva is briefly described below. Telugu letters represent the symbol given to each manuscript. The figures represent the serial number in our registers : O. U. is Osmania University. All our manuscripts are palm-leaf manuscripts only. Manuscripts marked with O. U. number are collated in the project.

1. ♥. O. U. No. 5 contains Adi, Sabha, Virata Parvas complete and Udyoga Parva upto Aswasa 4, verse 370. Palm-leaf. Size $18\frac{1}{2}'' \times 1\frac{1}{2}''$. 403 leaves. Condition good. Slightly damaged. May be 200 years old. Collected from Domakonda Village, Nizamabad District. Presented by Sri A. Rajeswara Sarma Telugu Dept. O.U,
2. ♣. O. U. No. 7 Adi and Sabha Parvas complete. Size $17'' \times 1\frac{1}{2}''$. 310 leaves. Condition good. Slightly injured. Writing good. Presented by Sri M. Veesalingam. Manuscript may belong to Telangana.
3. ♠. O. U. No. 19 Adi Parva. (incomplete). Available from the beginning to the end of 4th Aswasa. A portion of the V Aswas also is found. Size $16 \times 1\frac{1}{2}''$ —110 leaves. Considerably old and damaged. Writing very good. Sails from Gadwal. Mahaboonagar District. The important verse 1-1-25 (పాఠ్యక పాఠకాపనిక) in which Nannaya refers to his co-student, Narayana Bhattu is not found in this manuscript.
4. ♠. O. U. No. 32. Adi Parva. Complete. 2731 Leaves. Condition good. At the beginning of the VI Aswasa there is mention of date in a Sanskrit Sloka.

The Cyclic year Angirasa—Chaitra, 14th day of the dark-half of the month. Week day is not mentioned. There is another noting of date on the first page Ashadha Suddha Trayodasi Friday. Copied at the instance of Singararya.

5. ౬. O. U. No. 33. Adi Parva. Complete. 137 leaves. Condition good. Contains a few leaves from Drona Parva. also. Leaves bearing numbers 34, 79, 82, 83, 84, 89—95 are missing.
6. మ. O. U. No. 63. Adi Parva. Incomplete. Begins from 4th leaf. Size 15"×1½". 179 leaves. Writing is good. Written for Eluri Venkayya by Sivapurapu Srisailapati. Obeisance is done by the scribe to God Vireswara of Yenamadala. Also to Goddess Bhramaramba and God Chenna Malleswara. Date. Angirasa, Margasira, Bahula Dasami Sunday. Presented by Sri A. Rajesawara Sarma.
7. ౭. O. U. No. 74. Adi Parva. Incomplete. From beginning to 8th Aswasa. Verse 144. Condition good. Lent by Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
8. ౮. O. U. No. 75. Adi Parva. Complete. Condition good. Date. Pingala, Sravana Suddha Chaturdasi. Week day is not mentioned. Andhra Sahitya Parishat. Kakinada.
9. ౯. O. U. No. 76. Adi, Sabha, Aranya Parvas. Some portions are missing. Contains Virata Parva also upto IV Aswasa. Condition good. There are scribal mistakes. Date Sarvari, Vaisakha Suddha Saturday, May 6th 1780. Scribe Vipperla Balaramulu copied Virata Parva as found in the manuscript of Chintalapudi varu. Andhra Sahitya Parishat. Kakinada.
10. ౧౦. O. U. No. 80. Adi Parva. Complete. Size 17"×1.3." 193 leaves. Condition good. The name of the scribe is mentioned in a Telugu verse. He is Sanjiva Kavi. The verse 1-1-25 (పాంశ పాశపాని) is not found in his manuscript. Andhra Sahitya Parishat. Kakinada.

11. ८. O. U. No. 91. Adi Parva. Complete. Size 18.8" × 1.3". Leaves 195. Writing is not quite good. Andhra Sahitya Parishat Kakinada.
12. ९. O. U. No. 95. Adi Parva. Complete. Size 17" × 1.5". Leaves 180. Writing very good. Date Jaya Sravana Suddha 10 Friday (14th July 1654) Written by scribe (name not given) according to the copy of Bhuliveti Timmappa. Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
13. १०. O. U. No. 96. Adi Parva. Complete. Condition fair. Many scribal mistakes. Written in big hand. Writing is good. Manuscript belongs to Sitaramudu son of Subbarayudu in Kuntipura Agrahara. Can Kuntipura be Pithapuram, East Godavari District? There is a temple here dedicated to Kunti—Mahavamy. Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
14. ११. O. U. No. 99 Adi Parva. Complete. Condition fair. Corrections are noted in the margin. Writing good. Note regarding date. On the 18th leaf. Vikarima varamu (week day) First Aswasa of Adi Parva completed by the morning. On leaf 180. Vikari, Pushya Suddha. On the last leaf. Vikari, Pushya Suddha Dasami, Monday. (17th January 1780 A.D.). Papayya (Scribe) copied the book Adi Parva for Kilabbika (Kilambi Ramaswami). Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
15. १२. O. U. No. 110. Adi Parva. Complete. Condition good. Size 17" × 1½". Leaves 189. Scribe. Haskarappa, son of Paranan in Venkata Krishnahattu of Tankallu, Belonging to Vadhulasa Gotra. Date. Krodhana Pusya Bahula Chaturthi Saturday (4th January 1741). Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
16. १३. O. U. No. 112. Adi Parva. Complete. Manuscript is in very good condition. Size 16" × 1½". Leaves 246. Scribe apologises for mistakes in a small verse. Gavuravaram Polamaraju copied

Adi Parva in full from an exemplar. Date Nala. Magha Suddha Saptami Saturday. The month of Tai 26th (4th February 1797). Presented by Nattam Subrahmanyam to Andhra Sahitya Parishat Kakinada.

17. శ. O. U. No. 119. Adi Parva. Incomplete. Available from the beginning to Verse 111 in the 7th Aswasa. Condition quite good. Size $17\frac{1}{2}'' \times 1.2''$. Leaves 205. Writing is good. The scribe offers obeisance to guru (perhaps his preceptor) Rama-Bhadra. Dedicated to Goddess Minakshi and God Somasundara. It appears to be a southern manuscript. Presented by Nudurupati Ramaswamayya to Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.

18. ప. O. U. No. 126. Adi Parva. Incomplete. Available from the beginning to verse 151 in Aswasa 8. Condition very good Leaves 197.

Presented by Nudurupati Ramaswamayya Garu as No. 119 above. Contains a laudatory Telugu verse on Vedavyasa in the style with Antyanuprasa of Bammera Potana.

క. హరిదాసున్ వనవాసున్
పరిచితపరమోవవాసు ఖాసురహాసున్
నిరుపమనిగమాభ్యాసున్
విరచిత కాశీనివాసు వేదవ్యాసున్.

Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.

19. గ. O. U. 143. Adi Parva. Complete. Damaged by worms. Still it is fairly readable. Size $17\frac{1}{2}'' \times 1.3''$. Leaves 165. It is stated that this manuscript was acquired by Jayanti Ramayya Pantulu from the Karvetinagaram estate. Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.

20. న. O. U. No. 197. Adi Parva. Complete. Condition good. Size $18'' \times 1\frac{1}{2}''$ Leaves 150. This is acquired in the Chittoor District by Dr. N. V. Ramakrishnamacharyulu and Sri Tekumalla Kameswara Rao and was presented to the Mahabharat project.

Date: (1) Bangarayya son of Kottinti Nathamunulu copied the Adi Parva by Viswavasuu, Ashadha, Suddha Shasthi Thursday. (2) Copied by Kothinti Bangarayya for Chirrama Setty, son of Karnakandi Chinnanna on the 15th day, Ani month. Viswavasuu year. This works out to 10th July 1845.

21. ௨. O. U. No. 198. Adi Parva. Complete. Condition good. Size $17.8'' \times 1\frac{1}{2}''$. Leaves 188. This is acquired in the Chittoor District by Dr. N. V. Ramakrishnamacharyulu and Sri Tekumalla Kameswara Rao and was presented to the Mahabharat Project as No. 197 above. Date : Copied by Kondanna, son of Buse Dasanna for Venkata Dasu Chetty son of Tumkuru Narayana Chetty, on the auspicious day of Saturday, Vidiya in the bright half of the month Chaitra of the cyclic year Jaya. This corresponds to 6th March 1714.
22. ௨. O. U. No. 200. Adi Parva. Complete. Damaged by worms but fairly readable. Size $18'' \times 1.4''$. Leaves 195. Acquisition and presentation as above in the case of manuscripts 197 and 198.
23. ௨. O. U. 201. Adi Parva. Incomplete. Available up to 8th Aswasa, 214th verse. Condition fair. The manuscript has become brittle. Size $17\frac{1}{2}'' \times 1.4''$. Leaves 215. Slightly damaged by worms. Acquisition and presentation as above in the case of manuscripts 197, 198 and 200.

N.B.—Some of the palm-leaf manuscripts generously lent to the project by the Andhra Sahitya Parishat, Kakinada were returned to the Parishat after the Adi Parva was edited. Hence it has not been possible to note details like size etc. in the case of manuscripts 32, 33, 74, 75, 76, 96, 99 and 126.

Some of our manuscripts are sufficiently old

Osmania University 95	14th July 1654
Osmania University 198	6th March 1714
Osmania University 110	4th January 1746
Osmania University 76	May 6, 1780

24. ॐ. 532/S. Located in Sanskrit Academy, Osmania University (Now in the General Library) Adi, Sabha and Aranya Parvas. Adi and Sabha Parvas are complete except for a few leaves lost, here and there. In Aranya Parva the text is lost after the 4th Aswasa. Size 18"×1½". Leaves 302. At the end of Adi Parva there is a noting by the scribe—Palavayi Challayya copied Adi Parva for Lakshmi Narusu, younger brother of Gajam Acchanna. Copied as found in the exemplar, by the afternoon of Friday, the 13th tithi of Bhadrapada Bahula, in the year Sobhakrit. This seems to correspond to the years 1722, 1782 and 1842. A.D. 1782 is accepted Collated in the University.
25. ॐ. Andhra University No. 354. Palm-leaf. Contains Adi, Aranya, Mahaprasthana and Swargarohana Parvas. Granthas 12780. Leaves 426. The four Parvas are complete. Handwriting good and settled. Noting by scribe at the end—Vellaachni Appayya copied Adi, Aranya, Mahaprasthana and Swargarohana Parvas for Rajasri Sitaramachandra Ranga Rao Bahadur Garu and submitted to his grace. No date is available. Adi Parva collated by Pundit K. Jogayya Sarma, Andhra University.
26. ॐ. Andhra University. T 1111/N—18, 1. Adi Parva. Incomplete. Available from the beginning to verse 197 in 8th Aswasa. Damaged by worms. Very old manuscript. Writing good. 45 × 134 Cm. Leaves 178 Granthas 4984. Collated by Sri K. Jogayya Sarma, Andhra University.
27. ॐ. Adyar Library 74758 Adi Parva. Complete. Writing is good. Condition fair. Collated at Adyar by Sri K. Suryanarayana.
28. ॐ. Adyar Library No. 75067. Adi Parva. Complete. Condition good. Scribe—Korrapati Gangaraju. Two notings regarding date. At the end of 3rd Aswasa it is stated—Pardhiva, Margasira Bahula 3 Jayavaramu. At the end of the 8th Aswasa Pardhiva, Vaisakha Bahula 8 Monday. It is not known why an earlier date is given for the copying of later Aswasas. Collated at Adyar by Sri K. Suryanarayana.

29. ᳵ. Printed Edition. Adi and Sabha Parvas. Readings noted by Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Pantulu. 'Gi' represents the readings which were collected for him from the Palm-leaf Manuscripts of the Saraswati Mahal Library, Tanjore.
30. ᳵ₁. As above. Readings¹ collected by Ramamurthy Pantulu from the 1847 Printed Edition, issued by Paravastu Chinnaya Suri. 'ᳵ' and 'ᳵ¹' are described in an earlier part of the preface.
31. •. C. P. Brown's paper manuscripts lodged in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Collated at Madras by Pun it B. Venkata Ramanayya.
32. ᳶ. Brown's paper manuscripts as above. Contains readings collected by other Scholars which Brown admitted into his Manuscript. Collated at Madras by Pun it B. Venkata Ramanayya No. 31 and 32 are described already in an earlier part of the preface.
33. ᳷. Vavilla Printed edition of Andhra Mahāharata which we accepted as the¹ Vulgate. We discussed this edition earlier. Gidugu Ramamurthy Pantulu is said to have taken the 1914 edition of Vavilla for the basis of comparison. Dr. C. Narayan Rao also seems to have accepted this version for vulgate in the preparation of the Critical Text of Mahābhārata. The Vavilla edition is the only edition easily available of late. That a good deal of scholarly attention was bestowed on its preparation is generally accepted. The Vulgate itself need not be a Critical Edition. We could utilise editions of texts published in 1950 and afterwards.
34. ᳸. Edition published by Vemuri Venkata Krishnama Chetty and Sons in 1901, in 3 Volumes. This

1. Vulgate. In common use as a version of the Bible. Forming the common or usual version of a literary work. The old Italic Version of the Bible, preceding that of St. Jerome. The Latin Version of the Bible made by St. Jerome—The shorter Oxford English Dictionary.

was edited by Rao Bahadur Kandukuri Veeresalingam Pantulu and Rayadurgam Narasayya Sastri. This reached us late. Already described.

35. ✱. Edition published about 1851 by Aluri Ekamra Josyulu. Photograph copy obtained from the India Office Library. There are a few printing mistakes here and there. Some latitude is taken in the use of the Sakata repha. Already described.
36. ✱. Karalapati Rangayya Edition. Published in 1852. Greater Scholarly attention seems to have been bestowed, on this edition than in the case of the Josyulu edition. Karalapati Rangayya was a University Teacher himself. Already described.
37. ✱. We have taken the foot notes of the Vavilla Edition into account in constituting the text. Vavilla scholars may have accepted a different reading for their constituted text. Still they exhibit the readings which they collected in the foot-notes. We sometimes accepted these readings for the Critical Text. Hence we gave a separate symbol for the readings of foot-notes.
38. ✱. This is the Ananda edition. This edition is preferred by some as it comes nearer to the principles of a Critical Edition. It is not freely available of late. The Mahabharata and some other classics are published under the general caption "Anandasrama Grandha Ratnamala." The proprietors of this series were Vemuri Venkata Krishnama Chetty; A. Kannan Chetty and Co. and finally¹ Rama & Co. Eluru. The problem of Ananda Edition was already discussed.
39. ✱₁. This represents Ananda foot-notes. As in the case of the foot-notes of the Vavilla edition, we gave a

1. Our publishers are not consistent in indicating the year of publication of any edition. If they took care to do this they will be doing a service to the cause of higher literary criticism. Without the year of printing we are unable to trace the history of these editions. For instance Rama and Co., published Santi Parva in 1946 but they do not give any year of the volume containing Bhishma and Drona Parvas.

symbol to the foot-notes of the Ananda edition. We took these readings sometimes for the constituted text.

TESTIMONIA AND AIDS

We stated already that we took into account the readings taken from various subsidiary sources. They are noticed below:-

Works on Prosody :

1. ౯౪. *Appakaviyamu* :— This work was written by Appakavi in 1656 A.D. This is an oft quoted work and subject of much controversy. Appakavi started to write a commentary on the grammar An hira Sabda Cintamani in Telugu verse and prose. He made it mainly an authoritative work on Telugu prosody. In illustrating the points of prosody Appakavi quotes often from Mahabharata.

2. ౯౫. *Ananda Rangarat Chandamu* :— Published by Vavilla in 1922. Kasturi Ranga Kavi (A.D. 1750) is the Author. He dedicated his work to Ananda Rangam Pillay who was Dubasi to Dupliex, the French statesman. Ranga Kavi mentions many personalities who are contemporaries to Dupliex. He recounts the names of several writers on Lakshanikas whose works he consulted. Some of these writers and books are mere names to us. Ranga Kavi gives quotations from Mahabharata. He did not mention Appakavi though he preceded him by more than half a century. Or he confuses him with the author of Andhra Prayoga Ratnakara. This book is ascribed to Ganapavarapu Venkatakavi. Ranga Kavi wrote also the Samba Nighantuvu.

3. ౯౬. *Kavi Sanjivani* :— Published by Vavilla in 1930. The Author is Muddaraju Ramanna alias Ramabhadra son of Ganapayamatya. The brother of Ramabhadra is Pedarama. He wrote a commentary on Raghava Pandaviya of Pingali Surana. Kavi Sanjivani contains quotations from ancient works chiefly Mahabharata. It is in 3 Chapters or Tarangas. The writer may be assigned to the end of the 16th Century.

4. ౯౭. *Sarva Lakshana Sara Sangrahamu* :— This is written by the well known poet, Kuchimanchi Timmakavi. He flourished in the first half of the 18th century. He may have lived

upto 1760. He belongs to the Villages of Kandarada and Chandrampalem near Pithapur in the East Godavari District. Timmakavi was a profuse writer. *Rasika Jana Manobhiramu*, *Nilasundari Parinayamu*, *Acha Telugu Ramayanamu* are prominent among his works. *Sarva Lakshanasara Sangrahamu* is a manual on grammar, prosody etc. This is published by N. Chalapathi Rao, at the Manjuvani Press, Eluru in 1927.

Timma Kavi quotes from Mahabharata and other standard works in support of the principles of grammar and prosody enunciated by him. In the last chapter of his book, Timma Kavi deals with words containing the Sadhu Repha and Sakata Repha. A knowledge of this branch is considered very vital for the fame of a poet. Appakavi and earlier Lakshanikas laid a stigma on Bammara Potaraju, the immortal poet of Andhra Bhagavata, that he mixed up Sadhu and Sakata Rephas. Timmakavi denounces this charge and enters an enthusiastic plea in defence of the great poetry of Potaraju.

5. కవి సమస్య విచేదము:— This is written by Adidamu Surakavi of the 18th Century. He tried many forms of literature among which the prabandha, Kavijana Manoranjanamu is prominent. Surakavi belonged to the village of Ramachandrapuram, in the Chipurupalli Tq. of Visakhapatnam District. He lived between 1720-1785. It is said that Veeresalingam Pantulu collected the works of Surakavi and published them in 1899. Kavisamaya Vicchedamu is published by Vavilla and Paravastu more than once. We used the 1955 Edition of Vavilla. It deals with special points of Grammar and usage and illustrates the prayogas by quotations from Mahabharata and other works. Surakavi devotes some space to deal with words having the Sadhu and Sakata Rephas. By far the best part of the work is considered to be the portion dealing with Tadbhava words of Telugu.

6. ఆంధ్ర ప్రయోగ రత్నాకరము. This appears to be part of the larger work *Sarva Lakshana Siromani* by Ganapavarapu Venkata Kavi. He belongs to the court of Muddalagiri, brother of Vijaya Ranga Chokkanatha of madura. Venkata Kavi's date may be A.D. 1674. *Sarva Lakshana Siromani* treats with the necessary aspects of poetry like grammar, prosody and dictionary. *Prayoga Ratnakaramu* deals with the prosodial aspects. The gram-

mar part of this omnibus treatise appears to have been published as Andhra Kaumudi. The prosody part is not published.

This is noticed in "A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts" in the Saraswati Mahal Library, Tanjore as 695 - 696 at pages 290 - 291. Copies of the Telugu Manuscripts of the Tanjore Library are preserved in the Andhra University. We are obliged to Dr. M. V. Satyanarayana for taking pains to collect Mahabharat quotations from 6 of these manuscripts (1) Andhra Prayoga Ratnakaramu (2) Chandamu (3) Sarva Lakshana Saramu (4) Sarasandhara Vrittha Ratnakaramu (5) Veerabhupaleeyamu (6) Lakshana Dipika. The last three are from the Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

Venkata Kavi claims to have drawn illustrations from older Lakshanikas and added his own contribution.

7. చ Chandamu:— This unpublished work of prosody of unknown authorship is noticed in the Tanjore Catalogue as 705-712 at page 295. It is a compilation of illustrative verses from several works including Mahabharata. The author lays down canons and illustrates them from the usage of famous poets.

8. ల.సా. Sarva Lakshana Saramu:— An unpublished work of prosody noticed in the Tanjore Catalogue as No. 714 at page 297. The name of the author is Rangaya. His time is not known. Several of these writers on prosody expatiate much on the mystic significance of syllables, the good and evil effects that flow from the use of a particular syllable in a given position in the verse. The author of this work devotes some attention to the words containing Sadhu and Sakata Rephas.

9. వి.స. Virabhupaliyamu:— This unpublished paper manuscript is lodged in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras bearing No. 1319, (Vide Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Volume V Grammar, Prosody, Lexicography.) Virabhupaliyamu is like Appakaviyamu and sets about to explain the Andhra Sabda Cintamani. It is dedicated to Kaluve Viraraju, the general of Mysore. Viraraju is the author of Vachana Bharatam. Virabhupaliyamu contains some quotations from Mahabharata.

10. స.స. Sarasandhara Vrittha Ratnakaramu:— This unpublished paper manuscript is lodged in Government Oriental Manuscripts Library, Madras, bearing No. 1320. (Vide Descriptive

Catalogue). The author is Vellaturi Lingana, son Vengana matya. He was a devotee of God Nrisimha Swamy of Malyadri. Malyadri is Malekonda in the Kandukur Taluk of Nellore District. Therefore it is sometimes called Malyadri Chandamu. The book deals with Vrittas, Yati and rasa. It has 5 Aswasas but the last one is incomplete. There is also a palm-leaf manuscript of this book which may have been the original for the paper manuscript.

11. శబ్ద. *aksh na Deepika*:— This unpublished paper manuscript is lodged in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, bearing No. 1329 (Vide Descriptive Catalogue). Though the name of the author is not mentioned in the book it is surmised that the author is Vartakavi Rahunatayya. The writer gives a long list of the subjects dealt with in it. Grammar, prosody, and rhetorics also find a place in it and make it comprehensive. Much space is devoted to the emergence of speech sounds, their benevolent and evil qualities etc. It refers to dramatic technique also briefly. Repha and Sakata Repha are considered. There are quotations from works like Mahabharata.

There is another work noticed in the Descriptive Catalogue of books in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, bearing No. 1254. It is said to be a paper manuscript. The book has a long title- Repha-kara-vat-chabda-jnapaka-Lokopakara-kamu, a book that seminate knowledge of words having the Sadhu and Sakata Rephas in Telugu. The author's name is not known. This gives verses from Mahabharata and other classics to illustrate the use of the two kinds of Rephas. We could not secure this book.

12. శబ్ద. *Sakata-Repha-Nirnayamu*:— This book was printed long ago in the Manjuvani Press, Eluru. The author is Bharatam Lakshmipati who is also the writer of the Bharata Kulamkasha Vyakhya. In trying to cite examples of words with the two kinds of Rephas in Telugu, Lakshmipati quotes the verses of Mahabharata profusely.

13. శబ్ద. *Dwirepha Varna Darpanamu*:— As the name indicates, the book deals with the twofold use of the 'r' sound in Telugu. The author is Ogirala Anganatha Kavi (1st half of 19th Century). The book is edited and printed in 1903 by that famous critic Poondla Ramarishnayya. Rangnatha Kavi belongs to the Village of Nilapalli in the East Godavari District.

Like many other writers before him, Ranganatha attaches great importance to the incidence of the Repha in words and tries to illustrate its usage from various classical writers. Some confusion arises out of the use of the same symbol letter for different works “Bha” is used for Bharatha, Bhagavatha and Bhaskara Ramayana. Apart from this, like experts in any other field the writers on this subject of Sadhu and Sakata Rephas in Telugu do not agree among themselves as to its occurrence in a particular word. So that the same verse is quoted by one for Sadhu Repha whereas another quotes it for Sakata Repha. Thus confusion is created in the mind of the learner and reader.

Tallapaka Peda Tirumalacharya son of the saint singer Annamacharya also dealt with this subject of Rephas. He too gives words and phrases from Mahabharata containing the two kinds of ‘r’ sounds. But we could not make use of this book as full verses are not quoted.

COMMENTARIES

14. భారత కులంకషా:— by Bharatam Lakshmiapati is already noticed.

15. భారత సాంజీవని:— by Dandigunta Suryanarayana Sastry and Chadaluvada Sundararama Sastry has already been noticed.

GRAMMARS

16. అహల పాండిత్యము:— This is also known as Kavisirobhushanam. Latest publication of the book is by the Andhra Writers’ Association, Hyderabad in 1965. Ahobala Pandita flourished in the last quarter of the 17th Century. Kavisirobhushanam is a Sanskrit Commentary on Andhra Sabda Cintamani which is itself in Sanskrit. The Atharvana Karikavali is also commented by Ahobala in the course of Cintamani. He belongs to the school that considers Nannaya, the first poet as the primary standard for poets in the matter of Prayoga. Even poets like Tikkana Somayaji rank next to Nannaya in purity of expression. He quotes often from Nannaya and occasionally from other standard poets.

17. గుప్తార్థ ప్రాకాశిక:— It is a learned commentary on the Balavyakarana written by Kalluri Venkatrama Sastry (1857-1928) Pundit, Arts College, Rajahmundry. The place

of honour occupied by Andhra Sabda Cintamani in the classical period is occupied in the modern period by Bala Vyakarana, written by Paravastu Chinnaya Suri. There is more than one good commentary on Bala Vyakarana but none that can excel Guptartha Prakasika. Venkatarama Sastry is a well known Scholar of Sanskrit and Telugu. He enjoyed the title "Mahopadhyaya." He did a disservice to his great exposition of Bala-vyakarana by questioning the originality of Chinnaya Suri in composing Balavyakarana. Venkatrama Sastry contended that Balavyakarana is a translation or imitation of Hari Karikavali of Sistu Krishna Murthy Sastry. No other scholar of repute endorsed this view. The Guptartha Prakasika quotes from Mahabharata. These readings must have been mostly taken from prevailing printed Editions. This commentary was published earlier than 1908.

18. ప్ర. *Proudha Vyakaranamu* :— It is a Grammar written by the author of Sabda Ratnakara, B. Seetharamacharyulu (1827-91). In the course of his vast analysis of classics for the compilation of the dictionary, the author noted numerous Prayogas by poets which he pressed into service in Proudha Vyakarana. This stands to Balavyakarana in the relation of a Sesha Grandha as Atharvana Karikavali was to Andhra Sabda Cintamani. As Chinnaya Suri covered the vast field of usage in Telugu, Seetharamacharyulu had to confine himself to visesha or special prayogas. The felicity which Suri enjoyed in the chiselling of his Sutras could not be attained by his successor. However, Proudha Vyakarana is a substantial grammar, enjoying high reputation. It merited one or two good commentaries.

19. ఆం. *Andhra Bhashanu Sasanamu* :— A grammar written by late Malladi Suryanarayana Sastry, Sanskrit and Telugu Pundit, Andhra University. Sri Sastry wrote many works and is a well known grammarian. His distinctive service to Telugu grammar is the adoption of the ancient saying that "all grammar is based on the Prayogas of poets." Earlier grammarians like Chinnaya Suri were very conservative in their approach to the language of poets. He would particularly accept as standard the Prayogas of the three poets of Mahabharata. Others are treated as moderners, who can stand in the second rank only.

Suryanarayana Sastry broke this ring and admitted all good poets, ancient or mediaeval for purposes of his grammar and helped to liberalise the field of Prayoga. This helped to

extend the arena of poets in matters of acceptable usage. *Andhra Bhashanu Sasanamu* is a deservedly popular grammar.

20. ౨౦. *Andhra Vyakarana Samhita Sarvaswamu*:— It is an encyclopaedic work on Telugu Grammar written by V. China Sitarama Swamy Sastry, former Pundit, Andhra University. Sastry is a massive writer on grammatical subjects. There is an unresolved controversy about Nannaya being the author of *Andhra Sabda Cintamani*. Sitarama Swamy Sastry is a firm believer in Nannaya's authorship of *Cintamani*. He wrote a number of standard works on Telugu Grammar. *Vaiyakarana Parijatamu*, *Cintamani Vishaya Parisodhanamu* are prominent works in the field. Sastry comments on *Sabda Cintamani*, *Kariyavali*, *Balavyakarana* in one batch, tries to bring out their different approaches and reconcile them finally. In the course of the commentary Sastry quotes profusely from *Mahabharata*. He states that he consulted the palm-leaf manuscripts also where doubt arose.

21. ౨౧. *Bala Kavi Saranyamu*:— This is a critical examination of the views of Pundits on existing grammar and *Grandhika Bhasha* (standard correct speech). The author, Rao Saheb G. Ramamurthy Pantulu is a powerful crusader in the cause of a liberal approach to usage, *Prayoga*. This movement is called the *Vyavaharika Bhasha Vadamu*. Ramamurthy Pantulu contends that rising young writers are scared away by the regulations and inhibitions of conservative scholars. The genius of writers must be free from meaningless subservience to a rigid grammar. Languages changing through centuries and poets have been following the changed beauties of language. It is only the so called grammarians that are trying to withstand this mighty current of spoken language and are swept away. They are also subject to the force of current speech without recognising it.

The very name 'Bala Kavi Saranyamu' indicates its purpose. Ramamurthy Pantulu sets forth the great wealth of liberal usage of language by Telugu poets. He examines numerous *Prayogas* and sets the pace for drawing sustenance from the vast current of contemporary speech.

DICTIONARIES

We laid under contribution three important dictionaries for collecting quotations of *Mahabharata*. In the order of chronology they are :

22. [బ్రౌన్] *Brown's Telugu English Dictionary*:— First published in 1853. Reprinted by The A.P. Sahitya Akademy in 1966. We already set forth Brown's activity with Andhra Mahabharata. Curiously enough the chronology of Telugu poets was not well known in the time of Brown. For he states that Telugu Bharatam was composed about 1120. Now we know definitely that the date of Nannaya goes back by one century i.e. A.D. 1020. Brown indicates Bharata by the letter. 'M'. Parva, Aswasa and Verse are indicated by numbers. There is difficulty in identifying his references in the modern printed texts. According to his own statement, Brown was the first to reduce Mahabharata to numerical order. The text must have undergone additions and subtractions. To give one example. The compound word 'పెల్ల మెల్ల' is explained to mean Pell mell. In a rout. Backwards and forwards. Then Brown cites a verse of Mahabharata. M. 4. 3. 157. It means Virata Parva Aswasa 3, Verse 157. Today we find this expression in 4-3-165. We close with an interesting statement made by¹ Brown regarding his acquisition of knowledge of Telugu Language.

23. శబ్ద. *Sabdaratnakaramu* First printed 1885 by the Madras School Book and Literature Society. It is a Telugu-Telugu Dictionary, compiled by the famous scholar Bahujanapalli Sitaramacharyulu Garu. Undoubtedly it is the cream of Telugu dictionaries so far published. All succeeding lexicons are deeply indebted to Sabda Ratnakara. He states that he worked for 25 years at the dictionary. Sitaramacharyulu quotes amply from Mahabharata. His readings are generally well tested. Ratnakaramu gives only Parva and Aswasa. It does not give the verse number and leaves something to be desired.

24. సూ. *Suryaraya Andhra Nighantuvu*:— This is an extensive dictionary in about 8 Volumes (7 only are so far published) compiled under the auspices of the Andhra Sahitya Parishat, Kakinada, since 1936. Jayanti Ramayya Pantulu, architect

1. I was taught Telugu alphabet in 1817. In 1822 I talked it with ease. In 1824 I began to study Telugu poetry. In 1824 I began writing Telugu-English Dictionary and continued it with little intermission for more than 10 years.

In 1832 I began to reverse my Telugu-English Dictionary forming an English-Telugu Dictionary. This was completed on 21st July 1832. (A descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Volume V. Page 1713.)

of the Parishat, edited Volumes I & II of the dictionary. The whole scheme was patronised by the Maharajah of Pithapuram.

Suryaraya Nighantuvu is an improvement in some respects on Sabda Ratnakara in that it gives cognates to Telugu words from Tamil and Kannada. Examples from Mahabharata and other standard works are given in abundance. Ramayya Pantulu claims that illustrations are drawn not only from printed works but also from current usage and from ancient Inscriptions. This dictionary gives Parva, Aswasa and verse number also and makes reference easy.

ANTHOLOGIES

25. ౩౦. *Sakalaniti Sammatamu* :— by Madiki Singana. This poet wrote Padmapurana also. The date of this Kavya as given by the poet is Saka 1342 or A.D. 1420. Sakalaniti Sammatamu was edited by Manavalli Ramakrishna Kavi under his “Forgotten Poets Series No. X” and was published by the Andhra Patrika Printing Works in 1923. Madiki Singana collected verses on Rajaniti from various poets and works like Mahabharata and compiled them into the present work. Sakalaniti Sammatamu presents to us many rare and old works. Some of them are lost for ever. Ramakrishna Kavi wrote a valuable introduction to Niti Sammatamu. Singana draws his political maxims from various sources like Kaman-dakamu, Nitisaramu, Panchatantri, Mudramatyamu, Mahabharatamu, Baddena Niti etc. The Mahabharata verses are often from Sabha Parva and Santi Parva where principles of state-craft come up for treatment.

26. భృ. *Bharata Phakki*—Akandi Vyasamurthy Sastry. This is already described.

SABHA PARVA

Our Critical apparatus of the Sabha Parva is described hereunder.

1. ౪. —O. U. No. Same as No. 5 described at Adi Parva. Sabha Parva is complete in two Aswasas, extending over leaves 162-201.
2. ౫. —O. U. No. 7. Same as No. 7 described at Adi Parva. Sabha Parva is complete in two Aswasas extending over leaves 236-310.

3. ॐ. —O. U. No. 8. Contains Aswamedha, Asramavasa, Mousala, Maha Prasthana, Swargarohana, Saptika and Sabha Parvas. Complete. The Sabha Parva comes at the end of the manuscript and extends over leaves 161-206. Condition good. Size $17\frac{1}{2}'' \times 1.3''$. Leaves 206. The owner of the manuscript must have got the Parvas copied according to the order of his need.
4. ॐ. —O. U. No. 33. Contains Sabha Parva Complete. Leaves 42. There is a noting regarding date. Virodhi, Bhadrpada Bahula Chaturdasi. Week day is not mentioned.
5. ॐ. —O. U. No. 127. Sabha Parva complete. Condition good. Leaves 26. Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
6. ॐ. —O. U. No. 156. Sabha Parva complete. Condition very good. Leaves 42. Presented by Sajra Ramaiah to Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
7. ॐ. —O. U. No. 161. Contains Sabha, Saptika, Karna and Salya Parvas. Complete. Condition good. Sabha Parva extends over leaves 213-262. Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
8. ॐ. —O. U. No. 162. Sabha Parva Complete. Condition good. Slightly damaged by worms. Size $17'' \times 1.4''$. Leaves 44. Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
9. ॐ. —O. U. No. 163. Sabha Parva complete. Condition very good. Size $14\frac{1}{2}'' \times 1.2''$. Leaves 78. Date Rakshasa, Adhika Ashadha, Bahula, Saptami, Friday, July 6th, 1855. Scribe is Vyaghri, Second son of Jonnalagadda Vyasulu. Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
10. ॐ. —O. U. No. 167. Sabha Parva. Complete. Size $17'' \times 1.3''$ Leaves 63. Badly damaged. If carefully handled it can be made use of. Tottiyam Sitaramaiah presented to Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.

11. ८. —O. U. No. 171. Sabha Parva. Incomplete. Condition good. Leaves 42. Available from the beginning upto Verse 181 in Aswasa 2. Andhra Sahitya Parishat—Kakinada.
12. ९. —O. U. No. 172. Sabha Parva. Complete. Condition good. Leaves 59. Scribe Sambasivudu copied Sabha Parva complete for Seshayya son of Gudimetta Timmaraju by Sunday, Margasira Suddha Saptami in the cyclic year Raudri. This corresponds to November 23, 1800. Acquired at the Village Gummaditurra, Nandigama Tq. Andhra Sahitya Parishat-Kakinada.
13. १०. —O. U. No. 204. Sabha Parva. Complete. Leaves 90. Condition good. At the end of the 1st Aswasa it is noted copied by Purnima, Kartika Suddha, year Siddharthi. At the end of the Second Aswasa it is noted "Akula Ranganayakulu copied this by Saturday, Dasami, Margasira Suddha, in the year Siddharthi 10th, November 1610 Gautami Grandhalayamu. Rajahmundry."
14. ११. —O. U. No. 205. Contains Sabha and Aranya Parvas. Complete. Condition good. Leaves 264. Sabha Parva extends over leaves 1-53. Loan from Gautami Grandhalaya—Rajahmundry. Scribe has given full details of the period taken for copying Sabha and Aranya Parvas. Dataru Narasinga Rao copied for personal use the first Aswasa of Sabha Parva beginning on Friday, Dasami, Ashadha Bahula, Cyclic year Plavanga and completing at 8 P.M. (two ghadiyas) on Friday, Tritiya (3) Sravana Suddha, in the year Plavanga. At the end of the second Aswasa of Sabha Parva he again notes "Having begun on Friday, Ashadha Bahula Dasami in the year Plavanga, Dataru Narasingarayudu copied both the Aswasas of Sabha Parva by midday on Wednesday, Bhadrpada Bahula Panchami (presumably in the same year)." This works out to 29th September 1847. From the above statement we can make out an interesting point. The scribe could copy first

Aswasa consisting of 295 poetry and prose pieces in about 9 days which gives an average of 33 verses for a day. We may infer that a scribe writing at ease could copy 30-40 verses in a day. The scribe Dataru Narasinga Rao appears to be a man of culture. He copied Mahabharata for himself. It also shows a disinterested attachment to the Telugu Bharata. Rarely do people get Aranya Parva copied, as a sort of odium attaches to it as an inauspicious Parva. That is why we come across with very few palm-leaf manuscripts of Aranya Parva. Narasinga Rayudu took pains to copy for himself this long and sometimes tedious Parva. The scribe states that he copied these Parvas from the exemplars of Mangipudi Suryanarayanudu and Tumarada Ankanna.

15. ౫.— O. U. No. 207. Sabha Parva. Complete. Condition good. Date Narasanna, son of Kakulapati Peda Viranna copied Sabha Parva Aswasa I as per exemplar, by midday on Saturday, Phalguna Suddha Tritiya (3) in the year Jaya. This works out to 4th March 1775. At the end of the Second Aswasa he again notes—Friday, Jyeshtha Suddha Panchmi, in the year Manmatha. Gautami Grandhalayanmu—Rajahmundry.
16. ష.—O. U. No. 908/S. Manuscript belongs to Osmania University Sanskrit Academy. Sabha Parva complete. Condition good. Leaves 72. The scribe adds a sloka which says “As the exemplar—so is my copy. Right or wrong, it is no fault of mine.” Gannamaraju Kommaji copied Sabha Parva by Thursday, Chaitra Bahula Saptami, in the year Durmukhi. It corresponds to April 11, 1776 A.D.
17. ఙ.—O. U. No. 532/S. (Same as serial No. 24 Adi Parva). Manuscript belongs to Sanskrit Academy, Osmania University, Adi, Sabha and Aranya Parvas complete. Condition good. Size 18'×1½". Leaves 302. Sabha Parva extends over leaves 129-159. Palavayi Challayya copied this for Lakshmi Narsu, younger brother

of Gajam Acchanna, by the after noon of Friday, Bhadrapada Bahula Trayodasi, in the year Sobhakrit. This is taken for 1782 A.D.

18. ५. —T. M. 40. Sabha Parva. Complete Manuscript lodged in the T.M.S.S.M. Library, Tanjore. Condition good. Size $15'' \times 13\frac{3}{4}''$. Leaves 54. Grandhas 1000.

N.B.—Here we may add a few words about collation. A large part of it is done in the University. In cases where manuscripts are not lent outside, we sent out our workers. We generally select two manuscripts for external collation. Tanjore manuscripts for Adi Parva were not separately collated as we had the readings collected by Rao Saheb Gidugu Ramamurthy Pantulu from Tanjore. For other Parvas Tanjore Manuscripts readings are secured.

19. ५. —TM. 37. Sabha Parva complete. Condition good. Size $18'' \times 14''$ Leaves 74. Grandhas 1000. Manuscript lodged in the T.M.S.S.M. Library, Tanjore.

N.B.—Dr. A. Rama athi Rao, Telugu Lecturer, New New Science College Hyderabad and Sri T. Prabhakar eddy collated the selected palm-leaf manuscripts of all Parvas except Adi Parva at the Saraswati Mahal Library. They were deputed by the project to go to Tanjore for this purpose.

20. ५. —No. 74843. Sabha, Virata and Udyoga Parvas Udyoga Parvas complete. Condition good. Manuscript lodged in the Adyar Library, Madras. Sabha Parva extends over leaves 1-4. There are two notings regarding date Rakshasa, Margali 9th and First Date, Peratasi in the year Nala. Probable year 1804. It appears to be a southern manuscript. Collated at Adyar Library by Sri K. Suryanarayana.

21. ५. —No. 43. Andhra University. Sabha Parva complete. Very old manuscript. Writing good. Leaves 142. Grandhas 1278. Date etc. Scribe Neteti Lachanna copied Sabha Parva in

full from exemplar by Wednesday, Ashadha Suddha Panchmi in the year Manmadha. This corresponds to 3rd July 1527 ? Collated by Pundit K. Jogayya Sarma.

22. ॐ. —No. 7/1111/N1 -6. Andhra University. Sabha Parva. Complete. Condition old. Measured Size 45×11 Cm. Leaves 78. Grandhas 657. Writing good. Date etc. Scribe Remelachari Gonayya copied Sabha Parva complete by Sunday, Bhadrapada Bahula Daami, in the year Varahavya. This corresponds to 4th August 1400 ? Collated by Pundit K. Jogayya Sarma.
 23. ॐ. —No. 75066. Adyar Library. Sabha and Aranya Parvas complete. Condition fair. Leaves 264. Sabha Parva extends over leaves 1-43. There are two entries regarding date. Scribe Manavelli Kantayya wrote (this copy) 1. by Wednesday, Visakha Bahula Panchami in the year Akshaya May 7, 1800. (2) by Sunday (Ravi-varmu) Aswayuja. Suddha Ashtami (8) in the year Akshaya. Collated at Adyar by Sri K. Suryanarayana.
 24. ॐ. —Brown's paper Manuscripts.
 25. ॐ. —other readings in Brown's Manuscripts.
 26. ॐ. —Vavilla Edition—the Vulgate.
 27. ॐ. —Veeresalingam Edition 1901.
 28. ॐ. —London Edition.
 29. ॐ. —Karalapati Rangayya Edition 1852.
 30. ॐ. —Foot notes of Vavilla Edition.
 31. ॐ. —Ananda Edition.
 32. ॐ₁. —Foot notes of Ananda Edition.
 33. ॐ. —Kavisiro-bhushanam also known as Ahobala Pandityamu.
 34. ॐ. —Same as Chandamu at Adi Parva.
 35. ॐ. —Sarvalakshana Saramu same as at Adi Parva.
- N.B.—Nos. 26 to 32 are printed Editions. They are the same as described in connection with Adi Parva. Nos. 33-35 also are already described at Adi Parva under Testimonia.

COMMITTEES

One of the interesting features of the Mahabharat Project is that editing is done by committees of Scholars and not by individual effort. It has both advantages and some disadvantages. Individual editors in charge of one or more Parvas may accelerate the pace of work. A team of Editors brings a larger pool of experience and thought to bear upon editorial work. There is healthy discussion and common agreement. This may occasion some delay but the gain is distinctive. So far we edited the Adi, Sabha and Aranya, Parvas. Work on Virata Parva is in progress. The following scholars participated in the editing for longer or shorter periods.

1. Prof. K. Lakshmi Ranjanam
2. Prof. D. Venkatavadhani
3. Prof. N. Venkat Rao
4. Prof. B. Lakshmi Narayan Rao
5. Dr. P. Durgaiah
6. Dr. B. Ramaraju
7. Dr. P. Madhava Sarma
8. Dr. M. Kulasekhara Rao
9. Sri A. Rajeswara Sarma
10. Dr. K. Ramakoti Sastry

Recently Sri C. Rangacharyulu, Dr. B. V. Kutumba Rao and Dr. K. Suprasanna are drafted into work.

The project has the benefit of the association of some of our ripe scholars as advisers. They are Sri R. Anantha Krishna Sarma, Sr Vemparala Suryanarayana Sastry and Sri Deepala Pichaiah Sastry. After opinions were received from scholars on the specimen edited portion, the larger editorial board with external advisers met for some days and laid down guide lines for further editing. The three Parvas so far edited were revised in the light of the suggestions of scholars.

The executive part of the project is simple. There is an Executive Officer who implements the decisions of the Editorial Board. Financial matters are submitted to the Vice-Chancellor

for his approval. The steering Committee of the project enjoyed the benefit of the advice of Dr. B. Gopala Reddy, President, Andhra Pradesh Sahitya Academy. Sri N. Naroatham Reddy, M. P. and Sri D. Ramanuja Rao, Secretary, A.P. Sahitya Academy have evinced active interest in the project. The former co-ordinating Officer of the U.G.C. Unit Sri D. Hanmanta Rao was a watchful custodian of the affairs of the project. Sri B. Lakshmi Narayan Rao, N. Venkat Rao, Dr. B. Ramaraju & K. Lakshmi Ranjanam worked as Executive Officers in succession.

The Critical Edition is printed in the Osmania University Printing Press. Though the press has no background of substantial printing in Telugu, it rose to the occasion and maintained sufficient speed in the work. The Director and his staff deserve congratulations. It appears that there is considerable room for improving the quality of printing and get up. Proof reading can be more meticulous.

Among the office staff Sri N. S. Sundereswara Rao, Pundit has continuously worked in the project. He helped me much in looking up the necessary references for writing the preface. He is generally well posted with information about manuscript libraries, rare publications etc.

CONCLUSION

From August 1959 when the Critical Edition was first mooted, to July 1968 when the first volume consisting of Adi and Sabha Parvas is ready for release, it is nine years. The Osmania University which has sponsored it, the Governments who have provided the financial sinews may feel that the progress is slow. The weighty nature of the work partly justifies it. Rishis have defined the very name of Mahabharata as—the work which is vast and one which is very heavy (మహాభారతం భారతం మహాభారతమవ్యభీ). It needs utmost caution to proceed in a field already heavily mined with the attention of former gains in scholarship. At least half of the 9 years that elapsed was spent in expectation of finance. Then there was the difficulty to collect a tolerable library of palm-leaf manuscripts and older printed editions. Collation of a vast text like Andhra Mahabharat with 21013 (nearly a lakh of lines) verses and prose passages needed a few years.

There are no full time editorial committees working on the project. Teachers of the University do the editing in their leisure hours. The project was originally conceived to provide

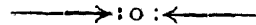
opportunity for the teachers and students of the Telugu Department of the Osmania University to do a big thing by team work. Allowance has to be made for human frailties, the discount between ideals and execution. Altogether the result is not discouraging. The path for future work is well laid out. It needs a greater number of steady workers, working round the year. We are told that the Bandarkar Institute is engaged on the Critical Edition of Sanskrit Mahabharata for nearly 40 years. Telugu Mahabharata is not so vast and its problems are not so varied. Hence a team of steady workers may successfully complete the Critical Edition in three-to-five years hence.

May the wisemen of Telugu Country witness in the Critical Edition of Andhra Mahabharata, a fitting monument for the great poets Nannaya, Tikkana and Yerrapragada.

Hyderabad—7.

6-6-1968.

KHANDAVALLI LAKSHMI RANJANAM

భద్రం కర్ణాభిః శృణుయామ దేవాః
భద్రం పశ్యే మాక్షభి ర్యజత్రాః

నారాయణం నమస్కృత్య సరంచై వ నరోత్తమమ్
దేవీం సరస్వతీంచై వ తతో జయ ముదీరయేత్.

—: 0 :—

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము

—: 0 :—

ఉపోద్ఘాతము

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమందలి ఆంధ్రమహాభారత సంపాదక పర్శమునకుఁ జెందిన మేమాంధ్ర విద్వత్సంఘముల కాదినభావరవములతోఁ గూడిన ఆంధ్ర మహాభారత సంశోధిత ముద్రణముయొక్క యీ ప్రథమ సంపుటము నందిచ్చుట కెంతయో సంతసించుచున్నాము. ఆంధ్రమహాభారత కాద్యుడును, ఆంధ్రమహాభారత సౌధనిర్మాణ ప్రథమశిల్పియు నైన నన్నయభట్టారకుఁడు మహాభారత రచనారంభమున 'సత్సభాంతర సరసీవనంబుల ముదంబొనరం' గొనియాడియుండెను. కేతనకనియుఁ దన యాంధ్రభాషా భూషణమున,

క్రొత్తగ నాంధ్రభాషకును గొండాక లక్షణ మిట్లు చెప్పెనే
యుత్తమబుద్ధి వీడ యని యోరలుపోవక విన్నమేలు, మీ
రొత్తిన మీకు మాఱుకొని యుత్తరమిచ్చుట చాలప్రేమ, మీ
చిత్తమునందు న స్మరపు సేయకుడి కవులార మ్రొక్కదన్.

(ఆంధ్రభాషా భూషణము— 10.)

అని కవులకు మ్రొక్కియుండెను. వారియడుగుజాడల ననుసరించి యీ యుపోద్ఘాతము నకు మొదట మేమును విజ్ఞాననిధులైన విద్వద్వర్షర్థులకు వినతిశతము లర్పించుచున్నాము.

ఆంధ్రులు — మహాభారతము

మహాభారతము భారతదేశ జాతీయేతిహాసము. ఆంధ్రులుకూడ దాని నప్లేఖావింశతురు. వారు దానినట్లు భావించుటయే కాక తమజీవితమునఁగూడ ననుసంధింతురు.

క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దియందలి పల్నాటి యుద్ధమును బరికించిన నీవిషయము తేటతెల్లముగును. పల్నాటివీరులు మహాభారతమందలి సన్నివేశముల నొకవిధముగాఁ దిరిగి నటించిరా యనిపించును. మహాభారతయుద్ధమువలెనే పల్నాటియుద్ధము కూడ దాయాదులనడుమ జరిగియుండెను. కౌరవపాండవులు ద్యూతకారణముగాఁ బోరు సాగింప పల్నాటివీరులు కోడిపందెము మూలమున నాల మాచరించియుండిరి. పల్నాటి యుద్ధమందలి మందపోటును మహాభారత కథయందలి ఘోషయాత్రా గోగ్రహణము లతో సరిపోల్పవచ్చును. పల్నాటివీరులలో నగ్రగణ్యుడైన శీలం బ్రహ్మసాయుడు పల్నాటి విష్ణువుగా స్తుతింపఁబడుచున్నాఁడు. క్రీ. శ. 15వ శతాబ్ది యారంభమందలి క్రీడాభిరామము ఓరుగల్లునగరమున పాండవుల కొకగుడి నిర్మింపఁబడినట్లు చెప్పుచున్నది. పాడిని "వాసుదేవాద్భుతాభ్యాం వుతా" అను సూత్రమున పాండవసుధ్యముఁడైన అర్జునుని యెడఁగల గౌరవమును సూచించియున్నాఁడు. అంధ్రమున వీరపూజ సర్వసామాన్యము. పల్నాటివీరు లట్టి వీరవర్గమునకుఁ జెందినవారే. మహావీరులకు "వీరగల్లు" అని పిలువఁబడు శిలావిగ్రహములను స్థాపించి పూజచేయుట సుధ్యయుగమందాంధ్రదేశమున మిక్కిలి ప్రచురముగా నుండెను.

మహాభారతకథ జాతీయ జీవితమున నొకభాగమై పోవుటచే దాని ననుసరించి పెక్కు లోకోక్తులుకూడ నేర్పడినవి. "తింటే గారెలుపినారి, వింటే భారతం వినారి; కర్ణుడులేని భారతం; మానదుర్బోధమడు; తాచగాంగేయుడు; ఉత్తరకుమార ప్రజ్ఞులు; సైంధవుడిలా అర్థుపడ్డాడు; శకునిమామ; పంచపాండవుల్ని నేనెరుగనా మంచంకోళ్ళులా నలుపురు" మున్నగున విందుకుఁ దార్కాణములు. అంధ్రమున భారతమునెడ గౌరవ దరము లుండుట సామాన్యజనులకు మాత్రమే కాదు. పూర్వచాళుక్యవంశజుడైన రాజరాజనరేంద్రుని (1022-83) వంటి చక్రవర్తికూడఁ దనకొలుపునందలి సభాసదులతో,

ఇవియేమో సతతంబు నాయెడఁ గరం బిష్టంబులై యుండుఁ బా
యపు, భూదేవకులార్థి తర్పణమహీయః ప్రీతియుఁ, భారత
శ్రవణానక్తియుఁ, భార్యతీపతి చదాబ్జ ధ్యాన పూజా మహా
త్సవముఁ, సంతతదానశీలతయు. శశ్వత్సాధుసాంగత్యమున్.

అని నుడివియుండెను. మఱియును "హిమకరుఁ దొట్టిపూరు భరతేశకురుప్రభు పాండు భూపతుల్ క్రమమున వంశకర్త లనఁగా మహినొప్పిన" యన్వయమున పాండవులవలనే యతఁడును ఉద్భవించియుండెను. అట్టి వంశమునఁ బవిత్రులై పరమ సద్గుణశోభితులైన పాండవోత్తముల చరిత్ర సతతము వినవలెనను నభిలాష తనకుమిక్కుటముగా నుండునని యతఁడు తెల్పియుండెను. తమ పూర్వుల పవిత్రచరిత్ర వినవలెనను కుతూహల మెవరి కుండదు?

మహాభారతము— పంచమవేదము

మహాభారత శ్రవణాభిలాష కాతఁడు వైని పేర్కొన్నది వ్యక్తిగతమైన కారణము అంతకంటెను ప్రముఖతరము నుచితతరము నైన కారణము మహాభారతము

పంచమవేద మగుట. అది వేదమువలె గౌరవపాత్రమైనదే కాక ధర్మశాస్త్రము, మహా
కావ్యము. వేదాంతము, రాజనీతివిధానము. మహానిహాసము. అది కానిదేది? వన్నయ
భట్టు మహాభారతావతారికలో ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని" యను పద్యమున
(1-1-28) మహాభారత మహాత్మ్యమును జక్కగా నిరూపించి యున్నాడు. అతడు
మహాభారతపఠనముచలన నపాతమైన పుణ్యము కలుగుననియు నది వేదాధ్యయన,
యజ్ఞాచరణ, తపో, బ్రహ్మచర్య, దానధర్మాదులవలనఁ గలుగు పుణ్యసంపద కైన
యనియుఁ జెక్కుసారులు చెప్పియున్నాడు.

నన్నయ తరువాత భారతరచన కావించిన తిక్కనసోమయాజి మహాభారతము
యొక్క వేదసమత్వమును,

వేదములకు నఖిలస్మృతి

వాదములకు బహుపురాణ వర్గంబులకున్

వాదైవచోటులను దా

మూడల ధర్మార్థకామమోక్షస్థితికిఁ.

వి. 1-4

అనుపద్యమున మఱింత విశదముగా సూచించియున్నాడు. ఆధునికకాలమునఁగల
సాంధ్రకవులును ఆంధ్రప్రజలును మహాభారతమునెడ నట్టి యధికగౌరవభావమునే
ప్రదర్శించుచున్నారు.

ఆంధ్ర భారతము - ఆంధ్ర భాషకు మూల నిధానము

మహాభారత మాంధ్రుల గౌరవాదరముల నాకర్షించుటకు మఱికొన్ని సామవు
లును గలవు. అవి తొక్కికములైనవి. ఆంధ్ర మహాభారత మతిపురాతనమును, ఉదాత్త
మును, జనసమ్మతమునైన కవిత్వమునకు నిధాన మగుటయు, అది సాంప్రదాయిక
వ్యాకరణమునకును, ఛందస్సనకును, పదప్రయోగమునకును మూలప్రభవమగుటయు
నందు ముఖ్యము లైనవి. ఈవిషయములను బురస్కరించుకొని భారతమునుగూర్చి కొన్ని
యంశములు చెప్పవలసి యున్నది. మహాభారత మాంధ్రమున నాదికావ్యము. క్రీ. శ.
11వ శతాబ్ది మధ్యకాలమున నుండిన పూర్వు చాళుక్య రాజగు తృతీయ విజయాదిత్యుని
కావవముల నాటి నుండియు సాంధ్రమునఁ బద్యరచనకు దృష్టాంతములు కావవచ్చు
చున్నవి. కొందఁ అంతకుఁ బూర్వమునుండియు, అనఁగా పూర్వుచాళుక్యులకు ముందు
రేవాడు (కడప మండలము) పరిపాలించిన రేనాటి చోళుల కాలమునుండియుఁ, దెనుఁ
గునఁ బద్యరచన కలదని చెప్పుచున్నారు. అప్పటికాసనము లందలి యాస్పల్వశాగము
లను గవిత్వ మన వచ్చునా యని కొందఁలు సందేహించుచున్నారు. ఏది యెట్లున్నను
నన్నయభారతభాగమే తెనుఁగునందలి యుదాత్తమైన ప్రథమ రసవత్కవిభారతవన
యని చెప్పుటకు సందేహింప నక్కఱలేదు. వన్నయకుఁ బూర్వము కొందఁలు కై నకవు
లాంధ్రమునఁ గవిత్వము నెలయించి రనియు, దానిని కై చేతరులు దూపుమాపి రనియుఁ
తెప్పు వారి యభిప్రాయములను నిరూపించుట కాధారములు లభింపకున్నవి. ఆంధ్ర

తైనులు కొంచెము తమ కెక్కున యచుకూలముగా నుండిన కన్నకదేశమునకు వలస పోయి తమ కవిత్వాప్రతిభను కన్నడభాష ద్వారా వెల్లడించినట్లు కనిపించును. కన్నడ వాఙ్మయమున రత్నత్రయమని పేరుగాంచిన పంప, పొన్న, రన్న యనువారిట్టివారే. అదిపంపడు ప్రస్తుత నిజామాబాద కరింనగర మండలము లున్న వేములవాడ ప్రాంత మున నివసించినట్లు చెప్పదురు.

ఆంధ్రభారతము నాంధ్రకవిత్వా పరాకాష్ఠగాఁ జేర్కొనుట కిరువురు మహాకవులు దానిని రూపొందింప మూఁడవమహాకవి దానిని బ్రతిభాసంపన్నముగాఁ బూర్తిచేయు టయే కారణము. మహాభారతమునందలి వస్తువు యథార్థముగాఁ బరిశీలించినచో దేశీయము కానిమాట వాస్తవమే. కాని తెలుఁగుప్రజలు దానిని విశ్వజనీనబుద్ధితోఁ బరికింపరనుట చిరకాలసత్యము. ఆంధ్రదేశమునందలి గ్రామములలో దాని నిప్పటికిని విరివిగాఁ బఠించి యానందించుచుండురు ఉదాత్తమైన వస్తువు, సహజసులభమయ్యు శక్తిమంతమైనతైలి, పదాడంబరానౌచిత్యరాహిత్యము, కృత్రిమములు కాని సన్నివేశములు నిండానియుండుటచే దానికట్టి విశ్వజనీనతయు జనసమ్మతత్యమును గలుగుటలో వింతలేదు. నన్నయ వర్ణనాదులలోఁ బరిమితత్వమను బాటించును. తిక్కన యారంభ పర్వములలో వర్ణనవిషయమునఁ గొంత స్వతంత్రముగా వివరించినను దరువాత వస్తువునందేకాక సంక్షిప్తత యందును వక్తకరణ పాటవమునందును నన్నయ మార్గమునే యవలంబించెను. విజ్ఞతకు సంక్షిప్తతయే యాత్మయగుచోఁ దెలుఁగున మహాభారతమును దానికీఁ బరమోదాహరణ ని చెప్పవచ్చును.

భారతము — వ్యాకరణము

సాంప్రదాయిక వ్యాకరణవిషయమున నాంధ్రమహాభారతమునకుఁగల స్థానముదాత్తమును అద్వితీయమునైనది. మనవైయాకరణులలో విశాల దృష్టికలవారు కవిత్రయము వారందఱి ప్రయోగములు ప్రామాణికములును అనుకరణార్హములు నని భావించిరి కాని యీవిషయమున నన్నయ ప్రక్కతిక్కన యెఱుఁగినలనుగూడ నిల్పినంగీకరింపని వీరవైయాకరణులు కొందఱున్నారు తెలుఁగుభాషకు సంబంధించినంత వఱకు నన్నయగారి ప్రయోగములే ఆర్థములును ప్రామాణికములు నని వారి యభిప్రాయము. ఆంధ్రకవు లెల్లరును శబ్దశుద్ధికిని, గ్రాంథికవ్యక్తికరణమునకును నన్నయనే యాదర్శముగా గ్రహింపవలయు ననియు, నన్నయతో వారు భేదించు సందర్భముల నన్నయనే ప్రమాణముగా స్వీకరింపవలయు ననియు కవిరాక్షసుఁడను ప్రాచీన కవి యొకఁడు నియమము కావించినాఁడు.

ఉ. అదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో

నేది వచింపఁగాఁబడియె నెందును దానినె కాని సూత్రతం

పాదనలేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కా మతోక్కటిఁ గూర్చిచెప్పఁగా

రాదని దక్షవాటి కవిరాక్షసుఁ డీ నియమంబుఁ జేసినన్.

(అప్పకవీయము — అవతారిక 45).

క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దియంతమున నివసించినవాడును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణిపైఁ బ్రామాణిక వ్యాఖ్య రచించిన వాడునగు నహోబలపండితుడు కూడఁ బై యభిప్రాయమును బలపఱచెను. తమకాలమునందలి శిష్టుల యభిరుచులకును వ్యవహారమునకును అనుగుణముగా పదప్రయోగమునఁ గొలఁది మార్పులు ప్రవేశపెట్టి యుండినను తిక్కన, పెద్దన, సూరన మున్నగు సాంధ్రమహాకవు లందఱును నన్నయయొడ నప్రతిమానమైన గౌరవమును బ్రదర్శించి యుండినవారే ఆంధ్రభాషకు సంబంధించిన సాంప్రదాయక వ్యాకరణమును సరిగా నెఱుంగుటకు మహాభారత సంశోధితముద్రణ మత్యంతావశ్యకము.

భారతము— ఆంధ్రచ్ఛందస్సు

వ్యాకరణమునకు వలెనే మహాభారత మాంధ్రచ్ఛందః పరిజ్ఞానమునకుఁ గూడ మూలాధారమైనది. కవిజనాశ్రయము తప్ప మిగిలిన యాంధ్రచ్ఛందోగ్రంథము లన్నియు భారతము తరువాత వెలువడినవే. కవిజనాశ్రయ కర్తృత్వము వివాదాస్పదమైనది. అది నన్నయ కాలమునకు సమీపముననే రచింపఁబడినను అతనికిఁ బూర్వముచై యుండదని కొందఱి యభిప్రాయము. ఆంధ్రమహాభారతమున ద్విపద. రగడ, గేయము మున్నగునవి కనిపింపకపోయినను అది ఆంధ్రచ్ఛందః పరిశీలనమునకు మూల ప్రభవమని చెప్పుటకు సందేహింప నవసరములేదు. నన్నయభట్టు మార్గవద్ధతి ప్రవర్తకుఁ డగుట నిజమే కాని సామాన్యవృత్తములతో పాటు మధ్యాక్కర, తరువోజ, లయ గ్రాహి మున్నగు దేశీయవృత్తములను గూడ వాడుటలో విశాలదృష్టి ప్రదర్శించెను. అతఁడు వాడిన సీసభేదములు పరిశీలనార్హములు. అట్లే అతని మధ్యాక్కరల లక్షణము యుద్ధమల్లుని శిషవాడ శాసనమునందుఁ గనవచ్చు ప్రాచీన మధ్యాక్కరల లక్షణమునకు సన్నిహితతరముగా గోచరించును.

అఖండయతివిషయ మాంధ్రచ్ఛందోరచయితల యందు చిరకాలము నుండి వివాదాస్పదమై యున్నది. అనంతామాత్యుడు (క్రీ. శ. 1420) మున్నగు ప్రాచీన ఛందోగ్రంథకర్తలు దాని నంగీకరించినట్లు కన్పించును. మార్పు నిచ్చుగింపని వాడగుటచే అప్పకవి (1856) దానికి సమ్మతిచూపియుండలేదు. రా. సా. గిడుగు వెంకటరామ మూర్తి పంతులుగారు మున్నగు నాధునికవిద్వాంసు లీవిషయమున నతని విమర్శించి యుండిరి. శ్రీపంతులుగారును వారిమతమునకుఁ జెందిన మఱికొందఱును ఛందో విషయమునఁ దమకుఁగల యభిప్రాయముల కనుగుణముగాఁ బండితులు మహాభారత మందలి పాఠములను మార్చివేసినది యభిప్రాయపడియుండిరి. మహాభారత సంశోధితముద్రణము సక్రమముగా నిర్వహింపఁబడుచో వివాదాస్పదములైన యిట్టి యంశములపై వెలుగు ప్రసరింపఁ జేయవచ్చును. తెలుగుకవిత్వమున యతిప్రాసలు రెండును గానఁబడును. వ్యాకరణమును గూర్చియు, ఔచిత్యమును గూర్చియుఁ దమకుఁగల యాశయముల కనుగుణముగా నుండునట్లు చేయుటకై మహాకవుల రచనలందలి ప్రయోగములను దిద్దివేయ యత్నించు సుత్సాహపరుల నరికట్టుట కీ యతిప్రాసలు కొంతపఱకుఁ దోడ్పడఁజాలును.

పద్యకావ్యములందలి చందోవిధానము విద్యాంసుల నెట్లాందోలింపఁ జేయునో సూచించుట కాదివత్సర చతుర్థాశ్వాసమందలి యీక్రింది పద్యము నుదాహరింప వచ్చును.

మధ్యాహ్నం. అనసరజ్జుండయి వ్యాసుఁడేతెంచె నంత నత్రపసి
క విలగడ్డంబును గవిలజడలును గవిలకన్నులును
దవినయన్నువనల్లనై న దీర్ఘపుండనువును జూచి
యువిద గన్నుంగవ మొగిచి తెఱవకయుండె ధయమున.

ఆది— 4—264.

ఇందలి రెండవపాదమునందలి కవిలగడ్డంబునకు బదులు కొందఱు 'కపిలగడ్డం'బును పాఠమును గ్రహించిరి. ఈ పాఠము నంగీకరించుచో నన్నయ పవలకుఁ బ్రాసవేసెనని చెప్పవలసి వచ్చును పవలకు యతియేకాని ప్రాసమును లాక్షణికు లంగీకరించి యుండలేదు. మఱియు కపిలగడ్డమను పాఠము విషయమున నింకొక యాక్షేపము కూడ నున్నది. ఈ సమాసమున గడ్డమను తెలుఁగు పదము కపిల అను సంస్కృతపదముతోఁ గూర్పఁబడినది. ఇది వ్యాకరణ సమ్మతమైన ప్రయోగము కాదు. వ్యాకరణ విషయమున నత్యంతశ్రద్ధ వహించు నన్నయవంటి విద్వత్కవి యి 'నియమభంగమున కొడిగట్టువా? ఆంధ్రవాల్మీకి యనఁదగిన నన్నయను వ్యాకరణవిరు ప్రయోగముచేసెనను నవకీర్తి నుండి కాపాడుట కై పండితులు తమ ప్రతిభా పాండిత్యములను, దెలివితేటలను వేయివిధముల నుపయోగించి యుండిరి. ఇథునికయుగమున నాంధ్రవ్యాకరణమునకు మార్గదర్శియైన పరవస్తు చిన్నయసూరి (19 వ శతాబ్ది) కపిలగడ్డమను పకాత సహిత పాఠముచే గ్రహించి యది యనింద్యగ్రామ్య మనియు వారణాస దృష్టంబులు గ్రాహ్యంబులనియుఁ దెల్పి దానిని సమర్థించెను అది మిక్కిలి సరసమును ఉచితమునునైన విధానము. కాని యితః పండితులు సమంజసమైన యీ సమర్థనము నంగీకరింపక, ఆంధ్రనిఘంటువుల నన్నిటిని వెదకి, కొన్ని ప్రాతపక్ష మాటలను వెలికి, దీని నన్నయను వ్యాకరణభంగదోషము నుండి రక్షింప యత్నించి యుండిరి. ఇదంతయుఁ జూడ మహాకవి యశోరక్షణ పరాయణులైన యీ పండితుల సాహాయ్యము నిజముగా నన్నయకుఁ గావలయునా? వారి సమర్థనము వలన సహజవిద్యుత్కవియైన నన్నయ గౌరవమున కెట్టి వన్నియైనఁ జేకూరెనా? యని యాశ్చర్యము కలుగక మానదు. ఆంధ్రమహాభారత సంశోధిత ముద్రణ మిట్టి క్లిష్టసమస్యలను బరిష్కరింప వలయును కాని ఈ ముద్రణము వివాదతత్పరులైన యన్నిపక్షముల వారికిని సంతృప్తి నొసంగుట కవకాశము లేదు.

మహాభారతము— నిఘంటురచన

నిఘంటురచనా విషయమునఁగూడ నాంధ్రమహాభారతమున కుత్కృష్టమైన ప్రభావము కలదు. ఏదైన నొకతెలుఁగుపదముయొక్క యర్థమును సరిగా నిర్ణయింపవలసి వచ్చినప్పుడు నిఘంటుకారులును వైయాకరణులును భారత ప్రయోగమును బ్రమాణముగా నుద్ధరింపురు. గణపవరపు వెంకటకవి (1876) తన ప్రయోగరత్నాకరమున మొట్టమొదట నీవద్దతి నవలంబించినట్లు కనిపించును. తాను బరిశీలించిన వ్యాకరణవిశేషముల కుపబలముగా నతఁడు మహాభారతమునుండి ప్రయోగములు చూపి

యుండెను, ఆంధ్రనిఘంటు రచన యాధునికరూపము నందినది శ్రీ. శ. 19వ శతాబ్ది లోనే. ఛార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌనుగారు తమనిఘంటువులో మహాభారత ప్రయోగముల సుదర్శించి యున్నారు. ఈవి శబ్దరత్నాకరకర్తలైన శ్రీ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యుల వారిచే నవి రమును సక్రమమును గావింపఁబడి తరువాత శ్రీ సూర్య రాయాంధ్రనిఘంటుం పాదకులచే ననుసరింపఁబడినది. మహాభారత సంశోధిత ముద్రణ మాంధ్ర నిఘంటు రచనారంగమున నెన్నియోవిధములఁ దోడ్పడఁజాలును.

పాశ్చాత్యాంధ్రభాషా విషయమునఁ బ్రాముఖ్యము వహించు నిఘంటు రచనోప శాఖా క్రమ మింకొకటి యున్నది. ఇది సాధారణముగా 'బండి అ' యనఁబడు శకట రేఫము ప్రయోగమునకు సంబంధించినది. తెలుఁగున 'ర' యను ధ్వని లఘువుగను గురువుగను గూడ నుచ్చరింపఁబడును. ద్రావిడభాషలలో నీభేదము మౌలికమైనది. శకటరేఫ సహితరహిత పదముల కర్థమున భేదము కనిపించును. దీనికి భిన్నమైన లఘు రకారమును సాధురేఫమందురు. ప్రాచీనభాషలో నీ సాధుశకట రేఫలకుఁగల సార్థక్యమును మిక్కిలి క్రద్ధగాఁ జాటించురు కాని కాలక్రమమున నీరెండింటిని వేలువేలుగా నుచ్చరించు విషయమున జనులు పేక్ష వహించుటచే నాధ్వను లొండొంటిలో నంత ర్భవించి పోయినవి. వాని సార్థక్యమును సక్రమముగాఁ జాటించుట కవులకుఁగూడ వసాధ్యమైనది. అందుచే శకటరేఫ సహితపదముల పట్టికలు తయారుచేయుట కావశ్యకమేర్పడినది. ఈకార్యము నత్యంతజాగ్రూకతతో నిర్వహింపఁబూనిన లాక్షణికులు లేక పోలేరు. వారు శకటరేఫ నిర్ణయమును గూర్చి ప్రత్యేక గ్రంథములు రచించిరి. ఈశాఖకు సంబంధించిన నిఘంటు రచనమునఁ బ్రామాణికులైన గ్రంథకర్త లందఱును మహాభారతము పై నే యాధారపడవలయును. నన్నయ యాంధ్రమునఁ బ్రథమ ప్రామాణికకవి యగుటచే వారు ప్రధానముగా నన్నయప్రయోగములకే యధికమైన ప్రాముఖ్య మొసంగుదురు. ఉచ్చారణ సార్థక్యమందలి వ్యత్యాసముచే గొన్నిపదములకు శకట సాధురేఫములు రెండింటితోఁ గూడిన రూపములు కలుగుట సంభవించినది. అట్టి వివాదాస్పదాంశములతో మహాభారతము— అందును నన్నయ రచన— మిక్కిలి విశ్వాస సాత్రమును ప్రామాణికమువైన యాధారముగాఁ జిగిగఁపఁబడుచున్నది. శకటరేఫ సహిత పదముల పట్టికలు సిద్ధముచేసినవారిలో సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయ కారుఁడైన అన్నమాచార్యుని తనయుఁడు పెదతీరుమలాచార్యుఁడు (1580) ప్రవ్రధముఁడుగాఁ గనిపించును. అతఁడు రేఫ— అకారములను పేరనొక చిన్నపద్యనిఘంటువును నిర్మించెను. అతఁడు లక్ష్యనిరూపణమునకై మహాభారతమునుండి ప్రయోగముల సుదర్శించి యుండలేదు. అప్పకవి తన అప్పకవీయ ద్వితీయాశ్వాసమున నుభయ రేఫధ్వనులతోఁ గూడిన పదముల పట్టికల నొసంగియుండెను. ఇందతఁడు గురులఘురేఫోచ్చారణములు రెండును గల కొన్నిపదములు సూచించియుండెను దీనినిబట్టి నన్నయకును అప్పకవికిని నడుమ నుండిన అంతుశతాబ్దుల కాలమున రేఫధ్వనికి సంబంధించిన యుచ్చారణము నందుఁ గొంతమాపు కలిగెనని తెలిసికొనవచ్చును.

గురులఘురేఫధ్వనులను గూర్చి వ్రాయఁబడిన యితర గ్రంథములలో భారతము లక్షీపతి సోమయాజిగారి శకటరేఫనిర్ణయమును, ఓగిరాల రంగనాథకవిగారి ద్విరేఫ వర్ణదర్పణమును ముఖ్యములైనవి. లక్షీపతి సోమయాజి కాను సిద్ధము చేసిన పద

పట్టికలకు మహాభారత మందలి ప్రయోగములే యాధారములని తెల్పి యందుండి పెక్కు పద్యముల నుదాహరించి యుండెను. అతఁడు మహా భారతమునకు వ్యాఖ్యానము కూడ వ్రాసి యుండుటచే నతఁడు చెప్పినది యథార్థమే యైయుండును. ఈ వ్యాఖ్యానము విషయము ముందు వివరింపఁబడును.

తెలుఁగు నిఘంటువులలో అచ్చతెలుఁగు నిఘంటువులకు సంబంధించిన యింకొక శాఖ యున్నది. నన్నెచోడుఁడు, పాల్కురికి సోమనాథుఁడు మున్నగు శైవకవుల ంధ్రకవితాశైలియందుఁ బరివర్తనము కలిగింప నభిలషించిరి. ఉదాత్తసాంస్కృతిక శైలితోఁ గొంచెమించుమించుగా సమానమై మార్గపద్ధతి యనఁబడు శైలి వారికసంతృప్తి కలిగించెను. నన్నయభట్టును గాని యతని భారతమును గాని ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనక పోయినను మార్గపద్ధతి యను సప్పుడు వారు నన్నయ శైలినే మనసునందుంచుకొని యుందురు. దీనికి వ్యతిరేకముగా వారు జానుతెనుఁగుతోఁ గూడిన దేశిపద్ధతిని బ్రశంసించి యుండిరి. జాను తెనుఁగున కింతవఱ కెవ్వరును సరియైన నిర్వచన మొసంగి యుండలేదు. కాని 'బలుపొడతోలు సీరయు' నిత్యాదిగాఁగల వృషాధిప శతకమందలి పాల్కురికి సోమనాథుని యేకైక పద్యమును బట్టి విమర్శకులు జాను తెనుఁ గనఁగా నచ్చతెనుఁగని యే యభిప్రాయ పడుచున్నారు. అచ్చతెలుఁగనఁగాఁ దత్సమ పదములు లేని తెలుఁగు భాష. తరువాత 16 వ శతాబ్దిలో నచ్చతెలుఁగు భాషలో సమగ్రకావ్యమే రచింపఁ బడెను. ఇది దృష్టిలో నుంచుకొని యాధునిక విద్వాంసులలో నొకరగు కొట్ర లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగా రచ్చతెనుఁగు నిఘంటువును నిర్మించిరి. వారు కూడ సాంధ్రమహా భారతమునుండి లక్ష్యముల నుదాహరించి యుండిరి ఈ నిఘంటువు శబ్దరత్నాకరమున సేకరింపఁబడిన యుదాహరణముల పైనే యధికముగా నాధారపడి యుండినట్లు కనిపించును. ఇది ప్రత్యక్షముగాఁ గాక యితరాధారములద్వారా పరోక్షముగా మహా భారతము నుపయోగించుకొన్నదగుటచే సంశోధితముద్రణ నిర్మాణమున నంతగాఁ దోడ్పడఁ జాలదు.

సంశోధిత ముద్రణమున కావశ్యకము

ఆంధ్రభాషా సారస్వతములందు మహాభారతమున కింత ప్రాధాన్య ముండుటచే గతశతాబ్ది యందలి విద్వాంసులును ఆంధ్రభాషాభిమానులును మహాభారత సంశోధిత ముద్రణమునకై యభిలషింపఁ దొడంగిరి. తెలుఁగున ముద్రణ సౌకర్యము లేర్పడిన తరువాత సాంధ్రభాషాభిమానులు కొందఁ జేకదేశముగను గొందఱు సంపూర్ణము గను మహాభారతమును బ్రచురించిరి నిజమున కది చాల పెద్దప్రయత్న మగుటచే నారంభము ద్రావకులకు బహువిధములఁ గ్లేశము కలిగించి యుండును. ఆంధ్రమహా భారతమునందలి ప్రధానములైన పదునెనిమిది పర్వములలో 21, 516 గద్య పద్యములును 13 ఆశ్వాసములును ఉన్నవి కథను బర్వములుగా విభజించుటలో సాంధ్రభారతము సంస్కృత భారతమునే యనుసరించుచున్నది. అనఁగా నాది సభాద్యష్టాదశ పర్వములందలి కథాభాగములు సంస్కృతాంధ్రభారతము లందు సమానములుగానే యుండును. కాని పర్వములందలి కథావర్ణనాదులను సంతరించుటలో మాత్ర మాంధ్రభారత కవు లధికమైన స్వాతంత్ర్యము ప్రదర్శించిరి. వారు తఱచుగాఁ గథను సంక్షేపించి

యుండిరి; పెక్కుపాఖ్యానములను, తాత్త్వికచర్చలను, ఆర్థిక రాజకీయ ప్రసంగములను సంగ్రహించుటయో పరిహరించుటయో కావించి యుండిరి. ఈ కారణముచే నాంధ్రభారతము సంస్కృత భారతములోఁ గొంచె మించుగా సగమునకుఁ దగ్గుట సంభవించినది.

మహాభారత తాళపత్రప్రతులు

ముద్రణమునకుఁ బూర్వము మహాభారతము తాళపత్రములలో మాత్రమే లిఖితమై యుండెను. సి. పి. బ్రౌనుగారి యాదేశమున సిద్ధము చేయఁబడిన దాని కన్న ముందు వ్రాయఁ బడిన కాగితపు లిఖితప్రతి మా కింతవఱకుఁ గనఁబడలేదు. తాళపత్రప్రతిని లిఖించుట బహు వ్యయప్రయాసలతోఁ గూడిన పని. జమీందారులును సంపన్నులైన పేరులును మాత్రమే వానిని వ్రాయించుటకు సమర్థులై యుండిరి. తగిన పాండితీ ప్రకర్షణేని కారణమున లేఖకులు మహాభారత లిఖితప్రతిని జూచి వ్రాయుటను సరిగాఁ జేయఁ జాలకుండిరి. వారి వ్రాతలలోఁ బెక్కు తప్పులు దొరలుచుండును. అక్కడక్కడ బుద్ధిమంతులైన లేఖకులు కూడఁ గనిపించురు. వారందఱును దామొనర్చు దోషములకు ఊహాపణము చెప్పుకొనుచుండురు. తాళపత్రములం దొకసారి వ్రాసిన దానిని తెలిపివేసి నవరించి వ్రాయుటకు వీలులేకపోవుటచే మనము వారియొడ సానుభూతి వహింప వలయును

వర్ణక్రమ విధానములు

లిఖిత ప్రతులందలి వర్ణక్రమ విధానమును గూర్చి యిండుచుక వివరింప వలసి యున్నది. ఒకే విధముగా నుండుటచే భ్రాంతికలిగించు తెలుఁగునందలి నన, పవ, ధధ మున్నగు వర్ణముల మాట యటుండ లిఖితప్రతు లందలి వర్ణక్రమ విధానమునఁ బెక్కు విశేషములు గోచరించును. పండితులు కాల్వెల్ మెల్లిన్ మ్ వల్లిన్ మ్ రాలని పేర్కొను సాధుశకట రేఫములను గూర్చి మిక్కిలి పట్టుదల వహించి యుండురు. వాని సార్థక్యమును సూచించుటకై ప్రత్యేక లక్షణ గ్రంథములే వ్రాయఁబడినవి. కాని మన లిఖిత ప్రతు లీ విషయమున సంపూర్ణ మైన యుపేక్ష వహించును. వానిలో సాధుశకట రేఫములు రెండింటికిని బదులు సాధురేఫమే (మెల్లిన్ మ్ ర యే) గోచరించును. పండితులు మిక్కిలి పట్టుదల వహించి వివారము చేయుచుండు మఱియొక వర్ణవిశేష మర్థానుస్వారము. ఇది తాళపత్ర ప్రతులలోఁ గానరామి వింతగా నుండును. కాని అర్థానుస్వార పూర్ణానుస్వారములను సూచించుట కొక పద్ధతి యవలంబింపఁ బడినది. అనునాసకధ్వని పూర్ణముగా నుద్దిష్టమైనప్పుడు లేఖకులు పూర్ణానుస్వారమును వ్రాసి తరువాతి హల్లును ద్విత్వయుక్తముగా సూచింతురు ఉదాహరణమునకు కుండ యనుపదము కుండ యనునట్లు వ్రాయఁబడును. అనునాసకధ్వని యశ్రుతముగా నుండునప్పుడు కూడ పూర్ణానుస్వారమునే వ్రాయుదురు కాని తరువాతి హల్లును ద్విత్వయుక్తము కావింపరు. వాండు. కొన్ని సంయుక్తాక్షరములు తమకు సహజములైన ధ్వనులకన్న భిన్నముగా నుచ్చరింపఁబడుచుండును. ఉదాహరణమునకు జ్ఞ యను సంయుక్తాక్షరమున తాలవ్యానునాసికాధ్వని సంయోగ మున్నది. కాని సాధారణ భాషణమున నది

కంఠ్యాను వాసికాధ్వని సంయోగముతో, గూడిన గ్ను వలె మచ్చరింపబడుట వినుచుం
దుము. ఈ భావణ సంప్రదాయము నాధారముగాఁ జేసికొని కొందఱు కవు లొక
క్రొత్తయతికిఁ దావొసంగి యున్నారు.

తాళపత్ర ప్రతులందలి లేఖనమున నింకను గొన్ని వర్ణక్రమ విశేషములు కనిపిం
చును. ఉదాహరణమునకు ద్రుతము కొన్ని యెడల స్వరవిరహితమైన నకారపుపొల్లు
రూపమును గూడఁ బొందుచుండును. ఒక్కొక్కప్పు డది కొన్నిపద్యముల చివర వచ్చు
చుండును. అట్టియెడల నిజమునకు నకారపు పొల్లునే (న్) వ్రాయవలయును. కాని
తాళపత్ర ప్రతులందలి స్వరవిశిష్టమైన స్వత్వ రూపముతో వ్రాయఁ బడుచుండును.
ఇట్లు వ్రాయుటచే గణాంకము వాటిల్లును. అందుచే చిన్నయనూరి తన బాలవ్యాక
రణమున (సంధి-20) 'గుర్వవసాయి యగు పద్యంబు తుదను (ద్రుతమునకు)
స్వత్వంబు లే'దని పాఠ్యరిక కావించి యుండెను.

తాళపత్ర ప్రతులందలి వర్ణక్రమ విశేషములలో వలపలి గిలక మఱొకటి. రేవ
సంయుక్తాక్షరములలో రేఫమును సూచించుటకు వ్రాయు గుర్తు వలపలి గిలక. సంయు
క్తాక్షరములలో రేఫము ప్రథమాంగమైనప్పుడు దాని బదులు వలపలి గిలకను వాడు
దురు. ఉదా: కమఁ. కాని రేఫధ్వని ద్వితీయాంగమైనప్పు డిది యంగీకార్యము కాదు.
ఉదా:— అచ్రము. తాళపత్రప్రతులలో వలపలి గిలకకు వెనుక నున్న పొల్లును వర్ణ
క్రమము వనుసరించి యవసరము లేకున్నను, ద్విత్యరూపమున వ్రాయుచుండురు. అను
వాసికాక్షరములకు వెనుకఁ బూర్ణానుస్వారమును వ్రాయుట తాళపత్రప్రతులందలి
మఱియొక లేఖన విశేషము. అన్న, అమ్మ మొదలగు శబ్దములను [అన, అమ్] అనున
నట్లు పూర్ణానుస్వార యుక్తములుగాఁ గాక ద్విత్యయుక్తములుగా వ్రాయుట యిప్పటి
పరిపాటి. కాని తాళపత్ర ప్రతుల లేఖకులు తఱచుగాఁ బూర్ణానుస్వారయుక్తరూపము
లనే వ్రాయుచుండురు. దీనికిఁ గొంత చారిత్రకపూర్వ రంగము లేకపోలేదు. ఆంధ్ర
భాషా పరిణామమున నిదియొక దశను సూచించును ప్రాబ్లిన్నయ యుగమునఁ గొన్ని
పదములు సమీకరణ విధానము వనుసరించి మార్పు చెందెను. కంబరామ్ చెఱువను
నొక గ్రామ నామము కమ్మరి చెఱు వనునట్లుగా సమీకృతమయ్యెను. సమీకరణము
నకు ముందా పదమున ననుస్వార ముండుట యుక్తమే. కాని యది మరిగిన పిమ్మట
ననుస్వార మవసరము. అందుచేతనే ఆంధ్ర వైయాకరణులు “సంస్కృత సమేతరము
లయిన తెలుఁగు శబ్దముల యందు బడుత సతళములకు ముందే బిందువు కానంబడు
చున్న”దను సూత్రము (భా. వ్యా. సంజ్ఞా ౧౬) నేర్పఱచిరి. కాని లేఖకులు చిరకా
లాగతమైన వర్ణక్రమ లేఖన పద్ధతిని విడువ నంగీకరింపరు. వైయాకరణులు వారల్లే
యెందుకు వ్రాయుచుండురో గ్రహించి సానుభూతి వహింప యత్నింపరు.

లే ఖ కు లు

అశ్మప్రత్యయసంవన్నుండును లాక్షణికోత్తముండునైన అప్పకవి అమాయకు
లైన యీ లేఖకులను

నన్నయముఖ్యసత్కవి జనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
 గొన్నియుఁ బాఠశాధములు కొన్నియుఁ బోకడఁ బెట్టఁ దక్కువై
 యున్నెడఁ గాంచి జానపదు లోడక దిద్దివత్తుటోవలె
 ల్లన్నిజమంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతించురే.

అప్ప. 3—200

అని నిశితముగా విమర్శించి యున్నాడు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల భువనవిజయసభయందలి
 యష్టదిగ్గజములలో నగ్రగేసరుడైన అల్లసాని పెద్దన యీక్రింది చాటు పద్యమునఁ గృతి
 రచన కావశ్యకమైన సాధన సామగ్రిలో లేఖక పాఠకోత్తములను గూడఁ జేర్కొనెను.

నిరుపహంస్థులంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చి యిచ్చుక
 పుర విడ మాత్రకింపయిన భోజన ముయ్యెల మంచ మొప్పు త
 పురయు రసజ్ఞులూహ తెలియంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్
 దొరకినఁ గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ శక్యమే.

లేఖకులును బాఠకులు నుత్తములు కానిచోఁ గృతికి లాభువ మేర్పడునను భావ మిందు
 స్ఫురించు చున్నది. క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దికిఁ జెందిన కూచిమంచి తిమ్మకవి కూడ లేఖ
 కుల మూలమునఁ బూర్వకపుల కావ్యములలో దోషములు చొచ్చిన వని తెల్పియు
 న్నాడు. లమ్మెరపోతన ఆంధ్ర మహాభాగవతమందు యతి ప్రాసల విషయమున
 సాధు శకటరేఖములను గలపిన కితమున అప్పకవి యాదిలాక్షణికు లెల్లరు నాతనిఁ
 బ్రామాణిక కవిగా గ్రహించి యతని గ్రంథము నుండి యుదాహరణము లీయమానిరని
 యాక్షేపింప తిమ్మకవి యిట్లు సమాధానము చెప్పియున్నాడు.

సీ. ఘనుడు పోతనమంత్రి మును భాగవతము ర
 చించి చక్రికి సమర్పించు నెడల
 సర్వజ్ఞ సింగయ జ్ఞానతుండది దన
 కిమ్మని వేడిన నిడకయన్న
 నలగి యాపుస్తకం బతని జాతించిన
 జితికి యందొక కొంత శిథిలమయ్యె
 గ్రమ్మర నది వెలిగందల నారవ
 రాజును మరి బొప్పరాజు గంగ

రాజు మొదలగు కవి వరులైజ మెసంగ
 జెప్పి రా గ్రంథముల యందె తప్పలొదవె
 గాని పోతకపీఠుని కవిత యందు
 లక్షణం జెందు దప్పదు దక్షహతణ.

సర్వ. సా. వ. 3—200.

పోతన ఆంధ్ర మహా భాగవతము పూర్తి గా రచింప నందుఁ గ్రమిదష్టములై కొన్ని భాగములు శిథిలము లయ్యెననియు వాని నతని మిత్రులును శిష్యులును బూరించి రనియు నొక కథ కలదు.

ప్రక్షేపములు

లేఖకుల యజ్ఞతా లేఖనవైలక్షణ్యములను గూర్చి కవులును లాక్షణికులును జై విధమున భావించిరి. విమర్శించునెడఁ గొందఱు తీవ్రతను గొందఱు సానుభూతిని బ్రదర్శించిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు శాండిత్యహీనులును సాహసులును నైన లేఖకులు కవి పాఠములను దమ భావముల కనుకూలముగా దిద్దుచుందురు కొందఱు వేడుకకై సులభ చందములలో నొండు రెండు పద్యములను రాము రచించి కవి పద్యముల నడుమఁ జొప్పింతురు. ఇట్టివానిని బ్రక్షేపము లందురు. అదృష్టవశమున సంస్కృత మూలము వలె నాంధ్ర మహాభారత మెక్కువగా నట్టి ప్రక్షేపములకు గుటియై యుండలేదు. సంస్కృత భారతమున వాడఁబడిన యనుష్టుప్పలు సులభముగా వ్రాయఁదగిన వగుటచే నల్ప ప్రతిభ గల కవులు కూడ నట్టివి కొన్ని రచించి గుర్తించుట కవకాశము లేకుండ గ్రంథమునఁ బ్రక్షేపించుటకు పిలువ్నది. అదియును గాక సంస్కృత భారతము సుమారీరువది యైదు శతాబ్దాల కాలము నుండి పరంపరగా వచ్చుచున్నది. అందుచే నందుఁ బ్రాజ్ఞులయో యప్రాజ్ఞులయో చేయుపడి యుండెననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఆంధ్ర మహాభారత విషయ మట్లు కాదు. ఇంతవఱకు దాని జీవితము పదిశతాబ్దాలు మాత్రము. అదియును గాక ఆంధ్ర భారత కవివ్రతయమువారు మహాకవి శేఖరులు. బయలుపడకుండ వారి ననుకరించుట సులభము కాదు. మఱియు నారంభము నుండియు నది రాజనభ లందును జానపద సంఘము లందును గూడ నిరవవాదముగాఁ బరమగౌరవము నందు చుండెను. అందుచే నల్పులైన కవు లందు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రక్షేపములను జొప్పించుట కవకాశము లేదు. కాని పద్య భాగముల విషయమున నిది యథార్థమేయైనను గద్యభాగములు కొన్ని ప్రక్షేపములకు గుటి కాకుండ లేదు. ఛందోనియమము లేని కారణమున లేఖకులును జిన్నకవులును గూడ పీనియందుఁ గొన్ని చేర్పు మార్పు లొనరింప యత్నించి యుండిరి. వారు చేయు మార్పులు సాధారణముగాఁ బదభేదములయుఁ బర్యాయపదములయు రూపమున నుండును ఈ విధముగా నైన నాంధ్ర మహాభారత మందలి గద్యభాగములు కూర్పు చేర్పులకు గుటియైనవని చెప్పక తప్పదు.

ఆంధ్రమహాభారతమునకు సంబంధించిన సమస్యలు

ఆంధ్రమహాభారతమున ప్రక్షిప్తములంత యధికముగా లేనిచో నింక దానివిషయమునఁ బనిచేయు విద్వాంసుల నెదుర్కొను సమస్యలేవి? ఈ సందర్భమున సంస్కృత భారతమునుగూర్చి యపారపరిశ్రమ కావించిన శ్రీ. డా. సుక్తంకరుగారు నిరూపించిన పూర్వగ్రంథవిమర్శన లక్ష్యములవంకకు విద్యత్పాఠకులు తమదృష్టి ప్రసరింపఁజేయ వేడుచున్నాము "సాంప్రదాయిక భాషాశాస్త్రవేత్త లనుసరించు సాధారణ సూత్రములు నాలుగు: 1. (Heuristics) లిఖితప్రతుల తోడను సాక్ష్యములతోడనుగూడిన వస్తుసామగ్రిసంతను సేకరించి వంశవృక్షమురూపమున సమకూర్చుట 2. (Recensis)

ప్రధానవర్గమునకుఁ జెందిన గ్రంథమును పునరుద్ధరించుట 3. (Emendatio) గ్రంథ కర్త పాఠములతోఁ గూడిన గ్రంథమును పునరుద్ధరించుట 4. (Higher Criticism) గ్రంథకర్త వినియోగించుకొన్న మూలములఁ బృథక్కరించుట" అని వారు చెప్పి యున్నారు. తెలుఁగు భారతమునకు సంబంధించినంతవఱకుఁ బై వానిలోఁ జివరి రెండును మనకెక్కువ యావశ్యకములుగా గోచరించును వానిని గూర్చి తరువాతఁ బరిశీలించుము.

ము ద్రి త ప్ర తు లు

తెలుఁగున మొట్టమొదట ముద్రణమును బ్రవేశపెట్టినవారు క్రైస్తవమత ప్రచారకులు. వారు ముఖ్యముగా బైబిలు యొక్కయుఁ దర్జుమాముల యొక్కయు ననువాదములను బ్రచురించిరి. బెంజమిన్ స్టూల్ ట్ట్, ఎ. డి గ్రాస్ట్ వంటి మతప్రచారకు లీవనియందుఁ జాల్సీనిరి. తెలుఁగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువులో సి. పి బ్రౌనుగారు "క్రీ. శ. 1806లో తెలుఁగున ముద్రణ మారంభింపఁ బడెను గాని యది క్రీ. శ. 1830 వఱకు నంతగా నభివృద్ధి నందలేద"ని చెప్పియున్నారు. క్రీ. శ. 19వ శతాబ్ది యారంభమునఁ బాఠశాలలకుఁ గావలసిన వచనగ్రంథము లెక్కువ ప్రచారములో నుండెను. సెంట్రాల్ జ్యూకోట కళాశాలలోఁ బ్రధానాంధ్రపండితులుగా నుండిన రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు విక్రమార్కుని కథలను పంచతంత్రకథలను పులభవచన కైలిలో రచించిరి. అందు మొదటిది క్రీ. శ. 1819 లోను రెండవది 1834లోను బ్రచురింపఁ బడినవి.

అట్టియెడ ఆంధ్రదేశ మహాభారత ప్రచురణమునకై యెదురుచూచుట సహజమే. దానిని మొట్టమొదటఁ బ్రచురించిన వారెవ్వరో చెప్పటకీకను ఆధారములు లభింపకున్నవి. విద్వాంసులు ఉత్సాహవంతులువైన ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్యుల వారుప్రచురించిన మహాభారతమే (లండను ప్రతి) మొట్టమొదటి ముద్రణమని మేము కొంతకాలము భావించితిమి.

లండను ప్రతికాలము చాలా కాలమునుండి సందేహస్పదమై యున్నది. స్పష్టములైన వివరములు తెలియని కారణమున నది 1833వ సంవత్సరపు ముద్రణమని పిలువఁబడినది. అధికమైన పరిశీలన చేయఁగా నది 1852వ సంవత్సరమందలి కరాలపాటి రంగయ్యగారి ముద్రణముతో సమకాలీనమని తేలినది.

లండను ముద్రణమునకు సంబంధించిన కొన్ని విషయము లిచ్చటఁ జెప్పుట యుక్తముగా నుండదు. భీష్మపర్వముతో నారంభించు మహాభారత భాగమునకు ముందుపోతరూపమైన యొకపత్రమున్నది. అదిట్లు చెప్పఁబడినది, ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్యులు గారాంధ్రవాఙ్మయసేవా తత్పరులైన శ్రోత్రియవిద్వాంసులు. సాధారణ సంవత్సరమందలి ఆఠమాసమున (జూను, 1850) వారాంధ్రమహాభారతమును ముద్రింపవలెనని సంకల్పించి తన్నిరహజమునకై యుత్సాహవంతులతోఁ గూడిన యొకసంఘము నేర్పఱిచిరి. ఈ సంఘ ముదిసభాపర్వములను బ్రచురించెను. కాని దురదృష్టవశ

మన నాసంఘమందు హనుస్పర్థలు తలచూపుటచేఁ చరువారిపని యాగిపోవుట సుభ వించెను.

కాని మహాభారత విద్యనుష్ఠాద్రణమును వెలువరింపవలెనను నుత్తమసంకల్పము విషయమున ఏకామ్రజోస్యులవారు నిరుత్సాహపడి యుండలేదు. వారుత్సాహ వంతులతోఁ గూడిన మతొకసంఘము నేర్పఱచి తత్ప్రచరణమున కారంభించిరి. ఈ ద్వితీయయత్నమున వారు మహరాసునందలి వర్తమానతరంగిణీ ముద్రణాలయాధి పతులైన పువ్వాడ వెంకటరావుగారి సహకారము పొందియుండిరి. జోస్యుల గారికిఁగూడ జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయమనునొక స్వంతముద్రణాలయముండెను. ఈ క్రొత్త సంఘమువారు బహుశః అందలి సంవత్సరభ్యులలో నొకరైన దూర్వాసుల జగన్నాథరావుగారిపేర భారతము వెల్వరింప నంగీకరించిరి.

వర్తమానతరంగిణీ జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయములు రెండింటినుండి ఆంధ్ర మహాభారతమును బూర్తిగా ముద్రించి ప్రచురింపవలెనని వారు తలంచి యుందురు. ఇట్లని యేవక్షమువారును స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండలేదు. ఇది యాహమాత్రమే. ఇండియా ఆఫీసుము ణము (లండనుప్రీతి) రెండుభాగములుగా నున్నది. అదిపంచ కము, భీష్మపర్వాది ధార్మికపర్వములైన భాగము. అదిపంచకము పువ్వాడ వెంకటరావుగారిచే వర్తమానతరంగిణీ ముద్రణాలయమున ముద్రింపఁ బడినట్లు కనిపించుచున్నది. ఈభాగమునకు ముఖపత్రము కాని విషయసూచిక కానిలేదు. వర్త మానతరంగిణీ ముద్రణాలయ ముద్రతోఁ గూడిన యొకపుటమాత్రమున్నది. ముద్రణ సంవత్సరము 1851 అని పేర్కొనఁబడి యున్నది.

భీష్మపర్వాదియైన భాగమునందు ముఖపత్రమును, భీష్మపర్వమునుండి తుదివఱ కునుగల కథాభాగములను సూచించు విషయసూచికయును గలవు. ఇందు మహాభార తము ముముక్షువుల లాభముకొఱకు జ్యోతిషకళానిధి, వర్తమాన తరంగిణీ అను రెండుముద్రణాలయములనుండి వెలువరింపఁ బడినట్లు తెల్పఁబడి యున్నది. ముద్రణ సంవత్సరమిచ్చట క్రీస్తుశకమునఁగాక కాలివాహనశకమునందును చాంద్రమానా బ్దమునందును సూచిత మైయున్నది. ఆ కాలివాహనశకము క్రీ. శ. 1833నకు సమాన మైన 1755. ఈ ముద్రిత సూచనములముననే యీ ముద్రణము ప్రచురింపఁబడిన సంవత్సరమునకు సంబంధించిన పొరపాటేర్పడినది. అట్టిపొరపాటు ముద్రణమున కెల్లెక్కినదో తెలియదు. ఇచ్చట సూచింపఁబడిన చాంద్రమానకాలము పరీధావి పుష్య శుద్ధ పాడ్యమీ సోమవారము. ఇది 1853 జనవరి 10వతేదికి సమానము.

చివరికి మనము లండనుప్రతికి 1853వ సంవత్సరమును విడిచి యందలి భీష్మ పర్వమునుండి స్వర్గారోహణపర్వము వరకును గల యుత్తర భాగమునకు 1853 వ సంవత్సరము నంగీకరింప వలయును. ఈ ముద్రణమునకు సంబంధించిన సాక్ష్యము నంతను మన మీ క్రిందివిధమున సమన్వయింపవచ్చును.

సాధరణ సంవత్సరము ఆజిమాసమున (జూన్ 1850) ఆలూరి ఏకామ్రజోస్యుల వారి కాంధ్రమహాభారతమును ప్రచురింపవలెనను భావ ముదయించెను. అప్పుడు

వా రాదినభావర్యములను వెలువరించిరి అంతటితో నాప్రయత్న ముగిపోయెను. ఆ రెండుపర్వములు నేమయ్యెనో మనకుఁ దెలియదు ఏకామ్రజోస్యులవారు రెండవ యత్న మారంభించిరి క్రీ. శ. 1861 వ సంవత్సరమున పువ్వాడ వెంకటరావు గారిచే వర్తమానతరంగిణీ ముద్రణాలయమున అదివంచకము ప్రచురింపఁ బడినది. మహాభారతమును పూర్తిగా రెండు ముద్రాలయముల ద్వారా ప్రచురింపవలెనను సమగ్రప్రణాళిక యందలి యేక దేశమిది. ఇందు ముఖపత్రము కాని విషయ సూచిక కానిలేవు. వెంకటరావుగారి కీ భాగస్వామ్యము విషయమునఁగాని సంయుక్త వ్యాపారమునఁగాని యెక్కువ యుత్సాహముండెనో లేదో తెలియదు. ఈ సర్వప్రయత్నమును గుఱించియు వారు మౌనము వహించిరి, కాని ఏకామ్రజోస్యుల వారు మాత్రము చాలవిషయములను తెల్పుటయే కాక ముఖపత్రమునందు రెండు ముద్రణాలయముల పేర్లుకూడ నొసంగిరి.

సంయుక్త వ్యాపారమును బలపఱచు నంశ మొకటున్నది. సంపాదన కార్యమును నిజముగా నిర్వహించిన వారు 1. మా. వెంకటకృష్ణమాచార్యులు 2. రా వెంకటకృష్ణశాస్త్రి 3 తో. విజయరామవకవి అను ముగ్గురు పండితులు. ఈ మూఁడు పేర్లును భీష్మపర్వపుముఖపత్రమునందు ముద్రితములైనవి. వర్తమానతరంగిణీ ముద్రాలయముచేఁ బ్రచురింపఁబడిన అదివంచకమునందు వారి ప్రసక్తి లేదు. కాని యీ విషయమునకు సంబంధించిన సూచనయొకటి లండనుప్రతికిఁ జేర్పఁబడినది. ఇండియాఆఫీసు గ్రంథాలయమున భద్రపఱచుటకుఁ బూర్తిముద్రణము ప్థిము, చేయఁబడిన తరువాతికాలమున నిది జరిగియుండవలెనని స్పష్ట మగుచున్నది. ఈభాగమునఁ గాలమును గూర్చికూడ నొక సూచన యున్నది. ఆ కాలము 1883, కాని యిది పొరపాటని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ముద్రింపఁబడిన కాలము శాలి వాహనశకము 1765 అని యుండుటయే యందుకుఁ గారణము. 1833వ సంవత్సరమును విడిచిపెట్టుటకు మఱొక సాక్ష్యముకూడ నున్నది. భీష్మపర్వాది భాగమునందు సంగ్రహోపోద్ఘాతమని చెప్పదగిన యొకముద్రితపుట యున్నది. ఇచ్చటనే ఏకామ్రజోస్యులవారి మహాభారతముగ్రంథ ప్రయత్నములు సంగ్రహముగాఁ దెల్పఁబడినవి. ఈ సంగ్రహోపో తము చివర సంపాదకులు సుప్రసిద్ధుఁడైన ఛార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌనుగారికిఁ గృత తిలు తెల్పియుండిరి. అందు బ్రౌనుదొరగారు తెలుగు వాఙ్మయమునకుఁ జేసిన సే యు వారి గ్రంథాలయమునుఁ బ్రశంసించియున్నది. దీనినిబట్టి తాళపత్రప్రతులతో సరిచూచి బ్రౌనుదొరగారు మహాభాగతసంశోధితముగ్రంథ మనఁదగిన యొకప్రతిని ప్థిము చేయుటకై యత్నించుచుండినట్లు జోస్యులవారును ఇతరులును ఎఱిగి యుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది లండనుప్రతిలో పి. డి. బ్రౌనుగారు పేర్కొనఁబడుట దీనిని రూఢిచేయుచున్నది. అది 1851-53 సంవత్సరముల నడుమ ముద్రితమై యుండును. ఈవిధముగా నది కరాలపాటి రంగయ్యగారి ముద్రణముతో సమకాలీన మగుచున్నదే కాని మనము ముందు భావించినట్లు దానికొక తరము పూర్వముదై యుండదు.

లండనుప్రతి యిట్లు మహాభారత ప్రథమ ముద్రిత ప్రతియను ప్రాముఖ్యమును గోల్పోవుచున్నను అది మనకు చాల ముఖ్యమైనదే. క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్ది మధ్య

భాగమున నివసించిన ప్రసిద్ధవిద్వాన్మణి ఆలూరి ఏకామ్రజోస్యుల వారి పేరుతో నది సంబంధమై యుండుటయే యిందుకు గారణము. ఈ ప్రతిని వారియందలి గౌరవమును సూచించుటకై ఏకామ్రముప్రణము లేక జోస్యుల ముద్రణము అని పేరిడుట యుచితముగా నుండునని నా యభిప్రాయము. దానిపై గల విద్వత్తాముద్ర నిర్వివాదమైనది. దాని సంపాదకత్వమును బ్రచురణమును బరిశీలించుటకు ముగ్గురు పండితులు సియోగింపఁబడిరి. ఇంతేకాక యీ ముద్రణమునకు ఫార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌనుదొర గారి పరిశ్రమలఫలితముకూడ లభించినది. కరాలపాటి రంగయ్యగారు బ్రౌను గారి లిఖితప్రతుల యెడఁ గృతజ్ఞతను దెల్పుయుండలేదు

ఈ ముద్రణము యొక్క ముఖ్యప్రముఖమీఁద 1755 శకవత్సరము ముద్రితమై యున్నది. దీనినిబట్టి అది (1755 + 78) 1833వ సంవత్సరమునఁ బ్రచురింపఁ బడెనని యనుకొంటిమి. కాని పరీధావి నామ సంవత్సర పుష్యశుద్ధ పాడ్యమీ సోమవారమని తెలుఁగుతేదీకూడ నీయఁబడినది. ఇది క్రీ. శ. 1853వ సంవత్సరము జనవరి 10వ తేదీ నమానమగును. అందుచే మేము చివరికి మా విమర్శన సాధనసామగ్రిలో నొకటిగా నంగీకరించిన లండన్ ప్రతికి 1853 వ సంవత్సరమే ప్రచురణకాలముగా గ్రహింపవలసి వచ్చినది. దీనిప్రతిని మేము లండన్ నందలి ఇండియాఆఫీసు గ్రంథాలయమునుండి సంపాదించి యుండుటచే దీనిని లండనుప్రతియని పేర్కొంటిమి. క్రీ. శ. 1852 సంవత్సరము పాఠ్యమున కరాలపాటి రంగయ్యగారిచేఁ బ్రచురింపఁబడిన ప్రతినిగూడ మేమేలు గుదుము. ఈ రెండింటికిని ముందాదిపర్వపు ముద్రణమొక్కటి వెలువడి యుండెనని తెలియుచున్నది. ఇది వైయాకరణము రామానుజాచార్యులవారిచేతను పరవస్తు చిన్నయసూరిగారిచేతను సంపాదించఁబడి వచనముతోఁగూడ 1847వ సంవత్సరమునఁ వెలువరింపఁ బడినది. ఎంత ప్రయత్నముచేసినను దీనిప్రతి మాకు లభింపలేదు. రావు బహదరు గిడుగువేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు దీనిని తమ కాలకవి శరణ్యముతోఁ జేర్కొని యుండిరి. వారు దానినిగూర్చి యీక్రింది వివరములొసంగియున్నారు. అది భారతవచనమని పేర్కొనబడినది. "వైయాకరణము రామానుజాచార్యులుగారును, పరవస్తు చిన్నయసూరిగారును ఆదిపర్వమును సంపాదించియుండిరి. భారత వచనము వారు సిద్ధముచేసిన ఆదిపర్వమునకు వచనీకరణము. అది 1847లో ముద్రితమైనది. రామానుజాచార్యులుగారు పచ్చయప్పమొదలి ఉన్నతపాఠశాలలో సంస్కృతాంధ్ర పండితులుగా నుండిరి."

హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ముద్రణము

వివరములు తెలియని మఱొక ఆంధ్రమహాభారత ప్రతికూడ మాపరిశీలనముతోఁ గానవచ్చినది. ఇది 19వ శతాబ్దిలో జీవించిన పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిల వారిపేర నున్నది. దీనిని చదలువాడ నుందరరామశాస్త్రిలవారును దండిగుంట సూర్య నారాయణశాస్త్రిలవారును జేర్కొనియుండిరి. వారు 1913 లో భారత సంజీవనియను

1. బాలకవిశరణ్యము (1933 ముద్రణము) 26, 46 పుటలు.

టీకతో గూడ తిక్కన సోమయాజి విరాటపర్వమును బ్రచరించిరి. తరువాత 1915లో నన్నయభట్టు ఆదిపర్వమునుగూడ ఆపేరుతోడనే టీకాసహితముగా బ్రచరించి యుండిరి. వారిరువురును సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులు. ఈసంశోధితముద్రణమునందలి ఆదిపర్వమును సిద్ధము చేయునప్పుడు మాకు వారి టీక పెక్కువిధముల నుపయోగపడి యుండెను. వారు తమటీకకు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతముతో మహాభారతముద్రణమును మొదట బ్రచరించినవారు పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రులుగారని పేర్కొని యుండిరి. విరాట పర్వ టీక కాంగ్లమున తొలిపలుకువ్రాయుచు మధురానివాసులైన దివాజీబహద్దరు యమ్. ఆదినారాయణయ్యగారు కావించిన యొకసూచనకూడ నీ యఖిప్రాయమును బలపఱచుచున్నది. ఈ దివాజీబహద్దరుగారు మదరాసులో సెటిల్ మెంటు డిప్యూటీ కమీషనరుగా బనిచేసి విశ్రాంతిపొందిరి. విరాటపర్వ భారతసంక్షిప్తని తొలిపలుకుతో (9-8-1913) వారిట్లు వ్రాసిరి. తెలుగున శ్రీమహాభారత ముద్రణము లనేకము లున్నవి. అందు మదరాసుపరిశుభ్ర రాజధానికళాశాలలో నాంధ్రపండితులుగా నుండిన పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రులుగారు ప్రచరించినది మొట్టమొదటిది ఈ ముద్రణము సుమారేబదియేండ్లక్రింద బ్రచరింపబడినది. ఆదినారాయణయ్యగారు చెప్పిన కాలమును బట్టి చూచినచో నా ప్రతి 163 ప్రాంతమున ముద్రింపబడి యుండును. 1860 ప్రాంతమున వెలువరింపబడిన పెక్కు తెలుగుభారత ముద్రణములను బ్రిటిషు మ్యూజియమ్ కాటలాగు పేర్కొనుచున్నది కాని యందెచ్చటను హయగ్రీవశాస్త్రులు వారి పేరు కానవచ్చుటలేదు.

ఇప్పటికొక శతాబ్దిపూర్వము మాత్రమే నివసించిన హయగ్రీవశాస్త్రులవారి విషయమే యింత అస్పష్టముగను అసంపూర్ణముగను. తెలియవచ్చుట వింతగానుండును. 19 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండిన సుప్రసిద్ధవిద్వాంసులతో వారొక్కరు. వారు వివేకాదర్శమును ముద్రణాలయమునకధిపతులుగా నుండిరి అందులో భూగోళదీపిక యను భూగోళభగోళ శాస్త్రములకు సంబంధించిన గ్రంథమొకటి ప్రకటింపబడినది. 1847 లో రాజధానికళాశాలయందలి పండితపదవికి హయగ్రీవశాస్త్రులవారు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారితో పోటీచేసియుండిరిని తెలియుచున్నది. హయగ్రీవశాస్త్రులు గారు సంస్కృతాంధ్రములందు బెక్కు గ్రంథములను బ్రచరించి యుండిరి. వారు

1. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయము పు. 99 శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు.

2. చిన్నయసూరి జీవితము పు. 99. శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు.

3. మానంస్తలో పండితులుగా బనిచేయుచున్న శ్రీ నిడుదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారు శ్రద్ధతోవెదకి హైదరాబాదునందలి శ్రీరత్నదేవరాయ గ్రంథాలయమువారు సేకరించిన సంస్కృత ముద్రిత ప్రతులతో హయగ్రీవ శాస్త్రుగారిచే బ్రచరింపబడిన సంస్కృత భారత ప్రతిని గుర్తించిరి. ఇది తెలుగు లిపిలోనున్నది. ఆదిపంచకమునందలి ముఖపత్రము వస్తమైనది. యుద్ధపంచకమునకు మాత్రము ముఖపత్రమున్నది. దీనినిబట్టి పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రులు గారు ధర్మప్రచారసేవార్థమై మహాభారతప్రచురణమునకు బూనిరిని తెలియుచున్నది. మహాభారత మద్వైతపేదాంతమును బోధించునని శాస్త్రులవారి నమ్మకము. విద్యభ్యాసమణియైన

1955 లో ఆంధ్ర భాగవతమును బ్రచురించుట సుప్రసిద్ధమే. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించిన ఆంధ్ర భాగవతమున సంపాదకులు హయగ్రీవాస్త్రిలవారి ముద్రణమును జేర్కొనియుండిరి. 1848 లో బ్రచురింపఁ బడిన భాగవతప్రతి నొకదానిని బ్రౌను దొరగారు పేర్కొనియుండిరి. కాని యిది పైని పేర్కొనఁబడినదే యగునో ఖచ్చిన్నమో తెలియదు. రాఘవహర్షరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు కరాల పాటి రంగయ్య గారిని గూర్చి వ్రాయుచు ఆంధ్రకవులచరిత్ర తృతీయ భాగమున వారు తెలుగున భారత భాగవత రామాయణములను బ్రవ్రథమమునఁ బ్రచురించి యుండినట్లు తెల్పియుండిరి. కరాలపాటి రంగయ్యగారు ప్రచురించిన భాగవతమునే బ్రౌను దొరగారు పేర్కొనియుండిరాయను విషయమును నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు.

ఆచార్య పి. పి. యస్. శాస్త్రిగారు తమ మహాభారత దాక్షిణాత్య ముద్రణము యొక్క యుపోద్ఘాతమున పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారిని జేర్కొని యుండిరి. "మదరాసునగరమున సంస్కృత మహాభారతము తెలుగులిపిలో నాలుగు మార్లు ముద్రింపఁబడినది. 1. 1850 లో వెంకటరాయ శర్మగారిచే. 2. 1855-60 సంవత్సరముల నడుమ ఈముద్రణమునకుఁ బ్రచురణకర్తలైన వావిళ్ళ ముద్రాలయాధిపతులకు బంధువులైన పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిలవారిచే 3. 1870 లో వెంకటసుబ్బశాస్త్రిగారిచే. 4. 1929 లో సీముద్రణమునకుఁ బ్రచురణకర్తలైన వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే." అని వారు వ్రాసియుండిరి. దీనినిబట్టి

వేంకటనారాయణగారును కొశికగోత్రోచ్ఛవమైన సావిత్రమ్మగారును హయగ్రీవశాస్త్రిగారి మాతా పితరులు. సావిత్రమ్మగారు వేంకట శేషయ్యగారి కుమార్తె. హయగ్రీవశాస్త్రిగారు ప్రాచీన విద్యాశాఖలన్నిటియందును నిష్ణాతులై యుండిరి. వారికి సర్వతంత్ర స్వతంత్రులను పేరుండెను. తండ్రిగారి దయవలన వారు హయగ్రీవమంత్రమును బడిసిరి దాని నుపాసించుటచే వారు సంస్కృత ప్రాకృతములందును దేశభాష యందును మహాపండితులైరి.

మహాభారత ప్రచురణ విషయమునఁ దాముపొందిన శ్రమను వారిట్లు వివరించిరి. "తాళవత్రప్రతులు దేశమునందలి వివిధ ప్రాంతములనుండి తేబడినవి వైశంపాయన నీలకంఠుల వ్యాఖ్యానములు శ్రద్ధతోఁ బరిశీలింపఁబడినవి. శ్లోకసంఖ్య వేయఁబడినది. అర్థము గూఢమును సందేహస్పృహమునైనప్పుడు సందేహనివృత్తికై నీలకంఠవ్యాఖ్య యుద్ధరింపఁబడినది. భగవద్గీతవిషయమున శ్రీ శంకర భగవత్పాదుల వ్యాఖ్యానము చేర్పఁబడినది."

ఈవిధముగా మహాభారతము వారిచే స్వకీయ వివేకాదర్శ ముద్రణాలయమున రాక్షస సంవత్సర మాఘశుక్ల పూర్ణిమనాడు ముద్రింపఁబడినది. ఆ సంవత్సరము క్రీస్తుశకము 1866 అయినది.

దీనినిబట్టి పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిలుగారు చిన్నయసూరిగారికిని కరాలపాటి రంగయ్యగారికిని ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్యులగారికిని సమకాలికులని నిర్ణీతమగుచున్నది. కాని వారిచే బ్రచురింపఁబడెనని తెలియుచున్న తెలుగుభారతమునకు సంబంధించిన యన్వేషణ మింకను అనిశ్చితఫలముగనే యుండిపోయినది.

క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున హయగ్రీవశాస్త్రిగారు సారస్వతకార్యకలాపమున నిమగ్నులై యుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కాని వారు ప్రచురించినట్లు చెప్పబడుచున్న తెలుగుభారతమునకు నిర్దేశమెచ్చటను గానవచ్చుటలేదు. హయగ్రీవశాస్త్రిగారు ప్రచురించిన సంస్కృతభారతమునే ఆదినారాయణయ్యగారు రాంధ్రభారతమని భ్రాంతిపడి యుందురా? అట్లయియుండదు, ఏలయన విరాటపర్వ టీకాకారులు కూడ వది తెలుగుభారతమేయని తెల్పియుండిరి. దీనినిబట్టి హయగ్రీవశాస్త్రిగారి తెలుగుభారతముకొంత మనమింకను వెదకవలసియున్నదని తోచుచున్నది. అది వాచిశ్వారి యాంధ్రభారత ముద్రణమునకు మూలమైయుండును.

క్రీ. శ. 1860వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమున్న ముద్రణములు

1860 వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వముండిన ఆంధ్రమహాభాత ప్రతుల పరిశీలనము వలనఁ దేలిన సారాంశమిది.

1. చిన్నయసూరిగారిచేతను రామానుజాచార్యులుగారిచేతను వెల్వరింపఁ బడిన ఆది పర్వము — 1847
2. ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్థులవారిచేఁ బ్రచురింపఁ బడి మేము లండనుప్రతి యని పేర్కొన్న ముద్రణము. 1851 — 53.
3. కరాలపాటి రంగయ్యగారి ముద్రణము. 1852.
4. పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ముద్రణము దీని వివరములు తెలియలేదు.
5. సి. పి. బ్రౌనుగారి కాగితపు లిఖితప్రతి (అప్రకటితము).

వైవానిలో 2వ దానినిగూర్చి లండనునంతలి ఇండియాఅఫీసు అధికారు లీసూచనను వ్రాసి పంపియుండిరి. "తెలుగుది — 7. యుద్ధ పంచకము. ఆర్. వెంకటకృష్ణ శాస్త్రిలుగారిచే సంపాదితమైనది. జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయము. 1772 శక సంవత్సరము" ఈ సంవత్సరము క్రీ. శ. 1850 తో సమానము.

మూడవది ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్థులవారి ప్రయత్నముల సమగ్రఫలమైన ముద్రణము. దీనిని సిద్ధముచేసిన ముగ్గురు సంపాదకులలో వైయుద్ధపంచకమునకు సంపాదకులైన ఆర్. వెంకటకృష్ణశాస్త్రిలు గారుకూడ నొక్కరు. ఈ రెండు ప్రతులును జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయమందే ముద్రింపఁబడినవి. దాని యజమానులు ఆలూరి ఏకామ్రజ్యోస్థులవారు. వారు 1850వ సంవత్సరముననేకాక 1850వ సంవత్సరమునఁ గూడ నొకయుద్ధపంచకమును బ్రచురించి యుండిరాయను విషయము సందిగ్ధముగా నున్నది.

సి. పి. బ్రౌనుదొరగారి కృషి

సి. పి. బ్రౌనుగారి సారస్వత కృషిని గూర్చి యిచటఁ గొంత చెప్పవలసియున్నది. తమ తెలుగు — ఇంగ్లీషు నిఘంటువు నుపోద్ఘాతమునందు బ్రౌనుగా

రిట్లు వ్రాసియున్నారు. “1827 వ సంవత్సరము నా ధనముతో కాగవత పరిష్కృత ప్రతియొకటి సిద్ధము చేయఁబడినది. మదరాసులో తెలుఁగు కాగవతము 1848 వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁ బడినది.” వారిందు కాము మహాభారత పరిష్కృత ప్రతిని సిద్ధము చేయించినట్లు తెలిపియుండలేదు. ఆ నిఘంటు కార్యమున వ్యాపృతు లై యుండి నప్పుడు వారు బహుళః దానిని గూర్చి గాఢముగా నాలోచించుచుండకపోవచ్చును. కాని తరువాత వారా ప్రశంసనీయమైన కార్యము నారంభించియుందురు. తెలుఁగు మహాభారతమునకు సంబంధించిన వారి కృషికి ఫలితమైన మహాభారతముయొక్క కాగితపు ప్రతులు [సం. 1831 - 184] మతరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారమున భద్ర పలుపఁ బడి యున్నవి. అందు వారిట్లు వ్రాసిరి: “మహాభారత మిప్పుడు ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుగారి నిర్దేశము ననుసరించి మొట్టమొదటిసారి సంఖ్యాక్రమానుసారముగాఁ గూర్చఁబడి వేలువేలు పంక్తులుగాను బద్ధములుగాను వ్రాయుంపఁ బడినది. ఈప్రతిలో కావింపఁ బడిన మార్పులు నేను సేకరించిన ప్రతులలోఁ గానఁబడు భిన్న పాఠములు.”

బ్రౌనుగారు వ్రాయించిన కాగితపు ప్రతులు మంచి స్థితిలో లేవు. క్రిములందు చాల రంధ్రము లొనరించినవి. పాఠములు పంక్తికిఁ బంక్తికి నడుమ వ్రాయఁ బడినవి. వానిని జదువుట మిక్కిలి కష్టము. ఎన్నుకొనఁబడిన పాఠములు ప్రక్కపుటలలో వ్రాయఁ బడినవి. బ్రౌనుగారి నిర్దేశము ననుసరించి యంగీకృతములైన పాఠముల నెవరో ప్రక్క పుటలలో వ్రాసి యుందురు. 1631 వ సంఖ్య గల ప్రతిలో మొదటి నుండి పంచ మాశ్వాస మందలి 190 వ పద్యము వఱకును, 164 వ సంఖ్య గల దానిలో పంచమాశ్వాసము నందలి 191 వ పద్యము నుండి తుది వఱకును వ్రాయఁబడియున్నది. 1931 వ సంఖ్య గల యింకొక ప్రతిపై 1631, 164 సంఖ్యలు గల వాని శుద్ధప్రతి పత్రె గానవచ్చుచున్నది. ఈ లిఖితప్రతులలో వేనియందును, శకటరేఖములు కాని అఱసున్నలు కాని కానరావు. ఇందలి ప్రధానవిషయ మేమన నాయా సందర్భములకుఁ దగినట్లు సంస్కృత భారతము నుండి నిర్దేశము లొసంగఁ బడినవి. బహుళః ఇది ముద్రణమునకై సిద్ధము చేయఁబడిన ప్రతి కావచ్చును. 201 ది సంఖ్య గల ప్రతిలో ఆది పర్వమునందలి చంద్రాశ్వాసము వఱకు మాత్రమే కలదు. ఇందర్థానుస్వారములు పెట్టుటకుఁ బ్రయత్నము చేయఁబడి నది.¹

అంధ్ర భారతము విషయమున బ్రౌనుదొరగారు కావించిన కృషిపైని పేర్కొనఁబడిన ఆదిపర్వపు ప్రతులతో ముగిసి యుండలేదు. భిన్నములైన D సంఖ్యలు గల 47 కాగితపు ప్రతులున్నవి. చివరి మహాప్రస్థాన స్వర్గారోహణ పర్వములు తప్ప మిగిలిన యన్ని పర్వములకు సంబంధించిన పాఠాంతరములు నందుఁ గలవు. అవి రెండును మిక్కిలి చిన్న పర్వములు. బహుళః అవి యితరములైన కట్టలలోఁ గట్టకట్టఁబడి యుండును. బ్రౌను దొరవారు పదునెన్నిది పర్వములను తాళపత్ర ప్రతులతో సరి చూపించి పాఠాంతరములు వ్రాయించి పరిష్కృతమైన ప్రతిని సిద్ధము

1. 17-9-64 వ తేదీని ఆచార్య బండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు శ్రీ టి. శ్రీధరశర్మ గారితోదను శ్రీ నిడువవోలు సుందరేశ్వరరావు గారితోదను గలవి మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారమందలి బ్రౌనుదొరవారి లిఖిత ప్రతులను బరిశీలించి యుండిరి.

చేయించి యుందుతని స్పష్టమగుచున్నది. ఆదిపర్వమునకు సంబంధించి నంతవఱకుఁ దాము సరిచూచుట కుపయోగించిన తాళపత్ర ప్రతులమగూర్చి వారేమియు వ్రాయక పోయినను తరువాతి కొన్ని పర్వములకు సంబంధించిన విషయము తెల్పియున్నారు. ఆదిపర్వమును 7 తాళపత్ర ప్రతులతో సరిచూచి యుండిరి. విరాటోద్యోగాది పర్వముల విషయమున తాము పరిష్కృతప్రతిని సిద్ధము చేయుటకై సరిచూచిన తాళపత్ర ప్రతులను గూర్చి వారు వ్రాసియుండిరి. విరాటపర్వమును వారీక్రింది తాళపత్ర ప్రతులతో సరిచూచినట్లు తెల్పి యున్నారు.

1.	రావు బ్రహ్మజీ పంతులుగారి	తాళపత్రము.
2.	వేమూరి సుబ్బారావుగారి	..
3.	వద్దిపర్తి వెంకయ్య (సామర్లకోట)గారి	..
4.	గుడిమెట్ట పల్లయ్యగారి (జగన్నాథపురము)	..
5.	తాడిగడప వీరేశలింగము [పెనుగొండ]	..
6.	మన్నె కనకయ్య (ఏనాము) గారి	..
7.	వత్సవాయి బుచ్చిసీతయ్యగారి [పెద్దాపురము]	..
8.	పెద్దపూడి అయ్యవారి	..
9.	మాజేటి సర్వేశలింగము (ఏనాము)గారి	..
10.	మొగలితుర్తి గ్రామమునసబు [మాజి]	..

విరాటము, ఉద్యోగము, శాంతి మున్నగు బహుప్రచారముగల పర్వములకెక్కువ సంఖ్యగల తాళపత్ర ప్రతులు లభించెడివి. ఇతర స్థలముల ప్రాచీనదొరవారు పెక్కుముఖ్యములైన విషయములను వమకూర్చియున్నారు. డి. నెం. 211 ఆరణ్యపర్వము క్రింద ఆశ్వాసక్రమమున గ్రంథపరిష్కరణ మెట్లు జరిగెనో వారు సూచించియుండిరి.

ఆ రణ్య ప ర్వ ము

ద్రౌపది పరిష్కరణకాలము లిట్లు తెల్పినారు.

I “విశంభివామ సం॥ మార్గశిర శుద్ధ ౧౫ బుక్కు పరియైన ౧౮౩౮ సం॥ డిశంబరు నెల ౧ తేది ఆరణ్యపర్వం పీర్పు ఆరంభించి ఆ సంవత్సర పుష్య బ ౧౪ లు ౧౮౩౭ సం॥ జనవరి నెల ౧౪ తేది వరకు ౧ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

II “విశంభి సం॥ ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧ బుక్కు పరియైన ౧౮౩౭ సం॥ ఫిబ్రవరి ౧౪ తేది వరకు ౨ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

III “విశాఖ సం॥ ఫాల్గుణ ౨॥ ౮ లుక్కు సరియైన మార్చి నెల ౮ తేది వరకు
౩ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

IV “విశాఖ సం॥ చైత్ర శుద్ధ ౧౩ లుక్కు సరియైన మార్చి నెల ౨౭ తేది వరకు
౪ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

V “విశాఖ సం॥ వైశాఖ శుద్ధ ౨ లుక్కు సరియైన యేప్రిల్ నెల ౧౫ తేది వరకు
౫ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

VI “విశాఖ సం॥ వైశాఖ బ. ౬ లుక్కు సరియైన మే నెల ౪ తేది వరకు ఆశ్వా
సం సమాప్తం.”

VII “విశాఖ సం॥ ఆదిక శ్వేత్ శుద్ధ ౧౪ లుక్కు సరియైన మే నెం ౨౭ తేది
వరకు ౬ ఆశ్వాసం సమాప్తం.”

శ్రౌనుగా రీశార్యమునకు సంస్కృతపదమైన పరిష్కరణమునకు బదులు న్యాయ
స్థానములందు వాడఁబడు ‘శీర్షు’ అనుపదమును వాడియుండిరి. వారు చాలకాలము
మండల న్యాయాధికారులుగా నుండిరి ఆరణ్యపర్వముయొక్క పరిష్కరణము లేక
తీర్పు 1888 డిసెంబరు 1వతేది వారంభింపఁబడి 1899 మే 27వ తేదీని ముగిసెను.
1840 జూలై 20 నాఁటి కుద్యోగపర్వ పరిష్కరణము ముగిసెను. ఇట్లే యితర
పర్వములు శీర్షు విషయముల కూడ వారు వ్రాసి యుండిరి. కాంతి పర్వ
పరిష్కరణ సందర్భమున ప్రత్యేకమైన యొకపాఠమును సమర్థించుటకై తెలుఁగు
భారతమును సంస్కృత మూలముతో సరిచూచు కార్యమున కొక పండితుఁడు నియ
మింపఁ బడినట్లు కనిపించును. ఆ పండితుఁడు మధ్య నొకచోట “ఈపాఠమును దొర
గారితోఁ జరిపించి నిశ్చయింపవలె”నని వ్రాసియుండెను; అంగ్లేయు పరిపాలనకాలమున
దొర యానుపద మాంగ్లేయుని సూచించుటకు వాడఁబడుచుండెను. ఇచ్చట దొరగాత
నఁగా శ్రౌను దొరగారని యర్థము.

ఆలూరి ఏకామ్రజోస్యులవారు 1853 వ సంవత్సరమునందలి భీష్మపర్వాది
యైన భారత ద్వితీయసంపుటమున కుపోద్ఘాతము వ్రాయుచుఁ దాము శ్రౌనుగారి
గ్రంథసంవయమును గ్రంథాలయమును వినియోగించుకొన్నట్లు కృతజ్ఞతాపూర్వ
ముగాఁ దెల్పుచున్నారు. దీనినిబట్టి శ్రౌనుగారి పరిష్కృత ప్రతి యప్పటికి
రూపొందియుండినట్లు తెలియుచున్నది. 1852 వ సంవత్సరము నందలి తమ ముద్ర
ణముతో కరాలపాటి తంగయ్యగారు శ్రౌనుదొరగారిని కాని వారి పరిష్కృత
ప్రతిని గాని పేర్కొని యుండలేదు. తెలిపియో తెలువకయో తరువారి భారత ప్రచు
తణకర్తలు పలువురు శ్రౌనుగారి ప్రతిని పాఠములను వారుకొని యుందురు.
మేము మూలముగా నుపయోగించిన వావిళ్ళ ముద్రణము శ్రౌనుదొరగారి పాఠ
ములకు సన్నిహితముగా నున్నది. వావిళ్ళవారు స్వాధ్యరహితముగా సారస్వతసేవ
యొనరించిన యా దొరగారికిఁ గృతజ్ఞత తెల్పుట లేదో తెలియదు. ఏకామ్ర
జోస్యులవారు మాత్రము పండితులకుఁ జక్కని సంప్రదాయము నేర్పజేచి యుండిరి.

1860 తరువాతి ప్రతులు - బ్రిటిషు మ్యూజియము గ్రంథాలయము - మద్రాసు రికార్డు ఆఫీసు

1860 తరువాత ముద్రింపఁబడిన ఆంధ్రమహాభారత ప్రతులను గూర్చి తెలిసికొనుటకు మనకు రెండాధారములున్నవి. 1. కొన్ని ముఖ్యములైన ముద్రణములను జేర్చొన్న బ్రిటిషు మ్యూజియము గ్రంథ పట్టిక. 2. 1867 వ సంవత్సరమందలి రిజిస్ట్రేషను చట్టము ననుసరించి గ్రంథ ప్రచురణములను "రిజిస్ట్రారు ఆఫ్ బుక్సు" అను నధికారి కార్యాలయమున నమోజు చేయవలసిన యావశ్యక మేర్పడెను. అప్పటి నుండియుఁ బ్రచురింపఁబడిన గ్రంథముల ప్రతు లచ్చట భద్ర పఱుపఁబడి యున్నవి.

1867 తరువాత ముద్రింపఁబడిన మహాభారత ప్రతుల ఆరోపములు కనఁబడుచున్నవి. అందులోఁ గొన్ని వర్ణితములైనవి; కొన్ని వర్ణనము లేకుండ నూరక పట్టికలోఁ జేర్పఁబడినవి.

బ్రిటిషు మ్యూజియము గ్రంథాలయాధికారులు మే మడిగిన వెంటనే తమయొద్ద భద్రపఱుపఁ బడిన మహాభారత ప్రతులకు సంబంధించిన సర్వవిషయములును మాకుఁ దెల్పియుండిరి. వారికి మా కృతజ్ఞతలు. వారు పట్టి పట్టిక యే కాక యున్నచోట ముఖ్యపత్రముల యొక్కయు నొండు రెండాంతర పత్రముల యొక్కయు ఛాయా పటములను గూడఁ బంపి యుండిరి వాని వివరము క్రింద నొసంగఁబడుచున్నది.

1. ఆదిపర్వము సం. 14174 L - 12 రుథిరోద్ధారి. మదరాసు క్రీ.శ. 1863.
2. మూడు సంపుటములుగా నున్న సంపూర్ణ మహాభారత ప్రతి. సం. 14174 - L - 16. వింజమూరి కృష్ణమాచార్య సంపాదితము. మదరాసు 1864.
3. ఉద్యోగపర్వము - సం. 14174 K - 33 - 1864.
4. సభాపర్వము సం. 14174 K 28 - 1865.
5. యుద్ధ పంచకము సం. 14174 L - 13 - మదరాసు. 1875.
6. మహాభారతము - రెండు సంపుటములు - సం. 14174 L - 14. భద్రాచలం తిరుమల సరసింహాచార్యులవారిచే సంపాదితము - మదరాసు 1881.
7. ఆదిసభాపర్వములు. సం. 14174 K - 57 నెల్లూరు - 1890.
8. సభాపర్వము. సి. జానకీరామయ్యగారి టీకతో - 1899 సం. 14174 - K - 45.
9. ఉద్యోగపర్వము. పనప్పాకం అనందాచార్యులవారి ఆంగ్లోపాఠ్యావముతో. గూడినది - 1900.

10. మహాభారతము. శతఘంటం వేంకట రంగ శాస్త్రి గారి తొలి పలుకుతో, గూడినది. రావు బహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముగారి చేతను రాయదుర్గము నరసయ్యశాస్త్రిగారిచేతను సంపాదించఁ బడినది. 3 సంపుటములు మదరాసు. 1901 సం. 14175. B - 1.

11. ఆరణ్యపర్వము. పప్త సప్తమాశ్వాసములు — F.A పాఠ్య గ్రంథమునకు శ్రీ దండిగుంట సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారిచేతను వ్రాయఁబడిన టీక.

12. భారతసారతత్వావళి. పి. వి. సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డి మదరాసు - 1885.¹

వింశమూరి కృష్ణమాచార్యుల వారిచే సంపాదితమైన 1864 వ సంవత్సరపు ఆంధ్రమహాభారత ముద్రణము మనము ద్రితప్రకటన పురోగతిలో నొక దశను సూచించును గావున మనకుఁ బరిశీలనార్హమైనట్టిది. బ్రిటిషుమ్యూజియము గ్రంథాలయము వారు దాని ప్రతిని సమకూర్చుట కంగీకరించిరి. కాని దాని నింతవఱకుఁ దెప్పించుకొనలేకపోతిమి. ఈ గ్రంథాలయమున ఆదిపర్వమునకు సంబంధించిన యింకొక తాళపత్ర ప్రతి కూడ నున్నది. ఈ తాళపత్రప్రతి యందలి మొదటి మదిపత్రముల ఛాయా ప్రతులను గ్రంథాలయాధికారులు మాకుఁ బంపియుండిరి.

అది నన్నయగారి యాశీర్వచన శ్లోకముతో నారంభించుచున్నది. ఈ యొక్క శ్లోకమునఁగూడ సామాన్యదోషములును జాతాంతర భేదములును గలవు. ఆది పర్వాంతమున గద్య మొసంగఁబడినది. దాని తరువాత దానిని వ్రాయించుకొన్న వారిని గూర్చి లేఖకుఁడు వ్రాసిన మాచన యున్నది “విశ్వావసునామ సంవత్సర తులామాసాష్టమీ గురువారమునాఁడు (ఇది 28-10-1845కు సమానము) నుట్కపురి నివాసులును, అశంతల గోత్రులును, మన్మరు నాయనివారి కుమారులునైన బంగారయ్యగారు చదువుకొనుటకు సెదమంగళం నివాసియు చెవ్వండి లింగయ్య భేషజుని [బహుళః వైద్యుఁడై యుండును] కుమారుఁడునైన చొక్కలింగముచే వ్రాయఁబడినది”.

డా. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి అనకులు సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారు భారతము నుండియు భాగవతము నుండియు నీతితత్త్వమయములైన పద్యముల నేరి 1885 వ సంవత్సరమున భారతసార రత్నావళి, భాగవతసార రత్నావళి యను పేర్లతో రెండు గ్రంథములను బ్రచురించిరి. వానిని 1926 వ సంవత్సరమున రామలింగారెడ్డి గారు మరల ముద్రించి యందుఁ దమ తండ్రిగారిని గూర్చి సంగ్రహముగాఁ దెల్పియుండిరి. చిద్యత్కవులైన శేషాద్రిరమణకవులు దాని కుపోద్ఘాతము రచించిరి. వారందు సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారు భారత పద్యములను 1863 వ సంవత్సరమున మదరాసు వాణినికేతన ముద్రణాలయమునందుఁ బ్రచురింపఁబడిన ప్రతినుండి సంగ్రహించిరని తెల్పియుండిరి. ఆ సంకలనమున మహాభారతము నందలి యన్ని పర్వములకును సంబంధించిన పద్యములుండుటచే 1863వ సంవత్సరపు ప్రతి సంపూర్ణ ప్రతియే యని యూహింప

1. కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారని యుండఁదగును. వీరు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమున కుపాధ్యక్షులుగా నుండిన డా. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి అనకులు.

వచ్చును. ఈ ప్రతి మాకింకను లభించి యుండలేదు శేషాద్రిరమణకవులు భారత సార రత్నావళి ద్వితీయ ముద్రణమందలి పద్యములను ఆనందముద్రణాలయము వారి భారత ప్రతితో సరిచూచి పాఠములను గుర్తించియుండిరి. ఈ విధముగా భారత సార రత్నావళి యీ సంశోధిత ముద్రణమునకుఁ బరంపరగాఁ దోడ్పడవచ్చును.

ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయము

లండనునందలి ఇండియాకార్యాలయ గ్రంథాలయపు అధికారులు మేమడిగి సంతనే చాల తక్కువ వ్యయముతో మహాభారతమందలి పదునెన్నిది పర్వములకును ఒక్కని ఛాయాప్రతిని దీసి పంపియుండుటచే వారికి మేమెక్కువగా ఋణపడి యున్నాము. లండను ముద్రణమని¹ పేర్కొనఁబడిన యీ ప్రతి మావిమర్శ సాధన సామగ్రిలో మిక్కిలి ముఖ్యమైనది.

ఇండియా కార్యాలయ గ్రంథాలయ మందలి ముద్రిత ప్రతుల పట్టిక.

1. తెలుగు డి. 67, 88. యం. వేంకటకృష్ణమాచార్యులు, ఆర్ వెంకటకృష్ణశాస్త్రి. టి. విజయరాఘవకవి అనువారిచే సంపాదించఁ బడినది. ఆదిపర్వము నుండి ఉద్యోగపర్వము వఱకు. ప్రథమ సంపుటము, జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయము. మదరాసు. శక. 1755.

ద్వితీయ సంపుటము, భీష్మపర్వమునుండి మదివఱకు. జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయము, మదరాసు. శక 1755.

2. తెలుగు డి 71. ఆంధ్రభారతము. యద్దపంచకము. భీష్మపర్వమునుండి సౌప్తిక పర్వము వఱకు ఆర్ వెంకటకృష్ణశాస్త్రిలవారి సంపాదితము. జ్యోతిషకళానిధి ముద్రణాలయము, శక. 1772.

3. తెలుగు. డి. 83, 84 ఆంధ్రభారతకావ్యము, కరాలపాటి రంగయ్య గారిచే సంపాదితము, రెండు సంపుటములు కళానిధి ముద్రణాలయము. మదరాసు 1852.

సి. పి. బ్రాహ్మగారి నిర్దేశమున పిద్దము చేయఁబడినది. దీనికి వారు స్వహస్తముతో టీక వ్రాసియుండిరి. ACC NO. 4806

1. ఈ ముద్రణమందలి ఆదిపర్వముతో నారంభించు మొదటిసంపుటమున ముఖ పత్రము లేదని యిదివఱకు వ్రాసియుంటిమి. లండనుప్రతిలో నదిలేనిమాట నిజమే. తరువాత ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారి ప్రత్యేక సంచయమున ఆలూరి ఏకామ్ర జ్యోస్యులవారి ఆదిపంచకము లభించినది. అందు ముఖపత్ర మున్నది. అది సరిగా లండనుప్రతియందలి భీష్మపర్వాది యగు ద్వితీయ సంపు టము మొదట నున్నదానివలెనే యున్నది, జ్యోతిషకళానిధి వర్తమాన తరం గిణి ముద్రణాలయముల పేర్లందుఁగూడఁ జేర్కొనఁబడినవి.

4. తెలుగు డి. 54 హరివంశ పురాణము శంఖుదాసుఁడైన ఎఱ్ఱాప్రెగడ రచించినది. కరాలపాటి రంగయ్యగారిచే¹ సంపాదితము అసంపూర్ణము ఉత్తర భాగము 4 అశ్వాసముల వఱకు కళానిధి ముద్రణాలయము. మదరాసు. 1888. ఇండియా కార్యాలయ గ్రంథాలయమున కాగితపు లిఖితప్రతు లేవియు లేవు.

1. కరాలపాటి రంగయ్యగారిని గూర్చి వివరములను వీరేశలింగము పంతులు గారి ఆంధ్రకవుల చరిత్ర — తృతీయ భాగమునుండి గ్రహింపవచ్చును.

కరాలపాటి రంగయ్యగారు (1814 — 1883) వైష్ణవ మతావలంబులైన వైశ్యశ్రేష్టులు. వారు కవులై భూతపురిమాహాత్మ్యము. కవిజనమనోహరము అను రెండు కావ్యములను రచించియుండిరి. వారు పచ్చయ్యప్ప మొదలి ఉన్నత పాఠశాలయందును, రాజధాని ఉన్నత పాఠశాల యందును ఆంధ్ర సంస్కృత పండితులుగాఁ బనిచేసి యుండిరి. వాణిమండపమని వర్ణింపఁబడు మదరాసునందలి హిందూ శాలికోన్నతపాఠశాలలోఁ గూడ వారు ప్రధాన పండితులుగాఁ బనిచేసిరి రంగయ్యగారు రాంధ్ర భారత భాగవత రామాయణము లను బ్రచురించునట్లు వీరేశలింగము పంతులుగారు తెల్పియుండిరి. వై నొసంగఁ బడిన పట్టికనుబట్టి వారు హరివంశమును గూడ సంపాదించి ప్రచురించినట్లు తెలియుచున్నది. లేఖక ప్రమాదములను దొలగించి యాంధ్రభారతాది గ్రంథములను బ్రచురించిన వారిలో రంగయ్యగారే ప్రథములని వీరేశలింగము పంతులుగారి యభిప్రాయము. మహాభారతమునకు సంబంధించినంతవఱకు ఏకామ్ర జోస్యులవారి ప్రయత్నముకూడఁ గనవచ్చుచుండుటచే వారి యభిప్రాయము కొంతవఱకు మాత్రమే నిజమై యుండును. రంగయ్యగారియు జోస్యులయు ముద్రణములు రెండును సకాలమున వెలువరింపఁ బడినవి.

జోస్యులవారికివలె రంగయ్యగారి కార్థిక క్షేత్రమంతగా లేనట్లుకనిపించును. జోస్యులవారు తెల్పిన ఆర్థిక క్షేత్రములను జదువునపుడు హృదయము విషణ్ణ మగును. రంగయ్యగారికి వి (విలందూడ) సోమసుందరం పిల్లెగారను సంపన్నుల సాహాయ్య ముండెను. మహాభారత ముఖపత్రమునఁ బ్రకటింపఁబడిన కొన్ని హృదయములైన పద్యములతో రంగయ్యగారు వారికిఁ గృతజ్ఞత వెల్లడించి యుండిరి. సోమసుందరం పిల్లెగారి జనకులైన ముత్తయ్య పిల్లెగారు వృద్ధాచలేశ్వరుని యనుగ్రహమును బడసి యుండిరి. శ్రీమతి మీనాక్షి వారి ధర్మపత్ని. ఆచరిత్ర దంపతులకు సోమసుందరం పిల్లెగారు జన్మించిరి. వారుదార హృదయములై శిథిలములైన తటాకములను, దేవాలయములను, ఆరాచములను, నూతులను, గ్రీష్మకాల జలాధారములను బాగు చేయించినట్లే సోమసుందరం పిల్లెగారు కవిత్వయము వారిచే రచింపఁబడిన ఆంధ్ర మహాభారతమును లేఖక ప్రమాదములు లేకుండ పండితులచేఁ బరిష్కరింపఁజేసి నిర్దుష్టముగ ముద్రించుటకుఁబూని 1852 డిసెంబరు 28 వ తేదీకి సమానమైన పరిధానినామ సంవత్సర మార్గశిర్ష పూర్ణిమనాడు (శక 1775) ముద్రణమునుఁ బూర్తి చేయించిరి. ఇంతకు ముందు సోమసుందరంగారు భాష్కర రామాయణమును, ఉత్తరరామాయణమును గూడఁ బ్రచురించిరి. ఇవి పి. కుమారయ్యగారి కళానిధి ముద్రణాలయమున ముద్రింపఁ బడినవి.

ఈ కాలమున కళానిధి, జ్యోతిషకళానిధి, వర్తమాన తరంగిణి వివేక దర్శ ముద్రాణాలయములు నాలుగుమాత్రమే యా కాలమునందలి ప్రముఖ ముద్రాణాలయములుగా గనబడుచున్నవి. ప్రామాణిక గ్రంథ ప్రచురణవిషయ మున నవి యొండొంటితో స్పర్థనహించు చుండెను. ముద్రాణ కార్యమార్బ్జమైన యా తొలిశాళ్ళలో నవి కావించిన కృషికెంతయుఁ బ్రశంసిత పరిసియున్నది. ఈ దినములతో ముద్రితములగు గ్రంథములకంటెఁగూడ నవి నిర్దుష్టతరములుగా నుండుట గమనింపఁదగిన విషయము.

డెన్వరు ప్రిజా గ్రంథాలయము (అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములు)

అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములందలి కొలొరేడోలోని డెన్వరు నగరమందున్న ప్రజా గ్రంథాలయమున నొక ఆంధ్ర మహాభారత తాళపత్ర ప్రతి యున్నట్లు మాకుఁ దెలిసినది. ఆ గ్రంథాలయాధికారులతో నుత్తర ప్రభుత్వరములు జరిపితిమి. దానిని గూర్చి యీయఁబడిన ప్రథమ వర్ణనను బట్టి యది యుద్ధ పంచకమునకు పంబంధించినదని యూహించితిమి. అది 120 సంవత్సరముల క్రిందటిదనియు, క్రీ.శ. 1800 కంటెఁ బ్రాచీన తరము కాదనియు వారు తెల్పియుండిరి. మఱియు నా తాళపత్రప్రతి మూడుభాగ ములుగా విభజింపఁబడినది. ఆ మూడు భాగములను డెన్వరు నగరమందలి ప్రజా గ్రంథాలయమును, గ్రీవాయందలి కొలొరేడో రాష్ట్ర కళాశాలయు, ఫోర్టుకాలిన్సు నందలి కొలొరేడో రాష్ట్రవిశ్వవిద్యాలయమును బంచుకొన్నవి. తమకుఁ దెలియని లిపితోను భాష లోను వ్రాయఁబడిన వ్రాత తాళపత్రప్రతిని మిక్కిలి జాగరూకతతో, భద్రపఱుచునట్లు చేసిన దూరగతములైన యా గ్రంథాలయముల విజ్ఞానతృప్తి యెంతయు మెచ్చుకొనఁ దగియున్నది. అవి యా తాళపత్ర ప్రతిని మూడు భాగములుచేసి పంచుకొనుట కూడ మా కాశ్చర్యకరముగ నున్నది. ప్రస్తుతము మే మారంభపర్యముల సంపాదన కార్యమున నిమగ్నులమై యుండుటచేఁ బైతాళపత్రప్రతి చరిత్ర నెఱుంగుట కింకను గాఢ శ్రయత్న మొనరించి యుండలేదు.

1900 తరువాతి ముద్రిత ప్రతులు.

1860 నుండి 1900 వఱకును బంచమ వేదమందలి గౌరవము చేతనో, వ్యాపార దృష్టి చేతనో పఱువురు ప్రచురణకర్తలు మహాభారతము నేకదేశముగనో సమగ్రము గనో ముద్రించుటకు యత్నములు కావించినను తరువాత నట్టి ముద్రణముల సంఖ్య క్రమముగాఁ దగ్గిపోయెను. అనంత వావిళ్ళ ముద్రాణాలయములు, రెండు మాత్రమే మహాభారత ప్రామాణిక ముద్రణములఁ బ్రచురించు విషయమున ప్రాముఖ్యము వహించెను. ఈ మార్పునకుఁ గారణము నూహించుట సులభమే. సాధారణముగ నే దేశ ముననైన ముద్రాణ వ్యాపారము మొదట నారంభింపఁ బడినప్పుడు ముద్రణము లసంఖ్యాకములుగా నుండును. తరువాత నూత్న ప్రయోగమునకు పంబంధించిన నవ్యత సడలిపోవుటచేఁ బ్రజలు పొండితీ సాంకేతిక నిర్వహణములు రెండింటి నున్నత ప్రమాణములను వాంఛింపఁ దొడఁగిరి. అపరిమృతములును అసుందరములు నైన ముద్రణము

అందరి లోపములను అముద్రితగ్రంథ చింతామణివంటి యుత్తమ పత్రికలు తీవ్రముగా విమర్శింప సాగెను. ఈతీవ్ర విమర్శ ప్రవాహముల నడ్డుకొనుట కిష్టకార్యమయ్యెను. అందుచే చిన్న ప్రచురణకర్తలు మహాభారతమువంటి యుగ్గంధములను బ్రచురించు పనికి బానుట సులభము కాదని గ్రహించి యా రంగము నుండి తప్పుకొనిరి.

ఈ ముద్రణములలోఁ గొన్నింటిని గూర్చి లభ్యములైన వివరముల ననుబంధములో నొసంగెదము. మనకింక ఆనంద వావిళ్ల ముద్రణములు రెండుమ మిగిలినవి. విద్యవంశపాదశత్రు సుందర ముద్రణముల విషయమున నీ రెండు ప్రతులును సమముగనే పోటిచేయుచున్నవి.

వావిళ్ళ, ఆనంద ముద్రణములు

వీనిలో నేది మొదటిది యను సమస్య మనల నెదుర్కొనుచున్నది. వీని పరిణామ చరిత్ర మున్నగు విషయములను వివరించుటకు నిర్వివాద మైన సాక్ష్యములు లేవు. అఖింశ సాక్ష్యములతోనే శుప్తి పడవలయును. 1870 వ సంవత్సరమునందలి మహాభారతాది పర్వమునకు సరస్వతి తిరువేంగళాచార్యులవారిలో సంయుక్తప్రకాశకులుగా వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులవారి పేరు కూడ కనబడుచున్నది¹. ఇది హిందూ భాషాసంఘటిని ముద్రణాలయమున ముద్రింపబడినది. ఈ సంవత్సరముననే ఈ గ్రంథకర్తలపేరు మీదనేమతీయొక గ్రంథముగూడ గానవచ్చుచున్నది [19/1.71—1870]. ఈమాటు వారుద్యోగపర్యమును ప్రచురించిరి.

అది ఉద్యోగ మొక్కటే యగునా యను విషయము స్పష్టముగాఁ దెలియదు. పుటల సంఖ్య 470. అని యీయఁబడినది. బహుళః అది ఆదిపంచక మంతయుఁ గావచ్చును. ఇంక వేమూరి వేంకట కృష్ణయ్యచెట్టి అండ్ సన్సువారిచేఁ బ్రచురింపబడిన ఆనంద

¹ కీ. శే. వావిళ్ళరామస్వామి శాస్త్రులుగారి జీవితసంగ్రహమునకు (1892—99) రఘాక్షి సంవత్సర ఆశ్వయుజ మాసపు (1924) సారస్వత సర్వస్వము (సంపుట 2 సంఘిక 2) చూడుడు. వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రుగారు నెల్లూరు నకు సమీపమందలి దండిగుంటయను గ్రామమున జన్మించిరి. వారు సాంప్రదాయిక విధమున విద్యాభ్యాసము కావించిరి. విద్వాంసులు తాళపత్ర ప్రతులతో పడు క్షేత్రముల నీక్షించి వారు ముద్రణ వ్యాపారము నవలంబింప నిశ్చయించిరి. క్రీ. శ. 1853లో వారిక చిన్నముద్రణాలయమును స్థాపించి ప్రామాణిక గ్రంథముల నత్యంతశ్రద్ధతో ముద్రించుటకు వారు జీవితకాలమంతయుఁ గృషి చేసిరి. వాకు విజయనగరమహారాజులైన ఆనందగజపతి రాజు గారియొక్కయు వెంకటగిరిమహారాజులయొక్కయుఁ బ్రశంసల నందుకొని యుండిరి. ముద్రణ స్థాలిత్యములను దొలగించుటకై వార వలంబించిన విధానమునుగూర్చి యొకకథ చెప్పుదురు. ముద్రణమునకు సిద్ధముచేయఁబడిన ఫారమును వారు ముద్రణాలయము బయటఁ బ్రదర్శించి అందేదైన దోషమును గనిపెట్టిన యెవ్వరికైనను వారు దోషము 1కి 8 అణాలవొప్పున నిచ్చుచుండెడివారట.

ముద్రణమును గూర్చి పరిశీలించుము. అముద్రితగ్రంథచింతామణిలో నీవ్యాపారసంస్థ పేరు వివరించుచున్నది. 1894 వ సంవత్సరపు సంపుటములో దాని సంపాదకులైన పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారి వ్యాపారసంస్థచే బ్రచురింపబడిన యాం. భాగవతమును గూర్చి ప్రశంసాపూర్వకముగా వ్రాయుచు “వేమూరి వెంకటకృష్ణయ్య చె. అండ్ సన్సువారు భాగవతమును వలెనే ఆంధ్ర మహాభారతమునుగూడ న్యంతప్రశంసితమున బ్రచురించి వారి ప్రతిష్ఠను బ్రోదిచేసికొందురని యాశించుచున్నా”మని వ్రాయుచుండిరి.

దీనినిబట్టి మహాభారతము యొక్క ఆనందముద్రణము 1894 తరువాతనే వెలువడెనని తెలిసికొనవచ్చును. ఈ సందర్భముననే యీ సంస్థవారిచేతనే 1901వ సంవత్సరమున రావుబహద్దరు వీరేశలింగంపంతులుగారును రాయదుర్గం నరసయ్యశాస్త్రిగారును సంపాదకులుగా బ్రచురింపబడిన ప్రసిద్ధ మహాభారతముద్రణమునుగూర్చి చెప్పవలసి యున్నది. ఈ ముద్రణము యొక్క ప్రతిష్ఠకు ప్రామాణిక విద్వాంసులతో దానికిఁ గల సంబంధమే కారణము. అప్పటినుండియు ఆనందముద్రణాలయమువారు బుక్-పబ్లిషింగు రామానుజయ్యగారు, తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు, పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు మున్నగు పండితప్రకాంధుల సహకారమును బడయుచుండినట్లు గోచరించును.

తరువాత వెలువడిన ఆనందముద్రణము లన్నియు నించుక చేర్చు మార్పులతో దీని పుత్రికలే. కాని అవి యెన్నియును వీరేశలింగము పంతులుగారికిఁ గాని, నరసయ్యశాస్త్రిగారికిఁ గాని కృతజ్ఞతలు ప్రకటించినట్లు కనబడదు. 1907 వ సంవత్సరపు ముద్రణమునందలి తొలి పలుకులో తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు 1901 సంవత్సరపు ముద్రణాలయము యొక్క సంపాదకులను గూర్చి యేమియుఁ జెప్పియుండలేదు. పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులవారు తమ 1922 వ సంవత్సరపు

1. రాయదుర్గం నరసయ్యశాస్త్రిగారు 19 వ శతాబ్ది చరమ పాదమున నివసించిన సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులలో నొకరు. సుబ్బలక్ష్మణాంబా లక్ష్మీనరసార్యులు వారితిలవంధులు వారు మదరాసునందలి క్రైస్తవ కళాశాలలో పండితులుగా నుండిరి. వారు 1894 వ సంవత్సరముననే కాళిదాసుని అభిజ్ఞాన శాకుంతలము నాంధ్రీకరించిరి. కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారి యనువాదము 1883 వ సంవత్సరముననే వెలువడెను. సులకమైన శైలిచేతను, మనోహరమైన భావ వ్యక్తికరము చేతను వీరేశలింగం పంతులుగారి యనువాద మిప్పటికిని అధికమైన జనాదరముఁ బడయుచున్నది. నరసయ్యశాస్త్రిగారు నాటకవ్యాఖ్యాతలకు సాధ్యమైనంత సన్నిహితముగా నుండవలెనను సుద్దేశముతో కొత్తయనువాదము వారంభించి యుందురు. నాటకమున నీచపాత్రలకు వ్యావహారిక భాషను వాడిన వారిలో నరసయ్యగారే ప్రథములని చెప్పవచ్చును. తరువాత వేదం వేంకట్రాయశాస్త్రిగారు తమ ప్రతాపరుద్రీయనాటకమున నీ ప్రయోగమును జయప్రదముగ నిర్వహించియుండిరి. ఆనంద ముద్రణాలయమువారి సారస్వత ప్రచురణములతో నరసయ్యశాస్త్రిగారికి సన్నిహిత సంబంధము కలదు.

రపు ముద్రణతో దీని కించుక పరిహారము కావించిరి. వారిందుఁ గూర్చిన మెఱుఁగులను కూడ మనము పరిశీలించ వలెను. వీరేశలింగంగారును, నరసయ్యగారును తాము గ్రహించిన పాఠములను స్థిరపఱుచుటకై పరిశీలించిన తాళపత్రప్రతులను జేర్కొని యుండలేదు.

కాని వారేవో కొన్ని తాళపత్రప్రతులను పరిశీలించి యుండు రనుటకు సందేహము లేదు. అనంద ముద్రణమున తరువాతి సంపాదకులంతకంటె వెక్కువశాస్త్రీయమైన పద్ధతి నవలంబించి యుండిరి. వారు తాము పరిశీలించిన తాళపత్ర ప్రతుల నక్షర సంజ్ఞలచే సూచించి యుండిరి. దీనివలన పాఠకు లాయా తాళపత్ర ప్రతులను జరిశీలించి స్వీయాభిప్రాయముల నేర్పఱుచుకొనుట కవకాశముండుటచే నిది వెనుకటివాని కంటె మత్తమమైన పద్ధతి. కాని యంతకంటెను మెఱుఁగులు తీర్చిదిద్దుటకు వీలున్నది. అవందముద్రణపు విద్వాంసులు కూడ తాము సరిచూచుటకై ఉపయోగించిన తాళపత్ర ప్రతులను గాని, యా ప్రతులనే వారు ప్రత్యేకముగా నెమ్మకొనుట కవలంబించిన సూత్రములను గాని, యా ప్రతుల పర్లనాదులుగాని తెలిపియుండలేదు.

సంశోధిత ముద్రణము యొక్క తటస్థ స్వభావము.

నిజమైన సంశోధిత ముద్రణము లభ్యములైన సాక్ష్యములన్నియు విద్యత్సంఘముల ముందుంచి ప్రత్యేకములైన పాఠముల నంగీకరించుటో, తిరస్కరించుటో వారు స్వయముగా నిర్ణయించికొనుట కవకాశ మొసంగవలయును. సంశోధిత ముద్రణము సాధ్యమైనంతవఱకు తటస్థముగా నుండవలయును. సంపాదకుఁడు తన కిష్టము వచ్చిన పాఠము నెన్నుకొన వచ్చుననుటలో సందేహము లేదు కాని, యతఁడు తన యభిప్రాయములచేత తాళములను ప్రభావితము నొనరించుటకు యత్నింప తాడు. సంశోధిత ముద్రణము నందలి పాఠములను నిర్ణయించుటలో ప్రస్తుతసంపాదకులు తాళపత్రప్రతులందలి పాఠములకే ప్రథమ ప్రాధాన్యము నొసంగి యుండిరి. కేవల సంఖ్యను బట్టియే వారు పాఠములను నిర్ణయించిరని దీని యర్థము కాదు. ఉత్తమ పాఠ మేకైక తాళపత్ర ప్రతిలో మాత్రము లభించినను దోష భూయిష్టములును నల్పములునైన పెక్కితర పాఠముల కంటె దానికి ప్రాధాన్యము నొసంగిరి. ఈ దృష్టితోఁ జూచినచో వీరేశలింగంగారియు నరసయ్యశాస్త్రీగారియు ముద్రణము పరంపరాప్రాప్తమైనదే కాని పర్లతాత్మకమైనది కాదు. నిజమునకు పూర్వపు ముద్రణములన్నియు ఏకామ్రజోస్థుల వారిదైనను, కరాలపాటి రంగయ్యగారిదైనను, తదితరులదైనను నొక విధముగా పరంపరాప్రాప్తములైనట్టివే. బహుశః జ్రౌనుదొతగారి ముద్రణము సంశోధనాత్మకమైయుండి యుండును. కాని అది ప్రచురితము కాలేదు.

సంశోధిత ముద్రణ భావోదయము

మహాభారతమునకు సంశోధిత ముద్రణము కావలెనను ఛావమీ శతాబ్దియారంభమునందే యుదయించెను. గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావాదము మహాభారత సంశోధిత ముద్రణ భావోదయమునకు దారి చూచెను. కీ. శే. రావు సాహేబు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు వ్యావహారిక భాషా ప్రచారమునకై వాదము

చేయు సందర్భమునఁ బూర్వమున్న లేఖన విధానముల నన్నిటిని బరిశీలించఁ దొడంగిరి. ప్రాచీన లేఖనములలో వ్యావహారికభాష ప్రయోగింపఁబడినదేమో పరిశీలించుటకై వారు ప్రాతః లిఖిత ప్రతులనన్నిటిని గాలించిరి. దీనివలనఁ గొన్ని నూతన విషయములు వెలుగునకు వచ్చెను. భాషాపాఠిబుద్ధియు వాంఛించువారిచే వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయఁబడిన పెక్కు భాగములు గ్రాంథికభాషగా పరివర్తనము పొందింపఁ బడినవని వారు కనుగొనిరి. పండితుల యీ విరంతుశచర్యను వారు తీవ్రముగా నిరసించిరి.

ఈ సమయముననే రామమూర్తి పంతులుగారును వారి కుమారులైన డా. సీతాపతిగారును అప్పకవీయము వంటి ప్రముఖచృందో లక్షణ గ్రంథములకు విద్య స్మృద్రణములను సిద్ధము చేయుట యందు వ్యాపృతులై యుండిరి. అప్పకవివంటి లాక్షణికులు ఆంధ్రచ్చందస్సును గూర్చి తమకుఁగల యభిప్రాయముల కనుగుణముగా మహాభారతము నందలి పాఠములను మార్చివేసినని గ్రహించి వారాశ్చర్య చకితులైరి. ఆంధ్ర మహాభారతము యొక్క ప్రామాణికత్వము వెల్లరు నంగీకరించిరి. ఈ ప్రామాణిక గ్రంథము నందలి పాఠములు చిరప్రతిష్ఠితములైన సిద్ధాంతముల కనుగుణముగాఁ జేయఁబడినచో నా సిద్ధాంతముల వెక్కువ ప్రాముఖ్యమును పావిత్ర్యమును గలుగును. ఈ విధానము వలన సన్నయయనితర భారతకవులను గావించిన ప్రయోగములను యథాతథముగఁ గాక యింకొక రూపమునఁ గనఁబడువట్లచేసి తాము వారి నెంతో యన్యాయముచేసినట్లు పండితులు గ్రహింపలేకపోయిరి. ఈ సందర్భమున అచ్చునకును హల్లునకును యతిమైత్రి పాటించుటకు పీఠున్న అభిండియపిని ముఖ్యోదాహరణముగా గ్రహింపవచ్చును. ప్రసిద్ధిమహాపుల పాఠములు విచక్షణావిహీనముగ మార్చి వేయఁబడుట గాంచి పంతులుగారు ముద్రిత గ్రంథముల వంతకంటెఁ బూర్వతరములైన లిఖితప్రతులతోఁ బోల్చి చూడవలసిన యవసరమెంతో యన్నదను నిశ్చయము నకు వచ్చిరి. అట్లు చేయుట వలన కవుల మూలరచనకు సన్నిహితముగా నుండు గ్రంథముల తొల్లటిరూపము ప్రతిష్ఠితమగుట తవకాశముండును.

శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు

గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి విషయమునఁ దమ యభిప్రాయము నిట్లు వెల్లడించిరి

"రాజరాజ నరేంద్రుని కీర్తికి పతమాధారముగా నన్నయ రచించిన భారత మున్నది. ఇది రాజమహేంద్రవరమందు వెలసినదవుటచేత దీనియందు అక్కడివారికి అత్యంత గౌరవముండుట ఉచితమే. వారితోపాటు తెలుగు వాతందరున్న దానిని ఆదరిస్తున్నారు. అయితే తెలుగు పాండిత్యము యొక్క దురదృష్టముచేత, నన్నయ భారతము పుట్టి తొమ్మిది శతాబ్దిములయినా, నిర్దుష్టమై విశ్వసనీయమైన పాఠములు గల గ్రంథము దొరకదుగదా. ఇంతవరకున్ను తగిన ఉద్యమముచేసి ఈ పవిత్రగ్రంథము

యధాస్థితి లోనికి ఉద్ధరించక ఉపేక్షించి భాషాభిమానులు దోషులయినారు ఇకనైనా ఆ పనికి పూనుకోకపోతే తెలుగువారి భాషాభిమానము మిథ్య అని తెలుగు వారికి అపకీర్తి కలుగుతుంది. మహానుభావులు, కార్యదక్షులు పట్టుదలతో పనిచేస్తే శీఘ్రముగానే ఉద్దేశము నెరవేరుతుంది. ఇప్పుడు విజృంభించిన దేశాభిమానమున్ను వాస్తవమయితే ఈ కార్యము చేయబూనుకొన్నవారికి కావలసిన సాయము దొరకకపోదని నమ్ముతున్నాను."

మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము కావలెననుట కిదియొక గంభీరమైన శంఖ ధ్వనియని చెప్పవచ్చును. సుమారు నలువది యాతేండ్ల క్రిందట చేయబడిన యీ ధ్వని యుపేక్షితమై వృధాగా పోలేదని సంతోషించుచున్నాము.

డాక్టరు డి. యస్. రెడ్డిగారి సమర్థమైన యాధ్యాత్మ్యమున ముందంజ వేయుచున్న ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ మా ధ్వని నాలకించి దానికి కార్యరూప మొసంగ నాయితమయ్యెను. మేమిప్పుడా ప్రవాహము యొక్క మధ్యభాగమున నున్నాము కూలము లింకను కన్నులకు గోచరించుటలేదు.

మహాభారత సంశోధిత ముద్రణమును గూర్చి కడచిన తరమునందలి విద్వాంసుల యభిప్రాయముల నెక్కువగా చెప్పవలసిన యవసరములేదు కీ. శే. డా. సి. ఆర్. రెడ్డిగారు కూడ మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము కావలెనన్న యుద్దేశము నభిమానించిన వారితోనొకరు. మహాభారత మన్నవారికి బరమప్రీతి.

సుక్తాంకరు స్మారకసంచికల బ్రచురణమును బ్రశంసించుచు వారు వ్యక్తము చేసిన యభిప్రాయ మీక్రింద నొసంగబడుచున్నది.

"డాక్టరు ఆర్. జి. భండార్కరుగారి మరణానంతరము సంస్కృత ప్రాచ్యభాషా విజ్ఞానము విషయమున భారతదేశమునకు కలిగిన అపారనష్టములలో డా. వి. యస్. సుక్తాంకరుగారి ఆకస్మికమరణము మిక్కిలి తీవ్రమైనది. వారు కేంబ్రిడ్జిలో నాకు సమకాలికులు. ఆధునిక భారతదేశమున నిర్వహింపఁ బడుచున్న మహాకార్యములలో సంస్కృత మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము సుమారునవదియేండ్లనుండి సాగుచున్నది. ఈ కార్యముననుఁ గావలసి నయపారపరిశ్రమయు, తులనాతః పరిశీలనమును. విమర్శన సామర్థ్యమును ఊహకందనట్టివి" డా. రామలింగారెడ్డిగారు ఆంధ్రమహాభారతమునకుఁ గూడ నిట్టి నేప జరుగుటకెంతయో వాంఛించిరని వేటుగా ప్సనవసరములేదు.

రామమూర్తి పంతులుగారు ఆంధ్రమహాభారత సంశోధిత ముద్రణముకావలెనని చెప్పుటతో నూరకుండక దానిని కార్యరూపమున నుంచుటకు, గూడ నారంభ మొనరింపఁ దొడగిరి. ఉత్తమములగు ప్రాచీనతరములునైన పారములు బడయుటకై వారాదివర్షమును లిఖితప్రతులతోఁ చూచుటకారంభించినట్లు కన్పించును. వారి పరిశ్రమలఫలము మేము సాధనసామగ్రిగా గ్రహించిన గి. గి. అను పాఠముతోఁ

సుక్తంకర్ స్మారక. సంచిక 2నం. తొలిపలుకు పుట - 7.

గూడిన సంపుటముతో గోచరించును. ఇది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయముతో భద్రపఱపఁబడిన రామమూర్తి పంతులుగారి సొంతప్రతి. మధ్యమధ్య తెల్లకాగితములు వేసికుట్టి రామమూర్తిపంతులుగారు తాము సేకరించిన పాఠములు పండుగుర్తించిరి. వారి మరణానంతరము వారిగ్రంథము లాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునకు బహుళాకరింపఁబడినవి. వారు సేకరించిన పాఠముల కాధారములను నిర్దేశించుచు నందొక సూచనయున్నది. పంతులుగారు 1914 వ సంవత్సరపు వావిళ్ళవారి ఆంధ్రభారత ముద్రణమును తమ తులనాత్మక పరిశీలనమునకు మూలముగా గ్రహించిరి. కొంచెమించుగా మే ముపయోగించిన ప్రతియునదియే. దీనిని వారు తఱచువారు నందలి సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయపు తాళపత్ర ప్రతులలోడను, 1847వ సంవత్సరమున ప్రచురింపఁబడిన ఆదిపర్వముతోడను సరిపోల్చియుండిరి. ఇందు మొదటిదానికి గీ. అనియు, రెండవదానికి గి యనియు మేము పెట్టిన గుర్తులు. దీనినిబట్టి పంతులుగారు పాఠములను సరిచూచుటకొక ముద్రితప్రతితోపాటు (1847వాటి ముద్రణము), కొన్ని తాళపత్రప్రతులను గూడ నెన్నుకొనియుండిరి తెలియుచున్నది. వారెన్ని తాళపత్రప్రతులను గ్రహించిరో, ఏ సూత్రముల ననుసరించి వానినెన్నుకొనియుండిరో, వారిసూచనల ననుసరించి పనిచేసిన పరిశీలకులెవ్వరో మనకు తెలియదు. ఈపాఠము లాది పర్వమునకు మాత్రమే లభించుచున్నవి. సభాపర్యభాగము పాఠశూన్యమై యున్నది. ఈవిధముగా మహాభారత సంశోధిత ముద్రణమునకు రామమూర్తిపంతులుగారు వాందీవాక్యమును బఠించిరి. వ్యక్తిగతముగా తమకున్న పరిమిత ధనసౌకర్యముతో వారితకంబె నధికము చేయఁజాలక పోయిరి.

జయంతి రామయ్య పంతులు గారు ¹

మహాభారత సంశోధితముద్రణమును ఘనకార్యమున నిట్టి తాత్కాలిక ప్రయత్న మభిలషించిన ఫలము నీయజాలదని తెలియవచ్చినది. దానికి దేశమంతయు వెతకి సేకరించిన తాళపత్ర ప్రతులును, కొన్ని ప్రాచీనములును నుండవలయును. ఈ కార్యము ధనసంపద పుష్కలముగా నున్న యొక పెద్దసంస్థ చేపట్టినగాని జయప్రతాపము కానేరదు. కాకినాడయందలి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు దేశమంతయుండిరిగి తాళ

1. జయంతి రామయ్యపంతులు గారు (1860-1941) గ్రాంథికాంధ్ర భాషా వాదమునకు మూల స్తంభము వంటివారు. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు సారస్వతము నందే కాక విద్యావిధానమున నన్నిదశలందునుగూడ శిష్టవ్యవహారభాష ప్రవేశపెట్టవలె నని పోరుసాగించుచుండ రామయ్యపంతులుగారు గ్రాంథికభాషనే బలపఱచుచు పర్యవేక్షణ వలె స్థిరముగా నిలఁబడిరి. వారి గ్రాంథికాంధ్రభాషావాదము గ్రాంథికశైలి యాచర్యమును నిరూపించు శక్తిమంతమైన ప్రయత్నము. ప్రధానముగా వారి ప్రయత్నము మూలముననే విశ్వవిద్యాలయములలో గ్రాంథికాంధ్రభాష నిలువఁ జాలినది. రామయ్య పంతులుగారు చరిత్రపరిశోధనయందును, శాసన పరిశీలనమునందును గూడ నిపుణు యుండిరి. వారు భారతప్రభుత్వ పక్షమున పెక్కు శాసనములను సంపాదించి యుండి . ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తును, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువును రామయ్య పంతులుగారి నామధేయము నాంధ్రులకు శాశ్వత స్మరణీయమొనరించును.

పత్రప్రతులు సేకరించుట కారంభించిరి. ఈ మహాకార్యమునకు సూత్రధారుని చెప్ప దగినవారు కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. దీనికికావలసిన యార్థిక సాహ య్యమును ఆంధ్రభోజి బిరుదాంకితులును పితాపురము మహారాజులునునైన కీ. శే. రావు సూర్యారావు అహద్దరువారు సమకూర్చియుండిరి కాకినాడయందలి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు గ్రంథాలయమందే లబ్ధులగు మహాభారతమునకు సంబంధించిన తాళపత్రప్రతు లధిక సంఖ్యాకముగాఁ గలవు.¹ మహాభారత సంశోధిత ముద్రణమును సిద్ధముచేయు సందర్భమున నీగ్రంథాలయము నుండియు మేము పెక్కు-తాళపత్రప్రతులను తెప్పించు కొని యుంటిమి.

మహాత్మాగాంధీగారి సహాయనిరాకరణోద్యమముతో దేశమునందు ప్రాంతవిలు వలను భారతీయ సంస్కృతిని పునరుజ్జీవింపజేయు కోరిక బాడసూపినది. వాఙ్మయ రంగమున నది తాళపత్రప్రతులను ప్రాచీనగ్రంథములను సేకరించి భద్రపఱుచు రూపము నొందినది. పెక్కుసంస్థలీ కార్యమునం దాదరము వహించినవి. ఐకమత్య ముతోఁ గూడిన ప్రయత్నమును, సేకరించిన సారస్వతకోశములను భద్రపఱుచు కేంద్ర గ్రంథాలయమును ఉండినచో ఆ ప్రయత్నమధికముగా ఫలవంతమైయుండినది. కాని ఆరెండును లేకపోయినవి. అందుచేఁ గొన్ని గ్రంథాలయములు తమంతతాము, కొన్ని తాళపత్రప్రతులను సేకరించినను ఆరంభమందలి ఉత్సాహమించుక తగ్గిన పిమ్మట వానిని సరిగా భద్రపఱువఁ జాలకపోయినవి. అందు కార్థికస్తోమతయేకాక అపార మైన శ్రద్ధకూడ నుండవలెను. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాండ్రశాఖవారు 1984 లో మహాభారత సంశోధిత ముద్రణప్రచురణమును సిద్ధముచేయ విశ్వయించి తాళపత్ర ప్రతులను సేకరించుట కారంభించునాటికి వానిలోఁ బెక్కు శిథిలములైపోవుట సంభ వించినది. దేశమున సరియైన ముద్రణవ్యాపారము సుమారు 195 యేండ్లకుఁబూర్వమే ప్రవేశజ్వెట్టుఁబడియుండుటచే ప్రత్యేకవృత్తులు తాళపత్రప్రతుల విషయమున శ్రద్ధవహించుట మానివేసి గృంథ పరిణామ విధానమునందలి యాదశను వారు పూర్తిగా విస్మ రింప నారంభించిరి.

1. ఈ పరిషత్తున కధికారులకును, ముఖ్యముగా దానికి కార్యదర్శులైన శ్రీ దంటు భాస్కర రావు గారికి — అధిపర్వమునకు సంబంధించిన 127 తాళపత్రప్రతులను సభా పర్వమునకు సంబంధించిన 17 ప్రతులను, అరణ్యపర్వమునకు సంబంధించిన 13 ప్రతు లను మాకుఁ బంపినందుకు మేమెంతయుఁ గృతజ్ఞులము. అరణ్యపర్వము అశుభప్రద ముగా పరిగణింపఁ బడుటచే దానిప్రతులు వ్రాయుటకు ఎక్కువమంది ప్రయత్నించెడి వారుకారు. అందుచే వానిసంఖ్య తక్కువగానున్నది. ఒక్క కాకినాడ పరిషత్తువారే ఈ పర్వమునకు సంబంధించిన 13 తాళపత్రప్రతులను మాకొసంగఁజాలిరి. ఇట్లే ముందుముందుకూడ నీపరిషత్తువారు విద్వాంసులును, పరిషదధ్యక్షులునైన శివశ్రీ బండారు తమ్మయగారి ఆశీస్సులతోపాటు సంపూర్ణసహకారముగూడ నొసంగుదురని విశ్వసించుచున్నాము

రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయమునంటి కొన్ని ప్రాత గ్రంథాలయములు తాళపత్రప్రతుల నతి కష్టముమీద శుద్ధపఱచి గల్గినవి. గౌతమీ గ్రంథాలయమువారు మేముడిగినంతనే తమ యొద్దనున్న తాళపత్రప్రతులను దయతో మాకు బంపియుండిరి. రాజమహేంద్రవరమునందలి ఆంధ్రదేశ-చరిత్ర-చరిత్రోధన సంఘము వారియొద్దఁ గూడఁ గొన్ని తాళపత్రప్రతులున్నవి. కాని వానిని బయటి వారి కిచ్చుట వారి కభిమతము కాదు. వారు తమ యొద్ద నున్న తాళపత్రప్రతుల వర్ణనాత్మకపట్టికను ప్రచురించిరి. పితాపురమునందలి శ్రీ సూర్యరాయ విద్యానంద పుస్తక ఖాండాగారము వారు తమ యొద్ద నున్న తాళపత్రప్రతులను పయోగించు కొనుటకై మా కిచ్చియుండిరి. కీ. శే. రావు సూర్యారావు బహద్దరువారు గొప్ప విద్యాపోషకులగుటచే పితాపురరాజసాధమున నమూల్యములైన తాళపత్రప్రతులెన్నో యుండునని మే మాశించితిమి. కాని నిరాశ పొందవలసి వచ్చినది. పార్థనా పూర్వకములైన మా లేఖలకుఁ బ్రత్యుత్తరములు రాలేదు. జమీందారీలు త చేతుఁ బడిన పిమ్మట నచ్చుటఁగల పరిస్థితుల కిదియొక మంచి దృష్టాంతము. క్రీ. . 19 వ శతాబ్దిలో నివసించిన భారతము లక్ష్మీవతి సోమయాజిగారి భారత కూలంకష వ్యాఖ్య కానరాకపోవుట తీరని నష్టములలో నొకటి. శ్రీ పితాపుర మహారాజులుంగారు తమ గ్రంథాలయము కొఱకు దానిని వ్రాయింపియుండిరని చెప్పుదురు. తరువాత నది మహారాజుగారు సిద్ధము చేయించుచున్న సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు కార్యాలయము నకుఁ బంపఁబడినది. పిమ్మట నమూల్యమైన యాగ్రంథమద్యశ్యమై పోయినదని చెప్పుచున్నారు. సుప్రసిద్ధ పారస్వతాభిమానులను, పితాపుర రాజవంశమునకు పన్నిహిత బంధువులునైన శ్రీ చెలికాని లచ్చారావుగారి నివాస గ్రామమైన చిత్రాడకు మా ప్రతినిధిని బంపియుంటిమి. కాని యాప్రయత్న మేవిధముగను ఫలించి యుండలేదు.

తెలంగాణము

1922 వ సంవత్సరమున తెలంగాణము కూడ గాధనిద్ర నుండి మేల్కొల్పఁ బడినది. పునరుజ్జీవనోద్యమ ప్రతిధ్వను లిక్కడఁ గూడ నస్పష్టముగా వినఁబడినవి. నిజామురాష్ట్రాంధ్ర మహాసభవారు సారస్వత సేవచేయుట కారంభించి సుప్రసిద్ధ విద్యత్కవులు శేషాద్రిరమణ కవులను తాళపత్రప్రతులను, కానములను సేకరించుటకై దేశమునందలి యన్నిభాగములకుఁ బంపియుండిరి. వారు సంగ్రహించిన తాళపత్రప్రతులే శ్రీ లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలికి మూలబీజములు. ఈ మండలివారును ప్రాచీనరాజులు నందలి సారస్వతసంస్థలలో ప్రముఖమైన ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తువారును

1. మా పూర్వవిద్యార్థియుఁ బ్రిస్తుతము నానక్రామ్ భగవాన్ దాస్ కళాకాలలో నాంధ్రోపన్యాసకుఁడు నైన శ్రీ వి. సుబ్బారావు (శకాంక) గారి తాళపత్రప్రతులను మాకు పంపాదించుటలోఁ గావించిన ప్రయత్నముల నిచట సంతోషకృతజ్ఞతలతో స్మరించుచున్నాము.

మాకు కొన్ని తాళపత్రప్రతుల నిచ్చియుండిరి. ఇంతకంటె ప్రాచీనమైన హనుమ కొండ యందలి రాజరాజనరేంద్రభాషానిలయము నుండి మేమెక్కువ సాహాయ్యము నాశించితిమి. ఆ గ్రంథాలయమునఁ గొన్ని మంచి తాళపత్ర ప్రతులున్నమాట వాస్తవమే, కాని దురదృష్టవశమున మేము వానిని బడయఁ జాలమైతిమి. కఠినగర గ్రంథాలయమున కధ్యక్షులైన శ్రీ వేంకట్రామారావుగారు మాకు కొన్ని మహాభారత తాళపత్రప్రతుల నొసంగియుండిరి. కడచినతరమునందలి కొన్ని ప్రముఖ సంస్థానముల లోని గ్రంథాలయముల శోచనీయ పరిస్థితులనిట చెప్పవలసియున్నది. ఈ సంస్థాన గ్రంథాలయ నిధానముల నుండి అవశిష్ట గ్రంథములనైన వెదకిరక్షింపవలయునని తత్తదధికారులకు విన్నవించుటకే యీ వ్యాములు వ్రాయుచున్నాము. గద్వాల వంటి ప్రసిద్ధ విద్యాకేంద్రము నుండి అట్టకట్టకొనిపోయిన కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులను మాత్రమే మేము పొందఁజాలితిమి. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజులుంగారి అమూల్య తాళపత్రగ్రంథ సంగ్రహమునకు గూడ నిట్టిగతియే పట్టినదని విని మేము చాల విచారింపుచున్నాము. అచ్చటను తదితర స్థలములందును గూడ చెదపురుగులు తాళపత్ర ప్రతులకు చాల నష్టము కలిగించినవి. జనాదరపాత్రులును విద్యత్పరి పాలకులునైన అనందరాజువలె మహారాజుగారు కొలువుతీర్చియుండిన విజయనగర దుర్గమునుండి మేమెక్కు తాళపత్ర ప్రతిలైన పొందఁజాలక పోతిమి.

విజయనగర దుర్గమునందలి గ్రంథాలయములో నుంచఁబడిన తాళపత్రప్రతులను గూర్చియు ప్రాచీనముద్రిత గ్రంథములను గూర్చియు కొన్ని వివరములిచ్చట చెప్పఁ బడుచున్నవి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములోఁ బనిచేయుచున్న శ్రీ యం. వి. సత్యనారాయణగారు మాకీ వివరములను దెల్పిరి. కోటయందలి గ్రంథాలయమువారు తాళపత్ర ప్రతులనుగాని, గ్రంథములనుగాని బయటివారి కొసంగరు. భీష్మ ద్రోణ కర్ణ శల్య త్రీ శాంతి పర్వములకు సంబంధించిన తాళపత్ర ప్రతు లచ్చటఁ గలవు. కాని యవి శిథిల వస్థలో నుండుటచే నుపయోగించుటకు వీలులేనిస్థితిలో నున్నవి.

ఒకవంత విషయమేమనఁగా నిచ్చట అదిపర్వమునందలి ద్వితీయాష్టమాశ్వాస ములు తప్ప మిగిలిన యాశ్వాసములును సభాపర్వమునందలి ద్వితీయాశ్వాసమును మాత్రముగల కాగితపు లిఖితప్రతులున్నవి. బ్రౌను లిఖితప్రతులుతప్ప మాకు లిఖిత ములైన మఱియేకాగితపు ప్రతులును లభింపలేదు. అదినభాషర్యములు చిన్న నోటు పుస్తకములలో వ్రాయఁబడినవి. అవి యేకాలమునకు చెందినవో ఏమూఁమునుండి వ్రాయఁబడినవో తెలియకొనుట కవకాశములేదు.

1891వ సంవత్సరమున మదరాసు సరస్వతీవిలాస ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రింపఁ బడిన యొక అదిపర్వపు ప్రతిగూడ నిచ్చటనున్నది. నేలటూరి పార్థసారథి అయ్యంగారిచే వ్రాయఁబడిన త్రీ, శాంత్యనుశాసనికపర్వములకు సంబంధించిన అమ్మాయకలానిధి వ్యాఖ్యానముకూడ నీగ్రంథాలయమునఁగల అమూల్యగ్రంథములలో నొకటి. ఇది 1892, 94 సంవత్సరముల నడుమ మదరాసునందలి శశిరేఖా ముద్రణాలయమున ముద్రింపఁబడినది. భారత సండేషనీ వ్యాఖ్యతోఁగూడిన 1915వ సంవత్సరపు ముద్రణము (వావిళ్ళవారిదా?) విజయనగరమందలి మహారాజువారి కళాశాలలో

నున్నదని మాకు తెలిసినది. భారతసంజీవని వ్యాఖ్య యంత ప్రాచీనమైనదో స్రుతము చెప్పజాలము.

ఈవ్యాఖ్యాన కర్తలైన దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును, సుందరరామ శాస్త్రిలవారును బ్రిటిష్ మ్యూజియమ్ గ్రంథాలయ పబ్లికలో, బేర్కొనఁబడియున్నారు. భారతసంజీవని ఆమ్నాయకళానిధి అను నీరెండు వ్యాఖ్యానములలో నేదిమొందు వెల్వరింపఁబడినదో తెలిసికొనవలసి యున్నది.

ఆమ్నాయకళానిధి వ్యాఖ్యానకర్తనుగూర్చి మాకు తెలియవచ్చిన విషయములు కొన్నియిట వివరించెదను. ఈవ్యాఖ్యానకర్తయైన నేలటూరి పార్థసారథిఅయ్యంగారు వెంకటాంబికారాఘవులను పవిత్రదంపతుల ద్వితీయకుమారులు. వారితాత నడపిం హుఁడు. ముత్తాత వెంకటరాయఁడు వారిది భారద్వాజ గోత్రము. పార్థసారథి అయ్యంగారి గురువులైన నరసింహతాతాచార్యులవారు ప్రసిద్ధివైష్ణవాచార్యులైన కోటి కన్యాదానం తాతాచార్యులవారి సంతతికి చెందినవారని చెప్పుదురు పార్థసారథి అయ్యం గారు ఆనందసరస్వతిగారి యొద్ద శాస్త్రాభ్యాసము కావించిరి వారు వీర వైష్ణవులై అద్వైతులను దూష్యులుగా భావించెడివారు. దీనిని బట్టి గత శతాబ్ది చివరిభాగమునఁ గూడ సంత్యాఖ్యాభేదములు ప్రబలియుండెనని తెలియుచున్నది.

పార్థసారథిఅయ్యంగారు వారివ్రాతలనుబట్టి నెల్లూరువాసులని తెలియుచున్నది. తాము మనుస్మృతికాండ్రటీక రచించి పండితుల ప్రశంసలఁ బొందినట్లు వారు తెల్పి యున్నారు వారామ్నాయ కళానిధి వ్యాఖ్యానమును రచించిరి. ఆది 1894 జనవరిలో మదరాసునందలి కుప్పుస్వామిచెట్టిగారి ఎడింబరో ముద్రణాలయమున ముద్రింపఁ బడినది. అప్పుడు పార్థసారథిఅయ్యంగారు మదరాసునందలి హిందూ థియాలజికల్ ఉన్నత పాఠశాలలో ఆంధ్రపండితులుగాఁ బనిచేయుచుండిరి. తరువాత వారు తమ సొంతజిల్లాయైన నెల్లూరికిరిగి వెంకటగిరిరాజావారి ఉన్నతపాఠశాలలో ఆంధ్ర పండిత పదవి నిర్వహించిరి.

ఆమ్నాయకళానిధి వ్యాఖ్యానము 1894 జనవరిలో ఎడింబరో ముద్రణాలయము నందేకాక్ష 1891 మేలో మరల శశిరేఖా ముద్రణాలయమునఁగూడ ముద్రింపఁబడి నట్లు మాకు తెలిసినసంగతులనుబట్టి అనుకొనవలసి వచ్చుచున్నది. మాకాసంగతులు తెలిసినవారు పొరపాటు పడియుండవచ్చును లేదా మనమాచిషయముగిట్లు సమన్వయంచుకొనవలసి వచ్చును. మతవృద్ధిగలవారిచే మిక్కిలి తఱచుగా పఠింపఁబడు చుండు మహాభారతపర్వములలో శాంతిపర్వమొక్కటి మోక్షధర్మములందు వివరింపఁ బడియుండుట అందుకుఁగారణము. అందుచే దానిపై వ్రాయఁబడిన టీకమిక్కిలి జనప్రచారము పొందియుండును. ఆ కారణమున నొకసంవత్సరములోపలనే ఆమ్నాయ కళానిధి వ్యాఖ్యతోఁగూడ శాంతిపర్వమును రెండుసార్లు ప్రచురింపవలసిన యావశ్యక మేర్పడి యుండవచ్చును.

ఈ సందర్భమున రాయలసీమతో మాకు గల సంబంధమంత యధికమైనదికాదు. వయోవిజ్ఞానము లందు వృద్ధులును, దేశభక్తాగ్రగణ్యులునునైన పద్మశ్రీ కజ్జూరి

సుజ్ఞాపావుగారు తమ దగ్గర నున్న తాళపత్ర ప్రతులను గుంటూరున నున్న శారదానికే తన గ్రంథాలయమున కొనగిరి. మేము కార్యేటి నగరమునఁ గూడ యిన్నించిమి గాని లాభము లేకపోయినది. చిత్తూరునుండలము నుండి మాత్రము మా మిత్రులైన దాక్షులు సందూరి రామకృష్ణమాచార్యుల వారిద్వారా కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథములను పొందఁజాలితిమి. చిత్తూరు జిల్లా లోని వాయలపాడునందలి ¹ శ్రీ కన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయము నుండి ఒక్క ఆదిపర్వము తప్ప మిగిలిన పర్వము లన్నియుఁ గల యొక మహాభారత ప్రతిని సంపాదించఁ గలిగితిమి.

తాళపత్రప్రతులను సుచితరీతిని శుద్ధపఱచుచున్న గ్రంథాలయములలో తంజావూరునందలి సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయమును, మదరాసునందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖితగ్రంథాలయమును. అడయూరునందలి దివ్యజ్ఞాన సమాజ గ్రంథాలయ మును, ఆంధ్ర వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయములను ముఖ్యములై నవి. మేముచుట మాకొకట కొన్ని ముఖ్యములైన తాళపత్రప్రతులు పరిశీలించఁ జేసితిమి. ఆంధ్ర వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయముల వారు మా పరిశీలనమున కై యొక్కొక్కసారి రెండేసి తాళపత్రప్రతుల చొప్పున దయతో నొసంగు చున్నారు. వారికి మేమెంతయు కృతజ్ఞులము.

సారస్వతాభిమానులు పలువురు తమ దగ్గర నున్న తాళపత్రప్రతులను ప్రాచీన ముద్రితప్రతులను మాకొసంగి మమ్మకృతజ్ఞతా బద్ధుల నొనరించిరి. సమగ్రమైన వానివట్టిక దాతలపేరులతోఁగూడ వేటుచోట నొసంగఁబడి యున్నది.

1. గ్రామములలో కొన్ని కుటుంబములయందు మహాభారతము, రామాయణము, భాగవతమునంటి గ్రంథములను మతగౌరవముతో పూజించు నాచారమున్నది. ఆ కుటుంబముల వారు వానికి గృహదైవతములకువలె గంధమాల్యాదులతోఁ గూడిన షోడశోపచార పూజ చేయుచుందురు. వాయలపాడునందలి కన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయములో కొన్ని మహాభారత తాళపత్రప్రతులున్నట్లు మాకు తెలిసినది. కొందరు వైశ్యశిఖామణులాయత్తమ దేవాలయమునకు ధర్మకర్తలుగా నుండిరి. కొంతకాలముత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరిగిపపిమ్మట 1964 వ సంవత్సరమున ఆచార్య శ్రీ లక్ష్మీరంజనము గారు స్వయముగా వాయల్పాడు గ్రామమున కరిగిరి. ఆ గ్రామాలయ ధర్మకర్తలు తామొక మహానిధానముగా భావించుచున్న మహాభారత తాళపత్ర ప్రతుల కట్టలను వారి కర్పించిన పరిస్థితులు హృదయద్రావకములుగా నుండును. ఆ తాళపత్రప్రతులు తమ దేవాలయావరణమునుండి బయటికి పోవునప్పు డాధర్మకర్తలు పొందిన వియోగ దుఃఖము శకుంతలను పంపునపుడు కన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయమునందరేడు. ఈ సందర్భమున ఆ దేవాలయ ధర్మకర్తలకు ప్రస్తుతము వ్యవసాయశాఖామాత్యులుగా నున్న గౌ. శ్రీ పి. తిమ్మారెడిగా రిచ్చిన ఉపోద్ఘాత లేఖను కృతజ్ఞతతో వృరించుచున్నాము.

తెలుగుదేశమున సారస్వత పత్రికలు వెలువడుచుండి నప్పటినుండియు పండితులు వానిలో మహాభారతపాఠములను గూర్చి చర్చించుచునే యున్నారు. వారి చర్చలు సాధారణముగా వ్యాకరణ చృందః పారిశుద్ధ్యము ననుసరించియు, రసాచిత్యము ననుసరించియు ముద్రితప్రతుల యందలి పాఠములను పరీక్షించుట రూపమున నుండెడివి. అనువదించు సందర్భమున కవిశ్రయము వారు సంస్కృత భారతముతో భేదించిన ఘట్టములను గూర్చి కూడ వారు తలుచుగ చర్చలు సాగించుచుండిరి. కవిశ్రయము వారి సారస్వత ప్రతిభను బ్రకాశించుచు వ్రాయఁబడిన వ్యాసము లసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. వ్యాకరణచృంద స్సంబంధి వ్యాసములంత యసంఖ్యాకములు గాక పోయినను నవి కూడ అధికముగానే యున్నవి.

సంశ్లేషముద్రణమునందలి పాఠములను నిర్ణయించుట కుపయోగపడు నమమధ్యేశముతో పై విమర్శ వ్యాసముల అనుక్రమణికను తయారుచేయుటకై మేము ప్రయత్నించితిమి. మొదట నీయుద్వోగమును చాల పట్టుదలతోనే ఆరంభించినను నడుమ దానిని విడిచి వేయవలసినచ్చినది.

మహాభారతమునకు సంబంధించిన విమర్శవ్యాసములకు కావొసంగిన పత్రికలలో అముద్రిత గ్రంథచింతామణి ముందు పేర్కొనఁదగినది తత్సంపాదకులైన పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు వెలుపులేని విమర్శకులు. వ్యాకరణచృందో విషయములనుగూర్చి యాపత్రికలో పెక్కు వైరువ్యపూరితములైన చర్చలు సాగుచుండెడివి. నన్నయ తచనగా భావింపఁబడుచున్న ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిని గాని, చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణమును గాని, వ్యాకరణమునకు సంబంధించిన చర్చలలో వ్యాసకర్త లాదర్శముగా గ్రహించుచుండిరి.

ఈ క్రింది పద్యమొక మనోజ్ఞ మైన వివాదమునకు దారి చూపినది.

క. కవదొనలును గాండివము

నవలనిడం బనువు ముంద అరదము డిగు మే

న(ను)విదప డిగియెద కుభకర

మవు నివ్వెధమట్లు సేయు మనుడు నతండున్.

9 - 2 - 3588.

ఈ పద్యము శల్యపర్వమున కృష్ణుఁడర్జునునితో "నీవు ముందు తొందరగా రథము డిగుము. నేను తరువాత దిగెద"నని చెప్పు సందర్భము లోనిది. ఇందలి మూడవ పాదమున నొక వ్యాకరణ విశేష మున్నది. 'ఏను' అను పదము ద్రుతప్రకృతికము గావున దాని తరువాత వచ్చిన 'పిదప'యను పదమునందలి 'పి' యను పరుషము 'లి' యను సరళముగా మారువలయును. 'పి' స్థానమున 'లి' యని వ్రాసినచో ప్రాస తప్పి పోవును. ఈ పద్యము రచించిన తిక్కన యట్టి దోషమును కావించునని భావించుటకు

వీలు లేదు. అందుచే ప, వలకు ప్రాసమైత్రీ కలదని చెప్పవలసి వచ్చును. కొందఱు లాక్షణికులు వానికి యతిమైత్రీనే యంగీకరింప లేదని చెప్పినచో ప్రాసమైత్రీ సంగతి వేరుగా చెప్ప వససరము లేదు. అప్పకవి సంధిగత ప్రాసమునకు లక్ష్యముగా నీ పద్య మొసంగి యున్నాఁడు 31-378. 'పిదప' అను పదమునకు పూర్వ మొక కళ యుండినచో నాతఁడు చెప్పినది సమంజసముగానే యుండును. కాని ఉత్తమ పురుషైక వచన సర్వ నామమైన 'ఏను' ద్రుతప్రకృతికములలో గణింపఁ బడుటచే దాని తరువాత వచ్చిన పరుషము సరళముగా మాటి తీరవలయును.

తిక్కన సోమయాజి కావించిన యీ ప్రయోగము పండితులలోఁ దీవ్రమైన వివాదమున కవకాశ మొసంగినది. అది యిప్పటికిని అపరిష్కృతముగానే యుండిపోయినది. 19 వ శతాబ్దిలో నివసించిన మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రి గారు దానిని నీవిధముగా సమర్థించిరి.

"ఉత్తమ పురుషైక వచనమందలి సర్వనామ రూపములైన ఏను, నేను, అను వాని కించుక భేదమున్నది. ఒకటి అజాది. రెండవది హలాది. అజాది యైన 'ఏను' అను దానిని మనము కళగా భావింప వలయును. అప్పుడు గనడదవాదేశసంధినిబట్టి 'పి' 'వి' గా మాటుట సమంజసమే యగును" ఈ సమర్థనము చమత్కారవంతముగానే యున్నను ఉత్తమ పురుషైక వచన సర్వనామ మొకప్పుడుద్రుతమును నొకప్పుడు కళయును నగు ననుట కాధారము లేదు.

మహాభారతమున వ్యాకరణచ్చందములకు సంబంధించిన యిట్టి క్లిష్ట సమస్యలెన్నో యున్నవి. వాని విషయమున పండితు లిరు పక్షములుగా తీరి తీవ్రమైన సారస్వత సంగ్రామము నొనరించు చుందురు. కొన్ని సందర్భములలోన ఈ వివాదములు శుష్క ప్రాయములుగా నుండెను.

హాస్య చమత్కార భాషణమునఁ జేరువడిన డా. సి. ఆర్. రెడ్డిగారు రొకప్పుడు "ఈ పండితుల వాదములు పరుషములే కాని సరళములు కా"వని ద్వ్యర్థిగా బల్కి యుండిరట. కాని కొన్ని అతి హృద్యములైన వివాదములును గలవు మహాభారత ప్రయోగములకు సంబంధించిన చర్చలు¹ మిక్కిలి వినోదకరములైనవి. ఇప్పటికిని అట్టివి పట్టుదలతో కొనసాగింపఁ బడుచునే యున్నవి. అముద్రితగ్రంథచింతామణి చిరకాలము క్రిందటనే ఆగిపోయినది. ఉదాత్తమైన సారస్వత విమర్శ కది తీరని లోటని చెప్పవచ్చును. ఇప్పుడు భారతి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక, ఉగాది సంచికలు పరిశోధన (ఇదియు వాఁగి పోయినది) మున్నగునవి దాని స్థానము నాక్రమించినవి.

మహాభారత భిన్న ముద్రణముల యుపోద్ఘాతములలోఁ గూడ నట్టి వివాదములు తావు చేసికొనుచుండెను. 1901 వ సంవత్సరపు. వీరేశలింగముగారి ముద్రణము నందలి యుపోద్ఘాతములో విద్యద్వర్గులైన శతమంటం వేంకట రంగశాస్త్రిగారిట్టి యంశముల నెన్నిటితో సూచించిరి. అట్లే అభినవవాగనుశాసన బిరుదాంకితులైన

1. ధనంజయ ప్రవరకరము. భారతి, నవంబరు 1960. పుటలు. 2, 8.

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిలవారు వావిళ్ళవారు ప్రచురించిన మహాభారత ముద్రణ మునకు (ప్రచురణ సంవత్సరము తెలియదు) ఉపోద్ఘాతము వ్రాయుచు కొన్ని పాఠముల సామంజస్యమును గూర్చి చర్చ సాగించిరి. వేఱువోట్ల నితరవ్యాసములలో కూడ వారు నన్నయగారి సంస్కృత సమాసప్రయోగవైచిత్రీనిగూర్చి చర్చించి యుండిరి. తమ పట్టి పూర్తిసంచిక యందలి 'నిరంకుశాః కవయః' అను వ్యాసమునందు నై తము వారట్టి ప్రయోగములను పరిశీలించి యుండిరి. (పుటలు 3101 - 3115). మహాభారతమునకు సంబంధించిన విమర్శ వ్యాసముల, ముఖ్యముగా వ్యాకరణచ్ఛంద స్సంబంధి వ్యాసముల. అను క్రమణిక తయారు చేయవలసిన యావశ్యక మెంతైన నున్నది¹.

మహాభారత సంశోధితముద్రణమును గూర్చి గాఢముగా నాలోచించినవారిలో మదరాసు విశ్వవిద్యాలయాంధ్రశాఖాధ్యక్షులుగా నుండిన కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారొకరు. వారు 'ఆంధ్ర భారత కవితా విమర్శన'మను గ్రంథమున తిక్కన సోమయాజి కవితాకాళలమును గూర్చి విశదీకరించి యుండిరి. అదేకాక వారు శ్రీపాద లక్ష్మీవతి శాస్త్రిలవారితోఁ గలసి మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్య పరిశోధన పత్రిక 2వ సంపుటములో (1937 - 38) 'ఆంధ్ర భారత పాఠ నిర్ణయ పద్ధతి' అనునొక ఉత్తమ వ్యాసమును ప్రకటించి యుండిరి. రామకృష్ణయ్యగారు సమకాలీనశాసనముల సాక్ష్యమును గొనివచ్చి పారములకు సంబంధించిన వివాదమును బరిష్కరింప యత్నించిరి. వారు సూచించిన మార్గము సమంజసమే యైనను వారు చెప్పిన కొన్ని యంశములతో మనమేకీభవింపఁజాలము. ప్రయోగముల విషయమున నన్నయ తీవ్రవాదియని వారి యభిప్రాయము. నన్నయ ఆదికవి యగుటచే నతఁడు ప్రయోగ విషయమున సంకుచిత దృష్టి గాక విశాల దృష్టి వహించెనని భావించుటయే యుచితము. నన్నయలో స్వవర్గజప్రాసము తఱుచుగాఁ గానరాకున్నది. కాని యొక్కడనో 'కాదన కిట్టి పాటి యప కారము' (1-1-124) అను పద్యమునందువలె నవసర మైనచోట్ల నతఁడు దాని వాడి యుండెనని భావించుటలో దోషఁగు లేదు. రామకృష్ణయ్యగారు సూచించిన పద్ధతి కంటె ఈ సంశోధితముద్రణపు సంపాదకు లవలంబించిన పద్ధతి అంత భిన్నమైనది కాదని చెప్పటకు సంతోషించు చున్నాము. మహాభారత కవుల యొక్క, ముఖ్యముగా నన్నయయొక్క, ప్రయోగములను పరిశీలించుచున్న యెడ సమకాలీన శాసనము లందలి భాషనాదర్శముగా గ్రహింపవలెనను రామకృష్ణయ్యగారి యభిప్రాయము సర్వాంగీకార యోగ్యమైనది. భారతమునకు సంబంధించిన వ్యాసముల పట్టికను సిద్ధముచేయుటవలెనే భారత కాలమునాటి శాసనములందలి ప్రయోగములను వర్గీకరించు సుద్దేశము గూడ మేము కార్యరూపమునఁ బెట్టఁజాలక పోతిమి.

ఆధునికులును, మహాభారత సంశోధితముద్రణమునకు సంబంధించిన సలహా సంఘము నందలి సభ్యులును అయిన శ్రీ రాళ్ళవల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు మహా భారత ముతో నితర ప్రామాణిక గ్రంథములకుఁ గూడ, సంశోధితముద్రణములు సిద్ధము చేయుట యావశ్యకమని తలంచి యుండిరి. ఆ విషయమును గూర్చి భారతి పత్రికతో వారొక వ్యాసమునుఁ బ్రకటించి యుండిరి.

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఏకాదశీవారు పారస్వతవ్యాసాను క్రమణికను ప్థము చేయించు చున్నట్లు తెలియుచున్నది.

డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు - గరుడోపాఖ్యానము.

1. శ్రీ. గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారి శిష్యులైన డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు మహాభారత సంశోధితముద్రణమునకు మార్గదర్శకమని చెప్పఁ దగిన యొక యుత్తమప్రయత్న మొనరించుచున్నారు. వారాదిపర్వమునందలి గరుడోపాఖ్యానమును సంపాదించి తమ ఆంధ్రభాషాచరిత్రగ్రంథమునఁ బ్రకటించిరి. ఆ కార్యమునకు వారు 92 తాళపత్రప్రతులను రెండు ముద్రితప్రతులను ఎన్నుకొని యుండిరి. ఈ రెండు ముద్రితప్రతులలో 1847 వ సంవత్సరమున చిన్నయసూరిగారును రామానుజాచార్యులుగారును పీఠముచేసిన దొకటి. రెండవది గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు విశేషములు వ్రాసికొన్న వావిళ్ళ ముద్రణము. దీనిని మేమును మా విమర్శన సామగ్రిలో గ్రహించితిమి.

నారాయణరావుగారు తాళపత్రప్రతులను, పేమండలము నుండి సేకరింపఁ బడినవి, ఎవరు సేకరించిరి మున్నగు వివరములను సూచించుచు నయుక్తమైన పద్ధతితో విశ్లేషించి యుండిరి. లేఖకులు తమ పరిశ్రమ ముగిసిన పిమ్మట నొసంగిన వివరములను గూడ వారు సూచించియుండిరి. వారు పయోగించిన తాళపత్రప్రతులలోఁ జెక్కు కాకినాడ యందలి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునందలివి. కొన్ని రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము నుండి గ్రహింపఁబడినవి మిగిలిన వానిలోఁ గొన్ని నెల్లూరు, చిత్తూరు, అనంతపురము జిల్లాలకును గొన్ని గోదావరి జిల్లాలకును సంబంధించినవి. వారు తాళపత్రప్రతు లనేకములు దక్షిణదేశమునకు సంబంధించినవి తెల్పియుండిరి. దక్షిణదేశమునఁగా వారిభావమేమో సరిగాఁ దెలియదు. ఆ తాళపత్ర ప్రతులన్నియు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున భద్రపఱుపఁ బడినవి. వారి తాళపత్ర ప్రతులలో తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి లేవు. తెలుగు దేశపుఁ బ్రాచీనభాగమైన తెలంగాణము నుండి కూడఁ గొన్ని తాళపత్రప్రతులను సేకరింపఁ గల యర్హుఁడము మాకుఁ గలిగినది బ్రౌనుదొరగారి కాగితపుప్రతులను గాని, మదరాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక శాండాగారము నందలి తాళపత్రప్రతులను గాని, విశ్వవిద్యాలయము లందలి వానిని గాని నారాయణరావుగారు పయోగించినట్లు కనఁ బడదు. ఇవన్నియు మా కందుపాటులో నుండుటచే వాని నన్నిటిని సాధ్యమైనంతవఱకు పయోగించుకోఁ గలిగిన యవకాశము మాకు లభించినది. మా విమర్శన సాధనసామగ్రి విశాలతరమును వై విద్యకోశితమును

తమకు లభించిన స్తుత్య తాళపత్రప్రతుల సంచయము సాహాయ్యముతో నారాయణరావుగారు 120 గద్యపద్యములతోఁ గూడిన గరుడోపాఖ్యానమును సంపాదించఁ దొడంగిరి. ఆ గరుడోపాఖ్యానమును జూచినంతనే నారాయణరావు గారు తాళపత్ర ప్రతులందలి వర్ణక్రమమునందలి యన్నివింతలతో వై లక్షణ్యములతో నట్లే యుంచివేయుటకు యత్నించినట్లు కన్నులకు గోచరించును. సామాన్య పాఠకు లది చూచి కలఁతనొంది వెంటనే దానిని జదువుయత్నమునండి విరమింతురు. ఆ సంశోధిత ముద్రణము విద్యార్థులకొకటే కాని సామాన్య పాఠకుల కొకట కుద్దిష్టము కాలేదన్న మాట వాస్తవమే కాని మహాభారతమువంటి యుద్దగ్రంథము ప్రస్తుతము ప్రచారమున లేని వర్ణక్రమ విధానముతో ముద్రితమైనచో నెట్టిప్రయోజనమును నిర్వహింపఁజాలదు.

అట్టి ముద్రణములు ప్రాచీన గ్రంథాలయముల నలంకరించుటకు మాత్రము పనికివచ్చును. అందుచే నీ సంశోధితముద్రణపు సంపాదకులు తాళపత్రప్రతులందలి వర్ణక్రమవిశేషముల నట్లే యుంచుట యావశ్యకమని తలంచి యుండలేదు. మిగిలిన విషయములలో నారాయణరావుగా రవలంబించిన పద్ధతికిని మేమవలంబించిన దానికిని అంతభేదము లేదు.

నన్నయభారత పఠనమునకు నారాయణరావు గారొనరించిన గొప్ప యుపకృతి వారు రెండువందలకుఁ జైఁబడిన పుటలలో క్రీ. శ 11వ శతాబ్దియందలి యాంధ్రభాషకు సంబంధించిన విశేషములను వివరించుట. అది నూత్నభాషాజ్ఞానమునకొక పెన్నిధానము. ప్రాజ్ఞన్నయ యుగమునందలి భాషావిశేషములను గూడ వివరించి వారు దానికి మఱింత విలువ చేకూర్చినారు.

ఆచార్య శ్రీగంటి జోగిసోమయాజిగారుకూడ తమ ఆంధ్రభాషావికాసమున పాఠాన్నియు యుగమునందలియు, నన్నయభారతమునందలియు భాషావిశేషములను గూర్చి పెక్కుమూల్యములైన విషయములను విశదీకరించి యున్నారు. నన్నయ భాషావిశేషములను వివరించు గ్రంథములు మఱికొన్నికూడ నున్నవి.¹

ఆంధ్రమహాభారత వ్యాఖ్యలు

సంశోధిత ముద్రణమును సిద్ధముచేయుటకై మే ముపయోగించిన సాధన సామగ్రిలో ఆంధ్రమహాభారత వ్యాఖ్యలనుగూడఁ జేర్కొనవచ్చును. సారస్వతప్రళస్తి విషయమున తెలుఁగును రెండవతరగతికో మూడవతరగతికో చెందినదానినిగాఁ గణించి చిన్నచూపుచూచిన కాలమొకప్పుడుండెను. అదికవి నన్నయ యీవిషయమును ఖరీదు ముగా వ్యక్తము చేసియున్నాఁడు. తెలుఁగునుగాని దేశిమార్గమునకుఁ జెందిన దేనినిగాని లాఘవముతోఁ జూచుటకుఁ గొమ్ములు తిరిగిన సంస్కృతవిద్వాంసులు కొందఱు కారణమై యుందురు. క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దిలో నప్పుడే తప్పుటడుగులు వేయ నారంభించుచుండిన తెలుఁగునకును అంతకు కొన్నిశతాబ్దుల పూర్వమే సారస్వతపరాకాష్ఠ నందిన సంస్కృతమునకునుగల వ్యత్యాసమునుగాంచి కొందఱు సంస్కృతాభిమానులు తెలుఁగును గేలిసేయుటకో యం దుదాత్త సారస్వతమును సృష్టించుటకుఁజేయు ప్రయత్నముల నవహించుటకో కడంగియుందురు నన్నయ కర్తృకమని భావింపఁ బడుచున్న ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యీ విషయమును జక్కఁగా బరిశీలించి “స్వస్థాన వేషభాషాభిమానులును రసప్రలుబ్ధికులునైన పండితులు లోకమున నన్యములవిడిచి వైకృతకావ్యములను బహుమానింతు”రని చెప్పియున్నది² ఇందలి యన్యము లప్పటికప్పుడే ప్రచార విషయమున వెనుకంజవేయుచున్న సంస్కృతప్రాకృతములయియుండును.

1. నేను రచించిన ప్రాజ్ఞన్నయ యుగము, నన్నయభారతము అనుగ్రంథములు. ఆం. ప్ర. సాహిత్యఅకాడమివారు ప్రచురించిన నన్నయ పదప్రయోగకోశము.
2. స్వస్థాన వేషభాషాభిమానులొకఁడైన రసప్రలుబ్ధియః లోకేబహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దనహాయ ఆం. శ. చిం. సూ. 5.

ఆంధ్రమహాభారతాదిపర్వపుటవతారికలో నన్నయభారతాంధ్రీకరణ ప్రయత్నమునఁ దన్నెదుర్కొన్న క్లేశములను వానిని దానుత్తరించిన విధమును.

పాయకపాకశాసనికి భారతఘోరరణంబు నందు నా
 రాయణునట్లు వానసధరాధురవంశ విభూషణంబు నా
 రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడున్ దనకిష్టుఁడున్ సహా
 ధ్యాయుఁడునైన వాఁ డభిమతస్థితి దోడయి నిర్వహింపఁగన్. (1-1-25)

అనుపద్యమున సూచించెనని చెప్పుదురు. మృదువును గవితోచితమునైయున్నను ఇందాధ్యని శలదనుటలో సందేహములేదు. నన్నయ యానాఁటి సంస్కృత విద్యత్ప్రకాండుల భావవికారములను జాగరూకతతో గమనించి యారంభమున విసముఁడై వారికి వినతిశతము లర్పించి యుండెను

క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది యారంభమందుండిన విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార యాదామణిలోని యీక్రిందిపద్యమున సంస్కృతాభిమానుల యాధిక్యభావము నింత కంటెను విస్పష్టతరముగా నధిక్షేపించియున్నాఁడు

విలసద్భావరసాద్యలంకృతులచే విపార్వి గీర్వాణభా
 వల కబ్బంబుల కెన్నిమంచితనము ల్పంధిల్లు నాచంద్రమై
 వశ్యయుం బ్రాసము నంత కగ్గలములై వర్తిల్లు సత్కావ్యముం
 దెలుఁగంచుంజెవిఁజెట్టలేమి యుడువం దేఁగల్గునే మందిలఁ. (9-4)

క్రమముగా అప్పటినుండియుఁ గొన్నిశతాబ్దులు గడచిపోయెను. తెలుఁగు ప్రాముఖ్యము ప్రాపించెను. వసుచరిత్రవంటి తెలుఁగుకావ్యములు సంస్కృతములోని కనువ దింపఁబడినవి. విద్వాంసులు మహాభారతమువంటి తెలుఁగు గ్రంథములు వ్యాఖ్యానము రచింపఁదగినవని భావించిరి.

ఇట్టి భావముతోడనే క్రీ. శ. 19వశతాబ్ది యారంభమునందుండిన భారతము లక్ష్మీవతి సోమయాజియను విద్వాంసుఁడు భారతకూలంకష వ్యాఖ్యానమును రచించెను. వారియింటిపేరే యాకుటుంబమునందలి విద్వాంసులు భారత పరిశీలనమునఁ బ్రత్యేక ప్రావీణ్యము గడించిరని చెప్పకచెప్పుచున్నది. వారు మహాభారతమును బురాణముగాఁ జెప్పుటయందుఁ బ్రఖ్యాతివహించియుందురు. ఇంతవఱకీ విద్యద్వరేణ్యుని జీవిత విశేషములను గూర్చి యేమియు నతిగాఁదెలియవచ్చుటలేదు. భారతకూలంకష వ్యాఖ్యనే కాక లక్ష్మీవతి సోమయాజి శకటరేఖనిర్ణయమును మఱొకగ్రంథమునుగూడ రచించి యుండెను. ఇది శకటరేఖసహితములు సాధురేఖసహితములునై పఠములను గూర్చి.

1. శకటరేఖ నిర్ణయమును గ్రంథము ఏలూరునందలి మంజువాణీ ముద్రాలయమున ముద్రింపఁబడినది. అది మంజువాణీయను పేరుగల పత్రికనుండి పునర్ముద్రింపఁబడినట్లు కనిపించును మాయొక్కనున్న ముఖపత్రపు భాగమువలన నది రాజా మంత్రి ప్రగడ భుజంగరావు జమీందారుగారిచే విమర్శవోపోద్ఘాత పూర్వకముగా సంపాదించఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఉపోద్ఘాతభాగము మాయొక్కనున్న ప్రతిలోఁ గానవచ్చుట

వివరించును. లక్ష్మీవతి సోమయాజి యందుఁ పలుచోట్ల కవిప్రయభారతమునుండి పద్యములనుఁబ్రమాణముగా నుద్ధరించియుండెను.

భారతకూలంకష యంతకంటె విస్తృతరమునుఁ బ్రముఖతరమునైన రచన. లక్ష్మీవతి సోమయాజిగారి రండు భారతములలోని ప్రతిపద్యమును వివరించియుండలేదు. వారు కొంత సంస్కృతమునను గొంత తెలుఁగునను దానిని గచ్చదాస్వ్యాఖ్యగా వ్రాసియుండిరి. తామెసంగిన యర్థమును సమర్థించుటకై వారు తఱచుగా సంస్కృత భారతము నుండి శ్లోకముల నుద్ధరించుటయే కాక అలంకారములను వ్యాకరణ విశేషములను గూడ వివరించియుండిరి. వారు పాండవుల కథనుఁ గాలక్రమానుగుణముగా ననుసరించుటకు యత్నించి పాండురాజు మరణానంతరము పాండవులు

లేదు. ఎవ్వరైన లక్ష్మీవతి సోమయాజిగారినిగూర్చిన వివరములనుగాని అధమము రాజా భుజంగరావుగారి యుపోద్ఘాతమునుగాని సమకూర్చు జాలినచో నావిద్య ద్వర్షుని స్మృతికర్తవ్యమైన సేవ కావించినట్లగును అట్లే భారతకూలంకష వ్యాఖ్యను సంపూర్ణముగఁగాని యే దేశముగఁగాని మాకుఁ బంపఁగల్గినచోఁ దెలుఁగుభాషకంతకంటెను అధికమైన సేవ కావించినట్లగును

వారు రచించిన శకటరేఫనిర్ణయమునుండి సేకరింపఁగల్గిన స్వల్పవివరముల నిచ్చట నిచ్చుచున్నాము

వారు తమగ్రంథమును శివునికంకితము చేసిన భాగమును గ్రంథాంతమునఁ బునరుక్తము గావించియున్నారు.

వక్షే మి శకటాన్ రేఫాన్ శృణుష్వాండ్రే ప్రవర్తితాన్ ।
గౌరీపతేయతస్యప్నే ప్రవక్తుం మామ చూచుద॥ (1.)

పీఠిణీహి గిరిజాజానే జానీహిమం పునీహి మాం ।
యానీహి తాన్య హంత్యత్తో మానీహిత్యం దివౌకసామ్ ॥ (83.)

శకటరేఫ నిర్ణయములలో రచింపఁబడినది సాధుశకటరేఫ సహితములైన తెలుఁగుపదములందు సంస్కృతీకరింపఁ బడినవి. వానికొకవిధమైన టీక గ్రంథకర్తయే వ్రాసినట్లు కనిపించును లేనిచో నది నిగూఢమును అజ్ఞేయమును నైయుండును. తరువాత వారు భయరేఫధ్వనులతో గూడిన మహాభారత పద్యముల నుద్ధరించి యున్నారు. ఉదాహరణమునకీ క్రిందిశ్లోకమును బరికింప వచ్చును.

“ప్రాప్తైకారముఖం జ్ఞాన మాంసంవ్యాథో గరున్నతిః”

జ్ఞానం— ఎఱుక. ఉదాహరణము.

ఎఱుకగలవారి చరితలు, గఱచుచునజ్ఞుల గోష్ఠిఁ గదలక ధర్మం

బెఱుగుచు నెఱిగినదానిని, మఱవ కమట్టించు నది సమస్థిరబుద్ధి.

(1-3-203)

కౌరవుల కోలువున కరుడెంచునప్పటి యాసోదరుల వయస్సులను విశదముగా నిర్ణయించిరి. వారణాసి నివాసము, లాఠాగృహదహనము మున్నగు తరువాతి సంఘటనల కాలమును సన్నిహితముగాఁ జరికిలించిరి. వారు కావించిన కొన్ని వివరణములు వింతగాను దూరానేయముగాను ఉన్నవి. ఉదాహరణమునకు విరాటపర్వారంభము నందలి "వైదికమార్గనిష్ఠమగు వర్తనముందగ" నిర్వహించుచు" అను పద్యమునందలి వైదికశబ్దమునకువారు నియోగికి భిన్నుఁడగు వైదికుఁడను నర్థము చెప్పియుండిరి. తెలుఁగు బ్రాహ్మణులలోఁ గొందఱు ప్రభుత్వోద్యోగము లందు నియుక్తులగుటచే నియోగికులని పిలువఁబడుచుండిరి. నియోగికులనఁగా నియోగమును గ్రహించినవారని యర్థము. రెండవతెగవారైన వైదికులు పూర్వాచారపరాయణులై, ప్రభుత్వోద్యోగము లందాసక్తి వహింపక, వేదాధ్యయన యజ్ఞాచరణాదులతోఁ గూడిన సాంప్రదాయక జీవితవద్ధతి నవలంబించియుండిరి. లక్ష్మీపతి గారొసంగిన యర్థము మామూలు వాడుకలో నున్నట్టిది. తాను వేదోదితములైన కర్మముల నాచరించుచుది చైత్రమార్గాను గుణమైన జీవితము పుచ్చుచుం డెనని కవిభావము. అంతేకాని "నేను నియోగి కునికంటె భిన్నుఁడైన వైదికుఁడ" నని చెప్పుకొనుట యతని యభిప్రాయము గాదు.

లక్ష్మీపతిగారు ధర్మవేదాంతములకు సంబంధించిన యంశములను వివరించుట యందుఁ జాలశ్రద్ధ వహింతురు. వారు ధర్మశాస్త్రమున నిష్ణాతులుగాఁ గనిపింతురు. తెలుఁగు వ్యాకరణాంశములను సమర్థించుటకై వారుదాహరించు గ్రంథములు కొన్ని మన కపరిచితములు. ఒక్కొక్కప్పుడు వారు తమ్మై ప్రమాణముగా నుద్ధరించుకొను చుందురు.

ఆ రుషి కుమారు గట్టిన, చీరలు నతిమృదులములు విచిత్రములు మనో
హారము లతని బృహత్కటిఁ, భారననందొక్క కనకవట్టము వ్రేలున్

(31-32-104)

అను పద్యమును వ్యాఖ్యానించుచువారు "ఋకాలో రేఫ తాం యాతి కర్మధారయ మాత్రకే" యను సూత్రము నుద్ధరించిరి. ఇది యెచ్చటిదో తెలిసికొనుట కష్టము. ఇది చారి శకట రేఫనిర్ణయమునందలిదని యిప్పుడు తెలియవచ్చినది. (శ్లో. 80)

మొత్తముమీద భారతకూలంకష తెలుఁగు భారతమునకు విజ్ఞానపూరితమును, హృదయమునైన సంగ్రహవ్యాఖ్య. వారు తెలుఁగు భారతమునకు సంస్కృత వ్యాఖ్యానమున కర్హమైనదను సారస్వత గౌరవము కల్పించుట మిక్కిలి ప్రశంసా పాత్రము. ఈ వ్యాఖ్యసంపూర్ణముగాఁ బ్రచురించుటకుఁ దగినట్టిది. కీ శే. ఏలూరు పాటి రామభద్రచయనులుగారు సభాపర్వమునకు సంబంధించినంతవఱి కా వ్యాఖ్యను దమ సారస్వతసర్వస్వమునఁ బ్రచురించి మార్గమును జూపియుండిరి.

చదువాడ సుందరరామశాస్త్రిలుగారును, దండిగుంట సూర్యనారాయణ శాస్త్రిలుగారును రచించిన భారతసంక్షిప్త వ్యాఖ్యనిదివఱకుఁ జేర్కొనియుంటిమి. అది అదివిరాటపర్వములకు మాత్రమే లభించుచున్నది. వారితరపర్వములకుఁ గూడ నావ్యాఖ్య రచించియుండిరేమో తెలియదు. వారు ముందుచితపాఠములతోఁ గూడిన

గ్రంథము నిర్ణయించుకొని తరువాత వ్యాఖ్యానము రచించిరి. వారు గ్రహించిన పాఠములు పెక్కు సుపరిశీతములును, యుక్తములునని మాకుఁ దోచినది. ఆది పర్వమును బరిష్కరించునప్పుడు మేము వారి వ్యాఖ్యను వినియోగించుకొని యుంటిమి. విరాట పర్వమునకు సంబంధించిన భారతసంజీవని మాకు లభింపలేదు. 1 ఈ వ్యాఖ్యలోఁ బ్రతి పద్యమునకును గద్యమునకును టికాతాత్పర్యము లొసంగఁ బడినవి.

తెలుఁగు భారతమునకుఁ గల వ్యాఖ్యానములలో వెంకటగిరి యందలి మహారాజా వారి యున్నత పాఠశాలలోఁ బ్రధానాంధ్ర పండితులైన శ్రీ నేలటూరు పార్థసారథి అయ్యంగారు రచించిన దొకటి. దానికి 'ఆమ్నాయకళానిధి' యని పేరు. వారు మమ స్మృతికిని శాంతివ్రతయమునకును గూడ వ్యాఖ్యరచించినట్లు తెలియున్నారు. ఆమ్నాయ కళానిధి సులభముగా నున్నది. ఇందలి తాత్పర్యభాగము మూలభావములను జక్కగా వెల్లడించుచున్నది. కాని వ్యాఖ్యాత వ్యాఖ్యానరచనమునకుఁ బూర్వము భారతసంజీవనీ వ్యాఖ్యాతవలె నుచితపాఠ పరిష్కారమునకై ప్రయత్నించినట్లు కన్పింపదు. వారు గ్రహించిన పాఠములు కొన్ని సుపరిశీతములు కావు. 1925 వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడినను ఈ గ్రంథమునఁ బద్యగద్యములసంఖ్య యొసంగఁ బడలేదు. వావిళ్ళ ముద్రణమునందలి పాఠములతోఁ బోల్చి చూచినచో నామ్నాయకళానిధి గ్రహించిన పాఠముల స్థితి తెలియవచ్చును

ధృతరాష్ట్రుండును బుత్రులు వనము కుంతీనందనుల్ సింహముల్
మతినూహింప నసంహమైన వనమున్ మర్దింతురెందున్ పనా
వృత వృత్తంబులు గాని సింహములకున్ వేగంబ చేటొందుంగా
న తగం బొందుట కార్యమీ యుభయము న్సంతుష్టిమై నున్గికిన్.

5-1-358.

'మతినూహింప నసంహమైన వనమున్ మర్దింతురెందున్' అనునది ఆమ్నాయ కళానిధి పాఠమునందుఁగల భేదము సువిధితమే. ఆమ్నాయకళానిధి పాఠమున నుపమానము సమగ్రముగాలేదు. ఇట్టివింకను మఱికొన్నిగలవు.

కీ శ్లో. 2 ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి గారాదిపర్వమునకు భారతఛక్రియమ వ్యాఖ్యానమనుటకంటె నన్నయగారి అనువాదపద్ధతి పరిశీలనమనుట యుక్తముగా నుండును. అందు సంస్కృత భారతమునందలి భాగములు నన్నయగారి పద్యగద్యముల కెదురుగా ముద్రింపఁబడినవి. కవిత్రయమువారు మూలభారతమును యథాతథముగా ననువదించుటకుఁ గూడఁ బూనినట్లు కన్పించును. అందలి ఆదిభారతము భాగము

1. విద్వాంసులు కొని గ్రంథాలయములు కాని తమ యొద్ద విరాటపర్వమునకు సంబంధించిన భారత సంజీవనీ వ్యాఖ్యానముయన్నచో మాకుఁ బంపవేడుకొనుచున్నాము. ఆధునికయుగమున 2. ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు (1860—1916), శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, తాడూరి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారు అను మువ్వరు పండితులు మహాభారతమును సమగ్రముగా ననువదించుటకు యత్నించినట్లు తెలియుచున్నది.

మాత్రము ముద్రితమైనది. సంస్కృతభారతమునంతను నిస్సహాయముగా ననువదించఁ గలిగిన గౌరవము వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారికి దక్కినది. వారి యనువాదమునకు శ్రీకృష్ణభారతమని పేరు. నన్నయగారు ప్రసన్నకవిభార్యయై క్రియు, నక్షరరమ్యతయు, నానాదుచిరార్థ సూక్తి నిధిత్యమును వెలయునట్లుగా సంస్కృత భారతము నాంధ్రీకరించి యుండిరి. కేవలానువాదమున నట్టియు త్రమాదర్శములకు సాఫల్యము కలిగించుట దుష్కరము.

విద్యుత్కవిశేఖరులైన తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు తాము రచించిన భారత విశేషములను చిన్నగ్రంథమున వ్యాసమూర్తిగారు భారత ఘోషలోఁ గావించిన కొన్ని యాత్యేషములకు సమాధానము లొసంగ ప్రయత్నించి యుండిరి.

భారత గ్రంథమాలవారు హస్తానుకూల పరిమాణముతోఁ బ్రచురించిన మహా భారత సంపుటములు కొన్నికలవు. ఇందు శ్రీ పల్లె పూర్ణ ప్రజ్ఞాచార్యులవారు రచించిన టీకకలరు. భారతమంతయు నారూపముగాఁ బ్రచురింపఁబడినదో లేదో తెలియదు.

ఆంధ్రమహాభారతమునందలి భాగములు విశ్వవిద్యాలయములందేకాక చిన్న తరగతులలోఁ గూడఁ దప్పక పాఠ్యములుగా నియమింపఁ బడుచుండును. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు కొన్ని మహాభారత భాగములనుగూడఁ దమ పాఠ్యభాగ సంకలన గ్రంథములోఁ జేర్చియుండిరి ఈ భాగములను బరిష్కరించు కార్యము వారు పనుర్తులైన విద్వాంసుల కొప్పుఁ జెప్పియుండిరి. అందుచే నవి పాఠ పరిశీలనమునఁ గొంత వఱకుఁ దోడ్పడవచ్చును.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము — సంశోధిత

ముద్రణప్రణాళికారంభము

1959 ఆగస్టు 12వ తేదీని అప్పుడు యూనివర్సిటీ గ్రాంటుకమిషన్ యూనిట్ కోఆర్డినేటింగు ఆఫీసరుగానుండిన శ్రీ డా. యస్. వి. సుబ్బారావుగారు తృతీయ

వారిలో కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారొక్కరే పదునెక్కిది పర్వములను సంపూర్ణముగా ననువదించఁ జాలిరి. తాడూరి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారు విరాటోద్యోగ పర్వములు రెండింటినే యనువదించ యత్నించినట్లు చెప్పుదురు. అందేదియు ముద్రితము కాలేదు. వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు 13 పర్వములు రచింపఁ జాలిరి. కాని యందాదిధారయను నాదిపర్వభాగము మాత్రమే 1939 వ సంవత్సరమున పితాపురములో ప్రచురింపఁబడినది. వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రము లందుఁ జేరెన్నికగన్న విద్వాంసులై రాజమహేంద్రనగరమందలి ప్రభుత్వకళాశాలలోఁ బ్రధానాంధ్రపండితులుగాఁ బనిచేసియుండిరి. వారితర గ్రంథములు కూడ రచించిరి. వారికి వేదవ్యాసుని యపరాపతారమని ప్రసిద్ధి. వారిశైలియర్థ గంభీరమైనను గిన్నెమైనట్టిది. అది విద్యదేకవేద్యము. ఆదిధారయందాదిపర్వమునందలి కథలున్నవి. వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు కథయందు నన్నయవిడిచిన బ్రహ్మ — గణపతి వృత్తాంతమును జోప్పించి యుండిరి.

ప్రణాళికా కాలమునఁ గార్యరూపమునొందించుటకుఁ దగినయత్నివృద్ధి పతకముల కార్థి
 కిపుటంచనాలతోఁగూడఁ ప్రతిపాదనలు పంపవలెనని యాహ్వానించి యుండిరి. అప్పు
 డాంధ్రకాఖ్యాధ్యక్షులుగా కుండిన ఆచార్య శ్రీ ఖండవర్తి లక్ష్మీరంజనము గాకాంధ్రకాఖ
 యందలి యితర సభ్యులతో నాలోచించి, సంస్కృతఅకాడమీతో నప్పుడు పనిచేయు
 చుండిన కురుగంటి సీతారామ శట్టాచార్యులవారితో నా విషయమును గూర్చి
 చర్చించుచు. "శ్రీ డా. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు, రా. సా. గిడుగు వేంకటరామ
 మూర్తి పంతులుగారు, జయంతి రామయ్య పంతులుగారు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలు
 గారు మొదలైన మహానీయులు కలలుగాంచిన మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము
 సిద్ధముచేయుటకు యత్నింపము. వారే యీ ప్రయత్నముఁ గావించియుండినచో మిక్కిలి
 యోదర్యప్రాయముగా మండెడిది. భాగవతమున కిట్టిసేన గావించి యీ తతమువారు
 ధన్యతగాంతురను సుద్దేశముతో వారు దానిని విడిచియుందురు. నన్నయ తిక్కనాది
 మహాకవులు భారతాదుల ననువదించియు భాగవతము వంశ రృప్తి పారింపక దానిని
 దనకు విడుచుట తన్ను ధన్యనిగాఁ జేయు మద్దేశముతోడనే యని బమ్మెర పోతనగారు
 భావించియుండలేదా? ఆంధ్రమునఁగల యీజాతీయేతిహాసమునకు సేవచేసినచో మనకు
 ధర్మమేకాక యింనుక యశస్సును జేకూరు"నని సీతారామయ్యగారికి నూచించిరి.
 వారాయత్నిప్రాయమును మిక్కిలి ప్రశంసించి హృదయపూర్వకముగాఁ బ్రోత్స
 హించిరి.

ఆరంభముననే మేము పూనాయందలి భండార్కుడు ప్రాచ్యపరిశోధన పంథవారు
 సంస్కృత మహాభారత సంశోధిత ముద్రణమును సిద్ధము చేయుటలో నమవరించిన
 వద్దతులనే యీ సంశోధిత ముద్రణము విషయమునఁ గూడ ననుసరింప వధిలపించితిమి.
 మహాభారతమునంతము ఆనుక్రమణికాసంపుటముతోఁ గూడ నైదుసంపుటములుగా
 ముద్రించుటకు సుమారు రెండు లక్షల రూపాయలు కావలసియుండునని యంచనాజేసి
 31-8-1959 వ తేదీని ప్రతిపాదనమును శ్రీ డా. సుబ్బారావుగారికిఁ బంపితిమి. దాని
 నొక సంఘము వారు కాగుగాఁ బరిశీలించి, వ్యయమును రూ. 1,38,000 లకుఁ
 దగ్గించి ప్రణాళికను బంపజేయి యుండిరి. 25-2-1961 వ తేదీని 68గిన సమావేశ
 ములో ఉప్పానియా విశ్వవిద్యాలయ సెనేటుసభవారు దానిని బరిశీలించిరి కాని దానిని
 ద్వితీయ ప్రాధాన్యముగల ప్రణాళికా వర్గముతోఁ జేర్చిరి. ఆర్థిక సాహాయ్యమునకై
 విశ్వవిద్యాలయ విరాళసంఘము వారికభ్యర్థన పంపఁబడెను. ఆ సంఘమున కభ్యక్తు
 లైన శ్రీ డా. డి. యస్. కొత్తారెడ్డిగారు ఉప్పానియా విశ్వవిద్యాలయమును దర్శింప
 నరుదెంచినప్పుడు శ్రీ లక్ష్మీరంజనంగారు వారికి ప్రణాళిక విషయము విన్నవించిరి
 శ్రీ డా. కొత్తారెడ్డిగారు "ఇది చాలా ఘనమైన ప్రయత్నము. ఈ దేశమున యోగ్య
 మైన యేప్రయత్నమును ధనాభావముచే గుఱువడియుండలేదు. స్వయం సాహ
 య్యముతో ముందంజవేయు." డని తగిన ప్రోత్సాహమొసంగిరి. యు.జి.సి. వారు
 మహాభారత ప్రణాళిక కార్థికసహాయ్యమొనర్చ భారతప్రభుత్వ వైజ్ఞానిక పరిశోధన
 సాంస్కృతిక వ్యవహారమంత్రివ్యభాగ వారిని మొదటఁ గోరవలెనని విశ్వవిద్యాలయము
 వారికి నూచించిరి. తదను గుణముగా వంచనాను బహిరంగింపము గావించి యార్థిక
 సాహాయ్యమునకై భారతప్రభుత్వమునకును, ఆంధ్రప్రభుత్వమునకును గూడ విశ్వ
 విద్యాలయము వారు దరఖాస్తు పంపియుండిరి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సంబంధించి

నంతవఱకుప్పుడు సాంస్కృతిక వ్యవహారామాత్యులుగా నుండిన శ్రీ గౌ. యం. ఆర్. అప్పారావుగారును, కార్యదర్శులుగా నుండిన శ్రీ యల్. యస్. గుప్తగారును ఈ విషయమునఁ జాలశ్రద్ధ వహించిరి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వము మొత్తము వ్యయములో (మొత్తము అంచనా రూ. 1,75,000 లు) సగము ఖరించుట కంగీకరించెను. తరువాత భారతప్రభుత్వము కూడ మిగిలిన సగము వ్యయమును మంజూరుచేసెను. ఇదంతయు 1984-85 పంచత్సరములలో జరిగెను.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన శ్రీ డా. డి. యస్. రెడ్డిగారు మొదటినుండియు నీ మహాభారత సంశోధిత ముద్రణము విషయమున శ్రద్ధాసాను భూతులు ప్రదర్శించుచుండిరి. వారు మాటలయందుఁ గంటఁజేతల యందదికమైన విశ్వాసము కలవారు. వారు విశ్వవిద్యాలయముచే మొదటి వాయిదాగా రూ. 8500 లిప్పించిరి. ఈ విషయమున నప్పుడు రిజిస్ట్రారుగా నుండిన శ్రీ బి. వి. ఆర్ విల్ గారు చాలఁ దోడ్పడియుండిరి ఇది 1983 వ సంవత్సరమున జరిగెను.

ప్రారంభము

శ్రీ లక్ష్మీరంజనంగారీ క్రింది కారణములచే సంశోధిత భారతముద్రణ ప్రయత్న మునకు శ్రీ కారముచుట్ట వలెనని యాశ్రపడుచుండిరి.

1. ఇది చాల ధర్మము నుత్తమమునైన కార్యము. ధర్మమధర్మమువలె నాలస్యము నోర్వఁజాలదు.
2. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమందలి యాంధ్రశాఖలో వి. హెచ్. డి. పట్టమునకై పరిశోధనలు జరుపుట కవకాశములు కల్పింపఁబడినవి. పరిశోధన గ్రంథ ప్రచురణ మునఁ దెలుగుశాఖ ముందంజవేయవలసి యున్నది. మహాభారత సంశోధితముద్రణ మందు కర్తవ్యమైన యారంభము కాఁజాలును.
3. విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన శ్రీ డా. డి. యస్. రెడ్డిగారి నామ మీజాతీయేతిహాస ప్రచురణముతో సంబంధమై యుండుట యుచితముగా నుండును. పూర్వము రె రాజు లాంధ్రవాఙ్మయమున కపారమైనసేవ కావించియుండిరి. శ్రీ సదాశివ రె గారభ్యుదయమందుచున్న విశ్వవిద్యాలయముల సమూహములో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమున కుచితమైన స్థానము కల్పించియున్నారు.

తాహ్యమైన సాహాయ్యముకొఱకు వేచియుండక శ్రీ డా. కొఠారిగా రొసంగిన స్వయంసాహాయ్య సందేశముపై నాధారపడి ఆంధ్రశాఖవారు 17-7-1981 తేదీని మహాభారత సంశోధితముద్రణప్రణాళికకు విఘ్నేశ్వరపూజ గావించిరి. ఆరంభవ్యయ మునకై కొన్నివిరాళములు వసూలుచేసి వారు పనిచేయుట కారంభించిరి.

ఈప్రణాళికకు సంబంధించిన వివిధదశలలో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర శాఖయందలి విద్యార్థులు చాల ఉపయోగపడియుండిరని చెప్పుటకెంతయు సంతసించు

చున్నాము. మొదటనే కుమారి బి. విజయభారతి, టి. సుశీల, సీత, శ్రీమతి తె. పామలత అను విద్యార్థినులు తాత్కాలిక సభాపర్వములందలి పద్యముల ప్రథమపాదానుక్రమణికలను సిద్ధముగావించిరి. అనుక్రమణికా సంపుటమొకటి యుండవలెనని మేము మొదటినుండియు నానించుచునే యుంటిమి. తరువాత మహాభారతమునందలి యితర పద్యములకుఁగూడ నట్టియనుక్రమణిక సిద్ధముచేయఁబడినది.

ఈప్రచారికకు సంబంధించిన వివిధ విధానములతో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ తదనుబంధ కళాశాలలందలి యాంధ్రోపన్యాసకులు పలువురు దమంతర దాముత్సాహముతో దోడ్పడియుండిరి. వారేకాక నగరమునందలి ఉన్నతపాఠశాలలోని యాంధ్ర పండితులకూడ మాకు సహాయ్యమందిచ్చిరి. వాటికందఱికిని, ముఖ్యముగా శ్రీ పరాయితం కృష్ణమూర్తి, శ్రీ టి. వేంకటేశ్వరశర్మ, శ్రీ మూలంపల్లి చంద్రశేఖరశర్మగార్లకును, మా కృతజ్ఞతలు.

కా ర్య వి ధా న ము

మొట్టమొదటనే యీ సంశోధిత ముద్రణనిర్మాణ కార్యమున పూనాయందలి భండార్కరు ప్రాచ్యపరిశోధన సం వారి సంస్కృతమహాభారత సంశోధితముద్రణము నాదర్శముగా గ్రహించవలెనని ని యించితిమి. భండార్కరు ప్రాచ్యపరిశోధన సంస్థ వారవలంబించిన శాస్త్రీయవిధా ముల లెప్పగానెఱుంగుటకై 1988వ సంవత్సరమున శ్రీమాన్ చెలమచర్ల రంగాచార్యులుగారిని విశ్వవిద్యాలయమువారు పూనా నగరము నకుఁ బిలిపియుండిరి. వారాసంస్థ యందలి మహాభారతశాఖ కధ్యక్షులైన శ్రీ డా. పి. యన్. వైద్యగారియొద్ద శిక్షణము పొందివచ్చిరి.

కా ర్య ద శ లు

1. మొదట నాంధ్రమహాభారతమునకు సంబంధించిన తాళపత్రప్రతుల కొఱకును, పొందిన ముద్రితప్రతులకొఱకును ముద్రితవిజ్ఞప్తులు పంపియుంటిమి, ఇచ్చట మాకు మొట్టమొదటి తాళపత్రప్రతినిచ్చినవారిని మాత్రమే పేర్కొందును. వారు ప్రతము ఓరుగల్లుకళాశాలలో నాంధ్రోపన్యాసకులుగానున్న శ్రీ వి. నరసింహారెగారు. వారిచ్చిన తాళపత్రప్రతితో ఉద్యోగపర్వముకొరకు మాత్రమే యున్న ఇతరములైన విరాళములును, గ్రంథదానములును అనుబంధమున వివరింపఁబడును.
2. తాళపత్రప్రతుల పంచయములున్న కొన్నిసంస్థలవారు తమయొద్దనున్న ప్రతులను బయటివారికియ నంగీకరింపదు కావున నట్టిచోట్లకు ప్రతులవర్ణనాత్మక పట్టికలను సిద్ధముచేయుటకై కొందఱిని బిలిపియుంటిమి. మాయధీనముననున్న తాళపత్ర ప్రతులకుఁగూడ నట్టివర్ణనాత్మక పట్టికలను సిద్ధము చేయించితిమి.
3. దర్శనమాత్రముననే యేపర్వపుఁ బ్రతులెచ్చటనున్నవో వానిస్థితియెట్లున్నదో తెలిపి కొనుటకనువుగాఁ దాళపత్రప్రతుల పర్యాను గుణానుక్రమణికలను సిద్ధముచేయించి

తిమి. ఉన్నచోట కాలమును ఇండియన్ ఎఫిమెరిస్ సాహాయ్యమునఁ బరిశీలించి నిర్ణయించితిమి

4. ఆంధ్రదేశముందున్న తెలంగాణము, రాయలసీమ, తీరమండలములు అను మూఁడు సాంస్కృతిక ప్రాంతములకును దగిన ప్రాతినిధ్యమొసంగు నుద్దేశముతో రాజవత్ర ప్రతుల నన్నింటిని బృధకకరించితిమి. ఈవిధేయుట యంతసులభమైనదికాదు.
5. పై విధముగా రాజవత్రప్రతులను సిద్ధముచేసి యందుండి సరిచూచుటకుఁ జినికి వచ్చువాని నెన్నియుంటిమి. కాలము, లేఖక ప్రమాదరాహిత్యము, చదవుటకుఁ దగిన సుస్థితి అనువిషయములను వానినెన్నిక చేయుటలో దృష్టియందుంచుకొని యుంటిమి.
6. సంపాదించిన విశ్వాంసుల ప్రామాణికత్వమును బురస్కరించుకొని కొన్ని ముద్రిత పత్రికముగూడ విమర్శన పాఠనపామగిలోఁ జేర్చియుంటిమి.

మహాభారత లక్ష్యములను సేకరించుట

ఛందోవ్యాకరణ గ్రంథములందును నిఘంటువులందును ఉద్భృతములైయుండిన మహాభారత లక్ష్యములను సేకరించుటకు 1982 వ సంవత్సరము నుండియుఁ బ్రయత్నము చేయుచునే యుంటిమి. గ్రాంథికాండ్రభాషకు మహాభారతమెట్లు మూలాధార భూతమో ముందేతెల్పియుంటిమి. వ్యాకరణచ్ఛందోనిఘంటు గ్రంథముల రచయితలు మహాభారతమునుండి లక్ష్యముల నుద్ధరించుచుండుట పర్వసాధారణము. ఆయుర్దర్శనములు ప్రాచీనకాలమున మహాభారతమునందలి పాఠములెట్లులుండెనో విస్ఫ ముచేయఁ జాలును. కొన్నివ్యాకరణచ్ఛందోగ్రంథములు ముద్రితములైనవి ముద్రణ సం దర్భమున వాఘనిక విశ్వాంసులు వానిని తమకుఁదొచ్చినట్లు పరిష్కరిం యుండిరి. వారు తమకభిమాన పాత్రములైన సారస్వతసిద్ధాంతముల ననుసరించి వానిలోని పాఠములను మార్చియుండిరేమోయను ననుమానముకలదు అందుచే నీఛందో వ్యాకరణ గ్రంథముల పారిశుద్ధ్యము సందేహాస్పదమని కొందఱి యభిప్రాయము. వారియభిప్రాయము ననుసరించి వానికి మూలములైన రాజవత్రప్రతులనే మనము పరిశీలించవలసి యున్నది. అనఁగా నాలక్షణ గ్రంథములన్నింటిని పఠోదితప్రతులను సిద్ధముచేయవలె నన్నమాట. అదియంత సులభముగ ఉపయోగకరముగను గానిపింవక పోవుటచే మేము ముద్రితములైన లక్షణగ్రంథములనుండియే మహాభారతోద్ధరణములను సేకరించి యుంటిమి.

ఈక్రింది ఛందోవ్యాకరణాది గ్రంథములనుండి మేము మహాభారతోద్ధరణములను సేకరించియుంటిమి.

ఛం దో గ్రంథ ము లు

1. అప్పకవీయము. 2. ఆనందరంగశాట్పఠము. 3. కవిసంజీవని. 4. కవిసంశయ విచ్ఛేదము. 5. సర్వలక్షణసార సంగ్రహము. 6. ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరము

7. చంతము. 8. పర్వలక్షణసారము, 9. పరసాంధ్రవృత్త శతాక్షరము. 10. రక్షణ
 దీపిక. 11. పీఠభూపాలీయము. 12. శకటరేఖనిర్ణయము. 13. ద్విరేఖవర్ణదర్శనము.
 ఇంకను మఱికొన్ని చందోగ్రంథములున్నట్లు తెలియవచ్చినది. కాని అయ్యవి మాకు
 లభింపలేదు.

వ్యాకరణ గ్రంథములు

1. గుప్తార్థప్రకాశిక. 2. పౌర్ణధవ్యాకరణము. 3. ఆంధ్రభాషానుశాసనము.
 4. ఆంధ్రవ్యాకరణ సంహితా పర్వస్వము. 5. బాలకవిశరణ్యము. 6. అహోబల పండి
 తీయము. ఆంధ్రకౌముదిలోఁగూడ మహాభారతోద్ధకరణములు కలవని తెలియవచ్చినది.
 కాని దానిని సేకరింపఁజాలక పోయితిమి.

నిఘంటువులు

1. సి. పి. బ్రాహ్మదొరవారి ఆంధ్రాంగ్లనిఘంటువు 2. శబ్దరత్నాకరము.
 3. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

సంకలన గ్రంథములు

క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నివసించిన మడికిసింగనకవిచే సంకలితమైన
 సకలనీతి పమ్మకమొక్కటిమాత్రమే మాకు లభించినది. పెడపాటి అగస్తాధకవిచే సంక
 లితమైన ప్రబంధరత్నాకరము, ప్రబంధమణిభూషణము, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రి
 కలో ప్రచురింపఁబడిన ఉదాహరణపద్యములు మాకు లభింపలేదు.

వ్యాఖ్యానములు

ఇదివఱకుఁ జేర్కొనఁబడిన, 1. భారతకూంజవసు, 2 భారతసంజీవనిని మేము
 లభ్యమైనంతవఱకు వినియోగించు కొంటిమి.

డాక్టరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారి ఆశీస్సులు

ఈప్రచాళిక అభ్యుదయమహతు దోహదమొసంగిన అదృష్టకర సన్నివేశములలో
 భూతపూర్వ భారతరాష్ట్రీపతులైన శ్రీ డా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారి యాశీ
 స్సుల నందుకొనఁజాలుట అగ్రగణ్యమైనది. 1953వ సంవత్సరపు వేపంగిలో శ్రీవారు
 సికింద్రాబాదునంతటి రాష్ట్రీపతి భవనమున విడిసియుండిరి. 1953 అగస్టు 4వ తేదీని
 శ్రీవారు శ్రీ కె. లక్ష్మీరంజనంగారికిని, శ్రీమాన్ శ్రీరంగాచార్యుంగారికిని దర్శన
 మొసంగ నంగీకరించిరి. తరువాత ప్రాచీనకావ్యముగూర్చి సంపూర్ణముగా విని దాని
 అరంభోత్సవమునకు సూచనగా పుస్తకమున నన్నయభట్టు రచించిత 'శ్రీవాణి గిరి
 బాళ్ళిరాదు' త్యాగీ శ్లోకమును తమ స్వహస్తముతో లిఖించియుండిరి

విమర్శనసాధన సామగ్రిసంతమ నిర్ణయించుకొన్న పిమ్మట నాదిపర్యము నందలి స్వల్పభాగము నాదర్శముగా సంపాదించ నారంభించితిమి. మేమాదిపర్యమునందలి ప్రస్తావనను ఉదాహరణముగా సంశోధన పూర్వకముగా సంపాదించి యాభాగము నాంధ్రదేశమునందలి ప్రసిద్ధ విద్వాంసులు పలువురికి పంపియుంటిమి. వారందఱును అనుకూలములైన యభిప్రాయము లొసంగుటయేకాక కొన్ని యమూల్యములైన సూచనలుకూడ కావించిరి. తరువాత కొనసాగించిన సంపాదనకార్యమున మేము వాని నన్నింటిని దృష్టిలో నుంచుకొని యుంటిమి. సామాన్య వ్యాకరణచ్ఛందోనియమముల కనుగుణముగా నున్నప్పుడు తాళపత్రప్రతులయందలి పాఠములకే ప్రాధాన్య మొసంగ వలయుననియు, వావిళ్ళప్రతిలోని పాఠమునకంటె భిన్నమైనపాఠమును గ్రహించినప్పుడు దానికాధారమైన ప్రతియేదో సూచించవలెననియు వారు కావించిన సూచనలలో ముఖ్యములైనవి.

తాళ పత్ర ప్ర తు ల తో సరి చూ చు ట

వావిళ్ళ ప్రతి పాఠములను తాళపత్రప్రతుల పాఠములతో సరిచూచు పని యతివిస్తృతమై దీర్ఘకాలము కొనసాగెను. తొలుత దొల్త నా పని నాంధ్రభాషయందలి యుపన్యాసకులే చేసియుండిరి. కాని యట్లు చేసినచో తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచు పనికి చాలకాలము పట్టునని తెలియవచ్చెను. అందుచే 1905-06 సంవత్సరమున నా పని నిర్వహించుటకు సుమారు పది మంది పరిశీలకులు నియమింపఁబడిరి. అందువలన పని తొందరగానే సాగెను గాని కొందఱు పరిశీలకులూ పనికి సరిక్రొత్త వారగుటచే గొంత పునః పరిశీలనము కావలసివచ్చెను. ఈ విధముగా నాది పర్యమునకు సంబంధించిన పనిసంతమ బునఃపరిశీలనముచే సంశృష్టికరము కావించితిమి. తరువాత తంజావూరు నరహృదీ మహాలులోని ముఖ్య తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచుటకై కొందఱు పండితుల నచ్చటికి పంపియుండిమి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునందలి తాళపత్రప్రతులను శ్రీ పండిత కొమ్మనమంచి జోగయ్య శర్మగారు మా కొఱకై పరిశీలించి యుండిరి. పిమ్మట ఆంధ్ర శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయముల వారు మాకు తదవకు రెండేసి తాళపత్ర ప్రతులవంతునఁ బంపుటకు సమ్మతించిరి. అందుచే నా ప్రతులను స్థానికముగనే పరిశీలించుట కవకాశము లభించెను. మదరాసున ప్రాచ్య లిఖితపత్ర గ్రంథాలయము, అడయారు దివ్యజ్ఞానసమితి గ్రంథాలయము అను రెండు కేంద్రములలో పరిశీలన కార్యము జరుగుట కేర్పాట్లు కావించితిమి అనుభవకాలులైన విద్వాంసులు శ్రీ బులుసు వెంకట రమణయ్యగారు కొంతకాలము మా కొఱకు పరిశీలన కార్యమును నిర్వహించి యుండిరి. ఇప్పుడాపనిని స్థానిక కళాశాలలో నుపన్యాసకులుగా నున్న శ్రీ కె. సూర్యనారాయణగారు చేయుచున్నారు. శ్రీ శ్రౌను దొరగారి కాగితపు లిఖితప్రతులు మదరాసునందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక శాండగారమున నున్న సంగతి యిదివఱకే తెల్పియుంటిమి. కాకినాడయందలి ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు వారును. రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము వారును, హైదరాబాదు నందలి ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తువారయ పరిశోధక

మండలులవారును దమయ్యద్ద మన్న తాళపత్ర ప్రతుల నెరవిచ్చుట కంగీకరించి యుండుటచే వానిని బరిశీలించు పనియంతయు మా విశ్వవిద్యాలయము వందే బరిగి యుండెను.

మాయెద్దనే ఎం. ఏ చదివి యాపరీక్షలో నుత్తీర్ణులైన కుమారి యం దీనావతి. బి. జ్యోతిర్నయి. ఐ. కాంతలక్ష్మి. డి. విద్యేశ్వరి అను పూర్వవిద్యార్థినులు స్థిరముగా నుండి నిపుణముగాఁ దాళపత్రప్రతులను పరిమాచియుండిరిని చెప్పుట తెంతయు సంత సించుచున్నాము వారిలో కుమారి మానాప్రెగడ దీనావతి సుమారై దేండ్లనుండి మాతో యవిచ్చిన్నముగా పనిచేయుచుండుటచేఁ దాళపత్రముల విషయమునఁ గొంతప్రామాణిక పరిజ్ఞానము సంపాదించఁజాలినది.

తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచుటలో మేము శంకారకూరు పరిశోధన సంస్థవారి విధానమునే యవలంబించితిమి సరిచూచుటకుపయుక్తములగు పత్రములు ప్రత్యేక ముగా నిద్దముచేయఁబడినవి. పద్యగద్యము లంబొక్కొక్క వంక్తి (పాదమున) కొక్కొక్కపత్ర మువయోగింపఁబడినది ప్రతి పత్రమునకును మొదట తాళపత్ర ప్రతులందలియు ప్రాచీన ముద్రితప్రతులందలియుఁ జారములు నిలుపుగా నొకదాని తరువాత నొకటి చొప్పున నీయఁబడినవి. ప్రతి తాళపత్ర ప్రతికిని, ముద్రితప్రతికిని నొక్కొక్క యక్షరసంజ్ఞ నొసంగియుంటిమి. ఆ సంజ్ఞ లతోఁ గూడిన విమర్శసాధన సామగ్రి వివరములు వేరుగా నొసంగఁబడినవి.

సంపాదన కార్యమున నవలంబింపఁబడిన మాత్రములు పూర్వపు విద్వాంసులు మహాభారత విషయమున నొనర్చిన సేవను నిరసించుటకుఁ గాని యందలి లోపములను వెల్లడించుటకుఁ గాని మేమీ సంశోధితముద్రణ కార్యము నారంభించి యుండలేదు. ఆమహనీయులు మహాభారతమునకుఁ జేసిన సేవ చాలమహత్తరమైనది పూర్వవిద్వాంసు లొనర్చిన యాసేవను యథాశక్తిగాఁ బూరింపయత్నించుట మాత్రమే మా యుద్దేశము మఱియు శాస్త్రీయపాఠవిమర్శన సిద్ధాంతముల నాంధ్రమహాభారత ముద్రణము విషయమున సమన్వయింపవలెననియు మేము భావించితిమి. భారతదేశము నందలి ప్రాంతీయభాష లన్నిటిలోఁగల భారతములం దాంధ్రమహాభారతము గౌరవస్థానము నాక్రమించునని డా. సుక్తంతురుగారు తెల్పియున్నారు అసంఖ్యాకములైన వ్యాఖ్యలు కాక సాక్ష్యములుగను సహాయములుగను, పదకొండవ శతాబ్దిలోని యీ క్రింది మూడు గ్రంథములును లభించుచున్నవి. 1. జవానీయుల భారతము. 2. ఆంధ్రకవి నన్నయభట్టకృతమైన ఆంధ్రభారతము. 3. కాశ్మీరకవి పుంగవుండైన తేమేంద్రుని భారతమంజరి (క్రీ. శ. 1050); నన్నయభట్టు తన కావ్యమున తాను జూచిన సంస్కృత భారతమునందలి ప్రతి పర్వములోఁ గల శ్లోకముల సంఖ్య నొసంగు పర్వసంగ్రహమును సరిగా ననువదించి యుండుటచే నతని గ్రంథము పదకొండవ శతాబ్ది యందలి దాక్షిణాత్యముద్రణము యొక్క - ముఖ్యముగా తెలుగు ముద్రణము యొక్క - పరిస్థితి నెఱుంగుట కెంతో సహకారిగా నుండఁగలదు. ఆంధ్రాను వాదమే కాక యింకను దేశభాషలలో చేయఁబడిన భారతాను వాదము లున్నవి కాని వానిలో పెక్కు తరువాతి కాలమునకు చెందినట్టివి. అదియును గాక అవి అతీవ్యంత్రము లగుటచే మహాభారత గ్రంథ పునర్నిర్మాణమున కంతగా నుపయోగపడఁజాలవు.

విమర్శనసాధన సామగ్రివంతము నిర్ణయించుకొన్న పిమ్మట నాదిపర్వము నందలి స్వల్పభాగము నాదర్శముగా సంపాదించె నారంభించితిమి. మేమాదిపర్వమునందలి ప్రస్తావనను ఉదాహరణముగా సంశోధన పూర్వకముగా సంపాదించి యాభాగము నాంధ్రదేశమునందలి ప్రసిద్ధ విద్వాంసులు పలువురికి పంపియుంటిమి. వారందఱును అనుకూలములైన యభిప్రాయము లొసంగుటయేకాక కొన్ని యమూల్యములైన సూచనలుకూడ కావించిరి. తరువాత కొనసాగించిన సంపాదనకార్యమున మేము వాని నన్నింటిని దృష్టిలో నుంచుకొని యుంటిమి. సామాన్య వ్యాకరణచ్చందోనియమముల శమగుణముగా నున్నప్పుడు తాళపత్రప్రతులయందలి పాఠములకే ప్రాధాన్య మొసంగ వలయుననియు, వావిళ్ళప్రతిలోని పాఠమునకంటె భిన్నమైనపాఠమును గ్రహించినప్పుడు దానికాధారమైన ప్రతియేదో సూచించవలెననియు వారు కావించిన సూచనలలో ముఖ్యములైనవి.

తాళపత్రప్రతులతో సరిచూచుట

వావిళ్ళ ప్రతి పాఠములను తాళపత్రప్రతుల పాఠములతో సరిచూచు పని యతివిస్తృతమై దీర్ఘకాలము కొనసాగెను. తొలుత దొల్త నా పని నాంధ్రభాష యందలి యుపన్యాసకులే చేసియుండిరి. కాని యట్లు చేసినచో తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచు పనికి చాలకాలము పట్టునని తెలియవచ్చెను. అందుచే 1886-87 సంవత్సరమున నా పని నిర్వహించుటకు సుమారు పది మంది పరిశీలకులు నియమింపఁ బడిరి. అందువలన పని తొందరగానే సాగెను గాని కొందఱు పరిశీలకులూ పనికి సరి క్రొత్త వారగుటచే గొంత పునః పరిశీలనము కావలసివచ్చెను. ఈ విధముగా నాది పర్వమునకు సంబంధించిన పనినంతను బునఃపరిశీలనముచే సంపూర్ణము కావించితిమి. తరువాత తంజావూరు సరస్వతీ మహాలలోని ముఖ్య తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచుటకై కొందఱు పండితుల నచ్చటికి పంపియుండిమి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునందలి తాళపత్రప్రతులను శ్రీ పండిత కొమ్మనమంచి జోగయ్య శర్మగారు మా కొఱకై పరిశీలించి యుండిరి. పిమ్మట ఆంధ్ర శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయముల వారు మాకు తడవకు రెండేసి తాళపత్ర ప్రతులవంతునఁ బంపుటకు సమ్మతించిరి. అందుచే నా ప్రతులను స్థానికముగనే పరిశీలించుట కవకాశము లభించెను. మదరాసున ప్రాచ్య లిఖితపత్ర గ్రంథాలయము, అడయూరు దివ్యజ్ఞానపరిషత్ గ్రంథాలయము అను రెండు కేంద్రములలో పరిశీలన కార్యము జరుగుట కేర్పాట్లు కావించితిమి. అనుభవములైన విద్వాంసులు శ్రీ బులుసు వెంకట రమణయ్యగారు కొంతకాలము మా కొఱకు పరిశీలన కార్యమును నిర్వహించి యుండిరి. ఇప్పుడాపనిని స్థానిక కళాశాలలో నుపన్యాసకులుగా నున్న శ్రీ కె. సూర్యనారాయణగారు చేయుచున్నారు. శ్రీ బ్రౌను దొరగారి కాగితపు లిఖితప్రతులు మదరాసునందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక శాండగారమున నున్న సంగతి యిదివఱకే తెల్పియుంటిమి. కాకినాడయందలి ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు వారును, రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము వారును, హైదరాబాదు నందలి ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తుకృతరాయ పరిశోధక

మండలులవారును దమయ్యెద్ద మన్న తాళపత్ర ప్రతుల నెరవిచ్చుట కంగీకరించి యుండుటచే వానిని బరిశీలించు పనియంతయు మా విశ్వవిద్యాలయము వందే జరిగి యుండెను.

మాయెద్దనే ఎం. ఏ చదివి యాపరీక్షలో నుత్తీర్ణులైన కుమారి యం. దీనావతి. బి జ్యోతిర్మయి. ఐ. కాంతలక్ష్మి. డి. విద్యేశ్వరి అను పూర్వవిద్యార్థినులు స్థిరముగా నుండి నిపుణముగాఁ దాళపత్ర ప్రతులను పరిచూచియుండిరని చెప్పుట తంతయు సంత సించుచున్నాము వారిలో కుమారి మానాప్రెగడ దీనావతి సుమారై దేండ్లనుండి మాతో యవిచ్చిన్నముగా పనిచేయుచుండుటచే దాళపత్రముల విషయమునఁ గొంతప్రామాణిక పరిజ్ఞానము సంపాదించఁజాలినది

తాళపత్ర ప్రతులను సరిచూచుటలో మేము శందార్కురు పరిశోధన సంస్థవారి విధానమునే యవలంబించితిమి. సరిచూచుటకుపయుక్తములగు పత్రములు ప్రత్యేక ముగా సిద్ధముచేయఁబడినవి పద్యగద్యము లంకొక్కొక్క పంక్తి (పాదమున) కొక్కొక్కపత్ర ముపయోగింపఁబడినది. ప్రతి పత్రమునకును మొదట తాళపత్ర ప్రతులందలియు ప్రాచీన ముద్రితప్రతులందలియుఁ జాతములు నిలుపుగా నొకదాని తరువాత నొకటి చొప్పున నీయఁబడినవి. ప్రతి తాళపత్ర ప్రతికిని, ముద్రితప్రతికిని నొక్కొక్క యక్షరసంజ్ఞ నొసంగియుంటిమి. ఆ సంజ్ఞ లతోఁ గూడిన విమర్శపాధన సామగ్రి వివరములు వేరుగా నొసంగఁబడినవి.

సంపాదన కార్యమున నవలంబింపఁబడిన మాత్రములు పూర్వపు విద్వాంసులు మహాభారత విషయమున నొనర్చిన సేవను నిరసించుటకుఁ గాని యందలి లోపములను వెల్లడించుటకుఁ గాని మేమీ సంశోధితముర్రణ కార్యము నారంభించి యుండలేదు. అమహనీయులు మహాభారతమునకుఁ జేసిన సేవ చాలమహత్తరమైనది. పూర్వవిద్వాంసు లొనర్చిన యా సేవను యథాశక్తిగాఁ బూరింపయత్నించుట మాత్రమే మా యుద్దేశము మఱియు శాస్త్రీయపాఠవిమర్శన సిద్ధాంతముల నాంధ్రమహాభారత ముద్రణము విషయమున సమన్వయింపవలెననియు మేము భావించితిమి. భారతదేశము నందలి ప్రాంతీయభాష లన్నిటిలోఁగల భారతములం దాంధ్రమహాభారతము గౌరవస్థానము నాక్రమించునని డా నుక్తంకరుగారు తెల్పియున్నారు అసంఖ్యాకములైన వ్యాఖ్యలు కాక సాక్ష్యములుగను సహాయములుగను, పదకొండవ శతాబ్దిలోని యీ క్రింది మూడు గ్రంథములును లభించుచున్నవి. 1. జవానీయుల భారతము. 2. ఆంధ్రకవి నన్నయభట్టకృతమైన ఆంధ్రభారతము. 3. కాశ్మీరకవి పుంగవుండైన శేషేంద్రుని భారతమంజరి (క్రీ. శ. 1050); నన్నయభట్టు తన కావ్యమున తాను జూచిన సంస్కృత భారతమునందలి ప్రతి పర్వములోఁ గల శ్లోకముల సంఖ్య నొసంగు పర్వసంగ్రహమును సరిగా నమవదించి యుండుటచే నతని గ్రంథము పదకొండవ శతాబ్ది యందలి దాక్షిణాత్యముద్రణము యొక్క - ముఖ్యముగా తెలుగు ముద్రణము యొక్క - పరిస్థితి నెఱుంగుట కెంతో సహకారిగా నుండఁగలదు ఆంధ్రాను వాదమే కాక యింకను దేశభాషలలో చేయఁబడిన భారతాను వాదము లున్నవి కాని వానిలో పెక్కు తరువాతి కాలమునకు చెందినట్టివి. అదియును గాక అవి అతిస్వతంత్రము లగుటచే మహాభారత గ్రంథ పునర్నిర్మాణమున కంతగా నుపయోగపడఁజాలవు.

ఇంతకుపూర్వము తెలుగుభాషతము మేమిప్పుడు చేయుచున్నట్లుగా పరిమర్శ మైన పరిశీలనమునకు గురిచేయఁబడక పోవుటయే, మేమీసంశోధితముద్రణము నారంభించుటకు సమర్థనము. ఇతరులు కొందఱిట్లుచేసిరి గాని మిక్కిలి స్వల్పపరిమాణముతో నొనరించియుండిరి, మేమొకరిన సంశోధనమున పసాధారణ విషయములంతగాఁ గనఁబడకపోయినను మశ్నాహకతములైన కొన్ని ఫలితములు లభించినవి.

ఇదివఱకు తెల్పినట్లు ఆంధ్రమహాభాష సమస్యలకును సంస్కృత మహాభాష సమస్యలకును చాలభేదముకలదు. మేమేప్రతియందలి పాఠమునుగాని సమర్థించుటకో, నిరసించుటకో పూనికొనియుండలేదు. మాకులభ్యములైన విస్తృతములైన యాధారములను తృప్తియందుంచుకొని ప్రతిపాఠమును గాఢముగా పరిశీలించియుంటిమి. మేము ప్రధానముగా గ్రహించిన వాచిశ్చప్రతియందలి పాఠము పరిక్షకునిలిచినచో దానినే తై ర్యముగా నుంచివేసితిమి. శిఖితప్రతులుకాని యితరముద్రణములు కాని అంతకంటె నుత్తమమైన పాఠము నొసంగియుండినచో నున్నదానిని మాట్టుటకు యత్నించితిమి. ఉచితమైనపాఠమేదియని నిర్ణయించువపుడు సంస్కృత మూలమునుగూడ పరిశీలించియుంటిమి. అపసరమైనచోట్ల అధ్యాయపర్వశ్లోక సంఖ్యలతోఁగూడ మూలభాగముల నొసంగియుంటిమి. ప్రస్తుతము ప్రచారముతోనున్న వ్యాకరణసూత్రములను దృష్టితో మంచుకొన్నను భారతమునంతటి పాఠములు కాంత్యాకరణమునకో, మఱి యేవ్యాకరణగ్రంథమునకో అమగుణముగా మండునట్లు ప్రయత్నముమాత్రము చేయలేదు. పాఠభేదములున్నచోట్ల నెల్ల పాఠములు తమకువచ్చిన పాఠములను స్వేచ్ఛగా గ్రహించుటకు వీలుగా అభ్యములైన పాఠవిశేషములన్నియు నొసంగియుంటిమి. అన్నిపరిస్థితులలోను వ్రాతప్రతుల పాఠములకు తగినప్రాముఖ్యము నొసంగియుంటిమి.

వి మ ర్శ న — సా ధ న సా మ గ్రి

మేమాదిపర్వము విషయమున గ్రహించిన విమర్శన సాధనసామగ్రి యిట సంగ్రహముగా వర్ణింపఁబడుచున్నది. మేమిచ్చిన తెలుగుఅక్షరములు ఒక్కొక్క వ్రాతప్రతి కొసంగఁబడిన పంజ్జలు. సంఖ్యలు మారితివృత్తలోని క్రమసంఖ్యను సూచించును. ఉ. వి. అనగా ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము. మా వ్రాతప్రతులన్నియు కాళవత్రప్రతులే. ఉ. వి అని సూచింపఁబడిన కాళవత్రప్రతులలో ఈక్రిందివానిని మేము పాఠములను సరిచూచుటకు వినియోగించియుంటిమి.

1. అ.ఉ.వి. సంఖ్య 5. ఇందు అదిసభా—విరూపక్షములు సంపూర్ణముగను, మద్యోగ పర్వము క్షాలన ఆశ్వాసమునందు 375 గద్యపద్యములును కలవు. ఇందు 403 పత్రములున్నవి పరిమాణము 18న్నర" X 1న్నర". అచ్చటచ్చట కొండిగా పాతయినను స్థితి కాగుగానున్నది. అహుళ. 200 పండ్లకు పూర్వముదికావచ్చును. నిజామాబాదు నుండలమునందలి దోమకొండగ్రామ నుండి గ్రహింపఁబడినది. దీనిని క్రీ. అ. రాజేశ్వరకర్మగారు అహుళకరించిరి.

2. అ.ఉ.వి. సంఖ్య 7 అదిసభాపర్వములు పూర్తిగనున్నవి. పరిమాణము 17" X 1న్నర" 310 కమ్మలు. కొద్దిగా శిథిలమైనను ప్రతి మంచిస్థితిలోనున్నది. వ్రాతచక్కనిది.

శ్రీ మం. వీరేశలింగంగారు బహుమతిగా నొసంగిరి తెలంగాణము నుండి వచ్చిన ప్రతియై యుండనోపు.

3. ఖ.ఉ.వి సంఖ్య 19. ఆదిపర్వము. అసంపూర్ణము 4వ అశ్వాసమువఱకు పూర్తిగను, 5వ అశ్వాసములోని కొంతభాగమును గలదు. పరిమాణము 16''×1న్నర''. 110 కమ్మలు ప్రతిప్రావది. శిథిలము వ్రాతచిక్కనిది. గద్యాల ప్రాంతము. 'పాయక పాకశాసనికి' (1-1-25) అను పద్యమిందులేదు.
4. ఈ.ఉ.వి. సంఖ్య 32. ఆదిపర్వము పూర్తిగనున్నది. 273 కమ్మలు. మంచిస్థితి రివ ఆశ్వాసము ప్రారంభమున తేడీ సంస్కృతమున గలదు. అంగీరస చైత్రబ॥ చతుర్థి వారమిందుచెప్పబడి యుండలేదు. మొదటికమ్మపై మఱియొకతేడి అపాడ శు॥ వ్రాయోతశి (శుక్రవారము) అని కలదు. సింగరాయ్ని కోర్కెపై వ్రాయబడినది.
5. ఉ.ఉ.వి. సంఖ్య 33. ఆదిపర్వము పూర్తిగనున్నది. 137 కమ్మలు. ప్రతిమంచిస్థితిలో నున్నది. దోణపర్వపు కమ్మలు కొన్నిగలవు కమ్మలలో 34,79,82,83,84,89,95 సంఖ్యలు అవి లేవు.
6. ఋ.ఉ.వి సంఖ్య 83. ఆదిపర్వము అసంపూర్ణప్రతి 4వ కమ్మనుండి గలదు. పరిమాణము 15''×1న్నర'' 179 కమ్మలు వ్రాతమంచిది శివపురపు శ్రీరైలపతి ఏలూరి వెంకయ్యనిమిత్తమువ్రాసెను, "ఎనమదల వీరేశ్వరా నీవేకలపు" శ్రమ రాంజా చెన్నమల్లికేశ్వరా నీవేకలపు" అని గ్రంథారంభమునగలదు. తేడీ అంగీరస మార్గశీర్ష బ॥ దశమి ఆదివారము శ్రీఅమరేశం రాజేశ్వరశర్మగారు బహుకరించిరి.
7. ఊ.ఉ.వి. సంఖ్య 74. ఆదిపర్వము అసంపూర్ణము అష్టమాశ్వాసములోని 144 వ పద్యమువఱకు గలదు. మంచిస్థితి. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ.
8. ఎ.ఉ.వి సంఖ్య 76 ఆదిపర్వము. సంపూర్ణము స్థితిమంచిది. పింగళివామ సంవత్సర శ్రావణ శు॥ చతుర్థి వారమిందులేదు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు కాకినాడ.
9. ఏ.ఉ.వి. సంఖ్య 76. ఆది, సభా, ఆరణ్యపర్వములు కొన్నిభాగములు లేవు. విరాట పర్వము 4 వ అశ్వాసమువఱకు కలదు. స్థితిమంచిది. వ్రాతలో తప్పులున్నవి. శార్వతి వైశాఖ శు॥ విదియ శనివారం (6-5-1780) చింతలపూడి వారి ప్రతిలో నున్నప్రకారము నిప్పర్ల బలరాములు వ్రాసినవి. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ.
10. ఐ.ఉ.వి. సంఖ్య 80. ఆదిపర్వము సమగ్రము పరిమాణము 17''×1.3''. 193 కమ్మలు. మంచిస్థితి. వ్రాయసగానిపేరు— సంజీవకవి. ఈవిషయమొకపద్యములో చెప్పబడినది. 'పాయకపాకశాసనికి' 1-1-25 అనుపద్యమిందు గానరాదు. అ.సా.ప కాకినాడ.

11. బి. ఉ.వి. సంఖ్య 91. ఆదిపర్వము సమగ్రము పరిమాణము 18 8'' × 1 3'' 195 అకులు
వ్రాత తీరంత శ్రేష్ఠముగాలేదు. ఆ సా. ప. కాకినాడ.
12. టి. ఉ.వి. సంఖ్య 94. ఆదిపర్వము సమగ్రము పరిమాణము 17'' × 15'' 180
కమ్మలు. వ్రాతచక్కనిది అయిత్రావణకు॥దశమీ శుక్రవారము (14-7-1654)
పులివేట తిమ్మప్ప ప్రతిపనునరించి వ్రాయబడినది. వ్రాయసగాని పేరిందుకాన
రాదు ఆ సా. ప. కాకినాడ.
13. డి. ఉ.వి. సంఖ్య 96. ఆదిపర్వము సమగ్రము ప్రతిమంచిదే కాని చేతప్పులదికము.
వ్రాత పెద్దవి చక్కనివి. కుంతీపురాగ్రహారమునందలి సుఖారాయని కుమారుడు
సీతారాముకిఁ జెందినది. (ఈకుంతీపురాగ్రహారము తూర్పు గోదావరి
మండలములోని పితాపురము కాదగునా? అచ్చట కుంతీమాధవుని ఆలయము
గలదు). ఆ. సా. ప. కాకినాడ.
14. క. ఉ.వి. సంఖ్య 99. ఆదిపర్వము సమగ్రము. ప్రతిమంచిస్థితిలో నున్నది. కమ్మ
కొకవైపు దిద్దుబాట్లకలవు. వ్రాతమంచిది. చికారి పుష్ప శు॥ దశమీ సోమ
వారము (17-1-1780) కిశాంబి రామస్వామికి పాపయ్య యనునాతడు వ్రాసి
యిచ్చినది. ఆ సా. ప. కాకినాడ
15. చ. ఉ.వి. సంఖ్య 110 ఆదిపర్వము సమగ్రము ప్రతిస్థితి మంచిది పరిమాణము
17'' × 1న్నర''. 189 కమ్మలు వాధూలన గోత్రుడు తణకల్లు వాస్తవ్యుడు
నైన పేరనంది వేంకటకృష్ణశర్మ తనయుడు శాసకరప్ప వ్రాసినది. క్రోధన
పుష్ప బ. చతుర్దశి శనివారము [4-1-1746] ఆ సా. ప. కాకినాడ.
16. టి. ఉ.వి. సంఖ్య 112. ఆదిపర్వము సమగ్రము ప్రతిమంచిస్థితిలో నున్నది పరిమా
ణము 16'' × 1న్నర'' 246 కమ్మలు. తనతప్పులను తమింపుడని పేరుకొనుచు
వ్రాయసగాడు వ్రాసినపద్యముగలదు. గౌరవరము పోలమరాజుఆదిపర్వము
నేదోమాతృకనుండి పూర్తిగ వ్రాసికొనెను. నల మాఘ శు. సప్తమిశనివారము
[4-2-1797] (నట్టం సుబ్రహ్మణ్యముగారు ఆ. సా. ప. న కొనఁగినది)
17. త. ఉ. వి. సంఖ్య 113 ఆదిపర్వము అసమగ్రము సప్తమాశ్వాసమున 111 వ
పద్యము వఱకును గలదు స్థితి మంచిది. పరిమాణము 17న్నర'' × 1.2''
265 కమ్మలు వ్రాతమంచిది. వ్రాయసగాడు మీనాక్షి సోమసుందరులను,
తన గురువు రామభద్రుని స్తుతించినాడు. నుదురుపాటి రామస్వామయ్యగారు
ఆ సా. ప. కొనఁగినది. దక్షిణదేశమందలి ప్రతికానోపు.
18. ప. ఉ. వి. సంఖ్య 126 ఆదిపర్వము అసమగ్రము అష్టమాశ్వాసము లోని 181 వ
పద్యము వఱకును గలదు 197 కమ్మలు స్థితి మంచిది. ఇదియును లైదాని
వలె నుదురుపాటి రామస్వామయ్యగారు ఆ సా. ప. న కొనఁగినదే గ్రంథా
రంభమున.

హరిదాసున్ వనవాసున్
 పరిచిత పరమోపవాసు ఖాసురహాసున్
 నిరుపమ విగమాభ్యాసున్
 విరచిత కాశీనివాసు వేదవ్యాసున్

అను వ్రాయస గాని పద్యము బమ్మెర పోతనామాత్యుని అంత్యానుప్రాసము
 లను జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది.

19 గ. ఉ.వి. సంఖ్య 143 ఆదిపర్వము సమగ్రము క్రిమిదష్టమైనది కాని చదువుటకు
 వీలగును పరిమాణము 17న్నర" \times 13" 105 కమ్మలు కాశ్యేటివగర
 సంస్థానము నుండి ఆయంతి రామయ్య పంతులుగారు సంపాదించినది. ఆ.సా.వ.
 కాకిరాడ.

20 జ. ఉ. వి. సంఖ్య 197. ఆదిపర్వము సమగ్రము స్థితిమంచిది. పరిమాణము
 18" \times 1న్నర" 150 కమ్మలు. శ్రీయుతులు నందూరి రామకృష్ణమాచార్యులు
 గారు, తేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు చిత్తూరు మండలము నుండి సేకరించి
 మహాభారత కార్యాలయము వారికి బహుమతిగా నొసంగినది. విశ్వావసు
 ఆడినెల 16 వ దినము, (10-7-1845) క్రొత్తింటి నాథమునుల కుమారుడు
 బంగారయ్య వ్రాసినది.

21. డ ఉ. వి సంఖ్య 198 ఆదిపర్వము సమగ్రము మంచిస్థితి పరిమాణము
 17 8" \times 1న్నర" 168 కమ్మలు. ఇదియును, శైరానివలనే శ్రీయుతులు
 నందూరి రామకృష్ణమాచార్యులుగారు, తేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు
 చిత్తూరుమండలము నుండి సేకరించి మహాభారత సంస్థానికి బహుమతిగా
 నొసంగినది జయసంపదస్థర చైత్ర శు॥ విదియా శనివారం (6-3-1714)
 నాటికి బూసె దాసన్న కుమారుడు కొండన్న మంకూరి నారాయణచెట్టి
 కుమారుడైన వేంకటరాసుచెట్టికి వ్రాసియిచ్చినది.

22 ద. ఉ వి. సంఖ్య 200 ఆదిపర్వము సమగ్రము క్రిమిదష్టమైనను చదువుటకు వీలున్న
 ప్రతి పరిమాణము 18" \times 1.4" 195 కమ్మలు ఇదియును వై విధముగ మహా
 భారత సంస్థకు చేకూరినదే.

23. బ ఉ వి. సంఖ్య 201 ఆదిపర్వము అసమగ్రము అష్టమాశ్వాసపు 214 వ పద్యము
 వఱకు గలదు ప్రతిస్థితి మంచిదైనను కమ్మలు పెళుసెక్కినవి. పరిమాణము
 17న్నర" \times 1.4". 215 కమ్మలు. ఇదియును వై విధముగ మహాభారత సంస్థకు
 చేరినదే. (ఆదిపర్వ పరిష్కరచానంతరము తాళపత్రప్రతులలో గొన్నింటిని కాకి
 నాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారికి పంపివేయుటచే, 32, 33, 74, 75, 76, 96,
 99, 126 ప్రతుల విశేష వివరము లిచ్చుటకు వీలులేకపోయినది.)

మా దగ్గర నున్న తాళపత్ర ప్రతులు - కొన్ని మిక్కిలి ప్రాచీనము లైనవి.

ఉ. వి. సంఖ్య 95	14-7-1854
,, ,, 188	6-3-1714
,, ,, 110	4-1-1746
,, ,, 76	6-5-1780

24. ఖ. 532/S. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము లోని సంస్కృత అకాడమీ వారిది. (ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయము నందున్నది.) ఆది, పథా అరణ్య పర్వములు. 6 కొలది అకులో తప్ప ఆది, పథాపర్వములు పూర్తిగను, అరణ్యపర్వము 4 వ అశ్వాసమువఱకును గంపు. పరిమాణము 16" X 12 1/2" 302 కమ్మలు. శోభకృష్ణాను సంవత్సర భాద్రపద ౧॥ శుక్రవారము నాటికి గలం అచ్చన్న తమ్ముడైన లక్ష్మీనరసునకు పలవాయి చెల్లెయ వ్రాసియిచ్చినది. ఈ తేది 1722, 1782, 1842 సంవత్సరములతో సంబంధించుచున్నను 1782 సంవత్సరమే ప్రతి లేఖనపు తేదీగా గ్రహింపఁబడినది.
25. న. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము వాల్తేరు సంఖ్య 354 ఆది, అరణ్య, మహాప్రస్థాన, వ్యర్గారోహణ పర్వములు సమగ్రములు. 428 కమ్మలు 12780 గ్రంథములు (32 అక్షరము లొకగ్రంథము) వ్రాతచక్కనిది తుదురై నది. మహారాజ రాజశ్రీ సీతారామచంద్రకంగారావు బహద్దరుగారికి వెల్లా అచ్చి అప్పయ్య వ్రాసి దాఖలుచేసినది. వ్రాయవగాడు తేదీ సూపుట లేదు. (వండిత శ్రీ కొమ్మన మంచి జోగయ్య శర్మగారు పాఠభేదములు గుర్తించి యిచ్చిరి.)
26. మ. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము. T. 1111/N-18-1. ఆదిపర్వము. అసమగ్రము అష్టమాశ్వాసములో 197 వ పద్యము వఱకే కలదు. ప్రాతచక్రతి శిథిలము. వ్రాతచక్కనది. 45 X 14 సీ యం. 178 కమ్మలు. 4984 గ్రంథములు. వండిత కొమ్మన మంచి జోగయ్య శర్మగారు పాఠభేదములు గుర్తించిరి.
27. య. అడయారు గ్రంథాలయము. సంఖ్య 74753 ఆదిపర్వము. సమగ్రము. వ్రాతచక్కనిది. ప్రతి మంచిస్థితిలో నున్నది. శ్రీ కాళిదాసు సూర్యనారాయణ గారు (మదరాసు) పాఠభేదములు గుర్తించిరి.
28. ర. అడయారు గ్రంథాలయము. సంఖ్య. 75067. ఆదిపర్వము సమగ్రము మంచిస్థితి కొఱ్ఱపాటి గంగరాజు వ్రాసినది. తేదిలు రెండు విధములుగా నున్నవి. మొదటిది పరిభాషి మార్గశిర ౧81 జయవారము. రెండవది. (అష్టమాశ్వాసము చివర) పార్థివ నైశాఖ ౧॥ తృతీయా శనివారము రెండవ తేది సంవత్సరము ననుసరించి మొదటనే రావణి యుండెను వ్రాయవకాడిట్లు ఇచ్చుటకు కారణము దురూ వ్యాము శ్రీ కాళిదాసు సూర్యనారాయణగారు పాఠభేదములుగుర్తించిరి
29. గి. ముద్రిత ప్రతి ఆదిపథాపర్వములు రావుసాహెబు గిరుగు రామమూర్తి పంతులు గారు గుర్తించిన పాఠములు గి. తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయ ప్రతుల నుండి వారికొఱకు సేకరింపఁబడిన పాఠములు.

30. గి. వైదానివలెనే శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు 1847 లో శ్రీ పరవస్తు చిన్న యశూరిగారిచే బ్రచరింపబడిన ప్రతిమండి నేకతించిన పాఠములు (గి. గి. ప్రతుల విషయ మీ ఉపాధ్యక్షము వందు ముందే చెప్పబడినది.)
31. ల. ఇది మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది. శ్రామదొరగాలు పరిష్కరించి సిద్ధముచేసిన కాగితపుఁ బ్రతి పండిత బులుసు వేంకట రమణయ్యగారు పాఠభేదములు గుర్తించిరి.
32. వ. వైశ్రామదొరగారి ప్రతిలో నున్న అన్యపాఠములు. ఇదిదొతవారివర ప్రతులనుండి గ్రహించిన పాఠములు పండితబులుసు వేంకట రమణయ్యగారు పాఠభేదములు గుర్తించిరి. (శ్రామదొరవారి ప్రతుల వివరములు పీఠికలో నొసంగఁ బడినవి.)
33. వా. మేము ప్రధానాధాతముగాగ్రహించిన వావిళ్ళవారి ముద్రితప్రతి (Vulgate) గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు పాఠభేదపరిశీలనకు 1914 వావిళ్ళ ముద్రణమును గ్రహించితఁట. డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు సంస్కరించిన నన్నయకృత సువాఙ్మారకాంతర్గతము గరుడోపాఖ్యానమునకుఁ గూడ ప్రాతిపదిక వావిళ్ళ ముద్రణమే
- *
వావిళ్ళ ముద్రణమొక్కటే ఈమధ్య ధారాళముగా లభించుచున్నది విద్యాంసులు పెక్కుమంది వావిళ్ళ ముద్రణము పైనే దృష్టి విలిపిరమట నిర్వివాదము 1950 సంవత్సరపు ముద్రణమును, తరువాతి వావిళ్ళముద్రణమును మేము వినియోగించితిమి.
34. పి. రావుబహద్రరు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి చేతను, రాయదు మనరసయ్య శాస్త్రిల వారిచేను పరిష్కరింపఁబడి, వేమూరి వేంకటకృష్ణమచెట్టి అండ్ సన్సువారిచే 1901లో ప్రకటితమైన ముద్రితప్రతి. మూడుంపుటములు. ఇది ఈనడుమనే మాకుచేరినది. దీనినిగూర్చి పూర్వమే వివరించితిమి.
35. శ. అలూరి ఏకామ్రజ్యోస్థులవారిచే 1851వ సంవత్సరము ప్రాంతమున ప్రచురితమైన ముద్రితప్రతి. ఇండియాఆఫీసు లైబ్రరీ [లండను] నుండి మాకుచేరిన ఛాయాచిత్ర ప్రతి. అచ్చుతప్పు లచ్చటచ్చటఁగలవు ముద్రిత ప్రతిలో కలరేఖముము విధిగా పాటంపఁబడి యుండలేదు.
36. ప. విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యాయులైన కదాలపాటి రంగయ్యగారిచే 1852 లో సంస్కరింపఁబడి ముద్రితమైన ప్రతి దీనిపరిష్కరణ పొందితీ స్ఫోరకముగా నున్నది. ఇది ఏకామ్రజ్యోస్థుల ప్రతికంటె శ్రేష్ఠమైనది.
37. స. పాఠనిర్ణయము చేయునపుడు మేము వావిళ్ళ ముద్రణమునందలి అథోజ్ఞాపికలలోని పాఠభేదములనుగూడఁ బరిశీలించి యుంటిమి. వావిళ్ళభాష్య పరిష్కర్తలు గ్రంథమున వేటుపాఠమును గ్రహించినను దాము చూచిన యితరపాఠముల వధోజ్ఞాపికలలో నొసంగియుండిరి.

38. 4. ఇది సంశ్లేషిత ముద్రణసూత్రములకు సన్నిహితముగా నుండుటచే గొంపలు మిగిలిన వారికన్న దీనికధిక ప్రాధాన్యమొసంగుచున్నారు. ఇటీవల నిది సులభముగా దొరకుటలేదు.

1 “ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల” యనెడు శీర్షికతో మహాభారత, భాగవతాది పూర్వకవి ప్రణీత గ్రంథములు కొన్ని వెలువడినవి. ఈ గ్రంథమాలాధికారులు మొదట నేమూరి వేంకటకృష్ణమచెట్టి, ఏ కన్నన్ చెట్టిగార్లు తరువాత రామాఅండ్ కంపెనీ (ఏలూరు) వారు. ఆనందముద్రణమును గూర్చి యిదివఱకు నుడువఁబడినది

39. 4. 1 ఆనంద ముద్రణమునందలి అధోజ్ఞాపికల లోని పాఠభేదములు వావిళ్ళ ముద్రణము లోని పాఠాంతరముల కిచ్చినట్లుగనే దీనికి నొక సంకేతాక్షరము నొసంగితిమి. ఇతరాధార గ్రంథములు ఇతరాధారముల నుండియు సహాయ గ్రంథముల నుండియు గూడఁ మేము పాఠాంతరములను గ్రహించినట్లు చెప్పియుంటిమి వారి నిచ్చట నిచ్చుచున్నాము.

ఆ క-1. క్రీ.శ. 1856 లో రచితమైన లక్షణ (ఛందో) గ్రంథము కాకునూరి అప్పకవి దీనికి కర్త. లక్షణ గ్రంథములలోనిది బహుళ ప్రచారము గలది యగుటయే గాక వివాద గ్రస్తమైనది కూడను. అంబ్రీశబ్ది చింతామణియను వ్యాకరణ గ్రంథమునకు పద్య గద్యరూపమగు వ్యాఖ్యానగ్రంథమైనను, అప్పకవి దీని ప్రధానముగా నొక ప్రామాణికచ్ఛందో గ్రంథముగాఁ బరిణమింపఁ జేసినాఁడు ఛందోవిషయములకు లక్ష్యము లొసంగుటకై అప్పకవి ఆంధ్రమహాభారతమందలి పద్యము లెన్నో యిందుద్ధరించి యున్నాఁడు

ఆనం. 2. ఆనందరంగ రాట్నందము. క్రీ.శ. 1780 ప్రాంతమున కస్తూరిరంగ కవిచే రచింపఁ బడినది. ఆనాఁడు దక్షిణభారతమున ప్రేంచి రాజకీయవేత్తగా పేరొందిన డూప్లే యను దొరయొద్ద దుబాసిగా పనిచేసిన ఆనందరంగ పిళ్ళకిది యంకితము చేయఁబడినది. డూప్లే సమకాలికులు పెక్కుండ్రను రంగకవి తన ఆవతారికలో జేర్చొనియున్నాఁడు. తనకు ముందు వెలసిన లక్షణవేత్తలను, వారి లక్షణ గ్రంథములను పేర్కొనియు నితఁడేలకో అప్పకవి నామమును విస్మరించియున్నాఁడు రంగకవి పేర్కొనిన గ్రంథములు కొన్ని నేఁడు నామమాత్రావశిష్టములు సాంబనిఘంటు వీతని కృతంతరము ఇతఁడును మహాభారతము నుండి పెక్కు పద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు.

కవి 3. కవినంజీవని. ముర్దరాజు గణపాత్యుని కుమారుడైన రామన దీనికర్త. ఇది 1930 లో వావిళ్ళవారిచే ముద్రితము. రామభద్రుని సోపరుఁడగు పెరరామనయే సూరన రామన

1. మనగ్రంథముద్రాపకులు ముద్రణ సంవత్సరము నిచ్చుటలో నొక నియమము ననుసరించి యుండలేదు. ఈవిషయమున వారు తగినంత శ్రద్ధహూపినచో, ఉన్నత సాహిత్య విమర్శకు సేవచేసిన వారగుదురు. గ్రంథముద్రణకాలము లేకపోవుటచే మహాభారత ముద్రణములవరిత్ర తెలిపికొనుట దుష్కరమగుచున్నది. ఉదాహరణకు రామా అండ్ కంపెనీవారు 1948 లో కాంధిపర్వము వెలయించిరి. కాని భీష్మద్రోణపర్వముల యందు ముద్రణకాలము నొసఁగరైరి.

పాండవీయ వ్యాఖ్యాత. ప్రాచీన గ్రంథముల నుండియు ముఖ్యముగా మహాభారతము నుండియు, రామన పెక్కుపద్యములను లక్ష్యములుగా నుదాహరించి యున్నాడు. ఇండు మూడు అధ్యాయములు లేక తరంగములు గలవు. 18 వ శతాబ్ది చివర నీకవి వెలపి యుండవచ్చును.

తి - 4. సర్వలక్షణ సారస్వగ్రహము: శ్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున జీవించిన సుప్రసిద్ధుడైన కూచిమంచి తిమ్మకవి దీనిని రచించెను. అతడు తూర్పుగోదావరి మండలమున పిరాపురమునకు సమీపమున నున్న కందరాడ, చంద్రంపాలెము అను గ్రామములకు జెందినవాడు తిమ్మకవి పెక్కుగ్రంథములు రచించెను. వానిలో రచిత జనమనోభిరామము, నీలానుందరీ పరిణయము, ఆచ్చ తెనుగు రామాయణము అనునవి ముఖ్యములైనవి సర్వలక్షణసార సంగ్రహమున ఛందోవ్యాకరణాది విషయములు చెప్పబడినవి దీనిని శ్రీ నందివాడ చలపతిరావుగారు మంజువాణి ముద్రణాలయమున 1927 వ సంవత్సరము నందు ముద్రించిరి. తిమ్మకవి తాను జెప్పిన ఛందోవ్యాకరణాంశములను సమర్థింపటకై మహాభారతము మున్నగు ప్రమాణగ్రంథముల నుండి ప్రయోగముల నుద్ధరించియుండెను చివరి అధ్యాయమున నతడు సాధు శకట రేఫములతో, గూడిన పదములను గూర్చి వివరించియుండెను ఆ రోజులలో, గవుల ప్రసిద్ధికి సాధుశకటరేఫ విజ్ఞానము ప్రముఖముగా భావించబడుచుండెను. మహాకవి బమ్మెరపోతరాజు యతిప్రాసంలో రేఫ శకట రేఫములను గలిపిన కారణమున అప్పకవియు మఱి కొన్నిఱు లాక్షణికులును అతనిని ప్రామాణికవిగా బరిగణింప నిరాకరించిరి, తిమ్మకవి వారి నిరసనమును విమర్శించి పోతరాజు కవితామాధుర్య మహత్త్వముల నుత్సాహపూరితుడై ప్రశంసించి యుండెను

క సం. 5. కవి సంశయ విచ్ఛేదము దీనిని 18 వ శతాబ్దియందుండిన (1720-1785) అడిచము సూరకవి రచించెను. అతడు బహుగ్రంథకర్త. అతని రచనలలో కవిజన మనోరంజనమును ప్రబంధము ప్రముఖమైనది. అతడు విశాఖపట్టణ మండల మందలి చీపురుపల్లి తాలూకాలోని రామచంద్రపుర గ్రామమున నివసించెను. శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు సూరకవి గ్రంథములను సేకరించి 1899 వ సంవత్సరమున ప్రచురించి నట్లు తెలియుచున్నది. కవిసంశయ విచ్ఛేదము వావిళ్ళ వారిచేతను శ్రీ పరవస్తు వారి చేతను రెండు మూడు పర్యాయములు ప్రచురింపబడినది. మేము 1955 వ సంవత్సరమున ముద్రింపబడిన వావిళ్ళ వారి ప్రతి నుపయోగించియుంటిమి. అందు సూరకవి వ్యాకరణమునకును ప్రయోగములకును సంబంధించిన ప్రత్యేకాంశములను వివరించి మహాభారతము నుండియు నితరగ్రంథముల నుండియు లక్ష్యముల నుదాహరించి యుండెను. అతడు రేఫ శకట రేఫములతో, గూడిన పదముల విషయము కూడ నొక్కచో విశదీకరించి యుండెను. తెలుగునందలి తచ్చవపదములను గూర్చి వివరించు నీ గ్రంథమందలి భాగము మిక్కిలి ప్రశస్తమైనవని విద్వాంసుల యభిప్రాయము.

గణ. 6. ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరము. ఇది మధుర విజయరంగ చొక్కనాథుని సోదరుడైన ముళ్ళగిరి కొలువున నుండిన గణపవరపు పేంటకవి (1874) రచించిన పర్వలక్షణ శిరోమణియను బృహస్పతిగ్రంథమందలి వికడేశముగాఁ గనిపించును. పర్వలక్షణ శిరోమణి యందుఁ గావ్యమునకు సంబంధించిన వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిఘంటువు

మొదలై పది కలవు. అందు ప్రయోగకర్తా కరము ఛందోవిషయములను వివరించును సర్వలక్షణ శిరోమణి యందలి వ్యాకరణభాగమే ఆంధ్రకౌముదియనుపేరఁ బ్రచురింపఁ బడినట్లు కనిపించును. ఛందోభాగమితవలుకును బ్రచురితము కాలేదు.

ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరము తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయమందలి ఆంధ్ర లిఖితగ్రంథముల వర్ణనాత్మకపట్టికలో 290, 291 పుటలందు 695, 696 సంఖ్యలతోఁ గానవచ్చుచున్నది. తంజావూరు గ్రంథాలయమందలి యాంధ్ర లిఖితగ్రంథముల ప్రతులాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమున భద్రపలుపబడియున్నవి. 1. ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరము. 2. ఛందము. 3. సర్వలక్షణసారము. 4. సరసాంధ్ర వృత్తరత్నాకరము. 5. వీరభూపాలీయము 6. లక్షణదీపిక అనునాలు లిఖితగ్రంథములనుండి మహాభారతోద్ధరణములను సేకరించి సంపివ శ్రీ డా. యమ్. వి. సత్యనారాయణ గారికి మేమెంతయు కృతజ్ఞులము ఇందలి తుది మూడు గ్రంథములును మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము నుండి గ్రహింపబడినవి. వెంకటరవి కొన్ని యుదాహరణములు తాను ప్రాచీనలాక్షణికులనుండి గ్రహించినట్లును, కొన్నిటిని తాను స్వయముగ సేకరించినట్లును, జెప్పకొనియున్నాడు.

చ. 7. ఛందము. అక్షాతకర్తృకమైన యాయప్రకధచ్చందోగ్రంథము తంజావూరు గ్రంథపట్టికలో 285 పుటలందు 705 నుండి 712 సంఖ్యలతోఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇది మహాభారతమునుండియే శాక పెక్కితర గ్రంథముల నుండియు గ్రహింపఁబడిన యుదాహరణవద్యముల సంకలనము. కవి కొన్ని పితౄంతములను జెప్పి ప్రస్థిరపుల ప్రయోగములనుండి వానికి లక్ష్యము నొవంగుచుండును.

ల.సా. 8. సర్వలక్షణసారము. అప్రకటితమైన యీ ఛందోగ్రంథము తంజావూరు గ్రంథపట్టికలో 297 పుటలందు 714 సంఖ్యతోఁ గాన వచ్చుచున్నది. దీనిని రచించినవాడు రంగయ. అకనికాలము తెలియదు. సాధారణముగా వలుపురు ఛందోగ్రంథక లు వర్ణముల శాంత్రిక ప్రాధాన్యమును గూర్చియు, వద్యమున ప్రత్యేకవ ములను ప్రత్యేకస్థానములలో వాడుట వలనఁ గలుగు నదనవృత్తితములను గూ యు వివరించి చెప్పుచుండురు. సర్వలక్షణసారమున గ్రంథకర్త రేఫ శకటరేఫములతోఁ గూడిన వచములను కూర్చి కూడ కొంత చర్చ కావించియుండెను

వీర. 9. వీరభూపాలీయము — అప్రకటితమైన యీ కాగితపు లిఖితప్రతి మదరాసు నంతరి ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథభాండాగారమున 1310 సంఖ్యతోఁ గాన వచ్చుచున్నది. (చూడు. ఆంధ్ర లిఖిత గ్రంథముల వర్ణనాత్మక పట్టిక 5వ సంపుటము — వ్యాకరణచ్చందో నిఘంటువులు) వీరభూపాలీయము అప్పకవీయము వలె ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యందలి సూత్రములను వివరించు గ్రంథము. ఇది వచనభారత కర్తయు, మైసూరు దండవాడుడనైన కళురై వీరరాఘవ కంకి తము చేయఁబడినది. వీరభూపాలీయమున మహాభారతమునుండి యుద్ధరింపఁ బడిన అశ్వములు కొన్నికలవు.

వృ. 10. సతసాంద్రవృత్త రత్నాకరము — అప్రకటితమైన యీ కాగితపు ప్రతి మదరాసు నందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత ఖాండాగారమున 1920 సంఖ్యలో గానవచ్చుచున్నది. దీనిని రచించినవాడు వెంగనామామ్యుని పుత్రుడును, మల్యాద్రి నృసింహస్వామి భక్తుడునైన వెల్లటూరి లింగనమంత్రి. మల్యాద్రి నెల్లూరు మండలమునందలి కందుకూరు తాలూకాలోని మాలెకొండ. అందుచే నీ గ్రంథము నొక్కొక్కప్పుడు మల్యాద్రిచ్చందమనియుఁ జేర్కొనుచుందురు. ఇందు వృత్తములు యతిప్రాసలు వివరింపఁ బడినవి. గ్రంథకర్త యైదాశ్వాసములు రచించెనుగాని చివరియాశ్వాస మగంపూర్ణముగా నున్నది. ఈ గ్రంథమునకు సంబంధించిన తాళపత్రప్రతికూడ నొకటియున్నది. కాగితపు ప్రతికిదే మూలమై యుండవచ్చును.

రము. 11: లక్షణదీపిక — అప్రకటితమైన యీ కాగితపు లిఖితప్రతి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత ఖాండాగారమున 1929 (1929?) సంఖ్యలో గానవచ్చుచున్నది. గ్రంథకర్త పేరు గృంథమునఁ జేర్కొనఁబడక పోయినను ఈ గ్రంథమును రచించినవాడు వార్తాకవి రఘునాథయ్య అని యూహింపఁ బడుచున్నది. ఇందనేక విషయములు వివరింపఁ బడియున్నవి. వ్యాకరణచ్చందోఽలంకార శాస్త్ర విషయములుకూడ నిండుట చోటుచేసికొని గ్రంథమునకు సమగ్రత్వము కల్పించు చున్నది. ఇందువర్ణములు, ధ్వనులు— వాని యాచార్యవము, వాని సదనల్లక్షణములు మున్నగువానికొకట చాలస్థలము వినియోగింపఁ బడినది. ఇందు రూపకలక్షణములుకూడ సంగ్రహముగ నొపంగఁబడినవి. రేఫ శకట రేఫముల చర్యకలదు. మహాభారతమునంటి గ్రంథములనుండి ప్రయోగములుద్యతములైనవి.

మదరాసునందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయపు వర్ణనాశ్మక పట్టికలో 1254 సంఖ్యతోఁగూడిన కాగితము మఱియొకటి యున్నది. రేఫ తకారవచ్చబ్బిజ్ఞాపక లోకోపకారకము — అని యీ గ్రంథమునకు పేరు. గ్రంథకర్త పేరు తెలియదు. ఇది ఇటువెఱుగుల రేఫముల ప్రయోగములుదాహరించుటకు మహాభారతము నుండియు, ఇతర ప్రమాణ గ్రంథముల నుండియు పద్యముల నుద్ధరించియున్నది.

శక. 12. శకటరేఫవిర్ణయము— ఇది చాలకాలముక్రింద ఏలూరు మంజువాణి ముద్రణాలయమున ముద్రితమైనది. భారత కూలంకష వ్యాఖ్య రచించిన భారతము లక్ష్మీవతి సోమయాజియే దీనినికూడ రచించెను. రేఫ శకటరేఫ సహితములైన పదముల యుదాహరణములకుఁ జూపుటకై యతఁడు మహాభారతమునుండి యచేకపద్యముల నుద్ధరించి యుండెను.

ద్వి. 13. ద్విరేఫ వర్ణదర్పణము— పేరు సూచించు చున్నట్టి గ్రంథము రేఫశకటరేఫ ధ్వనుల వ్రయోజనమును గూర్చి వివరించును. దీనిని రచించినవాడు 19 శతాబ్ది పూర్వార్థమున నివసించినవాడును, తూర్పుగోదావరి మండలమునందలి నీలవల్లి నివాసియునగు ఓగిరాల తంగనాథకవి. ఈ గ్రంథము

శ్రీ పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారిచే సంపాదితమై 1903 వ సంవత్సరమున ప్రకటింపఁ బడినది. తనకుఁ బూర్వముండిన పెక్కురు లాక్షణికులవలెనే రంగవాదకవియు రేఫ శకటరేఫ సహిత పదముల నుద్ధరించుట యందధిక శ్రద్ధచూపి వివిధ ప్రామాణిక గ్రంథములనుండి ప్రయోగము లొసంగి యుండెను. ఇందు భారతము, భాగవతము భాస్కర రామాయణము మున్నగు గ్రంథములన్నిటికిని భా— యను సంజ్ఞయే వాడఁబడి యుండుటచే నేప్రయోగ మెచ్చటిది యను విషయమున పాఠకులకుఁ గొంత శ్లేశము కలుగును. అదియటుండ నితర రంగములందలి పండితులవలెనే తెలుగున సాధుశకటరేఫములను గూర్చి వివరించిన విద్వాంసులలోఁ గూడ నేపదమున నేరేఫయున్నది యను విషయమున నభిప్రాయభేదములు కనిపించును. అందుచే నొకరు సాధురేఫమున కుదాహరించిన పద్యమునే వేఱొకరు శకటరేఫమున కుదాహరించు చుందురు. ఈ కారణముచే పాఠకుల మనస్సులలోఁ గొంత కలఁత కలుగుచుండును. కాశపాక అన్నమాచార్యుని కుమారుఁడైన పెదతిరుమలాచార్యుఁడు కూడ రేఫశకటరేఫ నిర్ణయమును గూర్చి యొక గ్రంథము వ్రాసియుండెను. అతఁడుకూడ మహాభారతము నుండి రేఫ శకటరేఫధ్వమలుగల పదములను పదబంధములను మూచించి యుండెను. పద్యములు సమగ్రముగా నీయఁబడని కారణమున నీగ్రంథము మనకంతగా నుపయోగ పడజాలదు.

వ్యాఖ్యలు.

భా. కూ. 14. భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజి రచించిన యీ గ్రంథమును గూర్చి యిది వఱకుఁ తెప్పఁబడినది.

భా. సం. 15. భారత సంజీవని — దండిగుంట సూర్యనారాయణ శాస్త్రిలవారును, చరణవాడ సుందరరామ శాస్త్రిలవారును రచించిన యీగ్రంథ మిదివరకు పేర్కొనఁ బడినట్టిదే.

వ్యాకరణములు

అ. పం. 16. అహోబల పండితీయము — దీనికి కవిరోభూషణముని నామాంతరము. ప్రాచరాబాదు నందలి ఆంధ్ర రచయితల సంఘమువారు దీనిని 1905 లోఁ ప్రకటించి యుండిరి. అహోబల పండితుఁడు 17 వ శతాబ్ది చరమపాదమున నివసించి యుండెను. కవిరోభూషణము సంస్కృత భాషలో రచింపఁబడిన ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి యను ఆంధ్ర వ్యాకరణమునకు సంస్కృత వ్యాఖ్యానము. చింతామణి సూత్రములను వ్యాఖ్యానించుచు నహోబలుఁడచ్చటచ్చట నధర్వణకారికలనుఁ గూడ వివరించి యుండెను. ప్రయోగవిషయమున కపులందఱికిని అధికవియైన సన్నయయే పరమప్రమాణమని భావించువారి కోవకుఁడైన వాఁడీ అహోబలుఁడు. వ్యక్తికరణ పారిశుద్ధ్యమున

తిక్కన వంటి మహాకవులు గూడ నన్నయకు ద్వితీయులేయని యాశనియభి
ప్రాయము. అతడు నన్నయ పద్యములకు వటుచుగను ఇతర ప్రామాణిక
కవుల పద్యములను క్వాచిత్కముగను నుదాహరించు చుండును

గు. 17 — గుప్తార్థప్రకాశిక — ఇది రాజమహేంద్రవరమునందలి ప్రభుత్వ కళాశాలలో
నాంధ్ర పండితుడుగా నుండిన కల్లూరి వెంకట్రామ శాస్త్రి గారిచే
(1857 - 1928) రచింపఁబడిన కాలవ్యాకరణ వ్యాఖ్య. ప్రాచీన కాలమున
నాంధ్రశబ్దచింతామణి యాక్రమించిన గౌరవస్థానమును ఆధునిక కాలమున
పరవస్తు చిన్నయసూరి రచితమైన కాలవ్యాకరణ మ్మాక్రమించు చున్నది.
కాలవ్యాకరణముపై మంచి వ్యాఖ్యానములు మూడు నాలుగున్నవి కాని
యందేదియు గుప్తార్థప్రకాశికను మించఁ జాలదు వెంకట్రామ శాస్త్రి
గారు ఆంధ్ర సంస్కృతములందుద్దండ పండితులు వారికి మహాపాశ్చాత్య
విరుదము కలదు. వారు కాలవ్యాకరణము శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారు
రచించిన హరికారి కావళికి యనువాదమో యనుకరణమో యని భావించి
యుండిరి. ఇతర పండితు లెవ్వరు నీ యభిప్రాయమును బలపఱచి యుండ
లేదు. గుప్తార్థ ప్రకాశికలో మహాభారతము నుండి యుద్ధరింపఁబడిన పద్య
ములు పెక్కు గలవు. అవి అప్పటికి ముద్రితములైన భారత ప్రతులనుండి
గ్రహింపఁబడి యుండును. ఈ వ్యాఖ్య 1903 వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే
ప్రచురింపఁబడినది.

ప్రొ. 18. — ప్రాథవ్యాకరణము — ఇది శబ్దరత్నాకర నిఘంటుకర్తలైన బహు
జనపల్లి సీతారామాచార్యులవారిచే (1827-91) రచింపఁబడిన వ్యాకరణము.
వారు నిఘంటువును నిర్మించునపుడు బహు ప్రాచీన గ్రంథములను పరిశీలించి
యుండుటచే నందలి పెక్కుప్రయోగములను నేకరించి ప్రాథవ్యాకరణమున
నుచితస్థలముల లక్ష్యములుగా నొసంగి యున్నారు ఆంధ్రశబ్దచింతామణిక
ధర్మణ కాళికావళి వలె దీనిని కాలవ్యాకరణమునకు శేష గ్రంథమని చెప్ప
వచ్చును. చిన్నయసూరిగారు వను కాలవ్యాకరణమున నాంధ్రము నందలి
పెక్కు ప్రయోగములకు లక్షణముఁ జెప్పి యున్నారు సీతారామా
చార్యులవారు ప్రాథవ్యాకరణమున వారు సాధింపని ప్రత్యేక ప్రయోగము
లకు సూత్రములు రచించి యున్నారు. సూత్ర నిర్మాణ క్రమమున కాల
ప్రాథ వ్యాకరణములకుఁ బోలికయే లేదు. చిన్నయసూరివలె సూత్రములు
నిర్మించు శక్తి తరువాతివారెవ్వరికిని లభించియుండలేదు. కాలవ్యాకరణ
మునకు వలెనే ప్రాథవ్యాకరణమునకును నాంధ్రపండితలోకమున నధికప్రసిద్ధి
యున్నది. దానికి రెండుమూడు మంచి వ్యాఖ్యానములు గూడ రచింపఁ
బడినవి.

అం. 19 ఆంధ్రభాషామహాసనము — ఇది ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమున నాంధ్ర
సంస్కృత పండితులుగాఁ బనిచేసిన మల్లాది సూర్యనాథాయణ శాస్త్రిల
వారిచే రచింపఁబడిన వ్యాకరణ గ్రంథము. వారు సుప్రసిద్ధచైత్యాకరణ
లగుటయే గాక పెక్కు గద్య పద్య కావ్యములు కూడ రచించి యుండిరి.

‘ప్రయోగశరణమ్ వ్యాకరణమ్’ను ప్రాచీన సిద్ధాంతమున కనుగుణముగా వారు వ్యాకరణమును రచించి యుండిరి. చిన్నయసూరి మొదలైన పూర్వ వైయాకరణులు భాషా విషయమున నాంధ్ర కవింద్రుల నందఱిని ప్రామాణి కులుగా గ్రహింపక కవిత్రయము వారిని మాత్రమే యధికముగా గౌరవించి యుండిరి. ఇతరులను వారాధునికులుగా భావించి ద్వితీయ శ్రేణికిఁ జేర్చి యుండిరి. సూర్యనారాయణ శాస్త్రులవారి ప్రాంత సంప్రదాయము నుల్లంఘించి ప్రాచీన మధ్య యుగములందున్న మహాకవులందఱిని ప్రామాణి కులుగా గ్రహించి వారి ప్రయోగముల ననుసరించి వ్యాకరణము రచించిరి ఈ విధముగా వారి వ్యాకరణము కొంత విశాలతరమగుటయే కాక ఆంధ్ర దేశమున నధిక ప్రచారమును గూడ పొందినది.

సం. 20 — ఆంధ్ర వ్యాకరణ సంహితా సర్వస్వము — ఇది నిజముగా నాంధ్ర వ్యాక రణ సర్వస్వమే. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమున నాంధ్ర పండితులుగా నుండిన వజ్జుల చిన సీతారామస్వామిశాస్త్రుగారు దీనిని రచించిరి. వారు వైయా కరణ సార్వభౌములై వ్యాకరణ విషయములను గూర్చి పెక్కు వ్యాసములు, గ్రంథములు రచించియుండిరి. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి కర్తృత్వ విషయమున తోకమున మతభేదములున్నవి. ఆది నన్నయ కర్తృకమే యని విశ్వసించు వారిలో శాస్త్రులవారిొకరు. వైయాకరణ పారిజాతము, చింతామణి విషయ పరిశోధనము, బాలవ్యాకరణోద్యోతము, ద్రావిడభాషాసామ్యములు మున్నగునవి వారు రచించిన ప్రముఖ వ్యాకరణ గ్రంథములు. వారు ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి, అధర్వణకారికావళి, బాలవ్యాకరణము అను మూడింటి యందలి సూత్రకారికలను వ్యాఖ్యానించుచు వానికి సామరస్యము కల్పింప యత్నించి యుండిరి. వా ఖ్యాత సందర్భమున వారు మహాభారతము నుండి యనేక ప్రయోగములను రించి యుండిరి సందేహము గలిగినపుడు తాము తాళపత్ర ప్రతులను గూ పరిశీలించినట్లు వారు తెలిపియుండిరి.

భా. 21 : బాలకవి శరణ్యము — ఇది అప్పటికున్న వ్యాకరణములను గూర్చియు గ్రాంథిక భాషను గూర్చియు పండితులకుఁ గల యాశయములకు సవిమర్శ ముగా పరిశీలించు గ్రంథము. దీనిని రచించినవారు రావుసాపాబు గిడుగు వెంకట రామమూర్తి పంతులవారు. భాషాప్రయోగ విషయమున విశాల తరమైన దృష్టి వహింప వలెనని వాదించినవారిలో వారు ప్రముఖులు. వారి వాదమునకు వ్యావహారిక భాషావాదమని పేరు. సంప్రదాయాను సారులైన విద్వాంసుల యనావశ్యక నియమములు యువరచయితలకు వెఱపు గొలుపుచున్నవనియు, అర్థములేని వ్యాకరణదాస్యము నుండి విముక్తులై వారు రచనలు సాగింపవలెననియు, జీవద్భాషలు పెక్కు శతాబ్దాల నుండి మారుచు వచ్చుచుండగా కవులు వాని యందలి క్రొత్త సౌందర్యము ననుస రించుచునే యున్నారనియు, వ్యాకరణవేత్తలు మాత్రమే శక్తిమత్తరమైన వ్యావహారిక భాషాప్రవాహము కడ్డగించి దానిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవు చున్నారనియు, అజ్ఞాతముగా నైనవారు వాడుక భాషయొక్క ప్రభావము నకు గుఱికాక తప్పదనియు వారి యభిప్రాయము.

జాలకవి శరణ్యమును చేరే అది యే ప్రయోగములతో రచింపఁ బడినదో తెలుపుచున్నది. రామమూర్తి పంతులుగారు తెలుగు కవులు స్వతంత్ర దృష్టితోఁ గావించిన ప్రయోగ సంపదను సేకరించి వానిని తాగుగా పరిశీలించి వ్యావహారిక భాషా ప్రవాహమే వాని కన్నిటికి నాధారముని నిరూపించి యుండిరి.

ని ఘ ం టు వు లు

మహాభారతోద్ధరణములను సేకరించుటకు మేము మూడు ముఖ్యములైన నిఘంటువులను బరిశీలించి యుంటిమి. అవి కాలక్రమానుగుణముగా నిట వివరింపఁ బడుచున్నవి.

శ్రౌ. 22. శౌనుదొరవారి అంగ్లాంధ్ర నిఘంటువు. ఇది మొదట 1852వ సంవత్సరమునఁ బ్రచురింపఁబడి 1936లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి వారిచేఁ బునర్ముద్రింపఁ బడినది. మహాభారత విషయమున శ్రౌనుదొరగారు కావించిన కృషి యిదివఱకు జేర్కొనఁబడినది. వారినాటి కాంధ్రకవుల కాలము లింకను బూర్తిగా నిశ్చయింపఁ బడియుండలేదని తోచును. ఏలయన వారు తెలుగు భారతము సుమారు 1120 ప్రాంతమున రచింపఁ బడెనని ప్రాసియుండిరి. నన్నయభట్టు అప్పటికొక శతాబ్ది పూర్వమే నివసించి యుండినట్లు మనకీపుడు నిశ్చితముగాఁ దెలియును శ్రౌనుదొరవారు మహాభారతమును 'M' అను అక్షరముతోడను పర్యావ్యాసపద్యములను సంఖ్యలతోడను సూచించుచుదురు. ఇప్పుడు లభించుచున్న ముద్రిత ప్రతులలో వారొసంగిన నిర్దేశములను గుర్తించుట క్లేశకరముగా నుండును. మహాభారతమును మొట్టమొదట సంఖ్యాక్రమమునకుఁ దెచ్చినవారు శ్రౌనుదొరవారేయని వారి ప్రాంతలవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ సందర్భమున వారు మహాభారతము నందు కొన్ని చేర్పుమార్పులను జేసియుండిరి. ఉదాహరణమునకు "ఓహరి సాహరి" — అను సమాసమునకు వారు ఆంగ్లమున నర్థమును వివరించి మహాభారతమునుండి M 4-3-157 పద్యమును లక్ష్యముగా నుద్ధరించి యున్నారు వారు కావించిన సూచననుబట్టి యా పద్యము విరాటపర్వము నందలి శృగీయాశ్వాసము నందు 157వ పద్యమై యుండవలయును. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో నది 165వ పద్యముగాఁ గన్పడుచున్నది శ్రౌను దొర వారు తాము తెలుగుభాషయందు జ్ఞానము¹ సంపాదించిన విధమునొక్కచో వివరించి యున్నారు.

"¹ నేను 1817లో ఆంధ్రాక్షరములను నేర్చుకొంటిని 1822 లో దానిని సులభముగా మాట్లాడఁగలిగితిని. 1824 లో తెలుగు కవిత్వమును చదువనారంభించితిని. ఆ సంవత్సరము నందే ఆంధ్రాంధ్ర నిఘంటువు రచించుట కారంభించి స్వల్పవ్యవధానముతో దానిని పదేండ్లకు పైగా కొనసాగించితిని. 1830 వ సంవత్సరమున ఆంగ్లాంధ్ర నిఘంటువును రచింప నారంభించి 21-7-1832 వ తేదీ² ముగించితిని." — మహానుజనందలి ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారమునందలి ఆంధ్రలిఖిత గ్రంథముల పర్జనాత్మక పట్టిక సంపుటము 5. పుట 713

శ.త. 23. శబ్దరత్నాకరము ఇది తెలుగుపదములకు తెలుగుగర్భములొసంగుచు సుప్రసిద్ధ పండితులగు బహుజనప నీ తారామచార్యులవారు రచించిన గ్రంథము. దీనిని మొ మొదట మదరాసు స్కూలుబుక్ ఆండ్ లిటరేచర్ సొసైటీవారు 18 లో ముద్రించియుండిరి. ఇంతవఱకు ముద్రించబడిన తెలుగునిఘంటువుల కెల్ల తలమానికమైనది. తరువాత వెలువడిన నిఘంటువులెల్ల వీని ననుసరించి నట్టిచే. దీనిని రచించుటకిరువది యైదేండ్లు పట్టెనని శ్రీమదాచార్యులవారు వ్రాసియున్నారు. వారు మహాభారతమునుండి పెక్కులక్ష్యముల నుద్ధరించిరి. వారి పాఠములు సాధారణముగా సువరీక్షితములై యుండును వారు వర్వాక్యాసముల సంఖ్యలే కాని పద్య సంఖ్యల నొసంగరు. అవికూడ నిచ్చినచో పాఠకులు లక్ష్యములను మూల గ్రంథములందు పరిశీలించుట కవకాశము హెచ్చుగా నుండెడిది.

సూ. 24 సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటువు. ఇది 8 సంపుటములుగా వ్రాయబడిన విస్తృతతరమైన నిఘంటువు. ఇంతవరకేడు సంపుటములు మాత్రమే ముద్రితమైనవి. ఇది కాకివాడయందలి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు పక్షమున 1936 వ సం. నుండి ప్రచురింపఁ బడుచున్నది. పరిషత్తునకు రూపుదిద్దిన ఆయంతి తామయ్య పంతులుగారి పంపాదకత్వముననే మొదటి రెండు సంపుటములును వెలువడినవి. ఈ ప్రణాళికను శ్రీ పితామహర మహాశాఖగారు పోషించియుండిరి. సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటువు తెలుగుపదములకు సమానములైన తమిళ శబ్ద పదముల నిచ్చియుండుటచే నది శబ్దరత్నాకరమునకు మెఱుగులు దిద్దినదని చెప్పవచ్చును. ఇందు మహాభారతమునుండియు నితర ప్రమాణ గ్రంథముల నుండియు లక్ష్యములు విరివిగా నొసంగఁబడియున్నవి. కొన్ని లక్ష్యములు అనవ్యవహారము నుండియు, ప్రాచీన శాసనముల నుండియుకూడ గ్రహింపఁబడినట్లు తోచును. ఇందు వర్వాక్యాస పద్యసంఖ్యలు కూడ నొసంగఁ బడియుండుటచే మూలగ్రంథములందు ఆ పద్యములను వెదకుటకు క్షేపడవలసిన యవసరములేదు.

సంకలనములు

సం. 25 మడికి సింగన - సకలనీతిసమ్మతము. ఈ సింగన పద్యపురాణమును కూడ రచించెను. అతడు సకలనీతి సమ్మతమును శ. 1842 (1420) సం. న, కూర్చి నట్లు చెప్పియున్నాడు. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు సకలనీతి సమ్మతమును విస్తృతకవి వరంపరలో × సంఖ్యగా 1928 వ సంవత్సరమున ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ముద్రణాలయమున ముద్రించియున్నారు మడికిసింగన వివిధ కవుల నుండియు మహాభారతాది గ్రంథముల నుండియు రాజనీతికి సంబంధించిన పద్యములు గ్రహించి యీ గ్రంథరూపమున సంకలనము కావించెను. ఇందలక్ష్యములు ప్రాచీనములు నగు పెక్కు గ్రంథములనుండి పద్యము లుదాహృతములైనవి. అందుఁ గొన్ని శాశ్వతముగా వృత్తములే యయిపోయినవి. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు సకలనీతిసమ్మతమునకు నమూనామైన యుపోద్ఘాతము రచించి

యున్నారు అందు ప్రబంధమణిభూషణమను గ్రంథముకూడఁ జేర్కొనఁ బడినది. సింగన రాజనీతి సిద్ధాంతములను కామండకము, నీతిపారము, పంచ తంత్రి, ముద్రామాత్యము, మహాభారతము, బద్దెనవీతి మున్నగు మూల గ్రంథముల నుండి సేకరించి యుండెను. మహాభారతమందు రాజనీతి ప్రసక్తి యధికముగాఁ గల శాంతి సభాపర్వములనుండియే యతఁ డెక్కువ పద్యముల నుద్ధరించి యుండెను

ప్ర క్తి ర్ణ ము లు

భా.భ.28. భారతఘక్తి. దీని నాకొండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిగారు రచించిరి. దీనినిగూర్చి యిదివఱకు వివరింపఁ బడినది.

స భా ప ర్వ ము

సభాపర్వ విషయమున మేము గ్రహించిన విమర్శన సాధన సామగ్రి క్రింద వివరింపఁ బడుచున్నది.

1. అ. ఉ. వి. సం. 5. ఆదిపర్వ సందర్భమునఁ జేర్కొన్న 5 వ పంఖ్యగల తాళపత్ర ప్రతియే. ఇందు 162 నుండి 201 వఱకుగల పత్రములలో సభాపర్వము నందలి రెండాశ్వాసములును సంపూర్ణముగా నున్నవి.
2. ఆ. ఉ. వి. సం. 7. ఆదిపర్వ సందర్భమునఁ జేర్కొన్న 7వ పంఖ్యగల తాళపత్ర ప్రతియే. ఇందు 232 నుండి 301 వఱకునుగల పత్రములలో సభాపర్వమునందలి రెండాశ్వాసములును సంపూర్ణముగా నున్నవి.
3. ఇ. ఉ. వి. సం. 8. ఇందశ్యమేధాశ్రమవాస మౌసల మహాప్రస్థాన స్వర్గారోహణ సౌప్తిక సభాపర్వములున్నవి. ఇందు సభాపర్వము చివర 181నుండి 208 వఱకును గల పత్రములలో నున్నది స్థితి కాగుగానున్నది పరిమాణము 17న్నర" X 13" కమ్మలు 208. ఈతాళపత్రప్రతి యజమానుఁడు తనయవసర క్రమము ననుసరించి భారతమునందలి యాయాపర్వములను వ్రాయించుకొని యుండును.
4. ఈ. ఉ. వి. సం. 33. ఇందు సభాపర్వము సంపూర్ణముగా నున్నది. 42 కమ్మలు. కాలము పేర్కొనఁబడినది. విరోధి భాద్రపద బహుళ చతుర్థి వారము తేదు.
5. ఉ. ఉ. వి. సం. 127. సభాపర్వము సంపూర్ణము. స్థితికాగున్నది 28 కమ్మలు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు కాకినాడ.
6. ఉ. ఉ. వి. సం. 158. సభాపర్వము సంపూర్ణము. స్థితి కాలకాగుగా నున్నది. 42. కమ్మలు. కాకినాడయందలి. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారికి సజ్జా రామయ్యగారు బహూకరించిరి

7. ఎ. ఉ. వి. సం. 161. సభా, సౌప్తిక, క్షద్ధ, శల్బపర్వములు. సంపూర్ణముగా నున్నది. స్థితిబాగున్నది. సభాపర్వము 213 నుండి 260 పత్రమువఱకు నున్నది అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. కాకినాడ
8. ఏ. ఉ. వి. సం. 162. సభాపర్వము. సమగ్రము స్థితిబాగున్నది. క్రిములచ్చటచ్చట కొంచెము కొట్టివేసినవి. పరిమాణము. $17'' \times 1.4''44$. కమ్మలు. అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు. కాకినాడ.
9. ఐ. ఉ. వి. సం. సభాపర్వము. సమగ్రము. స్థితి చాలబాగున్నది. పరిమాణము $14\frac{1}{2}'' \times 1.2''$; 78 కమ్మలు. తేది. రాక్షస అధికాపాద బహుళసప్తమీ శుక్ర వారము. జూలై 8. 1855 లేఖకుడు జొన్నలగడ్డ వ్యాసులుగారి ద్వితీయ కుమారుడు వ్యాఘ్రి. అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు కాకినాడ.
10. ఒ. ఉ. వి. సం. 167. సభాపర్వము. సమగ్రము. పరిమాణము $17 \times 13''$ 63 కమ్మలు చాలశిథిలమైనది. దీనిని చాల జాగ్రూకతతో నుపయోగించ వలయును. తొట్టియం సీతారామయ్యగారు కాకినాడ యందలి అంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారికి దీనిని బహుకరించిరి.
11. ఓ. ఉ. వి. సం. 171. సభాపర్వము అసంపూర్ణము. స్థితి బాగున్నది. 42 కమ్మలు. అదినుండి ద్వితీయాశ్వాసమునందలి 151 వద్యమువఱకు నున్నది అంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ.
12. ఔ. ఉ. వి. సం. 172. సభాపర్వము. సమగ్రము. స్థితిబాగున్నది. 59 కమ్మలు సాంబ శివుడను లేఖకుడు గుడిమెట్ట తిమ్మరాజుగారి కుమారుడైన శేషయ్యగారి కొఱకు, రెండ్రినామ సంవత్సర మార్గశీర్ష శు సప్తమీ సోమవారమునాటికి సభాపర్వము సంపూర్ణముగా వ్రాసియిచ్చెను. ఈ కాలము 28 నవంబరు 1800 సంవత్సరమునకు సమానము. ఇది నందిగామ తాలూకా యందలి గుమ్మడితుట్ల గ్రామమున సంపాదించబడినది. అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. కాకినాడ.
13. క. ఉ. వి. సం. 204. సభాపర్వము సంపూర్ణము. 90 కమ్మలు. స్థితిబాగున్నది. ప్రథమాశ్వాసము చివరసిద్ధార్థినామ సం॥ కార్తిక శు పూర్ణిమనాటికి వ్రాయబడినదని యున్నది. ద్వితీయాశ్వాసము చివర సిద్ధార్థి నామ సం॥ (10-11-1810) మార్గ శీర్ష శు దశమీ శనివారమునాటికి ఆకుల రంగనాయకులచే వ్రాయబడినదని యున్నది. రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము.
14. ఖ. ఉ. వి. సం. 205. సభాపర్వములు సంపూర్ణములుగానున్నవి. స్థితిబాగున్నది. 264 కమ్మలు సభాపర్వము 1 నుండి 53 పత్రముల వఱకు నున్నది. రాజమహేంద్రవరము నందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము నుండి యెరవు తెచ్చుకొన్నది. లేఖకులు సభాపర్వములు వ్రాయుటకు పట్టినకాలమును గూర్చి వివరము లొసంగియున్నారు. సభాపర్వమునందలి ప్రథమాశ్వాసమును దతారు

నరసింహారావు స్వోపయోగమునకై ప్లవంగనామ సం. ఆషాఢ బ దశమీ శుక్ర వారమునాడు వ్రాయుట కారంభించి ప్లవంగనామ శ్రావణ శు తృతీయా శుక్రవారమునాడు రాత్రి 8 గంటలకు (రెండు గడియలు) పూర్తిచేసెను పభా పర్వ ద్వితీయాశ్వాసము చివర యశఁడు మరల" దశారు నరసింగరాయడు ప్లవంగనామ సంవత్సర ఆషాఢ బ దశమీ శుక్రవారమునాడు ఆరంభించి సభా పర్వమందలి రెండాశ్వాసములను భాద్రపద బ పంచమి (ప్లవంగనామ సం॥ మే అయి ఉండును) బుధవారము మధ్యాహ్నము వరకు పూర్తి గావించెను." ఇది 29-9-1847 తేదీకి సమానము. దీనినిబట్టి లేఖకుడు 298 గద్యపద్యములతో గూడిన ప్రథమాశ్వాసమును సరాసరి రోజు 1 కి 33 పద్యగద్యములచొప్పున 9 రోజులలో పూర్తిచేసినట్లు తెలియుచున్నది లేఖకులు రోజునకు 30 నుండి 40 పద్య గద్యములవఱకు సులభముగా వ్రాయగలరని గ్రహింపవచ్చును. దశారు నర సింహారావు అను లేఖకుడు స్వోపయోగము కొఱకై మహాభారతము వ్రాసికొని యుండుటచేకొంతసంస్కారము కలవాడుగా కాన్పించుచున్నాడు. ఇది అతనికి భారతము నెడగల స్వార్థగ్రహితమైన ఆసక్తినిగూడ వ్యక్తము చేయు చున్నది. ఆరణ్యపర్వము అశుభప్రదమను అభిప్రాయముండుటచే పృజలు దాని సరుదుగ వ్రాయించుకొనుచుండిరి. అందుచేతనే మనకు ఆరణ్యపర్వముయొక్క లిఖితప్రతులు చాల తక్కువగ కానవచ్చుచున్నవి నరసింగరాయడు మాత్రము దీర్ఘమును కొన్నియెడల విసువు కలిగించునదియునగు నీపర్వము నంతను తన కొఱకు శ్రమపడి వ్రాసికొనియుండెను. అశఁడు తాను మంగిపూడి సూర్య నారాయణగారి యొక్కయు తుమురాడ అనంతన్నగారి యొక్కయు మాతృ కలనుండి ఆపర్వములను చూచి వ్రాసికొన్నట్లు తెలిపియున్నాడు.

15. గ. ఉ. వి. సం. 207 సభాపర్వము సంపూర్ణము, స్థితిభాగున్నది. ఆయసంవత్సర ఫాల్గున శుద్ధ తృతీయా శనివారము మధ్యాహ్నమునకు మాతృక ననుసరించి సభాపర్వ ప్రథమాశ్వాసము కాకులపాటి పెదవీరన్న కుమారుడైన నరసన్నచే వ్రాయఁబడినది. ఇది 1775వ సంవత్సరము మార్చి 4వతేదీకి సమానము. ద్వితి యాశ్వాసము చివర మరల మన్మథనామ సంవత్సర శ్రేష్ఠశుద్ధ పంచమీ శుక్ర వారమని పేర్కొనఁబడినది రాజమహేంద్రవరమునందలి గౌతమీ గ్రంథాలయము.

16. ఘ. ఉ. వి. 908/S ఈ వ్రాతప్రతి ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమందలి సంస్కృత అకాడమికి చెందినది. సభాపర్వము సంపూర్ణము స్థితిభాగున్నది. కమ్మలు 72. లేఖ కుడు వ్రాసిన ఒకళ్లోకముతో మాతృకవలెనే నేను వ్రాసినప్రతి యనియున్నది తచ్చైనను ఒచ్చైనను నాదోషమేదియు లేదని తెల్పుఁబడినది. దుర్భుతి నామ సం వత్సర చైత్ర బహుళ సప్తమీ గురువారమునాటికి గన్నమరాజు కొమ్మగడ్డ సభాపర్వమును చూచి వ్రాసియుండెను ఇది 11-4-1778 తేదీకి సమానము.

17. చ. ఉ.వి సం. 532/S (24 వరుస సంఖ్యగల ఆదిపర్వముతో సమానము) ఈవ్రాత ప్రతి ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమందలి సంస్కృత అకాడమికి చెందినది. ఆది

సభాపర్యములు సంపూర్ణములు. స్థితి కాగుగానున్నది. పరిమాణము $18'' \times 15''$ కమ్యులు 302. సభాపర్యము 129 నుండి 159వ పత్రము వఱకు నున్నది. శోధకృత్సంవత్సర శాబ్రపద బహుళ త్రయోదశి అపరాహ్ణమునకు గజం అచ్చన్నగారి తమ్ముడైన లక్ష్మీనరసుగారి ప్రైవలవాయి చెల్లయ్య దీనిని వ్రాసియుండెను ఈకాలము క్రీ. శ 1782వ సంవత్సరమునకు సమానము

18. ఛ. టి. యమ్. 40 సభాపర్యము సంపూర్ణము. ఈవ్రాతప్రతి తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమున నున్నది స్థితి కాగుగా నున్నది. పరిమాణము $15'' \times 1 \frac{3}{8}''$ 54 పత్రములు 1000 గ్రంథములు

ఇచ్చట వ్రాతప్రతులతో మేము గ్రహించిన ముద్రితప్రతులను సరిచూచుటను గూర్చి యిందుక వివరింపవలయును. అందు చాలభాగము విశ్వవిద్యాలయ మందే చేయబడినది. వ్రాతప్రతులను బయటివారికిచ్చుట కంగీకరింపనిచోట్లకు మాయొద్ద పనిచేయు పండితులను బంపితిమి. బయటనుండి సరిచూచుటకు మేము పాధారణముగా రెండేసి వ్రాతప్రతులను మాత్రమే యెన్నియుంటిమి రావు సాపాబు గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు తంజావూరు గ్రంథాలయమునుండి పారములను సేకరించి యుండుటచే మేమందలి వ్రాత ప్రతులను వేటుగా సరిచూచి యుండెదరు. ఇతర పర్యములకు తంజావూరు గ్రంథాలయ పాఠములను సంపాదించి యుంటిమి.

19. జ టి. యమ్ 37 సభాపర్యము సంపూర్ణము స్థితి కాగుగానున్నది పరిమాణము $18'' \times 15''$ పత్రములు 74. గ్రంథములు 1000. ఈవ్రాతప్రతి తంజావూరు సరస్వతీ గ్రంథాలయమున నున్నది.

ప్రాదరాజాదునందలి స్వామిని కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులుగా నున్న డా. ప రమావతిరావుగారును, గద్వాల ప్రభుత్వ కళాశాలలో బోధకులుగా నున్న శ్రీ టి ప్రభాకరరెడ్డిగారును తంజావూరు సరస్వతీ గ్రంథాలయము నందుండి యెన్నుకొన్న వ్రాతప్రతులతో అదివర్యము తప్ప మిగిలిన పర్యముల నన్నిటిని సరిచూచి యుండిరి మా సంఘమువారి ప్రయోజనమునకై వారిని ప్రత్యేకముగా తంజావూరు పంపియుండిరి

20. ఝ. సం 74883. సభావిరాటోద్యోగ పత్యములు సంపూర్ణములు. స్థితి కాగుగా నున్నది, అందు సభాపర్యము 1 నుండి 48వ పత్రమువఱకు నున్నది. అందు రెండుతేదీలు మాచింపఁబడినవి. రాజుసంవత్సర మార్గశి 9. నల సంవత్సర పెర టాసి 1. ఇది బహుళః 1804వ సంవత్సరమై యుండవచ్చును. ఇది దాడితాత్య మైన వ్రాతప్రతిగా గనిపించుచున్నది. దీనిని శ్రీ కె. సూర్యనారాయణగారు అడయారు గ్రంథాలయమున సరిచూచి యుండిరి.

21. ట. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము సభాపర్యము సంపూర్ణము చాల ప్రాత వ్రాత ప్రతి. వ్రాత కాగుగానున్నది. 142 కమ్యులు. 1278 గ్రంథములు. మన్మథ నామ

సంవత్సరాపాద శుద్ధ పంచమీ బుధవారము నాటికి సభా పత్యమంతయు నేతటి లచ్చన్నచే వ్రాయఁబడినది. ఇది 3-7-1527 తేదీకి సమానమై యుండవచ్చును.

దీనిని శ్రీ కె. జోగయ్య శర్మగారు సరిచూచి యుండిరి.

22. డ. సం 7/1111/N18-8 అంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము సభాపర్వము సంపూర్ణము. వ్రాఁతది. అచ్చటచ్చట క్రిములచేఁ గొట్టివేయఁ బడినది. పరిమాణము 45 X 11 సెం. మీ. కమ్మలు 78. 1857 గ్రంథములు వ్రాఁత బాగుగానున్నది చరాశవ నామ సంవత్సర శాత్రపదబహుళ దశమీ శానువారమునాటికి సభాపర్వ మంతయు రామేశ్వ గోనయ్యచే చూచి వ్రాయఁబడినది. ఇది 4-8-1420? తేదీకి సమానము.

దీనినికూడ శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మగారే సరిచూచియుండిరి.

23. డ సం. 75086. అడయారు గ్రంథాలయము. సభారణ్యపర్వములు సంపూర్ణములు. స్థితి ఒకమాదిరిగా నున్నది. 204 పత్రములు. సభాపత్యము 1 నుండి 4వ పత్రము వఱకు నున్నది

దీనిలేఖన కాలమునుగూర్చి రెండు సూచనలున్నవి. ఈప్రతిని మానవెల్లి కాంతయ్య వ్రాసియుండెను 1. అతయనామ సంవత్సర విశాఖబహుళ పంచమీ బుధవారము 7-5-1806 (2) అతయనామసంవత్సర ఆశ్వయుజ శుద్ధ అష్టమీ శానువారము.

దీనిని అడయారుతో శ్రీ కె. సూర్యనారాయణగారు సరిచూచి యుండిరి.

- 24-ల- బ్రౌనుదొరవారి కాగితపు వ్రాఁతప్రతులు
- 25 వ- బ్రౌనుదొరవారి వ్రాఁతప్రతులందలి యితర పాఠములు.
- 26 వా. వావిళ్ళ ముద్రణము. మేము మూలముగా గ్రహించినది
27. వీ వీరేశలింగంగారి ముద్రణము 1901
28. శ. లండను ప్రతి.
29. ప. కరాలపాటి రంగయ్యగారి ప్రతి 1852.
- 30 సం. వావిళ్ళముద్రణమందలి అధస్సూచికలు.
31. శ. ఆనందముద్రణము
32. శ. ఆనందముద్రణమందలి అధస్సూచికలు.
33. క.భూ. కవిశిరోభూషణము. దీనికే అహోబిలపండితీయమని నామాంతరము.
34. ఛం. ఆదిపర్వమునకు సంబంధించిన 'ఛందము'తో సమానము.
35. స. ల సర్వలిక్షణసారము. ఆదిపర్వమునకు సంబంధించిన ల సా తో సమానము.

28 నుండి 32 వఱకునుగల సంఖ్యలతోఁ గూడినవి ముద్రితప్రతులు. అవి ఆదివర్స సందత్తమున వర్ణితములైన వానితో సమానములు. 33 నుండి 36 వఱకును గల సంఖ్యలతోఁ గూడినవి కూడ ఆదివర్స సందత్తమున ప్రాతప్రశుల వరుసలో వర్ణింపఁ బడినవి.

సంఘములు

ఈమహాభారత సంశ్లేషిత ప్రతిపాదనము వ్యక్తులచేఁ గాక పండిత సంఘములచేఁ జేయఁబడుచున్నది. అట్లు చేయుటవలన మేళ్ళును గీళ్ళును గూడఁగలవు. సంపాదకులు వ్యక్తులై నచోఁ బనిని వేగముగా జేయుట కవకాశమున్నది. సంఘములద్వారా సంపాదనము జరిగినచో బహువ్యక్తుల అనుభవాలలో చనవలని తాభము కలుగుట కవకాశమున్నది. కూలంకషముగాఁ జర్చించి వారొక యంగీకారమునకు వత్తురు. దీనివలనఁ గొంతఅలస్యము కలుగుట నిజమేయైనను లాభముకూడ విరివిగా నుండును ఇంతవఱకు ఆదిసభాతత్వ పర్వముల సంపాదనము జరిగినది. విరాటపర్వ సంపాదనము జరుగుచున్నది. ఈక్రింది విద్వాంసులలోఁ గొందఱు అధికకాలము గొందఱు కాలమును సంపాదన కార్యము జాల్సొనియుండిరి

1. ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము
2. డా. దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని.
3. ఆచార్య నిడుదనోలు వేంకటరావు.
4. ఆచార్య బి. లక్ష్మీనారాయణరావు.
5. డా. పల్లా దుర్గయ్య.
6. డా. విరుదురాజు రామరాజు
7. డా. పాటిబండ మాధవశర్మ.
8. డా. మధుపు కులశేఖరరావు.
9. శ్రీ అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ.
10. డా. కేతవరపు రామకోటిశాస్త్రి.

కటీవలనే శ్రీ చెలమచర్ల రంగాచార్యులుగారును, డా. బి. వి. కుటుంబరావు గారును డా. కె. సుప్రసన్నాచార్యులుగారును సంపాదన కార్యమున నియోగింపఁ బడిరి.

శ్రీమాన్ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు, శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు, శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు అను పరిణతులైన విద్వద్వర్గుల సలహా సహకారము లీప్రణాళికకు లభించినవి. ఆదర్శ సంపాదిత విభాగమునుగూర్చి విద్వాంసులనుండి అభిప్రాయములు వచ్చిన తరువాత సలహాదారులతోఁగూడిన విస్తృత సంపాదకవర్గము కొన్నిరోజులు సమావేశమై భావి సంపాదన కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. ఆ విద్వాంసు లిచ్చిన సూచనల ననుసరించి యంతవఱకును సంపాదితములైన భాగముల వునఃపరిశీలనము కావించఁ పడినది.

ఈ ప్రణాళిక కార్యనిర్వహణ విధానము చాల సరళమైనది సంపాదకవర్గము నిర్ణయముల నొక కార్యనిర్వహణోద్యోగి కార్యరూపము నొందించును. ఆర్థిక విషయములు విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షుల అంగీకారమునకుఁ బంపబడును. కార్యనిర్ణయ సంఘ మాంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి అధ్యక్షులును, ఉత్తరప్రదేశ్ రాజ్యపాలకులు నైన మాన్యశ్రీ డా. జెజువాడ గోపాలరెడ్డిగారి సలహా లాభమును బొంతఁజాలినది. భారత కాసపసభా సభ్యులైన శ్రీ మాకల నరోత్తమరెడ్డిగారును, ఆంధ్ర. సాహిత్య అకాడమి కార్యదర్శులైన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారును ఆదిమండియు ప్రణాళికయెడ వత్సంతాభిమానమును ప్రదర్శించుచున్నారు. పూర్వము విశ్వవిద్యాలయ విరాళ సంఘము పక్షమున పమీకరణోద్యోగులుగా నుండిన శ్రీ డి. హనుమంత రావుగారు ప్రణాళిక విషయముల నత్యంతశ్రద్ధతోఁ బరిశీలించుచు ననవరతమైన సహకారమునంగి యుండిరి శ్రీ బి. లక్ష్మీనారాయణరావు, శ్రీవిడుదవోలు వెంకటరావు, డా. బి. రామరాజు, ఆచార్య కె లక్ష్మీరంజనముగార్లు పరుసగా కార్యనిర్వహణోద్యోగులుగాఁ బనిచేసియుండిరి.

సంశోధిత ముద్రణము ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ముద్రాలయమునంతే ముద్రింపఁ బడుచున్నది. తెలుగులో భారతమువంటి యుగ్గంధమును ముద్రించుటకుఁ దగిన సాధనసామగ్రి పూర్తిగా లేకపోయినను ముద్రాలయమావశ్యకమును బట్టి సాధనమును నిర్వహింపఁ జాలినది. ముద్రాలయ సంచాలకులకును, అందలి యుద్యోగులకును మాఅభివందనములు. ముద్రావిధానమునకును, గ్రంథబంధనాదులకును ఇంతకంటె మెఱుగులు తీర్చుట కనకాళమున్నట్లు కనిపించును. ప్రూపులు చదువుట ఇంతకంటెను నిర్దుష్టతరముగా జరుపవలసి యున్నది.

మా కార్యాలయమున పండితులుగాఁ బనిచేయుచున్న శ్రీ విడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావుగారు ప్రణాళికా కార్యమున నిరంతరముగాఁ బని చేయుచున్నారు. ఈ ఉపోద్ఘాతము చ్రాయునప్పుడు కావలసిన ఉద్గరణముల నన్నిటిని సమకూర్చి వారు మాకు చాల సాయమొనరించిరి. లిఖితగ్రంథాలయములను గూర్చియు, అపూర్వ గ్రంథ ప్రచురణములను గూర్చియు వారు చాలవిషయములను సేకరించి యున్నారు.

ఉ ప స ం హ ర ణ ము

మహాభారత సంశోధిత ముద్రణవిషయము మొదట తలపెట్టినది. 1959వ సంవత్సరపు ఆగస్టుమాసమున అప్పటినుండి ఆది సభాపర్వములతోఁ గూడిన ప్రథమసంపుటము ముద్రితమగువఱకు అనఁగా 1961 ఆగస్టు మాసమునఁజు తొమ్మిదిసంవత్సరములైనది. ఈ ప్రణాళికను ప్రోత్సహించుచున్న ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమువారును, దీనికిఁ గావలసిన ఆర్థికసహాయ్యమొనఁ గూర్చుచున్న ప్రభుత్వములును ఈకార్యము చాలమందముగా జరిగినదని భావించవచ్చును కాని భారవంతమైన యీ కార్యము స్వభావమును సమర్థింపఁజాలును “మహాత్మాచ్య మహాభారత ముచ్చతే” యని ఋషులు మహాభారతమును నిర్వచించి యుండిరి. అదియునుగాక పూర్వపు విద్యవ్యవస్థారేఖ్యతెందరో శ్రద్ధతో పరిశీలనచేసి విడిచిన యీ రంగమున బనిచేయుట కత్యధికమైన జాగరూకత కావల

యును. పై తొమ్మిది వత్సరములలో సగము కాలమార్థిక సాహాయ్యమునకై అట్టులు చాచుటలోనే కడచిపోయినది. తరువాత ప్రాచీనములైన తాళపత్రప్రతులను, ముద్రిత ప్రతులను సంపాదించుట కష్టపాద్యమైనది. సుమారు ౧౯౦౬ లక్ష పాదములతో, గూడిన (21013 వద్యగద్యములు) మహాభారతము వంటి గ్రంథమును తాళపత్రప్రతులతో సరి చాచుటకుఁ జాలకాలము పట్టినది.

ఈ ప్రణాళికలోఁ గాలమంతయు దీనికొకటే వినియోగించు సంపాదకవర్గములేదు విశ్వవిద్యాలయోద్రాక్షాభివృద్ధికి తమకు విశ్రాంతి యున్నప్పుడు సంపాదనకార్యము సాగించుచుందురు. మొట్టమొత్తము విశ్వవిద్యాలయోద్రాక్షాభివృద్ధికును విద్యార్థులును గలసి పరస్పర సహకారముతో నీ కార్యము గ్రహింపవలెనని యూహింపఁ బడినది. కాని మానవులకు సహజమైన ములైన లోపములకును, అదర్శములకును అనుకొన్నట్లు చేయుటకును గల వైరుధ్యమునకును గొంత యవకాశ మొసంగవలసి యుండును. అయినను ఫలితమంత నిరాజనకముగా లేదు భావికార్యమునకు దృఢమైన పునాది వేయఁబడినది. సంవత్సరము పొడుగునను స్థిరముగను, సమర్థముగను పనిచేయు విద్వాంసులు కావలయును. పూనాయందలి శంకార్యుర ప్రాచ్యసంస్థాపకానికి సంస్కృత భాషత సంశోధిత ప్రతిని సిద్ధముచేయుటకు సుమారు నలువదియేండ్లు పట్టినది. ఆంధ్ర మహాభారతమంత విస్తృతమైనదికాదు ; దానికి సంబంధించిన సమస్త లంత వైవిధ్యముతోఁ గూడినవికావు. అందుచే స్థిరముగను శ్రద్ధగను పనిచేయు విద్వాంసులు దానిని నాలుగై రేండ్లలోఁ బూర్తిచేయవచ్చును.

ఆంధ్రదేశము నందలి శిష్టజను లీమహాభారత సంశోధిత ముద్రణమున నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱనలను మువ్వరు మహాకవులకుఁ దగిన స్మృతిచిహ్నమును బరికించి యానందింతురు గాక.

హైదరాబాదు,
8-8-1988

దివాకర్ల వెంకటావధాని

—: ౦ :—

విషయ సూచిక

ఆదిపర్వము

ప్రథమాశ్వాసము

విషయము	సంస్కృత మూలము	పుట
అవతారిక		1
భారతకథా ప్రస్తావన	1-1-8	9
పర్వానుక్రమణిక	1-2-84	11
పర్వసంగ్రహము	1-2-71	18
భారతసంహితా నిర్మాణ ప్రశంస	1-1-83	27
శమంతపంచకాక్షాహిణీ సంఖ్యాకథనము	1-2-1	29
సరమ వృత్తాంతము - జనమేజయుని పురోహిత వరణము	1-3-1	31
ఉదంకుండు పౌష్యమహాదేవికుండలంబులం దేబోవుట	1-3-86	33
తక్షకుండు కుండలంబు లవహరించుట	1-3-138	35
తక్షకుండు కుండలంబులం దెచ్చి యుదంకున కిచ్చుట	1-3-158	38
ఉదంకుండు జనమేజయునకు సర్పయాగ బుద్ధి గలిగించుట	1-3-177	41
భృగువంశ కీర్తనము - భృగువగ్నికి శాప మొసంగుట	1-5-3	43
చ్యవనునివలన బుతోముండను రాక్షసుండు చచ్చుట		44
ప్రమద్వర సత్పరశ్చయై చచ్చి మరల బ్రదుకుట	1-8-1	47
సహస్రపాదుని వృత్తాంతము	1-10-8	49

ద్వితీయాశ్వాసము

కద్రూవినతలు పుత్త్రులంగోరి పడయుట	1-14-5	53
అనూరుండు జనించి వినతకు శాపమిచ్చుట	1-14-14	54
దేవాసురు లమృతమును బడయఁగోరి సముద్రమును మధించుట	1-15-5	55
దేవదానవుల యుద్ధము	1-11-10	58
కద్రూవినత బుచ్చైశ్రవమును జూచి పందెములు సలుచుట	1-18-1	59

వీనతకు గరుడుండు జనీయించుట	1-20-4	62
గరుత్మంతుఁ డమృతంబుఁ దెచ్చుటకుఁ దల్లియనుమఱిఁ		
గొనుట	1-24-1	66
గజకచ్చసముల వృత్తాంతము	1-25-10	68
గరుడం డమృతహరచార్థం బెగయుట వాలఖిల్లుల		
వృత్తాంతము	1-26-37, 1-27-4	71
గరుడఁ డమృతరక్షకులతో యుద్ధము సేయుట	1-28-1	74
శ్రీమన్నారాయణుండు గరుడునకుఁ బ్రసన్నుడగుట-		
ఇంద్రుండు వానితో స్నేహించుట	1-29-12	77
బ్రహ్మయనుజ్ఞవలని శేషుండు భూభారంబు		
దాల్చుట	1-32-2	81
వాసుకితల్లి శాపంబునకు వగచుట	1-33-1	82
జరత్కారుండు వివాహంబు చేసికొనఁబూనుట	1-42-9	88
జనమేజయునకుఁ బరీక్షితు శాపకారణంబు మంత్రులు		
చెప్పుట	1-36-8	92
కశ్యపునకుఁ దక్షకుండు గోరిన థనం బిచ్చి మరల్చుట	1-38-31	97
తక్షక విషాగ్నిచేఁ బరీక్షితుండు హర్మ్యంబుతోడ		
దగ్ధుం డగుట	1-39-19	100
జనమేజయమహారాజు సర్పయాగము సేయుట	1-46-6, 1-46-23	101
అస్త్రీకుండు సర్పయాగము నివారించుట	1-49-17	107

తృ తీ యా శ్వా స ము

వ్యాసుండు జనమేజయునకు భారతకథంబెలుప		
వై శంపాయను నియోగించుట	1-54-1	113
భారత మహిమము		115
పాండవ ధార్తరాష్ట్రుల భేదకారణ సంగ్రహము	1-55-6	116
ఉపరిచరపసుమహారాజు వృత్తాంతము	1-57-1	120
మత్స్యగంధి వృత్తాంతము	1-57-50	124
శ్రీ వేదవ్యాసమునీంద్రుని యవతారము	1-57-70	126
భీష్మాదిపీరులు దేవదానవాదుల యంశంబువలనఁ		
బుట్టుట	1-58-3	127
దేవదానవప్రముఖుల యుత్పత్తిక్రమము	1-59-9	130
దేవదానవాద్యంశములచే భూమియందుఁ		
బుట్టిన వారిక్రమము	1-57-84	136
కౌరవవంశ వివరణము	1-70-10	141
యయాతిమహారాజు చరిత్రము	1-71-3	144
కచుండు దానవహతుండై మృతసంజీవనిచేఁబ్రదుకుట	1-71-30	147
యయాతి సూతంబడిన దేవయాని నుద్ధరించుట	1-73-14	152

శర్మిష్ఠదాసియై దేవయానిం గొలుచుట	1-75-13	156
యయాతిమహారాజు దేవయానిని వివాహంబగుట	1-76-8	157
యయాతి శర్మిష్ఠకుఁ బుత్రదానంబు సేయుట	1-77-10	161
శుక్రుఁడు యయాతికి శాపం బిచ్చుట	1-78-24	165
యయాతి యదుప్రముఖులకు శాపం బిచ్చుట	1-79-1	167
యయాతి పూరునకు బోధించిన నీతులు	1-82-8	171
ఇంద్రుండు యయాతిని స్వర్గలోకశ్రష్టునిఁ జేయుట	1-83-3	172
యయాతి యష్టకాదు లడిగిన ప్రశ్నలకు సంక్షేప రూపంబున సమాధానంబు లొసఁగుట	1-84-3	174

చ తు ర్థా శ్వా స ము

పూరువంశ క్రమము	1-90-11 (1-89-4)	170
దుష్యంతుఁడు వేఁట కరుగుట	1-89-1	182
కణ్వశ్రమవర్జన	1-84-3	183
శకుంతల దుష్యంతునకుఁ దనజన్మ క్రమం బెఱింగించుట	1-85-14	188
దుష్యంతుండు శకుంతలను వివాహంబు సేసికొనఁ గోరుట	1-87-1	192
భరతుని జననము	1-88-1	195
కణ్వమహాముని శకుంతలను దుష్యంతుపాలికిం బంపుట	1-88-10	197
దుష్యంతుఁడు శకుంతలను నిరాకరించుట	1-88-18	199
కుపితయైన శకుంతల దుష్యంతునకు ధర్మప్రబోధ మొనరించుట	1-88-22	200
దివ్యవాణి నాకర్ణించి దుష్యంతుఁడు శకుంతలను గ్రహించుట	1-89-28	206
భరత వంశక్రమము	1-90-34	207
గంగానసువుల సమయము	1-91-1	212
తన పుత్రినకు భార్యవగుమని ప్రతిపాదించుట	1-92-1	215
గంగాశంతసుల సమయము	1-92-28	217
గంగ శంతసునకు వసువుల వృత్తాంతమును దెలుపుట	1-93-49	220
గంగ దేవప్రతునిఁ దెచ్చి శంతసున కిచ్చుట	1-94-11	222
శంతసుండు సత్యవతిని భార్యగాఁ గోరి ప్రతిహత మనోరథుఁ డగుట	1-94-41	225
గాంగేయుండు బ్రహ్మచర్యవ్రతంబుఁ బూని భీష్ముం డగుట	1-94-54	228
చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యుల వృత్తాంతము	1-95-1	230
భీష్ముండు కాశీరాజు కూతుల స్వయంవరమున కరుగుట	1-96-4	231
సాశ్వతంబు భీష్మునితో యుద్ధంబు సేయుట	1-96-27	233
విచిత్రవీర్యుని వివాహము ; మరణము	1-96-52	235
సత్యవతి భీష్ముని వివాహమాడుమని కోరుట	1-97-4	236
దీర్ఘ తముని వృత్తాంతము	1-98-6	238

సత్యవతి భీష్మునియనుమతంబున వ్యాసునిసోదర
క్షేత్రము యందు సంతానమును బడయుమని

నియోగించుట

1-99-1

241

ధృతరాష్ట్ర పాండురాజు విదురుల జననము

1-100-4

245

మాండవ్యోపాఖ్యానము

1-101-1

248

పంచమాశ్వాసము

ధృతరాష్ట్ర పాండుకుమారులు పెరుగుట

1-102-1

253

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారిని వివాహంబు నేసికొనుట

1-103-10

256

కుంతి చరిత్రము

1-104-1

258

కర్ణుడు జనియించి సూతగృహంబు నేరుట

1-104-10

261

పాండురాజు వివాహమై దిగ్విజయము నేయుట

1-105-1

262

పాండురాజు సత్కృత్యములు

1-106-1

264

వేటకుఁ బోయిన పాండురాజునకు శాపంబు గలుగుట

1-109-5

265

పాండురాజు శతశృంగంబున తపోవృత్తి మండుట

1-111-1

270

పుష్పదాశ్యుండను ముని వృత్తాంతము

1-112-7

275

శ్వేత కేతుడు స్త్రీ పురుషుల విషయంబున గావించిన కట్టడి

1-113-1

277

కుంతిచేది యందు ధర్మరాజు జననము

1-114-8

279

గాంధారి ఉదరతాడనంబు గావించుకొనుట

1-107-8

280

దుర్యోధనాదుల జననము

1-107-24

282

భీముని శరీరదార్ద్రము

1-114-11

284

ఇంద్రప్రసాదంబునఁ గుంతి కర్ణునుఁ డుదయించుట

1-114-15

284

మాద్రకి వతుల సహచేవులు పుట్టుట

1-115-1

287

వసంత వర్షనము

1-116-1

290

పాండురాజు మతణము

1-116-4

291

మాద్ర సహగమనము చేయుట

1-116-25

292

మునులు పాండవులను హస్తీపుత్రంబునకుం గొనివచ్చి

ధృతరాష్ట్రున కొప్పగించుట

1-117-6

293

కురుపాండుకుమారుల బాలక్రీడలు

1-119-13

297

దుర్యోధనుడు భీమునిఁ జంపింప దివురుట

1-119-28

298

కృపాచార్యుల జ వృత్తాంతము

1-120-2

301

ద్రోణాచార్యుల జ వృత్తాంతము

1-121-3

303

ద్రోణుడు ద్రుపదు నవమానితుఁ డగుట

1-122-2

306

ద్రోణుడు హస్తీపుత్రంబునకు వచ్చుట

1-122-14

308

భీష్ముడు కురుపాండుకుమారులకు ద్రోణుని

గురువుగా నియమించుట

1-122-40

311

ఏకలవ్యుం డనువాడు ద్రోణు నారాధించి

విలువిద్య గఱచుట

1-123-10

313

సత్యవతి భీష్మునియనుమతంబున వ్యాసునిసోదర
క్షేత్రము • యందు సంశాసమును బడయుమని

నియోగించుట	1-99-1	241
ధృతరాష్ట్ర పాండుకాజు విదురుల జననము	1-100-4	245
మాండవ్యోపాఖ్యానము	1-101-1	248

పంచమాశ్వాసము

ధృతరాష్ట్ర పాండుకుమారులు పెరుగుట	1-102-1	253
ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారిని వివాహంబు సేసికొనుట	1-103-10	256
కుంతి చరిత్రము	1-104-1	258
కర్ణుడు జనియించి సూతగృహంబు సేరుట	1-104-10	261
పాండురాజు వివాహమై దిగ్విజయము సేయుట	1-105-1	262
పాండురాజు సత్కృత్యములు	1-106-1	264
వేటకుఁ బోయిన పాండురాజునకు శాపంబు గలుగుట	1-109-5	265
పాండురాజు శతశృంగంబున తపోవృత్తి మండుట	1-111-1	270
వృష్ణదాశ్యుండను ముని వృత్తాంతము	1-112-7	275
శ్వేతకేతుడు స్త్రీ పురుషుల విషయంబున గావించిన కట్టడి	1-113-1	277
కుంతిదేవి యందు ధర్మరాజు జననము	1-114-8	279
గాంధారి ఉదరతాడనంబు గావించుకొనుట	1-107-8	280
దుర్యోధనాదుల జననము	1-107-24	282
భీముని శరీరదార్ద్రము	1-114-11	284
ఇంద్రప్రసాదంబునఁ గుంతి కర్ణునుఁ దుదయించుట	1-114-15	284
మాద్రకి నకుల సహచేపులు పుట్టుట	1-115-1	287
వసంత వర్షనము	1-116-1	290
పాండురాజు మతణము	1-116-4	291
మాద్ర సహగమనము చేయుట	1-116-25	292
మునులు పాండవులను హస్తీపుత్రంబునకుం గొనివచ్చి		
ధృతరాష్ట్రున కొప్పగించుట	1-117-6	293
కురుపాండుకుమారుల బాలక్రీడలు	1-119-13	297
దుర్యోధనుడు భీమునిఁ జంపింప దివురుట	1-119-28	298
కృపాచార్యుల జ వృత్తాంతము	1-120-2	301
ద్రోణాచార్యుల జ వృత్తాంతము	1-121-3	303
ద్రోణుడు ద్రుపదు' నవమానితుఁ డగుట	1-122-2	306
ద్రోణుడు హస్తీపుత్రంబునకు వచ్చుట	1-122-14	308
భీష్ముడు కురుపాండుకుమారులకు ద్రోణుని		
గురువుగా నియమించుట	1-122-40	311
ఏకలవ్యుం డనువాఁడు ద్రోణు నారాధించి		
విలువిద్య గలుచుట	1-123-10	313

భీమసేన హిడింజాసురుల యుద్ధము	1-141-15	373
భీముడు తల్లియనుమతంబున హిడింబను		
పరిగ్రహించుట	1-143-1	379
పాండవులకు వ్యాసుడు హితోపదేశము చేయుట	1-144-7	380
హిడింబయందు ఘటోత్కచుండు పుట్టుట	1-143-27	382
పాండవులు ఏకచక్రపురంబున విప్రగృహంబున		
నుండుట	1-145-1	383
బకున కాహారముగాఁ బోవుటనుగూర్చి బ్రాహ్మణు		
కుటుంబము విచారించుట	1-145-20	386
కుంతిదేవికి బ్రాహ్మణుండు తన దుఃఖకార		
ణంబును దెలుపుట	1-148-1	389
బకునిఁ జంప భీమునిఁ బంపుటకుఁ గుంతి నిశ్చయించుట	1-149-13	392
కుంతి ధర్మజునకుఁ బరదుఃఖనివారణము వరము		
పుణ్యంబున తెలుపుట	1-150-20	394
భీముడు బకాసురునిఁ జంపఁబోవుట	1-151-1	396
భీమసేనుడు బకాసురుం జంపుట	1-151-15	397

సప్తమాశ్వాసము

ధృష్టద్యుమ్ను ద్రౌపదుల యుత్పత్తి వృత్తాంతము	1-153-1	401
ద్రౌపదీ వివాహప్రయత్నము		406
పాండవులు పాంచాలపురంబునకు బయలు		
దేరుట	1-156-2	408
పాండవులు ద్రుపదుపురంబున కరుగుచు వ్యాస		
మహర్షిం గనుట	1-157-1	409
అర్జునుఁ డంగారవర్ణుని జయించుట	1-153-9	410
అంగారవర్ణుం డర్జునునితో సఖ్యము సేయుట	1-153-35	413
అంగారవర్ణుండు కౌరవులకు బురోహితునిఁ		
బురస్కరింపుఁడని చెప్పుట	1-159-17	416
తపతీసంపరణోపాఖ్యానము	1-160-3	417
సంపరణుండు దపతిం జూచి మోహించుట	1-160-25	418
వసిష్ఠుండు తపతీనిఁ గొనితెచ్చి సంపరణునకు		
వివాహంబు సేయించుట	1-162-12	421
అంగారవర్ణుఁ డర్జునునకు వసిష్ఠమహిమ సెప్పుట	1-165-2	424
శక్తిమహాముని కల్మాషపాదుని శపియించుట	1-166-7	428
పుత్రోక్తమున వసిష్ఠుండు ఆత్మహత్యకుఁ బ్రయత్నించుట	1-166-40	430
వసిష్ఠవలనఁ గల్మాషపాదుండు శాపవిముక్తిఁ జెందుట	1-168-5	432
వసిష్ఠప్రసారంబునఁ గల్మాషపాదుండు పుత్రవంతుఁడగుట	1-168-11	433
భార్గవుం డయిన జౌరుద్ధని జననము	1-169-20	435

పితృదేవత తొరుగుని శాంతచిత్తుని జేయుట	1-170-14	436
పరాశరుడు రాక్షసవిద్యాశార్థులు సత్రయాగంబు నేయుట	1-172-2	439
పాండవులు ధౌమ్యుని బురోహితుఁగా వరియించుట	1-174-6	440
ద్రౌపదీస్వయంవరము	1-176-11	442
రాజపుత్రులు మత్స్యయంత్రమును భేదింపఁబోయి భంగపడుట	1-177-22	444
అర్జునుడు మత్స్యయంత్రంబు దెగఁనేయుట	1-179-4	446
ద్రౌపది యర్జునుని వరించుట	1-179-22	448
అనుండు కర్ణునితో యుద్ధంబు సేసి జయించుట	1-181-3	450
అనుండు ద్రౌపదీని దెచ్చి తల్లికి నివేదించుట	1-182-1	453
సృష్ట్యంతరములు ధర్మరాజులఁ జూడవచ్చుట	1-183-2	454
పాండవుల పంచాదికము నెఱింగిరమ్మని ద్రుపదుండు దృష్టద్యుమ్నం బనుచుట	1-184-3	455
పాండవులు ద్రుపదమహారాజు గృహంబునకుఁ బోవుట	1-185-25-25	459
వ్యాసమహాముని ద్రుపదుని యొద్దకువచ్చుట	1-86-38	462
ద్రుపదునకు వ్యాసుండు ఇంద్ర సేనయను పతివ్రతకథ నెప్పుట	1-100-60	464
ద్రుపదునకు వ్యాసుండు పంచేంద్రోపాఖ్యానంబు నెప్పుట	1-190-5	467
ద్రౌపదీవివాహమహోత్సవము	1-190-5	471

అష్టమా శ్వాసము

పాండవులు ద్రుపదరాజుపురంబున నిష్టోప భోగంబు లనుభవించుచు సుఖంబుండుట	1-190-25	475
చారులవలన పాండవుల యభ్యుదయమును విని దుర్యోధనుడు నిర్వేదించుట	1-191-1	477
దుర్యోధనుడు తండ్రితోఁ బాండవపాంచాల విభేదనోపాయంబు నాలోచించుట	1-192-25	479
భీష్మద్రోణులు దుర్యోధనునకు బుద్ధి నెప్పుట	1-195-1	483
పాండవులను దోడైర ధృతరాష్ట్రండు విదురుని బంచుట	1-198-3	488
పాండవులు హస్తీపురంబునకు వచ్చుట	1-199-10	489
విశ్వకర్మ యింద్రప్రస్థపట్టణమును నిర్మించుట	1-199-28	491
సుందోపసుందోపాఖ్యానము	1-201-1	497
సుందోపసుండు తొండురులతోఁబోరి చచ్చుట		500
నారదుప్రేరేతులయి పాండవులు సమయము నేయుట	1-204-27	501

సమయభంగ కారణమున నర్జునుండు తీర్థ యాత్రకుం జనుట	1-208-12	504
ఉలూచి యర్జునునిఁ గామించుట	1-208-12	505
అర్జునుఁడు పంచతీర్థంబు లం దప్పరసలను శాపవిముక్తల నొసరించుట	1-208-1	509
అర్జునుండు ద్వారకానగరంబునకుఁ జనుట	1-210-4	514
అర్జునుండు యతిరూపంబున కన్యాపురంబున నుండుట	అను 1-114-64 పంక్తి	517
అర్జునుండు సుఖద్రును వివాహంబగుట	అను 1-114-270 పంక్తి	521
అర్జునుఁడు సుఖద్రాసహినుంఁడై యింద్రప్రస్థ పురంబునకుఁ జనుట	1-213-13	524
శ్రీకృష్ణ బలదేవాదులు పాండవులకుఁ గానుకలు తెచ్చియిచ్చుట	1-213-23	525
అభిమన్యు ప్రభృతుల జననము	1-213-58	527
అగ్ని దేవుఁడు భాండవసమీపమున విహరించుచున్న కృష్ణార్జునుల కడకు వచ్చుట	1-214-29	530
శ్వేతకియను రాజర్షి వృత్రాంతము	1-215-11 (అను 1-18)	531
అగ్ని దేవుండు కృష్ణార్జునులకుఁ జక్రకార్ము కాచు లొసంగుట	1-215-12	534
కృష్ణార్జును లగ్నిహోత్రునిచే భాండవంబు దహింపఁ జేయుట	1-216-28	536
ఇంద్రుండు కృష్ణార్జునులతోఁ బోరుట	1-218-13	538
మండపాలోపాఖ్యానము	1-220-1	543
ఇంద్రుం డర్జునునకు నాగ్నేయ వారుణ వాయువ్యాది దివ్యభాణంబు లిచ్చుట	1-225-7	549

— — —

సభాపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

విషయము	మూలము	పుట
మయుం డొక్క సభను నిర్మించి ధర్మజున కిచ్చుట	2-1-1	553
ధర్మరాజు సభాప్రవేశము కావించుట	2-4-1	557
నారదుఁడు పాండవుల యొద్దకు వచ్చుట	2-5-2	559
నారదుఁడు ధర్మరాజును రాజనీతి విషయములం గొన్నిటి నడుగుట	2-5-7	560
జిట్టి సభ నెచ్చుట నైనఁ జూచితిరా యని ధర్మరాజు నారదు నడుగుట	2-6-3	566

ఇంద్రసభా వ నము	2-7-1	567
యమసభా వ నము	2-8-1	569
వరుణసభా వ నము	2-9-1	570
కుజేరసభా వ నము	2-10-1	571
బ్రహ్మసభా వ నము	2-11-1	572
హరిశ్చంద్రమహాత్మ్యము	2-11-48	574
నారదుడు పాండురాజు వచనములు ధర్మజుని		
కెఱిగించుట	2-11-65	575
ధర్మరాజు నారద వచన ప్రబోధితుడై రాజసూయ		
యజ్ఞము సేయుటకు నాలోచించుట	2-12-1	577
కృష్ణుడు డింద్రప్రస్థ పురంబునకు వచ్చుట	2-13-30	578
కృష్ణుడు ధర్మజునికి జరాసంధుని సామర్థ్యము		
నెఱిగించుట	2-13-1	580
భీమసేనార్జునులు ధర్మరాజున కుత్సాహంబు గల్గించుట	2-14-7	584
కృష్ణుడు ధర్మజునకు జరాసంధుని జననక్రమ మెఱిగించుట	2-15-12	587
జరయను రాక్షసి బాలని దెచ్చి బృహద్రథుని కొనంగుట	2-15-38	590
జరాసంధుని యొద్దకు జండ కౌళికుండు వచ్చుట	2-17-8	592
కృష్ణుడు భీమార్జునులను దనతో బంపుమని		
ధర్మజు నడుగుట	2-17-25	593
కృష్ణ భీమపార్థులు జరాసంధు జంపబోవుట	2-18-36	596
జరాసంధుడు కృష్ణ భీమ సేనార్జునుల కెదురువచ్చుట	2-19-29	599
జరాసంధుడు యుద్ధమునకు భీముని గోరుకొనుట	2-20-25	603
భీమసేన జరాసంధుల మల్లయుద్ధము	2-21-10	605
భీముడు జరాసంధుని సంహరించుట	2-22-3	606
సహదేవు నభిషిక్తుఁ గావించి కృష్ణుడు భీమార్జునులతో		
నింద్రప్రస్థమున కరుగుట	2-22-40	608
కృష్ణుడు ద్వాపరకావగళమున కరుగుట	2-23-53	610
అర్జునుండు క్రూర దిగ్విజయంబు సేయుట	2-23-7	611
భీమసేనుండు పూర్వదిగ్విజయంబు సేయుట	2-23-1	615
సహదేవుండు దక్షిణదిగ్విజయంబు సేయుట	2-23-1	617
అగ్నిసహదేవు సేనపైఁ బ్రచండి శిఖలు కప్పెటకుఁ		
గారణము	2-23-16	618
సహదేవుడు దక్షిణదిగ్విజయమునకుఁ		
గప్పంబులు గొనుట	2-23-37	621
నకులుండు పశ్చిమదిగ్విజయంబు సేయుట	2-23-2	623
రాజసూయము సేయుమని ధర్మజున కతని యాపులు		
సెప్పుట	2-30-8	625
కృష్ణుడు ద్వారకనుండి వచ్చుట	2-30-9	627

ధర్మరాజు రాజసూయంబు సేయ నారంభించుట	2-30-17	629
రాజసూయమునకు భీష్మాదులరుదెంచుట	2-31-4	631
ధర్మరాజు యజ్ఞాయతనము ప్రవేశించుట	2-33-1	632

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

ధర్మరాజు కృష్ణున కర్వణించుట	2-33-10	637
శిశుపాలుండు ధర్మరాజు నాక్షేపించుట	2-34-1	639
భీష్ముడు శిశుపాలుని నిందించుట	2-35-6	642
శిశుపాలుండు భీష్ముని దూలనాడుట	2-39-1	646
భీమునకు భీష్ముండు శిశుపాలుని వృత్తాంతంబు సెప్పుట	2-40-1	650
చక్రాయుధముచే శిశుపాలుండు చచ్చుట	2-42-21	654
పాండవపక్షా మహిమకు దుర్యోధనుండు అజ్ఞుడగుట	2-43-1	659
దుర్యోధనుని దురాలోచనము	2-43-19	661
విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో జూదమాడఁ దగదని చెప్పుట	2-51-23	671
విదురుడు ధర్మరాజుం దోడ్కొని వచ్చుట	2-52-1	677
ధర్మరాజు శకునితో జూదంబాడుట	2-53-13	682
ధర్మరాజు తమ్ములను ద్రౌపదిని జూదమునందొడ్డియొడుట		688
ప్రాతికామి ద్రౌపదిని సభకుఁ దోడ్కొని వచ్చుట	2-60-3	691
దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని సభలోని కిడ్చితెచ్చుట		694
దుశ్శాసనుండు ద్రౌపదికట్టినపుట్టం బొలుచుట	2-61-40	698
చిరోచనసుధన్వుల వృత్తాంతము		701
ధృతరాష్ట్రుండు ద్రౌపదిగోరినవశంబు లిచ్చుట	2-63-27	706
ధర్మరాజు శకునితో రెండవమాటు జూదంబాడుట	2-67-21	713
విదురుడు ధృతరాష్ట్రునినకుఁ బాండవు లడవికిఁ బోయినరీతి సెప్పుట	2-71-3	719

మూలమనగా భండార్కును సంస్థవారి సంస్కృత భారతప్రతి
అను - నై ప్రతిలోని అనుబంధములు.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

అదిపర్వము - పథమాశ్వాసము

1 శ్రీవాణిగిరిజా శ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాగ్నేషు యే
లోకానాం స్థితి¹మావహంత్యవిహతాం స్త్రిపుంసయోగోద్భవాం
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వ స్సురై
రూపాయాసుః పురుషోత్త మామ్బుజభవ శ్రీకన్ధరా శ్రేయసే.

:- అ ప తా రి క :-

2 వ. అని సకలభువనరక్షణ¹ప్రభువులై² యాద్యులైన³ హరిహరహిరణ్యగర్భ
పద్మోమావాణిపతుల⁴ స్తుతియించి⁵ తత్ప్రసాదసమాసాదితనిత్య⁶ ప్రవర్తమాన⁷
మహా⁸మహి⁹రాజ్యవిభవుండును¹⁰ నిజభుజవిక్రమ¹¹ విజితారాతి రాజనివహుం
డును¹² నిఖిల¹³ జగ¹⁴ జ్ఞేగీయమాన¹⁵ నానాగుణరత్నరత్నాకరుండును¹⁶ నై
17 పరగుచున్న రాజరాజనరేంద్రుండు.

1 మావహంత్యవిహతాం—అ.ఉ.ఉ.జ.ట.డ.ద.న ప బ.వ; మావహంత్యనిహతాం—చు,
మావహంత్యగతాం—చి.

2 1. ప్రవణులై—ఈ.మ; ప్రవణులైన హరిహర—ర; ప్రముఖులై—అ.ఉ.ఉ.ప.ట.బౌ.
ద.ప.బ.మ, ప్రభులై—వ; ప్రశస్తులై—స. 2. యాద్యులైన—అ.ఈ.ఉ.ఉ.
ఎ.ఏ.క.మ.వ 3. హరిహరహిరణ్యగర్భుల, పద్మోమావాణిపతుల—అని భారత
ఫక్కియ; హరిహరహిరణ్యగర్భపద్మోమావాణిపతుల—అని వేదం వేంకటాచార్య
శాస్త్రిగారును (మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి తెలుగు సెలక్షన్సు.) సూచించిన
పాఠములు గమనింపఁదగినవి 4. నుతియించి—అ; సంస్తుతించి—మ; ప్రస్తుతించి—కే.
'స్తుతియించి' రూపము గ్రాహ్యము కాదని కొందఱి యభిప్రాయము. 'స్తుతి'
కృదంతరూపమగుటచే దీని మీద 'ఇయడాగమము' రాదని వారి వాదము. అత్యధిక
సంఖ్యాక ప్రతులలో 'స్తుతియించి' యను పాఠమే కలదు. 'ఉడియించి' (1-1-100)
మున్నగు నియుడాగమసహితరూపములు నన్నయభారతమునఁ గలవు. 5. తత్ప్రసా
దంబుననిత్య—ఊ; తత్ప్రసాదిత—ప.క.మ; తత్ప్రసాదాసాదిత—అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఐ.ఒ.గ.ట.య.
8. ప్రవర్తమాన—నే. 7. మహారాజ్య—అ.ఈ.ఉ.బౌ.య.న. 8. మహి—పెక్కుప్రతులలో
లేదు స.లో కూడ. 9. రాజ్యవిభుండును—కు. 10. నిజభుజనివహుండును—కే.చా.
ప్రతులలోలేదు. 11. నిర్జిత—ఊ. 12. అఖిల—అ.ఇ.ఎ.ఐ.బ.బౌ.క.గ.గి.చ.జ.త.ల.వ.శ.ష;
సకల—ప. 13. జనజేగీ—అ.ఇ.బౌ, జగజ్జనజేగీ—అ.ఈ. 14. జేగీయ్య—వ్రాతప్రతుల
లేఖన సంప్రదాయము. 15. నామానగుణసుగుణ—స; నానానాన—ఈ.ఉ.ఐ.ఒ.కీ.;
మానానాన—చే.వొ.మ. 16. ను నగుచున్న—ఉ. 'డ' ప్రతిలో 'మహాధర్మ
పరుండునునై' అను నధికపాఠము గలదు. 17. పరగుచున్న—వా.

- 3 ఉ రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజుతో జోజయశాలిశౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందుచంద్రికా రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజితభూరిభుజాకృపాణధా రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్.
- 4 క. ¹విమలాదిత్యతనూజుఁడు ²విమలవిచారుఁడు గుమారవిద్యా³ధరుఁ డు త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధాగమ⁴విజిత⁵శ్రముఁడు తుహినకరుఁ డురుకాంతిన్.
- 5 చ. ఘనదురితానుబంధకలికాలజదోషతుషార¹సంహతిం ²దన యుదయప్రభోవమున ³దవ్వుగఁ ⁴జోపి జగజ్జనానురం జన⁵మగు రాజ్యసంతతవసంతనితాంతవిభూతి నెంతయుం ⁶దనరుఁ జళుక్యమన్మధుఁడు ధర్మ⁷నిబద్ధ⁸దయార్ద్రబుద్ధి యై.
- 6 ఉ. ¹ఆశ్రితపోషణంబున ననంత²విలాసమున ³మనీషివి ద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతి⁴ సమస్తవ ణ్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహోమహిమ⁵ మహి నొప్పు సర్వలో కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంక⁶చరిత్రసంపదన్.
- 3 1. జితసర్వ—మ ; 2. నరేంద్రుడు—ఊ టో.ద.
- 4 1. ఈ పద్యము 'ఒ' 'ర' ప్రతులలో లేదు. 2. విమలాచారుడు—న ; విమల విచారుడు, వినుతవిద్యాధరుడు—చో ; విమలవిచారుడు దానవిద్యాధరుడు—టో. 3. విదుడు—ఏ.కే 4. విహిత—బ.గ.గి.చ.జ.న.య.ర.వ.వా.ప. ; విదిత—మ ; విజిత—స. మున్నగు ప్రతులు. 5. క్లముడు—వ ; క్రముడు—ఐ ; శ్రవుడు—ఈ.
- 5 1. సంహృతి—లేఖన సంప్రదాయము. 2. తనదుదయ—ట.బ. 3. దవ్వుల—న. 4. జొన్ని—బ.కే.టో.త.వ ; దోలి—న ; జొంపి—క. 5. ముగ—ఘ.శ స. 6. తనరు చళుక్య—అ.ఆ.ఇ.బ.ట.జ త డ.బ 7 దయార్ద్ర⁷నిబద్ధ--20 ప్రతులలో నిట్లున్నది. 8. దయార్ద్ర—చ.ట.స.బ.
- 6 1. 'ఊ' ప్రతిలో నీ పద్యము లేదు. 2. విలాసము నమ్మనీషి—చే. 3. మనీష—కి.కు. కె.కం.న.య ; మనీషివిద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున - పెక్కు ప్రతులు ; మనీషివిద్యా శ్రయతత్త్వవిత్త్వమున—చా.చే ; మనీష విద్యాశ్రయ తత్త్వ విత్త్వమున - కె.కం. 4. 'చ' స్థానమున 'చె' వ్రాయుట సంప్రదాయము. చెంద్రిక. చెరిత్ర.

7 సీ. నిజమహిమండలప్రజఁ బ్రీతిఁ ¹బెంచుచుఁ బరమండలం²బుల ధరణిపతుల
నదిమి కప్పంబుల ³ముదముతోఁ⁴గొనుచును బలిమి⁵నియ్యని భూమివలయపతుల
నుక్కడఁగించుచు దిక్కులఁ దనయాజ్ఞ ⁶వెలుఁగించుచును విప్రకులము నెల్లఁ
బ్రోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమునఁ

ఆ. జారుతరమహోగ్రహోరంబు లిచ్చుచు దేవభోగముల మహావిభూతిఁ
దనరఁ జేయు ⁷చిట్లు మనుమార్గుఁడగు విష్ణువర్ధనుండు ⁸వంశవర్ధనుండు.

8 వ. అఖిలజలధివేలా¹వలయితవసుమతీవనితావిభూషణంబైన ²వేంగిదేశంబునకు
నాయకరత్నం³బునుంబోని రాజమహేంద్రపురంబునందు మహేంద్రమహిమ
తోఁ బరమానందంబున ననవరతమహామృత్త్యురాజ్యసుఖంబు ⁴అనుభవించుచు
సకలభువన లక్ష్మి⁵విలాస⁶నివాసంబయిన ⁷రమ్యహర్మ్యతలంబున మంత్రిపురి⁸
హిత సేనాపతి ⁹దండనాయక ¹⁰దావారిక మహాప్రధా¹¹న సామంత¹²విలాసిని
పరివృత్తఁడయి యపారశబ్ద¹³శాస్త్రపారగులైన ¹⁴వైయాకరణులును
భారతరామాయ¹⁵ణానేక ¹⁶పురాణప్రవీణులైన పౌరాణికులును

7 1. బెంపుచు—ఉ.ఉ.ఎ.ప.బ.జ.డ.న.బ.ర.వ; పెనుచుచు—ఇ. 2. బేలు—ఆ.
3. ముదమొప్పగించును—కు.చే. 4. గొంచును—బౌ.క.డ.వ; 5. నీననినభూవలయ—
మ; నియ్యని—ఇ.ఉ.ఎ.బ.క గి.చ.జ.డ.త.న.బ.య.ప; మైమనినభూవలయ—
బౌ.గి; మైనిని—కే; వెయ్యమున భూవలయ—టి; నియని చి.సూ. పాశము;
ప్రయోగాంతరము నన్నయలో లేదు. 6. వెలుగించుచు— అ.ఇ.ఉ.బ.బ.ఉ.క.కె.చా.
చొ.డ.త.బ; వెలిగించుచు—వా. 7. నిట్లు—అ.ఈ.ఉ.ప.కూ.చా.చే.ట లే.న.ర.వ.న;
చుండు—కు కం. 8. పుణ్య—చే

8 1. వలయవలయిత — పెక్కు ప్రతులు. 2. వేంగి—ఈ.ఉ.ఎ.ప.బ.జ.ట.త.న.ల.పి.
కొన్ని ప్రతులలో 'వేగి' అనియు కలదు. వేగిదేశంబు—వా. 3. బైన రాజమహేంద్ర
పురంబు అనకు రాజధానిగా—టో. 4. అనుభవించుచు— పెక్కు ప్రతులు.
5. విలాస—లేనిప్రతులు—ఉ.బౌ.కు.కె.కే.కం.టి లే. 6. భాసురం—ఉ. 7. రమ్యభర్మ—
కొన్నింట; రమ్యహర్మ్యతలంబున—అ.ఈ.బౌ.పి. మొదలగు ప్రతులు. 8. కొన్నింట
లేదు. 9. దవాారిక—లేఖన సంప్రదాయము 10. నానంత—కొన్నింట. 11. వర
విలాసిని—ఎ.ఉ; వారవిలాసిని—బ.ల. 12. శాసన—అ.కీ.చొ.టో. 13. వయ్యాకరణ—
లేఖన సంప్రదాయము. 14. ణాద్యనేక—కొన్నింట; ణానేక—పెక్కు ప్రతులు.
15. పురాణేతిహాస చాతురీధురీణులైన—న; పురాణపుణ్యకథాకథనప్రవీణులైన—ఎ.ప.

16 మృదుమధురరసభావభాసుర 17 నవార్థవచనరచనావిశారదులయిన మహా
కవులును వివిధ¹⁸ తర్కవిగాహిత సమస్త శాస్త్ర¹⁹ సాగరగరియఃప్రతిభులై న
తార్కికులు²⁰ను నాదిగాఁగలుగు విద్యజ్ఞనంబులు పరివేషించి ²¹కొలుచు
చుండ విద్యా²²విలాసగోష్ఠీసుఖోపవిష్టుండయి యిష్టకథావినోదంబు²³లనుండి
యొక్కనాఁడు.

9 సీ. 1 తన కులబ్రాహ్మణు ననురక్తు ²నవీరతజపహోమతత్పరు ³విపులశబ్ద
శాసను ⁴సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాదినానాపురాణోవిజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబోసూత్రు ముద్గల⁷గోత్రజాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితు సత్ప్రతిభాభి యోగ్యు

ఆ. నిత్యసత్యవచను ⁹మత్యమరాధిపాచార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచకుక్యాన్వయాభరణుఁ డిట్టులనియెఁ గరుణతోడ.

16. మృదుమధురరసభావకథార్థ-కు.కం ; మృదుమధురరసభావభాసురనవరసార్థ-
చూ ; నవరసార్థ-చే ; మధురసంభావనభాసురనానార్థరచనా-తూ ; వచన-లేనివి
27 ప్రతులు ; నవార్థ వచన-లేనివి కొన్ని ప్రతులు ; చిత్రవిస్తర నవరసభావ భాసుర
కవితారచనావిశారదులై న--స. 17 నానార్థ-ఆ.ఈ.ఏ.ఐ.క.టా.డ.మ.య.వ ;
సమర్థ-కీ ; రచనావిశారదులై న-ఆ.ఈ.ఉ.య.ర. 18. వితర్క-ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.బ.క.చ.
జ.ట.డ.త.న.ప.బ.య.ల. 19. సాగరసారగరియః-కొన్ని ప్రతులు ; సాగరగరియఃప్రతి
భులు- అ.ఊ.క.వీ మున్నగు ప్రతులు ; ప్రతిభాభాసితలై న-చ. 20. ను వై ణిక
గాయకులును - ఎ.గ.ద.నా. ఇది లేనివి పెక్కు ప్రతులు. 21. కొలువ విద్యా -
ఆ.ఇ.ఈ.ఊ.ఎ.క.గ.చ.జ.ట.డ.త.ద.బ ; కొలిచియుండ - ఏ.బౌ. 22. విలాసుం
డును సుఖోపవిష్టుండునునై - ఆ.ఈ.ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.ట.బౌ.క.జ.ట.డ.త.ప.బ.మ.య.
23. లం దగిలి-బౌ.కే.

9 1. తను-ఈ.ఏ.కో ; నను-అ 2. నవీర-అ.ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.ఏ.ఐ.బ.ట.బౌ.క.గ.చ.జ.డ.
ద.బ.య.ల.వ.నా.శ.ష.హ, నవీరత-ఈ.ఊ.కీ.కే.చే. 3. విపుల శబ్దశాసన
సంహితాభ్యాస బ్రహ్మాండాది-కూ.య 4. సంహిత ; లేఖనము 5. విజ్ఞాన. విజ్ఞాన -
లేఖనము. 6 సూత్ర-బ.ట.డ.త.బ. 7. గోత్రు చతుర - కు.కం. 8. శోభి
నిప్రతిభా-అ.ఇ.ఈ.ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.ట.గ.జ.ద.న.ప.బ.మ.య.ల.స. 9. మర్త్యామరా
ధిపా-కీ. పెక్కు ప్రతులలో మర్త్య-అనియే కలదు. ఇది లేఖక ప్రమాదము
కావచ్చును. మర్త్యామరాధిపా-ప్రాస యతి సంప్రదాయము చర్చింపఁదగినది.

- 10 చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము ¹లగ్ధధర్మశా
 స్త్రములతెఱంగి గెఱింగితి ²నుదాత్తరసాన్నితకావ్యనాటక
 క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యములైన యీశ్వరా
 గమములయందు నిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు ⁴భక్తితోన్.
- 11 వ. అయినను ¹నాకు ననవరతంబును శ్రీమహాభారతంబు ²నందుల ³యభిప్రా
 యంబు పెద్దయై యుండు.
- 12 మ. ఇవి ¹యేను సతతంబు నా ²యెడఁ గరం బిష్టంబు లై యుండుఁ బా
 యపు భూదేవకులభిక్షర్పణ ³మహియఃప్రీతియుఁ భారత
 శ్రవణానక్తియుఁ బార్వతీపతిపదాబ్జధ్యానపూజామహో
 త్సవముఁ సంతతదానశీలతయు శశ్వత్సాధుసాంగత్యమున్.
- 13 వ. ¹మఱి ²యదియునుంగాక.

- 10 1. తై నవేద—వ; లేను—అ.పం. 2. నుదార—టి.ర. 3. పూర్ణము—వ. 4. నెమ్మి
 తోన్—ఆ.చా.టో.త.మ.
- 11 1. నాహృదయంబున—ఆ.ఇ.ప.గి.ట.మ.ల.వా. 2. నందలి—వా. మణికోన్నిప్రతులు;
 నందుల—ఎ.ప.బ.టౌ.కీ.కు.కం.చే.చొ.టో 'ఇందుల' అనురూపము యతిస్థానమునందు
 కన్పించుటచే 'అందుల' అనురూపము గ్రహించుట యుక్తము.
 'ఇందుల జీవనమేల నమ్ము—దురుతత్త్వవిదుల్' (1-8-248)
 'ఇందులకున్ వచ్చితిమి దుష్ట—దూషణబుద్ధిన్' (2-1-188)
 3. యభిప్రాయంబు విననభిలాష - చ.చె.జ.టి.టు.డా.ద.వా.శ.వ; లేని ప్రతులు —
 అ.ఇ.ఉ.ఊ.ఎ.ప.బ.ట.టౌ.గ.ట.డ.త.వ.బ.వ; యభిప్రాయంబు విననర్థి - టౌ.కూ.
 చే.స, యభిప్రాయంబు విననర్థిత్యంబు—టౌ.కే.జ; యభిప్రాయంబు వినవేడ్క—న.
- 12 1. యెల్లన్—అ.కే.ఛే.టో. 2. మది—ఇ; యెద—ఐ; యడ—లేఖన పద్ధతి;
 హృది—గి. 3. మహార్య—మ.
- 13 1. ఈ వచనము లేని ప్రతులు—ఇ.బ. 2. యట్లుంగాక—అ.ఈ.ప.బ.టౌ.గ.జ.ట.డ.
 త.న.ప.బ.య.ర.

- 14 చ. హిమకరు¹దొట్టి పూరు²భరతేశకురుప్రభుపాండుభూపతుల్
క్రమమున వంశకర్త లనఁగా మహి నొప్పిన యస్మదీయవం
శమునఁ బ్రసిద్ధులై ³విమల సద్గుణశోభితులైన పాండవో
త్తముల చరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్ట ⁴మెంతయున్.
- 15 చ. ¹అమలసువర్ణ శృంగఖురమై కపిలంబగు గోశతంబు ను
త్త²మబహువేదవిప్రులకు దానము ³సేసిన తత్ఫలంబు త
థ్యమ సమకూరు భారతకథాశ్రవణాభిరతి⁴ మదీయచి
త్తము ననిశంబు భారతకథాశ్రవణ⁴ప్రవణంబ కావునన్.
- 16 క. ¹జననుతకృష్ణద్వైపాయన మునివృషభాభి²హిత³మహా భారతబ
ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడఁ దెనుగున రచియింపు మధిక⁴ధీయుక్తి మెయిన్.
- 17 క. బహుభాషల బహువిధముల బహుజనములవలన వినుచు భారతబద్ధ
స్మృతు లగు¹వారికి నెప్పుడు బహు²యాగంబులఫలంబు పరమార్థ³మిలన్
- 18 వ. అని యానతిచ్చిన ¹విని యక్కవివరుం డిట్లనియె.
- 14 1 తొంటి—ఊ.ఎ.ప.బౌ.క.గ చ చా చొ జ ట టి.డ త.ప.బ దీనికి 'మొదలుకొని'
అను నర్థము శ ర. లో లేదు. 2. భరతేశ కుకుల—చ.ట.టీ. 3. విపుల—ఊ.ప.
4. మెమ్మెయిన్—ఊ.ఎ.ప.బౌ.ద.వా ; మెంతయున్—అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఐ.బ.ఓ.క.గ.
చ.జ.ట.డ త.ప.బ.పి.శ.ష.
- 15 1. అమర—ర సూ. ఈ పద్యము కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. ములగు—చ.ప.వీ.
3. సేసినఁదత్ఫలంబు—స ; సేసిన సత్ఫలంబు—స. పూర్వ ముద్రణము. 4. ప్రవ
ణంబు—ఐ.గి.త.ర.పి.ప.స.
- 16 1. ఈ పద్యము 'ష' ప్రతిలో లేదు; అనఁకుడు—మ కం. 2. మత—అ. 3. మహా
భారత శబ్దనిరూపితార్థ —చ 4. ధీశక్తి—ఉ.సూ.
- 17 1. వారలకెప్పుడు—అ.ఈ.ఐ.ఒ.డ.మ. 2. యాగఫలంబులగుట పరమార్థ మిలన్—ప.
3. మగున్—ఇ.బౌ.గి.జ.న.ప.వ.వా.
- 18 1. 'విని' లేని ప్రతులు—అ.ఇ.ఈ.ఒ.క.జ.డ.త.బ.

- 19 చ. ¹అమలినతారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేష²సారము ముదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థజలగౌరవ భారత³భారతీసము
ద్రముఁ దఱియంగ నీఁదను ⁴విధాతృనకై నను నేరఁ బోలునే.
- 20 వ. అయినను దేవా నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునంజేసి
నానేర్పు విధంబున ¹నిక్కావ్యంబు రచియించెద²నని.
- 21 ¹తరలము. హరిహరాజగజాననార్కషడాస్య²మాతృసరస్వతీ
గిరినుతాదికదేవతాతతికి³ నమస్కృతి పేసి³ దు
ర్భరతపోవిభవాధికు⁴ గురుఁ బద్యవిద్యకు ⁵నాద్యు నం
బురుహగర్భనిభుం ⁶బ్రచేతసుపుత్తు⁹ భక్తిఁ దలంచుచు^౭.
- 22 ఉ. భారతభారతీశుభగభస్త్రిచయంబులఁ జేసి ఘోరసం
సారవికారసంతమసజాల¹విజృంభముఁ ²బాచి సూరిచే
తోరుచిరాజ్ఞబోధనరతుండగు ³దివ్యుఁ బరాశరాత్మజాం
భోరుహమిత్రుఁ ⁴గొల్చి మునిపూజితు భూరియశోవిరాజితున్.
- 19 1. అమరిన—అ.న.వ. 2. పారము—కూ.కే.కొ; భారము—టో. 3. వాహినీ-
చ.వీ.శ.ప.స 4. విధాతకునైనను—ఊ.కీ.గి ట.ప.మ
- 20 1. 'నిక్కావ్యంబు' లేని ప్రతులు—అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.ప.ప ఐ ఒ టో.కీ.కు.కూ.కే.చే.చొ.
ట.టి.తే.టో.త.ప.మ.య. ఉన్న ప్రతులు— ఉ.గ.చ.జ.డ.ద.బ.శ.ష. 2. నని
తొడంగి—అ.గి.ద.వ.వా.ష.
- 21 1. ధ్రువకోకిల—గి; 2. మార—అను పారము మేము చూచిన ప్రతులందు కానరా
లేదు. ఇతరత్ర కలదని కొందఱుందురు. 3. నిర్భర—కు 4. గురుపద్య —'గి' లో
తప్ప అన్నిప్రతులలోను; గురుబద్యగద్య—టో.కు కూ.టో; గురుబద్య—అను
పారము గల ప్రతులు—అ.ఇ.ఉ.కు.కూ.కే.కే.కొ.కం.ట.టి.టీ.తే.టో. 5. నాధ్యు-
ఉ.కం.చే. 6. ప్రచేతసుపుత్తు—కొన్ని ప్రతులు—రూపము విచార్యము.
- 22 1. విజృంభణ—ఊ.ప. 2. వాపి—చ.ద.వా.శ.ష; విజృంభణ బాచి—అ.అ.ఇ.ఉ.ఊ.
ఎ.ఐ.ఐ.టో.క.జ.ట.డ.ప; విజృంభణమెడల్చి—చే. 3. దివ్యపరాశరా—అ.ఉ.గి.చ.ట.
ద.ప.మ.ల.వ.శ.ష.స; దివ్యపరాశరా—అ.ఇ.ఐ.బి.వీ. మొదలగునవి. 4. గొల్తు—
పెక్కు ప్రతులు.

23 వ. ¹మఱియును.

24 చ. ¹పరమవివేకసౌరభవిభాసితసద్గుణపుంజవారిజో
త్కరరుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహామనో
హరసుచరిత్రపావనపయఃపరిపూర్ణములై న ²సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం ³బొనరం గొనియాడి వేడుకన్

25 ఉ. ¹పాయక పాకశాసనికి భారత²ఘోరరణంబు³నందు నా
రాయణు⁴నట్లు ⁵వానసధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణ⁶భట్టు వాఙ్మయధురంధరు⁷డుం దన కిష్టుడు⁸ సహా
ధ్యాయుడు నైనవాఁ ⁹డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్.

26 ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథా¹కవితార్థ²యు క్తి³తో
నారసి ⁴మేలునా నితరు ⁵లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగున⁶ మహా
భారతసంహితారచనబంధురుఁ డయ్యె ⁷జగద్ధితంబుగన్.

23 1. ఎ.బ.బౌ.బ.వా. ప్రతులలోఁ దప్ప తక్కిన వానిలో నీ వచనము లేదు.

24 1. 'ఓ' ప్రతిలో నీ పద్యము లేదు. 2. తత్సభాంతర—కొన్నిటఁగలదు. 3. బలర—కే.ట.య.

25 1. ఈ పద్యము లేనివి—అ.ఇ.ఉ.ఎ.ఐ.ఓ.బౌ.కు.చే.చొ.టి.తే.త.బ. ఈ పద్యము 'సారమతిం' అను పద్యము తరువాత కల ప్రతులు—ఈ.ఉ.బ.క.గి.చ.జ.ట.డ.శ.ష. కాని అన్వయమగుటలేదు. 2. వీర—కీ. భార, అ.ఈ.బ.క.కం.జ.ట.టో.డ.వ. 3. నాటి—ల.తి. 4. డట్లు—య.స. 5. వా(ణ)వస—ఉన్న ప్రతులు—అ.ఈ.ప.కూ.తే; వాసిగ—ద.వ.వా; బాణస—చు; తానును—క.గి.చ.వీ.శ.ష.శ.అప్ప.క; దాను వసుధామర—కే.ట.య. 6. భట్టు—కీ.కూ.కే.కం చా.టో. 7. డిద్దవిచారుడున్—జ.డ; డైతనకాపుడుం—మ. 8. డభిమతస్థితి—వా. పెక్కుప్రతులు; అభిమతంబుగ—ఉ.క.చ.వీ. మొదలైనవి.

26 1. కలితా—గి.ద.న.మ.య.ల.వ వా; కవితార్థయుక్తితో—వీ. ఇది 29 ప్రతులలో గల పారము; వివిధార్థయుక్తి (కొన్నిప్రతులు); కథాకథితార్థ—కొ. చొ; కవితార్థతత్త్వ మొప్పురసి—టీ. 2. తత్త్వమున్నారసి—ఉ.ర; యుక్తితో—అ.ఇ.ఎ.ప.ఓ.బౌ.క.చ.జ.ట.డ.వ.బ.య.వ.శ.ష. 3. లోతారసి—అ.ఈ.ఎ.ప.ఐ.బ. 4. మేలనా—అ.ఆ.ఈ.ఉ.ఉ.ఎ.ఓ.క.బ. 5. అతతనాదము—చొ. 6. జగత్ప్రసిద్ధి గన్—ప.ర.

—: భారతకథాప్రస్తావన :-

సం. 1—1—8

- 27 వ. ¹తత్కథా ప్రారంభం బెట్టి దనిన.
- 28 సీ. నైమిశారణ్యపుణ్య¹క్షేత్రమునఁ గులవతి శానకుండను పరమ²మౌని బ్రహ్మర్షి గణసముపాసితుండై సర్వలోకహితార్థంబు లోక³సుతుఁడు ద్వాదశవాహికోత్తమసత్రయాగంబు మొగిజేయుచున్న నమ్మునుల⁴కడకు వచ్చి తా నుగ్రశ్రవనుఁడను సూతుఁడు రామహర్షణి సుపౌరాణికుండు
- ఆ. పరమభక్తితోడఁ బ్రణమిల్లి యున్న ⁵నక్కథకువలన మునినికాయ మెల్ల వివిధపుణ్యకథలు ⁶వినువేడ్క నతనిఁ బూజించి రపరిమితవిశేషవిధుల.
- 29 వ. అక్కథకుండు వెండియు నమ్ముని¹సంఘంబునకు నమస్కారంబు చేసి ²యే ననేక పురాణపుణ్యకథాకథన³దతుండ వ్యాసశిష్యుండైన రోమహర్షణునకుఁ ⁴బుత్తుండ నావలన నెక్కథ విన వలతు రనిన నమ్మును లతని కిట్లనిరి.
- 30 క. ¹ఓయది ²హృద్య మపూర్వం జేయది యెద్దాని ³వినిన నెఱుక సమగ్రం బై యుండు నఘనిబర్హణ మేయది యక్కథయ ⁴వినఁగ నిష్టము మాకున్.

- 27 1. తత్ప్రారంభం —ఆ.ఇ.ఉ.ఏ.ఐ క ట.న.య , తత్కృత్కమం—వ.
- 28 1 క్షేత్రమున కులవతి—ఓ. య. 2. మునియు—అ ఇ.ఈ.ఉ.ఉ.ఏ ఏ.ఐ.బ.ట.సౌ. క.గి జ.ట.డ.త.ద ప.మ.య.ర. 3 హితుడు—ఉ కి.చా.మ. 4 సభకు—అ ఇ.ఈ. బ.గి.త.మ.ల. 5. యక్కథకు—వీ ; యక్కథకు — పెక్కు తాళవత్ర ప్రతులు. 6. వినవేడ్క—వీ శ.ప.
- 29 1. నికాయంబునకు—వ; సంతతికి—ఊ. 2. యశేష—ఊ; యనేక—ఊ.ఐ.జ. ప్రతులలో తప్ప 3. దతుండగు—చె; దతుండును వ్యాసశిష్యుండును—చొ; దతుండనైన వ్యాస శిష్యుండ—టి. 4. సూనుండ—ఎ.
- 30 1. అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ గి. ప్రతులలో తప్ప తక్కిన అన్నింటను—ఎయ్యది, బెయ్యది, బయ్యండు, మెయ్యది—అని క్రమముగా నాలుగు పాదములందును గలదు. అనేక ప్రతులలో పద్యము యకారాదిగ నున్నది. 'అద్యఃక్రియాసు భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః' అను చింతామణి సూత్రప్రకారము పదాది 'యే' త్వము నన్నయకు అంగీకారముగా తోచినను సర్వత్రాఽజ్యతార్థ్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుత ప్రకృతికేభ్యః' అను సూత్రముచే పదాది యకారమునకు అజ్యద్భావము విధింపఁబడి యుండుటచేతను అనంతర సంప్రదాయప్రకారము పదాది యకారము అనంగీకార మగుటచేతను, ఇచ్చట పదాదిని 'ఎ' అను రీతిని అచ్చే గ్రహింపఁ బడిన 2. పుణ్యం—కు. 3. వలన—ఈ.ఉ.ఏ ఐ.బ.క. 4. విన నభీష్టము—ప.

31 వ. అనిన నుగ్రశ్రవసుం¹ డట్లేని మీకు నభిమతంబైన పుణ్యకథఁ జెప్పెద² దత్తావధానులరై వినుండని శానకాదిమహామునుల³ కిట్లుని చెప్పం⁴ దొడంగె కృష్ణదైవపాయనుండనుబ్రహ్మర్షి తొల్లి వేదంబు లేకీభూతంబులై యేర్పడకున్న ఋగ్యజుస్సామా⁵ ధర్వంబులుగా విభాగించి తనశిష్యులయిన మైల⁶ వై శంపాయనసుమంతుడై మినులం బంచి క్రమంబునఁ జతుర్వేదసూత్రంబులఁ జేయించి వేదవ్యాసుం డై నిజతపోమహత్త్వంబునంజేసి బ్రహ్మచేతననుజ్ఞాతుండై యష్టాదశ⁷ పురాణంబులును⁸ నీతిధర్మ⁹ శాస్త్రార్థతత్త్వంబులును జతుర్వేదవేదాంతాభిప్రాయంబులును¹⁰ జతుర్వర్గవర్గానుబంధబంధురకథేతిహాసంబులును¹¹ జతుర్వర్గ¹² మహర్షి¹³ రాజవంశచరితంబులును జతుర్వర్ణాశ్రమధర్మక్రమంబులును జతుర్ముఖప్రముఖనిఖిలసురముని¹⁴ గణ¹⁵ పూజితుండైన శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్యంబును జాండవాదిభారతవీరులమహాగుణంబులును దన విమలజ్ఞానమయంబైన వాగ్దర్పణంబునం¹⁶ దేర్పడి వెలుంగుచుండ.

32 నీ. ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రం బని కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు లాక్షణికులు సర్వ¹ లక్ష్యసంగ్రహ మని యైతిహాసికు లితిహాస మనియుఁ బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చయంబని మహిఁ గొనియాడుచుండ.

31 1. డిట్లునియె—ఊ ప య. 2. సావధానులై—కు.టో. 3. కుజెప్పం—ఎ.ప.ప. ఒ.బొ.క.గి.గి.చ.జ.ట.డ.త బ.ప.ల. 4 దొడంగె నాదియుగంబునందు—ఆ.ఇ.ఈ. ఉ.గి.చ.ట.ద య.ర.ల.వ.వా.శ.ష. 5. ధర్వణంబులు—ఉ.ఎ.ప.ప.ఒ.బొ.చ.జ.డ. త.ప.బ.శ.ష ఇంకను చెక్కు ప్రతులు. 6. వైశంపాయన శుకసుమంతు—ఉ.బొ.త.న. 7 పురాణధర్మశాస్త్రార్థ—ఉ.ఎ.ప.ప.ఒ.బొ.గ.బ.ర.ల.ప. 8. 'నీతి' లేని ప్రతులు—ఓ క.కూ.కె.చ జ.డ.త.శ.ష.వీ. 9. శాస్త్రంబులు—ఉ.ప.ఒ.ట.క. జ.త.బ; శాస్త్రతత్త్వంబులు—ఎ.ప.బొ. 10. జతుర్వర్గ వంశాను కథితబంధుర—చె.చే; జతుర్వర్గ సర్గానుబంధుర—టీ; జతుర్వర్గానుబంధుర—చి.టూ కొన్ని ప్రతులలో నిది లేదు. 11. జతుర్వర్గప్రసిద్ధ—ఎ.ప.బొ.క.చ.జ.ట.డ.బ.మ.ర.ల. 12. 'మహా' లేని ప్రతి—ల. 13 రాజవంశానుచరితంబులును—కె.కొ; రాజవంశాను కీ నంబులును—కూ.కం. 14. 'గణ' లేని ప్రతులు—ఉ.ఉ.ఎ.ప.ఒ.క. జ.డ.త. 1 కీర్తితుండైన—ఎ.ప.ఒ.క.జ.ట.డ.మ.ల.న; నేతితుండయిన—ర. 16. దేర్పడ—ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఒ.ద.ర.ల.వ.వా.శ.ష.

32 1 లక్షణనిధియని—ఉ.ర.వ; లక్షణంబనియు—ఒ.బొ.జ.న.ప.వీ.శ.ష.

ఆ. వివిధ²వేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్ని ఘుండు ³విశ్వజనీనమై పరగుచుండఁ జేసె భారతంబు.

—: ప ర్వా ను క్ర మ జీ త :-

సం. 1-2-34 .

31 వ. అదియునుం బౌష్యంబు పౌలోమం బాస్తీకం బాదివంశావతారంబు సంభవ
పర్వంబు జతుగృహదాహంబు హైడింబంబు బకవధ చైత్రతరథంబు ద్రౌపదీ
స్వయంవరంబు వైవాహికంబు విదురాగమనంబు రాజ్యార్థలాభం బర్జున
తీర్థయాత్ర సుభద్రాకల్యాణంబు మారణహారిక ఖాండవదహనంబు మయ
దర్శనంబు సభాపర్వంబు మంత్రపర్వంబు జరాసంధవధ దిగ్విజయంబు రాజ
సూయం బహ్యభివారణంబు శిశుపాలవధ య్యూతం బనుద్యూతం బారణ్యంబు
కిష్కింధవధ కైరాతం బింద్రలోకాభిగమనము ధర్మజతీర్థయాత్ర జటాసుర
వధ యక్షయుద్ధం బాజగరంబు మార్కండేయోపాఖ్యానంబు సత్యా
ద్రౌపదీ సంవాదంబు ఘోషయాత్ర ప్రాయోపవేశంబు ప్రీహిత్రదోణకాఖ్యా
నంబు ద్రౌపదీహరణంబు కుండలాహరణం బారణేయంబు వైరాటంబు
కీచకవధ గోగ్రహణం బభిమన్యువివాహం బుద్యోగంబు సంజయయానంబు
ధృతరాష్ట్ర ప్రజాగరణంబు సానత్సుజాతంబు యానసంధి భగవద్వానంబు
సేనానిర్యాత్ర యులూకదూతాభిగమనంబు సమరథాతిరథసంఖ్యానంబు

32 2. తత్త్వవేదవేది— ఎడ బ మ వ ; ధర్మతత్త్వవేది—ఉ మ. 3. విశ్వసంజనకమై—
కె , విశ్వసంజననమై—కొ.

33 భండార్కరుప్రతి మున్నగు మూలసంస్కృతప్రతులందు పర్వానుక్రమణికలో
'పర్వానుక్రమణీ - పర్వసంగ్రహః' అను రెండును చేర్చబడినవి. వీనితో
కలిపి మొత్తము శతపర్వము లగుచున్నవి. 'పర్వానుక్రమణీ పూర్వమ్ ద్వితీయః
పర్వసంగ్రహః'—చిత్రశాలాప్రతి. పుట 28. ఆదిపర్వము. భండార్కరు ప్రతిలో—
మయదర్శనము— ఇంద్రకీలాభిగమనము — శాంతిపర్వము— ఇవి విడిగా పరిగ
ణింపబడలేదు. ఇంద్రకీలాభిగమనము కైరాతపర్వమునందు అంతర్భూత
మైనది. 'ఈశ్వరాష్ట్రనయోర్బుద్ధమ్ — పర్వకైరాత సంక్షిప్తమ్'. మయ దర్శన
మును గూర్చి 'తతః ఖాండవదాహాఖ్యం తత్రైవ మయదర్శనమ్' అని యున్నది.
శాంతిపర్వమును గూర్చి 'శాంతిపర్వతతో యత్ర రాజధర్మానుక్తిర్తనమ్'. మూల
ప్రతులయందు 'ఇంద్రలోకాభిగమనము' అధికముగా నున్నది. ఇట్లు పర్వాను
క్రమణీ, పర్వసంగ్రహ, ఇంద్రలోకాభిగమన — పర్వములతోఁ గూడ శతపర్వ
సంఖ్య నిర్దేశింపబడినది.

కర్ణభీష్మవివాదం బంబోపాఖ్యానంబు జంబూఖండ వినిర్మాణంబు భూమి
పర్వంబు భీష్మాభిషేకంబు భగవద్గీత భీష్మవధ ద్రోణాభిషేకంబు సంశ్లేషక
వధ యభిమన్యువధ ప్రతిజ్ఞాపర్వంబు జయద్రథవధ ఘటోత్కచవధ ద్రోణ
వధ నారాయణాస్త్ర ప్రయోగంబు కర్ణపర్వంబు శల్యపర్వంబు హృదప్రవే
శంబు గదాయుద్ధంబు సారస్వతంబు సౌప్తికపర్వం బైశికంబు జలప్రదా
నంబు స్త్రీపర్వంబు శ్రాద్ధపర్వంబు రాజ్యాభిషేకంబు చార్వాకనిగ్రహంబు
గృహప్రవిభాగంబు శాంతిపర్వంబు రాజధర్మానుకీర్తనం బాపద్ధర్మంబు
మోక్షధర్మం బానుశాసనికంబు భీష్మస్వర్గారోహణం బాశ్వమేధికం బనుగీత
యాశ్రమవాసంబు పుత్రసందర్శనంబు నారదాగమనంబు మౌనలంబు
మహాప్రస్థానికంబు స్వర్గారోహణంబు హరివంశంబు భవిష్యత్పర్వంబు నను
శతపర్వంబులు గలిగి.

తెలుగు తాళపత్రప్రతులను, లండనుప్రతిని, కరాలపాటి రంగయ్యగారి ప్రతిని,
వావిళ్ళ, ఆనంద మున్నగు ప్రతులను సమీకరించి సంశోధితప్రతియందును
శతపర్వములు పరిగణింపనైనవి. 'మయదర్శనము — ఇంద్రకీలాభిగమనము,
శాంతిపర్వము' తెనుగుప్రతులలో వేరుగా పరిగణితములైనవి. వీనిలో దేని
యందును 'ఇంద్రలోకాభిగమనపర్వము' లేకుండుట లోపముగా తోచినది.
ఈ పర్వము ఊర్వశీశాపవృత్తాంతమునకు ప్రాతిపదిక కాదగియున్నది. కావున
దానిని మేము గ్రహించినాము ఇంద్రకీలాభిగమనము కైరాతమునందలి భాగమే
కాన దానిని విడిగా పరిగణించలేదు. ఇట్లు శతపర్వసంఖ్య నిర్ణయింపనైనది.

భండార్కురుప్రతిలో మొదట 'అనుక్రమణీపర్వ' 'పర్వసంగ్రహపర్వ' అని
రెండధికముగ గలవు. కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో ఉపపర్వములతోబాటు పర్వ
సంగ్రహమునందలి యంశములు కూడ పర్వములుగా గణింపఁబడియున్నవి.
అట్లు గణింపఁబడిన వానిలో— పంచేంద్రోపాఖ్యానము, ఉలూచి సమాగమము,
గాండివ దివ్యరథాశ్వలాభము, మయభుజంగ మోక్షణము, మందపాలోపాఖ్యా
నము, కృష్ణపాంచాలాభిగమనము, సౌభకాఖ్యానము, నలోపాఖ్యానము,
శ్రీరామ చరిత్రము, సావిత్త్యపాఖ్యానము— అనునవి ముఖ్యములు.

ద. ప్రతిలో పర్వానుక్రమణికయందు ఒక్కొక్క ప్రధానపర్వమున ఎన్నెన్ని
యుపపర్వములు గలవో సంఖ్యలతో విశదముగ చూపఁబడియున్నవి ఈ యుప
పర్వముల సంఖ్య నన్నయ పర్వసంగ్రహమును వివరించుచు ఒక్కొక్క ప్రధాన
పర్వమున కలవని చెప్పిన యుపపర్వముల సంఖ్యతో సరిపోవుచున్నది.

'ఇంద్రకీలాభిగమన' పర్వమును విడిచి, 'కైరాతము' తర్వాత 'ఇంద్రలోకాభి
గమన' పర్వమును ఈప్రతిమాత్రమే సూచించుచున్నది. ఇది సంస్కృత భారతము
భం. తో సరిపడించు చున్నది. ఇట్లుండుటయే యుచితము.

34 సీ. ఆయురధులకు ధీర్ఘాయురవాప్తియు నర్థార్థులకు విపులార్థములును
ధర్మార్థులకు నిత్యధర్మసంప్రాప్తియు వినయాధులకు ¹మహావినయమతియుఁ
బుత్తార్థులకు బహుపుత్త్రసమృద్ధియు సంపదర్థుల కిష్టసంపదలును
²గావించు నెప్పుడు భావించి వినుచుండు³వారికి నిమ్మహాభారతంబు

ఆ. భక్తియుక్తులై న ⁴భాగవతులకు శ్రీ వల్లభుండు భక్తవత్సలుండు
భవభయంబులెల్ల ⁵జాచి యిష్టార్థసంసిద్ధిఁ గరుణతోడఁ జేయునట్లు.

—: పర్వ సం గ్రహము :—

సం. 1—2—71

35 వ. మతియుఁ బౌషోదంకమాహాత్మ్యంబును భృగువంశకీర్తనంబును నాగ
గరుడసంభవంబును సముద్రమథనంబు నుచ్చైశ్రవోజన్మంబును సౌపర్ణి
పాఖ్యానంబును ¹నాస్తికచరితంబును జనమేజయసర్పయాగంబును శ్రీ
మహాభారతకథాశ్రవణప్రవృత్తియు వ్యాసజన్మంబును దేవదైత్యదానవ
ముని యక్షపక్షిగంధర్వాది నానావిధభూతసంభవంబును దదంశావ
తారంబును రాజవంశానుకీర్తనంబును యయాతిచరితంబును భారత
వంశానుకీర్తనంబును గంగాశంతనుసమాగమంబును వసూత్పత్తియు స్వర్గ
గమనంబును దదంశసంఘాతంబున గాంగేయజన్మంబును దద్రాజ్య
నివర్తనంబును బ్రహ్మ²చర్యప్రతిజ్ఞాపరిపాలనంబును సత్యవతీవివాహంబును

34 1 మహావిమలమతియు—చె. 2 'కావించునెప్పుడు భావించి వినుచుండు' దీనిపై
భారతఫక్కిలోని చర్చ — "ఈ పద్యము సర్వయతి సీసము— కాని పై పాఠము
గ్రహించినచో ఆ నియమము చెడును. కావున ఈ క్రింది సవరణ సూచింపవలెనది.
'కావించు నెప్పుడు కామించి వినుచుండు వారల కిమ్మహాభారతంబు'—అభేదయతి"
3. వారలకిమ్మహా—ఊ.టౌ.క.గి.చ.న.మ.య.వ.వా.శ.ష.ళ. 4. భాగ్యవంతులకు—
చ.వా.శ.ళ. ప్రతులలో తప్ప అన్నిటియందును 5. బాపి—వా, బాచి—ఆ.ఊ.ఏ.బ.
క.గ.డ.బ. 6. చుండు — అ ఆ క.ఈ.ఏ.బ.ఓ.క గ గి చ జ ట.డ.న.బ.మ.య.ర.
ల.వ.శ.న.వీ; బ్రీతి—ఊ.టౌ.వ.

35 1. ఆస్తిక చరితంబును—వీ.శ.ష మున్నగు ప్రతులు 2. చర్యవ్రతప్రతిజ్ఞా—వీ.శ.ష.
మున్నగు ప్రతులు.
భండార్కు ప్రతిలోను, పి. పి యస్ శాస్త్రి ప్రతిలోను పర్వసంగ్రహము
చాలవఱకు సమానముగ నున్నది నన్నయ పర్వసంగ్రహమునందు పెక్కిన్న
వివరములకంటెను ఈ మూలములందలి వివరములు తక్కువ ఐనను ఆదిపర్వము
నందలి ఉపపర్వములు పదునెనిమిది యనియే నన్నయయు చెప్పియున్నాడు.
తెలుగు లివిలోని సంస్కృతభారతములో (వావిళ్ళప్రతి) పర్వసంగ్రహము
నందు శకుంతలోపాఖ్యానము చెప్పబడినది. ఇది తక్కినవానిలో లేదు దీనిలో

జిత్రాంగద విచిత్రవీర్య జన్మంబును జిత్రాంగద రాజ్యాభిషేకంబును జిత్రాంగద మరణానంతరంబున భీష్ముండు విచిత్రవీర్యుం గౌరవరాజ్యంబున నభిషిక్తుం జేయుటయు వాని పరోక్షంబునఁ గృష్ణద్వైపాయనమునివలన ధృతరాష్ట్ర పాండురాజుల జన్మంబు నాణిమాండవ్యోపాఖ్యానంబును ధర్ముండు మాండవ్య శాపంబున శూద్రయోనియందు విదురుండై పుట్టుటయును ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల వివాహంబును శాండవధా ర్థరాష్ట్రసంభవంబును శాండునిర్యాణంబును గృవద్రోణజన్మకథనంబును గుమారాస్త్రవిద్యాగ్రహణంబును గుమారాస్త్రసందర్శనంబును గర్ణాధ్యునుల పరస్పర క్రోధంబును ద్రుపదగ్రహణమోక్షణంబును యుద్ధిరు యోవరాజ్యాభిషిక్తుం జేయుటయు దుర్యోధను దుర్మంత్రంబును వారణావతయాత్రయు జతుగృహదాహంబును విదురోపదిష్ట ద్వారంబునఁ బాండవాపక్రమణంబును హిడింబాదర్శనంబును హిడింబువధయును ఘటోత్కచసంభవంబును శాండవుల కేకచక్రపురంబున విప్రగృహంబున నజ్ఞాతచర్యయు బకవధయు ధృష్టద్యుమ్నద్రౌపదీజన్మకథనంబును గృష్ణద్వైపాయన సందర్శనంబును గంగాతీరంబున సంగారపర్ణు నర్జునుండు జయించుటయుఁ దాపత్యవసిష్టాశ్వాపాఖ్యానంబును శాండవులు పాంచాల దేశంబునకుం జనుటయు ద్రౌపదీ స్వయంవరంబును బంచేంద్రోపాఖ్యానంబును ద్రౌపదీవివాహంబును విదురాగమనంబును గృష్ణసందర్శనంబును రాజ్యార్థలాభంబును ఖాండవ ప్రస్థనివాసంబును సుందోపసుందోపాఖ్యానంబును నారదువచనంబున ద్రౌపదియందు సమయక్రియయును నర్జును తీర్థాభిగమనంబును నులూపి

నిచ్చిన శ్లోక సంఖ్య 8884. భం. ప్రతిలోని శ్లోక సంఖ్య 7984. పి.పి.ఎస్. శాస్త్రి ప్రతిలో శ్లోక సంఖ్య 9884 అని చెప్పఁబడినది. నన్నయ చెప్పిన శ్లోకసంఖ్య 9984. ఐ. ప్రతిలో ఆదిపర్వ శ్లోకసంఖ్య 11984 గా నున్నది. యయాతి చరిత్ర భారత వంశానుకీర్తనము గంగాశంతను సమాగమము సత్యవతి వివాహము చిత్రాంగద విచిత్రవీర్య జన్మము - ఈ ఐదంశములును మూలమున లేవు. అ. ఆ. ఇ. ఈ. ఉ. ఊ. ఎ. ఏ. ఐ. ఒ. క. ట. డ. వ. బ ప్రతులయందును లేవు.

“వంచానా మేకవత్సిత్యే విమర్శో ద్రుపదస్య చ” — అను మూలమునందలి యంశము ఆ. ఏ. ద ప్రతులలోఁ గలదు.

రె. మూలమునందు ‘పకచక్రాపురము’ అని కలదు.

సమాగమంబును జిత్రాంగదయందు బభ్రువాహను జన్మంబును ద్వారకా గమనంబును వాసుదేవానుమతంబున నర్జునుఁడు సుఖద్ర వివాహంబగు టయు సుఖద్రాహరణంబును హరణహారికయు నభిమన్యుసంభవంబును గాండివదేవదత్త దివ్యరథాశ్వలాభంబును భాండవదహనంబు నగ్నిభయంబు వలన మయభుజంగమోక్షణంబును మందపాలోపాఖ్యానంబును నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి తొమ్మిదివేలుందొమ్మన్నూటయెనుబదినాలుగు శ్లోకంబులు గలిగి.

36 క. మదిఁ జౌవ్యపర్వమాదిగఁ బదునెనిమిది పర్వములను బర్వి మనఃప్రీతి¹దమగుచు నాదిపర్వం బది వినఁగా నొప్పు భారతాధ్యం బగుచున్.

37 వ. మఱియు ధర్మరాజునకు సభాప్రాప్తియుఁ గింకరదర్శనంబును నారదు వలన లోకపాల సభాశ్రవణంబును రాజసూయ మహోధ్వరారంభంబును జరా సంధవధయును గిరినజనిరుద్ధులైన రాజులఁ గృష్ణుండు విడిపించుటయును దిగ్విజయంబును రాజసూయంబు నర్హ్యాభిహరణంబును శిశుపాలవధయును రాజసూయవిభూతికి దుఃఖతుండై సభాస్థలితుండై యున్న¹దుర్యోధనుం జూచి ద్రౌపదీ భీమసేనులు నగుటయును దత్కారణంబున జూదం జాడు టయు నందు శక్తునికైతవంబున ధర్మరాజపరాజయంబును ద్యూతదుఃఖార్థవమగున్నలైన పాండవులం జూచుచాలి యుద్ధరించుటయును బునర్ద్యూత పరాజితులై పాండవులు వనవాసగతు లగుటయునను వృత్తాంతంబుల నొప్పి²నాలుగువేలు మున్నూటపదునొకండు శ్లోకంబులు గలిగి.

ఆణిమాండవ్యోపాఖ్యానము ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల వివాహము కుమారాస్త్ర విద్యాగ్రహణము కర్ణార్జునుల పరస్పర క్రోధము ద్రుపదగ్రహణ మోక్షణము ఈ అంశములు సంస్కృతమూలమునలేవు. అ ఆ ఉ.ఎ.ఏ.క.జ ద.ప.బ. ప్రతులందును లేవు.

36 1. దనరుచు — ఊ

37 1. దుర్యోధనుంజూచి ద్రౌపదీ భీమసేనులు నగుటయు — అను సంశయము సన్నయలో కలదు. సంస్కృత మూలమున ద్రౌపది నవ్విసట్లు లేదు. అ ఆ ఇ. ఔ. త.ల ప్రతులందును లేదు. 2. భం. ప్రతి 2511 శ్లోకములనియు పి.పి.యస్. ప్రతి 4511 శ్లోకములనియు నీలకంఠ ప్రతి 2511 శ్లోకములనియు పేర్కొనుచున్నవి.

38 క. పర్వి సభా¹ప్రభృతిగ నవపర్వములను విస్తరిల్లి పండితచేతో
నిర్వృతిఁ జేయుచు ²రెండవ పర్వమునా రమ్యమగు సభాపర్వమిలన్.

39 వ. మఱియు మహారణ్యంబునందుఁ గిమ్మిరవధయును గృష్ణపాంచాలాగమ
నంబును ¹సౌఖకాఖ్యానంబును యుధిష్ఠిరభీమసేనసంవాదంబును గురూప
దేశంబున నర్జునుండు దివ్యాస్త్రంబులు వడయఁ దపశ్చరణంబు
సేయుటయు నీశ్వరుతోడి యుద్ధంబును లోకపాలనందర్శనంబును
దివ్యాస్త్రలాభంబును స్వర్గగమనంబును నిట బృహదశ్వుండను మహా
మునిం గాంచుటయు యుధిష్ఠిరాదుల పరిచేపనంబును నలోపాఖ్యానంబును
దమయంతీపతివ్రతాస్తుతియు యుధిష్ఠిరాదులకు నర్జునకుశల వార్త
రోమకుండు నెప్పటయును ధర్మజు తీర్థాభిగమనంబును జటా
సురవధయును తాంచాలీనియుక్తుండై భీముండు సౌగంధికపుష్పాహర
ణార్థంబు గంధమాదనంబునందలి కొలనికిఁ జని యందు మణిమంతుఁడు
మొదలుగాఁగల యక్షరాక్షసులం జంపుటయు నాజగరంబు నగస్త్రై
పాఖ్యానంబును వాతాపిభక్షణంబు నపత్యార్థం బగస్త్రమహాముని లోపా
ముద్ర నభిగమించుటయు శ్వేతకపోతంబులై న యింద్రాగ్నులు శిఖి
మాంసంబు గొనుటయు ఋష్యశృంగు చరితంబును బరశురామ చరి
తంబును గార్తవీర్యవధయును మాంధాతృజన్మంబును సౌకన్యాఖ్యా
నంబును భార్గవుండయిన చ్యవనుండు శర్యాతి యజ్ఞంబున నాశ్వినుల
సోమపీఠులం జేసి వారిచేత జవ్వనంబు వడయుటయు జంతూపాఖ్యా
నంబును యజ్ఞపుత్రుండై న సోమకుండు బహుపుత్రార్థంబు యజ్ఞంబు

38 1. ప్రభృతిక—ఎ 2 రెండగు-స.

39 1. సౌఖకాఖ్యానము- కొన్నిప్రతులు పర్వశ్లోక సంఖ్య మూలమున భం. పి. పి
ఎస్. నీలకంఠ ప్రతుల ననుసరించి 11664 నన్నయ ననుసరించి 13664 మూలము
కంటె నధికముగా నన్నయలో కన్పట్టు అంశములు దివ్యాస్త్రలాభము మున్నగు
నవి నీలకంఠుడు అనుసరించిన మూలమునఁగలవు నన్నయభారతమునందు కంటె
నధికాంశములు నీలకంఠ ప్రతిలో గలవు. ద. ప్రతిలో మాత్రము 11664 శ్లోకము
లనియే కలదు. సౌగంధికావృత్తాంతమున మందార పుష్పమని భం. ప్రతిలోను,
పి.పి ఎస్. ప్రతిలోను కలదు. నీలకంఠ ప్రతిలో సౌగంధిక మని యున్నది.
మందార పుష్పమని ఈ ఉ.ఊ. ఎ.ప. ఐ. బ. టి. క. ట. త న. ప. బ. ర ల ప్రతులలో వాడఁబడి

నేసి పుత్రశతంబును బడయుటయు వంద్యప్రావక్రుల వివాదంబును సముద్రంబును జయించి తిత్తిరియను మహర్షి తనతండ్రిం బడయుటయు దివ్యాస్త్రంబులు వడసి యర్జునుండు హిరణ్యపురనివాసులయిన పౌలోమకాలికేయ నివాత కవచాదులం జంపుటయు గంధమాదనంబున కందఱుం * గూడవచ్చుటయు మార్కండేయబహువిధోపాఖ్యానంబును గృష్ణసంకర్షణంబును సత్యాద్రౌపదీసంవాదంబును ఘోషయాత్రయుఁ జిత్రసేనాది గంధర్వులఁ బెక్కండ్ర జయించి దుర్యోధనుని విడిపించుటయు దుర్యోధనుని ప్రాయోపవేశంబును ప్రీహిద్రోణకాఖ్యానంబును గలియుగధర్మంబును వామ్యాశ్వ హరణంబును నింద్రద్యుమోఘాపాఖ్యానంబును సరస్వతీగీతయు ధుంధుమారు చరితంబును జయద్రథుఁ డాశ్రమాంతరంబున ద్రౌపది నపహరించుటయు భీముండు వానిం బరిభవించుటయు నుద్దాలకోపాఖ్యానంబును వై న్యోపాఖ్యానంబును శ్రీరామాయణకథయును సావిత్రిపాఖ్యానంబును బాండవులు క్రమృత ద్వైతవనంబునకు వచ్చుటయుఁ గర్ణకవచకుండలంబు లింద్రుండు గొనుటయు నారణ్యోపాఖ్యానంబును యముండు ధర్మజు ననుశాసించుటయు యమువలన వరంబులు వడసి పాండవులు పశ్చిమదిక్కునకుం జరుటయు ననువృత్తాంతంబులనొప్పి పదుమూడువేలు నాలునుట యటువదినాలుగు శ్లోకంబులు గలిగి.

40 క. ఆరణ్యపర్వమనఁగా నారణ్య¹ప్రముఖమోడ శాంతః²పర్వాధారమయి సకలసూరినభారమ్యంబగు తృతీయ⁴పర్వము వెలయున్.

యన్నది మహారణ్యప్రయాతులగు పాండవులంజూచి పౌరులు నిర్వేదించుటయు, ధౌమ్యోపదేశంబున ధర్మజునకు సూర్యప్రసాదంబుచే నన్నసంభవంబును నట విదుర ప్రవాసంబును, మైత్రేయ శాపోత్సర్గము అను సంశములు సంస్కృతమూలానుసరణముగా ఊప మ ప్రతులలో గలవు.

పౌరానుకంపా వ్రజతో ధర్మరాజస్య ధర్మతః
ధౌమ్యోపదేశాత్ తిగ్మాంశు ప్రసాదా దన్నసంభవః
మైత్రేయశాపోత్సర్గశ్చ విదురస్య ప్రవాసనమ్. ||

అని పి.పి.ఎస్. ప్రతి. ఇది నన్నయలో లేదు

* సమాగమశ్చ పార్థస్యత్రాతృభి ర్గంధమాదనే - భం.

40 1. ప్రభృతి-ము. 2. పర్వోదారమయి-డ. 3. రంజనమగు-ఈ.బ గ.జ.డ. 4. పర్వం బలరున్-ట; పర్వంబురున్-బౌ గ.స; పర్వంబుగుచున్-చె.

41 వ. మఱియు విరాటనగరంబునకుం జనుచుండి తత్సమీపశమీవృక్షంబునఁ బాండవులు తమ యాయుధంబులు నితేపించి తమ్మెవ్వరు నెఱుంగకుండ విరాటం గొలిచి యునికియు నందు భీముండు సింహబలుం దొట్టి సకల కీచకుల వధించుటయు గోగ్రహణంబునఁ గురుబలంబుల నెల్ల నొక్కరుండ జయించి ధనంజయుండు గోగణంబులఁ గ్రమ్మఱించుటయు విరాటరాజపుత్రియైన యుత్తర నభిమన్యుండు వివాహం బగుటయు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి మూఁడు వేలు నేనూఱు శ్లోకంబులు గలిగి.

42 క. పర్వుచు వైరాటాదిక పర్వచతుష్టయమునను¹న భారంజనమై సర్వమనోజ్ఞము²నాలగు పర్వమునాఁదగి విరాట³పర్వము వెలయున్.

43 వ. మఱియు భారత రణోద్యోగులైన పాండవు లుపప్లావ్యంబున విడియుటయు నరునదుర్యోధనులు ద్వారకా నగరంబునకుం జని శ్రీకృష్ణునింగని సహాయత్వంబునకుం బ్రార్థించుటయు నారాయణుండు వారి నాశ్వాసించి నారాయణ గోపాల బలంబుల నిరూపించి వారలం గోరికొండనుటయు నారాయణ గోపాల బలంబుల దుర్యోధనుండు గోరికొనుటయు నారాయణుని నొక్కని నర్జునుండు గోరికొనుటయు ధృతరాష్ట్రుండు వసువ నుపశమనార్థం బుపప్లావ్యంబున సంజయుండు పాండవుల కడకుం బోవుటయు వాసుదేవ సహితులైన పాండవుల రణప్రారంభంబు విని ధృతరాష్ట్రుండు నిద్రాహారంబులు విడిచి చింతాకాంతం డగుటయు హితవచనంబైన విదురు పల్కులు వినమియు ధృతరాష్ట్రునకు మనస్తాపోపశమనంబుగా సనత్కుజాతుం డధ్యాత్మ కథలు నెప్పుటయు

41 విరాట పర్వశ్లోక సంఖ్య భం. నీలకంఠ ప్రతుల ప్రకారము 2050. పి. పి. ఎస్ ప్రతియందు — 3500. నన్నయ 3500 తాళపత్ర ప్రతులలో శ్లోకసంఖ్య కొన్నింట 7500 అనియు, మఱికొన్నింట 2900 అనియు కలదు.

42 1. సభారమ్యంబై—కౌ.స. 2. నాలవ — పెక్కు ప్రతులు. నాలగు — ఉ.త. 3. పర్వంబొప్పున్ — స; పర్వంబమరున్ — డ.స.

43 శ్లోక సంఖ్య — భం. నీలకంఠ — 6698, పి. పి. ఎస్ — 7998 నన్నయ 6998 అర్ధరథులలోనం గలయం దన్నెన్ని నలిగి కట్టుండు భీష్ము వది దినంబులు సమర పరాజ్ఞులుండగుటయు సం క్రందనోపాఖ్యానము — అను నంశములు సంస్కృత

వాసుదేవాద్వైతుల యత్యంత సాంగత్యం జెరింగి వచ్చి సంజయుండు సకల రాజసమక్షంబున విస్తరించుటయు సర్వభూతహితుండైన శ్రీకృష్ణుండు పాండవ ధార్తరాష్ట్రులకు సంధి గావించం దలంచి హస్తీపురం బునకుం జనియందుఁ గర్ణాది దుష్టశిక్షితుండైన ధుర్యోధను దుర్మంత్రం జెరింగి విశ్వరూపంబుఁ జూపుటయుఁ గృష్ణుండు కర్ణునిం దన రథం జెక్కించుకొని యుపాయంబున ననునయించి యొడంబలుప నేరక కర్ణు చేతం బ్రత్యాఖ్యాతుండయి క్రమ్మటి వచ్చుటయు బలాతిబల సంఖ్యానంబు నెల్లి యుద్ధంబు సేయవలయునని కురుపతి వనుప నులూకుండను దూత పాండవుల పాలికి వచ్చి పరుసంబులు పలుకుటయు సమరథాతిరథసంఖ్యా నంబు నర్ధరథులలోనం గలయం దన్నెన్నిన నలిగి కర్ణుండు భీష్ము పదిదిన్దం బులు సమరపరాక్రముండగుటయు రామభీష్ములయుద్ధకిర్తనంబు నంబో పాఖ్యానంబును సంక్రందనోపాఖ్యానంబును శ్వేతాభిషేకంబు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పియాటువేలుం దొమ్మన్నూట తొంబది యెనిమిది శ్లోకంబులు గలిగి.

44 క. విదితంబై యుద్యోగము మొదలుగఁ బదు¹నొకఁడు పర్వముల నెంతయు²నొప్పిదమై ³యేనగు పర్వం బిది నా నుద్యోగ పర్వ మిమ్మగు సభల⁴.

45 ప. మఱియు ¹జంబూఖండవినిర్మాణంబు సంజయుండు ధృతరాష్ట్రునకుం జెప్పటయు భూవిస్తారంబును భీష్మాభిషేకంబును జాండవ మధ్యమ ఏషాదంబును వాసుదేవుండు మోక్షదర్శన హేతువులం జెప్పి యర్జును మోహ

మూలమున లేవు. శ్వేతాభిషేకము అనునంశము పి. పి. ఎస్. లో కలదు. సంక్రందనోపాఖ్యానము లేనిప్రతులు ఆ.ఇ. రో. ఐ. బి. త. ద. మ. శ్వేతాభిషేకము లేని ప్రతులు — ఆ. ఇ. ర.

44 1. నొక్క — అ. ఐ. టె. చ. ట. య. ల. పి. శ. స. శ; నొండు — బ. 2. నింపొదవిన—స. మున్నగు పెక్కుప్రతులలో గలవి. 3. యేనవ—ఇ. ఐ. బి. టి. క. గి. గి₁. చ. మ. య. ర. వ. వా. శ. ష.

45 1. జంబూపండ—అని తెలుగుప్రతు లన్నియు. భూవిస్తారంబును భీష్మాభిషేకంబును అను నంశములు సంస్కృతమూలమున లేవు. గి. గి₁. చ. మ. వ. లలో తప్ప తక్కిన ప్రతు లన్నిటియందుండు పాండవ మధ్యమ విషాదంబును అనుటకు బదులు షాండవ

భ్రాంతిఁ జెఱుచుటయు శిఖండిం బురస్కరించుకొని యర్జునుండు భీష్ముని వధియించుటయు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి యైదువేలు నెనమన్నూట యెనుబదినాలుగు శ్లోకంబులు గలిగి.

46 క. జంబూఖండవినిర్మాణం బాదిగ వృద్ధయః¹రోచనములగు నేన్మ
ర్షంబులను భీష్మ పర్వము పంబి వినం బొలుచు పవ్వపర్వం బగుచున్.

47 ప. మఱియు ద్రోణాభిషేకంబును సంశప్తకు లర్జునుం బాపికొనిపోయి యేక
తంబు యుద్ధంబు సేయుటయు నర్జునుచేత సుప్రతీకగజంబు తోడన భగ
దత్తు చావును ద్రోణ కర్ణాదులు వెక్కండ్రు గూడుకొని యధర్మయుద్ధం
బున నభిమన్యుం జంపుటయు నర్జును ప్రతిజ్ఞయు నభిమన్య వధకుం
గ్రుద్ధుండై యర్జునుం డేడతాపిణుల బలంబుల నొక్కరుండ చంపి సైంధ
వుం దునుముటయును దొమ్మిది కోట్లు సంశప్తకుల నర్జునుండు నిశ్చే
పంబు సేయుటయు నలంబస శ్రుతాయు జలసంధ¹ సోమదత్త భూరిశ్రవో
బాహ్లాక విరాట ద్రుపద ఘటోత్కచ ధార్తరాష్ట్ర నారాయణ గోపా
లాది వధయును ద్రోణవధయు నశ్వత్థామ నారాయణాగ్నేయాస్త్ర
కీర్తనంబును గృష్ణార్జునుల మాహాత్మ్యంబును ననువృత్తాంతంబుల నొప్పి
పదివేలుం దొమ్మిది పందొమ్మిది శ్లోకంబులు గలిగి.

సైన్యవిషాదంబును అని యున్నది. “యశ్రయోధిష్ఠిరం సైన్యం విషాద మగమత్పు
రమ్” అని మూలము. కొన్ని తెలుగు ప్రతులలో విషాదము అనుటకు మారుగా
వివారము అని యున్నది. మూలమున జంబూ ఖండ అని యున్నది. నన్నయలో
జంబూ పండ అని ప్రయుక్తము. నన్నయ యిచ్చిన శ్లోక సంఖ్య 5884. ఇది మూల
సంఖ్యతో సరిపడుచున్నది.

46 1. రంజన — ఇ గి.చ ద.బ.వీ.శ స.శ ; తోషణ — జ; మోహన — స; శోభన —
ఈ.ఉ.ఎ.గ.ట.ద ప.మ.ర; శోభనములగు నవపర్వంబులను — చె

47 1. సోమదత్త - ప.స. ప్రతులలో లేదు

సంస్కృత మూలము ననుసరించి శ్లోకసంఖ్య 8909. నన్నయ - 10919. కొన్ని
తెలుగు ప్రతులలో 9909 అనియు, కొన్నింట 10909 అనియు కలుదు.
అర్జును ప్రతిజ్ఞ ద్రోణవధ అను సంశములు మూలమున లేవు. కృష్ణార్జున
మాహాత్మ్యము అను సంశము నీలకంఠ ప్రతిలోగలదు.

- 48 క. విన ¹నేడగు పర్వము మేలనఁగా ద్రోణాభిషేక మాదిగఁ గల య
య్యెనిమిది పర్వములను సత్యనుపమమై ద్రోణపర్వ మమరున్ సభలన్.
- 49 వ. మఱియుఁ గర్ణాభిషేకంబును గర్జునకు రథంబు గడవ ¹శల్యుం బూన్పు
టయుఁ ద్రిపురదహనోపాఖ్యానంబును కర్ణశల్యుల పరస్పరవివాదంబును
హంసకాకియోపాఖ్యానంబును యుధిష్ఠిరాద్భుతుల పరస్పరక్రోధవచ
నంబులు నర్జునానునయంబును వృషసేను వధయును దుశ్శాసనుం జంపి
భీముండు తద్వక్షోరక్తం శాస్వాదించుటయు విప్రశాప నిమిత్తంబునఁ
గర్జు రథచక్రంబు భూమియందుఁ గ్రుంగుటయు నాగాస్త్రభయంబున
నర్జును రథంబు శ్రీకృష్ణుండు భూమియందుఁ జొనుపుటయు నింద్రాది
త్యుల పరస్పరసంవాదంబును గర్జువధయును నను వృతాంతంబుల
నొప్పి నాలుగు వేలుం దొమ్మన్నూఱు శ్లోకంబులు గలిగి.
- 50 క. అనుపమబలులగు కర్ణార్జునవీరుల శౌర్యమహిమ ¹శోభిల్లంగా
నెనిమిదియగు పర్వం బిది యనఁ బరగుం గర్ణపర్వ మతిహృద్యంబై.
- 51 వ. మఱియు భారతవీరు లెల్లఁ బరలోకగతులైన శల్యుండు రణభారంబు
పూనుటయుఁ గురుకుమారవధయును ధర్మజు రోషంబున శల్యు మరణం
బును గురుముఖ్యుల వధయును సహదేవునిచేత సపుత్రకుండైన శకుని
- 48 1. నేడవు — య; నేడవ — ఇ ఈ.ఉ.బ.బ.మ.
- 49 1. శల్యు పూనుటయు - స. భం. ప్రతిలోను, పి.పి.ఎస్. ప్రతిలోను, శ్లోకసంఖ్య
4900. నీలకంఠ ప్రతిలో 4964. అర్జునాను నయము, దుశ్శాసనుంజంపి ... ఆస్వా
దించుట అను నంశములు నీలకంఠప్రతిలోఁ గలవు. వృషసేను వధ విప్రశాపనిమి
త్తంబున ... క్రుంగుట నాగాస్త్ర భయంబున ... జొనుపుట - అను నంశములు భం.
ప్రతిలో పారాంతరములుగ గుర్తింపఁబడినవి.
- 50 1 శోభిల్లుచుఁ దా నెనిమిది యగు మర్వమ మేలనఁగఁ బరగుండున ; నెనిమిదవ
దైన పర్వం బన బరగుచు గర్ణపర్వ మతిహృద్యంబై - ద.
- 51 కురు కుమార వధ అను నంశము అ.గి.గ్ని.చ.జ.ప.మ.ల.ప. ప్రతులలో తప్ప
తక్కిన తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు. సంజయగ్రహణమోక్షణము మూలమున
లేదు. సహదేవునిచేత ... శకుని చావు ప్రాదప్రవేశము భం. ప్రతిలో

చావును సంజయగ్రహణమోక్షణంబును హృదప్రవేశంబును భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధంబును సరస్వత్యాదిపుణ్యతీర్థకీర్తనంబు ననువృత్తాంతంబుల నొప్పి మూఁడువేలు నిన్నూట యిరువది శ్లోకంబులు గలిగి.

52 ఆ. సఖల విస్తరిల్లి శల్యాదికములైన నాల్గుపర్వముల వినంగఁ జాలి
నవమపర్వ¹మనఁగ నవ్యార్థరమణీయమగుచు శల్యపర్వ మతిశయిల్లు.

53 వ. మఱియు భీము గదాభిఘాతంబున దుర్యోధనుండు తొడలు విఱిగిపడిన
బాండవులు రణం బుపసంహరించి చనిన నాఁటి రాత్రి కృపకృతవర్మాశ్వ
త్థామలు పాండవశిబిరంబుపయిం జనుటయు నందశ్వత్థామ కోపోద్దీపి
తుండై తన ప్రతిజ్ఞదీఱ ధృష్టద్యుమ్నపురోగములైన సర్వపాంచాలు
రను బ్రతివింధ్యాదిద్రౌపదేయులను బాండవామాత్యులను సుఖసుష్టు
లయినవారి వధించుటయు నందు శ్రీకృష్ణప్రసాదంబునఁ బాండవు
లేవురు సాత్యకియుం దప్పటయుఁ బుత్రభ్రాతృవధదుఃఖతయై పాంచాలి
యనశనంబు సంకల్పించుకొనుటయు దద్వచనంబున భీముం డశ్వత్థామ
పిఱుందం జనుటయు భీమసేనభయార్తుండయి యశ్వత్థామ యపాండవం
బయ్యెడ మని శరమోక్షణంబు చేయుటయు నట్లు గాకుండెడమని శ్రీ
కృష్ణుండు దానిం బరిహరించుటయు దానిం దునియ నర్జునుండు తన దివ్య
బాణంబున నేయుటయు వ్యాసాశ్వత్థామల యనోన్య శాపంబులు నశ్వ
త్థామ శిరోరత్నంబుఁ బాండవులు గొనుటయు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి
రెండు వేలు నెనవన్నూట డెబ్బది శ్లోకంబులు గలిగి.

పాఠాంతరములుగఁ గలవు నన్నయ యిచ్చిన శ్లోకసంఖ్య భం. ప్రతితో సరిపడు
చున్నది

52 1. మయ్యె ... శయిల్లి — శ.

53 తాళిపత్రప్రతులలో శ్లోకసంఖ్య 2870 అనియున్నది. సంస్కృత మూలమున 870
అని యున్నది ద ప్రతిలో మాత్రము ఎనవన్నూట డెబ్బది శ్లోకంబులు అని
మూలానుసరణముగ నున్నది. అశ్వత్థామ శిరోరత్నంబును పాండవులు గొనుట
అను నంతయు నీలకంఠప్రతిలోఁ గలదు. ఈయంశము లేని ప్రతులు — ఆ.ఇ.ఈ.
ఉ.ఊ ఎ.ఐ.బి.ఘ.ట.డ.ద.ప.

- 54 క. నుతసౌప్తికాది పర్వత్రితయంబునఁ దనరి వసుమతీసురవరస
మృతమై సౌప్తికపర్వము ప్రతిభ వినం బొలుచు దశమపర్వం బగుచు॥.
- 55 వ. మఱియు వీరపత్నివిలాపంబును గాంధారిధృతరాష్ట్రుల కోపవ్రసా
దంబులును ధర్మజుండు రణనిహతులైన పితృపితామహాభ్రాతృపుత్ర
భృత్యామాత్యమాతులాచార్య మిత్రాదులం బరీక్షించి యథావిధి సంస్క
రింపం దగువారలం బంచుటయు భారతవీరుల కుదకదానంబు సేయు
టయుఁ దత్సమయంబునఁ గుంతీదేవి పాండవులకుఁ గర్ణుండు గూఢో
త్పన్నుండని యెఱింగించుటయు ధర్మజువిలాపంబును ధర్మజురాజ్యాభి
షేకంబును చార్వాకనిగ్రహంబును గృహప్రవిభాగంబును ననువృత్తాం
తంబుల నొప్పి వేయునేడుసూటడెబ్బదియైదు శ్లోకంబులు గలిగి.
- 56 క. పర్వచు స్త్రీపర్వాదికపర్వంబు¹ల నేనిటం ²గృహ యుతమై స్త్రీ
పర్వంబు పదునొకండగు పర్వము నా ³వెలయు సుకవి పండితసభల్
- 57 సంస్కృత మూలమున స్త్రీ పర్వము నందలి శ్లోకసంఖ్య 775 ద. ప్రతిలో మూలాను
సరణముగ 775 అనియే యున్నది. ధర్మజు విలాపము అను నంశము తరువాత
ధర్మజు రాజ్యాభిషేకము, చార్వాక నిగ్రహము, గృహప్రవిభాగము అను
మూడంశములు స్త్రీ పర్వములో పరింపఁబడినవి ఇట్లు వీనిని స్త్రీ పర్వాంతర్గత
ముగ చెప్పినవి — 1. సంస్కృత భారత పర్వానుక్రమణిక. 2. ఈ క్రింది భారత
తాళపత్రప్రతులు. అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.బి.ఛౌ.గి.చ.ట.త.బ.ర.ల.శ.ష. ముద్రితప్రతులు.
దీనికి భిన్నముగానుండి పైచుటఁడు శ్లోకలను శాంతిపర్వభాగములుగా పరించినవి
1. వా.శ. ముద్రిత ప్రతులు. 2. మాకు లభించినవానిలో మిగిలిన తాళపత్ర
ప్రతులు. సులభభారతము పర్వానుక్రమణికలో పై మూడంశము లున్నను పర్వ
సంగ్రహమునందు స్త్రీపర్వమునఁగాని శాంతిపర్వమునఁగాని యివి పరింపఁబడలేదు
తిక్కన నోమయా¹ రచనయందు పైచుటఁడు శ్లోకలు ధర్మజు రాజ్యాభిషేకము
చార్వాకనిగ్రహము గృహప్రవిభాగము — శాంతిపర్వము నందు వర్ణింపఁబడినవి.
“గూఢోత్పన్నస్య చ ప్రోక్షం కర్ణస్య పృథయాత్మనః” అనుసంశ్చము భం. పి.పి.ఎస్.
ప్రతులలో పర్వసంగ్రహమున గలదు. నీలకంఠప్రతిలో నిది స్త్రీ పర్వమున
పేర్కొనఁబడినది. ఈ యంశమును పేర్కొన్న ప్రతులు — అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.బి.ఛౌ.
జ.ట.డ.త.ప.బ.
- 58 1. ల నెనిమిదింట భాసురమై — చూ ; తెనిమిదిటం—ఛౌ ; పర్వంబుల నెనిమి
దిట — అని పెక్కు ప్రతులలో గలదు. 2 కృపాయత — అ.ఇ.ఎ.ప.క.కా
కే.గి.చ.చి.చౌ.జ.ట.టౌ.డ.ద.బ.శ.ష ; కృపాయత — వా.పి.శ. ఈ పారము
మాకు లభించిన తాళపత్ర ప్రతులలో నెచ్చటను కానరాలేదు. కృపాయత —
అ.ఈ.ఉ.ఊ.బు.బి.ఛౌ.చు.చె.చో.టి. 3 నొప్పు — అ.ప.బి.ప.జ ; బరగు — ఉ ;
నెగడు — స ; నమరు — ఎ.త ; నొనరు — య.

57 వ. మఱియు బంధువర్గంబు నెల్ల వధియించి పరమనిశ్చేదనపరుండై కృష్ణువచ
నంబుల శాంతుండై యున్న ధర్మజునకు శరతల్పగతుండైన భీష్ముండు ధర్మ
విదులయిన రాజులకెల్ల హితంబుగా రాజధర్మంబులు నాపద్ధర్మంబులు నేవాని
నెఱింగిన సర్వజ్ఞానసంపన్నులగుదు రట్టి మోక్షధర్మంబులుఁ జెప్పటయు
నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి పదునాలుగు వేలు నేనూట యిరువదియైదు
శ్లోకంబులు గలిగి.

58 క. సకలహితంబై శాంత్యాదిక¹ పర్వచతుష్కమున విదితమై సమబు
ద్ధికిఁ ²బండ్రెండగు పర్వం³బ కడు⁴ మేలనఁగ శాంతిపర్వము వెలయు⁵.

59 వ. మఱియుఁ బితామహుండగు గాంగేయువలన సర్వధర్మనిశ్చయంబును
దానవిధులును నాచారవిధులును ధర్మరా జెఱుంగుటయుఁ బుత్రాని
శాసనంబును భీష్మస్వర్గారోహణంబు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి పండ్రెండు
వేల శ్లోకంబులు గలిగి.

60 క. ¹ఒనరుఁడ్రయోదశపర్వం బనఁగా ననుశాసనాద్యమగు పర్వయుగం
బున మేలై విబుధశ్రేణినుతంబై ²యానుశాసనికపర్వ మిలక.

57 భం. పి.పి. ఎస్ శ్లోక సంఖ్య — 14525. నీలకంఠ ప్రతి శ్లోకసంఖ్య 14732. ధర్మజు
రాజ్యాభిషేకంబును అను మాట మూలమున లేదు. కృష్ణ వచనంబుల ...
గృహప్రవిభాగంబు—అను భాగము ల ప్రతిలో లేదు.

58 1. పర్వచతుష్టయము — అ. టి. డౌ. క గ గి. గి. చ డ. న. ప. య. ల. వ. వా. శ. ష. శ. పర్వా
ష్టకమున — కీ; పర్వచతుష్కమున — న. 2. బండ్రెండవ — ఇ. ఉ. ఎ. బ. క. గ. గి.
గి. చ ట. జ. న. య. ల. వ. శ. ష. శ; బండ్రెండగు పర్వము ప్రకటముగా సభల శాంతి
పర్వము వెలయున్—న. 3. ఇచ్చట యతిని అఖండయతిగాఁగాని, ఉభయయతిగాఁ
గాని సమన్వయించుకొన వలెను

59 పి. పి. ఎస్ శ్లోక సంఖ్య. 12000 భం. శ్లోకసంఖ్య ౪710 నీలకంఠ. 8000 పుత్ర
అను మాట భం. ప్రతిలోని పారాంతరమున గలదు.

60 1. ఒనర . . శాసనిక మిల వెలయున్—బ; 2. యానుశాసనిక మది వెలయున్—బ.

61 వ మఱియు నశ్వమేధారంభంబును సంవర్తమరుత్తీయోపాఖ్యానంబును స్వర్ణకోశసంప్రాప్తియు నుత్తరగర్భంబున నశ్వత్థామాస్త్రదగ్ధుండై శ్రీ కృష్ణుచేత సంజీవితుండయిన పరీక్షితుని జన్మంబు నర్జును నశ్వాను సరణంబు నెడనెడ రాజులతోడి యుద్ధంబును జిత్రాంగదపుత్రుండైన బ్రభువాహనుం డాహవంబున నర్జునుం బరిభవించుటయు నశ్వమేధ మహా యజ్ఞంబునందు నకులోపాఖ్యానంబును ననుగీతయు బ్రాహ్మణగీతయు గురుశిష్యసంవాదంబును నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి నాల్గువేలు నన్నూట యిరువది శ్లోకంబులు గలిగి.

62 తే. అభి¹మతంబగు నశ్వమేధాదికద్వివర్వయుతమై చతుర్దశవర్వ²మనఁగ నాశ్వమేధికవర్వ మత్యంత³నిబిడవస్తు⁴ విస్తారమై బుధవరుల సఖల.

63 వ. మఱియు ధృతరాష్ట్రుండును గాంధారియు రాజ్యంబు విడిచి విదుర సంజయసహితంబుగా నాశ్రమవాసంబునకుఁ జనుటయు సకల రాజ్య భారధారేయులైన కొడుకుల విడిచి కుంతీదేవి గురుశుశ్రూషాపర యయి వారి పిలుందన పోవుటయు సమరనిహతులైన పుత్రప్రౌత్తుల నెల్ల ధృతరాష్ట్రుండు వ్యాసవరప్రసాదంబునఁ గాంచి విగతశోకుండయి గాంధారి కుంతీ విదుర సంజయులతోఁ బరమసిద్ధికిం జనుటయుఁ బాండ వులు నారదువలన నిఖిలయాదవవ్యసనం బెఱుంగుటయు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి వేయనూటయాఱు శ్లోకంబులు గలిగి.

61 పి. పి. ఎస్. జ.డ. శ్లోక సంఖ్య, 4420. భం - నీలకంఠ పెక్కు తెలుఁగు తాళవక్ర ప్రతులు 3320. అశ్వమేధారంభము అనుగీత - బ్రాహ్మణగీత గురు శిష్య సంవాదము ఈ యంశములు మూలమున లేవు. భం. ప్రతిలోని పాఠాంతరములలోఁ గలవు. ఏ. ప్రతిలో నీయంశములు లేవు.

62 1. నుతంబుగ — అ.ఆ.ఇ.బి.; మతంబుగ — ఋ.బ.క.జ.డ.న.య. 2. మగుచు - ఆ.ద.న. 3. వివిధ — ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.ఐ.ఓ.బౌ.క.గ.గి.గ్నిచ.జ. ట. డ. త ప. బ. వా. శ. ప; విమల — ఏ; నిబిడ — ఋ; విభవ — స. 4. విస్తరమగు — ఈ. ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.బౌ.క.గి.గ్నిచ.డ.వ.బ.య.ర.శ.మ.శ.

63 ఛం. శ్లోక సంఖ్య 1506; పి. పి. ఎస్. 1906. నీలకంఠ ప్రతి 1111 వ్యాఖ్యలో 1100 అనియున్నది. పాండవులు నారదువలన నిఖిలయాదవవ్యసనం బెఱుంగుట వృష్ణునాం అనుటకు బదులుగా గురూణాం అను పాఠాంతరమును భం. లో కలవు.

64 క. అమితార్థయు క్రితో¹ నాశ్రమవాసాది త్రిపర్వసంహితంబులు యా
శ్రమవాసపర్వ మత్యుత్తమ² కథలను వెలయుఁ బంచదశపర్వంబై .

65 వ. మఱియు యాదవులెల్ల మదిరాపానపరవశులయు శాపనిమిత్తంబున
సముద్రతీరంబునఁ దమలోఁబోరి పొడిచికొని పరలోకగతు లగుటయు
దాని నెఱింగి రామకృష్ణాదియాదవ విరహితంబులైన ద్వారవతి కర్ణునుం
డరిగి విషణ్ణచిత్తుండయు వసుదేవాది యాదవులనెల్ల సంస్కరించి
యాదవకళత్రంబుల నెల్లఁ దోడ్కొని వచ్చుచో గాండివదివ్యజాణంబుల
శక్తి దఱిగిన వనచరభయంబువలనఁ దత్కళత్రంబుల రక్షింపనోపమియు
నర్జునుండు ధర్మరాజుకడకు వచ్చి వ్యాసవాక్యప్రబోధితుండై సన్ననిం
చుటయు నను వృత్తాంతంబుల నొప్పి మున్నూఱు శ్లోకంబులు గలిగి పది
యాఱవ పర్వంబై మౌసలపర్వంబునాఁ బరగె మఱియుఁ బరీక్షిద్రా
జ్యాభిషేకంబును రాజ్యపరిత్యాగము సేసి పాండవులేపురు ద్రౌపదీసహితులై
పరమసిద్ధికిం జనుటయునను వృత్తాంతంబుల నొప్పి నూటయిరువది
శ్లోకంబులు గలిగి పదియేడవ పర్వంబై మహాప్రస్థానికంబునాఁ బరగె.

64 1 నాశ్రమవాసాదిక త్రిపర్వసంయుతమై — మ; ఈ పాఠము ననుసరించి
త్రిపర్వను తేల్చి పలుకవలెను. 2 సభలను — అ. ఈ ఐ. బొ. క. గ. జ. డ. వ ర. వ.

65 మౌసల పర్వ శ్లోకసంఖ్య. భం. పి. పి. ఎస్. 300; నీలకంఠ - 320; మహాప్రస్థానిక
పర్వశ్లోక సంఖ్య — భం. పి. పి. ఎస్. 120; నీలకంఠ వ్యాఖ్య — 123. పరీక్షి
ద్రాజ్యాభిషేకము మూలమున లేదు. తెలుఁగున చ ప్రతిలో మాత్రమే కలదు.
స్వర్గారోహణపర్వ శ్లోకసంఖ్య - భం. పి. పి. ఎస్. 200, నీలకంఠ 209. కర్ణు నరక
ప్రాప్తియుఁ దన్మోక్షణంబును, స్వర్గంబున భారతపీఠుల సంగమంబును, గర్భ పరిపా
కోప భోగంబు ననెడి — నన్నయ పేర్కొన్న యంశములు భం. పి. పి. ఎస్. ప్రతు
లలో లేవు. భం. ప్రతిలోని పాఠాంతరములలోఁ గలవు. మూలమునందు
పేర్కొన్న, ఖలపర్వములగు హరివంశ భవిష్యత్పర్వముల ప్రశంస నన్నయలో
లేదు. తెలుఁగు ప. ప్రతిమాత్రము భవిష్యత్పర్వమును బేర్కొన్నది. ఈ వచనము
తరువాత కం. ప్రతిలో ఈ పద్య మున్నది.

క. ఇమ్మగు నష్టాదశపర్వముల గల గ్రంథ సంఖ్య వర్ణింప సహ
స్రములు తొంబది తొమ్మిదియుం బదునేబదియు నారునేడును నయ్యెన్.

ఈ పద్యము ఉత్తరార్ధము టి. ప్రతిలో నిట్లున్నది.

మఱియుఁ గర్ణ సరకప్రాప్తియుఁ దన్మోక్షణంబును స్వర్గంబున భారతవీరుల సంగమంబును గర్మపరిపాకోపభోగంబునను వృత్తాంతంబుల నొప్పి యిన్నూఱు శ్లోకంబులు గలిగి పదునెనిమిదవ పర్వంబై స్వర్గారోహణంబునాఁ బరగె నిట్లష్టాదశపర్వంబులు గలిగి.

-: భారత సంహితా నిర్మాణ ప్రశంస :-

సం. 1-1-63

- 66 మ. అమితాభ్యానక శాఖలం¹బొలిచి ²వేదాద్ధామలచ్ఛాయమై
³సుమహద్వర్గ చతుష్కపుష్పవితతి⁴ శోభిల్లి కృష్ణార్జునో
 త్తమ నానాగుణ కీర్త⁵నార్థఫలమై ద్వైపాయనోద్భావ జా
 తమహాభారతపారిజాత ⁶మమరు⁷ ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై.
- 67 వ. ఇట్టి మహాభారతంబు ననేకవిధ పదార్థ ప్రపంచ సంచితంబు నుపపర్వ
 మహావర్షోప శోభితంబు నుపద్వీప మహాద్వీప సంభృతంబయిన భువనం
 బజండు నిర్మించినట్లు కృష్ణద్వైపాయనుండు నిఖిలలోకహితార్థంబు
 'దత్తావధానుండై సంవత్సరత్రయంబు ²నిర్మించి దాని దేవలోకంబునందు
 వక్కాణింప నారదుం బనిచెఁ బితృలోకంబున వక్కాణింప నసితుండై న
 దేవలం బనిచె గరుడగంధర్వ యక్షరాక్షస లోకంబులందు వక్కాణింప
 శిశుకుం బనిచె ¹నాగలోకంబునందు వక్కాణింప సుమంతుం బనిచె
 మనుష్యలోకంబున ⁵జనమేజయునకు వక్కాణింప వైశంపాయనునిం
 బనిచె నేనా వైశంపాయనమహామునివలన విని వచ్చితిఁ దొల్లి కృతత్రేతావ
 సాన సమయంబుల దేవాసుర రామరావణ యుద్ధంబులునుం బోలె ద్వాప
 గాంతంబునం బాండవధార్తరాష్ట్రులకు మహాఘోరయుద్ధం బయ్యె నందు.

ప్రముఖులు తొంభై తొమ్మిది

యిమ్మై దశశతము మీద నేనును నయ్యెన్.

- 66 1. బొదిచి - బ; గలిగి - న.స. 2. వేదాంతామల - ఉ. 3. సుమహద్వర్గ - అని
 పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు, శి.ప.భా.సం. ప్రతులును. సుమహావర్గ-వా. 4. నీయ-
 అ.ఉ; నార్థ - అ.ఉ.కే.ఉ.ర. తప్ప మిగిలిన ప్రతులు; నాత్త - గి; నాద్య - బొ;
 నార్థ - కే 5. మెనగు - అ. ఇ. ఉ. ఎ. ఓ. ఐ. బొ. గ. గి. జ. డ. వ. ర; మెన
 గున్ ధాత్రీన్ సురప్రార్థ్యమై - ఓ.

- 67 1. దత్తావసదనుండై - న. 2. నిర్మించినదాని- ఈ.ఉ.ఉ.బు.ఐ.ఓ.బొ.క.జ.ద.వ.బ
 మ.ర.ల. సి. శకునింబనిచె-న. మూలమునందిట్టి పేరు ఈ సందర్భమునఁ గనఁబడదు.
 'గంధర్వయక్షరక్షస శ్రావయామాస శుకః.' 4. ఈ వాక్యము పెక్కు వ్రాత
 ప్రకలలోను మూలమునను లేదు. 5. 'జనమేజయునకు' - లేని ప్రతులు -
 ఎ.ఐ.గ.ద.వ.బ.మ.

68 తరలము. ¹పదిదినంబులు భీష్ముఁ డాహవభారకుండు గురుండు పం

²చదివసంబులు గర్జుండు³ దివసద్వయంబు దినార్దమం
దుదిత⁴తేజుఁడు శల్యుఁ ⁴డత్యధికోగ్ర వీరగదారణం
బది దినార్దముగాఁగ నిట్లు మహాభయంకర⁵.వృత్తితో⁶.

69 శా. ఏడతాపిణు లెన్నఁ బాండవబలం బేకాదశాతాపిణుల్
²రూఢిం గౌరవనైన్య మీ యుభయము³ రోషాహతాన్యోన్యమై
యీడంబోవక వీకో⁴మై బొడువఁగా ⁴నేపారు ఘోరాజి న
ల్లాడె⁵ ధాత్రి శమంతపంచకమునం దప్టాదశాహంబులు⁶.

70 వ. ఇట్టి మహాభారతంబు ¹కృష్ణదైవపాయన మహాముని విరచితం²బై ప్రవ
ర్తిల్లుచుండు.

71 సీ. ఇష్టమోభారతం బిమ్ములఁ బాయక విహితావధానులై వినుచునుండు
వారికి విపులధర్మారంభసంసిద్ధి యగుఁ బరమార్థం¹బ యశ్రమమున
వేదముల్ నాలుగు నాదిపురాణముల్ పదునెనిమిదియుఁ ²దత్తమితధర్మ
శాస్త్రంబులును మోక్షశాస్త్ర తత్త్వంబులు నెఱిగిన ఫలమగు నెల్లప్రాద్దు

ఆ. దానములను బహువిధక్రతుహుతజపబ్రహ్మచర్యములను బడయఁబడిన
పుణ్య³ఫలముఁ బడయఁబోలు నశేషపాపక్షయంబు నగు శుభంబుఁ ⁴బెరుంగు.

68 1. టో. ప్రతిలో 68, 69 పద్యములు లేవు. 2 చదివముల్ మరి—న వి. శార్దుడు—
అ.ఆ 4. డట్లు సుయోధనోగ్రగదా—డ.ద 5. లీలతోన్—ఊ.బా.నవ ఈ పద్యము
తరువాత పదిదినములై దుప్రొద్దులు బదపడిరెన్నాళ్ళు నొక్క పగలున్ రేయున్
¹మదమున రణమొనరించిరి నదినుతగురుకర్ణశల్యనాగపురిశుల్.

అను కందపద్యము చ. ప్రతిలో తప్ప తక్కిన వ్రాత ప్రతులలో లేదు ఇది
వేములవాడ భీమకవి భారతములోనిదని యొక ప్రతిలోనున్నట్లు న చెప్పుచున్నది.
ఇది యధర్వణ భారతములోనిదని తి. లో నున్నది. పూర్వ తరలమే యీ యర్థ
మును చెప్పుచున్నది. కాన నిది ప్రక్షిప్తమై యుండునని పలువురు భావించిరి. తిమ్మ
కవి సర్వ. సా సం. [231] లో 'మదమున రణ మొనరించిరి' అనుటకు 'కదనంబు
జేసి మడిసిరి' అని పారాంతరము.

69 1 'అఱోహిణి' యను రూపము పెక్కువ్రాతప్రతులందును, తి.మ.ర.ల.శ. లందును
కలదు. 2. రూడి—తి.వి.శ; కూడన్... కోపాహత—అ.ఆ.న; కూడన్... క్రోధా
హత—చో. వి. తో—పెక్కు ప్రతులు. 4. నేపారె—అ.ఈ.బా; నేవార—బ.ప.

70 1. కృష్ణదైవపాయన—లేని ప్రతులు—న.మ. 2. బై, తేజరిల్లి—మ.ర.

71 1 బు నశ్రమమున—గి.గి చ.బ.మ.వ.శ అను వీనిలో తప్ప తక్కినవానిలో నీ
పాఠము కలదు. 2. దత్ప్రిణత—అ.ఊ.ద; దత్ప్రిథిత—మ. 3 చయము—
అ ఈ.ఊ.బు.ఎ.ప.బ.ద. 4. గలుగు—ద.వ.న.

- 72 ఉ సాత్యవతేయవి పదసంభవమై విబుధేశ్వరాభిసం
గత్యుపశోభితంబయి ¹జగద్విదితంబగు భారతీయ భా
రత్యమరాపగౌఘము నిరంతర ²సంతత పుణ్యసంప దు
న్నత్యభివృద్ధి సేయు వినినం గొనియాడిన నెల్లవారికిన్.
- 73 వ. అనిన విని శౌనకాది మహామునులు శ్రీ మహాభారతకథాశ్రవణ¹కుతూహల
పరులయి య²కృధకున కీట్లనిరి.
- :- శమంతపంచకాక్షహిణీ సంఖ్యాకథనము :-
- సం. 1-2-1
- 74 మ. అనఘా ¹మున్ను శమంతపంచకము నయ్యజ్ఞాహిణీసంఖ్యయున్
వినఁగా మా కెఱిగించి భారతకథావిరూపికిం గారణం
బును దద్భారతవిస్తరోక్తివిభవంబుం బాండవాడంబరం
బును భీష్మాదికురుప్రవీరచరితంబుం జెప్ప ముద్యన్మతిన్.
- 75 క. అనిన విని రోమహర్షణతనయుం డమ్మునుల కతిముదంబున వినయా
వనతుఁడయి గురులఁ దన హృద్యనజంబున నిలిపి కొలిచి వాగ్గణపతులన్.
- 76 ఉ. ¹ఇంబుగ సర్వలోకజను లెవ్వనియేని ముఖామృతాంశుబిం
బంబున నుద్యవంబయిన భారతవాగమృతంబు కర్ణరం
ధ్రంబను నంజలిం దవిలి త్రావుదు రట్టి ²మునీంద్రలోక వం
ద్వ్యం బరముం బరాశరసుతుం బ్రణమిల్లి కరంబు భక్తితోన్.
- 77 వ. అమ్మును లడిగిన ¹కథ యథాక్రమంబున ²సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పందొడంగె.

72 1. జగద్వినుతం - క. 2. నిర్మల - మ.

73 1. 'కుతూహల' తేని ప్రతులు - ఓ.చ పి.శ. 2. కృధకునకు - పెక్కు ప్రతులు.

74 1. నీవు - న

76 1. ఇమ్ముల - ఇ.ఎ.ప ఓ ప గణ; ఇమ్ముగ - చి.చు. టు.టం; ఇమ్ముగ-బింబమ్మున-
రంధ్రమృత - వంద్యమ్ముని - వా; ఇంబుగ - ఆ.బౌ.ద.ర.పి.స సూ శ. 2.
మునీంద్రు - కు కే కొ.చే.

77 1. కథానూత్రంబు విస్తరించి - ఆ ఊ, కథాక్రమంబు విస్తరించి - అ ఇ ఏ.ఐ.ఓ.త.
ప య, 2. విస్తరించి - అ.ఆ.ఇ ఈ ఊ ఎ.ఏ.ఐ.బి.ఓ.త.ప మ.య.

- 78 శా. త్రేతాద్వాపరసంధి నుద్ధత మదాంధీభూత¹ విద్వేషిణీ
 మూతోగ్రశ్వసనుండు రాముఁ డలుకన్ ముయ్యేడుమాటుల్ రణ
 ప్రీతి² వై రిధరాతలేశ్వరులఁ జంపెం బల్వరన్ ధీర్వని
 ధ్వాతక్రూరకుఠారలూననిఖిలక్షత్తో³రుకాంతారుడై .
- 79 వ. అప్పరకు రాముండు నిజనిశితకుఠారధారావిదళిత సకలక్షత్తో¹రుధిరా పూర్ణం
 బలుగా నేను మడుంగులు గావించి తద్రుధిరజలంబులఁ బిత్వతర్పణంబు
 సేసి ²తత్పితృగణప్రార్థన నుపశమితక్రోధం డయ్యె దానన చేసి తత్సమీప
 ప్రదేశంబు శమంతపంచకంబునాఁ బరగె మఱి యఁజూహిణి సంఖ్య
 వినుండు.
- 80 సీ. వరరథ మొక్కండు వారణ మొక్కండు తురగముల్ మూఁడు¹ కాల్వరును సేపు
 రను సంఖ్యగలయది యగుఁ ²బత్తి యది ³త్రిగుణంబైన సేనాముఖంబు దీని
 త్రిగుణంబు గుల్మంబు దీని ⁴ముమ్మడుఁగగు గణము తద్గణము త్రిగుణితమైన
 వాహినియగు దాని వడి మూఁట గుణియింపఁ బృతననాఁ బరగుఁ దత్పృతన
 మూఁట
- ఆ. గుణితమైనఁ జమువగు⁵ మఱి దాని ముమ్మడుఁ గనీకినీసమాఖ్య నొనరు
 నదియుఁబదిమడుంగులై న నఁజూహిణి ⁶యా నిరంతర ⁷ప్రమాను సంఖ్య

78 - 1. విద్వేష్ట - అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఋ.ఎ ఏ ఐ ఓ.ఔ.జ.త.ద.న.ప.య ర.

79 1. రుధిరాఘపరి - ర; రుధిరాధారా-స; రుధిరోద్ధారా - న. 2. సంతర్పితపితృ-
 ఆ.ద.న; తర్పితపితృ - ఇ ఈ ఋ.ఎ.ఐ ఓ గ.జ.త.ర.

80 1. కాల్వరుమలేపురు-ఋ.ఔ.మ.య 2. పక్షి - కీ టు; పంక్తి - కు చి.టం.పి;
 బంతి-చే.చో. ి. త్రిగుణింప - స. 4. ముమ్మడియగు - ఉ.ఋ ఓ క. 5. యనగ
 నొప్పు తత్సమాజ సంఖ్య - టం. 6. క్రమానుసంఖ్య - ఉ.స. 'ప్రమాణ' అను
 పాఠము కొన్ని ప్రతులలోను, ప్రాచీన ముద్రితప్రతులలోను కలదు అది ప్రాసయతి
 యగును. 'ప' ప్రతిలో నీక్రింది పద్య మధికముగా నున్నది.

క. అరదము లంబర ముని వసు ధరణీకర సంఖ్య సమము తత్త్రిగుణంబున్
 శరగుణితంబును గుంజర హరివీర ప్రముఖు లొక్క యఁజూహిణికిన్.

81 వ. ఇరువదియొక్కవేయు నెనమన్నూటడెబ్బది రథంబులు నన్ని యేనుంగులు నలువదేనువేలు నాటునూటపది గుఱ్ఱంబులు లక్షయుం గొమ్మిదివేలున్ మున్నూటయేఁబండ్రు వీరభటులును గలయది యొక్క యక్షాహిణి యయ్యె నట్టి యక్షాహిణులు వదునెనిమిదింట సన్నద్ధులై కురుపాండవులు యుద్ధంబుసేయుటం జేసి యా శమంతపంచకంబు కురుక్షేత్రంబునాఁ బరగె నట్టి కురుక్షేత్రంబు నందు.

82 చ. ప్రతిహతశత్రువిక్రముఁడు పాండవవంశవివర్ధనుండు సు
వ్రతుఁడు పరీక్షిదాత్మజుఁ ¹డవద్యవిదూరుఁ డుదార కీర్తి ని
ర్మిత వివిధాధ్యరుండు జనమేజయుఁడన్ జనపాలుఁ డుత్తమ
స్తుతమతి ధీర్వునత్త ² మజితుం డొనరించె శుభాభి ³కాంక్షియై.

—: సరమ వృత్తాంతము — జనమేజయుని పురోహిత వరణము :—

సం. 1-3-1

83 వ. ¹ఆప్రదేశంబునకు సరమయను దేవశుని కొడుకు సారమేయుండను ²కుర్కుర కుమారుండు క్రీడార్థంబు వచ్చి క్రుమ్మరుచున్న నలిగి జనమే జయు తమ్ములు ³శ్రుతసేనుండును భీమసేనుండును నుగ్రసేనుండును నను వార లాసారమేయు నడిచిన నది యజుచుచుం ⁴బజతెంచి ⁵తనతల్లికిం జెప్పిన నాసరమయు నతికోపాన్వితయై జనమేజయు⁷నొద్దకు వచ్చి యిట్లనియె.

84 క. షీతినాథ కడు ¹నకరుణాన్వితులై నీతమ్ము లతి వివేక²విదూరుల్
మతి దలఁపక నా పుత్త్ర³కు నతిబాలకు ³ననపరాధు నడిచిరి పెలుచన్.

82 1. డవద్య — అ.ఊ.బు.ఎ.ఏ.జడ ద.న.బ.ర. 2. లాషియై — అ.బు.ఏ.తౌ.జ.డ; కాంక్షుడై — ఉ.త.వ.

83 1. తత్రప్రదేశంబునకు — కొ; అట్టియవసరంబునకు — స. 2. కుర్కురయను రూపము కొన్నింటఁ గలదు. 3. శ్రుతసేన, ఉగ్రసేన, భీమసేన, అనునది మూలమునందలి క్రమము. 4. బరచి-కొ. 5. తమ—కొన్ని ప్రతులు. 6. నివృతచిత్తయై — కె.ల. 7. పాలికి — ఈ.బు.ఐ.బ.తౌ.కూ.గ.ద.న.య; కడకు — కె.

84 1. నధర్మాన్వితులై — ఔ క.గి.జ.ట బ.శ.ప 2. విహీనుల్ — త. 3. ననపరాధి — అ.ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.న.వ.

- 85 క. ¹తగునిది తగదని ²యెడలో వగవక సాధులకుఁ బేద³వారల కెగుల్ మొగిఁజేయు దుర్వి⁴నీతుల కగు⁴ననిమిత్తాగమంబులయిన భయంబుల్.
- 86 వ. అని సరమ¹యదృశ్యయైన నతివిస్మితుండై జనమేజయుండు కొన్ని దినంబులకు దీర్ఘసత్తంబు సమాప్తంబుసేసి హస్తీపురంబునకుం జని యందు సుఖంబుఁజి యొక్కనాఁడు దేవశునీవచన ప్రతికారార్థంబు శాంతిక పౌష్టికక్రియలు నిర్వర్తింప ననురూప పురోహితు నన్వేషించుచు ననేక²మునిగణాశ్రమంబులకుం జని యొక్క³మునిపల్లెం గని యందు శ్రుతశ్రవ సుండను మహామునిం గని నమస్కరించి యిట్లనియె.
- 87 క. కరుణించి యిండు నాకుం ¹బురోహితుఁడు గాఁగ మీ²సుపుత్రుఁ బవిత్రుం బరమతపోనై ప్తికు భాసురయమనియ³మాభిరాము సోమశ్రవసుఁ.
- 88 వ. అని యడిగి ¹వాని యచుమతంబున సోమశ్రవసుం దనకుం బురోహితుం ²గావించుకొని వాని నభీష్టనశ్కారంబుల సంతృప్తునిం జేసి తదుపదేశంబున.
- 89 ఉ. ఆయతకీర్తితో వివిధయాగము¹ల² సురధానుడిసురా .
 మ్నాయము ²నాహితాహుతి సమంచితదక్షిణ లిచ్చి తన్నుచుం
 జేయుచునుండె రాజ్యము విశిష్టజనస్తుత³వర్ధమానల
 స్త్రీయుతుఁ డుత్తముండు జనమేజయుఁ డాదినరేంద్రమార్గుడై .
- 85 1. తగునిది తగదని యెడలో — కొన్ని ప్రతులు. 2. మనమున — ఆ ఇ ఉ ఎ ఓ ఔ. త.మ; మదిలో — కీ. 3. వారికి నెగుల్ — కొన్ని ప్రతులు. 4. ననిమిత్తాగతంబు — అ.ఆ.ఇ ఈ ఐ.ఓ.ఔ గ.త.ద.ప.ళ; న నిమిత్తంబులైన కష్టచయంబుల్ — చు టే. ప్రతిలో నీ వద్యమిట్లున్నది
 క. తగునిది తగదని యని యెడ వగవక సాధులకు పెద్దవారికి నెగుల్ మొగి జేయు దుర్వి⁴నీతుల బగి నుండగ వచ్చు ఘోరపాపభయంబుల్
- 86 1. యదృశ్యం బైన — అ.ఇ.ఉ ఋ ఎ ఏ ఐ.ఓ.క.గ ట.డ.త.ద ప.బ 2. మునిజనాశ్ర, మంబు — కొ. 3. మునిపల్లియం గని — కె
- 87 1. బురోహితుని — అ.ఇ ఎ ఐ.ఓ.ఓ ఔ క చ ట ద.ప బ వా శ.ష సం శ; బురోహితుడు గాగ.అ.ఉ ఋ.ప.గ.ద.స శ. 2. సుపుత్రుని బాత్రున్ - బ 3. మాదినియతు — మ
- 88 1. వారి యనుగ్రహంబు వడసి — కె. 2. గాబడసి - ఈ.ఋ ఏ ఓ గ.డ న.స
- 89 1. లోప్పుగజేసి భూసురా - య. 2. లన్ హితాహుతి — సు; నాహుతాహుతి — ట.పి. 3. ధర్మమూర్తి - బ

90 వ. ఇట్లనవరత శాంతికపౌష్టికక్రియలు నిర్వర్తించుచు ¹గురుదేవ మహిదేవ తర్పణాభిరతుండై యుండునంత.

—: ఉదంతండు పౌష్యమహాదేవి కుండలంబులం దేబోవుట :-

సం. 1—3—86

91 క. పంకజభవసన్నిభుఁ డఘపంకజాశనమహాతపస్సలిలుఁ డనా తంకమతి పైలశిష్యుఁ ¹డుదంకుండను మునివరుండు ²దద్దయు భక్తిన్.

92 క. గురుకులమునందు గురులకుఁ బరిచర్య ¹లోనర్చి తా నపరిమితనిష్ఠా పరుడై జ్ఞానము వడసెను గురుదయ నణిమాదికాష్టగుణములతోడన్.

93 వ. అయ్యదంకుండు గురుహితకార్యధురంధరుండ¹యి గురుపత్నీనియో గంబునం బౌష్యండు²నురాజుదేవి కుండలంబులం బ్రతిగ్రహించి తేరంబూని వనంబులో నొక్కగుండ చనువాఁ డెమర నొక్క మహాక్షంబు నెక్కి ³చను దెంచు¹వాని నొక్క దివ్యపురుషుం గని వాని²పన్నిన వృషభగోమయ భక్షణంబు సేసి యోమృహాత్మ ననుగ్రహంబు వడసి యతిత్వరితగతిం జని పౌష్యమహా రాజుం గాంచి దీవించి గృహీతసత్కారుం డై యిట్లనియె.

94 తే. ఏను గుర్వర్థ మర్థినై మాన¹వేశ కడఁగి వచ్చితి నిపుడు నీకడకు వేడ్క దండితారాతి నీదేవికుండలమ్ము లిమ్ము నా²పూన్కి యిది సఫలమ్ము గాఁగ.

90 1. గురుమునిదేవ — కొన్ని ప్రతులు.

91 1 ఉతంకుడు — కా పి. 2. దద్దయుభీతిన్ — ఇ.గ్ని.చ.త.వ.శ ల.

92 1. లోనర్చిమున్నపరిమిత — అ.వ; లోనర్చుచు న్నపరిమిత — ఈ.ఎ.ట.మ; యొనర్చు చును నపరిమిత — ఒ.య.స.

93 1. యి, యొక్కనాడు — ఆ.ఉ.బి.బి.గ.జ.డ.ద.న.బ 2. ను మహారాజు — ఆ.ఈ. ఉ.ఉ.ఎ.ట.క.గ.జ.ట.డ.మ.ర.ల; ను రాజు దేవిక్షత్రియ — కి. కి. వచ్చువాని — ఇ.ల. 4. వాని నొక్క పురుషు మహాతేజస్విం గని అతని పంచిన — కూ. 5. పనిచిన — అ.గ.న; పంపున — ఆ.ప. 6. మహాత్మననుష్ఠ వడసి — కూ.

94 1. వేంద్ర — అ.ఉ.బి.జ.ట.డ.ద. 2. పూనికిది — జ.ద.బ.ప్ర.

95 వ. అనినం పొమ్మం డిట్టి మహాత్మున కీఁ 2గాంచితిఁ గృతార్థుండ నైతి 3నని
4సంతసిల్లి యుదంకున కిట్లనియె నయ్యా మదీయధర్మపత్ని యక్కుండ
లంబులు 5దొడిగి యున్నయది మద్వచనంబున 6వాని నిప్పించు 7కొమ్మనిన
నుదంకుం డంతఃపురమునకుఁ జని పొమ్మమహాదేవిం గానక 8క్రమ్మతి
పొమ్మ పాలికి వచ్చి నీదేవి 9నందులం 10గాన నీవ యక్కుండలంబులు
దెప్పించి యిమ్మని 11నఁ జొమ్మం డిట్లనియె.

96 క. భూవినుఁ నిన్నుఁ ద్రిభువనపావను నశుచివని యెట్లు పలుకఁగ నగు న
దేవి 1పవిత్ర పతివ్రత గావున నశుచులకుఁ 2గానఁగా దనవద్యా!

97 వ. అనిన విని యుదంకుం డప్పుడు దలంచి యావృషభగోమయ 1భక్షణానం
తరంబున 2నాచమింపమి నై న నా యశుచిభావంబునఁ 3గాకేమి యప్పరమ
పతివ్రత మదీయదృష్టిగోచర 4గాకున్న దయ్యెనని పూర్వాభిముఖుండయి
శుద్ధోదకంబులం బ్రక్షాళిత పాణిపాదపదనుండయి యాచమి 5చి పాష్యాను
మతంబున నదేవి 6యొద్దకుం 7జనిన 8నదియును నమ్మహామునికి నమస్క
రించి కుండలమ్ము లిచ్చి యిట్లనియె.

95 1. జొమ్మందు నీయట్టి సత్పాత్రున — అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఎ.ఐ.ఒ.క.గ.జ.ట.త.న.ప.బ.
య.ల. 2. గాంచి — అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఎ.ఐ.జ.డ.త.బ. 3. నని మనంబున—అ.ఆ.ఉ.
ఊ.ఋ.ఎ.ఏ.క.చ.ఛ.ట.త.ద.ప.మ.వ.శ.ష.శ. 4. సంతోషించి — అ.ఉ.క.మ. 5
దొడుగ నవసరంబై — ఋ.చ.వా.శ.ష.శ; దాల్చి — బ. 6. వాని నిప్పించు
కొమ్మనిన — టు. (ఒప్పగించుకొమ్ము — అని అర్థము) 7. కొనుమని — కొన్ని
ప్రతులు; కొండని — కీ. 8. క్రమ్మర — ఈ.ఉ.క. 9. నెందును — ఇ.ఉ.ఊ.
ఋ.ఒ.ఉ.క.చ.ట.త.ద.ప.బ.వా.శ.ష.శ; నందుంగాన — కూ. 10. గానక యిట
వచ్చితి నీవ — వీ.శ.ష.న. 11. న, నుదంకునకు — అ.ఋ.క.చ.త.శ.ష.

96 1. యు బరమ — అ.బౌ; పతివ్రతశుచియగు — ఉ.మ. 2. గానగాదనవంద్యా?—
కొన్ని ప్రతులు.

97 1. భక్ష నంతరంబున నైననాయశుచి — అ.ఈ.ఉ.ఋ.ఐ.ఒ.ద.ల.ర; భక్షణంబున
నైన — ఆ.ఊ.చ.ప.బ.వా.శ.ష.శ. 2. నాచమింపమి నైననా — ఎ. జ
మఱియు నిది “అస్తి ఖలు మయాశు భక్షితమ్ నోప స్పృష్టమాగచ్ఛతేతి.”
అను మూలమునకు పి. పి. యస్. శాస్త్రి ప్రతి 1-3.119 అనుగుణముగా
నున్నది. 3. గారె — మ. 4. గాదయ్యె — ఇ.ఋ.ఊ.ఎ.ఏ.ఐ.ఒ.ఉ.బౌ.క.గ.
ట.డ.త.ద.న.బ.య.ర.ల.స. 5. చి, శుచియై — అ.బౌ.త.మ. 6. పాలికిం—ఈ
బౌ.డ.త.ద.బ.య, యున్నెడ కుం - ఇ.ల; కడకుంబోయిన- అ. 7. బోయిన—
అ.ఉ.ప.ప.ఐ.ఒ.ట.జ.బ.మ. 8. నమ్మహాపతివ్రత — ప.

- 98 క. తక్షకుఁ డీకుండలము లపేడించుచు నుండువాఁ డభేద్యుఁడు మాయా
దతుండు వానివలన సురక్షితముగఁ జేసి ననుము రవినిభజేజా !
- 99 వ. అనిన నుదంకుం డట్ల చేయుదు నని ¹యద్దేవి వీడ్కొని ²పౌష్యపాతికిం
బోయిన నతం డయ్యా నీ వతిథివి ³మాయంటఁ గృతభోజనుండవై
పొమ్మని ⁴క్షణియించిన నొడంబడి యుదంకుండు గుడుచుచో నన్నంబు
కేశదుష్టంబైన రోసి కరం బలిగి ⁵యిట్లపరీక్షితంబైన ⁶యశుద్ధాన్నంబు
⁷పెట్టినవాఁడ వంధుండ వగు మని శాపం బిచ్చిన నల్లి యల్పదోషంబున
నాకు శాపం బిచ్చినవాఁడవు నీ వనపత్యుండ వగు మని ప్రతిశాపం-బిచ్చిన
నుదంకుండు నే ననపత్యుండఁ గా నోప. ⁸దీనిఁ గ్రమ్మఱింపు మనినఁ
బౌష్యుం డిట్లనియె.
- 100 ఉ. నిందుమనంబు నవ్యనవనీతనమానము పల్కు చారుణా
ఖండలశస్త్రతుల్యము జగన్నత విప్రులయందు నిక్కమీ
రెండును రాజులందు విపరీతము గావున విప్రుఁ డోపు నో
పం డతిశాంతుఁ డయ్య నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మఱింపఁగన్.

—: తక్షకుండు కుండలంబు లపహరించుట :—

సం. 1-3-136

- 101 వ. ¹కావున నా కశకల్పంబు ²నీయిచ్చిన శాపంబు గ్రమ్మఱింపు మనిన నుదంకుం
డట్లేని ³నీకు నల్పకాలంబున శాపమోక్షం ⁴బగు నని పౌష్యునకు ననుగ్ర
హించి ⁵మగుడి ⁶నేడ పోయి గురుపత్నికిఁ గుండలంబు లీఁ గంటినని
- 99 1. వారి వీడ్కొని రాబోయిన పౌష్యుండయ్యా - చి. టం. 2. రాబౌష్యుం
డయ్యా - కొన్నిప్రతులు, రాబోయిన పౌష్యుండయ్యా - కొన్నిప్రతులు.
3. మాయందు - ఈ.ఉ.ఉ.బు.ఎ.ఐ.బౌ.క ట త.బ. 4. క్షణంబిచ్చిన - య;
నియమించిన - అ; యనునయించిన - ట. 5. కల్పపవిత్రంబైనయన్నంబు-ప.
6. యశుద్ధ - కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 7. పెట్టి నాఁడవు - వా.శ. మఱికొన్ని
ప్రతులు. 8. నీయిచ్చిన శాపంబు - ఆ.ప.య.
- 101 1. కావున—కొన్నిప్రతులలో లేదు 2. నీవ నీయిచ్చిన-కె; నీవయిచ్చిన-కూ.
3. అల్పదోషంబు చేసినవాడవు గావున నల్పకాలంబున-కె. 4. బగు నోడకుండు
మని పౌష్యు ననుగ్రహించి మగుడి నేడ పోయి-స. 5. మగుడి పోవునెడ—
గి.గ్గి.చ.వా శ ప.శ. 6. నేడ మగుడిపోయి—కు.కె.

7నంతోపించి చనువాఁ డెదుర నొక్క జలాశయంబు గని శుచిప్రదే
శంబునఁ దనచేత కుండలంబులు పెట్టి యాచమించుచున్నంతఁ 8దనతోడన
9వచ్చి తక్షకుండు నగ్న వేషధరుండై యక్కుండలంబులు గొని పాతిన
నుదంకుండును వాని పిఱుందన పాతీ పట్టి10కొనుడు.

102 క. విడిచి దిగంబర వేషము విడువక మణికుండలములు విషధరపతి యే
ర్పడ నిజరూపముతో నప్పుడ యహిలోకమున 1కరిగె భూవివరమునన్.

103 వ. ఉదంకుండును వానితోడన 1తగిలి యవ్వివరంబున నురగలోకంబున కరిగి
2నాగవతుల నెల్ల నిట్లని స్తుతియించె.

104 చ. బహువనపాదపాబ్ధికులపర్వతపూర్ణసరస్వరస్వతీ
సహితమహా1మహీధర మజస్రసహస్రఫణాళిఁ దాల్చి దు
స్సహతరమూర్తికిఁ జలధిశాయికిఁ బాయక శయ్య యైన య
య్యహిపతి దుష్ప్రశాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁ 2బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.

105 చ. 1అరిది తపోవిభూతి నమరారుల 2శాధలు వొందకుండఁగా
నురగుల నెల్లఁ గాచిన మహోరగనాయకుఁ డానమత్సురా
సురమకుటాగ్రతనరుచిశోభితపాదున కద్రి3నందనే
శ్వరునకు భూషణం బయిన వాసుకి మాకుఁ 4బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.

7. సంతస్థి— ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఋ.ఎ.ఏ.ఐ.ఒ.గ.జ.ట.డ.మ.య . 8. తనతోడన—
కూ.కొ. ప్రతులలో లేదు; తన — లేనిప్రతులు — ఆ.ఈ.ఉ.ఊ.ఋ.
ఎ.ఏ.ఐ.ఒ.ట.క.గ.జ.ట.డ.ద.బ . 9. వేచివచ్చి — అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.ఏ.ఔ.క.
జ.ట.డ.త.ద.న.ప.బ.య. 10. కొనుడు తత్క్షణంబ — కె.

102 1. కేగె—కొ.

103 1. తగిలి—కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. యురగ—పెక్కు ప్రతులు.

104 1. మహీధర — స; 2. బ్రసన్నమయ్యెడున్—ఆ.ఉ.ఒ.త.న.బ.య.

105 1. ఈ పద్యము 'కొ' ప్రతిలో లేదు. 2. శాధలబొంద—కూ కె. 3. నందనా
వరునకు—టం. న.స.శక. 4. బ్రసన్నమయ్యెడున్—ఉ.ఒ.ట.ద.మ; మయ్యెడున్—
చొ. మొదలైనవి.

- 106 ఉ. ¹దేవమనుష్యలోకములఁ ద్రిమ్మరుచున్ విపుల²ప్రతాపసం
భావితశక్తి³శార్దులు నపారవిఘోతకటకోపవిస్ఫుర
⁴త్యావక⁵తాపితాఖిలవిపక్షులు నైన మహానుభావు లై
రావతకోటిఘోరఘణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్ను లయ్యెడున్.
- 107 ఉ. ¹గోత్రమహామహీధరనికుంజములన్ వివినంబులం గురు
క్షేత్రమునం ²బ్రకామగతిభేలన నొప్పి ³సహాశ్వసేనుడై
ధాత్రిఁ బరిత్రమించు బలదర్ప⁴పరాక్రమదతుఁ డీతఁ
శ్రోతవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ ⁵ప్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.
- 108 వ. అని ¹యిట్లురగపతుల నెల్ల ²స్తుతియించి యందు సితాసితతంతు ³సంతాన
పటంబు ననువయించుచున్నవారి నిద్దఱ స్త్రీలను ద్వాదశారచక్రంబుం
బరి⁴వర్తించుచున్నవారి ⁵నార్దురుఁ గుమారుల నతిప్రమాణోతురంగంబు
నెక్కినవాని మహాతేజస్వి నొక్క దివ్యపురుషుం గని విపులార్థవంతంబు
లైన ⁷మంత్రంబుల నతిభక్తియుక్తుడై స్తుతించినం బ్రసన్నుండై
యద్దివ్యపురుషుం డయ్యుదంకున కిట్లనియె.
- 106 1. ఈ పద్యము లేని ప్రతులు—అ.క.య 2. ప్రసాద సంభావిత భక్తిసౌఖ్యులు—
ఉ.ఉ.ప.ర.ల ; భక్తిసౌమ్యులు—ఇ. 3. సౌఖ్యులు—అ.బౌ.ట.ప.న. 4. పావన
తాపితాకుల—ర. 5. పీడితా—ఈ.
- 107 1. ఈ పద్యము లేని ప్రతులు—అ.ఉ.క.ర. 2. బ్రకాశ—అ.ఉ.ము.ప.ట.బౌ.జ.ట.
ఉ.త.ద.న.ప.బ.ల.ప.న. ; బ్రకామగతిభేలత—కూ.టు. 3. సహాశ్వసేనుడై—
కీ.టు. 4. సమగ్రుడు—వ. 5. ప్రసన్నమయ్యెడున్—ఆ.ఈ
- 108 1. యిట్లు నాగకులంబు—అ.ఎ.ఐ.చ.ప.బ.శ.మ.వా.శ ; యిట్లు నాగకులంబునెల్ల—
కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. స్తుతించి—బ. 3. సంతానంబు పటంబునం బెట్టి
పటంబు—ప. 4. వర్తించుచున్న—వా.శ.సూ. మఱికొన్ని ప్రతులు, పరివే
ష్టించి వర్తించుచున్నవారి—టు. 5. నార్దురు—కు.కె. 6. తురగారూఢుడైన
వాని—అ.బ. 7. స్తుతుల—అ.ఆ.ఉ.ము.ఎ.ప.ఐ.బ.ట.క.గ.జ.డ.ద.ప.బ; సూక్తుల—ఇ;
సూక్తంబుల—బె; సుతుల—ఈ.ఉ.

109 క. ¹మితవచన ²నీ యధార్థస్తుతుల కతిప్రీతమానసుడ నైతి ననిం
దితచరిత నీకు నభివార్చిత మెయ్యది దాని³ జెపుమ⁴ చేయుచు ⁵ననినన్.

110 వ. ¹ఉదంకుండు గరంబు సంతసిల్లి యిన్నాగకులం బెల్ల నాకు ²వశం బగు
నట్టులుగ ననుగ్రహింపు మనిన నప్పురుషుం డట్లేని నీయశ్వకర్ణరంధ్రా
ధ్మానంబు సేయు మనిన వల్లెయని తద్వచనానురూపంబు సేయుడు
³దత్త డంబ.

111 శా. పాతాళై కనికేతనాంతరమునం బర్వెం దదశ్వాఖిల
ప్రోతోమార్గవినిర్గతోగ్రదహనార్చుల్ పన్నగవ్రాతముల్
భీతిల్లె భుజగాధినాథుమనమున్ భేదిల్లె గల్పాంతసం
జాత¹ప్రోద్ధతబాడబానలశిఖా²శంకాధికాశంక మై.

—: తక్షకుండు కుండలంబులం దెచ్చి యుదంకున కిచ్చుట :—

సం. 1-3-158

112 క. శంకరనిభుండగు విప్రు భయంకరకోపాగ్ని యొక్కొ యనుచును జాతా
¹తంకుడయి కుండలంబు లుదరకునకును దెచ్చి యిచ్చె దక్షకు డంతన్.

113 వ. ఇట్లు నాగలోకంబున కెల్ల మహాక్షోభంబు గావించి తక్షకుచేతఁ గుండ
లంబులు గొని యుదంకు డాత్మగతంబున.

109 1. మితవచన—అ.ఇ.ప.ట.స ; హితవచన—ఉ.ఊ.బు.క.ద.బ.మ.ర; మితవచన—
త ; మితవచనా నియతార్థ—గి.వీ.శ. 2. నియమితార్థ—ఉ.ఊ.బు ; నీయు
దాత్త—కీ. 3. బనుపు—పెక్కు ప్రతులు 4. చేసెద—కొ 5. బ్రీతి—
అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఊ.బు.ఎ.ఓ.ఔ గ.డ.త.ద బ; ఎలమి— ఐ; నెమ్మిన్—ఉ.ర.

110 1. అనిన నుదంకుడు—పెక్కు ప్రతులు. 2. వశంబుగా— ఉ.క.మ.య. 3. నక్షణంబ—
అ.ఊ.ప.ట; తక్షణంబ— కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

111 1. ప్రోద్ధత—అ.ఇ.ఐ.ఔ.త.మ.ర.స. 2. శంకోదితాశంకమై—టు.స.

112 1. శంకుండై కుండలములు—అ.ఆ.న.ర.అస ; తంకమతి—య.

114 సీ. కుండలమ్ములు వేగ కొనిరమ్ము నాలవనాఁటికి నని ¹పూని నన్నుఁ బనిచె
గురుపత్ని నేడ ²యక్కుండలంబులు ³దొడ్డు దివస మీదివస ⁴మతిక్రమింప
కుండంగఁ ⁵బోక యెట్లాడఁగూడుని న్నాగభవన మెప్పాట వెల్వడఁగఁబోలు
నేడు పోవనినాఁడు నిష్ఫలం బిమ్మహోయత్న మేంతయు నని యధికచింతఁ

ఆ. దవిలియున్న నయ్యుదంకు నభిప్రాయ మెఱిఁగి దివ్యపురుషుఁ డిట్టు లనియె
నీహయంబు నెక్కి యేగుమయి న వడి గలదు⁶మనముకంటె గాడ్చుకంటె.

115 వ. అనవుడు నద్దివ్యపురుషు ¹వచనంబు²న నత్తురంగంబు నెక్కి ³తత్క్షణంబ
యయ్యుదంకుండు ⁴గురుగృహంబునకు వచ్చె ⁵నీట గురుపత్నియు శుచి
⁶స్నాతయై నూతనపరిధానశోభితయై యక్కుండలంబులు ⁷దొడువ
నవనరంబై నఁ ⁸దదాగమనంబు గోరుచున్నయది యప్పు డయ్యుదంకుం
గని తద్దయు సంతసిల్లి తదానీతరత్నకుండలభూషితయై బ్రాహ్మణులం
బూజించి నిజసంకల్పితమహోత్సవం బొనరించె నట్లు గురుకార్యంబు
⁹నిర్వర్తించి యున్న యుదంకుం జూచి గురుం డిట్లనియె.

116 క. ఈయున్న పౌష్య¹పాలికిఁ బోయి కడుం బెద్దదవ్వు పోయినయట్ల
త్రాయతవిమలతపోమహిమా యిన్ని దినంబులేల మనలితి చెపుమా.

114 1. పూని—అ.ద. 2. యక్కోమతికడకేగుదివసమద్దివస మతిక్రమిల్ల—
అ.ఇ ఈ.ఉ.బు.ఐ.ఒ.ఔ.క.బ స.శ. 3. దాల్పు—ల 4. మతిక్రమించ—ఊ.గ.
5. బోవనెట్లాడ—అ.ఉ.మ.య. 6. మనసుకంటె—చ.త.పి.శ.ష.శ.

115 1. ననుమతి—న. 2. విని య—య. 3. యక్షణంబ—ఈ.ఉ.మ. 4. గురుపత్ని
గృహంబు—ఔ.ప. 5. సంతకుముందర—న. 6. స్నానపరిధానశోభితయై—అ.ఇ.
ఉ.బు.ఐ.ఒ.ఉ.క.గ.జ.ట.డ.త.ద.న.ప.బ; కృతస్నాన—య. 7. దొడుగ—కె.కొ.
ఇంకను యితర వ్రతులు. 8. నుదంకాగమనంబు—పెక్కు వ్రతులు. 9. నిర్వ
హించి—అ.గి.చ.ఇ.ప.పి.శ.ష.స.

116 1. పాలికి—పెక్కు వ్రతులు; ప్రోలికి—వా.

117 వ. అనిన నుదంకుం డిట్లనియె నయ్యా మీయానతిచ్చినట్ల మసలవలవదు
తక్షకుండను దుష్టోరగంబు సేసిన విఘ్నంబున ¹నింత మసల²వలసె మిమ్ము
వీడ్కొని చనువాడ నెదుర నొక్కమహోక్షులు నెక్కి చనుదెంచు ³వాని
నొక్కదివ్య పురుషుం గని వాని⁴పన్నిన వృషభ⁵గోమయ భక్షణంబు ⁶సేసి
చని పౌష్యుమహాదేవికుండలంబులు ⁷ప్రతిగ్రహించి ⁸వచ్చుచోఁ దక్షకుచేత
నపహృతకుండలుండనై వాని⁹పిలువదన వాతాళ¹⁰లోకంబునకుం బోయి
నాగపతులనెల్ల స్తుతియించి యాదు సితాసితతంతుసంతానపటంబు ననువ
యించుచున్నవారి నిద్దఱస్త్రిలను ద్వాదశారచక్రంబుఁ ¹¹బరివర్తించు
చున్నవారి నార్వురఁ గుమారుల నతిప్రమాణతురగారూఢుడైన
యొక్కదివ్యపురుషుం గని తత్ప్రసాదంబునఁ గుండలంబులు వడసి తదా
దేశంబున నత్తురంగంబు నెక్కి వచ్చితి నిది యంతయు నేమి నాకెఱిం
గింపుఁ డనిన గురుం డిట్లనియె.

118 సీ. అప్పరుషుం డింద్రుఁ డయ్యుక్ష మైరావతంబు గోమయ మమృతంబు నాగ
భువనంబు¹లోఁగన్న పాలఁతు లిద్దఱు ధాతయును విధాతయు వారియనువ
యించు
సితకృష్ణతంతురాజితతంత్రమదియహో రాత్రంబుద్వాదశారము²లు గలుగు
చక్రంబు ³మాసాత్మసంవత్సరంబు కుమారు లయ్యార్వురు⁴మహితముతువు

ఆ. లత్తురంగ మగ్ని యప్పరుషుండు పర్జన్యఁ ⁵డింద్రసఖుండు సన్మనీంద్ర
యాది నింద్రుఁగాంచి యమృతాశివగుట నీకభిమతార్థసిద్ధి యయ్యెనయ్య.

117 1 నింత మసలితి— కొన్ని ప్రతులు; మసలితి—కొ. 2. వలసె వినుడు—
కొన్ని ప్రతులు. 3 వాని మహాతేజస్వి—గి.గ్ని చ.య.ర.వ.శ.ష.శ. 4. పను
పున—అ.ఆ.ప, పంచిన—ఓ గ. 5 గోమయం బువయోగించి—ఆ.ఈ ఉ.ఎ.ఓ.క.ట.ద.
మ.ర. 6. సేసి యమృతహస్త్య ననుగ్రహంబు వడసి చని—ఊ.న.మ.ల. 7 కొని—
య; పరిగ్రహించి—త.మ 8. వచ్చి తక్షకు— గి.వా.శ.ష.శ. 9. తోడన—పెక్కు
ప్రతులు 10. లోకంబు— కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 11. బరివర్తింపించు—వా శ.
ష.శ. మఱికొన్ని ప్రతులు.

118 1. నందున్న—అ.ఇ.ఊ.ప.ఓ.క.ద.న.య.ల 2. ల బరగు—ఓ. 3. మాసర్తు—కూ.
కె.కొ. 4. మరియు—చ.ట.వీ.శ.ష.స.శ. 5. ఇంద్రుండు ఉదంకుని గురువునకు,
సఖుండు అని మూలమునఁగలదు “స చాపి మమ సఖా ఇంద్రః” ‘పర్జన్యసఖుడు
నతడు’—అను పారము ‘మ’ ప్రతిలో కలదు. కాని అన్వయము కుదురుట
లేదు.

- 119 క. కర మిష్టము సేసితి మా కరిచూదన దీన నీకు నగు ¹తత్ఫలముల్
గురుకార్యనిరతులగు సత్పురుషుల కగు ²టరుదె యధికపుణ్యఫలంబుల్
- 120 వ. నీవలనం ¹బరమసంప్రీతహృదయుండ నయితి నీవును ²గుర్వర్థంబునందు
ఋణ³విముక్తుండ వయితివి నిశేచ్ఛ ⁴నుండు మనినఁ ⁵దదనుజ్ఞ వడసి
యుదంకుం డనేకకాలంబు దపంబు ⁶సేసె నట్టి యుదంకుండు తక్షకు
చేసిన యపకారంబునకుం బ్రతీకారంబుసేయం ⁷జింతించి యొక్కనాఁడు
జనమేజయమహిపాలు పాలికిం బోయి యిట్లనియె.

-: ఉదంకుండు జనమేజయునకు సర్పయాగబుద్ధి గలిగించుట :-

సం. 1-3-177

- 121 చ. మితహితసత్యవాక్య జనమేజయ భూజనవంద్య యేను ను
¹స్థితి గురుదేవకార్యములు సేయఁగఁబూను తెఱింగి వంచనో
న్నతమతియై యకారణమ నా కపకారము సేసిఁ దక్షకుం
డతి²కుటిలస్వభావుఁడు ³పరాత్మవిశేషవివేకశూన్యుఁడై.

- 122 వ. ¹అదియునుంగాక.

- 123 చ. అనవర¹తార్థదానయఃసాభిరతుః భరతాన్వ²యాభివ
ర్ధను సకలవ్రజాహితవిధాను ధనంజయసన్నిభుః భవ
జ్జనకుఁ బరీక్షితుః ³భుజగ⁴జాల్మూఁ డసహ్యవిషోగ్రధూమకే
తనహతిఁ జేసి చేసె నతి⁵దాంతుఁ గృతాంతనికేతనాతిథిః.

- 119 1. శుభిఫలముల్—ఆ.ఋ ; తత్ఫలముల్—య. 2. డరుదె—ఆ.బ.

- 120 1. బరమప్రీతుండనైతి— అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఋ.ఌ.ఋ.క.గ.డ.ద.య.ర. 2. గురు
కార్యంబువలన—య; గుర్వర్థంబు వలన—ఎ. 3. విముక్తుండవు—పెక్కు ప్రతులు.
4. జనుమునిన—ఎ.న.స. 5. గురుప్రసాదంబున నుదంకుం డనేక—పెక్కు ప్రతులు.
6. సేయుచుండె నట్టి—పెక్కు ప్రతులు. 7. దలంచి—ఊ.ఋ ద.మ.య.ల.

- 121 1. స్థితమతిదేవ - వ. 2. కుపిత - ఐ. 3. దురాత్ముడశేష - ఐ.

- 122 1. అట్లుంగాక — 50న్ని ప్రతులు.

- 123 1. తాన్న — అ.న. 2. వాయ — ఇ.క.సం.అనం ; యవ్ర — ఏ.బ.వ.
3. పటుభుజంగుడసహ్య — అనం. 4. జాత్ముడు — ఆ.ప; జన్ముడు — న.
5. దాంతకృతాంత — కె.

- 124 ఉ. ¹కాదన కిట్టిపాటి యవకారముఁ దక్షకుఁడేక²విప్ర³సం
బోధనఁజేసి చేసె నృపపుంగవ నీవు ననేక⁴భూసురా
పాదితసర్పయాగమున భస్మముసేయుము తక్షకాదికా
కోదర⁵సంహతి⁶ హుతవహోగ్రసమగ్రశిఖాచయంబులక.
- 125 ఉ ప్రల్లదుండైన యొక్క కులపాంసను చేసినదానఁ దత్కులం
బెల్లను దూషితంబగుట యేమి యపూర్వము గావునన్ మహీ
వల్లభ తక్షకాధము ¹నెవంబున సర్పములెల్ల ²నగ్నిలోఁ
ద్రెళ్ళఁగ సర్పయాగ మతి³ధీయుత చేయుము విప్ర⁴సమ్మతి⁵.
- 126 వ అని యిట్లయ్యుదంకుండు జనమేజయునకు సర్ప¹యాగంబునందు బుద్ధి
పుట్టించె ననిన విని శౌనకాది మహామును లక్కఱకున కిట్లనిరి.
- 127 చ. అమితజగద్భయంకరవిషాగ్నియు నప్రతిహన్యమానవీ
ర్యముఁగలయట్టి సర్పముల కాజనమేజయు చేయు సర్పయా
గమున సుదగ్రపావకశిఖా¹తతులం ²దొరుఁగంగఁ గారణం
బమలచరిత్ర యేమి చెపుమయ్య ³వినం గడు వేడ్క యయ్యెడుక.
- 124 1. ఈ పద్యము లేని ప్రతులు—ఆ ఈ.ఉ.బు.ఎ.ప.బ.ఓ.క.కీ.కు కూ.కే.కొ.చా.చూ.
చె ట.టి.పె.డ.ద.న.బ.య ర.వ.స. 2. విప్రు సంబోధన — సం. వీ; విప్ర సం
పాదన జేసిచేసె నృపపావన (నృపవల్లభ) — స.శ. 3. సంచోదన చేసి చేసె నృప
సుందర — ఇ.ప; సంచోదనఁజేసిచేసె రిపుసూదన — ఐ. 4. భూసురోత్పా
దిత—అ. --- 5. సంతతిన్ — ఇ.
- 125 1. నెవంబున — అ.వీ.శ. [శ్రీనాథుని ప్రయోగము కలదు. నై — 8—47.]
2. వహ్నిలో—కొన్ని ప్రతులు; నగ్నిలో [తెల్లగ — అ.కూ. 3. ధీరత — ఐ.
ల.స. 4. సన్నిధిన్ — ఇ.పొ.గ.చ.ట.డ.ద.ప.బ.వా శ.ష.శ. సమ్మతిన్ — పెక్కు
ప్రతులు.
- 126 1. యాగబుద్ధి — వా; యాగంబు సేయబుద్ధి — ర.
- 127 1. తతిలో — పెక్కు ప్రతులు. 2. దొలఁగంగఁ — వా; దొరగంగ — శ.
3. వినంగ నభీష్టమెంతయున్ — అ.ఇ.ఊ.ప.క.వ; వినం గడువేడు
కయ్యెడున్ — కీ.

—: భృగువంశ కీర్తనము — భృగువగ్నికి శాపమొసంగుట :—

సం. 1-5-3

128 ఎ. అనియడిగిన వారికి నక్కభకుం డిట్లని చెప్పెఁ దొల్లి సర్పకులజననియైన
 1 కద్రువశాపంబు కారణంబునంజేసి జనమేజయు సర్పయాగంబున సర్వ
 భక్షకుండైన యగ్నియందు సర్పంబులకెల్ల నకాండప్రళయంబైన దాని
 భృగువంశ²జుండైన రురుండు ³గావించు సర్పఘాతంబు సహస్రపాదుం
 డుడిగించినట్లు జరక్కారునుతుండైన యాస్త్రీకుం డుడిగించె దీని సవిస్త
 రంబుగాఁజెప్పెద ¹వినుండని భృగువంశకీర్తనంబు ⁵నాస్త్రీకుచరితంబును
 జెప్పందొడంగె.

129 సీ. భృగుఁడను విప్రుండు మగువఁ బులోమయఁ దాని గర్భిణిఁ దన ధర్మపత్ని
 నగ్నిహోత్రమునకు నగ్నులు ¹విహరింపుమని పంచి యభిషేచనార్థ మరుగ
 నంత బులోముఁడఁ వింతరక్కసుఁడగ్నిహోత్రగృహంబున ²కొయ్యవచ్చి
 యత్తన్విజూచి యున్నత్తుండై ³యెవ్వరినతి యిది సెప్పమా జాతవేద
 ఆ. ¹యనఁగ నగ్నిదేవుఁడనృతంబునకు పిప్రశాపమునకు⁵ వెఱచి శాపభయము
 దీర్చుకొనఁగఁబోలుఁ దీర్పరా దనృతాభిభాషణముననైన పాపభయము.

130 వ. అని ¹విచారించి య²పృథమవత్ప్రత భృగువత్నియని కలరూపుఁ జెప్పిన
 నప్పలోముండు నిది ³నాకుఁ దొల్లివరియింపంబడిన భార్య పదంపడిభృగుండు
 పెండ్లియయ్యెనని వరాహరూపంబున ⁴నాసాధ్వి నతిసాధ్విసచిత్త నెత్తికొని
⁵పరవంబరవం తగ్గర్చంబున నున్న యర్చకుండు గరం బలిగి కుఱిచ్యుతుండై
 చ్యవనుండు⁵నాఁ బరగె నమ్మునికుమారుని.

128 1. కద్రువు — ప 2. జాతుండైన — ఇ.ల. 3. కావించిన — కీ.
 4. దత్తావధానులరై — వా 5. అస్త్రీకుని — పి — పెక్కు తాళప్రతప్రతులు.

129 -1. పొనరింపు — డ.స; విభజింపు — న.స. 2. కొనరవచ్చి — ట.జ.వ.
 3. యెవ్వని — కీ.హ.కె.కొ.చె.టు. 4. యనిన — పెక్కు ప్రతులు; యనుడు —
 చె.టు. 5. నోడి — ఐ. 6. ఫలము — అ.ఇ ఈ.క.న.స; చయము — ఉ.చ.
 జ.డ.శ.స.

130 1. వితర్కించి — ర. 2. పరమ — కీ చె.టు.లలో లేదు. 3. తనకు — బ.
 4. నత్తన్వి నతిసాధ్వి భీతచిత్త నెత్తుకొని — కూ. 5. పరవంబరవం — పెక్కు
 ప్రతులు; పరవం — చె. 6. నాబరగిన యమ్ముని కుమారు డయ్యసురం గనుం
 గొనుటయు — కె.

-: చ్యవనునివలనఁ బులోముఁ డనురాక్షసుండు చచ్చుట :-

- 131 క. సముదితసూర్యసహస్రోపమదుస్సహతేజు జగదుపప్లవ¹సమయా
సమదీప్తి తీవ్రపావకసముఁ²జూచుచు నసుర భస్మపాతకృతుఁ డయ్యెన్.
- 132 వ. పులోమయు నక్కొడుకు భృగు¹కులవర్ధను నెత్తికొని నిజాశ్రమంబునకు
వచ్చె నంతకు²ముందఱ నారక్కసునకు వెఱచి యక్కోమలి యేడ్చుచుం
బోయినఁ దద్యాష్పధారావ్రవాహంబు మహానదీయై తదాశ్రమసమీపం
బునం బాటిన దానికి వధూసర యను నామంబు³లోకహితామహుండు
సేసె నంతఁ గృతస్నానుండై భృగుండు సనుదెంచి బాలార్కుండునుంబోని
బాలకు నెత్తికొని⁴యున్న నిజవత్నిం జూచి యసుర సేసిన⁵యపకారం
బున కలిగి యయ్యసుర నిన్నె⁶ట్లెఱింగె నెవ్వరు సెప్పి రనినఁ బులోమ
యిట్లనియె.
- 133 క. ¹ఈయగ్ని దేవుఁడసురకు నోయన చెప్పుటయు విని మహోగ్రాకృతితో
నాయసుర నన్ను సూకరమై యప్పుడ యెత్తికొని రయంబునఁ జనుచోన్.
- 134 క. కుషీచ్యుతుండై సుతుఁ డారాక్షసు భస్మంబు సేసి రాజితశక్తిన్
రక్షించె¹నన్ను ననవుడు² నక్షణమ మునీంధ్రుఁడగ్ని కతిరోషమునన్.
- 131 1. సమయోద్యమదీప్తి—న.స; సమయోద్యమదీప్తి సూర్య—కీ. 2. జూచుడు —
ఆ ఈ.బు.బౌ.బ.డ.బ; చూచినన్ — చా.
- 132 1. వంశదీపకు — ఆ ఇ.ఏ.బ.ఓ.గ.జ.డ; కులనందను — అ.బు.బౌ.ట.ప.
2. ముందఱ — కొన్నిప్రతులలో లేదు. 3. లోకహితార్థంబుగ—చె.టు; లోక
హితంబుగ—స. 4. యేడ్చుచున్న—ఇ.బౌ.త.న.బ.ల.స. 5. యపరాధంబు—
ఇ.బ.
- 133 1. ఈ పద్యము మొదటి మూడు పాదములం దాదియందు ఇయ్యగ్ని—నోయ్యన-
నయ్యసుర,—అనియును, నాల్గవపాదాదిని మైయప్పుడ—మయ్యప్పుడ,—అను
పాదములును గలవు.
- 134 1. దన్ను ననవుడు—కె. 2. నాక్షణమ — అ.క్షి.బౌ.క.చ.వా.శ.

- 135 వ. నీవతి¹క్రూరుండవు సర్వభక్షకుండవు గమ్మని శాపం బిచ్చిన నగ్నిచేవుండెట్లనియె.
- 136 క. తనయెఱిగిగియర్థంబొరుడనఘాయె¹యెట్లు సెప్పుమని యడిగిన²జెప్పని³వాడును సత్యము సెప్పనివాడును ఘోరనరక⁴పంకమునఁ బడున్.
- 137 వ. ¹కావున నేనసత్యంబునకు వెఱచి యక్ష్మోమలి భృగువత్నియని ²కలరూపుఁ జెప్పితి నఖిలజగత్కర్మసాక్షి నైయుండి యసత్యం జెట్లు పలుకనేర్తు³నది నిమిత్తంబుగా నీవు నాకు శాపంబిచ్చిన నేనలిగి నీకుఁ బ్రతిశాపం బీ⁴నోపని వాడను గాను వినుము.
- 138 చ. అడిచినఁ దిట్టిచన్ మఱి మహాపరుషంబులు పల్కి యల్కతోఁ బొడిచిన నుత్తమద్విజులు పూజ్యులు వారల కెగ్గు నేసినం జెడు నిహముం బరంబు నిది సిద్ధము ¹గానునెఱింగి భక్తి నెప్పుడు ధరణీసురోత్తములఁ బూజలఁ దన్నుదు నల్ల నోడుమన్.
- 139 వ. నీవు బ్రాహ్మణుండవు ¹నీ వెద్దిసేసిన నీక చనులోకహితుండనయిన నాకు శాపం బిచ్చి లోకంబులకెల్లఁ ²జెట్టసేసితి వదెట్లనిన వేదోక్తంబులయిన నిత్య నైమిత్తిక ³బలివిధానంబులందు మహాద్విజులచేత నాయందు వేల్వం⁴బడిన హవ్యకవ్యంబులు నా ముఖంబునన దేవపితృగణంబు లుపయోగింతు రట్టి యేను సర్వభక్షకుండనై యశుచినై నఁ గ్రియానివృత్తియగుఁ గ్రియానివృత్తియై రోకయాత్ర లేకుండు నని యగ్నిభట్టారకుండు నిఖిలలోక వ్యాప్తఁ న తన తేజోమూర్తి సుపసంహరించిన.

- 135 1. క్రూరహృదయుండవు—పెక్కు ప్రతులు; క్రూరహృదయుండవు గావున—కీ.
- 136 1. యేమి — ఊ. జ 2. దా విని యెఱిగినంతయును జెప్పనివా డతి —ర. 3. నాడును సత్యము సెప్పని నాడును — అ.ఇ.ఈ.ఉ.బు.చ.వా.ళ; చెప్పని వాడును సత్యము సెప్పనివాడును—పెక్కుప్రతులు. 4. శాధలవడడే — బు.
- 137 1. కావున — కొన్నింట లేదు. 2. యున్నరూప — చె.టు. 3. నిది — చె.టు 4. నోపిన — ఆ.వా.
- 138 1. గాననెఱింగి — త.డ; గానయెఱింగి—ర.
- 139 1. తలంపక యెద్దిచేసిన — కే.చె.టు.టం. 2. నహితంబు చేసికెట్లనిన — పెక్కు ప్రతులు. 3. బహువిధవిధానంబులం జేసి—అ.న.స. 4. బడియెడు — ఆ.ఉ. బు.బ.ట.గ.ద.మ.ల.

140 సీ. తేరితాగున్నలెల్లను దేరిల్లమి జేసి క్రతుకృత్యములు వినిగ్గతము లయ్యె
 1నగ్నిహోత్రములందు నౌపాసనాది సాయంప్రాత రాహుతు లంత నుడిగె
 దేవతార్చనలందు దీపధూపాది సద్విధులు వర్తిల్లక విరతిఁ బొందెఁ
 వితృకార్యములఁ బితృపిండ యజ్ఞక్రియ 2లడఁగె విచ్చిన్నంబులై ధరిత్రి

ఆ. నంత జనులు³ సంభ్రమాక్రాంతులై మహా మునుల కడకుఁ జనిరి మునులు నమర
 వరుల కడకుఁ జనిరి వారునువారును బ్రహ్మక డకుఁ జనిరి భయము ⁴వొంది.

141 వ. బ్రహ్మయు భృగుశాపనిమిత్తంబున నగ్నిభట్టారకు నుపసంహారంబును
 సకలలోకవ్యవహారవిచ్ఛేదంబును నెఱింగి యగ్ని దేవు రావించి యిట్లనియె.

142 చ. ప్రకటితభూత¹సంతతికి భర్తవు నీవ చరాచరప్రవృ
 త్తికి ²మఱి హేతుభూతుఁడవు దేవముఖుండవు నీవ లోకపా
 వకుఁడవు నీవ యిట్టి యనవద్యగుణుండవు నీకు విశ్వభా
 రకభువనప్రవర్తనపరాజ్ఞుభావముఁ బొందఁ జాడియె.

143 వ. అమృహాముని¹వచనం బమోఘంబు గావున నీవు సర్వభక్షకుండవయ్యును
 శుచులయందెల్ల నత్యంతశుచివై ²పాత్రులయందెల్లఁ బరమపాత్రుండవై
 పూజ్యుల యందెల్ల నగ్రపూజ్యుండవై వేదచోదితవిధానంబుల యందు
 విప్రసహాయుండ భువనంబుల నడపుమని విశ్వగురుండు వైశ్వానరుం
³బ్రాధించి నియోగించి భృగువచనంబు ⁴ప్రతిష్ఠాపించె నట్టి భృగునకుఁ
 బుత్తుండై పుట్టి పరగిన.

140 1. నగ్నిహోత్రములయు నౌపాసనములు — అ. ఇ. ఎ. ఐ. ఒ. క. గ. జ. ట. డ. ద. బ. మ.
 ల. స; నగ్నిహోత్రములును నౌపాసనములు — ర; నగ్నిహోత్రములయందౌపా
 సనముల సాయంప్రాతరాహుతులంత నుడిగె—కొ టీ. 2. లఱగి విచ్చిన్నంబు
 లయ్యెధరణి — ఆ ఊ. టౌ. స. 3. సంభ్రమాక్రాంతహృదయులై మునుల—కీ టా
 4. బొంది — పెక్కు ప్రతులు

142 1. సంతతికి — కొన్ని ప్రతులు 2. దగ—స.

143 1. శాపంబు — ప. 2. పవిత్రులయందు ... పవిత్రుండవై — జ. డ.
 3. బ్రాధించి — పెక్కింటిలోలేదు. 4. ప్రతిష్ఠించె — కొన్ని ప్రతులు.

- 144 క. చ్యవనునకు సుకన్యకు ¹నుద్యవమయ్యె ఘనుండు ప్రమతి ప్రమతికి నమ్మతో
ద్యవయగు ఘృతాచికిని భార్గవముఖ్యుడగురుడుపుట్టె గాంతియుతుండై.
—: ప్రమద్వర సర్పదష్టయై చచ్చి మరల బ్రదుకుట :-

సం. 1-8-1

- 145 వ. అట్టి రురుండను మునివరుండు విశ్వావసుండను గంధర్వరాజునకు మేనకకుం
బుట్టినదాని స్థూలకేశుండను ¹మునివరు నాశ్రమంబునఁ బెరుగుచున్నదాని
రూపలావణ్యగుణంబులఁ బ్రమదాజనంబుల యందెల్ల నుత్కృష్టయగుటం
జేసి ప్రమద్వరయన నొప్పుచున్న కన్యక నతిన్నే హంబున వివాహంబుగా
నిశ్చయించి యున్నంత.

- 146 తే. కన్నియలతోడ నాడుచు నున్నదానిఁ బాదమర్చితమైయొక్క పన్నగంబు
గఱచెఁ గన్నియ లందఱు వెఱచి పఱచి యఱచుచుండఁబ్రమద్వరయవనిఁ
ద్రెళ్ళె.

- 147 వ. దాని నెఱింగి కరుణాకలితహృదయులై గౌతమ ¹కణ్వుకుత్స కౌశిక
²శంఖమేఖల భరద్వాజ వాలఖిల్యోద్ధాలక శ్వేతకేతు మైత్రేయ ప్రము
ఖులు ప్రమతియు రురుండును స్థూలకేశాశ్రమంబునకు వచ్చి ³విషవ్యపగత
ప్రాణయై పడియున్న యక్కన్యం జూచి దుఃఖితులై యుండ నచ్చోట
నుండనోపక రురుండు శోక⁴వ్యాకుల హృదయుండై యేకతంబ వనం
బునకుం జని.

- 148 చ. అలయక యేన ¹దేవయజనాధ్యయనవ్రతపుణ్యకర్మమూల్
సలుపుదునేని యేన గురుసద్విజభక్తుండ నేని యేన య
త్యలఘుతపస్వినేని ²దివిజాధిపభూసురులార మన్మనో
నిలయకు నీప్రమద్వరకు ³నిర్విషమయ్యెడు నేడు మీదయన్.

144 1 నుద్యవించె ననఁబుండు - ఇ.స.

145 1. మహాముని నివాసంబున - కొన్ని ప్రతులు.

147 1. కౌణకుత్స అని మూలము. 2. శంఖ పాల అని కొన్ని ప్రతులు; మూలమున
శంఖ మేఖల అని యున్నది. 3. విషగత ప్రాణయై - కే; విగత ప్రాణయై -
కూకొ. 4. వ్యాకులితచిత్తుండై - కొన్ని ప్రతులు.

148 1. దేవయజనాధ్యయనాధ్వర - ఐ. 2. దనుజామర - అ.గ.ప.డ.ద.ప.బ.
లన; దివిజామర - న. 3. నిర్విషమయ్యెడ - ఋ.బ.

- 149 చ. అపరిమితాజ్ఞఁ జేసియు మహాపురుషుల్ విషతత్త్వసంహితా
నిపుణులు మంత్రతంత్రములు నేర్చి 'విధించియు దీనికిన్ విష
వ్యవగతమైన జీవమిది వచ్చు నుపాయము సేయరాక్కొ- నా
తపము ఫలంబు నధ్యయన దానఫలంబులు నిత్తు వారికిన్.
- 150 వ. అని దీనవదనుండై యాకోశించువానికి నాకాశంబున నుండి యొక్క
దేవదూత యిట్లనియె. నయ్యా! కాల¹వశంబయిన నెవ్వరికిం దీర్చు²దరం
బుగా దొక్క యుపాయంబు గలదు చేయవోపుదేనిఁ జెప్పెద వినుము
నీ యాయుష్యంబునం దర్థం బిక్కన్య కిమ్మనిన రురుం డట్ల చేయుదునని
తన యాయుష్యంబునం దర్థం బిక్కన్యక కిచ్చిన నక్కొమలి దొల్లింటికంటె
నధికశృంగార సమన్వితయై విషనిర్ముక్తయయ్యె నట్లుదేవదూత³ ధర్మరా
జానుమతంబునఁ దన చెప్పిన యుపాయంబునం బ్రమద్యరను బంచత్వంబు
వలగం బాపె రురుండును దాని వివాహంబై యిట్టోపభోగంబుల
⁴సనుభవించుచు నుండి.
- 151 క. తన సతి¹ కపకారము సేసిన పాముల కలిగి² బాధ సేయుదునని చి
క్తనిదండము గొని పాములఁ గనినప్పుడ యడువఁదొడఁగె గహనములోనన్.
- 152 చ. *¹తిరుగుచుఁ బుట్టలం బొదలఁ ద్రిమ్మరు పాముల రోసిరోసి ని
ష్కరతరదీర్ఘదండమున దొల్లఁగ వ్రేయుచు³ వచ్చివచ్చి య
య్యిరవున డుండుభంబును నహిం గని వ్రేయఁగ దండ మెత్తుడున్
హరిహరియంచు డుండుభమహాహి భయంపడి⁴ పల్కు భార్గవున్.
- 149 1. సతించియు — ఉ.ప.
- 150 1. సర్పదష్టంబైన — కె; దష్టంబైన — పెక్కు త్రులులు. 2. వశంబు — కొన్ని
ప్రతులు. 3. ధర్మరాజానుమతంబునడసి — కూ. కె. కొ. 4. దనువుచుండి — ?
- 151 1. కపకారము — కి 2. యెగు — టి.
- 152 1. తిరిపడి — టా. సూ; తెరువుల — కూ? 2. నెల్లరోసి — ద.స; రోసిపట్టి
నిష్కరభుజ — 109. 3. వచ్చి వచ్చి యయ్యిరవున — ఇ.బు.గి గి.వా.శ; వచ్చి
వచ్చి యయ్యిరవున — అ.బ. వచ్చి వచ్చి యొక్కిరుకున — ర, వచ్చివచ్చి
యయ్యెడనొక — ఎ.ఓ.జ.డ.త.ప; వచ్చి వచ్చి యయ్యిరువున — శక 57 పుట.
వచ్చివచ్చి యయ్యిరుకున — ద.వ. ద్విగే; వచ్చి యొక్కచో నిరుకున డుండు
భంబును — ల; వచ్చి యొక్కచో నెరనొక — పెక్కు ప్రాచీన ముద్రిత ప్రతులు
పూవు లయ్యెరగమి డాయనోడును రహివ్రజశంక విభీతచిత్తులై — కు.సం. 6-44
4. పల్కు — ఉ.ఎ.ద.న.ల.
- * తెరువుల బుట్టలం బొదల ద్రిమ్మరు పాముల రోసి పట్టి ని
ష్కర భుజ దీర్ఘదండమున దొల్లగ వ్రేయుచు వచ్చి వచ్చి యొ
క్కిరుకున డుండుభంబును నహిం గని వ్రేయఁగ దండమెత్తుడున్
హరి హరి యంచు డుండుభ మహాహి భయంపడి పల్కు భార్గవున్ — కూ.డా.

- 153 మత్తకోకిలము. ఏమి కారణమయ్య పాముల ¹కింత యల్గితి వీవు తే
జోమయుండవు త్రాహ్మణుండవు సువ్రతుండవు నావుడుం
తాము లెగ్గొనరించె మత్ప్రియభామ కేను రురుండ ను
ద్దామసత్త్వఁడ నిన్ను నిప్పుడ దండతాడితుఁ ²జేసెదన్.
- 154 వ. అని రురుం డలిగి ¹కృతాంతకరదండంబుంబోని తన దండం బెత్తికొనుడుఁ
²దత్తణంబ డుండుభంబ మునియై యెదుర నిలిచినం జూచి ³రురుం డిట్లు
నియె.
- 155 క. ఉరగమవైయుండి మునీశ్వరవేషము చాల్చి యున్న ¹వడు వెంతయు న
చెరువిది ²యెట్లులు నావుడు రురునకు నిట్లనియె మునివరుం ³డనురక్తిన్.
—: సహస్రపాదుని వృత్తాంతము :—
సం 1-10-6
- 156 వ. ఏను సహస్రపాదుండను మునిముఖ్యుండ నాసహాధ్యాయుండు భగముం
డను మునిముఖ్యుం డగ్నిహోత్ర గృహంబున నున్న నే నపహాసార్థంబు
తృణమయసర్పం ¹బమ్మనివై వైచిన నతం ²డులికిపడి నాకలిగి నీవు
³నిర్వీర్యుండైన యురగంబ వగుమని శాపంబిచ్చిన నేనును మేలంబు ⁴సేసిన
నింత యలుగనేల తమియింపు మనినం బ్రసన్నుండై భగముండు నా వచనం
⁵బమోఘంబు గావునఁ గొండొక కాలంబు డుండుభంబవైయుండి
భార్గవ కులవర్తనుండైన రురుం గనిన యప్పుడు ⁷శాపవిముక్తుండవగుదు
వనెనని సహస్రపాదుండు రురునకుఁ దన వృత్తాంతం బంతయుం జెప్పి
వెండియు నిట్లనియె.
- 153 1. కేల — పెక్కు ప్రతులు; కెల్లనల్గితి — అ స. 2. జేయుదున్ — అ.బా.త
- 154 1. దండధరుదండంబుం — అ. 2. నక్షణంబ — పెక్కు ప్రతులు. 3. రురుండు
విస్మితుండై యిట్లనియె — అ.
- 155 1. వాడ విదియు — ఊ 2. యెట్లగు — త. 3. డతిభక్తిన్ — పెక్కు
ప్రతులు; దును భక్తిన్ — కి; దును బ్రీతిన్ — చె.టు
- 156 1. బమ్మని యలుత వైచిన — చె.టు. 2. డదిరి — మ.య.ర.వా.శ; డులికి
పడి — పెక్కు ప్రతులు. 3. నిర్వీర్యుండైన — చె.టు.స. 4. సేసిన నాపయి —
ఉ.గి.చ.య.ర.వా.శ. 5. బసత్తంబు గారు — ఇ.ఈ.ఉ.ఉ.బు.ఒ ఓ జ.ద.
6. దీపకుండైన — ఈ.ర; ప్రదీపకుండైన — ఉ.క.డ; నందనుండైన — బ.గ.ద.న;
ముఖ్యుండైన — త.బ. 7. నీకు శాపమోక్షం బగునని — పెక్కు ప్రతులు.

- 157 ఉ. భూనుతక్కిర్తి బ్రాహ్మణుఁడు ¹పుట్టుడుఁ దోడన పుట్టు నుత్తమ
జ్ఞానము సర్వభూతహిత²సంహితబుద్ధియుఁ జిత్తశాంతియుఁ
³మానమదప్రహాణము ⁴సమత్వము ⁵సంతత వేదవిధ్యను
ప్రాసము సత్యవాక్యము దృఢవ్రతముం గరుణాపరత్వముఁ.
- 158 వ. అయ్యా నీవు బ్రాహ్మణుండవు భృగువంశ¹సమత్వన్నుండవు సర్వగుణ
సంపన్నుండ విది యేమి దొడంగి తిట్టి దారుణక్రియారంభంబు ఊతి
యులకుం గాక బ్రాహ్మణులకుం జనునే ²బ్రాహ్మణు లహింసాపరు
లొరులు సేయు హింసలు వారించు పరమకారుణ్యపుణ్యమూర్తులు జనమే
జయుండను జనపతి చేయు సర్పయాగంబునందుఁ గద్రూశాపంబున
నయ్యెడు సర్పకుల ప్రళయంబును భవత్పితృ శిష్యుండయిన యాస్తీ
కుండను బ్రాహ్మణుండ కాఁడె ³యుడిగించెనని చెప్పి సహస్రపాదుండు
రురునకు సర్పఘాతంబునం దువశమనబుద్ధి పుట్టించె ననిన విసి శౌనకాది
మహామును లక్కఱకున కిట్లనిరి.
- 159 ఆ. ఒరుల వలనఁ బుట్టు ¹నోటమియును నెగ్గుఁ
బొరయకుండ ²నరసి పుత్రవరులఁ
దగిలి కాచునట్టి తల్లి సర్పములకు
నేల యలిగి శాప మిచ్చె నయ్య.
- 160 వ. అని సౌపర్ణాఖ్యాన శ్రవణకుతూహలపరులై యడిగిన.
- 167 1. పుట్టుడుతోడన — డా. పుట్టుటతోడనె — టి; పుట్టగతోడనె — కం. చూ.
టి; పుట్టిన—చా టా. 2. సంయుత — ల. 3. మానమద ప్రహాణము—
కూ కె కొ.చె.చే.టు మఱికొన్ని ప్రతులు. 4. సమత్వము — ఉ.ఊ.బు.ఎ.ప.ఐ.
ఒ.ట.క.గ.చ.జ.ట.డ.త.ద.ప.బ; శమంబును — చ.శ.మ.స ప్రాచీన ముద్రిత
ప్రతులు; 5. శాస్త్రము వేద విధ్యనుప్రాసము — చు.
- 158 1. సంభవుండవు — ఊ.ప.య. 2. బ్రాహ్మణులగువారల — ప.ట.త.బ.ర.
3. నివర్తించె — జ; నివర్తించు — కూ.కొ; యుడిగించు—కె.
- 159 1. నోటమి నెగ్గును — పెక్కు ప్రతులు; నోటయు నెగ్గును—కె; నోటము
నెగ్గును — స.శ. 2. తల్లి — పెక్కు ప్రతులు; తనదు—న.ర.

- 161 ఉ. ¹రాజకులగ్రగణ్య మృగ రాజపరాక్రమ రాజరాజ వి
 భ్రాజితశుభ్ర²కీర్తి పరిపాండుర సర్వదిగంతరాశ ఘో
 రాజిముఖోపలబ్ధ విజయ ప్రమదాశ్రిత బాహుదండ ని
 స్తేజిత వైరివీర కులదీప ²మృడపియ విష్ణువర్ధనా.
- 162 క. ఆదిక్షత్రచరిత్ర ధరాదేవాశీవరంపరావర్ధితని
 త్యోదయ ¹సత్యోదిత ²విమలాదిత్యతనూజవిక్రమాదిత్యనిభా.
- 163 తోటకము. నిరవద్యనరేశ్వర నిత్యనిరంతర ధర్మమతీ గుణధామ జగ
 త్పురి¹పూరిత²కీర్తి³విభాసి విభాకరతేజ నృపోత్తమ కాంతినిధి.

గ ద్య ము

- 164 ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీ మహా భార
 తంబునం దాది పర్వంబున ననుక్రమణికయును శౌర్యోదంక
 మాహాత్మ్యంబును భృగువంశ కీర్తనంబు నన్నది
 ప్రథమా స్వాసము .
- 161 1. ఈ పద్యము పెక్కు ప్రతులలో లేదు. కొన్నింట నిది 'ఆదిక్షత్ర' పద్యము
 తరువాత నున్నది 2. బుధప్రియ—ఆ.ఇ.ఊ ఏ.త.ల.స; మృదుపియ — చూ.
- 162 1. సత్యాధిక — ఇ ఎ డౌ.డ.త; సత్యనిధి—కీ. 2. విమలాదిత్యాత్మజ నిరంతరా
 నందమతీ — స.
- 163 1. పూజిత కీర్తి—టు. 2. శాశ్వతకీర్తి విభాకరతేజ—ఊ. 3. విభాసితభాస్కర —
 ఈ.చ.శ.ప; విభాసి ప్రభాకరతేజ — స.

శ్రీ మదాంధ్రగుహాభారతము

అదిపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

- 1 శ్రీవనితా వల్లభ ¹వేంగీవిషయాధీశ కావ్య ²గీత ప్రియ నా
నావనినాథ కిరీటతటీవిలసద్రత్న సంఘటితపదకమలా.

—: కద్రూ వినతలు పుత్రులం గోరి వడయుట :—

సం. 1-14-5

- 2 వ. అక్కథకుండు శౌనకాది మహామునులకుం జెప్పె నాదియుగంబునం గళ్యప
ప్రజాపతి భార్యలై న ¹కద్రువయు వినతయు ననువారలు పుత్రాశ్రితులై
యనేకసహస్ర వర్షంబులు కళ్యపు నారాధించినం గళ్యపుండును బ్రసన్నుండై
మీ కోరిన వరంబు లిచ్చెద వేడుం డనిన.

- 3 తరలము. అనలతేజులు దీర్ఘదేహులునై న యట్టి తనూజులన్
వినత సత్తులం గోరె గద్రువ వేపురం గడు వేడ్కతో
వినత గోరె సుపుత్రులన్ భుజవీర్యవంతుల వారి కం
ఁజెను బలాధికులై నవారి గడింది వీరుల నిర్దానన్.

1 1. వేగీ - వా ; వేగీవిషయ - వీ. 2. గీతి - స.

2 1. కద్రువు - ఇ.ఓ గి.చ.ప.

4 వ. కశ్యప ప్రజా¹పతి తొల్లి పెద్దకాలంబు తపంబు సేసి పుత్ర² కామేష్టిఁ జేసెఁ గావునఁ గద్రువకు ³వేపురు కొడుకులను వినతకు నిద్దలు కొడుకులను వారి కోరిన యట్ల యిచ్చి గర్భంబు లిమ్ముగా రక్షింపం బనిచిన నయ్యిద్దలును దద్దయు సంతసిల్లి యున్నంత గర్భంబులు గొండొక కాలంబునకు నండంబులై న నయ్యండంబులు ఘృతకుండంబులం బెట్టి రక్షించు చున్నంత నేనూతేంద్రకుఁ ⁴గద్రుగర్భాండంబులు తరతరంబ యవినిన నందు శేష వాసు కైయరావత తక్షక కర్కోటక ధనంజయ కాళియ మణినాగాపూరణ వింజర ⁵కైలాపుత్ర వామన నీలానీల కల్పాష శబలార్య కోగ్రక కలశపోతక ⁶సురాముఖ దధిముఖ విమలపిండ కాప ⁷కర్కోటక శంఖ వాలి శిఖ ⁸నిష్ఠానక హేమగుహ నహుష పింగళ బాహ్యకర్ణ హ స్తిపద ముద్గరపిండక కంబ లాశ్వతర కాళీయక వృత్త సంవర్తక ⁹పద్మ ¹⁰శంఖముఖ ¹¹కూష్మాండక తేమక పిండారక కరవీర పుష్పదంష్ట్ర ¹²బిల్వక ¹³బిల్వపాండర మూషకాద శంఖశిరః ¹⁴పూర్ణభద్ర హరిద్ర కాపరాజిత జ్యోతిక శ్రీవహ కౌరవ్య ధృతరాష్ట్ర ¹⁵శంఖపిండ వీర్యవ ద్విరజస్సుభాహు శాలిపిండ ¹⁶హస్తిపిండ పితరక ¹⁷సుముఖ ¹⁸కౌణిమాన ¹⁹కురర కుంజర ప్రభాకర కుముద కుముదాక్ష తిత్తిరి హలిక ²⁰కర్దమ బహుమూలక కర్క రాకర్కర కుండోదర మహోదరు లాదిగాఁగల వేపురు నాగముఖ్యులు పుట్టిన.

—: అనూదుఁడు జనించి వినతకు శాప విచ్ఛిట :-

సం. 1-14-14

5 క. తన గర్భాండంబుల రెంటును బ్రయశందనులు ¹వెలువడమి నతి లజ్జా వనత యయి విరచ పుత్రార్థిని యొక యండంబు విగత ధృతి నవియించెన్.

4 1. పతియును దొల్లి, పతియుందొ - కొన్ని ప్రతులు. 2 కామేష్టి జేసినవాడు గావున - వెక్కు ప్రతులు; కామే వేల్పినవాడు గావున - త. 3. వేపుర గొడు కులను - ఋ.బ.బౌ క.ఖ గ త వా ష శ. 4 గద్రువగర్భాండంబులు - వెక్కు ప్రతులు 5 ఏలావత్ర - భం. నీల 6 సుమనోముఖ - భం. సుమనాఖ్య-నీల. 7. కోటనక - భం. 8. నిష్ఠూనక - భం; నిష్ఠానక - నీల. 9. ద్వౌపద్యై - భం నీల 10 శంఖనక - భం. 11. స్పండక - భం. 12 ఏళక - భం 13 బిల్వ పాండుక - భం: బిల్వపాండుర - నీల 14. పూర్ణదంష్ట్ర - భం. 15. పుష్కర-శల్యక - భం. 16. హస్తిభద్ర - భం. 17. ముఖర - భం. 18. కోణవాసన - భం. 19 కురర - భం. 20 కర్దమ-బహుమూల - ఇవి భం. ప్రతిలో లేవు.

5 1. వెలువడమి కతి - ఈ.బ.మ.

- 6 క. దాన నపరార్థకాయ విహీనుఁడు పూర్వార్థతను నహితుఁ డరుణుఁ డనం
గా నుదయించె సుతుండు మహానీతి ¹యుతుండు తల్లి కప్రియ ²మొనఁగన్.
- 7 వ. ఇట్లు వికలాంగుండై పుట్టిన యనూరుండు వినతకు నలిగి నన్ను సంపూర్ణ శరీ
రుం గానీక యండం బవియించిన యవినీతపు కాపున నీవు నీ సవతికి దానివై
యేనూతేం డ్లుండుమని శాపం బిచ్చి యింక నీ రెండవ యండంబు తనకుఁదాన
యవియునంతకు నుండ నిమ్మిందుఁ బుట్టెడు పుత్రుండు మహా బల పరాక్రమ
సంపన్నుండు నీదానీష్ఠుంబు వాపునని చెప్పి సూర్యరథసూతుండయి యరిగె
వినతయు నయ్యండం బతిప్రయత్నంబున రక్షించుకొని యుండె నంత.

—: దేవాసురు లమృతమును బడయఁ గోరి నముద్రమును మఢించుట :—

సం. 1-15-5

- 8 క. అమరాసుర వీరులు మున్నమల పయోరాశిఁ ¹ద్రచ్చి యమృతము వడయన్
సమకట్టి సురేంద్రపురోగములై హరి హర హిరణ్యగర్భులతోడన్.
- 9 ఉ. మేరు మహా మహీధరము మీఁదికి నందఱుఁ బోయి యే క్రియఁ
వారిదిఁ ¹ద్రచ్చువారము ధ్రువంబుగ దానికిఁ గవ్వమెద్ది యా
ధారము దాని కెద్ది యని తద్దయు ²వెచ్చడి యున్న నచ్యుతాం
భోరుహ గర్భు లిద్దఱును బూనిరి సర్వము నిర్వహింపఁగన్.
- 10 చ. ¹అరుదుగ సర్వశైలముల ²యంత తనర్పును నార్జవంబును
స్థిరతయు నోషధీరసవిశేషతయుం గల దుత్తమంబు మం
థర కుథరంబు ³గవ్వ మగు ⁴దానికి నంచును నిశ్చయించి య
య్యిరువురుఁ బంపఁగాఁ జెటికి యెత్తె ననంతుఁడు తగ్గిరిందమున్.

6 1 వరుండు — అ.గ.ట. 2. మొదవన్ — బా.క.డ.త.ల స ; మొనరన్ — అ.ప.
న.ర.స.

8 1. తర్పి — ఋ.స శ₁ ; దరచి — ఖ.

9 1. దర్పవారము — స.శ 2. జేడ్పడి — ఉ.న.ల ; వెంపరి — ఆ.ర.స.

10 1. అరయగ — అ ఈ బ.వ 2. యందుఁ దనర్పును — స 3. గవ్వముగదా యని
యంచును — మ య. 4. దానిది యంచును — ఆ.ఈ.ఉ.ప మ.స.

- 11 వ. ఇట్లు పదునొకండు వేల యోజనంబుల తనర్పును నంతియ ¹పాఠునుం గల
²మంథరనగం బనంతుం డనంత శక్తిం జెటికి యెత్తిన నందఱును నప్పుర్వ
 తంబు దెచ్చి సముద్రంబులో వైచి దానిక్రింద నాధారంబుగాఁ గూర్చరాజు
³నియమించి ⁴యోక్తంబుగా వాసుకి నమర్చి.
- 12 శా. ఊడిచక్ర ¹భరంబు గ్రక్కదల దిక్కుల్ మ్రోయఁగా నార్చి య
 ఊణోత్సాహసమేతులై రయమునన్ గీర్వాణులుం బూర్వగీ
 ర్వాణవాక్రీతము నబ్ధిఁ ²ద్రచ్చునెడఁ దద్భాగ్యకృష్టనాగానన
 శ్రేణీప్రోత్థ విషాగ్ని ధూమ వితతుల్ ³సేసెం⁴బయోదావలిన్.
- 13 క. ఉరగపతి తలల¹వల నురుతరజవమున నసురు లూది తత్పుచ్చము ని
 ర్జరవరు లూది మహామత్సరమున వడిఁ ద్రచ్చి త్రచ్చి జనమఱియున్నన్.
- 14 క. నారాయణుండు వారి కవారిత జవసత్త్వములు ధ్రువంబుగ నిచ్చెన్
 వారును దొల్లిటికంటె నపార ¹ప్రారంభులై రపరిమిత శక్తిన్.
- 15 చ. ఉడుగక యొండొరుం ¹జఱచి యొక్క ²బలంబున దేవదానవుల్
 వడిగొని ³వార్ధి నిట్లు దరువం దరువన్ విష ⁴ముద్భవీల్లి నల్
 గడలను విస్ఫులింగములు ⁵గప్పఁగఁ ⁶బర్హిర దానిఁ జెచ్చెరన్
 మృదుఁడు గడంగి పట్టుకొని మ్రింగి గళంబున నిల్వెఁ బొల్పుగన్.

11 1 లోతు - పెక్కు ప్రతులు. 2. మందరమహానగంబు - న.య.ర ప. 3. నియో
 గించి - అ.ఈ.భౌ.గ. 4. సూత్రంబు - ఆ.బు క న.బ.వ, సేత్రంబు - ఇ.బ.క.శ.

12 1 తలంబు - న. 2 దర్పు - న.స.శ. 3. సేసెం బయోదావలిన్ - ల.స.
 4. బయోదాకృతిన్ - ఆ.

13 1 దెస - ఐ.గ.న.ర.

ఉరగపతి తలల వలనుగ

నురుజవమున నసురు లూదియును బుచ్చము ని

ర్జరవరు లూదియును మహా

భరమునవడి దర్పితర్పి (ద్రచ్చిత్రచ్చి) వసమఱి యున్నన్ - శ.స.

14 1. పరాక్రములునై - న.

15 1. బొదివి - ద.స. 2 మొగంబున - ఆ.స; జవంబున - భౌ.స. 3. యిట్లువార్ధి -
 పెక్కు ప్రతులు. 4. ముద్భవీల్లుడున్ గడువడి - ఓ. 5. గప్పఁచు - అ.ఎ.క.ఖ.జ.
 త.న.ప.య; గ్రమ్మగ - ఓ. 6. జేర్చిన - ఇ.

16 వ. ¹మఱియు ²జ్యేష్ఠయుఁ జంద్రుండును ³శ్రీయును నుచ్చైశ్శ్రీవంబును
గొస్తుభంబును⁴ ⁵నై రావణ ⁶గజం బును నమృత పూర్ణశ్వేతకమండలుధరుం
డైన ధన్వంతరియు నాదిగా ననేకంబు లుద్భవిల్లిన నందుఁ ద్రిభువన వంద్య
యైన శ్రీ దేవియు నిజప్రభావటల ⁷పర్యుదస్తప్రభాకరగభన్తివిస్తరం
బయిన కొస్తుభంబును నారాయణువక్షస్థులంబున విలసిల్లె నుచ్చైశ్శ్రీవం
బును యుగ్యంబు ⁸నై రావణ గజంబును సురరాజయోగ్యంబు లయ్యె నంత
నయ్యమృతంబు నసురులు చేకొనిన.

17 క. నారాయణుండు కృత్రిమ నారీరూపమునఁ దన్మనంబుల కతి మో
హారంభకారుఁడై యమరారులచేఁ గ్రమ్మటంగ నమృతము ¹గొనియెన్.

18 వ. ఇట్లుపాయంబున నసురుల వంచించి యమృతంబు గొని విష్ణుదేవుండు దేవతల
కిచ్చిన నయ్యమృతంబు దేవత లుపయోగించుచో దేవరూపంబు దాల్చి
¹రాహువు వేల్పులబంతి ²నయ్యమృతం ³బుపయోగించుచున్నఁ దత్సమీపం
బున నున్న చంద్రాదిత్యులు ⁴వాని నెఱింగి నారాయణునకుం జెప్పిన
నయ్యమృతంబు వాని కంరబిలంబు సొరక ముందట.

19 క. అమరారి¹మర్దనుఁడు చక్రము గ్రక్కున ²నేయ రాహుకంఠము దెగి దే
హము ధరణిఁ బడియెఁ దన్ముఖ మమృత స్పర్శమున నతయంతై నిలిచెన్.

16 1 మఱియు నమృతంబును — వా.శ. ఇతర ప్రతులు. 2. జ్యేష్ఠయుఁ జంద్రుండును—
పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3 శ్రీయును సురాదేవియు — అ.ప.క. 4 ధన్వంత
రియు— వా. శ. ఇతర ప్రతులు. 5. పెక్కు ప్రతులలో లేదు. కొన్నింట 'వరావ
తంబు'—అని రూపము. 6. గజంబును నమృతపూర్ణ శ్వేత కమండలుధరుండైన
ధన్వంతరియు — ఈ పాఠము అ.ప.క.ల ప్రతులలో కలదు. మూలమున కిది యను
గూర్చుగనున్నది. 7. పర్యుదస్త — ఈ.ఉ.ట.త.ప.న; పర్యాస్త — అ.ప.క.ఖ.ర.
8. పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

17 1 వడసెన్ — ట బ

18 1. రాహుకేతువులు - అని పెక్కు ప్రతులు. కాని యిది మూలానుగుణము కాదు.
2. నయ్యమృతంబు ద్రావం — ఈ.ఉ.జ.డ; నయ్యమృతంబు ద్రావంబోయిన - అ
ట.వ. 3. బుపయోగింప బోయిన— బుపయోగింపనున్న — అని పారాంతరములు.
4. దాని — ఇ.బ.ప.య

19 1. దమను కరచక్రము గ్రక్కున గొనియె రాహుకంఠము - అ.మ; మథనకరచక్రము
గ్రక్కున గొనియె - డ. 2 గొనిన - య.

20 వ. నాటంగోలె ¹రాహువునకుఁ జంద్రాదిత్యులతోడి ²విరోధంబు శాశ్వతంబయి
ప్రవర్తిల్లుచుండె.

—: దేవ దానవుల యుద్ధము :-

సం. 1-11-10

21 సీ. అంత దేవాహితు లమృతంబు గానక యెంతయు ¹నలిగి బలింద్రుఁ గూడి
మంతనం బుండి యమర్త్యులతోడి ²పొత్తింతియ చాలు నింకేల యనుచు
³సంతనకట్టి యుత్సాహ సమేతులై యంతంబు లేని రథాశ్వములను
దంతుల సమితపదాతుల నొడఁ గూర్చి యంతకాకారులై యార్చి యమర

ఆ. వరులఁ దాఁకి యేసి రురుతర శర పక్ష జాత వాత రయ విధూతమగుచుఁ
శైదర జలదపంక్తి శైదర వజ్రాయుధుహృదయ ముదిలకొనఁగఁ ద్రిదశగణము.

22 మహాస్రగ్ధర.

అమరేంద్రారాతు లిట్లాహవముఖమున నేయంగఁ ¹దక్షిణబాణా
ఘము ఘోరంబై సురానీకము పయిఁ బెలుచం ²గప్పినంజూచి ³దైత్యో
త్తములం గోదండ ⁴చక్రోద్ధృతభుజులు మహాదారుణుల్ వీరలక్ష్మీ
రమణుల్ దుర్వారవాత్సారయమున నరనారాయణుల్ దాఁకి రల్కున్.

23 మ. నరచాప ప్రవిముక్త దారుణ బృహన్నారాచధారల్ భయం
కర దైతేయ నికాయ కాయములపైఁ గప్పెన్ దిశల్ ¹నిండ బం
ధురధాతీధర తుంగ శృంగ తట సందోహంబుపైఁ గప్ప దు
ర్గర ధారాధర ముక్త సంతత పయోధారావళిం బోలుచున్.

20 1. రాహునకు—ఆ. ఇ. ఈ. ఉ. ఐ, ఒ. ఖ. డ. త. 2 విరోధాను బంధంబు—అ. ఉ. బ; వై రంబు—
ప. మ.

21 1. వగచి—ఎ. చ. ట. ద. ప. య. శ. ప. 2 పొందింతియ—ట. త. న. మ. శ. ప. శ. ర. 3 నెం
తయు సమకట్టి యీర్వా సమేతులై—న.

22 దక్షిప్ర—న. 2. గ్రమ్మినం—ఎ. 3 దైత్యాధములం— కొన్నిప్రతులు. 4 చక్రోద్ధృత—
కొన్నిప్రతులు.

23 1. నిండి— కొన్నిప్రతులు

24 మ. పతదుర్వీధర ధాతునిర్ఘ్నరజలాభంబై మహా దేహా ని
గ్గతసాంద్రారుణపూర మొక్కమొగి నొల్కం ¹ద్రెస్సి నారాయణో
న్నతదోర్దండ విముక్త చక్ర నిహతిన్ నాకద్విషస్మస్తక
ప్రతతుల్ ఫోరరణంబునం బడియె భూభాగంబు ²గంపింపగన్.

25 న. ఇట్లు సముద్రతీరంబున నమరాసురులకు సతిఘోరయుద్ధం బయ్యె నందు
నరనారాయణు లపారపరాక్రములై యసురపీరుల ¹బెక్కండం జంపిన
నుక్కడంగి ²దెసచెడి యసురులు సముద్రంబు ³సొచ్చిన నమరులు సమరలబ్ధ
విజయులై యమరపతి నమృతరక్షణార్థంబు ప్రార్థించి యథాస్థానంబున
మంథరనగంబు ⁴బ్రతిష్ఠాపించి తమ తమ నివాసంబులకుం జని సుఖంబుండి
రంత.

—: కద్రూవినత లుచ్చైశ్శవమును జూచి వందెములు నలుచుట :—

సం. 1-18-1

26 క. అమృతముతో నుద్భవమై యమరేశ్వరయోగ్యమైన హయరత్నము త
ద్విమలోదధితీరంబునఁ గొమరుఁగ నేకతమ యిచ్చఁ గ్రుమ్మరుచున్నన్.

27 వ. ¹కద్రువయు వినతయు వినోదార్థంబు నిహించువారు కరిమకర ²నికరా
ఘాత జాత వాతోద్ధూతతుంగ ³తరంగాగ్ర సముచ్చల జ్జలకణాసార ⁴చ్చటా
చ్చాదిత గగనతలంబైన దాని ⁵నుద్యానవనంబునుంబోలె బహు విద్రుమల
తాలంకృతంబైనదాని ⁶నాటక ప్రయోగంబునుంబోలె ఘనరసపాత్ర ⁷శోభిత
రంగరమ్యంబైనదాని ⁸దివంబునుం బోలె నహిమకర ⁹భరితంబైన దాని
మఱియు.

24 1. ద్రస్సి—ఎ.జ బ స; ద్రెవ్వి—మ. 2. గంపించుచున్—స

25 1. బెక్కండ నుక్కడంగజంపిన— బా.బ. 2. దెసచెడి శేషించిన యసురులు — ఎ స.
3. సారబారిన—కొన్నిప్రతులు 4. బ్రతిష్ఠించి—పెక్కుప్రతులు.

27 1. అట్టియెడ కద్రువ—గి.వా. 2. నికరకరాఘాత—పెక్కుప్రతులు. 3. తరంగాగ్ర
సంఘ్నిన—ర.స. 4. చటాస్ఫోటిత— ఆ.డి; చటాఛోటిత— క.త.స. 5. ఉద్యాన
వనంబునుంబోలె.....భరితంబైన దానివఱకు న ప్రతిలోలేదు 6. నాటక బ్రబం
ధంబునుంబోలె— ట. 7. శోభిత తరంగ— అ.ఉ.ప.బ 8. దివసంబు— అ; దివస
కరుండునుంబోలె— స. 9. చరితంబయిన దాని— స.

- 28 చ. అలఘు ఫణింద్ర లోక కుహరాంతర ¹దీప్త మణిస్ఫురత్రభా
వలి గలదాని శశ్య²దుదవాస మహావ్రత శీతపీడితా
చలముని సౌఖ్యపేతువిలసద్భద్రాగ్ని శిఖాచయంబులన్
వెలుగెడుదానిఁ గాంచి రరవిందనిభానన లమ్మహోదధిన్.
- 29 మ. వివిధోత్తుంగ తరంగ¹ఘట్టిత చలద్వేలావనై లావలి
లవలి లుంగ లవంగ ²సంగత లతా లాస్యంబు లీడించుచున్
ధవళాక్షుల్ సని కాంచి రంత నెదురం దత్తీరదేశంబునం
దవదాతాంబుజ ఛేనపుంజనిభు నయ్యశోవృత్తమున్ దవ్యులన్.
- 30 ప. కని కద్రువ వినతంజూచి ¹చూడవె ²యల్లయతిధవళంబైన యశ్వంబునందు
సంపూర్ణచంద్రు నందు ³నల్లయుంబోలె వాలప్రదేశంబునందు ⁴నల్లయై
యున్నది యనిన విని వినత నగి నీవేకన్నులం జూచితే యక్క యెక్కడిది
⁵నల్ల యీ యశ్వరాజుమూర్తి మహాపురుషకీర్తియుంబోలె నతినిర్మలంబై
యొప్పుచున్నయది ⁶యనిన విని నవ్వి వినతకుఁ గద్రువ యిట్లనియె.
- 31 తే. అమ్మహాశ్వంబు ధవళదేహంబు ¹నందు నల్లగలిగిన నీ విష్ణు నాకుదాసి
వగుము మఱియందు నల్లలేదయ్యెనేని నీకు నేదాని నగుదుఁ బన్నిదము
²సఱుము.
- 28 1. దీప- ఇ. ఈ.ట. వ. స. 2. దువవాస — పెక్కుప్రతులు. 3. దీనితరువాత కొన్ని ప్రతులలో 'మఱియును' అను చిన్న వచనము కలదు
- 29 1. ఘట్టన-అ. ఈ.ఉ. ఊ.బ.చ.ట.ర. వా. శ.ష. శ; ఘట్టిత-పెక్కుప్రతులు. 2. సంతత-ఎ.స.శ.
- 30 1. చూచితే- అ. ఈ.ఉ. ఎ. జ. న. 2. యల్లయంగంబులయందునతి-మ. 3. నల్లనయుంబోలె- ఈ, కందునుంబోలె-ర. స; కళంకంబునుంబోలె- ఉ. డ; కళంకునుంబోలె-అ; నైల్యంబునుంబోలె- మ. 4. నల్లనై-కొన్ని ప్రతులు. 5. నల్లన-ట.ట.న. 6. యనిన నవ్వివినతకు- ఉ. య.
- 31 1. లోక-స. 2. సఱుము-త్రౌ.స. సూ.సం. శ; సఱుము-ఉ.డ.వా.పి. ఇంకను పెక్కు వ్రాత ప్రతులు; సుమ్ము — ర.

32 వ. అని యిట్టిదృఢు నొండొరులకు దాసీత్వంబు ¹పఠంబుగా నొడివి పన్నిదంబు సఱచిన వినత యయ్యశ్వంబు దాని చూతము రమ్మనినఁ గద్రువయు నిప్పుడు ప్రొద్దు²లేదు తేపక³డయ ⁴చూతమని యిద్దఱు మగుడివచ్చి ⁵తమ నివాసంబులకుం బోయియున్నయప్పుడు.

33 సీ. కద్రువ కొడుకుల కడకేఁగి యేను ¹మిమ్మందఱ ²వేఁడెద నన్నలార నాపంపు సేయుండు నన్ను ³రక్షింపుఁడు కామచారులకు దుష్కరముగలదె ⁴యుల్లతెల్లని తురగోత్తమువాలంబు నల్లసేసితి రేని నాకుదాని యగు మన వినత మీరట్లు సేయనినాఁడు దానికి మఱి యేను దాని నగుదు

ఆ. జంటపన్నిదంబు సఱచితి మిట్లుగాఁ ననినఁ బాములెల్ల ననయమిదియుఁ దల్లి పనిచె నని యధర్మపుసేయంగ ⁵నగునె ⁶యెఱుక⁷గలరె మగువలెందు.

34 వ. ¹అని యందఱుఁ దమలో విచారించి యధర్మా²రంభంబునకు సుముఖులు ³గాక యున్నఁ గద్రువ ⁴కోపోద్దీపితముఖయై.

35 క. అనుపమ¹ముగ జనమేజయుఁడను జనపతి సేయసర్పయాగ నిమిత్తంబునఁ ²బాములు వంచత్వము ³సనియెడమని ⁴యరగములకు శాపం బిచ్చెన్.

32 1 పఠంబుగా— పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. లేదు— దీనితరువాత “పతిపరిచర్యా కాలంబునయ్యె” — ఓ గి. గి. ద.య ల వ.వా. మూలములో నీ భావము లేదు. పెక్కు-తాళప్రతప్రతులలోను లేదు 3. కడచూతము—అ.ఈ.ప.ర.ళ; కడఁజూతము— గి.మ.ప. 4 చూతమురమ్మనిన—కొన్నిప్రతులు 5 నిజ—ఓ; తమతమ—పెక్కు ప్రతులు.

33 1. మిమ్మడిగెదనొక వరంబన్నలార—ము 2. అడిగెద—త.ల.స. 3 మన్నింపుడు—న 4. యెడలు— చ శ.ప, యల్లతెల్లనితురగాధిపు—ప ప్రా.భాసం.ప్రా.పి.స. 5. దగునె— ల. 6. యడరుగలరె మగువలయందు—ఉ. 7. గలరె మగువలందు—ల.

34 1. అని తమలోనందరు విచారించుకొని—ఊ.ర.ల; అని తమలో నందరు—పెక్కు ప్రతులు. 2. చరణంబు— ఆ.ప.మ. 3. గాకున్న— కొన్నిప్రతులు. 4. రోషోద్దీపితయై— అ.ఉ.ఓ.జ.డ.

35 1. మగు—కొన్నిప్రతులు. 2. బాములెల్లమృతులై—జ; బాములెల్ల మృతమై—న; బంచత్వము బొందగ— ర.ల.స, 3. సనియెడరని— అ.ఉ.ఎ.న; సనియెడమని—త.ర; సనియెడునని— మ. 4. యరగులకును— ఓ.ద.ర.

36 వ. అందు ¹శాపానుభవభీత చిత్తుం²డై కర్కోటకుం డనువాఁడు తల్లిపంచిన
³రూపంబున నుచ్చైశ్శృవంబువాలంబు నీలంబుగాఁ ⁴బట్టి ⁵ప్రేలు⁶చున్న
 మఱునాఁడు తేవకడయ కదు⁷వయు వినతయుం జని యత్తురంగంబుఁ
⁸జూచి వినత యోటువడి కద్రువకు దాసియై ⁹నోసి పనులు సేయు చున్నంతఁ
 బంచశత వర్షంబులు ¹⁰నిండి ¹¹రెండవయండం ¹²బివిన నందు.

—: వినతకు గరుడుండు జనియించుట :—

సం. 1-20-4

37 ఉ. ఆతత ¹పక్షమారుతరయప్రవికంపిత ఘూర్ణితాచల
 వ్రాతమహోర్ణవుండు బలవన్నిజదేహసముజ్జ్వల²ప్రభా
 ధూతపతంగతేజః దుదితుండయి తార్క్ష్యుడు తల్లికి³ మనః
 ప్రీతి యొనర్చుచు⁴ నెగసె భీమజవంబున నభ్రవీధికి⁵.

38 క. దారుణకల్పాంత మరుత్ప్రేరిత హవ్యవహశిఖల పెల్లది యని బృం
 దారకముని బృందస్తుతి ¹బోరనఁ దానగ్ని ²సూక్తములతో ³నెసఁగె.

39 వ. అంత.

40 క. హరికులిశ¹క్షతి ²యెఱుంగని గురుతరపక్షములతోడి కులగిరివోలె³
⁴గరుడండు ⁵గగనగతి నురుతరజవమున నరుగుదెంచి తల్లికి⁶మొక్కె.

36 1. శాపఫలానుభవభీతుండై—ఐ.మ.య; శాపాను భవభీతుండై—అ.ఆ.ఇ.ఉ.బు.ఒ.ఓ. క.గ.త.వ.ల. 2. డైన—మ. 3. మార్గంబున—ఆ. 4. బట్టి—అ. 5. ప్రేలిన—ఆ.ఇ.బు. ఎ.ఐ.ఒ.ఉ.ద.న.ర.ల. 6. చుండెనంత—ఓ. 7. జూచిన నందువినత—ర. 8. యోపిన— పెక్కుప్రతులు; నొడివిన—బ.శ.స; యొరసి—ర. 9. నిండిన—కొన్నిప్రతులు. 10. వినత సంగ్రహించిన యండం బివిన నందు—అ. ఈ.ఉ. ఏ.క.ఖ. 11. బివినె—ఎ.ఖ.

37 1. పత్ర—ఉ. 2. ప్రభోద్భూత—ప.ఓ.టౌ.క.ద.ల.స.

38 1. బోరనగా—య.ల.స; భోరనగా—అ.ఈ.గణ.ఛ.య.ర.శ.; భోరున—ఎ.ప. 2. సూక్తములతో—గణ.ఛ. 3. నెగసెన్—పెక్కుప్రతులు; నొప్పెన్—టౌ; నెగడె—న. వెలసె—ఛ.

40 1. క్షతమెరుగని—న.ర. 2. దొరగిన—టౌ 3. గరుడండు—అ.ఇ.ఉ.య.స. 4. గగన మున నురుతరగతి నరుదెంచియపుడు—స.

వ. ఇట్లు నిజజననికి మ్రొక్కి కద్రువ పాలికిం బోయి.

చ. తడయక ¹మ్రొక్కియున్న వినతాసుతునప్పుడు సూచియాత్మలో
నిడుగడఁ జేయుచుం గడు సహింపక కద్రువ వానిఁ బిల్చి నా
కొడుకుల నెల్ల నెత్తికొని క్రుమ్మరుచుండుమ యేమి పంచినన్
²మడవక ³చేయు మీవని సమర్పణసేసెఁ బ్రభుత్వ⁴మేర్పడన్.

వ. గరుడండును గద్రువ ¹పంచినపను తెల్లను ²వినత యనుమతంబున నతివినయ పరుండై చేయుచు.

క. ఆవన్నగముఖ్యులఁ దన ¹వీపునఁ బెట్టికొని పఱచి ²విపినములు మహా
ద్వీపములు ³గిరులు ⁴నఖిల⁵దిశాపతిపురములును ⁶జూపె⁷జన వారలకున్.

వ. ఒక్కనాఁడు సప్తమారుతబంబున సప్తాశ్వమండలంబుదాఁక నెగసిన సమ్మార్
రాండు చండకిరణంబులవేడిమి దాఁకి ¹మాడి గరుడనివీపుననున్న ²యుర
గులు ³దొరఁగి నేలంబడి మూర్ఖవోయినం జూచి కద్రువ గడునలిగి
గరుడనిం బదరి యతిభక్తి నిండ్రు ⁴నారాధించి.

1. ఈ వచనము పెక్కుప్రవాఁతప్రతులలోను, శ.ష.లలోనులేదు.

2. వచ్చి—క.వ. 2. మడువక—అ ఉ ఐ ఓ టౌ.గి.చ.డ.ల.శ.ష.న శ; మడవక—న.
3 చేయుమాయని—బ. 4. సంపదన్—ఈ.

3. 1. చెప్పిన—ఓ.ద. 2. వినతాసుమతంబున—మ.

4. 1. వీపు — వీపుశబ్దములో సరసున్న లేదని కొందఱు—వీ.శ.ష. 2. కొన్ని ప్రతు
లలో—విపినముల, ద్వీపముల, గిరుల; పురములను అని ద్వితీయాంతరూపములున్నవి.
3 నదులు—ఓ.ర న, గిరు లలిఘు—ఆనం; 4. నకల—అ ఓ క.గ.ణ 5. దిశాపాల పుర
ములు— పెక్కు ప్రతులు; దిశాపతి పురములును— న.గి. జూ పజనువారలకున్—ప.మ.
7 జని—పెక్కుప్రతులు

5. 1. మాడి—అ.బు.చ.డ.బ.శ.ష. ప్రతులలోలేదు. 2. యురగంబు తెల్ల—అ.ఈ.ఉ.
ఐ. బ. 3. సోల—అ.ఈ.ఉ.ల న.శ; సొరిగి—టౌ.ట త ద.ప.బ.స. 4. ఆరాధించి
తరువాత—అ.ఈ ఉ క.చ.ల.శ.ష. ప్రతులలో నీవాక్యము అధికముగా కలదు —
'నానావిధస్తుతల నిట్లనియె'

46. చ. నరసుర ¹సిద్ధకింపురుష ²నాగనభశ్చరముఖ్యులెల్ల నీ
³కరుణయ ⁴వేచి ⁵మండ్రు త్రిజగంబులు నీ కులిశాఖిరక్షణ
 స్ఫురణన చేసి సుస్థిరతఁ బొందుఁ బురందర ⁶సర్వలోకసుం
 దర శరణంబు నాకగుము దానవసూదన పాకశాసనా.
- 47 వ. అని స్తుతియించి పర్వన్య ¹ప్రసాదంబున మహావృష్టి గొడుకుల పయిం గురి
 యించి ²యయ్యురగుల విగత పరితాపులం జేసి కద్రువ గర్వంబున నుటక
³గరుడని వినతనుం బనులు గొనుచున్నంత నొక్కనాఁడు గరుడండు తల్లి
 కిట్లనియె.
- 48 ఉ. ఆయత పక్ష తుండ హతి నక్కులతైలము ¹లెల్ల మగ్గుగాఁ
 జేయు మహా²బలంబును బ్రసిద్ధియునుం గల నాకు ³నీ పనిం
 జాయక ⁴పీపునం ⁵దవడుఁ బాముల మోవను వారికిం బనుల్
⁶సేయను సేమి కారణము సెప్పము దీనిఁ బయోరుహాననా.
- 49 వ. అని యడిగిన వినత తనకుం గద్రువతోడి పన్నిదంబున నై న దాసీత్వంబును
 దత్కారణం¹జైన ²యనూరు శాపంబును గొడుకున కేర్పడం జెప్పి
 యిట్లనియె.
- 46 1. యక్ష—ఓశ్రౌ. 2. వియచ్చర—ట.త. 3. కరుణనుగాదె—జౌ. 4. చేసి—న. 5. మండ్రు—అ.య. 6. భక్తలోక—డ.న.
- 47 1. ప్రసాదంబువడసి మహా—కొన్నిప్రతులు. 2. యయ్యురగుల—పెక్కుప్రతులలో లేదు. 3. గరుడని—అ.అ. ఇ. ఈ.ఉ.ఊ. ఏ.ఐ.బౌ.క.ఖ. గ.జ.ట.ప, గరుడుడు—బు. చ.డ.త.ద.బ.వ.శ.ష.పి — కొన్ని వ్రాత ప్రతులలో 'గరుడడు'. అనురాపము కానిపించు చున్నది.
- 48 1. తైల—ఏ.న. 2. జపంబును—బ. 3. రేఖగల్ పాయక—మ. 4. రొమ్మునంద వడు—పెక్కుప్రతులు (పీపునం—ఊ) 5. దెవుడు—పెక్కు ప్రతులు; దడవు—ట; దడవ—డ; నడుచు—మ; నందునిడి పాముల—ఏ. 6. సేయించునుండ సేమియది సెప్పము—ర
- 49 1. బును—పెక్కుప్రతులు. 2. యనూరుశాపంబును—చాల ప్రతులలోలేదు.

50 క. నీకతమున నా దాస్యము ప్రాకటముగఁ జాయు ననిన ¹పలు ²కెడలోనం
³జేకొని యూటడి నిర్గత శోకస్థితి నున్న దానఁ ⁴జూవె ఖగేంద్రా.

51 వ. కొడుకులు సమర్థులైనం దల్లిదండ్రుల యిడుమలు వాయుట యెందునుం
గలయది గావున ¹నీయట్టి సత్పుత్త్రిం బడసియు దాసి నై ²యుండుదాననే
యనిన విని వైనతేయుండు తద్దయు దుఃఖతుండై యొక్కనాఁడు కాద్ర
వేయుల కిట్లనియె.

52 క. ¹మాయాదాస్యము వాయు నుపాయము సేయుండు నన్నుఁ బనుపుం డిష్టం
జేయది దానిన తెత్తు నజేయుఁడనై యమర²వరులచేఁ గొనియైనన్.

53 వ. అనిన ¹నయ్యురగులు గరుడని కిట్లనిరి.

54 చ. అమిత పరాక్రమంబును రయంబును లావును గల్గు భేచరో
త్తముఁడవు ¹పూని ²నీ దయన దాస్యముఁ ³చాచికొనంగ నీకుఁ ⁴జి
త్తము గలదేని భూరిభుజదర్పము శక్తియు నేర్పడంగ మా
కమృతము దెచ్చి యిమ్మనిన నవ్విహాగేంద్రుఁడు సంతసంబునన్.

50 1. పలుకే నెడదన్—న 2 ఎద—అ. అ. ఎ త. ద ప మ. ర. పి శ. శర ష. న 3. గై కొని—
గ 4 జువ్వె— ఊ ర.

51 1 నీయట్టి మహాసత్పుసుపుత్రుం— కొన్నిప్రతులు; నీయట్టి మహాజవసత్త్వ సంపన్న
సుపుత్రు—న; నీయట్టి బలపరాక్రమ సత్త్వసంపన్నుండైన సుపుత్రు—న. 2. యుండు
దునే— ట. న. శ.

52 1. మాయద్దరి దాసీత్వము పాయ నుపాయంబు చెప్పి పనుపుం డిష్టం— అ. 2. వరులచే
గొనియైనన్— అ అ. ఐ ఓ. ఖ ట. డ స వరులఁజేకొని—వా. శ. మున్నగు ప్రతులు

53 1. దీని తరువాత గి. జ. ట డ. య. ల. వ. వా. ప్రతులలో కరుడించి అని కలదు.

54 1. నీవు — అ. ఇ ఈ. ఉ ఋ ఔ. క. ఖ చ. జ ట. డ. ద ష. బ య ర ల వ. వా శ ష 2.
మీదయిన— ఆ బ. 3. బాపి—వాపి—బాపు—పాపి— మున్నగు రూపములుగలవు. 4.
నిష్టముగలదేని భూరిభుజశక్తియు గర్వము—ఆ ఈ. ఔ. త. ద; నిష్టముగలదేని భూరి
భుజ శక్తియు దర్పము—అ నిష్టముగలదేని భూరిబల సత్త్వము శక్తియు—ను;

55 వ. అట్ల¹చేయుదు నమృతంబు దెచ్చి మీ కిచ్చి యేనునుం దల్లియు ²దాస్యంబు వలన విముక్తుల ³మగువార మని ⁴నొడివి తదృష్టాంతం బంతయుం ⁵దల్లికిం జెప్పి ⁶యమృతహరణార్థం బరిగెద చని మ్రొక్కిన వినత సంతసిల్లి ⁷కొడు కుం గొంగిలించుకొని.

∴ గరుత్మాంతం డమృతంబు దెచ్చుటకు దల్లి యనుమతి గొనుట :-

సం. 1-24-1

56 చ. అనిలుండు పక్షయగ్మ మమృతాంశుండు వీ పనలుండు మస్తకం బినుండు సమస్తదేహమును నెప్పుడు గాచుచు ¹నీ కభిష్టముల్ ఘనముగ ²జేయుచుండెడు జగన్నత యున్నతియు జయంబు జే కొనుమని యిచ్చె ³దీవనలు గోరి ఖగేంద్రునకున్ ⁴ముదంబునన్

57 వ. గరుడండును ¹దల్లి దీవనలు గైకొని గమనోన్ముఖుండై ²యమృతంబు దెచ్చునప్పుడు ³లావు గలుగవలయు ⁴నా కాహారం ⁵బుపదేశింపుమనిన వినత యిట్లనియె.

58 క. విషనిధి కుఱి ¹నసంఖ్యము నిషాదగణ ముండి ధారుణీప్రజకు గడు ²విషమమును జేయు ³దాని నిమిషమున భక్షించి చను మమిత్ర⁴విఘాతీ.

55 1. సేనెడ—ఓ. 2 మీదాస్యంబువలన—గి.న.శ 3. మగుదుమని—ఆ ఎ ఓ.జ.డ న. 4. నుడివి—ల న 5. దల్లికెఱింగించి—ల. 6. యమృతార్థంబు—న. 7. కొడుకు కడంకకు మెచ్చి—నిష్ఠము గలదేని భూరిబల శౌర్యము శక్తియు—న

56 1. నీకునిష్ఠముల్—ఆ ఇ.వ.ఐ.ఖ.డ.త ద ర.వ. 2. జేయుచుందురు—ఊ.మ; చేయు చుండెడ—ఆ ఇ.బు ఎ ఓ.క.ఖ.జ.ట.త; జేయువారలు—డ. 3. దీవెన—ఆ 4. ముదంబు నన్—పెక్కు ప్రతులు; బ్రియంబుతోన్—వా; బ్రియంబును వా.శ

57 1 దల్లియిచ్చిన దీవనలంజేకొని—ఔ.జ.డ.ర ల 2 యమృతాహరణార్థంబరిగెడు—అ.య 3 లావు వలయు—ఎ.ఐ.ఒ.డ.న.య. 4. నాకుందగిన యాహారంబు గృహసేయ వలయుననిన—మ 5. ప్రసాదింపుమనిన—బు.ఐ.గ.జ.డ.వా. బుపదేశింపుమనిన—పెక్కుప్రతులు.

58 1. నసంతము—ఊ.ఐ 2. విషమము సేనెడి—ఈ.ఉ.క.జ, విషమము సేయును—ట.త.ద; విషమము సేతురు; ఊ.బా.సం. 3. వారి—పెక్కుప్రతులు. 4. ధ్వంసీ—ఈ. ఉ.ఎ.ఓ.టౌ క.ఖ.డ.వ మ.ర.న; విదారీ—బా.

- 59 వ. ¹భక్షణ విషయంబున ²బ్రాహ్మణునిం ³బరిహరించునది యనివ గరుడండు నాకు ⁴బ్రాహ్మణు నెఱుంగు తెఱం గెఱింగింపుమనిన వినత యిట్లనియె.
- 60 క. రయమున ¹మింగుడు గాలము క్రియ నెవ్వఁడు కంఠబిలము క్రిందికి ²జనక గ్నియ³ పోతె ⁴నేర్చుచుండును భయరహితా వాని నెఱుంగు ⁵బ్రాహ్మణుఁ గాఁగన్.
- 61 తే. కోపితుండై న విప్రుండు ఘోర¹శస్త్ర మగు మహావిషమగు నగ్నియగు ²నతంఢ యర్చితుండై న జనులకు నభిమతార్థ సిద్ధికరుఁడగు గురుఁడగుఁ జేయుఁ బ్రీతి.
- 62 వ. అని బ్రాహ్మణ స్వరూపంబుఁ జెప్పిన నెఱింగి వినతకు ¹మ్రొక్కి పీడ్చొని గరుడం డతిత్వరిత ²గతిం బఱచి ³సముద్రోదరంబున నున్న నిషాదుల ననేక శత సహస్ర⁴సంఖ్యల వారిని బాతాశ వివరంబునం బోని తనకంఠబిలంబుఁ దెఱచి యందఱ ⁵నొక్కపెట్ట మింగిన నందొక్క విప్రుం డుండి ⁶కుత్తుకకు ⁷డిగక నిప్పునుంబోలె నేర్చుచున్న నెఱింగి నాకంఠబిలంబున ⁸విప్రుం డున్నవాఁడేని వెలువడి వచ్చునది ⁹యనిన గరుడని కవ్విప్రుం డిట్లనియె.

59 1 భక్షణంబు జేయునెడల—వ; భక్షణవిషయంబునందు—ఇ ఐ య.ల ; భక్షణ విషయంబువలన — ర. 2. బ్రాహ్మణుల — ఇ ఎ. ఓ. ఖ ద మ. య 3 బరిహరింపుమనిన—ఊ. డౌ. చ. న. ర. శ. ష ; బరిహరణంబు సేయుమనిన—క. 4. బ్రాహ్మణుల తెఱంగు—య.

60 1. మింగెడు—ఊ క. ఖ. త. య. 2. జొరక—ఓ. క. 3. యుబోలె—ఏ. డౌ. ప్రౌ. శ. 4. లోదహించును—పెక్కుప్రతులు 5 బ్రాహ్మణుగాగన్—ము; బ్రాహ్మణకులుగాన్ ప్రౌ. వా. శ. ఇంకను పెక్కుప్రతులు; తం విద్యాత్ బ్రాహ్మణర్షభమ్—మూలము 1—24—6.

61 1. శత్రుడగు—ఓ. 2. నతండు—ఆ. ఉ. బ. ఓ. డౌ. గ. జ. డ. ద. బ య శ. ష.

62 1. మ్రొక్కి—పెక్కుప్రతులలో లేదు 2. గతి గగనంబున బఱచి—న. 3. సముద్రంబున నున్న—మ; సముద్రతీరంబున—ఏ. డౌ. య. 4. సంఖ్యలగు వారిని—క. ల; సంఖ్యలం గని వారిని; శతసహస్రంబులగువారిని—మ. 5. నొక్కట—అ. ఎ. ఏ న. య. ర; నొక్కపెట్టున—ఓ శ. ష. 6 కుత్తికకు—ఈ ఏ. ర; కుత్తుకడిగక—ల. 7. దిగక, డిగ్గక—రూపములు 8 విప్రుండ వున్నవాడవేని డౌ; నున్నవాడవు విప్రుండవేని—ర. 9. యనిన యందున్న విప్రుండు—ఇ. ఈ. ఉ. ఐ. మొదలైన ప్రతులు

63 ఉ. విప్రుడ నున్నవాడ నపవిత్ర నిషాది మదీయ భార్య కీ
 ర్మిప్రియ దీనిఁ ¹బెట్టి ²చనుదెంచుట ³ధర్మమై ⁴నాకు నాపుడుక
 విప్రులఁ బొంది⁵యున్న యపవిత్రులుఁ ⁶బూజ్యులుగారె కావునక
 విప్రులుండ వెల్పుడుము వేగమ నీవును నీ నిషాదియున్.

64 వ. అనిన నా గరుడని ¹యనుగ్రహంబున బ్రాహ్మణుండు నిషాదీసమీ
 తుండై వెలువడి వచ్చి ²గరుడని దీవించి ³యథేచ్ఛం జనియె ⁴గరుడండును
 గగన పథంబునం ⁵బలచి కశ్యపుం గని నమస్కరించి ⁶యస్మజ్జననీ ⁷దాస్య
 నిరాసార్థం బురగుల కమృతంబుఁ ⁸చేర నరిగెద నిషాద భాదనంబున నాఁకలి
 వోవోకు న్నయది నా కాహారంబుఁ బ్రసాదించు మనినఁ గొడుకు కడంకకు
 మెచ్చి కశ్యపప్రజాపతి యిట్లనియె.

—: గజకచ్ఛపముల వృత్తాంతము :—

సం. 1-25-10

65 క. ¹అనలనిభుండు విభావసుఁ డనువిప్రుడు నియమవంతుఁ డర్థాధ్యుండై
²తనరి సుఖమున్న నాతని ³యనుజన్ముండు సుప్రతీకుడనువాఁ డతనిన్.

66 క. మఱ పితృవర్గము వడసిన ధనము విభాగించి ¹యిమ్ము ధర్మస్థితి నా
 కని యడుగం బోయిన సయ్యనుజునకు విభావసుం డహంకారమునన్.

63 1. దించి—ల స 2 చనులెందును యు క్తమై—అ. 3. ధర్మమై—ఓ.బౌ.వ; యు క్తమై—
 క.చ.ట య.ర. శ. ప. 4. గాదు—న. 5. యున్న నపవిత్రులు—అ.ఇ ఓ.డ.త ద.ప.బ
 6. బూజ్యులకారె—స.

64 1. యనుమతంబున— ఓ.బౌ; యనుజ్ఞవడసి—న. 2. వానిం—కొన్నిప్రతులు. 3.
 నిజేచ్ఛంజనియె—ఓ న; యథాస్థానంబున కరిగె—ప క.మ; యథేష్టంబరిగె—ఇ ఊ.
 ఐ. ట. 4. గరుడండును నిషాదులనెల్ల నొక్కటమ్రొంగి—ప ద వ 5 బలచి గంధ
 మాదనంబునం దపంబు సేయుచున్న—ఊ ఎ స; సగత్వావర్వతశ్రేష్ఠం గంధ మాదన
 మవ్యయం(1-26-5 భండార్కురు ప్రతి). 6. యస్మద్— పెక్కుప్రతులలో విడువఁ
 బడినది. 7. నివారణార్థంబు—అ.ఉ 8. తే నరిగెద— ఉ. 9. కయున్నయది—య.

65 1. అనిల—కూ.బౌ చ.ట.డ ప.వా 2 తనరిన సుఖముగ నాతని యనుజుడు మఱి—య.
 3. యనుజుండగు— అ.గి.జ.ద.శ.ప; జుడు మఱి—కొన్నిప్రతులు.

66 1. నాకు ధర్మస్థితినిమ్మని వానినడుగబోయిన ననుజునకు— ల.శ ప

- 67 క. తా నలిగి యిచ్చె శాపం బేనుగవై యుండుమని సహింపక వాడుక మానుగఁ ¹గూర్చుమ వసుమని వానికిఁ బ్రతిశాప మిచ్చె వసులోభమునన్.
- 68 వ. ఇట్లన్నయుం దమ్ముండును ననోన్య శాపంబులం జేసి యోజన ¹త్రయో త్సేధంబు గలిగి దశ యోజన ²వృత్తంబైన కూర్మంబును ³షడ్వ్యజనోత్సే ధంబు గలిగి ద్వాదశ యోజన విస్తృతం బైన గజంబును నై సరోవర విపి నంబుల నుండి యర్ధ⁴నిమిత్తంబైన పూర్వ వైరంబునఁ ⁵దమలో నిత్యంబు నొండొంటితోడం ⁶బెనంగి పోరుచుండు నవి ⁷నీ కాహారంబు ను మ్మరుగుము కార్యసిద్ధి ⁸యయ్యెడ మనిన ⁹గరుడండును నునోవేగంబునం బఱచి యా రెంటినిం గాంచి.
- 69 క. ¹చఱచి యొకచేతఁ గూర్చుముఁ బెఱచేత గజంబుఁ బట్టి పెనఁచి ఖగేంద్రుం ²డిటికికొని గగనవీధిం బఱచె వియచ్చర విమాన పంక్తులు ³దూలన్.
- 70 క. కనక ¹వ్రతతీ వితతులఁ బెనఁగిన సుర భూరుహములఁ బెద్దయు పెడఁగై తనరిన యలంబతీర్థంబున ²కరిగె నగంబు లొక్కమొగి గ్రక్కదలన్.
- 71 వ. అందు ¹రోహిణంబను పాదపోత్తమంబు గరుడనిం గని ²సంభావించి ³శత యోజనాయతంబైన మదీయశాఖపై నుండి యిగ్గజకచ్చపంబుల భజించి ⁴పొమ్మనిన గరుడండు నట్ల చేయుదురని యమ్మహాశాఖపై నూడ నమ కట్టి యందు.
- 67 1. కూర్చుంబగు మని- వ.
- 68 1. త్రయోచ్ఛాయంబుగల్గి-బౌ. 2. విస్తీర్ణంబైన, విస్తృతంబైన-అని పాఠములు కలవు 3. ద్వాదశయోజనోత్సేధంబును గలిగి షడ్వ్యజన విస్తృతంబైన-పెక్కు ప్రతులు. 4. నిమిత్తంబునైన-ఆ ఎ. ఓ క జ. ట బ 5. దమలో-కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 6. బెనంగుచుండునవి-ఆ ఊ జ డ ర. 7. నీకాహారంబగు నరుగుము- ఇ. ఊ. స. య ర ; నీకాహారంబుగా గొని యరుగుము - కొన్ని ప్రతులు 8. యయ్యెడమనిన-అ. ఊ. బ. ఓ బౌ. ఖ. ట. త. వ ర ; - 9. గరుడండును వల్లెయనిన-న.
- 69 1. ఉరక-ఆ. ఊ. క. ర. స నం 2. ఉరికికొని-ఏ వ. 3. చెదరన్-క. ఖ.
- 70 1. లతావ్రవీతతుల-అ. మ 2. కేగె-ఎ. న
- 71 1. రోహిణి వా శ. ఇంకను కొన్ని ప్రతులు; రో - భండార్కరు ప్రతి; రోహిణి యము-ఎ. ఏ ఓ. త. జ. స. 2. సంభావించి- పెక్కు ప్రతులు. 3. నూలు యోజ నంబులాయతంబైన - పెక్కు ప్రతులు. 4. చనుమనిన - కొన్ని ప్రతులు.

- 72 క. పాదంబులు ¹మెట్టుడుఁ దత్పాదప ఘనశాఖ విఱిఁగి ²బల్లన నుచ్చై
 రాదమున దిక్కు లద్రువఁగ భేదిల్లె విహంగతతులు భీతిం బఱవన్.
- 73 వ. అమ్మహాశాఖ నవలంబించి తలక్రిందై యాదిత్య కిరణంబులు తమ కాహా
 రంబు¹గాఁ దపంబు సేయుచున్న వాలఖిల్య మహాముని గణంబులం జూచి
 యిది భూమిపయిం బడిన నిమ్మనులకు శాధ యగునని దానిం గఱచికొని
 గజకచ్చపంబులం గరంబుల ²నిఱికికొని గరుడండు గగనంబునం బఱచి
 తనకు నూఁద నిమ్మగు ప్రదేశం జెందునుం గానక గంధమాదనంబునకుం
 జని యందుఁ దపంబుసేయుచున్న కశ్యపుం గనుంగొని మ్రొక్కిన.
- 74 చ. కనక మహీధర ప్రతిమకాయు మహాజవ నిర్జిత ప్రభం
 జను నవిచింత్య భూరి ¹బల సత్త్వ సమన్విత దీప్తహవ్యవా
 హనసము వై నతేయునిఁ దదాస్యగతద్రుమశాఖ నున్న య
 త్యవఘుల వాలఖిల్యులను నమ్మునినాథుఁడు జూచి నెమ్మిత్తోన్.
- 75 వ. ఇగ్గరుడండు భువన హితమహారంభుం¹డు మీకు శాధయగు నని యిత్తరు
 శాఖ విడువ²నేరకున్న వాఁడు ³పీనిం గరుణించి మీ రొండుకడ ⁴కరుగుం
 డనిన ⁵వాలఖిల్యులు కశ్యపుప్రార్థనం జేసి దాని విడిచి హిమవంతంబున
 కుం జనిరి గరుడండును ముఖ నిక్షిప్త శాఖా స్థలిత ⁶వచనుం డగుచుఁ దండ్రి
 కిట్లనియె.
- 76 క. ధరణీసుర విరహితమగు నరణ్యదేశంబు నాకు నానతి యిం డి
 త్తరుశాఖ విడువవలయును గరము నిరోధ ¹మిది యనినఁ గశ్యపుఁ డనియెన్.
- 72 1. మెట్టుడు - ఊ జ న. 2 భల్లన - చ ల శ ష స; బ్రల్లన - ఊ.త.ర స
- 73 1. గామోనప్రతంబున దపంబు సేయుచున్న - ఊ క.డ మ ర వ స. 2. నిడికొని-ప
- 74 1 జవ - ఔ; భుజ - శ ష.
- 75 1. 'డు' తరువాత బల సమన్వితండు అని చ.ల వ.వా శ.ష.శ. ప్రతులలో కలదు. 2 నేరక యన్నవాడు - కొన్ని ప్రతులు. 3. పీనికిం గరుణించి - ఊ. ఊ.ట వ. 4. కుంజనుడని; 5 త.మ 5. వాలఖిల్యులనుగ్రహించి - న; వాల ఖిల్యులు కరుణించి - ద.ర 6. వదనుండై - కొన్ని ప్రతులు.
- 76 1 మగుననిన - క.సం.

77 క. హిమ్నశైల కందరా భాగము కడ నిష్పురుష నగము గల ¹దచ్చో నీ
ద్రుమశాఖ విడువు మది ²దా నమానుష మగమ్య మీశ్వరాదులకై నన్.

78 వ. అది ¹యిచ్చట్రీకి లక్షయోజనంబులు గల దరుగుమనిన గరుడండును
మనో²వేగంబునం బఱచి యా నిష్పురుషనగంబునం దత్తరుశాఖ విడిచి
హిమవంతంబు ³మీఁదికింబోయి గజకచ్చపంబుల భడించి మహాసత్త్వసం
పన్నుండై నాకలోకంబున కెగయ సమకట్టి పక్షవిక్షేపంబుఁ జేసిన.

—: గరుడం డమృతహరణార్థం బెగయుట- వాలఖిల్వల వృత్తాంతము :—
సం. 1-26-37 1-27-4

79 క. ఘన పఞానిల చలితావనిరుహముల వలనఁ ¹దొరఁగ వరపుష్పచయం
బనిమిష జయార్థ ముగైడు వినతాసుతు మీఁదఁ బుష్పవృష్టియ పోలెన్.

80 వ. ఇట్లమృతహరణార్థం¹బు గరుడండు ²గగనంబున కెగసిన నట దేవ లోకంబు
నందు.

81 మాలిని. సురపతిసభఁ ¹జూడంజూడ నంగారవృష్టుల్
గురిసెఁ గులిశధారల్ ²గుంతితంబయ్యె ³దిక్కుం
జరమదము లడంగె ⁴సర్వదిక్పాలకాంతః
కరణములు ⁵భయోద్వేగంబునన్ ⁶సంచలించెన్.

77 1. దచ్చట్రీ - ఓ.మ. 2. యా - మ.

78 1. యిందులకు - పెక్కు ప్రతులు 2. జవంబునం - ర.వ. 3. భూమికిం - న.

79 1. దొరగు - పెక్కు ప్రతులు.

80 1. బరుగు - న; బుగ - ఓ. 2. గగనమండలంబున - క

81 1. లోనం - మ 2. గుంతితం బొందె - ఇ.ము ఐ బౌ క.ద్వి మ.ర.శక. 3. దిక్కుం
జరముల మదమింకెన్ - ఈ.ఉ ప.బౌ.మ స. 4. సర్వ దిక్పాల కాంతః కరణము
చలియించెన్ గాఢవిభ్రాంతిగాగన్-న. 5. భయోద్రేకంబుమై - ప.మ. 6. సంభ్ర
మించెన్ - ఇ.ఈ.ఉ.ము.ఎ.ఓ.ఖ గ.ద.ర.పి స.

82 వ. ఇట్టి మహోత్సాతంబులు పుట్టిన సురపతి బృహస్పతిం జూచి యిదే యేమి నిమిత్తంబని యడిగిన ¹దాని నెఱింగి ²బృహస్పతి సురపతి కిట్లనియె.

83 సీ. బ్రహ్మణ్యుడగు కశ్యపబ్రహ్మవరమున వినతకుఁ బుట్టిన యనఘమూర్తి వాలఖిల్యుల దయ వరపక్షికులమున కింద్రుడై పరగిన ¹రుంద్రతేజుఁ డుదధిలో నున్న యత్యుగ్రనిపాదుల నారంగ మ్రింగిగ ఘోర²పీరుఁ డిభకచ్ఛవముల రోహిణి శాఖతో నెఱ్ఱికొని దివిఁ బఱచిన యనిలవేగి

తే. ³పీఁగి తనతల్లి దాన్యంబు నీఁగఁబూని తడయ కమృతంబు గొనిపోవఁగడఁగి వచ్చెఁ గామ రూప⁴సంపన్నుండు గామగమనుఁ డతఁడు నీకు ససాధ్యుండు శత మఖుండ.

84 వ. అగ్రరుడని మాహోత్సవంబు నీవు నెఱుంగుదు వది యెట్లనినఁ దొల్లి కశ్యప ప్రజాపతి పుత్రార్థియై ¹భవత్ప్రభృతులైన ²దేవగణంబులను వాలఖిల్య ప్రముఖులైన మహామునిగణంబులను దనకు ³సహాయులను గాఁ బడసి పుత్రకామేష్టి సేయునాఁడు నీవు నీబలంబునకుం దగిన యిధ్మ⁴భారంబు మోచికొని యశ్రమంబున వచ్చువాడవై యల్పకుశవలాశేధ్మ ⁵భారంబులు ⁶మోచికొని వడవడ వడంకుచు వచ్చువారి నల్పసత్త్వల నంగుష్ఠ⁷ప్రమాణ దేహుల ⁸ననవరతో పవాసకృశీభూతశరీరుల ⁹వాలఖిల్య మహామునులం జూచి నగిన నమ్మునులు సిగ్గుపడి కడు నలిగి.

82 1. దానిసంతయు నెఱింగి - ఆ. ఈ. ఒ. ట. ఖ. గి. ట. ద. స. బ. మ. ర. 2. బృహస్పతి యిట్లనియె - పెక్కు ప్రతులు.

83 1. యిధ్మ - ఊ. ట. వా. శ. మ. శ. చంద్ర - ఎ; ఇంద్ర - ర. స; సాంద్ర - స; రుంద్ర - పెక్కు ప్రతులు 2. మూర్తి - స. 3. వ్రేగు - న. 4. ధరుండును - స.

84 1. భవత్ప్రముఖులైన - పెక్కు ప్రతులు. 2. నిర్జరులను - ఈ. ఖ. 3. సహాయులుగా - ఇ. ఎ. ఐ. ఒ. ట. 4. భారంబు నశ్రమంబున వచ్చువాడవై - మ; తెచ్చిన వాడవై - పెక్కు ప్రతులు. 5. భారంబులు భరంపడి - ర. 6. తెచ్చి వడంకుచున్న వారి - య. 7. మాత్ర - ఊ. 8. ననవరత వ్రతోపవాస - ఇ. క. ట. డ. ర. స. 9. వాలఖిల్య గణంబులం - కొన్ని ప్రతులు; వాలఖిల్యులం జూచి - ఖ. చ. మ

- 85 క. రణవిజయుఁ ¹డనలతేజుం డణిమాదిగుణాధ్యుఁ డుదితుఁ డయ్యెడు వీరా
గ్రణి శతమఖుకంఠెను శతగుణవీర్యుండైన ²పుత్రకుం డజితుండై .
- 86 వ. వాఁడు రెండవ యింద్రుం ¹డయ్యెడు మని మహావీర్యవంతంబులైన మం
త్రంబుల ²వేల్పుచున్నంత నంతయు నెఱింగి నీవు కశ్యపు పాలికిం బోయి
నాకుం ³గరుణింపుని ప్రార్థించిఁ గశ్యపప్రజాపతి యమ్మునుల కిట్లనియె.
- 87 ఉ. ఉండు నితండు పద్మజు నియోగమునం ద్రిజగంబులందు నిం
ద్రుం ¹డయి భూతరాశిఁ దనదోర్బలశక్తిఁ గడంగి కాచుచున్
రెండ²గు నింద్రుండైన విపరీత మగు భువన³ప్రవృత్తి మీ
రాండు విధంబు ⁴సేయుటిది యుక్తమె బ్రహ్మని⁵యుక్తి యుండఁగన్.
- 88 వ. మీ వచనం బమోఘంబు గావున నింక నాకు నుద్భవిల్లెడు పుత్తుండు పక్షి
కులంబున కెల్ల నింద్రుం ¹డయ్యెడ మని కశ్యపుండు వారల నొడంబఱిచి
నీ యింద్రత్వం బేకాధిపతింబుసేసె నట్టి కశ్యపప్రజ్ఞాపతియజ్ఞ మహిమను వాల
ఖిల్లుల తపోమహిమను వినతకుం బుట్టి విహగేంద్రుండైన యాగరుడం
డిప్పుడమృత హరణార్థం ²బరుగుదెంచుటం జేసి స్వర్గలోకంబున మహోత్పా
తంబులు పుట్టె నని సురపతికి బృహస్పతి చెప్పిన నింద్రుం డమృత రక్షకుల
నెల్ల రావించి మీర లతి ప్రయత్నంబున నమృతంబు రక్షించుకొని యుండుం
డని పంచిన వల్లెయని.

85 1 డలఘుతేజుం - న 2. పుత్రకు డభీతుండై - ర, పుత్రకుం డుద్భతుడై - బ.

86 1. డయ్యెడమని - పెక్కు ప్రతులు; డయ్యెడునని - మ; డయ్యెడుంగాని - ఖ.
2. వేల్పు సుపుత్రుం బడసి పుత్రార్థియైన కశ్యపున కిచ్చిన నితయు నెఱింగి నీవు వాల
ఖిల్లుల పాలికింబోయి - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులలోను, స.శ. లోను నిట్లుకలదు.
కాని దీనికి మూలము కాన్పింపదు. 3 గరుణింపుండని వారిం - వా.శ. కొన్ని
ప్రాంతప్రతులు.

87 1 డన - న. 2. డవ యింద్రుడైన - వా శ. ఇంకను పెక్కు ప్రతులు; (డగు
నింద్రుడైన -) ఉ.బా.వ.శ. 3. త్రయంబు - టా.య. 4. సేయుడిది - ఈ. ఉ.ఉ.
టా.ట.త; సేయునది - అ. 5 యోగముండగన్ - మ; యోగ మొండగున్ - క.

88 1. డయ్యెడమని - కొన్ని ప్రతులు; డయ్యెడునని - మ 2. బువచ్చుటం జేసి -
పెక్కు ప్రతులు.

- 89 క. వారలు బహుప్రకారా కారులు ¹వీరులు నిశాతఖడ్గాది మహా
దారుణ శస్త్రధరులు కృష్ణారుణసిత²పీతఘనతరాంగత్రాణుల్.
- 90 క. సమకట్టి యొక్క మొగి న¹ప్రమాదులై నిలిచి రేయుఁ²బవలును రజా
క్షములై యమృతము చుట్టును ³నమేయబలు లుండి రంతనతిరభసము⁴నన్.
- 91 మ. వితతోల్కాశనిపుంజమొక్కొ యనఁగా విన్వీధి ¹విక్షిప్త ప
క్షతి వాతాహతిఁ ²దూలి తూలశకలాకారంబులై వారిద
ప్రతతుల్ ³సాల్పడి ⁴నల్గడం జెదరఁగా బాఱెన్ మనో⁵వేగుఁడై
ఐతగేంద్రుం డమృతాంతికంబునకుఁ ⁶దత్పాలుర్ భయం బందఁగన్.

92 వ. అంత.

∴ గరుడఁ డమృతరక్షకులతో యుద్ధము సేయుట :-

సం. 1—28—1

- 93 క. కల్పాంతానల కీలా ¹కల్పాయత పతుఁ బఠిగణవిభు శౌర్యా
కల్పుఁ గని యమృతరతు లనల్పక్రోధులయి తాఁకి ²రార్చి కడంకన్.
- 94 క. తడఁబడ సేసియు ¹వైచియుఁ బొడిచియు వివిధాస్త్రశస్త్రముల నుద్ధతులై
కడుకొని యుద్ధము సేసిరి కడిమి²మెయిన్ ³విబుధవరులు గరుడనితోడన్.

89 1. ధీరులు - అ.ర.స. 2. వర్ణ - పెక్కు ప్రతులు.

90 1 ప్రమత్తులై - ఏ ఔఖగటమరన. 2. బగలును - పెక్కు ప్రతులు. 3.
నమిత బలులు గాచియుండి రతి - య 4 తోన్ - ఆ.చ.వ.

91 1. నుక్షిప్త - ఒనర; నుద్దిప్త - ఖ.డ; సందీప్త - మ; నిక్షిప్త - అ.ఉ.బ.ప్ర.వ.
శ. కొన్ని ప్రతులు 2. జేసి - ఏ.బ.ఖ. 3. సాల్పడి - ఏ.ఉ.క.జ.డ.త.ర.బ.శ.ర.
4 నల్గితల్ - ఋ. 5. వేగియై - ఔ 6. దిక్పాలుల్ - అ.ఆ.ఉ.ఉ.క.ఖ.బ.
న.ర; దత్పాలుల్ - ఇ.ఎ.ప.బ.చ.శ.ప.

93 1. కల్పాతత - పెక్కు ప్రతులు; 2. రార్చుచు గడకన్ - జ.య.స; రార్చుచు
జెలుచన్ - ఖ.డ; రార్చులుసెలగన్ - ఏ

94 1 ప్రేసియు - ఎ. 2 మెఱసి - ఉ.ఔ.త.స. 3. యమర - ఉ.ఉ.ఔ.త.స

95 వ. గరుడండును నిజవత్స ¹విక్షిప్త ²రజోవృష్టి ³నమరవరుల దృష్టిపథంబుఁ గప్పి
స్వర్గలోకంబ ⁴నిరాలోకంబుగాఁ జేసిన నమరేంద్రు ⁵పనుపుగం బవనుం
డా రజోవృష్టి చెదర విచె సంత.

96 మాలిని. పరశు కులిశ. కుంత ప్రాస ¹బాణాసనోద్య
త్పరిఘ ²కణప చక్ర ప్రస్ఫురద్బాహు సేనా
పరివృతుఁడయి తాఁకె ⁴భౌమనుండ న్నహా కిం
కరుఁడు సమరకేళి గర్వితున్ వై నతేయున్.

97 క. బలవత్థగేంద్ర కోపానల భస్మీభూతుఁడై తుణుంబున వాఁడున్
బల మఱి క్రాఁగె నుదగ్ర జ్వలన ¹జ్వాలావలిధ శలభమ పోలెన్.

98 సీ. ¹పక్షతుండాగ్ర నఖక్షత చేహులై ²భోరన నవర క్తధార లొలుక
విహగేంద్రునకు నోడి ³నిహతులై సురవరుల్ సురరాజు మఱువు సొచ్చిరి
⁴కలంగి
⁵సాధ్యుల నాయాస సాధ్యులై పాఱిరి పూర్వాభిముఖులయి ⁶గర్వముడిఁగి
వసువులు రుద్రులు వసుహీన విప్రుల క్రియ దక్షిణాశ్రితులయిరి భీతి

95 1 విక్షేప — ల స; ఇది లేని ప్రతులు— ఈ ఐ.ఓ.బౌ క ట డ ప య. 2. దీధితులజేసి—
ము; 3. నమరుల నంధులంజేసి— ఓ ల 4. నిరవలోకంబు— అ ఇ ఈ.ఎ.ఓ.క ఖ గ.
చ.జ ట డ ద ప బ వ.వా శ ష.ళ; నిర్విలోకంబు — త. నిరాలోకంబు — ఆ ఉ.ము.
ఏ.ఐ.ఓ.బౌ డ 5. పంచినన్ — ఏ ర; పంప — ఇ బౌ ట. 6. వృష్టిం బార విచె—
జ.ర.

96 1. బాణాపిరాజ్య — ఏ 2 కణయ — అ.ఆ వ స పెక్కు ప్రతులు, ముసల —
ఏ; వలయ — డ, ఫలక — ఖ. 3. డనిదాకె — ర. 4 భౌమనః — అని
తెలుఁగు లిపి భారతము; భౌవనః — భం; భవ్యకుడు — అ ఆ.ఉ.ఓ.బౌ.న. మున్నగు
ప్రతులు

97 1 జ్వాలలను దలగుశలభమ — య; ఈ పద్యము తరువాత 'మఱియును' అని
కొన్ని ప్రాఁత ప్రతులలోఁ గలదు.

98 1 పక్షతుండాగ్ర — య. 2. భోరున, భోరన — అను రూపములు కొన్ని ప్రతు
లలో. 3. విహతులై — భాసం 4. కడంగి — స — పెక్కు ప్రతులు 5
సాధ్యులు నాయాస — ఆ.ఈ ఓ.క.ఖ.ట త 6. గర్వముడిగి — గి.గి. ర.ల.వ.వా.ళ.

అ. 7వంది యపరదిక్కుఁ బొంది రాదిత్యు లాశ్వినులు ను త్తరమున కొనరఁ బఱచి
రనల వరుణ పవన ధనద యమాసురుల్⁸ పీఠిక⁹ దఱిగి కాందిశీకులయిరి.

99 క. తలరఁగ¹ రేణుక్రథన ప్రలిహ ప్రమజాశ్వకృంత² పదనఖులను³ ర
తులఁ గులిశ నిశాత నఖావలిఁ బక్షింద్రుండు వ్రచ్చి వందఱలాడెన్.

100 వ. ఇట్లు నిర్జరవరుల నెల్ల నిర్జించి¹ యూర్జితుండై గరుడం డమృత స్థానంబున
కరిగి దానిం బరివేష్టించి ఘోర సమీర ప్రేతంబై దుర్వార శిఖా² జిహ్వల
నంబరంబు నాస్వాదించుచున్న యనలంబుం గని తత్క్షణంబ సకల³ నదీ
జలంబుల నెల్లఁ బుక్కిలించుకొని వచ్చి⁴ యయ్యనలంబు⁵ నాటంజల్లి తీక్ష
⁶ ధారంబై దేవనిర్మితంబై పరిశ్రమించు చున్న యంత్రచక్రంబు⁷ నారాంత
రంబున⁸ సంక్షిప్తదేహుండై చొచ్చి యచ్చక్రంబు క్రింద.

101 ఉ. ఘోర వికార సన్నిహిత కోప ముఖంబులు దీప్త విద్యుదు
ల్కారుణ² దారుణాక్షములు నై నిజదృష్టివిషాగ్ని నన్యలం
జేరఁగ నీక యేర్పుచుఁ బ్రసిద్ధముగా నమృతంబు చుట్టు ర
తారతి నున్న యుగ్రభుజగంబుల రెంటిని గాంచి చెచ్చెరన్.

7 నొంది - అ.ఊ.ఐ.చ.త.ల.ష.స. 8 వీకు - అ.జ.బ.ట.భాసం.పి.ళ; నీకు - స.
9 దప్పి - స.

99 1. రేణుక్రథన — స.ళ₁ క్రథన (అనుచో క్రవర్ణమును తేల్చి వలుకవలెను),
రేణుక కుథన — రేణుక కుడర — రేణుక క్రోధన — రేణుక కుంత — అనియు
పారములు. 2. పదనఖ — అను పేరు తెనుగు లిపి భారతముతోను భం. ప్రతి
లోను లేదు. 3. యముల — ఊ.ను; పముల — స

100 1 యూర్జిత స్థానంబై - స. 2 శిఖల - స. 3 నదీనద - భాసం. ర.స. 4
యయ్యనలం బాటంజల్లి - ఊ.ట.ఓ.జ.త.మ. 5. వైజల్లి - బ 6 ధారాసమన్విత
తంబై - కొన్ని ప్రతులు, దీప్తద్వారంబై - ర 7. సంతరాంతరంబున -
పెక్కు ప్రతులు; సరాంతరంబున - భాసం, యంత్ర చక్రాంతరంబు గని - మ;
8 సంకుచిత - ఆ.ప.ఐ.ఖ; సూక్ష్మ - ఓ.

101 1 విషాగ్ని - అ.ఎ.న.స. 2. సారజిహ్వలును - భాసం - స; దారుణేక్షణము
లై - ద.

1(2 వ. అయ్యురగంబులం దర పక్షగజోవృష్టి ¹నంధంబులఁజేసి వాని శిరం
బులు ద్రొక్కి పరాక్రమం బెసంగ ²నమ్మతంబు గొని గరుడండు గగనం
బున కెగసిన.

103 క. కలహమున నిట్లు సురవీరులఁ బల్కురనోర్చి ¹యొక్కరుడ యమృతముఁ దె
క్కలి కొని యాస్వాదింపక ²యలోలుడగు వానిఁ జూచి హరియిట్లనియెన్.

104 క. నీ విజయోత్సాహమునకు బావురకు ¹జవంబురకు నలౌల్యమురకు స
ద్యావమునకు మెచ్చి వరంబీవచ్చితి ²వేడు మెద్ది యిష్టము నీకున్.

— శ్రీమన్నారాయణుడు గరుడనకుఁ బ్రసన్నుడగుట

ఇంద్రుడు వానితో స్నేహించుట :—

సం. 1-29-12

105 వ. అని ప్రసన్నుండై యానతిచ్చి ¹యాదిదేవుండగు శ్రీమన్నారాయణునకు
నమస్కరించి గరుడం డిట్లనియె

106 సీ. అమృతాశంబు చేయక యను దేవ నా కజరామరత్వంబు సందుటయును
నఖిలలోకంబుల కగ్రణివై న నీ యగ్రంబునందు నిన్నధికభక్తిఁ
గొలుచుచు ¹నునికియుఁ గోరితిఁ గరుణతో దయచేయు ముద్దత దైత్యభేది
యశవుడు ²వానికి నభిమతంబులు ప్రీతుడై యిచ్చి హరి యిట్లు లనియె
నాకు

102 1. నంధులంజేసి—పెక్కు ప్రతులు 2. నమ్మతఘటంబు—ఖ.

103 1. యొక్కరు డయ్యమృత మిమ్ముల గొని- న (యొక్కరుడ యమృతమిమ్ముల-
అనియుండ నోపు) 2. యలఘుండగు - య.

104 1. చలంబు — ఉ ద.ప న; జయంబు — య. 2. కోరు — పెక్కు ప్రతులు.

105 1. ఆదిదేవుండగు - అనునది పెక్కు ప్రతులలో లేదు

106 1. నునికికి - న 2. నాతనికభి — అ య, నతనికినభి - ర.

ఆ. ³ననఘ వాహనంబవై మహాధ్వజమవై యుండుమనినఁ బక్షియును బ్రసాద
మనుచు మ్రొక్కి పఱచె నంత ⁴నాతనిమీఁద వజ్ర మెత్తివైచె వాసపుండు

107 వ. అదియును నంబరంబున ¹నగ్నికణంబులు చెదరం ²బఱతెంచి పక్షిరాజు
పక్షంబులు ³దాఁక వచ్చినం జూచి గరుడండు ⁴నగి నీచేయు ⁵వేదన నన్నం
⁶దాఁకనోపదు నీవు మహాముని సంభవంబ వగుటను దేవేంద్రు నాయుధంబ
వగుటను నిన్ను నవమానింప ⁷గాదు గావున ⁸మదీయైక వర్ణశకల చేదంబు
సేయుము నాయందు ⁹నీశక్తి యింతియ యనిన సకలభూత సంఘం బెల్ల
నాతని పర్ణంబుల ¹⁰సుస్థిరత్వంబునకు మెచ్చి సుపర్ణుడని ¹¹పొగడ సురేం
ద్రుండును నవ్విహగేంద్రు మాహాత్మ్యంబునకు మెచ్చి యచ్చెరువంది
యిట్లనియె.

108 ఆ. నిరుపమాన శౌర్య ¹నీతోడఁ జెలిమి సేయంగ ²నా కభీష్టమైన యదియు
నిట్టి ³విక్రమంబు నిట్టి సామర్థ్యంబుఁ గలదె యొరుల కిజ్జగంబునందు.

109 క. అమరుఁడ వజరుఁడ వజితుఁడ వమేయుఁడవు నీకు నమృత మది యేల ఖగో
త్తమ దీని నొరుల కిచ్చిన నమరులకును ¹వా రసాధ్యు లగుదురు పోరన్.

110 క. నీ వొరులకు నీయమృతం బీ వలవదు నాకు ¹మగుడ న్నిచ్చిన నీ కి
ప్రావాప్తి యగు ²విధం జేఁ గావించెద ననిన హరికి గరుడం డనియెన్.

3. నలఘు - న 4 నంతనత్తార్థ్యువై - స; నంత నగ్గరుడువై - బ.బ.

107 1. కగ్నికణంబులు చెదఱుంఱఱచి - ర 2. బఱచి - ప.బ.ఖ 3. దాకినంజూచి-
కొన్ని ప్రతులు 4. నగి యిట్లనియె - ఖ.మ. 5. వేధ - ఐ.ఖ.మ. 6. దాకదు-
పెక్కుప్రతులు. 7. దగదు - అ.బౌ.క.ట.త.వ, రాదు - ఈ.ఖ.చ న.వ. 8. మదీ
యంబైన యేక వర్ణశకల విచ్చేదనంబు - న. 9. నీకుం గల శక్తి యింతియ -
అ.డి.ఎ. 10. సుస్థిరంబులగుటకు - బౌ.య. 11. పొగడిరి - పెక్కు
ప్రతులు; సకల భూతంబులు పొగడె - మ.

108 1 నీతోడి చెలిమి-య.ర; నీతోడఁజెలిమి వా శ. మున్నగు ప్రతులు 2. నాకు
బుద్ధియయ్యె బ్రీతి-ఋ. భాసం స, నాకు నిష్టమైన యదియు-య 3. విక్రమమును
నిట్టి సాహసమును గలదె యొరుల కెట్టి ఘనులకైన-బౌ.

109 1 వారజేయు లగుదురు-అ.

110 1 మరల-చ.శ.స. 2 తెరంగే-ప.

111 వ. ¹ఏను మదీయ మాతృ దాసీత్వ నిరాసార్థం ²బమ్మతంబు ³దెచ్చి యిత్తునని
⁴కాద్రవే యులతో నొడివి వచ్చినవాడ నీయమ్మతంబు గొనిపోయి వారల
 కిచ్చి ⁵మదీయ జననీ ⁶దాస్యంబుఁ జాచికొనిన నురగు లీ యమ్మతం బుప
 యోగింపకుండ ⁷ముందఱ నీవు గొని చనుమనిన నగ్గరుడని ⁸మహాను
 భావంబునకు మెచ్చి నీ ⁹బలవరాక్రమంబులు వినవలతుం శెప్పుమనిన
 నయ్యింద్రునకు గరుడం డిట్లనియె

112 క పరనిందయు నాత్మగుణోత్కర ¹పరికీర్తనముఁ జేయఁగా నుచితమె స
 త్పురుషుల కై నను నీ కచ్చెరువుగ నా కలతెఱంగుఁ జెప్పెదఁ ²బ్రిటిన్.

113 ఉ. స్థావర జంగమ ¹ప్రవితతంబగు భూవలయంబు నెల్ల నా
 లావునఁ ²బూని తాల్తు చవిలంఘ్య పయోధి జలంబు లెల్ల ర
 త్నావళితోన చల్లుదు బృహన్నిజపక్ష సమీరణంబునన్
 దేవగణేశ యీక్షణమ త్రిమ్మరి వత్తుఁ ³ద్రివిష్టపంబులన్.

114 వ. అని చెప్పిన గరుడని జవసత్వ సామర్థ్యంబులకు మెచ్చి ¹సంతసిల్లి ²నీవు
 నాతో ³సెప్పుడు బద్ధసఖ్యుండవై ⁴యుండుమని యొడంబఱిచి పెండియు
 దేవేంద్రుండు గరుడని కీట్లనియె.

111 1. ఏనును—ను 2. బురగుల కమ్మతంబు—పెక్కుప్రతులు 3. దెచ్చిమీకిత్తు—న
 4. కాద్రవపుత్రులతో—పెక్కుప్రతులు 5. నాతల్లి—గ స; నాజననీ—ఏ; పెక్కుప్రతు
 లలో 'మదీయ'—లేదు 6. దాసీత్వము—కొన్నిప్రతులు; దాస్యంబు వాపికొనిన—
 గ్ని భాసం. స. 7. ముందఱ — పెక్కుప్రతులలో లేదు 8. మహిమాను—అ. 9.
 పరాక్రమ ప్రకారంబులు—వ; పరాక్రమంబే ప్రకారంబు—య.

112 1. పర—అ.న; పర—ర. 2. దెలియన్—మ.

113 1. ప్రవిదితంబగు—వ 2. జేసి—వ. 3. ద్రివిష్టపంబులన్—వా. మొదలగు కొన్ని
 ప్రతులు; త్రివిష్టపంబునన్— భా సం

114 1. సంతసిల్లి— కొన్నింటలేదు. 2. నీతో సఖ్యం బభిమతం బై నయది— ఇ ల.న
 3. సెప్పుడు — కొన్నింటలేదు. 4. యుండవలయునని—వా శ. మఱికొన్ని
 ప్రతులు—భాసం.

- 115 క. నాకభిమత మొనరించితి నీకిష్టము ¹చెప్పికొను మనిన ²దుర్మదులై
మాకిట్లహితముఁ జేసిన యాకద్రువపుత్రు లశన ³మయ్యెడు నాకున్.
- 116 క. భవదభిరత్యములగు నీ భువంబులయందు సర్పములు ¹ద్రిమ్మరుటన్
దివిజాధిప నీ కెఱిగింపవలసె నీ యాజ్ఞ నాకుఁ ²బడయఁగ వలసెన్.
- 117 వ. అని గరుడండు దనకు మరగభోజనత్వంబు సురవతిచేతం బడసి తదను గమ్య
మానుండై యురగులయొద్దకు వచ్చి ¹మరకతహరితం బైన ²కుశాస్త్ర
ఁబున నమృత³కలశంబు నిలిపి యురగులకుం జూపి యిట్లనియె.
- 118 క. అనిమిషనాథ సుగుప్తమయిన యమృతము దెచ్చి మీకు నిచ్చితి నన్న
జ్జననీ దాస్యము వాసెను దినకర పవనాగ్ని తుహిన¹దీప్తుల కరిగాన్.
- 119 వ. ¹మీరలు స్నానాలంకృతులై వచ్చి దీని నుపయోగింపుం డని ²పంచి
³తల్లిం దన వీ పెక్కించుకొని విహగేంద్రుం డురగుల కదృశ్యుండై ⁴యున్న
సురేంద్రు వీడ్కొని ⁵చనియె ⁶నిట యురగులును నమృతోపయోగ ⁷కుతూ
హలంబున నొండొరులం గడవఁ ⁸కృతస్నానాలంకృతులై ⁹చనుదెంచుటకు
ముందఱు.
- 115 1. గోరు-ఓ. 2. దుర్మదులై- ఆ ప క గ డ. త య వ. స; దుర్మదులై- వా
మున్నగు ప్రతులు. 3. మయ్యెడనాకున్- ఐ బ గి
- 116 1. గ్రుమ్మరు- ఆ. ప ద మ. 2 బడయవలయుటన్-స.
- 117 1. మరకతరుచి భరితంబైన-య స. 2 కుశస్థలంబున- పెక్కుప్రతులు 3 కల
శం- కొన్నింటలేదు
- 118 1. దీప్తులుగురిగాన్- ఇ ఊ. ప. ఓ. క గ త న. బ స.
- 119 1 మీరు స్నానాలంకృతులై-పెక్కుప్రతులు. 2. యునిచి-మ; చెప్పి- ఓ టా.
3. వారలచేత ననుజ్ఞపడసి తల్లిం-ఖ 4. యచ్చేరువనున్న-న. 5 యధేచ్ఛం
జనియె- ల. 6 సంతనయ్యుర-ఆ టా, పెక్కు ప్రతులలో నిట అనునదిలేదు. 7
కుతూహలపరులై- ఆ టా త న. ల; కుతూహలచిత్తులై-బ. 8. కృతస్నానులై-
ఇ. ఈ టా. క ప బ య; కృతస్నానులై యలంకృతులై- న; కృతస్నానాలంక
రణులై-గ. ర స. 9. చనుదేర సంతకుముందర-గ ర స, వచ్చుటకు ముందర-ఇ
వ, వచ్చిరంతకు ముందర-జ డ ద.

- 120 క. అమరాధిపుఁ డమృతము గొని ¹యమరావతి ²కరిగి తొంటియట్టుల సుస్థా ³సమున నచిలతరజా ⁴క్రముడై రక్షించుకొని ⁵సుఖస్థితి ముడెన్.
- 121 వ. అంత ¹నయ్యరగులు నమృతం బుపయోగింపం గానక దానియున్న స్థానం బని దర్భలు నాకిన నాలుకలు రెండుగా ²ప్రయ్యటంజేసి నాటంగోలె ³ద్విజిహ్వలు ⁴నాఁ బరగిరి యమృత⁵స్థితింజేసి దర్భలు పవిత్రంబు లయ్యె.
- 122 క. ఈ సౌప్రస్థాభ్యాసము భాసుముగ వినిన పుణ్యపరులకు నధిక శ్రీ సంపదలగు దురితనిరాసంబగుఁ జాయు నురగ రక్షో భయముల్
- 123 వ. ఇట్లురగు లమృతం బుపయోగింపం గానక ¹చనిన శేషుండు దనతల్లియుం దమ్ములుఁ జేసి ²యధర్మంబునకు నిర్వేదించి వారల విడిచి కడునిష్ఠతో గంధమాదన ³బదరీవన గోకర్ణ పుష్కరాచణ్య హిమవంతంబు లాదిగాఁ గల పుణ్య ⁴స్థానంబులం దనేక సహస్ర వర్షంబులు బ్రహ్మ నుద్దేశించి తపంబు సేసి ⁵బ్రహ్మయుఁ బ్రత్యక్షంబై వరంబు వేడుమనిన శేషుం డిట్లనియె.

∴ బ్రహ్మ యనుజ్ఞవలన శేషుఁడు భూభారంబు దాల్చుట :-

సం. 1-32-2

- 120 1. యమరావాసమున కరిగియచ్చట-య. 2. కేగి-న. 3. సమునం దచలిత-ఐ.గ. ర.న; సమునను నచలిత-న, సమునందు నునిచి-ద.బ. 4. క్రముడై-న; క్రమవన-బ్బు.ప.మ. 5. సుఖంబున-న.
- 121 1. నయ్యరగులు నిట- పెక్కుప్రతులు; నయ్యరగులు నిట చనుదెంచి-ల.న. 2. ప్రయ్యటంజేసి-ఖ. 3. పాములు ద్విజిహ్వలు నా బరగె-ఎ.ఐ.బ.ల.పాములు ద్విజిహ్వ లనం బరగె-మ; నురగులకు ద్విజిహ్వనామంబు ప్రశస్తంబయ్యె-న. 4. నాఁబరగి- ఈ శ.ప; నాబరగె- పెక్కు తాళపత్రప్రతులు. 5. స్పర్శం జేసి-ప.గ; స్పర్శనంబునంజేసి-ర.
- 123 1. దానియున్న స్థానంబుజాసి చనిరి- ఏ మ; చనిరి-ఆ.ఉ.ప.ల; చనినంత నుర గాగ్రజుండైన-వ. 2. యధర్మారంభంబునకు వెరచి వారల నిందించి విడిచి పోయి-అ.ట, యధర్మారంభంబునకు-క.గ.బ. 3. బదరీవన-అనికొన్నింట. 4. స్థలంబులం దనేక-న.

- 124 సీ తల్లియు నా సహోదరులును మూర్ఖులై ధర్మపు నుచితంబుఁ దప్పి వినత కావెనతేయున కవకారము¹లు సేసి² రెప్పుడు వారు సహింప కెగు సేయుదు రేను³ రోసితి వారితోడి పొత్తులఁ దపంబు సేయుచు శరీర భారంబు విడిచెదఁ బరమేష్ఠి యనవుడు నాతని సమబుద్ధి కజుఁడు మెచ్చి
- ఆ. నిత్యసత్య ధర్మనిరతుండ పథలంబు దాల్చునోపునట్టి ధైర్యయుతుఁడ విది యనన్యవిషయ మిమ్ముహితభారంబు నీన తాల్పవలయు⁴ నిష్ఠతోడ.
- 125 చ. వినతకు నాత్మజుం డయిన వీరుఁడు కశ్యప వాలఖిల్య స స్మనుల వరంబు గన్న భగముఖ్యుఁడు వాసపు నోర్చి¹ యున్న స ద్విమత బలుండు కాపున వివేకమునకా వినతా తనూజతో² ఘనముగఁ జెల్మిసేయు మిది కార్యము నీకు భుజంగమేశ్వరా.
- 126 వ. అని బ్రహ్మ¹ నియోగించిన శేషుం డశేషమహితభారంబు దాల్చి గరుడనితో బద్ధసఖ్యుండై యుండె² నట వాసుకియుం దల్లిశాపంబున³ జనమేజయు చేయు సర్పయాగంబునం దయ్యెడు సర్ప⁴కుల ప్రళయంబునకు వెలచితన బాంధవుల నై రావతాది⁵ సహోదరుల రావించి వివర్ణ హృదయుండై యిట్లనియె.

—: వాసుకీ తల్లి శాపంబునకు వగచుట :—

సం. 1—33—1

- 127 చ. చిరముగ బ్రహ్మకుం దపము సేసి యంతఁడు¹ డనంత ధారుణీ భరగురు కార్య²యుక్తుఁడయి పన్నగముఖ్యుల పొత్తు వాసి చెచ్చెరఁ దనయంత నుండి మదిఁ³ జేర్చి తలంపఁడ యొక్కనాఁడు దుర్భరతర దందశూకకుల భావి⁴ భయ⁵ ప్రవిఘాత కృత్యముల్.

- 124 1. ను జేసి—కొన్ని ప్రతులు; లు సేసి — వీ. మొదలగు ప్రతులు. 2. రిప్పుడు — వా. కొన్ని యితరప్రతులు. 3. బాసితి—పెక్కు ప్రతులు. 4. నెమ్మితోడ — వా. శ. మున్నగు ప్రతులు. నిష్ఠతోడ—ఆ. ఇ. ఈ. ఉ. బు. ఏ ఐ క ఖ. గ జ న. య ర. ల. స.
- 125 1. నట్టి — వ 2. ఘనముగ సంధి — ఓ బ స
- 126 1. నియమించిన — య. 2. నట — ఉ న. 3. జనమేజయు సర్పయాగంబున — వా. కొన్ని ప్రతులు; జనమేజయుండు సేయు — ఖ ల. స; జనమేజయు చేయు — కొన్ని ప్రతులు. 4. పెక్కు ప్రతులలో 'కల' లేదు. 5. యురగ — య. 6. మహోరగుల — ఉ.
- 127 1. డశేష — ఆ. 2. సక్తుఁడయి — వా. కొన్ని ప్రతులు; యుక్తుఁడయి — స. మున్నగు ప్రతులు 3. జేసి — కొన్ని ప్రతులు. 4. భవ — య. ర. స. 5. ప్రతిఘాత — భాసం వ వీ. శ. ష

128 వ. మఱి యమృతమథనంబునాడు మంథరమహానగంబునకు ¹నేత్రంబ నయిన నా క్లేశంబునకు మెచ్చి ²యమరు ³తెల్ల బిఠామహుల బ్రాధించి నాకు నవ్య యత్వంబును సకల శయ⁴విమోక్షణంబునుం గా వరం ⁵బిప్పించి రై నను జననీశాపంబున నురగ⁶కుల ప్రళయం బగుటకు మనోదుఃఖంబు దుస్సహంబై యుండు దాని నుడిగించు ⁷నుపాయం జెడ్డియేమి ⁸సేయువార మని చింతించుచున్న యన్నాగరాజునకు నాగికుమారు లత్కుర్ధతులై యిట్లనిరి.

129 సీ. జరమేజయు¹ని చేయు సర్పయాగమునకు విఘ్న²మందఱుముఁ గావించ మఱఁడు ధర్మార్థి గావున ధారుణీసురులమై యడుగుద ³మిదియుసేయకు మనియును

128 1 నేత్రంబ — అ. ఇ. బు. బ, సూత్రంబ — అ. ఇ. భ. భాసం వ పీ స; యోక్త్రంబ — ఏ టా. వేత్రము అని కొన్ని ముద్రిత ప్రతులలోని పారము మూలానుగుణము కాదు. దీనియందు 'వేత్రంబ నయిన క్లేశంబునకు' అనియున్నది. వేత్ర శబ్దము నకు కట్టుతాడు అను నర్థము అప్పేలో కాని శబ్దరత్నాకరములో కాని కనఁ బడదు. మూలమునందు నేత్ర శబ్దమే యున్నది. తత్ర నేత్రము భూన్నాగో వాసుకిర్పిలినాం వరః చిత్రశాలా వ్రతి పుట 87 2. యమరవరు — ఈ ఉ. బు. బ. ర. 3. తెల్ల నత్కుర్ధతులై — భ. మ. 4. విమోచనంబును — ఓ. టా. జ. య. 5. బిచ్చి రై నను — న పీ స. పెక్కు ప్రతులు 6. కులంబునకుం బ్రళయం — ర 7. నుపా యంజెట్టిది — అ ట ప, నుపాయంజెయ్యది — ఓ; నుపాయం బొంజెట్టి — న ర. 8. సేయంగలవాడనని — న. 9. కుమారులెల్ల నుద్ధతులై — అ భ

129 1. డుసేయు — పెక్కు ప్రతులు 2 మిందరము — అ. ఓ. ల 3 మిష్టిసేయకు మటనియు — స ఈ సీసపద్యము సందంతటను సాధారణయతి కాన్పించు చున్నది రెండవపాదము ఉత్తరార్ధమునందు 'యడుగుద మీక్రతు వుడుగుమనియు' మాత్రము ప్రాసయతిగల పారము వావిళ్ళ మున్నగు ప్రతులలోఁ గై కొనఁబడినది ఒక్క పాదార్ధమునందు మాత్రము నన్నయ తన నియమభంగము చేసియుండునా? యను ప్రశ్న యుదయించుచున్నది తాళపత్ర ప్రతులను పరిశీలింపఁగాఁ జెరిసగ ముగా ప్రాసయతిగల పారములును సాధారణయతిగల పారములును లభించినవి కావున నన్నయ నియమమున కనుగుణమైన పాఠమునే యాదరించుట చేసితిమి. 'యడుగుదమిదియు సేయకుమనియును' — ఎ; 'యడుగుదమిదియు సేయకుమ యనియు' అను పారము బు టా. ప్రతులలో కాన్పించు చున్నది. ఇది మేలైనపాఠ మైనను వ్రాత అస్పష్టముగా నుండుటచే ముఖ్య పారముగా గ్రహింప లేదు ముగ్రతువు సేయకుము ననియు — ఆ ఇ ఈ; మిదియు సేయకుము ననియు — ఉ; ముగ్రతువు సేయకుము యనియు — బు. ఉ. క; మీక్రతువు సేయకుమనియును — ఎ;

గొందఱు మతనికిఁ గూర్పు మంత్రులమువై యీక్రతు¹క్రియఁ జేసి ⁵యిహ
 పరముల
 కగుఁ బెక్కుదోషంబులని పాతువులు సూపి ⁶యుడిగింత ⁷మందఱు
 నొక్క మొగిన

ఆ. భక్షభోజ్యలేహ్య పానీయములమీఁద ⁸సదములోని విప్ర⁹జనుల మీఁద
¹⁰వెగడు బడఁగఁజాటి వెఱపింతమొజ్జలు తత్ప్రయోగ¹¹విధులు దప్పి¹²పటవ.

130 వ. అనిన ¹వారలలోఁ గొందఱు బుద్ధిమంతులయిన భుజంగముఖ్యు లిట్లనిరి.

131 క. ఇవి ¹మీ ²కన్నియుఁ జేయఁగ నవునని తలఁపకుఁడు భూసురా³హుతి మంత్రో
 ద్భవదారుణ ⁴దహస్⁵ఖిల్ గవిని⁶న నెద్దియును జేయఁగా ⁷నెడగలదే.

132 వ. అనిన ¹విని నాగరాజానుజుండై న యేలాపుత్రుం డిట్లనియె.

133 ఆ. శాపమిచ్చునాఁడు జనని యుత్సంగంబునందు ¹నిద్రవోయినట్ల యుండి
 యమరవరుల కజునకై న ²యన్యోన్య సంభాషణంబు లెఱుకపడఁగ వింటి,

ముక్రతువు సేయకుమ ననియు — ఏ, మఖము సేయకుముననియు — డ.
 4. వున — స. 5. యిహము బరము చెడునని పెక్కులు నుడివిపాతుచూపి—
 న. 6. యుడిగింతమని కొందఱొక్క మొగిన — ఏమ. 7. మందర మొక్క
 మొగిన — పెక్కుప్రతులు , మిందరు నొక్క మొగిన — ఆ న 8. సఖికులైన—
 ఆ ఏ. టా ఖ త. స; సదసులోని — న. 9. సమితి మీద — డ. ద న. 10. వెరగు—ఎ. ర.
 11. సరణి — గ. 12. నడువ — మ.

130 1. నందు గొందరు — ఈ. ఉ ఋ. క. ఖ. న. మ.

131 1. మా కన్నియు — య. 2. కన్నియు — కొన్ని ప్రతులు. 3. వశి — టా. ప. పి.
 4. దవశిఖిదాఁ గవినిన — స. 5. నార్కులు — స 6. న బెద్దయును
 బాయగా — య 7. మీ కగునే — వ.

132 1. విని — కొన్నింట లేరు.

133 1. నిదుర — ఆ. ప 2. యేకాంత — స.

134 వ. అప్పలుకు¹లు సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద వినుండు శాసానంతరం²బ యమరు
లెల్ల నజుని కీట్లని రయ్యా కద్రువ కడునిర్దయురా³త్తై యిట్టి యనంత⁴బల
వీర్య సంపన్నులయిర కొడుకులం బడసి⁵వారి కకారణంబ దారుణంబైన
శాపం బిచ్చె మీరును వారింపక యుపేక్షించితిరి దీనికిం బ్రతీకారం⁶బు
గలదే యనిన నమరులకుఁ గమలసంభవుం డిట్లనియె.

135 క. క్రూరాకారుల జగదపకారులఁ బన్నగులఁ దాల్చుగాఁ నోపని యి
ద్దారుణి²కి హితంబుగ దుష్టోరగసంహార మిప్పు డొడఁబడ వలసెన్.

136 వ. మఱియు సకలలోక¹ హితాచారంబులై ప్రసిద్ధులైన నాగముఖుల నెల్ల
వాసుకి చెలియలైన² జరత్కారువుకకు జరత్కారుం డను³ మహా⁴మునికిం
బుట్టెడువాఁ డధికతేజస్వి యాస్తీకుండను⁵ మహా⁶ముని జనమేజయ⁷ సమా
రబ్ధ సర్వ⁷సత్త్వప్రళయంబువలన రక్షించునని పితామహుండు దేవతలకుం
శిష్యుల తెలుంగు నెప్పిన వాసుకి ప్రముఖ నాగముఖులెల్ల సంతసిల్లి యేలా
పుత్రు నెత్తుకొని సాధువాదంబుల నభినందించిరి వాసుకియు నాటంగోరె
జరత్కారు మునీంద్రుం డెన్నండు దారపరిగ్రహంబు నేయునో యని⁹ తత్స
మయ సమాగమం బపేక్షించి¹⁰ యుండునంత.

134 1. లు సవిస్తరంబుగా జెప్పెద — ర.ల.స. 2. బున నమరవరులెల్ల — కొన్ని ప్రతులు. 3. లయ్యెట్టి — న. 4. వీర్యబల సంపన్ను — అ.ఈ.బౌ.క.బ. 5. వారల కలిగి యకారణంబ — స ; వారికి నకారణంబ యలిగి — ఊ.క.ద.న.బ.ర ; వారల కకారణంబ — అ.ఈ.బౌ.మ. 6. బొండ్లెద్దియేనియున్ — స ; బొండ్లెద్ది యును గలదే — సు ; బొండు గలదే — ఇ.ఊ.బు.ప.జ.ద.న.ప. 7. యేనియుం గలదే — ప ; యెద్దియేనియుం గలదే — ఆ , విచారింపంగలదే — ఖ.

135 1. నోపమి యిద్దారుణి — స. 2. కి హితంబగు — న.ర , కి హితంబగు — మ.

136 1. హితాచారులైన నాగ — ఇ.ప.బౌ.చ.త.ద.మ.య.ప.శ. ; హితాచారులై ప్రసిద్ధులైన — వా.శ ; కొన్ని యితర వ్రాతప్రతులు ; హితాచారులై — ఓ.గ.జ. 2. జరత్కారు — పెక్కు ప్రతులు. 3. మహా — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. బుపికిం — ఆ ఇ.ఈ.బు.ప.ప.జ.ద.న.మ.ర. 5. మునిసత్తముండు — గ.ర ; మహాత్ముండు — అ.ట.ప. 6. జనితంబైన — అ.బు.ప.బౌ.ట.ప.య.ర. స.శ. 7. కుల — వా.శ. కొన్ని యితర వ్రాత ప్రతులు. 8. చెప్పెనని చెప్పిన విని — అ.ఈ.బు.బౌ.మ ; చెప్పెననిన నప్పుడు — న.ప. 9. తత్సమయం బపేక్షించి — అ.ఆ.ఇ.ఊ.క.డ.ద.బ.మ.య.శ.ప. 10. యుండె నంత — కొన్ని ప్రతులు;లోక పితామహువాక్యంబు తప్పదని యుండునంత — న

- 137 క. పరమతపోనిధి ¹యాయా వర²పంశోత్తముఁడు నియమవంతుఁడు లోకోత్తరుఁడు జరత్కారుఁడునాఁ బరిగిన ముని బ్రహ్మచర్య పరిపాలకుడై.
- 138 క. ఘోరవ్రతములు సలుపుచు దారపరిగ్రహము సేయఁ దానొల్లక సంసారపునర్భవభీతి నపార ¹వ్యామోహ ²పాశ బంధచ్యుతుడై.
- 139 వ. తపస్స్విధ్యాయ ¹బ్రహ్మచర్యవ్రతంబులం జేసి ఋషుల ²ఋణంబుల ³నీఁగుచుఁ బరిభ్రమించువాఁడు వనంబులో ⁴నొక్క ⁵పల్లవంబు ⁶గనియందు మూషిక ⁷విలూనంబయి యొక్క ⁸మూలంబు ⁹తక్కియున్న వీరణతృణ స్తంబంబు నవలంబించి ¹⁰తలక్రిందై యాదిత్య ¹¹కిరణంబు లాహారంబుగా వ్రేలుచున్న ఋషుల గొందఱు ¹²జూచి డాయంబోయి ¹³జరత్కారుం డిట్లనియె.
- 140 క. కడు నుగ్రము దల ¹క్రిందుగఁబడి ²వ్రేలుట యిదియునొక ³తపంబొకొ నాకేర్పడఁ జెప్పుఁ ⁴డీతపం జేదొడఁగెద ననవుడును నయ్యథోముఖ విప్రుల్.

137 1 యగు నావర — అ క.న.య ; యైయావర — ఉ.మ.స. 2. వంశోత్తరుడు భువన వంద్యుడు — వ.

138 1 వ్యాపారమోహపాశచ్యుతుడై — పెక్కు ప్రతులు. గ₁; వ్యాపారమోహపాశ చ్ఛిదుడై — ఖ.స; వ్యాపార మోహ పారభిదుండై — మ. 2. దురిత బంధచ్యుతుడై — వీ

139 1. బ్రహ్మచర్యంబులంజేసి — వీ శ పెక్కు ప్రతులు 2. ఋణంబుల నీగుచు — పెక్కు ప్రతులు. 3 దీర్చుచు — ఋ. 4. మహాకూపంబు దరియ — గ 5. పల్లవంబున మూషిక — అ ఋ ప.ట.డ.ద బ; గర్తంబునందు — మ. 6. దరి — స. 7. విలూనమూలంబై యొక్క వేర తక్కి యున్న దాని — ఔ. 8. వేర — ప. త 9. తక్కియున్నదాని — అ ఆ.ఇ.ఎ.ప.క.గ వా. 10 తలక్రిందై వ్రేలుచున్న — ఎ; తల క్రిందుగా వ్రేలుచున్న — ఋ.ప.గ. 11. కిరణంబు లాహారంబుగా — పెక్కు ప్రతులు. 12 జూచి డాయంబోయి — పెక్కు ప్రతులు; డాయంబోయి వారలకు — న.య ల 13. జరత్కారుండు వారల కిట్లనియె — ఆ.ఖ.జ.మ.

140 1. క్రిందై పడి — ఆ.ఉ.క.ఖ.మ. 2. యుండుట — శ.ష స. 3. తపంబే నా — మ.ర.స, తపంబొకొ — ఉ.జ. 4 డిత్త పం జే నడరించెద ననిన — స.

- 141 క. అనఘ యిది యేటితప మేమనువమ ¹దుఃఖతుల మగుట నాధారము ²లేకను సంతానోచ్ఛేదంబున వ్రేలెద మధమ³లోకమున తెరువు చనన్.
- 142 వ. మందభాగ్యుల మయిన మావంశంబున జరత్కారుం డను పాపకర్ముండు పుట్టి దారపరిగ్రహంబు ¹సేయను సంతానంబు వడయను ²నొల్లకున్నవాడే మాతని ³పితృపితామహులము మావట్టిన యవురుగంట వేళ్ళెల్లం గాలుండు మూషికవ్యాజంబునం ⁴దరతరంబ కొఱికిన నొక్కవేర ⁵తక్కియున్నయది యదియును జరత్కారుం ⁶డనవత్స్యుండైనం చెగు ⁷నే మధఃపాతుల మగుదు మాతం డవత్స్యంబు ⁸వడసెనేని యూర్ధ్వగతుల మగుదుము.
- 143 తే. నీవు మా ¹చుట్టమవహితె నెమ్మి²తోడ ²నవహితుండవై మా³పల్కు లాదరించి
తా జరత్కారుం గని ⁴చెప్పవయ్య ⁵వాని నెఱుంగుదేని మా పడియెదు
నీ యవస్థ
- 144 వ. అనిన విని జరత్కారుం డతికారుణ్యచిత్తుండయి యపత్యార్థం బవశ్యంబు వివాహంబు ¹గావలయు నని యెంతయుం బ్రొద్దు ²చింతించి తనపితృ³వర్గంబున కిట్లనియె.
- 141 1. దుష్కృతుల — అ.ఆ.భాసం. వా.శ ; దుఃఖతుల — పెక్కు ప్రతులు. 2. లేవని — ఏ భౌ. ప.వా. లేకను — న.శ. ప మున్నగు ప్రతులు 3. లోకముల — ఆ.ఈ.ఊ.బు.ఐ త.శ.ప ; లోకముల కేగుటకు — మ.
- 142 1. సేయక సంతానంబు వడయ నొల్లకున్నవాడు — ఊ.ఏ.ద. 2. మనస్కురింపకున్నవాడు — న. 3. పితృపితామహప్రపితామహులము — అ.ఈ.ఐ.ఓ.గ.జ.ట.త.ద.న.బ.ల. 4. గ్రమంబున గొరుక — అ.మ. 5. తక్కిన యది — ఊ.బు.న. 6. డనవత్స్యుండయ్యెనేనిం చెగు — ర. 7. నే మును నధః — కొన్ని ప్రతులు. 8. వడసెనేని నూర్ధ్వ — అ.బ.ఖ.య.
- 143 1. చుట్టనువు — స 2. నతిహితుండవై — మ. 3. పల్కు లవధరించి — ఆ.బు.ఖ.మ. 4. చెప్పవయ్య — పెక్కు ప్రతులు. 5. యనని — అ.మ.
- 144 1. గావలయు గాకేమి యని — ఇ.ఈ.ఊ.బు.ఏ.ఐ.ఒ.క.గ.జ.డ.త.ద.న.ర.ల.స ; గావలయునని — వా.శ. 2. విచారించి — బు.వ. 3. వరుల కిట్లనియె — అ.ట.య.వ ; దేవతల కిట్లనియె — అ.ఈ.ఉ.ర.

145 క. మీరలు నాపితృ¹దేవత లారాధ్యుల రేను మీకు నాత్మజుడ జర
త్కారుడనువాడ ముందట దారపరిగ్రహము ²సేయఁ ³దగులదు బుద్ధిన్.

146 క. మిమ్మిట్లు చూచి హితమైట్లగు ¹నట్ల కా ముదంబున దారా
ర్థము ప్రవర్తింపఁగఁ జిత్తమిప్పుడు పుట్టె నాకు ధర్మస్థితియై.

147 వ. ¹అనిన నమ్మహామునులు జరత్కారు పల్కులకు సంతసిల్లి యిట్లనిరి.

148 చ. ¹తగియెడు పుత్త్రులం బడసి ధర్మపు దప్పక తమ్ము సుత్తముల్
పోగడఁగ ²మన్మహామతులు పొందుగతుల్ గడుఘోరనిష్ఠతోఁ
దగిలి తపంబు సేసియును దక్షిణ లిమ్ముగ నిచ్చి యజ్ఞముల్
నెగడఁగఁజేసియుం బడయ నేర రపుత్త్రుకులై న దుర్మతుల్.

∴ జరత్కారుండు వివాహంబు చేసికొనఁ బూనుట :-

సం. 1-42-9

149 వ. కావున ¹నీవు కృతదార పరిగ్రహుండవై సంతానంబు వడసి మమ్ము
²సూర్యలోక గతులం జేయుమనిన జరత్కారుం డల్లెని నాకు ³సనామ్ని
యయినదాని వివాహంబు ⁴గావలయు నని వారికి నమస్కరించి ⁵వీడ్కొని
⁶సనామ కన్యాన్వేషణపరుండై భూవలయం జెల్లఁ గలయం గ్రుమ్మరి.

145 1. వర్గం జారాధ్యుల — ఇ.త.న. 2 నందు — ఖ. 3. దగులని — వ ; దల
పదు — య.

146 1. నట్లుగా — అ. ఈ.బు ఓ.త.య ర.శ.ష.స.

147 1 అనిన విని య — కొన్ని ప్రతులు ; వా.శ.

148 1 తగిన సుపుత్రులం — పెక్కు ప్రతులు—గి₁ 2. సన్మహా — ల స ; నమ్మహా —
ఈ.బు.ఎ గ జ ద.ప బ.శ.

149 1. నీవు దారపరిగ్రహంబుసేసి — అ. 2. సూర్యగతుల — అ.ఈ.ఉ.ప.బౌ చ.త.బ
భాసం. శ.స. 3 సనామ — ఓ.క.ఖ ప్రతులలో తప్ప తక్కిన అన్నింటి యం
దును ; సనామ్నిం యద్యహం కన్యా మువలప్యే కదాచ న—మూలము. 4.
గావలతు — అ.మ. 5. వీడ్కొని — కొన్నింట లేదు. 6. స్వనామ — అ. ల.

150 తరువోజు. అసవరత వ్రతాయాసభేదమున నతికృశం బగుచున్న యంగంబునందుఁ
దనరి ¹యేర్పడ సిరల్ దద్దయు ²ముదిమిఁ దల వడంకుచు ³నుండఁ దన
పితృవరుల
ఘనముగా నూర్ధ్వాభిగమనులఁ జేయఁ గడఁగి వివాహంబుగా జరక్కారుఁ
డనఘుండు దనకోర్కి కనురూప యైన యట్టికన్యకఁ గానఁడయ్యె
మర్త్యమున.

151 వ. ఇట్లు జరక్కారుండు వివాహోపేక్షం ¹బ్రతిఱింపుచున్న వాసుకియుం దన
చారుల వలన నంతయు నెఱింగి నిజసహోదరియైన ²జరక్కారుం దోడ్పొని
జరక్కారు మహాముని పాలికిం బోయి యిట్లనియె.

152 కా ధన్యంబయ్యె భవత్కులం బతికృతార్థంబయ్యె నస్మత్కులం
బన్యోన్యానుగుణాభిధానములఁ జిత్తానంద మొందెన్ వివే
కన్యాయానిష్ఠ భూసురోత్తమ జరక్కా¹రూ జగన్మాన్య యి
క్కన్యాభిక్షఁ బరిగ్రహింపుము జరక్కా²రున్ మదీయానుజన్.

153 వ. ¹అనిన యొడంబడి జరక్కారుండు ²సనామ యగుటంజేసి యక్కన్యకను
వివాహంబై ప్రథమ ³సమాగమంబునం దన ధర్మపత్నికి సమయంబు సేసె
నాకు నీ వెన్నండేని ⁴యవమానంబు ⁵దలంచితి నాడ నిన్నుం జాసి
పోవుదు ⁶ననిన నాటంగోలె.

150 1. యేర్పడిన ర (రా) ల్ — ఈ ప ఒ గ. జ ట డ. ద. బ. ల శ ష స. 2 ముదిసి —
క బ. వ. శ ష. స. 3. నుండు — చ ప్రౌ ష. స; నుండఁ దన పితృ — ఈపాఠమే
మూలానుగుణము. ముదిమి నొందినది జరక్కారుడు 'నచస్మై లభతే భార్యాం
వృద్ధోయ మితిశానక'.

151 1. పఠింపు — కొన్ని ప్రతులు 2. జరక్కారుం—పెక్కుప్రతులు. కానిమూలము
నందు జరక్కారు రూపము కానరాదు.

152 1. రా — పెక్కు ప్రతులు. 2. రక్ — పెక్కు ప్రతులు.

153 1 అనిన విని — భాసం పా. కొన్ని ప్రతులు. 2. స్వనామ—ఆ. న మ 3 సమా
గమంబయ్యెడు నా సమయంబున దన ధర్మపత్నికి నియమంబు సేసె—న. 4. నవ
మానంబు—అ. ఆ. ఈ. ప. ట. క. ఖ. గ ట. ప. భాసం ర. 5. దలంచి తప్పడ—ట త స;
దలంచి తప్పడు—గ 6. నని — వా; కొన్ని ప్రతులు.

- 154 క. వాలుపయి నడచు¹నట్లబ్బాళిక²నడునడ నడుంగి భయమున నియమా
భీలుడగు పతికి³బవళుల్ రేలును నేమటక⁴పరిచించుచునుండెన్
- 155 క. అనవరత భక్తిఁ జాయక తపతికి¹బ్రయము సేసి²తద్దము గర్భం
బనురక్తిఁ దాల్చి యొప్పెను దినకరగర్భయగు పూర్వదిక్పతి వోలెన్.
- 156 వ. అక్కోమలి యొక్కనాడు దన¹కుటువు దలయంపిగాఁ గృష్ణాజి నాస్తర
ణంబున నిజనాథుండు²నిద్రితుండై యున్నయవసరంబున నాదిత్యుం డస్త
గిరి శిఖరాసన్నం³డగుటయు సంధ్యాసమయోచిత⁴క్రియలు నిర్వర్తింపఁ
దదాశ్రమవాసులైన⁵మునులు గడంగుటం⁶జూచి యాత్మగతంబున
- 157 సీ. సంధ్యలం దొనరించు సద్విధుల్¹గడచిన ధర్మలోపంబగు దడయ కేల
బోధింప వై తని భూసురప్రవరుండు పదరునో బోధింపఁబడి యవజ్జ
దగునె నాకిట్లు నిద్రాభంగ మొనరింపని యల్లనో దీని కల్గెనేని
²యలుకయ పడుదుఁగా కగునె ధర్మక్రియాలోపంబు హృదయంబులో
సహింప
- ఆ. నని¹వినిశ్చితాత్మయై నిజపతిఁ⁴ప్రబోధించె మునియు⁵నిద్ర⁶దేటి యలిగి
యేల నిద్ర జెఱచి⁷తివు⁸నావుడు జరత్కా⁹రువిట్టులనియె గరమువెఱచి.
- 154 1 వడువున బాలిక—ర. 2. వడవడ వడంకి — చ మ. శ. మ; నడు నడ నడుంగి—
భాసం వా. కొన్ని ప్రతులు. 3 బగలును — కొన్ని ప్రతులు 4 యుప
చరింపుచు—ను
- 155 1. బ్రీతిసేసి—ఆ ఇ ఈ ఉ ఎ. ఐ. ఒ ఖ ర. 2. తడయక—మ
- 156 1 యూరువు—పెక్కు ప్రతులు. 2 నిద్రితుండైన యవసరంబున—కొన్ని ప్రతులు.
3 డగుడు సంధ్యా — ఇ. ఉ. ఎ ప. ఐ. గ. వ. బ 4. కృత్యంబులు — వ 5. మునులరు
గుటం — వ ; మును లేగుటం — గ్గి చ. శ మ. 6 జేసి — వ.
- 157 1. దప్పిన — అ. న ; గడపిన — మ 2 యలుకనే పడుదు గాక — అ. ఆ. గ. చ. మ.
ర శ స ; యలుకన — ఈ ఖ. 3. సునిశ్చితా — ట ప ; యు నిశ్చితా — య. 4.
ప్రబోధింప — అ ఎ. క. చ య. ల 5 నంతదేఱి నిద్ర — న. 6 దెలిసి — ఆ ఉ. ఊ.
ఔ ఖ. గ. ట. ద. ప ర. ల. వ. 7. తివుడు — ఉ. ఓ. వా. 8. జరత్కారయనిన నిట్టు
లనియె నతనితోడ — న 9. ర యిట్టులనియె — పెక్కు ప్రతులు.

- 158 క. ఇనుఁ డస్తమింపఁ బోయిన నరఘా ¹బోధింపవలసె ననవుడు నామే
ల్కను నంతకు నుండక యినుఁ డొనరఁగ నస్తాద్రై²కేఁగ నోడఁడె చెపుమా.
- 159 వ. ¹నీవు నా కవమానంబు ²దలంచితివి నీయొద్ద నుండనొల్లఁ ³దొల్లి నీకు నాచేసిన
సమయంబు నిట్టిద నీ గర్భంబున నున్నవాఁడు సూర్యానల సమ
⁴ప్రభుం⁵డైన పుత్రుం ⁶దుభయకుల దుఃఖోద్ధరణ సమర్థుం⁷డు సుమ్ము
నీవు వగవక నీయగ్రజు⁸నొద్ద నుండుమని జరత్కారువు నూర్చి జర
త్కారుండు తపోవనంబున⁹కుం బనియె నిట జరత్కారువును దన యగ్రజుం
డైన వాసుకియొద్దకు వచ్చి తదవృత్తాంతం బంతయు ¹⁰నెఱింగించి
¹¹యుండునంత.
- 160 క. ఆపూర్ణ తేజుఁ డపగత ¹పాపుఁ డపాకృత భవానుబంధుఁడు నిజమా
తాపిశ్య పక్ష ప్రబల భయాపహుఁ డాస్తీకుఁ డుదితుఁడై ²పెరిగెఁ ప్రభన్.
- 161 తే. చ్యవనసుతుఁడైన ప్రమతితోఁ జదివె సకల వేదవేదాంగములు ¹నిజవిమల
బుద్ధి
నెఱిగె సకల శాస్త్రంబుల ²నెల్ల యందు నధిక ³సాత్త్వికుఁ డాస్తీకుఁ
డనఁగ జనులు.
- 153 1 మేల్కనుప — అ.స. 2. కరుగ — ఐ.ఖ.
- 159 1. అని పల్కి నీవు — ర.స. 2. చేసితింక — ర.స ; చేసితివి — ఉ.ట.ప.మ. 3. దొల్లియు నీకుంజేసిన — ఆ ఈ.ఉ.బౌ.ఖ.ప.మ 4. ప్రభుండుభయకులపక్ష — పెక్కు ప్రతులు 5. డైన సుపుత్రుండు — అ.ఆ. 6. దుభయకులపక్షరక్షణ సమర్థుడు — భాసం శ.ప. 7. డగు — మ 8. కడ — అ.ల. 9. కరిగె — అ. ఆ.ప.ఖ.య.ర. 10. నెరుంగ జెప్పియున్నంత — ల. 11. యున్నంత — పెక్కు ప్రతులు
- 160 1 పాపుం డపకృత — ఆ. 2. పరగె — కొన్ని ప్రతులు ; ప్రథఁబెరిగెన్ (వెలి గెన్—బరగెన్) — స ; ప్రభఁబెరిగెన్ — వ.ర
- 161 1. దన విమల బుద్ధి — గ.జ.డ.ర.ల. 2. నెందు నధిక సత్త్వ డాస్తీకుడ యనంగ జనులు భువిని — ఏ.గ.స; నిందునందు నధిక — ఈ.ఉ.జ. 3. తేజస్వి యస్తికుం — బౌ.జ.ట.డ.త.

162 వ. ¹అట జనమేజయుండు దక్షక విషానలంబునం దన జనకు పంచత్వం బుదంకు వలన నెఱింగి మంత్రులం జూచి యిది యేమి ²నిమిత్తంబు దీని నవిస్త రంబుగాఁ జెప్పండనిన మంత్రు లిట్లనిరి.

:— జనమేజయునకుఁ బరీక్షితు శావకారణంబు మంత్రులు చెప్పుట :-

సం. 1-36-8

163 సీ. అభిమన్యునకు విరాటాత్మజయైన యుత్తరకును బుట్టిన ధర్మమూర్తి
కౌరవాన్వయ పరిక్షయమున నుదయించి ¹ప్రభఁ బరీక్షితుఁడు నాఁబరగు
వాఁడు
ధర్మార్థకామముల్ దప్పక సలుపుచుఁ బూని భూప్రజ నెల్లఁ బుణ్యచరిత
ననఘుఁడై రక్షించి యఱువది²యేఁడులు రాజ్యంబు సేసిన రాజవృషభుఁ
ఆ. ³డధిక ధర్మ⁴మార్గుఁడై న నీయట్టి సత్పుత్త్రిఁ ⁵బడసి ⁶యున్న పుణ్యుఁ డన్య
నాథ మకుట ⁷మణిగణప్రభా ⁸రంజిత పాదపంకజుండు భరత⁹నిభుఁడు.

164 వ. ¹భవత్ప్రిత్యప్రపితామహుండై న పాండురాజునుంబోలె మృగయాసక్తుండై
యొక్కనాఁడు మహా²గహనంబులఁ బెక్కు మృగంబుల ³నెగచి చంపి తన
చేత నేటువడి ⁴పాటిన మృగంబు ⁵వెంటం దగిలి మహాధనుర్ధరుండై యజ్ఞ
మృగంబు పిఱుందం బఱచు రుద్రుండునుం బోలె.

162 1. అంత నొక్కనాడు — ఎ.న.ర ; అంతనఁ — మ ; అంత — ఆ. 2. నిమిత్తం
జెరుంగుదురేని — ఏ.ఖ.ను.

163 1 ప్రభ—పెక్కుప్రతులు; ప్రభ—శ.ష.ళ. 2 వేలేండ్లు — ఊట.డ, యేజేండ్లు —
క.జ ; యేవేండ్లు — ఐ.ద. ప్రజా ఇమాస్తవపితాషష్ఠి వర్షాణ్య పాలయత్—అని
మూలము. 3 డధిక ధర్మమూర్తియైన — అ.ట.ర ; డఖల ధర్మమూర్తి — స.
4. విదుడైన — ఈ.ఉ.ఊ.ఐ.బ.క.జ.ద.ల. 5 గాంచి — ఆ.ఖ. 6 నట్టి — స.
7 రత్ననానాప్రభాంచిత — న. 8. విలసిత — ఏ.ల.స ; భాసిత — ఇ.బ.స ; పటల
సత్పాద — క.గ.ద.ర , పటల శ్రీపాద — ఔ.త.య 9. కులుడు — ఆ.మ

164 1 భవత్ప్రిత్యప్రపితామహుం — భాసం. వా.ళ. కొన్నిప్రతులు భవత్ప్రిత్యప్రపితా—
అను పారము ఒ.మ. ప్రతుల నుండి గ్రహింపఁబడినది. 2. గహనంబునం —
పెక్కు ప్రతులు. 3 నేసి — అ.ఆ , నెగిచి — భాసం. పెక్కు ప్రతులు 4
పారిన యొక్క — అ.ఆ.ఉ.ఔ.గ.త. 5 వెను — కొన్ని ప్రతులు

165 పృథ్వీవృత్తము. అమిత్ర మదభేది యొక్కరుడ¹యమ్మృగాన్వేషణ
 భ్రమాకులిత చిత్తుడై²తగిలి పాలుచుకొ ముందటన్
 శమీకుఁ డనువాని నొక్కమునిసత్తమున్ సంతత
 తుమాదమ సమన్వితం గనియెఁ గాననాంతంబునన్.

166 వ. కని మునీంద్రా నాచేత నేటు¹వడి మృగం బమ్మృతోన యిట వచ్చె²నది
 యొక్కడం³జాతె నీ వెటుం⁴గుదుదేని⁵చెప్పుమనిన సమ్మృని మౌన
 వ్రతుండు గావునఁ బలుకకున్నం గినిసి తత్సమీపంబున నవగతప్రాణంబై
 పడియున్న⁶పాముం దనవింటి⁷కొప్పున⁸నెత్తి యమ్మృని యటుతం దగుల
 వైచి క్రమ్మటి హస్తీపురంబునకు వచ్చియున్నంత.

167 ఆ. ఆ శమీకుపుత్తు¹ డంబుజసంభవు²గుటిచి భక్తితోడ ఘోరతపము
 నేయుచున్న సుప్రసిద్ధుండు³శృంగియన్ వాడు⁴శృంగిసముఁ డవంధ్య
 కోపి.

168 క. తన జనకు నటుతఁ బవనాశనశవముఁ దగిల్చి రాజసమునఁ బరీక్షి
 జ్జనపాలు చనుట కృశుడను మునివలన నెఱింగి కోపమూర్ఛా²న్వితుడై.

169 వ. శాపజలంబు లెత్తికొని విజనంబైన¹విపినాంతరంబున విజితేంద్రియుండై
 మొదవుల చన్నులు వత్సంబులు గుడుచుచున్న దుద్గతంబగు పయః²ఫేనంబ
 తన కాహారంబుగా మౌనవ్రతంబునం దపంబు నేయుచున్న మహావృద్ధు

165 1. యొమ్మృగా — స. 2. తరలి — మ.

166 1. వడిన — అ ఆ ఖ.చ.త.న.శ.ప. 2. నది — కొన్నింటలేదు. 3. జాతె నెరుంగు
 దేని — కొన్ని ప్రతులు 4. గుదుదేని — కొన్ని ప్రతులు 5. చెప్పుండనిన — ఐ క.
 6. జాలవన్నగశవంబు — న ; సర్పము, యరగంబు — కొన్ని ప్రతులు.
 7. కొమ్మున — కొన్ని ప్రతులు ; కోపున — కొన్ని ప్రతులు 8. నెత్తితెచ్చి — డ.న.

167 1. గొలిచి — ఊ.వ. 2. శృంగి — వ ; వహ్ని — ద. 3. శృంగిసము డవంధ్య —
 వా శ.ప మున్నగు ప్రతులు.

168 1. జ్జనవిభుడు — ట.వ. 2. గతుడై — పెక్కు ప్రతులు.

169 1. విపినస్థానంబున — భాసం వా.స. కొన్ని ప్రతులు ; విపినంబున — బౌ.జ.డ
 త.మ; విపినాంతరంబున — స. 2. ఫేనంబ యాహారంబుగా — ట.ఖ.య ; ఫేనం

మదీయ జనకు నవమానించిన పరిక్షితుండు నేడుమొదలుగా ³సప్త⁴దివ
సంబులలోనఁ ⁵దక్షక విషాగ్ని దగ్ధుండై యమసదనంబున ⁶కరిగెడు మని
శాపంబిచ్చి తండ్రిపాలికిం జని.

170 క. ఉరగ¹కళేబర మంశాంతరమునఁ బడి వ్రేలుచునికి దలపఁక ²యచల
స్థిరుండై పరమ³ధ్యానా వరతేంద్రియవృత్తి నున్నవాని శమీకున్.

171 వ. కని యయ్యురగక కళేబరంబుఁ బాఱ¹వైచి తత్క్షణంబ ప్రబుద్ధనయనుండైన
తండ్రి ²కళివాదనంబు నేసి బాష్పపూరిత నయనుండై శృంగి పరిక్షితు
నుద్దేశించి తన³చేసిన శాపస్థితి నెప్పి నవిని శమీకుండు ⁴గరంబడలి యిట్లనియె.

172 క. ¹క్రోధము తపముం జెఱచును గ్రోధము యణిమాదులై న ²గుణములఁ బాపుం
గ్రోధము ధర్మక్రియలకు బాధయగుం గ్రోధిగాఁ దపస్వికిఁ జన్నే.

173 క. ఊమలేని తపసితపమును బ్రమత్తు సంపదయు ధర్మబాహ్య ప్రభు రా
జ్యము భిన్న¹కుంభమున తో యములట్టుల యద్రువంబులగు ²నివి యెల్లన్.

బాహారంబుగా — కొన్ని ప్రతులు. 3. సప్తాహంబులలోన — ఓ.బ. 4. దినంబుల —
కొన్ని ప్రతులు. 5. దక్షః దష్టుండై — పెక్కు ప్రతులు, దక్షక విషానలంబున —
బ.న; దక్షక విషానల — అ.ర.ల. 6. కరిగెడమని — అ.ఈ; కరిగెడునని — మ.
య.ర.

170 1. కళేబరము గళాంతర — అ అ ప.ఓ.య.ర. 2. యనునుస్థిరుడై — చ.శ.ష
3. ధ్యానావరతేంద్రియ — పెక్కు ప్రతులు; ధ్యానోపరతేంద్రియ — న భాసం
ర శ.ష.

171 1. వైచిన — య.ర 2. కళివందనంబు — పెక్కు ప్రతులు 3. యిచ్చిన —
అ.ఈ బౌ.క.ఖ.చ త ప.వీ.ష. 4. కరంబు దుఃఖతుండై — న; కడుంబదరి — వ;
కరంబదరి — న; దుఃఖతుండై కరంబలిగి — మ.వ.

172 1. ఈ పద్యము 'య'—లో లేదు 'ర'—లో 'ఊమలేని' — అను పద్యము తరు
వాత నున్నది; క్రోధమే — మ. 2. గుణములు చెరుచున్ — త.

173 1. కుంభముల — కొన్ని ప్రతులు. 2. నవి — అ ఈ.ఖ.గ.చ.య.శ.ష.

174 వ. ¹క్షమ విడిచి నీవు దృష్టాదృష్ట ²విరుద్ధంబైన క్రోధంబుఁ జేకొని సకల ³క్షమారక్షకుండైన పరీక్షితుఁడుకుం ⁴బరీక్షింపక శాపం బిచ్చి చెట్ట ⁵సేసితివి రాజరక్షితులై కాదె మహామును లతిఘోర తపంబు సేయుచు వేద⁷విహిత ⁸ధర్మంబులు నడపుచు మహాశక్తిమంతులయి యున్నవా రట్టి రాజుల కపకారంబు ¹⁰దలంచునంతకంటె ¹¹మిక్కిలి పాతకం బొండెద్ది ¹²మఱియు భరతకుల ¹³పవిత్రుండైన పరీక్షితు రాజసామాన్యుంగా ¹⁴వగచితే.

175 ఉ. క్షత్రియవంశ్యులై ధరణిఁ గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వై శ్య శూద్రులనఁగాఁగల నాలుగు జాతుల¹ స్వచా రిత్రము దప్పకుండఁగఁ బరీక్షితు కాచినయట్లు రామమాం ²ధాతృ రఘుక్షితికులు ముదంబునఁ గాచిరె యే³యుగంబులన్.

176 వ. అతండు మృగయా¹వ్యసనంబున నపరిమితశుక్తిపాసా ²పరిక్రాంతుండయి యెటుంగక నా కవజ్జఁ జేసె నేనును ³దాని నహించితి ⁴నమ్మహాత్మునకు నీయిచ్చిన శాపంబుఁ ⁵గ్రమ్మఱింప ⁶నేరేని లగ్గగు ననిన శృంగి యిట్లనియె.

174 1 కావున ని విట్లు క్షమ విడిచి — అ స 2 విరోధియైన — ఇ ఉ ఊ ఒ క డ ద. బ.య; విరోధంబైన — అ. ఏ ఏ. బ. ఓ ఔ — విరుద్ధంబైన — భాసం శ. ప. స. శ. 3. ష్మారక్షకుండైన — అ ఆ ఔ. మ, క్షమాజనరక్షకుండైన — న, క్షమారక్షణదమం దైన — ఊ. 4 బరీక్షింపక — లేని ప్రతులు — ఐ. మ. 5. చేసి తడియెట్లనిన — స; చేసెట్లనిన — అ. ఔ ల; చేసితి రాజరక్షితులై — పెక్కు ప్రతులు. 6. రక్షకులై — పెక్కు ప్రతులు 7. విహితకర్మానుష్ఠానపరులై — అ; విహితాను ష్ఠాన ధర్మంబులు — శ. ప. మున్నగు ప్రతులు 8 ధర్మమార్గంబులు నడపుచు — న. 9. శక్తిసంపన్నులై యున్న — ఆ 10. దలంచుకంటె — దలంచుటకంటె — దలంచునంతకంటె — దలంచినయంతకంటె — వివిధప్రతులతో. సేయునంతకంటె — చా. శ. 11 మహా — అ య; మిక్కిలి — న. లో లేదు. 12. యుం గలదె ఊ. ఔ. క. త. న. ప. య 13 ప్రదివకుండైన — అ ఔ. త. ప. య. స. 14. దలంచి తేయని వెండియు నిట్లనియె — అ స; దలంచితే — పెక్కు ప్రతులు, వగచితే — శ. ప.

175 1 స్వచారిత్రలు — బ. మ 2 ధాత్రరఘు — ఒ న; ధాత్ర భగీరథాదులు — ఔ; ధాతృభగీరథాదులు — స, ధాతృరఘు — ట. 3. యుగంబునన్ — ఇ. ఔ. ప.

176 1. వ్యసనంబైన వనంబున — కొన్ని ప్రతులు; వినోదంబున — అ. 2. పరవశుండైన — కొన్ని ప్రతులు 3. దానికి — అ ఎ. క. య ర; వానికి — ఔ ఖ. 4. నమ్మహాపురు షునకు — పెక్కు ప్రతులు; నమ్మహాత్మునకు — భాసం. శ. ప. శ. 5. మరల్ప — మ 6. నోపుదేని గ్రమ్మరింపుమనిన విని — ఖ.

- 177 క. అలుక మెయి మున్న పలికితి ¹నలుకని నాపలుకు తీక్షణమై యింతకు ను
జ్జ్వలదహనాకృతిఁ దక్షకుఁ ²దలరఁగఁ బ్రేరేప కేల ³తా నెడ నుడుగున్.
- 178 వ. నావచనం బమోఘం బనిన శమీకుండు ¹శోకాకులితచిత్తుండై తనశిష్యున్
గౌరముఖుండనువానిం బిలిచి దీని నంతయుఁ బరీక్షితున కెఱింగించి తక్షకు
పలని భయంబు ²దలంగునట్టి యుపాయంబు సేసికొమ్మని చెప్పి రమ్మనిన
³వాఁడు నప్పుడ పరీక్షితు పాలికిం జని యిట్లనియె.
- 179 సీ. అడవిలో నేకాంతమతి ఘోర¹తపమున నున్న ²మాగురులవై సురగళవము
³వైచుట విని యల్గి వారితనూజుండు శృంగియన్వాఁడు కార్పిచ్చు⁴నట్టి
శాపంబు నీకిచ్చె సప్తాహములలోన నా ⁵పరీక్షితుఁడు నాయలుకఁ జేసి
తక్షకవిషమున ⁶దగ్ధుడయ్యెడమని దానికి ⁷గురులు సంతాప ⁸మంది
- ఆ. భూతలేశ నన్నుఁ ⁹బుత్తెంచి రిప్పుడు ¹⁰తదృశ్యంబు లెల్లఁ దలఁగునట్టి
మంత్ర తంత్రవిధు లమర్చి యేమఱకుండునది నిరంతరంబు ¹¹ననియుఁ
¹²గఱవ.
- 180 వ. ¹అనిచెప్పి గౌరముఖుం డరిగినం బరీక్షితుండు పరీక్షిణ హృదయుండై తన
చేసిన ²వృత్తిక్రమంబునకు సంతాపించి శమీకు నుపశమనంబునకు మెచ్చి

- 177 1. నలుకన—పెక్కు ప్రతులు ; నలుకన్ నాపలుకు — మ ; నలుకనె — ఆ ఖ భాసం.
పి.శ మ; అలుకని నా పలుకు—వా.శ. 2 దలపడి ప్రేరేప—మ. 3. తా నెటు
లుడుగున్—మ ; తా నేలుడుగున్—ఈ.ఖ
- 178 1. శోకవ్యాకులిత—మ ద ల 2 దక్కు—అ 3. వాడును—కొన్ని ప్రతులు ,
వాడును బరచి—ర.
- 179 1 నిష్ఠతో—డ; తపముమై—పెక్కు ప్రతులు. 2. మద్గురుల—ఉ.ఓ.జ. 3. వైచుడు—
అ.ఇ.బ ; వైచుటయును—జౌ 4. వంటి—గ్గి.ర.ప. 5. పరీక్షితుని... దగ్ధ
మయ్యెడవన్న—జౌ ఖ. 6. దగ్ధమయ్యెడమని—పెక్కు ప్రతులు. 7. గురుడు—
ఈ.ఉ.ఖ. 8. మడరి—ఊ.ట. 9. బుత్తెంచె నిప్పుడు—ఖ. బుత్తెంచె రిప్పుడు—ట.
10. తదృశ్యభయంబు—ట. 11. ననుచు—అ.ఓ.జ ర. 12. గరపి — పెక్కు
ప్రతులు.
- 180 1. 'అని చెప్పి'—కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. వృత్తిక్రమదోషంబునకు—ల ; వృత్తి
క్రమంబున కనుతాపించి—ఆ.ఇ.న ; వృత్తిక్రమంబున కనుతాపంబు బొంది—ద ;

శృంగి శాపంబునకు ³వెఱచి ⁴మంత్రివర్గంబుతో విచారించి యాత్మరక్షయం
⁵దప్రమాదుండై .

181 మ. సకలోర్వీశుఁ డతిప్రయత్నపరుడై సర్వక్రియా¹దక్ష త
క్షకకోటుల్ పని సేయఁగా ఘనతలైక స్తంభహర్మ్యంబుఁ ద
క్షకభీతి² రచియింపఁ బంచి దృఢ³రక్షన్ దానిలో నుండె జా
యక ⁴రాత్రిం దివ జాగరూక హిత భృత్యామాత్య వర్గంబుతోన్.

182 వ. మఱియు ¹విషాపహారంబులయి ²వీర్యవంతంబు లయిన మంత్రతంత్రంబులు
గలిగి ³యాజ్ఞాసిద్ధులైన ⁴విషవైద్యుల నొద్దఁ జెట్టికొని పరీక్షితుం ⁵దుండు
నంత ⁶నట తడుకుండు విప్రవచన⁷ప్రచోదితుండయి పరీక్షితునొద్దకు నెవ్విధం
బునఁ బో⁸వనగునోయని ⁹చింతించుచుండె ¹⁰నటఁ దొల్లి.

—: కశ్యపునకుఁ దక్షకుండు గోరిన ధనం బిచ్చి మరల్చుట :-

సం. 1-38-31

183 మధ్యాక్కర. ధరణిఁ జరాచర భూతసంఘంబుఁ దమ విషవహ్ని
నురగంబు లేర్చుచు నునికి ¹కలిగి పయోరుహగర్భుఁ
దురగ ²విషాపేత జీవ సంజీవనోపదేశంబు
గరుణఁ ³గశ్యపునకు నిచ్చె నఖిలలోక హితంబు పొంటె.

వ్యతిక్రమంబునకు పరితాపించి — వ : వ్యతిక్రమంబున నులాపించి — వ. 3.
నొచ్చి—న 4. మంత్రి పురోహితులతో — ఊ ; మంత్రిగణంబుతో — న. 5.
దప్రమత్తుండై — అ న.

181 1. రక్షక—అ.మ.ర.శ. 2. సృజియింప—ట.ప. 3. నిష్ఠన్—ఈ. 4. రాత్రిం
దివమున్ బ్రజాగరణ—ర.ల.

182 1. విషాప సంహారంబులయి—ఖ.శ.ష.స; విషాపహారంబులయి—ల.వ; విషాపహర
ణంబులై — ఈ.ఉ.ట.ప.ర 2. మహావీర్య — ఋ.ఖ.చ.త.ప.చా.శ.ష. 3. ప్రసిద్ధు
లైన—ఖ. 4. మంత్రవాదుల—జౌ.త; విషవాదుల— పెక్కు ప్రతులు. 5.
దున్నంత — పెక్కు ప్రతులు. 6. నట—కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 7. ప్రబోధి
తుండై — అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఎ.న మ.య.ర. 8. గలుగునోయని—అ.ట, దగునో
యని—ర. 9 విచారించుచుండె— ఈ ఉ, చింతించుచుండ — అ.అ.ఇ.ఎ.ద ;
చింతించుచున్నంత—ర. 10. నంత—అ.ఇ.ప.

183 1. నలిగి—ట. 2. విషాపేత — ఈ.గ.ట.ప.య. 3. గశ్యపమునికిచ్చె—ఎ ;
గరుణ నిచ్చెన్ గశ్యపునకు—ప ర; సంస్కృత ప్రతులలో కాశ్యపుఁడనియేయున్నది.

184 వ అట్టి ¹కశ్యపుండను బ్రహ్మర్షి శృంగి శాపంబునఁ బరీక్షితుండు తక్షక²దమ్మండగు నేఁడు నప్తమదివసం బటె యేను ³వాని నపేతజీవు ⁴సంజీవితుం జేసి నావిద్యాబలంబు ⁵మెఱయుదు మఱి యదియునుం గాక.

185 తే. ధరణియెల్లను రక్షించు ధర్మ¹చరితు ²నాపరీక్షితు రక్షించి యతనిచేత నపరిమిత ధనప్రాప్తుండ నగుదుకీర్తి యును ³ధనంబు ధర్మము గొను టుటదె నాకు.

186 వ. అని విచారించి హస్తీశరంబునకుం బోవు¹వానిఁ దక్షకుండు వృద్ధవిప్రుం డయి ²వనంబులో నెదురం గని ³మునీంద్రా యెట⁴వోయె దేమి⁵కార్యం బున కనిన ⁶వానికిం గశ్యపుం డిట్లనియె.

187 క. తక్షకుండను ¹పన్నగుఁడు పరీక్షితుఁ గలుచునటె నేఁ డరిందము నతని² రక్షింపఁగఁ బోయెద ³శుభదక్షిణ నా మంత్రతంత్ర దాక్షిణ్యమునన్.

184 1. కశ్యపుండు బ్రహ్మర్షియగు శృంగి—ర 2. దగ్గుండగు—క జ.త.ద బ య ర 3. వానిచేత నపగత జీవుండైన వాని—ఎ.క.జ ట ప బ; వానినపగతప్రాణు—అ.మ. వాని నపగత జీవు సజీవునింజేసి—ర ; వాని విష నిర్ముక్తునింజేసి—ఐ.న ల.స. 4 నవిషాహతుం, విషాపగతుం—స.శ¹. 5. నెరవుదు—మ ; మెరయగంటి — ఓ.

185 1 నిరతు—ఎ. 2. డాపరీక్షితు—ఇ.ఈ.య.స 3. ధనము ధర్మపును నాకు గొనుట యుటదె—వా.శ ; ధనంబును ధర్మపు గొనుట యరుదె—అ.ఎ.త; ధనం బును . . . గనుట యరుదె—చ.శ.ష ; ధనంబు ధర్మపు గొనుటరుదె నాకు— అని కొన్ని ప్రతులలో నున్నది. కాని యతి సరిపడలేదు ; ధనంబు ధర్మపు గొను టొప్పునాకు—ద.

186 1. వాని గని వృద్ధవిప్రుండయి తక్షకు డెదుర నిల్చి — అ.ర ; వానికి దక్షకుండు వృద్ధవిప్రుండయి యెదురుగా వచ్చి—ఔ.క.ట త.ప 2. వనంబులో—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. నమస్కరించి మునీంద్రా—అ. 4. వోయెదరేమి—ఆ ; వోయెదవేమి—ఉ ప ; ఏమి కార్యంబున కెటవోయెద వనిన—న. 5. కారణం బనిన—అ ఈ.త ; కారణం బని యడిగిన—డ.త. 6 వానికి — పెక్కుప్రతు లలో లేదు.

187 1. పన్నగము— ఉ.ఏ.ఐ.ఔ.ఖ.జ.ద. 2. శుభదక్షత—పెక్కు ప్రతులు.

- 188 క. అనిన విని నగుచు వాఁడిట్లనియెను దక్షకుండ నేన యశని నిపాతం
బున ¹బ్రదుకఁగ నగు నేనియు ననఘా మద్విష²నిహతుల కగునే బ్రదుకన్.
- 189 వ. ¹నీ మందులు మంత్రంబులు ²నాయుండుం బనిసేయవు క్రమ్మటి పొమ్ము
కాదేని నీవ చూడ నివ్వటవృక్షంబుఁ గఱచి నావిహానలంబున భస్మంబు
సేనెద నోపుదేని దీనిని సంజీవితంబుఁ జేయుమని తక్షకుం డావృక్షంబుఁ
గఱచిన.
- 190 ఆ. అయ్యహింద్ర విష¹మహానల దగ్గమై విపుల పత్త² దీర్ఘ విటపతతుల
గగనమండలంబుఁ గప్పిన యవ్వటతరువు భస్మమయ్యెఁ దక్షణంబ.
- 191 వ. కళ్యపుండును నప్పడ యాభస్మచయంబు గూడఁద్రోచి తనమంత్రతంత్రశక్తిం
జేసి యెప్పటియట్ల వృక్షంబుగఁ జేసినంజూచి తక్షకుం ¹డతివిస్మయంబంది
మునీంద్రా నీవిద్యాబలంబున నిది సంజీవితం బయ్యె నేనియు నతికుపిత
విప్రశాపవ్యపగతాయుష్మండై న పరీక్షితుండు ²సంజీవితుండు గానోపండు
వానియిచ్చు ధనంబుకంటె ³నాయం దధికధనంబు గొనిపొమ్మనినఁ గళ్య
పుండును దన దివ్యజ్ఞానంబున నట్లకా నెఱింగి తక్షకుచేత ననంతంబైన
⁴యర్థంబుగొని ⁵క్రమ్మటి ⁶చనియె విజనంబైన విపినాంతరంబున నైన
యయ్యిరువుర వృత్తాంతంబు మీరెల్లెఱింగితి రంచేని ⁷వినుము.
- 192 తే. ఇప్పురంబున బ్రాహ్మణుం డింద్రనారథ మేఁగి మున్న యావృక్షంబు నెక్కి దాని
తోన దగ్ధుడై మఱి దానితోన లబ్ధజీవుడై వచ్చి జనులకుఁ జెప్పె దీని.
- 188 1. నై నబ్రదుక నగు గాక— ఖ.ల శ.వ 2. హతులకునగునే బ్రదుకన్—అ.ర ;
శి. లి నగునే—ప న.
- 189 1. మంత్రతంత్రంబులు—వ 2. నాయండు నీకుం—వా శ ; కొన్ని ప్రతులు.
- 190 1. మహాశని—పెక్కు ప్రతులు. వీ ; మహానల—వా
- 191 1. డు విస్మితుండై—ఆ.ఎ.ఖ గ.జ.డ.బ.ను 2. సజీవుండు—మ. తి. నధికంబు
నాయండుగొని మరలిపొమ్మనిన—మ ; నధికంబు నాయండు గొని పొమ్మనిన—
పెక్కు ప్రతులు. 4. ధనంబు — కొన్ని ప్రతులు. 5. క్రమ్మరియె—ఆ.ఎ.మ
6. చనియెనిట్లు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 7. వినుండు — కొన్ని ప్రతులు ;
వినుము—లేని ప్రతులు — ఊ న.

-: తక్షక విషాగ్నిచేఁ బరిక్షతుండు హర్మ్యంబుతోడ దగ్ధుండగుట :-

సం. 1-39-19

193 వ. అట్లు కశ్యపుం గ్రమ్మఱించి తక్షకుండు తక్షణంబ నాగకుమారు¹లం బిలిచి
మీరలు²విప్రులరయి సురభి కుసుమ స్వాదు³వన్యఫలంబులు పలాశ పర్ణపుటికలం
బెట్టికొని పరీక్షితు పాలికిం జని యిండని పంచి తానును వారితోడన
⁴యదృశ్య రూపుండయి వచ్చిన.

194 చ. ద్విజవరులం గుమారుల నతిప్రియ దర్శనమై నవారి ఋ
గ్యజుష పదక్రమంబులు క్రియన్ గుణియించుచు వచ్చువారి న
గ్గజపుర వల్లభుండు గని గ్రక్కున డాయఁగఁ బిల్చి మెచ్చి థా
వజ¹సుఖగుండు చేకొనియె వారలు చెచ్చినవాని ²నన్నిటన్.

195 క. ¹వారల నర్హప్రియ ²సత్కారులఁ గావించి పుచ్చి కాల నియోగ
ప్రేరితుఁడై యమరేంద్రా కారుఁడు తదవన్యఫల జీఘ త్సాపేక్షన్.

196 డ. ¹సూరెల నున్న మంత్రులను జుట్టములం గడుఁగూర్చు ²మిత్రులన్
సారబలుండు చూచి మునిశాపదినంబులు ³వోవుదెంచె నం
భోరుహమిత్రుఁ డస్తగిరి బొందెడు ⁴నంచొగి దత్పలాపలుల్
వారలకెల్లఁ బెట్టి యనవద్యుఁడు దానొకపండు చెచ్చెరన్.

193 1. ల రావించి—కొన్ని ప్రతులు ; లనెల్ల రావించి—బా. 2. విప్రురూపుల రై -
అ.ప.బా. 3. వన్య— కొన్నింట లేదు 4 యదృశ్యుండై — అ.ఉ.ఉ.ప.ప.
ఖ.ద.

194 1. నిభు డర్థి చేకొనియె—స. 2. నన్నియున్—పెక్కు ప్రతులు

195 1. వారి ననంత ప్రియ—మ ; వారలనర్హప్రియ—కొన్నిప్రతులు. 2. సత్కారం
బుల గారవించికాల—ట.త.ప.

196 1. మరియు — అని దీనికి ముందు కొన్ని ప్రతులలో గలదు. 2. వారలన్ —
అ.అ.ట.బా.ఖ.ట.డ మ స ; భృత్యులన్— ఇ.ఉ.ప.జ.త.ద.స ; విప్రులన్—న. 3.
పోవజొచ్చె—మ. 4 నంచును— పెక్కు ప్రతులు.

197 క. కొని వ్రచ్చుడు లోపల నల్లనిక్రిమియై ¹తోచి చూడ లత్తుకవర్ణం
బునఁ జామై విషవహ్నులు దనుకఁగఁ గురు²వీరుఁ గఱచి తఱకుఁ డరిగె.

198 వ. తత్పరిచనంబు లందఱు నశనిపాతంబున బెదరిచెదరిచట్లు గనుకనిం బఱచి
రయ్యేక స్తంభహార్యంబును ¹దక్షకవిషాగ్ని దగ్ధంబయ్యె నట్లు భవజ్ఞనకుండు
పరలోకగతుండైన బురోహిత పురస్సరానేక భూసురవరులు ²యథావిధిం
బరలోక క్రియలు నిర్వర్తించి రంత

— : జనమేజయ మహారాజు సర్పయాగము సేయుట : —

సం. 1-46-6. 1-46-23

199 క. ఆయుష్మంతుఁడవై లక్ష్మీయుత జాల్యంబునంద ¹మీ యన్వయ రా
జ్యాయత్త² మహాభారం జాయతభుజ నీవు దాల్చి ³తభిషిక్తుఁడవై.

200 ఉ. పెంచితి ధర్మమార్గమునఁ బ్రీతియొనర్చుచు ధారుణీప్రజన్
మంచి తనేక యాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి విప్రలన్
నించితి సజ్జనస్తుతుల నిర్మలమైన యశంబు దిక్కులన్
సంచిత పుణ్య సర్వగుణసంపద నెవ్వరు నీ ¹సమానులే.

201 ఉ. కాదన కిట్టిపాటి యపకారముఁ దఱకుఁ డేకవిప్ర ¹సం
బోధనఁ జేసి చేసె నృపపుంగవ నీవు ననేకభూసురా .
పాదిత సర్పయాగమున భస్మము సేయుము తఱకాదికా
కోదర సంహతి² హుతవహోగ్ర సమగ్రశిఖా చయంబులన్.

197 1. మరియు జూడ—ను ; తోచి మరియు లత్తుక—న పెక్కుప్రతులు. 2. విభుని—
అ.అ ; విభుని గరచె దక్షణమాత్రన్—న. ఇట్లు తఱకుండు కరచి చనియెనంతము

198 1. దక్షకవిషాగ్నివలన — య ; దక్షకవిషానలంబున భస్మంబయ్యె — ఓ. 2.
యథా కాలవిధిం—న.

199 1 శిశిరాన్వయ—య. 2. మహా—య. 3. తభియుక్తుడవై —న.

200 1. సమానమే—పెక్కు ప్రతులు.

201 1. సం. పాదనజేసి చేసె నృపపావన (వల్లభ)—ఇ.ఉ.ల న ; సం, చోదనచేత చేసె
రిపు సూదన (నృపసుందర)—ఓ.స.

- 202 వ. అనిన విసి జనమేజయుండు కోపోద్దీపిత¹చిత్తుండై సర్పయాగము సేయ
సమకట్టి పురోహితులను ఋత్విజులను²బిలువం బంచి వారల కిట్లనియె.
- 203 చ. తన విషవహ్ని మజ్జనకుఁ దక్షకుఁ డెట్లు దహించె నట్ల యే
నును సహ¹మిత్ర జాంధవ జనుండగు తక్షకు నుగ్రహవ్యూహ
హన శిఖలన్ దహించి దివిజాధిపలోక నివాసుడైన మ
జ్జనకున కి యుదంకుగు సాధు²మతంబుగఁ బ్రీతిఁ జేసెదన్.
- 204 వ. సర్పయాగం బిట్టిదని శాస్త్రు¹విధానంబు గలదేని చెప్పం డనిన ఋత్విజు
లిట్లనిరి.
- 205 మత్తకోకిల. నీతదర్థమ కాఁగ దేవనిర్మితం బిది యన్యులు
ర్విత¹లేళ్ళర దీనిఁ జేయరు²వింటి మేము పురాణ వి
³ఖ్యాత మాద్యము నావుడున్ విని కౌరవప్రవరుండు సం
జాతనిశ్చయుఁ డయ్యె నప్పుడు సర్పయాగము సేయఁగన్.
- 206 వ. ఇట్లు¹కృతనిశ్చయంబుడై జనమేజయుండు కాశిరాజపుత్రయయిన²వపుష్ట
మయను మహాదేవి ధర్మపత్నిగా సర్పయాగదీక్షితుం డయి శాస్త్రోపదిష్ట
ప్రమాణ లక్షణ నిపుణ శిల్పాచార్య వినిర్మితంబును యజ్ఞోపకరణానేకద్రవ్య
³సంఖార⁴సంఖ్యతంబును బ్రభూత ధనధాన్య సంపూర్ణంబును⁵స్వస్వ
నియుక్త క్రియారంభ సంక్రమ పరిశ్రమ ద్రావ్యహృణ నివహంబును నయిన
యజ్ఞాయతనంబున నున్న యారాజునకు నొక్క వాస్తువిద్యా⁶నిపుణుండైన
పౌరాణికుం డిట్లనియె.
- 202 1. ముఖుండై—ఊ.ప.ట స 2. రావించి—కొన్ని ప్రతులు.
- 203 1. పుత్ర—ఆ.ప.ఖ.జ. 2. మతంబున—ఆ ఈ ఋ.డ.
- 204 1. విధానంబునం [నుం]—య.
- 205 1. లేకులు — ఉ.బ.బౌ 2. విందు — ఆ ఊ.ఋ.ప.ఘ.బ.మ.వ. 3. ఖ్యాత
మార్గములందు నావుడు కౌరవ—ఋ.బ.
- 206 1. నిశ్చయించి—పెక్కు ప్రతులు. 2. వపుష్ట యని వావిళ్ళ ప్రతిలోను మఱి
కొన్నింటను గలదు. కాని మూలము నందును ఆ ప్రతియందును వపుష్టమ
అనియే కలదు. 3. సంఘాయ—అ.బౌ 4. సంఖాపితంబును—ట.వ. 5.
స్వస్తినియుక్త—కొన్ని ప్రతులు. 6. విశారదుండైన—ఊ.

207 క. అనఘా యాయజ్ఞము విధి సహాథ ¹బుద్ధిక్ష్మయోగ సంపూర్ణం బ
య్యును గడచన ²నేరదు నడుమన యుడుగును భూసురోత్తమ ³నిమిత్తము
నన్.

208 వ. అనిన ¹వాని వచనం ²బవకర్ణించి రాజనియుక్తులయి చ్యవనకుల విఖ్యా
తుండైన చండభార్గవుండు హోతగాఁ బింగకుం డధ్వర్యుండుగా శార్ఙ్గ
రవుండు బ్రహ్మగాఁ గౌత్సుం డుద్ధాతగా వ్యాస వైశంపాయన వైల
జైమిని సుమంతు శుక శ్వేతకేతు మౌద్గ లోద్దాలక మాండవ్య కాళిక
కౌండిర్య శాండిల్య ⁴క్రామరక ⁵కోహ లాసిత దేవల నారద పరవ్రత మైత్రే
యాత్రేయ కుండజరర ⁶కాలఘట వాచస్ప శ్రుతశ్రవో దేవశర్మ శర్మద
రోమ శోదంక హరిత రురు పులోమ సోమశ్రవసు లాదిగాఁ గల మహా
మునులు సదస్యులుగా నీలాంబర పరిధానులును ధూమసంరక్త ⁷నయను
లునునై ⁸యాజ్ఞకు లగ్నిముఖంబుసేసి వేల్వం దొడంగిన.

209 క. ¹ధరణీసుర మంత్రహోమస్ఫురణను ²వివశులయి భూరి భుజగప్రభు లొం
డొరుఁ బిలుచుచు సధికభయాతురులై కుండాగ్నులందుఁ దొరఁగిరి
పెలుచన్.

207 1 విద్యత్ప్రయోగ—పెక్కు ప్రతులు 2. నోపదు—అ ఇ. ఈ ఉ. క. ప. బ. య.
3 నివారితమై—ఈ

208 1. వినిర్మలజ్ఞానవంతుడైన వాని—ఈ జ. 2. బాకర్ణించి—పెక్కు ప్రతులు ;
బు లాకర్ణింపక—మ 3. కులాభ్యాతుండైన—కొన్ని ప్రతులు. 4. శమరక—భం ;
కామరక—పి పి ఎస్. 5. కపరోడః—భం ; కహాల—పి. పి. ఎస్. 6. కుటి
ఘట—భం ; కిరిఘట—పి. పి. ఎస్ భం. ప్రతిలో శమసాభరః అనియు, పి. పి. ఎస్.
ప్రతిలో 'శమరోరగః' అనియు కల పేర్లు నన్నయలోలేవు వ్రాతప్రతు
లలో సదస్యుల పేర్లు చాల భిన్నముగానున్నవి. 7. నయనముఖ మండ
లులునై—ప స. 8. యాజకులు — అ. ఆ ఇ. ఈ. ఒ. గ. జ. ట. త. ప బ. య. స ; యాజ
కోత్తములు వేల్వందొడంగిన — ఖ ; యాజ్ఞకులు వేల్వం దొడంగిన—మ.

209 1. ధరణీసుర మంత్ర మహా స్ఫురణను— ఈ ఐ. ఓ ఔ క. గ. త. 2. సవిషాదులగుచు
భూరి భుజగులొం—న

210 వ. మఱియుఁ 1 గోటిశ 2 మానస 3 పూర్ణ 4 శల 5 పాల 6 హలీమక 7 పిచ్చిల 8 గౌడప
 9 చక్ర 10 కాలవేగ 11 ప్రకాలన 12 హరణ్యకాహు శరణ కక్షక కాలదంత
 కాదు లయిన వాసుకి కులసంభవులును 13 బుచ్చాండక 14 మండలిక 15 పిండ
 సేక్త 16 రణేభ కోచ్చిఖ 17 శరభ 18 భంగ 19 బిల్వతేజో 20 విరోహణ 21 శిలి
 శలకర మూక సుకుమార ప్రవేపన ముద్గర శిశురోమ 22 సురోమ 23 మహా
 హన్వాదులయిన తక్షక కులసంభవులును జారావత 24 పారిజాతయాత్ర
 పాండర హరిణ కృశ విహంగ శరభ మోద ప్రమోద 25 సంహత్యానాదు
 లయిన యైరావత కులసంభవులును 26 నేరక కుండల 27 వేణి 28 వేణిస్కంధ
 కుమారక జాహుక 29 శృంగబేర ధూర్తక 30 ప్రాతరాత కాదులయిన
 కౌరవ్య కులసంభవులును శంకుకర్ణ 31 పిఠరక కుఠార 32 ముఖసేచక పూర్ణాం
 గద పూర్ణముఖ 33 ప్రహస శకుని 34 దర్శ 35 మాహత 36 కామతక 37 సుషేణ
 38 మాన 39 సావ్యయ భైరవ 40 ముండ వేదాంగ 41 పింగ 42 చోద్రపారక

210

1. గోటిక—భం ; పి. పి. ఎస్. 2. పి. పి. ఎస్. లో లేదు. 3. పూర్ణ—భం ; సంపూర్ణ — పి. పి. ఎస్. 4. సహ—భం ; పి. పి. ఎస్. 5. మైల — భం ; పి. పి. ఎస్. లేదు 6. హలీమక — భం ; పి. పి. ఎస్ లేదు. 7. పిచ్చప — పి. పి. ఎస్. 8. కోణప — భం ; పి. పి. ఎస్. 9 శక్ర — పి. పి. ఎస్. 10. గోణవేగ—భం ; పి. పి. ఎస్ 11 ప్రకాలిత—పి. పి. ఎస్. 12 హరణ్యకాహ—భం 13. పుచ్చాణ్డక—పి. పి. ఎస్ 14. మండలిక—పి. పి. ఎస్. 15. పిండభేత్తా — భం ; పి. పి. ఎస్. 16. రణేణక—భం ; హేణక—పి. పి. ఎస్. 17. సురసః—భం ; సురభారంగః—పి. పి. ఎస్. 18 ద్రంగ—భం 19. బలహేడః—భం ; వల్లభ—పి. పి. ఎస్. 20. అనిరోహణ—పి. పి. ఎస్. 21. శిలిశలకర — భం ; శిలస్థాలకణ — పి. పి. ఎస్. 22. సుమనః — భం ; సమరః—పి. పి. ఎస్. 23. వేగవాహనః—భం ; వేగవాహనః—పి. పి. ఎస్. 24. పారిజాత—వా. శ. కొన్ని ప్రతులు. 25. సంహతాపనాదు — శ ; సంహతాంగద—భం. సంహతాశన—పి. పి. ఎస్. 26. ఐండిల—భం. జటిలః—పి. పి. ఎస్. 27. ముండః — భం ; కుండః—పి. పి. ఎస్. 28. వేణిగ్రంథః—పి. పి. ఎస్. 29. శృంగవేగ—భం ; శృంగయస్త్రి—పి. పి. ఎస్. 30. పాతపాతరౌ—భం ; పాతపాతకౌ — పి. పి. ఎస్. 31. పింగళకః — భం ; పి. పి. ఎస్. 32. ముఖసేచకః — భం ; ముఖసేవకః—పి. పి. ఎస్. 33. ప్రహసః—భం ; ప్రహస్తః—పి. పి. ఎస్. 34. హరిః—భం ; పి. పి. ఎస్. 35. ఆమాహర — భం ; ఆమోఢకః — పి. పి. ఎస్. 36. కోమతకః—భం ; కామవికః—పి. పి. ఎస్. 37. శ్వసన—భం ; భనసః—పి. పి. ఎస్. 38. మానవః — భం. 39 వట—భం ; నట — పి. పి. ఎస్. 40. మంత్రవేగః—పి. పి. ఎస్. 41. పింగళః — పి. పి. ఎస్. 42. చోద్రపా

43వృషభ 44వేగవత్పిండారక మహాహను రక్తాంగ సర్వసారంగ 45సమృద్ధ
పఠవాసక 46వరాహక 47వీరణక 48సుచిత్ర 49చిత్రవేగిక 50పరాశర తరు
ణక మణి 51స్కంధాదుణ్యాదులయిన భృతరాష్ట్ర కులసంభవులును నయి
యొక్కొక్క మొగి సహస్రాయుతసంఖ్యలు గలిగి.

211 మ. అతివేగాకులచిత్తులై పడి ¹రుదాత్మా శీవిషాగ్నుల్ సితా
సిత పితారుణ ²వర్ణ ³దేహులు ⁴నవాస్యగ్ర క్తనేత్రుల్ మహా
న్నతు లేక త్రిక పంచ సప్త నవ నానా మస్తకుల్ పల్వు రు
ద్ధత నాగేంద్రులు బ్రహ్మదండహతి నార్తధానులై వహ్నిలోన్.

212 క. తడఁబడఁ బడియెడు రవమును బడి కాలెడు రవముఁ గాలి పలుదెఱఁగుల ప్ర
స్సెడు రవమును దిగ్విలయము గడుకొని మ్రోయించె నురగ కా యోధితమై.

213 వ. ¹అంత.

214 క. తడకుఁ డతిభీతుండై ¹యాక్షణమున నరిగె నురగణాధిప నన్నున్
రక్షింపుమ రక్షింపుమ రక్షింపుమ యనుచు నప్పురందరు కడకున్.

రగ — భం ; ఉడుపారగ — పి. పి. ఎస్ 43. ఋషభ — భం ; పి. పి. ఎస్.
44. వేగవాన్ నాథః — పి. పి. ఎస్ 45. సమృద్ధ పాటరాక్షసా — సమృద్ధపట
లాక్షకౌ — భం. 46. వరాహకః — పి. పి. ఎస్. 47. వారణకః — భం ;
పి. పి. ఎస్. 48. సుమిత్రః — భం ; పి. పి. ఎస్ 49. చిత్రవేదికః — భం ; చిత్రవేదితః —
పి. పి. ఎస్. 50. పరాశకః — పి. పి. ఎస్. 51. స్కంధస్తధారుణః —
పి. పి. ఎస్.

211 1. రవార్యాశీ — ట త.ప.ర ; రివాతాంశీ విషాదుల్ — ఊ.స ; రివాతాసీ — బౌ.
వ ; రిజాతాశీ — డ బ ; [అర్థము విచారణీయము] రుదాత్మాశీవిషాహుల్ — ర ;
రివాంతాశీవిషాగ్నుల్ — భా.సం. 2. దీర్ఘ — పెక్కు ప్రతులు 3. గాత్రులు —
వ 4. నవశ్రీరక్త — క.ట.ప.

213 1. ఈ వచనము కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

214 1. యక్షణమున — కొన్ని ప్రతులు.

215 వ. ¹పురందరుండును దొల్లి కమలజు ²వాక్యంబున వాసుకి ప్రముఖ సర్పకుల ముఖ్యులకు సర్పసత్త్వ ³భయంబు ⁴లేమి యెఱింగిన⁵వాఁడు గావున వాని ⁶నోడ కుండు మని చేకొని యుండె నిట వాసుకియు జనమేజయ సమారబ్ధ సర్పసత్త్వ ⁷పరిత్రస్తుండె ద్వియోజన త్రియోజనాయామ స్థూల వ్యాళ నివహంబులు నిజవంశ భ్రాతృవంశ ⁸జనితంబు లయినవి జననీ వాగ్దండ పీడితంబులయి యగ్ని ⁹కుండంబున ¹⁰బడుటకు శోకించి తన చెలియలి జర త్కారువుం జూచి యిట్లనియె.

216 క. ప్రస్తుత ఫణిసత్త్వ ¹భయత్రస్తాత్మలమైన యస్మదాదుల కెల్లన్ స్వస్తి యొసర్పగ నవసర ²మాస్తీకున కయ్యె నిప్పు డంబుజ³నేత్రా.

217 క. విమల తపో¹విభవంబున²గమలజు ³నట్టిండ విగతకల్మషుఁ డాస్తీ కమహాముని ⁴యాతని వచనమున మహాహికుల రక్షణం బగుఁ బేర్మిన్.

218 వ. బ్రహ్మవచనంబు నిట్టిద కా విని యేలాపుత్తుండు మాకుఁ జెప్పె జర త్కారు మహామునికి నిన్ను వివాహంబు సేయుటయు ¹నేతదర్థంబ యిం కొక్క నిమేషంబేని యుపేక్షించిన సకల సర్పప్రళయం బగుం గావున నాస్తీకుండు జనమేజయ మహిపాలు పాలికిం బోయి సర్పయాగం ²బుడి గించి రక్షింపవలయు ననిన ³నయ్యగ్రజు ⁴వచనంబులు విని జరత్కారువు

215 1. అపురంద—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు 2 వచనంబున—ఆ.మ. 3. ప్రళయంబు—డదన.య. 4. లేకునికి—ను. 5 వాడయి—వా.శ కొన్ని ప్రతులు. 6. నోడకోడకు—మ; నోడకుమని—ఆ.ఉర 7 పరిత్రస్తులై—ప.బౌ.గ.ట.డ; పరిత్రస్తుంబులై—ఆ. 8. జాతంబులైన—ఉ.క.త.న.ర; జాతులైన—ఆ.ఇ.ఎ.ఓ.బౌ.ఖ.మ.య.ల 9 కుంతంబులో—ప.గ.ర; కుండంబులం—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 10. దొరంగులకు—ఓ.య

216 1. భయాయస్తా—అ.ఆ ఈ.ఉ.ప.ఐ.ట. 2. మాస్తీకునకు నిప్పుడయ్యె నంబుజనేత్రీ—బౌ.న.య.ర; మస్తీకునకు—స. 3 నేత్రీ—పెక్కు ప్రతులు; వదనా—ఊ.ఓ.వ.

217 1. మహిమంబున—ల.స. 2. కమలభవుని యట్టి—ర. 3. డెట్లట్ల—స; నట్టితడు—ఊ.జ.ప.బ.ల.స; తోసముడు—ఖ. 4. యాతని—వా. మున్నగు ప్రతులు; యాతని—బౌ.మ.పి.శ.మ.స.

218 1. నేతదర్థంబ రక్షింపవలయు నింక నొక్క—ర. 2. బుడిగింపవలయును—కొన్ని ప్రతులు; బుడిగించి మమ్ము—మ. 3. యగ్రజు—కొన్ని ప్రతులు. 4.

⁵గొడుగు మొగంబు సూచి భవన్యాతుల నియోగంబుసేయు ⁶మనిన నాస్తీ కుం డిట్లనియె.

-: అస్తీకుడు సర్పయాగము నివారించుట :-

సం. 1-49-17

219 క. ¹కడవబడి మున్ను వహ్నిం గడుకొని పడినవియ కాని ²కద్రూసుతులం బడనీ ³నింక నవశ్యము నుడిగింతును సర్పయాగ మోడకు ⁴డింక.

220 వ. అని యాస్తీకుండు వాసుకి ¹ప్రముఖు²ల నాశ్వాసించి సకల వేదవేదాంగ ³పారగులయిన విప్రవరుల⁴తో జనమే⁵జయ సర్పసత్త్రి సదనంబునకుం జను దెంచి ⁶స్వదేహకాంతి ⁷సభాంతరం బెల్ల ⁸వెలుంగుచుండ స్వస్తివచన పూర్వ కంబుగా నిట్లని స్తుతియించె.

221 మ. రజనీనాథకులై క భూషణుడవై ¹రాజ్విరివై ధారుణీ ప్రజనెల్ల² దయతోడ ధర్మ³చరితం బాఠించుచుం దొంటి ధ ర్మజు నాభాగు భగీరథు⁴ ⁵దశరథున్ ⁶మాంధాతృ రామున్ రఘు⁷ విజయుం బోలితి సద్గుణంబుల జగద్విఖ్యాత పారీక్షితా

వచనంబు లాకర్ణించి — న. 5 “తత ఆహూయ పుత్రం స్వం జరత్కారుర్భు జంగమా” అని మూలము అస్తీక 1-49-1. 6. మని పంచిన — ఋడద.బ

219 1 కడువ బడి — య.ర ; తడబడియు — ఊ. 2. కద్రూసు — పెక్కు ప్రతులు. 3. కింక — ర. 4. తల్లి — ఖ.

220 1. ప్రభృతుల — ఆ.ఇ క.ట.డ.వ.మ 2. లచెల్ల — వా శ. కొన్ని ప్రతులు 3. విద్ములైన — ఇ ఈ ఊ బ క.య వ 4. తోడంజని — అ ఆ ఎ.ఐ.ఖ.చ జ ట. వా శ ష.శ. 5 జయ సమారబ్ధి — ఓ.బౌ ట త న. 6. తనతమకాంతి — ఈ. ఉ జ. 7 సభాంతరంబున — మ. 8. వెలింగించుచుండ — ఆ.ఎ.డ.ద.

221 1. రారాజువై — ఋ 2. నిరతిక — అ ర. 3 పృథుగయు — ఈ 4. మాంధాత — ఇ.బ. భాసం వ.

222 తరలము. కువలయంబున ¹వారి కోరిన కోర్కెకిం ²దగ నీవు పాం
డవకులంబు వెలుంగఁ బుట్టి దృఢంబుగా నృపలక్ష్మితో
నవనిరాజ్యభరంబు ³దాల్చినయంతనుండి మఖంబులం
దివిరి యిష⁴ధనంబు లిచ్చుటఁ దృప్తులై రి ⁵మహాద్విజుల్.

223 ఉ. అమ్మనుజేంద్రుఁడై న నలు యజ్ఞము ధర్మజు రాజసూయ య
జ్ఞమ్ముఁ బ్రయాగఁ జేసిన ప్రజాపతి యజ్ఞముఁ బాశపాణి య
జ్ఞమ్మును గృష్ణు యజ్ఞము నిశాకరు యజ్ఞము నీమనోజ్ఞ య
జ్ఞమ్మును నొక్కరూప విలసన్మహిమం గురువంశ వర్ధనా.

224 చ. వితత మఖప్రయోగ విధివిత్తము లుత్తమధీయుతుల్ ¹జగ
న్నుత ²సుమహాత్తపోధను లనుగ్రహ ³నిగ్రహ శక్తియుక్తు లీ
క్రతువున ⁴బుద్ధిజుల్ కమలగర్భ సమానులు పూర్వదిక్పతి
⁵క్రతువున యాజుతో త్తముల కంటెఁ బసిద్ధులు సర్వవిద్యులన్.

225 శా. విద్యస్మఖ్యుఁడు ¹ధర్మమూర్తి త్రిజగద్విఖ్యాత²తేజుండు కృ
ష్ణద్వైపాయనుఁ డేగుచెంచి సుతశిష్య బ్రహ్మ సంఘంబుతో
సద్యంద్యుండు సదస్యుఁ డయ్యె ననినకా శక్యంబై వర్ణింప నా
తాద్విష్టంఁడవ నీవు ³భూపఁ ఁలోఁ గౌరవ్య⁴వంశాగ్రణి.

226 ఉ. ఆర్తిహర క్రియాభిరతుఁడై ¹కృతసన్నిధియై ప్రదక్షిణా
వర్తశిఖాగ్రహస్తముల వహ్ని మహాద్విజ దివ్యమంత్ర ని
ర్వర్తిత హవ్యముల్ ²గొనుచు వారిజవై రికులేశ నీకు సం
పూర్త మనోరథంబులును బుణ్యాఫలంబులు నిచ్చుచుండెడున్.

222 1. వారు — ఈ.ఉ.ప.క.జ.త.ద.ప.మ.య.ర.శ.ప. 2. దగి — స. 3. బూనిన — ఈ.గ.జ.ట.ప.స. 4. ఫలంబు — ఈ.ఉ.ఉ. 5. మహిమరుల్ — ర.

224 1. జగన్నుతులు మహా — ఖ.ద.మ. 2. సుమహాత్తపో — పెక్కు ప్రతులు. 3. నిగ్రహ — వా.శ. 4. యాజుల్ — ఈ.ఉ.ప.ఖ; యాజ్ఞికుల్ — ర. 5. క్రతువుల — ఈ.

225 1. వేదమూర్తి — ఖ.త.మ.స; బ్రహ్మమూర్తి — ఎ. 2. సత్కుండు — స. కొన్ని ప్రతులు. 3. భూపరుల — వ. 4. వంశోత్తమా — ఉ.చ.వా.శ.ప.శ.

226 1. క్రతు — అ.ఇ.ఉ.ఉ.బు.ఐ.క; సముదగ్రతర — న. 2. గొనియు — ర.వ.

227 వ. అని జనమేజయు నాతని యజ్ఞమహిమను ఋత్విజులను సదస్యులను నగ్ని భట్టారకు ననురూప శుభవచనంబులఁ బ్రస్తుతించిన ¹నాస్తీకున కందఱును బ్రీతులయి రంత జనమేజయుం డాస్తీకుం జూచి మునీంద్రా నీకెద్దియిష్టంబు దానిన యిత్తు నడుగుమనినఁ ²గరంబు ³సంతసిల్లి యాస్తీకుం డిట్లనియె.

228 ఉ. మానితసత్యవాక్య యభిమన్యు ¹కులోద్భవ శాంతమన్యు సం తానుడవై దయాభి²నిరతస్థితి ³నీవు మదీయ బంధు సం తాన ⁴మనోజ్వరం బుపరతంబుగ ⁵నాకుఁ బ్రియంబుగా మహోర్వినుత సర్పయాగ ముడివింపుము కాపుము సర్పసంహతిన్.

229 చ. అనిన సదస్యు లందఱుఁ బ్రియంబున నిట్టి విశిష్టవిప్ర ము ఖ్యునకు మహాతపోధనునకుం దగుపాత్రున ¹కెద్ది యిచ్చినన్ ²ఘనముగ నక్షయం బగును గావున నీద్విజనాథుకోర్కెఁ బెం పున వృథ సేయఁగాఁ ³దగదు ⁴భూవలయేశ్వర యిమ్ము నెమ్మితోన్.

230 వ. అనిన సర్వజనానుమతంబుగా జనమేజయుం డాస్తీకప్రార్థనం జేసి సర్ప యాగం బుడిగించె ¹నయ్యవసరంబున.

227 1. యస్తీకు వచనంబులకు నందరు నతి — ర.వ ; యస్తీకున కందరు—ఆ.క య. 2. గరంబు — పెక్కింట లేదు. 3. సంతసిల్లి — కొన్నింట లేదు

228 1. కులోద్భవ— ఆ.ఈ.ఉ.ఊ ఏ.బౌ.ఖ.గ్ని.చ.జ.ట.త.ద.న ప.మ.ర ప స శ ; తనూ భవ - ల న. 2. నియత — స 3. నిట్లు — కొన్ని ప్రతులు ; నిష్ఠ — ఊ.ప ; నిష్ఠ — బౌ.మ 4 మనోరథంబు వితతంబుగ — న ; మనోరథంబు ఫలితంబుగ—ర. 5. నాకు వరంబుగ — క.ట.ప ; నాకు ముదంబుగ — ర.న.

229 1 కేమి — వ. 2. ఘనముగ నక్షయంబునగు — స ర ; ఘనమును నక్షయంబు నగు — స ; ఘనముగ నక్షయంబు యగు — ఆ.ఈ.మ. 3. జనదు — ఏ.ట.డ.బ.మ ; దగునె — య 4 భూశలనాయక — ప

230 1 నట్టి యవసరంబున — పెక్కు ప్రతులు ; నట్టి సమయంబున — ఎ.బ.క.ఖ.డ. ద బ.

- 231 మ. అతులోర్వీసురముఖ్య మంత్రహృత మాహాత్మ్యంబునన్ వాసవ
చ్యుతుడై ముందర తక్షకుండురువిపార్పుల్ దూల వాత్యారయో
¹ద్ధతి సుద్ధూతవివర్ధితాయత బృహద్దావాగ్నివోలెన్ విచే
ష్టితుడై మేఘపథంబులం దిరుగుచుండెన్ విస్మితుల్ గా జనుల్.
- 232 క. ¹ఆతని ²సత్యుగ్రానల పాతోన్మృఖుడైన వానిఁ బడకుండగ నో
హో తక్షక ³క్రమృణుమని యాతతభయుఁ గ్రమృణించె ⁴నాస్తీకుడెడఁ.
- 233 మ. జననీ శాపభయ ప్రపీడిత మహాసర్పేంద్రులన్ సర్పయా
గ¹నిమిత్తోద్ధత మృత్యువక్త్రగతులం గాకుండఁగాఁ ²గాచె నం
చును నాస్తీక మునీంద్రు నందుల సదస్యుల్ సంతసంబంది బో
రనఁ గీర్తించిరి సంతతస్తుతి ³పదారావంబు ⁴రమ్యంబుగఁ.
- 234 క. ఒనర జరత్కారు మునీంద్రునకు జరత్కారునకు సుతుండైన మహా
మునివరు ¹నాస్తీకుని ముదమున దలఁచిన నురగభయముఁ ²బొందదు
జనులఁ.
- 235 వ. మఱియు నయ్యాస్తీకుచరితంబు విన్న¹వారికి సర్వపాపక్షయం బగు నని.
- 236 క. రాజ¹మహేంద్ర కపింద్ర సమాజసురజ్ఞాజ రాజమార్తాండ ధరి
త్రీ జననుత ²చారిత్ర విరాజితగుణరత్న రాజరాజనరేంద్రా.
- 231 1. ధృతనిర్భూత — య ; ధృతినిర్భూత — ఊ.త
- 232 1. ఆతరి — స 2. సుగ్రానలముఖ — ఉ.ము ర ; హోమానలముఖ — బ 3.
నిలునిలు — ఊ. 4. నస్తీకుడంతన్ — (నస్తీకుడెదురన్) - స పెక్కుప్రతులు
- 233 1. నిమిత్తంబున — ఓ ; నిమిత్తోచిత(?) — కొన్ని ప్రతులు. 2. జేసె — ఉ.ఓ బె
3. పరారావంబు — ర. 4. సంధిల్లగన్ — ఎ ; తోరంబుగాన్ - బ.
- 234 1. నస్తీకుని ముదంబున — స. కొన్ని ప్రతులు. 2. బొరయదు — ఐ.స.ర.
- 235 1. వారికి — కొన్నింట లేదు.
- 236 1. నరేంద్ర — ట.ప. 2. సురరాజ — స ; కవిరాజ — బె.త.య.స ; గుణ
రత్న — ఊ.ప.స ; రుచిరత్న — ఆ.క.ఈ.స. రాజాన్వయము — ట.ప.డ.బ.

237 వసంతతిలక వృత్తము.

వీరావతార సుకవిస్తుత నిత్యధర్మ
ప్రారంభ ¹శిష్ట ²పరిపాలన ³సక్త ⁴రాజా
నారాయణాఖ్య కరుణారస ⁵పూర్ణ వీర
శ్రీరమ్య రాజకులశేఖర విష్ణుమూర్తి,

గ ద్య ము

238 ఇది సకల సుకవిజన వినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబయిన శ్రీమహా భార
తంబునం దాదిపర్వంబున నాగ గరుడోత్పత్తియు సముద్ర
మథనంబును నమృత సంభవంబును సౌపర్ణాఖ్యానం -
బును జనమేజయ సర్ప యాగంబును
నాస్తీకు చరితంబును నన్నది
ద్వి తీ యా శ్వాస ము

237 1. నిత్యజన - ద 2 జనపాలన — ఈ.ఉ.ఉ.బ.ట.ఔ.ట.డ.త.ప.బ. 3 రాజ
రాజా — ఁ ; రాజరాజ, విశ్వరాజా [?] — స ; భూరితేజా — ద. శక్త — క చ శ.
ష ; శక్తి — అని కొన్ని ప్రతులు 4 రాజ [?] ఉ.బు.ఐ.బ.క.ట.ప. [అర్థము విచా
ర్యము.] 5 పూర — జ.ర

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

అదిపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

- 1 శ్రీమచ్చకుక్కవంశ శిఖామణి మనుమార్గ రాజకంఠీరవ ధై
ర్యామర ధరణీధర ధరణీమండన ధర్మనిరత నిత్యాభ్యుదయా.

-: వ్యాసుడు జనమేజయునకు భారతకథం చెలువ
వైశంపాయను నియోగించుట :-

సం. 1-54-1

- 2 వ. ¹అక్కథకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం జెప్పె నట్లు జనమేజయుం ²దువ
సంహృత సర్వసత్త్రిండయి యథావిధి సంపూర్ణదక్షిణ³ల ఋత్విజులను నద
స్యులనుం బూజించి ⁴దీనానాథనంబులకుఁ గోరిన ⁵ధనంబు లిచ్చి ⁷యనేక
పురాణ పుణ్య కథాశ్రవణ కృతసమాధానుండై విద్యజ్ఞ⁹నగోష్ఠి నుండి
యొక్కనాడు.

- 3 మ. పరమబ్రహ్మ¹నిధిం బరాశరసుతుఁ బ్రహ్మర్షిముఖ్యున్ దయా
పరుఁ గౌరవ్యపితామహున్ ²జనహితప్రారంభుఁ గృష్ణాజినాం
బరు నీలాంబుదవర్ణదేహు ననురూపప్రాంశు నుద్యద్గివా
కర ⁴రుక్మింగ జటాకలాపు గతరాగద్వేషు నిర్మతస్రున్.

- 2 1. అక్కథకుండు - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు 2. దువశమిత - అ. టౌ.ట.త.ప ; దువ
హత - గి¹. 3. లిచ్చి - అ.ఆ.ఋ.టౌ.ఖ.ట.న.వ.ర. 4. దీనానాథ విద్యజ్ఞనంబు
లకు - టౌ.వ 5. లు కోరిన - ఈ.ఊ.ఏ.బ.క.డ.ద.మ.ర. 6. వస్తువులు-న. 7.
యనేక రసాశ్రిత [రసాన్విత] పుణ్య - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 8. కృతసమా
ధానుండై - పెక్కు ప్రతులు ; కుతూహలపరుండగుచు-వా.శ. భాసం. 9. నంబుల-
అ.ఇ.ఊ.టౌ.ఖ.ర.

- 3 1. విదున్ - అ.ఋ.ఏ.టౌ.చ.జ.ద.పి.శ.మ. 2. నునిహిత - స. 3. లాంబర -
ఋ.టౌ. 4. సత్పింగ - ఊ.న.బ.స.

4 వ. వైశంపాయ¹న ప్రభృతి శిష్య²వర్గంబుతో ననేక ముని³గణ పరివృతుండయి కనక మణిమయోచ్ఛాసనంబుననున్న వ్యాసభట్టారకు⁴నతిభక్తిన్ పుర్య పాద్యాది విధులం బూజించి వినయ⁵వినమిత శిరస్కుండై నమస్కరించి జనమేజయుం డిట్లనియె.

5 సీ. ప్రీతితో మీరును భీష్మాదికురువృద్ధరాజులు నుండి భూరాజ్యవిభవ మెల్ల విభాగించి యిచ్చినం దమతమవృత్తుల నుండక¹వీఁగి పాండు ధృతరాష్ట్ర²నందనుల్ ధృతిచెడి³తారేమి కారణంబునఁ బ్రజాక్షయముగాఁగ భారతయుద్ధ మపార పరాక్రముల్ చేసిరి మీ సంపు సేయరై⁴రి

ఆ. యెఱిగియెఱిగి వారి⁴నేల వారింపర, యిట్టి గోత్రకలహ మేల⁵పుట్టె దీని కలతెఱంగు దెలియంగ⁶నానతి. ⁷యిండు నాకు సన్మనీంద్ర⁸వంద్య.

6 వ. ¹అని పాండవధార్తరాష్ట్ర²విభేదకథాశ్రవణకుతూహలపరుండయి యడిగిన జనమేజీయునకుం గరుణించి కృష్ణదైవపాయనుండు⁴వైశంపాయన మునిం జూచి శ్రీమహా⁵భారతాఖ్యానం బాద్యంతం⁶బితనికి సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పు మని⁷పంచి చనిన.

4 1. న, మునిప్రముఖ — బౌ; నాది శిష్య — ఈ క. 2. వర్గంబుతో—పెక్కుప్రతులు, గణంబుతో — అ ఊ.ఎ బౌ య. 3. గణప్రాహ్లాణ — పెక్కు ప్రతులు 4 అతిభక్తి—కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. వినమితో—నమాంగుండై—ఆ ఏ.ఓ.ద.

5 1. వీఁకఁబాండు—న, వీకపాండు—అ.ప, వీకబాండు—ట 2. వారేమి—వా.ళ. పెక్కు ప్రతులు; తారేమి—ఖ 3. రె—అ ఇ ఈ ఋ ఐ ఒ.ట.త న. 4 నేలవారిం పర యిట్టి — పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు; నేటికి వారింప రిట్టి — వా. మున్నగు ముద్రిత ప్రతులు. 5. యయ్యె — ఏ.ఐ ఒ ఖ గ త ద య. 6. నాకాన తిమ్మవినెద స—అ; నాకానతిండు మీరు స—ఆ. 7. యిమ్ము—పెక్కుప్రతులు. 8. వర్య — ఐ.మ.ర.

6 1 అని యిట్లు — వా.ళ. కొన్ని ప్రతులు. 2. విభేదకారణ — ఖ; విభేద కారణ కథా—ఏ త.మ ర.స 3. యుం గరుణించి—మ; యునిం గరుణించి—ఖ చ శ.ష. 4 వైశంపాయనుం జూచి—పెక్కు ప్రతులు; వైశంపాయనుం బిలిచి — వ 5 భారత కథాఖ్యానంబు — వా.ళ; భారతాఖ్యానంబు — తాళపత్ర ప్రతులు. 6 బును నితనికి — న.మ.య ర. కొన్ని ప్రతులు. 7. పంచిన — ఈ ఋ.ఎ ఎ ఓ.క. య; పంచి కృష్ణదైవపాయనుం డంతరానంబు జేసిన — ఆ

—: భారత మహిమము :—

- 7 క. జనమేజ¹యుండు విద్యుజ్జన పరివృతుడై సమస్తజనపాల సభా
జన²యోగ్యుని వైశంపాయనమునిఁ బూజించె ³విసతుడై వినువేడ్క⁴.
- 8 వ. ¹అవై శంపాయనుం²డును నఖిల³భువనవంద్యుం డయిన కృష్ణదైవపాయన
మునిండునకు ⁴నమస్కారంబుసేసి విద్యుజ్జనంబుల యనుగ్రహంబు వడసి.
- 9 సీ. కమనీయ ధర్మార్థ కామ మోక్షములకు సత్యంత¹సాధనం బయినదాని
వేడ్కతో²ఁ దదిలి తన్ ³వినుచున్నవారల కభిమత ⁴శుభకరం బయినదాని
⁵రాజుల కఖిల భూరాజ్యాభివృద్ధి నిత్యాభ్యుదయప్రదం బయినదాని
వాఙ్మూ⁶ఁకాయ ప్రవర్తితానేక⁷జన్మాఘ నిబర్హణం బయినదాని
- ఆ. సత్యో⁸వాక్రబంధ శతసహస్రశ్లోక, సంఖ్య⁹మయినదాని ¹⁰సర్వలోక
పూజ్యమయినదాని బుధనుతవ్యాస మహామునిప్రణీత మయినదాని.
- 10 చ. వినుతపరాక్రముల్ ¹ధృతవివేకులు ²సత్యసమన్వితుల్ యశో
ధనులు ³కృతజ్ఞు లుత్తములు ధర్మ⁴పరుల్ శరణాగతానుకం
పను లనఁగాఁ బ్రసిద్ధులగు భారతవీరుల సద్గుణాను⁵కీ
ర్తనముల నొప్పుదాని ⁶విదితంబగుదాని సభాంతరంబులన్.
- 7 1. యుడును—బ.జ.డ.మ. 2. యోగ్యుడు—కొన్ని ప్రశులు ; వంద్యుడు—ఋ.ఓ.ఓ.
జ.డ. ; వంద్యుని—ఖ.మ. 3. భక్తుడై—పెక్కుప్రతులు.
- 8 1. అ.ఐ.బ.ఓ.జ.త.య.ర. లలోలేదు. 2. డఖిల—ఇ.ఈ.ఐ.ఓ. 3. మునివంద్యుండైన—
ఈ.గ.య. 4. నమస్కరించి—పెక్కు ప్రతులు.
- 9 1 సాధకం — వ 2 దనుఁదగ వినువా (రలకును) రికెల్ల దృష్టాదృష్ట శుభ— స.
3 వినువారికెల్లదృష్టాదృష్ట—ఖ.మ. ; వినువారలకును దృష్టాదృష్ట—య.ర. పెక్కు
ప్రతులు. 4 ఫల — ర. 5 ఋ.కౌ.ర ప్రతులలో నిది నాల్గవ పాదముగా నున్నది.
6. కర్మ—ల. 7 జన్మాఘ—ఊ.క.ఖ.డ.య. ; జన్మాంహో—అ.ఒ.న.వ 8. వాక్య —
ఋ.ల. 9. కలుగు — ఆ.ఋ.ప.త.ర.స. 10. సకల — పెక్కు ప్రతులు.
- 10 1. దృఢవివేకులు — అ.ఊ.ఋ.జ.ట.ప.బ.ర. ; ధృతివివేకులు — స. కొన్నిప్రతులు;
ధృత వివేకులు—భాసం. మొదలైనవి. 2 సత్త్వి — స. 3. కృతజ్ఞులున్ సకల—
వ. 4. పరుల్ — ఇ.డ. 5. వర్తనముల—క.ద 6. నుచితంబగు—వ.

11 కా. ఆయుష్యం బితిహాసవస్తుసముదాయం బై హికాముష్మిక
 శ్రేయఃప్రాప్తినిమిత్త ముత్తమ¹సభాసేవ్యంబు లోకాగమ
 న్యాయైకాంతగృహం²బు నాఁ బరగి నాచావేద³వేదాంత⁴వి
 ద్యాయుక్తం బగుదానిఁ జెప్పఁదొడఁగెం దద్భారతాఖ్యానమున్.

—: పాండవ ధార్తరాష్ట్రుల భేదకారణ సంగ్రహము :—

సం. 1—55—6

12 సీ. పాండుకుమారులు పాండుశూపతి పరోక్షంబున హస్తీపురంబు నందు
 ధృతరాష్ట్రునినొద్దఁ దత్సుతులతో నొక్కటఁ జెరుంగుచు భూసుంపరులవలన
 వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ గలుచుచుఁ ¹గడలేని యెఱుకఁ ²దనరు
 చున్నఁ ³దద్విపుల ⁴గుణోన్నతి నైఁచక దుర్యోధనుండు ⁵దుష్కార్యమెత్తి

ఆ. ⁶దుర్జయమున శకుని కర్ణ దుశ్శాసనుల్, గఱవఁ ⁷శాండవులకు నటయ చేయ
⁸గడఁగెఁ శాండవులును గడుధార్మికులుగానఁ, ⁹బొరయరైరి వారి దురితవిధుల.

13 వ. ¹అది యెట్లనిన నొక్కనాఁడు జలక్రిడా పరిశ్రమ విచేష్టితుండయి ప్రమాణ
 కోటిస్థలంబున నిద్రితుండైన భీమసేను నతిఘనలతా ²పాశబద్ధుం జేసి గంగ
³మడుపునం ⁴ద్రోచిన నాతం ⁵డనంతసత్తువుండు గావునఁ దద్బంధంబులెల్లఁ ⁶చెగ
 నీల్గి మీఁదికి నెగసె ⁷మఱియొక్కనాఁ ⁸డతివ్యాయామ ⁹భేదంబున ¹⁰సుప్తుం

11 1. కథా — ద. 2. బనా — ఋ ఓ. క. చ. జ ట. డ న ; బనంబరగి — వ. య 3.
 వేదార్థ - ణ. బ. వ ; వేదాంగ — ఋ య. 4 విద్యాయుక్తం - ఊ [అఖండయతి]

12 1. నర -- అ. 2. దనరియన్న — ఓ. 3. సద్విపుల — ఎ 4 గుణోన్నతుల్ —
 ల. 5. దుష్కార్య — వ, దుష్కార్యవృత్తి — ఋ 6 దుర్జయమున
 ... కర్న — పెక్కు ప్రతులు. 7. శాండుసుతుల కరయచేయ — ఆ. 8.
 దొడగె — ఎ ఓ. మ. 9 పొరయ వయ్యె ... విధులు — ర.

13 1. అది — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2 పాశ బంధంబుల బంధితుంజేసి — ఋ 3.
 కడుపు - ఆ. 4 వైచిన — వ ; ద్రోపించిన — న ర. 5. డనల్ప — ఈ ; డనంత
 బల — న ; వజ్రమయదేహుండు — ఊ. 6. చెగ దిగిచి — వ 7. మఱి — కొన్ని
 ప్రతులలో లేదు ; మరియు నొక్క — ఓ క. చ. జ ట. త. శ. 8 డాయాస — ఋ 9.
 భేదంబున నవసి — వ. 10. సుఖసుప్తుండైన — న ; నిద్రితుండైన భీమసేను — ఊ.

డైనవాని ¹¹సర్వాంగంబుల యందుఁ గృష్ణసర్పంబులం ¹²బట్టి కఱపించిన నాతండు వజ్రమయదేహుండు గావునఁ దద్విషదంష్ట్రలు నాటవయ్యె ¹³మఱియు నొక్కనాఁడు భోజనమయంబున ¹⁴వానికి ¹⁵విషంబు పెట్టిన నతండు దివ్యపురుషుండు గావునఁ ¹⁶దద్విషం బన్నంబుతోడన జీర్ణంబయ్యె మఱియు వారలకెల్ల సపాయంబు ¹⁷సేయ సమకట్టి.

14 సీ వదలక కురువతి వారణావతమున లక్కయిల్ గావించి యుక్కజముగ నందఱఁ ¹జొన్ని యందనఁబు దరికొల్పఁ బనిచినఁ ²బాండునందను తెఱింగి విదురోపదష్ట భూవివరంబునం దపక్రాంతులై బ్రదికి సిల్పింతులయిరి ³ధర్మపు నుచితంబుఁ దప్పనివారల సదమలాచారు నుదితసత్య

అ. రతుల సఖలలోకహితమహారంభుల, భూరిగుణుల నిర్జితారివర్గులై వెలుంగువారి దైవంబ రక్షించు, ⁴దురితవిధుల నెవ్వడుఁ బొరయకుండ.

15 వ. ఇట్లు దుర్యోధనుచేయు నపాయంబుల వలనం జాయుచుఁ బాండవులు లాఠా ¹గృహదాహంబువలన నక్షయ్యులై జననీ సహింబుగా ²వనంబునకుం ³జనిన నందు భీమసేనుండు హిడింబాసురుం జంపి ⁴వానిచెలియలి హిడింబను ⁵వివాహంబై ⁶యేకచక్రాపురంబున ⁷కేగి ⁸యందు బకాసురుం జంపి ⁹విప్రులం గాచె ¹⁰మఱి యందఱు విప్రవేషంబున ద్రుపదుపురంబునకుం జని ¹¹యందు ద్రౌపదీస్వయంవరంబున మత్స్యయంత్రం బర్జునుం డశ్రమంబున ¹²నురులనేసి

11. సర్వాంగ భూర్మ సంఘలయందును — అ ఋజౌయ. 12. బెట్టి — ఎ. ఓ. ద. న. స. 13. మఱియు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 14. వానికి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు ; నతనికి — బు. ర. 15. విషం బన్నంబులో గలిపి పెట్టించిన — ఖ. 16. దద్విషాన్నంబు — బు. 17. సేయ నుపాయంబు దలంచి — బు ; సేయ నుపాయంబు సమకట్టి — అ. క. ట. డ. త. మ. ర

14 1. బంచి — య. 2. నెరిగి యప్పాండు సుతులు — ఖ. గ. మ. 3. ధర్మంబు — ర. 4. చుండు నిడుమతెండు నొందకుండ — ఇ ; చుండు నెపుడు నిడుమ తొందకుండ — క. త. ప ; నిడుమతెల్ల ప్రాద్దు దొడరకుండ — అ. త. మ. (తెల్లకడల)

15 1. గృహంబువలన — ఓ. ర. 2. దక్షిణాభిముఖులై యరిగి — ఓ ; హిడింబు వనంబునకుం — అ. క. ట. ప. 3. జనిరందు — మ. ల ; జనియందు — ఇ. ఊ. బ. గ. ట. ప. బ. య. ర. 4. వాని చెలియలి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. బరిణయంబై — ఈ. 6. ఏకచక్రాపురంబు — ఏకచక్రాంతతో గత్వా పాండవాః సంశిత వ్రతాః — చిత్రకాలావతి. 7. కరిగి — కొన్ని ప్రతులు ; కేగియందు — మ. న. లలోలేదు 8. యందు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 9. యందులవిప్రులం — ఐ. జ. త. ద. 10. మరియు నందరు — గ. జ. ట. 11. యందు — ఊ. బు. య. లలో లేదు 12. నురుల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు ;

¹³సకలరాజులొకంబు ¹⁴నాడిచి ¹⁵ద్రోవదిం జేసొనిన దాని నేవురు ¹⁶తల్లి
వచనంబున వివాహంబై ద్రుపదు ¹⁷పురంబున నొక్కనంపత్సరం¹⁸బున్న
నెఱింగి ధృతరాష్ట్రుండు ¹⁹వారి రావించి వారల కర్థరాజ్యం బిచ్చి యింద్ర
ప్రస్థపుంబున నుండం బనిచి నందుఁ ²⁰పాండవులు రాజ్యంబు నేయు
²¹చున్నంత.

16 క. ద్వారపతి ¹కేఁగి యర్జునుఁ, ²దారంగ సుభద్రఁ జెడ్డియై వచ్చి మహా
వీరు నభిమన్యుఁ గుల³విస్తారకు నత్పుత్తు⁴ నతిముదంబుఁ ⁵బడసెన్.

17 వ. మఱియు నగ్నిదేవు¹చేత దివ్య²రథంబును ³దివ్యాశ్వంబులును గాండీ⁴వ
దేవదత్తంబులును నక్షయ ⁵జాణతూణీరంబులుం బడసి సురగణంబులతో
సురపతి ⁶నోర్చి ఖాండవదహనంబున నగ్నిదేవుం ⁷దనిపె ⁸మఱి మయువలన
సభాప్రాప్తుండై ⁹భీమునిచేత జరాసంధుం ¹⁰జంపించి దిగ్విజయంబు నేసి
¹¹సార్వభౌముండై ధర్మ¹²రాజు రాజసూయ మహాయజ్ఞంబుఁ ¹³గావించె
¹⁴నవి మొదలుగాఁ గల ¹⁵పాండవుల గుణసంపదలు చూచి ¹⁶సహింప నోపక
దుర్యోధనుండు ¹⁷శకునికై తవంబున మాయాద్యూతంబున ధర్మరాజుం

తెగ - ఉ 13 కర్ణశల్యులదిగా - ఊ.ప. 14. నోడించి - పెక్కు ప్రతులు
15 ద్రోవదిం - పెక్కుప్రతులు; ఇచ్చటినుండి - అర్థరాజ్యంబిచ్చివఱకునప్రతిలో
లేదు 16. తల్లి - బా ; గురువచనంబున - వా. మన్నగుపెక్కు ప్రతులు. 17.
నొర్త - అ.ఆ.క.ర. 18. బున్న నంతయు - క ట 19. వారి-అ ఆ ఇ ఈ ఉ.బు.ఐ.
ఒ.గ.ప.మ.య. లతోలేదు; వారల - ఊ.ఖ ర పాండవుల - ఎ.క.డ.బ. 20. పాండ
వులు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 21 చున్నయెడ - మ; చున్న-ఊ.

16 1. కరిగి - ఆ.బు.బౌ.ఖ.త. 2. దారయగ - ఈ.ప. 3. నిస్తారకు - ఇ.ఎ. 4
గాంచెన్ - ద.

17 1 వలన - ఇ.ఈ.బు.ప.ఒ.బౌ.గ.బ. 2 రథంబును దివ్యాయుధంబులును - ఏ ట ర;
రథంబును దివ్యాయుధ దివ్యాస్త్రంబులును గాండీవ- న 3. దివ్యాస్త్రంబులును -
ఈ ఉ ఊ.బు.ఒ క గ జ ట.య. , రథాశ్వగాండీవ దేవదత్తాక్షయతూణీరంబులువడసి-
అ. 4 వంబును నక్షయతూణీరంబులు - ఆ ఇ ఉ.బు.ప.ఒ ట.య. 5 జాణ-ఈ ప డ.ర.
లతోలేదు. 6. నోడించి- బు.ప.ఒ.త.య.వ; నొంచి - ఉ. 7. దనిపి - పెక్కు
ప్రతులు 8. మఱి - పెక్కుప్రతులలో లేదు. 9. భీమునిచేత - పెక్కు ప్రతు
లలో లేదు. 10. జంపి - పెక్కు ప్రతులు. 11. సార్వభౌముండైన - అ ఐ ట డ త.ర.
12. రాజచేత-ఊ.ఐ.ఖ.త. 13. చేయించె - ఇ ఉ.బు.ఐ.ఖ.బ; చేయించిన-ట ప.ర.
14. నది - పెక్కు ప్రతులు; నవి - శ.ప. 15. పాండవగుణ - పెక్కు ప్రతులు.
16 సహింపక-పెక్కు ప్రతులు 17. శకునికైతవంబున - పెక్కు ప్రతులలోలేదు.

బరాజితుంజేసి పండ్లెం¹⁸డేండ్లు వనవాసంబును నొక్కయేడు జనపదంబు¹⁹న
నజ్జాతవాసంబునుగా నమయంబు నేసి భూమి వెలువరించినం ²⁰జని పాండ
వులు ²¹వనవాసంబున నున్నంత.

18 చ. పరమగురూపదేశమునఁ జార్థుఁడు పార్థివ ¹వంశశేఖరుం
²డరిది తపంబునఁ భుజబలాతిశయంబున నీశుఁ బన్నగా
భరణుఁ బ్రసన్నుఁజేసి దయఁ జాశుపతాదిక దివ్యబాణముల్
హర సుర రాజ దేవ నివహంబులచేఁ బడసెం ³బ్రయంబునఁ.

19 ¹అక్కర. వనమునఁ బదియు రెండేడు లజ్జాత వాస మొక్కేడు
జనపదంబున నుండి ²తపన నయ్యేండ్లు సలిపి ³నద్యృత్తు
లనఘులు మును వేడి కొనక ⁴మఱి భారతాజి సేయంగ
మొనసిరి ⁵పాండవ కౌరవుల భేదమూల మిట్టిదయ.

20 వ. ¹ఇట్టి ²భరతకులముఖ్యుల ³వంశచరితాను కీర్తనంబునంజేసి యిక్కఱ ⁴శ్రీ
మహాభారతంబునాఁ బరగె.

18 డేండ్లు — పెక్కుప్రతులు ; డేడులు — వా ; డు వత్సరంబులు — అ.వ.

19. న నొంటులెఱుంగకుండ — చ శ ష , న సెప్పెరు నెరుంగకుండ — జ ; నకొక్కరు
నెరుంగకుండ — డ 20. జని — ప య.ర లలోలేదు. 21. వనంబున నుండు నంత-
కొన్ని ప్రతులు , నున్న యంత — ఇ.గి. ల.శ ష

18 1. రత్న — పెక్కు ప్రతులు. 2. డరిగి — ఋ ట. 3. గ్రమంబునఁ — గ.మ ;
ముదంబునన్ — ఔ.

19 1 దీనికి ముందు ఊ ప్రతిలో వచనము అంత — అనునది యున్నది. 2. తగగ-చ ల.
శ ష స , తద్ద — వ ; తనర — ర. 3. తద్యృత్తు — ఈ.ఉ.బ.ట.డ య. 4 మది —
చ శ ష. 5 కౌరవ పాండవుల — ఋ. 6. మూలంబు నిదియ — అ.

20 1. అట్టి — కొన్ని ప్రతులు ; ఇట్లు — ఋ మ. 2. భారత ముఖ్యుల — ఈ. 3. వం
శాను కీర్తనంబు — అ.ఈ త.మ. 4. శ్రీ — కొన్ని ప్రతులలోలేదు. 5. బన — అ ఆ.
ఊ ; బనా — ర.వ.

21 శా. ఆ నారాయణ పాండవేయ గుణమాహాత్మ్యమలజ్యోత్స్నః జి
త్రానందం బొనరించుచు జనుల కర్ధాంకు ¹ప్రకాశంబుతో
మానె సాత్యవతేయ ²ధీవనధి జన్మ శ్రీమహాభారతా
ఖ్యానాఖ్యామృత ³సూతి ⁴యొప్పు నిఖిలాఘధ్వాంత విధ్వంసియె.

-: ఉపరిచర వసుమహారాజ వృత్తాంతము :-

సం. 1-57-1

22 వ. ¹ఇట్టి శ్రీమహాభారతంబునకుం గర్తయయిన ²శ్రీవేద³వ్యాసుని జన్మంబు
సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద ⁴వినుము.

23 సీ. వాసవప్రతిముండు వసు వసు నాతండు చేది భూ¹నాథుండు శిష్టలోక,
నుతకీర్తి మృగయావినోదార్థ మడవికిఁ జనియొక్క ²మునిజనాశ్రమము నందు
³నిర్వేదమున మహానిష్ఠతో సన్నత్యస్త్రుడై తపమొప్పఁ జలుపు⁴చున్న
నాతని పాలికి నమరగణంబుతో నిండుండు ⁵వచ్చి తానిట్లు లనియె

ఆ. ధరణిఁ ప్రజఁ గరంబు దయతోడ ⁶వర్ణధ, ధ్యాని⁷తడుఁ ⁸జేసి యమల చరిత
నేలి రాజ్యవిభవ మదియేల యని తప, శ్చరణ నునికి ⁹నీక చనియె ¹⁰ననఘ.

21 1. ప్రకారంబుతో — అ.ఓ.ట.న.వ. 2. చేపరచి — ఎ.ఐ.బౌ.ట.ర.న. 3. సూక్తి —
కొన్ని ప్రతులు. 4. యొప్పెనఖలా — పెక్కు ప్రతులు.

22 1. మఱయు నిట్టి — ఈ.వ.బ.వా శ.వ.శ. 2. శ్రీ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3.
వ్యాసమహాముని — ఏ; వ్యాసుల — ల. 4. వినుండు — ఏ.ఐ.బౌ.త.డ.బ.

23 1. పాలుండు — ర 2. మునిగణా — పెక్కు ప్రతులు. 3. నిర్వైరమున — ర.స.
4. చుండ — ఊ.ఐ. 5. చనుదెంచి యిట్లు — ఈ.ఉ.ఎ. 6. సర్వ — ఐ.క.త.బ. 7.
రక్షణమున ననఘ — ఇ.ఉ.ఓ.క.ద.బ. 8. బెనిచి — ఐ.బ.ర.స. 9. నీకు జనునె —
ఏ.వ.మ. 10. నధిప — త.

24 వ. నీ¹వర్ణ ధర్మ²ప్రతిపాలనంబునకు ³దపంబునకు మెచ్చితి నీవు⁴నాతోడం జెలిమి
సేసి నాయొద్దకు వచ్చుచుం బోవుచు మహీరాజ్యంబు ⁵సేయుచునుండు
మని వానికి దేవత్వంబును ⁶గనకరత్నమయం ⁷జైన దివ్యవిమానంబును
⁸నెద్దాని నేని ⁹తాల్చిన నాయుధంబులు దాఁక నోడు నట్టి వాడనివనజం
బులు గలిగిన ¹⁰యింద్రమాల ¹¹యను కమల ¹²మాలికయును దుష్టనిగ్రహ
శిష్ట¹³పరిపాల¹⁴న డమంబైన యొక్క వేణుయష్టియు నిచ్చిన నవ్వసువును
దద్విమానారూఢుండై ¹⁵యువరిలోకంబునం జలించుటంజేసి యుపరిచరుండు
నాఁ ¹⁶బరగి యక్కమల ¹⁷మాలికయుఁ దనకుం జిహ్నంబుగా నవ్వేణు
¹⁸యష్టికి¹⁹మహావిభవంబు సేయుచు మెఱసి యేఁతేట ²⁰నింద్రోత్సవం
²¹బను నుత్సవంబు సేయుచు ²²నీశ్వరునకు నింద్రాదిదేవతలకు నశిస్త్రితి ²³సేసె
నదిమొదలుగా రాజులెల్లం బ్రతివత్సరంబు నింద్రోత్సవంబు సేయుచుండుదురు.

25 క. ¹ఘనముగ నయ్యింద్రోత్సవ, మొనరించు మహిపతులకు ²నొగి నాయుద్ధ
ర్ధనమునగుఁ ³బెరుగు సంతతి, యనవరణము ధరణిఁ బ్రజకు నభివృద్ధి యగున్.

24 1 వర్ణ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు ; చేయు — ఖ. 2. పరి—సో. 3. దపంబునకు —
కొన్నింట లేదు ; దపశ్చరణంబునకు—ఎ ; దపశ్చరణంబునకు మహానియ
4. నాతో జెలిమి— పెక్కు ప్రతులు. 5. సేయుచుని — న. 6. గనక — కొన్నింట
లేదు. 7 జైన యాకాశచరంబైన—పెక్కు ప్రతులు. 8. నెవ్వనిసేనిందాన — ఖ.
మ. 9. ధరియించిన—కొన్ని ప్రతులు 10. యింద్రమాలయును దుష్ట—ల. 11.
యను కమల మాలిక — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 12. మాలయును — పెక్కింట.
13. ప్రతిపాలన — పెక్కు ప్రతులు. 14. నంబైన—మ. కొన్ని ప్రతులు. 15.
యువరిలోకంబునం— పెక్కింట లేదు. 16. బరగె — న. కొన్ని ప్రతులు. 17.
మాలియు — న. కొన్ని ప్రతులు. 18. యష్టిచే—మ ; యష్టితో—న. 19. విభూతి —
పెక్కు ప్రతులు. 20 “సంవత్సరాంతేయష్టి ప్రవేశోద్ధ్యాపి మహారాష్ట్రాదిమ
దృశ్యతే”—చిత్రశాలాప్రతి—వ్యాఖ్య. 21. బు సేయుచు— పెక్కు ప్రతులు. 22.
నీశ్వరునకు — ఊ.ఓ. లలో లేదు. 23. సేయుచుండె—ర.

25 1 ఘనముగ— ఋ ర. 2. నుదితాయు — ఊ.ఋ.మ.ర ; మొగి — య. 3. ములగు—
ల.ఉ.ఊ.డ.ప.ర. 4. బేరు సంతతి—ఋ.న.

26 వ. అట్టి యింద్రోత్సవంబున నతిప్రీతుం డయిన యింద్రువరంబున నుపరిచరుండు
¹బృహద్రథ మణివాహన ²సౌబల యదు రాజన్యు లి³నియెడి కొడుకుల
 నేవురం బడసి వారలం బెక్కుదేశంబుల కభిషిక్తులం జేసిన నయ్యేవురు
⁵వాసవులు వేటువేటు వంశకరు లయి పరగి రట్లుపరిచరుండు లబ్ధసంతానం
 డయి రాజర్షియయి రాజ్యంబు సేయుచు నిజపుర సమీపంబునం జాతిన శుక్తి
 మతి యను మహానదిం గోలాహలం బనువర్వతంబు గామించి యడ్డంబు
⁶వడిన దానిం దన పాదంబునంజేసి ⁷తలఁగం ద్రోచిన ⁸నన్నదికిఁ బర్యత.
 సమాగమంబున వసుపదుం డను కొడుకును గిరిక యను కూతురుం బుట్టిన
 నయ్యిరువురను శుక్తిమతి తద్దయు భక్తిమతియై గిరినిరోధంబు జూచి యుప
 కారంబు సేసిన యుపరిచరునకు మెచ్చి ¹⁰కానికయిచ్చిన నాతండు వసు
 పదుం దనకు సేనాపతిం ¹¹జేసికొని గిరికం దనకు ధర్మపత్నిగాఁ ¹²జేసికొని
 యున్నంత నగ్గిరిక బుతుమతి యయిన ¹³దీనికి మృగమాంసంబు దెచ్చిపెట్టు
 మని తనపితృదేవతలు పంచిన నప్పడయ్యుపరిచరుండు మృగవధార్థంబు
 వనంబున కరిగి.

27 సీ. పలుకుల ముద్దును గలికి క్రాల్గన్నుల ¹తెలివును పలుఁదచన్నుల బెడంగు
 నలఘు కాంచీపద స్థలముల యొప్పును లలితాననేందు మండలము రుచియు
²నశినీలకుటీల కుంతలముల కాంతియు నెలఁవ్వసంబు³న విలసనమును
 నలసఖావంబు⁴నఁ బొలుపును మెలుపును గలుగు నగ్గిరిక⁵ను దలఁచితలఁచి

26 1. పెక్కుప్రతులలో 'జయద్రథ'యని యున్నది కాని మూలము 'బృహద్రథ'యని
 కలదు. 2 భిల్ల - ల. 3 ను వారి నేవురు కొడుకులఁ—పెక్కు ప్రతులు ; మహా
 రథో మగధరా డ్విశ్రుతోయో బృహద్రథః ప్రత్యగ్రహః కుశాంమృశ్యయమాహుర్మణి
 వాహనం మచ్చిల్లశ్చ యదుక్తైవ రాజన్యా శ్చాపరాజితః — 1-57-29— భం.
 4. కుసధివతులం — ఖ. 5. వసువులు — పెక్కుప్రతులు 6. వడ్డ—య న
 7 పాయం—పెక్కు ప్రతులు. 8. నన్నది పర్యత సమాగమంబున [సంగమంబున]
 గర్భిణియై— అ. ఈ క. జ డ య. ల 9 నిరోధంబునంజాపి—ఖ త. మ నిరోధంబు
 వాయ—చ వీ శ ప భాసం 10. కానిక — పెక్కింటు లేదు. కానుక—చ. శ ప
 11. జేసె — స ; జేసి గిరికం—కొన్ని ప్రతులు. 12. జేకొని—క. చ. ట ద. బ మ. ల పి.
 శ. మ. 13 దానికి — పెక్కు ప్రతులు

27 1. తెలుపు — మ ల కొన్ని ప్రతులు ; చెలువును — య ; మెలపును—వ 2 నలి
 నీల — క ఐ. ట. గ. త. య ర. 3. నువిలసనంబు—శ. మ. మున్నగు పెక్కు ప్రతులు;
 నదివిలసనంబు—ర. 4. ను బొలుపును — పెక్కు ప్రతులు. 5 నతలఁచి—వా

ఆ. ముదితయందఁ దనదు హృదయంబు నిలుపుటఁ, జేసి రాగమడర భాసు
రముగ

రమణతో వనాంతరమున రేతస్సంద, మయ్యె నవినిపతికి నెయ్యిమొనర.

28 వ. అయ్యమోఘవీర్యం¹ బొక్క పర్ణపుటంబున నిమ్మగా సంగ్రహించి యొక్క
డేగ యటుతం గట్టి దీనిం గొనిపోయి గిరికకిమ్మని యుపరిచరుండు పనిచిన
నదియు నతిత్వరితగతి నా²కానం గడచి యాకాశంబునం బఱచు నప్పుడు.

29 క. ఆమిషమని దానింగొనఁ,గా మది సమకట్టి యొక్క ఖగ మాఖగమున్
¹సోమమునఁ ²దాఁక దివి సం,గ్రామం జారెంటి కయ్యె గడు రథసమునన్.

30 క. సునిశిత¹తుండ హతిని వ్రసిన పర్ణపుటంబు వాసి చెదరుచు నృపనం
దను వీర్యము యమునానది, వనమధ్యమునందు వాయువశమునఁ బడియెన్.

31 వ. తొల్లి బ్రహ్మ¹శాప నిమిత్తంబున నద్రిక యను నప్పరస యమున యందు
మీనయి క్రుమ్యుకుచున్నయది యవ్వసువీర్యబిందు ద్వయంబు త్రావి
²గర్భంబు చాల్చిన దశమమానంబునందు.

32 తే. ¹తెరల వల వైచి ²జాలరుల్ దిగిచి చాని, యుదరదళనంబు సేసి యం దొక్క
కొడుకు

నొక్క ³కూతును గని వారి నొనరఁ దెచ్చి, దాశరాజున ⁴కిచ్చిరి తత్క్షణంబ.

మున్నగు ప్రతులు. 6. ద తనదు — ర 7. మడరి — పెక్కు ప్రతులు 8. స్కంద —
పెక్కు ప్రతులు 9. మొదవ — ఈ ప ; మొనగ — మ ; మలర — ఇ ఊ; మడర — ఎ

28 1 బుజీర్ణపర్ణ — పెక్కు ప్రతులు, బుజీర్ణపత్ర — న. ఈ పాఠము యథా మూలము —
'స్కన్నమాత్రం తురజైతః వృక్షపత్రేణ భూమిపః' 2. కానంగడచి యా —
పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

29 1. సోమమున — శర. మున్నగు ప్రతులు ; వోమమున — వా మున్నగు ప్రతులు.
2. దాకె — అ ఈ. ఉ. ఊ. ఏ. ఓ. గ న య

30 1 తుండ నిహతి — మ ; తుం డాహతివ్ర — య.

31 1 శాపంబున — పెక్కు ప్రతులు. 2 గర్భిణియైన — వ.

32 1. తెరలవలవైచి — భాసం. మున్నగు పెక్కు ప్రతులు ; తెరవలలు — వా 2. జాలరి —
పెక్కు ప్రతులు. 3. కూతురి — య. కూతురు — అ ఇ. ఈ. ఉ ఊ. ఋ. ఐ. ఔ గ ద. ప.
4. కిచ్చిన (కిచ్చెను) — కొన్ని ప్రతులు.

—: మత్స్యగంధి వృత్తాంతము :-

సం. 1-57-50

33 వ. అయ్యద్రకయు మానుషప్రసవం బొనరించి¹నం దనకు శాప²మోక్షణంబగు నని బ్రహ్మవచనంబు గలుగుటం జేసి మీన³యోని విడిచి దివ్యవనిత యయి⁴ దేవలోకంబునకుం జనియె⁵ మఱియు మత్స్యదరంబునఁ బుట్టిన యక్కొడుకు మత్స్యరాజు⁶నాఁ బరగి ధర్మపరుండయి మత్స్యదేశంబున కధిపతి యయ్యె నక్కా⁷తును చాళరాజు⁸ దన⁹కూతుంగాఁ జేకొని పెంచినం జెరుగుచు.

34 క. అంబుజముఖ యక్కయ్య ప్రియం బొనరఁగ మత్స్యగంధి యనఁగా ధర్మార్థంబుగఁ దనతండ్రి నియోగంబున¹ నయ్యమున నోడఁగడపుచు² నుండెన్.

35 వ. ¹అంత.

36 చ. గతమదమత్సరుండు త్రిజగ¹ద్వినుతుండు వసిష్ఠపౌత్రు²ఁ డున్నతమతి శక్తిపుత్రు³ఁ డఘనాశన ఘోర తపో⁴ధనుండు సువ్రతుఁ డయి తీర్థయాత్ర చనువాఁడు పరాశోరుఁ డన్మనీంధ్రుఁ డయ్యతివఁ దలోదరిం గనియె నయ్యమునానది యోడరేవునన్.

33 1 నయప్పుడు శాప—బౌ 2 మోక్షణంబు—పెక్కుప్రతులు. 3 శరీరంబు—ఖ. జ. 4 దేవలోకంబునకు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. మూలమున — సిద్ధక్షిచారణ పథం జగము - అని కలదు. 5 మఱియును— వా.శ కొన్ని ప్రతులు. 6 నా [జన] మహా ధర్మ పరుండయి—ఉ ప. జ. ట. డ. న. బ. ర. 7. దనకుం గూతుగా— అ. ఇ ఎ ఐ. ట. డ. త. య. 8. కూతురుంగా—ఉ. బు ; పుత్రిగా—ఖ. ర. 9 జేసి కొని—ర; గావించుకొని - ట. ప.

34 1 నెయ్యమున—ట. వ. 2. నున్నన్—కొన్ని ప్రతులు

35 1. కొన్ని ప్రతులలో లేదు ; అంత నొక్కనాడు—త. న

36 1. ద్విదితుండు—ఇ. మ. 2. మయుండు —ఉ. ట. జ. డ. బ. య. 3. ర సన్మనీంధ్రు—వ.

37 వ. ఇట్లేకతంబ యేకవస్త్రయై యోడ నెక్క వచ్చు¹వారి నిరీక్షించుచున్న సత్య వతిం జూచి యా²మునివరుండు దానియందు మదనపరవశుండై దాని జన్మంబు దనదివ్యజ్ఞానంబున నెఱింగి యయ్యోడ యెక్కి³దానితో నొక్కటఁ జనిచని.

38 సీ. చపలాక్షి¹ చూడ్కుల చాడ్కున కెడమెచ్చుఁ జిక్కని చనుఁగవఁ జీఱఁగోరు నన్నువ కౌఁదీగ యందంబు మదినిల్పు జఘన²చక్రింబుపైఁ జలుపు ³దృష్టి⁴యభిలాష మేర్పడు నట్లుండఁగాఁ బల్కు వేడ్కతో మఱుమాట వినఁగఁ దీవురు⁵ నధిక లజ్జాన్వితయైన యక్కన్యక పైఁబడి లజ్జయుఁ జాపఁ ⁶దలఁచు

అ. నెంత శాంతులయ్యు నెంత జితేంద్రియు,లయ్యుఁ ⁷గడు విపిక్త మయినచోట సతుల గోష్ఠిఁ జిత్తవలన మొందుదు రెందుఁ,⁸గాముశక్తి⁹ నోర్వఁగలరె జనులు.

39 వ. ఇట్లు విగత లజ్జా¹పరవశుం డయి మునివరుండు దిన యభిప్రాయం బక్కన్యక²కెఱింగించిన నదయును దీని కొడంబడనినాఁడు నాకలిగి ³యిమ్ముని శాపం బిచ్చునో యని వెఱచి యిట్లనియె.

40 తరలము. తనువు మీన్పొల వల్పు జాలరిదాన¹నట్లును గాక యే ననఘ కన్యకఁ గన్యకావ్రత మంతరించిన నెట్లు మ జ్జనకు²నింటికిఁ బోవనేర్తుఁ బ్రసాదబుద్ధి³యొనర్పు న న్మునిగణోత్తమ నాకు దోషవిముక్తి యెట్లగునట్లుగఁ.

37 1 వారి నెల్ల—న. 2 ముని (మునీంద్రుండు) మదన— పెక్కు ప్రతులు 3. దాని తోడ నొక్కడ చని చని—వ.

38 1. చూడ్కుల—పెక్కు ప్రతులు; చూపుల—వా. మున్నగు ప్రతులు. 2. తలంబు—న. 3. దృష్టు లభిలాష—కొన్ని ప్రతులు ; దృష్టు—అభిలాష — అ ఊ.బు ట.డ త. 4. చిత్తంబు నెమ్మొము చెందురు గనుగొన్న మిక్కిలవ దలకొను మమత గలుగు— ర. 5 నధిక లజ్జాన్వితయైన—జ ట డ; నతిఘనలజ్జానతయగు నక్కన్యకపైఁ — వా శ. కొన్ని ప్రతులు ; నతిలజ్జనవనతాననయైన యక్కన్యకపైఁ—వ 6 గడఁగు—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు ; తలచు — ఊ సొ.జ.బ. 7. జన — అ.ఈ ఎ డొ.ఖ. 8. గాము శక్తి—అ.ఊ ఐ బ.ట డొ.బ ర వ. 9 నొంప — స.

39 1. పరుండయి — అ.ఈ.ఉ వ.మ.ర 2 కెరుంగించిన — పెక్కు ప్రతులు. 3. యిమ్ముని వరుండు—ప.బ.జ డ వ

40 1. నట్లులు—స 2. పాలికి—ల 3. యొనర్పవే — వ.

41 వ. అనిన నమ్మునివరుండు గరంబు ¹సంతసిల్లి నాకు నిష్ఠంబు సేసిన ²దాన
నీకన్యాత్వంబు దూషితంబు గా ³దోడకుండు మని ⁴దానికి వరంబిచ్చి నీవు
వసువను రాజుని పీఠంబునం బుట్టిన దానవు గాని సూతకుల ప్రసూతపు
కావని చెప్పి దాని శరీర ⁵సౌగంధ్యంబు ⁶యోజనంబునం ⁷గోత్ర జనులకు
నేర్పడునట్లుగాఁ బ్రసాదించిన ⁸నది గంధవతి యనియు యోజనగంధియనియుఁ
బరగి తత్ప్రసాదంబున ననేక దివ్యాంబరాభరణ భూషిత¹⁰యై యమునా
నదీ ద్వీపంబున నోడచేర్చి.

42 తే. ఎల్లవారును జూడంగ నిట్టిబయల, ¹నెట్లగు సమాగమంబని యింతి యన్న
నమ్మునిండుఁడు గావించె నప్పుడఖిల, దృష్టిపథ²రోధి నీహార తిమిర మంత.

—: శ్రీ వేదవ్యాసమునీండుని యవతారము :-

సం. 1—57—70

43 క. పరమేష్ఠికల్కుఁ డగు న, పృథాశరు సమాగమమునఁ బరమ గుణై కా
¹భరణకు ననవద్య మనో, హర మూర్తికి సత్యవతికి నమ్ముని²శక్తిన్.

44 క. సద్యోగర్థంబున నహి, మద్యుతి తేజుండు వేదమయుఁ డఖిల మునీం
ద్రాద్యుండు వేదవ్యాసుం, దుద్యజ్ఞానంబుతోడ నుదితుం డయ్యెన్.

45 క. ఆ యమునాద్వీపమున న, మేయుండు ¹కృష్ణుం డయి పుట్టి మెయిఁ గృష్ణదైవ
పాయనుఁ డనఁ ²బరగి వచ, శ్రీయుతుండు తపంబు ³నందచిత్తము నిలిపెన్.

41 1 సంతోషించి—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు ; సంతోసిల్లి—ఊ.ఎ.ప.ఐ ; సంతసిల్లి—పెక్కు
ప్రతులు. 2 దీన — కొన్ని ప్రతులు. 3. దోడకుమని — వా. * కొన్ని ప్రతులు
4. దానికి—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5 సౌరభంబు — ఊ.క.ట.ప ; గంధంబు —
న.ర. 6. యోజన దూరంబున-గి. 7 గోత్ర సుగంధంబై జనులకు — ర. 8. కేర్పడు
నట్లుగా - పెక్కు ప్రతులు. 9 నదియును - కొన్ని ప్రతులు. 10. యనుయి—వా.శ.
కొన్ని ప్రతులు.

42 1. నెట్లగు సమాగమంబని—స. పెక్కు ప్రతులు ; నెట్లు సంగమ మగునని—వా.,
నెట్లుగు సంగమంబని—ట.మ 2. రోధనీహార— అ.ఆ.ఈ.జ.ద.బ.మ.ర.

43 1. భరణున కనవద్య — కొన్ని ప్రతులు 2 కరుణన్ — జ.డ.

45 1. కృష్ణుడై పుట్టి మహి—అ.ప.గ.డ.త.మ.ర. 2. పుట్టి — మ.న. కొన్ని ప్రతులు; పుట్టి
మేదినిలో దైవ—అ.ఊ.ఎ.ట.న; బుట్టి — ఇ.బు.ఐ.బ.జ.న.బ. 3. నంద— పెక్కు
ప్రతులు; వలనఁ జిత్త—వా.

46 వ. ¹పరాశరుండును సత్య²పతి కోరినవరంబు లిచ్చి ³నిజేచ్ఛ నరిగె నంతఁ గృష్ణ ద్వైపాయనుండును గృష్ణాజిన పరిధాన కపిల జటామండల ⁴దండకమండలు మండితుండై తల్లి ⁵ముందట నిలిచి ⁶కరకమలంబులు ⁷మొగిచి ⁸మ్రొక్కి ⁹మీకుం బని గల యప్పుడ నన్నుం దలంచునది ¹⁰యాక్షణంబ వత్తు ¹¹నని సకలలోక¹²పావనుఁ డఖిలలోకహితార్థంబుగాఁ దపోవనంబున¹³కుం జని యందు మహాఘోరతపంబు¹⁴సేయుచు.

47 ఉ. సంచితపుణ్యుఁ డంబురుహసంశయసంశయము ¹దాల్చి పుట్టి లో కాంచితుఁ²డై న వాఁడు నిఖిలాగమపుంజము ³నేర్పడన్ విభా గించి ⁴జగంబు లందు వెలుగించి సమస్తజగద్ధితంబుగాఁ బంచమవేదమై ⁵పరగు భారతసంహితఁ జేసె ⁶నున్నతిన్.

—: భీష్మాదివీరులు దేవదానవాదుల యంశంబువలనఁ బుట్టుట :-

సం. 1-58-3

48 వ. ¹మఱియు దేవ ²దైత్య దాశవ ³ముని యక్ష పక్షి గంధర్వాదుల ⁴యంశావ తారంబులు దాల్చి భీష్మాది ⁵మహావీరులు భారతయుద్ధంబు సేయ ననేకులు

46 1 పరాశరుండు—వా శ. పెక్కు ప్రతులు. 2. పతికిఁ గోరిన — న 3. నిజేచ్ఛం జనియె — ఈ ఉ న 4. దండ కమండలు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు; కమండలు దండ — గ ట ప. 5 ముందర — అ.బు. 6 కరంబులు మొగిచి — ఎ.ట ప. 7. మొగిచ్చి — ఉ ఖ ర 8. మ్రొక్కి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 9. మీరుపని—య. 10. యే నక్షణంబ — త ర ; యక్షణంబ — ఆ ఊ.బు.ఎ ఓ ఓ.గ జ.బ.య ; తక్షణంబ— ఔ. 11 ననిపతికి — న. 12 పావనుండు తపోవనంబునకుం — పెక్కు ప్రతులు. 13. కరిగి — ఎ ప.గ డ 14. సేయుచుండ్ — ఎ.ల.

47 1 గాంచి — స ; నందు — ఓ త. 2 చుట్టి ముండనఘు డాగమ — ఔ.ట.ప.ద. 3. లేర్పడన్ — ఈ.బు.ఓ.ఔ 4 గుఁచ డ.ద.న ప బ య శ ష. 4. జనంబులందు—ప.వ. జగత్రయంబు — ఔ ; జగంబులెల్ల — ర.వ 5. తనరు — ఒ ; పరగ — ఆ. 6. నన్ను తిన్ — స ; నొప్పుగన్ — క.త.ద ప.

48 1. వినుము—య; మరి—ప బు ఒ. 2. దైత్య—ఒ.య లలోలేదు 3. ముని—ఇ.జ.బ.లలో లేదు. 4. యంశావతారంబులు—ఆ.ఔ ఖ చ మ.శ.ష; యంశావతారంబులయందు — ఎ.క; యంశంబుల భీష్మాది—అ.ప.ఒ గ.ద ప.య ర; యంశంబులుదాల్చి—వా 5. కురు—

పుట్టిరి ⁶వారల ⁷కొలంది ⁸యెటుంగిచెప్ప ననేక కాలం బనేక ⁹సహస్ర ముఖం
బుల వారి¹⁰కై న నలవిగాదనిన ¹¹విని జనమేజయుండు వైశంపాయనున
కిట్లనియె.

49. క. అమరాసుర¹ముఖ్యుల ²యంశములను మహింబుట్టి సకలజన పాలక సం
³ఘములకు భారత రణరంగమునను ⁴లయ మొంద నేమి కారణ⁵మనినఁ.

50 వ. ¹జనమేజయునకు వైశంపాయనుం డిట్లనియె.

51 నీ పరశురాముండు భీకర నిజ కోపాగ్ని ¹నుగ్రుండై యిరువదియొక్క²మాటు
ధాత్రితలం ³బవత్తత్రింబు ⁴సేసినఁ దత్తత్త్రిసతులు సంతాపకాంక్ష
⁵వెలయంగ బుతుకాలముల మహావిప్రుల దయఁ జేసి ⁶ధర్మపు దప్పకుండఁ
బడసిరి ⁷వలుపురఁ గొడుకులఁ గూతుల నిప్పాటఁ దత్తత ⁸మెనఁగి యుర్విఁ

అ. ⁹బర్హి రాజధర్మ ¹⁰పద్ధతి ననఘమై, జార చోరదుష్టజనుల బాధఁ
¹¹బోరయ కుండ నిఖిల భూ ప్రజాపాలనఁ, ¹²జేయుచుండె శిష్టసేవ్యమగుచు.

అ.బౌ.గ.ట ద ప. 6. వారి — పెక్కు ప్రతులు 7. కొలందులె — అ.ఎ.ల. 8
యెరింగింప — ఐ ఒ న ; యెరిగి నవిస్తరంబుగాజెప్ప — ట త.ద.ప. 9 ముఖనహ
స్రంబులుగల — న ; సహస్ర — ఊ.లో లేదు 10. కై నను నలవి—ఊ.బు ఓ వ ర
11 విని — ట.ర.లలోలేదు

49 1. వీరుల — అ ఊ ఓ.చ.డ.ద.మ.య.ర.శ.ప. 2 యంశమున మహింబుట్టి — ల.
3 ఘమునకు — కొన్ని ప్రతులు. 4. మడియంగ — ఖ 5. మనఘా — బౌ జ
త.ద.మ.య.ర.

50 1. అని యడిగిన — బౌ.ర ; అనిన విని — త.న.

51 1. యెలయంగ — ఏ. 2. మాటు — ఊ.ఐ.ఓ.ట. 3 బవత్తత్త్రింబు — ఊ ;
బునిత్తత్త్రింబు — బు 4. గాజేయ — బౌ. 5 గలయంగ — ఊ. 6. ధర్మము —
ఉ.ర. 7. వలుపురు — పెక్కు ప్రతులు 8. మెల్లమర్వి — కొన్ని ప్రతులు; మెల్ల
యుర్వి — న. 9. బరగి — బౌ. 10 పద్ధతి ననఘమై — అ ఈ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ గ
ట.ద.ప ; పథ నీతి ననఘమై—చ, పథనీతి విడువక—వా. భాసం. 11. బొందకుండ—న.
12. జేయుచుండి... .. సేవ్యులగుచు — మ.

52 వ. ¹ఇట్లు బ్రాహ్మణవీర్యప్రభవు లయిన క్షత్రియులు ధర్మమార్గంబునం ²బ్రజాభి
రక్షణంబు సేయుటంజేసి వర్ణాశ్రమ ³ధర్మస్థితులు ⁴దప్పక ప్రవర్తిల్లుటయు
బ్రహ్మక్షత్రింబుల కాయుర్వర్ధనంబును ననవరత యాగ శర్పిత పక్షస్య
ప్రసాదంబు⁶నం గోరిన యప్పుడు వానలు ⁷గురియుచు సకలసస్యసమృద్ధియుఁ
⁸బ్రజావృద్ధియు ⁹నై న ¹⁰భూదేవి ప్రజాభార పీడితయై ¹¹సురాసురముని గణ
పరివృతులై యున్న హరి హర హిరణ్యగర్భుల ¹²కడకుం జని యిట్లనియె.

53 క. భూరి ప్రజానిరంతర, భారము చాల్చు టిది కరము భారము దయతో
మీ రీభారమునకుఁ బ్రతి,కారము గావించినన్నుఁ గావుం డనినన్.

54 క. వనజానను ననుమతమున, వనరహానాభుండు వానవ¹ప్రముఖునువ
ర్వ ²నికాయాంశంబులతోఁ, దనరంగఁ బుట్టించె నుర్విఁ దన ³యంశమున్.

55 క. దిశినుత దానవ యక్ష, ప్రతతుల యంశములఁ బుట్టి ప్రజ¹లకు విహితా
హితు లగుచుండి రనేకులు, ²జిత³కాశులు ధరణి⁴పతులు శిశుపాలాదుల్.

56 చ. అతుల బలాధ్యులైన యమరాంశ సముదృవు లెల్లఁ బాండు భూ
పతిసుతపక్షమై ¹సురవిపక్ష గణాంశజు లెల్ల దుర్మదో
²ద్విత కురురాజ పక్ష మయి ధారుణిభారము ⁴వాయ ⁵ఘోర భా
రతరణభూమి నీగిరి పరస్పర యుద్ధము సేసి వీరులై .

52 1 మఱియు — కొన్ని ప్రతులు. ఆ.య. 2. బ్రజారక్ష — కొన్ని ప్రతులు. 3
ధర్మంబులు — పెక్కు ప్రతులు 4. తప్పకుండ వర్తిల్లుటయు — న ; వర్తిల్లుటయు
— పెక్కు ప్రతులు. 5. రవ్వద్ధియు — ఊ.జ. 6. నం జేసి — న.ల. 7. గురి
యటయు — పెక్కు ప్రతులు. 8. బ్రజావృద్ధియు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు
9. నై యున్న — అ.బౌ.డ.ధ. 10 భూమిదేవి — య.ర.వ. 11. సకలసురాసుర —
న ; సురముని గణ — య. 12 పాలికిం — ఖ.ట.

54 1. ప్రభృతి — త. 2. నిజాంశంబు — ఏ. 3. యంశమునున్ — భా. సం.

55 1. లకును హితా — ఈ.ఎ.ఖ.ర. 2. శ్రితమాయులు — వ. 3. కాములు — కొన్ని
ప్రతులు ; కాయులు — న. 4. మీద — ఋ.ఎ.న.

56 1. యసుర పక్ష — య ; యసుర వంశ — వ. 2. ద్వితీగురు — ట.వ.ర. 3. జా —
య ర. కొన్ని ప్రతులు. 4. వాయుపొంచె — డ.య. 5. భూరి — బౌ.మ.

57 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.

58 క. ఆదిత్య దైత్య దానవు, లాదిగఁ గల భూతరాశి ¹దగు సంభవమున్
మేదినిఁ దదంశముల మ, ర్హ్యోద్ధయ²ములు నాకుఁ జెప్పు మొగి నేర్పడఁగన్.

—: దేవదానవ ప్రముఖుల యుత్పత్తి క్రమము :-

సం. 1-59-9

59 వ. అనిన విని జనమేజయునకు వై శంపాయనుం డిట్లని చెప్పె ¹దొల్లి సకల జగదుత్పత్తి ² నిమిత్తభూతుండైన బ్రహ్మకు మానసపుత్రులైన మరీచియు నంగిరసుండును సత్రియుఁ ³బులన్యుండును బులహుండును గ్రతువును నను ⁴నార్మరు పుట్టిరందు మరీచికిఁ గళ్యప్రజాపతి పుట్టెఁ గళ్యపువలనఁ జరా చర భూతరాశి ⁵యెల్ల నుద్భవిల్లె ⁶నెట్లనిన బ్రహ్మదక్షిణాంగుష్ఠంబున దతుం డును వామాంగుష్ఠంబున ⁷ధరణియను స్త్రీయునుం బట్టిన ⁸యయ్యిరువుర కును.

60 క. సుతు లనఘులు వేవురు దమ, యుతులై యుదయించి సాంఖ్యయోగాభ్యాసో న్నతిఁ జేసిముక్తులై ¹భూ, రితేజు లందఱును నూర్వరేతసు లై నన్.

61 వ. పదంపడి యేఁబండ్రు గూఁతులుం బట్టిన వారల నెల్ల దతుం డపుత్రకుండు గావునఁ ¹బుత్రికరణంబు సేసి యందుఁ గీర్తి లక్ష్మీ ధృతి మేధాపుష్టి శ్రద్ధా క్రియా బుద్ధి లజ్జా మతులను ²వనితలఁ బదుండ్రను ధర్ముండను మనువున

58 1. కగు — ఐ.మ ర ; నగు—ఇ.ఈ.త.శ.ప. 2. మునుజెప్పునాకు—కొన్నిప్రతులు

59 1. దొల్లి—లేదు కొన్నిప్రతులు 2. హేతుభూతుం—ఐ.బ ; నిమిత్త హేతుభూతుం—మ ర.ల.శ.ప. 3. బులన్తియు — కొన్ని ప్రతులు. 4. నార్మరు కొడుకులు — అ.ఆ.ఊ.ప.ఓ.క.గ.జ డ ప.య.ర. 5. యెల్ల — కొన్నింట లేదు. 6. నది యెట్లనిన — కొన్ని ప్రతులు. 7. వీరణి [వారుణి — వరుణి]—అని కొన్నిప్రతులలో కలదు. సంస్కృత మూలమునందు దమసి భార్య పేరు కనబడలేదు 8. యయ్యిర్దరకును—పెక్కుప్రతులు.

60 1. పూరిత తేజులు వార లూర్వరేతసులై నన్—ర.

61 1. పుత్రికాకరణంబు — పెక్కు ప్రతులు. మ.వ ; పుత్రికాస్థాపయామాస సప్త పుత్రః ప్రజాపతిః 1-60-11 భం. 2 వనితల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

కిచ్చె నశ్విన్యాదు లై న యిరువదేడ్వరను జుండునకిచ్చె నదితి దితిదను కాలా నాయు స్సింహికా ముని కపిలా వినతా క్రోధా ³ప్రాధా⁴క్రూరా కద్రువ లను పదుమువ్వరను గశ్యపున కిచ్చె నం దదితియను దానికి ధాతృ మిత్రార్యమ శక్ర వరుడాంశు భగవివస్వత్పూష సవిత్త త్వష్టృ విష్ణు లనంగా ద్వాదశా దితుల్గులు పుట్టిరి⁵ మఱి యును.

62 క. దితి యను దానికి నప్రతి, హతబలుఁడు హిరణ్యకశిపుఁ డనఁబుట్టె సుతుం డతనికి నేపురు పుట్టిరి, ప్రతాప ¹గుణయుతులు సుతులు ప్రహ్లాదాదుల్.

63 వ. ఆ ప్రహ్లాద సంహ్లాదానుహ్లాద శిబి బాష్క యల యందుఁ బ్రహ్లాదునకు విరోచన కుంభ నికుంభు లనంగా మువ్వరు పుట్టిరందు విరోచనునకు బలిపుట్టె బలికి బాణాసురుండు పుట్టె దను వను దానికి ప్రచిత్తి శంబర సముచి ¹పులో మాసి లోమకేశి దుర్జయాదు లయిన దానవులు నలువుండు ²పుట్టిరి వారల పుత్ర పౌత్ర ³వర్గంబనఁఖ్యాతంబై ప్రవర్తిల్లెఁ గాల యను దానికి వినా శన క్రోధాదు ⁴తెనమండ్రు ⁵పుట్టిరి.

64 ఆ. ¹అజితశక్తియుతు²ల నాయువ యనుదాని, కజరు లధిక³వీరు లతుల భూరి భుజులు శక్రకిపులు పుట్టిరి నలువురు, ⁴విజర బలవీర వృత్రు లనఁగ.

3. 'ప్రావా', 'ప్రాధా' అనురూపములు సంస్కృతమూలముల గలవు. 4. 'అరిష్టా'భం. కొన్నిసంస్కృత ప్రతులలో 'క్రూరా' అనియు గలదు. 5. ఈ వచనముల యందెల్ల నామమాలలు అన్యోన్య విరుద్ధములై సంస్కృతముతో వివదించుచున్నవి

62 1. గుణ-మ య ర.ల స గుణహతులు—న.వ ; బలయుతులు — వా ; ప్రతాప దర్ప యుత సుతులు ప్రహ్లాదాదుల్ — ఔ.జ.ట.ప.

63 1 పులోమ ప్రముఖులైన దానవులు నలువుండు — పెక్కు ప్రతులు. 2. పుట్టిరి మరియు దను వంశంబున ననేక రాక్షసులు పుట్టిరి. అమృత ప్రలంబ నరక వాతాపి శత్రుతవన సద దనిష్టదనాయు దీర్ఘ జిహ్వలను పదుండు దానవులు పుట్టిన—ద ; దను పుత్రా మహారాజ దశదానవ పుంగవాః ఏకాక్షోమృత పావీరః ప్రలంబ నర కావపి వాతాపిశ్శత్రుతవనశ్శుభ్రైవ మహాసురః గవిష్టశ్శవ నాయుశ్చ దీర్ఘ జిహ్వశ్చ దానవః భం. 1-59-27, 28,3 సంఘాతంబు — ద. 4 తైన వారెనమండ్రు—య 5. పుట్టిరి మరియును—క.ర

64 1. అధిక—ఆ.ఔ.ర ; అమిత—య ; అతుల—స. 2 అనాయుష—ఆ.ఈ ఉ.బు. ఏ.శ ; అనాయుషి — య అనాయుః [[వధమ] [అనాయుషః (వష్టి) మూలము] 3 వీర్య—ఉ.ఒ.వా.శ. 4 విజయధీరవీర వృత్రులనఁగ ; వీరబల తితిక్ష విక్షతులన, విజయ వీర విలయ వృతులనంగ — ఇత్యాదిగాపార భేదము తెన్నో యున్నవి. కాని మూలమున "విజరో బలవీరేచ వృత్రశ్చైవ మహాసురః" భం. 1-59-32.

65 వ. మఱియు సింహిక యను దానికి రాహువుపుట్టె ముని యను దానికి భీమ
సేనోగ్రసేనాదు లయిన గంధర్వులు పదార్వురు పుట్టిరి ¹ కపిల యను దానికి
నమ్మతంబును గో²గణంబును³ శ్రాహ్మణులును ఘృతాచీ మేనకాదు లయిన
యన్నరసలును బుట్టిరి వినత యనుదానికి ననూరుండును గరుడండును బుట్టి
రందనూరునకు ⁴శ్వేని యను దానికి సంపాతి జటాయువులు పుట్టిరి ⁵క్రోధ
యను దానికిఁ గ్రోధవశగణంబు పుట్టెఁ ⁶శ్రాధ యనుదానికి సిద్ధాదులు
పుట్టిరి క్రూర యనుదానికి సుచంద్ర చంద్ర హంత్రాదులు పుట్టిరి కద్రువ
యనుదానికి ⁷శేష వాసుకి ⁸పురోగమానేక భుజంగముఖులు పుట్టిరి.

66 సీ. మఱి యంగిరసుఁడను మానసపుత్రున క¹య్యుతభృండు బృహస్పతియును
సంవర్తుఁడును గుణాశ్రయ²యోగసిద్ధి యన్ముఁతురు బుట్టి రక్కోడుకులందు
³విభుఁడు బృహస్పతి వేల్పుల కాచార్యుఁడై లోక⁴పూజితుఁడై వెలింగె
మానుగా నత్రి యన్మానసపుత్రున కుద్భవించిరి ధర్మయుతచరిత్రు

ఆ. లఖల వేద⁵వేదు ⁶లార్దుల నేకులు, దీప్తరవి సహస్రతేజు లనఘు
లధిక తర తపోమహత్త్వ సంభృతవిశ్వ, భరులు సత్యపరులు పరమమునులు.

65 1 సురభి— పెక్కు ప్రతులు , మూలమునందు కపిల యనియే కలదు. అమృతం
శ్రాహ్మణాగావో గంధర్వాప్స రసస్తథా, అపత్యం కపిలాయాస్తు పురాణేపరికిర్తితం
1-59-50 — భం 2. గణంబులును — వా. శ. కొన్ని ప్రతులు 3
మేనకా సవా జన్మాదులయిన — పెక్కు ప్రతులు. 4. శ్వేని — వా. కొన్ని
ప్రతులు 5. సింహికా సుషువే పుత్రం రాహుం చంద్రార్క మర్దనం సుచంద్రం
చంద్ర హస్తారం తదా చంద్ర విమర్దనమ్ క్రూరస్వభావం క్రూరాయాః పుత్రపౌత్ర
మనంతకమ్. భం. 1-59-30, 31. 6. అనుగ — పెక్కు ప్రతులు 7. శేషోఽ
నన్తో వాసుకిశ్చ తక్షకశ్చ భుజంగమః కూర్మశ్చ కులికశ్చైవ కాద్రవేయా మహా
బలాః — భం 1-59-40 8. ప్రముఖానేక—ఆ

66 1. య్యుతభృండు—స; భండార్కురు ప్రతియందు ఉతభృండు అనియే గ్రహింపఁబడెను.
పాదసూచికయందు 'ఉచభ్య' అనుపాఠమును గలదు 2 యోగసిద్ధా — అని
భం 3. విభుడు—స. పెక్కు ప్రతులు ; వినుము — వా. 4. సంపూజ్యుఁడై — మ.
5. వేదు—పెక్కు ప్రతులు 6 లార్దుల— వా. శ పెక్కు ప్రతులు.

67 వ. మఱియుఁ ¹బులన్తుండను మానసపుత్త్రునకుఁ ²సనేక రాక్షసులు పుట్టిరి
 పులహుండను మానస పుత్తునకుఁ గిన్నర కింపురుషాదులు పుట్టిరి క్రతు
 వను మానస పుత్త్రునకు సత్యవత పరాయణులైన పతంగ సహ
 చరులు పుట్టిరి ³పైతామహుండైన దేవుండను ⁴మునికిఁ బ్రజాపతి పుట్టె వానికి
 ధూమ్రా బ్రహ్మవిద్యా మనస్విని ⁵రతా శ్వసా శాండిలి ⁶ప్రభాత లనంగా
 నేడ్వరు భార్యలై రందు ధూమ్రకు ధరుండును బ్రహ్మవిద్యకు ధ్రువుండును
 మనస్వినికి సోముండును రతకు నహుండును శ్వసకు ననిలుండును శాండిలికి
 నగ్నియుఁ ⁷బ్రభాతకుఁ బ్రత్యాష ప్రభాసు ⁸లనంగా నెనమండ్రు వసు
 వోలు బుట్టి రందు ధరుండను వసువునకు ద్రవిణుండును ¹⁰హుతహవ్యవ
 హుండును ¹¹బుట్టిరి ధ్రువుండను వసువునకుఁ గాలుండు పుట్టె సోముం
 డను వసువునకు మనోహర యనుదానికి వర్చసుండును ¹²శిరుండును
 బ్రాణుండును రమణుండును బృథాయను కూతురును బుట్టిరి వృథకుఁ బదుండ్రు
¹³గంధర్వపతులు పుట్టిరి యహుండను వసువునకు జ్యోతి పుట్టె ననిలుం
 డను వసువునకు శివ యను దానికి ¹⁴పురోజవుండును నవిజ్ఞాతగతియును
 బుట్టిరి యగ్ని యనువసువునకుఁ గుమారుండు పుట్టెఁ బ్రత్యామం డను
 వసువునకు ఋషి యైన దేవలుండు పుట్టెఁ బ్రభాసుండను వసువునకు బృహ
 స్పతి చెలియలైన యోగ¹⁵సిద్ధికి విశ్వకర్మపుట్టె.

67 1. పులస్తీ యను— కొన్ని ప్రతులు. 2 సనేకులు — అ ఇ గ.ట.డ.న.య.ర
 రాక్షసాస్తు పులస్త్యస్య వానరాః కిన్సరాస్తథా। పులహస్య మృగాః సింహాః వ్యా
 ప్రూఃకింపురుషాస్తథా॥ భం ఈ వచనములు వంశక్రమము విషయమునను పేళ్ళవిష
 యమునను మూలముతోడను పరస్పరమును విరుద్ధములైయున్నవి పులహస్య
 మృగా స్సింహాః వ్యాప్రూయడా మహా మృగాః —॥ పి.పి.ఎస్ ॥ రాక్షసాశ్చ
 పులస్త్యస్య వానరాః కిన్సరాస్తథా యదాశ్చ మనుజువ్యాప్రు పుత్రాస్తస్యచధీరుతః॥
 వావిళ్లి॥ 3. ఈ వాక్యము వాచిళ్ళ వారి సంస్కృత భారతముతో సరిపోవుచున్నది.
 “పితామహో మునిర్దేవః తస్య పుత్రః ప్రజాపతిః॥ భం 1-60-16, పితా
 మహో మునిర్దేవః తస్యపుత్రః ప్రజాపతిః॥ పి పి ఎస్ ॥ ఇక్కడ పాదసూచియందు
 ‘పైతామహ, మనుర్దేవ’ అని యున్నది. 4. మునికి— పెక్కు ప్రతులు ; దేవ
 మునికి—న. దేవుండను మనువునకు—వా. 5. రసా—పి.పి.ఎస్. గి. 6. ప్రభాస—
 పెక్కు ప్రతులు. మూలమునందు ప్రభాత అనియే కలదు 1-60-19. 7. ప్రభాస—
 పెక్కు ప్రతులు. 8. ప్రభాసులుననంగా—అని యుండ నోవు 9 లును — వా.
 కొన్ని ప్రతులు. 10. హుతహవ్యవహుడు — పెక్కు తెలుగు తాళపత్ర ప్రతులలో
 లేదు కాని మూలమున గలదు 11 పుట్టె—న. 12. శిరుండు — వా.
 13. గంధర్వులు — పెక్కు ప్రతులు 14. పురోజవుండు—భం. పి.పి.ఎస్. పెక్కు
 తాళ పత్రప్రతులు; మనోజవుండు — వా. భండార్కరు పాదసూచి 1-60-24
 15. సిద్ధ — మూలము.

68 క. ఆ విశ్వకర్మ నిర్మిత. దేవ విమానుండు నిఖల దివ్యాభరణ

శ్రీ¹ విరచన పరితోషిత, దేవుండు శిల్ప ప్రజాపతియు² నై నెగడెన్.

69 వ. మఱియు స్థాణుకకు మానసపుత్రులైన మృగ వ్యాఘ్ర శర్ప నిర్మత్య జై కపాద
హిర్ముగ్ధ్య పినాకి¹ దహనేశ్వర కపాలి స్థాణు² భవు లనంగా నేకాదశ
రుద్రులు పుట్టిరి³ మఱి బ్రహ్మ డక్షిణస్తనంబున ధర్ముండను మనువు పుట్టె
వానికి శమ కామ హర్షు లనంగా మువ్వు⁴రు పుట్టిరి యామువ్వరకుఁ గ్రమం
బునఁ బ్రాప్తి రతి⁵ నందు లనంగా మువ్వరు భార్యలైరి సవిత్మనకు బడబా
రూపధారిణి యైన త్యాప్తికి⁶ నశ్వినులు పుట్టిరి బ్రహ్మ హృదయంబున
భృగుండు పుట్టె వానికిఁ గవిపుట్టె వానికి శుక్రుండు పుట్టి యసురుల కాచా
ర్యుండయ్యె వానికిఁ⁷ జండామర్క⁸ త్వష్ట్ర ధరాత్తు⁹ లనంగా నలువురు
గొడుకులు పుట్టిరి వా రసురులకు⁹ యాజకులైరి మఱియును.

70 సీ. విగతాఘుఁడైన యా భృగునకుఁ బుత్తుఁడై చ్యవనుండు పుట్టె భార్గవ²
వరుండు

జనవంద్యుఁ డతనికి మను³కన్యకకుఁ బుట్టె నూరుల⁴ నౌర్వుండు భూరికీర్తి
యతనికి నూర్వురు⁵ సుతులు ఋచీకాదు లుదయించి రఖిల భూవిదిత తేజు
⁶లందు ఋచీకున కొందంగ జమదగ్ని యను ముని పుట్టె నాతనికిఁ బుట్టి

68 1. విరచిత — పెక్కు తాళపత్రప్రతులు 2. నైవరగెన్ — పెక్కు ప్రతులు ;
ననబరగెన్ — ఊడ.ర.

69 1 భవనః — పి.పి.ఎస్; వామదేవుడని కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో కలదు. కాని
దానికి మూలము కనబడలేదు 2. భగ్గు — వా భవః—అనిమూలము. పెక్కు తాళ
పత్ర ప్రతులు 3. “మఱి” పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. రు కొడు
కులు—ఈ న. 5 నందీతు భార్యహర్ష చ్యవ అనిమూలము 6 నాశ్వినులు—వాళ
7. జండామర్క — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 8 త్వష్ట్రీధాతృభద్ర కర్ములనంగా —
న. పెక్కు ప్రతులు. 9. యాజకులైరి — పెక్కుప్రతులు ; యాజ్ఞీకులైరి — వా
మూలము— అసురయాజకాః 1-59-35.

70 1. విగతాఘుడైన — ఊ.ప 2. కులుండు — య. 3. కన్యకును — ఇ.బ.బె.బ.
4 నౌర్వుడనూరి కీర్తి — అ.బ.గ.జ ద న.ర. 5. సుతవరుల్ ఋచీకాదులు —
పెక్కుప్రతులు, ఋచీకస్తస్య పుత్రస్త. భం. 1-60-46. 6. లందు నాఋచీకున—

ఆ. రలఘుమతులు సుతులు నలుపురు వారిలో, బరశురాముఁడాదిపురుష⁷మూర్తి
దండితాహితుండు ⁸గొండుక యయ్యును, దద్దగుణములందుఁ జెద్ద యయ్యె.

71 వ. మఱియు బ్రహ్మకు ¹ధాతయు విధాతయు ననంగా నిద్దఱు మను సహా
యులై పుట్టిరి వారి²తోడన లక్ష్మి పుట్టె ³దానికి మానసపుత్త్రి⁴ లనేకులు
⁵పుట్టిరి ఋణునకు జ్యేష్ఠకు బలుండును ⁶సుర యను కూతురునుం బుట్టిరి
సురయంద ధర్ముండు పుట్టె నాయధర్మునకు నిర్మతికి భయ మహాభయ
మృత్యువు లనఁగా మువ్వురు పుట్టిరి మఱియుఁ ⁷దామకుఁ గాకియు శ్యేనియు
భాసియు ధృతరాష్ట్రీయు శుకియు నన నేవురు కన్యలు పుట్టిరి యందుఁ
గాకి యను దానికి ⁸సులూకంబులు పుట్టె శ్యేనియను దానికి ⁹శ్యేనంబులు పుట్టె
భాసి యను దానికి భాసగృధ్రాదులు పుట్టె ధృతరాష్ట్రీ యను దానికి హంస
చక్ర¹⁰వాకంబులుపుట్టె శుకియను దానికి శుకంబులు పుట్టె మఱియుం¹¹గ్రోధు
నకు మృగియు మృగమందయు హరియు ¹²భద్రమంసయు మాతంగియు
శార్దూలియు శ్వేతయు సురభియు సురసయు ¹³ననఁ దొమ్మండ్రు పుట్టి
రందు మృగియను దానికి మృగంబులు పుట్టె మృగమంద యనుదానికి ఋక్ష
చమర ¹⁴సృమరాదులు పుట్టె హరి యనుదానికి వాసరగణంబులు పుట్టె భద్ర
సయ.స. పెక్కు ప్రతులు 7. నినుడు — పెక్కు ప్రతులు. 8. గొండిక —
ఇ.బొ.చ.న.ర.శ.ప.స, గొండొక — మయ.స; కొండిక — కొన్ని ప్రతులు

71 1 ద్వైపుత్ర బ్రహ్మణస్త్యశ్చైవ యయోన్తిస్థతి లక్షణమ్ లోకేధాతా విధాతాచ
యాన్తితౌ మనునాసహ 1-60-49 ఇచ్చట బౌద్ధప్రతిలో సూర్య చంద్ర సంశరాజాల
వట్టితో గూడిన పెద్ద వచన మున్నది 2. తోడనె (స) లక్ష్మియుంబుట్టె —
పెక్కు ప్రతులు 3. దానికి — పెక్కు ప్రతులు, లక్ష్మికి — వా. 4. పుట్టిరి
మఱియు — పెక్కు ప్రతులు. 5. ఋణ్యః పుత్రం బలం విద్ధి సురాం చ సురసందిసీమ్.
1-60-51. సురసందిని యని కొన్ని ప్రతులు. 6. వారికి — ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.
ఋ ఎ.వ.ట.జ.త.ప.బ.; ఇచ్చట మూలమున 'తామ్ర' అని కలదు.
తామ్రాతుసుమవేదేనీ 1-60-54 వానికి — ఐ.ఉ 7. కన్యకలు పెక్కు
ప్రతులలో లేదు; కూగులు — బ.ఉ.ర. 8. గాకో లూకంబులు పుట్టె — పెక్కు
ప్రతులు. 9. శ్యేన కపి²తంబులు — పెక్కు ప్రతులు; శ్యేన గృధ్రాదులు —
త. 10. వాకబక బలా³ టిట్టి⁴తంబులు — పెక్కు ప్రతులు. 11. నవక్రోధవశా
నారీః ప్రజ్ఞా⁵ వ్యోగ్యసంభవాః స్ఫుగించమృగ మందాంచ హరిం భద్ర
మనామపి. భం. 1-60-59; కశ్యపునకు మృగియనుదానికి — పెక్కు ప్రతులు.
12 భద్రమందయు — ర, భద్రమందయు — కొన్ని ప్రతులు; భద్రమతియు —
ఆ.న. 13. ననలయు ననఁబడుండ్రు — శ.ప; ఐ.బ.మ.య.ర. లలో సురభి లేదు —
ఎనమండ్రు పుట్టిరని కలదు. 14. సృమర — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

మనస యనుదానికి ¹⁵నై రావణంబు పుట్టెనై రావ¹⁶ణంబునకు దేవనాగంబులు పుట్టె మాతంగి యనుదానికి ¹⁷గజంబులు పుట్టె శార్దూలి యనుదానికి సింహ వ్యాఘ్రంబులు పుట్టె శ్వేత యనుదానికి దిగ్గజంబులు పుట్టె సురభి యనుదానికి ¹⁸రోహిణియు గంధర్వియు ¹⁹ననలయు ననం బుట్టి రందు రోహిణికిఁ బశుగణంబులు పుట్టె ²⁰గంధర్వి ²¹యనుదానికి హయంబులు పుట్టె ననలకు గిరి వృక్ష లతా గుల్మంబులు పుట్టె ²²సురసకు సర్పంబులు పుట్టె నిది ²³సకల భూత సంభవ ప్రకారంబు.

72 చ. దివిజమునీంద్రదానవవితి ప్రభవాది సమస్త భూత సం

భవముఁ గృతావధాను లయి భక్తి మెయిన్ విను¹చున్న పుణ్య మా నవులకు ²నిక్కువం బగు మనఃప్రియ నిత్యసుఖంబులుం జిరాయువు బహుపుత్త్ర³లాభ⁴విభవోన్నతియున్ దురి⁵ప్రశాంతియున్.

—: దేవదానవాద్యంశములచే భూమియందుఁ బుట్టిన వారి క్రమము :-

సం. 1-57-84

73 వ. మఱియు మర్త్యలోకంబునందు దేవ దైత్య ¹దానవుల యంశావతారంబు²ల వివరించెద వినుము.

15. నై రావణంబు — కొన్ని ప్రతులు. 16. వణంబు — పెక్కు ప్రతులు. 17. మాతంగంబులు—అ.ప.క. మదగజంబులు — ద 18. రోహిణియు భద్రాంగియు; పెక్కుప్రతులు. తథా దుహితరౌ రాజన్ సురభిర్వై వృజాయత రోహిణీం చైవ భద్రంతే గంధర్వీంతుయశస్వీనీమ్ భం 1-60-64 19 ననలయు—అనునది పెక్కు ప్రతులలో లేదు విమలామపి భద్రంతే హ్యనలామపి భారత — వావిళ్లి వారి తెలుగులిపి ప్రతి 20. భద్రాంగికి — పెక్కు ప్రతులు. 21. యనుదానికి... ..ననలకు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు సప్తపిండ ఫలాన్వృతా ననలాపి వృజాయత. భం 1-60-66 22. సురసకు..... పుట్టె — కొన్ని ప్రతులలో లేదు (గృ) రుహయను దానికి వృక్షంబులును వీరుధయను దానికి లతాగుల్మంబులును బుట్టె — ద పుష్పైః ఫలగ్రహాన్ వృక్షాన్ రుహాయాః ప్రసతాన్ విభో... లతాగుల్మానివల్ల్యశ్చ త్వక్తార త్వణజాతయః వీరుధాయాః ప్రజాస్తాస్యః —పి.పి. యస్ 1-57-74,75. 23 సకల చరాచరభూత — ఊ బ

72 1 చుందు — పెక్కు ప్రతులు. 2 విశ్రుతంబగు — జ.డ. 3. విభవోన్నతులున్ — అ.ఉ.ఎ.ప.ఐ.గ.ఓ.ఁ.డ.త.ప.బ.య. 4. తోవశాంతియున్ — జ.డ.

73 1. దానవాదుల — అ.ప.ఐ.క.గ.న; దానవయక్ష పక్షిగంధర్వాదుల యంశావతారంబున బ్రభవించిన వారల తెరంగు వినుము — ఊ ఓ.య. 2. ల వివరించెద — పెక్కు ప్రతులలో లేదు; లుచెప్పెద — జౌ.

- 74 క. యాదవవంశంబున ¹జగ, దాదిజుడగు విష్ణుదేవు నంశంబున ను
త్పాదిల్లె గృష్ణుఁ ²డవగత, భేదుఁడు వసుదేవ దేవకీదేవులకుఁ.
- 75 క. ¹శ్రీ²వెలుగ ³రోహిణికి వసు,దేవున కుదయించె విష్ణుదేవాంశమునఁ
భూవంద్యుఁ డనంతుఁడు బల,⁴దేవుండు ప్రలంబముఖ్య దితిజాంతకుడై .
- 76 వ. ¹మఱియు సత్కుమారు నంశంబునఁ బ్రద్యుమ్నుండు పుట్టె నప్పరసల
యంశంబులఁ గృష్ణుని పోడశసహస్రాంతఃపుర వనితలు పుట్టి రయ్యయి
వేల్పుల యంశంబుల²యదువృష్టిభోజాంధక ³వంశంబుల ⁴వీరు లనేకులు
పుట్టిరి ⁵మఱియు.
- 77 క. ముదమునఁ బ్రభాసుఁ డను నెని,మిది ¹యగు వసునంశమునను మేదిని భీష్ముం
డుదయించె సర్వవిద్యా,విదుఁ డప²జిత పరశురామ వీర్యుఁడు ³బలిమిఁ.
- 78 క. ¹అనఘుఁడు సురగురు నంశం,బునను భరద్వాజు కలశమునఁ బుట్టె శరా
సన విద్యాచార్యుఁడు ²భూ, ³వినుతుఁడు ద్రోణుండు నిఖిల వేదవిదుడై .
- 74 1 జగదధీశుడగు — ఊ.ప ఓ క ట ప ద.య; జగదాధారుడు విష్ణు — జ ;
2. డనుగతభేదుడు — మ
- 75 1 ఈ పద్యము ఎ ప్రతిలో లేదు 2. వెలయు — ఇ.య; వెలయ — ర
కొన్ని ప్రతులు. 3 రోహిణి వసుదేవులకుదయించె — న. 4. దేవుడన — ర.
- 76 1 లక్ష్మీయంశంబున... రుక్మిణి యుదయించె — సనత్కుమార — వా శ.శ.ప.
2. వృష్టియదుభోజాంధక — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు 3 వంశంబుల యంద
నేక — ఇ.ఈ.ప.మ. 4 వీరుల — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. మఱియు —
పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 77 1. యవ — గి.చ.శ.ప 2. గత — గ.గి.చ.ల.ప. 3. పోరన్ — ర.స.
- 78 1 అనఘుడగుశుక్రనంశం—ల.స; అనఘుడయి శుక్రయ.ర; అనఘుండై శుక్రాంశం—
మ; ద్రోణుఁడు శుక్రనంశమునఁ బుట్టినట్లు ఆధారము లేదు. ఇచ్చట మూలము
'బృహస్పతేర్బృహత్కీర్తే ర్దేవదేర్విద్ధిభారత అంశాద్ధోణం సముత్పన్నమ్ భార
ద్వాజమయోనిజమ్' 1-81-83. 2. జన—య. 3. వినుతుడగు ద్రోణు డఖిల
విద్యావిదుడై — స.

79 క. ¹అలఘుఁడు కామక్రోధా, మల ²యేకత్వమున బుట్టె ద్రోణుఁడు మహా
బలుఁ డశ్వత్థామ పు, ప్రశయాంతకుఁ డస్త్రశస్త్ర ³పరిణతుఁ డగుచున్.

80 వ. ¹మఱియు నేకాదశ రుద్రుల యంశంబునఁ గృపుఁడు పుట్టె సూర్యనంశం
బునఁ గర్ణుండు పుట్టె ద్వాపరాంశంబున శకుని పుట్టె ²నరిష్టాపుత్తుం డయిన
హంసుండును గంధర్వ ³విభుండు దృతరాష్ట్రుం డయి పుట్టె ⁴మతి యను
వేల్పు గాంధారియై పుట్టె ⁵నయ్యిద్దఱకుం గలియంశంబున దుర్యోధనుండు
పుట్టెఁ బౌలస్త్యభ్రాతృవర్గంబు ⁶దుశ్శాసనాది దుర్యోధనానుజశతంబై పుట్టె
హిరణ్యకశిపుండు శిశుపాలుండై పుట్టె ⁷సంహ్లాదుండు శల్యుండై పుట్టె ⁸నను
హ్లాదుండు ధృష్టకేతుండై పుట్టె శిఖియనువాఁడు ⁹ద్రుముండై పుట్టె బాష్క
ళుండు భగదత్తుండై పుట్టె పిప్రచిత్తి యను దానవుండు జరాసంఘుండై పుట్టె
నయశ్శిరుండును నశ్వ ¹⁰శిరుండును నయశ్శంకుండును గగన మూర్ధుండును
వేగవంతుండును నను వారేషరు దానవులు గేకయరాజు లయి పుట్టిరి కేతు
మంతుం డమితౌజుండై పుట్టె స్వర్భానుం డుగ్రసేనుండై పుట్టె జంభుండు
విశోకుండై పుట్టె చక్వతి కృతవర్మయై పుట్టె వృషపర్వుండు దీర్ఘప్రజ్ఞుండై
పుట్టె నజరుండు మల్లుండై పుట్టె నశ్వగీర్వుండు రోచమానుండై పుట్టె
సూక్ష్ముండు బృహద్రథుండై పుట్టెఁ దుహుండుఁ డనువాఁడు సేనాబిందుండై
పుట్టె నేకచక్రుండు పృథివింధ్యుండై పుట్టె విరూపాక్షుండు చిత్రవర్మయై

79 1. అలకమెయి — వ 2. యంశంబునందు — అ ఋభౌదన 3. పరిణత
మఱియై — ఇ ఉ ఋ ఐ బ. క త. ద. న. స; పరిణతు డుర్విన్ — అ ఈ ఉ ఐ ఎ ప.
గ డ ఘ య ర.

80 1 మఱి — ర. 2 నరిష్ట పుత్తుండయిన — పెక్కు ప్రతులు 3 పతి —
పెక్కు ప్రతులు 4. సుమతి — అ. భౌ జ. డ. త భం (పారాం) 5 మఱియు నయ్యిద్ద
ఱకుం — చ త వా. శ. ప శ, నయ్యిరువురకు — ఈ ఉ. ఓ న. 6 దుశ్శాసనాది —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు. కాని మూలమున గలదు. పౌలస్త్యా భ్రాతృరస్స ర్షే జ్జి
రే మను జేష్టిహా శతం దుశ్శాసనాదీనాం సర్వేషాం క్రూరకర్మణాం 1-81-82
7. సంహ్లాదుండు — భం. 8. ననుహ్లాదుండు — భం. 9. ద్రుమ ఇత్యభి
విఖ్యాతః — సంస్కృతమూలము; ద్రుమసేనుండై — వా. శ; గ[ం] ద్రుమ
సేనుండై పుట్టెనని మూలము 1-81-32 10. శిర్వుండు — వా. శ. అయశ్శిరా

పుట్టె ¹¹హనుండును నహరుండును సుబాహుబాహ్నికులై పుట్టిరి ¹²చంద్ర
వృక్షుండు ముంజకేశుండై పుట్టె నికుంభుండు దేవాపియై పుట్టె శరభుండు
సోమదత్తుండై పుట్టెఁ జంద్రుండు ¹³చంద్రవర్మయై పుట్టె నర్కుండు
ఋషికుండై పుట్టె మయూరుండు ¹⁴విశ్వంజై పుట్టె సుపద్ముండు ¹⁵కోర్కె
కీర్తియై పుట్టె రాహువు కోర్కెయై పుట్టెఁ జంద్రహంస శునకుండై పుట్టె
నశ్వం డనువాఁ డశోకుండై పుట్టె భద్రహస్తుండు నంబుండై పుట్టె దీప్త
జీహ్వండు గాశిరాజై పుట్టెఁ జంద్రవినాశనుండు జానకియై పుట్టె ¹⁶బలీసుండు
పౌండ్రమత్స్యంజై పుట్టె వృక్షండు మణిమంతుండై పుట్టె ¹⁷గాలాపుత్త్రు
తనమండ్రు క్రమంబున జయత్సేనాపరాజిత ¹⁸నిషాదాధిపతి శ్రేణిమన్మహా
జోఽభీరు సముద్రోసేన బృహత్తులై పుట్టిరి క్రోధవశ ¹⁹గణంబు వలన మద్రక
కర్ణవేష్ట సిద్ధార్థ కీటక సువీర సుబాహు మహావీర బాహ్నిక క్రథ విచిత్ర
సురథ శ్రీమన్నీల చీరవాసో భూమిపాలు దంశవక్త్ర రుక్మి జనమేజయాషాఢ
వాయువేగ భూరితేజ ఏకలవ్య సుమిత్ర వాటధాన గోముఖ కారూషక
తేమధూర్తి శ్రుతాయు రుద్రవహ బృహత్సేన తేమోగ్రతీర్థ కుహర మతిమ
దీశ్వరాదులనేకులు పుట్టిరి కాలనేమి కంసుండై పుట్టె స్త్రీపుంస రూపధరుం

అష్టశిరా అయశ్శంకుశ్చవీర్యవాన్. 1-61-10 11 హరస్త్యరిహరోవీర 2 ఆసీ
ద్యోదానవోద్ధమః సువాస్తు (సుబాహు) రితివిఖ్యాతః సజ్జన్మనుజర్షభః అహరస్తు
మహాతేజాః శత్రువహడయంరః బాహ్నికోనామరాజా స బభూవప్రథితక్షితౌ
1-61-24, 25. 12 నిచంద్రశ్చంద్ర వక్త్రీశ్చ - అని మూలము 13. చంద్రస్తు
దితిశక్త్యై తోకేతారాధిపీదుః చంద్రవక్త్రేతి నిఖ్యాతః కాంధోజానాం సరాధిపః
పి పి ఎస్ అర్క-ఇచ్ఛభిఖ్యాతోయస్తు దానవపుంగవః షషికో (ఋషికో) నామరాజా
22 సీతబహుస ఋషిస్తమః 14. పసుంజై - వా 15. కాలకీర్తి - భం.
16. బలవీర - భం, ప్రవీర - పి.పి ఎస్. 17 కాలకాయాస్తు - భం. 18.
నిషధాధిప - వా.శ

19 క్రోధోవిచిత్రః సురసః శ్రీమాన్నీలశ్చ భూమిపః వీరదానూచ కౌరవ్య
భూమిపాలశ్చ నామితః దంశవక్త్రీశ్చ నామాసీత్ దుర్జయశ్చైవ నామతః రుక్మీచ
నృపశార్దులో రాజాన జనమేజయః ఆషాడో వాయువేగశ్చ భూరితేజా స్తథైవచ
ఏకలవ్య స్సుమిత్రశ్చ వాటధానో 2 భ గోముఖః కారూషకాశ్చ రాజానః తేమధూర్తి
స్తథైవచ శ్రుతాయు రుద్రవహైవ బృహత్సేన స్తథైవచ తేమోగ్రతీర్థః కుహరః
కలింగేషుసరాధిపః మతిమాన్ శ్చ మనుష్యేంద్ర ఈశ్వరశ్రేణివిశ్రుతః గణాత్కౌ
ధవశాదేవం రాజపూగో 2 భవక్షితౌ - ఇందు వేరే అచ్చులో నున్న పదములు తెలుఁ
గుతో సమన్వయించుచున్నవి. తక్కినవి కొంచెము భిన్నముగా నున్నవి “మద్రక”

దైన గుహ్యకుండు శిఖండియై పుట్టె షరుద్గశాంశంబునఁ బాండురాజు పుట్టె.

- 81 క. మరుతుల యంశంబునఁ బుట్టిరి మువ్వురు వివిధ రణ¹పటిష్ఠ బలులు సు
స్థిరయశులు ద్రుపద సాత్యకి, నిరాట భూపతులు భువనవిశ్రు²త³ చరితుల్.
- 82 క. మాండవ్యుం డను మునివరు, చండతర క్రోధజనిత శాపంబున ధ
ర్ముం డఖిల ధర్మతత్త్వ విదుం¹డగు విదురుఁ డనఁ జేర్చితో నుదయించె²
- 83 క. ప్రియ మొనరఁగ సిద్ధియు బుద్ధియు ననుదేవతలు వసుమతిని గుంతియు మా
ద్రియునై పుట్టిరి పాండు, ప్రియ పత్నులు నిఖిల జగదభీష్ట చరిత్రల్.
- 84 నీ. యమునంశమునఁ బుట్టె నధిపతి ధర్మజుం డనిలాంశమునఁ బుట్టె ననిల¹జుండు
శక్రాంశమున ధనంజయుఁ డుదయించె ²నశ్వరులయంశము³ల నూర్జితులు
నకుల
సహదేవులనవద్య చరితులు పుట్టిరి శ్రీమూర్తియై యాజ్ఞ సేని పుట్టె
నగ్నియంశమున జితారి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనఁ బుట్టె ద్రుపదరాజాన్వయమున
అ. ననఘ యిది సురాసురాంశావ⁴తారకీ, ర్తనము దీని ⁵భక్తిదవిలి వినినఁ
జదివి నను సమస్త జనులకు నఖిల దే,వాసురాదు లిత్తు రభిమతములు
- 85 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.

మొదలు “బాహ్లిక” వరకు కొన్ని పేర్లు మూలమువలెవు తాళవలె ప్రతులీ పేళ్ల విష
యమున మిక్కిలి భేదించుచున్నవి

- 81 1. పరిష్క - ప; ప్రకృష్ట - త. 2. శార్యుల్ - పెక్కు ప్రతులు. స; కీర్తుల్ -
ఎ ట.త.ద
- 82 1. నై - వా శ; డగు విదురుడయి పేర్చితో - ఇ ఉ.బ.గ డ.ద.బ.మ.
- 84 1. సుతుకు - పెక్కుప్రతులు 2. నా - వా శ. 3. న - పెక్కు ప్రతులు.
4. తరణ - మ. 5. వినినఁ దవిలిభక్తి - వా.శ.

86 సీ. అభ్యస్త వేదవేదాంగులు ¹విధిదత్త దక్షిణా²ప్రీణిత' ధరణిదేవు
లనవరతాశ్వమేధావభృథస్నాన పూతమూర్తులు కృతపుణ్యు లహిత
వర్గజయుల్ ప్రాప్త వర్గచతుష్టయల్ ³సత్త్వాది సద్గుణ జన్మనిలయు
లా భరతాది మహామహిపాలకు లిద్ద⁴యశోర్ధ్వ లెందేనిఁ బుట్టి

ఆ. రట్టి ⁵పౌరవాన్వయంబుఁ జాండవన్వప, రత్నములకు వారిరాశి యైన
దాని వినఁగ ⁶వలతుఁ దద్దయుఁ ⁷బ్రీతితో, విప్రముఖ్య నాకు విస్తరింపు.

87 వ. అని యడిగిన జనమేజయునకు వై శంపాయనుం డిట్లనియె.

—: కౌరవ వంశ వివరణము :-

సం. 1-70-10

88 చ. నిరుపమ ధర్మచూర్గ పునిష్ఠితులై మహియెల్లఁ గాచుచుం
బరగిన తొంటి పూరు కురుపాండు మహిశుల ¹పేర్నిఁ జేసి భూ
భర వహనక్షమం బగుచుఁ బౌరవ కౌరవ పాండవాన్వయం
బురుగుణ సంపదం ²బెరిగి యొప్పె సమస్త ³జగత్ప్ర⁴సిద్ధమై.

89 వ. అది యెట్లనినం ¹దొల్లి దాక్షాయణి యైన యదితికిఁ గళ్యపునకుం బుట్టిన
వివస్వతునకు వై వస్వతుండను మనువును యముండును శనై శ్చరుం
డును ²యమునయుఁ ³దవతియు ననం బుట్టిరందు వై వస్వతుండను
మనువు వలన ⁴బ్రహ్మణక్షత్రియ వై శ్యకూద్రాదు లైన మానవులు పుట్టిరి

86 1 విద్యుక్త — చ ర.శ.ష.స; వివిధాన్త్ర శస్త్రధను ర్వేదసత్ప్ర¹వీణు — బా త.
2. తర్పిత — ఏ. గ.మ శ ష స. 3. సత్త్వాది — పెక్కు ప్రతులు. య స.
4. యశోమూర్తులెందు — ద ల శ ష స; యశస్కులెందేని — య. 5. కౌరవా —
చా.శ. 6. వలయు — ఊ ట 7. వేడ్కతో — మ.

88 1. శక్తిఁజేసి — వ 2. వెలిగి — పెక్కుప్రతులు 3 జగద్ధితంబుగన్ —
ప.వ. 4. సిద్ధియై — ఊ టా.క.బ.ర.

89 1. దొల్లి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. మార్తాండస్వయమీచాపి సుతారాజన్
వ్యజాయత 1-59-15 పి.పి.ఎస్ 3. సావిత్రియుఁ దవతియు—మ ; సరస్వతియు
దవతియు — డ 4 బ్రాహ్మణక్షత్రియ — కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు.

మఱియు ⁵వానికి వేనప్రముఖులైన రాజు, లేబండు పుట్టి వంశకరులై తమ లోన యుద్ధంబు సేసి ⁶మడిసిరి మఱియు నమ్మచుపుత్రియైన యిల యను దానికి సోమపుత్త్రిండైన బుధునకుఁ బురూరవుఁడు పుట్టి చక్రవర్తియై.

90 క. ఇమ్మహిఁ ¹ద్రయోదశ ద్వీపములు ²దనోశ్వార్యశక్తిఁ జాలించి మదాంధ్యమున విప్రోత్తమవి, త్తములు దానపహరించె ధనలోభమునన్.

91 క. విని దాని నుడువఁగా బ్రహ్మనియుక్తుండై సనత్కుమారుఁడు మహికింబనుదెంచె బ్రహ్మలోకం, బుననుండి యనేక దివ్య మునిసంఘముతోన్.

92 వ. పురూరవుండున్ రాజ్యగర్వంబున నమ్మును¹లకు దర్శనంబీ నొల్లక ²పరిహరించిన సలిగి వారలు వాని నున్మత్తుంగా శపియించిన వాఁడు గంధర్వ లోకంబున నూర్వశీసహితుండై యుండెనట్టి పురూరవునకు నూర్వశికి నాయువు ధీమంతుండు నమావసువు దృఢాయువు వనాయువు శతాయువు నను నార్వురు గొడుగులు పుట్టిరం దాయువునకు స్వర్భానవి యనుదానికి నహుష వృద్ధ శర్మ రజిగయానేనసు లనంగా నేవురు పుట్టి వారియందు నహుషుండు రాజ్యాభిషిక్తుండై.

93 మ. చతురంభోధి పరిత భూవలయమున్ సద్వీప సారణ్య స షితిభృత్కంబగుదాని భూరిభుజశక్తిం జేసి ¹పాలించుచుం గ్రతువుల్ నూటొనరించి కీర్తివెలయంగా డిక్కుల్ నిర్జితా హితుడై యానహుషుండు దాఁ బడసె దేవేంద్రత్వముం బేర్పితోన్.

5. వానికి — లేని ప్రతులు — క.మ 6. దివంబున కరిగిరి — న; మడిసిరి — బొ.జ.ట త ద ప; చనిరి — వా.

90 1. నవద్వయ — య; ఇచ్చట మూలమున త్రయోదశ ద్వీపములని మ,లో కలదు. “త్రయోదశసముద్రస్య ద్వీపానశ్చన్ పురూరవాః” 1-70-17 2. దోశ్వార్య శక్తి — న. 3. బాహుశక్తి — ఎ.క.జ.ట త.న

92 1. ల కవసరం — ఊ.ట క.ర.స 2. యపహసించిన — వా శ. “ప్రత్యగృహ్ణాన్న చాప్యసౌ” 1-70-19 3. నహుషం వృద్ధశర్మాణం రజిం రంభమనేనసం — భం 1-70-23

93 1. రక్షింపుచున్ — ఒ గ.త.ర.వ, రక్షించుచున్ — అ.బు.బొ.ఖ.డ.

94 వ. అట్టి నహుషునకుఁ ¹బ్రియవాస యనుదానికి ²యతి యయాతి సంయాత్యా
యా³త్యయతి ⁴ధ్రువులనంగా నార్వురు పుట్టిరందు యయాతి రాజై యనేక
యాగంబులు సేసి శుక్రపుత్ర్రియయిన దేవయానియందు యదు తుర్వోసులును
వృషపర్వపుత్ర్రియయిన శర్మిష్ఠయందు ద్రుహ్యను పూరులు ననంగా
⁶నేవురు కొడుకులం బడసి రాజ్యంబు సేయుచు శుక్రశాపంబున జరాభార
పీడితుండై కొడుకుల ⁷నందఱం బిలిచి యిట్లనియె.

95 సీ విష యోవభోగాభి¹లసణ మింకను నాకు వదలగ పెరుగుచున్నదియుఁగాన
నందనులార మీ యందొక్కరుండు నాదగు జరాభారంబు దగిలి తాల్చి
తనజన్మంబు నాకొనరంగ ²నెవ్వఁడీనోపు నాతండ నద్వీపసకల
ధారుణీసామ్రాజ్య భారయోగ్యుండగు నని యడిగిన నగ్రతనయుఁ డయిన

ఆ. ³యదుపుఁ దొట్టి సుతులు ముదిమికి నోవక, తలు⁴వాంచి యున్న వెలయఁ
దండ్రి
పనుపుఁ జేసి ముదిమిగొని బన్ధనంబిచ్చెఁ, బూర్కుడను సుశుండు భూరి⁵కీర్తి.

96 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె

94 1. బ్రియంపద — వా స. శ, బ్రియమాసస — స.శ. కొన్ని ప్రతులు.
ప్రియవాస — భం “నహుషోజనయామాసషట్సుత్రాన్ ప్రియవాససి” 1—70—28.
2. యతిం యయాతిం సంయాతి మాయాతిం పాంవముద్ధవమ్ భం. 1—70—28 3
లయతింధ్రువం — భం పారాంతరము. 4. ‘ఉద్ధవ’—అని కొన్ని ప్రతులు. 5.
సులను నిర్దణు గొడుగులంబడసె— వా శ. 6. మువ్వరు—వా శ. 7 నందఱం—
పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

95 1. లాపమింకను — ఏ ఐ.కౌ.క ప 2 పుత్తుఁడెవ్వంఁడేని చాల్చునాతండు సకల
నద్వీపధారుణీ సామ్రాజ్య యోగ్యుఁడునగునని యడిగిన నగ్రసుతుఁడుయదుఁడు —
య 3. యదుని దొట్టి — త వ. 4. వంచియున్న — క ర 5 కీర్తి — పెక్కు
ప్రతులు; యశుఁడు—వా కొన్ని ప్రతులు.

—: యయాతి మహారాజు చరిత్రము :—

సం. 1-71-3

- 97 తే. వర్ణధర్మముల్ గాచుచు వసుధయెల్ల,¹నఘచరితుడై యేలిన యయ్యయాతి
భూసురోత్తమ ²భార్గవపుత్రియైన,³దేవయానిని దానెట్లు దేవిఁ జేసె.
- 98 తే. ¹విపుల తేజంబునను దపోపిర్యమునను, జగదనుగ్రహనిగ్రహశక్తియుక్తుఁ
డయిన యట్టి యయాతికి నలిగి యేమి, కారణంబున శాపంబు కావ్యుడిచ్చె.
- 99 వ. ¹మఱియు నస్మద్వంశకరుండయిన యయాతిచరితంబు వినవలతుంజెప్పు మని
యడిగిన వానికి వై శంపాయనుం డిట్లనియె.
- 100 క. మనుజాధిప వృషపర్వుండు,దను దానవపతికి శుక్రుఁ డాచార్యుండై
యనిమిషవిరోధులకుఁ¹బ్రయ, మొనరించుచు వివిధ ²విధిన యోపాయము
లన్.
- 101 క. దేవాసుర రణమున గత, జీవితులుగు నసురవరులఁ జెచ్చెర మృతసం
జీవని యను ¹విద్యుఁ బున,రీవులఁగాఁ బ్రతిదినంబుఁ జేయుచు ²నుండెన్.
- 102 వ. దాని నెఱింగి దేవతలెల్ల ¹నతిభీతులై యసురుల నోర్వనోపక శుక్రువలన
²మృత³సంజీవని వడసి తేనోపునట్టి ⁴మహాసత్త్వం ⁵దెవ్వండుగునో యని
విచారించి బృహస్పతిపుత్రుండయిన కచుని⁶కడకుం జని యిట్లనిరి.
- 97 1 నమల — ట ద వ వ. 2 బ్రాహ్మణ — వ. 3 దేవయాని — అనుదానికి
'దేవయాన' అనురూపము బెక్కుప్రతులలోఁగనఁబడుచున్నది మూలము 'దేవయాని'
- 98 1. విమల — ర.
- 99 1. అదియునుంగాక — ర.
- 100 1. హిత — పెక్కు ప్రతులు. 2 గుణ — త; గతి — ర.
- 101 1. విద్యను సంజీవులుగ — కొన్ని ప్రతులు, విద్యను సంజీవితులుగ — ఊ.బు.ఖ;
విద్యను బునర్జీవితులుగ — జ.య 2. నుండున్ — ఆ.ఎ.డ.త.ర; నున్నన్ — ఈ.
- 102 1. 'నతి' — పెక్కింట లేదు. 2. 'మృత' — పెక్కింట లేదు. 3. సంజీవని విద్య
వడసి — ఈ. 4. మహాత్ముండెవ్వడో — ద న.ర. 5. దెవ్వండు గలండొకో —
బౌ.త. 6. కడకువచ్చి — పెక్కు ప్రతులు.

- 103 క. ¹పోరను మృతసంజీవని, కారణముగ నిహతులయ్యుఁ గా రసురవదుల్
వారల ²నోర్వఁగ మనకతి, భాము దుర్వార³వీర్యబలయుతు లగుటన్.
- 104 క. మనపక్షంబున వార,ద్దనుజులచే నిహతు¹లయ్యుఁ దగ మృతసంజీ
వని లేమిఁజేసి ²యమసా,దనమున ³కరుగుదురు ⁴వీర్యదర్శితులయ్యున్.
- 105 క. కావున మృతసంజీవనిఁ, దేవలయును శుక్రవలన ¹ధృతిఁ బడసి ²తప
శ్శ్రీవిభవ దాని ³బలమునఁ,గావంగా వలయు సుర⁴నికాయ బలంబున్.
- 106 క. బాలుండవు ¹నియమవ్రత,శీలుండవు నిన్నుఁ బ్రీతిఁ జేకొని తద్వి
ద్యా²లలనాదానముఁ గరు,ణాలయుఁడై చేయు ³నమ్మహాముని నీకున్.
- 107 వ. దుహితృస్నేహం¹బునం జేసి యద్దేవయాని పలుకులు శుక్రం²డతి క్రమిం
పండు గావున సీనేర్చువిధంబున దానిచిత్తంబు వడసి శుక్ర నారా³ధించిననీ
కిష్టసిద్ధి యగునని దేవతలు ప్రార్థించి పంచినం గచుండును దేవహితా
ర్థంబు వృషక్షర్వుపురంబునకుం జని ⁴యందు ⁵వేదాధ్యయన శీలుండయి
సకల⁶దైత్య⁷దానవ గణోపాధ్యాయుం డయి యున్న శుక్రం గని నమస్క
రించి యిట్లనియె.
- 108 1 పోరున — ఇ.ఎ.చ.ర.శ.ష ; పోరన్ — ర. 2. గెలువగ — ఆ. 3. వీర — పెక్కు
ప్రతులు.
- 104 1. లగుచుడడయకసంజీ — పెక్కు ప్రతులు. 2. యమునిసదన — ఎ.ఐ.క ; శమను
సదన — చ.ల.పి.శ.ష. 3. కేగెదరు — మ. 4. శౌర్య — ఆమర
- 105 1. ధృతివడసి — య.ర. 2. వచశ్శ్రీ — ఉ.ఉ. బ.ట.గ.జ.త. 3. పెంపున —
ర.స. 4. నికాయమునెల్లన్ — ఖ.స; నికాయంబెల్లన్ — ఉ.ఉ.
- 106 1. గురుహితనయశీలుం — స. 2. లలనన్ దానము — య. 3. నమ్మహా
త్ముడు — అ.ఆ.ఖ.య.వ.
- 107 1. బున నద్దేవయాని — పెక్కు ప్రతులు. 2. డతిక్రమింపకుండు — గ.వ.
3. ధింపుము నీకుంగార్యసిద్ధి — ట; ధింపుము నీకు నిష్టసిద్ధి — అ. 4. యచ్చట —
ఇ.ప.చ.వా.పి.శ.ష.శ. 5. వేదాధ్యయన శీలుండయి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు
6. దైత్యోపానితుండై — మ. 7. దానవోపా — పెక్కు ప్రతులు

- 108 క. ఏను గచుండనువాడ మహానియమనమన్నితుండ బృహస్పతి సుతుడన్
మానుగ వచ్చితి నీకును, భానునిభా శిష్యవృత్తిఁ బరిసేయంగఁ.
- 109 వ. అనిన నమ్మునికుమారుని సుకుమారత్వం¹బును వినయప్రియ²వచన మృదు
మధురత్వం³బును ననవరతనియమ వ్రతప్రకాశిత ప్రశాంతత్వం⁴బునుం
జూచి శుక్రం డతిన్నేహంబున పీనిం⁵ బూజించిన బృహస్పతిం బూజించిన
యట్ల యని యభ్యాగతపూజల వాని⁷సంతుష్టుం జేసి శిష్యుంగాఁ
జేకొని యున్నంత నక్కచుండు.
- 110 సీ. పనియేమి పంచినఁ బదపడి చేసెద ననక తన్బంచిన¹యాతణంబ
చేయుచు నిజగురుచిత్తవృత్తికి²గడు ననుకూలుఁడై వినయంబుతోడ
మనమునఁ జెయ్యుల మాటల భక్తి నేకాకారుఁడై మఱి యంతకంటె
దేవయానికి సువిధేయుఁడై ప్రియహితభాషణములఁ బుష్పఫలవిశేష
దానములను సంతతప్రీతిఁ జేయుచు, నివ్విధమునఁ జెక్కులేండ్లు నిష్ఠ
గురుని గురుతనూజఁ గొలిచి యయ్యిరువుర, నెమ్మి వడసెఁ దనదు
నేర్పు పేర్చి.
- 111 వ. ఇట్లు గురు¹శుశ్రూషా²కౌశలంబునఁ గచుండు శుక్రనకుం బ్రియశిష్యుండై
యున్న³నెలుంగి⁴సహింపక దానపులు బృహస్పతితోడి⁵యలుక
నక్కచు నొక్కనాఁడు హోమధేనువులం⁶గాచుచు వనంబున నేకతంబ
యున్నవాని వధియించి విశాలసాలస్కంధంబుగ బంధించి⁷చనిరంత
నాదిత్యుం⁸డస్తగిలి శిఖరగతుం డగుడు మగుడి హోమధేనువు లింటికి
- 109 1. బునకును — య.ర. 2. మధుర వచనత్వంబును — మ. 3. బునకును —
య.ర. 4. బునకును మెచ్చి (సంతోష హృదయుండై) య.ర. 5. బూజించుట —
కొన్ని ప్రతులు, బూజించుట బృహస్పతిం బూజించుట యని — ఆ ఐ. 6. సమా
నం బని — స. కొన్ని ప్రతులు. 7. సంతుష్టుంగా — వా.శ. 8. జేకొని —
పెక్కు ప్రతులు; జేసికొని — వా.శ.
- 110 1. యతణంబ — కొన్ని ప్రతులు. 2. దగ — య.ర. 3. దేవయానకును విధే
యుడై — పెక్కు ప్రతులు. 4. గురుల — కొన్ని ప్రతులు.
- 111 1. శుశ్రూషణ — పెక్కు ప్రతులు. 2. పరుండయి — డౌ.ట.త.ప; గౌరవంబున —
చ.శ.మ. 3. చూచి — ఆ మ. 4. దానపులు సహింపనోపక — వా. 5. వైరంబున —
డౌ.చ.త.వీ.శ.మ. 6. గాచికొని — బ. 7. చనిన — పెక్కు ప్రతులు. 8. డస్తగతుం

వచ్చిన వాని⁹తోడన ¹⁰కచుండు రాకున్న దేవయాని దనమనంబున
¹¹మలమల మఱుంగుచుం ¹²బోయి తండ్రి కిట్లనియె

- 112 ఉ. వాఁడిమయూఖముల్ గలుగువాఁ డపరాంబుధిఁ గ్రుంకె ధేనువుల్
నేఁడిట వచ్చె నేకతమ నిష్ఠమెయిన్ భవదగ్నిహోత్రముల్
¹పోడిగ వేల్వఁగాఁ బడియెఁ బ్రౌఢును బోయె²గచుండు నేనియున్
రాఁడు వసంబులోన మృగరాక్షస పన్నగ బాధ ³నొందెనో.

—: కచుండు దానవహతుండై మృతసంజీవనిచే బ్రదుకుట :—

సం 1-71-30

- 113 వ. అనిన విని శుక్రుండు దన దివ్య¹దృష్టి నసుర²వ్యాపాదితుం డైన ³కచుం
గని వానిం ⁴దోడ్కొని తేర ⁵మృతసంజీవనిం బంచిన నదియును బ్రసా
దంబని ⁶యతి త్వరితగతిం జని విగతజీవుం ⁷డయిన కచుకప్పుడ సంజీవితుం
డేసి తోడ్కొని ⁸వచ్చినం జూచి శుక్రుండును దేవయానియు ⁹సంతసిల్లి
యున్నంతఁ గొన్నిదిసంబులకు వెండియు నొక్కనాఁడు.

- 114 క. అడవికిఁ బువ్వులు దేరఁగ, వడి నరిగిన కచునిఁ జంపి ¹వారక ²దనుజుల్
³పొడవు నెడఁగాల్చి సురతోఁ,దడయక యబ్బూది శుక్రుఁడ్రావించి రొగిన్.

డగుడు (డగుటయు) — కొన్ని ప్రతులు. 9 తో — పెక్కు ప్రతులు. 10. కచుం
గానక — పెక్కు ప్రతులు. 11. మలుమల — స 12. బోయి — లేనిప్రతి — మ.

- 112 1 పోడిమి — గ.త.న 2. గచుండచేలకో — గయ; గచుండునేగియున్ — మ.
3 బొందెనో — కొన్ని ప్రతులు; చెందెనో — ఔ.

- 113 1. జ్ఞానంబున — అ.ఓ.బె.క.డ; దృష్టింజూచి — అ.ఖ.చ.ట.న.ప.ర.ల.శ.ష
2. వ్యాపారపీడితుండైన — కొన్ని ప్రతులు 3. కచునెరింగి — పెక్కు ప్రతులు.
4. దోడ్చేర — ఐ.బ.గ.ర 5 మృత — పెక్కింటు లేదు. 6. యతిత్వరితగతి —
కొన్నింటు లేదు. 7. డయి పడియున్నకచు నక్షణంబ — స; డయి పడియున్న
కచు — య.ర. 8. తెచ్చినం — ఇ.ఎ.ఖ 9. సంతోసిల్లి, సంతోసిల్లి — స; సంతో
పించియున్న — ఆ.

- 114 1. వానిని — పెక్కు ప్రతులు. స. 2. దైత్యుల్ — మ. 3. పొడవడగ
ఆ.క.వ.ప.

- 115 వ. శుక్రకుండును సురాపా¹మోహితుం డయి ²యున్నఁ దొల్లింటియట్ల దేవ
యాని గచుంగానక దుఃఖతయై నేడును గచుండురాక మనలె ³నసురుల
చేతి నిహతుం డయ్యెం గావలయునని ⁴శోకించిన దానిం జూచి శుక్రకుం
డిట్లనియె.
- 116 క. ¹వగవక సంజీవని పెం,వగణిత ²గర్వమున ³నసురు లాకచుతోడం
బగఁ గొని చంపెద రాతఁడు, ⁴సుగతికి ⁵జనుఁగాక యేల శోకింపంగన్.
- 117 వ. ¹అనిన దేవయాని యిట్లనియె.
- 118 మ. ¹మతిలోకో త్తరుఁడైన యంగిరసు మన్మం²డాశ్రితుం డాబృహ
స్పతికిం బుత్త్రిఁడు మీకు శిష్యుఁడు సురూప³బ్రహ్మచర్యాశ్రమ
వ్రతసంపన్నుఁ డకారణంబ దనుజవ్యాపాదితుం డైన న
చ్యుతధర్మజ్ఞ మహాత్మ యక్కచు ⁵కే శోకింప కెట్లుండుదున్.
- 119 వ. వానిం జూచి కాని ¹కుదువనొల్ల నని ²దేవయాని యేడ్చుచున్నఁ జెద్దయుం
బ్రొద్దు³నకుఁ బ్రసన్నుండై ⁴శుక్రకుండు ⁵యోగదృష్టిం జూచి లోకాలోక
పర్యంత భువనాంతరంబునఁ గచుం గానక సురా⁷సమ్మిశ్ర భస్మమయుండై
తనయుదరంబున నున్న ⁸యక్కచుం గని సుర సేసిన దోషంబును ⁹నసు
రులు సేసిన యపకారంబును నెఱుంగి.
- 115 1. పరవశుండయి — ఔ.త 2. పడియున్న — గవ 3. నసురనిహతుం
డయ్యెం — కొన్ని ప్రతులు. 4. శోకింపుచున్న — ట.
- 116 1. వగువక — స. 2. సత్త్వమున — అ. 3. అసురలా — ఆ.ర. 4. సుగ
తిం — ఏ.ర. 5. గను — డ; జనుచెంచునేల — డ.
- 117 1. అనిన విని — అ.ఆ.ఉ.ఎ.ఏ.న
- 118 1. 'ఉ' ప్రతిలో ఈ పద్యములేదు. 2. డూర్జితుం — అ. 3. డనురూప — వ;
దుదురాప — ఖ. 4. బ్రహ్మచర్యాన్నివ — ఐ.ఓ.య.స; బ్రహ్మచర్యశ్రుత —
బు.స; బ్రహ్మచరాశ్రిత — అ.ఆ.ఈ.ఉ.ఏ.ర. 5. కై — ఐ.మ.య, కు —
అ.న.ర.
- 119 1. కుదువనని — పెక్కుప్రతులు; నేరనని — క; నోవనని — బ. 2. 'దేవ
యాని' — అ.ఉ.ఉ.ఓ.ఖ.ర. లలో లేదు. 3. నకుదేవయానివలనం — అ.న.ర.
4. శుక్రకుండుదన — వా.శ. 5. దివ్యజ్ఞానంబునలోకాలోక — య. 6. రాశం
బున — ఆ.ఉ.ఎ.ఓ.ర. 7. సమ్మిశ్రిత — అ.ఈ.ఉ.ఓ.ఔ.ర. 8. కచుంగని —
కొన్ని ప్రతులు 9. నసురులవలనచైన — వా.శ.

- 120 ఆ. ¹మొదలి పెక్కుజన్మములఁ బుణ్యకర్మముల్, వరగఁ బెక్కునేసి పడయఁ
బడిన
యట్టి యెలుక ²జనుల కాక్షణమాత్రన, చెఱుచు మద్యసేవ సేయ³నగునె.
- 121 క. భూసురు లాదిగఁ గలజను, లీసుర సేవించిరేని యిది మొదలుగఁ జా
పాసక్తిఁ బతితు లగుదురు, చేసితి మర్యాద దీనిఁ ¹జేకొనుఁడు జనుల్.
- 122 వ. అని ¹శుక్రుండు సురాపానంబు మహాపాతకం²బుగా శపియించి తనయుద
రంబున నున్న³కచు నప్పడ సంజీవితుం జేసిన⁴నంద యుండి కచుండు
శుక్రున కిట్లనియె.
- 123 క. తనువును ¹జీవము సత్త్వంబును బడసితి నీప్రసాదమున ²నీయుదరం
³బసఘా వెలువడు⁴మార్గం, బొనరింపుము నాకు భూసురోత్తమ దయతోన్.
- 124 వ. అనిన నాయుదరంబు భేదిల్లినంగాని యిమ్మునికుమారుండు వెలువడనేరం
డుదరభేదనంబున మూర్ఛితుం¹డ నయిన నన్ను సంజీవితుంజేయ²వలయు
నని శుక్రుండు కచునకు సంజీవని నుపదేశించిన.
- 125 క. ఉదర¹భిరాముఖమున న,భ్యు²దయముతో నిర్గమించె బుధనుతుఁడు కచుం
డుదయాద్రి ³దరీముఖమున, నుదితుం డగు పూర్ణహిమ మయూఖుఁడ
పోలెన్
- 120 1. మొదలపెక్కు — పెక్కు ప్రతులు. 2. జలుకయక్షణ — ఊ. 3. దగునె —
కొన్నిప్రతులు ; జనునె — ఆ.వ ; జనదు — వ ; దగదు — ఎ.కొ.వ.
- 121 1. జేకొండు — య.
- 122 1 శుక్రుండు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. అని — న. 3. కచుని సంజీవి
తుం — పెక్కు ప్రతులు 4. 'అందయుండి' — ఋ.ఓ. లలో లేదు.
- 123 1. జవమును — స. 2. నియుదరం — స. 3. బును వెలువడు మార్గము
దగ నొనరింపుము — న. 4. మార్గము నొనరింపుము — య.
- 124 1. డయిన — కొన్ని ప్రతులు 2 వలెనని — ర
- 125 1. విభేదనమున — ష ; చేదనమున — వ. 2. దితుండై — వా.శ. 3.
శిఖర — కొన్ని ప్రతులు.

126 వ. ¹అంత.

127 తే. విగతజీవుఁ¹డై పడియున్న ²వేదమూర్తి యతని చేత సంజీవితుఁడై వెలుంగె
దనుజమంత్రి యుచ్చారణ దక్షు చేత, నభిహితంబగు శబ్దంబు నట్ల పోలె.

128 వ. ఇ ట్లతిప్రయత్నంబున గచుండు శుక్రు వలన సంజీవని వడసి ¹పెద్దకాల
బుండి యొక్కనాఁడు శుక్రుచేత ననజ్ఞాతుం డయి దేవలోకంబునకుం
²బోవుచుండి దేవయాని కతి ప్రియ పూర్వకంబు³నం జెప్పిన నది⁴యును
దద్వియోగ దుఃఖతయై కచున కిట్లనియె.

129 ఉ. నీవును బ్రహ్మచారివి వినీతుఁడ వేనును గన్యక¹ మహి
దేవకులావతంస రవితేజ వివాహము నీకు నాకు మున్
భావజ¹క్తి నై నయది పన్నగ నన్నఁ బరిగ్రహింపు సం
జీవనితోడ శుక్రుదయఁ జేయుము ²నాకుఁ బ్రియంబు నావుడున్.

130 క. ఆ కచుఁ డత్యంత విషాదాకులుఁ డై లోక నింద్యమగు¹నర్థము నీ
వాకునకుఁ చెచ్చుటుచితమె, నాకు సహోదరివి నీవు నాచిత్తమునన్.

131 క. గురులకు శిష్యులు పుత్తులు, పరమార్థమ లోకధర్మపథ¹మిది దీనిం
²బరికింపక యీపలుకులు, ³తరుణి గురుపుత్త్రి నీకుఁ దగునే ⁴పలుకన్.

136 1. కొన్నింట లేదు.

127 1. డైయున్నయప్పేద — మ ర ; డై పడిన యప్పేద — వ. 2. విశదక్తిర్తి — డా.
3 డైన — కొన్ని ప్రతులు.

128 1. కొండొక — ఎ. 2. బోవుచో — ద ; బోవ సమకట్టి — ఈ. 3 గా —
కొన్ని ప్రతులు. 4. 'యును' — కొన్నింట లేదు.

129 1. యుక్తి — పెక్కు ప్రతులు. 2. నాకు మనః ప్రియంబగున్ (బుగన్) నావుడు;
అప్పుడు — స.

130 1. నర్థంబున్ — ఆ ఋ.మ.

131 1. మది — వా.శ. 2. బరికింపక — స. 3. ధరణీసుర పుత్త్రి — వ
4. చెప్పుమా — స.

132 వ. అనిన నాకచునకు దేవయాని కరంబలిగి నీవు నామనోరథంబు విఫలంబుగాఁ జేసిన వాఁడవు నీకు సంజీవని పనిసేయ¹కుండెడు మని శాపంబిచ్చినఁ ²గచుండెను ధర్మపథంబు దప్పనివాఁడను నీవచనంబున నాకు సంజీవని పనిసేయదయ్యె ⁴నేనియు నాచేత నుపదేశంబు గొన్నవారికిఁ బని⁵సేయుంగాక మఱి నీవు ధర్మవిరోధంబు దలంచి⁷తివి గావున నిన్ను బ్రాహ్మణుండు వివాహంబు గాకుం⁸డెడ మని దేవయానికి బ్రతిశాపంబిచ్చి తక్షణంబు.

133 క. దేవగురు¹నందనుం డమరావాసంబునకు నరిగి యమరులకును సంజీవని యుపదేశిం²చి ను,ధి³వినుతుఁ డొనర్చుచుండె దేవహితంబుల్.

134 వ. ఇట వృషపర్వుకూఁతురు శర్మిష్ఠ యను కన్యక యొక్కనాఁడు కన్యకాసహస్ర పరివృత యయి దేవయానీసహితంబు వసంబునకుం జని యొక్కసరోవరతీరంబునఁ ¹దమతమ పరిధానంబులు పెట్టి జలక్రిడ లాడుచున్న నని సుర²కరువలిచేతంబ్రేరేతంబు లయి కలిసిగ నొండొరులం గడవఁ గొలను³వెలువడు సంభ్రమంబున నక్కన్యక లన్యోన్య పరిధానంబులు వీడ్వడం గొని కట్టునెడ దేవయాని పుట్టంబు శర్మిష్ఠ ⁴గట్టిన మఱి దానిపరిధానంబు దేవయాని పుచ్చు⁵కొనక ⁶రోసి ⁷శర్మిష్ఠం జూచి యిట్లనియె.

132 1. కుండెడమని — కొన్ని ప్రతులు. 2. గచుండును నేను - పెక్కు ప్రతులు. 3. స్థితి — ఆ ఇ ఉ బ క గ డ వ 4. నేని — వా. 5. సేయుమరి — పెక్కు ప్రతులు 6. విరుద్ధంబు - ఋ.బ. 7. నదానవు - ఔ.త.వ. 8. డెడమని - కొన్ని ప్రతులు ; డెడుమని - వా. మున్నగు ప్రతులు.

133 1. కనూజందమ - ప. 2 చుచుధి - ప. 3 విభవుడొనర్చు - న.ర; వినుతుడొనర్చు - ఐ. విభుఁడొనరించుచుండె - వా

134 1. దమతమ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2 కరువలి — అ.న. భాసం. య.ర; సురగరువలి - వా. మున్నగు ప్రతులు; 3 వెలువడి - పెక్కు ప్రతులు. 4. గట్టినదాని - పెక్కు ప్రతులు 5. కొనికట్టక - ప; కొనికట్టి — ల. 6. 'రోసి' - కొన్నింట లేదు. 7. శర్మిష్ఠ కిట్లనియె - ప.బ

- 135 క. లోకోత్తరచరితుండగు, నాకావ్యుచనూజ నీకు ¹నారాధితను నేఁ
బ్రాకట భూసుర కన్యక, నీకట్టిన మైలగట్ట నేర్తునె ²చెపుమా.
- 136 వ ¹అనిన శర్మిష్ఠ యిట్లనియె.
- 137 క మాయయ్యకుఁ జాయక పని, సేయుచు దీవించి ప్రియము ¹సెప్పుచునుండుఁ
మీయయ్య ²వెండి మహిమలు, నాయొద్దన పలుక నీకు ³నానయు లేదే.
- 138 ప. నాకట్టిన పుట్టంబు నీకుం గట్టంగాదు గాకేమి యని గర్వంబున నెగ్గులాడి
దేవయాని నొక్క ¹నూతం ²దోచి శర్మిష్ఠ కన్యకా ³సహస్రపరవృత యయి
కృమ్మటి వచ్చి నిజనివాసంబున ⁴నుండె నంత.

∴ యయాతి నూతంబడిన దేవయాని నుద్ధరించుట ∴

సం. 1-73-14

- 139 ఉ. ఆనహుషాత్మ ¹జుండగు యయాతి యధిజ్యధనుస్సహాయుఁడై
యానతశాత్రవుండు మృగయా ²రస లోల నిబద్ధ ³బుద్ధిఁ ద
త్కానన మెల్లఁ గ్రుమ్మరి నీకామ ⁴ధృతశ్రముఁ డేగుచెంచె నం
దానలినాక్షి యున్న విపినాంతర కూప ⁵తటంబు నొడ్డకున్.
- 135 1. నారాధితను - పెక్కు ప్రతులు, నారాధ్యను - చ.వా.పి.శ.ప. 2. యనినన్ -
పెక్కు ప్రతులలో లేదు
- 136 1 ఈ వాక్యము పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 137 1. చెప్పుచు (సెప్పుచు) - స, కొన్ని ప్రతులు. సేయుచు - వా. మున్నగు
ప్రతులు. 2. మేటి - ఊ; పెద్ద - ల; పెట్టి - రవ; మహిమ వెండియు నా
యొద్ద - స. 3. నాయము - అ ఈ ఒవ; నానతి (నాయము) గలదే - స;
నాయమె చెపుమా - స. 'నానతి' అను పారమైన అఖండయతి;
- 138 1. విపినాంతర కూపంబున - ప; పురాతన కూపంబున - స 2. ద్రోయించి -
త గర, ద్రోపించి - వ స. 3. సహస్రంబుతో - పెక్కు ప్రతులు. 4. సుఖంబు
న్నంత - య; సుఖంబుండెనిట - ఓ.
- 139 1. సూనుడు - పెక్కు ప్రతులు. 2. లస - వా; వశ - అ ప; రతి - మ.
3. బుద్ధిమై - ఔ.మ; 4. ధృత - ఇ.ఈ ఐ జ డ.ప.శ.ప.స; జిత - ఉ.ఎ.క.ఖ.చ ర.బ.
య.ర.వ. పథిశ్రముఁడు - వా.శ.భా.సం. 5. వనంబు - పెక్కు ప్రతులు; సమీప
భూమికిన్ - స.

- 140 సీ. చనుదెంచి యమ్మహాజనపతి జల మపేక్షించి యచ్చో విశ్రమించి చూచి
తత్కృపముగ విలసత్కూలఘనవల్లి యన్నిష్ఠసఖ నూరి యున్నదాని
గురు¹కుచయుగముపైఁ బరువడిఁ ²దొరఁగెడు కన్నీరు పూరించుచున్న
దానిఁ
దన సమీపమునకు జనుల యాగమనంబు ³పన్నుగాఁ గోరుచు నున్నదాని
- ఆ. వరుణ దేవుతోడఁ గరమల్లిజలనివా,నంబు ⁴విడిచి భూస్థలంబు ⁵వలని
కరుగు ⁶దేర నున్న వరుణేంద్రు దేవియ, పోని దాని దేవయానిగనియె.
- 141 వ. కని నీవెప్పుదాన విల్లేల యేకతంబ యివ్వపినాంతర కూపంబున నున్న
దాన వనిన ¹విని దేవయాని యెప్పుడుం దమ విహరించు²చున్న యవ్వ
నంబునకు మృగయావినోదార్థంబు యయాతి ³వచ్చుటం జేసి తొల్లియుఁ
జూచి¹నది ⁵గావున ⁶నాతని ⁷నెఱింగి ⁸యిట్లనియె.
- 142 తరలము. అమరసన్నిభ యేను ఘోర సురాసురాహవభూమి న
య్యమరవీరుల చేత ¹మర్దితులైన దానవులన్ ²గత
³శ్రమము⁴లఁగాఁ దనవిద్య ⁵పెంపునఁ బ్రాప్తజీవులఁ జేసి య
శ్యమిత శక్తి మెయిన్ వెలుంగిన యట్టి భార్గవు కూతురన్.
- 143 వ. దేవయాని యనుదానఁ బ్రమాద¹వశంబున నిన్నూతంబడి వెలువడనేర
కున్న ²దాన³ను నన్నుద్ధరించి రక్షింపుమనిగ నవ్విప్రకన్యక యందుఁ
దద్దయు దయాళుండై .
- 140 1. కుచంబుల మీద - ఊ.ప.ఖ.గ.య ; కలశముల్ - ఇ.ఈ.ద.న.ర ; కుంభముల్ -
ఋ.ఐ.ఒ 2. దోగెడు - ప 3. పెన్ను - ఊ. 4. వాసి - క.ర ; బాసి -
ఊ.ఓ ; వెడలి - ఋ. 5. మీది - ఆ.మ. 6. దెంచుచున్న - ఋ
- 141 1. విని - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2. చుండెడు - త ; చుండు - మ.
3. వచ్చుట తొల్లి - ప. 4. నయదియై యెఱింగి యిట్లనియె - ఆ.ఋ.చ 5.
యై...య - ఆ.ఈ.ఉ.య ; యై...య - ర. 6. రాజున కిట్లనియె - య
7. నెరింగి - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 8. కిట్లనియె - ఆ.ఎ.బౌ.క.చ.త.శ.ప.
- 142 1. బాధితు - ఎ.క.ట.ద.ప ; మార్దితు - ఈ.ప.జ.త.య ; నిర్దితు - ర
2. జిత - అ. 3. శ్రమ - అ.ఇ.క.జ.ర.వ.న. 4. లు - ఐ.ఓ.గ.జ.త.య.
- 143 1. వశ - పెక్కు ప్రమలలో లేదు 2. దానను - య.ర.లలో లేదు. 3. ను -
పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

- 144 చ. జలధి విలోల వీచి విలసత్క¹ల కాంచి ²సమంచితావనీ
 రల వహన తమం బయిన దక్షిణ హస్తమునం ³దదున్నమ
 ద్గళదురు ఘర్మవారి కణ కమ్ర కరాజ్జము వట్టినూతిలో
 వెలువడఁ ⁴గోమలిం దిగించె విశ్రుత కీర్తి యయాతి ప్రితితోన్.
- 145 వ. ఇట్లు దేవయాని నుద్ధరించి ¹నిజ²పురంబున ³కరిగె నిట దేవయానియు
 శర్మిష్ఠ సేసిక ⁴యెగ్గువలన విముక్త యయి తన్ను ⁵రోయుచు వచ్చు
 దాని ఘూర్ణిక యను పరిచారికం గనియేను ⁶వృషపర్వు పురంబు సొర
⁷నొల్ల శర్మిష్ఠ ⁸చేత న పడినయవమానంబు మదీయ జగకున ⁹కెటుంగింపు
 మని పంచిన నదియును నతిత్వరితగతిం జని ¹⁰తద్యతాంతం బంతయు
 శుక్రునకుం ¹¹జెప్పిన శుక్రుండును ¹²నాక్షణంబ వచ్చి ¹³కోపఘూర్ణిత
 బాష్ప పూరిత నయక యై యున్న దేవయానిం గని యిట్లనియె.
- 146 క. అనుపమ ¹నియమాన్వితు లై, యనూనదక్షిణలఁ గ్రతునహస్రంబులు సే
 సి వారి కంటె ²కో³దనుడ గరం బధికుఁడంద్రు ⁴తత్త్వవిధిజ్ఞుల్.
- 147 క. అలిగిన నలుగక యెగ్గులు, పలికిన ¹మఱి వినని యట్ల ప్రతివచనంబుల్
 వలుకక బన్నము ²వడి ³యెడఁ, దలఁపక యున్నరఁడ చూచె ⁴ధర్మజ్ఞుఁ
 డిలన్.
- 144 1 టి - స. మ. య. 2 సమన్వి - టౌ 3. దదున్నమ - ల. 4. బాలికెం - ర.
- 145 1 తన - ఏ 2 గృహం - ఇ 3 కుంజనియె - ఊ.ప.ఓ.టౌ.గ.త. 4 యవ
 కారంబున వృషపర్వుపురంబు సొరకయుండెనంత దన్నురోయుమ - ఊ. 5. రోయ
 వచ్చు - అట; రోయ వచ్చుచున్న - ప. 6. వృషపర్వు - 'వ' అను ప్రతిలో
 లేదు. 7. నొల్ల వెలుయేని యుండోయెద శర్మిష్ఠసేస - బు.ప.బ. 8 చేతం
 బడిననా - య 9 కెరింగించి రమ్మనిన నదియు - బ 10. యంతవృత్తాంతం
 బను - పెక్కు ప్రతులు 11. కెరింగించిన - ఐ.టౌ.త.న.య. 12. తక్షణంబ -
 పెక్కు ప్రతులు; నాక్షణంబ కోపఘూర్ణిత - వా.శ. 13. కోపాగ్ని ధూమ
 జనిత - త, కోపధూమ జనిత - పెక్కు ప్రతులు; కోపధూమజనిత - స; రోపాగ్ని
 ధూమజనిత - టౌ, రోషజనిత - కొన్ని ప్రతులు, శోకఘూర్ణిత - భాసం.
- 146 1. మహిమాన్వి - ఖ; వినయాన్వి - వ 2. తత్త్వజ్ఞులిలన్ - స
- 147 1. దా - న; నవి - య 2. వడియుం - న; వడియున్ - డ.స; వడియును - అ.బ.
 3. యెద - పెక్కు ప్రతులు 4. తత్త్వ - స కొన్ని ప్రతులు.

148 వ. కావున బుద్ధి గలవారికిఁ గ్రోధంబు గొనియాడం ¹దగదు శర్మిష్ఠ రాచ కూతురు ²గొండుక యది దానితోడి ³దేమి రమ్మనిన దేవయాని యిట్లనియె.

149 క. కడు ననురక్తియు నేర్పునుగడఁకయుఁ, గలవారి నుఱక ¹కడవఁగ నెగుల్ నొడివెడు వివేకశూన్యుల, ²కడనుండెడు సంతకంఁజె గప్తము గలదే.

150 వ. ¹ఈ వృషపర్వు పురంబేను జొరనొల్ల నెటయేనియుం ²బోదు ననిన శుక్రుండు నాకు నీవ గతి³వి నీతోడ నేనును వత్తు ⁴ననుచుఁ ⁵గూఁతుం బట్టువలుచుచున్నంత ⁶సంతయుఁ జారుల వలన నెఱింగి వృషపర్వుండు శుక్రునొద్దకు వచ్చి ⁷నమస్కరించి యిట్లనియె.

151 ఉ. దేవతలఁ జయించుచు నతిస్థిర సంప¹దలం ద్వదీయ వి ద్యావిభవంబు పెంపునన దానపు లుద్ధతులై ²రి కానినాఁ డీవరాళిలోఁ జొరఁజె యంతకు ³సంతక కోపు లై న య ద్దేవతాకినీ ⁴పతుల దివ్యనిశాత ⁵మహాయుధా హతిఁ.

152 క. వారణ ఘోటక భాండా, గారంబులు ¹మొదలు గాఁగ గలధనములతో సూరినుత ²యిందఱము నీ³, వారకములు గాఁగ మమ్ము వగపుము బుద్ధిఁ.

148 1. జనదు - కొన్ని ప్రతులు. 2. గొండిక - ఆ ఈ.బ.చ.న.ర.శ.ప; కొండొక - పెక్కు ప్రతులు; కొండికి - స; 'కొండుకయది' - ఎ.య.లలో లేదు వి.విరోధంబేల - ఏ ఖ.య. లే; విరోధంబేమి - గి.చ.ట.శ.ప

149 1 కడుకొనియెగుల్ - య. 2. కన్న - ర.

150 1 ఏనువృషపర్వుపురంబున నుండనొల్ల - డ.న.బ.ర. 2 బోయెద - పెక్కు ప్రతులు. 3. వి - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. నని - పెక్కు ప్రతులు 5. గూతునొడంబలు - గి.చ.పి.శ.ప.స 6. అంతయునెఱింగి - పెక్కు ప్రతులు; నింతయుఁ దనచారులవలన విని - ర. 7. 'నమస్కరించి' పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

151 1. దులై త్వ-బ.స; దతో-ఈ.ఎ.జ; దక్తై-య; దలై త్వ - కొన్ని ప్రతులు. 2. సంతకు- అ.బ.క.ఖ.డ.ర.శ.ప. 3 వరుల-వ. 4 ముఖా-ప; మహాస్త్రసంహతిఁ-బు; మహాయుధోద్ధతిఁ-బ.

152 1. లోను-అ. 2. యిన్నియును-పెక్కు ప్రతులు. 3. 3 కారణములుగాఁగ మమ్ము గఱపుము బుద్ధిన్-న; వారలముంగాఁగ బుద్ధి వగపుము మమ్మున్ - ను.

∴ శర్మిష్ఠ దానియై దేవయానిం గొలుచుట :-

సం. 1-75-13

153 ప. ఈదేవయాని కెద్ది యిష్టంబు దానిన ¹యిత్తు నడుగుమనిన దేవయాని ²సంతసిల్లి ³యల్లెని శర్మిష్ఠ గన్యకాసహస్రంబుతో నాకు దాని⁴గా వలయు నిదియ ⁵నా కిష్టంబు దీనిన యిచ్చునది ⁶యనిన వృషపర్వుం డప్పడ⁷క్కుఁడు రావించి ⁸కన్యకా సహస్రంబుతో దేవయానికి దానిగా నిచ్చి శుక్రుకు మనఃప్రియంబు ⁹సేసిన శర్మిష్ఠయు నగ్గురువచసంబునఁ గన్యకా సహస్రంబుతో నిత్యంబును దేవయానిం గొలుచుచుండె నంత నొక్కనాఁడు.

154 క. వనకేళి కాతుకమునఁ జనియెను ¹శర్మిష్ఠ దొట్టి నఖులెల్ల ముదం బునఁ గొలిచి రాఁగ విభవము, దన ²కమరఁగ దేవయాని తద్వ్యఁమునకున్.

155 ప ¹ఇట్లరిగి యవ్వనంబునఁ గన్యకలుం దానఁను బుష్పావచయంబు సేయుచు విమల ²జల ప్రవాహ విసితం బైన యొక్క సెలయేటి ³కెన నవ వికచ కుసుమ ⁴సుకుమార కోరక నికర ⁵భరిత సహకార కురవక వకుళాళోక తమార ⁷సారూప్యాశీతల ⁸సికతాతలంబున నిష్ట వినోదంబుల నున్న యవసరంబున.

153 1 యిత్తుననిన—ఊ.ఐ.బ.గ జ; యిచ్చెదననిన—అ.చ.బ.వీ శ.ష 2 సంతోషించి—ఆ.మ 3 యిట్లనియె—బు.బ.మ, యల్లెన—ఉ.ఎ.ఓ 4. గానీ వలయు—వా.శ కొన్ని ప్రతులు. 5. నాకు నిష్టంబు — అ.ఆ.ఈ.ఉ.జ 6. యనిన విని—జ. 7. దతి శీఘ్రంబునఁ గూఁడు రావించి దేవయానికి దానిఁ గావించి శుక్రునకు — 8. కన్యకా సహస్రంబుతో—కొన్ని ప్రతులలో లేదు 9 చేసె నా శర్మిష్ఠయునిజగురు—య.

154 1 శర్మిష్ఠతోడి—ఐ.క, తోడ—న 2. కలరగ—అ.గ.న.

155 1 ఇట్లరిగి దేవయాని — వా.శ. 2. నిర్దుర—పెక్కు ప్రతులు; జలనిర్దుర—వీ.శ.ష.స; జలనిర్దురంబైన — చ. 3. తీరంబున—ర. 4 కిసలయ—ఊ. 5. ఫలభరిత - ట. 6 లానోకహ — న. 7. తరుచ్ఛాయా—కొన్ని ప్రతులు. 8. శీతలప్రదేశంబున — పెక్కు ప్రతులు; రమ్య ప్రదేశంబున — స.

- 156 సీ అంగనాజనుల యుత్తుంగ సంగత కుచ కుంకుమ చందన పంకములయు
 1వారివ ధమ్మిల్ల భారావకలిత దివ్యామోద నవపుష్ప దామములయు
 2వారివ ముఖ సకర్పూర తాంబూలాది 3వానిత సురభి నిశ్వాసములయు
 4వారివ పరిధాన చారు⁵ధూపములయు విలసిత సౌర⁶భావలులు దాల్చి
 తే. యనిలుఁ డనుదూత వోయి 7తోడ్కొనుచు వచ్చె, దేవయాని పాలికి మృగ
 తృష్ణఁజేసి
 కాన⁸సంబునఁగుమ్మరు వాని 9వీరు 10నతి 11పథిశ్రాంతుఁ డైన 12యయాతి
 సంత.

- 157 క. తరళ నయనాబ్జదళములు, నెరయఁగఁ బై 1మున్న చల్లి స్మృప²సుతుఁ బూజిం
 చిరి నవకుసుమ మయాలం, కరణ విశేషము³ల నచటి కాంతలు ప్రితిన్.

—: యయాతి మహారాజు దేవయానిని వివాహంబగుట :-

సం 1-76-8

- 158 వ. అయ్యయాతియుఁ దత్ప్రదేశంబున సుఖోపవిష్టుండై 1దేవయానిం దొల్లి
 యెఱింగిన²వాఁడై యతిశయరూపలావణ్య³గుణ సుందరి యయిన శర్మిష్ఠ
 నెఱుంగ వేడి 4మీ రెవ్వరి⁵వారలు మీ కులగోత్రనామంబు లెఱుంగ
 6వలతుఁ జెప్పం డనిన 7నారాజునకు దేవయాని యిట్లనియె.

- 156 1. వారల — న , వారిపై — మ 2 వారల — ఏ న ; వారిపై — మ. 3. వానిత —
 ఆ మ ; వాసనా — వా. మున్నగు ప్రతులు. 4 వారల — ఏ న ; వారిపై — మ.
 5. గంధములయు — న ; భూషణముల—ఏ. 6. భములను — అ.మ. 7. తోడ్కొ
 నుచు వచ్చె — న పెక్కు ప్రతులు. తోడ్కొనియుఁదెచ్చె — వా. 8 నములోన—
 కొన్ని ప్రతులు ; సంబులో — మ ర. 9. ధీరు — ఐ బ మ య ల ; శూరు — ట. 10.
 డగు ప్రశాంతాత్మ—బ. 11. పథిశ్రాంతుఁడైన — న ; 12. యయాతిప్రితి — పెక్కు
 ప్రతులు

- 157 1. మున్ను — పెక్కు ప్రతులు ; పైన — క. 2. వరు — ఊ.త. 3. ల జేసి — పెక్కు
 ప్రతులు

- 158 1. తొల్లిదేవయాని నెఱింగియుంట నతిశయ — మ; తొల్లి దేవయాని నెఱింగిన —
 ఖ.చ.ట.వీ.శ.ష. 2. వాఁడయ్యు నెఱుంగని వాఁడపోతె నతిశయ — స. 3. గుణ —
 బా.న.య.ర.లలోలేదు. గుణ గంభీరయై సుందరి — మ. 4. మీరలెవ్వరి — ఏ.
 5. వారు — బా క.త.మ. 6. వలయు — ఏ న. 7. రాజునకు — వా.శ.

159 తే. నన్ను మున్న యెటుంగు దిన్నాతి నాకు, దాని వృషపర్వుడను మహా
దానవేంద్రు
కన్య నాయొద్ద నెప్పుడుఁ గదలకుండు, చనఘ ¹మఱి దీని శక్తిష్ట యంద్రు
జనులు.

160 ఉ. నిగ్రహ ¹మేది నన్ను, ²దరణి ప్రభ కూపము వెల్వరించు నాఁ
డుగ్రమయూఖ ³సాక్ష్యముగ నున్నత దక్షిణ పాణిఁ జేసి భూ
పాగ్రణి నాదు దక్షిణ ⁴కరాగ్రము వట్టితి కాన ⁵మున్న పా
ణిగ్రహణంబు ⁶నేసి తది నీ ⁷యెడ విస్మృతిఁ బొందఁ బాడియే.

161 ఉ. నన్ను వివాహ¹మై చహుషనందన యాలలితాంగిఁ ²దొట్టి యీ
కన్నియ లందఱున్ దివిజ కన్యలతో ³నెనయైనవారు నీ
కున్నతిఁ ⁴బ్రీతి సేయఁగ న్మహోత్తమ వాసపుఁ బోలి లీలతో
నిన్నరలోక ⁵భోగము లనేకము ⁶లందుము నీవు నావుడున్

162 వ ఙ్కత్రియకన్యకల బ్రాహ్మణులు వివాహం బగుదురు గాక ¹యధర్మోత్త
రంబుగా ఙ్కత్రియులు బ్రాహ్మణకన్యకల వివాహం బగుదురే నీపలుకులు
ధర్మవిరుద్ధంబులు ²మఱియు సర్వ వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులు ³సంకరంబులు
గాకుండ రక్షించుచున్న ⁴యేక యిట్టి ⁵యధర్మంబున కొడం బడితి నేని

159 1. యిది — ఈ.ఊ

160 1. మేర—య ; మేడ—ర ; మేల — గ.వ. 2 ధరణివర — స పెక్కు ప్రతులు ;
ధరణిశ్వర—కొన్ని ప్రతులు ; ఇచ్చట నఖండయతిగా భావింపఁ దగును. ధరణిప్రభ-
వా ; ధరణిధవ — మ ; ధరణి ప్రభు — ద. 3 సాక్షిగను.య ; సాక్షిగ సమున్నత-
ల 4. క రాగ్రము—పెక్కు ప్రతులు ; కరాజ్ఞము — వా. 5 మున్ను — వా.శ
6 నేసితివి — కొన్ని ప్రతులు. 7. యెడ—ఐ వి.శ.ప.స

161 1. మైన వృషనందన—ర. 2. దొంటి - య ర. 3. సరి - ఇ 4. సేవ-అ. 5.
సౌఖ్యము — ఆ.మ. 6. లందుదు — ర.

162 1. యధర్మ మార్గంబున — అ.ప.ట.ప ల ; ధర్మేతరంబుగా — న ; యధర్మంబుగా —
మ ; విపరీతంబుగా — వ. 2. 'మఱియు'— పెక్కుప్రతులలోలేదు. 3. సంక
రంబు, నొంద — ఈ ; సంకరం బొంద — అ.ఆ.ఐ.జ ; సంకరంబు వొంద—ర. 4.
యేనిట్టి యధర్మ — కొన్ని ప్రతులు ; యేననీ యంద ధర్మంబు — స. 5. యధ

జగత్ప్రవృత్తి విపరీతం బగునని నయ్యయాతికి దేవయాని యిట్లనియె.

- 163 క. వెలయంగ ధర్మాధర్మం, బలు ¹నడపుచు నిఖిలలోకపూజ్యుండై ని
ర్మలుఁ డగు శుక్రుఁడు ²పంచిన, నలఘు³భుజా నను వివాహమగుదే యనినన్.
- 164 వ. అమ్మహాముని ¹వచ్చి యిది ధర్మనిరుద్ధంబు గాదని ²చెప్పెనేని నిన్ను
వివాహం బగుదు నని యయాతి యొడంబడిన దేవయాని ³యప్పుడ
శుక్రు ⁴రావించిన.
- 165 క. తన దివ్య తేజమున న, వ్యవమెల్ల వెలుంగుచుండ వచ్చెను భృగునం
దనుఁడు నిజనందనకుఁ బ్రియ, మొనరింపఁగఁ¹దలఁచి దానియొద్దకు ²బ్రీతి.
- 166 క. అతి సుప్రభమున నవనీ, పతి విహితోత్థాను డై తపశ్శక్తిఁ బ్రజా
పతి నిభుఁడగు భార్గవ, నకు, సతిభక్తిఁ బ్రణమితోత్తమాంగుం డయ్యెన్.
- 167 వ. మఱియు దేవయానియు శక్తివ్యయుం గన్యకా సహస్రంబును ¹నత్యంత
భక్తితోఁ ²గ్రమంబున నమస్కరించి రంత దేవయాని శుక్రున కిట్లనియె.
- 168 ఆ. ఇన్న రేంద్రచేత మున్న గృహీత¹మై, యున్న నాకరంబు గ్రన్ననింక
²నొరుక ³కర్హమగునె షరిణయవిషయమై, ⁴ధరఁ బరిగ్రహింపఁబరమమూర్తి.

ర్మంబుచేసిన— పెక్కు ప్రతులు, యధర్మ చరితంబు చేసిన — ర 6. బగు గావున
దీని కొడంబడనేర—ఆ.బ.బ.మ; బగుఁ గావున నేనిట్లు సేయనేర — అ.త ర.

- 163 1. చెప్పుచు — అ.ఊట ద.న ర.స; సలుపుచు — అ త బ.స, నొడువుచు — ఉ జ. 2.
చెప్పిన — ఊ; వచ్చిన—అ.ప.బ.ట.న. 3. మతీ—ర స; గుణా—అ.బ
- 164 1. 'వచ్చి'—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. చెప్పిన నేనిన్ను—బ య; చెప్పిననిన్ను—
అ.డ. 3. యప్పుడు—వా.శ. 4. నారాధించిన — ర.
- 165 1. ఎలసి ... సంతన్—స; వలచి—య. 2. సంతన్—స.మ. పెక్కు ప్రతులు.
- 167 1. 'నత్యంత భక్తితో'— పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. 'గ్రమంబున'—పెక్కు ప్రతు
లలో లేదు.
- 168 1. నై యున్న — కొన్ని ప్రతులు. 2. నొరుల—పెక్కు ప్రతులు. 3. యోగ్య—
కొన్ని ప్రతులు. 4. యొరు—కొన్ని ప్రతులు.

169 వ. ¹కావున నాకు నీజన్మంబు²నఁ బ్రతియయాతియ ³యితండును భవద్వచనంబున ⁴నన్ను వివాహం బగుదు ననియె నిందు ధర్మ⁵విరోధంబు ⁶లేకుండు నట్లుగాఁ బ్రసాదింప వలయు ననిన శుక్రుండు గరుడించి యయాతికి నీకును నయిన యీ వివాహంబునం ⁷దవక్రమదోషంబు ⁸లేకుండెడు మని వరంబిచ్చి ⁹యయ్యిరువురకుం బరమోత్సవంబున వివాహంబుసేసి శర్మిష్ఠం జూపి యిది వృష¹⁰పర్వుని కూతురు దీనికిం బ్రయంబున నన్నపాన భూషణాచ్చాదన మాల్యాను ¹¹లేపనాదుల సంతోషంబు చేయునది ¹²శయన విషయంబు¹³నఁ బరహరించు నది యని ¹⁴పంచి కూతు నట్లునిం బూజించిన నయ్యయాతి¹⁵యు శుక్రు¹⁶ని వీడ్కొని¹⁷దేవయానిని శర్మిష్ఠును ¹⁸గన్యకా సహస్రంబును దోడ్కొని¹⁹నీజపురంబునకుం జని యంతఃపుర ²⁰రమ్య²¹హర్మ్యతలంబున దేవయాని నునిచి ²²తదనుమతంబున సఖోక ²³వనికాసమీపంబున నొక్కగృహంబు నందుఁ ²⁴గన్యకా సహస్రంబుతో శర్మిష్ఠు నునిచి దేవయాని యందు ²⁵సుఖోపఖోగ²⁶పరుండై యున్నఁ ²⁷గొండొక కాలంబునకు దేవయానికి యదు ²⁸తుర్వసు ²⁹లను కొడుకులు పుట్టి రంత శర్మిష్ఠ సంప్రాప్తయౌవనయు బుతుమతియునై యాత్మ గతంబున.

- 169 1. కావున - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. నకు - ఎ.డ. 3. యితండు—వా. 4. నన్ను, బరమోత్సవంబున—య 5. విరుద్ధంబు - కొన్ని ప్రతులు 6. లేకుండ బ్రసా—పెక్కు ప్రతులు 7. దవక్రమ - అ.ఉ.ఎ; దత్తిక్రమణ-న. 8. లేకుండెడు మని - కొన్ని ప్రతులు ; పొందుకుండెడుమని-ర. 9. యయ్యిరువురం—కొన్ని ప్రతులు. 10. పర్వుపుత్రి - కొన్ని ప్రతులు. 11. లేపనంబుల - కొన్ని ప్రతులు. 12. శయన-య. ప్రతిలో లేదు. 13. న - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 14. పంచి - కొన్నింట లేదు ; చెప్పి - ఖ ర. 15. యు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 16. ని - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 17. దేవయాని శర్మిష్ఠలం - మ. 18. గన్యకాసహస్రంబును - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 19. తన - కొన్ని ప్రతులు. 20. రమ్య - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 21. హర్మ్యంబున - పెక్కు ప్రతులు. 22. తదనుమతి - కొన్ని ప్రతులు 23. వనికా సమీపగృహంబున - న.స, వసంబునం దాసన్న గృహంబున — ఈ ఉ ల న. 24. గన్యకా సహస్రంబుతో - కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 25. సుఖ సంఖోగ - ర. 26. పరవశుండై - న. 27. బెద్ద - స. పెక్కు ప్రతులు. 28. తుర్వసులు పుట్టిరంత - పెక్కు ప్రతులు. 29. లను నిద్దరు — న.

- 170 చ. అసదృశ యౌవనం బిది యనన్యధనం బగునొక్కొ నాకు ని
కుసుమసముద్గమంబును నగోచరచుగ్గమదుగ్గవల్లరి
కుసుమ సముద్గమం బగు నొకో పతిలాభము లేమిఁ జేసి ¹యొ
ప్పెసఁగఁగ దేవయాని పతినేమి తపం బొనరించి కాంచెనో.
- 171 క. పతిఁ బడసి సుతులఁ బడయఁగ, నతివలు గోరుదురు గోరినట్టుల ¹తనకుం
బతిఁ బడసి సుతుల బడసెను, సతు లీభార్గవికి భాగ్యసంపద నెనయే.
- 172 తరువోజ. ఈరాజు¹నంద నాహృదయంబు ²దవిలి యెప్పుడు నుండు నన్నీ
తఁడు గరము
³కారుణ్యమునఁ బ్రీతి గల¹యట్లు సూచుఁ గమలాక్షి భార్గవకన్య దానెట్లు
గోరి యీతనిఁ దనకును బతిఁ జేసి⁵నియె నటుల యేచు గోరి లోకైక
భారధురంధరుఁ బర⁶హితు ధన్యురు నహుషాత్మజుఁ బతిఁ జేసికొందు.

—: యయాతి శక్తిష్ఠుఁ బుత్రదానంబు నేయుట :-

సం. 1-77-10

- 173 వ. అని విచారించు ¹చున్న ²యవసరంబున దాని పుణ్యస్వ³రూపంబు సన్ని
హితం⁴జైన యట్లొక్కనాఁడు యయాతి యశోకవనికాలోకన ⁵తత్ప
రుండై వచ్చువాఁ ⁶డేకతం⁷బ యున్న శక్తిష్ఠం గనిన సదియును ⁸సం
- 170 1 పెంపెనగగ — అయ ; యింపెసఁగఁగ — ర. 2. గెడు — బా.స.
- 171 1. తానుం — స.
- 172 1. నందు — పెక్కు ప్రతులు. 2. తగిలి — పెక్కు ప్రతులు 3. గౌరవం
బున — అ; గౌరవమున — బు. 4. యట్లు — పెక్కు ప్రతులు. 5. కొనిన
యట్టుల—చ.శ.ప. 6. హితు — కొన్ని ప్రతులు; హిత - వా. కొన్నిప్రతులు.
- 173 1 చున్నంత — ఆ.మ.వ ; చున్న సమయంబున — బా.త.బ 2. యవస
రంబున — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 3. రూపంబున — ఉ.య.ర. 4. బగున —
ఉ.ప.బ.న 5. పరుండై — పెక్కు ప్రతులు. 6. డేకాంతంబున — ఉ.బు.
7. బుననున్న — ఉ.ఓ.త.ర. 8. సంభ్రమంబున — కొన్ని ప్రతులు ; నతిసంభ్ర

శ్రమ వినయావసతోయై తనవలన నమ్మహిపతి ¹⁰ప్రసన్న చిత్తుం డగుట
యెఱింగి కరకమలంబులు ¹¹మొగిచి యిట్లనియె

- 174 డ. నీలగళోపమాన కమనీయగుణోన్నతిఁ జెప్పఁ ¹జాలు న
న్నేలిన దేవయానికి నరేశ్వర భర్తవు గాన నాకునుం
బోలఁగ ²భర్త పివ యిది భూనుత ధర్మపథంబు నిక్కువం
బాలును దాసియున్ సుతుఁడు నన్నవి వాయని ³ధర్మముల్ ⁴మహిన్.
- 175 వ. అద్దేవయానిం బరిగ్రహించి నప్పుడ తద్దనం ¹బగుట నేనును భవత్పరి
గ్రహంబ కావున ²నన్నుం గరుణించి నాకు ఋతుకాలోచితంబుఁ ³బ్రసా
దింపవలయు ననిన ⁴నయ్యయాతి యిట్లనియె.
- 176 క. లలితాంగి శయన ¹మొక్కఁడు, వెలిగా రుచిరాన్న పాన వివిధాభరణా
దుల శర్మిష్ఠకు నిష్టము, ²సౌలయక చేయుమని ³నన్న శుక్రుఁడు పంచెన్.
- 177 వ. ¹ఏ నమ్మహిముని వచనంబున ²కప్పుడొడంబడితి నెట్లు బొంక నేర్తు ననిన
శర్మిష్ఠ యిట్లనియె.

మంబున — న ర. 9. వదనయై — య ర. 10. సంతుష్ట హృదయుం —
ఔ.త; కారుణ్యచిత్తుం — ఆ.మ 11. మొగిడ్చి — ఎ.న.

- 174 1 నొప్పు — ఔ త; బోలు — ఖ; జాలి — ర. 2. నీవభర్తవిది — పెక్కు
ప్రతులు 3. యర్థముల్ — పెక్కు ప్రతులు. 4. భువిన్ — న.
- 175 1. బన — ఇ. 2. నన్ను — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. బ్రసాదింపుమనిన —
పెక్కు ప్రతులు. 4. దానికి యయాతి — పెక్కు ప్రతులు
- 176 1. మొక్కటి — కొన్ని ప్రతులు. 2 సౌలవక — పెక్కు ప్రతులు. 3. పనిచె
శుక్రుడునన్నున్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 177 1. ఏనును నమ్మహి — పెక్కు ప్రతులు 2. కొడంబడితి — ఏ.ఐ.బ; నప్పుడొ
డంబడితి — ర.

178 క. చను బొంకఁగఁ ¹ప్రాణాత్యయమున సర్వధనాపహరణమున ³వధగా వచ్చిన విప్రార్థమున ⁴వధూ, జరసంగమమున వివాహ సమయము ⁵లందుఁ.

179 వ. ¹ఈ యేనింటి ²యందు నసత్యదోషంబు ³లేదని మునివచ ⁴న ప్రమాణంబు ⁵గలదు నీవు ⁶వివాహసమయంబున నొడంబడితివి కావున నసత్య ⁷దోషంబునం ⁸బొంద ⁹వనిన నయ్యయాతి ¹⁰యొడంబడి ¹¹శర్మిష్టకు నభిమతంబొనరించె ¹²నదియుఁ దత్సమాగమంబున ¹³గర్భిణియై కొడుకుం ¹⁴గనిన ¹⁵విస్మయపడి దేవయాని దానికడకు వచ్చి యిట్లనియె.

180 తే. బాలవయ్య ¹నత్యుత్తమశీల వినయ, గౌరవాన్నితవై నిర్వికారవృత్తి నున్న ²నీకున్న యునికిన సన్నతాంగి, సుతుఁడు పుట్టుట యిది గడుఁ జోద్యమయ్యె.

178 1. ప్రాణాత్యయము — పెక్కు ప్రతులు. మూలము 'ప్రాణాత్యయే సర్వధనాపహరే' 2. హరణమున — కొన్ని ప్రతులు. 3. వధి — ఒ బ.య. 4. గవాశనయానములను — పెక్కు ప్రతులు. 5. దీనికి మూలము నసర్వయుక్తం వచనం హినస్త్రీ, నస్త్రీషు రాజః నవివాహకాలే ప్రాణాత్యయే సర్వధనాపహరే, పంచావృతాన్యాహు రపాతకాని భం. 1 — 77 — 16

179 1. ఇయ్యేనింటి — అ ఈ ర; ఇయ్యేనింట — య; ఈయేనిట — ఏ.జ.డ. 2. యందును నసత్య — ఊ.ఎ ఓ.క.త.ద.బ ర. 3. లేదను — కొన్ని ప్రతులు 4. నంబుగలదు — కొన్ని ప్రతులు; నంబు గలుగుటం జేసి — డ. 5. కలదు గావున — కొన్ని ప్రతులు, కలుగుటం జేసి — ఓ.బౌ త.ర. 6. మన్మథోరథంబు సఫలంబు సేయుమనిన నయ్యయాతి శర్మిష్ట — ఖ. 7 దోషంబునం బొందవు — న య, దోషంబు నిన్నుఁ బొందదనిన- వా. కొన్ని ప్రతులు. 8 బొరయ — అ బౌ.త. 9. వనిన — కొన్ని ప్రతులు; దనిన - వా కొన్ని ప్రతులు. 10. యొడంబడి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 11 శర్మిష్ట యభిమతం — ఇ; శర్మిష్ట కభిమతం — జ.ర , 12 నట్లు — పెక్కు ప్రతులు. 13 శర్మిష్ట గర్భిణియై — ర; శర్మిష్ట గర్భంబై — కొన్ని ప్రతులు; శర్మిష్ట గర్భంబుదాల్చి — న. 14. గనిన విని — కొన్ని ప్రతులు. 15. విస్మయపడి — కొన్ని ప్రతులు; విస్మితయై — ఏ. ఖ, విస్మయంబంది — వా.

180 1. ను నత్యంత — ఈ.ఖ.జ య. 2. నీ యున్న యునికికి — య : యునికికి నీకును — చ.పి.శ.ప; యునికికి నిప్పుడు — ర.

- 181 వ. ¹అది యెట్లని యడిగిన శర్మిష్ఠ లజ్జావనతవదన ²యయి యెట్లను నెంచేని ³నుండి యొక్కమహాముని నిఖిల వేదవేదాంగపారగుండు వచ్చి ఋతు మతిపై యున్న ⁵నన్నుం జూచి నాకుఁ ⁶బుత్రోత్పత్తిఁ బ్రసాదించె ననిన విని దేవయాని ⁷నిజనివాసంబునకుం జనియె ⁸శర్మిష్ఠయు నయ్యయాతి వలనఁ గ్రమంబున ద్రుహ్యును⁹ పూరు లనంగా ముప్పురు గొడుకులం బడసి యున్నంత నొక్కనాఁడు.
- 182 సీ. కరువలిచేఁ దూలు కపిల¹జటాలియ కరమొప్పు శిఖలుగాఁ గనకరత్న మయజాలభూషణామల దేహదీప్తుల తేజంబు²గాఁ బ్రవిదీప్యమాన యాగశతంబుల ³సర్వితంబైన మూఁడగులు ప్రత్యక్షమైన యట్లు దనమ్రొల శర్మిష్ఠతనయులు గ్రీడించుచుండంగ ⁴నున్న యయ్యుర్వితేని
- అ. కడకు ⁵నేఁగు ⁶దెంచెఁ గన్యలు దనుజాధి, రాజసుతయుఁ దోడరాఁగ⁷నొప్పి దేవి దేవయాని దేవేంద్రు దేవియ, పోతె నెంతయును విభూతి మెఱసి.
- 183 వ. ఇట్లగుదెంచి యధిక తేజస్వీ¹లయి యయాతి ప్రతి²బింబంబులు ³బోని యబ్బాలకులం జూచి ⁴యిక్కుమారు లెక్కడి ⁵వారెవ్వరి కొడుకు లని ⁶యయాతి నడిగి యలబ్ధప్రతివచనయై మీ⁷తల్లిదండ్రు లెవ్వ రని యక్కు మారుల నడిగిన.
- 181 1. ఇది — కొన్ని ప్రతులు. 2. యయి యెంచేని — ఆ. ప. ఖ. య. ర. 3. యు నుండి — కొన్ని ప్రతులు. 4. తైన బ్రహ్మవిదుండు — బౌ. త; డును నకల దేశభాషా విదుండునునైన బ్రహ్మవిదుండు — ఆ. 5. నన్ను — అప; లతోలేదు; నన్నుంజూచి — ఆ. 6. న బ. మ. య. ర. లతోలేదు. 7. బుత్త్రీదానంబు — వ. 7. నిజంబుగాఁదలచి నిజ — వ. 8. నంత శర్మిష్ఠ — బౌ. గ. ట. న; నిటశర్మిష్ఠ — మ. 9. పూరులం బడసి — ఇ. ద.
- 182 1. జటావలి — పెక్కు ప్రతులు. 2. గాగబ్రదీప్తమాన — ఓ. య; గాఁబ్రతి దీప్యమాన — ర; గానతిదీప్య — చ. ల. పి. శ. వ. 3. నర్మితులైన — కొన్ని ప్రతులు. 4. నప్పుడయ్యుర్వి — య. 5. నరుగు — ఇ. ఈ. ఉ. ఓ. 6. దెంచి — కొన్ని ప్రతులు. 7. నొప్పె — కొన్ని ప్రతులు
- 183 1. తైన — అ. ఉ. జ. య. ర. 2. బింబంబులు — పెక్కు ప్రతులు; రూపంబులుం బోని — వా. మున్నగు ప్రతులు 3. బోతెనున్న — పెక్కు ప్రతులు; బోలి యున్న — కొన్ని ప్రతులు. 4. యక్కుమారు — వా. 5. వారెవ్వరి — ఆ. ప. ఉ. క. ఖ. య. 6. యారాజు — కొన్ని ప్రతులు; రాజు నడిగిన — కొన్ని ప్రతులు 7. తల్లియు దండ్రుయు నెవ్వ — కొన్ని ప్రతులు

- 184 క. ¹తరుణప్రదేశిను²లు ³మా,నరముగ వారలు యయాతిశర్మిష్ఠులఁ జూ
పిరి తండ్రియుఁ దల్లియు నని, కర మనురాగిల్లఁ గన్వకా నివహంబున్.
- 185 వ. ఇట్లు దన్నెఱుంగకుండ ¹యయాతి శర్మిష్ఠ²వలన లబ్ధసంతానుండగుట
యప్పుడెఱింగి.
- 186 చ. ¹పతివిహితానురాగమున ²భార్గవుపుత్రు యయాతిచేత వం
చిత యయి వాఁడు దానవికిఁ జేసిన నెయ్య మెఱింగి కోపదుః
ఖత ³యయి తండ్రిపాలి కతిభేదమునం జని దీర్ఘనేత్రని
ర్గతజలధారలం ⁴గడిగెఁ గాంత తదీయ పదాబ్జయుగ్మమున్.

—: భక్తుఁడు యయాతికి శాపం బిచ్చుట :—

సం. 1-78-24

- 187 వ. ¹అయ్యయాతియు దానిం బట్టువఱచుచుఁ దోడన చని ²శుక్రుంగని ³నమ
స్కరించి యున్న నద్దేవయాని గద్గదవచనయై యధర్మంబున ధర్మంబు
గీడ్చుటచి యిమ్మహిళుం డాసురంబున నాసురియం దనురక్తుండై పుత్ర
త్రయంబు వడసి నా కవమానంబు సేసె ననిన విని శుక్రుండు యయాతి
కలిగి ⁴నీవు యావనగర్వంబున ⁵రాగాంధుండవై నాకూఁతున ⁶కప్రి
యంబు సేసితివి కావున జరాభారపీడితుండ⁷వు గమ్మని శాపం బిచ్చిన
నయ్యయాతి ⁸శుక్రున కిట్లనియె.

- 184 1. తరణి ప్రతి తేజో గోచరులగు వారల— న. 2 ల—వా శ. 3. భాస్కరవర
మూర్తులు యయాతి — ద.

- 185 1. నయ్యయాతి—వా శ. 2. యందు — ర.

- 186 1. ప్రతివిహితా — స భాసం. 2. భార్గవ పుత్ర — కొన్ని ప్రతులు. 3. మతి —
ఇ.ద.వ; తన— ఋ.ల. 4. దడిపె—స

- 187 1. అంత నయ్యయాతియు—ర. 2 శుక్రునకు నమస్కరించి— ఆ.మ.ర. 3. నమ
స్కారంబుచేసి— ఈ ఐ.ట.గ. 4. నీవు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5. మదాం
ధుండవై—కొన్ని ప్రతులు. 6. కవమానంబు—ఆ.మ 7 వగుమని— ఈ.ఋ.ఎ.య.
ర వ. 8. యిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు.

185 క. ఋతుమతియై పుత్రార్థము, పతిఁ గోరిన భార్య¹యందు బ్రతికూలుండై
ఋతువిపలత్వము సేసిన, ²యతనికి మఱి భూణహత్య యగు నంద్రు
³బుధుల్.

189 క. దానికి భీతుఁడ నై ¹య.మూనవతీ ప్రార్థనం ²గ్రమంబొనరఁగ సం
తానము పడసితి నెదలో, దీనికి ³నలుగంగఁ⁴దగునె దివ్యమునీంద్రా.

190 క. ఏ నిర్దేవయాని యందు విషయోపభోగతృప్తుండఁ గాను జరాభారంబుఁ
దాల్చినోప ¹నని ప్రార్థించిన విని వానికి శుక్రండు గరుణించి ²యల్లేని
నీముదిమి నీకొడుకులయం ³దొక్కరుని పయిం బెట్టి వాని జవ్వనంబు
నీవుగొని రాజ్యసుఖంబు లనుభవింపుము నీవు విషయోపభోగతృప్తుండ
⁴వై న ⁵మఱి నీముదిమి ⁶నీవ తాల్చి వాని జవ్వనంబు వానికి నిచ్చునది
నీముదిమిఁ దాల్చిన పుత్రుండ రాజ్యంబున ⁷కర్ణుండును వంశకర్తయు
నగు ననిన నయ్యయాతి ⁸శుక్రు వీడ్కొని దేవయానీసహితుండై తన
పుత్రంబునకు వచ్చి శుక్రుశాపంబున జరాభారంబుఁ ⁹దాల్చిన వానికి.

185 1 వలన—ఏ 2 నతనికి — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3 మునుల్ — ఆ.ఇ.
బి.బి.య; జనుల్ — బౌ.క.బ.

186 1. యమ్మానిని ప్రార్థించినం— ద.స; యమ్మానిని ప్రార్థింపఁ గడునమత్వమునను—
జు. 2. గ్రమంబున మఱి—న 3. కోపింప— ఆ.స 4. నగునె— ఉ.ర.స;
శేల — కొన్ని ప్రతులు; జనునె — య.స.

189 1. నవినవానికి— పెక్కుప్రతులు. 2. యల్లేని— కొన్నిప్రతులలో లేదు; యిట్లు
నియె— ర 3. దొక్కని— కొన్ని ప్రతులు; దొక్కనివై — కొన్ని ప్రతులు;
దొక్క — దొకనికిచ్చివాని—బౌ.ఖ.త.న. 4. వగుము మఱియు — న.
ర. మఱి—పెక్కుప్రతులలో లేదు, మఱియు— కొన్నిప్రతులు; మఱి....నిచ్చునది
కొన్నిప్రతులలో లేదు 5. నీవ — పెక్కుప్రతులలో లేదు 6. కర్ణుండగు ననిన
నయ్యయాతి — పెక్కు ప్రతులు; కొడయండగు ననిన నయ్యయాతి — న; కుయో
న్మండన — జు.బి.య. 7. శుక్రు వీడ్కొని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 8.
దాల్చినంత— ర.

- 191 క. తల వడఁగఁ¹దొడఁగె నింఁదెయ, ముల ²గర్వముడంగె నంగములు ³వదలె వళి
పలిశంబు లయ్యె వగరును, దల⁴యేరును ⁵నుక్కినయును ⁶దరికొను
దెంచెన్.

—: యయాతి యదుప్రముఖులకు శాపంబిచ్చుట :—

సం. 1-79-1

- 192 వ. ఇట్లు జరాక్రాంతం¹డైన యయాతి ²గొడుకుల నెల్ల రావించి నాకు
³విషయసుఖతృప్తి ⁴లేకున్న యది గావున మీ యందొక్కరుండు నా
ముదిమి గొని తనజవ్వనంబు నా కిచ్చునది యనిన విని యదు తుర్వసు
ద్రుహ్యవసులు దండ్రి కిట్లనిరి.

- 193 ఆ. తగిలి ¹జరయు రుజయు దై వ²వశంబున, ³నయ్యెనేని ⁴వాని ⁵ననుభవింతు
గాక యెఱిగి యెఱిగి కడఁగి ⁶యారెంటిఁ జే, కొందురయ్య యెట్టి
⁷కుమతులైన.

- 194 క. ¹నరలుగల ²కాము నైనను, దరుణులు రోయుదురు ³డాయ ధనపతి
⁴యయ్యుం
బురుముండు దుర్వారజరా, ⁵పరిభూతి ⁶సభీష్టభోగజాహ్నుడ కాఁడే.

- 191 1. జొచ్చె—ఇ 2. గర్వములడగె—కొన్ని ప్రతులు 3. వదలి—కొన్ని ప్రతులు.
4. యదురును—ద ; యేరుపు—ఊ ఎ.ట 5. నుక్కిన—కొన్ని ప్రతులు ; కక్కిన—
ఊ 6. దరికొనుదెంచెన్— ఇ ఎ.స ; దరికొన దోచెన్—బ ; దరికొనజొచ్చెన్—క ;
దశముగఁ బర్వెన్—న ; దలకొనుదెంచెన్—వా.

- 192 1. డై యయాతి — పెక్కు ప్రతులు. 2. కొడుకులం బిలిచి నాకు — పెక్కు ప్రతులు.
3. విషయతృప్తి — ఇ ఓడ ద , విషయోపభోగతృప్తి—అ. 4. గాకయున్నది —
ఊ.బు ద , చాలకయున్నది—ఊ

- 193 1. రుజయు జరయు — కొన్ని ప్రతులు. 2. యోగంబున — అ 3. నందెనేని —
య 4. తార — స ; దాని — కొన్ని ప్రతులు. 5. ననుభవింప — అ.బు.ప.ట. 6. రి
యా — అ.ఇ ఎ ప.బౌ త.య 7. కుజనులైన — వ

- 194 1. నెరలు — న. 2. మరునికై నను — స 3. గవయ — ఖ.స 4. యైనన్ —
ఊ క.ద.మ వ. 5. పరిభూతుడభీష్ట—ద.య ; పరిపీడితుడైనభోగ—న 6. సశేష—బ

195 ష. అని యొడంబడ కున్న నలిగి యయాతి యదువంశంబున వారు రాజ్యంబున¹ కయోగ్యులుగాఁ దుర్వసువంశంబునవారు ధర్మాధర్మ వివేకశూన్యు²లై³ సంకీర్ణ⁴వర్ణ⁵కిరాతులకు రాజులుగా ద్రుహ్యువంశంబున⁶ వారు డుష్పప్లవ⁷ సంతార్యంబు⁸లైన దేశంబునకు రాజులుగా జరాదూషకుండుగుట ననువంశంబునవారు⁹ ముదియు నంతకునుండక జవ్వనంబున¹⁰ పంచత్వంబున కరుగువారునుం గా శాపంబిచ్చి యానలుపురకుం¹¹ గొండుకవాని శర్మిష్ఠాపుత్తు¹²ఁ బూరుం బిలిచి యడిగినవాఁడు దండ్రికోరినయట్ల¹³ చేసిన నవయావనుండై¹⁴ యయాతియభిమత¹⁵ సుఖంబులు సహస్రవర్షంబు¹⁶ లనుభవించి¹⁷ తృప్తుండై పూరుజవ్వనంబు¹⁸ వానికయిచ్చి¹⁹ తనజరాభారంబు²⁰ దాన²¹ తాల్చి నిశాజ్ఞానిధేయ చతురంతమహీతల బ్రహ్మ²² ఊత్రాదిపర్వముఖ్యుల నెల్ల²³ రావించి మంత్రి పురోహిత²⁴ సామంత పౌరజన సమూహంబున²⁵ సకలక్షోణీచక్రసామ్రాజ్యంబునకుఁ బూరు నభిషిక్తుంజేసిన సర్వప్రకృతి²⁶ జనంబు లారాజున కిట్లనిరి.

195 1 కనర్పులుగా—చ పీ శ ష. స ; కర్పులుగాకయుండను—ట.ప.ల ; యోగ్యులు గాకుండును—బ ర. 2. లైన—కొన్ని ప్రతులు 3. సంకీర్ణవర్ణ—మ. 4 వ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5. కిరాత దేశంబునకు—చ.య.ల పీ.శ. ష. 6 వారుదక వరహితంబైన—పెక్కు ప్రతులు , ఇచ్చట మూలము “ఉడుష్పప్లవసంతారోయత్ర శ్యమ్ భవిష్యతి” భం ప్రతి 1—79—19. వారుదకరహితంబైన—ఏ.క.ఖ.య. 7. రహితంబైన—న 8. బులకు—కొన్ని ప్రతులు. 9. ముదిమియగు—ద.బ.శ 10. పంచత్వంబును బొందువారు—ఆ చ ల.పీ.శ.ష.పంచత్వంబునొందువారు—ఓ.ఖ.గ.య ; పంచత్వంబునకుం జనువారు—బు 11. గొండిక—ఇ.చ.శ.ష.న ; గొండొక—ఐ.ఓ.క.గ.జ.ల.పీ.న.12. యప్పనికి నొడంబడిన—న ; యిచ్చిన—అ.ట.ప. 13. యయాతి—పెక్కు ప్రతులలో లేదు ; పెద్దకాలంబు—న. 14. సుఖంబు లనుభవించి తృప్తుండై—పెక్కు ప్రతులు 15 లనుభవించుచు—లనుభవించి తృప్తుండై కొంత కాలమునకు—ఈ ఓ 16. తృప్తుండై పూరుం బిలిచి యేను సహస్రవర్షంబులు జవ్వనం బనుభవించితిని పూరుజవ్వనంబు—న. 17. పూరున కిచ్చి—గ.న. 18. తాను—కొన్ని ప్రతులు. 19 దాన—పెక్కింటలేదు. 20. తాల్చియయాతి—పెక్కు ప్రతులు. 21. ఊత్రాదిపర్వము—న. 22. బిలిపించి—మ 23. సామంతానంతపౌర—వా.శ. 24 నిఖల—కొన్ని ప్రతులు ; నఖల—కొన్ని ప్రతులు 25. జనులారాజున—బు ఐ ద ; జనులు—ష.

- 196 మ. అవిచారంబని పల్క ¹నోడెదము ధర్మాభిజ్ఞ నీ యగ్రసం
భవుఁ ²డత్తున్న తళక్తియు క్తుఁడు మహి³భారప్రగల్భుండు భా
ర్గవదోహితుఁడు పాత్రుఁడీ యదుఁడు లోకభ్యాతుఁడుండంగ నీ
⁴భువనేశత్యభరంబుఁ బూన్పఁ ⁵దగునే పూర్వు జఘన్యాత్మజున్.
- 197 వ. ¹అనిన ²వారల కయ్యయాతి యిట్లనియె.
- 198 క. యదుఁడగ్రతనూజుఁడు నా,హృదయసముద్భవుఁడు ¹దానయిన మద్వచనం
బిది ²యెట్టిది యని కడు³దుర్మదుఁడై చేయక కృతావమానుం డయ్యెన్.
- 199 క. తనయుండు దల్లిదండ్రులు, పనిచినపని సేయఁడేని పలు¹కెడలోఁ జే
కొనఁడేని వాఁడు తనయుం,డనఁ ²బడునే పితృధర్మమున కర్హుం డగునే.
- 200 క. పూరుఁడు ¹గొండుక యయ్యును, భూరిగుణ²శ్రేష్ఠుఁ³డును సుపుత్రుఁడు
నవనీ
⁴భారసహిష్ణుఁడు నాతఁడ, కోరినకార్యంబు ⁶దీర్చి కుశలుం డగుటన్.
- 201 న. నా జరాభారంబుఁ ¹దాల్చిన పుత్తుండ ²రాజ్యంబు³న కర్హుండును వంశ
కర్తయు ⁴నగు శుక్రవచనంబును నిట్టిద యని యయాతి ప్రకృతి⁵జనం
- 196 1 నోడుదుము—యల కొన్ని ప్రతులు. 2 డత్వంతము—మ 3. భారంబు
దాల్పంగ—మ. 4. భువనైకత్య—ప. భ.య.వ 5. నగునే—త.ద.న
- 197 1 అనిన విని—బా.త. 2. వారల పలుకుల—య
- 198 1. వాఁడ—వాళ. కొన్ని ప్రతులు; దానయిన—డ 2. యెట్టిది—కొన్ని
ప్రతులు. 3 దుర్మదమున జేయక—బ.య.
- 199 1. కెడ—న మఱికొన్ని ప్రతులు. 2 జనునే—ము; దగునే—న.
- 201 1. గొండొక—కొన్ని ప్రతులు; గొండిక—ఈ.ము.బా క గి¹ జ.ట.ద.ల., బాలుండ
య్యును—న 2 శ్రేష్ఠుఁడు—కొన్ని ప్రతులు. 3. డధిక పుణ్యుడు—బ.య
4. భారకుడును నాతడు నా—ఎ.చ.శ.ప. 5. సహిష్ణుండు నునా—న 6 చేసి—
స. పెక్కు ప్రతులు.
- 201 1. పూనిన—ఖ. 2. రాజ్యభారయోగ్యుండును—న.య. 3. నకుయోగ్యుండును—
కొన్ని ప్రతులు. 4. నగునని—స కొన్ని ప్రతులు. 5. జనంబుల నెల్ల—న.

బుఁ నొడంబటిచి పూరు నఖిల ిభూభారధరుఁడరుఁజేసి యదుప్రభృతులఁ
 బ్రహ్మాంతభూములకు రాజులం జేసి ితాను వేదవేదాంగ గిపారగు లయిన
 బ్రాహ్మణులతోడం దపోవనంబునకుం జని యందు గందమూలఫలాశ
 నుండై వన్యంబులయిన ¹⁰ఫలంబుల హవ్యకవ్యంబుల సన్నిభట్రార¹¹కుం
 బిత్తదేవతలం దనువుచు వానప్రస్థవిధానంబుఁ దప్పక శిలోంఛవృత్తి నతిథి
 భుక్తశేషం ¹²బుపయోగించుచు ¹³నియతాత్ముండై ¹⁴జితారి¹⁵షడ్వర్గుం
 డును నయి సహస్రవర్షంబులు ¹⁶దపంబు సలిపి సర్వసంగ విముక్తుండై
 సర్వద్వంద్వంబులు¹⁷ను విడిచి ముప్పదియేండ్లు నిరాహారుం డయి యొక్క
 యేడు వాచుశ¹⁸క్షకుండయి పంచాగ్నిమధ్యంబున నిల్చి యొక్క
 యేడు ¹⁹నీటిలో నేకపాదంబున ²⁰నిలిచి ²¹మహాఘోరతపంబు ²²సేసి
 దివ్య²³విమానంబున దేవలోకంబునకుం జని యందు ²⁴దేవర్షిగణ పూజి
 తుండై బ్రహ్మలోకంబునకుం జని యందు బ్రహ్మర్షి గణపూజితుండై
²⁵యనేకకల్పంబు లుండి ²⁶కమ్మట నింద్రలోకంబునకు వచ్చిన నింద్రుండు
 వానిం ²⁷బూజించి యిట్లనియె.

202 ఆ. కొడుకు జవ్వనంబుఁ గొని¹నీవు నిజరాజ్యభూరిభరము వానిఁ బూన్చునప్పు
 డతని కెద్ది గఱపి తని యడిగిన హరికయ్యయాతి యిట్టు ²లనుచుఁబలికె.

రి. మహీభార—ఇ ఊ బ 7. బ్రత్యేక—బౌ ట. ద. ప. య. 8. తాను—పెక్కింట
 లేదు 9. విదులయిన—పెక్కు ప్రతులు. 10. ఫలంబుల—పెక్కింట లేదు. 11.
 కుంభీతుంజేసి పితృ—న. 12. బుపయోగింపుచు—కొన్ని ప్రతులు 13. సంయ
 మితాత్ముండై—ఐ. న. మ. 14. జితారిషడ్వర్గుండై—ఈ. ఊ. ఓ. జ. 15. షడ్వర్గుండై—
 చ. న. పీ. ల. శ. ప. 16. దపంబు—పెక్కింటలేదు; సలిలమధ్యంబున సర్వద్వంద్వంబులు
 విడిచి—య. 17. నొడిచి—అ ఇ క. న. 18. చుండయి—పెక్కు ప్రతులు 19. నీరిలో—
 పెక్కు ప్రతులు. 20. నుండి—కొన్ని ప్రతులు. 21. మహా—పెక్కింట లేదు;
 యిట్లు—ము. ప. య. 22. సేసిన ఇంద్రుండు ప్రత్యక్షుండై తోడుకొనిపోయిన—బౌ. త;
 సేసిన ఇంద్రుండు ప్రత్యక్షుండై దివ్య విమానం బొసంగిన దానినెక్కి దేవలోకంబు—ల.
 స. 23. విమానారూఢుండై—ప. ఓ. బౌ. త. 24. దేవగణ—పెక్కు ప్రతులు 25.
 యనేక కల్పంబులుండి—'మ' ప్రతిలో లేదు. 26. క్రమ్మరియింద్ర—పెక్కు
 ప్రతులు 27. బూచి—అ. ఈ. ఓ. బౌ. జ

202 1. నీవునీ రాజ్య—కొన్ని ప్రతులు; యిచ్చి భూచక్ర—న. 2. లనియె బ్రీతి—
 బ. బౌ. ట. త. న. ప. వ.; లనియు జెప్పె—ఈ. ఊ. య.; లనుచు జెప్పె—ఇ. మ. వ.

—: యయాతి పూరునకు బోధించిన నీతులు :-

సం. 1—82—6

- 203 క. ఎఱుకగలవారి చరితలు, గఱచుచు సజ్జనులగోపి. ¹గదలక ధర్మం
బెఱుగుచు నెఱిగిన ²దానిని, మఱవ కనుప్పించునది ³సమంజసబుద్ధిన్.
- 204 క. ఇచ్చునది ¹సాత్రునకు ధన, మిచ్చుగ వారువేడ కుండునది యభిముఖులై
వచ్చి ²యాశార్థుల సృఖ,పుచ్చక ³చేయునది సర్వభూతప్రీతిన్.
- 205 క. మనమునకుఁ బ్రియంబును హితమును బధ్యముఁ దధ్యమును నమోఘము
మధురం
బును ¹బరిమితమును నగుపలు, కొనరఁగఁ బలుకునది ధర్మయుతముగ
సఖలన్.
- 206 సీ. వదన బాణాసన వ్యక్తము క్తములైన పలుకు ¹లస్కండు వాఁడిబాణతతులఁ
బరమగ్మలత్యముల్ పాయక భేదించు చుండెడు దుర్జన యోధవరుల
కడ²నుండ కున్నది కరుణ యార్జవ మక్షజయము సత్యం³బును శమము శౌచ
మను⁴నివి యెద నిల్పు⁵నది శత్రు షడ్వర్గ జయమందునది శుద్ధ శాంత బుద్ధి
తే. ⁶మదముఁ గామము గ్రోధంబు మత్సరంబు ⁷లోభమును మోహమును
⁸నను లోనిసహజ
వైరివర్గంబు ⁹నొడిచిన వాఁడ యొడుచు నశ్రమంబున ¹⁰వెలుపలి
¹¹యహితతతుల.
- 203 1. గడవక — ద. 2. నన్నియు — ఔ. 3. సమంచిత — మ.ప.ల. స ; సమ
స్థిర — పెక్కు ప్రతులు ; సమాహిత—ఊ.
- 204 1. ధనము పాత్రున కచ్చుగ — వా శ 2. యతిభిజనుల — ఊ. సాధుజనుల — న.
3. యుండునది — కొన్నిప్రతులు ; యిచ్చునది — ఔ.త.ద. బ.య.
- 205 1. బరహిత — ఔ.ట.త.ప ; నభిమితమును నగు — బ.
- 206 1. లనెడి—ఎ ; లన్మోక్తివాడి—త. 2. బోవ — ద. 3. బుపశమము— ఇ.ఊ.
ము.ఐ.ర. 4 వీని నెద — వా ; నవి—న 5. కొని—వ. 6. మానమును
గామమును గ్రోధమత్సరములు — పెక్కు ప్రతులు. 7. లోభ మోహంబులును
నను — ము.ట.త.ప. 8. నాగ — ఐ 9. నుడిచిన వాడయుడుచు — స. 10
వెలి కృత్రిమారితతుల — ద. 11 యవనిపతుల — ద.

207 వ. అని పూరుం గఱపితి నమ్మహాపురుషుం ¹దొరులకుఁ గఱపు²నట్టి సర్వ
గుణసంపన్నుం డనిన విని యింద్రుండు వెండియు నయ్యయాతి కిట్లనియె.

208 క. ఏమి తపం బొనరించితి, భూమీశ్వర పుణ్యలోక¹భోగంబులఁ దే
జోమహిమ ననుభవించితి, సామాన్యమె శతసహస్రసంవత్సరముల్.

209 వ. అనిన నయ్యింద్రుక కయ్యయాతి యిట్లనియె.

210 క. సుర దైత్య యక్ష రాక్షస, నర ¹భేచర సిద్ధ మునిగణ ²ప్రవరుల భా
సురతపములు నా దగు దుష్కరఘోరతపంబు ³సరియుఁగా నమరేంద్రా.

—: ఇంద్రుండు యయాతిని స్వర్గలోక భ్రష్టునిఁ జేయుట :—

సం. 1—83—3

211 వ. అని ¹తపోభిమానంబున ²మహర్షులతపంబు ³లవమానించి పలికిన న
య్యయాతి ⁴గర్వంబునకు సహింపక యింద్రుం డలిగి నీకు దేవలోక సుఖాను
⁵భవంబు ⁶బాదుఁ బుణ్యసమాప్తి యయ్యె నీగర్వంబు నిన్నింతసేసె నింక
నధోలోకంబుక కరుగు మనిన ⁷వాఁడును మనుష్యలోకంబునకుం బోవ
నోప నంతరిక్షంబున ⁸సద్భవనంబుక ⁹సత్సంగతి నుండుట్లుగా నాకుఁ
¹⁰బ్రసాదింపు మని యింద్రు ¹¹ననుమతంబు వడసి.

212 1. దొరులు — ర. 2. నట్టివాఁడు సర్వ — ఊ.ద.య

213 1. భోగంబులు — కొన్నిప్రతులు , భోగఫలము—ఊ.

214 1. కిన్నర — ఏ. 2. ప్రతతుల—ర. 3. సవతు — ; ఋ.చ.ద.వీ.శ.ప ; సమము —
ల.వ

215 1. తప తపోభిమానంబున—వా.శ, తపోవిభవాభిమానంబున—ఊ. 2. మహాపురుషుల—
కొన్నిప్రతులు. 3. లవమానించిన యయాతి — పెక్కుప్రతులు 4. గర్వంబు
సహింపక — పెక్కు ప్రతులు 5. భోగంబునందు — ప. 6. నందు — పెక్కు
ప్రతులు. 7. నయ్యయాతియు నేనధోలోకంబు — కొన్నిప్రతులు 8. సద్భవ
నంబు — ఆ.ప.క 9. సత్సంగంబున — మ. 10. బ్రసాదింప వలయునని —
చ.చి.ల.క.ప 11. ననుమతి — ఊ.ఋ.బ.వ

212 తే. అంతరిక్షంబు ¹వలన దిగంతరములు, వెలుగఁ జనుచెంచు నాతని ²విమలదీప్తి
సూచి ³సదృశములు గడుఁ జోద్యమంది, రురుతరద్యుతి యిది యేమి
యొక్కొ యనుచు.

213 వ. అంత నయ్యయాతి దౌహిత్రులైన యష్టకుండును ¹బ్రతర్దనుండును
²వసుమంతుండును నౌశీనరుండయిన శిఖియు ననువారలు సద్భువన నివా
సులు దమయొద్దకుం జనుచెంచిన యయాతి సధికతేజోమయు ననంత
పుణ్యమూర్తిం గని నిసర్గస్నేహంబున నభ్యాగతపూజల ³సంతుష్టుం జేసి
⁴నీవెవ్వండ వెందుండి యేమికారణంబున నిందులకు వచ్చితని యడిగిన
వారలకు నయ్యయాతి యిట్లనియె.

214 క. అనవద్య ధర్మచరితంబు నున్నతుండైన ¹నహుషపుత్త్రిండఁ బూరుం
డను మధ్యమలోకేశ్వరు, జన²కుండ యయాతి యనఁగఁ³జనియెడు వాడ౯.

215 క. ¹అమిత తపోవిభవంబున, గమలజులోకంబు మొదలుగాఁ గల సురలో
కములందుఁ బుణ్యఫలములఁ, గ్రమమున భోగించి యింద్ర²కడ కేఁజనిన౯.

216 క. సురపతి నాతపము క,చ్చెరువడి నీతపముపేర్చిఁ జెప్పుమ యనినన్
సుర సిద్ధ మునీంద్ర ¹తపశ్శ్రుణులు నాతపముతోడ సరి²గా వంటిన్.

212 1 నఖిల దిగంతములును — నఖిలదిగంతరములు — కొన్నిప్రతులు 2. విపుల—
బు.స. 3 సురగణములు — బు.ప.గ య

213 1. బ్రవర్దనుండును — పెక్కుప్రతులు. 2 వసుమానుండును — కొన్నిప్రతులు ;
సుమనుండ, వసుమనుండు, వసుమన్యుండు — అని భిన్నప్రతులలో భిన్నరూపము
లున్నవి. 3. సత్కృతుం — మ య పెక్కుప్రతులు 4. నీవెందుండియేమి —
పెక్కుప్రతులు.

214 1 నహుషపుత్త్రిండుపూరుం — ద. 2. కుండను—ఉ.ట.ప. 3. సడిసనువాడ౯—
గ్ని.స. శర ; జాలినవాడ౯ — ఈ.ఉ.ప.జ డ స.

215 1 అమలతపో—ఈ.ఉ. 2 కడకుం — కొన్నిప్రతులు.

216 1. తపశ్శ్రుతిలు — పెక్కుప్రతులు. 2 రావంటి౯—ఉ.

- 217 చ. అమరవిభుండు దాని విని యల్లి ¹మదంబున నుత్తమావనూ
 నము దగునయ్య చేయ నని నన్ను నధోభువన ²ప్రపాత సం
 శ్రమ వివశాత్ముఁ జేసె నది ³పాడియ యెందును నల్పమయ్యు ⁴ద
 ర్పము బహుకాల సంచిత తపఃఫలహాని యొనర్పకుండునే.
- 218 ప. ¹ఇట్లు కుపితశతమఖవచన²ప్రపీడితుండ నయి తదాదేశంబున ³సద్భువ
 సంబునకు వచ్చితి సనిన నానండు దమకు మాతామహుం ⁴డగుటయు
 వతనిమహత్త్వంబును ⁵సార్వలౌకికత్వంబును సర్వజ్ఞానసంపత్తియు
 నెఱింగి యష్టకాదులు సకలధర్మాధర్మంబులు సుగతిదుర్గతి స్వరూపంబులు
 జీవుల గర్భోచ్ఛ్ఛి ప్రకారంబులు ⁶వణ్ణాశ్రమధర్మంబులు నడిగిన వారల
 కయ్యచూతి యిట్లనియె.
 —: యయాతి యష్టకాదు లడిగిన ప్రశ్నలకు సంక్షేప రూపంబున
 సమాధానంబు లొనఁగుట :—
 సం. 1—84—3
- 219 అ. ¹సర్వభూతదయకు సత్యవాక్యమునకు, నుత్తమంబు ²ధర్మ మొండెఱుంగ
³నొరుల నొప్పి ⁴కోడ కుపతాప మొనరించు, నదియ కడు నధర్మ⁵మనిరి
⁶బుధులు.
- 220 ఆ. వేదవిహితవిధుల నాదరించుట యూర్ధ్వగతికిఁ దెరువు విధులఁ గడచి
 యెందు
 నాఁగఁ బడినవాని ¹లోకగక చేయుట, యధమగతికి మార్గ మనిరి²మునులు.
- 217 1. మనంబున — ఊ ట ; ముదంబున — క 2 ప్రవాస — ఐ బ ; ప్రతాప —
 కొన్నిప్రతులు - 3 పాటియె — ట 4 గర్వము — ఊ.
- 218 1. అట్లు — ఉ బు 2. ప్రపీతుండ — ఊ ; ప్రతిహతుండ — ఔ ట త.ప.ర. 3.
 నిందులకు—ప. 4 డగుటను—మ. 5 సర్వలోకైకత్వంబును — ఔ ట.త.ప.య ;
 కొన్నింటెదు. 6. నాశ్రమ — కొన్నిప్రతులు.
- 219 1 చకల — కొన్నిప్రతులు. 2 ధర్మమొండెరుంగ — కొన్నిప్రతులు. 3. నొరుల
 కెగ్గు దలచి యుపతాప — ప 4. కొఱకు నుపతాప — పెక్కు ప్రతులు స; కోర్చి
 యుపతాప — స 5. మనగబడియె — కొన్ని ప్రతులు; మనగబరగె —
 కొన్ని ప్రతులు. 6 మునులు — అ.ఔ.గ.చ.త.య.పి.శ.ష ; జనులు — ఇ.
- 220 1. నాఁగక—స. 2 బుధులు — కొన్నిప్రతులు

221 వ. మఱియు ¹గర్భయోనియందు బుతుపుష్పరససంయుక్తం బగుచు
 రేతంబు గాడ్పుచేతం జేరితం ²బయి కలసిన నందుఁ బంచతన్మాత్ర³లు
 పొడవయి క్రమంబున నవయవంబు ⁴లేర్పడి లబ్ధజీవులయి యుద్భవిల్లి
 శ్రోతంబుల శబ్దంబును నేత్రంబుల రూపంబును స్పృశణంబున గంధంబును
⁵జిహ్వచు రసంబును ద్వక్కున ⁶స్పర్శంబును మనంబున సర్వంబును
 నెఱుంగుచుఁ బూర్వకర్మనియోగంబున దుష్కృతంబును సుకృతంబు⁷ను
 జేయుచు దుష్కృత జాహుళ్యంబు⁸నఁ బుణ్యంబు గీడ్పఱిచి బుద్ధి⁹విరహి
 తులై తిర్య¹⁰గోన్మలందుఁ బుట్టుదురు సుకృత జాహుళ్యంబు¹¹నఁ
 జాపంబు గీడ్పఱిచి ¹²బుద్ధియుక్తులై ¹³మనుష్యయోనులందుఁ బుట్టి
 యుక్తాచారులును దత్తప్రేమితులును నయి ¹⁴దేవత్వంబునం బొంది
¹⁵విశుద్ధజ్ఞానులయి ముక్తులగుదురు మఱి యుక్తాచారు ¹⁶తెవ్వరనిన గురు
 శుశ్రూష సేయుచు నిత్యాధ్యయనాగ్ని కార్యంబుల ¹⁷యం దప్రమత్తు
 లయి శమదమ శౌచంబులు చాల్చి ¹⁸యవిష్టుత బ్రహ్మచర్యులయిన
 బ్రహ్మచారులును జాపంబునకుఁ ¹⁹బరోపతాపంబునకు వెఱచి ²⁰ధర్మ
 లైన విత్తంబున నతిథులం బూజించుచు యజ్ఞంబులు సేయుచుఁ ²¹పరుల
 యీనిధనంబు²²లు పరిగ్రహింపక ²³నిత్యానుష్ఠానపరు లయిన గృహస్థు

221 1. మన్మథ మందిరంబు నంచు — ఇ. 2. బయిన నందు — పెక్కు ప్రతులు.
 3. లోడలయి — న 4 లేర్పడి యనిలంబువలన — డ. 5 జిహ్వయందు —
 ఊప బౌ.య.ర. 6. స్పర్శంబును — ర; 7 నుంజేసి — ఈ.ఎ.ప.క.న
 8. నంజేసి — ల. 9 విరహితులైనవారు — య, విరహితంబులైన —
 వా శ. కొన్ని ప్రతులు 10. గ్భాతుల యందు — బౌ.త. 11. వలన — ల.
 12. బుద్ధియుక్తులై — కొన్ని ప్రతులలో లేదు; బుద్ధియుక్తులైన — ట. 13.
 మానుష — అ.మ. 14 దేవత్వంబు బొంది — ఈ.ఎ.ఊ.ప.న, పుట్టిదేవత్వంబు — న. 15.
 పరిశుద్ధ — చ.ప.ల.పి.శ.మ. 16 లైనవారెవ్వరనిన — ఓ; తెవ్వరనియడిగిన — మ. 17.
 యందుఁబ్రవిష్టులయి — య; న ప్రమత్తులైనదవుచు — ఊ.డి.ర.ల. 18. యధిగత —
 ఈ.ప.ఓ.క.చ.జ.ల.పి.శ.మ.న; యవిష్టుత — ప.ట.న, యవిష్టు — ర; యతి
 వ్రత — మ; యవిష్టుత — న. 19. పరాపకారంబునకు — బౌ. 20. ధర్మ
 వృత్తి నతిథుల — ఈ.ఓ.చ.మ.ల.పి.శ.మ; ధర్మంబులైన వృత్తుల — ఊ.ప.ర;
 ధర్మప్రవృత్తి — అ.జ.ట.న.ప 21. పరుల ధనంబులు — పెక్కు ప్రతులు;
 పరధనంబులు — కొన్ని ప్రతులు; పరనిదలు పరిహరించి పరధనంబు లపహా
 రింపక — న; పరులచేత ధనంబులు వడయు టుడిగి — య 22. లపహరిం
 పక — క; లుపహరించుచు — ఊ. 23. విహితానుష్ఠాన — న; వేదాధ్య

లును నియతాహారులై సర్వసంగంబులు ²⁴విడిచి ²⁵జితేంద్రియ²⁶లై న
వానప్రస్థులును వనంబులనుండి గ్రామ్యవస్తువు²⁷ల నుపయోగింపక
గ్రామంబుల నుండి శరీర²⁸ధారణార్థంబు నియత స్వల్పభోజనులయి
²⁹నగరప్రవేశంబు పరిహరించి కామక్రోధాదులం బొరయక ³⁰శౌచా
చారక్రియారతులయి సర్వద్వంద్వంబులు ³¹నొడిచి ³²సర్వసంగవివర్జిత
లయి ³³యేకచరులయి ³⁴యనేకనికేతను లయిన యతులును ³⁵వీరలు
దమతమ పుణ్యాచారంబులం జేసి క్రిందం బదితరంబులవారిని మీదం బది
తరంబుల వారిని ³⁶దమ్మును నుద్ధరింతు³⁷రు.

222 క. మానాగ్నిహోత్రమును మఱి, మానాధ్యయనమును¹మానమౌనంబు ²వి
జ్ఞానమున మానయజ్ఞము, ³నా నయథార్థంబు ⁴లివియు నాలుగు నుర్విన్.

223 వ. ¹అని యయాతి యష్టకాదు లడిగిన ²వాని నెల్ల సంతేప³రూపంబునం
⁴జెప్పటయు వార లిట్లనిరి.

యన — ఐ.గ. 24. పరిహరించి — ఐ. 25. విహితాచారులై న — బ.
26. లై వానప్రస్థధర్మంబున నుండి గ్రామ్య — య. 27. లుపయోగింపక —
కొన్ని ప్రతులు. 28. యాత్రకు — టా.త. 29. గురూపదేశంబును గ్రహించి — ఋ.
30. శౌచాచారక్రియారతులు — అ ఊ.న.య; లోకాచారక్రియారతులయి —
టౌ.చ.ల.వి.శ.ప; శౌచాలంక్రియారతులయి — వా. 31. విడిచి — టా.ట.త.వ.
32. సంసర్గ — టా.ద. 33. యనేక — ఉ.ఎ.మ. 34. నియతాత్ములై యనేక —
జ.ట. 35. ననువీరలు — వా.శ; అనువారలు — ద; నగువారలు — జ.
36. దమ్మును — ర.ఖ.లలో లేదు 37. రుగావున — వా.శ.

222 1. మానమౌనంబును విజ్ఞానంబును — పెక్కు ప్రతులు. 2. సుజ్ఞానమును — క;
సన్న్యాసమును — అ.బ.గ.మ.య. 3. నాను — కొన్ని ప్రతులు; నా నియతా
ర్థంబు — అ.ఈ.ఉ.చ.త.మ.వి.శ.ప; నా నార్థంబులను నివియు — య. 4. లుర్వి
నాలుగు నివియున్ — ఊ.

223 1. అనియిట్లు — ఐ.బ. 2. వాని సంతేప — పెక్కు ప్రతులు; ధర్మాధర్మ వర్ణా
శ్రమంబులెల్ల సంతేప — క, వాక్యంబులకెల్ల — య; వారికి నెల్ల — ర;
3. మార్గంబున — అ.ర; మానంబున — డ. 4. జెప్పిన — కొన్ని ప్రతులు; జెప్పిన
విని — కొన్ని ప్రతులు.

- 224 తే. ¹సకలధర్మవిదుండవు సర్వలోక, వర్తనము ²తెఱింగిన పుణ్య³కర్త పీపు
నెయ్య మొనరంగ నెఱింగింపు మయ్య మాకు, ⁴వెలయఁ బుణ్యలోకంబులు
గలవె ⁵యనిన.
- 225 వ. ¹మీకుం బుణ్యలోకంబులు గలవని యయాతి ²సెప్పిన విని ³యన్నలుపురు
⁴సంతోషించి యేము నీదోహిత్రుల⁵ము సుమ్మని ⁶తమ్మెరింగించి ⁷వానికిఁ
⁸బుణ్యలోకంబు లిచ్చి ⁹నట్లయ్యయాతి ¹⁰సత్సంగతిం జేసి తానును
దోహిత్రులు సూర్యలోకంబునకుం ¹¹జనియె నని.
- 226 క. ¹ఆ యతుల²పుణ్యనకు నన,సూయునకుఁ బరీక్షిదగ్రసుతునకు వైశం
పాయనుఁ డనంత పుణ్యఫలాయ త్తముగాఁగఁ జెప్పె ³నని కడుఁ⁴బ్రీతిఁ.
- 227 క. వీరశ్రీవనితాశ్రిత, భూరి ¹స్థిరజాహుదండ ²బుధనుతగుణా
³ధార కలియుగపవిత్ర, పురారాతి పదాబ్జ పూజ⁴నానక్తమతీ.

- 224 1. సర్వధర్మ — పెక్కుప్రతులు న.య.ర 2. తెరింగిన — ఈ.క.ట. 3. మూర్తి — ఊ.య 4. బుణ్యలోకంబు గలవేని పురుషవర్మ — .క 5. యేని—న.
- 225 1. అనిన బుణ్యలోకంబులు మీకుం — అ.వ; అనిన మీకుం — డ.ద.న.య; విని మీకుం — మ. 2. తన దివ్యజ్ఞానంబునం జూచిసెప్పిన — ఊ, పలుకులు విని — మ. 3. వారేపురును — ఆ; వారల కిట్లయ్యేపురు — మ. 4 సంతసిల్లి — కొన్ని ప్రతులు. య.న.ర; సంతోషిల్లి — ఊ.ఎ 5. మని — పెక్కు ప్రతులు. 6. వానికిం దమ్మెరింగించి — ఊ.ఊ.బు.ఏ; యయాతికింజెప్పి — న. 7. వానికి — కొన్నింటలేదు; తమ — ఊ బ 8. పుణ్యభాగం లిచ్చి — జ.డ.ద. 9 నయ్యయాతి—కొన్ని ప్రతులు; యయాతి—కొన్ని ప్రతులు. 10 తత్సంగతిం—ఈ ఔ క.జ.ప.య. 11. జనిరి—పెక్కు ప్రతులు; జనిరని—కొన్ని ప్రతులు.
- 226 1. యయాతి చరిత్రం బనసూయునకు — పెక్కు ప్రతులు ఇది యప పాఠము ; ఆ యయాతి చరితం బనసూయునకు — కొన్ని ప్రతులు; పాయక యయాతిచర్యయు బరీక్షిదగ్రసుతునకు—ద. 2. చరిత్రము ననసూయునకు—న. 3. జెప్పినది—డ. 4. భక్తిన్—పెక్కు ప్రతులు.
- 227 1. స్థిత—ఓ.త; స్తుత—ఔ. 2 బుధవినుతగుణా—పెక్కు ప్రతులు. య.ర. 3. పార—ఔ. 4. నాయత్త—ఎ.

228 మత్తకోకిలము. దండితాపిత¹వీర సూరి²నిధాన దానవిన్నోద కో
దండపార్థ పరాక్రమ³ప్రియ⁴ధామ దిక్పరి⁵పూరితా
ఖండపాండుయశోనిధి⁶ పరగండభైరవ వైరివే
దండ⁷గండ విదారి ఘోర తరాసి భాసి భుజార్గళా.

గ ద్య ము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతం బయిన శ్రీ మహా
భారతంబునం దాది¹పర్వంబున శ్రీ మహాభారత కథాప్రారం
భంబును వ్యాసుజన్మంబును దేవ దైత్య దానవ ముని యక్ష
పక్షి గంధర్వాది నానావిధభూతసంభవంబును
దదంశావతారంబును రాజవంశోత్పత్తియు
యయాతి చరితంబును నన్నది
తృతీయాశ్వాసము.

225 1 వీరశూర—ఉ.బౌ.డతద ప.; సూరివీర—య. 2. నిదాన—ర. 3. శ్రీయ—
బౌ.క; క్రియ—త; ప్రతి—య. 4. దామ—క.ర. 5 పూజితా—ఉ.య.ర. 6.
వర—ఐ.ఖ. 7. తుండ — కొన్ని ప్రతులు; మండలచండతుండ విదారణాసి—చ.వ.
శ ప, మండల ఖండ సింహ —ఆ.మ; మండలఖండతుండ విదారణాసి—ఇ.ల, గం.సి
మహా ప్రతుండవిదారితాసి—వ.

[గద్యము] 1. పర్వంబునందు భారత కథారంభమును — పెక్కు ప్రతులు.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

అదిపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

1 క. స్థిలనాస్తన¹ఘటిత వి, శాలోర²స్థల వివేకచతురానన వా
 ణి³లీలాస్పద విలస, చాళుక్యావ్యయపయోధి సంపూర్ణశశి.

—: పూరువంశక్రమము :—

సం. 1-90-11 (1-89-4)

2 వ. ¹అక్కథకుండు శౌనకాదిమహామునుఁకుం ²జెప్పెనట్లు యయాతికిఁ బుత్తుం
 డయిన పూరుం³డు సకలమహీరాజ్యంబు ⁴సేయుచు వంశకర్త ⁵యయిన
 వానికిఁ ⁶గౌసల్య యనుదానికి జనమేజయుండు పుట్టి రాజై యశ్వమేధ
⁷త్రయంబుఁ ⁸జేసి ⁹ప్రఖ్యాతినొందె ¹⁰నాజనమేజయునకు ననంత యను
 దానికిఁ ¹¹ప్రాచీన్వంతుండు ¹²పుట్టి పరాక్రమంబున నుదయాచల పర్యంతంబు
¹³ప్రాచీన్వంతుండు సేసి ¹⁴ప్రాచీన్వంతుండు నాఁ బరగె నట్టి ప్రాచీన్వంతు

1. ఖచిత - ఖ. 2. స్థల - ఓ.చ.జ.ట త ర. 3. లలనాస్పద - అ.

2 1 అక్కథకుండు—య.ర. పెక్కుప్రతులు. 2. జెప్పెనట్లు— పెక్కు ప్రతులు;
 జెప్పెనట్టి—మ. 3. డఖల—కొన్నిప్రతులు, డు మహీరాజ్యంబు— పెక్కుప్రతులు;
 డుమహామహీరాజ్యంబు—ఉ ఊ త. 4 చేసి—మ.ర పెక్కు ప్రతులు. 5. యయ్యె-ప.
 6. గౌరవ్య—ఊ; మూలమునందు కౌసల్య అనియే కలదు పురోస్తు భార్య
 కౌసల్యానామ తస్యామస్యజ్జే జనమేజయో నామ. భం. 1-90-11. 7. త్రితయంబు
 ర. ప్రతులు—కొన్నిప్రతులు. శతంబు—ద; త్రయంబును రాజనూయ శతం
 బును—ఓ.డ 8. జేసె—పెక్కుప్రతులు; జేసిన—ట.ర. 9. ప్రఖ్యాతి నొందె—
 పెక్కు ప్రతులలో లేదు. తేజోధికుండై నట్టి—ప; తేజోధికుండయ్యె—ఖ.య. 10.
 నట్టి—ఖ.గ.జ.ప. 11. ప్రాచీన్వంతుండు మూలము. ప్రాచీకుండువా మున్నగు—ప్రతులు
 ప్రాచీన్వంతుండు—వీ. 12. పుట్టె—పెక్కు ప్రతులు. 13. ప్రాగ్విజయంబు—కొన్ని
 ప్రతులు; దిగ్విజయంబు—కొన్ని ప్రతులు ప్రాగ్దక్షిణ దిగ్విజయంబు—మ.
 14. ప్రాచీనుండనం—మ; ప్రాచీకుండనం—అ.బు.డౌ.జ; ప్రాచీకుండనా—కొన్ని

నకు ¹⁵నశ్మకి యనుదానికి ¹⁶సంయాతిపుట్టె వానికి ¹⁷వరాంగి యనుదానికి
¹⁸సహాయాతి పుట్టె వానికిం గృతవీర్యపుత్రియైన ¹⁹భానుమతికి సార్వ
భౌముండు పుట్టె వానికిఁ ²⁰గేకయరాజపుత్రియైన ²¹సునందకు జయ
తేనుండు పుట్టె వానికి ²²వైదర్భియైన ²³సుశ్రవసకు ²⁴నవాచీనుండు పుట్టె
²⁵నయ్యవాచీనునకు ²⁶విదర్భరాజపుత్రియైన ²⁷మర్యాదకు ²⁸నరిహుండు
పుట్టె వానికి నాంగి యనుదానికి మహా²⁹భౌముండు పుట్టె ³⁰నామహా
³¹భౌమునకుం ³²బ్రసేనజిత్పుత్రియైన ³³సుపుష్ప³⁴కు నయుతా³⁵నీకుండు
పుట్టె ³⁶వానికిం ³⁷బృధుశ్రవసునిపుత్రియైన ³⁸కామకు నక్రో³⁹ధనుండుపుట్టె
⁴⁰వానికిం ⁴¹గాళింగియైన ⁴²కరంభ యనుదానికి ⁴³దేవాతిథి పుట్టె ⁴⁴వానికి
వైదేహి యయిన మర్యాదకు ⁴⁵బుచీకుండు పుట్టె వానికి ⁴⁶నాంగియైన

ప్రతులు 15. నస్మకి-ర; నశ్మక - కొన్నిప్రతులు; నస్తి - జ; నస్తిక - ఈ; నశ్మకి - ఏ; శిఖ - బ; హరి - ఋ; హస్తిక - య, సుశర్మ - అ. 16. శర్యాతి - ఆ.చ.మ.శ.ప, సంయయాతి - గ. 17. వారాంగి - ఏ.ఓ.ప, వరాంగి-ఋ.మ, గృతవీర్య పుత్రియైన భానుమతి - ర. 18. నహుయాతి - కొన్ని ప్రతులు; నహుం యాతి - గ₁. భం: నహుయాతి - ల; యయాతి - ఎ.య; సంయాతి - ఈ.బ. 19. మర్యాదకు - ఐ.క. 20. గైకేయ - అ.ఇ.ఋ.ఒ.ట 21 వసుంధరకు - ఆ.మ, 22 వైదేహి - కొన్ని ప్రతులు; వైదేహియైన సుభద్రకు సురాచీ నుండు - మ.య.ల.న. 23. సుభద్రకు - మ.య.ర.ల.న పెక్కు ప్రతులు, సునంద - గ; సుభార్య - ఊ; సుమవ - భం. 1-90-17. 24 సురాచీనుండు - య.న. పెక్కు ప్రతులు; సురాసీనుండు-ర; సురాసేనుండు-ఋ; సురాధీనుండు - ద; అరాచీనుండు - భం. అవాచీనుండు - చిత్రశాలాప్రతి 1-95-17. 25. సరా చీనునకు - పెక్కుప్రతులు; వానికి - కొన్ని ప్రతులు. 26 వైదేహియైన - ర. 27 భానుమతికి - ఐ.మ. 28. నరిహుండు పుట్టెవానికి నాంగియను దానికి - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 29. ధాముండు - ఋ. 30 వానికిం - కొన్ని ప్రతులు. 31. ధాముండు - ఋ 32. బ్రసేనజయైన - పెక్కుప్రతులు; బ్రియసేనజ - ఏ. 33. సుపుష్ప - ఏ.ఓ.క; వపుష్ప - ఋ.ర; పుష్కర, సునన్ద, వపుష్ప, సుయజ్ఞ, మున్నగు రూపములును గలవు. 34. యనుదానికి - కొన్ని ప్రతులు. 35. నియుతుండు-కొన్ని ప్రతులు, నియతుండు - కొన్ని ప్రతులు; అయుతనాయి - మూలము. 36. నయు తానియుతునకు-పెక్కుప్రతులు; నయుతావీకునకు - స. 37. బ్రియసేన-స; బ్రియం వద-చ.ప.శ; బ్రియసేన-ర; బృధవసు-ఐ.ఓ.క.జ 38. భానుమతికి - పెక్కు ప్రతులు. 39 భుండు-కొన్నిప్రతులు. 40. నక్రోధనునకు-కొన్నిప్రతులు 41. గాళింగి-పెక్కు ప్రతులు. య.స; దక్షపుత్రియైన-ర.; 'కాలింగీకరండుమ్ నామ' - భం. 42. కరందమ - కొన్ని ప్రతులు. కరండమ, కరండవ, కరందువ, కరింద. కరంద, — మున్నగు రూపములునుగలవు. 43. దేవాపి-య.న పెక్కుప్రతులు 44. దేవాపికి- పెక్కు ప్రతులు. 45. బుచీకుండు- పెక్కు ప్రతులు 46. వైరాంగి - పెక్కు

47 సుదేవ యను దానికి 48 ఋతుండు పుట్టె ఋతుచకుఁ దక్షకపుత్రియైన
49 జ్వాల యనుదానికి 50 మతినారుండు 51 పుట్టి.

- 3 క ఇమ్ముగ సరస్వతీతీ, రమ్మునఁ బండ్రెండువత్సరమ్ములు విధి మా
ర్గమ్మున సద్గుణసముదా¹,య మ్రొసగఁగఁ జేసె సత్త్రియాగము ²నిష్ఠన్.
- 4 క. అతనికి సరస్వతీనది, మతి ననురక్త యయి వాని మానుగఁ దనకుం
బఱిఁ జేసికొనియె ధర్మస్థితి పయ్యిరువురకుఁ ¹ద్రసుఁడు ధీరుఁడు పుట్టెన్.
- 5 వ. ఆ¹త్రసునకుఁ గాళింది యనుదానికి ²నీలినుండు పుట్టె ³వానికి ⁴రథంతరి
యనుదానికి దుష్ట్యంతుండు పుట్టెఁ బుట్టి యనన్య⁵సాధారణ⁶శక్తియుక్తుండై.
- 6 క. బాలహరిణములఁ బట్టెడు, ¹లీలను విషమాటవీ చలిత కేసరి ²శా
ర్దూలేభ శరభములఁ దన, బాలత్వము ³నంద యెగిచి పట్టుచు ⁴మఱియున్.

ప్రతులు; వరాంగి - క గ జ.ప.ర.స; అనంగ రాజకన్యయైన - ఆ.బా.మ 47. దేవ-
పెక్కు ప్రతులు; దేవకి - చ వ శ ప; దేవల - ర, వామదేవి - ఆ బా త మ. 48. ఋతు
కుండు - బా.త.ర; ఋషభుండు - ప; రికుండు - అ ఈ.ఐ క.గ ట.ద. 49. జ్వాలన - డ.ర;
జ్వాల - ఇ ఎ బ.ఖ.గ్గి చ శ.ప, జాల - ఊ; సవినయ - ఋ. 50. మతిమంతుండు - బా క.
ఖ చ త.ర; మతివరుండు - పెక్కు ప్రతులు నయల; సంతిరాముండు - మ
51. పుట్టె - పెక్కు ప్రతులు.

- 3 1. యమ్మున నొనరించె - ఋ. 2. నెమ్మిన్ - బా.త వ స, పేర్మిన్ - ప.స.
- 4 1. ద్రిశుడు - అ.ఆ.ఉ.ట.ద బ.య.ర. తంసు - చిత్ర భం. పి.స.
- 5 1. త్రిశునకు - ద.య.ర; త్రిదశునకు - అ.ఉ. 2. నీలుండు - పెక్కు ప్రతులు;
నీలుండు - ర; ఇలలుండు - బా; కిలిలుండు - స, నీలినుండు - వా. 3. నీలునకు -
పెక్కు ప్రతులు; ఆ నీలునకు, 'నన్నీలినకు, అనియు గలవు; ఇలినుండు - భం.
ఇలిసమ్ జనయామాసకాలింద్యామ్ తంసురాత్మజమ్. 4. రథంతయను - పెక్కు
ప్రతులు. 5. సామాన్య - ఋ. 6. గుణ - వా.శ. పెక్కు ప్రతులు.
- 6 1. లీలమహాటవికి జనిచలింపక హరిశా - జ.డ బ; లీలమహాటవికి జనిచలింపక
మృగశా - స. 2 శార్దూల మదేక్షామల దన - జ.డ; శార్దూ లేభ మృగావళి దన -
ఇ.ఉ.న.బ. 3. నప్పుడెగిచి - కొన్ని ప్రతులు; నప్పుడేచి - బా. 4. గడిమిన్ -
అ ఎ.బ.ద; నుండెన్ - డ.

- 7 క. ఉర్వీరుహ నివహముతోఁ, బర్వతములు వెఱికి యొందు పర్వతముల¹పైఁ
బర్వతగ వై చుచు యావన, గర్వంబున ²నొప్పె నుర్విఁ గడు నధికుండై .

—: దుష్కంతుఁడు వేఁడు కరుగుట :—

సం. 1-63-1

- 8 కా. ఆ దుష్కంతుఁ డనంతసత్త్వఁడు సమస్తాశాంత మాతంగ మ
ర్యాదాలంకృతమైన భూవలయ మాశ్మాయత్తమై యుండఁగా
నాదిత్యాంశు సమీర దుర్గమ మహోగ్రా¹రణ్య దేశాశితో
నాదిక్షత్రచరిత్ర నేలె నజితుండై జాహు²వీర్యంబునన్.
- 9 క. ఆతని రాజ్యంబున ను, ర్వీతలము ప్రజాసమ్మద్ది¹వెలసి రుజాశో
కాతంకక్షయ శంకా, వేతంబై ధర్మచరితఁ ²బెరుగుచు నుండెన్.
- 10 వ. అమ్మహీపతి యొక్కనాఁడు మృగయావినోదార్థియయి యాదిత్యహాయం
బులకంటె వడిగల ¹వాహనంబులు ²పూనిన రథం బెక్కి యాజానేయ
³తురంగారూఢులైన యాశ్వికులు పరివేష్టించి ⁴రాఁగ ననంత కుంత శక్తి
చాప ⁵కృపాణపాణు లయిన వీరభటోసహస్రంబులతోఁ జని వనంబులోని
మృగంబులం ⁷జుట్టి ముట్టి.
- 11 క ¹కలయఁగ ²నార్పుల బొబ్బల, యులివున నవ్వెసిన మను మహోదధిఁ బెలుచం
గలఁచెను దుష్కంత మహోబలమందరనగము ³సత్త్వభయ జన⁴నంబై .
- 7 1. తో - వ 2. జూడనొప్పె - గ
- 8 1. గణ్య - అ 2. గర్వంబునన్ - వ
- 9 1. వెలయ - ద. 2. బెరుగు - గి.శ.ష.
- 10 1. హాయంబు - ఈ.ప.ఖ.డ.ద.ర; తురంగంబు - ఋ.య 2. పూనిన - గి.స;
బూనిన - చ.ల.పి.శ.ష. 3. పారశీకాది - డా.త; పారశీక వైరేశజాత - ప.వ.
4. రాననంత - పెక్కు ప్రతులు. 5. జాణపాణు - ర; కృపాణులయిన - కొన్ని
ప్రతులు. 6. సహస్ర పరివృతుండై చని - ట 7. గూడ - ఎ.జ.డ; దగిలి - బ;
జుట్టి - కొన్ని ప్రతులలో లేదు
- 11 1. అలయక - గ. 2. నార్పును బొబ్బయునులివును - స. పెక్కు ప్రతులు.
3. సర్వ - ఈ.ప.ఖ.ట.డ.ర. 4. కంటై - ఇ.బ.ఖ.గ.ద.

- 12 క. ¹సరభస పరిచలిత మహా, ²శరభ ద్విపరిపు వరాహ శార్దూల మద
⁴ద్విరదాది ⁵ప్రకర భయం, కర వనమధ్యమున నృపతి ⁶గడుఁ గడిమి మెయిన్.
- 13 క. ¹ఓసరిలి పఱచుమృగముల, నేసియు ²డాసిన ³మృగముల ⁴నెగిచి భుజాసిఁ
ప్రేసియుఁ ⁵జంపెను మృగయా, వ్యాసక్తి నపార ఘోర వశ్య మృగాలిన్.
- 14 వ. ఇట్లు ¹పెక్కు మృగంబుల ²నెగిచి ³చంపుచు మఱియుఁ జంపెడు వేడుక
నతి⁴దూరంబున కరిగిన నాతని రథవేగంబు ⁵ననుగమింప నోపక యధిక
తుత్పిపాసా వరవశు లయి ⁶పదాతులయ్యయి ప్రదేగంబుల విశ్రమించి
రంత దుష్ట్యంతుండు కతిపయా⁷మాత్య పురోహిత ⁸సహితుండై కొండొక
⁹నేల యరిగి ¹⁰ముందట నొక్కపుణ్యనదీతీరంబున వివిధ సురభి కుసుమ ఫల
¹¹భార వినమ్ర తరులతా గుల్మ పఞ్శోభితం బయిన యొక్క వనంబు గని.

—: కద్వాశ్రమ వర్ణన :—

సం. 1-64—3

- 15 క. అమరపతి ఖాండవమునకు, రమణను వైశ్రవణు చైత్రరథమునకు సమా
నముగా దీనిని భూభాగము¹నను ²రచియించె నొక్కొ కమలజు³డు
దయన్.

- 12 1. పరిచరిత - కొన్ని ప్రతులు; ప్రవిచలిత - ఐ ; 2. శరభోరగ వరవరాహ - న,
3. వర - పెక్కుప్రతులు 4, ద్విరదారి - ఆ. 5. ప్రకట - ద. 6. గడుఁగడఁక
మెయిన్ - గి, కడిమినిమెరసెన్ - డ.

- 13 1. ఏసరణిబ - గ.మ.య; పాసిలలిబ - ఉ.ఊ త, వేసరవి - ప.ద; వేసరిల -
బు బ. 2 డాసియు - అ.ఎ ఓ.బౌ.త ద 3. మృగాళి - ఆ.ఉ ఏ.ట.త.బ.మ ;
మృగాల - ఊ. 4 నేచి - బౌ; నెగచి - వీ. కొన్ని ప్రతులు 5. జంపియు -
అ ఉ.ఏ.ట.ఖ.డ.త బ, నుజంపె - గ.బ.ల; వడి జంపెమృగ - బు.మ.

- 14 1. పెక్కు-చాలప్రతులలో లేదు. 2 నేచి-బు ; నెగచి-క ట.మ.వీ 3. చంపుచు
మఱియు-పెక్కుప్రతులలోలేదు. 4. దూరం బరిగిన-పెక్కుప్రతులు. 5. ననుసరింప-
పెక్కుప్రతులు, సహింప నోపక-య. 6. భటులు-య. 7 మాత్యపరిజన పురోహిత-
వా ; పరిజన - పెక్కుప్రతులలో లేదు. 8. సహాయుండై -న. 9. దూరంబరిగి -
ఖ.న ; నెలపున కరిగి-చ.ల శ.ప. 10. ముందర - కొన్ని ప్రతులు. 11. భారానమ్ర-
పెక్కుప్రతులు

- 15 1. కు - వా.వీ శ.ప.శ. 2. నిర్మించె - బౌ.త. 3. డరయన్ - ప.

- 16 వ. అని దాని రమణీయ¹భావంబుఁ బొగడుచుఁ ²జనుదెంచి యవ్వనంబు సొచ్చునప్పుడు.
- 17 ద. అతిరుచిరాగతుం డయిన యాతనికిఁ హృదయ ప్రమోద మా తతముగ నవ్వనంబున లతాలలనల్ మృదులానిలాపవ ర్జిత కుసుమాక్షతా¹వళులు సేసలు ²వెట్టిన ³యట్టిరైరి ⁴సం పత దళినీ నినాద మృదుభాషల దీవన లోప్ప నిచ్చుచున్.
- 18 వ. ¹మఱియును.
- 19 క. కాటడవిఁ బటచు మృగముల, ¹నూటడకం ²దెగిచి డస్సి యున్న³తని బాటఁగ ⁴నెడఁ బరితాపము, దీటఁగఁ బైవీచె నన్నదీపవనం⁵బుల్. శ్రమం
- 20 మానిని. ¹ఏచి ²తనర్పి తలిర్పిన ³క్రోవుల నిమ్మగు ⁴తావుల జొంపములం బూచిన మంచియశోకములన్ సురపొన్నలఁ బొన్నల గేదఁగులం గాచి బెడంగుగఁ బండిన యాసహకారములం ⁵గదళీ⁶తతులం జూచుచు వీనుల కింపెనఁగన్ వినుచున్ శుక కోకిల ⁷సుస్వరముల్.

- 16 1. ప్రభావంబు - కొన్ని ప్రతులు; విలాసంబు - బౌ.త. 2. జొత్తెంచునప్పుడు - పెక్కు ప్రతులు; జనుదెంచునప్పుడు - మ; జొత్తెంచెనప్పుడు - ర.
- 17 1. వలుల - పెక్కు ప్రతులు. 2 చల్లిన - ట న. 3. యట్టిరైరి - అ.ఆ.ఐ.గ. చ జమ.పి.శ ప; యట్టిలయ్యె - ద. 4 నుత్పతదళి - ద
- 18 1. కొన్ని ప్రతులలో లేదు. -
- 19 1. నూటడనీకెగసి - య; నూటటకుడిగించి - న. 2. దెగిచి - పెక్కు ప్రతులు. 3 తరి - ఊ; తమ - య.వ 4. నెడ - పెక్కు ప్రతులు. 5. బున్ - అ.ఉ. ఋ ఏ జ.ట.ద.య.
- 20 1. దీనికి ముందు కొన్ని ప్రతులలో అంత అనువచన మున్నది. 2 యెలర్పి తల ర్పిన - ర. 3 కొమ్మల - అ.బౌ త.మ.య. 4. తావుల - ఏఐ; రావుల - ఋ.ఓ ఖ.ట.త 5. బదరీతరులున్ - ర. 6. తరులున్ - పెక్కు ప్రతులు. 7. నిస్వరముల్ - ఆ.ట.ర.

21 కవిరాజవిరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్య¹హవిర్దృత సౌరభ ధూమలతా తతులం
జెనగిన మ్రాచుల కొమ్మలమీద నపేత లతాంతము ²తై నను బా
యని మధుప్రకరంబులఁ జూచి జనాధిపుఁ డంత ³నెఱింగెఁ దపో
వన మిది ⁴యల్లదె దివ్య⁵మునీంద్రునివాసము ⁶దానగు నంచునెదన్.

22 వ. ఇట్లు హృదయసుఖావహం బగుచున్న యవ్వనంబు¹లో¹ నరిగి యరిగి
యనవరత²మహద్విజపత్యమాన వేదధ్వనులను నవిచ్ఛి³న్నహూయ
మానాగ్నిహో⁴త్ర స్వాహాశబ్దంబులను ననేకమునిగణ⁴ప్రణీత⁵వచన
విషయవిభాగ⁶వినిర్ణయ న్యాయ నిపుణ ⁷విద్యత్సభాసంభాషణ ఘోషం
బులను ⁸బ్రతిపక్ష ⁹దుర్విభేద ప్రమాణ విచార్యమాణ ¹⁰వేదార్థ మీమాంసక
గోష్ఠి¹¹వివాద నాదంబులనుం జేసి ¹²మ్రోయుచు యజ్ఞప్రయోగప్రవీణు
లయిన యాజ్ఞికులకును విహితానుష్ఠా¹³నానక్తు లయిన ¹⁴యనుష్ఠాతలకును
నధికతపోనిరతులయిన మహాతపోధనులకును నివాసం బయిన పుణ్యనదీ
తీరంబునఁ దద్దయు రమ్యం బయి ¹⁵గంగాతీరంబున నరనారాయ¹⁶ణ స్థానం
బునుంబోలె జగత్పావనం¹⁷బై న కణ్వమహాముని యాశ్రమంబు గని యందు.

21 1 హవిస్సుల - ట; హవిర్దృమ-క.డ.త.ప. 2. లయ్యును - అ.ఇ.ఊ.ఔ.ట. 3. నెరిగి తపో-ఊ.ఏ.ఓ.గ.జ.త.ద.వ.బ. 4. యల్లది-ఐ.బ. 5. మునీంద్ర-అ.ఆ.ఏ.ఐ.ఓ.య.ర.శ.ష; మునీంద్రు-గ; 6 నాదగు-య.

22 1. లోని కరిగి యనవరత—పెక్కుప్రతులు. 2. పదక్రమపత్యమానమహద్విజ-వా.ళ; పదక్రమితమహాన, అన... ధ్వనులను- 'మ' ప్రతిలో లేదు. 3. న్నాహూయ - కొన్ని ప్రతులు. 4. ప్రణుత - స; పరిత - ర. 5. వచనరచనా విభాగ-అ.ఓ.ఔ.ఖ.త.వ. 6. వికీర్ణ-ఓ 7. విద్యత్సంభాషణ-పి.శ.ష. పెక్కుప్రతులు. 8. బరపక్ష-న. పెక్కు ప్రతులు 9. చేద ప్రమాణ-ర; ప్రాదుర్భావ-ఊ.ఔ.త.మ. 10. వేదాంత-ఐ.ఔ.త.ల. 11. వినోదంబులనుం-ఔ.త. 12. మ్రోయుచున్న—పెక్కుప్రతులు 13. న పరులయిన—ఋ.ఓ. 14. యాజకులకును-మ. 15. గంగాతీరంబున—కొన్నిప్రతులలో లేదు. 16. చాశ్రమస్థానంబు - ర. 17. బగుచున్న - వా.ళ. కొన్ని ప్రతులు

- 23 సీ. శ్రవణసుఖంబుగా సామ¹గానంబులు ²చదివెడు శుకముల చదువు దగిలి
 కదలక విను³చున్న కరు⁴లయు గరి⁵కర శీతలచ్చాయఁ దచ్చీకరాంబు
 కణముల చల్లనిగాడ్పాసవడి ⁶దానిఁ జెంది సుఖంబున్న సింహము⁷లయు
 భూసుర⁸ప్రవరులు భూతబలుల్ దెచ్చి పెట్టు నీవారాన్న పిండతతులు
 తే. గడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గి⁹గలసి యాడు,చున్న ¹⁰యెలుకలుఁ బిల్లుల
 యెుండు సహజ
 వైరి¹¹వర్గంబు¹²లయు సహవాస మవుడు, చూచి ¹³మునిశక్తి కెంతయుఁ
 జోద్య మంది.

- 24 వ, ఇక్కాశ్యపుండై న కణ్ణమహామునీంద్రునకు నమస్కరించి వచ్చెద నావచ్చు
 నంతకు నందలు నిచ్చోట¹న యుండు నది యని.

- 25 చ. వలయునమాత్యులం దగిన వారల¹నుండఁగఁ బంచి ధారుణీ
 తలవిభుఁ డొక్కరుండ చని తన్విఁ బయోజదళాయతాక్షి సం
 కుల ²మిళితాశి నీల పరికుంచితకోమలకుంతలఁ శకుం
 తల యను కన్యకం గనియె ³దన్మునివల్లభు మందిరంబునన్.

- 23 1 వేదంబులు — గ. 2. చదివెడి చిలుకల — ఐ,ట; చదివెడు చిలుకల — ఇ.బ; చదివెడి శుకముల — క త 3. చుండు — వా.పి.శ.వ.శ. 4. లును — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 5. వర — కొన్ని ప్రతులు. 6. దాని — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 7 లును—వా.శ. కొన్నిప్రతులు. 8. కన్యలు — డ. 9. గాచి—అ.ఆ.ఇ. బు.మ. 10 యెలుకలుఁ బిల్లులునొండు — వా శ. కొన్ని ప్రతులు. 11. సత్వం బుల—ఊ.బ.చ.పి.శ.వ. 12. లేనియవ్వనము నవుడు—మ. 13. మునులశక్తికి గడు చోద్యమంది—కొన్నిప్రతులు, మునుల తపశ్శక్తిఁ జోద్యమంది—న, మౌనులశక్తికిఁ జోద్యమంది—క.

- 24 1. నుండుండని — ర.

- 25 1. నుందగ — అ.క; నిల్వగ — డ. 2. శీతఫాల — ఖ. 3. నమ్ముని — అ.బు.ట.డ త.బ.

26 వ. అదియును ననంత విలాసంబున జయంతుండ ¹పోని ²దుష్టంతు నెఱింగి
³యతిసంభ్రమంబున ⁴నాసనార్హ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి కుశలం బడిగి
⁵యున్న ⁶నక్కన్యకం జూచి దుష్టంతుం డిట్లనియె.

27 ఉ. ¹క్రచ్చట వేట వచ్చి యిట కణ్వమహామునిఁ జూచి పోవఁగా
 వచ్చితి ²మెందుఁ బోయిరోకొ వారనినన్ విని యాలతాంగి వా
 రిచ్చట నుండి యీక్షణమ యేగిరి కానకుఁ బండ్లుదేర ³మీ
 వచ్చు తెఱింగిరేని జనవల్లభ వారుచు వత్తు రింతకున్.

28 వ. వారు వచ్చునంతకు ¹నొక్కముహూర్తం బుండునది యనిన విని యక్కోమలి
 వినయంబునకు మృదుమధురవచనంబులకు ²సంతసిల్లి దానిం కన్యకఁగా
 నెఱింగి మనోజ³రాజ్యలక్ష్మియుం⁴బోని దాని సర్వలక్షణలక్షితంబు
 లయిన సర్వావయవంబులుం జూచి సంచలితహృదయుండై నీవెవ్వరి
 కూతుర విట్టి ⁵రూపలావణ్య విలాస విభ్రమ గుణసుందరి విందుల ⁶కేల
 వచ్చి తని యడిగిన ⁷నది యిట్లనియె.

26 1. పోలెనున్న యతని — చ.పి.శ.ప. 2. దుష్టంతుం గని సంభ్ర — కొన్ని ప్రతులు ;
 దుష్టంతుంగని యెరింగి — ప.బౌ. 3. ససంభ్రమంబుగ — ప. 4. నహ్మ్యాది
 విధులం — ఓ.బౌ.త ; నాసనార్హ్య పాద్యాదులం — అ.ట; నాసనాహ్మ్యాది విధులం —
 మ 5 యున్నంత — ఉ.య. 6 యక్కన్య — పెక్కు ప్రతులు.

27 1. క్రచ్చర — ల. 2. మెందువోయి — అ.ఇ.బు.ర.స. 3. నీ — ట,
 మీర్వచ్చు — బు.

28 1. నిచ్చోనొక్క ముహూర్తం — అ.గ ; ముహూర్తం — డ.త; నొక్క ముహూర్త
 మాత్రం బుండునది — అ.చ.ట.న.పి.శ.ప ; నొక్క ముహూర్తంబు మసలునది —
 ఎ.య 2. సంతోషించి — ఆ.ఇ.ప.మ, సంతోసిల్లి — జ.ట.య 3 రాజరాజ్య
 లక్ష్మి — ట.ప.ర; రాజలక్ష్మి — న.య. 4. బోనిసర్వలక్షణలక్షితం బైనదాని —
 కొన్ని ప్రతులు ; బోలె సర్వలక్షణ లక్షితయైన దాని — ఈ.బ.ఖ. 5. రూపలా
 వణ్య గుణసుందరి — స, రూపగుణసుందరి — వ. పెక్కు ప్రతులు. 6. కేమిగార
 ణంబున — త. 7. నారాజునకు శకుంతల యిట్లనియె — ప.ఓ.

—: శకుంతల దుష్కృతునకుఁ దన జన్మక్రమం బెఱింగించుట :—

సం. 1-65-14

- 29 క. జగతీవల్లభ యే న,త్యగణిత ధర్మస్వరూపుఁ డని ¹జనములు దన్
బొగడఁగ జగదారాధ్యుం, డగు కణ్వామహామునీంద్రు నాత్మజ ననినన్.
- 30 చ. ¹ఇది మునికన్య యేని మఱి యేలొకొ యీ లలితాంగి యందు నా
హృదయము దద్దయుం దవితె నిప్పలు కింకను నమ్మ²నేర ³న
య్యెద విజితేంద్రియుం డనఁగ నిమ్మునిఁ ⁴జాయక విందునంచు దా
నిది కలరూ పెఱుంగ నవనీ⁵పతి యుత్సుకుఁడయ్యె నాత్మలో⁶.
- 31 వ. ఇట్లు దుష్కృతుం డా శకుంతల ¹జన్మం బెఱుంగ ²వేడి వెండియు దాని
కిట్లనియె.
- 32 తే. ఉత్తమాశ్రమ ¹నిష్ఠితుఁ డూర్ధ్వరేతుఁ, ²డైన కణ్వామహాముని యచఘ
³చరితుఁ
⁴డట్టిముని కెట్లుగూఁతుర వై తి దీని, నాకు నెఱుంగంగఁ జెప్పుము ననిన⁵నేత్ర.
- 33 వ. అని యడిగిన నారాజునకు శకుంతల యిట్లనియె.
- 34 క. ఇక్కమలాక్షి శకుంతల,యెక్కడియది దీనిజన్మ ¹మెవ్విధమని ²త
మ్రొక్క మునినాథఁ డడిగిన, నిక్కాశ్యపు ³లర్థిఁ జె⁴ప్పి రేను వినంగన్.
- 29 1. జనులు దనున్ — కొన్ని ప్రతులు; జగములుదన్ - అ.ర.
- 30 1. ఈ పద్యము 'య' ప్రతిలో లేదు 2. జాల - అ.భా.త 3. నాయెద - అ.న.
4. నాధుని - ద. 5. శ్వరుడు - అ.అ.క.
- 31 1 జన్మప్రకారం - అ.ద.ల. 2 గోరి - మ.
- 32 1. వైష్ణికు - ఉ.క చ మ, ధర్మజ్ఞ - ట. 2 డట్టి - కొన్ని ప్రతులు. ఈ రెండవ
పాదము 'య' ప్రతిలో లేదు నాల్గవపాద మిట్లున్నది. నీ సమాచార మెల్లను
నిజముగాను. 3. మూర్తి - ఋ. 4 డతనికెట్లు - భా.త 5 వదన -
ఁ; నేత్ర - పెక్కు ప్రతులు.
- 34 1. మెట్టిదయని — ర; మెయ్యదియని — పెక్కు ప్రతులు. 2. తన్నొక్క —
కొన్ని ప్రతులు. 3. డర్థి జెప్పె నేను — ఋ.వి.ఓ.గ.య; డిట్టులనియె — వ.
4. ప్పెనేనును వినగన్ — ఋ.న.

35 వ. నాజన్మప్రకారంబు మాయయ్య యమ్మనికిం జెప్పిన ¹విధంబు చెప్పెదఁ
²జిత్తగించి వినుమని యాదువ్యంతునకు శకుంతల యిట్లనియె.

36 సీ. అనఘుఁడు రాజురై తపశ్శక్తిమై బ్రహ్మర్షి భావంబుఁ బడసి యున్న
¹సన్మునీశ్వరుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డతిఘోరతపము ²సేయుచున్నఁ
దత్తపమున
కెంతయు వెఱచి ³దేవేశ్వరుఁ డప్పరో¹గణములలో నగ్రగణ్యుడైన
దాని మేనక యను ధవళాక్షిఁ బిలిచి విశ్వామిత్రు పాలికిఁ జని తదీయ

ఆ. ఘోరతపము చెఱిచి కోమలి నాదై న, ⁶దేవరాజ్యమహిమఁ దివిరి నీవు
⁷గావు నునిఁ ⁸నదియుఁ గడు ⁹భయంపడి యమ,రేశ్వరునకు మ్రొక్కి
యిట్లులనియె.

37 చ. వనజభవ ప్రభావుఁ డగువాని వసిష్ఠ నవత్యశోక ము
న్వననిధిలోన ముంచిన యవారిత¹సత్త్వఁడు నిన్నుఁ ²దొట్టి ³యీ
యనిమిషులెల్ల ⁴వానికి భయంపడుచుండుదు రట్టి యుగ్రకో
పను కడ ⁵కిప్పు డేగు మని పాడియె ⁶యిప్పని నన్నుఁ బంపఁగన్.

35 1. విధంబంతయు — ర 2 జిత్తగింపుమని — పెక్కు ప్రతులు ; వినుండని — న.

36 1 సన్మునీండు — ఎ, యమ్మనీశ్వరుడు — అ ఏ.క. 2. సేయంగఁ దత్తపమ్ము
పేర్చి — ర 3. దేవేంద్రుండున — జాన.య. 4 గణికలలో —
పెక్కు ప్రతులు 5 యందగ్ర — ఐ.గ.బ. 6. దివిజరాజ్య — అ. 7.
గానవలయు — ఐ.ఒ.ఖ.గ.బ.వ. 8. ననిన — ఐ.ఒ.ఖ.గ.బ.వ; వినియు — ప.
9. భయంబున నను — య.

37 1. తేజుడు — కొన్ని ప్రతులు ; శౌర్యుడు — ఏ; వీర్యుడు — య.ర.
2 దొంటి — పెక్కు ప్రతులు. 3. యయ్యనిమిషు — పెక్కు ప్రతులు.
4. వానిని — స; వానిక — అ.ఆ.బు ఒ.ట. త. 5. కేకుమిప్పుడని — పెక్కు
ప్రతులు; 6. మీకును — క; నీకును — గ.

- 38 ఉ. అమ్మని యల్లి చూచు¹దును నాక్షణమాత్రన గోత్రధారుణీ
 ద్రమ్మలు వ్రయ్య²నయ్యిసుము³దక్కఁగ నంబుధు లింకు మూఁడు లో
 కమ్మలు దిద్దిరం దిరుగు గాడ్పు చలింపఁగ నోడు నుగ్రతం
 బమ్మిన యట్టి కోపపరు పాలికి భామలు వోవ⁴నోడరే.
- 39 వ. అయినను నానేర్పువిధంబున నమ్మని¹వరు చిత్తంబు²మెత్తన చిత్తజా
 యత్తం³బగునట్లుగాఁ జేసెద నని వాసపు వీడ్కొని మేనక తనకు⁴మంద
 మలయా⁵నిలంబు దోడుగాఁ జనుదెంచి⁶హమవత్పర్వతప్రదేశంబునం
 దపంబు సేయుచున్న విశ్వామిత్రు తపోవనంబు⁷సొత్తెంచిన.
- 40 క. చల్లని దక్షిణమారుత, మల్లన వీతెంచెఁ దగిలి యాలలనాధ
 మ్మిల్ల కుసుమాంగ రాగ స, ముల్ల¹నన సుగంధి యగుచు మునివరు²మీఁదన్.
- 41 వ. ¹అంత.
- 42 చ. అనిమిష¹కాంతయు² నవలతాంతవిభూషణ లీల సల్లన
 ల్లన వనకే³లాలన విలాస గతిం జనుదెంచి ముందటం
 గనియె⁴మహామునిప్రవరుఁ గొ⁵కుఁ గొళికచిత్త⁶భీతి సం
 జరన మహాతపోశ్చరణ⁷సంయత⁸చిత్తు విరస్తచిత్తజున్.
- 35 1. టయు — ఆక, నెడ — న. 2. నయ్యిసుము — అ.బు.బ.ట త వ.
 3. దక్కక — జ. 4. నేర్తురే — పెక్కు ప్రతులు.
- 39 1. వరు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2. మెత్తనై — చ.ల.వీ.శ.ష. మెల్లన —
 ట.ర. 3. బుగాజేసెద — పెక్కు ప్రతులు. 4. ముందర — ఖ.య.
 5. నిలుండు — ఊ.బు.ప.బౌ. 6. హమవత్పర్వతప్రదేశంబున — పెక్కు ప్రతులు.
 7. సొత్తెంచెనంత — బౌ.చ.త.ల.వీ.శ.ష.
- 40 1. సిత — క.ట.ర. 2. మోలన్ — ఇ.ఎ.ఐ.మ
- 41 1. పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 42 1. కన్యయు² — పెక్కు ప్రతులు. 2. లోల — ఊ.ట; కాతుక విలాసముగా —
 బు; లోలుప — ర. 3. మునీశ్వర — పెక్కు ప్రతులు. 4. వీరసంహనన —
 బు. 5. శ్చరణ — ప. 6. సంయత — పెక్కు ప్రతులు. 7. చిత్త — గ.త.

- 43 క. అంబుజలోచన¹ కడువిన, యంబున నమ్మునికి మ్రొక్కి యనురాగముతో
డం బుష్పాపచయ వ్యా, జంబున విహరించుచుండె సఖులం దానున్.
- 44 చ. అలసత యొప్పఁగాఁ దరుణి యమ్ముని¹ వల్లభ మ్రోల² నున్న³ సం
మిళిత సుగంధ బంధుర సమీర వశంబురఁ ⁴దూలి ⁵బాలపై
వలు వెడలన్ బయ ల్పడియె ⁶వల్లకుచంబులఁ గక్షయ్యగృమున్
లలితకృశోదరంబుఁ దరళత్రివళీయుతరోమరాజియున్.
- 45 క. అందుఁ దన¹ దృష్టి నాటుడుఁ, ² గందర్పనిశాతసాయకంబులు ³ పెలుచన్
డెందముఁ ⁴ గాఁడిర ధృతిసెడి, కంది మునీంద్రుఁడు దానిఁ ⁵ గవయం ⁶ దివిరెన్.
- 46 వ. మేనకయు విశ్వామిత్రునిష్టంబునకుం దగిన కామోపభోగంబులం బెద్ద
కాలంబు రమియించిన నయ్యిద్దఱకు నిక్కన్యక పుట్టిన దీని మాలిని యను
¹ నొక్కయేటి పులిసతలంబున బెట్టి మేనక దేవలోకంబున² కుం జనియె
విశ్వామిత్రుండును దపోవనంబున³ కుం జనియె నంత నమ్ముని ప్రభా
వంబు⁴ న.
- 47 ఆ. ¹ చెలఁగి² లేవ నేడ్చుచిటు³ తుక దానిఁ గ్ర, వ్యాద ఘోరమృగము లళన⁴ బుద్ధిఁ
⁵ బట్టకుండఁ ⁶ జెట్టువలఁ ⁷ గప్పి రక్షించు, కొని శకుంతతతులు గూడియుండె.
- 43 1. గని — వా.శ, పెక్కుప్రతులు. సని — ఆ.
- 44 1. నాథుని — ఖ. 2. నిల్వ — ఆమయ. 3. నా — పెక్కు ప్రతులు.
4. జేసి — ఇ ఋ.ఐ ఒ.బౌ ఖ.గ.త. 5. దానిపై — ఒ. 6. వత్తువచన్నులు — ల.వ.
- 45 1. దృష్టు నాటిన — కొన్ని ప్రతులు 2. కందర్పు — అ ఋ.ఒ.జ.ట.ద.ర
3. వెచ్చన్ — ఆ 4. నాటిన — పెక్కు ప్రతులు. 5. గదియక — మ; గది
యగ — కొన్ని ప్రతులు 6. దిరిగె — ఊ; గోరెన్ — ఓ
- 46 1. ఒక్క — కొన్ని ప్రతులలో లేదు; సెలయేటి — న. 2. కరిగె — పెక్కు ప్రతులు.
3. కరిగె — పెక్కు ప్రతులు 4. నంజేసి యన్నదీ తీరంబున — చ.న.ల.వీ.శ.ష.
- 47 1. చెలగు — కొన్ని ప్రతులు. 2. వెతల — ఏ; నెడల — గ. 3. తగు — అ.
4. కాంక్ష — కొన్ని ప్రతులు. 5. డాయకుండ — పెక్కు ప్రతులు 6. జుట్టు
వల — జ; జుట్టువలు — ఎ. 7. పెట్టి — బౌ.త

48 వ. అంత నేము శిష్యు¹గణంబులతోడ² సమిత్కుసుమఫలాహరణార్థం బక్కడకుం
జని యమ్మాలినీ పులిసతలంబున శకుంత³రక్షితయై యున్న కూతు
నత్యంతకాంతిమతి నవనీతలంబున కవతరించిన తరుణశశిరేఖయుం⁴ బోనిదాని
నెత్తికొని వచ్చి శకుంతరక్షితయగుటం జేసి శకుంతల యను⁵ నామంబిడి
కరంబు గారవంబునం⁶ బెనిచితిమి.

49 మధురాక్కర. తనర జనకుండు నన్నప్రదాతయును భయత్రాత
యును ననఁగ¹ నింతులకు మువ్వు రొగిన గురువులు వీర
లనఁపు యువ²నేత మఱియు నిరంతరాధ్యాపకుండు
ననఁగ బురుషున³ కియ్యేవు రనయంబును గురువులు.

50 వ. అనం బరగిన శాస్త్రార్థంబున నేము దీనికి భయత్రాతల మగుటంజేసి
గురుల మిది¹యును మాచే నభివర్ధిత యగుటంజేసి మాకు హృదయా²నందని
యైన కూతు రని కణ్ణమహామును లమ్మునికి³ జెప్పిన విధం⁴ బంతయు
శకుంతల సెప్పిన విని దువ్యంతుం డాత్మగతంబున.

—: దువ్యంతుండు శకుంతలను వివాహంబు సేసికొనఁ గోరుట :-

సం. 1-67-1

51 చ. ఇది మునినాథకన్య యని యెంతయు నిస్సహవృత్తి నున్న నా
హృదయము రాజపుత్రి¹ నని యిక్కమలాక్షి నిజాభిజాత్య సం
పద నెఱిగించిన² మదన బాణ³ పరంపర⁴ కిప్పు డుండ నా
స్వదమయి సంచలించె నళి⁵ పాత వికింపిత పంకజాకృతిన్.

48 1. సమేతంబుగా—మ. 2. సమిత్కుశకుసుమ—పెక్కు ప్రతులు. 3. సురక్షిత—గ.వ;
పరిరక్షిత - ఆ 4. బోలెనున్న దాని—పెక్కుప్రతులు; బోలెవెలుంగు దాని—మ.
5. నామకరణంబు చేసి - కొన్ని ప్రతులు. 6. బెనిచితిమి - కొన్ని ప్రతులు.

49 1. మువ్వురగుదురు నువిదలకును గురులు — మ. 2. నేతయును — కొన్ని
ప్రతులు. 3. కేవురనగ నగుదురు గురువులు - న ఈపద్యమున తొలిపాదమున
'భయత్రాత' యన్నప్పుడు 'రేఫ సంయుక్తాక్షర పూర్వాక్షరమును తేల్చి చదువ వలెను

50 1. మున్నుమాచేత — మ 2. నందయైన — న ల. 3. జెప్పిననీ విని దువ్యంతు—మ.
4. బంతయు శకుంతల — పెక్కు ప్రతులు; బంతయు నవి స్తరంబుగా శకుంతల — వా.

51 1. యని—పెక్కు ప్రతులు. 2. పరంపర గుందనిప్పుడా — ఓ.ద.స. కొన్నిప్రతులు.
3. మండనిప్పుడా—న; కుండనిప్పుడా — ట; కిప్పుడెన్ననా—య. 4. పాద — ట.త.

52 వ. అనుచు మదనాతుడుండయి దుష్ట్యంతుండు దనయం దక్ష్మిమతి¹యనురాగం బుపలక్షించి యిట్లనియె.

53 క. ఈ వల్కలాజినములకు, నీవర్యఫలాశనముల కీ¹విటపకుటి రావాసము²లకు³నుచితమె,నీ విలసిత రూప కాంతి నిర్మల గుణముల్.

54 ఉ. ఈ మునిపల్లె¹నుండు టిది యేల కరం బనురాగ మొప్పుగా భామిని నాకు²భార్య వయి భాసురలీల నశేషరాజ్య ల క్ష్మిమహనీయ³సౌఖ్యముల మేలుగ నందు మనిందితేందు⁴పాదామల తుంగ⁵హర్మ్యతల హరి హిరణ్మయ కుట్టిమంబులన్.

55 సీ. ¹బ్రాహ్మంబు దై వంబుఁ బరగ నార్జుంబుఁ బ్రాజాపత్యమును రాక్షసంబు నాసు రంబు గాంధర్వంబు రమణఁ ²బై శాచంబు నను నెనిమిది వివాహములయందుఁ గడుఁ ³బ్రశస్తములు సత్తత్త్వంశులకు గాంధర్వ రాక్షసములు ధర్మయుక్తి నీకును నాకును నెమ్మిఁ బరస్పర ప్రేమంబు గాముండు ⁴పెంపఁ దొడఁగెఁ

అ. గాన ⁵యెడయుఁ జేయఁగానేల గాంధర్వ, విధి వివాహమగుట వినవె యుక్త మనిన లజ్జఁ ⁶జేసి యవనత వదనయై, యాలతాంగి యిట్టు లనియెఁ ⁷బతికి.

56 క. కరుణానిరతులు ధర్మస్వరూపు¹లింతకు మదీయజనకులు సనుచెం తురు వారు వచ్చి నీకి, చ్చిరేని²పాణిగ్రహణము సేయుము నన్నున్.

52 1. యభిప్రాయం - త.

53 1. వివిన — ఏ; పర్ణ — ఖ 2 నకు — ఒ.క.న 3 యోగ్యమె — య.ర.

54 1. యుండుడిదియెల — కొన్ని ప్రతులు 2 బత్ని - త. 3. భోగముల — వ. 4. కాంతామల — ఖ. 5. హర్మ్యతల — పెక్కు ప్రతులు ; హర్మ్యముల హరి హిరణ్మయ — చ.వా.శ.ప.శ

55 1. బ్రాహ్మ్యంబు — పెక్కు ప్రతులు. 2. బై శాచికంబనగ — ఊ.న 3. బ్రశస్తం బులు ఉత్తమ శులకు - చ.పి.శ.ప. 4. పెనుప - కొన్ని ప్రతులు 5 తడవు సేయ - స; యెడము సేయ — ఒ.బొ.క.ఖ ; నెడయుఁ జేయ — చ.పి.శ.ప. 6. బొంది — వ. 7. బ్రతి — ఊ.వ.

56 1. లిప్పడ — బొ 2. పాణిగ్రహంబు — ద.న.ప.ల.స.

57 వ. అనిన ¹దానికి దుష్కంతుం డిట్లనియె.

58 తే. తనకు మఱి తానచుట్టంబు తాన తనకు, గతియుఁ దన్నిచ్చుచోఁ దానకర్త
యనఁగ
వనజ¹నేత్ర గాంధర్వవివాహ²మతి ర,హస్యమును ³నమంత్రకమును నగుచు
నొప్పు.

59 వ. అని దుష్కంతుండు గాంధర్వ వివాహ¹స్వరూపంబు ²సెప్పి శకుంతల
నొడం బఱచిన నది యిట్లనియె.

60 చ. నర¹నుత సీప్రసాదమున నా కుదయించిన నందనున్ ²మహీ
గురుతర యౌష రాజ్యమునకుఁ దయతో నభిషిక్తుఁ జేయఁగా
వరము ³ప్రసన్నబుద్ధి ననవద్యముగా ⁴దయసేయు ⁵నెమ్మితో
⁶నిరుపమ కీర్తి యట్లయిన నీకును నాకును సంగమం బగున్.

61 వ. అనిన ¹విని శకుంతల కెంతయు ²సంతోషంబుగా దాని కోరిన వరంబిచ్చి
గాంధర్వవివాహంబున నభిమతసుఖంబు లనుభవించి యక్కోమలి వీడ్కొని
నిన్నుఁ ³దోడ్కొని రా నస్మత్ప్రధానవర్గంబుఁ గణ్యమహామునిపాలికిం
⁴బుత్తెంచెద నని ⁵యూరడ నొడివి దుష్కంతుండు నిజపురంబునకుం జనియె

57 1. విని - చ.వి.శ.ప. విని దానికి - మ.య.ల.

58 1. నేత్ర - పెక్కుప్రతులు. 2. మిది - వ.న, మది - కొన్ని ప్రతులు.
3. నతిమంత్రకం బగుచునొప్పు - ఉ.

59 1. ప్రకారంబు - త. 2. తెలియంజెప్పి - య.

60 1. వర - ఉ.గ.ద. 2. మహీన్ - ఉ.గ.త.ద ; మహా - ఈ.ఉ.బు.బౌ. 3.
ప్రసాద - ఐ.బ.వ. 4. గృహసేయు - అ.న ; దయనిమ్ము - ఉ.ట. 5. నెమ్మితో -
ఉ.డ. 6. నిరుపమ కీర్తి - పెక్కుప్రతులు ; నిరుపమదాన - వా.

61 1. విని - పెక్కింటలేదు. 2. సంతనంబుగా-న 3. దోడితేర - ఇ ; దోడైర -
ఆ.ఈ ; దోడ్కొనితేర - చ.వి.శ.ప. 4. బుత్తెంతునని - ఇ.మ. 5. యూరడం
బికి - కొన్నిప్రతులు ; యూరడించి - న.

నిట శకుంతలయుఁ దన చేసిన దాని ⁶మునివరుం డెఱింగి ⁷యలిగెడునో
యని వెఱచుచుండె నంత ⁹నమ్మహాముని వనంబున నుండి కందమూల
ఫలంబులు గొని చనుదెంచి ¹⁰లలిత శృంగారభావంబున లజ్జావనతవదనయు
నతి¹¹భీతచిత్తయునై యున్న కూతుం జూచి తన దివ్యజ్ఞానంబున నంత
వృత్తాంతంబు ¹²నెఱింగి ¹³క్షత్రియులకు గాంధర్వవివాహంబు విధిచోదితంబు
యని ¹⁴సంతసిల్లి శకుంతల కిట్లనియె.

—: భరతుని జననము :—

సం. 1—68—1

62 తే. తల్లి నీ కులగోత్ర సౌందర్యములకుఁ, దగిన¹పతిఁ గంటి దానికీ ²దగఁగ గర్భ
మయ్యె ³నీదుగర్భమున వాఁ డఖిలభువన, వహనమహనీయుఁ డగు
చక్రవర్తి⁴ సుమ్ము.

63 వ. నీ ధర్మచరితంబునకు మెచ్చితి ¹నీకోరినవరం బిచ్చెద వేడుమనిన శకుంతలయు
నాచిత్తంబెప్పుడు ²ధర్మపునంద తగిలియుండను ³నా కుద్భవిల్లెడు
⁴పుత్తుండు ⁵దీప్తాయురారోగ్యైశ్వర్య ⁶బలసమన్వితుండును ⁷వంశకర్తయుఁ

6. నమ్మని — ఊ.బు.బ.ట బ. 7. యలుగునో — కొన్నిప్రతులు ; యలిగి యేమ
నునో — ఆ. 8. చున్నంత — ఇ.ప.ఖ. 9. నమ్మహామునియు — న ; నమ్మని
వరుండు — ఈ.జ.ఓ.ట.వ. 10. యధిక — ఊ. 11. భీతయు — ఇ.ఊ.ప.వ.డ.మ.య.ర.వ.
12. ననాగతంబు నెఱింగి — కొన్నిప్రతులు. 13. యాది క్షత్రియులకు — న. 14
సంతోషించి — కొన్ని ప్రతులు.

62 1. పతిగోరుకొంటివి దానగర్భ — న. 2. తగిన — ఊ.క.ఖ. 3. నీగర్భమున
వాడు నఖిల — పెక్కుప్రతులు ; నాయందున్న వాడఖిల — య.

63 1. కోరిన వరంబిచ్చెద — పెక్కుప్రతులు ; నీకోరినవరం—య ; నీవుకోరినవరంబు—
వా. 2. ధర్మపునందగిలి—కొన్నిప్రతులు. 3. నీగర్భమునందు నాకుద్భ — న. 4. కుమా
రుండు — కొన్ని ప్రతులు ; తనయుండు — ఊ ; 5. దీప్తాయురైశ్వర్య — పెక్కు
ప్రతులు. 6. బల — కొన్నింట లేదు. 7. వంశకర్తయు — కొన్నిప్రతులలో లేదు.

గానువలయు ననిన నమ్మహాముని⁹ కరుణించి దాని కోరినవరం బిచ్చి యథా కాలవిధుల గర్భసంస్కార రక్షణంబులు సేయించి యున్నంత వర్షత్రయంబు సంపూర్ణంబైన శకుంతలకు భరతుం¹⁰ డుదయించి కణ్వనిర్వర్తిత జాత కర్మాది క్రియాకలాపుండయి¹¹ పెరుగుచు¹² గరతలాలంకృతచక్రం దును జక్రవర్తిలక్షణంబుతుండును సింహ¹³సంహననుండును దీర్ఘశాహుం దును ననంతజవన త్వసంపన్నుండును నై¹⁴ పరగుచు.

64 మ. అమితోగ్రాటవిలోనఁ 1 గ్రుమ్మరు వరాహ 2 వ్యాళ శార్దూల 3 ఖ
డ్గ 4 మదేభాదులఁ బట్టి తెచ్చి ఘనుడై కణ్వశ్రమోపాంత భూ
జములం 5 దోలిన కట్టుచుం 6 బలిమిమై శాకుంతలుం డొప్పె వ
న్య మదేభంబుల నెక్కుచుం దగిలి నానాశైశవక్రీడలఁ.

65 వ. ఇట్లు వనంబులోని సర్వసత్త్వంబులను దన¹ మహాసత్త్వంబునంజేసి దమియించు చున్న యాతనిం జూచి² యాశ్చర్యం బంది³ యందుల మునులెల్ల నాతనికి⁴ సర్వదమనుం డను⁵ నామంబుఁ జేసిరి కణ్వమహామునియు నక్కుమారు⁶ నుదారతేజోరూప⁷ విక్రమగుణంబులకు సంతసిల్లి వీఁ డఖిల భువన యావరాజ్యంబునకు⁸ సమర్థుం డగు సమయం బరుగుదెంచె నని విచారించి యొక్క¹⁰ నాఁడు గూతున కిట్లనియె.

8. గావలయును—పెక్కు ప్రతులు. 9. కరుణించి — మ లో లేదు. 10. డుద్భవించి — ఊన 11. పెరుగుచు—మ'లో లేదు. 12. కరతలాంకిత—ఆ ఊ. 13. సంహనన దేహుండును మహాదీర్ఘ — కొన్ని ప్రతులు 14. పెరుగుచు — ల. కొన్ని ప్రతులు.

64 1. గ్రుమ్మరి — కొన్ని ప్రతులు. 2. క్రూర — స; వ్యాఘ్ర భల్లూకనాగ — ర. 3. నాగ — పెక్కు ప్రతులు. 4. మృగేంద్రాదుల — ఆ ప ఖ; మదేభారుల — ఐ బ. బ. 5. దోలుచు — జ. డ; దోలియు — ఉ. ఊ; దామెన—ల. 6. బలియుడై — ప; బలిమితో — కొన్ని ప్రతులు; విడుచుచున్ — మ 7. శార్దూల — ఎ. క. డ. వ; శేంద్రము లెక్కుచున్ — ఆ

65 1. శాహు — జ. 2. యాశ్చర్యంబునంబొంది — మ. 3. యందుల — పెక్కు ప్రతులు; యందలి—వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. సత్త్వ—ఐ. 5. నామకరణంబు — డ. 6. నుదాత్త — ప. క. 7. విక్రమంబులకు — కొన్ని ప్రతులు. 8. రాజ్యాభిషేకంబు నకు—వా. శ; సమయో యావరాజ్యాయ— భం. 1. 68. 9. సమర్థుండగునని— మ. య. పెక్కు ప్రతులు. 10. నాడేకాంతంబున కూతున — బు.

66 ఆ. ఎట్టి ¹సాధులకును బుట్టిన²యిండ్లను, బెద్దకాల మునికి తద్ద ³తగదు
పతుల కడన యునికి సతులకు ధర్మపు, సతులకేడుగడయుఁ బతుల ⁴చూచె.

∴ కణ్ణమహాముని శకుంతలను దుష్టంతు పాలికిం బంపుట :-

సం. 1-68-10

67 వ. కావున నీ విక్కుమారునిం దోడ్కొని ¹నీ పతిపాలి²కి నరుగు మని మహా
తపోధనులైన తనశిష్యులం గొందఱు ³దోడువంచిన శకుంతలయు
⁴దౌష్ట్యంతుం దోడ్కొని దుష్టంతుపాలికి ⁵వచ్చి సకలసామంత మంత్రి పురో
హిత ప్రధాన పౌరజన ⁶పరివృతుండై యున్న యారాజుం ⁷గనుంగొని.

68 క. గురు ¹నాశ్రమంబునను మున్నరుదుగఁ బతి వలనఁ గనిన యనురాగము నా
²దరణము ననుగ్రహంబును, గరుణయు సంశ్రమము నపుడు గానక
³యెడలోన్.

69 క. ¹ఎఱుంగఁడొకొ నన్ను నెఱింగియు, నెఱుంగని యట్లుండు నొక్కొ యెడ
²దవ్వగుడున్
³మఱచె నొకొ ⁴ముగ్ధు లధిపులు, మఱవరె బహుకార్యభారమగునులుకారే.

66 1. సాధులకును — పెక్కుప్రతులు ; సాధులైన — ఆ.మ ; సాధులయ్యు — ఊ.
2. యిందుల—బ.ఖ.త ; యందుల—ట , ని. తగునె—న; చనదు—ద 4. కారె—ఊ.

67 1. నీవ పతిపాలి—వ. 2. కరిగినమేలని — ప. 3. తోడంబంచిన — అ.మ;
తోడువుచ్చిన — ఊ.ట ర 4. దౌష్ట్యంతిం — చ.ర.పి.శ.ప; కొడుకుం—బ. 5. జని-
న 6. జానపద పరివృతుం — ఇ.ల. 7. గని—పెక్కుప్రతులు ; జూచి — క.

68 1. నాశ్రమమున దామున్నరుదుగ — ఊ.ఓ.చ.జ.ల.వీ.శ.ప , నాశ్రమమున మును
దానరుదుగ — ఆ.వ , నాశ్రమవాసంబున నరుదుగ — ఔ. 2. దరమును —
అ.ఆ.ఓ.ట.మ; దరణయు — ఊ.బు.ఔ.బ. 3. యెడలో — కొన్ని ప్రతులు ;
మదిలో — ప.ఓ.క.జ.డ.బ ; తనలో — ప; యుండెన్ అ.త.ర ; యుండన్ — ఊ.ఖ.

69 1. ఎరుగడకొ — పెక్కుప్రతులు ; ఎరుగునొకొ — య. 2. దవ్వగుడున్—మ.కొన్ని
ప్రతులు ; దవ్వగుటన్ — చా. కొన్ని ప్రతులు. 3. మరుతురు కాములు బతులున్ —
బు ; మరచునొకొ — ఇ.డ.ర. 4. మందుల — య ; మున్నయధిపులు — అ.

- 70 చ. ¹తలఁపఁగ నాఁడు వల్కిర విధం ²బెడఁ ³దప్పఁ దలంచె నొక్కొ చూ
 డ్కులు విరసంబులై కరము క్రూరములైన నిమిత్త ⁴మేమియో
 కలయఁగఁ ⁵బల్కరించి రుకకారులునై రని ⁶నమ్మి యుండఁగా
 వలనదు బుద్ధిమంతులు నవప్రియులైన ధరాధిపాధులన్.
- 71 వ. అని ¹తలంచి చింతాక్రాంతయై శకుంతల ²వెండియు నాత్మగంబున.
- 72 క. మఱచినఁ ¹దలఁపింపఁగ నగు, నెఱుఁగని నాఁడెల్ల ²పాట నెఱిఁగింప నగున్
³మఱి యెఱిఁగి యెఱుఁగ నొల్లని, కఱటిం దెలుపంగఁ గమలగర్భుని
⁴వశమే.
- 73 వ. అయినను వచ్చి మిన్నక పోవంగాదు కావున ¹నాపూర్వవృత్తాంతం²బెల్ల
 నెఱింగించి ³యే నిక్కుమారుం జూపుదు నని మనంబున నిశ్చయించి
 శకుంతల యారాజున కిట్లనియె.
- 74 క. జననాథ వేట నెవమున, గొనకొని కణ్వాశ్రమమునకున్ వచ్చి ముదం
 బున ¹నందు ²నాకు నీయిచ్చినవరము ³దలంప వలయుఁ జిత్తములోనన్.
- 70 1. తలఁపఁడ — మ.శ, తలపక — ఆ.క.ట.త.య.శ 2. బలు దప్పగఁ జూచు
 నొక్కొ ; బెడఁదప్పదలంచె నొక్కొ ; బెడఁదప్పక యుండునొక్కొ ; బెడదన్
 దలఁపంగలేడొ—న ; బలుదప్పగఁజూచు — ర 3. దప్పకవీడు — ఏ.ఐ.య ;
 దప్పగ జేయు — డ ; దప్పకచూచునొక్కొ — ట.ప.ల ; దప్పగ వీడె — వా. 4
 మేమొకో — చ.పి.శ.ప. 5 బల్కరించి యుపకారు — ఊ.ల ; బల్కిరిప్పుడుప
 కారు — ట. 6. నచ్చియుండగా — ఆ.ఎ.న ; వచ్చియుండగా — య.వ.
- 71 1. తలంచి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు, శకుంతల — టా. 2. వెండియు —
 కొన్నింటిలేదు
- 72 1. దలఁపింపగ—న. 2. వెంట — న ; భంగి — త ; పాటు — య.వ ; పాట్ల—
 చ.పి.శ.ప. 3. యెరిగియు నెరుగగ — ఆ.ఇ.మ. 4 కగునే—త.
- 73 1 నా — పెక్కింట లేదు. 2 బెరింగించి — పెక్కుప్రతులు ; బంతయు నెరింగించి —
 కొన్ని ప్రతులు. 3. యిక్కుమారుం — పెక్కుప్రతులు.
- 74 1. నాడు — అ.ప.న 2. నీవునాకిచ్చిన — కొన్నిప్రతులు. 3. దలంపునీదు —
 ఏ.ఖ

- 75 క. బాలార్కతేజుఁ డగు నీ, బాలుఁడు నీకొడుకు వీనిఁ బౌరవకుల ర
తొలంకారు ¹నుదార గు, ణాలయు యువరాజుఁ జేయు మభిషేకము
²తోన్.

—: దుష్టాంతుఁడు శకుంతలను నిరాకరించుట :—

సం. 1-68—18

- 76 వ. అనిన విని దుష్టాంతుండు దాని నంతయు నెఱింగియు నెఱుంగనివాఁడ
పోలె నిట్లనియె

- 77 క. ఏ నెఱుంగ నిన్ను నెక్కడి, ¹దానవు మిన్నక²య యమచితంబులు వలుకం
గానేల యరుగు మంబురు, ³హాసన యెందుండి వచ్చి ⁴తందులకు వడిన్.

- 78 వ. అని¹న విని వెల్లనై వెచ్చ ²నూర్చి నిశ్చేష్టితయై ³కెందమ్మి⁴రేకుల వలనం
దొరంగు జలకణంబు⁵ల పోలెఁ గోపారుణిత ⁶నయనంబుల బాష్ప⁷కణంబులు
దొరంగం దలవాంచి యారాజుం ⁸గటాక్షించుచు హృదయ⁹సంతాపంబు
దనకుఁ దాన యుపశమించుకొని పెద్దయుం బ్రొద్దు చింతించి శకుంతల
¹⁰యారాజున కిట్లనియె.

- 75 1. ననంత - ఏ. 2. తోన్ — పెక్కుప్రతులు ; నన్—వా. కొన్నిప్రతులు.

- 77 1 దానవౌ — మ వ.శ.ప. 2. యన — కొన్నిప్రతులు. 3. తిందులకు — పెక్కు
ప్రతులు

- 78 1. వెల్లనై — కొన్నిప్రతులు ; వెల్ల వెల్లనై—చ.న.శ.ప;విని వెలువెల్లనై—వా.
శకుంతల — ఎ.డ.వ.ర.ల. 2. నూర్చుచు — మ. కొన్ని ప్రతులు 3.
కెందమ్మి — కొన్నిప్రతులు. 4. రేకులందొరుగు — ఊ.క.ఖ.బ ; రేకులకడల
దొరంగు — య. 5. లుంబోలె — పెక్కుప్రతులు. 6. లోచనంబుల — ఇ ర;
నేత్రంబుల — డ.ద.బ. 7. జలంబులు—ఎ.డ.బ.య. 8. గటాక్షించుచుచు—
పెక్కుప్రతులు. 9. తాపంబు — పెక్కుప్రతులు ; పరితాపము — ఊ.జ.డ. 10.
యిట్లనియె — పెక్కుప్రతులు.

∴ కువీతయైన శకుంతల దుష్కంతునకు ధర్మవ్రబోధ మొనరించుట :-

సం. 1-68-22

79 ఆ. పల యెటుక లేని యితరుల యట్ల నీ, వెటు గ ¹ననుచుఁ బలికె యెఱిగి
యెఱిగి

యేన కాని దీని నెటుఁగ రిందొరులని, తప్పఁ బలుక²నగునె ధార్మికులకు

80 చ. విమలయశోనిధి పురుష¹వృత్త మెటుంగుచు నుండుఁ జూపె వే
దములును బంచభూతములు ధర్మపు సంధ్యలు సంతరాత్మయున్
యముఁడును జంద్రసూర్యులు నహంబును ²రాత్రియు నస్తవోపదా
ర్థము లివియుండఁగా నరుఁడు ³దక్కొననేర్చునె తన్ను మ్రుచ్చిలన్.

81 క. నా యెఱిగినట్ల యిన్నియు, నీయిచ్చిన వరము ¹ధారుణీవర యెటుంగున్
నాయందుఁ దొంటి ²యట్టుల, చేయు మనుగ్రహ మవజ్ఞ³సేయందగునే.

82 క. సతియును గుణవతియుఁ బ్రజావతియు ¹ననువ్రతయు నైన వనిత నవజ్ఞా
న్వితదృష్టిఁ జూచు నతి దు, ర్మతి కిహముం బరముఁ గలదె మరి ²బరికింపన్.

88 క. సంతతగృహమేధిఫలం, బంతయుఁ బడయంగ నోపు ననుగుణభార్యా
వంతుండగువాఁడు క్రియా, వంతు¹డు దాంతుండు బుత్త²వంతుండు
నగున్.

79 1. ననియు — కొన్నిప్రతులు. 2. జనునె — కొన్నిప్రతులు ; జన్నె - ఇ.న ,
దగునె — అ.బు.జ.

80 1. వృత్తినెరుంగుచు — య 2. ధాత్రియు — ర ; రాత్రియునున్—ఖ.మ.య.
3. దక్కఁగ — ఏ.ఓ.య.ల.స , గ్రక్కున - మ.

91 1. ధారుణీశ్వర — ఏ.ఓ.ట.య. 2. మల్లన — కొన్నిప్రతులు. 3. సేయం
జనునే - మ ; సేయగ నగునే - అ.ఐ.ట.ద ; శాయగ - లేఖనము - గ.

82 1. పతివ్రత — కొన్నిప్రతులు. 2. దలపంగన్ — మ.వ.

88 1 దుదాత్తుండు — ఊ.క ; దుదాత్తుఁడును — న.ల. 2. వంతుడు నగుచున్ —
పెక్కుప్రతులు.

84 వ. ¹మఱియును.

85 సీ. ధర్మార్థ కామ సాధన కుపకరణంబు గృహ¹నీతి విద్యకు గృహము విమల
చారిత్ర ²శిక్ష కాచార్యకం బుష్పయస్థితికి మూలంబు సద్గతికి ³నూత
గౌరవంబున కేకకారణం బున్నతస్థిర⁴గుణమణుల కాకరము హృదయ
సంతోషమునకు సంజన⁵కంబు భార్యయచావె భర్తకు ⁶నొండ్లుగావు
ప్రియము
అ. తెట్టి ⁷ఘట్టములను నెట్టి యావదలను, నెట్టి తీరములను ముట్టఁబడిన
వంత ⁸తెల్లఁ బాయు నింతులఁ బ్రజలను, నొనరఁ జూడఁ ⁹గనిన జనుల
¹⁰కెందు.

86 వ. మఱియు భార్య పురుషునం దర్థం బగుటం జేసి పురుషునకుమున్న ¹పరేత
యైన ²పతిప్రత పరలోకంబునం దనపురుషుం ³గూడఁ దదాగమ⁴నంబు ప్రతీ
క్షించుచుండుఁ బురుషుండు మున్న ⁵పరేతుండైనఁ బదంపడి తానును ⁶పరే
యై తనపురుషుం గూడ నరుగునట్టి భార్య నవమానించుట ⁷ధర్మవిరోధంబు
మఱియునుం బురుషుండు భార్యయందుఁ బ్రవేశించి గర్భంబునఁ బుత్తు⁹ండై
⁸తాన యుద్భవిల్లు ⁹గావున నక్షాదక్షాత్సమ్భ¹⁰వసి యను¹¹నిది యాదిగాఁ
గల వేదవచనంబుల యందును జనకుండును బుత్తు⁹ండును ననుభేదంబు
లేదు

84 1. పెక్కుంటులేదు.

85 1. మొగి — ఋ. 2. రక్ష — య. 3. నెలపు — మ. 4. గుణములకునాక
రము — త.ప.వ. 5. నంబు — పెక్కుప్రతులు. 6. నొండు — పెక్కుప్రతులు
7. ఘట్టనముల — రు.త.న.ర ; నంకటముల — ట.ద.వ ; కష్టములను — ఋ.క.మ;
పుట్టువులను — య. 8. యెల్లనుడుగు — ప; తెల్లనుడుగు — అ ; తెల్లబోవు—య.
9. గలుగు — న. 10 కెల్ల — కొన్నిప్రతులు.

86 1 పరలోకగతి — అ, పరతయైన—అ.ట.ద.ర. 2. పరమపతిప్రత—ర. 3
గూడుదుఁగదాయని పరీక్షింపు — మ. 4. నంబుపేక్షించు—య. కొన్నిప్రతులు ;
నంబుపరీక్షించు — ఓ ; నంబుపరీక్షించు — కొన్నిప్రతులు ; నంబుగోరి నిరీక్షించు—
డ 5. పరతుండైన — అ. 6. బరతయై — అ.ట.త.ర. 7. ధర్మవిరుద్ధంబు —
కొన్నిప్రతులు ; యధర్మంబు — చ.వా.వీ.శ.ప ; ధర్మవిరోధంబు — కొన్నిప్రతులు.
8. తాన — ఎ.క.డ. ప్రతులలోలేదు 9 గావున— పెక్కుప్రతులలో లేదు. 10.
వరి — పెక్కుప్రతులు. 11. వేదవాక్యంబు—మ.

87 క. విను గార్హపత్య¹మను న, మృగము విహరింపఁబడి తదాహవసీయం
²బుగ వెలుగునట్లు వెలుగును, జనకుండు దాఁబుత్తుడై నిజద్యుతితోడన్.

88 క. తాన తననీడ¹నీళ్లులలో నేర్పడఁ జూచునట్లు లోకస్తుత త
 తూను జనకుండు సూచి మ, హానందముఁ బొందు నతిశయ ప్రీతిమెయిన్.

89 వ. పున్నా మ్నో నరకా త్రాయత ఇతి పుత్త్ర¹యను వేద²వచనంబు గలదు
 గావునఁ బుణ్యా²చారుం డయిన పుత్తు³ండు భయ³పక్షంబులవారి నుద్ధరించుఁ
 గావున.

90 క. నీ పుణ్యతనువు వలనన, యీ పుత్త్ర¹కుఁ డుద్భవిల్లి యెంతయు¹ నొప్పున్
 దీపంబు వలన నొండొక, దీపము² ప్రభవించినట్లు తేజం³ బెనఁగన్.

91 మ. విపరీతప్రతిభాష లేమిటికి¹ నుర్వీనాథ యీ పుత్త్ర¹గా
 త్రపరిష్వంగ సుఖంబు సేకొనుము ముక్తాహార కర్పూర సాం
 ద్రవరాగ² ప్రసరంబుఁ జందసముఁ జంద్రజ్యోతస్నియుం బుత్త్ర³గా
 త్రపరిష్వంగము నట్లు జీవులకు³ హృద్యంబే కడున్ శీతమే.

87 1. మున — కొన్నిప్రతులు 2. బున — పెక్కుప్రతులు ; బన - వా. కొన్ని
 ప్రతులు.

88 1. నీళ్లులలో — త.య; జలములలో — న.ప ; యుదకములో — ఆ ఖ గ.

89 1. వచనంబునబుణ్యా — కొన్నిప్రతులు , వచనంబునంజేసిపుణ్యా — వ. 2. చార
 పరుండయిన — ఐ.ఓ. 3. కులంబుల — డ

90 1. నొప్పున్ — పెక్కుప్రతులు 2. ప్రభవిల్లి - చ పి.శ.ప ; పుట్టించినట్లు — స.
 కొన్నిప్రతులు ; ముట్టించి — స. కొన్నిప్రతులు ; పుట్టించు — ఋ.వ ; ముట్టించు —
 ఈ.ఎ.డ.బ.మ ; జనియించునట్లు — ఖ. 3. బలరన్ — య. వ

91 1. పృథ్వీ — ఔ.న.య. 2. ప్రకరంబు - అ.బౌ , ప్రసవంబు - పెక్కుప్రతులు.
 3. హృద్యంబైకడున్ శీతమే — ఓ.ట.డ.ద.య ; హృద్యంబే కడున్ శీతమై - ఓ.
 హృద్యంబై కడున్ శీతమై — ఋ.బ.వ.

- 92 క. అనఘుఁడు వంశకరుండై, పెనుపున నీ సుతుఁడు ¹వాజపేయంబులు నూ
తొనరించు నని సరస్వతి, ²వినిచె మునులు వినఁగ ³నాకు వినువీధి దెసన్.
- 93 క. భూరిగుణు ¹నిట్టి కుల²వి, స్తార కు ³దారకునుదార ధర్మ⁴ప్రియ ని
ష్కారణమ తప్ప⁵జూడఁగ, సారమతీ చనునె నాటి సత్యము ⁶గలుగన్.
- 94 చ. సుతజలపూరితంబు లగు నూతులు ¹నూటిటి కంటె ²సూన్యత
వ్రత యొక³బావి మేలు మఱి ⁴బావులు నూటిటికంటె నొక్క స
త్కృతు ఏది మేలు తత్కృతుశతంబునకంటె సుతుండు మేలు త
త్సుతశతకంబుకంటె నొక సూన్యత ⁵వాక్యము మేలు ⁶సూడఁగన్.
- 95 క. వెలయంగ నశ్వమేధం, బులు వేయును నొక్క సత్యమును నిరుగడలం
దుల నిడి ¹తూచగ సత్యము, వలనన ములు²సూపు గౌరవం³బున పేర్పిన్.

92 1 వాజి — కొన్ని ప్రతులు. 2 వినిపించెను మునులు వినఁగ వినువీధిదెసన్ — స.
కొన్ని ప్రతులు; వినిచెను సన్మునులు వినగ వినువీధి — ట.న 3. నాడు — ఆ.

93 1. నిండులరు — స. 2. నిస్తారరు — ర. కొన్ని ప్రతులు 3. నీసుతు — య,
పుత్రు — ర; విదున్నదారు — న. 4. ప్రియు — పెక్కు ప్రతులు. 5. జూచుట —
ఈ; బిలుగ — అ. 6. గలఁగున్ — స.

94 1 నూటొనరించుకంటె సత్రస — ప. 2. సన్నత — క. 3. వాపి — ఎ.క.
మ.స 4. బావులు — ఇ.ఎ.క.మ.స 5. మెంతయు మేలు — వ.స
6. భూవరా — ఓ.

95 1. సూన్యగ — పెక్కు ప్రతులు. 2. సూపె — పెక్కు ప్రతులు. 3. బగు —
కొన్ని ప్రతులు; బెసగంగన్ — ఊ

కం॥ నిను సత్కాలాపమునకు, మనుజేంద్ర శతాశ్వమేధ మహితఫలంబుల్
గొనకొని చూచిన సరిగా, వనయంబును నిట్లువలుకు నాగమఫణితుల్ —
అను పద్యమధికముగా ట.లో గలదు.

96 తే. ¹సర్వతీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద, సమధి²గమము సత్యంబుతో సరియు³గావు
ఎఱుగు మెల్ల ⁴ధర్మంబుల కెందుఁ బెద్ద, యండు సత్యంబు ధర్మజ్ఞులైన
⁵మునులు.

97 క. కావున సత్యము మిక్కిలి, గావిమల¹ప్రతిభదలంచి కణ్వాశ్రమ సం
భావిత²సమయస్థితి ³దయఁగావింపుము గొడుకుఁజూడు కరుణాదృష్టిన్.

98 క. ¹క్షత్రియరుఁడైన విశ్వామిత్రునకుఁ బవిత్ర యైన మేనకకున్ స
త్పత్తి² నయి ³బొంకు పలుకఁగ, ధాత్రి⁴ తలనాథ ⁵యంత ధర్మేతరనే.

99 వ. అనిన శకుంతల పలుకులు ¹నేకొన నొల్లక దుష్కంతుం ²డిట్లనియె.

100 క. ¹పనెట నీవెట సుతుఁడెట, యేనెన్నఁడు ²దొల్లి చూచి యెఱుంగను
నిన్ను³
మానిను లసత్యవచనలు, నా నిట్టు లసత్యభాష⁴ణం బుచితంబే.

96 1 సకలతీర్థాభి — ఐ.బ.గట బ; సర్వతత్వాభి — బు. 2. కత్వంబు — ఊ. 3. గావు — స. పెక్కుప్రతులు; గావ — పా. కొన్నిప్రతులు. 4 ధర్మపులకునెందు — ర కొన్ని ప్రతులు; ధర్మపులకునెల్ల — య. కొన్ని ప్రతులు. 5. వారు — స.ల స కొన్ని ప్రతులు.

97 1 మతిందలంచి — బ. త. 2. నియమ — మ 3. మెయి — ఐ

98 1. క్షత్రియ బుషియగు విశ్వా — చ వ పి శ.ప. 2 బొంకనేర్తునె — క. 3. యంత — స. పెక్కు ప్రతులు

99 1. విననొల్లక — య.ల. 2. దువెండియు దానికిట్లనియె — కొన్ని ప్రతులు

100 1 పనెట నీవెట సుతుఁడెట — మ. 2 నిన్ను జూచియేనియునెరుగన్ — అ.అ.మ.య * కం. వనకన్యకయఁట నేనెట, వనమున గాంధర్వమున వివాహం బఁట, నందనుఁగనెనట మఱచినట, వినఁగూడునెయిట్టి శంగి విపరీతోక్తుల్ — ఈ పద్యము ఆదిపర్వమున నున్నదని యప్పకవి వ్రాసియున్నాడు. ఈ పద్యము పినవీరభద్రుని శృంగార శాకుంతలములో నున్నది. అయినచో నిశ్చయమే యుండఁజాలు — స. 3. ఇములుచితములే — కొన్ని ప్రతులు.

- 101 క. ¹పొడుపునఁ ²బ్రాయంబునఁ గడుఁ, గడిఁది బలంబు నను జూడఁగా
నసద్మశు నీ
కొడుకని యీతని నెంతయు, ³నెడ మడుగుగఁ ⁴జూపఁ దె ⁵తె యిందలు
⁵నగగన్.
- 102 వ ఇట్టి లోకవిరుద్ధం¹బుల కేమోడుదు ²మయు క్తంబు లయిన పలుకులు
వలుకక నీయాశ్రమంబునకుం బొమ్మనిన శకుంతల యత్యంత³సంతాపితాం
తఃకరణయై.
- 103 మధ్యాక్కర. తడయక పుట్టిన నాఁడ ¹తల్లిచేఁ దండ్రిచే విడువఁ
బడితి నిప్పుడు పతి చేతను విడువఁ బడియెద ²నొక్కొ
³నుడువులు వేయు నింకేల ⁴యిప్పటి నోములు దొల్లి
కడఁగి నోఁచితిని గాకేమి యనుచును గందె డెందమున
- 104 వ. ¹ఇట్లు దద్దయు దుఃఖించి ²విగతాశయై ³భోంనఁ ⁴దొరఁగు బాష్ప⁵జలంబు
లం⁶దంద ⁷యొత్తికొనుచు నింక దై వంబ కాని యొండు శరణంబు
⁸లేదని ⁹యవ్వరమపత్రివ్రత తనయుం దోడ్కొని ¹⁰క్రమ్మటిపోవ నున్న
¹¹యవసరంబున.
- 101 1. పొడపు — పెక్కు ప్రతులు. 2. రూపుగ బ్రాయపు — ర, రూపను
గాంతిని — బౌ. 3. నెడబడువుగ — ఉ.ట.క ర; నెడపొడవుగ — అ.ఈ.జ, నెడ
బొడవున — వ; నెడమగుడిగ — వ; నెడబడకను — ల, నెడదప్పుగ — ఋ
4. జూపెదేల — కొన్ని ప్రతులు; జూపనేల — అ; జూపదగునె — ఆ.మ; జూప
దెచ్చితిందలు — య. 5. వినగన్ — క.ర.
- 102 1. బుల్లెన పలుకుల — అ.ప.ఖ, పుబలుకుల — బౌ; పుమాటల — డ.ర. 2. మధ
ర్థంబు — న 3. శోకసంతాపి — బ.
- 103 1 తల్లిదండ్రులచేత విడువ — ట.డ వ. 2. గాక — ఇ.ఐ.ట.న; నేడు — ఋ.
3 నొడువులు—పెక్కుప్రతులు; నొడువు లిప్పుడు వేయు—య. 4 యిటువంటి—న.
- 404 1. అని — ఆ; ఇట్లు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2 వినతాననయై — ల.
3. భోరున — పెక్కు ప్రతులు. 4. దొరుగు — పెక్కు ప్రతులు 5. కణంబు —
ఆ.య ర.న 6. దద్దయు — ట ర. 7. యదిమి — ఆ.బౌ.య; యదుము —
మ; యొత్తుకొనుచు — కొన్ని ప్రతులు 8 లేదనుచు — కొన్ని ప్రతులు.
9. వరమపత్రివ్రత — పెక్కు ప్రతులు. 10. మరలి — గ త. 11. సమ
యంబున—కొన్ని ప్రతులు.

:- దివ్యవాణి నాకర్ణించి దుష్కృతుడు శకుంతలను గ్రహించుట :-

సం. 1-69-28

- 105 చ. గొనకొని వీడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియనందనుండు సే
కొని భరియింపు మీతని శకుంతల సత్యము వల్కె సాధ్వీ స
ద్వినుత మహాపతివ్రత వివేకముతో నని దివ్యవాణి దా
వినిచె ధరాధినాథునకు విస్మయ¹మందఁగఁ దత్సభాసదుల్.
- 106 వ. ఇట్లెల్ల¹వారలకు నతిహర్షంబుగా శకుంతల²పతివ్రతాత్వంబును సత్యంబును
భరతోత్పత్తియు³ బ్రశంసించు వేలుపుల పలుకు లతివ్యక్తంబు లయి
యాకాశంబు⁴వలన పీతెంచిన విని దుష్కృతుండు సభా⁵సదులు విన
నిట్లనియె.
- 107 తే. ఏను నీ¹యింతియునుగాని యెఱుంగ రన్య, లర్థి గణ్యమహామునియాశ్ర
మంబు
నందు గాంధర్వ²విధి వివాహమునఁ గరము, నెమ్మి³జేసినదీనిఁ బాణి
⁴గ్రహణము.
- 108 తే. అన్యలెఱుంగమిఁజేసి లోకాపవాద, భీతినెఱిగియు ¹నిత్యన్వి²బ్రీతిదప్పి
యెఱుంగ ³నంటిని నిందఱ ⁴కిప్పు డెఱుంగఁ, ⁵జెప్పె నాకాశవాణి
యచ్చెరువుగాఁగ.
- 105 1 మందిరి తత్స - ర.స; మందిరి - ల
- 106 1 వారికి - పెక్కు ప్రతులు 2. పాతివ్రత్యంబునకు - ఊ.ప. 3. బ్రశం
సించిన - కొన్ని ప్రతులు, ప్రకాశించిన-ఓ.ట.ద. 4. న - అ.ఐ.ఓ.డ.న.ర.వ.
5. పీతెంచెనది - మ 6. సదులెల్ల - పెక్కు ప్రతులు
- 107 1. తన్వి - స. కొన్ని ప్రతులు; లతాంగియె కాని - మ; లతాంగియు గాని -
అ.ఓ.ఔ.ర. 2. మను - కొన్ని ప్రతులు. 3. జేసెతి - పెక్కు ప్రతులు.
4. గ్రహంబు - స కొన్ని ప్రతులు.
- 108 1. నికృన్య - ఎ.య. 2. బ్రియము - అ.ఐ.ఖ. 3. నేనంటి - ర; నంటినే -
అ.ఊ.ఐ.జ; నంటి నందఱి కిప్పుడెఱుకపడఁగ - ల 4. కెరుగదీని - అ.ఔ.త,
వినగ దీని - క. 5. జేసె - ర

109 వ. అని మహానురాగంబు నంగొడుకు ¹నెత్తికొని హర్ష ²పులక ³లెసఁగ నాలింగ
నంబు సేసి శకుంతలామహాదేవి నతి ⁴ప్రణయ గౌరవంబున సంభావించి
⁵యావరాజ్యంబునకు భరతు నభిషిక్తుంజేసి పెద్దకాలంబు రాజ్యసుఖంబు
లనుభవించి తనరాజ్యభారంబంతయు ⁶భరతుం బూన్చి దుష్కృతుండు
దపోవనంబున ⁷కరిగి.

110 చ. భరతుఁ డశేషభూభువనభారధురంధరుఁడై వసుంధరం
బరగి యనేకయాగములఁ జాయక భాస్కర జహ్ను కన్యకా
సురుచిర తీరదేశముల సువ్రతుఁడై యొనరించి భూరి భూ
సురులకు నిచ్చె దక్షిణలు శుద్ధ సువర్ణ ¹గవాశ్వహస్తముల్

—: భరతవంశ శ్రమము :—

సం. 1-90-34

111 వ. మఱియు నతీతానాగతులై న నిజ ¹వంశంబునరాజులకెల్ల వంశక ర్తయయ్యె
నట్టి భరతునకుఁ ²గై కేయి యొక సునందకు ³భూమన్యుండు పుట్టె వానికి
దాశార్వా పుత్రి యైన ⁴విజయకు సుహోత్రుండు పుట్టె వానికి నిష్ఠాకు
కన్యయైన ⁵సువర్ణకు హస్తీ పుట్టె నతనిపేరం గౌరవ్యరాజుఁగాని ⁶యైన

109 1. నెత్తుకొని — కొన్ని ప్రతులు. 2. పులకాంకురంబు — ఈ. 3. లెగ
య - య. 4. ప్రియ - కొన్ని ప్రతులు; ప్రీతి - గ. 5. యంతః పురంబున
నునిచి - ఊ; యంతః పురహర్ష్యంబున నునిచి వీడఖల భువన యావరాజ్యంబున
కర్ణుండగనని భరతు — ల 6 భరతునకుం బూన్చి — ఓ.ట.ద న ల; భరతున
కిచ్చి — త. 7. కుం జనిన — కొన్ని ప్రతులు; కరిగెనంత — ల

110 1. గవాశ్వ రత్నముల్ — డ.స; గజాశ్వ రత్నముల్ — డౌ.న.య.

111 1. వంశంబు రాజుల — కొన్ని ప్రతులు 2. కేయి, కైకయ, కౌశేయ —
అని పాఠభేదములు 3 భూమన్యుడు — పెక్కు ప్రతులు; మూలమునందు
భూమన్యుడు అనియే కలదు వేదేపుత్రమ్ భరద్వాజాద్భుమన్యుమ్ నామ భారత
1-89-18. హుతమన్యుడు — భూమాన్యుడు — అని రూపభేదములు.
4 సువర్ణ — మ; సుదేవ — జ; పుష్కరిణి — భం. 5 జయంతికి —
ఆ.మ. 6. యైన నగరంబు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. ఇచ్చట నన్నయ
యిచ్చిన భరతవంశశ్రమము భం కథనముతో సరిపడుట లేదు. కొన్ని యంశము

నగరంబు హస్తీపురంబు నాఁ బరగెనట్టి హస్తీకిం ద్రిగర్త⁷రాజపుత్రి⁹)
యైన⁸యశోధరకు⁹వికుంఠనుండు పుట్టె వానికి¹⁰దాశార్థపుత్రి⁹)
యైన¹¹వసుదేవకు¹²నజామీడుండుపుట్టెనయ్యజమీడునకుఁ¹³గై కేయియు
గాంధారియు¹⁴బుక్షయు నను మువ్వరు¹⁵స్త్రీలకు.

- 112 క. బలయుతులు నూటయిరువది, నలుపురు సుతు లుద్భ¹విల్లి నానాదేశం
బలకుఁ బతులై²రి మఱి వా, రలలో³సంవరణుఁ డఖిల రాజ్యోన్నతుఁడై.
- 113 క. అనఘుండు పౌరవకుల వర్ధనుఁ¹డద్దిననాధతనయఁ దపతి వివాహం
బొనరఁగ నయ్యె నిరువురకును వంశకరుండు పుట్టెఁ గురుఁ డున్నతుఁడై.
- 114 ప. వానిపేరం గురుక్షేత్రం¹బునాఁ బరగె నట్టికురునకు²దాశార్థి యైన
శుభాంగికిని³విదూరధుండు పుట్టె వానికి⁴మాగధి యయిన సంప్రియకు

లందిది మహాశారత ఇంద్రుడు (సోరస్ సెన్) కథనముతో సరిపడుచున్నది భం 1-90
అధ్యాయము నందు నన్నయ చెప్పిన వంశక్రమము కనబడుచున్నది 7. రాజ -
కొన్ని ప్రతులలో లేదు 8. యశోదకు - పెక్కుప్రతులు. 9. నికుంఠుండు -
కొన్ని ప్రతులు; విరోచనుండు - అపకవరవ; వికుంఠనుండు - మ
10 దశార్థవ - ప; సుదాన - బ. 11. సుదేవకు - పెక్కు ప్రతులు,
సుధేష్ట - ఊ; సుదేహ - ఔ.త; 'వసుదేవి - చ.శ.ప; దేవకు - య.
12. అజామీధు - పెక్కు ప్రతులు; అజామీధు - య 13. కాసల్యయువి
శాలయు - పెక్కు ప్రతులు; కై కేయ, నాగ, గాంధారి, విమల, ముద, యను
నేపురు దేవులకు - మ. 14 రిక్ష, శిక్ష, దక్ష, విక్ష, నిక్ష - రూపభేదములు
15. దేవులకు - ఇ.మ; భార్యలకు - ఊ.ఖ.

112 1. వించి - కొన్ని ప్రతులు 2 సంవరణుని తండ్రి బుక్షుడని భం. 1-89-90

113 1. డై దిన - కొన్ని ప్రతులు.

114 1. బయ్యె - ఊ.ఎ.ప 2. మాగధియైన సుబలకు బరిక్షితుండుపుట్టె. వానికి బహు
ధాన సుతయైన సుయాన (సుమ) కు భీమసేనుండు పుట్టె - కొన్ని ప్రతులు
కాని మూలవిరుద్ధము. దాశార్థి మొదలు నయ్యనశ్వునకు వరకు పెక్కు ప్రతు
లలో లేదు. 3. విదూరధు 1-90-41. 4. మాధవి - వా.శ. కొన్ని

⁵ననశ్వుండు పుట్టె ⁶నయ్యనశ్వునకు ⁷మాగధియైన ⁸యమృతకుం
బరీక్షితుండు పుట్టె వానికి ⁹బహుదానసుత యయిన ¹⁰సుయశకు భీమ
సేనుండు పుట్టె వానికి ¹¹గై కేయి యయిన కుమారికి ¹²బ్రదీపుడు
(బర్యశ్రవసుండు) పుట్టె ¹³వానికి బ్రతీపుండుపుట్టె ¹⁴బ్రతీపునకు ¹⁵శిబి
పుత్రి యయిన సునందకు దేవాపి శంతను బాహ్లికులనఁగా మువ్వురు
పుట్టి రందు దేవాపి ¹⁶బాల్యంబు చంద తపోవనంబున కరిగిన శంతనుండు
రాజయ్యె వానికి గంగాదేవికి ¹⁷దేవవ్రతుండైన భీష్ముండు పుట్టె
¹⁸మఱియు శంతనునకు యోజనగంధి యయిన సత్యవతికిం జిత్రాంగద
విచిత్రవీర్యు లనంగా నిద్దఱు గొడుకులు పుట్టి రందుఁ జిత్రాంగదుండు
బాల్యంబున గంధర్వనివాతుం డయిన ¹⁹వానికిం ²⁰గొండుక వాని విచిత్ర
వీర్యు రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి భీష్ముండు కాశీరాజదుహితల నంబికాంబాలిక
లనువారి ²¹నిద్దఱ విచిత్రవీర్యునకు వివాహంబు సేసిన.

115 చ. ¹అతిశయరూపయావన ²గుణాధికసుందరమైచ యాసతి
ద్వితయమునందు సంతతరతివివశుండయి ³రాజకృత్యముల్
మతినొకనాఁడుఁ జేయ కహిమద్యుతితేజుఁడు రాజయత్నబా
ధితుఁడయి దేవలోక⁴సుదతీప్రియుఁడయ్యె విచిత్రవీర్యుఁడున్.

ప్రతులు. మాగధీముపయేమే సంప్రియామ్నామ. 1-90-42. 5. అశ్వుండు —
మ; అరుగ్వాన్నామ — 1-90-42. 6. వానికి — అ.ఇ.మ. 7. మాధవి —
ఆ.శ. 8. సుబలకు — పెక్కు ప్రతులు. 9. బాహుకయైన సురూపకు —
అ.మ బాహుదాముపయేమే సుయశాన్నామ భం. 1-90-44. 10. సురూప,
సుబల, సుయామ, సుమాయ, సుదామ, సంయమ — అని వివిధరూపము
లున్నవి. 11. కేయపుత్రియైన సుభద్రకు — పెక్కు ప్రతులు; గై కేయియైన
సుమిత్రకు — కొన్ని ప్రతులు. 12. బ్రదీపుడు — పెక్కు ప్రతులు. పర్య
శ్రవాః యమాహూః ప్రతీపంనామ. భం. 1-90-45. 13. వానికిఁ బ్రతీపుండుపుట్టె—
వా.శ. 14. బ్రదీపునకు — పెక్కు ప్రతులు. 15. భీమసేన — పెక్కు
ప్రతులు. శై బ్యాం ఉపయేమే సునందాంనామ. భం. 1-90-46. 16. బాలభావం
బున వనంబున కుంజనిన — న. 17. దేవవ్రతుండైన — మ లో లేదు.
18. మఱియా — వా.శ. 19. వానికిం — వా.శ. 20. గొండిక — ఇ.
చ.న.శ.ష. 21. నిద్దర కన్యకలందెచ్చి — న.

115 1. అతులితరూప — ఆ. 2. విహార విభాసములైన — న. 3. రాజ్యకృత్య
ముల్ — కొన్ని ప్రతులు. 4. సుగతి — న. పెక్కు ప్రతులు.

116 వ. అంత ¹దౌష్ఠ్యంతి సంతా²నవిచ్చేదంబుగా వచ్చిన సత్యవతీ నియుక్తుండై
 సకలధర్మ³మూర్తి కృష్ణద్వైపాయనుండు దేవరన్యాయంబున నంబిక
 యందు ధృతరాష్ట్రుని నంజాలికయందుఁ జాండురాజును నంబికాపరి
 చారికయందు విదురునిం బుట్టించిన నందు ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికి
 వ్యాస⁴వరప్రసాదంబున దుర్యోధనుం డాదిగా నూర్వురు గొడుకులు
⁵పుట్టిరి పాండురాజు నియోగంబునఁ గుంతీమాద్రులకు ⁶ధర్మానిల శక్రా
 శ్వినుల ⁷ప్రసాదంబున ధర్మజభీమార్జున నకులసహదేవు లనంగా నేపురు
 గొడుకులు పుట్టి రయ్యేపురకుం బాంచాలి ధర్మపత్నియయ్యె దాని
 యందు ధర్మరాజునకుఁ బ్రతిపింధ్యుండును భీమసేనునకు శ్రుత⁹సోముం
 డును నర్జునునకు శ్రుత¹⁰క్రీయు నకులునకు శతానీకుండును సహదేవునకు
 శ్రుత¹¹సేనుండును ¹²ననఁ బంచోపపాండవులు పుట్టిరి మఱి ధర్మ
 రాజునకు స్వయంవరలబ్ధయైన ¹³దేవిక యనుదానికి ¹⁴యాధేయుండు
 పుత్రు ధీమసేనునకు ¹⁵జలంధరకు ¹⁶సర్వగుండు పుత్రు నర్జునునకు సుఖద్రకు
 నభిమన్యుండు పుత్రు నకులునకుఁ జైద్య యయిన ¹⁷కరేణుమతికి ¹⁸సర
 మిశ్రుండు పుత్రు సహదేవునకు స్వయంవరలబ్ధయైన విజయకు సుహా
 త్రుండు పుత్రు మఱియు భీమసేనునకు హేడింబకు ఘటోత్కచుండు

116

1. దౌష్ఠ్యంత - ఓన; దౌష్ఠ్యంతు - కొన్ని ప్రతులు; శంతను - అ.బు;
 శంతన - మ. 2. నోచ్చేదంబు - కొన్ని ప్రతులు; నంబువిచ్చేదంబు - ఉ.బా.డ.
 త.ద.ల; నచ్చేదంబు - కొన్ని ప్రతులు. 3. మూర్తియైన - కొన్ని ప్రతులు
 4. వర - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. నొక్క కూతురు - కొన్ని ప్రతులు.
 6. దుర్వా సుమంత్రంబున - న. 7. వరంబున - కొన్ని ప్రతులు; వరప్రసా
 దంబున - బు.ప.ఖ.న.ల. 8. విందు - పెక్కు ప్రతులు. 9. సేనుండు -
 బు.బ.డ.య. 10. సేనుండు - ఆ; వర్స - అ.బు; వర్సుండు - డ.
 11. కర్ముండు - ఓ.ల; కీర్తియు - అ.ఆ.బు; సోముండు - ట.జ. 12. ననంగానే
 పురుసుతులు - మ. 13. వైదేహి - ఉ.బ.ర; దేవకి - మ; వేదిక - పెక్కు
 ప్రతులు; వైదిక - ఆ.ప.ఖ. 14. నౌధేయుండు - కొన్ని ప్రతులు;
 నిరమిశ్రుండు - బు; సహదేవుండు - ఆ; వేదేకుండు, విధేయుండు, సుధే
 యుండు మున్నగు రూపములును గలవు. 15. జలంధర - పెక్కు ప్రతులు;
 జలంధర - బా.వ. 16. సర్వగురుండు, సర్వగుండు, సగుణుండు,
 శేషుండు, సార్వభౌముండు, శకుండు మున్నగు భేదములు గలవు 17. రేణు
 మతి - పెక్కు ప్రతులు; రేణువునకు - న; రేణుకకు - క.డ. 18. సర

పుట్టె ¹⁹నిప్పాటం బాండవపుత్త్రులైన వదు ²⁰నొక్కండ్రయందును వంశ కరుండైన యభిమన్యునకు ²¹విరాటపుత్రి యయిన యుత్తరకుం బరీక్షితుండు పుట్టె.

- 117 క. అతనికి ననంతపుణ్య, నివృత యనఁదగు ¹మాద్రవతికి నీవఖిల ²జగన్నుత జనమేజయ పుట్టితి, ధృతిఁ బాండవంశమునకుఁ దేజం బెసఁగఁ.
- 118 వ. మఱియు నీకును ¹వపుష్టమకును ²శతానీక శంకుకర్ణులు పుట్టి రందు శతానీకునకు వై దేహికి నశ్వమేధ ³దత్తుండు పుట్టె
- 119 క. వీ ¹రైలులు, బౌరవులును, భారతులును గౌరవులును బాండవులు ²ననన్ పీరులయి పరగి రిది నయ, పారగ భవదీయవంశపరిపాటి ⁴మహిన్.
- 120 వ అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.
- 121 క. నరవరుఁ డగుశంతనున క, మరనదికిని నెట్లు సంగమంబయ్యె మహాపురుషుండు భీష్ముఁ డెట్ల, య్యిరువురకును బుట్టె దీని నెఱిఁగింపు ¹మొగిఁ.

మిత్తుండు — మ. 19 నర్జునునకునులూచీచిత్రాంగదలను నిద్దరకుఁ గ్రమంబున నిలావంతుండును బ్రభువాహ నుండును బుట్టిరి — కొన్ని ప్రతులు. ఇంకను నీ విషయమునఁ జాతభేదములు గలవు 20. మువ్వర — కొన్ని ప్రతులు. నొక్కొక్క — బ. 21. విరాట పుత్రియైన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

- 117 1. భద్రవతికి — ఆ.మ 2. గుణోన్నత — ఆ.మ; గుణాన్విత — ఊ; శుభస్థితి — ల.
- 118 1. వపుష్టకు — పెక్కు ప్రతులు; వపుష్టవ — ప ర; వపుష్కర — య. 2. శంఖశతానీకులు — పెక్కు ప్రతులు; శతానీక శంఖులు — కొన్ని ప్రతులు. 3 వంతుండు — కొన్ని ప్రతులు.
- 119 1. రైలు — కొన్ని ప్రతులు; రైరిల — బౌ.త.ద.ర.వీ.శ.ష; రేవురు — ఆ.గ. 2 ననంగా రమణ నొప్పిరి వినయ — ఆ.మ. 3 వినయ — స. కొన్ని ప్రతులు. 4. మహిన్ — స. కొన్ని ప్రతులు; మెయిన్ — వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 121 1. తగన్ — బౌ.త.ద.ర.స; మెయిన్ — గ.

—: గంగావనపుల నమయము :—

సం. 1-91-1

122 వ. ¹మఱి పాండవధార్తరాష్ట్రసంభవంబును సవిస్తరంబుగా వినవలతుం
జెప్పుమనిన వానికి వై శంపాయనుం డిట్లని చెప్పె దొల్లి యిత్వాకు
వంశంబున మహా²భిషుం డనువాఁడు ³పుట్టి మహాధర్మశీలుండై యశ్వమేధ
⁴సహస్రంబును రాజసూయశతంబునుం జేసి యింద్రాదిదేవతలం దనిపి
దేవలోకంబునకుం జని యందు ⁵దేవర్షి గణంబులతోఁ ⁶పితౄమహుం
గొల్పుచున్న యవసరంబున గంగా⁷నది దివ్యస్త్రీరూపధారిణియై
బ్రహ్మసభకు వచ్చిన.

123 తే. ¹ఊరుమూల మేర్పడఁగ నయ్యువిద²వలుపు,దొలఁగె ననిలంబుచేత విధూత
మగుచు
నమరులెల్లఁ బరాజ్ఞుఖులైరి దాని, ³సాఖిలామండై చూచె మహాభిషుండు.

124 ఆ. ¹దాని నెఱిఁగి కమలయోని వానికిఁ గర,మల్గి మ ర్త్యయోనియందుఁ బుట్టు
²మనుచు శాపమిచ్చె నొనరంగవాఁడును, గరము³భీతిఁ గరయుగంబు
మొగిచి.

122 1. మరియు — కొన్ని ప్రతులు. 2 భిషుండను — జ; భిషుండును —
బు.క.ట.డ య; భిషుక్కను — ఔ; భిషణుండను — ఆ; పురుషుండు భిషుం
డను వాడ — బ. 3. పుట్టి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. సహస్రంబునం
జేసి యింద్రాది — య. 5. దేవగణంబుల చేతం బూజితుండై బుషిగణంబు
లతో — య. 6. పితౄమహుపాలికిం బోయి యతనిం గొల్పుచున్న యవస
రంబున — అ. ఈ.ఉ.బ; బ్రహ్మలోకంబునకుం బోయి పితౄమహుం గొలుచు
చున్న — ల. 7. దేవస్త్రీరూప — వా.శ.

123 1. ఊరుమూలంబు దోప నయ్యువిద — మ 2. వలువ — ఐ. 3. సాఖి
లాపత — ప; సాఖిలాపియై — ఆ.ఔ.

124 1. ఈ పద్యమునకుఁ బూర్వము కొన్ని ప్రతులలో — 'గంగాదేవియు నమ్మహా
భిషు రూపయావన విలాసంబుల కోటువడి వానిన చూచుచుండె' అను వచనము
కలదు. ఈ భావము మూలమున లేదు. 2. మరియు — కొన్ని ప్రతులు.
3. వెఱచి — క.ర.స. కొన్ని ప్రతులు; భక్తి — ఓ.త.

125 వ. మర్త్యలోకంబున రాజర్షి¹వరుల²లోనఁ బుణ్యచరిత్రుండు³ ప్రతీపుండ కావున వానికిఁ ⁴బుత్తుండనై జన్మించెద నొరు⁵ల యందు⁶ జనింప నోప నని⁷ కమలభవుననుమతంబు⁸ వడసె గంగయు నమ్మహాభిషుని మహాను భావంబును రూపసౌందర్యంబులును⁹ దనయందుల యభిలాషయు నెఱింగి తానును మనోజబాణబాధితయయి వానిన తలంచుచు మర్త్యలోకంబు నకు వచ్చునది యెదుర.

126 క. అనిమిషలోకవియోగంబున దుఃఖతులయి వసిష్ఠమునివరు శాపం బునవచ్చువారి వసువుల, నెనమండ్రం గాంచి గంగ యెంతయుఁ¹బ్రీతిన్.

127 క. ¹ద్యుతి దఱిగి ²నిజనియోగ, చ్యుతిఁబొందను మీకునొండుచోటికి నరుగం గతమేమి ³యనిన విని య, య్యుతివకు సురనదికి నిట్టులని రవ్వసువుల్.

128 వ. ఏము ¹వసిష్ఠమునివరుశాపంబునంజేసి మర్త్యలోకంబు²నందెయ్యేనియు నొక్క³పుణ్యవతియైన స్త్రీయందు జన్మింపం బోయెదమని దుఃఖించి తమ శాప⁴ప్రకారంబు గంగాదేవికి⁵ నెఱింగించి యే మొండుచోట జన్మింప నోపము నీ⁶యంద పుట్టెదము మఱి మహాభిషుండు⁷ ప్రతీపునకు శంతనుండై

125 1 వంశంబుల — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 2. లోపల — ప.ల. 3. ప్రదీ పుండు — పెక్కు ప్రతులు. 4. బుత్తుండై పుట్టెద - ల. 5. లకు — ర. 6. జన్మింప — మ. పెక్కు ప్రతులు. 7. వనజభవు — పెక్కు ప్రతులు. 8. వడసియరిగె — ఓద; గొనియరిగె — య. 9. నాతండు దనయందభి లాష గలగుటయు — ఇ.మ; దనయందుల — కొన్ని ప్రతులు; దనయందు గలిగిన — య; దనయందలి — చ.వా.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు.

126 1. గరుడాన్ — ర.స.

127 1. ధృతి — స. పెక్కు ప్రతులు. 2. నై జ, దివిజ — స; దివిజలోకచ్యుతి — ఇ; నిజనివాసచ్యుతి — ద; నై జలోకచ్యుతి నొందుచు — ల; నై జలోకచ్యుతి — పి. 3. యనిన నపు డయ్యుతివఁ డి, చెప్పడను నయ్యుతివ——ల.

128 1. వసిష్ఠశాపంబు — పెక్కు ప్రతులు; 2. నందెదేనియు — స; ననెందే నియు — కొన్ని ప్రతులు; నందెటయేనియు — మ 3. పుణ్యవతియైన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. కారణంబు — ఐ.బు.భ.ప.ర.పి.శ.ష. 5. జెప్పి — డౌ.త.న. 6. యందు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు, 7. ప్రదీపు — పెక్కు

పుట్టెడుఁ గావున వానికి నీకును సమాగమంబగు మా జన్మంబు నకు నిమిత్తం జాతండ యగుననిన విని గంగ ¹⁰సంతసిల్లి యిట్లనియె.

- 129 క. నాకభిమతంబు నిట్టిద, మీకును నుపకార¹మగు సమీహితబుద్ధిం జేకొని చేసెద ²మీర ల, శోకస్థితినుండుఁ డనుచు సురనది కరుణన్.
- 130 వ. వసువులకు మహాప్రియంబుగాఁ బలికిన వినివారును గంగ యనుగ్రహంబు వడసి నీవు మాకు నుపకారంబు ¹సేయవోపుచేని నేము నీకుఁ ²గ్రమకృ మంబునం ³బుట్టినప్పుడ మమ్ము నీళ్ళవై చుచు మర్త్యలోకంబు⁴న నుండ కుండునట్లుగాఁ జేయునది మాకు వసిష్ఠమహాముని ⁵యనుజ్ఞయు నిట్టిద యనిన గంగయు నట్ల ⁶చేయుదు మఱి మీరెల్ల స్వర్గతులై న నాకొక్క కొడుకు ⁷దీప్తాయుష్మంతుండై యుండెడు విధం బెట్లనిన ⁸దానికి వసువు లిట్లనిరి.
- 131 క. మాయం ¹దొక్కొక్కళ్ళ²తు. రియాంశముఁదాల్చి శుభ³చరిత్రుండై దీ ప్తాయుష్మం డప్టమవను, వాయత⁴భుజుఁడుండు నీకు నాత్మోద్భవుండై.

ప్రతులు. 8. పుట్టుం — ఎ.జ.న. 9. సంగమంబగు — ఓ.ట.ద.న. 10. సంతో పించి — ఆ.ఇ; సంతోసిల్లి — ఊ.ట.

- 129 1. మగ—అ.ఉ.బ.క ట.డ.ద. 2. దీనిన—పెక్కుప్రతులు; దీనిన—ట.మ; దీనిక—ర.
- 130 1. సేయవలయు నెల్లనిన — ఓ క.ద న బ; చేసెదేని — ఈ.ఎ.బ.జ. 2. గ్రమం బునం — పెక్కు ప్రతులు. 3. బుట్టిన మమ్మునప్పుడ నీహానంబు — న. 4. నందెద్దకాలం బుండకుండు — వా.ళ. కొన్ని ప్రతులు 5. యనుగ్రహంబు — ఆ.ఇ.ఊ.ట.మ; యజ్ఞయు — ర. 6. చేసెద మీరెల్ల — పెక్కు ప్రతులు 7. దీప్తాయురై శ్వర్య సమన్వితుండై — ర; దీప్తాయుష్మంతుండు బలసమన్వి తుండునై — ల. 8. గంగకు — కొన్ని ప్రతులు.
- 131 1. దొక్కొక్కరి నిజతురీయార్థము—ల. 2. తురీయార్థము—వా; తురీయాంశము పెక్కు ప్రతులు తురీయార్థం ప్రదాప్యోమో వీర్యస్త్వైకైశ శోవయమ్, తేన విశ్వేణ పుత్రస్తే భవితాతస్య చేప్పితః. భం. 1-91-19. 3. చరిత్రుండు గడుదీ—ర. 4. భుజు దుర్భవిల్లు — య; భుజశక్తినుండు.ఆ.

—: తనపుత్రునకు భార్యవగుమని ప్రతీపుడు గంగ కుపదేశించుట :—

సం. 1—92—1

- 132 వ. అని యిట్లు గంగా వసువు ¹లొండొరులు సమయంబు ²సేసికొని చని రంత నిక్కడ.
- 133 క, ¹ధీరుడు ²ప్రతీపుఁ డఖిల, జ్ఞానాజ్ఞ³సుఖములఁ దనిసి మానుగ గంగా తీరమునఁ దపము సేయుచు, భారతకులుఁ డుండె ధర్మపరుడై నిష్ఠా.
- 134 వ. ఇట్లు ¹నియమప్రతపరాయణుండై యున్న వానికిం బ్రత్యక్షంబై యొక్కనాడు.
- 135 ఉ. గంగ నిజాంగ¹దీప్తి తనఁగం జనుడెంచి ²లతాంగి ³సంతతో త్తుంగపయోధరద్వితయ తోయ⁴రుహోనన చారు⁵నేత్ర ది వ్యాంగనయై ⁶ప్రదీప వసుధాధిపు⁷శాల విశాల దక్షిణో స్సంగమునందు మన్మథవశంబున నుండెఁ గరంబు ⁸శీలతోన్.

- 132 1. లొండొరులకు — పెక్కు ప్రతులు ; లొండొరువులకు — ఊ.ట.ర. 2 సేసి రంతనిట — పెక్కు ప్రతులు ; చేసిరంత నిచ్చట — ప.ర.
- 133 1. ధీరుడు — అ.బు.కా.ర. 2. ప్రదీపుడు — పెక్కు ప్రతులు. 3 సుఖంబు బడసి — ఏ, సుఖంబుబొంది — బు.గ.
- 134 1 మానస ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారధ్యానధారణ సమాధివ్రత — ఊ.ర. 132, 133, 134 లకు బనులు య ప్రతిలో — ఇట్లు నియమప్రతులై వసువులు గంగకు నియమంబుసేసి చనిన నిట గంగయు భూలోకంబునకు వచ్చి నిరంతర నియమవ్రత పరాయణుండై యున్న ప్రదీపుండను వానికిం బ్రత్యక్షంబై యొక్కనాడు—అను వచన మున్నది.
- 135 1. దీప్తియెనగం — డా. 2. లతాంగ — య. 3. సంతతో — గి.చ న.వీ.శ మ.న. 4 రుహోయతచారునేత్ర — పెక్కు ప్రతులు. 5. నేత్ర — య ల. కొన్ని ప్రతులు. 6. ప్రదీప — పెక్కు ప్రతులు. 7. శాల — కొన్ని ప్రతులు ; చారు — ఖ. మ్రోల — జ. శాలసంకాశ మూరుంచేజేకుభాననా అని యున్నది. 8. శేలతోన్ — న.ల. కొన్ని ప్రతులు

- 136 వ. ¹ప్రతీపుండును దానింజూచి యచ్చెరువంది నీ²వెందులదాన విట్లేల నా³కులు వెక్కితనిన నది ⁴యిట్లనియె.
- 137 ఆ. ఏను జహ్నుకన్య నింద్రసమాననీ, సద్గుణావళులకు సంతసిల్లి భానుతేజ నీకు ¹భార్యగా వచ్చితి, ²నిష్ఠమునఁ బరిగ్రహింపు నన్ను.
- 138 చ. అనినఁ ¹బ్రతీపుఁ డిట్లనియె నంబురుహోసన యగ్నిసాక్షికం బునఁ బరిణీతయైననతిఁ ²బొల్పుగ ³నొక్కతఁ గాని యన్యలన్ మనమున ⁴నేనియుం దలఁప ⁵మానిని యిట్టిజితాత్ము నన్ను నిట్లని పలుకంగ నీ కగునె ⁶యన్యులఁ బల్కి⁷యట్ల జేలవై.
- 139 వ. ¹మఱి యదియునుంగాక స్త్రీభాగంబయిన డావలి²కులు వెక్కక ³పురుష భాగంబై ⁴పుత్రారోహణయోగ్యంబైన నావలవలి ⁵కులు వెక్కిరి గావున నాపుత్తునకు భార్యవగు మనిన నదియు నట్లచేయుదునని యదృశ్య యయ్యె ⁷నంతం బ్రతీపుఁడును బుత్తార్థియై సకలతీర్థంబులయందు సునందాదేవియుం దాను ⁸వేదవిహితవ్రతంబులు నలుపుచుఁ బెద్దకాలంబు దపంబు ⁹సేసిన.

- 136 1. ప్రదీపుడు — పెక్కు ప్రతులు. 2. వెందునుండివచ్చితి విట్లేల — య; వెందుండివచ్చితి వెందులదాన — వీ. వెందుండి వచ్చి తెందులదాన — చ.శ.ప. 3. యూరు — గ.న; తొడ యెక్కితని యడిగిన — మ 4. నమ్ముదిత — ఊ; వినియది — ఇ. యడిగిననది — ఐ.కొ.డ.
- 137 1. భార్యనై — ల. 2. నిష్ఠముగ — బు. నిష్ఠమతి — బ.
- 138 1. ప్రదీపు — పెక్కు ప్రతులు. 2. బొల్పుగ — క.గ.డ.ద.బ. 3. నొక్కతె — కొన్ని ప్రతులు; నొక్కతి — కొన్ని ప్రతులు. 4. నేమియుం — ఐ.ట.ర. 5. మానుగనిట్టి — ప. 6. యన్యులువ — య.వీ.శ.ప. 7. యట్లు — కొన్ని ప్రతులు.
- 139 1. మరియట్లుంగాక — కొన్ని ప్రతులు; అదియునుంగాక — ఇ.ఈ.ఉ.ఐ.ర. 2. యూరు — గ.న.య; తొడ — ఆ. 3. పురుషభాగంబై — న లో లేదు. 4. పుత్రారోహణ యోగ్యంబై — చ.వీ.శ.ప. లలో లేదు. 5. తొడయెక్కి — ఆ.మ; యూరు — గ. 6. తీదివిరుద్ధంబు — న. 7. బ్రదీపుడు — పెక్కు ప్రతులు. 8. దేవహిత — ఈ.య.ర. 9. సేయుచున్నంత — కౌ.త.

- 140 ఆ. అధికపుణ్యమూర్తులైన యయ్యిరువుర, కమరనిభుండు కౌరవాన్వయంబు
వెలుగుచుండఁ బుట్టె వీరాగ్రగణ్యుండు, ¹సంతతార్థదాయి శంతనుండు.
- 141 వ. ఇట్లుదయించి ¹పెరిగి సంప్రాప్తయౌవనుండైన కొడుకుంజూచి ²ప్రతీ
పుండు తనకు నతుయ³పుణ్యలోకంబులు ⁴గలిగెనని ⁵సంతసించి సకల
రాజ్యభారధౌరేయుఁగా నభిషిక్తుండేసి కొడుకున కిట్లనియె.
- 142 మధ్యాక్కర. తనుమధ్య దానొక్క¹కన్య సురనదీతటమున నన్నుఁ
గనిన ²నక్కన్యకఁజూచి ³నీవిట్టి కమనీయ⁴రూప
⁵మౌనర నాసుతునకు భార్య వగు మన్న నొడఁబడి యియ్య
కొనియెఁ గావున దానిఁ దగవివాహ మగుము నెయ్యమునను.

—: గంగా శంతనుల సమయము :—

సం. 1—92—26

- 143 వ. మఱి యక్కోమలి కులగోత్రనామంబు లడుగక దాని యిష్టంబు సలుపు
మని కొడుకుం ¹బంచి ²ప్రతీపుండు ³తపోవనంబునకుం జనియె నిట శంత
నుండు రాజ్యంబు నేయుచు నొక్కనాఁడు ⁴మహాధనుర్ధరుండై మృగయా
వినోదంబులఁ దగిలి ⁵యొక్కరుండును వనమ్ములోఁ గ్రుమ్మరువాఁ
డనిలాలోల కల్లోల మాలాస్ఫులన సముచ్చలజ్జల కణాసార ⁷శిశిర శిశిరం
బగుచున్న గంగాపులినతలంబున.

- 140 1 సంతతార్థదాని — కొన్ని ప్రతులు; సంతతార్థదాన — డౌ.జ.డ న.

141. 1. పెరుగుచు — కొన్ని ప్రతులు; వెలిగి — ర. 2. ప్రదీపుండు — పెక్కు
ప్రతులు 3. పుణ్య — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. గలవని — న; గలుగు
నని — ఈ.ఉ.ఐ క.బ 5. సంతసిల్లి — పెక్కు ప్రతులు. 6. యకుంగా —
కొన్ని ప్రతులు.

- 142 1. కన్యక — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; తన్వి — న. 2. నక్కన్నియ —
ఆ.ఇ. 3. నీకిట్టి — న. 4. మూర్తి — ర. 5. మొనర — కొన్ని ప్రతులు.

- 143 1. గరవి — న. 2. ప్రదీపుడు — పెక్కు ప్రతులు. 3. తపంబునేయం —
ఆ.ఉ; తపోవనంబున కరిగె — కొన్ని ప్రతులు. 4. మహా — కొన్ని ప్రతు
లలో లేదు. 5. యొక్కరుండ క్రుమ్మరువాడ — అ.ఎ.జ. 6. వాడు లీలా
లోల — బు.ఐ.బ.య. 7. శిశిరంబగుచున్న — కొన్ని ప్రతులు.

- 144 క. తరళాయతలోచన, త్యురు¹కుచఁ దేజోభిరామ నుత్తమదివ్యాం
బరమ్యా మణిమయాలం, కరణోజ్జ్వల²వేష నొక్కకన్యకఁ గనియెన్.
- 145 చ. కని ¹వచకన్యయో ²దనుజకన్యకయో భుజగేంద్రకన్యయో
యనిమిషకన్యయో యిది వియచ్చరకన్యకయో యపూర్వ మీ
వనమున కిట్టు లేకతమ వచ్చునె మానవకన్య యంచు ³న
య్యనఘుడు దానిఁ జిత్తమున ⁴నాదట ⁵వోవక చూచెఁ ⁶శ్రీతితోన్.
- 146 ప. అదియు నమ్మహిపతి రూపయావనసౌందర్య¹విలాసంబుల కోటువడి
మహానురాగంబున వానిని ²చూచుచున్నఁచ.
- 147 క, ఇరువురు నొండొరు¹వులఁ గడు, సురుచిరముగఁ జూచువాఁడి చూడ్కులు
దనకున్
శరములుగాఁ ²గొనియేసెను, మరుఁడయ్యిరువుర మనోభిమాన³చ్యుతిగన్.
- 148 ప. ¹శంతనుండు దానింజూచి నీవెందులదాన విట్లేల యేకతంబ యున్నదాన
వని యడుగ నోడి ²మిన్నక యున్న వాతండు తనయందు ³దృఢాను
రాగుం డగుట యెఱింగి ⁴యని యిట్లనియె.
- 144 1 తరళేజో — పెక్కు ప్రతులు. 2. దేహ — ప.
- 145 1 ముని — చ.డ.పి.శ.ప. 2 దివిజ — ఋ 3. నత్యనఘుడు — పెక్కు
ప్రతులు 4. నారట — ఋ డ త ర. 5. వోవగజూచె — ఋ య ర.
6. నెమ్మితో — ప.ప; నెంతయున్ — య.
- 146 1. విలాస గుణంబుల — న. 2. తగిలి చూచుచుండెనంత — య; చూచు
చుండెనంత — ఏ.బౌ.క.త.
- 147 1. లంగడు — ర ల; లగడున్ — య. 2 దొడిగేసెను — ఆ ఋ.బౌ.త.మ.
3. చ్యుతుడై — డ.
- 148 1. శంతనుండును దాని నీ వెందుల — కొన్ని ప్రతులు 2. మిన్నకున్న —
కొన్ని ప్రతులు 3. బద్ధానురాగుం — కొన్ని ప్రతులు; దద్దయులబ్ధాను
రాగుం - చ.పి.శ.ప; దద్దయు బద్ధానురాగుం - పెక్కు ప్రతులు 4. గంగ —
జ.ట.డ.ద ర; యక్కన్య — ఊ.ఋ; కొన్నింట లేదు

- 149 క. భూనాథ నీకుభార్యం, గానన్నఁ బరిగ్రహింపఁ గడుకొని యిష్టం
¹జేని సమయంబు సేయుము, మానుగ నాకిష్టమయిన మార్గముఁ బ్రీతిన్.
- 150 వ. అది ¹యెట్లంటేని యేనెద్ది సేసికను దానికి నొడంబడి వారింపకుండను
 నన్ను నప్రియంబులు వలుకకయుండను వలయు ²నల్లెన నీకు భార్యనై
 యభిమతసుఖంబు లొనరింతు ³నటు గాక నీవెప్పు⁴డేని నన్ను నప్రియం
 బులు వలుకు దప్పుడ నిన్నుఁ జాసిపోదు ననిన శంతనుండు ⁵నొడంబడి
 దానిం బరిగ్రహించె గంగయు మనుష్య స్త్రీరూపధారిణియై వానికిష్టోప
 భోగంబులు సలుపుచుండెనంత.
- 151 సీ. వరుణుఁ డాదిగఁగల వసువులు ¹దోడ్తోడఁ బుట్టుచునున్న నప్పొలఁతి వారి
²నల్లసపుట్టినయప్పుడ కొనిపోయి నిర్దయయై గంగ³నీరిలోన
⁴వైచిన నెఱిగి యవ్వసుమతీనాథుండు తనయుల నిట్లెల దయయు లేక
 గంగలో ⁵వైచెడు కడునధర్మంజేల చేసెడు ⁶నానోడుఁ జెలువ⁷దన్నుఁ
- ఆ. జాసిపోవుననియుఁ బలుకక యెప్పటి,యట్ల ⁹నుండు నంతఁబుట్టెఁ
 దనయుఁ డష్టముండు దల్లిదండ్రుల కతి, ¹⁰ప్రీతియును ¹¹ముదంబుఁ జెరుగు
 చుండ.
- 152 వ. ¹అక్కొడుకుంజూచి పుత్త్రమోహంబునఁ ²జంప నీనోపక శంతనుండు
 గంగ కిట్లనియె.
- 149 1. జేనియు సమయము — ఋ.ర.
- 150 1. యెట్టిదంటేని — పెక్కు ప్రతులు 2. నల్లెని — కొన్ని ప్రతులు 3. నట్లు
 గాక — పెక్కు ప్రతులు. 4. డేనియు నా కడ్డంబు పలికిననప్పు — డ. 5. పితృ
 నియోగంబు నిట్టిదయనియొడం — ఊ.ఎ.ఒ.గ.మ.య.ల
- 151 1. దోడ్తోడ బు — మ.ల పెక్కు ప్రతులు. తోడ్తోన — వా శ.ప. 2. నెల్లఁ
 బుట్టిన యప్పు డల్లనకొని — స; నందరబు — న; నట్లన — ఋ.ఓ. 3. నీటి
 లోన — ఒ ఓ ట.త.ల.వీ.శ.ప. 4. వైచుట యెరిగియు — ఆ.ఎ.మ.న.
 5. వైచియు — ఓ. 6. నావుడు — ఏ.స. 7. నన్ను — అ.క. 8. పోవునొ
 యని — ఏ.ఖ. 9. నుండె — త.య. 10. ప్రియముగా — న. 11. ముద
 మున — న; శుభంబు — ర.ల.
- 152 1. అక్కొలకుం — డ. 2. విడువనోపక — కొన్ని ప్రతులు; నిలువంజాలక — ఆ.

—: గంగ శంతనునకు వసువుల వృత్తాంతమును దెలుపుట :—

సం. 1-29-49

153 క. పడయంగ రాని కొడుకులఁ, ¹గడుఁ బలువురఁ²బడసి పుత్త్రీమాతినివై తీ
కొడుకు ³నుదయార్కతేజుని, ⁴విడువఁగనేనోపననుచు వేడుకతోడన్.

154 వ. దాని నప్రియంబులు వలికి వారించిన నదియుం దొల్లిచేసిన సమయంబు
దలంచి నీతోడి ¹సంగతి ²నాకు నింతియ యేను బుణ్యజలప్రవాహ
³పవిత్ర ద్రిభువన⁴పావనోయశం బరగిన గంగఁ జుమ్మివసువులు వసిష్ఠు
⁶శాపంబున వసుమతిం బుట్టుచుండి యేమొందుచోట జన్మింపనోపము
నీయంద పుట్టెదము మర్త్యంబునం బెద్దకాలం బుండకుండ మమ్ము
ముక్తులం జేయుమని నన్నుం బ్రార్థించిన ⁷దేవహితార్థంబు మనుష్య
స్త్రిరూపంబు దాల్చి నీ వలన వసువులం బుట్టించితి ⁸దీన నీకుం బుణ్య
లోకంబు లక్షయంబు లగు మఱియు నియ్యష్టమపుత్తుండు వసువులం
⁹దొక్కొక్కళ్ళ ¹⁰చతుర్థాంశంబులు ¹¹దాల్చి సకలధర్మ ¹²మూర్తి యయి
పుట్టినవాడు లోకహితార్థంబుగా మర్త్యంబునం బెద్దకాలం బుండు¹³ననిన
గంగకు శంతనుం డిట్లనియె.

155 క. వసువులనువా రపేత, వ్యసనులు దేవతలు లోకవంద్యులు వారిన్
వసుమతిఁ బుట్టఁగ శాపము, వసిష్ఠముని యేలయిచ్చె వారిజ¹ నేత్రా.

153 1. కడుకొని పడసియును - డ. 2. గాంచి - ఆ. ఇ. 3. నుదితార్క -
కొన్ని ప్రతులు 4. విడువఁగానోప - పెక్కు ప్రతులు.

154 1 సంగమంబు - ఔ.బు.త.ద. 2. నాకింతియ - కొన్ని ప్రతులు; నాకిం
తయచాలు నేను - ఏ.ద.ర. 3. పవిత్రీకృతద్రిభువనపావనియైనగంగ -
ఏ.ఓ.ఖ.స; పవిత్రతతింద్రిభువన - వా, పవిత్రతం ద్రిభువన - శ; పుణ్యజల ప్రవా
హంబుద్రిభువన - చ.శ.ప. 4. వంద్య - ఐ. 5. యైనగంగ - ఔ.త.ర.
6. శాపంబునంజేసి - ఆ.ఔ.త. 7. నేను దేవ - కొన్ని ప్రతులు 8 దీన -
పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 9. దొక్కొక్కరుని - మ; దొక్కొక్కని - ఖ;
దొక్కొక్కకళ - ల. 10. చతుర్థాంశంబులు - పెక్కు ప్రతులు; తురీయాంశం
బులు - చ.వీ.శ.ప; చతుర్థార్థంబులు - వా.శ. (దీనికి మూలమింకను లభించ
లేదు.) 11 దాల్చినవాడు - ఓ.ట.ద. 12. మూర్తిగావున - ఓ. ద.
13. ననపత్న్యండును నగుననిన - కొన్ని ప్రతులు.

155 1. నేత్రీ - పెక్కు ప్రతులు; వదనా - ఒ.

156 వ. మఱి వసువులు ¹పుట్టుచు స్వర్గంబునకుం జనుటయు నీ యష్టమ వసువు మర్త్యంబునం బెద్దకాలం²బునీకియు నేమి³కారణంబని యడిగిన వానికి గంగ యిట్లనియె.

157 చ. అతులతపంబునన్ వరుణుఁ డన్మునిచే బహుపుణ్యకర్మ ¹సు స్థితిఁ బ్రభవింపఁగాఁబడిన దివ్యమునీంద్రుఁ డశేషలోకపు జితుఁడు వసిష్ఠుఁ డాశ్రమముఁ²జేసి తపంబొనరించె బ్రహ్మ స మ్మితుఁ డురురత్న రాజితసుమేరుమహీధరకందరంబునన్.

158 వ. మఱియు దక్షప్రాజాపతి పుత్రియయిన సురభికిం గశ్యపునకుం బుట్టిన నందిని దనకు హోమధేను వయి కోరినవస్తువులు గురియుచుండఁ దపంబు సేయుచున్న వసిష్ఠ నాశ్రమంబునకు వసువులెనమండ్రును ¹భార్య సహితులై క్రీశార్థంబు ²వచ్చి వసిష్ఠ హోమధేనువుం జూచి దానిశీలంబు నకు ³విస్మయం బందుచున్నచో నం దప్తమ వసుభార్య పతి కిట్లనియె.

159 ఆ. దీనిపాలు ¹ద్రావి మానవుల్ పదియువే, లేండ్లు జరయు రుజయు నెఱుంగ కమర భావమున సుఖంబు జీవింతు రటె దీని, నేలఁ²గనినవాఁడ యెందుఁబెద్ద.

160 వ. మర్త్యలోకంబున నుశీనరపతికూఁతురు ¹జితవతి ²యనుకోమలి నాప్రియ సఖ యేనెప్పుడు దానికిఁ బ్రియంబు³గోరు చుండుదు నిమ్మొదవు నమ్ము దిత కిచ్చి పుత్రమనినఁ బ్రణయిని వచనంబుల కనుగుణంబుగాఁ బ్రభా

156 1. పుట్టుటయు — చ ప. పీ శ.ష. 2. బుండుటయు — పెక్కు ప్రతులు. 3. కారణంబు దీనినంతయు జెప్పమనిన — కొన్ని ప్రతులు.

157 1. సంస్థితి — ఆ. ఊ ఎ. ఓ య. 2. జేరి — బు ర. వ.

158 1. కుటుంబ సహితంబుగా — ఔ 2. వచ్చి క్రుమ్మరుచు — ఊ ఖ. చ న పీ. శ. ష. 3. మెచ్చి విస్మయం — ప.

159 1. ద్రాగు — ఓ ట. ద. న. ర. 2. గలుగు — ఏ.

160 1. జితమతి — పెక్కు ప్రతులు; జీవమతి — మ; జితమల — న; జినవతి — భం. 1-93-21. 2. యనునది — మ. 3. సేయం గోరుచుండుదు — కొన్ని ప్రతులు;

నుండు నిజ⁴బ్రాత్య⁵చోదితుం డయి వసిష్ఠ హోమధేనువుం బట్టికొని పోయిన నమ్మునియు దనహోమధేనువుం గానక వనంబెల్ల గలయ⁶రోసి తనయోగదృష్టిం జూచి ⁷వసువులు గొనిపోక యెఱింగి.

- 161 ఆ. మనుజుయోనిఁ బుట్టుఁడని ¹వారికప్పుడు, కోపమడర మునియు శాపమిచ్చె భయము వొంది వివశులయి వచ్చి²వారును, వినయ ³మొనర నిట్లు లనిరి మునికి.

∴ గంగ దేవప్రతునిం దెచ్చి శంతనున కిచ్చుట :-

సం. 1-94-11

- 162 వ. నీవు ధర్మమూర్తివి మాచేసిన ¹యజ్ఞానంబు సహించి మర్త్యంబునం బెద్ద కాలం బుండకుండ ²మాకనుగ్రహింప వలయునని ప్రార్థించిన నమ్ముని ప్రసన్నుండయి మీకోరిన యట్ల ³యగు ⁴నష్టముండయిన యీ ప్రభాసుండు పెద్దయు నపరాధంబుఁ జేసెం గావున వీఁడు మర్త్యలోకంబునం బెద్దకాలంబుండు ననపత్కుండు నగు ననియె నని గంగాదేవి ⁵తన స్వరూపంబుఁ జూపి వసూత్పత్తియు ⁶స్వర్గగమననిమిత్తంబును గాంగేయజన్మ స్థితియును జెప్పి దేవప్రతుం డయిన యిక్కుమారుండు పెరుంగునంతకు నాయొద్దన ⁷యుండునని శంతను నొడంబఱచి కొడుకుండోడ్కొని యరిగిన విస్మయంబంది శంతనుండు దానితోడి ⁸యిష్టోపభోగంబులం బెద్ద కాలంబు సనిన నల్పకాలంబుకా ⁹వగచుచు హస్తీపురంబునకు వచ్చి.

సేయుచుండుదు - న. 4. భార్య - ప.ఖ.త.ద.మ. 5. బోధితుండయి - కొన్ని ప్రతులు. 6. గ్రుమ్మరి - డ.న, నరసి - ద. 7. దానివసువులు - పెక్కు ప్రతులు. 8. పోవుచెరింగి - కొన్ని ప్రతులు.

- 161 1. వారలకునష్ట—కొన్ని ప్రతులు ; మునిశపియించె కోపమడర వారి భూపవర్య - చ.జ.వీ.శ.ష. 2. వసువులు—ప, వారలు - ఆ.ఇ.ప.బౌ.త.య.ల.వీ. 3. మొప్ప—ర.

- 162 1. అపరాధంబు - ఇ, యెగు - ప.ఖ. 2. మాకు - ల. ప్రతిలో లేదు. 3. నయ్యెడు - ఆ.ఇ; యయ్యెడు—మ. 4. నిర్దయుండైనయీ - పెక్కు ప్రతులు నిర్దయుండైన పెద్దయు - ఒ.బు.మ. 5. నిజ - కొన్ని ప్రతులు. 6. స్వర్గాగమన - క.గ.జ.ల.డ.న.బ.ర. 7. యుండెడుమని - వా.శ. 8. యిష్టానుభవంబులం - కొన్ని ప్రతులు. 9. వగచి - ఆ.ఇ.డ.ద.మ.

- 163 మ. తనకాజ్ఞావశవర్తులై ¹మహిసమస్తక్షత్త²వంశేశు లె
ల్లను భక్తిం బని సేయుచుండగ విశాలంబైన సత్కిర్తి ది
గ్వినితామౌక్తికదామలీల వెలుగన్ వారాశిపర్యంత భూ
జనరక్షా³పరుడయ్యె శంతరుడు రాజ⁴ద్రాజ ధర్మస్థితిన్.
- 164 వ. ఇట్లు లోకంబెల్లఁ దనధర్మ¹మార్గంబ ²పొగడు చుండ సుఖంబుండి యాతం
డొక్కనాడు మృగయావ్యాజంబున ³గంగాసమీపంబునం జనువాడు
దన్నుంబాసి ⁴తనుత్వంబుఁ దాల్చి నట్లు గడునల్ప⁵ప్రవాహంబై యున్న
దానిం గంగాదిం జూచి యిది యేమినిమిత్తంబోయనుచుం గొండొక
నేల యరిగి.
- 165 తరలము. కనియె ముందట నమ్మహి¹పతి గాంగనైకతభూములం
బనుగొనన్ ధనువశ్యసించుచు బాణసంహతిం ²సేతుగా
ఘనముగా నమరాపగౌఘముఁ గట్టి³యున్న కుమారు న
త్యనఘు ⁴నాత్మసమాను నాత్మజునాపగేయు ⁵మహాయశున్.
- 166 వ. కని పుట్టిననాడ చూచి¹వాడు గావున ²నప్పుడెటుంగనేరక విస్త్రయా
కులితచిత్తుం డయి యుండెఁ గుమారుండు నాతనిం జూచి తండ్రి³గా
నెటుంగ నేరకయు నిసర్గస్నేహ⁴మోహితుండై యుండెనంత.
- 163 1. మరి - పెక్కు ప్రతులు. 2. వంశంబు లెల్లను - న. 3. రతుడయ్యె -
పెక్కు ప్రతులు. 4. ద్రాజ్య - ఆ ప.ర.
- 164 1. చరిత్రంబు - చ.పీ.శ.ప. 2. తగిలిపొగడుచుండ - అ.ఇ.మ. 3. గంగా
సమీపంబున నొకరుండచనువాడు - ల. 4. తనువుక్తిశత్యంబుదాల్చునట్లు - ర.
5. ప్రవాహయైన దాని - కొన్ని ప్రతులు; ప్రవాహినియైన దాని - న.
- 165 1. శుడు - ఆ ఇ.బౌ.త 2. సేతుపుక - అ.ఇ.బ.త.ర.స; సేయుచున్ -
కొన్ని ప్రతులు; చేసియున్ - జ.డ; సేతునన్ - స; 3. యాడు - ఋ.
4. నాత్మజునాపగేయు మహాయశున్ సుగుణాభ్యునిన్ - ప. 5. ధనుర్ధరుక -
ఋ ప.ర.ల.
- 166 1. వాడగుట - కొన్ని ప్రతులు. 2. నప్పుడు చూచి యెరుంగనేరక -
కొన్ని ప్రతులు. 3. యని - డ.బ.ల 4. మోహితుండునయి - వా.పీ.శ.

167 తే. దివ్య¹భూషణాలంకృతదేహుండై న, కొడుకు వలపలి చేయూడి²కోమ
లాంగి

దివ్యదది ప్రీతితోఁ జను దెంచిపతికిఁ, ³జూపి భూనాథ వీఁడు నీసూనుడనియె.

168 వ. ¹మఱియు.

169 సీ. సాంగంబు లగు¹చుండ సకలవేదంబులు సదివె వసిష్ఠతో ²సకలధర్మ
శాస్త్రాది బహువిధశాస్త్రముల్ శుక్రబృహస్పతుల్ నేర్చినయట్ల³నేర్చె
బరమాస్త్రవిద్య నప్పరశురాముం దెంతదతుఁ⁴డంతియ కడుదతుఁ⁵డయ్యె
నాత్మవిజ్ఞానంబునందు సనత్కుమారాదుల ⁶యట్టిఁడ య⁷నఘమూర్తి

ఆ. ⁸నొప్పగొనుము వీని నుర్వీశ యని సుతు, నిచ్చి గంగ⁹సనిన ¹⁰నెఱిగి తనయు
నెమ్మిఁ దోడుకొనుచు నిధిగన్న పేదయ, పోలె సంత¹¹సిల్లి భూవిభుండు.

170 వ. ¹తనపురంబునకు వచ్చి ²సకలరాజన్యప్రధానసమక్షంబున ³గాంగేయునకు
యోవరాజ్యాభిషేకంబు సేసి కొడుకు⁴తోడి విరోధంబులం దగిలి
నాలుగు వత్సరంబు లనన్యవ్యాపారుండై ⁵యుండి యొక్కనాఁడు
యమునాతీరంబున వేటలాడుచుఁ ⁶గ్రమ్మరువాఁ డపూర్వసురభిగంధం
బాఘ్రూణించి దానివచ్చినవల ⁷నారయుచు నరిగి యమునాతీరంబున.

167 1. లతచాలంకృత — య 2. కొనిలలితాంగి — బు ఓన. 3. జూపె...
డనుచు — కొన్ని ప్రతులు ; జూపె.....డనియు — ఊ బు.బ.బ.

168 1. మఱియు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

169 1. చున్న — ఇ ల 2. సర్వ.— కొన్ని ప్రతులు. 3. నేర్చు — కొన్ని
ప్రతులు. 4. డంతకుగ — ఓ. 5. డితడు — కొన్ని ప్రతులు 6. యట్లిత
డనఘ — కొన్ని ప్రతులు ; యట్టివాడనఘ — అ.ప.వ ; యట్లితండనఘ — న.
7. లఘు — ట ర. 8. యొప్పగొనుము — ఇ క.ఖ.జ.ట డ.త.ర ; యొప్పె —
చ.పి.శ.మ; యొప్పరిగొను — ఐ. 9. చనియె — కొన్ని ప్రతులు. 10 నిచ్చ - ద;
సంత — డ. 11. సిల్లె — కొన్ని ప్రతులు.

170 1. ఇట్లు శంతనుండు కుమారుని దోడ్కొనివచ్చి సకల — బ. 2. సకల
ప్రధాన — పెక్కు ప్రతులు ; సకల ప్రధాన పురోహిత సమక్షంబున — ఔ.త;
సకలసామంత ప్రధాన — బ; పురోహితామాత్య ప్రధానపరివార — ర.
3. గాంగేయుయోవ రాజ్యాభిషిక్తుండేసి — కొన్ని ప్రతులు. 4. తోనొక్కట — న;
తోనిష్ఠ — ఏ.ఖ.య. 5. యుండెనొక్క — న; మరియొక్కనాడు — ఏ.
6. గ్రమ్మరు — ఏ.క చ.త.ర. 7 నరసియద్విక్కున — ఆ.ఇ.మ.

∴ శంతనుఁడు సత్యవతిని భార్యగాఁ గోరి ప్రతిహత మనోరథుఁడగుట :-

సం. 1-94-41

- 171 క. కనకావదాతకోమల, తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళ¹సేత్రను యో
జనగంధి నవనినాథుఁడు, గనియెను సుర²కన్యవోని కన్నియ నంతన్.
- 172 ఉ. దాని శరీరసౌరభము దాని ¹విలోల ²విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని ³శుచిస్మితవక్త్ర కాంతియున్
దాని విలాసముం గడుముదంబునఁ జూచి మనోజఞానం
⁴తానహతాత్ముడై నృపతి దానికి నిట్లనియెం ⁵బ్రియంబునన్.
- 173 ఉ. ఎందులదాన వేకతమ యియ్యమునానది నోడ¹నడ్పుచున్
సుందరి ²నీకు ³నున్ని యిది చూడఁగఁ ⁴దా నుచితంబె నాపుడున్
మందమనోజ్ఞహాసముఖమండల మెత్తి మృగాక్షి చూచి సం
క్రందనసన్నిభున్ నృపతిఁగన్యక ⁵యిట్లని పల్కెఁ ⁶బ్రితితోన్.
- 174 వ. ఏను దాశరాజు కూతురఁ దండ్రి నియోగంబున నిక్కార్థంబు ¹ధర్మార్థంబు
²సేయుచుండు ననిన దాని యభినవ³రూప సౌందర్యంబులు
దొల్లయు విని ⁴యెఱింగినవాడై యక్కోమలిం గామించి దాశరాజు
- 171 1. లోచన — అ జ; సేత్రిని — పెక్కు ప్రతులు. 2. కాంతవోని — ల;
కన్యక — పెక్కు ప్రతులు
- 172 1. విలాస — య.వ; విశాల — పెక్కు ప్రతులు. 2. విలోచనంబులున్ —
య. కొన్ని ప్రతులు. 3. సేత — ఋ; దర — ఓ గ 4. ధాన — అ.ఋ.
ఖ ట.న.య.ర. 5. ముదంబునన్ — కొన్ని ప్రతులు.
- 173 1. నడ్పుచున్ — స; సల్పుచున్ — వా; రేవునన్ — వ.స; గడ్పుచున్ — ఋ.
2. యిట్టి — ల. 3. నిట్లనిక — కొన్ని ప్రతులు. 4. విస్తయమయ్యె — ల.
5. యిట్లనియెం బ్రియంబునన్ — ఓ జ.ట.త.ల. 6. బ్రితితోన్ — ర;
నెమ్మితోన్ — ఎ.గ.ర.
- 174 1. ధర్మార్థంబుగాజే — పెక్కు ప్రతులు; ధర్మంబుగాజే — ఓ.ఓ. 2. జలుపు
చుండుదు — వ; నియోగడ సల్పుచుండుదు — బ. 3. రూపగుణ సౌంద
ర్యంబు — న; రూపసౌందర్య గుణంబులు — ర. 4. యెఱుంగుటంజేసి — ల;

కడకుం జని తనయభిప్రాయం బెఱింగించిన ⁵నతండును ⁶సంతసిల్లి శంతను
⁷సత్యంతఃభక్తిం బూజించి యిట్లనియె.

175 తే. పుట్టి నప్పుడ కన్యకఁ బోలు నట్టి, వరున కీచ్చుట ¹యిది లోకవర్తనంబు
వసుమతీనాథ నీయట్టి వరున కిచ్చి, ధన్యులము గామె యిక్కన్యఁ²దద్ద³పేర్చి.

176 వ. అయినను నాడెందంబునం గలదానిం జెప్పెద నిక్కన్యక నీకు ధర్మపత్నిఁ
గాఁ ¹జేయునట్టి యిష్టంబు గలదేని నావేడిన దాని నిమ్మనిన శంతనుండు
దాని నీ ²సగునేని యిచ్చెదఁ గానినాఁ డీనేర నది ³యేమి నెప్పు మనిన
దాశరా జిట్లనియె.

177 మధ్యాక్కర. భూపాల నీకు నిక్కొమలి ¹వలనఁ ²బుట్టిన సుతుఁడు
నీ పరోక్షంబున రాజు ³గావలె నెమ్మి నిట్లేగ
నోపుదే యనిన శంతనుఁడు గాంగేయు యువరాజుఁ దలఁచి
⁴యాపల్కు దక్కఁగ నొండు ⁵వేడుమ యిచ్చెద ననిన.

—: గాంగేయుఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రతంబుఁ జూని భీష్ముం డగుట :-

సం. 1-94-54

178 వ. నాకొండెద్దియు నిష్టంబు లేదనిన విని యద్దాశరాజుచేతం బ్రతిహత
మనోరథుండయి ¹క్రమ్మటి నిజపురంబునకు వచ్చి శంతనుండు చింతా
క్రాంతుండయి సత్యవతి న తలంచుచు ²నివృత్తకార్యాంతరుం డయి
యున్న నొక్కనాఁడు గాంగేయుండు తండ్రి³పాలికి వచ్చి యిట్లనియె.

యెరింగినవాడు గావున — య 5 వాడును — పెక్కు ప్రతులు.
6. సంతోషించి — అ. అ. మ. వ. 7. నతిభక్తిం — ఆ. ఇ. డ. ద. బ. మ. 8 రక్తి — న.

175 1. యది — ర. 2. దగగ — వ. 3. నెమ్మి — పెక్కు ప్రతులు.

176 1. జేయనిష్టంబు — ఐ. జ. ద; పరిగ్రహింప నిష్టంబు — బు. 2. దగునేని —
కొన్ని ప్రతులు. 3. యేమి — కొన్ని ప్రతులు; యేది — వా. మున్నగు ప్రతులు.

177 1. యందు — వా. శ; వలన — వీ. శ. ప. 2. బుట్టెడు — య. 3. గావ
లయు — కొన్ని ప్రతులు. 4. యీ పలుకులు దక్క — ఒ. గ; యీ
పలుకును దక్క — ర. ల. 5. వేడుడు — ఒ.

178 1. క్రమ్మటివచ్చి — వా. శ. 2. పితకార్యావస రుండయి — వా. శ; నివృత్త
కార్యాంతరుండయి — చ. వీ. శ. ప. 3. వద్దకు — కొన్ని ప్రతులు; కడకు —
ఆ. ఇ. ప. ద. య; కిట్లనియె — ఖ. మ.

- 179 చ. భవదభి¹రక్షితక్షితికి బాధయ్యెనర్పగ ²నోపునట్టి శా
త్రవనివహంబు లేదు వసుధాప్రజకెల్ల ³ననంతసంతతో
తస్వముల రాజులెల్ల ననిశంబు విధేయుల నీకు నిట్లు మా
నవవృషభేంద్ర యేలొకొ ⁴మనః పరితాపముఁ ⁵బొంది యుండగన్.
- 180 వ. అనిన విని ¹పెద్దయుంబ్రొద్దు ²చింతించి శంతనుండు గొడుకున కిట్లనియె.
- 181 క. వినవయ్య యేకపుత్రుఁడు, ననవత్యుఁడు నొక్కరూప యని ధర్మువులన్
విని నీకుఁ దోడు పుత్రుల, ననఘా పడయంగ ¹నిష్ట మయినది ²మాకున్.
- 182 క. జనవినుత యగ్నిహోత్రం, బును సంతా¹నమును వేదములు ²నెడతెగఁగాఁ
జన దుత్తమవంశజులకు, ననిరి మహాధర్మ³నిపుణులైన ⁴మునీంద్రుల్.
- 183 క. ¹నీవస్త్ర శస్త్ర విద్యా, కోవిదుఁడవు రణములందుఁ గ్రూరుఁడ వరివి
ద్రావణ ²సాహసికుండవు, గావున నీయునికి నమ్ముగా ³నేరనెదన్.
- 184 వ. ¹బహుపుత్రార్థంబు యత్నంబు సేయవలయు వివాహం బయ్యెద ననిన
విని గాంగేయుండు వృద్ధామాత్య పురోహిత సుహృజ్జనంబులతో విచారించి
²యోజనగంధి రాజు చిత్తంబునం ³గలుగుట యెఱింగి యనేక ⁴రాజన్య
- 179 1. రక్షణ స్థితికి — ఉ.జ.డ.య, లావణ స్థితికి — మ. 2. జాలు — ఎ.ట.త.
3. సుఖంబు సంతతోత్సవమున — న. 4. మనంబునదాపము — వ. 5. బొందు
చుండగన్ — ఎ.ట.త.
- 180 1. పెద్దప్రొద్దు — య. 2. విచారించి — ట.త.వ.
- 181 1. చింతయైనది — ఈ.ఉ.ఎ.ల. 2. మాకున్ — త.వ.
- 182 1. నంబువేద — పెక్కు ప్రతులు. 2. నెడపడగా — ఋ.ఐ.ఖ.గ.బ ; నెడపంగా —
ఏ.వీ.శ.ష. 3. నిరతులైన — ఆ.చ.మ.ర.శ.ష 4. మహాత్ముల్ — ఎ.ట.వ.
- 183 1. భూవినుత — య. 2. సాహసుడవునటు — య. 3. నేరనెదన్ — పెక్కు
ప్రతులు; నోపనెదన్ — వా. కొన్ని ప్రతులు; నేరనెదన్ — ఏ.ట.బ.
- 184 1. కావున బహుపుత్రార్థంబు — టా; నవశ్యంబును — డ.ద. 2. యోజన
గంధి (యందు) వలన రాజు చిత్తంబు దగులుట — స. 3. దగులుట —
పెక్కు ప్రతులు 4. రాజన్యసైన్య సమన్వి — వా.శ. తతో దేవప్రతో
వృద్ధైః తత్రయై స్సహితస్తదా 1-84-67. రాజన్య సమన్వి తుండయి —

సమన్వితం డయి దాశరాజు ⁵కడకుంజని మా రాజునకు సత్యవతినిఁ
దేవింగా నిచ్చునది యని యడిగిన నాతండును దేవప్రతుం ⁶బూజించి
నీవు ధర్మశీలుండ వర్ధానర్థవిదుండవు ⁷సకలకార్యసమర్థుండవు గుర్వర్థంబు
గన్యార్థివై వచ్చితివి కావునం గృతార్థుండ నైతి నెవ్వనియేని వీర్యంబున
నిక్కన్య ⁸యుద్భవిల్లె నట్టియుపరిచరుం డను రాజుని యీ సత్యవతి నొరుల
కీ వలవదు శంతనునక యిచ్చునది యనుటం జేసి తొల్లి యసితం డయిన
దేవలుండు కన్యార్థి యయి వచ్చి ప్రత్యాఖ్యాతుం ⁹డయ్యె నిట్టి సంబంధ
మెవ్వరికిఁ బడయ ¹⁰నగు.

185 క. విను మైనను ¹సావత్త్యం, బనుదోషము ²కలదు ³దీన నదియును నీచే
తన ⁴పరిహార్యము నీవలి, గిన నడ్డమె ⁵పురహారాజు కేశవు లయినన్.

186 వ. ¹అదోషం ²బెట్లు పరిహృతం బగు నట్లుగా నీ చిత్తంబునం దలంచి ³వివా
హంబు ⁴సేయు మనిన ⁵గాంగేయుం డిట్లనియె.

187 చ. వినుఁడు ప్రసిద్ధులైన పృథివీపతు ¹లిందఱు ²నే గురుప్రయో
జనమునఁ జేసితిన్ — ⁴సమయసంస్థితి యీలలితాంగి కుద్భవిం

కొన్ని ప్రతులు; 5 పాలికిం — స; పురంబునకుం — ప. 6 జూచి —
బౌ.త; దోడ్కొనిపోయి పూజించి — ప 7. కార్యాకార్య — చ.పి.శ.ష, సకల కార్యసమర్థుండవు — అ.మ. లలో లేదు 8 యుద్భవంబయ్యె — వ. 9 డయియర్చె — చ.డ.ద.ర.పి.శ.ప. 10. నగును — పెక్కు ప్రతులు, సశక్యంబు — ర

185 1. సావత్త్యం — పెక్కు ప్రతులు 2. కలుగు — కొన్ని ప్రతులు; నందు — మ. 3. నదియు నట్లులు నీచేతను సంహృత్యము — య. 4 సంహార్యము — ప.ట.ఓ.న; పరిహారము — ఋ.ఐ, సంపాద్యము — వా.శ. 5. హరవిరించి — ఖ.య.ర.ల కొన్ని ప్రతులు.

186 1. అదోషంబు పరిహారంబగునట్లుగా — వ. 2 బెట్లుపహృతంబగు — ట.ర; బెట్లుపరిహారంబగు — ఊ.య.ల; బెట్లుపరిహారంబగు — ఒ.గ. 3. యివ్వవా హంబు — ఋ.చ.న.వ.య.ర.పి.శ.ష. 4 ఘటియింపు — మ.స. పెక్కు ప్రతులు; సంఘటింపు — ఇ.పి.ఖ.వ. 5. వినిగాంగేయుం — అ.బౌ. క.ఖ.జ.ట.డ.ద.

187 1. లందరు — స; పెక్కు ప్రతులు; లెల్లను — ఊ.ట.ల. 2. నీగురు — య; మద్గురు — ఋ. 3. ముగ — కొన్ని ప్రతులు 4 బ్రతిస సమ్మతి — అ.

చిన తనయుండ ⁵రాజ్యమును జేయఁగ నర్హుఁడు వాఁడ మాకు నె
ల్లను బతి వాఁడ ⁶కారవ కుల⁷స్థితికారుఁ డుదార సంపదన్.

188 వ. అని సభాసదుల కెల్ల ¹రోమహర్షణంబుగా సత్యవ్రతుం డయిన
దేవవ్రతుండు²పలికిన వెండియు దాశరా జిట్లనియె.

189 క. నీ వఖిల ధర్మ¹విదుఁడవు, గావున నీ కిట్ల చేయఁగా దొరకొనియె²
భావిభవమ్ముకు ³లిట్టిరె, నీ విహిత⁴స్థితియు ⁵సలుప నేర్తురె యనినఁ.

190 క. ధృతిఁ బూని బ్రహ్మచర్య, వ్రత మున్నతిఁ దాల్చితిని ధ్రువంబుగ ననవ
త్యత యైనను లోకములా, యతిఁ బెక్కులు గలవు నాకు ననుభావ్యములై.

191 వ. అని యిట్లు సత్యవతిని దన తండ్రికి వివాహంబు ¹సేయుపొంతు నిజరాజ్య
పరిత్యాగంబును బ్రహ్మచర్యవ్రత²పరిగ్రహంబును జేసిన దేవవ్రతు
³సత్యవ్రతంబునకు గురుకార్యధురంధరత్వంబునకు మెచ్చి ⁴దేవర్షి గణంబులు
నాతని పయిం బుప్పన్నప్పిఁ ⁵గురిసి భీష్ముం డని ⁶పొగడిరి దాశరాజును
గరంబు సంతసిల్లి శంతనునకు సత్యవతి నిచ్చె నంత.

192 మ. ఇనతేజుం డతిభక్తిఁ గాంచన రథంబెక్కించి యక్కన్యఁ దో
డ్కొని ¹తెచ్చెం దనతల్లి సత్యవతిని² ఊ³ణిజనుల్ దన్ను ⁴బో
5. రాజ్యమొగి — స 6 శౌరవ — బ. 7 స్థిర — ఔ.మ వ

183 1. మహాహర్షంబుగా — ఊ.స; రోమహర్షంబు — కొన్ని ప్రతులు; పరమ
హర్షంబుగా — పు 2 ప్రత్యంగువట్టిన — ఊ.ను

189 1 మూర్తివి — ఊ.క.ఖ చ.బి.పి.శ మ.న, పరుడవు — న.వ. 2. లిట్టిది —
ఔ.వ ర; లిట్టిద — ల. 3 స్థితియ — ఎ.ట.ర; స్థితులు — ఈ క బ.
4. నిలుప — వ, దలప — వ, నడుప — ఊ

191 1 సేయువాడై — ఏ ద; సేయుకొరకు — మ; సేయుటకై — బ.
సేయుటొంది — ర 2, ప్రతిష్ఠాయ — ఋ ణ గ య. 3. సత్యంబును — కొన్ని
ప్రతులు. 4. ఋషిగణంబులు దేవతలు — పెక్కు ప్రతులు 5. గురియించి —
పెక్కు ప్రతులు. 6 పేరిడిరి — ఏ య, నామం బిచ్చిరి — ఔ; నామం
బిడిరంత — త.

192 1. వచ్చెన్ — కొన్ని ప్రతులు. 2. భోరని — కొన్ని ప్రతులు; భోరన

రనఁ గీర్తింపఁగ శంతనుం డతిమనో³రాగంబునం బొంద శాం
తనవుం ⁴డాతతకీర్తి హస్తిపురికిం దత్కృతుకారంభుండై.

-: చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యుల వృత్తాంతము :-

సం. 1-95-1

193 వ. శంతనుండును ¹బరమానురాగంబున సత్యవతిని వివాహంబై యతిమానుషం
బయిన యా భీష్ము సత్యవ్రతంబున²కు ³సంతసిల్లి యాతనికి ⁴స్వచ్ఛంద
⁵మరణంబుగా వరంబిచ్చి సత్యవతియందుఁ జిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులన
⁶నిద్రఱు గొడుకులం ⁷బడసి వారలు సంప్రాప్తయౌవనులు ⁸గాకుండఁ
బరలోకగతుండైనఁ దండ్రికి భీష్ముండు పరలోకక్రియలు నిర్వర్తించి
చిత్రాంగదు రాజ్యాభిషిక్తుం జేసిన నాతండును నతి⁹వ్యాలోలుండై
¹⁰గర్వంబున నెవ్వరి ¹¹నుఱక సుర దనుజ ¹²మనుజ గంధర్వాదుల ¹³
నాఁజేపించు చున్నవాని కలిగి చిత్రాంగదుం డను గంధర్వవతి యుద్ధార్థి
యయి వచ్చినం గురుక్షేత్రంబు నందు.

194 క. నర గంధర్వాధిపు ల, య్యిరువురు చిత్రాంగదులు సహింపక ¹యని నొం
డొరుఁ దాఁకి వీఁకఁ ²బొడిచిరి, హిరణ్యతీతీరమున నహినబలాధ్యుల్.

వర్ణింపగ — కొన్ని ప్రతులు. 3. రాగంబు బొందంగ — ఋ. ప. ఓ. గ. ట. య.
4 డాయత — అ. ప. ఖ. డ. ద.

193 1. బరమానందంబున — కొన్ని ప్రతులు; బరమోత్సవంబున — ఐ. డ. బ.
2 కును దనయందలి భక్తికిని — ల 3 సంతోషించి — కొన్ని ప్రతులు;
మెచ్చి — ఈ ఎ. డ. 4. స్వేచ్ఛామరణంబుగా — కొన్ని ప్రతులు 5. మరణంబు
ను సవధ్యత్వంబునుగా — ఇ. య. ల 6 నిద్రఱు గొడుకులం — ర. శ. ప.
7. బడసె — ఔ. త 8. గాఁమున్న — ఎ. ప. ఐ. ల; గాక మున్న శంతనుండు —
కొన్ని ప్రతులు. 9. వ్యాకులుండై — ఔ. త; వ్యాకుండై — అ. ఐ. బ. ట. డ. య.
10. యౌవన గర్వంబున — త 11. సరకు గొనక — స. కొన్ని ప్రతులు;
మెచ్చక — ఈ ఔ. త. 12. మనుజ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 13. నాఁజే
పించి పలుకుచున్న — డ. ద. వ.

194

1. వడి — అ. ఊ. ఔ. త. 2. బొడిచి — ట. స.

- 195 క. వదలక మాయా యుద్ధా, తిదతుడయి ¹వంచనోన్నతిఁ గంధర్వుం
దుదితరనితేజఁ జిత్రాం, గదుఁ జంపె విచిత్ర²పత్త్ర³కార్ముకహస్తున్.
- 196 వ. ఇట్లు చిత్రాంగదుండు గంధర్వ నిహతుండైన దత్పరోక్షంబున భీష్ముండు
విచిత్రపీర్వుం గౌరవరాజ్యంబు¹న కభిషిక్తుం జేసిన.
- 197 క. వసునిఖుడు పైతృకంబగు, వసుధారాజ్యంబు భీష్మవచనమున గత
వ్యసనుడయి ¹తాల్పెఁ దేజం, బెసఁగంగ విచిత్రపీర్వుఁ డిద్ద యశుండై.

∴ భీష్ముడు కాశీరాజు కూతుల స్వయంవరమున కరుగుట :-

సం. 1-96-4

- 198 వ. ¹అట్టి విచిత్రపీర్వు నారూఢయావనుం జూచి భీష్ముండు వివాహయత్నపరుం
డయి తన చారులవలనం గాశీరాజు ²కూతుల స్వయంవరోత్సవంబు విని
ధన్వర్ధరుండయి రథంబెక్కి ³యొక్కరుండును వారణాసిపురంబునకుం
జని యందు స్వయంవరంబునకు మూఁగిన ⁴రాజు లోకంబెల్ల ⁵వెఱచి
⁶వెఱిగెనుపడి చూచుచుండ నక్కన్యకలఁ దన రథం బెక్కించుకొని యెల్ల
వారలు ⁷విన నిట్లనియె.
- 199 క. నా యనుజునకు వివాహము, సేయఁగఁ గన్యాత్రయంబుఁ జేకొని బలిమిం
బోయెద నడ్డంబగువా, రాయత భుజశక్తి నడ్డమగుఁ డాజి మొనన్.

- 195 1. వంచనామతిన్ — పెక్కు ప్రతులు. 2. పత్రి — ఇ యు.ఐ.ఓ.వ; శస్త్ర —
అ క.త; చిత్ర — జె.ప.

- 196 1. సం దభిషి క్తుం — ఆ.య.

- 197 1. యేతె — ట.స.

- 198 1. ఆ — పెక్కు ప్రతులు. 2. దుహితల — ఊ.ఎ.ప.చ.వీ.శ.వ. 3. యొక్క
రుండ — పెక్కు ప్రతులు. 4. రాజులు వెరచరచి — గ. 5. వెరచి —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 6. వెగడు పడి — ఓ.క.బ.మ.వ. 7. వినుచుండర వ.

- 200 వ. శ్రాహ్మంబు మొదలుగాఁగల యెనిమిదివివాహముల యందు ¹క్షత్రియులకు గాంధర్వ రాక్షసంబు లుత్తమంబు²లు స్వయంవరంబున ³జయించి వివాహం బగుట ⁴యంతకంటె నత్యుత్తమంబు గావున నిమ్మా గిన రాజు లోకంబు నెల్ల నోడించి యిక్కన్యలం దోడ్కొని ⁵నాచనుట యిది ధర్మంబు యని కాశిరాజునకుం జెప్పి ⁶వీడ్కొని భీష్ముండు వచ్చు నప్పుడు.
- 201 మ. నరనాగాశ్వవరూఢయాధములతో నానావనీనాథు లు ధ్దురులై యొక్కట నొండొరుం ¹జటచి యుత్తుంగానితోద్ధూత సా గరసంక్షోభసమంబుగాఁ ²గల్గిని వీరకౌ వీరులై తాఁకి యే సిరి దేవప్రతునై నభో³వలయ మచ్చిద్రంబుగా నమ్ములన్.
- 202 క. ¹వారల నందఱు రౌద్రా, ²కారుండై కసిమసంగి గాంగేయుఁడు దు ర్వారపటుజాణ నిహతిని, వీరాహవరంగమునకు విముఖులఁ జేసెన్.
- 203 క. నెఱి మఱక వైరివీరుల, ¹నెఱఁకుల ²దూఱంగ³ నేయు నృపపుంగవు నం పఱ ⁴కోర్వక ⁵పిఱుసని రని, వెఱచి విషణ్ణు లయి సకల ⁶విషయాధి పతుల్
- 200 1 రాజులకు — పెక్కు ప్రతులు 2 లందును స్వయంవరంబున — పెక్కు ప్రతులు 3. గెలిచి — త; నొడిచి — న. 4. కంటె నుత్తమం బొండెద్ది కలదు — ర.ల; కంటె నుత్తమం బెద్దియులేదు గావున — ఔ.త. 5. నా — పెక్కు ప్రతులలో లేదు; నాపోవుట — ఖ. 6. పరమధర్మంబు — ల.పి. ధర్మవిరోధంబు కాదని — జ. 7 వీడ్కొని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
- 201 1. జెనసి — ట ర పి; బొదివి — య; గడచి — క ఖ, బొడిచి — న. 2. నలిగి — య; గవిసి — ఐ. 3. వివర — ఆ ఋ ఒ గ.
- 202 1. ఈ పద్యమునకు ముందు 'అయ్యవసరంబున' అని ఏ ఖ. ప్రతులందు కలదు. 2. కారంబున గసిమసంగి — ర.
- 203 1. నెరకలు — పెక్కు ప్రతులు. 2. దూలంగ — ఇ.ఋ.ఓ.క ద.ర. 3. నేయ — ఋ.ఎ.ఏ.ఓ.ఓ.త.బ; వారు — ఖ. 4. కోపక — పెక్కు ప్రతులు. 5. పిఱువేడిరి — పురివీడిరి — స. కొన్ని ప్రతులు; పిరిది ననిరి — ల; పరువెత్తిరి — మ; విఱిగిననిరి — న; పిరువెడలి — బ; పిఱుదఱనిరి — చ.పి.శ.ష. 6. విపులాధిపులు — ఋ క.మ.

204 వ. ఇట్లు ¹నిఖిల క్షత్రియ ²క్షయార్థం ³బలిగిన పరశురాముండునుంబోలె
⁴గడు నలిగి పరశురామశిష్యుం డాక్షత్త్రవర్గంబునెల్లఁ దన శరధారా
వర్షంబున ముంచి ⁶యోడించి యేకవీరుండయి వచ్చువాని పిఱుంద
సమర⁷సన్నద్ధుండయి ⁸సాల్పుండు సనుడెంచి.

-: సాహ్స్యంబు భీష్మునితో యుద్ధంబు సేయుట :-

సం. 1-96-27

205 ఉ. ఈ వసుధాధినాథుల జయించిన ¹యట్టిదకాదు చక్కనై
పోవక ²నిల్చు నాకెదిరి ³పోర మదీయ ధనుర్విముక్తనా
నావిధమార్గణోగ్ర ⁴గహనంబున దిగ్భ్రమఁ బొంద కెమ్మెయిం
బోవఁగఁ ⁵బోలు నీకనుచుఁ బూరుకులోత్తముఁ దాఁకె పీఠతోన్.

206 వ. భీష్ముండును ¹దనరథంబు ²నివర్తించి సంచరత్తసమయ ³సమవర్తియుం
బోలె నతిరౌద్రాకారుండయి ⁴నిలిచిన.

207 చ. అనిలజవంబునం బఱచు నమ్మదనాగ ¹మెదిల్చి క్రమ్మఱిం
చిన పరికాఁడ పోలెఁ గురుసింహ ²వరూఢము నిట్లు ³గ్రమ్మఱిం
చునె యితఁడంచునుం దగిలి ⁴చూపఱు సాల్వమహీశు విక్రమం
బొనరఁగ ⁵నల్లడం బొగడుచుండిరి విస్మయసక్తచిత్తులై.

204 1. సకల క్షత్రియపరణార్థం — న 2. జయార్థం — డ.ద 3. బలిగిన —
పెక్కు ప్రతులు. 4. కడునలిగి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5. ధారా —
ఐ.ఓ.ట. లలో లేదు. 6. జయించి — ఆ.ఇ.య. వాడు — వా.శ.
7. సరంభుండై — న. కొన్ని ప్రతులు; సన్నాహ సంభ్రమంబున — వ.
8. సాల్వరాజు — పెక్కు ప్రతులు.

205 1. యట్టుల — ఊ.ఖ.బ; యట్టిడ నాకు — చ.శ.ప. 2. నిల్చి — ల.
3. పోరు — ఆ.వ. 4. గహనార్పుల — డ. 5. వచ్చు — ఊ.డ.

206 1. దనరథం బతనిక్కినమ్ముఖంబు సేయించి — మ 2. తాన నిర్వర్తించుకొని — బ;
నివర్తించి — స; నిర్వర్తించి — పెక్కు ప్రతులు. 3. వర్త — వా
4. నిలిచెనంత — టా.త.

207 1. ముదీర్చి — కొన్ని ప్రతులు; ముదించి — ఓ; ముద్రిప్పి — ఆ.
2. వరోత్తిము — న.ర. 3. నిల్వరించునె — ఋ. 4. చూపరు — పెక్కు
ప్రతులు; చూపఱు — వా. 5. నెల్లడం — ఇ. 6. మాన — టా.త.

208 వ. ¹అంత.

209 క. ధృతిమెయిశతసంఖ్యయు దశ, శతసంఖ్యయు ¹శతసహస్రసంఖ్యయును ²శతా
యుత సంఖ్యయుఁగా దేవ, వ్రతు మీదను సాల్వుఁ డేసె వాఁడిశరంబుల్.

210 క. ఘనఘజుఁడన్నియు నడుమన, ¹తునియఁగ వడినేసి వాని తురగ²చయస్యం
దన సూతుఁ ³నొక్కొక య, మ్మునఁ బ్రెళ్ళఁగ నేసె భరతముఖ్యుఁడు
పోంన్.

211 క. రథమును రథ్యంబులు సా, రథియును వృథయైన భగ్నరథుఁడై తాగి
రథి ¹కొడుకుచేత విమనో, రథుఁడై ²సాల్వుండు నిజపురంబున ³కరిగెన్.

212 వ. ఇట్లు సకలరాజులొకంబు నెల్ల నశ్రమంబున ¹నోడించి సాల్వ²రాజు
మందల విడిచి పరాక్రమలబ్ధులయిన కాశీరాజు ³దుహితల సంజాంజాలికాంబి
కలం దోడ్కొని వచ్చి భీష్ముండు విచిత్రవీర్యునకు వివాహంబు సేయ
⁴నున్న నందుఁ బెద్దయదియైన యంబ యిట్లనియె.

213 అ. పరగ ¹నన్ను సాల్వపతి వరియించినఁ, దండ్రిచేతఁ బూర్వదత్తనై తి
నమ్మహీశునకు నయంబున నెయ్యది, ధర్మువెఱిగి దానిఁ దలఁపు²మిపుడు.

209 1 కొన్ని ప్రతులందు లేదు.

209 1. దశ — పెక్కు ప్రతులు. 2. దశాయత — పెక్కు ప్రతులు

210 1. తునియఁగా నేసి వాని — ఆ ఇ ఋ ; తునియఁగఁ బడినేసి — చ.ట.శ.ష.
2. ధనుస్స్యందన — ఏ.బౌ.ఖ.న.స; శిరస్స్యందన — స; గజ — అ.ఎ; రథ —
ఆ.ఇ.ఋ.ఓ.ట. 3. నొకసాయకమున — ఈ.

211 1. పుత్రుచేత — ప. 2. సాల్వుండు — కొన్ని ప్రతులు 3. కేగెన్ — ట.

212 1. జయించి — కొన్ని ప్రతులు. 2. రాజు మందల — ఊ; రాజు మందల —
ద.ర; రాజుం బరిభవించి — న. 3. దుహితలం దోడ్కొని — కొన్ని ప్రతులు;
దుహితల మువ్వరం దోడ్కొని — బౌ; కూతుల సంజాం — చ.పి.శ.ష.
4. నున్నంత — కొన్ని ప్రతులు; నున్న యవసరంబున — బౌ.త.ర.

213 1. మున్ను — య 2. డీరు — న. కొన్ని ప్రతులు; డిపుడు — కొన్ని ప్రతులు.

—: విచిత్రవీర్యుని వివాహము; మరణము :—

సం. 1-96-52

- 214 వ. అనిన విని భీష్ముండు ధర్మవిదులయిన బ్రాహ్మణుల యనుమతంబున దాని సాల్వరాజున కిచ్చి పుచ్చి మహాత్మ్యవంబున ¹నయ్యిరువురు కన్యకల విచిత్రవీర్యునకు వివాహంబు సేసిన
- 215 ఉ. లాలితరూపయావనవిలాస¹విభాసిను లై న యంబికాం
శాలికల² వివాహ మయి భారతవంశకరుండు గామలీ
లాలితాను²భోగరసలాలసుడై నిజరాజ్యభారచిం
తాలసుడయ్యె గామికి ³నయంబున నొండు దలంపఁ బోలునే.
- 216 వ. ఇట్లు సకలవ్యాపారరహితుండై కాశీరాజదుహితల నయ్యిరువుర నతి
¹ప్రణయగౌరవంబునం దగిలి.
- 217 సీ. అమలసుధారమృహర్యృతలంబుల సవకుసుమామోదనందనములఁ
గృతకాద్రీకందరక్రీడా¹గృహంగణ వివిధ²రత్నోపలవేదికలను
గలహంస కలనాద కమనీయ కమలినీ దీర్ఘికా సైకత తీరములను
రమియించుచును గామరాగాధికాసక్తిఁ జేసి శోషించి విచిత్రవీర్యుఁ
అ. డమరపురికిఁ ³జనిన నతనికిఁ బరలోక, విధుల శాస్త్ర⁴దృష్టి వెలయఁజేసె
నాపగాతనూజుఁ డభిల బాంధవులయు, బ్రాహ్మణులయుఁదోడ భాను
నిభుండు.

214 1. నయ్యిద్దరు — కొన్ని ప్రతులు ; కడమయిద్దరు — ఇ.

215 1. విభాసిత — ఖ.చ.ల పీ.శ.ష. 2 రాగ — పెక్కు ప్రతులు. 3. మనంబున నొండుదలంపు గల్గునే — స

216 1 ప్రియంబున — కొన్ని ప్రతులు.

217 1 గృహంబుల — అ.ట.త య.ర. 2. రత్నోజ్జ్వల — చ.పీ.శ.ష.స. 3. జనియె — మ.ర. 4. యుక్తి — త.స.

—: సత్యవతి భీష్మని వివాహమాడుమని కోరుట :-

సం. 1-97-4

- 218 వ. మఱియు సత్యంతశోకార్ణ¹వంబున మునింగిన తల్లిని ²మఱుదండ్రును
³నాశ్వాసించి యరాజకం బయిన ⁴రాజ్యం బకలంకం⁵బుగాఁ బ్రతిపాలించు
 చున్నకొడుకు నఖిలధర్మవిదు గాంగేయుఁ జూచి సత్యవతి యిట్లనియె.
- 219 క. శంతను సంతానంబును, సంతతకీర్తియును బిండ ¹సత్కృతియును న
 త్యంతమహి²భారమును బరంతప నీయంద చిరతరంబై నిలిచెన్.
- 220 చ. జననుత ¹సర్వధర్మములు సర్వజగత్పరి²వర్తనక్రమం
 బును మఱి సర్వ³వంశములుఁ బుట్టిన మార్గము నీవ నిక్కువం
 బనఘ యెఱుంగు ద.న్నతగుణాధ్యుడవు⁴ భరతాన్వయావలం
 బనుడవు ⁵నీవ ⁶నిన్నొకఁడు పంచెదఁ జేయుము మత్ప్రియంబుగన్.
- 221 క. ఇక్కురు వంశంబున ¹నీ,బొక్కరుడవ యున్నవాడ పుర్వీరాజ్యం
²బెక్కటి సేకొని తేజము,దిక్కుల వెలింగింపు సంతతియుఁ బడయుమొగిన్.
- 222 క. నిరతంబు బ్రహ్మమొదలుగ, వరుసన యెడతెగ్గక యిట్లు వచ్చిన వంశం
 బురుభుజ నీ వుండఁగ నీ, తరమున విచ్చిన్నమగుట ధర్మవె యనినన్.
- 216 1. చమగ్నతై న — ఔ.త. 2. దన మారదండ్రును — కొన్ని ప్రతులు.
 3. నూరార్చి — వ 4. రాజ్యంబు కలంకింబుగానుండ — మ; రాజ్యంబు
 సకలంబునం — య. 5. బై నిర్వక్రంబుగా — న
- 219 1. సత్కృతి — పెక్కు ప్రతులు; సంస్కృతి — వాళ; సత్క్రియ — ఆ.మ.
 2. రాజ్యంబు — ముగల; రాజ్యమును — ఓట.బ; భారభరంబంతయు
 నీయంద — న.డ. (యతిభంగము)
- 220 1. సర్వధర్మపులు — వా.ళ; కొన్ని ప్రతులు; సత్యధర్మములు — వ.
 2 రక్షణ — ఊజ. 3. కర్మములు — ర 4. గాన — ర.వ 5. నిన్నొ
 కటి — ఆ.ఐ ఔ.గ.జ.ట నర; నిన్నొకటబంచెద — మ, నేనొకటి — ఓ.వ.
 6. మనఃప్రియంబుగన్ — డ.ద.
- 221 1. కీవొకరుడవ — య. 2. బొక్కల చేకొని — బ.

223 క. విని భీష్ముఁ డనియె మీకిట్లని యానతి ¹యీయదగునె యమైయి నాప
ల్కిర పల్కును మఱి నాతాల్పిన వ్రతమును ²జెలుప నంత చిటుతనె
³చెప్పుడా.

224 క. హిమకరుఁడు శై త్యమును న, ర్యముఁడు మహాతేజమును హుతాశనుఁ
డుష్ట
ప్రము ¹విడిచిరేని గుర్వ, ర్థము ²నాచేకొనిన ³సద్రవ్యతంబు విడుతునే.

225 వ. పృథివ్యాది ¹మహాభూతంబులు గంధాదిగుణంబుల నెట్లు విడువ నట్ల యేనును
²గురుకార్యంబున ³మీ శుల్కార్థంబుగా సర్వజనసమక్షంబు ⁴న నాచేసిన
సమయస్థితి ⁵విడువ నది యట్లుండె మీయానతిచ్చినట్లు నా యెటుంగని
⁶ధర్మపులు లేవు శంతనుసంతానంబు శాశ్వతంబగునట్లుగా ⁷క్షత్రధర్మంబు
నెప్పెద నాచెప్పిన దాని ⁸ధర్మార్థవిదు లయి లోకోయాత్రానిపుణు
లయిన పురోహిత వ్రముఖ ¹⁰నిఖల బ్రాహ్మణవరులతో విచారించి చేయు
నది యని భీష్ముం డందఱు విన నిట్లనియె.

223 1 యీ మ — న; కొన్ని ప్రతులు; యీగ — వా; యియ్య — కొన్ని
ప్రతులు; నియ్య — ల. 2. నెడప — ఊ.ఓ, గడప — పయ, విడువ —
ఇ ఐ ఖ గ.మ 3. చెప్పుమా — పెక్కు ప్రతులు; చెప్పుడా — ఓ.బు.

224 1. విడుతురేని — కొన్ని ప్రతులు; విడుచునేని — కొన్ని ప్రతులు. 2. గా నా
కొనిన — కొన్ని ప్రతులు; గా జేకొనిన — కొన్ని ప్రతులు. 3 సువ్రతము —
ఏ.ఓ; యీ వ్రతము విడువనొగిన్ — న.

225 1 వంచమహా — ఊ ఖ జ.వీ శ మ. 2. వివాహకార్యంబున మీకు — మ.
3. మీ వివాహార్థంబుగా — కొన్ని ప్రతులు, మీ శుశ్రూషార్థంబుగా — న;
మీకు సుఖార్థంబుగా—ఎ బు 4. నంజేసిన — కొన్ని ప్రతులు; న నాడు
చేసిన — ఇ.చ ల వీ శ మ.న; న సర్వసంగపరిత్యాగ సమయసంస్థితి చేసితిం
గాన దాని — బు. 5. విడుతునేయది — జ 6. ధర్మపు లేదు — ల;
ధర్మంబు లేదు — బు.గ ద.బ 7. క్షత్రియ — ఖ.మ. 8 సర్వార్థవిదు — మ.
9. పావనయాత్రా — న, శాస్త్ర — ప. 10. నిఖల — పెక్కు ప్రతులలో
లేదు

- 226 చ. పితృవధజాతకోపపరిపీడితుఁడై జమదగ్ని¹నూనుఁడు
 ద్ధతబలు హైహయ² సమరదర్పితుఁ జంపి³యశేషధారుణి
 పతుల⁴వధించె గర్భగత⁵శాలురు నాదిగ నట్టిచోటఁ ద
 త్సతులకుఁ దొల్లి ధర్మవిధి సంతతి నిల్పురెభూసురోత్తముల్.

—: దీర్ఘతముని వృత్తాంతము :—

సం. 1-98-6

- 227 వ. మఱి యదియునుంగాక¹ యుతధ్యుం డను మునివరుని²పత్ని మమత
 యను దాని గర్భిణి నభ్యాగతుం డయి బృహస్పతి³దేవరన్యాయంబున
 నఖిలపించినఁ దదీయగర్భస్థుండయిన పుత్రుం డెఱింగి యిది ధర్మవిరుద్ధం
 బని యాక్రోశించిన వానికి నలిగి బృహస్పతి సర్వభూతేష్పితంబైన
 యిక్కార్యంబు నందు నాకుఁ బ్రతికూలుండ వయితివి కావున దీర్ఘ⁴త
 మంబును బొందుమని శాపంబిచ్చిన వాఁడును దీర్ఘతముండు నాఁ⁵బుట్టి
 సకలవేదవేదాంగవిదుం డయి జాత్యంధుం డయ్యును తన విద్యాబలం
 బునఁ బెద్దకాలంబునకుఁ బ్రద్యేషిణి యను⁶నొక్క⁷బ్రాహ్మణి వివాహం
 బయి⁸గౌతమాదులయిన కొడుకులం బెక్కండ్రం బడసిన నది లబ్ధి
⁹పుత్రుయై తన్ను మెచ్చకున్న నిట్లే¹⁰నన్ను మెచ్చవని దీర్ఘతముండు
¹¹ప్రద్యేషిణి నడిగిన నది యిట్లనియె.

- 226 1. రాముడు — మ. 2 సమస్త — ఓన.బవ. 3 నుజంపె — వా.శ.
 కొన్ని ప్రతులు. 4. శాలుర నాదిగ — పెక్కు ప్రతులు.

- 227 1. యుతధ్యుండు — వా; భవ్యుండను — కొన్ని ప్రతులు. ఉతధ్యుండు — శ.
 అథోతథ్య ఇతిభ్యాత ఆసీద్దే మానృషిఃపురాః — నీలకంఠప్రతి పుట 191.
 2. ధర్మపత్ని — పెక్కు ప్రతులు. 3. దేవరత్వంబున — కొన్ని ప్రతులు.
 4. తమంబునబొందు — అణ.త.బల; తమసం బొందు — మ. 5. బరగి —
 ట.ర. 6. నొక్క — పెక్కింట లేదు. 7. భార్యను — వ. 8. దాని
 యందు గౌతమాదు — ఋణ.ఖ.బ 9. సంతాన — ఏ.బ.వ. 10. తన్ను—న.
 కొన్ని ప్రతులు. 11. ప్రద్యేషిం నామ బ్రాహ్మణిం. శం. లో. 8. పాఠము.

- 228 తే. పతియు భరియించుఁ గావున భర్త యయ్యె
భామ భరియింపఁబడుఁ గాన భార్య యయ్యెఁ
బరగ ¹నవి మనయందు ²వీడ్వడియె నిన్ను
³నేన యెల్లకాలము భరియింతుఁ గాన.
- 229 ఆ. ¹ఎంత కాలమయిన నిప్పాట భరియింప, ²నోప నింక నరుగు మొందు కడకు
ననిన నిర్దయాత్మ లని దీర్ఘ ³తముఁ డల్లి, ⁴సతులకెల్ల నపుడు శాప మిచ్చె
- 230 క. పతిహీన లయిర ¹భామిను, లతిధనవతు లయ్యుఁ గులజ లయ్యును ననలం
కృత లయ్యెడు మాంగల్య ర,హిత లయ్యెడుఁ గృపణవృత్తి నిదియు
మొదలుగన్.
- 231 వ. అని శాపం బిచ్చిన దీర్ఘ ¹తమునకు ²నలిగి ప్రద్యేషిణి యిమ్ముదు³కని నె
టయేనియుం గొనిపొండని తనకొడుకులం బంచినవారును ⁴నయ్యాతధ్యు
నతివృద్ధు జాత్యంధు ⁵నింధనంబులతో బంధించి ⁶మోహంధులయి
గంగలో ⁷బడిచిన నమ్మునియును బ్రవాహవేగంబునఁ బెక్కుదేశంబులు
- 228 1. నది — చ ల శ.ప; నివి — కొన్ని ప్రతులు; నిది — ఋ.ఐ క.గ.ద.
2 గీడ్వడియె — త; గీడ్వడియె—బ. 3. నెల్లకాలమునే భరియింతుఁగాన —
ఇ.చ.మ ల.వీ.శ.ప
- 229 1. ఇంత కాలమయ్యె నిప్పాట — న 2. నోప నరుగుమింక నొందుకడకు —
పెక్కు ప్రతులు. 3. తమసుండు సతులకెల్ల నలిగి శాపమిచ్చె—ఆ. 4 శాప
మిచ్చెనపుడు సతులకెల్ల — ఈ.ఉ.ఋ జ.వ.వ
- 230 1. కామిను — ఓ
- 231 1. తమస్సున — ఆ మ. 2 కడునలిగి — న. 3. నలి — ఐ క; సని —
ఓ ఖ.ట 4. నయ్యాతధ్యు — వా, నంచుని — ఊ; సతిశాంతచిత్తు —
చ ల శ.ప; నొచిత్తు — కొన్ని ప్రతులు 5. నింధన బంధనములతో —
కొన్ని ప్రతులు; కాస్తే సముద్రే ప్రక్షిప్త గంగాయాం సమవాస్యజన్ — భం.
6. మదాంధులయి — ఆ ఇ.చ.వీ శ.ప; నిర్మోహులయి — ప.య. 7. వైచిన —

232 క. ఎందుండి వచ్చితిందుల, కెందుల ¹కేగుదు మహామునీశ్వర విద్వ
ద్వందిత నాపుణ్యంబునఁ, జెందితి ²నిన్నిష్ఠ³ఫలముఁ జెందిన ⁴పాటన్.

233 వ. ¹ప నపుత్త్రికుండనై యెవ్విధంబునను సంతానంబు వడయనేరకున్న
వాడ నాకు ²సంతానదానంబు దయసేయుమని యతనిం బూజించి
తనపురంబునకుం దోడ్కొని చని ఋతుమతియైయున్న తనదేవి సుదేష్ట
యనుదాని సమర్పించిన నదియును.

234 ఆ. పుట్టుఁజీకు వృద్ధుఁ బూతిగంధానను, వేదజడునిఁ ¹బొంద వెలఁది రోసి
²తన్నపోనిదానిఁ దన్నిఁ గోమలిఁ దన, ³దాదికూఁతుఁ బంచెఁ దపసికడకు.

235 వ. ఆచీర్ఘతముండును దాని¹యందుఁ గాక్షివదాదుల నేకాదశపుత్త్రిం
బుట్టించిన బలియును సంతసిల్లి పీఠలు²నాకులపుత్త్రికులే యనిన నమ్మని
వాసికిట్లనియె.

ఆ. ఇ. ఊ. బ. ఓ. న. బ. 8 దేశంబున — మ. 9 చీరంబుఁ జేర్చి యింధనబంధ
నంబులు విడిచి — ఈ భాగము పెక్కు ప్రతులలో లేదు, 10. తన్నెఱింగించి —
వాళ. కొన్నింట లేదు.

232 1. కేగుదు — పెక్కు ప్రతులు. 2. నన్నిష్ఠ — పెక్కు ప్రతులు ; నాకిష్ట —
ఆ. ఊ. మ. 3. సిద్ధి — డ. ద. 4. పొంటెన్ — ఆ. ఇ. బ. ల, మాడ్కిన్ — గ. ప. య ;
భంగిన్ — చ. ట. ర. పి. శ. ప.

233 1. పనపత్న్యండనై — క. 2. సంతానంబు దయసేయు — కొన్ని ప్రతులు ;
సంతానంబుసేయు — ఔ. త. 3. సేయవలయు — ర, సేయుండని — బు. న.

234 1. ముష్ట — ర. 2. తన్నుఁబోలు — య. వ. 3. దాసి — ఊ. ఎ. ఖ. జ

235 1. వలన — వాళ కొన్ని ప్రతులు 2. నా పుత్రకులే — వా; నాపుత్రకు
లగుదురే — కొన్ని ప్రతులు.

236 క. వీరలు ¹నీకులపుత్తులు, గారు భవదేవి దాది గాదిలిసుతకుఁ
భూరి²భుజ యుద్ధ³వింചిన, వారు మహాధర్మ⁴పరు లవారితసత్త్వల్.

237 వ. అనిన నబ్బలి సంతానార్థి గావున వెండియు నమ్మునిం బ్రార్థించి తత్ప్ర
సాదంబు వడసి సుదేష్ట నియోగించిన దీర్ఘతముండును దాని యంగంబు
లెల్ల నంటి చూచి వంశకరుండును ¹మహాసత్త్వండును నయ్యెడు కొడుకు
నీకుంబుట్టునని యనుగ్రహించిన దానికి నంగరాజును రాజుని పుట్టె నివ్వ
ధంబున నుత్తమక్షత్రియక్షేత్రంబులందు ధర్మమార్గంబున ²బ్రాహ్మణుల
వలనం బుట్టి వంశకరు లయిన ఊత్తియు లనేకులు గలరు.

—: సత్యవతి భీష్ముని యనుమతంబున వ్యాసుని సోదరక్షేత్రములయందు

సంతానమును బడయుమని నియోగించుట :-

సం. 1—99—1

238 క. కావున ¹నియతాత్ము జగ, త్పావను ²ధర్మస్వరూపు బ్రాహ్మణుఁబడయం
గా వలయు వాఁడు సంతతిఁ, గావించు విచిత్రవీర్యక షేత్రములన్.

239 వ. అనిన భీష్ముపలుకులకు సంతోషించి సత్యవతి దొల్లి¹ దన కన్యయై యున్న
కాలంబునఁ బరాశరుండు దన్నుఁ గామించుటయు నమ్మునివరంబునఁ దన
కన్యాత్వంబు దూషితంబు గా కునికియుఁ దత్ప్రసాదంబునంజేసి యమునా
దీప్తవంబునఁ గృష్ణదైవపాయనుండు గానీసుండయి సద్యోగర్భంబునఁ బుట్టి
²పని గల యప్పుడ ³తన్నుఁ దలంచునది యని చెప్పి తపోవనంబునకుం జను
టయును భీష్మునకుం జెప్పి నిజతపోదహనదగ్ధపాపేంధనుం డయిన కృష్ణ
దైవపాయనుం ⁴డఖిలధర్మమూర్తి ⁵నిత్యసత్యవచనుండు నానియోగంబున
నీ యనుమతంబున భవద్భాగ్యతృప్తక్షేత్రంబుల యందు సంతానంబు వడయు
ననిన నమ్మహర్షి కీర్తనంబు విని భీష్ముండు కరకమలంబులు ⁶మొగిచి

236 1. నీకును — ఋ.న. 2. భుజులద్ధ — ద.చ.య. 3. విల్లిన — కొన్ని ప్రతులు. 4. పరులు పసుధాదీశా — ర.

237 1. జవసత్త్వ సంపన్నుండును — ఔ.ట.న.ర.వ 2. బ్రాహ్మణులరుల — న.

238 1. నియతాత్మ — ఎ.ఐ.క.గ.బ.య.ర. 2. బ్రహ్మ — వ.

239 1 కొండుకనాఁడు దనకన్యయై — వా.శ. 2. నీకుంబని — ర; మీ కుంబని — య. 3. నన్ను — ఐ ద బ.య.ర; ల ప్రతిలో లేదు. 4. డఖిల లోకపూజ్యుం డఖిల ధర్మ — ఇ.చ.వీ.శ.మ.న. 5. నిత్య — పెక్కింట లేదు. 6. మొగిచ్చి — ఈ ఖ.

వ్యాసభట్టారకుఁ డున్న ⁷దిక్కునకు మ్రొక్కి తొల్లి జగంబు లుత్పాదించిన
యాచిమబ్రహ్మకుం గలసామర్థ్యంబు గల చేదవ్యాసుం డిక్కురువంశంబుఁ
⁸బ్రతిష్ఠించునది యెల్లవారికి నభిమతంబ యచిన సత్యవతి కురువంశోద్వహ
సార్థంబు పారాశర్యుం దలంచుడు నాక్షణంబ

240 ఉ. నీలగిరింద్రశృంగ¹మున నిర్మలమైన సువర్ణవల్లరీ
జాలమువోని పింగళవిశాలజటాచయ మొప్పఁగా వచ
శ్శ్రీలలితుండు వచ్చి నిలిచెన్ హరినీల వినీల విగ్రహం
రాళ రుచుల్ వెలంగఁగ బరాశరసూనుఁడు తల్లిముందటన్.

241 వ. సత్యవతియును బెద్దకాలంబునకు వచ్చిన యా ప్రథమపుత్రు నతిహర్షంబునం
గొంగిలించికొని యవిరళ¹పయోధారల నానందశాష్పధారలం జేసి యభి
షేకించుచున్న నమ్మునివరుండును దల్లి శాష్పజలంబులు దుడిచి యభి²వాద
నంబు సేసి పురోహిత పురస్కర భూసురవరులతో ³విధిపూర్వకంబుగా
భీష్ముండుసేసిన యర్హుది పూజలు సేకొని సుఖానీనుండై యున్న నమ్మహా
మునిఁ గుశలం బడిగి సత్యవతి యిట్లనియె.

242 క. జనకునకును స్వామిత్యము, ¹తనయోద్దేశమునఁ గలిమి తధ్యమయది య
జ్ఞనినికిఁ గలుగున కావునఁ, జనుఁ బనిఁ బంపంగ నిన్ను జననుత నాకున్.

న ర వ. 7 దిశకు — ఆమ; దిక్కుమొగంబై — య; దిక్కునకు
మొగంబై — గ. 8 బ్రతిష్ఠించుట యెల్లవారికి — ల.న; ప్రతిష్ఠాపించుట —
చ.వీ శ ప; ప్రతిష్ఠ సేయుట — మ

240 1 మన — వ.

241 1. పయోధర — పెక్కింట లేదు; పయోధర — వా. పయోధారల — వీ.శ.ష.
కొన్ని ప్రతులు. 2. వందనంబు — బ.డ ద.బ.మ.ర. 3. విధిపూర్వకంబుగా —
కొన్నింట లేదు.

242 1. తనయుని దెసఁగలిమి వినఁగఁదధ్యమదియ — ఋ.చ వీ.శ.ష.

- 243 చ. అనుపమరాజ్యసంపదకు నర్హుఁడు వంశము ¹విస్తరింప నో
పిన సుచరిత్రుఁ డీసుతుఁడు భీష్ముఁడు దొల్లియుఁ దండ్రికిం బ్రియం
బనఘుఁడు సేయుచుండి నిఖిలావనిరాజ్యనివర్తనంబునుం
దనరఁగ బ్రహ్మచర్యమును దాల్చె జగద్విదిత ప్రతిజ్ఞఁడై .
- 244 క. ఈయన్వయ విచ్ఛేదము, నీయెఱుంగనియదియె సన్ము¹నిస్తుత జగముల్
నీయంద ²నిలిచినవి గా, వే యిక్కాలత్రయ ప్రవృత్తులతోడన్.
- 245 క. ధృతి నీయను¹జుండై వి, శ్రుతుఁడైన విచిత్రవీర్య సుశ్లేతములన్
సుతులం బడయుము కులమవి, రత²సంతతి ³నెగడ దేవరన్యాయమునన్.
- 246 క. నీకారణమున వంశ మ, నాకులమై నిలుచుటయుఁ దిదాపులుఁ బ్రజలున్
శోకభయంబులు విడుతురు, నాకురు భీష్మునకుఁ గడు మనఃప్రియ ¹మెనఁ
గున్.
- 247 క. అని సత్యవతి నియోగిం, చిన వేదవ్యాసుఁ డట్ల చేయుదు ¹నిది యెం
దును గల ²ధర్మమ యెప్పుడు, వినఁబడు నానాపురాణ ³వివిధశ్రుతులన్.
- 248 వ. ఇక్కాశీరాజ దుహితలయందు ధర్మస్థితిం బుత్తోత్పత్తిఁ గావించెద వీరలు
నాచెప్పిన ప్రతంబొక సంవత్సరంబు సేసి శుద్ధాత్మలగుదురేని సత్పుత్రులు
పుట్టుదు రనిన సత్యవతి యిట్లనియె.
- 249 క. ప్రకటముగ వంశ¹విస్తా, రకులగు పుత్త్రకులఁ జెచ్చెరం బడయు మరా
జకమయిన ధారుణీప్రజ, ²కొక నిమిషం ³బయినఁ ⁴బ్రకృతి నుండఁగ లావే.

243 1. విస్తరింప - ఆ ఇ.ప.ఐ.మ.ర.స.

244 1. నీశ్వర - ఋ.ఐ.భౌ గ.త వ. (అఖండయతి) 2. పుట్టినవి - ఋ.య.

245 1. జుడుగడు విశ్రుతు - ట.ర. 2. సంపద-న. 3. నెసగ - కొన్ని ప్రతులు.

246 1. మెనఁగన్ - వా.శ. కొన్ని ప్రతులు

247 1. నది - కొన్ని ప్రతులు 2. ధర్మమ యనియును - మ. 3. వివిధ స్మృతులన్-ఆ.ఊ; విశ్రుతకథలన్ - ఐ.

249 1. నిస్తారకు-ఇ.ఋ ఉ.త.మ.ల.స. 2. యొక-ఇ చ.ద.ల.పి.శ.ష; లొక - ఎ.ప.భౌ.త. 3. జేని - పెక్కు ప్రతులు. 4. బ్రతికియుండంగలరే- కొన్ని ప్రతులు

- 250 చ. అవని యరాజకం బయిన యప్పుడ భూప్రజయందు సర్వధ
 ర్మువులు దొలంగు దేవమునిముఖ్యులు వాయుడు ¹రోలి వృష్టి ²లే,
 దవు మఱి ³యర్హువుల్ దటుంగు ⁴నందురు గావునఁ గాలయాపనం
⁵బవితథవాక్య చేయక ⁶నయంబున రాజ్యము నిల్పు మిత్తటిన్.
- 251 క. ¹దయ నీచే నుత్పాదితు, లయినసుతులు దమ్మెటుంగునంతకు భీష్ముం
 డయనయశాలి సమర్థుం, డయి చేకొని రాజ్యభార ²మారయుచుండున్.
- 252 వ. అని సత్యవతి కృష్ణద్వైపాయను నియోగించి ఋతుమతియు శుచిస్నాత
 యునై యున్న యంబికకడకుం జని ¹క్షేత్రజ్ఞుండైన వాడు సుపు
 త్రుండు గావున ధర్మ్యుంబైన ²విధానంబున నీవు రాజ్య³ధురంధరుండయిన
 కొడుకుం బడసి భరతవంశంబు నిలుపు మెల్లధర్మంబుల కంటెఁ గులంబు
 నిలుపు⁴టయు మిక్కిలి ధర్మంబు నేటిరాత్రి నీకడకు దేవరుండు ⁵వచ్చుం
 దదాగమనం⁶బుఁ బ్రతీక్షించి ⁷యుండునది యని కోడలి నొడంబఱిచి
 యనేకసహస్ర⁸మహీసురులను ⁹దేవతలను ¹⁰ఋషులను నిష్ట¹¹భోజనంబు
 లం ¹²దనిపి యున్న నారాత్రియందు.
- 250 1 రోపి — ర.ల.స. కొన్ని ప్రతులు. 2 లేఁతవు — మ. 3. యగ్గువుల్ — స.
 4 నంద్రది గావున — ఆ.ఈ.స 5. బవితర — య. 6. రయంబున —
 ఉ.చ.త.వీ.శ.ష.
- 251 1. దయచే నీయుత్పాదితు — ర. 2. మరయుచు నుండున్ — అ.ఈ.ఉ.బౌ.
 ఖ.జ.బ.య.వ; మంతయు సరయున్ — ర
- 252 1. క్షేత్రజ్ఞుండైన — వా. కొన్ని ప్రతులు 2. విధంబున — ఊ.డ.ద.మ;
 వివయంబున — య. 3. భారధురంధరు — కొన్ని ప్రతులు. 4. టయుత్తమ
 ధర్మంబు — ఏ.ఖ. 5. వచ్చుంగావున దదాగమ — ఆ.ఇ.ఖ.మ.ల.వీ.శ.ష.
 6. బచేక్షించి — కొన్ని ప్రతులు. 7. యుండుమని కోడలి — ర. 8. మహీసుర
 వరులకు, దేవతలకు — ర.స. 9. ఋత్విజులను దేవత — ఏ.బ.ట.న.బ.
 10. ఋషులను — పెక్కింట లేదు. 11. భోజనారాధనల — ర.వ.
 12. దుష్టినినిపి యున్నంతనారాత్రి — ర.స

—: ధృతరాష్ట్ర పాండురాజు విదురుల జననము :-

సం. 1-100-4

253 క. తివిరి సుతజన్మ ¹మెన్నం,డవునొకొ దేవ²రునివలన ననుచును నవవ
ల్లవ కోమలాంగి ³యంబిక, ధవళేక్షణ విమలశయనతలమున ⁴నున్నన్.

254 మధ్యాక్కర. అవసరజ్ఞు¹డయి వ్యాసు²డేతెంచె నంత నత్తపసి
³కవల గడ్డంబును గవలజడలును గవలకన్నులును

253 1. మెట్టిండవు — వా.శ. 2. రునికరుణ — కొన్ని ప్రతులు ; రుడు
నాకు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు 3. యంతట — ఈ. 4. నుండెన్ —
కొన్ని ప్రతులు.

254 1. దైవవ్యాసు — ప. 2. డరుదెంచె — ను 3. గవురుగడ్డంబును — స;
కపిల.....కపిల.....కపిల (ప్రాస?) అస్యధిక్ సంఖ్యాక తాళవత్ర ప్రతులు.
కవలగడ్డంబును, గవల జడలును మొదలైనవి ఇచ్చట కపిల గడ్డము అను పాఠము
గ్రహించినచో వైరిసమాసమగుటయే కాక ప వ ప్రాస యేర్పడుచున్నది.
ఇది నన్నయకు సమ్మతమగునో కాదో నిర్ణయించుట కాధారము లేదు తాళవత్ర
ప్రతులన్నియును, శ.ప. ప్రతులును కపిలగడ్డము అను పాఠమునే గ్రహించినవి
'కవల' కపిలశబ్ద వైకృతమని శబ్దరత్నాకరము.

కాని ప్రాచీన శాసనము లందు కపిలగోవు అనుటకు కవల అను రూపము.
వినవచ్చును. వేగవిరాళు వంటి రూపములు కాన్పించుచున్నవి. దీనినిబట్టి కపిల
శబ్దమునకు కవల రూపము ప్రాచీనమైనది కలదు. నన్నయ యీ కవల
రూపము నిచ్చట వాడెనని సరిపుచ్చుకొనవలెను.

మఱియొక సందర్భమునందు కపిల శబ్దమును నన్నయ ప్రయోగించెను అమల సువర్ణ
శృంగ (1-15) ఇత్యాది పద్యము నందు కపిలంబగు గోశతంబు అని ప్రయోగము
కన్పించుచున్నది. ప,వ లకు అభేదవర్గయతిని అప్పకవి యంగీకరించెను. సంధిగత
మైనప్పుడు గసడదవా దేశముచే ప,వ లకు ప్రాస యంగీకరింపబడినది. అట్టిచో
ప,వ లకు అభేదవర్గనియతిచే క్యాచిత్యమైన ప్రావయుండెనేమో తెలియదు.
గవురు గడ్డంబును అను పాఠమును వినవచ్చుచున్నది. (అముద్రితగ్రంథ చింతా
మణి, సంపుటము 16, సంచిక 2 పుట 17 సం 1903) ఇచ్చట సంస్కృత
మూలము నందు భిన్నవిశేషణములు వాడబడియున్నవి. తస్యకృష్ణస్యకపిలాం
జటాం దీప్తేచ లోచనే బిభ్రూణి చైవ శృగ్రూణి దృష్ట్వా దేవీన్య మీలయత్
నన్నయ కూడ ఇదేమార్గము నవలంబించి భిన్నవిశేషణములను వాడెనని భావించ
వచ్చును. అప్పుడు గవురుగడ్డము, కపిలజడలును, కపిలకన్నులును అని
నన్నయ ప్రయోగించి యుండెనని ఊహింపవచ్చును

⁴దవిన యన్ను వ ⁵నల్ల నెన దీర్ఘ పుందరువును జూచి

⁶యువిద గన్నంగవ ⁷మొగిచి దెఱవక యుండె భయమున.

255 వ. కృష్ణద్వైపాయనుండును దానికిం ¹బుత్త²దానంబు³సేసి యీ⁴యంబిక
యందు బలపరాక్రమ⁵వంతుండయిన కొడుకు పుట్టువాఁడు మాతృదోషం
బున ⁶సంధుం డగు ననిన విని విషణ్ణచి త్తయయి సత్యవతి వెండియుం
గృష్ణద్వైపాయనుం బ్రాప్తించి యింక సంతాళిక యందొక్క ⁷కొడుకుం
బడ⁸యుమని నియోగించిన నెప్పటియట్ల యమ్మునివరుండు సంతాళిక
కడకుం జనిన ⁹నదియుం దనవేషంబునకు వెఱచి వెల్లనై యున్న నక్కో
మలికిం బుత్తదానంబు సేసి యీ యంతాళిక ¹⁰యందు మహా¹¹బలపరాక్రమ
గుణవంతుడు ¹²వంశకరుండు నగు¹³పుత్తు¹⁴ండు పుట్టువాఁడును మాతృ
దోషంబునఁ బాండుదేహుం డగు నని¹⁵చెప్పి యరిగిన.

256 క. బలవన్మద నాగాయత, ¹బలయుతుఁడు సుతుండు పుట్టెఁ బ్రజ్ఞాచతుం
డలఘుఁడు ధృతరాష్ట్రుం డా,లలనకు సంబికకుఁ గురుకులప్రవరుండై .

257 క. అంతాళికకును గుణర,త్నాంబుధి ¹పాండురవిరాజితాంగుఁడు ప్రభవిం
చెం పాండురాజు కురువం,శంబు ²ప్రతిష్ఠింప ధర్మ³సర్వజ్ఞుండై .

4. దపసి—కొన్ని ప్రతులు ; దవిలి — ఆ. ఐ. ఔ. ఖ. త ; దివిరి — ర. 5. నల్లని
దీర్ఘతనువు జూచి — కొన్ని ప్రతులు. (గణము తక్కువ) 6 యువతి —
అ. ఆ. ఇ. ఋ. ఖ. మ. య వ 7. మోడ్చి — ఆ. ఔ. న వ ; మూసి — త

255 1 బుత్తదానంబు — స. 2. సేసివచ్చి — న 3. యంబికకు — పెక్కు
ప్రతులు 4 సంపన్నుండైన — ఏ. ఔ. ఋ. ఖ. త 5. జాత్యంధుం — బ
6 కొడుకు రూపగుణ వంతుంబడయు — స. కొన్ని ప్రతులు. 7. యవలయునని —
ఆ. ఇ. మ. 8. నదియును నమ్ముని వికృతవేషం — చ. ల. పీ. శ. ష ; నతని వేషంబు
చూచి — ఊ. న. ర. 9. కు — కొన్ని ప్రతులు. 10. బలపరాక్రమ — కొన్నింట
లేదు. 11. వంశకరుండు — కొన్నింట లేదు. 12. కొడుకు పుట్టెడు —
కొన్ని ప్రతులు ; మపుత్రుండు పుట్టు — చ. ఖ. ర. వీ. శ. ష 13. యెరింగించిన — మ.
256 1 బలవంతుడు — య ; బలుడగు సుతుడట్లు — ఆ. ఔ. మ ; బలయుతుడగు
సుతుడు — ఋ. ఐ. క. వ.

257 1. ధై ర్యుండు రాజితాంగుడు — య. 2. ప్రతిష్ఠిల్ల — కొన్ని ప్రతులు ; ప్రవర్తిల్ల —
ఋ. ఔ. లు ; ప్రవ ర్తిల్ల — త. 3. సర్వజ్ఞుండై — ఇ. ఊ. ఐ. ట ; శాస్త్రజ్ఞుండై — అ. ఏ. ఖ ;
తత్త్వజ్ఞుండై — డ ; సర్వస్వుండై , సంయుక్తుండై , సంవంతుండై , సంచితమతియై,
సంపన్నుండై , సత్యవ్రతుండై , సామగ్రుండై — స ; సారూప్యుండై — మ.

258 వ. ఇట్లు క్రమంబునం బుట్టి పృథ్వీరాష్ట్రపాండుకుమారులకు ¹బ్రాహ్మణ సమేతుండై భీష్ముండు జాతకర్మాదిక్రియ లొన²రించి సంత నాంబికేయు జాత్యంధుం జూచి దుఃఖతయయి సత్యవతి ³వెండియుం బారాశర్యుం ⁴దలంచుడు ⁵నాటణంబ యమ్మునివరుండు వచ్చి పనియేమి యని ⁶యన్న నీయంబికకుఁ బ్రథమపుత్తు యంధుం డయ్యెనింక నొక్కకొడుకు రూపవంతుం ⁷బడయుమనిన ⁸నది నియతాత్మ యగునేని సుపుత్తుండు పుట్టు ననవుడు సత్యవతి తొల్లింటియట్ల కోడలి ⁹నియోగించిన ¹⁰నక్కోమలి యమ్మునివరు విక్రమ¹¹వేషరూపగంధంబుల కోపక రోసి తన¹²దాని ననేకభూషణాలంకృతం జేసి ¹³తన శయనతలంబున నుండం బంచిన వ్యాసభట్టారకుండు వచ్చి దాని¹⁴చేసిన యిష్టోపభోగంబులం ¹⁵దుష్టుండై దానికిం బుత్త్రుదానంబు సేసిన.

259 ఆ. చండ¹కోపుఁ డయిన మాండవ్యమునివరు, శాపమున జనుండు ²సంభవిల్లె విదురుఁడనఁగ ధర్మవిదుండు పారాశర్యు, వీర్యమునను ³నవార్య వీర్య బలుండు.

260 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వైశంపాయనుఁ కిట్లనియె.

258 1 బ్రాహ్మణ సమ్మతంబున — పెక్కు ప్రతులు ; బ్రాహ్మణాను సుతంబున — గ్ని.చ.ల.వీ ; బ్రాహ్మణ సహితుండై — అ.బౌ.ఖ.త ; బ్రాహ్మణ సమ్మతంబున — మ ; బ్రాహ్మణ సమ్మతుండై — ఐ.ట.ట.న.బ.య.వ 2 రించెనంత — పెక్కు ప్రతులు. 3 వెండియు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. దలంచుటయు — కొన్ని ప్రతులు ; దలంచిన — కొన్ని ప్రతులు. 5 నవ్వుడమ్ముని — కొన్ని ప్రతులు. 6. యడిగిన — చ.జ.ట.వీ.శ.ప. 7. బడయవలయుననిన — కొన్ని ప్రతులు. 8. నది — వా. లో లేదు. 'శ' లో 'ఇది' యని యున్నది 9 నియమించిన — అ.బు.ఐ.గ.ట.త ; నియమించె — టా. 10. నక్కోమలియున — ఎ, నదియును — కొన్ని ప్రతులు ; నమ్ముదితయు — న. 11. వేషంబున కోపక — పెక్కు ప్రతులు 12. దాది — కొన్ని ప్రతులు ; దానికూతు — ఐ.ట.వ. 13 యాశయన — పెక్కు ప్రతులు. 14. తోడ నిష్టో — టా. కామోప భోగేన తునతస్యాం తుష్టిమగాదృషిః — సం. 1-100-25. 15 దృష్టుండై — కొన్ని ప్రతులు ; సంతృప్తుండై — కొన్ని ప్రతులు.

259 1. కోపియైన — మ. 2. సంభవించె — పెక్కు ప్రతులు. 3. భువిన వార్యబలుడు — వా.

—: మాండవ్యోపాఖ్యానము :-

సం. 1-101-1

261 ఆ ¹సకల జీవరాశి సుకృత దుష్కృత ఫల,²మరసి నడుపుచున్న యట్టి ధర్మః³డిందు శూద్ర యోనియందు మాండవ్యుచే, శస్తు⁴డై యదేల సంభవించె.

262 వ. అని యడిగిన ¹వానికి వైశంపాయనుం డిట్లని చెప్పె మాండవ్యుండను బ్రహ్మర్షి దొల్లి మహివలయంబునం గలతీర్థంబులెల్ల ²నేకాంతచారి యయి నేవించి యొక్కనగరంబున కెడ³గలుగ ⁴నడవిలో నాశ్రమంబు గావించి తద్వారవృక్షమూలంబున నూర్ధ్వజాహుం డయి మౌనవ్రతంబునం దపంబు నేయుచున్న నన్నగరంబు రాజనర్థంబు ⁵ముచ్చిలికొని మ్రుచ్చు లారె కులచేత ⁶ననుభావ్యమానులై మాండవ్య సమీపంబు⁷నం బాటి యయ్యా శ్రమంబు⁸లో డాగిన వారి వెనుదగిలి వచ్చిన యారెకు లమ్మునింగని రాజధనాపహారులయిన చోరులు నీ⁹యొద్దన ¹⁰పాటి రెటవోయి రెటుంగుడేని చెప్పమనిన నమ్ముని మౌనవ్రతుండు గావునఁ బలుకకున్నం ¹¹గినిసి యయ్యాశ్రమంబు¹²లోఁ జొచ్చి వెదకి ధనంబుతోడ నామ్రుచ్చులం బట్టికొని.

261 1. ఈ పద్యమునకు బదులీవచనము 'బ' ప్రతిలో కలదు — సకలలోక ధర్మ మూర్తియైన యముండు శూద్రుండై పుట్టుటయు మాండవ్యముని వరుండు శాపంబిచ్చుటయు నాన తిమ్మనిన వానికి. 2. మెఱిగి..... యిట్టి — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; మరసి — బ.క.జ.ద. 3. డిందు — పెక్కు ప్రతులు; డొంద — వా. 4. డగుచు నేలసంభవించె — ఋట

262 1. జనమేజయనకు — కొన్ని ప్రతులు. 2. నేకాంతచారి — పెక్కు ప్రతులు; నేకచారి — వా.శ. 3. గలుగు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 4. నడవిలో — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5. ముచ్చిలి కొనిపోయి — ఆ ఇ.మ; ముచ్చిలి కొనిపోవుచు — న; ముచ్చిలి కొనివచ్చి — ఋ.వ.ల.ర. 6. ననుగమ్య మానులై — ఊ.ఋ.ట.ర; ననుచోద్యమానులై — న. 7. నకుం — ల.ఉ.ఓ.న. 8. సొచ్చిన — ఐ. 9. యొద్దకు వచ్చి పారి — గ. 10. పారిరి వారెట — ఆ.ఇ.ఁ.ఐ.ట 11. గినిసి—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 12. సొచ్చి — పెక్కు ప్రతులు.

- 263 ఆ, తాన ¹చోరులకును దాపికాడై వేష,ధారి మిన్న ²కేని తపము సేయు చున్నయట్టు వలుక కున్న వాడని యెగ్గు,లాడి యారెకులు నయంబులేక.
- 264 వ. మాండవ్య నామ్రుచ్చుల ¹తోన ²కట్టికొని వచ్చి రాజునకుం జూపి ధనం బొప్పించిన రాజు నామ్రుచ్చులం జంపించి తపోవేషంబున ³నున్న మ్రుచ్చని యమ్మాండవ్యనిఁ బురంబు ⁴వెలుపలశూల ⁵ప్రోతుం జేయించిన.
- 265 క. మునివరుఁ డట్లుండియుఁ దన,మనమున నతిశాంతుఁడయి ¹సమత్వమునఁ దప మ్మొనరించె ²ననశనుం డ,య్యును బహుకాలంబు ప్రాణయుక్తుఁడగుచున్.
- 266 వ. ఇట్లు శరీరదుఃఖంబు దలంపక తపంబు సేయుచున్న యమ్ముని ¹తపంబు పేర్చికి మెచ్చి ²మహామునులు పడులయి ³రాత్రివచ్చి ⁴మునీంద్రా ⁵మహా తపస్వివై న నీకిట్టి దుఃఖంబు గావించిన వారెవ్వరని యడిగిన ⁶వారికి నమ్మాండవ్యుం డిట్లనియె.
- 267 తే. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి ¹నన్నడుగంగ నేల దీని,సుఖము దుఃఖంబు ²ప్రాప్తించు చోట వరుఁడు దగిలి తనకర్మవశమునఁ దనకుఁ దాన, కర్తగా కన్యలకు నేమికారణంబు.

263 1. మ్రుచ్చులకును — ఊల. 2. కేల — మ; కేమి — న.

264 1. తోడన్ — కొన్ని ప్రశలు. 2. పట్టుకొని — కొన్నిప్రశలు. 3. నున్నవా డితండును మ్రుచ్చని — న ; నున్నటువలె మ్రుచ్చని — మ. 4. వెలుపల — పెక్కుప్రశలు ; వెలి — వా ; సమీపంబున — న. 5. ప్రాప్తుం — కొన్ని ప్రశలు

265 1. శమత్వమున — ఎ.ఖ.ట త.ద.ప.బ.మ.ల 2. నచేశను డయ్యును — బ.

266 1. తపంబున కచ్చెరువంది — పెక్కు ప్రశలు. 2. మహర్షులు — కొన్ని ప్రశలు 3. రాత్రి — కొన్ని ప్రశులలో లేదు. 4. మునీంద్రా — పెక్కు ప్రశులలో లేదు. 5. యిట్టి మహాతపస్వి — వా శ. కొన్నిప్రశలు. 6. వారికి — పెక్కుప్రశులలో లేదు.

267 1. యుమున్ను నన్నేటి కడుగ — వ ; నన్ను నిల్లేల యడుగ — న. 2. ప్రాపించు — కొన్ని ప్రశలు

268 వ. అని యమ్మహోమునులతో మాండవ్యుండు పలికిన వలుకు ¹లన్న గరరక్షకులు విని వచ్చి రాజున ²కెఱింగించిన ³రాజునుం బఱతెంచి శూల ⁴ప్రోతుం డయి యున్న మాండవ్యునకు సమస్కరించి నాచేసిన యజ్ఞానంబు సహించి ⁵నాకుం బ్రసాదింప వలయునని శూలంబువలన నమ్మునిం ⁷బాచుచో నది ⁸పుచ్చరాకున్న దానిమొదలు ⁹మెత్తన తునిమించినఁ దత్కంతపార్శ్వంబునందు శూలశేషం బంతర్గతంబై యుండె దానంజేసి యాముని¹⁰యణి మాండవ్యుండు నా¹¹బరగుచు నమ్మహోముని ఘోర తపంబు నేసి యెల్లలోకంబులు ¹²గమించి యొక్కనాడు యముని పురంబునకుం జని ¹³ధర్మరాజున కిట్లనియె.

269 క. దండధర యిట్టి దారుణ, ¹దండమునకు నేమిదుష్కృతముఁ జేసితి ను గ్రుండ వయి తగనిదండము, ²దండింపఁగ బ్రాహ్మణుండఁ దగునే³నన్నున్.

270 వ. అనిన మాండవ్యునకు ధర్మరా జిట్లనియె.

271 క. ¹సౌలయక తూనిఁగలం గొఱ్ఱులఁ బెట్టితి నీవు నీచిఱుతకాలము త త్ఫలమిప్పు డను²భవించితి, తొలఁగునె హింసాపరులకు దుఃఖప్రాప్తుల్.

268 1. లు విని నగర — ఇ మ 2. కుంజెప్పిన — పెక్కుప్రతులు, 3. రాజును భీతాత్ముండై పరతెంచి — న 4. ప్రాప్తుండై యున్న — పెక్కుప్రతులు, ప్రాపితుండై యున్న — మ. 5. నన్నుం గరుడింపవలయు — మ; నాకు బ్రసన్నుండవు గావలయు — ఆ; నాకు గృహదృష్టి బ్రసాదింపవలయు — ఋ; నన్నుగ్రహింప వలయు — ఖ 6. ననిపార్థికించి — కొన్ని ప్రతులు. 7. బాచుచో — ఆ.ఖ.త 8. పాప — త 9. మెత్తన — ర. 10. మాండవ్యుండు — వా; యాణి మాండవ్యుండు — ఔ.చ.శ అణి మాండవ్య ఇతి చ తతో లోకేషు కధ్యతే — (1-101-21) 11. బరగెనట్టి యమ్ముని — కొన్ని ప్రతులు. 12. జరియించి — పెక్కు ప్రతులు. 13. సమవర్తి — ర.

269 1. దండమునకేమి — ఋయ. 2. దండించితి — అ.ఉ.ఊ.ఐ.జ. 3. నీకున్ ఆ.ఇ.డ.

271 1. సౌలయక — స. పెక్కుప్రతులు; సౌలగెడు — య 2. భవింపక — కొన్ని ప్రతులు

272 వ. అనిన విని మాండవ్యుం డలిగి జన్మంబు మొదలుగాఁ ¹బదునాలుగు వత్సరంబులు ²దాఁటునంతకుఁ బురుషుండు ³బాలుండు వాఁడెద్దిసేసినఁ బాపంబుం ⁴బెద్ద⁵పొరయండు వానికి నొరులెగ్గు⁶సేసిన బాతకు లగుదు రిది నా చేసిన మర్యాద ⁷నీ విట్టి ధర్మంబు దలంపక బాల్యంబున నల్పదోషంబుఁ జేసిన నాకు బ్రాహ్మణోచితంబు గాని క్రూరదండంబు ⁸గావించిన వాఁడవు మర్త్యలోకంబున శూద్రయోనిం బుట్టుమని శాపం⁹బిచ్చుటం జేసి వాఁడు విదురుండై పుట్టె.

273 క. అని మాండ¹వ్యాఖ్యానము, జనమేజయునకు ²నుదారచరితునకుఁ బ్రియంబునఁ జెప్పెను వై శంపా, యనుఁ ³డవితథ పుణ్య⁴వచనుఁ డనికడు⁵భక్తిన్.

—: అశ్వాసాంతము :—

274 క. సత్యాశ్రయ కులశేఖర, నిత్యోదయ ¹రాజరాజనృపసుకవిజనస్తుత్య మహాగుణ విమలా,దిత్యాగ్రతనూజ ²విమలధీరమణియా.

275 ద్రుతవిలంబితము. త్రిభువనాంకుశ దీప్తనిధి సమ,స్త భువనాశ్రయ ధర్మధురంధరా శుభయశఃపరిశోభిత పూర్వది,క్రృభువలీన కృపారస బంధురా.

272 1 బండ్రెండు — కొన్ని ప్రతులు. 2. దాఁకఁ బురుషుండు — స కొన్ని ప్రతులు. 3. బాలుండు కాడె — ట ద.ర , బాలుండు గావున — ఉ. 4. పెద్ద — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5 పొరయకుండు — కొన్ని ప్రతులు. 6. సేసిరేసి — ఇ బు బ.మ. 7. దీనిందలంపక — కొన్ని ప్రతులు. 8 దండించిన — పెక్కు ప్రతులు 9. బిచ్చుటయు నదికారణంబుగ — ఇ.ను.

273 1. వ్యునిచరితము — గ 2 నుదాత్త — ఊ. 3. డవిరళ — ఖ.డ.త.న.బ. వ ; డవిరత — ఆ.ప.మ. 4. హృదయుడయి — న ; మూర్తియై — ఊ ; చరితుడయి — కొన్ని ప్రతులు. 5. ప్రీతిన్ — కొన్ని ప్రతులు.

274 1 ధర్మసకల నృపసుకవిజన — ఓ.గ. 2 విపుల — ఆ.ఇ.బౌ.ట బ.మ ; చతుర — న ; విక్రమాదిత్యనిభా — బ.డ.

గ ద్య ము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం

¹దాదిపర్వంబునం ²గౌరవపంశ కీర్తనంబును గంగాశంతను సమాగమం

బును వసూత్పత్తియు ³స్వర్గగమనంబును దదంశసంఘాతంబున

గాంగేయుజన్మంబును దద్రాజ్యనివర్తనంబును బ్రహ్మచర్య

వ్రత ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనంబును ⁴సత్యవతివివాహంబును

జిత్రాంగద విచిత్రవీర్యుల జన్మంబును జిత్రాంగద

మరణానంతరంబున భీష్ముండు విచిత్రవీర్యు

రాజ్యంబున నిలుపుటయు విచిత్రవీర్యుని

వివాహంబును వానిపరోక్షంబునఁ గృష్ణ

ద్వైపాయనువలన ధృతరాష్ట్ర పాండు

రాజుల జన్మంబును⁵మాండవ్యశాపం

బున విదురుజన్మంబును నన్నది

చ తు ర్థా శ్వా స ము.

[గద్యము] 1. దాదిపర్వంబునందు శాకుంతలోపాఖ్యానంబును తొరవ — ర. 2 తొరవ — పెక్కుప్రతులు 3. స్వర్గాగమన నిమిత్తంబును — ఎ.బె.య.ర. 4. సత్యవతి వివాహంబును — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. నాణి మాండవ్యోపాఖ్యానం సంబంధం — పెక్కుప్రతులు

శ్రీమదాంధ్రనుహాభారతము

ఆదిపర్వము - పంచమాశ్వాసము

- 1 శ్రీనాథమూర్తి విబుధ వి, ధాన మహా¹దానతర్పితద్విజవర ²వేం
గీ నాథ పార్థనిభ యభిమాన మహార్ణవ మహేంద్రమహిమాతిశయా.

—: ధృతరాష్ట్ర పాండుకుమారులు పెరుగుట :-

సం. 1-102-1

- 2 వ. అక్క¹థకుండు శానకాదిమహామునులకుం జెప్పె నట్లు ధృతరాష్ట్ర
పాండు²విదురులు ³భీష్మాభిరక్షితు⁴లై పెరుగుచు నుపనయనానంతరం
బున ⁵నద్యయనం ⁶దొనరించి రాజవిద్యల యందు జితశ్రము⁷లై యున్నంత.

- 3 సీ. అమరాపగా ¹సుతు ననుశాసనంబురఁ గౌరవరాజ్యంబు గడు ²వెలుంగెఁ
గురుభూము లుత్తర³కురువుల ⁴కంచెను నధికలక్ష్మీయుక్తి నతిశయిలై

- 1 1. వాస—ఈ. 2. వేంగీ — బు.బౌ.డ.త.బ. వేగీ — గృ.వీ.శ.ప. వేగీనాథ —
వా. * శ్రీనాథ శబ్దమందలి థ కారము ద్వితీయ చతుర్థ రూపము
కలది — భాకూ.

- 2 1. థి — పెక్కు తాళప్రత ప్రతులలో 'కథికుడు' అనియే యున్నది. కితల్
నిఘంటువు నందిట్టి రూపము కలదని తెలియుచున్నది 2. రాజులు — పెక్కు
ప్రతులు; ధృతరాష్ట్రండును పాండురాజును — ఎ.మ.య; పాండురాజ విదు
రులు — భాకూ. ర, 3. భీష్మాది — ర. 4. లైయుప — పెక్కు ప్రతులు;
లై పెరుగు — గి.శ.ప. (అరసున్న లేనిరూపము) 5. వేదాధ్యయనం — అ.
6. దొనరించి — ఎ.ప. 7 లై పెరుగుచున్నంత — పెక్కు ప్రతులు; పెరుగుచున్న
ఇ.ఈ.ఉ.బ.జ.డ.వ.మ.ర. కూలంకష వ్యాఖ్య ఇచ్చట మూలమును ఉటంకించినది.
సంస్కారైః సంస్కృతాస్తే వైపుతై రధ్యయనేనచ ధృతరాష్ట్రేశ్చ పాండుశ్చ విదు
రశ్చ మహాయశాః విదురుడుదాసీ పుత్రుడై నప్పటికి రాజేలనుట.

- 3 1. మాను—ఓ.ఓ.ఖ.జ.వ. 2. వెలుంగె— పెక్కుప్రతులు; వెలింగె — వా.వీ. మున్నగు
ప్రతులు. 3. కురు దేశముల కంచె నధిక — ఎ.న.ర.వ.వీ. 4. కంచె నత్యధిక —

ధర్మాభిసంరక్షితం బైన భూప్రజ⁵ కేంతయు⁶ నభివృద్ధి యెసగు చుండె
వలసిన⁷ యప్పుడు వానలు గురియుట నస్య⁸ సమృద్ధి ప్రశస్తమయ్యె

ఆ. ¹⁰బాలుసేపె బుష్పఫలభరితంబులై, తరువనంబు లొప్పె ధర్మకర్మ
¹¹నిరతి జేసి కరము ¹²నెమ్మితో నన్యోన్య, హితము¹³ జేయుచుండి

రెల్లజనులు.

4 మ. అమలాచారపవిత్రభూసురవరేణ్యాగార పుణ్యప్రదే
శములం దధ్యయనారవం¹బు విధివత్సాహోస్వధాస్వస్తిశ
బ్దములున్ మంగళతూర్య ఘోషములు నుద్యత్కృతు² కాశీర్నినా
దములున్ రమ్యతరంబు లయ్యె ధరణిం దద్రాజ్య³ సంవృద్ధితో⁴.

5 వ. ఇట్లు ¹బ్రహ్మాత్తరంబుగా బ్రజావృద్ధియు ²సస్యసమృద్ధియు ³నగుచుండ
నాంబి⁴ కేయు ధృతరాష్ట్ర⁵ రాజ్యాభిషిక్తుంజేసి భీష్ముండు దనకు⁶ విల్లును
⁷విదురుబుద్ధియును⁸ సహాయంబులుగా రాజ్యంబు⁹ రక్షించుచున్నంత.

చ.ప.ల.శ.ష. 5. కెల్లను—య. 6. నమరాగమె—బ 7 యప్పుడ — సూ
కొన్ని ప్రతులు. 8. యంగ — ర. 9. సంపత్తి — ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఎ.గ్ని.చ.ట.డ.
ప.ద.మ.ర.ల.వీ.శ.ష; సంపదలు — న.య. 10 బాండ్లుసేపె — అ.ఇ.బ.ఓ.ట.
త.ల.న.శ; పాంక్తుసేపె — భా.కూ. పాంక్తు రూపమును గూర్చి ఈ వ్యాఖ్య
యందు చర్చింపఁబడినది; పాడిసేపె — వా.శ. మున్నగు ప్రతులు; బాలుసేపె—
ఏ.జ.డ.ద.ప.మ.ర; పాడిగలిగె — య. 11. నియతి — ప 12 నియతితో — య.
13. గోరుచుండిరెల్ల — బ.

4 1. బునువిధి స్వాహా — కొన్ని ప్రతులు; బులువిధి — కొన్ని ప్రతులు; బులువషట్
స్వాహా — న.శ. 2. కాక్టిర్ణ—ఆ.ర. 3. సమ్ముద్ధి—య; బుద్ధి- Prosperity.

5 1. ధర్మాత్తరంబుగా — న.శ. ధర్మాత్తర మవర్తత — మూలము. బ్రహ్మాత్తర
మనియు గలదు 2. రాజ్యాభివృద్ధి — పెక్కు ప్రతులు 3. నెసగుచుండ —
ఆ.ఈ.ఉ.చ; నగుచుండె — ఎ.ఏ.జ; నగుచున్నంత — ర. 4. కేయుండైన —
ఆ.చ.ర.వీ.శ.ష; కేయుండగు — త.య. 5. రాజుం జేసి — కొన్ని ప్రతులు.
6. విల్లునమ్ములు — ఖ.ర. 7. బుద్ధియు విదురుండును — ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.బు.ఐ.ఓ.ట.
గ.ట.ప.య; విదురుండు తనకు బుద్ధి సహాయుండునుగా — ఔ; విదురు — క.
జ.డ.ద. లలో లేదు. 8. సహాయులుగా—ఐ.ట.య. 9. సేయుచు—ఔ.క.య

6 ఉ. ¹ఆయము గర్వమున్ విడిచి యన్య²పతుల్ పని³సేయ నిట్లు గాం
గేయ ⁴భుజాబలంబున ⁵నికృత్తవిరోధిసమాజుడై కుమా
⁶రాయితశక్తి ⁷శాలి ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యము సేయుచుండె న
త్యాయతకీర్తితోఁ దనకు హ స్తిపురం ⁸బిది రాజధానిగఁ.

7 వ. ఇట్లు రాజ్యంబు సేయుచు నారూఢయావనుండైన యా¹ధృతరాష్ట్రునకు
వివాహంబు సేయ ²సమకట్టి భీష్ముండు గాంధారవతి యయిన సుబలు
³కూతు గాంధారి యనుదాని ⁴నతిశయ⁵రూపలావణ్యశీలాభిజాత్యసమన్వితఁగా
త్రాహ్మణులవలన ⁶విని విదురున కిట్లనియె.

8 క. ఈవంశము విచ్ఛేదము, గావచ్చినఁ గులము ¹నిలువఁగా సత్యవతీ
దేవి వచనమున సంతతిఁ గావించెను వ్యాసుడను జగత్కర్త దయఁ.

9 క. ఈకులము ¹వివర్ధింపఁగ, నాకభిమత మేను వింటి నలినేక్షణ దా
నేకశతసుతులఁ బడయఁగ, నా కన్యక వరము ²వడసె ³నటె హరుచేతన్.

6 ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యాభిషిక్తుడైనట్లప్పుడు లభించిన మూలములందు లేదు ఇచ్చట
మూలమిట్లున్నది. ధృతరాష్ట్ర స్త్విచక్షుష్ట్యైత్ రాజ్యం సప్రత్యవద్యత పారస
వత్వా ద్విదురో రాజా పాండుర్య భూవహి ఆది - 109 అధ్యాయ - 20 శ్లో చిత్ర
శాలా ప్రమరణము. 1. ఆయత - ఔ.ఖ.చ.డ.త.య, ఆయత గర్వముల్
భాసం ర.స.శ, 2 నృపుల్ - ఇ.వ. 3. సేయుచుండ - ఉ.బు.ఐ.బ.గ.
బ.ర.వ; సేయనట్లు - ఒ.బె.య. 4. భుజాశ్రమంబున - అ.ఆ ఈ ఉ ఊ.ప.క.ఖ.
జ.ట.య; భుజాశ్రయంబున - ఐ.బ.ద.న.అ.క.క.సం 5. నివృత్త - అ.క.చ.జ.బ.య.
ఇచ్చటయతి విచార్యము; నికృత్త సమస్తవిరోధియై - క.సం. 6. రాయత - క.సం.
పెక్కు ప్రతులు; రాయత - ర.వ కొన్ని ప్రతులు 7. దాల్చి - ఔ. 8. బటు - వ.

7 1. ధృతరాష్ట్ర వివాహంబు - కొన్ని ప్రతులు. 2. దలంచి - ఓ.డ.మ.
3. కూతురుగా - పెక్కు ప్రతులు. 4. అతిశయత - భాసం. 5. రూపశీలా -
ఎ.ఔ.క.ట.డ.ద.ర.వ. 6. నెరింగి - మ.

8 1. నిలువగా - భాసం. పెక్కు ప్రతులు.

9 1. ప్రవర్ధింపఁగ - ఎ.ప.గ.ట.డ.న.ప.ర; మభివర్ధింపఁగ - బ. 2. గొనియె - ఊ;
గాంచెనట - ఔ. 3. నట - భాసం.

10 వ. కావున ధృతరాష్ట్రునికు గాంధారి¹ని వివాహంబు సేయుద²ము గాంధార³పతి మన⁴తోడి సంబంధమునకుం ⁵దగునని నిశ్చయించి సుబలుపాలికి⁶ దగు ముదునళ్ళం బంచిన సుబలుండును సుముఖుండై కురుకుల⁷ విస్తారకుం డయిన ధృతరాష్ట్రుండ యిక్కన్యకకు ⁸సర్వండు గావున నారాజునకు గాంధారి నిచ్చితి ననిన ⁹వాని ¹⁰బంధుజనంబు తెల్లఁ దమలో నిట్లనిరి.

11 తే. అంగములలోన మేలు త్తమాంగమందు, నుత్తమంబులు గన్నుల యుర్విజనుల కట్టికన్నులు లేవను ¹నదియకాక, యుత్తముఁడు గాఁడె, సద్గుణయుక్తి నతఁడు.

∴ ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారిని వివాహంబు సేసెనొనుట :-

సం. 1-103-10

12 వ. ¹అనిన వారి పలుకులు విని గాంధారి ధృతరాష్ట్రునికుఁ బితృవచనదత్తఁగాఁ ²దమ్మ నిశ్చయించి ³వాకుఁబతి యిమ్మహిపతియ కాని యొరు⁴ల నొల్లవని ⁵యప్పరమపతివ్రత పరపురుషదర్శనంబు ⁶పరిహరించి పతి కనుగుణంబుగా నేత్ర⁷పట్టంబున దననేత్రంబులు ⁸గట్టికొని యుండె నంత నక్కన్యం దోడ్కొని దాని సహోదరుండయిన శకుని మహావిభూతితో హస్తీపురంబునకు వచ్చిన ధృత

10 1. ని - కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. మగ్గాంధారపతియు - ర. 3. పతియును - న. 4. తోడివైవాహిక - పెక్కు ప్రతులు. 5. దగినవాడని - య. 6. దగు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 7. నిస్తారకుడు - ఋషిత. ర. శ. ష. స. 8. వరుండు - ఇ. వ. 9. వానికి - ఋ. ప. బ; అతనికి - ర. 10. బంధుజనంబు లిట్లనిరి - ఋ. ఔ. బ. ర.

11 1. నంత - అ. ఈ. ఉ. ప. క. ఖ. గ. త. బ. మ; నంతె - ఆ. ఇ. ఊ. ఎ. ఔ. ట. డ. య; టంతె - వా. శ. కొన్ని ప్రతులు, నదియ కాక - న.

12 1. అనువారల - ఓ. మ. 2. దన్నుమనంబున - బ; దనమనంబున - ఋ. 3. నాకు నీ జన్మంబున - బ. 4. లజ్జాడ - ఊ. ట. డ. ద. వీ. 5. యప్పరమ - ఊ. ఋ. ఐ. గ. జ. ట. డ. భాసం. వీ; పరమ - వా. శ. పెక్కు ప్రతులు. 6. పరిత్యజించి - ర. 7. చితన - వా. శ. కొన్ని ప్రతులు. 8. పట్టంబు గట్టికొని - వా. శ. భాసం. కొన్ని ప్రతులు; పట్టంబున - ఆ. ఇ. ఔ. శ. ష. 9. గట్టించుకొని - మనేత్రపట్టు - పట్టు వస్త్రభేదము. బస. 2. ఆ. సం. ద్వాత్రిం. 3. 188 ఇందు నేతలోనే కన్నుల రూపములు వచ్చును. ఇట్లే తురగా వళులు, హంసా వళులు, గజా వళులు

రాష్ట్రాండును బరమోత్సవంబున గాంధారిని వివాహంబై దాని¹⁰తోఁ బుట్టిన కన్యకల ¹¹సత్యవ్రతయు సత్యసేనయు సుదేష్టయు సంహితయుఁ దేజశ్రవయు సుశ్రవయు నికృతియు శుభయు ¹²శంభువయు దశార్ణయు ననుపదుండ్ర నొక్క లగ్నంబున వివాహంబయి మఱియును.

13 క. కులమును ¹రూపము శీలముఁ, గలకన్యలఁ దెచ్చి తెచ్చి గాంగేయుం డీ నలఘుఁడు ధృతరాష్ట్రాండు కుల, తిలకుండు ²పరిగ్రహించె దేవీశతముఁ.

14 వ. ¹అంత.

15 సీ. వేదంబులందుఁ బ్రవీణుడై మఱి ¹సర్వశాస్త్రంబులందుఁ గౌశలము మెఱసి యసికుంత కార్ముకాద్యాయుధ విద్యల యందు జితశ్రముడై తురంగ సింధు రాఠోహణ శిక్షల దక్షుడై నీతిప్రయోగముల్ నెఱయ నేర్చి యతిమనోహరనవయావనా²రూఢుడై ³కఱలేని హిమరశ్మి కాంతి దాల్చి

మొదలగు పట్టు చీరలు గలవు రజ్జుయుక్త వస్త్రంబున - భా.కూ. 10. తోడం బుట్టిన - ఆ.ఖ.ప. 11 ఇచ్చట మూల శ్లోకము - సత్యవ్రతాం సత్యసేనాం సుదేష్టాంచ సుసంహితామ్, తేజశ్రవాం సుశ్రవాంచ తతైవ నికృతిం శుభామ్ । శంభువాంచ దశార్ణాంచ గాంధారిర్దశ విశ్రుతాః । ఏకాహస్మి ప్రతిజగ్రాహా ధృతరాష్ట్రో జనేశ్వరః । 1-103 భం. అథస్సూచిక. సుధేష్టామ్ - అనుటకు 'సుషేణామ్' అని యును. సుశ్రవామ్ - అనుటకు స్వశ్రవామ్ అనియును పి.పి.యస్. 1-104-62. ఈ సందర్భమున తాళపత్ర ప్రతులలో ఈ పేర్లు కాన్పించుచున్నవి తేజవ్రత, సుసేన, ఉర్వి, ధృతి, చిత్రశ్రవ, దేవవ్రత, వికృతి, శుభశార్జి, సుప్రశ, సుభగ. వీనిలో ఉర్వి యనుపేరు భండార్కరు ప్రతి అథస్సూచికలో నీయబడినది. 12. శంభువ - మూలము ; సంభవ - వా.ళ. ఇతరములు.

13 1. రూపును - ఏ.కౌ.గ.ట ర ; శీలము రూపును-అ.ఆ.బు.ఊ.ర. 2. వివాహమయ్యె-వా. భాసం. పెక్కు ప్రతులు ; ప్రతిగ్రహించె - బు.బ.జ.స శ ; పరిగ్రహించె - ఇ.ప.ఐ.ట.ఖ.గ.

14 1. అంత - కొన్నింట లేదు.

15 1. ధర్మ - ర స. 2. రంభుడై - య. 3. కడలేని - ఊ.ప.ఐ.ట.టౌ.భ.జ.ట.

అ. పెరుగుచున్న కొడుకుఁ 4 బృథువకు నాయత, జాహు దీర్ఘ⁵దేహుఁ జాందుఁ
జూచి

వీశోవలనఁ గులము 7 వెలుగు నంచును 8 నెడ, జాహ్ను⁹వీనుతుండు సంతసిల్లి.

16 వ. ఇక్కుమారున కెందు వివాహంబు సేయుదమని విదురుతో విచారించు
చుండె 1 సంతఁ దొల్లి.

—: కుంతి చరిత్రము :-

సం. 1-104-1

17 సీ. యాదవకుల¹విభుఁడగు శూరుఁ డనునాతఁ డాత్మతనూజలయందుఁ బెద్ద
దాని నంబజముఖ²ధవళాక్షి వసుదేవు చెలియలిఁ బృథ యనుచెలువఁ బ్రీతిఁ
దనమేనయత్తనందనుఁ డపుత్రకుఁడైన³యాకుంతిభోజున కర్ణితోడఁ
గూఁతుఁగా నిచ్చినఁ గోమలి యాతని యింటఁ దా నుండి యనేక విప్ర

తే. 4 వరుల కతిథిజనులకు నవారితముగఁ, దండ్రోపనుపున నిష్టాన్న దాన మొనరఁ
7 జేయుచున్న దుర్వాసుడఁకా సిద్ధిమోని, వచ్చె నతిథియై భోజనవాంఛఁ జేసి.

ద న బ ల శ స.శ. 4 ప్రియ దక్షిణాయత జాహు — య 5. నేత్రు — ఐ
6. చేత — ర. 7. వెలయు — ఆక్షి త; పెరుగు — గి; వెలుగుబొమ్మనియెడ — స;
వెలుగొందుననియెడ — వ; వెలుగు నంచనివేడ్క — చ.ల.శ.మ. వెలుగు బొమ్మను
చును — ర. 8. వేడ్క — అక్షి.ఉ.ఎ.బౌ.చ.డ.ద.వ.భాసం.పి.ప; నెడ — ఊ.ఐ.
ఓ.ఓ.త.న; నెడ్డ — వా.సూ, నెడ్డ — వా.శ.

16 1. నట — పెక్కు ప్రతులు.

17 1. వీరుడగు — వ 2. ధవళాక్షి — ల. 3. నాకుంతి భోజునకు — ఏ.ఐ.ఓ.ట.ద.శ.
కొన్ని ప్రతులు. 4. వరులకు నతిథులకును నవారితముగ — య.ర.స; వరులక
భ్యాగతులకునవా — న; వరుల కతిథులకు నభివాంఛితముగ — బ. 5. భిమునులకు —
ఐ.ఓ; ధుతామునులకవా — చ.పి.శ.మ 6. పనినిష్ట మృష్టాన్న — బ.వా.శ; పనిచిన
నిష్టాన్న — ఎ.క.ఖ.డ.ర; పనిచిన మృష్టాన్న — ల; పంచిన — ఏ.ద; పనువున
నిష్టాన్న — స. కొన్ని ప్రతులు. 7. జేయ దుర్వాసుడనియెడు సిద్ధిమనియు — మ.
8. మునియు — వా పెక్కు ప్రతులు, మోని — బౌ.త.

18 వ. ¹కుంతియు నమ్ముని²వరు ³కోరిన యాహారంబు వెట్టిన సంతుష్టుండై యమ్ముని
⁴వరుం డిట్లనియె నీ ఘంత్రంబున ⁵నీవేవేల్పు నారాధించి ⁶తవ్వేల్పులు
 నీకోరిక యట్టి ⁷పుత్రకుల ⁸నిత్తురని ⁹యాపద్ధర్మంబుగా నొక్క దివ్య
 మంత్రంబుఁ బ్రసాదించి చనిన ¹⁰నమ్మంత్రశక్తి యెటుంగ వేడికుంతి యొక్క
 నాఁడేకాం¹¹తంబు ¹²గంగకుంజని ¹³యవగాహనంబు సేసి.

19 క. అమ్మంత్రముఁ దనదగు హృద, యమ్మున నక్కన్య ¹నిలిపి యాదిత్యున క
 వ్యష్టమైతి నాకు నిమ్ము ప్రియమ్మున నీయట్టి ²పుత్రు సంబుజమిత్రా.

20 క. అని కేలు మొగించి ¹నిలిచిన, వనజాయత²నేత్ర కడకు వచ్చెను గగనం
 బున నుండి కమలమిత్రుఁడు, తన తీవ్రకరస్వ ³ముడిగి ⁴చరుణద్యుతితోన్.

21 వ. అక్కన్యకయు నట్టి తేజోరూపంబు చూచి ¹విస్మయంబునను భయంబునను
 గడు సంభ్రమించి ²నడునడ నడుంగుచున్నదాని నోడకుండుమని సూర్యుండు

18 1. గొంతియు — అ.బు.ట.డ.ద.య.ల. 2. వరుండు కోరిన — జ.మ. 3. కోరిన
 యట్టియాహార — ర. 4. వరుండిమ్మంత్రంబున — పెక్కు ప్రతులు. 5. నీవేవేల్పు —
 అ.ఆ.ఈ.ఉ.బు.ఎ.ఐ.గ్గి.చ.న.ప.వీ.శ.ష. ; నీదేనివేల్పు — టా ; నీవేవేల్పులను కోరిన —
 గి.చ.శ.ష.భాసం.భా.కూ.వీ.శ.ష. ; నీవేయ్యేని కొక్కవేల్పు నారాధించి
 తవ్వేల్పు నీకోరిన — వా. 6. ననవ్వేల్పు — అ.ఆ.జ.త.ద.న.బ.య. 7. వరంబు
 నిత్తురని — న. 8. నిచ్చునని — వా. పెక్కు ప్రతులు ; నిత్తురని — చ.వీ.శ.ష.
 9. పరమార్థంబుగా — మ.స. 10. దానిశక్తి — పెక్కు ప్రతులు. 11. తంబున —
 అ.ఆ.ఈ.ఉ.ఊ.ప.ఐ.గ.డ.ద.బ. 12. గంగకు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. ఈ ఘట్ట
 మున కుంతి గంగకు వెల్లినట్లు గాని సిద్ధోగర్భ విషయము గాని మూలము నందు
 కాన్పించదు. మంజూష ప్రసక్తి భండార్కరు ప్రతి అభిసూచిలో మాత్రమే కలదు
 పుట. 469 13. గంగనీళ్ల కాళ్ల మొగంబు గడిగికొని — వా.శ. పెక్కు ప్రతులు ;
 యవగాహనంబు సేసి — చ.వీ.శ.ష. భాసం. కుంతి భోజుని నగర సమీపమున గంగా
 నది తీరనియు, ఆశ్వనది యున్నదనియు కూలంకషవ్యాఖ్య వివరించెను

19 1. దలచి—ట. 2. కొడుకు—వా.శ. ఇతరములు ; పుత్రు—ఈ.ప.ట.డ.ద. భాసం. ర.

20 1. మ్రొక్కిన — అ.బు. ఐ.బ.క.ఖ.గ.చ.జ.ద.బ.వా.వీ.శ.ష. 2. నేత్ర — పెక్కు
 వ్రాత ప్రతులు 3. ముడిపి — అ.ఆ.ఈ.క.గ్గి.య.శ.ష.స. 4. చరుణ
 త్వమునక — ర.స.

21 1. విస్మయభయ సంభ్రమచి త్తయై — ఆ.ఇ.ల. ; విస్మయంబును భయంబును గడుసంభ్ర
 మంబును దెనంగొన — చ. భాసం. ర.వీ.శ.ష. ; విస్మయంబును భయంబును పొడము
 విస్మయంబునను — ఎ. ; విస్మయంబును భయంబును సంభ్రమంబును గడురు విస్మ
 యంబునను—బ 2. వడవడ వడంగుచున్న — పెక్కు ప్రతులు ; నడునడ నడుంగుచున్న—

—: కర్ణుడు జనియించి సూతగృహంబు సేరుట :-

సం. 1—104—10

- 26 చ. సలలితమైన పుట్టుగవచంబు నిసర్గజమైన కుండలం
బుల యుగళంబు నొప్పగ సుపుత్తుడు కర్ణుడు పుట్టె సూర్యమం
డలమొకొ భూతలంబున బెడంగయి దీప్తి సహస్రకంబుతో
వెలుగెడు నా నిజద్యుతి ¹సవిస్తరలీల వెలుంగు చుండగన్.
- 27 వ. అంత నాదిత్యుం ¹డాకాశంబున కరిగినఁ గొడుకుం జూచి కుంతి ²దద్దయు
విస్మయంబంది యెద్దియుం జేయునది నేరక.
- 28 తరువోజ. ఏల ¹యమ్ముని నాకు నిచ్చెనిమ్మంత్ర మిమ్మంత్రశక్తి యే ²నెఱుంగంగ
వేడి
యేల పుత్త్రకుఁ గోరి యెంతయు భక్తినినుఁ దలంచితి బ్రీతి నినుఁడుచు నాకు
నేల సద్యోగర్భ మిచ్చెఁ గుమారుఁ ³డేల యప్పుడ యుదయించె నింకెట్లు
లీలోక పరివాద ⁴మే నుడిగింతు నింతసు నింతయు నెఱుంగరె జనులు.
- 29 వసంతతిలకము. ఈబాలు నెత్తుకొని యింటికిఁ జన్న నన్ను
నాబంధు లందఱు మనంబున ¹నే మనారె
²రెట్టిబాలసూర్యనిభు ³నిట్టుల ⁴డించి పోవం
గా బుద్ధి ⁵పుట్టునని కన్య మనంబు లోనక.
- 26 1. సవిస్తృతము—భాసం ; సవిస్మయము—ర; సవిస్తరమై విలసిల్లుచుండగన్—డ ద.
- 27 1. డాకాశ మార్గంబున — అ.ఆ.ఉ.బు.బ.చ.ట.డ.త.ద బ.య.ర.వీ.శ.ష 2
యెంతయు — ట.డ.ద.న.ర ; పెద్దయు — య.
- 28 1 యమ్ముని—పెక్కుప్రతులు ; యమ్ముని—అ.బ.ఖ.చ.ట.ద.వీ.శ. 2 నెరుగక—ఉ.ఉ.
బు. 3 డేలమి యప్పుడు— ద. 4 మెట్లుడిగింప నేర్తునింతకు—త ఈ పాఠమున
అఖండయతి.
- 29 1. నేమియంద్రో — న; నేమియంద్రిట్లే — ప; నేమినారె — శ సం; నేమినారె
యీ బాలు — గ్గి.చ. భాసం. ర.వీ.శ.ష.స నేమినారెట్టి బాలు — ప; నేమినారు —
అని నన్నయ ప్రయుక్త మనదగునని వజ్జలవారు. (801 వ పుట వ్యా.సం.స.)
2. రెట్టిబాలు సూర్యనిభు — అ.ఉ.ఉ.బు.ప.బౌ.క.ప భాసం. వా.శ.ష. రేయీ బాలు
సూర్యనిభు — స.శ. 3. నెట్టుల — ఎ.ద.బ.య ; నిచ్చట — న. 4. బెట్టిపోవం —
పెక్కు ప్రతులు. 5. పుట్టదని — అ.ఇ.చ.ట.ర.వీ.శ.ష.

30 వ. ¹వంతురి వగచుచున్న దాని²పుణ్యంబున నాదిత్య ప్రేరితంబయి యనర్హరత్న వసు
భరితంబయిన యొక్క³మంజన నదీప్రవాహవేగంబునం దనయొద్దకు వచ్చి
దానిలోఁ జెచ్చెరఁ దనకొడుకుంజెట్టి కుంతి నిజగృహంబునకు వచ్చె నంత.

31 ఆ. ఘనభుజుండు రాధయను దానివతి యొక్క, సూతుఁ ¹డరుఁగు దెంచి చూచిరత్న
పుంజశతమయిన మంజనలో స్పృహ, కొడుకు దానితోన కొనుచు వచ్చి.

32 క. తన భార్యకు రాదకునిచ్చిర నవియును గరము సంతసిల్లి ¹కుమారుం
గనిచ్చులు సేపి ముదం, బునఁజెనిచెను ²సుహృదులెట్టి పుణ్యమొ యనఁగన్.

33 వ. ఇట్లు వసునివహంబుతో ¹నచ్చుటంజేసి నను²వేణుండను నామంబునం బరగి
కర్ణుండు రాధేయుండై సూతగృహంబునం జెరుఁగు చుండె నంత నిట.

—: పాండురాజు వివాహమై దిగ్విజయము నేయుట :—

సం. 1—105—1

34 సీ. యదుకులవిమలపయఃపయోనిధిసుధాకరరేఖఁ గమనీయ కాంతినిలయ
కవరతాన్నదానాభితర్పిత మునివిప్రజనాశీషవివ్రతమూర్తి
వినయాభిమానవిచేకసౌజన్యాన్దనదమలగుణరత్న జన్మభూమిఁ
బరమపత్నివ్రతాభర¹దాభిశోభితఁ దామరసేక్షణఁ దాల్మియందుఁ

ఆ. బృథివిఁ బోసిదానిఁ బృథయను కన్యక, నధిక వీరుఁడై స్వయంవరమునఁ
బడసి పరనరేంద్ర ²పరిభావి ³పాండుభూ, వరుఁడు ⁴వేర్మితో వివాహమయ్యె.

30 1. వంతయు వంతురి - ఖ. 2. పుణ్యస్వరూపంబనా - వా ; పుణ్యోదయంబున -
ఆ.జ ; పుణ్యవికంబున - న ; పుణ్యంబున - పెక్కు ప్రతులు. 3. మందనము - త
మందనము గ.డ

31 1. దరిదాని - అ.జ.ఎ.వ

32 1. తనూజం - కొన్ని ప్రతులు. 2. సుదతులెట్టి - ఈ.

33 1. వచ్చినదానంజేసి - జ.ఖ. 2. నేనుండను - పెక్కు ప్రతులు

34 1. వైకళోభిర - అ.క.వ ; దాభిజననుత - య 2. ప్రతిభావి - య. 3. పాండు
భూవరుడు - భాసం ర ; యప్పాండు భూవరుడు - వా. పెక్కు ప్రతులు. 4. నెమ్మి -
జ.అ.డ ; వేడ్క - భాసం. ర.

35 వ. మఱియు భీష్మానుమతంబున మద్రరాజతనయ మాద్రి యనుదాని¹ మహోత్సవంబున వివాహంబై పాండురాజు భరతకుల² రత్నాలంకారుండై పరాక్రమంబున నెవ్వరిని మెచ్చక యపారచతురంగబల³ సమన్వితుండై .

36 మ. ధ్వజినీపాతభరంబునం¹ దలరగా ధాత్రిధరాహీంద్ర మూర్తజరత్నప్రకరంబు లున్నతగజేంద్ర స్వందన ప్రోల్లసద్వజ వాతాహతిః దూలంగా జలదబృందం బీక్రియన్ సర్వదిగ్విజయార్థం బరిగెం గురుప్రభుఁడు దోర్విర్య ప్రకాశాశ్రియై.

37 క. ¹అతుల ప్రతాప లీలా, యుతుండై ప్రాగ్దక్షిణాపరోత్తర దిగ్భూపతుల ²నిజశాసన వశీకృతులం ³గావించెఁ దనదు కీర్తి వెలుంగన్.

38 మహాస్థగర. ¹అతిరాద్రాకార ²కీలాయత దవదహనోగ్రాగ్ర సేనానిపీడాహతులై నానావిధోపాయనములు గొని సౌహార్ద వాంఛన్ జయశ్రీ శ్రితపాహుం గానంగా వచ్చిరి ³సకల జగత్సేవ్యమానున్ మహేంద్ర ప్రతిముం గౌరవ్య వంశప్రభు నఖిలమహీపాలు రాంబాలికేయున్.

39 చ. లలితహయ ద్విపంబుల విలాసినులన్ మణి¹రౌప్య కాంచనావలుల ²నజాదిగోమహిషవర్గములన్ బహుభూషణంబులన్ బలువిడిఁ గప్పముల్ ధరణిపాలురచేఁ గొని నూటువేల్ గజంబులఁ బెజ్జకించి తెచ్చెఁ గురుముఖ్యుల³ డకుప్యధసమ్మృ ⁴లిమ్ముగన్.

35 1. మహోత్సవంబున - ఐ.బ.య. ప్రతులలో లేదు. 2. రత్నాలంకారుండై - అ.ఇ.ఎ.ఐ.ఉ.క.గ.జ.ట.డ.భాసం; స. రత్నాలంకారుండై - వా.శ. ఇతర ప్రతులు. 3. సమేతుండై - పెక్కు ప్రతులు.

36 1. జెదరగా - భాసం. పెక్కు ప్రతులు; తరలగా - ఖ.య.ర.; గదలగా - ఔ.త.

37 1. దీనికి పూర్వము 'అంత' అనువచనము య ర ప్రతులలో కానవచ్చు చున్నది 2. నని నోర్చియవశీకృతుల - ఔ. 3. గాజేనె - ఆ.ఇ.ఔ.త.

38 1. అతివాతాయాత - ఊ. 2. కీలాయత - భాసం; లీలాయత - వా. పెక్కు ప్రతులు 3. రిపులు - ఒ.జ; నిఖిల - ఆ.ఇ.ప.ఉ.ఔ.త.ల.

39 1. రౌప్య - భాసం. పెక్కు ప్రతులు; రూప్య - వా. కొన్ని ప్రతులు. 2. నజాది - పెక్కు ప్రతులు ప ప్రతిలో అజాది కి బదులుగా సవర్ణ అని కలదు. అర్థము విచార్యము. 3. డసంఖ్య - ద.బ. 4. లిమ్ములన్ - అ.ల.ఈ.ఋ.ఒ.క.ఖ.ట.డ.బ.

40 క. శరనిధి¹ పరివృత² విశ్వం, భరం గలి భూపతులు పొందువతి³ కృతమునఁ గిం
కరులై⁴ ప్రతి సమకల్పిత, కరులై రదిమొదలుగాఁగఁ గౌరవ్యులకుఁ.

—: పాండురాజు సత్కృత్యములు :—

సం. 1-106-1

41 వ. ఇట్లు పాండురాజు దిగ్విజయంబు సేసి తదుపార్జితంబులై న యపరిమిత ధనం
బులఁ దెచ్చి ధృతరాష్ట్రుని సమతంబున భీష్మునకు సత్యవతికిం దమతల్లులైన
కౌసల్యులకు విదురునకు సుహృజ్జనులకు బ్రాహ్మణులకు నిచ్చి¹ వారి² వలన
ననే³ కాశీః ప్రశంసలు వడసి సుఖం⁴ బున్నంత.

42 చ. వినుతయశుండు పాండు¹ నృపవీరుఁడు దిగ్విజయంబు సేసి పెం
పునఁ గొని వచ్చి యిచ్చిన యపూర్వ² మహాధనరాశి పేర్చి వా
రని విభవంబుతోడ ధృతరాష్ట్రుఁడు సేసె³ కాశ్యామేధముల్⁴
⁴దనినన భూసు⁵రేశులకు దక్షిణ లిచ్చి యథోచితంబుగన్.

43 వ. మఱియు నప్పాండురాజు వినయ విధేయత్వం¹ బున ధృతరాష్ట్రునికు నభి
మత కార్య² కరణంబున బాంధవులకు³ ననుకూలత్వంబున సుహృజ్జనులకుఁ
బరిశ్రమజ్ఞానంబున విద్వాంసులకుఁ గారుణ్యదానంబు⁴ న ననా⁵ ధులకు⁶ నభ
యంకరత్వంబున మహీప్రజలకు సంతోషంబు సేయుచు.

40 1. పరిత - ఊ. 2. విశ్వంభరమున - మ 3. తర - గి. చ. భాసం. వీ. శ. మ. న.
4. సతతంబువశం - ప.

41 1. వారల - పెక్కు ప్రతులు. 2. చేత - ర. 3. కాశీర్వాచన ప్రశంసలు - అ. బ. చ. జ. ద. ప ;
కాశీర్వాద ప్రశంసలు - అ. ఉ. ఎ. ఔ. క. ఖ. ట. ద. న. బ. భాసం, కాశీర్వాచనంబులు వడసి -
చ. వీ. శ. మ. ; కాశీర్వాదంబులు వడసి - ఈ. ఋ. గ. 4. బున్నయంత - ఔ. త. ; బున్నయెడ -
మ. య.

42 1. పృథివీపతి - ద. 2. ధనప్రకరంబు - య. 3. దశాశ్వమేధముల్ - అ. బ. ఊ. త. ల. 4.
దనినన - ఐ. ఓ. క ; దనియగ - న. ; దనరఁగ - వా. కొన్ని ప్రతులు. 5. రేంద్రులకు - ఐ. న. ర.

43 1. బుల - అ. చ. ల. శ. మ. 2. పరత్వంబున - ఎ ; కరణత్వంబున - అ. ఈ. ఖ. ద. 3.
అభయంకరత్వంబున మహీ [పతు] ప్రజలకు - న. 4. నదీనానాధులకు - మ ;
నదీనానాథజనంబులకు - చ. భాసం. వీ. శ. మ. 5. ధలకు - కొన్ని ప్రతులు ; 6.
నభయదానంబున - ఐ. ఓ. చ. త. భాసం. వీ. శ. మ. ; నభయంబున - అ. ఈ. ఉ. ఋ. ఓ. ఔ. గ.
జ. డ ; నయంబున మహీపతులకు - వా. శ.

44 క. మండిత గుణ సంపద నధి,¹కుం డగుచుం బూరుభరత కురువతులకుఁ దు
²ల్పుండయి వంశకరుండగుఁ, బాండుమహీశుఁడని బుధసభలు దనుఁ బొగడన్.

45 క. నానాద్రవ్య నిరంతర, దానముల ననూనయజ్ఞదక్షిణలను ధా
 త్రీనాథుఁడు బ్రాహ్మణులను, శ్రీనిలయులఁ జేయుచుండె శిష్ట¹ప్రియుఁడై.

—: వేఁటకుఁబోయిన పాండురాజునకు శాపంబు గలుగుట :-

సం. 1-109-5

46 వ. మఱియు ¹ననేక వినోదంబులను ననవరతకామానురూపవిషయసుఖాను
 భవంబులనుం ²బ్రొద్దు పుచ్చుచు నాతండు మృగయా³వ్యసనంబునం దగిలి.

47 ఉ. వానవనన్ని ఖండు హిమవన్నగదక్షిణపార్శ్వభూములన్
 శ్రీసతిఁ¹బోనికుంతియును జెల్వగు మాద్రియుఁ ²దోడ రాఁగ బా
 ణాసనబాణభాసితమహాభుజుఁడై విహరించుచుండె ని
 చ్ఛాసదృశంబుగా గజవశాద్యయమధ్యగజేంద్రలీలతోన్.

48 వ. మఱియుఁ దనకు ధృతరాష్ట్రుం డిష్టాన్న పాన మాల్యాను లేవ¹న ²భూషణా
 దులు నిత్యంబునుం ³బుత్తెంచుచుండ నిట్లు ⁴వనవాస వ్యాసంగంబున నుండి
 యొక్కనాఁడు పెక్కుమృగంబుల ⁵నెగిచి ⁶యొక్కటినియు నేయం
 గానక కినిసి యొక్కయెడ.

44 1 కుండైమరి - న.య 2. ల్యుండై - పెక్కు ప్రతులు.

45 1 పీఠిక - డా.త.ర.వ.

46 1 ననేకవిధ - పెక్కుప్రతులు. 2. ప్రొద్దులు - కొన్ని ప్రతులు. 3. వినోదంబునం -
 ఋ.ప.ఐ.ఒ.క గ.జ బ.వ.

47 1. బోని — ఐ.ఓ చ.పీ.శ.ష ; వోని—వా. 2. దోడు — క.ఖ ద.మ ; రాఁగపాణ
 బాణాసన - స.

48 1. న వస్త్ర భూషణాదులు — ఉ.ఐ.ఒ.డా.క.ఖ గ త. భాసం. య. 2. భూషణాంబ
 రాదులు — అ.ఆ.ఇ ఊ ఎ ప ఓ.చ.ట.డ.ద.వ.పీ.శ.ష. 3. బుచ్చుచుండ — ఊ. 4.
 మృగయావ్యాసంగంబున — న ; మృగవ్యసనంబునం దగిలి — గి.చ.ల.శ.ష ; మృగ
 యావ్యసనంబున - య.పీ. 5. నెగిచి — భాసం. శ.ష. మొదలగు ప్రతులు ; నెగిచి—
 వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 6. యొక్క టేనియు — య ; యొక్కటియునేయం
 గానక - శ.ష. కొన్ని ప్రతులు.

- 49 క. మనసిజరాగంబునఁ బెనఁగిన యిట్టిని లేడిఁ జూచి కృతహస్తుఁడు పె
ల్లన ¹యేనమ్ముల నారెంటిని ద్రెళ్ళఁగ నేసెఁ గడుఁ గఠినహృదయుండై .
- 50 వ. ఇట్లేసి యశ్చాణంబులు పుచ్చికొనియున్న యప్పాంశురాజుంజూచి ¹యమ్ముగ
మిథునంబునం దల్పావశిష్ట ²జీవంబై పడియన్న మృగంబు మనుష్య వచనంబుల
నిట్లనియె.
- 51 తరలము. హరిపరాక్రమ యేను ¹గిందముఁడస్మైన్ మృగముల్ నిరం
తరము నిట్లు రమింపఁ ²గాఁగని ³తద్రతం ⁴బెడఁగోరి నుం
దర మృగాకృతి నేను భార్యయు దారుణాట ⁵గామభో
గరతి ⁶నుండితి మిష్టచా ⁷మృగవ్రజంబుల ⁸పొత్తునన్.
- 52 వ. మృగంబులమై యున్న మమ్ము పెధియించిన దీన నీ ¹గు పాతకంబు లేదు
వేట లాడుటయు మృగంబులఁ జంపుటయు రాజులకు ²ధర్మంబ యయినను.
- 53 తే. పటవనోపక యున్న ¹మైచుటచి పెంటిఁ, బెనఁగి యున్నను బ్రసవింప మొనసి
యున్నఁ
దెవులు ²గొనియున్న మృగములఁ ³దివిరియేయ, ⁴రెటచి యాహారముగ
⁵మను నెటుకు లయిన.

49 1. నేనమ్ముల — శ.ప. శర. సూ

50 1. యామృగమిధు — ఓ.ఖ.త; యమ్ముగ — చ. భాసం ర.అ.వీ.శ.ప; యమ్మిదునంబు — వా.శ కొన్ని ప్రతులు 2. జీవితంబై — భాసం

51 1. గిందపుడన్ — శ.ప. పెక్కు ప్రతులు. 2. గాగని — న; పోయిన — వా. పెక్కు ప్రతులు; 3. ద్రవ్రతం — ఎ.జ.త.బ.య.ర. 4. ద్రతిన్ మదిగోరి — న. 5. బెద — భాసం. కొన్ని ప్రతులు. 6. సల్పితిమిష్ట — య. 7. పొందునన్ — బా; పాంతలన్ — న, పాంతనన్ — ఈ.ర.

52 1. కుం బాతకంబు — పెక్కు ప్రతులు; కుదోషంబు — ఈ.బు.ఐ.క.ఖ.గ.జ.బ.వా.శ. 2. కర్తవ్యంబ — బు.ఐ.క.ఖ.గ.చ.భాసం వా.శ.ప.శ; స్వధర్మం బైనను — ఆ; ధర్మంబ — పెక్కు ప్రతులు.

53 1. మేన్మరచి — ఉ. 2. పడి — అ.ఎ.బౌ.ట.డ.ద.య.ర.ల. 3. దనిలి — ఎ.ట.ప.ర; తెగి వధింప — ఆ.బౌ. 4. పెరతురా — జ.ద.ప. 5. గొను — అ. ఓ.జ.డ.ద.

57 1. ఎన్. బి. :- ఇచ్చటి అగస్త్యప్రశంస భండర్కరు ప్రతియందును, చిత్రశాలా ప్రతి
యందును కనబడదు పి.పి.ఎస్. ప్రతియందు అగస్త్య ప్రశంస యున్నది. కాని నిత్య
శ్రాద్ధ ప్రసంగము లేదు ఇచ్చటి శ్లోకము - అగస్త్యస్సత్రమాసీనః। చచార మృగ
యాంబుషిః ఊరికి పుడు. 2. రాజులకు - (?) పెక్కు ప్రమలలో లేదు ;
ఉన్న ప్రతులు; చ.భాసం.౩.ష.వా.౪. 3. నిర్ణయించె, నియమించె-అ.ఈ.గి.చ.
భాసం.య.ల.వి.శ.ప. 4. నమ్మియునంబును-ఉ.ల 5. లందు-ర.స. 6. ఇరూపంబై -

మమ్ము ననవరాధు⁷ల వధించితి గావున ⁸నీవునుం బ్రియాసంగమం బయిన
యప్పుడ పంచత్వం ⁹బొందెడు మని నీ¹⁰ప్రియయు నిన్ను ననుగమించు
¹¹నని పాండురాజునకు శాపంబిచ్చి గతప్రా¹²ణములై పడియున్న మృగంబులం
జూచి శోకించి పాండురాజు పరమనిర్వేదనపరుండయి.

58 క. ¹పట్టి విశిష్టకులంబునఁ, ²బుట్టియు సదసద్వివేకములు గల్గియు మున్
గట్టిన కర్మఫలంబులు, నెట్టిన భోగింపకుండ నేర్తురె మనుజుల్.

59 న. కామవ్యామోహితుండయి ¹కొండొకనాఁడు మదీయజనకుండు పరలో⁴క
గతుండై నఁ దత్తేత్రంబు²న ధర్మమయుండయిన కృష్ణదైవపాయనముని వలసిన
నుద్యుద్ధి ధర్మ⁴ప్రవృత్తుండనై యున్న నాకిట్టిదుర్వ్యసంబు ⁵కర్మవశంబున
సంభవించె నింక మునివృత్తియై యుచితంబు గావున సర్వ⁷సంగంబులు విడిచి
సర్వభూతంబులయందు సమచిత్తుండనై హింస దలంకక నిత్యంబు నొక్కొక్క
వనస్పతియందు నొక్కొక్క వన్యఫలంబు భిక్షగాని ⁸యసంభవగ బయిన
నా⁹డుపవాసంబు సేసి వృక్షమూలంబున నుండి పాంసుపరిచ్ఛన్న దేహుండ
నయి.

శౌ.త.ర.స. 7. లనపరిక్షతుండనై — ఆ.శౌ.మ. 8. నీకుం — కొన్ని ప్రతులు.
9 బయ్యెడమని — అ.ఆ.ఈ.ఎ.ప.క.గ.బ.య. 10. ఉ.చ.ట.డ.ద.భాసం.
పి.శ.ప. 10. ప్రియపత్ని — మ.ర. 11. నదియని — శౌ.త.ర. 12. ఇట్లై —
కొన్ని ప్రతులు.

58 1. ఇట్టి — ఉ.ఆ.బు.ఎ.ప.క.గ.బ.య. 2 బుట్టిన — ద.య.శ.ర.వీ.ర.వృ.రఘు.
అక. 3 నదా — వీ.ర.వృ.రఘు.అక. (?)

59 1. కొండుక — అ.ఇ.బు.క.వా.శ. కొండిక — గి.చ.శ.ప. కొండొక — పెక్కు
ప్రతులు 2 నవరమధర్మ — అ.ఉ.ఎ.గి.జ.ట.డ.ద.న.య. 3. న గురుకుల వృద్ధి
పొందె — శౌ.త; నకురుకులము వృద్ధిపొందనేముద్యుద్ధి — న. 4 ప్రవృత్తుండనై —
ఇ.చ. భాసం. మ.ల.ర.పి.శ.ప. 5. సంభవించెని(న)ది కర్మవశంబుననై నయది గావున —
ఇ.చ. భాసం. ల.పి.శ.ప. 6. యనాకు — కొన్ని ప్రతులు 7. సంగమంబులు —
వా పెక్కు ప్రతులు; సంగంబులు — బు.చ. 8. యది సంభవించినాడు — న.
9. దుపవసించి — గి.చ.డ.న.ల.పి.శ.ప.

60 సీ. ఇంద్రియార్థంబులం దింద్రియవ్యాపార ముడిగించి క్రియలెల్ల ¹విడిచి ²పుణ్య పాపబంధంబుల నోపి బంధింపంగఁ బడక మనోవృత్తి ³నొడిచి నాకు సిద్ధిప్రియం బప్రియంబిది నింద యిది మహాస్తుతియిది యనక సంతత నితాంత సంతోషయుతుఁడనై వంతయు భయమును శీతాతపంబులు వాతగతియు

ఆ. నెఱుంగ కివ్విధమున ⁴మఱచి శరీరంబు, మరణ జీవితముల కురువిపాద ⁵తోష వృత్తు⁶లుడిగి భీషణాటవి నుండి, చేసెదను దపంబు భాసురముగ.

61 వ. అని నిశ్చయించి గొంతిని మాద్రనిం జూచి ¹మీరలిందుండి నవయక హస్తీ పురంబునకుం జని నాతపోవృత్తి నునికి రాజునగు సత్యవతీదేవికి భీష్మునకు విదురునకుం గౌస²ల్యలకు ³వృద్ధపురోహిత బ్రాహ్మణులకుం జెప్పి యందుండుండనిన వారలు ⁴బాష్పపూరిత నయనలయి యిట్టి యుగ్రతపంబు విడిచి మమ్ము విడువనియట్టి యాశ్రమంబుననుండి తపంబు సేయునది యేము నిన్నువిడిచి పోవనోపము మమ్మువిడిచితేని యిప్పుడ ప్రాణంబుల విడుతు మనిన వారల నిశ్చయం జెఱింగి యట్లేని నాయొద్దర యుండుండెను వాన ప్రస్థాశ్రమంబున వల్కలంబులు గట్టి రేపును ⁵మాపును మధ్యాహ్నంబు నప్పుడును స్నానంబు సేసి వేల్పుచుం గందమూలఫలాశనుండనై పితృదేవ తల వాక్సలిలవన్యఫలంబులం దనుపుచుఁ గ్రమంబున దేహమోక్షణంబు ⁶సేయుదునని యప్పుడు.

60 1 నొడిచి — త 2. పుచ్చి — ర.ల.స. 3. విడిచి — చ.య.ర.వీ.శ.ష. 4. వరలి — ఆ.మ, నురక—ఓ.బౌ.త; నిపురశరీరంబు — స; నేచి శరీరంబు—న; నేర్చి — ర : ఈ పాఠములందు ప్రాసయతి నియమము తప్పినది. 5 రోష — ఆ.ఇ.ఊ.ఎ.ప. ఓ.బౌ.క.గ గి.చ.జ.డ.త.ద.బ.వీ.శ.ష.స; దోష — ఉ.బు.మ.య.ర. 6. లురుల — ఓ.గ. లురిలి — య; లుడిచి — ఊ.స; లుడిపి — ఐ.చ.జ.వీ.శ.ష, లురివి — ఇ.బౌ.

61 1. మీరిందుండి — ఆ.ఇ.బ.య.ర. 2 ల్యకు — బౌ.బ.య. 3. వృద్ధామాత్య పురోహిత — ఊ.ప.బౌ.చ.త.వీ.శ.ష. 4. బాష్పధారాపూరిత — ఈ.వా. 5. మాపును — ఉ.ఓ.బౌ.క.చ.త.బ.వీ.శ.ష. 6. చేసెద — పెక్కు ప్రతులు.

62 పృథ్వీ అమూల్యమణిభూషణంబులు గజాశ్వబృందంబులున్
 సమృద్ధ ధర ధాన్య రాసులుఁ బ్రశస్త గోవర్గముం
 గ్రమంబునను భూసు¹రేకుల కగణ్యపుణ్యాధియై
 యమర్త్యనిభుఁ డిచ్చెఁ జాండువిభుఁ డత్యుదారస్థితిన్.

63 వ. మఱియుం గలవస్తువు తెల్లను ధృతరామ¹ కిచ్చి పుచ్చి మమత్వాహంకార
 విముక్తుండై ధర్మపత్నులయ్యిరువురుః దర యట్ల తవస్వినులై తోడగా
 నుత్తరాభిముఖుండై యరిగి ²నాగశైలంబును జైత్రరథంబును ³పారిషేణం
 బును హిమవంతంబునుం గడచి సుర సిద్ధ సేవితంబయిన ⁴గంధమాదనంబునం
 గొండొక కాలంబుండి యింద్రద్యుమ్నంబును కొలనును హంసకూటంబును
⁵సతిక్రమించి.

—: పాండురాజు శతశృంగంబున తపోవృత్తి నుండుట :—

సం. 1-111-1

64 వ. యతి సంఘంబుల సంగతిన్ దురితకర్మాపేతుడై యేగి సం
 తత సిద్ధామర యక్షసేవిత సముద్యచ్ఛృంగమై యున్న యా
 శతశృంగం బనువర్వతంబున ¹శుభాచారుండు నిత్యవ్రతో
 ద్యుతుడై ఘోరతపంబు సేసె మునిబృందం బదృశం బందగఁ.

65 వ. ఇట్లు శతశృంగంబున నుత్తర భాగంబునందుఁ దపంబు సేయుచు ¹బ్రహ్మ
 రుషి సమానుండై దివ్యహిమానంబు లెక్కి వచ్చుచుం బోవుచున్న దేవ

62 1. రేండుల - కొన్ని ప్రతులు.

63 1. నకుంబు తెంచి - చ. భాసం. అ.వీ.శ.ష 2. నాగశత. నాగసహ. నాగసభ -
 అని మూలపారములు. 3. పారిషేణంబును - భండార్కరు ప్రతిపుట; 491 పారి
 షేణము - ఆ.మ. పి.పి.ఎస్ ప్రతి 702 పుట 4. గంధర జోవహంబును - ఆ.మ.
 పి.పి.ఎస్. ప్రతి 702 పుట 5. గడచి - అ.ఈ.ఉ.ఎ.ల.

64 1. నయా - ర.

65 1. 'బ్రహ్మరుషి' అని వ్రాసిన ప్రతులు
 ఈ.ఉ.ఈ.పి.బౌ.చ.చ.ప.వా.వీ.శ.ష.
 బ్రహ్మర్షి - కొన్ని ప్రతులు.
 బ్రహ్మరుషి - క.డ.ద.
 బ్రహ్మరిషి - బ

గణంబుల చేత సంకీర్ణం బైన స్వర్గమార్గంబున ²నుత్తరాభిముఖులై నూర్వ
లోకంబున ³కనాయాసంబున నరిగెడు మునిసహస్రంబుం జూచి ⁴మీరలెందు
లకుఁ బోయెదరని యడిగిన నస్పాండురాజునకు వారలిట్లనిరి.

66 క. అమవస గావున నేఁ డ, కృమలజుఁ ¹గొలువఁగ మహర్షిగణములు పితృసం
ఘములును బోదురు, బ్రహ్మాంధమునం గల ²వారలం దొడిం గూడంగన్.

67 వ. ¹అది కారణంబుగా నేమును బ్రహ్మలోకంబునకుం బోయెదమనిన నమ్ము
నుల పిలువ న భాంధ్య ²ద్వయ ³సహితుడై నమచిషమప్రదేశంబులం జను
చున్న యస్పాండురాజుం జూచి ఋషులిట్లనిరి.

68 క. ¹వీరలతి లలిత మృదులా, ²కారలు ³గిరి విషమ గహన గహ్వరముల రా
నేరరు గావున నిటు చను, దేరక ⁴మీరుండు డివియు దేవభంబుల్.

69 క. అనిన విని నరుల కక్కడఁ, జూ ¹బోలమి యెఱిగి పాండుజనపాలకుఁ డి
ట్లని యెను స్వర్గచ్ఛావరం, బసవత్పులు ²గాన నోవరఁజె మును లయ్యున్.

'బు' పర్ణము తెనుఁగులో లేనందున అది 'రు' 'రి' రూపములతో వ్రాయబడు
చుండెడిది 2. ఉత్తరాభిముఖులై - పెక్కు ప్రతులలో గానరాదు. పి.పి.ఎన్.
ప్రతిలో అధారము గలదు పుట 70వ శతశృంగాదు దబ్బుఖమ్ శైలరాజు
దబ్బుఖాః 3 కనాయాసంబున - పెక్కు ప్రతులలో లేదు 4 మీరెందులకు -
పెక్కు ప్రతులు.

66 1 గానంగ బ్రహ్మగణ - య. 2. వారు తోడనరు దేరంగన్ - అ.ఈ.ఉ.వ. ఇంద
భండయతి చూచుకొనవలెను.

67 1 ఇది - ర. 2. ద్వయ - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. సమేతుండె - అ.గ.
డ.ద.ర

68 1 మీ - పెక్కు ప్రతులు 2. కారులు - పెక్కు ప్రతులు. 3. గిరిగహసకుం
జగహ్వర - స 4. నిలుపుండయివియు - వా.శ.ప.శ. కొన్ని ప్రతులు ; నీవుండు
మివియ - ఇ. భాసం. ర.న ; యుండుండు డివియ - ల; మీరుండు డివియు -
అ.ప.బ.ట.ఖ.

69 1 జాలమి - అ.బ. 2 గాన నేరరట - ఇ.ఎ.గి. భాసం.య.ర.ల.పి.శ.ప. ; గాన
నేరరఁజె - అ.ఉ.ఉ.బ.ట.చ.ప.డ.ద.మ ; చొరగనేరరట - త.

70 వ. అపుత్యస్య గతిర్నాస్తి యనువేదవచనం¹బుం గలదు ²గావున నే నపుత్య కుండ నేమి సేయుదు ననిన మునులును గరుణించి యోగదృష్టి ననాగతం బెఱింగి నీ వపుత్యకుండవు గావు ³దైవాధిష్ఠితం బైన సంతానంబు నీకు ధర్మానిలశక్రాశ్వినులవరంబున నగు నక్షయలోకంబులుం బడయుదువు గావున సంతానార్థంబు యత్నంబు సేయు మనిన ⁴విని పాండురాజాత్మగతం బునఁ బురుషుండు పుట్టుచుండి దేవరుషి పితృ మనుష్యుల రుణంబులు నాలు గింటి ⁵తోడం బుట్టి యధాకాల విధుల ⁷వానివలన విముక్తుండు గావలయు నట్లుగాని వానికిఁ బుణ్యలోకంబులు లేవు యజ్ఞంబులం జేసి దేవతల రుణం బును దపస్సాధ్యాయ ⁸బ్రహ్మచర్యవ్రతంబులంజేసి ఋషుల రుణంబును శ్రాద్ధపుత్రలాభంబులంజేసి పితరులరుణంబును ⁹సూన్యతథనార్జనంబులంజేసి మను ష్యుల రుణంబును ¹⁰పాపవలయు నందుఁ బితరులరుణంబు దక్కఁ దక్కిన మూఁడు రుణంబుల ¹¹వలన విముక్తుండ నయితి.

71 తే. దేహనాశంబు తోడ¹న ²తీటునెల్ల, ³రుణములును మఱి పితరులరుణము దేహ నాశ మయినను దీఱదు నాకు ⁴నిదియ, తక్కియున్నది యే నెట్లు దానిఁ ⁵జాతు.

72 వ. అని దుఃఖించి మృగశాపంబు దలంచి తనవలన సంతానం ¹బయ్యెడి విధంబు లేమి యెఱింగి యొక్కనాఁ డేకాంతంబ గొంతి కిట్లనియె.

70 1. బులువిందు - కొన్ని ప్రతులు ; బులవినంబడు - ఒకన. 2. గావున - కొన్నిట లేదు 3. దైవదిష్టమ్, దైవాధిష్టమ్, దైవోద్దిష్టమ్ - అని మూల పాఠములు 4. విని - కొన్నింట లేదు. 5. తోడనుంబుట్టి - అ.ఇ.ఉ.ఋ.ఎ.ప.ఒ.ట.గ.జ.ట.త ; తో బుట్టి - ర. 6. లంజేసివీని - త. 7. వీని - ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.ప.ఒ.చ.ట.డ.ర.వీ. శ.ష. 8. బ్రహ్మచర్య-ఉ.య. ప్రతులలో లేదు. 9. సూన్యతథనార్జనంబులం - ఉ.గి.చ. భాసం. ల.వీ.శ.ష.స; అన్యతంబు పారయమింజేసి - స 10. దీర్పు - ఔ; నీగుచుండు - బ. 11. యందును - ఐ.ఒ.ట.ప.ర.

71 1. నే - ల ; నె - ఆ.క.ఖ.య. 2. తిరుగు - ఉ. 3. వారి ఋణములు మఱిపితృవరుల ఋణము - ఖ.గి.చ.ర.ల.వీ.శ.ష ; 'రుణములు' తాళపత్ర ప్రతులు ; 4. నిదియ - కొన్ని ప్రతులు ; నిదియు - ఉ.ద.వీ.శ.ష. 5. దీర్తు - ఈ.ఐ.

72 1. బయ్యెడు—కొన్నిప్రతులు. 2. గినవాడై—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.

- 73 ఉ. దానములం దపంబుల సదక్షిణయ జ్ఞములన్ విహీనసం
తానుల కూర్చున్లోకసుపథంబు ¹లవశ్యము²గాపు లబ్ధసం
³తానుల యెందుఁ ⁴బుణ్యులిది తథ్యము గావున నొండు దక్కి సం
తానము నాకు నయ్యెడు విధం బొనరింపుము ధర్మ⁵సంస్థితః.
- 74 క. అనపత్యుడనై జీవించిన మృతిఁ బొందినను నిర్విశేషంబ యిహం
బును బరమును ¹నఫల²మఁ గా, పుర సంతతి వడయు ధర్మువున ధర్మ³సతీ.
- 75 వ. భారస షేత్రజ దత్తక ¹కృత్రిమ గూఢోత్పన్నా పవద్ధులను నార్వురు
పుత్రులు బంధువులు దాయాదులు నగుదురు కానీన సహో²ధ క్రిత పౌనర్భవ
స్వయందత్త ³జ్ఞాతు లను నార్వురు పుత్రులు బంధువులగుదురు గాని దాయా
- 73 1. లువశ్యము—ఆ.స. 2 లేవు — అ.ఈ ఉ.ఎ.ఐ క.గి చ ట.ద.ప.బ.పి.శ.ష పి.
తానుడయెందు బూజ్యుడగు—మ 4 బూజ్యులిది —చా.శ కొన్ని ప్రతులు ; బుణ్యు
లిది—గి.భాసం.ల పి.శ.ష. ఇంకను కొన్ని ప్రతులు. 5. పద్ధతిన్—ర , సుస్థితిన్ —ము.
- 74 1. బొందదుగావున — భాసం. 2. మ — ఆ.డి ; ము — ఐ.గి చ.జ.త.ద.న బ పి.శ.ష.
3. సఖి—ఆ.ఇ.ము.ప.భా కూ.భాసం ; మ ర.
- 75 గమనిక. సంస్కృతమూలము సంతానమును బంధుదాయాదులు , అబంధు
దాయాదులు — అని రెండుగా విభజించినది. అందు బంధుదాయాదులు. (1) స్వయం
జ్ఞాతుఁడు (2) ప్రణీతుఁడు. (3) పరిక్రితుఁడు. (4) పౌనర్భవుఁడు. (5) కానీనుఁడు.
(6) స్వైరిణీసుతుఁడు. అబంధుదాయాదులు. (1) దత్తుఁడు. (2) క్రితుఁడు—కృత్రిముఁడు.
(3) స్వయందత్తుఁడు. (4) సహోధుఁడు. [5] జ్ఞాతరేతుఁడు. (6) హీనయోని ధృతుఁడు.
షేత్రజ్ఞుఁడు—అనుటకు బదులు పి.పి.ఎస్. ప్రతిలో 'షేత్రక' పదము కలదు. మూలము
నందు 'షేత్రజ్ఞుఁడు' అను పేరు లేదు. ప్రణీతుఁడనియే కలదు. "ఊహయా మేవ
ఉత్తమాను గ్రహోజ్ఞాతః ప్రణీతః" అని నీలకంఠియవ్యాఖ్య. బంధుదాయాద అబంధు
దాయాదవిభాగమునందు నన్నయ మార్పులు చేసెను. దత్తక కృత్రిమాపవద్ధులు — అను
వారిని నన్నయ బంధుదాయాదులతో చేర్చెను. బంధు దాయాదులనుండి పరిక్రితుఁడు
పౌనర్భవుఁడు, కానీనుఁడు—అనుపీఠిని తొలగించెను. హీనయోనిధృతుఁడు మూలములో
అన్ని ప్రతులయందును పేర్కొనఁ బడెను. ఆంధ్రమునం దీతఁడు విడువఁబడెను. పట్నం
తానమును పూర్తిచేయుటకై క్రితుఁడు, కృత్రిముడు వేర్వేరుగా పరిగణింపఁబడిరి
1. క్రిత — చ.శ.ష ; కృతక — స. 2. కృతక — ఈ.ము.ఉ.బౌ.ఖ.జ.త.ద.శ. 3. పి.
జ్ఞాతిరేతులు — స.శ. ; దాహితులు — స.శ. పెక్కు తాళపత్రప్రతులు. దీని కే
ఇంకను పాఠభేదములు — శాద్ర,పాత్ర,సాభద్ర,సహోత్త్ర ; పారశపులు భాసం ; ర.

దురు గాఢరట్టి పుత్రులతో నొకసున కించకయ తక్కువగాని తక్కుటి పుత్తుల కంటె షేత్రజుండు తక్కువకుండు డందును నేవరన్యాయ జాతుండు తమ్ముండండు గావున చస్త్రాన్నియోగంబునం జేసి ధర్మమార్గంబున షేత్రజులం బడసిన నేనును బుత్త్రవంతుల పుణ్యలోకంబులు వడయ నేర్తు నెట్లనిన దొల్లి గేకయరాజైన ⁸శారదండాయని పుత్రోత్పాదనంబునం దశకుండయి తనధర్మపత్ని ⁹నీచెలియలి శ్రుతసేనం బుత్త్రార్థంబు నియోగించిన నది బ్రాహ్మణవచనంబునం ¹⁰బుణ్యస్నాతయై పుంసవన హోమంబు సేయించి ఋత్విజులవలన ¹¹దుర్జయాదులయిన కొడుకుల మువ్వరం బడసె బుత్త్రలాభంబున ననంత పుణ్యఫలం బగుటనది ధర్మార్థంబయిన యాచారం బనిన విని కుంతి యిట్లనియె.

76 క బరతకుల శ్రేష్ఠుడవయి, పరగిన నీకేము ధర్మపత్నులమయి యిం కొరుల మనుష్యుల సంతకరణంబులఁ బలంప బొందఁ గా నోపుదుమే.

77 వ. భవత్ప్రసాదంబున మాయందుఁ బుత్తోత్పత్తియగు నెట్లనిన దీనికనుగుణం బయినది యొక్క పుణ్యకథఁ దొల్లి పౌరాణికులవలన ²నావినిన దానిం జెప్పెదఁ జిత్తగించి వినుమని పాండురాజునకుఁ గుంతి యిట్లనియె.

వీ ; శాలిక పుత్రులు — య 4. రట్టి పన్నిదర్శపుత్రులు — ఊ. 5. లకెల్ల — పెక్కు ప్రతులు, లండెల్ల — కొన్ని ప్రతులు 6. డయత్కృష్టుండు — ఆ.ప.బ.గ.ట.ద. 7. నేర్తు నెట్లనిన దొల్లి — చ.ల.వీ.శ.ప. ; నేర్తుదొల్లి — ఈ.ఖ.ప. ; నేర్తు దొల్లి కేకయ రాజైన — భాసం ; ఎన్నినిన దొల్లి — యను పాఠము గల ప్రతులలో నిచ్చలు విడువఁబడి నది 8 శారదంతాయని — ఇ.చ.శ.ప. ; భా.కూ. సారదంతాయని — బ.బ. ; ఇచ్చట సంస్కృతమునందు శారదండాయినీ అనియే కలదు 9. నీ — పెక్కింట విడువఁబడినది. కాని పి.పి.ఎస్ ప్రతియందొట్టు కలదు పుట 709. యాహితే భగినీ సాధ్వీ శ్రుతసేనా తపస్వినీ. 10. పుష్పస్నాతయై — భాసం ; పుష్పవత్తియై నుచి స్నాతయై — ఊ. మూలమిట్లు కలదు. పుష్పేణ ప్రయతాస్నాతా నిశికుంతీ చతుష్పథే. 11 దుర్జయాదులయిన — పెక్కు ప్రతులు, దుర్జయాదులు — భాసం

77 1 యగుదీనికిను పుణ్యంబయిన — కొన్ని ప్రతులు. 2. నా — కొన్నిట.తేదు. 3. గింపు మని — భాసం వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.

—: పృషితాశ్వుం డను ముని వృత్తాంతము :—

సం. 1-112-7

- 78 చ. అతులబలప్రశాపమహి¹మాధికుడై వృషితాశ్వుఁ డవృహీ
పతి నయధర్మతత్పరుఁడు పౌరవంశజుఁ డశ్వమేధముల్
శత మొసరించు చుండి భుజశక్తి జయించె మహీశులం బ్రవ
ర్ణితయశుఁడై ²ప్రతీచ్యుల నుదీచ్యులఁ బ్రాచ్యుల దాక్షిణ్యులన్.
- 79 క. అతని యజ్ఞంబున బురుహూత పురస్సర మరుద్గణోత్తము లధిక
ప్రీతిఁ జనుదెంచి హవ్యము, లాతతహస్తములఁ ¹గొందు రగ్నిముఖమునన్.
- 80 వ. అట్టి వృషితాశ్వుండు ¹కాక్షీవతి యైఁ భద్ర యను తన భార్యయందు ననవ
రతకామానక్తిం జేసి యష్మరుజాక్రాంతం డయి యస్తమించిన నది
పుత్రాల్లాభ దుఃఖత యయి పతివియోగంబు సహింపనోపక.
- 81 తే. పతియులేక జీవించు సయ్యతివ¹కయిన, జీవసముకంటె దానికిఁ జావలగ్గు
కాన నీతోన చనుదెంతుఁ గానినిన్ను, బాసి ²యిందుండఁ గానోప వాసవాభ.
- 82 వ. కాదేని ¹నాకు నీపుణ్యమూర్తిప్రతిమూర్తులైన పుత్రులం బ్రసాదింపు మని
దర్శాస్తరణ ²శాయనియై యాశవంబుఁ గొగిలించుకొని ³విలాపించు
చున్న దానికి వాని¹శరీరముననుండి యొక్కటివ్యవాణి యిట్లనియె.
- 78 1 మాన్వితుడై—కొన్ని ప్రతులు 2. ప్రదీచ్యుల — శ.ప చెక్కు ప్రతులు.
- 79 1. గొండ్రు — ఋ.ఎ.బౌ.గ.డ.ద.ప ఇచ్చట గొండ్రు రగ్నిముఖమునన్ అని
యుండినగాని సరిపడదు
- 80 1. కాక్షీవతియైన—ఋ.చ.భాసం.వీ.శ.ప లలోలేదు. మూలమునందు కాక్షీవతియని
కలదు.
- 81 1 దైన, దయిన — కొన్ని ప్రతులు 2. యుండంగ నేనొల్ల — కొన్ని ప్రతులు ;
యుండగనే నోప — ర
- 82 1. నాకు బుణ్యమూర్తులైన — ఇ.ఉ.ఋ.ఐ.ఒ.క.గ.గ్ని.చ.జ.ట.ప.ల.వీ.శ.ప , నాకు
నీ పుణ్యమూర్తి మూర్తులైన—అ.ఈ.ఉ.బౌ.డ.య.స.శ ; నాకు నీ పుణ్యత నువువలనఁ
బుత్తులం — భాసం. ర; నాకు నీ పుణ్యమూర్తితో నములైన — ఋ. 2 శాయ
యైన తన పతి శవంబు — అ ; శాయయై తన పతి శవంబు — ఉ.ఋ.ఒ.బౌ.క.త.బ ;
మూలమునందు రాజపత్నియై దర్శాస్తరణ శాయనియైనట్లు కలదు. ఏషాహమద్య
రాజేంద్ర కుశానాస్తీర్యశాయినీ. పి.పి.ఎస్ ప్రతిపుట 713. 3. విలాపించుచున్న —
అ.ఇ.ఉ.ఋ.బు.ఖ.ట. 4. శరీరంబుననుండి — ఇ.ప.చ.ద.బ. భాసం. ల.శ.ప

83 క. విదితముగ నీకు వరమి, చెద్ర నోడ¹కులెమ్ము గుణవశీకృతభువనుల్

నదమలచరిత్రు లాశ్మజు, లుదయింతురు వగవకుండు ముదితేందుముఖి.

84 వ. ¹ఋతుమతి వయి²న యష్టమదివసంబున³నేనిం జతుర్దశదివసంబున నేని శుచివై శయనంబున నుండి నన్నుఁ దలంపు మనిన నదియుం దద్యచనాను రూపంబునేసి ముప్పుకు ⁴సాల్వులును నల్వురు ⁵మద్రులునుంగా నేడ్వరు గొడుకులం బడసె నది గావున నీవు మాయందు ⁶దైవానుగ్రహంబున నవత్యంబు వడయు మనినం గుంతింజూచి పాండురాజు ధర్మ్యంబయిన యొక్క పురాణకథఁ జెప్పెదఁ దొల్లి స్త్రీలు పురుషులచేత ⁷ననావృతలయి స్వతంత్ర వృత్తి నఖిలప్రాణి సాధారణంబైన ధర్మంబునం దమతమ వర్ణంబుల యందు ఋతుకాలంబు ⁸దప్పక నియతానియత పురుషులయి ప్రవర్తిల్లుచున్న నుద్దాలకుండను నొక్కమహాముని భార్య నతిసాధ్వి నధిక తపోనిధియైన శ్వేతకేతు తల్లి ఋతుమతియైన దానినొక్క వృద్ధవిప్రుం డతిథియైవచ్చి పుత్రార్థంబు గామించిన శ్వేతకేతుం డలిగి యిది ధర్మవిదుర్ధంబని ⁹యాక్రోశించి దాని ¹⁰సహింపనోపక.

83 1. కలెమ్ము — కొన్ని ప్రతులు.

84 1. ఋతుస్నాత — ఆ; మూలము ఋతుస్నాతా సంవిశేధా. 2. 'న' — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 3. నేనియు — ఇ.బౌ.చ.ట.త.భాసం వీ.శ.ప. 4. నాల్వుల — అ.ఆ.ఖ; నాల్వుర — ఇ.ప.బ.బౌ.గ.ట.త. 5. మాద్రులు — పెక్కు ప్రతులు; మద్రులనంగా — వీ. మాద్రులనంగా — పెక్కు ప్రతులు. 6. దైవానుగ్రహంబున — పెక్కు ప్రతులు. మూలము. శక్తోజనయితుమ్ పుత్రాంస్తపోయోగః బలాన్వయాత్. 7. నవారితలయి — ఈ.ఉ.ఋ.ఎ.ఐ.బ.బౌ.ఆ.ట. 8. త.ద.ప; ననావృత — శ.ప; అనావృతలయి — అ.ఆ.ఇ.వా.వీ.శ. 8. గడవక — ఈ.ఉ.ప.ఖ.ప.ల. 9. యాక్రోశించి — పెక్కు ప్రతుల యందు లేదు. 10. సహింపక — పెక్కు ప్రతులు;

—: శ్వేతకేతుండు స్త్రీపురుషుల విషయంబున గావించిన కటణ్డి :-

సం. 1-113-1

85 సీ. ఇది యాదిగా సతులెన్నందుఁ బరపురుషార్థినుల్ గాఁ జనదన్య¹పురుషు
సంగమంబునఁ జేసి సకలపాతకములు నగుఁ బరిగ్రహభూతలయినసతుల
కిట్టి²ద మర్యాద యిమ్మునుష్యుల కెల్లఁజేసితి లోకప్రసిద్ధి గాఁగ
నని ధర్మమైన మర్యాద మానవులకుఁ దద్దయు హితముగా ధర్మమూర్తి

ఆ. యజ్ఞభవనమానుడగు శ్వేతకేతుండు, నిలిపె నదియు ధారుణీజనంబు
నందు లోకపూజ్యమై ప్రవర్తిల్లుచు, నుండె శిష్టసంప్రయుక్తిఁ ³జేసి.

86 వ. మఱియుఁ దిర్య¹గ్యోనులయందును మత్తరకురు²దేశంబుల యందును
మొదలింటి ధర్మంబ యిప్పుడుం బ్రవర్తిల్లుచుండు నట్లు మనుష్యుల యందు
³శ్వేతకేతుండు సేసిన ⁴ధర్మస్థితి కారణంబున నాటంగోలె.

87 క. పురుషులచే ధర్మస్థితిఁ, బరిగ్రహింపంగఁ బడిన భార్యలకు నిరం
తరము నిజపురుషభక్తియుఁ, బరపురుష ¹వివర్జనంబుఁ బరిచితమయ్యెన్.

88 తే. భర్తచేత నియోగింపఁబడక సతికి, నెద్దియును జేయఁగాఁ ¹దగ ²దెద్దియైన
భర్తచేత నియోగింపఁ బడినదానిఁ, జేయకునికి దోషంబని చెప్పె మనువు.

85 1 పురుషసంగమంబు - పెక్కు ప్రతులు 2. ది - కొన్ని ప్రతులు. 3 నొప్పి -
పెక్కు ప్రతులు.

86 1. గ్ఞాతుల - పెక్కు తాళవ్రతప్రతులు. న.య.ర 2 భూములం - ఊ. 3. శ్వేత
కేతు చేసిన - అ.బు.బ.క.ట.ప. భాసం. య. 4. మర్యాద కారణంబున -
అ.ఊ.బు.బ.క.గ.జ.ట.బ; ధర్మంబున - చ.వీ.శ.ప.

87 1. వివర్జనంబు - అ.ఇ.బు.ఎ.ఏ.బ.ఓ.ఓ.క.భ.జ; వివర్జితంబు - ఆ.గ.ట.త.డ.బ.
య.ర; విసర్జనము - చా. కొన్ని ప్రతులు.

88 1 జనదెద్ది - కొన్ని ప్రతులు. 2. దెట్టిదైన - ఈ.ఓ.ఓ.క.జ.డ.బ.

89 వ. పతి నియోగించిన దానిం జేయనినాఁడు భార్యకుం . జాతకంబని యెఱింగి
కాదె తొల్లి ¹సాదాసుండై న కల్మాషపాదుం డను రాజర్షి చేత నియు క్తయై
వానిభార్య మదయంతి యనునది వసిష్ఠువలన నశ్మకుండను పుత్తుం బడసె
నస్త్రజన్మంబు నిట్టిద మహాముని యయిన కృష్ణద్వైపాయను వలనఁ గురు
కుల వృద్ధిపొంతు నే ముద్భుల్లితిమి కావున నీవిన్ని కారణంబులు ²విచారించి
నా నియోగంబు సేయుము.

90 చ. అలయక ధర్మశాస్త్రముల యందుఁ బురాణములందుఁ జెప్ప ను
త్పలదళ¹నేత్ర ²విందుమ యపత్యము మేలని కావునన్ యశో
నిలయులఁ బుత్తులం బడయు నీ కొనరించెద సంగతాంగుళీ
దళ విలసన్మదీయ కరతామరసద్వయయోజితాంజలిః.

91 వ. అని పుత్త్రముఖావలోకనలోలత్వంబున దీన¹వదనుండై దేవిం బ్రార్థించినఁ
గుంతియుం బుత్రోత్పాదనోన్ము²ఖయై కుంతిభోజునింటఁ దన ³కొండుక
నాఁడు ⁴దుర్వాసునిచేతం బడసినమంత్రంబు తెఱంగు పతికెఱింగించి యమ్మం
త్రంబున కిది యవసరం బయ్యె ⁵నేనేల్పు నారాధింతు నానతిమ్మనిన ⁶సంత
సిల్లి కుంతీదేవికిం బాండురా జిట్లనియె.

92 క. లలితాంగి ¹యెల్ల లోకంబులు ధర్మపునంద ²నిలుచుఁ జొలుపుగ ధర్మం
దలఁపుమయాతడ మఱి వేల్పుల లోపలఁ బెద్ద ⁴ధర్మమున సత్యమునన్.

99 1 నౌశీనరుండైన — బ దీనికి మూలము కాన్పించదు. 2 భావించి — ఈ.ఉ.ఎ

90 1. నేత్ర — పెక్కుతాళపత్రప్రతులు 2. విందుమునపత్యము — ఆ.ఇ.సూ. ఉ.ఉ.ము ఎ ప.బ గ; వింటిమి — ఓ.ట బ

91 1. ముఖుండై — ఆ.ఇ.ఖ.మ.య.ర ల 2 ఖయై — ఆ.ఎ.వా 3 కొండిక — ఆ.ఇ.ప చ గ.ర.శ ప; కొండొక — ఈ.ము ఐ బ.తొ.క.ఖ.జ.ట.డ.త.ద.ప.బ. భాసం. య.వీ. 4 దుర్వాసుం డిచ్చిన — ఈ.ము ఐ.ఓ క.గ.జ.వ ల, దుర్వాసుచేత — ఉ.ఖ.చ.డ.ద.బ భాసం య.ర.వీ శ ప పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులలో దుర్వాసుడు అని కలదు. 5 నేనేవేల్పు — ఈ.ఎ.ఓ.చ.ల.వీ శ.ప. 6. సంతోసిల్లి — ఎ.జ.ట.య.

92 1 మూడు లోకంబులు — య. 2. నిలిచె — కొన్ని ప్రతులు 3. పుమయాతడ మరి — య; పుముమఱి యాతడె — భాసం.శ.ప వా శ. మొదలైన ప్రతులు ; పుముయాతడు మరి — ఋ.బ.ప. 4 ధర్మపున — వా.శ కొన్ని ప్రతులు ; ధర్మమున — భా.కూ పెక్కు ప్రతులు.

93 వ. అని నియోగించినఁ గుంతియుం బతికిఁ బ్రదక్షిణంబుఁ జేసినమాహిత చిత్తయై
మహాముని యిచ్చిన మంత్రంబు ¹వినివంతంబుఁ జేసి ధర్ముని నారాధించిన
నా ధర్ముండును యోగమూర్తిధరుండై ²వచ్చి వరం బిచ్చినం గుంతియుఁ
దత్ప్రసాదంబున గర్భంబు చాల్చి ³సంవత్సరంబు పరిపూర్ణంబై న.

—: పంఠీదేవియందు ధర్మరాజు జననము :—

సం. 1-114-3

94 ఉ. ¹శాస్త్రీవ శైత్రతేజమున సర్వదిశల్ వెలుగంగ నైంద్ర న
శాస్త్రీయుతుండు గా శశిప్రకాశ జయోన్నతమైన యష్టమిఁ
మిత్రముఖ గ్రహప్రతతి మేలుగ నాఖి జితోదయంబునం
బుత్త్రుండు ధర్మునంశమునఁ బుట్టె నతిస్థిరధర్మమూర్తియై.

95 క. ధరణి సురులాడిగ ను, స్వరలోఁ గల సర్వభూతవర్గం బెల్లం
బరమోత్సవ మొందెను గుణ, ¹శరణ్యుఁ డగు ధర్మజన్ము జన్మదినమునన్.

93 1. విధివత్త — స; విధిమంతంబు — భాకూ. 2. వచ్చి — కొన్నింటలేదు
యభిగమించిన — ఆ.బౌ.త.న; మూలము. ధర్మేంద్రహ సంగమ్య యోగమూర్తి
ధరణిసా పి.పి.ఎస్. 726 పుట 3 దీనికి మూలము దిద్దించదు. మంతీదేవి ధర్మ
నాహ్వనించునప్పటికి గాంధారి యొక సంవత్సరము గర్భవతియై యున్నది సంవత్సర
ధృతే గర్భ గాంధార్యా జనమేజయ. భం. ఆది పుట. 505

94 1. యుధిష్ఠిరుఁడు విశ్రుతి సంవత్సర పాల్గొని బహుళ అష్టమియందు జన్మించినట్లు
భారత కూలంకష వ్యాఖ్యాతారుఁడు నిరసించెను; - లియొ గాది ప్రమాది సం॥ వైత్ర
సుద్ధ పాడ్యమి గను, ఆపయిని నూట యెనిమిది యేళ్ళ యెనిమిది దినముల క్రందట
యుధిష్ఠిర జననము ఆతిథికి — అనగా ఫాల్గున బ॥ అష్టమికి — జ్యేష్ఠా నక్షత్రము
వచ్చున. జయతిథిన్నీ అవును.
ధర్మరాజు తరువాత సంవత్సరమునకు భీముని పుట్టుక — భర సం॥ ర ఫాల్గున
శుక్ల త్రయోదశి, మాఘ నక్షత్రము.
దుర్మోధనుఁడు భీమునికన్న మూడు యామములు 'చిన్న' చిన్న.
అర్జునుఁడు నందన సం॥ ర ఫాల్గుణ శుక్ల పౌర్ణమాసి.

95 1 శరణుండగు — ఆ.బు.బౌ.క.ఖ.చ.వ భాసం. య. 2. రాజు — ఆ.ర.
ప.న; తనయు — జ

96 క. శతశృంగనిలయులగు ¹సం, శ్రీతవ్రతులు ²విప్ర³వరులు సేసిరి ధర్మ
స్థితి జాతకర్మ మత్యు, న్నతిఁ బాండుప్రథమపుత్రునకు హర్షముతోన్.

97 క. కురుకులవిభుఁడగు ధర్మ, స్థిరమతియగు ¹నీతఁడనుచు ధృతిఁజేసి యుధి
పీరుఁ డను నామముఁ దాను, చ్చరించె నాకాశవాణి జనవినుతముగన్.

∴ గాంధారి ఉదరతాడనంబు గావించుకొనుట :-

సం 1-107-8

98 వ. ఇట్లు పుత్తోదయంబునఁ బరమహర్ష ¹సంపూర్ణహృదయుండై పాండురాజు
కుంతి మాద్రీ ²సహితంబుడై శతశృంగంబువ ³నుండునంతనట ⁴ముందట ధృత
రాష్ట్ర⁵వలనఁ గాంధారి కృష్ణద్యౌపాయనువరంబున గర్భంబు దాల్చి
యొక్కసంవత్సరంబు నిండినఁ బ్రసూతి గాకున్నం బదరుచు బుత్త్ర⁶లాభ
లాలస ⁷యయి యున్న యది యప్పు డయ్యుధిపీరు జన్మంబు విని ⁸మనస్తా
పంబున నుదరతాడనంబుఁ జేసి⁹కొనిన గర్భపాతం ¹⁰బగుడును.

99 క. దాని నెఱింగి పరాశర, చూనుఁడు చనుదెంచి సుబలనుతఁ జూచి మనో
హీన వయి గర్భపాతము, గానిట్టులు ¹సేయు టిదియుఁ గర్తవ్యంబే.

100 క. ఇమ్మాంస¹పేళి నేకశత మ్ముదయింతురు సుతము ముదమ్మున నిది త
ధృమ్మింక నై న నతి యత్నమ్మున రక్షింపు దీని నావచనమునన్.

96 1 సంశ్రిత - పెక్కు వ్రతులు; సంశ్రిత వ్రతులును — అ.వ.ఐ.బౌ.ఖ.స. 2 సిద్ధ
వరులు - త.స. 3 వరులు జేసిరి — శ.ప. పెక్కు వ్రతులు

97 1. నితడయనుచు - ర.

98 1. పరిపూర్ణ - కొన్ని వ్రతులు; 2 సహితంబుగా నుండునంత నటమున్న - స.
3. నున్న యవనరంబున - భాసం.వా.శ. కొన్ని వ్రతులు 4. మున్న - అ.ఉ.
ఉ.ఖ.గ్ని.చ.న.య.ర.వీ.శ.ప. 5. యెయుండి - బౌ.త.న. 6. మన్యుతాపంబున -
ఉ.ఎ.డ.వా.శ. 7 కొనుడు - ఈ.ఉ.ఎ. 8. బగుడును. - అ.బు.ఎ.ఐ.బ.ఉ.
క.ఖ.గ.జ.ట.డ.ద.ప.బ.య.ర; బగుటయు — అ.ఇ.ఈ.ఉ.బౌ.త.ల; బగుటయు
నంత - అ.బౌ.త.మ.

99 1. సేయుడదియు - ఉ; సేయనదియు - ప; సేయనిదియు - డ.

100 1 రాశి - ఏ.న. మూలము 'ఇయం మాంసమయీపేళి' పి.పి.ఎస్. వ్రతిపుట. 727.

101 వ. అని ¹గాంధారిం ²బదరి తొల్లి వేదంబులు ³విభాగించిన ⁴మహానుభావుం
డమ్మాంసపేళి నేకోత్తర శతఖండంబులుగా విభాగించి వీని వేటువేట
ఘృతకుండంబులం ⁵బెట్టి శీతలజలంబులం దడుపుచు నుండునది యిందు
నూర్వురు గొడుగులు నొక్క కూతురుం బుట్టుదురని చెప్పి 'చనినఁ
దద్వచ⁷నప్రకారంబు చేయించి గాంధారిధృతరాష్ట్రులు సంతసిల్లి యున్న
నిట శతశృంగంబున.

102 చ. నిరుపమకీర్తి పాండుధరణిపతి వెండియుఁ గుంతిఁ జూచి యం
బురుహదళాక్షి యింక నొకపుత్తు నుదారచరిత్రు నుత్తమ
స్థిర జవసత్త్వ నయ్యనిలదేవు దయం ¹జనియింపు పెంపుతోఁ
గురుకుల²రక్షకుం డతఁ డగున్ బలవద్బుజవిక్రమోన్నతిన్.

103 వ అని పనిచిన నెప్పటియట్ల కుంతిదేవి వాయుదేవు నారాధించి తత్ప్రసా
దంబున గర్భంబు దాల్చి సంవత్సరంబు సంపూర్ణం ¹బగుడును.

104 చ. సుతుఁడు నభస్వదంశమున సుస్థిరుఁడై ¹యుదయిం²చినన్ మహా
యతికృత జాతకర్ముడగు నాతని కాతత ³వీర్యవిక్రమో
న్నతునకు భీమసేనుఁ డనునామముఁ దానొనరించె దివ్యవా
క్సతి శతశృంగశైల ⁴నివసన్ముని సంఘము ⁵సంతసిల్లఁగన్.

101 1. గాంధారి కలిగి — ఏ.బి.డ.ద.య.ర స. 2. గినిసి — ఆ.మ. 3. విభ
జించిన — ర. 4. మహాభాగుండ — ఇ.ఉ.బ.బి.గ.ట.త ద.ప.మ.య.
5. బెట్టించి — తన. 6. చునుండనందు - మ; చుండునదియందు — కొన్ని
ప్రతులు. 7. నానురూపంబు సేయుచు - ఔ

102 1. గలిగింపు — ఆ.ఇ.భ.చ.వా.శ.మ.శ 2. దముదాతడ యగున్ — ఆ.ఉ.ఎ.బ
భ జ ట డ.ద.న.బ ల స.

103 1 బగుడును — ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఋ.ఐ.బి.క.భ.గ జ.ట.య; బగుటయు — ఔ.త

104 1. ప్రభవించినన్ — త. 2. చెనమ్మహా — ఉ.ద.ప. 3. వాహు — అ; కీర్తి —
ఆ.ఈ.ఉ.ఎ.గ.చ.ద భాసం.ల.పి శ మ. 4. విలసన్ముని — వ. 5. సన్నుతింప
గన్ — ఊ.

—: దుర్యోధనాదుల జననము :—

సం. 1-107-24

105 క. అనిలజు పుట్టిన ¹దివసము, నన యట దుర్యోధనుండు నరసుత ధృతరా
ష్ట్రునకున్ గాంధారికి న, గ్రనందనుఁ²డు ఘనుఁడు పుట్టెఁ గలియంశమునన్.

106 శా. ఆ దుర్యోధనుఁ డుద్భవిల్లుడును గ్రవ్యాదారవంబుల్ శివా
నాదంబుల్ మద ఘూక ¹ఘూంకృతులు నానారాసభ ధ్వానముల్
భూదిక్కుపముగాఁ జెలంగె నిగతాంభోభృన్నభో ²పీథియం
దాదిత్యద్యుతి మాయఁగాఁ గురిసె నుగ్రాస్పజ్మహోవర్షముల్.

107 వ. మఱియు దుర్యోధన జన్మానంతరంబున ధృతరాష్ట్రునికు వై శ్యాపుత్తురిం
డయిన యుయుత్సుండు పుట్టెనంత గాంధారికి నొక్కొక్క దివసంబున
నొక్కొక్కరుండుగాఁ గ్రమంబున దుశ్శాసన దుస్సహ దుశ్శల జలసంధ
సమ సహ విందానువింద దుర్ధర్ష సుఖాహు దుష్ప్రధర్షణ దుష్టర్షణ
దుర్ముఖ దుష్కర్ణ కర్ణ వివింశతి వికర్ణ శల సత్త్వ సులోచన చిత్రోప
చిత్ర చిత్రాక్ష చారుచిత్ర శరాసన దుర్మద దుర్విగాహ వివిత్సు వికటాన
నోర్జనాభ సునాభ నందోపసందక చిత్రబాణ చిత్రవర్మ సువర్మ దుర్వి
మోచ నాయోబాహు మహాబాహు చిత్రాంగ చిత్రకుండల భీమవేగ
భీమబల బలాకి బలవర్ధ నోగ్రాయుధ సుషేణ కుండధార మహోదర
చిత్రాయుధ నిషంగి పాశి బృందారక దృఢవర్మ దృఢక్షత్రి సోమకీర్త్య
నూదర దృఢసంధ జరాసంధ సద సువాగుగ్రశ్రవ ఉగ్రసేన సేనానీ
దుష్పరాజ యాపరాజిత కుండశాయి విశాలాక్ష దురాధర దుర్జయ

105 1. దివసంబునయట దుర్యోధనుండు పొలుపున ధృతరా — వ, సంబున.....
ముదమున — ఊ; సంబున..... పురమున — భాసం (అధోజ్ఞాపిక)
2. డనగను — ఊ.ద.

106 1. ఘూంకృతులు — పెక్కు ప్రతులు. 2 భూమి — ఏ వా.

107 ధృతరాష్ట్రుని నూర్గురు కొడుకుల పేర్ల పట్టిక నిచ్చుటలో (1) వావిళ్ల ప్రతి, చిత్ర
శాల ప్రతి ననుసరించినది. (2) లండను ప్రతి, పి.పి.ఎస్. మూలమును అనుస
రించినది. (3) ఆంధ్ర చరిత్ర యందు ప్రసిద్ధమైన దుర్జయనామము, వావిళ్ల
ప్రతిలో లేదు. లండను ప్రతిలో నున్నది. దుర్జయనామము పి.పి.ఎస్. ప్రతి (పుట.

దృఢహస్త సుహస్త వాతవేగ సువర్చ ఆదిత్యకేతు బహ్వశి నాగదత్తా
గ్రయాయీ కవచి క్రధన కుండి ధన్వర్ధరోగ్ర భీమరథ పీఠాహ్వ
లోలుపాభయ రౌద్రకర్మ దృఢరథాశ్రయానాధృప్య కుండభేది
విరావి ప్రమథ ప్రమాథి దీర్ఘరోమ దీర్ఘబాహు వ్యూహోరు కనకధ్వజ
కుండాశి విరజసు లసంగా నూర్పురు గొడుగులు పుట్టిన.

108 తే. ఆ తనూజుల కందట కనుజయై ల,తాంగి ¹దుశ్శల యనుకూతు రమరఁ
బుట్టె
నందు దౌహిత్రవంతుల దె న పుణ్య,గతియుఁ గాంతు నేనని పొంగె
గౌరవుండు.

109 వ. ఇట్లేకోత్తర శతపుత్రులం బడసి కృతార్థుండై యున్న ధృతరాష్ట్రకడకు
భీష్మవిదురాది బంధుజనంబులుఁ బురోహిత ప్రముఖ బ్రాహ్మణవరులును
వచ్చి యొక్కనాఁడేకాంతంబున నిట్లనిరి.

110 క. మన దుర్యోధను జన్మం,బునఁ బెక్కులు దుర్నిమిత్తములు పుట్టె జగ
జ్జన సంక్షయ ¹జననండగు, పనిపలికెద రెఱుక గల మహాత్ములు వానిన్.

111 క. కులమునకు నఖిలలోకం,బులకు నపాయంబు నేయు పురుషాధముని
మ్ముల ¹దూషించి జగంబును, గులమును ²రక్షించు ³టుటదె కువలయ
నాథా.

(738 నం. 59 పేరు) లోను 25 ప్రతుల యందును కలదు. వావిళ్ల ప్రతిలో
యుయుత్సుని విడిచి దుర్యోధనుని కలుపుకొని 99 పేర్లు అగుచున్నవి 100 వ
పేరు క్రింద దుర్జయనామము గ్రహింపఁబడినది.

108 ¹ దుశ్శల — పెక్కు ప్రతులు ; దుశ్శల — మూల భారతము. దుః — దుఃఖమ్ —
శం — సుఖాంతే — లాతీతి దుశ్శలా.

110 1. కరుడీతండని — ఔ త.

111 1. వధియించి — ల.స. 2. రక్షింపదగదె — బు ; రక్షింపుమయ్యకురుకుల
నాథా — ఖ. 3. టరుదె — పెక్కు ప్రతులు.

- 112 వ. కావున నిప్పుడు దుర్యోధను దూషితము నీకువెండియుఁ బుత్త్రశతంబు సంపూర్ణం బయి పెరుగు చున్నయది యనిన ధృతరాష్ట్రుండు పుత్త్ర మోహంబున నప్పలుకులు విన నొల్లకుండె నంత నట శతశృంగంబునఁ గుంతీదేవి భీమసేను సుపుత్త్రుం బడసి దశమదివసంబున వేల్పులకు మ్రొక్క గొడుకు నెత్తికొని దేవగృహంబునకుఁ బోవునెడ నతివిషమ గహనగిరిగహ్వరంబున నుండి యొక్కపులి వెలువడి యామిషార్థి యయి పయికి లంఘించిన.

—: భీముని శరీరదార్ధ్యము :-

సం. 1-114-11

- 113 క. వీరుఁడు పాండుమహీపతి, దారుణ బాణాశ్రయమునఁ దద్వాప్తమంబున్ ధారుణిఁ ద్రెళ్ళఁగ నడుమన, భూరిభుజుండేసి కాచెఁ బుత్త్రుం దేవి.
114 క. ఉరుకార్దులభయంబునఁ బరనశయయి కుంతి యున్న బాలకుడు శిలో త్తరము పయిఁబడియెఁ దనని, స్మరతనుహతిఁ జేసిరాలుచూర్ణంబులుగన్.
115 వ. దానిం జూచి పాండురాజు సంక్రమంబునఁ బఱతెంచి విస్మితుండై కొడుకు నెత్తికొని కుంతీదేవిం దోడ్కొని వేల్పులకు మ్రొక్కించి మగుడి నిజా శ్రమంబునకు వచ్చి సుఖంబుండి గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకుఁ బుత్త్ర శతంబు పుట్టుట విని ఋషులవలన దివ్యమంత్రోపదేశంబుఁ గొని.

—: ఇంద్రప్రసాదంబునఁ గుంతి కర్ణునఁ డుదయించుట :-

సం. 1-114-15

- 116 క. కొడుకుం ద్రిలోకవిజయుం, బడయుదు నని ఘోరమగు తపం బొనరింపం దొడఁగె సురరాజు నెడలో నిడికొని యేకాగ్రబుద్ధి నేకాంతమునన్.
112 1. లుపెడచెవినిజెట్టి — న; లుపెడచెవులంజెట్టి — ఖ. 2 నోవకుండె — వా
114 1. దద్భాసురతను..... చూర్ణంబయ్యెన్ — పెక్కు ప్రతులు.
115 1. వేల్పులకు మ్రొక్కించి మగుడి — పెక్కు తాళపత్రప్రతులలో లేదు
2. బుండెనంత — కొన్ని ప్రతులు, బున్నంత — కొన్ని ప్రతులు 3. ఘోరత పము పాయక సేయన్ — న.య; ఘోరతపము పాండుడు సేయన్ — ?
116 1. ఘోరతపము పాయక సేయన్ — న.య; ఘోరతపము పాండుడు సేయన్ — అ.
2 గడగె — పెక్కు తాళపత్రప్రతులు 3. నెడలో — కొన్ని ప్రతులు
4. యేకాంతబుద్ధి నిష్ఠాత్ముండై — గ్గి.ర.స; యేకాంత బుద్ధి నిశ్చలమతియై — య.
ఈ పాఠములలో అఖండయతి కలదు.

- 117 వ. ఇట్లతినిష్ఠ నేక¹పాదస్థితుం డయి తపంబు నేయుచుఁ గుంతినొక్క
సంవత్సరంబు వ్రతంబు నేయంబంచి యున్న నప్పాండురాజున కింద్రుండు
ప్రత్యక్షుండై .
- 118 క. పుత్తుఁడు నీకుదయించు న,మి త్త్రక్షయకరుఁడు బంధు¹మిత్రాంబుజ న
నిత్తుండని వరమిచ్చి, ధాత్తీపతి పొంగి పృథకుఁ డా నిట్లనియెన్
- 119 క. ¹ధనమున విద్యను సంతతి, దనిసినవారెందుఁ గలరె ధవళేక్షణ కా
వున నా కింకను ²బలుపురఁ దనయులఁ బడయంగ వలయు ధర్మువు పేర్చిన్.
- 120 చ. అమరగణంబులోన బరమార్థ¹మ యింద్రుఁడు పెద్ద సర్వలో
కములకు వల్లభుం డనఁడ కావున నయ్యమరాధిపప్రసా
దమున సుతుఁ సురేంద్రసము ధర్మసమన్వితు నస్మదీయవం
శము వెలుఁగింపఁగాఁ బడయు సర్వజగత్పరిక్షణక్షమున్.
- 121 వ. అని నియోగించినఁ గుంతియుఁ ¹దొల్లిటియట్ల దుర్వా²సుండిచ్చిన మం
త్రంబున నింద్రు నారాధించినఁ దత్ప్రసాదంబుఁ గుంతికి
- 122 క. స్థిర ¹పౌరుషుండు లోకో, త్తరుఁ డు త్తరఫల్గు²ని ప్రథమపాదమునన్
సుర రాజుసంశమున భాసుర తేజుఁడు వంశకరుఁడు సుతుఁ డుదయించెన్.
- 123 వ. అయ్యవసగంబున.

117 1. పాదస్థుండై - అ. అ. ఇ. ఓ. క. గ. డ. ద. బ.

118 1. మిత్రాంబుధి - ఊ. క. భా. కూ.

119 1. ధనమునను విద్యసంతతి - య 2 బలుపురు - కొన్ని ప్రతులు.

120 1. ము నింద్రుడు - స. శ. పెక్కు ప్రతులు. 2. యెల్ల - ఊ. భాసం ర.

121 1 యెప్పటియట్ల - కొన్ని ప్రతులు. 2. దుర్వాసు నిచ్చిన - వా. శ

122 1 శౌర్యయుతుడు - ర. 2 నిం బ్రథమ - ఖ. య.

124 సి. ¹విను కార్తవీర్యుకంటెచు వీరుడగు²ట నర్జున నాను మీతండ యొక్కర
దాల్చు

నీతండ యనిఁ బురుహూతాది సురుల నోడించి ఖాండవము దహించు
బలిమి

నీతండ నిఖిలావనీతలేకుల నోర్చి రాజసూయము ధర్మరాజు ³నునుచు
నీతండ వేల్పులచేత దివ్యాస్త్రముల్ వడసి విరోధుల నొడుచుఁ గడిమి

ఆ. ననుచు నవపయోదనినదగంభీరమై, ⁴నెగసె దివ్యవాణి గగనవీధిఁ
గురిసెఁ బుష్పవృష్టి సురదుండుభిధ్వజుల్, నెలఁగె సకల భువన వలయ
మద్రువ.

125 వ. మఱియు మరీచ్యాది ప్రజాపతులును ధాత్రాది ద్వాదశాదిత్యులును మృగ
వ్యాధాది రుద్రులును ¹ధరాది వసువులును భరద్వాజాది మహర్షులును
భీమసేనాది గంధర్వులును శేషాది మహానాగ ముఖ్యులును వైవస్వతేయాది
ఖచరులును మేనకాద్యప్సరసలును నాశ్వినులును ²విశ్వేదేవత³లును
మఱియు స్వర్గంబున నున్న రాజులుం జనుదెంచిర.

126 క. శత శృంగ నగేంద్రము శత, ధృతి సర్గ దినంబ పోలెఁ ద్రిభువన భూత
ప్రతతిఁ బరిపూర్ణ శోభా, ధృతి నింద్ర తనూజు జన్మదినమున నొప్పెన్.

124 1. ఘనకార్త - ల.స; వినగార్తవీర్య - కొన్ని ప్రతులు. 2. టనునర్జునుండను
నామ మమరదాల్చు - య. (ప్రాసయతి నియమము తప్పినది) 3. ననుచు -
ము.ఎ.ఏ.ఐ.చ.ట.డ త.ద.న.ప.ల.స; నూన్పు సూని; నునుచు - ద్వికర్మక
మని భా.కూ. 4. యెగసె - ర.వ; గగన వాణియెసగె గగనవీధి - చ
భాసం. పి.శ.ప.

125 1. ధరాదివసువులును - ట; మూలము ధరోద్భవశ్చ సోమశ్చ ఆపత్యైవా
నలోనిలః ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాసశ్చ వసవశ్చావతస్థిరే పి.పి.ఎస్. ప్రతిపుట 746.
శ్లోకము 56; వరుణాది వసువుల - భాసం. వా.శ. మొదలగు పెక్కు ప్రతులు.
కాని వరుణుడు ఆదిత్యగణములో కన్పించును. వసువులలో లేడు; వరుణాది
దేవతలు - య. 2. విశ్వదేవతలును - పెక్కు ప్రతులు 3. లను మరియు
స్వర్గంబున నున్న రాజులుం - ఆ.ఇ.చ.ఖ.గి. భాసం. మ.ల.పి.శ.ప.స.

- 127 మాలిని. సరస సుర వధూ లాస్యంబులున్ ¹సిద్ధ విద్యా
ధర పటు పటహా ²తోద్యంబులుం గిన్నరీ కిం
పురుష లలిత గీతంబుల్ మహా రమ్య మయ్యెన్
వరముని దివిజాశీర్వాద నాదంబు తోడన్.
- 128 వ పాండురాజును బరమోన్నవంబునం గుంతినలనఁ బురుషత్రయ సమా¹నం
బయిన పుత్త్రీత్రయంబు వడసి ²భువనత్రయ రాజ్యంబు వడసినంతియ
సంతసిల్లి కుమారులతోడి వినోదంబులం దగిలియున్నంత మాద్రీ దన
యందుఁ బుత్త్ర⁴జన్మంబు వడయు నుపాయంబు ⁵లేమికి దుఃఖించి
యాత్మగతంబున.
- 129 ఉ. కోరిన ¹కోర్కెకిం దగఁగఁ గుంతి సుత త్రిశయంబుఁ గాంచె గాం
ధారియు సక్కడన్ సుతశతంబు ముదం బొసరంగఁ గాంచె నేఁ
²బోరచి ³యాడుఁ బుట్టువునఁ బుట్టి నిరర్థక ¹జీవనైతి సం
సార సుఖావహం బయిన సత్కుత జన్మముఁ గానఁ బోలమిన్.

—: మాద్రీ నహల సహదేవులు పుట్టుట :—

సం. 1-115-1

- 130 వ. అని వగచుచు నొక్క నాఁడేకాంతంబునం బతియొద్ద గద్గద వచనయై
తన మనోహంభితంబుఁ జెప్పి కుంతీదేవి యనుగ్రహంబుం బడయ ¹నగు
నేని కొడుకులం బడయుదు నట్లయిన నాకును నీకును లోకంబులకును
- 127 1 సిద్ధి — చాల ప్రతులు ; హృద్య — వా. కొన్ని ప్రతులు. 2. తోద్యధ్వనుల్
మీరగా గిం — చ. పీ.శ.ష, తోద్యధ్వనుల్ గిన్నరీకిం — భాసం
- 128 1. నుత్తన — అ.ప.ట.ద. 2 త్రిభువన — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు ; భువనత్రయ —
పెక్కు ప్రతులు. 3. తోడియిష్ట వినోదంబుల — ఔ.జ.త.న.య 4. లాభంబు —
ఆ.ఇ.డి.న.ల. 5 లేమింజేసి — ఋ.ఓ.ఔ.గ.త.
- 129 1. కోర్కె-కుం — ర. 2. పోరచియాడుపుట్టువున — ఇచ్చట భారతకూలంకష
వ్యాఖ్యింపట్టినగా, పోరసి యాడుపుట్టువున — నేను సాటుపగా ఆడుజన్మమైతి —
పోరసి అనగా సామ్యము — ఇదంత మేమహద్దఃఖమ్ తుల్యతాయామపుత్రతా
అనియున్నది. పోరసి అను పాఠము ఎ ప్రతి ఒక్క దాని యందు మాత్రము
కానవచ్చినది. 3. యాడుపుట్టువు — శ.ష; యాడుపుట్టువు — గి.శ.క.
4. జీవనైతి — శ.క. నూని. పెక్కు తాళవత్ర ప్రతులు.
- 130 1 నేర్తునేని — ఓ.గి.చ.జ.ట.డ.ద.న. భాసం య.ర.ల.పీ.శ.ష ; నేర్తేని —

హితంబగుఁ గావున నాకుఁ బుత్తోత్పాదనంబు ²దయసేయం గుంతి
దేవికి ³నానతి యిమ్మనిన మాద్రికిఁ జాండురా జిట్లనియె

181 క. నా వచనమున నవత్యముఁ, గావించును గుంతి నీకుఁ గడు నేయ్యముతో
నీవగచిన, యీయర్థమ, చూవె మనంబునఁ ¹దలంచుచుండుదు నేనున్.

182 వ. అని పలికి యప్పుడ కుంతీదేవిం బిలిచి మద్రరాజపుత్రి¹దయిన మనో
వాంఛితంబుఁ జెప్పి సకలలోకకల్యాణ¹కారు ²లాశ్వీనులు గావున వారి
నారాధించి యవత్యంబు పడయు మనిన గొంతియుం బతి వచనాను
రూపం³బుసేసిన మాద్రికి.

183 తే. కవలవారు సూర్యేందు ప్రకాశతేజు ¹లాశ్వీనుల యంశము²లఁ బుట్టి రమకీర
గుణులు
⁴వారలకుఁ బ్రీతి ⁵నాకాశవాణి సేసె, నకుల సహదేవు లనియెడు నామ
యుగము.

ఇ.బు.ఐ.బ. డౌ.గ.త.బ. 2 దయ — కొన్నింట లేదు. 3. నానతి యిండనిన,
నానతిండనిన — అని కొన్ని ప్రతులు

181 1. దలంతుఁ జొలయక — వా.శ సూని; దలంతు సొలవక — ఎ.ఐ.బ.క.
గ్ని.చ.జ.ప.బ.శ.శ.ర.ష; తలంతుసొలయక — వీ దలంచుండుదునేనున్ —
అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఏ.ఘ.ఛ.ట.డ.త.ద.న.మ.య.ర.ల ఆనం గణ. రఘు ఈపారము
నందు అఖండయతి; దలంతు సుందరి యెప్పుడుక — అక.

182 1 కారణుల — ఆ.ఇ.మ; కాముల — బు; చాకారులు — భాసం.
2. లశ్వీనులు — పెక్కు ప్రతులు. ఇచ్చట భా.కూ. వ్యాఖ్య ఇట్లున్నది. లశ్వీనులు
అనే శబ్దము ఈ కారాంత స్త్రీలింగరూపముగా నున్నది. గనుక దాని విశేష
ణము — సకలలోక కల్యాణకారిణులు — అని స్త్రీలింగ రూపముగా నున్నది.
లశ్వీనులు అను శబ్దము మహద్వాచకమగుటచే సకల కల్యాణకారిణులు అను
పార మెట్లు సమర్థనీయమో తెలియదు. 3. సేసిమాద్రికి నవత్యంబు పడసిన —
వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; సేసిన మాద్రికి — చ.జ. భాసం. వీ.శ.ష.

183 1. లశ్వీనుల — పెక్కు ప్రతులు. 2. న — ఎ.ఏ.ట.డౌ.క.ఖ.గ జ.ట.డ.ద.ప.
3. లగుణులు — అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఎ.ఐ.బ.ఘ.జ.డ.త.ద.బ.ర. సూని. 4. వారి కతి
ప్రీతి — య (ఈ పాఠమున ప్రీతేల్చి పలుకవలెను.) 5. నాకాశవాణిజేసె —
భా.కూ. కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు. ఈ దిక్కున జి కారము వచ్చుటకు 'ఆత్మా
స్మదోర్విస్తైస్తైతే' అను సూత్రమే ఉపలక్షకమని కూలంకషము వివరించెను

- 134 క. ఊర్జితులు యుద్ధిష్ఠిర భీమాద్జున నకుల సహదేవు ¹లక నిట్లు వివే
కార్జితయశు లుదయించిరి, నిర్జరుల వరప్రసాదనిర్మితశక్తిఁ.
- 135 వ. ¹అంత నట.
- 136 సీ. మృగశాపభయమున జగతీశుఁ డప్పాండుపతి శతశృంగ పర్వతము నందుఁ
బత్నిసమేతుఁడై యత్నంబుతో ఘోరతప మొనరించుచు విపులశక్తి
నమరవరప్రసాదమున ధర్మస్థితిఁ గొడుకుల నేవురఁ బడసె ననియు
విని వసుదేవుండు మనమున ¹హస్తిం చి యనుజను మఱుదిసి ఘనుఁడు
చూడఁ

తే. దను పురోహితుఁ గశ్యపుండను మహాత్ముఁ ²జీః పుత్రైంచె నవ్విప్రు చేత
భాగి
నేయులగు కుమారులకు నమేయ రత్న, భూషణావళు లిచ్చి ³విశేషలిల.

- 137 వ. అక్కశ్యపుండును బనుదెంచి పృథామాద్రీసహిసుండయి యున్న
యప్పాండురాజుంగని ¹వసుదేవునదేశంబుఁ జెప్పి యక్కుమారులకు
²రత్న భూషణాంబరంబు లిచ్చి క్రమంబునఁ ³జ్ఞాలోపనయనంబు లొనరించి

- 134 1. అన వినయ వివే — ఆ.ఇ.భాసం.వ.

- 135 1. అంతనట — ఇ.భాసం.మ. కొన్ని ప్రతులలో అంత లేదు

- 136 1. హరుపించి — వ; హరిపించి — య. 2. జీరి — ప్రితిబుత్రైంచె —
పెక్కుప్రతులు. 3. యశేషలిల — అ.ఆ.ఎ.ర చీరి యను పాఠము గ్రహించుటచే
పద్యమందలి ప్రాసయతి నియమము నడలినది. కాని సుఖాన్వయమున కిదియే
తగియున్నది.

- 137 1. వసుదేవా దేశంబు — ఆ.ఇ.ప.ప 2. రత్నభూషణాంబరంబులిచ్చి — చాల
ప్రతులలో లేదు. వసుదేవుండు తన పురోహితుని పాంశురాజు కడకు
పంపెననుటకు మూలము పి.పి.ఎస్. ప్రతిలో నున్నది. 754-755 పుటలు.
నీలకంఠ ప్రతిలో నీయంశము కన్పడలేదు 3. జ్ఞాలోపనయనంబులు — ఈ సంద

4 వేదాధ్యయనంబు సేయించుచున్నంత వనంతనచుయం బఖిలజీవతోకా
నందజననం⁵బై యేర్పడం జనుదెంచిన

—: వనంత వర్ణనము :—

సం. 1-116-1

138

లయగ్రాహి.

కమ్మని లతాంతముల¹కు మొన్నసె వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము
తమ్ముల లసత్కిసలయమ్ముల ²సుగంధముకుళమ్ములను నానుచు ⁴ముద
మ్ములగు కోకిలకులమ్ములరవమ్ము మధురమ్ముగుచు ⁵విన్నె ననిశమ్ము
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గింశుకవనమ్ము
లును నొప్పె.

139

లయగ్రాహి.

చందరతమాల¹తరులందుగరుద్రుమములందుఁ గదళీవనములందు లవలీమా
కందతరుషండములయందు ²ననిమీలదరవిందసరసీ³వనములందు వచరాజీ

ర్పమున భా కూ లో విశేషాంశములు వేర్కొనబడినవి 4 వేదాధ్యయనంబులు —
ప భా.కూ. వేదాధ్యయనములు సేయించుచు అనుటచే ధనుర్వేదాధ్యయనమున్ను
చేయించి అనుట అని వ్యాఖ్య. సంస్కృతమూలము దీనిని సమర్థించుచున్నది.
పి పి ఎస్ ప్రతి పుట 755. 5. బైచనురెంచుచున్న— అ.ఇ చ.శ.ప; వా బైచను
రెంచిన—ఊ గ.ల; యేర్పడనరుగురెంచిన—అ.ఖ.మ; యేర్పడురెంచిన — ఒ గ్గి శ.

138

1. కుమ్మనసి — అ.బు.ఒ ఓ.ఖ. గణ.ప; కుంమొనసి — సం. కుంమొనసి —
ఇ.బె.క ట.జడ.ద. 2. గన్—కొన్ని ప్రతులు. 3. సుగంధముల నిమ్ములను
నానుచు — న ర; సు (స) గంధ (ధి) వకుళమ్ముల— చ.ల.శ ప.స; సుగంధము
కుళమ్ముల— పెక్కు ప్రతులు; సుగంధకుసుమమ్ములను— అ.ఇ బు.డ.ద మ.య.
4. ముదమ్ములర — ర; మదమ్ములర — భాసం. 5 వీచె — పెక్కుప్రతులు

139

1. లతలందు — పెక్కు ప్రతులు; తరులందు — అ.ఇ.గ్గి.చ.వీ.శ.ప. 2. దరమీల
దరవింద — క; సునిమీలదర—ల.శ ప. కొన్ని ప్రతులు. 3. చయము—

⁴కందశితపుష్పమకరంద రసముం దగులుచుం దనువు సౌరభము⁵నొంది
జనచిత్రా
నందముగఁ బ్రోపితుల డెంద⁶ములలందురఁగ మందమలయానిల
⁷మమంద గతి పీచెన్.

—: పాండురాజు మరణము :—

సం. 1-116-4

140 వ. ఇట్లు సర్వభూతసమ్మోహనం బయిన వసంతసమయంబునం బాండురాజు
మదనసమ్మోహన¹మార్గణబండికృతమానసుండై మద్రరాజపుత్రి² దైన
మనోహరాకృతియందు మనంబు నిలిపి³యున్నంత నొక్కనాడు
కుంతీదేవి బ్రాహ్మణ⁴భోజనంబు ⁵సేయించుచుండి మాద్రీ రక్షణంబునం
దేమ⁶టి యున్న యవసరంబున,

141 ఉ. చారుసువర్ణ¹హాసినవచంపకభూషయు ²సింధువారము
క్తారమణియయిన్ వకుళరామవతంసయునై యపూర్వశృం
గారవిలాసశీల యెనఁగం దనముందటనున్న మాద్రీనం
భోరుహ³సేత్రఁ జూచి కురువుంగవుఁ డంగజరాగమత్తుండై.

142 శ. ¹కిందము శాపము డెందము, నం దలపక శాపభయమునన్ మాద్రీ గడున్
వందురి వారింపఁగ బలి, మిం దత్సంభోగసుఖసమీహితుఁ డయ్యెన్

తొ.శ.మ.స. 4. సందశిత—అ.ఉ.బు.బ.ఉ.క.ప.బ. భాసం.స.శ 5. నొంది —
కొన్ని ప్రతులు. 6. ములువందురఁగ — న.ల.శ.మ.స; ములరంగగడు — య.
7. మనందగతి — బు.బ.స; ములందు ఉగి పీచెఁ — ఊ; ము గ్రందుకొనిపీచెఁ—
ఓ; ము మందగతిపీచెఁ — తొ.క.ద. 8 పీచెన్ — శ.ర, 'పీచె' కొన్నిచోట్ల
సానుస్వారముగా నున్నది — స.

140 1 మార్గణ బిదళన ముండి కృత—గ్గి.చ.ర.ల.పి.శ.మ.స, మార్గణ మండికృత —
పెక్కు ప్రతులు. 2. దైన — ఓ.గ.ర. లతో లేదు 3. యున్న నొక్కనాడు—
కొన్ని ప్రతులు. 4. భోజనయత్నంబు — గ్గి.చ.జ. భాసం. పి.శ.మ. 5. పెట్ట
చుండి — ఏ.న.ర. 6. రి మఱచి — గ్గి.వా.శ. కొన్ని ప్రతులు పాండురాజు
మరణ దివసమును గూర్చి భా.కూ. చూడఁదగినది.

141 హాస — ఐ.ప; భాసి — అ.న; హార — ఊ; భా కూ 2. సింధువార — భాసం.
కొన్ని ప్రతులు. 3. సేత్ర — పెక్కు తాళ పత్రప్రతులు. 4. రాజ—అ.ఉ.క.ప;
రాజమగుడై — ఖ.డ.ద.మ; రాజమగుడై — గ.బ.

142 1. కిందవు — కొన్ని తాళ పత్రప్రతులు. భా.కూ, క్రిందటి—క.మ.

143 వ. ¹దానంజేసి విగతజీవుండై య... గాగిలించి కొని
²మాద్ర యటచుచు దాని యాక్రందనవల్ల... ³వెఱచి కుంతిదేవి
 గొడుగులుం దానునుం బఱతెంచి పతియడుగుపయిం బడి యేడ్చు
 చున్న నెఱింగి శిశిశృంగనివాసులగు మనులెల్లం ⁴దెరలి వచ్చి చూచి
 శోకవిస్మయాకులితచిత్తు లయి రంతఁ గుంతిదేవి మాద్ర కిట్లనియె.

144 ఉ. నా కెడ యిమ్ము లెమ్ము కురునాథుమనఃప్రియధర్మపత్ని ¹నే
 నేకత ²మెట్టు యిండుదు మహిషశితోడన పోదుఁ బుత్తులం
 జేకొని పెన్న నా ³పనుపుఁజేయుము నావుడు మాద్ర దద్దయుఁ
 శోకపరీతచిత్త యగుచుం బృథ కిట్లనియెం ⁴బ్రియంబునన్.

మాద్ర సహగమనము చేయుట

సం. 1-116-25

145 తిరువోళ. కురు¹వంశ ²నిస్తారకుఁ ధర్మ³యుక్తి గొడుకులఁ
 బడసి యిక్కురుకుంజరునకుఁ
 గరము మనఃప్రీతి గావించి పుణ్యగతికిఁ గారణమవై కమలాక్షి నీవు
 దిరముగా ⁴నిష్ఠంబు దోచితే నిందు వృథాఁ బతియిష్టంబు దీర్చన కాన
 యరిగెదఁ బతితోడ నన్యలోకంబు సందైనఁ బ్రీతినేయఁగఁ గాంతు
 ననియు.

143 1. దానంజేసి — అ. ఇ. వి. ప. టౌ. క. గ. జ. ల. 2. కైవడియున్న — అ. ఇ. చ. బ. ర.
 ల. పీ. శ. ప. 3. యేడ్చుచున్నను — అ. ఇ. టౌ. వ. స. 4. వెరచి—
 కొన్నింటి తెదు 5. వెడలివచ్చి—ఖ.య.

144 1. నై — ఋ. ఐ. బ. బ. డ. ద. ప. ల. స. 2. మేలయుండుదు — పెక్కు ప్రతులు 3
 పలుకు — ఇ. చ. భాసం. ల. పీ. శ. ప. 4. భయంబుతోన్—స. 5. తోన్—అ. ఇ. ఉ.
 ఋ. ఐ. బ. క. ఖ. బ. బ. య.

145 టౌ ప్రతిలో తరువోజకు 'తఱువ' అని మఱియొక పేరు కలదు ; తరువజ, తరు
 వుజ — అనియు రూపములు కలవు. 1. కుల — ఊ. స. 2. నిస్తారకుల—ఇ. ఋ. ఐ. త
 భాసం. మ. స. శ. , నిస్తారకుల — శ. ప. వా. కొన్ని ప్రతులు 3. వృత్తి—ఈ ;
 నియతి — ఉ. 4. చు — వా. శ. కొన్ని ప్రతులు. 5. మైన—అ. అ. ఉ. ఊ. క. జ.
 డ. ద. బ. ర. స. ; మైతి — ఓ. గ. శ. ర. 6. పతికోర్కి—అ. ఊ. టౌ. త. స. 7. యె —
 పెక్కు ప్రతులు.

146 వ. ¹మఱియు మృగశాపభయం ²తెరింగియు నిశ్లేమఱిన ³యతిప్రమత్తురాల
⁴నే నిండుండి పుత్తుల రక్షింప నేర నన్ను వారింప ⁵వలనదు కొడుకుల
 నేమఱక రక్షించునది యని చెప్పి కుంతీదేవి వీడ్కొని ⁶మునిసహస్రంబు
 నకు ⁷మ్రొక్కి మద్రరాజపుత్రి పతితోడన ⁸చితానూథయై యగ్నిశిఖల
 నపగతప్రాణయయ్యె నంత నయ్యిరువుర యగంబులు సంగ్రహించు
 కొని మహామునులు కుంతీదేవిం గొడుకుల నూరార్చి.

147 క. ధరణిరాజ్య విభూతి¹యు, పరిజనులను బాంధవులను బ్రజవిడిచి తప
 శ్చరణ తపస్వ్యుల ²తపకుఁ, శరణంబని నమ్మి పాండుజనపతి నెమ్మిన్.

148 క. కొడుకుల ¹నిండఁబ ²క్లిడ్డ, యిడి ³పరలోకమున కరిగె నెడసేయక యి
 ప్పుడ వీరలఁ గురువృద్ధుల, కడకుం గొని పోవవలయు గజపురమునకున్.

—: మునులు పాండవులను హస్తీపురంబునకుం గొనివచ్చి ధృతరాష్ట్రున కొప్పగించుట :-
 సం. 1-117-6

149 వ. అని తమలో విచారించి కుంతీదేవిని గుమారులం దోడ్కొని మునులెల్ల
 హస్తీపురంబునకు వచ్చిరంత.

150 చ. సురలవరప్రసాదమున ¹బావె మున్నుత్తులఁ బాండురాజు భా
 సురముగఁ గాంచెఁ దత్పుత్రులఁ బాశము లిండని పౌరులెల్ల నొం
 దొరులకుఁ జెప్పఁచుం ²దెరలి యెుండొరులం గడవంగ ³వచ్చి మా
 దిరి భుజవిక్ర⁴మాధరిత సింహశిరోరులఁ బాండవేయులఁ.

146 1. మఱియు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. తెరింగి యెరింగి — అ.త.ఉ.వి.వ.గ.
 డ.త. 3. యతి — కొన్ని ప్రతులు లేదు. 4. నేనిండుండి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
 5. వలనదు — భా.పం.త. 6. ముని సహస్రంబునకు మ్రొక్కి — పెక్కు పాశపత్రప్రతులలో లేదు;
 ముని పంపుంబున (ల)కు — తొ.న. 7. మ్రొక్కి వారిచేత పశుజ్ఞువడసి మద్ర — అ.
 8. చితానూథ — గ్గి.న. భా.పం. వీ.శ.ప.

147 1. ని — పా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 2. కడకున్ — ఉ; కడకును — క.

148 1. పండర — కొన్ని ప్రతులు. 2. నిక్కుడనిడి — ఉ.చ.వీ.శ.ప. ; క్లిడ్డ(ట్లె)డయిడి — ము.
 బ.ఖ.గ.య.ర. ; నిల్లడయిడి — పా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3. సురలోక — కొన్ని ప్రతులు.

150 1. బావె — పెక్కు ప్రతులు; బారె — ఉ.బ.తొ.పా. 2. గడగి.బ.ఉ.గ.య.ప; గదలి-
 ఖ.న; తరలి.గ.న. 3. బారి.ల.ఉ.ము.బ.జ.ల. 4. మోన్నతుల — గ్గి.చ.ల.వీ.శ.ప.
 న; మోన్తలిత — అ.త.ఉ.వి.బ.ఉ.క.ఖ.ద.బ.న; మోన్తలిత — న; మోపమిత — న.

- 151 ఉ. వీరలు ¹దైవశక్తిఁ బ్రభవించిన ²వారగు తేమిసందియం
 వీరమణియకాంతి ³నుపమింపఁగ వేల్పు⁴లకారె యిట్టి యా
 కారవిశేషసంపదఁ బ్రకాశితతేజము పేర్చిఁ జూడ సా
 ధారణమర్చులే యని ముదంబునఁ బౌరులు దమ్ముఁ జూడగన్.
- 152 వ. మునిసహస్రపరివృతులయి జనసీసహితంబు పాండురాజకుమారులు
 రాజమార్గంబు దటి¹య వచ్చి రాజమందిర²ద్వారానన్ను లగు నంత
 మంత్రపురోహితజ్రాహ్మణనివహం³బులు దుర్యోధన దుశ్శాసన ప్రముఖ
 ధార్తరాష్ట్ర⁴శతంబును నెదురువచ్చి పాండవులం దోడ్కొని ⁵తెచ్చిన
 భీష్మ విదుర ధృతరాష్ట్ర⁶ సత్యవత్యంబికాంజాలోకలు ⁷మొదలుగా
 నమ్మునులకు నమస్కరించి రంతం దమకు మ్రొక్కిన కుమారుల నతి
 స్నేహంబున నెత్తికొని కుంతిని బ్రియపూర్వకంబున సంభావించి పాండు
 రాజవియోగదుఃఖములయి మహాశోకంబునం దేలుచున్న విదురధృత
 రాష్ట్రుల గాంధారిసహితం బూరార్చి యమ్మునుల యందొక్క వృద్ధ
 తపస్వి మునిసహస్రాను⁷మతంబున నిట్లనియె.

- 151 1. ధర్మ — ఔ.డ ; దేవ — ఆ.ఈ.ఉ.బు.ఎ.ప.బ.పి.భ.య.ర.పి. 2. వారను
 తేమి — ఊ.బు.ఐ.బి.భ.గి.డ.బ. భాసం. పి.శ.ప. 3. నుదయించినవేల్పులకాంతి -
 ర, నివహింపగ వేల్పుల కాక — భాసం ; పి. 4. లకార — ఆ.బు.ప.బి.ఔ.జ.
 ట.డ.ద.బ.య.పి, లెకాక — గి.భ.చ.శ.ప. ఇచ్చట భా.కూ. వ్యాఖ్య ఇట్లున్నది.
 ఈపద్యము ప్రథమ, ద్వితీయ చరణములలో నిత్య సమానపడి పదము విభజించి
 చెప్పఁజొప్పడని యదియు, నన్యశబ్దంబుఁ గొని విగ్రహంబుఁ తెచ్చు. నదియు నిత్య
 సమానమై యలరుచుండు. నట్టి సంధులనచ్చు హల్లెన విరతి. అనిలక్షణము.

- 152 1. యంతొచ్చి — ఊ.ఎ.ప.గ.గి.చ.భాసం.పి.శ.ప. 2. ద్వారంబుసేరం
 జనుదెంచునంత — ఆ.చ.భ. భాసం. మ.పి.శ.ప. ; ద్వారానన్నులగునంత — య.
 3. బుతో — ఊ.ఔ.త.య. 4. వచ్చిన — ఆ.పి.జ.ట.డ.ప.మ.ర.పి. 5. క,
 గాంధారి పురోహిత విద్యవృత్తంబు అమ్మునులకు — చ.భాసం. ల.పి.శ.ప.
 6. మొదలుగా — కొన్నిటలేదు. 7. మతుండై — న.

- 153 ఉ. భానునిభుండు సాండుజనపాలుఁడు సహోసితపంబు సేసి ధ
 రానిలవాసవాన్నినుల¹దైర వసంబు²న శక్తి పేర్చితో
 నీ సరనాథనందనుల నేస్తర వంశ³విస్మయిపొందుల బం
 చాననసత్త్వలం బడసె నాశతశృంగమహానగంబున⁴.
- 154 క. త్రిదశాధినాథసదృశుఁడు, త్రిదశాయమునకు మాదిరిచేవియుఁ దానున్
 ముద¹మొనర నరిగె నేటికి. ²బడి³యేడగునాఁడు దురితబంధచ్యుతుడై.
- 155 క. ¹రమణీయలీల నొక్కట, ²సమరపురంబునకుఁ జనిన యయ్యిరువుర యం
 గము లివి పిచ్చమేధవిత్తి, క్రమ మొనరఁగ సంస్కరింపఁ గడఁగుడు వీని³.
- 156 వ. ఈదేవియును బలితోడనపోవ సమకట్టిసం బుత్త్రరక్షణార్థంబు మునిగణ
 ప్రార్థితయై యెట్టకేనియు ధృగప్రాణ యయ్యె నిక్కుమానులు కురుకుల
¹నిస్తారకులు దేవమూర్తులు యుధిష్ఠిర భీమాద్భుత నకుల సహదేవులనంగా
 దేవాధిష్ఠితగామంబులు దాల్చి బ్రహ్మర్షి²ప్రణితోపయనులై ³కృతా
 ధ్యయనసంపన్నులగుచు ⁴బెరుగుచున్న వారు వీరలం జేకొని కురు
 వృద్ధులు ధర్మబుద్ధి రక్షించునది యనిచెప్పి సిద్ధచారణగణంబులతో
 నమృతోమును లంతర్ధానంబు సేసిగంగ వ్యాస భీష్మ ధృతరాష్ట్రుల యను
 మనంబున.
- 153 1. దైవ — వా. కొన్ని ప్రతులు, దైవ — పంక్తి ప్రతులు. 2. లశక్తి —
 అ.డి.బు ఎ.వి.బ.బ.ఖ.బ.త.మ. 3. భక్తి పేర్చితో — ఈ, చేసి — డి. 4. సమృద్ధి
 పొంద — ఆ.య; సుసృష్టపొంద — బ.ఖ, సుసృష్టిపొందు — డి.బ.
- 154 1. మొదట — అ. పి.శ.మ. 2. పదియేనగు — ఓ.ర;
 మూలము సప్తన శ్లోకంబు. 3. యేడవ — డి.ఎ.గ గి.చ.డ.త పి.శ.మ.
 మాదిరిచేది అను కొని భా.కు. వ్యాఖ్య చూడగలగది. ఈదంతా ఇద్వదేవకృత
 ప్రాంత్యా భ్యాంధ్రసూత్రమున గిర్వాణోపయోగి భవతి.
- 155 1. రమణీయ — అ.అ.ఎ.బి.గి.చ.బి.డి ద.మ. 2. యసుసాదనమునకు — స;
- 156 1. నిస్తారకులు — 2. కృతోపయనులై — ప 3. కృతా
 ధ్యయన — అ.ఎ.ల; సదాధ్యయన — య. 4. బెరుగు — గి (శరటరేఫముతో);
 బెరుగు — శ.మ. (అర్థానుసార్వర రహితము)

- 157 నీ వెలయంగఁ బితృమేధవిధివిచక్షణ¹శీలసద్భూసురోపదేశక్రమమున
నధికవిభూతితో నతిప్రవిప్రప్రదేశమున నమ్యంగముల్ సంస్కరించి
పుణ్యస్వధా²మృతంబుల నొప్పగా శ్రాద్ధవిధి యొనరించి సద్విప్రవ్రతీకి
నగ్రహారములు దివ్యాంబరాలరణ శయ్యాసన చ్చత్త్ర గవాశ్వకరుల
- ఆ. నిచ్చి సర్వజనులకెల్లను భోజన, దానమొనరఁ జేసి ధర్మనిదుఁడు
³విదురుఁ డట్లు పాండువిభునకుఁ జేయించె, నన్యలోక⁴హితములై న విధులు.
- 158 వ. అంతఁ గృష్ణద్వైపాయనుండు వారి కందఱకు దుఃఖోపశమనంబు నేసి
యొక్కనాఁడు సత్యవతికి నేకాంతంబున నిట్లనియె.
- 159 క. మతిఁ దలఁపఁగ సంసారం, బతిచంచల మెండమావు లట్టుల సంప
తృతతు లతిక్షణికంబులు, గతకాలము మేలు వచ్చుకాలము ¹కంటెన్.
- 160 క. కూరులు ¹బిలుప్త ధర్మాచారులు ధృతరాష్ట్రీసుతు లసద్వృత్తులు ని
ష్కారణవైరులు వీరల, కారణమున ²నెగ్గువుట్టుఁ గౌరవులకున్.
- 161 వ. దాని ధృతరాష్ట్రుండు తాన యనుభవించుం ¹గాని మీ రి దారుణంబుఁ
జూడక వీరి విడిచి తపోవనంబున కరుగుండని చెప్పి చనిన సత్యవతియుఁ
బారాశర్య నుపదేశంబు భీష్మవిదురుల కెఱింగించి కోడండ్ర నంబికాం
బాలికలు దోడ్కొని వనంబునకుం జని తానును వారు నతిహోరతసంబు
నేసి కొండొక కాలమునకు శరీరంబులు విడిచి పుణ్యగతి²కిం బోయిరిట
ధృతరాష్ట్రుండును.
- 157 1 విలసద్భూసుర — ఏ.బి.గి.ర.స.ప; తాలసద్భూసుర — భాసం, లీల — స
పెక్కి తాళప్రతప్రతులు. 2. కృ — అ. మూలము స్వధామృతమయమ్.
3. విదురరాజు — ద.స 4. హితవులైన — య.
- 159 1 కంటెన్ — అ. బి. ట. ద.స ప.ర.స ఇచ్చట మూలము — అతిక్రాంత
సుఖః కాలాః । పర్యవసిత దారుణాః । శ్వః శ్వః పాపిష్ఠ దివసాః । పృథివీ గత
యావనా — చిత్రశాలా ప్రతి.
- 160 1 ధర్మవిలుప్త విచారులు — అ. ఈ. ఉ. 2. నెగులు — ఊ. చా.
- 161 1. గాని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. పొందిరిట — కొన్ని ప్రతులు.

—: కరుపాండు కుమారుల బాలక్రీడలు :—

సం. 1—119—13

- 162 క. తనసుతులు పాండుసుతులని, మనమున భేదింప కఠినమంజస భావం
బున నొక్కరూపకాఁ జేకొని యుండెం బాంశురాజుకొడుకులఁ బ్రీతిన్.
- 163 క. ధృతరాష్ట్రనైయ్యమున సం, తపవర్ధితులగుచుఁ బాండుతనయులు వినయా
న్వితులు కుమారక్రీడాఁరతులయి యొడఁగూడి ధార్తరాష్ట్రులతోడన్.
- 164 క. ¹గిలుపునెడ నేయునెడ వడిఁబటచు నెడం బెనఁగునెడ నపారబలంబుల్
మెఱయునెడ భీమునకు నం, ²దొలుఁ గిడ్పడఁ దొడఁగి రుద్ద³తులు రాజ
సుతుల్.
- 165 క. వదలక ¹పెనఁగి పదుండఁ, బదియేవుర నొక్కపెట్ట పట్టి ధరిత్రిం
²జెదరఁ ³బడవైచి పవనజుఁ, డదయుండయి ⁴పిపు ⁵లొలియ నందల
నీడ్చున్.
- 166 సీ. కూడి జలక్రీడ¹లాడుచోఁ ²గడఁగి యా ధృతరాష్ట్రోత్తనయుల ³సతులశక్తి
⁴తెక్కించీయుఁ బదుండ నొక్కొక్క భుజమున నెక్కించుకొని వారి
⁵యుక్కుడంగ

164 1. కిరపు — ఊ.ఋ.ఎ.క.గ.బ.డ; కిరపు — గ్గి.చ.ద.పి.శ.ష. కనం. సం.
భానం. స; కిరపు — అర.ఛ; కిరపు — ర.స.ద్వి. శక; కెరపు — య;
కిరపునెడ — ర; విరుపునెడ — స; ఇతర నూపములు — కెరపు, గిరిపు;
కిరపు. 2. దరు — ల. కనం. శక. పెక్కు తాళవత్రప్రతులు. 3. తను —
అ.ఎ.బ.ఖ.ట.డ.

165 1. పెనంగిపదువుర — స; పెనంగి బదురం — ర. 2. బదల — క; జెదర — ఎ.
3. వడి — ఊ.ఋ.ఎ.క.గ.ద.ప.బ.య.ర.స. 4. పిపు — గ్గి.పి.శ.ష. అరసున్న
తెనినూపము 5. లొరియ — అ.య.ల; లొలియ — ఈ.ఉ.ఊ.ఋ.ఎ.
ఖ.ద.బ.

166 1. లాడుచు — ఋ.గ్గి.చ.పి.శ.ష; లాడుచు నొక్కట — ఊ. 2. బెనగి — య.
3. విభత్తిశక్తి — ఊ. 4. తెక్కించి పదురను — మ.ర; తెక్కించక — స;
నుక్కించుచు — స. 5. పదుగుర — ఊ.బ.ద. 6. నక్కజముగ — అ.మ;

7 గ్రంచట 8 నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచు 9 గారించి తీరంబు చేరఁజెట్టుఁ
గోరి ఫలార్థులై వారల యెక్కిన మూఁతుల 10 మొదలుల వీరఁ బట్టి

ఆ వడిఁ గదల్చు బండ్లు దడఁ 11 బడువారల, తోన ధరణి మీదఁ దొరఁగు
చుగడ

నిట్టిపాట గాడ్పుపట్టిచే దుశ్శాసనాదు తెల్ల బాధితాత్ములై 8.

167 వ. రాని సహింప 1 సోపక 2 యొక్కనాఁడు దుర్యోధనుండు శకునిదుశ్శాస
నాదులతో విచారించి యిట్లనియె.

168 పృథ్వి. ఉపాంశువధఁజేసి మధ్యము మదోద్ధతుం జంపి ని
స్సపత్నముగ ధర్మనందను నశక్తు బంధించి యే
నపాండవముగా సముద్రవలయాఖిలఁజేసి మ
త్కృపాణపటుశక్తి సత్యధిక కీర్తివై 1 యేలెదన్.

— దుర్యోధనుఁడు భీమునిఁ జంపింపఁ దివురుట —

సం. 1—119—28

169 వ అని పాపబుద్ధి యందుఁ గృతనిశ్చయుండై దుర్యోధ¹నుండు భీష్మ²విదురు
తెఱుంగకుండ భీమున కపాయంబు³ సేయ సమకట్టి యంతరం బన్వేషించు
చున్నంత నొక్కనాఁడు జల⁴క్రీడావసరంబున.

మక్కడంగ — పెక్కు ప్రతులు 7. గొంచక — ఊ.బ.చ.ట త పి శ శర.వ స;
గ్రచ్చర నీటిలో గ్రచ్చుచు — స; ఇనుకొని నీటిలో ముంచుచు — ఎ. (ఈ పాఠ
మున ప్రాచయత నియమము తప్పినది); గ్రచ్చర నీటిలోనుచ్చుచు — క.
8 నీటిలో — ఆ.ఉ.క.త 9. తీరంబునలమట తేరఁజెట్టు — స 10 మూలముల్ —
స.ల.చ 11. బడ — పెక్కు ప్రతులు; బడి — శాసం. వ.శ, బడు — బె.య

167 1. జాలక — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 2. నొక్కనాడు — ఎ గ్గి మ ల.శ.

168 1. యేలుదుక — య.

169 1. నుండుశకుని దుశ్శాసనులం దానును — ఈ.ఉ.వ. 2 విదురాదు తెరుంగ
కుండ — న య. 3. సేయనంతరము — పెక్కు ప్రతులు; సేయును
పాయం బన్వేషించుచున్నంత — ఏ న ర; సేయరంధ్రాన్వేషణంబు సేయు
చున్నంత — బి. 4. క్రీడలాడుచున్న సమయంబున — ఖ

- 170 ఉ. వేడుక ¹నొక్కరుండు శతపీఠకుమారులతోడఁ జల్లుఁబో
రాడి జయించి ²యందట సంతపరశ్రమ పాఠ³వశ్యముం
గూడి ⁴ప్రమాణకోటి ⁵ననఘుండు సమీరణనందనుండు ⁶మే
యాడక నిద్రవోయె శిశిరానిలముల్ పయి ⁷వీచుచుండగన్.
- 171 క. ఆ పవనజు నతిఘనలతి, కాపాశావలుల సంటఁ గట్టించి మహా
కోపమున గంగమడుపుచు, ద్రోపించె సుయోధనుండు ¹దురితకరుండై .
- 172 క. అనిల¹సుతుం²డంతన మేల్కని నీల్గుడు నశని వజ్రఘనకాయముఁ బొం
దిన లతికా³పాశము లెల్లను ద్రెస్సె మృదాశ⁴నాశ⁵లతికలపోరెన్.
- 173 ఆ కర్మబంధనములు గ్రక్కునఁ జాయుడుఁ, బుణ్యగతికి ¹నెగయు పురుషు
నట్లు
బంధనంబు లెల్లఁ జాయుడు భీముండు, నీతిలోన నుండి ²నెగయు దెంచె.
- 174 వ. మఱియు నొక్కనాఁడు.
- 170 1 నొక్కరుండ — ఋ.క.ఖ.ట.శ.య. 2. యంతట — ఆ.ఈ.ఋ.ఎ.ఐ.ఓ.స.
3. వశ్యున్ — ఓ.జ.స. 4. రుమారకోటి — ర; ప్రయాణకోటి — ఈ.
మూ.లము. ప్రమాణ కోట్యాం సదేశం స్థలం కించిగుపేత్యచ ప్రమాణకోట్యాం —
గంగాయం ప్రదేశవిశేషే — దిప్రశాలాప్రతి. పుట 224; ప్రమాణకోటి —
భా.కూ. 5. ననఘుండు — ఖ.య. 6. మైయాడక — అ.డి.ఋ.ట.ద.ప;
మైయ్యాడక — ఆ.ఏ.ఐ.ఓ.గ.గ.జ.ట.డ.శ.బ.య.ర 8. వీచుచుండగన్ — ర.
వీచు (అటసున్న తోడిరూపము.)
- 171 1. దురితోద్ధమై — అ.ఈ.ఓ.డి.ర.త.ప.ల; దుష్టాత్ముండై — గ్గి.చ.వీ.శ.
ప.స; దుష్కార్యమనన్ — ఎ.ఏ.ల, దురితాత్మకుండై — ఓ.జ.డ.బ; దురితా
త్ముండై — ఋ.ద; దురితపథుండై — వ.
- 172 1 సుతుడంతనమేల్కనిని — భాసం; యల, సుతుడంతనమేల్కని — స.
2. డల్లన — ఐ; డంతన — ఓ; డంతనె — క.ర; డంతటన — చ.వీ.శ.వ.
3. పాశము — పెక్కు ప్రతులు; జాలము — వా. ముద్రిత ప్రతులు.
4. జాల — పెక్కు ప్రతులు 5. లలితమాలగుచున్ — ఉ.క.ర.ల.వీ.
- 173 1. నెగయు — పెక్కు ప్రతులు; నేగు — వా కొన్ని ముద్రిత ప్రతులు.
2. నేగు — ఈ.ఋ.ఖ.ట.డ.ద.ప.బ; యేగు — గ.

- 175 క. జనపతి¹ పనుపగ సారథి, ఘనశక్తి² రగముల గఱపించె శ్రవం
బునఁ సిద్ధితుండైన ప్రభం, జనసుతు సర్వాంగమర్మసంచల నెల్లన్.
- 176 క. అవిరళవిష¹ ఫణిదంష్ట్రలు పననజు వజ్రమయతనువుపయి తోలును నో²
²పవ భేదింపఁగఁ జాప, వ్యవసాయల చెయ్యు లర్థహాము లగునే.
- 177 చ. అలఘు¹ బలుండు భీముడును నంతన మేల్కొని యవ్వెపోరగం
బులఁ జరణంబులం ²జమగి ముక్కున వాతను నెత్తురొల్కఁగాఁ
దలరఁగ సారథిం బఱచె ³దా నడహస్తముచన్ పనుంధరా
తలమునఁ ⁴ద్రెళ్ళ సారథియు: దక్షణమాత్రస ముక్తజీవుండె.
- 178 క. మఱియును నొకనాఁడెవ్వరు, నెఱుంగకయుండంగఁ గౌరవేంద్రుడుధర్మం
నెఱుంగక బిడమన్నముతో, గుఱుకొని పెట్టించె గాడ్చుకొడుకుకలుకన్
- 179 క. సముండై యుయుత్పుఁడయ్య, న్నము దుష్టబగుటఁ ¹జెప్పినను గుడిచెనిపా
న్నము ²నాకటి³ పెలుచను నది, ⁴యమృతాన్నింబయ్యె జీర్ణమై
మారుతికిన్.

175 1 పనుపగ — ఆ.ప.బ.బౌ.ఖ.జ.త.న. భాసం య.ల. పనుపున — గృ.చ.పి.శ.ష., పంపఁగ — వా కొన్ని ప్రతులు.

176 1 ఫణింద్ర దంష్ట్రలు — ర, 2. పశు — పెక్కు ప్రతులు

177 1 భుజుడు — అ.ఈ.ప.బౌ.క.చ.త.ప. భాసం. వీ.శ.ష. 2. జదిపి — ప
3 దాపలి — క.ఖ.ల.వీ;దాసున — వ; దానవ — ఊ.ఎ.ప.బ.ఓ.జ.ప.బ. సూని;
దానచూస్తము — భా.కూ సారథించా స్మదయితం మదహస్తే⁴జఘ్నివాన్ —
జని మూలము. 4. ద్రెళ్ళ — కొన్ని ప్రతులు.

178 1. తో — ఖ.చ.ర.శ.ష.

179 1. జెప్పినం — వా కొన్ని ప్రతులు. 2 నాకలి పెలుచను — గృ.చ.పి.శ.ష.
3 పెల్లు — ఆ.ప.డ.బ.ల.; పెంపున — ర; పెలుచన — ఈ.ఊ.ఓ.ఋ.ఎ.
ఓ.క.ఖ.న 4. యమృతంబై జీర్ణమయ్యె నమూరుతికిన్ — బౌ.గ.త.న.

- 180 వ. ఇట్లు దుర్యోధనుడు భీమునకుఁ దనచేసిన యెగ్గులెల్లను గృతఘ్నునకుం జేసి; ఎగ్గులునుం బోలె నిచ్చులంబులైన సిగ్గువడి పెండియుం జాండ వుల కెల్ల నపాయంబు 'సేయ నుపాయంబుఁ జింతించుచుండె నంత భీష్ముని యోగంబున.
- 181 క. విలువిద్యఁ గఱచుచుండిరి, బలయుతులు కుమారకులు కృపద్రోణాచార్యులతోడఁ గలసి యొక్కట, నలఘుపరాక్రమనమేతు లధికస్పర్ధన్.
- 182 వ. అనిన విని బసవమేజయుఁడు వై శంపాయనున కిట్లనియె.
- 183 తే. కృపుఁడు ద్రోణుండు ననుగ నతీర్తులైన, వాంజస్మప్రకారంబు వారువచ్చి కౌరవుల కెల్ల గురులైన కారణంబు నిప్రముఖ్య నాకెఱుంగంగ విస్తంభు.
- 184 వ. 'అని యడిగి'న వై శంపాయనుం డిట్లనియె.

∴ కృపాబాధ్యుల జన్మవృత్తాంతము :-

సం. 1-120-2

- 185 సీ. పానవయ్య గౌతముండనిఁ బ్రసిద్ధుండైన మునికి శరద్వంశుఁడను మహాత్ముఁ డురుంగితేజుఁడై శరసమూహంబుతో నుదయించి వేదముల్ చదువ నొల్ల కఠిన్మోరణపము, నాతభూసురోత్తముల్ వేదముల్ 'చదువు నట్లా దరమున సర్వాస్త్రసిద్ధు డు ధనుర్భేద మొప్పఁగఁ బడసి మహానీషఁ గడఁగి తపము అ. సేయుచున్న ప్రవీణనాయకుఁ డెదిభీతి, నెఱిఁగి వానితపముఁ జెఱుపఁ బనిచె

- 180 1. బసుకులు — కొన్ని ప్రతులు. 2. సేయను పాయము — కొన్నిట లేదు.
- 181 1. నుడి — అ.ల. 2. శ్రద్ధన్ — ఈ.
- 184 1. అని బసవమేజయుండడిగిన వాని (8) తెలుంగు వై శంపాయనుం డిట్లనియె — చ.ల.వీ.శ.ప. 2. న బసవమేజయునకు — కొన్ని ప్రతులు; న విని వానియడిగిన తెరంగు — బ.డ.ప.ర.న.
- 185 1. పానవయ్య — అ.ల. బ.భ.గ.ర; సుంపునట్లు - శ్రీ శ.ప. 2. ఉంతనా వెరచి

జలజనయనఁ దరుణి ³జలపద ⁴యనియెడు, దాని నదియు వచ్చె వాని
కడకు.

186 క. అమ్ముదితఁ జూచి కాముశరమ్ములచే ¹విద్దుఁడై శరద్వంతుఁడు చి
²త్తమ్ముల³ర మదనరాగర, సమ్మురఁ దన్నెఱుగకుండె ⁴జంచలతనుఁడై.

187 క. అతరుణికటాక్షేణ, పాతము గౌతమున కపుడు పటుబాణధనుః
పాతముతోడన రేతః, పాతము గావించె రాగవరవశుఁ డగుటన్.

188 ప. దాని నెటింగి శరద్వంతుం డయ్యౌశ్రమంబు విడిచి చని యొందుచోటం
దపంబు సేయుచుండె ¹నవ్వీర్వంబొక్క శరస్తంబంబున ద్వివిధంబయి
పడిన నందొక కొడుకునుం గూతురుం బుట్టిరంత శంతనుండు మృగయా
వినోదార్థం బరిగిన వాని ²సేనాచరుం డాశరస్తంబంబున నున్న కొడుకుం
గూతుఁ దత్సమీపంబున నున్న శరచాపకృష్ణాజినంబులు జూచి ³యివి
⁴యెయ్యేనియు నొక్క ధనుర్వేద⁵విదుండయిన బ్రాహ్మణు నపత్యం
⁶బగునని శంతను⁷నకుం జూపిన శంతనుండును వారలఁ జేకొని కృపా
యత్త చిత్తుండయి పెనుచుటంజేసి యయ్యిరువురుఁ గృపుఁడును గృపియు
⁸ననం బెరుగుచున్నంత.

బౌ.త 3. జలపద — పెక్కు ప్రతులు ; జలవతి — భాసం మూలము —
తతోజానపదీం నామదేవ కన్యాం — చిత్రకాలా ప్రతి. తతోజాలపదీం నామ
దేవకన్యాం సురేశ్వరః — శంధార్కరు ప్రతిపుట 535. తతోజాలవతీంనామ
పి.పి ఎస్. ప్రతి. జలవతి యని మఱియొక పాఠము. 4. యనుదాని నదియు
వచ్చెవానిగదియ¹బ్రీతి — య ఈ పద్యము తరువాత అట్లు వచ్చిన అను వచనము
బౌ.త ప్రతులలో నున్నది.

186 1 వివశుడై — ఐ.బౌ.త. 2 త్తమ్మున విశ్రమ రాగవశమ్మున — య. 3 రి—
పెక్కు ప్రతులు. 4. నంచలితుండై — క.గ ద స.

188 1 నవ్వీర్వంబు తత్సమీపంబుననున్న శరస్తంబంబున — ఐ బ.బౌ.ట. 2. సేనా
గ్రచరుడు — ఋ.ప ఐ క.ఖ.గ.చ.ప.బ.పి.శ.ష. 3. యిది — కొన్ని ప్రతులు
4. యెవ్వడెనొక్క — భాసం. ల.పి, యెవ్వడేనియొక — గి.శ.ష, యెవ్వడేని
నొక్క — చ, యెయ్యేని నొక్క — గి₁; యెవ్వరేని యునొక్క — గి₁;
యెయ్యేనియొక్క — గి₁య. 5. పారగుండయిన — చ.జ పి.శ.ష. 6. బులగు
నని — గి₁.చ. భాసం పి.శ.ష. 7 నకెరుంగించిన — బౌ.త.య. 8. ననంబరగి
పెరుగుచున్నంత — ఆ ఉ ఋ.బ ఖ.బ.

- 189 క. చనుదెంచి శరద్వంతుం, ¹దనవద్యుడు దన యపత్యమని వారిని శం
తనున కెఱిగించి కృపు న,త్యనుగము నుపనీతుఁ జేసె నధికప్రీతిఁ.
- 190 శా. వేదంబుల్ చదివించె భూసురులతో విఖ్యాతిగా నాత్మనం
వేదిం జేసెఁ జతుర్వధంబగు ధనుర్వేదంబు నానాస్త్రివి
ద్యాదాక్షిణ్యముతోడఁ దాన కఱపెం ¹దద్విత్తముల్ ²సూచి నం
వాదుల్³గాఁ దననందనుం గృపు శరద్వంతుం⁴డు దాంతాత్ముడై .
- 191 వ. అట్టి కృపాచార్యు రావించి భీష్ముం డతిభక్తిం బూజించి వానితోడఁ
ద¹మనుమల నందఱ విలువిద్య ²గఱవం బొచిన.
- 192 క. సవిశేషముగ ధనుర్వే, దవిశారదులైరి కడు జిహ్వాశ్రములై పాం
డవధృతరాష్ట్రాత్స్యాయా, దవు లాదిగ రాజసుతులు తత్కృ¹పు శిక్ష.

∴ ద్రోణాచార్యుల జన్మవృత్తాంతము :-

సం. 1-121-3

- 193 వ. మఱియు వారల కాచార్యుండై న ద్రోణజన్మంబును వాని ¹చరిత్రంబును
జెప్పెద వినుమని జరమేజయనకు వై శంసాయనుం డిట్లనియె.
- 194 క. ¹సద్వినుచరిత్రుండు భ,రద్వాజుండను మునీశ్వరప్రవరుడు గం
గాద్వారమునఁ దపంబు జ,గద్వంద్యుడు సేయుచుండె గతకల్మషుడై .
- 189 1. దనఘోర్ముడు — ఖ ; దనఘుడు దనకునపత్యమని — య.
- 190 1. దద్విత్తముల్ — పెక్కు ప్రతులు భా.కూ. 2. మెచ్చి—అ భా.సం.
3. మేలననాత్మజం గృపు — గృ.ల. 4. దుదాత్తాత్ముడై — చ.జ. భాసం. వీ.శ.ష.
- 191 1 మనముల — కొన్ని ప్రతులు 2. గరపించిన — ఊ.ప.ప.య.
- 192 1. పశిక్ష—వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 193 1. చరితంబు—కొన్ని ప్రతులు.
- 194 1. సద్వినుల — అ.త.ఊ.ప.

195 సీ. అమ్మని యొక్కనాఁ డభిషేచనార్థంబు గంగకుఁ జని ¹మున్న కరము²లీల నందు జలక్రిడలాడుచున్న యప్పురస ఘృతాచి య³స్పృధిమలాఁగి పటుపవనాపేత పరిభావయోగ యయ్యవసరంబునఁ జూచి యమ్మృగాఁగి గామించి యున్న చత్కామ⁴దాగంబున యతిరేకము⁵ఁ జేసి⁶యాడుటంబు

తే. తనకు శుక్లపాతంబైన దాని⁷ఁ దెచ్చి, ద్రోణమున సం⁸గ్రహించిన ద్రోణు⁹ఁ
డనఁగఁ

బుట్టె ¹⁰శుక్రనంశంబునఁ బుణ్యమూర్తి, ధర్మతత్త్వ¹¹జ్ఞుడగు భరద్వాజ మునికి.

196 వ. మఱియు ననంతరంబు భరద్వాజసఖుండైన పృషతుండను పాంచాలపతి మహాఘోరతపంబు సేయుచు నొక్కనాఁడు దశసమీపంబున వాసంతికా కుసుమావచయవినోదంబున నున్న యప్పురస మే¹క యనుదానిం జూచి మదనరాగంబున రేత²స్కందంబయిన దాని³ఁ దనపాదంబున బ్రచ్చాదించిన నందు ద్రుపదుండను కొడుకు మరుదంశంబునఁ బుట్టిన వాని భరద్వాజాశ్రమంబున బెట్టి చని పృషతుండు పాంచాల⁴దేశంబున రాజ్యంబు సేయుచుండె ద్రుపదుండును ద్రోణునితోడనొక్కట నేదాద్యయనంబు సేసి విబువిద్యయుం గఱచి యాపృషతుపరో⁵డుంబునం జాంచాల దేశంబున కభిషిక్తుండయ్యె⁶ ద్రోణుండును చన్ని⁷వేశ్యుండను మహాముని వలన ధనుర్విద్యాపారగుండై తత్ప్రసాదంబున నాగ్నేయాస్త్రం బాదిగా ననేక దివ్యబాణంబులు వడసి భరద్వాజునియోగంబునఁ బుత్త్ర⁸లాభా

195 1. మున్ను — ఈ.బు.ఓ.బౌ.క.ఖ.డ.ద.ల. 2. లీల — పెక్కు ప్రతులు; వేడ్క — వా.శ.ప.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3. స్పృధిమలా — గ. 4. రాగాతిరేకమునఁ జేసి తత్క్షణమునందు — చ.ల.వీ.శ.ప. 5. యడుంబ — పెక్కు ప్రతులు. 6. చేతి ద్రోణమున — ఈ.బ.ఓ.బౌ.గ.డ. భాసం. మ. 7. గ్రహింపుడు, గ్రహించుడు, గ్రహింపంగ — అని పారములు. 8. డందు బుట్టె — ఆ.బు.బ.ఓ.ఖ.జ.ద.బ.ర. 9. గురునియంశంబున — భాసం. వీ. ద్రోణుడు శుక్రనంశమున, గురుని యంశమున పుట్టెననుటకు మూలము కాన్పించలేదు. మూలమిట్లున్నది. తతః సమ భవన్తోఽగః కలశేతస్యధీమతః. 10. జ్ఞుడగు — ఆ.చ. భాసం. మ.ల.వీ.శ.ప.; జ్ఞుడై — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు

196 1 స్థలనం—ప.బౌ.మ. 2 దేశంబున—పెక్కు వ్రాతప్రతులలోలేదు 3 ద్రోణుం

రంబు కృపునిచెలియలిఁ గృపి యనుదాని వివాహంబయి ⁵దాని⁶యం
దశ్వత్థామ యనుకొడుకుం బడసి యొక్క-నాఁడు.

197 క. అనవరతము బ్రాహ్మణులకుఁ, దనియఁగ ధనమిచ్చు జామదగ్నుడు
రాముం

డను జనవాదపరంపర, ¹విని యరిగెను పానికడకు నిత్తాపేక్ష.

198 క. అరిగి మహేంద్రాచలమునఁ, బరమతపో¹వృత్తి నున్న భార్గవు లోకో
²త్తరు భూరికర్మనిర్మల,చరితుని ద్రోణుండు గాంచి సద్వివరమునఁ

199 ప. ఏను ¹భారద్వాజుండ ద్రోణుం డనువాఁడ నర్హాస్థివై నీకడకు వచ్చితి
ననినఁ బరశురాముఁ డిట్లనియె.

200 చ. కలధనమెల్ల ముందట జగన్నత విప్రుల కిచ్చి వార్ధిమే
ఖలనిఖలోర్వి యంతయును గశ్యపుఁ డన్నుని కిచ్చితిన్ శరం
బులును శరీర¹శస్త్రములుఁ బొల్పుగ నున్నని వీనిలోన నీ
వలసినవస్తువుల్ గొను ²ధ్రువంబుగ నిచ్చెద నీకు నావుడు.

201 క. ధనములలో నత్యుత్తమ, ధనములు శస్త్రాస్త్రములు ముదంబున ¹పీనిం
గొని కృతకృత్యుడ నగుదును, జనమత ²నాకొనఁగు మస్త్రశస్త్ర
చయంబుల్.

డగ్ని-భాసం. వా.శ. మొదలైనవి. 4 వేశుఁడు—వా.పీ.శ చిత్రశాలాప్రతి ;
దేశ్యుఁడు-శ.ప ; వైశ్యుడు—పెక్కు ప్రతులు. వేశుఁడు లేక వేశ్యుఁడు సరియైన
రూపముగాఁదోచుచున్నది. 5. దానియందు-ర. ప్రతిలో లేదు. 6 వలన నశ్వ-వ.

197 1. విని ద్రోణుం డరిగె నధికవిత్తాపేక్షన్ - ర

198 1. నియతి - ర 2. త్తర - కొన్ని ప్రతులు.

199 1 భరద్వాజ సుతుండ- అని కొన్ని వ్రాత ప్రతులు

200 1. వస్త్ర - అ.బు.బౌ.ఖ.య ; మస్త్ర - చ.అ.పీ.శ.ప. 2. ము వారకయి—ఓ.

201 1. వానిన్ - ర. 2 నాకిమ్ము కరుణ శస్త్రచయంబుల్ - ఈ.ఉ.వ.

202 వ అని పరశురాముచేత ¹దివ్యాస్త్రంబులు ప్రయోగరహస్యమంత్రంబులతోడం బడసి ధనుర్విద్య²యు నశ్యసించి ధనార్థియయి తపశాలసఖుండైన ద్రుపదుపాలికిం జని యేను ద్రోణుండ నీ³శాలసఖుండ సహాధ్యాయుండ నన్నెఱుంగుదే యని ప్రణయపూర్వకంబుగాఁ బలికిన విని యప్పలుకలు⁴విన సహింపక ద్రుపదుం ⁵డలిగి యిట్లనియె.

-: ద్రోణుడు ద్రుపదునిచే నవమానితుఁ డగుట. :-

సం. 1-122-2

203 చ. కొలఁది యెఱుంగ టిట్టి పలుకుల్ వలుకం¹దగుఁ ²గాదు నాకనన్
³బలుగుఁదనంబునం బలుకఁ జాడియె నీ⁴సఖనంచు బేదవి
ప్రలుకు⁵ను ధారుణీశులకుఁ బోలఁగ సఖ్యము సంభవించునే
పలుకక వేగ పొమ్మకట పాఱుడు ⁶సంగడికాఁడె ⁷యెందునన్.

204 చ ధనవతితో దరిగ్రునకుఁ దత్త్వవిదుండగు వానితోడ మూ
ర్ఖునకుఁ బ్రశాంతుతోడఁ గడుగ్రూరునకుఁ రణశూరుతోడ భీ
రునకు నరూధితోడ నవరూధికి సజ్జనుతోడఁ గష్టదు
ర్జనునకు నెవ్విధంబునను సఖ్యము దా నొడఁగూడ నేర్చునే.

202 1 దివ్యాస్త్ర శస్త్రంబులు సంప్రయోగరహస్యంబులతో — అ.క్షి.ఎ.ట.క.ర ; దివ్యాస్త్రంబులు మంత్రోపదేశ ప్రయోగరహస్యంబులతో — ఖ.బ; దివ్యాస్త్ర శస్త్రంబులు మంత్రోపదేశ ప్రయోగరహస్యంబులతో — ఐ.బ; దివ్యాస్త్రంబులు మంత్రప్రయోగరహస్యంబులతోడం — ఆ; దివ్యాస్త్రంబులు మంత్రోపదేశ సంప్రయోగరహస్యంబులతోడం — డ 2. యభ్యసించునాడు ద్రుపద సహితంబుగా గురుశుశ్రూషానుకూల స్నేహంబులగుటంజేసిధనార్థి — య. 3. శాలసఖుండ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. విన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 5 డలిగి యిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు, డిట్లనియె — భాసం. వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. రోహితీ సంరక్తతోచనః. అని మూలము. పి పి ఎన్. పుట 809.

203 1. దగ — ఈ క ఖ.గి.చ.వీ.శ.మ 2 గాద — అ ఆ ఐ ఓ డౌ జ.ట.త.ర.వ. 3 బలుచ — గ.గి.చ.ఆ.డ.త.ల.వీ.శ.మ. 4. సఖనంచు — అ.ఆ.ఈ.క్ష.ఎ.ట.క. ఖ.గ.జ.త.ద.వ.బ; సఖుడంచు — ఊ; సఖనంచు — వా.పి. కొన్ని ప్రతులు 5 ధరాదివాధులకు — ఋ.న.వ 6 సుజ్ఞాను — అ.క్షి; ఇచ్చట సుగడి, సుగట మున్నగు రూపములు కన్పించు చున్నవి. అర్థము చింత్యము. 7. యయ్యెడన్ — ఈ.క్ష.గి.చ.ట.ల.వీ.శ.మ.

205 క. సమశీల¹శ్రుతయుతులకు, సమధృవంతులకు సమసుచారి²త్రులకుం
దమలో³ సఖ్యమును ²వివాహమునగుఁ గా కగునె రెండు నసమానులకున్.

206 వ. మఱి యట్లుంగాక రాజులకుఁ గార్యవశంబునం జేసి మిత్రామిత్రా¹
¹సంబంధంబులు సంభవించుం ²గావున మాయట్టి రాజులకు మీ³యట్టి
⁴పేదపాటువారలతోఁ గార్యకారణంబైన సఖ్యం బెన్నండును గానేర
దని ద్రుపదుం డై శ్వర్యగర్వంబున మెచ్చక పలికిన పని ద్రోణుం డవ
మానజనితమన్యుఘూర్ణమానమానసుండయి యెద్దియుం జేయునది
నేరక పుత్రకళత్రాగ్నిహోత్రశిష్యగణంబులతో హస్తీహారంబునకు
వచ్చె నంత నప్పురోబహిరంగణంబున ధృతరాష్ట్రపాండునందను లందఱుఁ
గందుకక్రీడాపరులయి, వేడుకతో నాడుచున్నంత క్కాంచనకందుకం
బొక్కనూతం బడిన.

207 అ. నీరిలో¹నఁ ²దోచు తారక ప్రతిబింబ, మొక్కొ యనఁగ వెలుంగుచున్న
³దాని
రాచ⁴కొడుకు లెల్లఁ జూచుచునుండిరి, దానిఁ బుచ్చుకొను విధంబు లేక.

208 వ. అట్టియవసరంబున.

205 1. వ్రత — అ.గ్ని.చ.శ.ప; శ్రుతి — ఈ.ఉ.ప.ల.వీ 2. వివాదము — ఋ.ఉ.ఖ
ప.బ.ల.

206 1 సంభవంబులు — అ.చ.ల.శ.ప 2 గాక — అ.ఉ.ఉ.ట.ట. 3. బోటి —
ఏ.చ.వీ.శ.ప. 4 పేదపారులకు — మ, కొన్నిటిలో పారు శబ్దము లేదు
5. న నెగులాడి మెచ్చకపలికి — ఔ.త 6 బాహ్యంబున — ఐ.బ.ట.టౌ.ఖ
చ.డ.త ప.బ.వీ.శ.ప; బాహిరంబున — ఆ.

207 1. నఖండ — స; నకాండ — ఈ.ఉ.ప.బ.టౌ.క.జ.ట.త.ర. 2. గాథ —
ఓ.య. 3. యపుడు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; దాని — పెక్కు ప్రతులు.
4. కొమరులెల్ల — భాసం స.

∴ ద్రోణుడు హస్తీపురంబునకు వచ్చుట :-

సం. 1-122-14

- 209 క. నానావిధశరశరధులతో నున్న అచావధరుడు ద్రోణుడు వారిం
గానఁ జనుడెంచి యంతయుఁ, దా నప్పు డెఱింగి రాజతనయుల కనియెన్.
- 210 చ. భరతకులప్రచూతులరు భాసురశస్త్రమహాస్త్రవిద్యులం
గరము ప్రసిద్ధుడై పరగు గౌతమశిష్యుల రిట్టి ¹మీకు దు
ష్కరముగ నూతిలోఁ బడిన కాంచన²పిండు గొనంగనేర కొం
డొరుల మొగంబు చూచి నగుచుండఁగఁ జన్నె యుపాయ ³హీనతఁ.
- 211 వ. దీని బాణపరంపరంజెసి ¹పుచ్చి యిచ్చెదఁ జూడుఁ డీవిద్య యెరులెవ్వరు
నేర రని ద్రోణుం డొక్కబాణం బభిమంత్రించి ²దృష్టిముష్టిసౌష్ఠవంబు
లోప్ప నక్కందుకంబు ³నాటనేసి దానిపుంఖంబు మఱియొకబాణంబున
నేసి తత్పుంఖం బొండొకబాణంబున నేసి వరుసన బాణరజ్జువు గావించి
దానిం దిగిచికొని యిచ్చినం జూచి రాజకుమారులెల్ల ⁴విస్మయంబంది
ద్రోణుం దోడ్కొని చని భీష్మున కంతయు నెఱింగించి నాతండును
- 212 క. ఆనన్నపలితు ననఘు శ,రాసనగురు భూరిసత్త్వ ¹నసితకృశాంగున్
²భూసురవరు ద్రోణు గుణో,ద్భాసితు వినినట్ల చూచి పరమప్రీతిన్.

210 1. మీరు — బా.ఖ.గు.త.తి.ద 2 వీట — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
మూలమున వీట అనియె కలదు క్రీడంతో వీటయాతత్ర వీరావర్యచరన్మదా ;
పిండు — భాసం. పి.శ.ప. మున్నగు పెక్కు ప్రతులలో కలదు 3. శూన్యతన్ —
భాసం.

211 1. పుచ్చుకొని మీకిచ్చెద — గ్గి.పి.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు. 2. దృఢ — ఆ.బా.త.
3. గాఢ — అ. 4. విస్మయపడి — ఋ.ఐ.బ.ట.ద.ద.

212 1. నధిక — ఆ.మ; నశనకృశాంగున్ — ర. 2. భాసురయశు — ఉ.క.
జ.ట; భాసితయశు — ఓ.

213 క. ఎందుండి వచ్చి తిందుల, కెందుండఁగ నీకు నిష్ట మెఱిఁగింపుము స
ద్వందిత యని యడిగిన సా, నందుఁడు ద్రోణుండు భీష్మునకు నిట్లనియెన్.

214 వ. ¹ఏను ద్రోణుండనువాఁడ భరద్వాజ పుత్రుండ నగ్ని²వేశ్యుండను మహాముని
వరునొద్ద బ్రహ్మచర్యాశ్రమంబున వేదాధ్యయనంబు సేసి ధనుశ్వేదం
బభ్యసించుచున్న నాఁడు పాంచాలపతియైన పృషతుపుత్రుండు ద్రుపదుం
డనువాఁడు నాకిష్టసఖుండయి యెల్లవిద్యలు గఱచి యేను
బాంచాల³విషయంబునకు ⁴రాజయిననాఁడు నా యొద్దకు వచ్చునది
నారాజ్యభోగంబులు సేపు ననుభవింప నర్హుండ వని నన్నుఁ బ్రార్థించి
చని ⁵పృషతు పరోక్షంబునఁ దద్దేశంబునకు రాజయి యున్న నేను గురు
నియుక్తుండనై గౌతమిం బాణిగ్రహణంబు సేసి యిక్కుమారు నశ్వత్థామ
నధిక⁶తేజస్వి సాత్మజుం బడసి ధనంబులేమిం గుటుంబ⁷భరణంబునం
దసమర్హుండ నయి యుండియు.

215 క. పురుషవిశేషవివేకా, పరిచయులగు ధరణిపతులపాలికిఁ ¹బోవం
బరులందు ²దుష్పరిగ్రహ, ³భర మెదలో రోసి ధర్మపథమున నున్నన్.

216 క. ¹ధనపతుల బాలురు ముదం, బున ²నిత్యముఁ బాలుద్రావఁ బోయిన నస్త్ర
త్తనయుండు పీఁడు బాల్యం, బున నేడైన బాలు³నాకుఁ బోయుం డనుచున్.

214 1 ఏనుద్రోణుండను వాఁడ భరద్వాజ పుత్రుండ — గి.చ. భాసం ల.పి.శ.ప.
ఏనగ్ని వేశుండను — వా కొన్ని ప్రతులు. 2. వేశ్యుండు — భం.
పి.పి.ఎన్. ప్రతులు, వేశుండు — చిత్రశాలా ప్రతి; వా.శ, దేశ్యుండు —
భాసం శ.ప. 3. దేశంబునకు — పెక్కు ప్రతులు 4 రాజనయిననాడు —
య.వా.శ. 5 పృషదు — ఉ.యు.ఓ.ఖ.గ.చ.డ.ద.బ.య.ర.శ.ప. 6. తేజ —
అ.ఈ.ఉ.ఉ.యు.బ.బ.ఓ.ఖ.జ.ట.డ.ద.వ.బ. భాసం య; తేజోమయు — ఆ.ర
7. భారంబు — అ.బ.జ.ట.డ.శ.బ.మ.ర.

215 1. నరుగన్ — ఆ. 2 దుష్పరిగ్రహము — ఎ.ల. 3. భరమునకురోసి — య.

216 1. ధనపతుల బాలకులు ముదమున — పెక్కు ప్రతులు. 2. నిచ్చలు —
బా.త.బ. 3. తనకు — గి.చ.జ.త.ల.పి.శ.ప., ద్రావ — అ.బా.ర.

- 217 వ. దానింజూచి దారిద్ర్యంబునకంటె గట్టం బొండెద్దియు లేదు దీని నాజాల
సఖుండగు పాంచాలుపాలికిం బోయి ¹పాచికొందు నాతండు దన
దేశంబున ²కభిషిక్తుండుగాఁ బోవుచుండి నన్ను రాఁబనిచి పోయె.
- 218 మత్తకోకిలము. వేడు తెంతయుఁ గట్టమైనను వేటు లేని సుహృజ్జనున్
వేడికో లుచితంబ కావున వేడ్కతోఁ జని సోమకున్
వేడినన్ ధన¹మోపఁడేనియు వీని²మాత్రకు నాలుగేన్
పాడి³కుఱ్ఱుల నీఁడె వీనికిఁ జాలుద్రావుచు నుండఁగన్
- 219 వ. అని నిశ్చయించి ద్రుపదు ¹నొద్దకుం బోయి నన్నెఱింగించిన నాతండు దన
రాజ్యమదంబున నన్నును దన్నును నెఱుంగక యేను ²రాజును నీవు
³వేదపాఠుండవు నాకును నీకును నెక్కడి సఖ్యంబని పలికిన వానిచేత
నవమానితుండనయి వచ్చితివని ద్రోణుండు దన వృత్తాంతంబంతయుఁ
జెప్పిన.
- 220 క. విని రోయు ¹తీగ గాళ్ళం, ²బెనఁగెం దాననుచుఁ బొంగి భీష్ముండు
ద్రోణున్
ఘనభుజు నభీష్ట³పూజా, ధన⁴దానోవిధానముల ముదంబునఁ దనిపెన్.
- 221 వ. మఱియును.
- 217 1 బాపికొందు — ఆ ఐ 1. త భాసం. వీ శ; బాపుకొందు — గి₁ చ. ద శ. ప.
2. కుంజనుచుండి — ఈ. ఉ. ఎ క
- 218 1 మీయఁడేనియు — భాసం. వీ; మివ్వఁడేనియు — గి₁ చ. ద. శ. ప; మియ్య
డేనియు — ఓ. వ 2 మాత్రము — గి₁ భాసం. శ. ప కొన్ని ప్రతులు
3. కుర్రల — పెక్కు ప్రతులు
- 219 1 పాలికిం — ఆ 2 రాజు — ఓ క. గ జ. త. య; రాజును — భాసం. ర. శ
రాజును — వా 3. వేదవిప్రుండవు, వేద బ్రాహ్మణుండవు — కొన్ని
పాఠములు.
- 220 1 తీగ — కొన్ని ప్రతులు 2. బెనగెగదాయనుచు — చ. ల. వీ శ. ప. న.
3. పూజల — ఆ ఖ. న. భాసం వీ శ. ప. న 4. ధాన్య — పెక్కు ప్రతులు.
5 విధానముల — ఐ; నిధానముల — ఔ

∴ భీష్ముడు పురుషాండుమూలకు ద్రోణుని గురువుగా నియమించుట. :-

సం. 1-122-40

- 222 చ. ¹మనునల నెల్లజూపి మతిమంసు డు శాంతనవుండు వీరిఁ జే
కొని గురువృత్తిమై గఱపు ఘోరశరాసన విద్యలెల్లఁ జెం
పున ననుదగ్నిసూకుండును బోలఁడు నిన్నని విందు ²వీల్లునే
ర్పున ³నయనైపుంబునను భూపనరాక్రమ⁴గర్వనంపదన్.
- 223 వ. అని కుమారులనెల్లం జూపి ద్రోణునకు శిష్యులంగా సమర్పించిన
ద్రోణుండును వారలం జేకొని యందఱ కిట్లనియె.
- 224 తే. అస్త్రవిద్యలు గఱచి నాదైన యిష్ట, ¹మొగిన ²తీర్పంగ నిందెవ్వఁ డోపు
నసినఁ
జాయ మొగమిడి కౌరవుల్ పలుకకుండి, రేను³దీర్చెద నని ⁴పూసె
నింద్రసుతుఁడు.
- 225 వ. ఇట్లుదన యిష్టలబు ¹దీర్పం బూసిన యర్జును నాచార్యుం డతిన్నేహంబునఁ
గౌరిగించుకొని కరంబు సంపన్ని కుమారుల కెల్ల విలువెద్యఁ
గఱపుచున్న ²నానాదేశంబులంగల రాజపుత్రులెల్లవచ్చి వారి³తోడఁ
గలసి కఱచుచుండిరి మఱియు సూతపుత్రుడయిన రాధేయుండును
ధనుర్విద్యాకౌశలంబున ర్జునునితో⁴డ మచ్చరించుచు దుర్యోధనపక్ష
పాతియై యుండెనంత.
- 222 1 మనునల — కొన్ని ప్రాతప్రతులు. 2. వింటి — అప్రా. 3 రణ — ఖ.
4 జాహునంపదన్ — అ. ఔ.గి.చ త.ల.పి.శ.ప; సర్వ — ఋ.డ.ప.బ.య
- 224 1 మొసర — గ.న.య 2 జేయంగ — న.య 3 సేయుదు,
జేయుదు — కొన్ని ప్రతులు; జేసెద — ఖ.న. 4. పల్కె — ఖ.గి.చ.మ.
ల.పి.శ.ప.న.
- 225 1. చేయం, సేయం — కొన్ని ప్రతులు. 2. నానాదేశంబుల రాజపుత్రులు —
కొన్ని ప్రతులు, నానా దేశరాజకుమారులెల్లవచ్చి — గి.చ.పి.శ.ప. 3. తోడన —
పెక్కు ప్రతులు. 4. డ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు

- 226 క. నరుఁ డన్త్రుశన్త్రువిద్యా, పరిణతి నధికుఁడయి విరయవరుఁడయి శశ్వ
ద్గురుపూజాయత్నంబునఁ, బరగుచు సంప్రీతుఁడేసె భారద్వాజున్.
- 227 వ. అయ్యర్జునుతోడి విద్యామత్సరంబునఁ జీఁకటి నాతంజేయనేరకుండ
వలయునని తలంచి యశ్వత్థామ రహస్యంబున నన్నసాధకుం బిలిచి
యెన్నండును నరునకు నంధకారంబునఁ గుడువం బెట్టకు¹మీ యని
పంచిన వాఁడును దద్వచ²నానురూపంబు సేయుచున్న నొక్కనాఁటి
రాత్రియందు.
- 228 ఉ. వాసవచందనుండు గుడువం గుడువం బటుమారుతాహతిం
జేసి చలించి దీపశిఖ చెచ్చెరఁ ¹జాయుడు భోజనక్రియా
భ్యాసవశంబునం గుడిచి పన్నుగ నిట్టుల విద్యలెల్ల న
భ్యాసవశంబునం బడయ భారము లేదని నిశ్చితాత్ముడై ,
- 229 క. పాయక చీఁకటి యందును, నేయం¹గా నభ్యసించు నిట్టియెడం గౌం
తేయు ధనుర్జ్యాధ్వని విని,ధీయుక్తుఁడు ద్రోణుఁడరుగుచెంచి ²ముదమున్.
- 230 సీ. ఆతని యన్త్రువిద్యా¹భియోగమునకుఁ బ్రియశిష్యవృత్తికిఁ బెద్దమెచ్చి
యన్న ధనుర్ధరు లన్యులు నీకంటె నధికులు ²గాకుండున్లు గాఁగఁ
గఱపుదు విలువిద్య. ఘనముగానని పల్కి ద్వంద్వసంకీర్ణయద్దముల
దెఱుగు
రథమహివాజివారణములపై నుండి దృఢచిత్రసౌష్ఠవస్థితుల³నేయ

227 1 మనిపంచిన — పెక్కు ప్రతులు. 2 నప్రకారంబు — ఐ ట ; నమార్గంబున —
అ ఐ ట. టౌ ఖ డ త. ద ర. స.

228 1 భోవుడు — వా. శ ; జాయుడు — పెక్కు ప్రతులు.

229 1. దానభ్యసించె — పెక్కు ప్రతులు. 2. రయమునన్ — గి. చ భాసం. ల. వీ. శ. ప.

230 1 తిశయమునకు — ఋ. మ. 2 లేకుండు — పెక్కు ప్రతులు. 3. మెఱసి —

తే. బహువిధవ్యూహభేదనోపాయములను, ⁴సంప్రయోగ రహస్యాతిశయము

గాఁగఁ

గఱపె నర్జునుడోదొంటి భార్గవుఁడు వింట నిట్టిదే యని పొగడంగ నెల్ల

జనులు

-: ఏకలవ్యుం డనువాఁడు ద్రోణు నారాధించి విలువీద్య గఱచుట :-

సం. 1-123-10

231 వ. మఱియు గదాకార్ముకప్రాసాసితోమరకుంతశక్త్యాదివివిధాయుధంబుల
యందును గుమారుల నందఱ జితశ్రములం జేయుచున్న ద్రోణా
చార్యుల ¹మహాప్రసిద్ధి విని హిరణ్య²ధన్యుండను నెఱుకురాజుకొడు కేక
లవ్యుండనువాఁడు ధనుర్విద్యాగ్రహణార్థియై వచ్చిన వాని నిషాద
³పుత్రుండని శిష్యుంగా ⁴జేకొనకున్న వాఁడును ద్రోణుననుజ్ఞ వడసి
చని వనంబులోన.

232 తే. వినయమున ద్రోణురూపు మన్నున నమర్చి, దాని కతిభక్తితోడఁబ్రదక్షి
ణంబుఁ

జేసి మ్రొక్కుచు సంతతాభ్యాసశక్తి, నస్త్రవిద్యా¹రహస్యంబు లర్థింబడసె

233 క. ¹ఇట పాండవ కౌరవు లొ, కొట్ట నందఱు గురుననుజ్ఞఁ గొని మృగయాలం
పటులై వనమున కరిగిరి, పటుతరజవ సారమేయభటనివహముతో².

గ₁ చ.శ.ప 4. సంప్రయోగోపసంహారసరణిగాగ — మ. 5. దొల్లి — స
6. వాడని — ఊ.బు.ఓ.జ.ద.మ.ర.

231 1. మహా — క.బ.ర.వ. ప్రతులలో లేదు; మాహాత్మ్యంబు విని — మ. 2. ధను
వనునెరుకు — అ.ఆ.ఈ.ఉ.ఎ.క.త.ప.య.ర, ధనుండను నెరుకు — ఋ ఐ బ.
ఓ.ఔ.గ.ద. మూలము. హిరణ్యధనుషస్సుతః, భండార్కరు — 550 పుట. చిత్ర
శాల పి.పి.ఎస్. ప్రతులు కూడ 3. పుత్రుగా నెరింగి శిష్యుంగా — ఓ.గ₁.చ.ప.
పి.శ.ప. 4. జేకొన నొల్లకున్న — ఓ.గ₁.చ.ప.పి.శ.ప

232 1. విశేషంబు — అ.

233 1. ఇటఁబాండవ — గ₁.పి.శ.ప.

234 వ. ¹ఇట్లరిగి వనంబులోఁ గ్రుమ్మరచున్న నందొక్క భటునికుక్క తోడుదప్పి పఱచి యొక్కెడ నేకతంబ యేయుచున్న నేకలవ్య సమీపంబున ²మొరిగిన నయ్యెలుంగు ³నిని దానిముఖంబునం⁴దేడుబాణంబు ⁵లోక్కటఁ దొడిగి యక్కఱంబుగా నతిలాఘవంబున ⁶వాడేసిన నది శరపూరితముఖంబయి కురుకుమారుల యొద్దకుం⁷బాటిన దానిం జూచి నిస్మయంబంది యట్లేసినవాడెవ్వడో యని రోయుచు వచ్చువారు ముందఱ

235 ఉ. తేజితబాణహస్తు దృఢదీర్ఘమలీమసకృష్టదేహుఁ ¹గృ
ష్ణాజినవస్త్రు నస్త్రు ²విషయాస్త్రవిషాదుఁ నిషాదుఁ జూచి గూ
రాజుమారు లందఱుఁ బరస్పరవత్క్రివిలోకనక్రియా
వ్యాఘ్రమునం దదీక్షణనివారిత్తులై రతిమత్సరంబునన్.

236 వ. అక్కుమారులు వాని ¹శరలాఘవంబునకు మెచ్చి నీవెవ్వండ వెవ్వ²చేత
విలువిద్యఁ గఱచి తని యడిగిన ³వారికి ⁴నయ్యెలు ⁵కిట్లనియె.

237 క. ¹వినుఁడే హిరణ్యధన్వం, డనువనచర²నాథు³కొడుక ⁴నాచార్యుఁడు ద్రో
ణు⁵నకున్ శిష్యుఁడ నెందును, ననవద్యుఁడ నేకలవ్యుఁ డనువాఁడ మహిన్.

234 1 మఱియు నందొక్క — వా శ. కొన్ని ప్రతులు 2 మొరిగిన — గృ. శ. ప; మొరిగిన — భాకూ 3. నకు — కొన్ని ప్రతులు 4. దేను — ఉ. ఓ. బౌ. ఖ. ట. త. న. ప. బ. మూలము. సప్తశరాన్ ముఖే. 5. లొక్కయమ్మేసినట్లక్క జముగ — గృ. శ. ప. కొన్ని ప్రతులు 6 నాట నేసిన — డ. మ. 7. ముఖయై — పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 8. బరతెంచిన — ఋ. ఐ. ఓ. జ. ర; బోయిన — ఆ. వ. మ

235 1. సింహజిన — న 2 విషయాస్త్ర — ఐ. బ. గ. భాసం; విషయాస్త్ర — వా. మున్నగు ప్రతులు.

236 1 శరలాఘవము — మ. య. 2 నిచేత — మ. 3. వారికి — మ. లో లేదు 4 నయ్యెకలవ్యుం డి — గ. న. 5 కయిట్లనియె — య.

237 1. వినుడేను హిరణ్యధనుం — అని పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 2. నాథసు తుడ — బౌ. త, నాథుసుతుడ — న. 3. కొడుకు — చ. య. 4. నార్యుం డగుద్రో — మ. 5 నకున్ బ్రయశిష్యుడనే — ఆ. మ. య.

- 238 వ. అనిన విని కురుకుమారు ¹అందఱు మగుడివచ్చి ద్రోణున²కంతయుఁ జెప్పిరం నర్జునుం³డేకాంతంబ యొక్కసాఁ డాచార్యున కిట్లనియె.
- 239 క విలువిద్య నొరులు నీక, గలముగ లేకుండ ¹నన్నుఁ గఱపుదునని ముఁ బలికి²తిరి నాక కాదీ, త్రిలో³కముల కధికుఁ జూచితిమి యొక ⁴యెలుకున్.
- 240 క. నాకంటెను మీకంటెను, లోకములో ¹కధికుఁ డతిబలుండు ధనుర్వి ద్యాకౌశలమున నాతఁడు, మీకుం బ్రియశిష్యుఁ¹డటె ²యమిథ్యా వచనా.
- 241 వ. అనిన విని ద్రోణుం ¹డదరిపడి వానిం²జాతము రమ్మని యర్జునుం దోడ్కొని యనవరత³శ రాసనాభ్యాసనిరతుం⁴డయి యున్న యేక లవ్య కడ ⁵కేగిన ⁶నెటింగి వాఁడు నెదురు పఱతెంచి ద్రోణునకు ⁷మ్రొక్కి తనశరీరంబు ⁸సర్వశిష్టంబును నివేదించి యేను మీశిష్యుండ మిమ్మారాధించి ¹⁰మీప్రసాదంబున నివ్వెలువిద్యఁ గఱచితి నని ¹¹కరం బులు మొగిచియున్నంజూచి ద్రోణుం డట్లేని మాకు గురుదక్షిణ యిమ్మనిన ¹²సంతసిల్లి వాఁడిట్లనియె.

238 1 అందరు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. అంతయు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు 3 డేకాంతంబున - ఖ.చ.ద.బ.శ.ప ; దొడ్డునాడే కాంతంబున - గ.వీ.

239 1 నన్ను - ఓ.బౌ.ట.త.సు ర.న. చ. తివి - అ.ఆ.ఈ.ఊ.వ. 3 కములనధికు - ల.బ.గ.తి.బ. 4 ఎరుకన్ - ఐ.బ.గ.ట ద.బ.

240 1 డట - బ.ప్రౌ భాసం. పి.ప. 2 సమీహితబుద్ధిన్ - య

241 1. దుదరిపడి - త.బ.భా.కూ.మ. 2. జూపుమనియర్జు - ము. 3. శరాభ్యాస - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 4 డయిన - ఎ.ఖ.న. 5. పగిన - గ₁; పగి నంగని - బౌ.త. 6 నెటింగి - బౌ.గ.జ.త.ప.ర.లలో లేదు. 7 దండ ప్రణామంబు లాచరించి - అ.ఇ. (చేసి) మ 8 నస్త్రీశస్త్రంబులు సర్వ - పెక్కు ప్రతులు. 9. సంపదలును - అ.ఈ.ఉ.ఊ.క. 10. యివ్వెలువిద్య - వా. కొన్ని ప్రతులు 11. కరకములంబులు - కొన్ని ప్రతులు 12. సంతో సిల్లి - డ.బ.స.

242 క. ¹ఇది దేహం²బిది యర్థం, ³బిది నా పరిజననమూహ మిన్నిటిలో నె
య్యది మీకిష్టముదానిన, వంద⁴మొదవంగ నిత్తుఁ గొనఁ దమోఘం బనినన్.

243 క. ¹నెమ్మిని నీ దక్షిణహ, స్తమ్మున పెనువేలు దునిమి దక్షిణ యిమ్మి
ష్టమ్మి²ది నాకనవుడు విన,యమ్మున వాడిచ్చె³దాని నాచార్యునకున్.

244 తే. దక్షిణాంగుష్ఠ మిచ్చిర దానఁజేసి, బాణసంధానలాఘవ¹భంగ మయిన
నెలుకు విలువిద్య ²కలిమికి హీనుడయ్యెఁ, బార్థన³కును మనోరుజ
పాసెనంత.

245 క. విలువిద్య ¹నొరులు నీక, గ్గలముగ లేకుండ నిన్నుఁ గఱపుదు నని మున్
బరిపుసుతునకుఁ బలికిన, పలుకప్పుడు గురుఁడు సేసెఁ బరమార్థముగన్.

246 మత్తకోకిలము. భూపనందను లివ్విధంబున ¹భూరిశస్త్రమహాస్త్రవి
ద్యోపదేశపరిగ్రహస్థితి నున్న నందఱ యందు వి
ద్యోపదేశము దుల్యమైనను నుత్తమోత్తముడయ్యె వి
ద్యాపం²శ్రమ³కౌశలంబున దండితారి నరుం డిలన్.

242 1 2.3. ఇదె ఇదె ఇదె యని గ్రీవాళ; ఇది — నూ. సం. పెక్కు ప్రతులు.
4 మొందగ — ఋ.ఖ.న; మొనరగ — అ.కా.కీ.ఎ
బ.మ.య.ల

243 1. నెమ్మిన్నీ — ర.స. 2. దియనాకునన — ఆ.మ.వ.స. 3. నప్పుడా — ఆ;
దునిమి — ఓ.ట.డ; నదియు — బె.త.

244 1. బంధమైన — స 2 గ్రీడికి — న.స; నేర్చియు — ప; గరచియు —
ఎ.గ. 3 కునుమనోరుజ పాసెనంత — ఖ.జ; కునుమనోరుజయును బాసెనంత —
భా.సం. వాళ కొన్ని ప్రతులు.

245 1. నొరుల — బ.ట.య.

246 1. బూని — అ.ఆ.కా.ఋ.ఐ.బ.గ.డ.య.ర.వ. 2. గ్రహ — గ.ట. 3. కౌశ
కంబున — క.

247 క. అనిలాత్మజుబలమును వర్జునుకార్ముకకౌశలంబు ¹శూరగుణంబుల్
మనమున సహింప నోపక, ²వనరుచు ధృతరాష్ట్రనుతులు ³వందిరి
తమలోఁ.

—: ద్రోణుఁ డాశ్రువిద్యం దనశిష్యులఁ బరీక్షించుట :—

సం. 1-123-15

248 వ. అక్కుమారుల ధను¹ర్విద్యాకౌశలం బెటుంగ వేడి యొక్కనాఁడు
ద్రోణుండు ²కృత్రిమంబయిన భాసం బను పక్షి³నొక్కనృక్ష శాఖాగ్రంబున
లక్ష్యంబుగా ⁴రచియించి దాని నందఱకుఁ జూపి మీ మీ ధనువుల
జాణంబులు సంధించి నాపంచిన యప్పుడ యిప్పక్షితలఁ ⁵దెగ నేయుండే
⁶నొకళ్ళొకళ్ళన పంచెదనని ముందఱ ధర్మనందనుం బిలిచి యీ వృక్ష
శాఖాగ్రంబున నున్న పక్షి నిమ్ముగా ⁷నీక్షించి మద్వచనానంతరంబున
శరమోక్షణంబు సేయు మనిన నతండును వల్లెయని గురువచనంబు సేసి
యున్న నయ్యధిష్ఠిరునకు ద్రోణుం డిట్లనియె.

249 తే. వృక్షశాఖాగ్రమున నున్న పక్షి¹శరము, దెల్లముగఁ జూచితే ²మహివల్ల
భుండ
యనిన నిమ్ముగఁ జూచితి ననిన వెండి,యును గురుండు ధర్మజున కిట్టు
లనియెఁ బ్రీతి.

250 క. జననుత ¹యామ్రానిని న,న్నును మఱి నీభ్రాతృవరులనుం జూచితే నీ
వనవుడుఁ జూచితి నన్నిటి, ననఘా వృక్షమున నున్న యవ్విహగముతోన్.

247 1 శూరగుణంబున్ — కొన్ని ప్రతులు; శూరశిష్టంబున్ — డా.త. 2. వనరిరి —
చ.వీ.శ.ష.స. 3. వందురి — పెక్కు ప్రతులు. ఈ పాఠమున వనరిరి సమాపక
క్రియయగును.

248 1 (ధను) విద్యాకౌశలంబు — ఊ.డా.ఖ.త. 2. కృత్రిమంబయిన — కొన్ని
ప్రతులు. 3. నిర్మించి — ట 4. తెవ్వ — డా. 5. నొక్కక్కళ్లన —
అ.ఊ.బు.ఒ.క.ట.ర; నొక్కక్కనిం — చ.ద.వ.భాసం.య.వీ.శ.ష. నొక్కొక్కరున — న. 6. నిరీక్షించి — ఖ.గ.జ.న.బ.

249 1. నిపుడు — కొన్ని ప్రతులు. 2. మహివల్లభుండ — శర.,

250 1 యీ — కొన్ని ప్రతులు

251 వ. అనిన విని ద్రోణుండు ధర్మజుం బదరి నీదృష్టి చెదరె ¹నీవు దీని నేయ
²సోపపు పాయుమని యివ్విధంబున దుర్యోధనాదులైన ధార్తరాష్ట్రు
 లను భీమసేననకులనిహదేవులను నానాదేశాగతులయిన రాజపుత్రు
 లను గ్రమంబున నడిగిన వారలు ధర్మనందనుచెప్పినట్ల చెప్పిన నందఱు
 నిందించి పురందరనందనుం బిలిచి వానినడిగినయట్ల యడిగిన నాచార్యు
 నకు ధర్మనుం డిట్లనియె.

252 క. పక్షి¹శిరంబు దిరంబుగ, నీడించితి నొండు గాన ²నెద్దియు ననినన్
 లడించి యేయుమని సూక్ష్మేక్షణు ద్రోణుండు పనిచె నింద్రతనూజున్.

253 క. గురువచనానంతరమున, గురు డప్పుడు శరవిమోక్షణము సేయుడుఁ జె
 చెరఁ బక్షిశిరము దెగి తద్దఁచీరుహశాఖనుండి ¹ధారుణిఁ ²బడియెన్.

254 వ. ఇట్లశ్రమంబునఁ గృత్రిమపక్షి ¹తలఁ దెగనేసిన యర్జును ²నచలితదృష్టికి
 లత్య³వేధిత్యంబునకు మెచ్చి ద్రోణుం డాతనికి ధనుర్వేదరహస్యంబు
 లుపదేశించె నంత.

—: అర్జునుఁడు ద్రోణుని మొసలి నుండి విడిపించుట :—

సం. 1-123-68

255 క. మానుగ రాజకుమారుల, తోనొక్క¹ట నొక్కనాఁడు ద్రోణుండు గంగా
²స్నానార్థముగి యందు మ, హానియమస్థుడయి ³నీళ్ళ నాడుచు
⁴నున్నన్.

256 1. నీవేయసోపపు — య.ర 2. నేరపు — జా.త.

257 1. శిరంబు — ఎ. 2. నెద్దియు — కొన్ని ప్రతులు.

258 1. ధరణిన్ — బ.డ.ల. 2. ద్రెణెన్ — జా.త.

259 1. శిరంబు — క.గి.చ.త.ద. భా.సం. ల.వీ.శ.ప. 2. దృష్టికి—ఉ.వ. 3. వేధిత్యంబు
 నకు — ఓ.గ.ర ; వేధిత్యంబునకు — పెక్కు ప్రతులు.

260 1. అయొక్కనాడు — అ.అ.ఈ.బు.ఖ.జ.ట.న. 2. స్నానమునకరిగి — మ.
 3. నీళ్లులాడుచు — ఆ; నీటనాడుచు... నున్నన్ — ల.స. తీర్థమాడుచు — స;
 జలములాడుచు — ఖ.న, నీకులాడుచు — ఐ.న. 4. నుండన్ — త.మ

256 క. వెఱచటవ¹ నీటిలో² నొక్కెఱగా నొక మొసలి చూడ్కికి నగోచరమై
పటతెంచి కుంభసంభవు, ⁴చిటుదొడ వడిఁ బట్టికొనియె శిష్యులు
⁶బెదరన్.

257 క. దాని విడిపింప ద్రోణుడు, చా నపుడు సమర్థుడయ్యు దడయక పనిచెన్
దీని విడిపింపుఁ డని స్పృహ, సూగుల శరఃజ్వలచాపశోభితరులన్.

258 శా. ¹దానిన్ నేక యందలున్ నివశులై తారున్న ²నన్నీరిలోఁ
³గానంగాని శరీరముంగల మహోగ్రగ్రాహమున్ గోత్రభి
త్సానుం డేనుశరంబున్ విపులతేజుం డేని శక్తిన్ మహా
సేనప్రఖ్యుఁడు ద్రోణుఁడంపు విడిపించెన్ విక్రమం బొప్పగన్.

259 వ అమృహోగ్రగ్రాహంబు ¹పార్థశాసనచక్రవిభిన్నదేహంబయి పంచ
త్వంబుఁ ²బొందినం జూచి ద్రోణుం డర్జునుఁడనుకౌశలంబునకుఁ దన⁴యం
దతి⁵న్నేహంబునకు మెచ్చి వీనిచే ద్రుపదుండు బంధుసహితంబు
⁶పరాజితుం డగునని తనమనంబున సంతోషించి వానికి ననేకదివ్య
శాసనంబులిచ్చెనని యర్జును⁷కొండుకనాటి పరాక్రమగుణసంపదలు
వైశంపాయసుండు జనమేజయునకుం జెప్పెనని.

256 1. చరచి — అ. బౌ. గ. జ. త. ద్వి. య. 2. నీటి — త. ద్వి. 3. నుక్కెఱగాన్ —
ద్వి. ల; నుక్కిఱగాన్ — ద్వి; నక్కెరగాన్ — క. సం. తి 4. చిరి — గి. శ. మ.
5. తొడ — ఋ. క. క. సం. డ. త. బ. ర. 6. బెదరన్ — క. సం. ట

258 1. దానిన్నేయఁ — ర; దానిన్ వేయక — జ. ద 2. య — పెక్కు తాళ
ప్రప్రతులు 3. కానన్ దాని — మ. 4. విసులతేజుండు — కొన్ని ప్రతులు.
5. ప్రజ్ఞుడు — అ.

259 1. పార్థు — కొన్ని ప్రతులు. 2. విచ్చిన్న — ఆ. ఉ. ఓ. డ. మ. య. 3. నకుంజ
నినం — కొన్ని ప్రతులు 4. యందలి — ఎ. గ. చ. డ. త. ద. బ. వి. శ. మ.
5. స్నిగ్ధుండగుటకు — అ. తా; స్నేహుండగుటకు — బ. ట. న. అ. క. 218.
ఉత్కళిక. 6. పట్టువడునని — గి. చ. ద. వి. శ. మ. 7. కొండిక — గి. చ.
భా. కూ. ర. శ. మ.

అశ్వాసాంతము

260 క. వ్యసనవివర్జిత¹ మాన, వ్యసనగోత్రపవిత్ర విష్ణువర్ధననృప స
ప్తసముద్రముద్రితాఖిల, వసుధాజక² గీతకీర్తి³ వాసవమూర్తి.

261 పసమయూరము.

రాజకులశేఖర పరంతపవివేక, భ్రాజిత జగద్వలయభాసురసముద్య
తేజ నిరవద్య¹ యువతీమదన వీరో, గ్రాజివిజయా త్రిభువనాంకుశ
నరేంద్రా.

గ ద్య ము

262 ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం
దాదిపర్వంబున ధృతరాష్ట్రపాండు¹ రాజుల వివాహంబును
బాండురాజుదిగ్విజయం² బును బాండవధార్తరాష్ట్రసంభవంబును
బాండు³ రాజనిర్యాణంబును గృహద్రోణజన్మకథనంబును
గుమారాస్త్రవిద్యాగ్రహణంబును నన్నది
పంచమాశ్వాసము

1 మానవ్యసనగోత్ర — పూర్వమందు వైయాఘ్రపాదగోత్రుడైనప్పటి
కీసీని, మధ్యకాలమందు విష్ణువర్ధనుని మానవ్యసనగోత్రుడైన హరితపుత్రుడు
పెంచుకున్నందుచేత మానవ్యసనగోత్రుడైనాడని తెలియపలసినది — భా.కూ.

260 2. వినుత — య. వి. సిత — త. ఇచ్చట భారతకూలంకష వ్యాఖ్య
చూడఁదగినది.

261 1. సుదతీ — ఆ. గీ. ద. వీ. శ. ప.

[గద్యము] 1. రాజుల జన్మంబును వారల వివాహంబును — య. 2. బును
పాండురాజు తపశ్చరణంబును బాండవ — ఒ. జ. ప. య. వి. రాజ — కొన్ని
ప్రతులలో విడువబడినది

ఆదిపర్వము పంచమాశ్వాసాంతమున నీయఁబడిన భారతము లక్ష్మీవతి గద్య.
ఇతి శ్రీమదుభయకవితాశూర, సూరమాలక్ష్మీనృసింహసూరికుమార, భారతా
న్వయధీర, కైశోరప్రభృతి సమారాధితశ్రీవతి, లక్ష్మీవతి ప్రణీతంబైన
శ్రీమహాభారతకూలంకషవ్యాఖ్యానంబునందు.

శ్రీ గుణాంధ్రమహాభారతము

ఆదిపర్వము - షష్ఠాశ్వాసము

1 క. శ్రీజయ విభాసి వినమ, ద్రాజన్యక్రీటమణివిరాజితపాదాం
భోజ భువనైకసుందర, రాజాన్వయ¹తిలక రాజరాజనరేంద్రా.

2 వ. అక్కథకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం జెప్పెనట్లు ¹కృతాస్త్ర²శస్త్రు
లయిన రాజకుమారులవిద్యాకౌశలంబు వ్యాసగాంగేయవిదురకృప
³శల్య⁴శకునిసోమదత్తాదుల సమక్షంబునం జూప సమకట్టి యొక్కనాఁడు
ద్రోణుండు ధృతరాష్ట్రుని కిట్లనియె.

—: కుమారాస్త్రవిద్యాసందర్శనము :—

సం. 1-124-1

3 క. ఘోరాస్త్రశస్త్రవిద్యల, ¹నారూఢత మిగుల నిపుణులైరి కుమారుల్
²మీరలు వీరల విద్యాపారము ³సనుజెరుగుగ వలయు భవదీయసభ౯.

1 1. రాజ — కొన్ని ప్రతులు.

2 1. గృహీతాస్త్ర — ఆమ. 2. శస్త్రపారగులైన — ఓ.జ.ట.డ. 3. శల్యుని
ప్రశంస ఈ సందర్శమున మూలభారతమున లేదు. భారతకూలంకషవ్యాఖ్యలో
ఇచ్చట శల్యునికి బదులు శలుఁడు అని యున్నది. శలుఁడనువాఁడు సోమదత్తుని
కొడుకు. సోమదత్తుఁడు జాహ్నుకుని కుమారుఁడు. శల్యశకుని — వా. 4. శకుని
పెక్కు ప్రతులలో విడువఁబడినది. మూలభారతమునందును లేదు

3 1. నారూఢతమిగుల — అ.బౌ.గి. భాసం.మ.ర.పి.శ.ప స; నారూఢము లందు —
వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 2. వీరల యవిరల విద్యా — వా.శ 3. సనుజెరుగ —
ఉ.బ.ఓ.బౌ.క.ట.డ.ప.

4 వ. అనిన నట్ల చేయు¹దు నని ధృతరాష్ట్రుండు ²గుమారులవిద్యాసందర్శన
రంగంబు రమ్యంబుగాఁ జేయింపుమని విదురుం బంచిన ³నతండును దాని
⁴శాస్త్రవిహితప్రమా⁵ణోపేతవృత్తాయామంబును నపాకృతవృక్షగుల్మ
⁷వల్మికంబును నంగీకృతపూర్వోత్తర⁸ిష్టవంబును సమీకృతనిమోన్నత
ప్రదేశంబును దూరీకృతకంటకపాషాణశల్మళకలంబును ⁹విరజీకృతరజో
ధూసరస్థలంబును విరచితబహువిధ¹⁰ప్రేక్షాగారాంచితమణిమయమంచ ప్రపం
చంబును నానాధ్వజనవపల్లవ¹¹రంభాస్తంభమాలాలంకృతద్వారతోరణం
బును బ్రతి¹²దిశనిర్వర్తితశాంతిక¹³బలివిధానంబునుంగాఁ జేయించినం
బంచాంగశుద్ధదినశుభముహూర్తంబున ధృతరాష్ట్రుండు గాంధారిపురస్కృత
దేవీశత¹⁴పరివృతుండై వివిధభూషణభూషితానేకవిలాసినివహంబుతోఁ
జనుదెంచి ¹⁵విలంబితకదంబకస్థూలముక్తాఫలదామరమణీయంబై యాబద్ధ
మరకతవజ్ర వైడూర్యపద్మరాగప్రవాళప్రభావకరవృత్తికరవిరచితాపూర్వ
¹⁶సురచాప¹⁷చారుగౌరవంబై యతిమనోహరంబయిన శాతకుంభమయ
ప్రేక్షాగారంబున ¹⁸నున్న.

5 తే. అందుఁ గర¹మొప్పి సుందరీబృంద మఖిల, రత్నరాజితకనకధరాధరేంద్ర
కందరాంతరమున నున్న సుందరామృతాశనాంగనాబృందంబు ననుకరించె.

4 1. దమని ధృతరాష్ట్రుడు — కొన్ని ప్రతులు. 2. గుమార విద్యాసందర్శన — అ. ఈ
ఒ గ.ట; గుమారాస్త్రవిద్యా — ఉ.ఎ.ఐ.ప. 3. నతండు వల్లెయని — భాసం.
వా.శ మొదలగునవి. 4 శాస్త్రోపదిష్ట — టౌ గి.చ.ద.బ. భాసం. వీ శ ప; శాస్త్రో
పవిహిత — ల. 5. ణోచితవృత్తా — గి.చ.డ.శ ప. 6. వృత్తాయతంబును —
ఒ ఓ.ద.ర.ల.శ ప. 7. వల్మికవల్మికంబును — వా.శ. 8. ప్రపణంబును — భా.కూ.
9. విదళీకృత — జ బ, విరళీకృత — ల కొన్ని ప్రతులు. 10. ప్రేక్షాగారరచితమంచ —
ఈ.ఐ.వా, ప్రేక్షాగారాంచితమణి మయమంచ — ఏ ల; ప్రేక్షాగారమంచక ప్రపంచం
బును — భాసం.మ. కొన్ని ప్రతులు; ప్రేక్షాగారంబును సమంచితమంచ — ఖ.
11. రంభాస్తంభ — గి.చ.ద.భాసం వీ.శ.ప; తోరణచందనమాల్యాలంకృత —
వా.శ. 12. దిక్షిర్వర్తిత — ఆ మ; దిశా — ర.ల, దిన — పెక్కు తాళపత్ర
ప్రతులు. 13. బహువిధానంబు — క.ట. 14 సమేతుండై — ప. 15. విమల
కదంబక — అ.టౌ.చ.ద.బ.శ ప 16. శుభావహసురచాపప్రభావంబై — స.
17. ప్రభాభాసురంబై — ఎ; భాసురంబై — క.బ. 18. నున్నంత — అ.ఈ ఊ.
ఎ.జ.డ.మ; నుండునంత — ఉ.బు.ఒ.క.ఖ గ.ల.

5 1. మొప్ప — కొన్ని ప్రతులు.

6 తే. సుతుల నిద్యాప్రవీణతఁ జూచువేడ్క, నెంతయును సంతసంబునఁ గుంతిదేవి రాజసన్నిధి గాంధారరాజపుత్రి, కెలననుండె నున్నీలితనలిస¹ నేత్ర.

7 వ. మఱియును.

8 సీ. వ్యాసపుర¹స్కృతావనిదేవనివహంబుఁ గృప శల్య శకుని గాంగేయ విదుర²సోమదత్తాది³భాసురగురుబాంధవమిత్రవర్గంబు నమేయమంత్ర సామంత మండలేశ్వరసమూహంబును గాయక వైతాళిగ ప్రవరులుఁ దమతమ నియమితస్థానంబులం దోలి నుండిరి⁴భోరన నులిసె భేరు

అ. లక్ష్మదర్శనాగతాఖిలక్షత్రియ, వైశ్యశూద్రవివిధవర్ణజనుల కలకలంబు ప్రళయకాల సంక్షోభితాం,⁵భోనిధిస్వనంబుఁ బోలెఁ ⁶జెలఁగె.

9 వ అట్టి¹యవసరంబున నాచార్యుండు శుక్లాంబరాభరణమాల్యానులేపన యక్షోపవీతపలిత²కేశశ్రుశోభితదేహుండై రంగమధ్యంబున నశ్వత్థామ సహితుండై విముక్తజలద³జాలవియన్మధ్యంబున సంగారకసహితుండై న⁴యాదిత్యుండునుంబోలెనున్న నగణ్యభూసురవరేణ్యపుణ్యాహవాచనా సంతరంబున.

6 1. నేత్ర — పెక్కు తాళపత్రప్రతులు.

8 1. స్పరా — అ. 2. బాహ్లికకు (గు) రు ముఖ్యభాసురబాంధవ — ఆ.మ. 3. భాసురబంధుబుధజన — బ; భాసురసర్వబాంధవ — ఐ; భాసురగురు — భా.కూ. కొన్ని ప్రతులు. ఇచ్చట మిత్రవర్గము శకునాది మిత్రవర్గము. అని భా.కూ. 4. భోరన — పెక్కు ప్రతులు, భోరున — ఐ.బ.జ.వ, బోరున — ఎ. ద.శర; భోరనియులిసె — కొన్ని ప్రతులు. 5. భోధినిస్వనంబు — శ.ష. పెక్కు ప్రతులు 6. నెగసె, నెసగె — అని పాఠములు

9 1. సమయంబున — ఋ.ఖ.న. 2. శ్రుశుకేశకలాపోపశోభితుండు — చ.ద.పీ. శ.ష. 3. విమలవియన్మధ్యంబున — ఒక.త. 4. ఇక్కడ మూల మిట్లున్నది. సాంగారక ఇవాంశుమాన్. సాంగారకః సభౌమః, అంశుమాన్ చంద్రః. అని నీలికంఠి యము, చిత్రశాలా ప్రతిపుట 236.

- 10 శా. ద్రోణాచార్యుః పిఱుంద సోప్పి ¹దృఢహస్తుత్ బద్ధగోధాంగుశి
త్రాణుత్ మార్గణపూర్ణతూణులు మహాధన్వుత్ కుమారుత్ తను
త్రాణోపేతులు రంగమధ్యమున నంతః నిల్చి రుద్యద్గుణ
²శ్రేణీరమ్ములు ధర్మజప్రముఖులై శ్రేష్ఠానుపూర్వంబుగన్.
- 11 వ. అట్లు నిలిచి ¹రక్తచందనదిగ్ధాంగులు రక్తమాల్యాంబరాభరణులు రక్త
పతాకులు రక్తాంతలోచనులై యాచార్యుననుమతంబున.
- 12 సీ. అసి ¹చర్మ కౌశలం బమరంగఁ జూపెడు వారును దృఢ సౌష్ఠవంబు లొప్పు
దమతమ నామాంకితములై న శరముల నేర్పడ లక్ష్యంబు లేయువారు
హయ మదద్విరద రథా²రూఢ దక్షతఁ బ్రకటించువారును బ్రాసశక్తి
కుంతతోమరగదాకుశలత్వ మెఱిగించువారును గానిట్లు ³వసుధలో⁴ని
- ఆ. రాజసుతులతోడ రమణఁ జాండవ ధృత, రాష్ట్రసుతులు వృద్ధరాజులొద్దఁ
దద్దయును ముదమునఁ దమతమ⁷విద్యలు, మెఱసి రెల్లజనులు మెచ్చి పొగడ.

- 10 1. దృఢహస్తుత్ — భాసం. శ.ప. పెక్కు ప్రతులు ; కృతహస్తుత్ — వా.శ.
కొన్ని ప్రతులు. 2 శ్రేణుత్ ధన్యులు — బ.
- 11 1. రక్తచందన ఇత్యాది — అ.అ.ఖ.గ.బ. భాసం. య ; ఇచ్చట పి.పి.యస్.
ప్రతిలో. రక్తచందనదిగ్ధాశ్చ, రక్తమాల్యానుధారిణః, సర్వే రక్తపతాకాశ్చ, సర్వే
రక్తాంతలోచనాః. అని యుండుట గమనింపఁదగినది. పుట 841 భం. అధస్పూచిక
లోను కలదు. పుట 559.
- 12 1. చర్మ — ఈ ఊ.ప.ట.గ్గి.చ.జ.ట.త.య.ర.పి.శ.ఫ.స ; ధర్మ — క.గ.ప ;
మర్మ — అ ; కర్మ — అపం. 2 రోహ — ఐ.ర 3. వరుసతోడ — అ.
4. న — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు ; ని — పెక్కు ప్రతులు. 5. లోన — న
6. దఱుచు ముదముతోడ — గ్గి.చ.ద.శ.ప ; దద్దముదముతోడ — భాసం. మ.పి.
7. నేర్పులు — టా.గ్గి.చ.త.ద.శ.ప ; విద్యలు — భాసం. శ ; నేర్పుల — పి.

—: భీమద్యుర్భోధనులు దమ గదాకౌశలంబు సూపుట :—

సం. 1-124-30

13 వ. అంత ననంతబలసరాక్ర¹ములగు భీమద్యుర్భోధను లుద్యద్గదాహస్తులయి
మహామత్సరంబుతో నేకశృంగసముత్తుంగశైలద్యయంబు ననుకరించుచు
²పశానిమిత్తక్రుద్ధగంధసింధురంబులు బోలె నొండొరులం దాకి సవ్యాప
సవ్యచిత్రమండలమార్గంబుల గదాకౌశలంబు మెఱయునెడ.

14 మ. అవనీచక్రము పాద¹ఘాతహతి నల్లాడంగ నత్కు²గ్రభై
రవహుంకారరవంబునన్ వియదగారం బెల్ల³భేదిల్లఁ జాం
డవకౌరవ్య⁴గదావిఘట్టన మకాండప్రోత్థమై భావి పాం
డవకౌరవ్యరణాభిసూచన పటిష్ఠంబయ్యె ఘోరాకృతిన్.

15 క. ఆరాజసుతుల విద్యాపారగ పటుచేష్టితము¹లఁ బరువడి నగ్గాం
ధారీధృతరాష్ట్ర²ల³కతి, ధీరుఁడు విదురుండు నెప్పి తెలుపుచునుండెన్.

16 వ. ¹అంత భీమద్యుర్భోధనుల గదాకౌశలంబు సూచు జనుల పక్షపాత²జనిత
పరస్పరక్రోధవచసంబులు విని ద్రోణుండు రంగభంగభయంబున సశ్వత్థామం
బంచి వారి నిర్దట వారించి వారాశియుంబోలె ³బోరన మ్రోయుచున్న
⁴వాదిత్రశబ్దంబు⁵లుడిపి నాప్రియశిష్యుండయి⁶ యర్జును ధనుర్విద్యా కౌశ
లంబుఁ జూడుండనిన నయ్యాచార్యు⁷వచనానంతరంబున.

13 1 ములుభీమ — పెక్కు ప్రతులు ; లై న — అ.స. 2. పాశానిదుద్ధగంధ సింధు
రంబులుంబోలె — య.

14 1. పాత — కొన్ని ప్రతులు ; ఘాతమున — గ₁ పీ.శ.మ.శర.సూని. 2. చ్చ —
వా.శ. కొన్ని ప్రతులు 3. ఘూర్నిల్ల — క.గ. 4. గదాభిఘట్టన — ఖ.ల.

15 1. లుపరు — పెక్కు ప్రతులు 2. కును — కొన్ని ప్రతులు.

16 1. అయ్యవసరంబున — గ.స 2. జనిత పరస్పరక్రోధ — గ₁ చ.ద.బ.పీ.శ.
3. బోరన — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 4. వాదిత్రనాద జనశబ్దంబులు —
అ.బు.క.ఖ.డ.బ 5. లుడిగించి — పెక్కు ప్రతులు ; లుడిచి — కొలది ప్రతులు.
6. ధనుఃకౌశలంబు — వా.శ. 7. ర్యుననుమతంబున — ఐ.య.

- 17 ఉ. హోరివిచిత్రహేను కవచావృతుఁ డున్నత¹చాపచారు దీ
 ర్హోరుభుజుండు భాస్వదసితోత్పలవర్ణుఁ²డుసేంద్రచాపశం
 పారుచిమేఘమో యనఁగఁ జాండవమధ్యముఁ ³దొప్పి బద్ధతూ
 డీరుఁడు రంగమధ్యమున ⁴నిల్చె జనంబులు ⁵దన్నుఁ డాడఁగన్.
- 18 క. నరు నింద్రాత్మజు ¹నింద్రా,వరజ²సఖున్ వీరుఁ జాండవప్రవరు ధను
 ర్గురుఁ జూచి ³చూపఁజెల్లం, బరమాద్యుతచిత్తులగుచుఁ బలికిరి తమలోన్.
- 19 తే. వీఁడె ¹కృతహస్తుఁ డఖిలాన్త్రవిద్యలందు, వీఁడె యగ్రగణ్యుఁడు ²ధర్మవిదుల
 లోన
 వీఁడె భరతవంశంబెల్ల వెలుంగఁ గుంతి, కడుపుచల్లఁగాఁ బుట్టినఘన³భుజుండు.
- 20 క. అని పలుకు జనులపలుకులు, వినిగొంతి ¹యనంతహర్ష విస్తారితలో
 చనయై నందను నృపరం, దనసంఘములోనఁ జూచి తద్దయుఁ బొంగెన్.
- 21 క. చారుమనస్సమ్మద రస, పూరము వెలి ¹వేర్చునట్లు పొలఁతికి విగళ
 ద్యూర్భిరస్తనజనితపయో, ధారలు నానందశాఘ్నధారలు నొప్పెన్.

- 17 1 చారుచాప — పెక్కు ప్రతులు 2 డునైంద్రచాప — పెక్కు ప్రతులు ;
 డుపేంద్ర — ర. కొన్ని ప్రతులు , ఇంద్రచాప — బా.కూ. వర్ణుడు ఇంద్రచాప
 కచ్చట సంధి రాకపోవుట. ఐచ్చికమని భా.కూ 3. దొప్పె — పెక్కు ప్రతులు
 4 నిల్చి — కొన్ని ప్రతులు 5 దన్నెచూడఁగన్ — భాసం వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 18 1. దైవత వరసమునిన్ — మ 2 సమున్ — ఊ.ఎ.ఐ.న.ర.న. 3. భూమి
 పతులున్ — య. 4 ల్లను — కొన్ని ప్రతులు.
- 19 1. ధృఢ — జ.ట.డ. 2. ధనుర్విదులలోన — అ.ఈ.ఓ.ర.న. 3. యశుండు —
 ఓ.క.న.
- 20 1. యనంతహర్ష — పెక్కు ప్రతులు.
- 21 1. విరియు — అ.ల; వచ్చినట్లు — చ.ద.వీ.శ.ప.

22 వ. అయ్యర్జు¹ను స్తుతివచనంబు లొక్క²ట జనసంఘంబు వలన నెగసి వియత్తల విదళ³నం బయిన నమ్మహాధ్వని విని⁴యదరిపడి ధృతరాష్ట్రం డిది యేమి⁵రభసంబని విదురు నడిగిన నాతం డిట్లనియె.

23 క. భూరిభుజుం డర్జునుఁ డతిశూరుఁడు దన యస్త్రవిద్యఁ జూపఁగ రం¹గ త్పారంభుఁడయిన²నతని న,వారితముగఁ బొగడు జనరవం బిది యధిపా.

24 క. అనవుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు దన,మనమున¹సంతోషమంది మానుగ²పినుల్ గనిన ఫల³మిపుడు గంటిన్, వినఁ⁴గంటినిఁ జాండుసుతులవిద్యాశక్తుల్.

25 క. భూరినిజద్యుతితోడఁ బృ, థారణిసంభూతపాండవాగ్నిత్రితయం
పారఁగ నస్మత్కులదురి,తోరుతరారణ్యదాహ మున్నతిఁ జేయున్.

—: అర్జునుండు దన యస్త్రవిద్యాకౌశలంబు సూపుట :—

సం. 1-125-18

26 వ. అని పొగడుచుండ నర్జు¹నుం డాచార్యు సనుమతంబున నస్త్రలాఘవ²వై చిత్ర ప్రకాశనపరుండయి యెల్లవారును³జూచుచుండ.

22 1. నస్తుతి — అ.బు.ఎ.య. 2. పెట్ట — అ.ఖ.న.ర. 3. సంభైపీతెంచిన — అ.ఖ.న. 4. యుదరిపడి — అ.ఓ.ట.డ.త.బ 5. మహాస్వనంబని — ఆ.గ; రవంబని — అ.గ్ని.డ.ద.ర.పీ.శ.ష.

23 1. గప్తారంభుడయిన — పెక్కు ప్రతులు. 2. నతనిని వారక వర్ణించు — పెక్కు ప్రతులు; నతనిని వారకనుతియించు — ర.

24 1. కడుసంతసిల్లి — బు.ఖ. 2. శ్రుతులన్ — అపం 3. మునకు నిప్పుడు — వా.శ; మిపుడు గంటిని — భా.సం. పీ.శ.ష. మున్నగు ప్రతులు; ఫలంబొడ గూడెను — అ.గ.మ. 4. గాంచితి — ర; గల్గెను — ల.పీ.

26 1. నుండును నాచార్యు — కొన్ని ప్రతులు. 2. విచిత్ర — పెక్కు ప్రతులు; విచిత్ర ప్రకారపరుడై — య; విచిత్రప్రకాశితపరుడై — భా.కూ.న. 3. జూడ — పెక్కు ప్రతులు.

27 సి. ఆ గ్నేయశరమున నతిభీకరాగ్నియు ¹వారుణాస్త్రమున దుర్వారజలము
ననిలబాణంబున నధికానిలంబును మేఘాస్త్రమున మహామేఘచయముఁ
బుట్టించు మఱియును భూమిబాణంబున భూప్రవిష్టుండగు భూరిఘోర
శైలబాణంబున శైలరూపము దాల్చు పీరుఁ డదృశ్యాస్త్రవిద్య పేర్కొ

తే. దానదృశ్యదేహుండగుఁ దక్షణంబ, హ్రస్వుండగు దీర్ఘుండగు సూక్ష్ముండగు
రయంబు

తోడ రథమధ్యగతుండగు ²ధూర్జతుండు, నగు మహితలగతుండగు ³నద్భుతముగ.

28 వ. మఱియుం బాతెడుసింహవాగ్రువరాహాదిమృగంబులముఖంబులం దొక్కొక్క
యమ్రేసి నట్లయే ¹నేసి యమ్ము లతిలాఘవంబున నేసియు రజ్జు
సమాలంబితంబయిన గోశృంగంబునం దేకవింశతి శరంబులు వరుసన నాట
నేసియు నిట్లస్త్రవిద్యా ²వైచిత్ర్యంబు ³మెఱసి గదాఖడ్గాదివివిధాయుధ
దక్షతం జూపి యర్జునుండు జనుల ⁴కాశ్చర్యంబు సేయుచున్నంతఁ గర్ణుం
డును నిజవిద్యాకౌశలంబు మెఱయ నమకట్టి రంగద్వారంబున ⁵నిలిచి
భుజాస్ఫాలనంబు నేసిన.

29 మ. జనులెల్లం గడు సంభ్రమింపఁగ నజస్రంబై భుజాస్ఫాలన
ధ్వని శైలప్రకరంబువైఁ బడు మహాదంభోళిశబ్దం ¹బోకో
యన వీతెంచినఁ బాండవుల్ సనిరి ద్రోణాచార్యు డాయన్ సుయో
ధను వేట్టించిరి తమ్ములందఱును ²దద్ధావరంబు వీక్షించుచున్.

27 1. వరుణబాణమున — బౌ. 2. మొనర్పు — అ.మ. 3. తురగగతుడు —
కొన్ని ప్రతులు, దూరనతుండగు — స 4. నశ్రమమున — స; నక్షణంబ — ఐ.వ.
1-8-23. పాతెడుసింహ — ఇచ్చటి రంగస్థలమునందు పాతెడుసింహదులకు ప్రసక్తి
యెట్లని సందేహము కలుగుచున్నది. ఆ జంతువులు కృత్రిమములు (లోహమయ
ములు) కావచ్చునను సూచన మూలపాఠమునలభించుచున్నది. భ్రమతశ్వప
రాహస్యలోహస్య ప్రముఖేసమమ్, పంచబాణా నసంసక్తానమ్ముమో చైకబాణ
వత్. లోహస్య అనుటకు భ్రమరస్య, కామస్య, సింహస్య, అను పాఠములు
కూడ కలవు.

28 1. నమ్ములేసి—కొన్ని ప్రతులు. 2. విచిత్రంబులు—కొన్ని ప్రతులు. 3. నెఱపి—మ
4. కాశ్చర్యజననంబు — కొన్ని ప్రతులు. 5. నిలిచి—పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

29 1. బోకో — చ.పి.శ.ప; బయో — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; బకో — కొన్ని
ప్రతులు. 2. దద్ధావనంబు నాలింపుచున్ — ఓ.

30 వ. అంత.

—: కర్ణుడు ప్రవేశించి యర్జును నధిక్షేపించుట :—

సం. 1-126-2

31 కా. సాలప్రాంశు నిజోజ్జ్వలత్కవచ శశ్వత్కుండలోద్భాసితుఁ
జాలార్కప్రతిమున్ శరాసనధరున్ ¹బద్ధోగ్రనిస్త్రింశు శా
ర్యాలంకారు సువర్ణవర్ణ ఘనుఁ గర్ణాఖ్యుఁ జగత్కర్ణపూ
ర్ణాలోలద్గుణుఁ జూచి చూపలు ప్రభూతాశ్చర్యులై ²రచ్చటఁ.

32 వ. కర్ణుడును జనుల ¹నందఱ నదర్చి చొత్తెంచి రంగమధ్యంబున నిలిచి కలయం
జూచి కృపద్రోణాచార్యులకు నమస్కరించి సజలజలధరధ్వజగంభీర²వచ
నంబులనర్జును నాక్షేపించి యిట్లనియె.

33 క. ¹నీవ కడునేర్పుకాఁడవు, గావలవదు వీనిఁ గొన్ని గఱచితి ²మేముఁ
నీవిద్యలెల్లఁ ³జూపుదు, మే⁴వీరుల సూచి మేలు మేలని పొగడఁ.

34 క. అనిన ¹నినతనయుపలుకులు, జనులకు విస్తయము సవ్యసాచికిఁ గోపం
బును సిగ్గును మఱి దుర్యోధనునకుఁ శ్రీతియును జేసెఁ దత్క్షణమాత్రన్.

35 వ. అంత ద్రోణుచేత ననుజ్ఞాతుండయి కర్ణుం డర్జుచుచూపిన యస్త్రవిద్యావిశే
షంబు ¹లెల్ల నశ్రమంబునఁ జూపినఁ జూచి దుర్యోధనుండు దానుం దమ్ములును
గర్జునిం గౌఁగిలింఁచుకొని నాతోబద్ధసఖ్యుండవయి నాకును జాంధవులకును
హితంబుసేసి ²నారాజ్యబోగంబులను నీవును నుపయోగింపు మనిన నట్లు

31 1 బద్ధాంగుశ్చిత్రాణు — త. 2. రందఱున్ — ఈ.ప.బ.భౌ.ఖ.బ. భాసం.

32 1. నందఱ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2 వచనంబుల — పెక్కు ప్రతులు,
రవంబున — వా.శ. మున్నగు ప్రతులు.

33 1. నీ వొకడు — గ. గి.శ.ష; నీ వొకడ — య. 2. నేనున్ — ఖ గి.చ.ద.మ.శ.ష
3. జూపెద మీ వీరులు చూచి — గి.చ.ద.శ.ష; జూపుదుమే వీరులుసూచి —
బ.ట.ఖ. భాసం. ఇచ్చట అఖండయతిగా చూడవలెను. 4. వీరులు — అ.బ.ట.చ.జ.
డ.త.ద భాసం.య.ర. భాసం.

34 1. రవి — ఎ.త.బ.

35 1. అన్నియు — పెక్కు ప్రతులు. 2. నన్నుం గురురాజ్యం జేలించి నా యైశ్వ

చేయుదునని ³కర్ణుఁ డాతనితోడి యిష్టసఖత్వంబున కొడంబడి యిమ్ముఁగిన రాజులొకంబును నీవునుజూడఁ జార్చుతో ద్వంద్వయుద్ధంబు సేయవలయు ననిన ధార్తరాష్ట్రమధ్యంబుననున్న యక్కర్ణుంజూచి పార్థుం డీటనియె.

36 క. ¹పిలువంగఁ బడక సభలకు, బలిమిం జని పలుకు పాపభాగులలోకం బులకుఁ జన వేడి పలికెడు, ²పలువ యెఱుంగవు పరాత్మ ³పరిమాణంబుల్.

37 క. అనిన విని పార్థునకు నిట్లనియె నినాత్మజుఁడు దుర్బ¹లాశ్వాసఁజే పనిబంధమ్ములు పలుకక, ఘన²నిశితాస్త్రములఁ బలుకఁ గడఁగుము నాతోన్.

38 క. ఈరంగభూమి యస్త్ర విశారదులగు వారికెల్ల సామాన్యముగా కారయ పీరికిఁ జొరనగ్గు, వీరికిఁ గాదను విచారవిషయము గలదే.

39 వ. అని గర్వించి దుర్యోధనానుమతంబునఁ జార్చుతో ద్వంద్వయుద్ధంబు సేయం ²బూని రణసన్నద్ధుఁడయి రవితనయుండు రంగమధ్యంబున నున్నంత నర్జు నుండును నాచార్యభ్రాతృచోడితుండై యుగాంత ³కాలాకలుండునుం బోలెఁ బ్రతిఘటించి నిలిచిన.

ర్యంబు — వా. కొన్ని ప్రతులు — మూలము 'అహంచ కురురాష్ట్రం చయధేచ్ఛము పభుజ్యతామ్' పి పి యన్. ప్రతి పుట 850. నా రాజ్యభోగంబులను నీవును నుప యోగింపు — పెక్కు ప్రతులు. 2 కర్ణుండొడంబడి — వా కొన్ని ప్రతులు ; కర్ణుం డాతనితోడి యిష్టసఖత్వంబున కొడంబడి — ఆ.వి.గ.

36 1. పిలువంబడకయ — ఆ.య.ర. 2 పలురెఱుంగుల నాత్మవినుతి పరిమాణంబుల్ — న స, పలుకులెరుంగవు — ఏ టౌ బ; పలుక నెఱుంగవు — గ. 3. ప్రామాణ్యం బుల్ — మ; పరభాషంబుల్ — క.

37 1. లాశ్వాసాజేప — ఈ ఋషి.బ.ఓ.క ఖ ట త.న.భాసం.వీ స; లాశ్వా సజేప — భా.కూ. ఇచ్చిటమూలము "కెంజేపైః దుర్బలాశ్వాసైః శరైఃకధయ భారత"; లాయా సజేప — వా.శ; లాన్వితసంజేప — జ.బ; లాన్వద సంజేప — ఊ. 2 నిశితశరముల — పెక్కు ప్రతులు.

39 1. తోబోరంబూని — య; తోడంబూనిరణ సన్నద్ధుడయి — కొన్ని ప్రతులు. 2. బోధితుండై — క ఖ జ.ట.త.ద.య. 3. కాలకాలుండు నుంబోలె — కొన్ని ప్రతులు

—: కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము :-

సం. 1—126—23

- 40 మ. జనితామర్షణుఁ డంతఁ బార్థుపయిఁ బర్జనా (స్త్ర) మక్కర్ణుఁ డే
 1 సె నపారంబయి భూనభోంతరముఁ ద మూత²యూధంబు గ
 ప్పినఁ దద్ధ్వాంత³తిరోహితాపఘనుడై భత్సుఁ డుండెన్ విరో
 చనుఁ డాత్మద్యుతి విస్తరించె సుతుపై సంప్రీతచేతస్కుండై .
- 41 వ. అయ్యవసరంబున దుర్యోధనుం దొట్టి ధృతరాష్ట్ర⁴నందను లందఱుఁ గర్ణువలన
 నుండిరి 1 భీష్మద్రోణకృపపాండవులు పార్థువలన నుండి రంత.
- 42 క. రవిసుతపార్థులఘోరా, హవమునకును 1 వెఱచుచున్న యది 2 కుంతి తదు
 ద్భవఘనతరశరతిమిరొ, ఘవృతాంగుఁ దనూజుఁ జూడఁ గానక వంతన్.
- 43 క. ధృతి దఱిఁగి మోహమూర్ఖా, నిష్ఠయైనను సంభ్రమించి విదురుఁడు ప్రత్యా
 గత 1 జీవఁజేసె నప్పుడ, యతిశీలచందనోదకాసేకమునన్.
- 44 వ. అంత నర్జునుం డనిలజాణంబున సమ్మేళుపటలంబు పఱవనేసి యాదిత్య 1 సమ
 తేజుండయి 2 యుండెనొగ విదురదర్శితులై న యక్కర్ణార్జునులంజూచి కుంతి
 సంతసిల్లె నపుడు ధర్మచిదుం డశులద్వంద్వయుద్ధసమాచారనిపుణుండు
 కృపాచార్యుం డయ్యుద్దఱనడుమ నిలిచి కర్ణున కిట్లనియె.
- 40 1, సినఘోరంబయి — ఓ.ఖ.చ.ద.ర.పి.శ.ష.న, సెనఘోరంబయి — గ₁ స;
 సిన భూభాగ దిశానభోంతరము — ఆ.ఐ.బౌ.మ. 2 సంఘంబు — ఖ;
 తండంబు — త 3 మువాయవాయశరముం భీభత్సుడేసెన్ విరో — ఏన,
 మూలము మేఘచ్ఛాయోపగూఢస్తుత తోఁదృశ్యతపాండవః; సూర్యాతపపరిష్వక్తః
 కర్ణోపసమదృశ్యత
- 41 1 భీష్మకృపద్రోణులు పార్థువలన నుండిరి — ర
- 42 1 వెఱచియున్నయది — న; వెరచుచుండె నాకుంతి — ఆ.ఐ. 2 కుంతియుండ
 ద్రవిభవఘనశర — గి భాసం పి.శ.ష.
- 43 1 జీవితఁ జేసె నపుడ — ర; జీవి — కొన్ని ప్రతులు
- 44 1, సమానులై యెదురదర్శితు — చ పి.శ.ష. 2, యుండె నంత — కొన్ని
 ప్రతులు; యున్న — వా. కొన్ని ప్రతులు.

45 చ. కురుకులజుండు పాండునకుఁ గుంతికఁ బుత్తుఁడు రాజధర్మబం
ధురచరితుండు నీవితనితోడ రణం బొనరించెదేని వి
స్తరముగ ²సీదువంశమును దల్లిని దండ్రిని జెప్ప ³చెప్పినన్
⁴దొరయగు ⁵దేని నీకెదిరి దోర్బలశక్తి నితండు సూపెడిక.

46 వ. అనిన విని కర్ణుండు దనకులంబును దల్లిదండ్రులను జెప్ప సిగ్గువడి తలవాంచి
యున్నంజూచి దుర్యోధనుండు గృపున కిట్లనియె.

47 క. కులముగలవాఁడు శౌర్యము, గలవాఁడును నధికసేనగలవాఁడును భూ
తలమున రాజును నామము, ¹విలసిల్లఁగఁదాల్చు ²మూఁడువిధముల పేర్కొన్.

48 తే. ¹రాజవరుఁడైన పార్థతోరాజుగాని, యీతఁడనిసేయఁగాఁ దగఁడేని వీని
నెల్లవారును జూడంగ నీక్షణంబు, రాజు²జేసెద నే నంగరాజ్య³మిచ్చి.

∴ దుర్యోధనుఁడు కర్ణుని నంగరాజ్యమున కభిషిక్తుం జేయుట :-

సం. 1-126-36

49 వ. అని యప్పుడ భీష్మధృతరాష్ట్రులకుం జెప్పి వారి యనుమతంబున మహామహీ
సురసహస్రంబు¹నకు గోసహస్రాముతంబు దానంబు సేసి యంగరాజ్యంబునకు

45 1. సవిస్తర — డ. 2 నీయదంతమును — అపం 3 పేర్కొతో — డ
4. దొరసినయేని నీ కెదురు — ర. 5 నేని — పెక్కు ప్రతులు. 6. డున్ —
పెక్కు ప్రతులు.

47 1 వెలయంగా — అ.ప.జ బ 2. మూడు (అర్ధబిందువులేని రూపము) గ₁

48 1 రాజవరుఁడైన పార్థివరాజుగాని తిగు
యీతఁడని సేయఁగాఁదగఁడేనివాని
2. జేయుదు — ఈ.తి.న.ర. 3. ము కు — అ.న.

49 1. లకు గోసహస్రంబులిచ్చి యవరిమితధనంబులు దానంబుచేసి — చ.ద.వి.శ.మ.

వీ డర్బుండ²య్యెడ³మను బ్రాహ్మ⁴ణవచనంబు వడసి కర్ణుం గాంచన
పీఠంబున నునిచి యంగరాజ్యమున కభిషిక్తుం జేసినఁ గర్ణుండును మణిమకుట
కేయూరహారాదిభూషణభూషితుండై సకలరాజచిహ్నంబుల నొప్పి
పరమహర్షంబుతోడం గురుపతికిట్లనియె.

50 క. బృహదబ్ధిమేఖలాఖల, మహితలక్షత్త్రవరసమక్షమున మహా
మహిమాన్వితుఁగా నన్నును, ¹మహిళుఁగాఁ జేసి తతి సమర్థత వెలయె.

51 క. దీనికి ¹సదృశముగా మఱి, యేనేమి యొనర్తు నీకు నిష్టంబనినఁ
మానుగ నాతోఁ జెలిమి మహినుతముగఁ జేయు మిదియ యిష్టము నాకున్.

52 క. అనిన విని దుర్యోధనునకెంతయు సంతోషంబుగాఁ గర్ణుం డతనితోడి యిష్ట
¹సఖత్వంబున కొడంబడియెనంతఁ గొడుకు రాజ్యాభిషేకోత్సవంబు సూచి
హర్షపరవశుండయి సూతుండు రథంబు డిగ్గి కర్ణునొద్దకుం బఱుతెంచి నఁ గర్ణుం
డును బిత్తగౌరవంబున ²సంభ్రమించి వానికి వినయవినమితోత్తమాంగుం
డయిన.

53 తే. కడఁగి సూతుండు పుత్త్రకుఁ గౌఁగిలించి, కొని తదీయ ¹మూర్ధాఘ్రాణ
మొనరఁజేసి
యంగరాజ్యాభిషేకార్ధమైనశిరముఁ,దడిపె వెండియు హర్షాశ్రుతతుల²నొప్ప.

54 వ. దానిఁజూచి భీముండు గర్జని సూతకుల సంభవుంగా నెఱింగి నగుచు నిట్లనియె.

2. య్యెడమను — అ.ఆ.ఊ.ఔ.క.గి.ట.త.య.ర.రి. మన్నిభాసం. శ.ష. — కొన్ని
ప్రతులు 4 ణాశీర్వాదంబులు వడసి—చ.ద.భాసం.వీ.శ.ష. 5. మహా—కొన్ని
ప్రతులు. 6. డం — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

50 1. మహిళుఁగా — ఆ.ఐ.ట.ద.శ.ష.

51 1. సాదృశ్యముగానేనేమి — గి.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు.

52 1. సఖత్వంబున — ష. పెక్కు ప్రతులు 2. సంభావించి — ఔ.గి.ద.భాసం.ల.వీ.శ.ష.
3. మించివానికి వినయ — ఆ.ఏ.ఐ.క.ఖ.ట.ప; మించి వినయ—వా. పెక్కు ప్రతులు.

53 1. మూర్ధ్నిఘ్రాణ — అ.ఆ.ఊ.బు.క.ట.త.బ. భా.కూ. ర.స. 2. జేసి — ఔ.ఖ.వా.శ;
నొప్ప—పెక్కు ప్రతులు.

55 క. నీదుకులమునకుఁ దగఁగఁ బ్రత్యోదము ¹గొని రథము గడవఁ దొడఁగుము నృపథ
రోద్రదయుఁ²డగు నర్జునుతోఁ, గాదనక రణంబు సేయఁగా ³నీకగునే.

56 ప. ¹మఱి యదియునుంగాక.

57 తే. ఉత్తమ¹క్షత్రియప్రవరోప ²యోగ్య, మైన యంగరాజ్యంబు నీ కర్హమగునె
మంత్రపూతమై గురుయజమానభక్త్యమగు పురోడాశమది గుక్క కర్హమగునె.

58 వ. అనినం గర్హండు ¹వెల్లనయి యెద్ది²యుం జేయునది నేరక దీర్ఘోష్ణనిశ్వాస
వ్యాకు³లితవదనుండయి యాకాళంబు⁴వలన నున్న యాదిత్యుం జూచుచు
మిన్నకుండె నంత ⁵నంతర్విలబితుండయిన యక్కర్ణుం జూచి భాతృపద్మ
వనమధ్యంబున నుండి దుర్యోధనమదాంధగంధసింధురంబు వెలువడి వచ్చి
కడు నలిగి భీమున కిట్లనియె.

59 క. అనిలజ నీకిట్లని ప, ¹ల్కను దలపనునగునె లేడికడుపునఁ బులి పు
ట్టునె యిట్టి దివ్యతేజం, బునవాఁ డధమాన్వయమునఁ బుట్టునె చెపుమా.

55 1. తో — ఓ.క.సం.బ. 2 డర్జును తోడను — క.సం. గు. 3. నేమిటికిన్—క.

56 1. కొన్నిట నీవచనము లేదు.

57 - 1. ఉత్తకులపురుషోపయోగ్య—క. 2 భోగ్యమైన — ఊ.బ.డ. భాసం. ల

58 1 వెలువెల్లనయి — భా.కూ 2. యు నననేరక— అ.బ.య ; యుంజేయనేరక—
బా. ఓ. లవదనుండయి—పెక్కుప్రతులు. 4. వల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. నతి
ప్రీతితుండయిన — చ.మ.ల.వీ.శ.ష ; నతి లజ్జితుండైన — ఊ ; నతి విభ్రాంతుం
డైన—వ.

59 1. ల్కను జనునే దలప లేడి—ఆ.బా.ద. భాసం. మ.వీ.శ.ష.

60 సి. ¹శూరులజన్మంబు సురలజన్మంబును నేటులజన్మంబు నెటుంగ నగునె
మొగిని దధించి ²యెమ్మునఁ బుట్టదయ్యెనే వాసవాయుధమైన వజ్రమదియు
గాంగేయుఁ డనమటి కార్తికేయుండన నాగ్నేయుఁడన రౌద్రుఁ డనఁగ శరవ
ణోచ్ఛవుండన గుహుం డుద్భవిల్లఁడె శర స్తంబజన్మండు గాఁడె ధర్మవిదుండు

తే గృపుండు ఘటసంభవుండుగాఁడె కీర్తిపరుండు, వసుండు ద్రోణుండు విప్రుల
పలనఁ బుట్ట
రైరె సత్త్వత్రియుల్ ఘనులవనిఁ గావఁ, గడఁగి మీజన్మములు నిట్లకావె ⁴జినఁగ.

61 వ. ¹వానితోడిచే ²మిదివ్యలక్షణలక్షితుండును సహజకవచ కుండల మండ ³తుండును
గాని ⁴ప్రకృతిపురుషుండు గాఁడు తనబాహుబలంబున నీ యంగరాజ్యంబునక
కాదు సకలమహిరాజ్యంబునకు నర్హుండగు ననుచున్నయంత నాదిత్యుం
డస్తగతుండైన నస్త్రసందర్శనరంగంబు వెలువడి దుర్యోధనుండు గర్జుం
దోడ్కొని కరదీపికాసహస్రంబుతో నిజమందిరంబున కరిగెఁ బాండవులును
భీష్మద్రోణవిదురకృపాచార్యులతో నిజనివాసంబుల కరిగిరి.

62 ఆ. కుంతియంత సహజకుండలకవచాభిరాముఁ గర్జుఁ జూచి రవిసమానుఁ
బ్రత్యభిజ్ఞ నెఱిఁగి ప్రథమపుత్త్ర) స్నేహ, మెఱుకపడ ¹కయుండ ²నింతియుండె.

63 క. వినుత ధనుర్విద్యావిదు, ఘనుఁ గర్జు సహాయుఁ బడసి కౌరవవిభుఁడ
ర్జును వలని ¹భయము సెడిటొ, మ్మునఁజేయిడి నిద్రవోయె ముదితాత్ముండె.

60 1. మూలము — శూరాణాంచ నదీనాంచ దుర్విదాః ప్రథవాః కిల. చిత్రశాలావ్రతి
2. యెమ్ముల — కొన్ని ప్రతులు. 3. యుల్ ఘనులవని — గి.చ.ద. భాసం. పి.శ.ప. ;
యప్రభులవని — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 4. తెలియ — న ; తలప — అ.త.

61 1 దా — కొన్ని ప్రతులు. 2 మి వీడు దివ్య — కొన్ని ప్రతులు. 3. తుండు
గాని — పెక్కు ప్రతులు. 4. ప్రాకృత — గి.చ.ద. భాసం. శ.ప. 5. బులు
వెలుంగ — అ.చ.ద. పి.శ.ప.

62 1. గనీక — ఓ.ల. 2. యంతి — ఓ.క.జ.డ.

63 1. భయము విడి — ఋ.

∴ కొరవ పాండవులు గురుదక్షిణార్థంబు ద్రుపదుంబట్టఁ జనుట :-

సం. 1-127-1

64 వ. అంతఁ బ్రభా¹తంబగుటయు ²సమయనియమంబులు దీర్చి యాచార్యుండు
శిష్యులనెల్ల ³రావించి మీరు నాకు గురుదక్షిణ యిండనిన నందఱు మ్రొక్కి
యెదురనించి మీకెద్ది యిష్టంబు నెప్పుండనిన విని యవివేకకారణదారు
డై ⁴శ్వర్యావలిప్తుండైన ద్రుపదు ⁵నోడించి పట్టి తెం దిదియ ⁶నాకిష్టంబైన
గురుదక్షిణ యని పంచిన.

65 క. వల్లెయని రాజనందను, లెల్లను సమకట్టి రథములెక్కి దిశల్ భే
దిల్లఁగ గర్జిల్లి నిశా,తోల్లసితకృపాణకార్ము¹కోద్యతకరులై .

66 ఉత్సాహము. పలదీని నెడయుఁ జేయ నీక్షణంబ యేఁగి పాం
చాలుఁ బట్టి తెత్త మధికశార్మ¹లీల మెఱయఁగాఁ
బోలు ననుచుఁ బెరిఁగి రాజపుత్తు² లెల్ల నరిగి పాం
చాలుపురము ³ముట్టికొని రసంఖ్యబలసమేతులై .

67 వ. పాండవులును రథంబు¹లెక్కి ద్రోణుం బరివేష్టించి పిఱుంద నరిగిరంత నర్జునుం
డాచార్యున కిట్లనియె.

64 1 తసమయంబగుటయు — పెక్కు ప్రతులు 2. దత్సమయనియమంబులు — ఔ.గి. చ.ద. భాసం. పి.శ.ష ; సమయకృత్యంబులు — వా శ. కొన్ని ప్రతులు, కొన్ని ప్రతులలో నీ మాటలు లేవు. 3. రావించినాకు — వా. కొన్ని ప్రతులు ; రావించి మీరు నాకు — ఔ.చ.ద.పి.శ.ష. 4 శ్వర్యలతావలిప్తుడు — అ.బు.ఐ.ఔ.స ; శ్వర్య గర్వితుండగు — గి.చ.ద. భా.సం. పి.శ.ష ; శ్వర్యబలావలిప్తుడు — ఎ.బ.జ.ట ; శ్వర్య మదావలిప్తుడు — స. 5. నోడించి — కొన్ని ప్రతులు. 6. నాకిష్టంబైనగురు — ఔ.గి.గ.చ.ద.పి.శ.ష ; నాకు గురు — వా కొన్ని ప్రతులు

65 1. కోద్యతకరులై — ఊ.ఐ.జ త.ద. భాసం.ల

66 1. శక్తి — కొన్ని ప్రతులు ; రేఖ — ప. 2. లెల్ల నరిగి పాంచాలు — అ.ఐ.క.గి.చ. జ.ట.ద.ప.భాసం. పి.శ.ష ; లరిగి యార్చి పాంచాలు — వా కొన్ని ప్రతులు. 3. చుట్టు కొని — ఎ.ట.బ.మ.య.

67 1. లెక్కియాయుధ సన్నద్ధులై — ఈ.ఎ.

- 68 క. వడిగొని కౌరవు¹లొండొరుఁ, గడవఁగ ²మునుచనిరి వారిగర్వము చూడం
³గడిమిని ద్రుపదాధిపుతోఁ, బొడువఁగఁ దమకలవి యగునె ఖజవీర్యమునన్.
- 69 క. ¹అతగులచే ద్రుప²దుఁడనవ, హితుఁడై పట్టువడ నంతహినుఁడె శాశ్వో
 న్నతుఁ డధికధనుర్విద్యాన్వితుఁడు భవత్సఖుఁడనంగ విచ³రోకొ వానిన్
- 70 వ. అనుచుఁ బాంచాలుపురం బాసన్నంబుగాఁ జనుదెంచు నంతకు ¹ముందఱ చని
 దుర్యోధన యుయుత్సు దుశ్శాసన వికర్ణ బలసంధాదులై న ధార్తరాష్ట్రు
 లనేకన్యపకుమారసహితులై పాంచాలుపురం ²బవరోధించినఁ బాంచాలపతి
³యలిగి యపారచతురంగబలసమేతుఁడై కౌరవులం దాఁకి
- 71 క. శరనికరసహస్రంబులఁ, బరువడినందఱను గప్పెఁ బ్రావృడ్ధారా
 ధర మురుధారాజలముల, సరసిజములఁ గప్పఁజ్ఱు సంరంభమునన్.
- 72 క. కలయ నసిముసలదండం, బులు గొని కాంపిల్యవగరమున జనులెల్లన్
 నలిరేగి యార్చి కౌరవ, బలసుభటులఁ బొడిచి రాజి బడలువడంగన్.
- 73 క. ధృతరాష్ట్ర¹కుమారకు లవ,హితులై పాంచాలుమీఁద నేసిరి సాంధ్రా
 తతబాణప్రకరతిరో, హితమై రవికిరణజాల మేర్పడ కుండన్.
- 74 క. వారలశరములు నడుమఁ, వారించుచు నధికలాఘవంబున వారిన్
 ఘోరశరవిద్య¹మర్ములఁ, గారణమున సోమకుండు ఘనుఁడై యేసెన్.
- 68 1. లందఱుగడవఁగ — క.గి.చ ల శ.ప. 2. నేనెదరు — ఐ క.ట ; మునుఁజనిరి—గి.
 చ.ద.ల శ.ప. 2. పొడపు నెడిమరలివత్తురు — ఖ.
- 69 1. ఇతరులచే — గి.చ ట.డ.ద.య.పి.శ.ప , మతిమంతుడుద్రుప — ఆ ; అతగుఁడు,
 హతకశబ్దతదృవమని భా కూ. 2 దుఁడు బలహృతుఁడై — ఋ ఊ ఎ.ఐ.బ.ట క
 జ త ప.బ.భా సం.మ. 3. రోవానిన్ — ఐ.డ , రకో — ఎ జ త.బ. భా.కూ.
- 70 1. ముందరఁ జని — గి.శ.ప. 2 బుపై విడిసిన — ఋ.బ.క.గి.చ.జ.ట.ద.పి.శ.ప.
 2. యెఱింగి — గి.చ.త.ద.బ.పి శ.ప.
- 73 1. కుమారకులవహితులై — గి.చ.ద.శ.ప ; కుమారులునవహితులై — వా. పెక్కు
 ప్రతులు.
- 74 1. వర్ములగా — గి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.

75 క. నానావిధమార్గణముల, నానామార్గముల నేసినం గురువీరుల్
వానింజూచి ¹భయంపడి, నానాతనుఁగా మనఁబునన్ ²వగచి రనిన్.

76 వ. ఇట్లు పాంచాలుజాణవృష్టి¹కి ²నిలుపోపక కురుకుమారులు కుమారశర
నిహతసురారికుమారులుంబోలె ⁴వెఱచటిచి పాండవులయొద్దకుం బఱ
తెంచిసం జూచి యర్జునుం ⁵దాచార్యధర్మజులకు నమస్కరించి ⁶మీరలింద
యుండుం డే నీక్షణంబ యప్పాంచాలుం బట్టి తెచ్చెదనని నిజ్యంభించి
సంరంభంబున భీమసేనుండు ⁷దనకు సేనాగ్ర⁸చరుండుగా మాద్రేయులు రథ
చక్రరక్షకులుగా ద్రుపదరాజవాహినీసముద్రంబు దఱియం ⁹జొచ్చిన.

— భీమార్జునులు ద్రుపదునిసేనను దునుమాడుట :—

సం. అను 1-78-40 పంక్తి

77 క. కరిఘటలఁ దాఁకి భీముఁడు, ¹కరటి²కటికుంభ³దంతకర⁴ముఖముల జ
ర్జితములఁ జేసె నిష్ఠుర, తరవజ్రనిపాతపటుగదాఘాతము⁵లన్.

78 ఉ. దారుణమౌ వృకోదరుగదాకులిశాహతి నన్యవాహినీ
వారణసంచయం బభినవక్షత ¹జారుణధార లొప్ప సం
చారితథాతునిర్వృరవిశాలశిలోచ్చయసంచయాభమై
వీరరణంబునం బడియె విక్షతహస్తీవవృక్షపంక్తితోన్.

75 1. సహింపక — ఔ.గి.చ.ద ర.శ.మ.స. 2 దలచిరొగిన్ — ఐ; దలచిరనిన్ — పెక్కుప్రతులు.

76 1. కి వెరచరచి, కి వెరచి — కొన్ని ప్రతులు. 2 నిలువనోపక — అ.క గి.చ.డ.ద.బ. య.ర.పి.శ.మ. 3. శరాసనశరాసారనిహత — గి.చ.ద.శ.మ., శరనిహతికింగాక పారుసురారి — అ.స. 4 వెఱచి — పెక్కు ప్రతులు 5. దాశ్యర్యంబు నాంది నగుచు నాచార్య — అ.స. 6. మీరిందయుండు — కొన్ని ప్రతులు. 7. దనకు — పెక్కింట లేదు. 8 సరుండుగా — ఆ.మ. 9 జొత్తెంచిన — ఓ.బ.స.

77 1 కరటికటికుంభబింబకములెల్లను — న; కరటి — పెక్కు ప్రతులు; గరట తటికుంభ బింబ — వా. 2 కటి — ఈ.ఉ.ట.డ భాసం. 3. దంత — భాసం. ల; బింబకములెల్లను — కొన్ని ప్రతులు. 4. ముఖమును — భాసం. ఇతరత్ర కాన్పించదు. 5. నన్ — పెక్కు ప్రతులు.

78 1. జారుణ — ఋ.బ.జ.డ.త భాసం. వ.స; దారుణ — అ.ఈ.గ.య; శోణిత — వా. కొన్ని ప్రతులు.

- 79 చ. అనిలజుఁ డుగ్రుండై ద్రుపదుహస్తీఘటావలి నశ్వసంహతిన్
ఘనరథకోటి భగ్గుములుగా సమరంబునఁ జేసి పేదదు
ర్మనుజులఁ జంపనేల యని మానుగ గోవుఁడు గోగణంబులన్
గానకొని రొప్పు¹నట్టు లధికుం డెగిచెం బృథుదండహస్తుఁడై .
- 80 స్రగ్ధర. 'అంతం గౌంతేయుఁ డత్యాయత¹భుజుఁడు నరుం డగ్గి పాంచాలుదంతి
ధ్వాంతంబున్ వాని వాహో²త్తమ²తుహినతతిం దదృఢోదారతారా
సంతానంబున్ శరాంశూచ్చయవిభవమునన్ శాంతిఁ బొందించి యుద్య
ద్ధ్వాంతారాతిప్రభుండై ³తనరుచు వెలిఁగెం దద్రణవ్యోమవీధిన్
- 81 క. ఆతనిఁ జూచి సహింపక, యాతతకార్ముకుఁడు ద్రుపదునసుజుఁడు శౌర్యో
¹పేతుఁడు సత్యజితుం డను, నాతఁడు ²ధీరుఁడయి తాఁకె నతిరథసమునన్.
- 82 క. కడఁగి ద్రుపదానుజుఁడు నె.వ్వడిఁ గవ్వడి నేసె నూటువాడి¹శరములం
గడు నలిగి వాని నన్నియు, నడుమన తునియంగ నేసె నరుఁ డస్రములన్.
- 83 క. వివిధాస్త్రకోవిదుఁడు వా,సవి వాని¹రథంబుఁ ²బారి సారథుల మహిం
³గువలువడ నేసె నుగ్రాహవమునకును వాఁడు విముఖుఁడై చెడి పటవన్.
- 84 వ. అంత.
- 79 1. చందమున గుండడిచెం—బు , నట్లయధికుండు—ర.
- 80 1. యశుఁడు — వా శ. కొన్ని ప్రతులు ; భుజుఁడు — వీ.శ.ప కొన్ని ప్రతులు. 3.
తనరుచివెలుగన్ — ఐ.వ.స.
- 81 1. పేతుఁడగుసత్యజిత్తునునానఁడు — అ అ.క.ఖ డయ. 2. భీభత్సదాకె — అ.
ఈ.ఖ.త.ర ల.వీ ; వీరుడయి — కొన్ని ప్రతులు.
- 82 1. శరంబుల్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 83 1. రథాశ్వములను సారధిని వడిన్ — మ. 2 రథసారథుల మహిన్ — పెక్కు
ప్రతులు. 3. తివిరి వడినేయ — స ; భువిగూలనేసె నుగ్రా — కొన్ని ప్రతులు ;
గవులు — బు ఎ.ట ; కువులువడ — భా కూ. ఏక పదవివక్షచే 'పా' కు 'వా'
రాలేదు. అని యిచ్చటి వ్యాఖ్య.

85 క. శరమోక్షణచేగనిరం, తరమండలితోరుచాప¹దండుఁ డకాండో
దురదండధరు²ఁడ పోలెను, హరినందనుఁ దా³కె ద్రుపదుఁ డత్యుద్ధతుఁడై .

86 మ. పరమా¹నైక¹విశారదుల్ బలయుతుల్ పాంచాలకాంతేయు లొం
దొరులన్ మార్కొని యేయునప్పుడు దదీయోగ్రాజిరంగంబు దు
స్తరనీరంద్రనిశాతసాయకతమస్సంచన్నమైనం బర
స్పరియద్దంబులు దక్కి²యోధులు ³నిశాభ్రాంతాత్ము లై ⁴రచ్చటన్.

∴ అర్జునుఁడు ద్రుపదుం బట్టి కట్టి తెచ్చుట ∴-

సం. 1-128-3

87 వ. అట్టి మహా¹ద్వంద్వయుద్ధంబున విజిగీషుండయి పాంచాలుండు పాండవ
మధ్యము ధనుర్మధ్యంబు భగ్నంబుగా నొక్కజాణంబున నేసి యార్చిన నలిగి
వానవసుతుం డు¹ద్యతాసిహస్తుండయి తైలస్థలంబుమీదికి లంఘించు
కొదమసింగంబునుంబోలె ద్రుపదురథంబుమీదికి లంఘించి వానిం బట్టి
కొనినఁ దత్సైన్యంబు ²హాహాకారంబు లెసంగ మహార్ణవంబునుంబోలె
ప్రమోయుచుండె నంత.

88 క. ¹ప్రక్షీణదర్పు ద్రుపదు ర,థాక్షముతోఁ గట్టితెచ్చి యరుసుఁడు క్రియా
దతుండయి గురునకు గురు,దక్షిణ²గా నిచ్చిచేసెఁ దత్సమ్మదమున్.

89 వ. ద్రోణుండును నర్జునుచేసిన పరాక్రమంబునకుఁ బరమ¹హృష్టహృదయుండై
ద్రుపదుం జూచి నగుచు నిట్లనియె.

85 1. ధరుఁడునఖండోద్ధుర — ర ; ధరుఁడునకాండోద్ధుర—య ; దండునకాండోదుర—
థాసం. పి.శ.ప. 2. డ,ని — అని పాఠములు.

86 1. విధుల్ మహాబలయుతుల్ — న. 2. యోధులు — అ.గి.చ.శ.ప ; తోదులు — ర.స.
3. భయభ్రాంతాత్ము — అ.బ.ట.డ.త.ల.స ; దిశాభ్రాంతాత్ము — పెక్కు ప్రతులు. 4.
రందలున్ — ర త్తరిన్, రెంతయున్ — అని పాఠములు.

87 1. ద్యతాసి — కొన్ని ప్రతులు. 2. మహాద్వనులెసంగ — కొన్ని ప్రతులు ; హాహాద్వను
లెసంగ—వా. కొన్ని ప్రతులు ; హాహాకారంబు—బ.గ.

88 1. అక్షీణబలుఁడు ద్రుపదు రథాక్ష — స. 2. దానిచ్చి—కొన్ని ప్రతులు.

89 1. క్షిత — పెక్కు ప్రతులు.

90 క. పీ రెవ్వరయ్య ద్రుపదమహారాజులె యిట్లు కృపణులయి పట్టువడన్
¹వీరికి వలసెనె ²యహహ మ, హారాజ్యమదాంధకారమది వాసెనొకో.

91 ఆ. ఇంకనై న మమ్ము నెఱుంగంగ ¹నగునొక్కొ, యనుచు నుల్లసంబులాడి
²ద్రుపదు
 విడిచిపుచ్చె ³గురుఁడు విప్రుల⁴యలుకయుఁ, దృఢహృతాశనంబు దీర్ఘమగునె.

—: భృతరాష్ట్రుఁడు యుధిష్ఠిరుని యౌవరాజ్యాభిషిక్తునిం జేయుట :—

సం. 1-79-191

92 వ. ఇట్లు ద్రుపదుండు ద్రోణుచేత విముక్తుండయ్యుఁ గోపపాశబద్ధుండయి
 యవ్వరితనంబునకుం బ్రతీకారంబు ¹సేయ నమకట్టి బ్రాహ్మణోపాస్తి ²సేయు
 చుండె నంత నిట భృతరాష్ట్రుండు యుధిష్ఠిరు రాజ్యభారధురంధరుంగా
 నెఱింగి భీష్మ³విదురులతో విచారించి యౌవరాజ్యాభిషిక్తుం జేసెన.

93 చ. ¹నలుపురు దమ్ములున్ ²బలిమి నాలుగుదిక్కులు నోర్చి సర్వభూ
 తల³ముక రాజనందనుల దర్శమడంచుచు భూరి వస్తురా
 సులు ⁴గొని ⁵వచ్చి ⁶యీఁగొని విశుద్ధయశోనిధి యొప్పె ధర్మజుం
 డలఘుఁడు యౌవరాజ్యయుతుడయ్యును జెంపున సార్వభౌముడై .

90 1. వీరికిని వలసెనె యహహ, యారాజ్య — య ² యిపుడు — చ ద. పీ శ ష. స.

91 1. తగునొక్కొ — న ². కడిమి — డ. ³ ద్రుపదు — డ ⁴. కోపంబు —
 ఉ. ఎ. బౌ. ఇచ్చట మూలము “మాళైః ప్రాణభయాక్వీరః క్షమిణోబ్రాహ్మణా
 వయమ్” ద్రోణుఁడు ద్రుపదుని రాజ్యములోఁ గొంతభాగము నాక్రమించుట నన్నయ
 విడిచెను. భా. కూ.

92 1. సేయందలించి — ఐ. బౌ గ్గి. చ. త. ద. పి. శ. మ. ². సేయుచు పురంబు సొర
 నొల్లకయుండె — మ; సేయుచుండె ద్రోణుడు రాజకుమారసహితుండై హస్తి
 పురంబునకు మగుడి వచ్చెనంత — ఉ. ³ విదురాదులతోడ — అ. ఆ. ఖ. న. ర. ల.

93 1. నలుగురు — ఖ గ. డ. బ. ర. ². దగఁగ — చ. ద. పి. శ. మ. ³. ముల — ఈ. బౌ. య.
⁴. వడి — ఉ. ⁵. తెచ్చి — ఉ. న. ⁶. యిచ్చిన — బు. క. ఖ. డ. ల. వ;
 నం గొని — ద య.

94 వ. ¹మఱియును.

95 క. ¹బద్ధపరంపర ²నొప్పె మ, దోద్ధతగజరథమరంగయుద్ధముల గదా
యుద్ధములఁ జూడ నెందుఁ బ్ర, సిద్ధుఁడు మధ్యముఁడ ³యను విశిష్టస్తవముల్.

96 చ. అనుపమకార్ముకాదివివిధాయుధ¹విద్యలయందుఁ గోవిడుం
డనఁగ ²సజయుడై పరగు నర్జునుఁ బోలఁగ నన్యులెందు లే
³రను జనఘోష ⁴ముచ్చరితమయ్యె మరు⁵చ్చలితోచ్చవీచిని
స్వనముఖరాత్తివేష్టితవిశాలమహీవలయాంతరంబునన్.

97 క. యము లమితశౌర్య లరిన్మవ, యము¹లమలచరిత్రనిరతు లనఁగా నత్యు
త్తమథక్తి నన్నలకు విన, యము మెఱయుచు నుండి రథికులై బహుకళలన్.

—: భారద్వాజుం డర్జునునకు బ్రహ్మశిరోనామకదివ్యబాణం బొనఁగట :-

సం. అను 1-80-20 పంక్తి

98 వ. ఇట్లు పాండుకుమారు ¹లపారగుణంబుల నెల్లవారికి నారాధ్యులయి ²పరగు
చున్న నందు ధనుర్విద్య నర్జును దృఢముష్టిలాఘవలక్ష్య³వేధిత్వదూరాపాత
జితశ్రమత్వంబులకు ⁴సి⁵గదాశక్తి⁵తోమరాదిప్రహరణప్రవీణతకుం బరమహీ

94 1. కొన్నింట నీవచనము లేదు

95 1 యుద్ధపరంపర — న య, 2. నొప్పి — ఉ.ఎ.ఓ.బొ.క జ.ట.డ.బ.ర. టి. యని వి
శిష్టులు పొగడఁ — ఋ.బొ.ట.ద.ర.ల

96 1. యుద్ధములందు — ఐ. 2. నశేయుడైన — అని వ్రాఁతప్రతులు. 3. డను —
గి.చ.ద.పి.శ.ష. 4. ముచ్చరితమయ్యె — అ.ఉ.క.ఖ.గి.చ.జ.డ.ద.పి.శ.ష.
5 చ్చలితాభవిధి — ఔ

97 1 లతులచరిత్ర — వ

98 1. లపారగుణంబుల — త.ర.లలో లేదు 2 పెరుగు — కొన్ని ప్రతులు.
3. వేధిత్వ — ఓ.గ.ర; వేధ — మ. 4 గదాది వివిధ — గి.చ.ద.భా.సం.పి.
శ.ష. 5. తోమరకుంతాది ప్రహరణ — న; తోమరాది వివిధప్రహరణ — మ.ల.

పాలపరాజయో⁶త్పాదనపరాక్రమంబునకుఁ దనవలని భక్తి⁷ సేవంబులకు
మెచ్చి భారద్వాజుండు వానికి⁸ బ్రహ్మశిరంబను దివ్యజాణంబు⁹ సప్రయోగ
నివర్తనంబుగా నిచ్చి యిట్లనియె.

99 ఉ. దీని నగస్త్రీ నాఁబరగు దివ్యమునీంద్రుఁడు దొల్లి పీఠితో¹
భూసుత² యగ్ని వేశుఁడను భూరిమునీంద్రున కిచ్చె³ వారలున్
మానుగ నాకు⁴ నిచ్చిరి క్రమంబున నేనును నీకు నిచ్చితిన్
దీనికి నీవ యర్హుఁడవు తేజమునం గడుఁబెద్ద గావునన్.

100 వ. దీని మానవులయందుఁ బ్రయోగింపకుండునది యల్పతేజులయందుఁ
బ్రయుక్తంబయి యిది జగంబులఁ గాల్పు¹ నిన్ను జాధించునట్టి మానవులు
గలిగిరే²ని ప్రియోగించునది వారి³ సక్రమంబున సాధించునని దాని
మహిమ నెప్పి నీవు నీబంధు⁴ సమక్షంబున నాకు గురుదక్షిణ యిమ్మది
యెయ్యది యనిన⁵ నాయుద్ధంబు నేయుపపుడు⁶ నాతో నెన్నఁడుఁ బ్రతి
యుద్ధంబు నేయ⁷కుండు మిదియ నాకు గురుదక్షిణ యనిన నర్జునుండు
వల్లెయని యాచార్యునకు నమస్కరించి దాని కొడంబడియె నంత దుర్యో
ధనుండు యుధిష్ఠిరుయాహ⁸ రాజ్యాభిషేకంబునకు భీమార్జునయముల
పరాక్రమం⁹ బునకు మనంబున¹⁰ సహింపనోపక కర్ణశకునిదుశ్శాసనులతో
మంతనంబుండి యిట్లనియె.

6. త్పాదిత — పెక్కు ప్రతులు 7. బ్రహ్మశిరోనామకంబగు — అ. ఈ. గ. ట.
డ. న. బ. య. 8. సప్రయోగరహస్యనివర్తన పూర్వకంబుగా నుపదేశించి — ల.

99 1. యగ్నిదేశ్యుఁడను — గ్ని భాసం ల శ ప 2. నాతడున్ — ప 3. నిచ్చెను గ్ర — ప

100 1 మరి నిన్ను — పెక్కు ప్రతులు. 2. నివారి మీదఁ — గ్ని చ. ద. బ. పి శ ప.
3 నక్షణంబున — ర , సక్రమంబున సాధించు సురాసురమానవుల యందు
నీ కసాధ్యంబు లేదు కలిగిరేని వారి నీ దివ్యాస్త్ర బ్రహ్మంబున జయించునని —
ఓ. బ. ర. 4 జనసమ — అ. ఆ. బ. ఖ. మ. 5. నేను యుద్ధంబు — గ్ని. చ. జ. ద.
భాసం పి. శ. ప. 6. నాతో నెన్నఁడు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 7. కుండు
నది యిది — ఆ. ఐ. ల. 8. రాజ్యాభిషేకంబును — పెక్కు ప్రతులు.
9. బును — పెక్కు ప్రతులు. 10. సహింపనోపక — పెక్కు ప్రతులు ;
సహింపక — వా కొన్ని ప్రతులు.

∴ కణికనీతి :-

సం. 1-81-10

101 సీ. ఆయుధవిద్యలయందు ¹జితశ్రములనియును రణశూరులనియు సంత
తోత్సాహులనియు ²నత్కుత్తములనియును భయమందుచుండుదుఁ డాండ
పులకు

దానిపై నిప్పుడు ధర్మజు యువరాజుఁ జేసె రా జే నేమిసేయువాఁడ
నృపనీతి యెయ్యది నిరతంబుగా ³మీర⁴నాకెరిగింపుఁడు నయముతోడ

అ. ననిన వినియుఁ ⁵గణికుఁ డనువాఁడు సౌబలు, నా ప్తమంత్రి నీమలందుఁ
గరము

కుళలుఁడై నవాఁడు ⁶కురుకులవల్లభు, నిష్టమునకుఁ దగఁగ నిట్టులనియె.

102 తరువోజ. ధరణీకుఁ ¹దుద్యతదండుఁడై యుచితదండవిధానంబుఁ దప్పక
ధర్మ

చరితులఁగా మహీజనుల రక్షించి సద్యోత్తుఁ డగు²నది సర్వవర్ణములు
వరుసన తమతమవర్ణధర్మముల వర్తిల్లుదురు గడవక దండభీతి
నరిమిత్యివర్జితుఁడై సమ³బుద్ధియగు మహీవల్లభు ననుశాసనమున.

101 1. జితశ్రమల్ రణశూరులనియునురయముతోడ, సంతతోత్సాహులుసత్యసంధులు
ననిభయ — న 2 నత్కుత్తములనియు — అ. 3. మీరు —
పెక్కు ప్రతులు. 4. నాకెరిగింపు డీ నయముతోడ — ఉ.మ. 5. కిణింకుఁడను
వాఁడు — చ శ.మ ; గణికుఁడు — గి. "తతః కణింకమానాయ్య ధృతరాష్ట్రే ౭
బ్రవీదిదమ్. మూలము పి.పి.యన్ ప్రతి 904 పుట. కణింక మంత్రిణాం శ్రేష్ఠం
ధృతరాష్ట్రే ౭ బ్రవీద్యచః అని చిత్రశాలా ప్రతి, 244 పుట 6. కువలయా
ధీశ్వరు — ఐ.

102 1. దుద్యత — కొన్ని ప్రతులు ; దుద్యత దమ్మడై — న. 2. నేని — కొన్ని
ప్రతులు 3. వృత్తి — ఉ ఊ ఋ ఎ.ఇ.ల.న ; వర్తి — ఈ.బ.
భండార్కరు ప్రతియందు (అధ్యాయములు 128,129) కణికనీతి విడువఁబడినది.
574 పుట లోని జ్ఞాపిక చూడనగును.

నన్నయ (క్రి.శ. 1050) భారతములో కణికనీతి ప్రళంసలేదని భండార్కరు ప్రతి
నుడువుచున్నది కేమేంద్రుని భారతమంజరిలో గూడ కణికనీతి లేదని భండా

- 103 క. గుఱుకొని కార్యాకార్యము, లెఱుంగక ¹దుశ్చరితుడై యహితుడగు నేనిన్
మఱవక ²గురు నైనను జను, లెఱుంగగ శాసించునది మహిళుడు బుద్ధి.
- 104 క. ధీరమతియుతులతోడ ని, చారము సేయునది మును విచారితపూర్వ
¹ప్రారబ్ధమైన కార్యము, పారముఁ బొందును విఘాతపదదూరంబై .
- 105 క. జనసాలుఁడు మృదుకర్మం, బున నైనను గ్రూరకర్మమున నైనను సే
ర్చున నుద్ధరించునది ¹ద, న్ననపాయతఁ బొందిచేయుచది ²ధర్మంబుల్.
- 106 క. అమలినమతి నాత్మచ్చి, ద్రము లన్య లెఱుంగకుండఁ దా నన్యచ్చి
ద్రము లిమ్ముగ నెఱుంగుచు దే, శముఁ గాలము నెఱిగి మిత్రసంప
న్నుండై.
- 107 క. బలహిస్తులైనచో శ, త్రులఁ ¹జెఱుచుట నీతి యధికదోర్విర్యసుహృ
ద్బలులైనవారిఁ ²జెఱుపగ నలవియె యక్లేశసాధ్యులగుదురె మీఁదన్.

ర్కురు సంస్థవారు వ్రాయుచున్నారు జావా ప్రతి (క్రీ.శ. 1000) లోఁ గూడ ఇది లేదని వాకే చెప్పుచున్నారు. మూలభారతము మీఁద రచింపఁబడిన వ్యాఖ్యలలో మిక్కిలి పురాతనమైనదిగా భావింపఁబడు చేవబోధవ్యాఖ్యలో కణికనీతి వ్యాఖ్యానింపఁ బడలేదని భండార్కరు ప్రతి తెలుపుచున్నది శాంతిపర్వమునందు శత్రుంజయునకు భరద్వాజునిచే నుపన్యసింపఁబడిన రాజనీతి సారాంశమే కణికనీతి యని వీరిమతము. కాని మేము చూచిన తాళపత్రప్రతులలోను, ముద్రితప్రతులలోను కణికనీతి కనఁబడుచున్నది. సన్నయ భారతములో నిది ప్రక్షిప్తమనుటకు నాధారమేమో తెలియదు. పర్వానుక్రమణిక, పర్వసంగ్రహ భాగములందు మాత్రము కణికనీతి ప్రశంసలేదు

- 103 1 దుశ్చిత్తుడయి యహితు — ప. 2 సుతు — ప.న 3. గక — అ.ఉ. బ.ఓ.క.ఖ.గ.జ.డ త ద ప మూలము నందు దీనికి సరిపడు శ్లోకము కాన్పించదు.
- 104 1 ప్రారంభమయిన — వీ.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు
- 105 1 దా ననపాయత — ఆ.ఓ.ఖ.గ.త.బ ; దన్ననపాయతఁ బొందఁ జేయువది కర్మంబుల్ — గి.చ.ద.య.ల వీ.శ.ప. 2. కార్యంబుల్ — కొన్ని ప్రతులు.
- 107 1 జదుపుట — గి.చ.ద.శ.ప.శర ; జరచుట—ప. 2. జదుపఁగ — చ.ద.శ.ప.

- 108 క. అలయక పరాత్పరకృత్యంబు¹లఁ ²బతి యెఱుంగునది దూతముఖమునఁ
బరభూ
ములవృత్తాంతము లెఱుంగఁగఁ, బలుమఱుఁ ³బుచ్చునది వివిధ⁴పాపండ్
తతిన్.
- 109 క. నానావిహార శైలో, ద్యానసభాత్థిర్దేవతాగృహమృగయా
స్థానముల కరుగునెడ మును, మానుగ శోధింపనలయు మానవ¹పతికిన్.
- 110 తే. వీరు నమ్మంగఁ దగుదురు వీరు నమ్మఁదగరు ¹నాకు నా వలవదు తత్త్వ
బుద్ధి
నెవ్వరిని విశ్వసంపక ²యెల్లప్రాద్దు, నాత్మరక్షా ³పరుండగునది విభుండు.
- 111 ఉ. ¹ఇమ్ముగ నాత్మరక్ష విధియించు²విధంబున మంత్రరక్ష య
త్నమ్మునఁ జేయఁగావలయుఁ దత్పరిరక్షణశక్తి నెల్లకా
ర్యమ్ములు సిద్ధిబొందుఁ బరమార్థము మంత్రవిభేదమైనఁ గా
ర్యమ్ములు నిర్వహింపఁగ బృహస్పతికై నను నేరబోలునే.
- 112 క. పలుమఱు శపథంబులు నం, ¹జలియుచు నభివాదనమును ²సామప్రియభా
షలు మిథ్యా³విచయంబులు, గలయవి దుష్టస్వభావాకాపురుషులకున్.
- 108 1 లు - చాల ప్రతులు. 2 మఠినెరుగునది - మఠినెరుగునది - యని పాఠ
ములు 3. బంచునది - కొన్ని ప్రతులు. 4. బహురూపకులఁ - మ
- 109 1. తతికిన్ - వా. కొన్ని ప్రతులు ; పతికిన్ - పెక్కు ప్రతులు
- 110 ఈ పద్యము డ ప్రతిలో లేదు. 1. నాగను వలవదు - గ్గి చ. పి. శ. ప. ; నాకన
వలవదు - కొన్ని ప్రతులు. 2. నెల్ల - కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు. 3. రతుండగు
నది - అ. గ.
- 111 ఈ పద్యము క ప్రతిలో లేదు. 1. ఇమ్ముల - ఖ. గ. త. బ. ల 2. తెరంగున -
న. బ.
- 112 ఈ పద్యము క ప్రతిలో లేదు 1. జలులును - గ్గి చ. ద. పి. శ. ప. 2. సాధు
ప్రియ - ఋ. ఓ. య ; సానుప్రియ - ఏ. వా ; సామప్రియ - పెక్కు ప్రతులు.
3. వచనంబులు - ఔ. చ. జ. ద. శ. ప.

- 113 క. తన కిమ్మగునంతకు దుర్జనుఁ డిష్టుఁడపోలే నుండి సర్ప¹మహాలేం
దన కిమ్మగుడును గఱచును, ఘనదారుణకర్మ గరళ²ఘన³దంష్ట్రములన్.
- 114 క. కడునలుకయుఁ గూర్మియు నేర్పడ నెఱిగించుగది వాని ఫలకాలమునన్
బిడుగుచు గాడ్చును జనులకుఁ, బడుటయు వీచుటయు నెఱుక¹పడియెడు
భంగిన్.
- 115 క. తఱియగునంతకు రిపుఁదన, యఱ¹కటఁ బెట్టికొని ²యుండునది దఱి
యగుడుం
జెఱుచునది తాఱిమీఁదను, వఱలఁగ ³మృద్ధుటము నెత్తి వైచిన భంగిన్.
- 116 క. ¹తన కపకారము మునుజే, నిన జనుఁ డల్పుఁడని నమ్మి చేకొని యుండం
జన దొకయించుకము ల్లయి, ²నను జాదతలమున నున్న ³నడవఁగ ⁴నగునే.
- 117 క. బాలుఁడని ¹తలఁచి రిపుతో, నేలిదమునఁ గలసి యునికి ²యిదికార్యమె యు
త్కిలానలకణ మించుక, చాలదె కాల్యంగ నుగ్రశైలాటపులన్
- 118 ఈ పద్యము క డ ప్రతులలో లేదు 1 మును దన కపకారము చేసిన — బ.జ.ర. 2. ఖర —
కొన్ని ప్రతులు. 3. దంష్ట్రములన్ — పెక్కు వాళపత్ర ప్రతులు ; దంష్ట్రలచేన్ —
వా మున్నగు ప్రతులు
- 114 ఈ పద్యము క.య. ప్రతులలో లేదు 1 పఱచెడి భంగిన్ — మ.ల.
- 115 ఈ పద్యము ఈ క.గ్గి.చ.ద.ప.శ.ప. ప్రతులలో లేదు 1. కడఁ బెట్టికొని — భాసం
వాళ ; కటపెట్టి — పెక్కు ప్రతులు. 2. నిల్చునది — వ 3. మృద్ధాండమెత్తి —
ము బ.జ.త
- 116 ఈ పద్యము క ప్రతిలో లేదు 1. మును దన కపకారము చేసిన — ఆ.ఎ.ల ;
తన కపకారము చేసిన
జనుఁ డల్పుం డనుచు నమ్మి జడమతియై చే
కొనఁ జన దించుక ముల్లయి
నను బద్ధతు లందు నున్న నడువఁగ నగునే — ఓ.గ్గి.చ.ప.పి.శ.ప 2. నను జాద
తలమున నున్న నడువఁగ నగునే — భాసం.శ. 3. నలవియె నడువన్ — న.
(అఖండయతి) 4. లావే — ఈ ; వళమే — ఖ.
- 117 ఈ పద్యము క డ ప్రతులలో లేదు 1. తలచి — పెక్కు ప్రతులు ; నమ్మి — వా.శ
కొన్ని ప్రతులు 2. యిది కార్యమెయు — పెక్కు ప్రతులు ; యెంతయువలదు — వా.

118 క. మొనసి యపకారి గడ నిడి, కొని యుండెడు¹ కుమతి దీర్ఘ కుజశాఖాగ్రం
బునుండి నిద్రవోయెడు, మనుజునకు² సమానమగు బ్రమత త్వమునన్.

119 చ. తడయక సామభేదముల దానమున్ దయతోడ¹ నమ్ముగా
నొడివియు సత్యమిచ్చియు జనున్ జననాథకృతాప²కారులం
గడగి వధింపగా³ గనుట⁴ కావ్యమతం బిది గాన⁵ యెట్టులుం
గడుకొని శత్రులం జెలుపఁ గాంచుట కార్యము రాజనీతి⁶మైన్.

120 వ. కావున సర్వప్రకారంబుల¹ ప్రకారకారణు లయినవారిం బరుల నయిన
జాంధవుల నయిన నుపేక్షింపక యాత్మరక్షాపరుండవయి దూరంబుపేసి
దూషించునది యనినఁ గణికుమతంబు విని దుర్యోధనుం²డు చింతా
పరుండై యొక్కనాఁడు ధృతరాష్ట్రు³న కేకాంతంబున నిట్లనియె.
—: దుర్యోధనుఁడు దండ్రితోఁ దనమనోదుఃఖంబు దెలుపుట :-

సం. 1-129-10

121 తే. వీరులని పాండుసుతులకు వెఱుకు నేను, వెఱుచుటకు¹ దోడుగానిప్పు విభుడ
వీవు
పాండవశ్యేష్ఠునకుఁ బ్రితిఁ బరమయావ, రాజ్య మిచ్చితి కురువృద్ధరాజు
లోద్ధ.

118 ఈ పద్యము క ప్రతిలో లేదు. ఉ ప్రతిలో 'జాలుడని తలచి' అను పద్యము
'మొనసి యపకారియు' అను పద్యము తరువాత నున్నది 1. నృపతి-ఇ.ప.వా;
కుమతి - శ.ప. పెక్కు ప్రతులు 2 సమానమగు - పెక్కు ప్రతులు; సమాను
డగు - ఏ.ఐ.ప.వా శ

119 ఈ పద్యము, క ప్రతిలో లేదు. 1. నిమ్ముగా-బె.గి ద.ప.బ.శ.ప. 2. రాధులన్—
ఐ.గి చ.ద.పి శ.ప. 3 గనుట—ఈ ఐ.ట.బ.స; నగుట—బె.స; జనుట—బు
స,ననుట—వా శ. కొన్ని ప్రతులు 4 కావ్యమతంబిది—భాసం; కార్యమతంబిది—
పెక్కు ప్రతులు; కావ్యమతంబిది — వా.శ.శ.ప.భా.కూ. కొన్ని ప్రతులు.
5. యెట్టునున్, యిప్పుడున్ — అని పాఠములు 6. కిన్ — కొన్ని ప్రతులు

120 ఈ పద్యము క ప్రతిలో లేదు 1. నపకారులయిన — పెక్కు ప్రతులు. 2.
దు చింతాపరుండై, దు చింతాక్రాంతుండై — పెక్కు ప్రతులు; దొడంబడి
చింతా — వా. 3. నకే కాంతంబున నిట్లనియె—ఈ.ఐ; నికడకుం బనియిట్లనియె—
ఈ.ఈ.ఎ.ట.డ; న కిట్లనియె — వా. కొన్ని ప్రతులు.

121 1 దగగనిప్పు - పెక్కు ప్రతులు.

122 వ. ¹దాననశేసి ²పౌరజనప్రహృణప్రధానవరులు³ధర్మజన కనురక్తులయి నిన్నును భీష్ముని నాదరింపక ప్రజ్ఞాచతుండు ⁴రాజ్యరక్షణంబుసేయ సమర్థుండుగాఁడు భీష్ముండు సమర్థుండయ్యను ముందట రాజ్య⁵భారనివర్తనంబునందుఁ గృత⁶ప్రతిజ్ఞుండయ్యెం గావునఁ బాండవశ్రేష్ఠుండైన యుధిష్ఠిరునకు రాజ్యాభిషేకంబు సేయుద మతండు ⁷తరుణుం డయ్యను గుణవృద్ధుండు ధర్మశీలుం⁸డు పరాక్రమవంతు⁹లైన తమ్ములుగలవాఁడు రాజ్యప్రతిష్ఠితుం¹⁰డయ్యేనేని వృద్ధుల సమాత్యుల బంధుమిత్రులను దొల్లింటికంటె మిక్కిలిగాఁ బూజార్తుల నెల్ల బూజించుఁ బితామహుం డైన భీష్ముని సపుత్రకుండైన ధృతరాష్ట్రుని నతిభక్తి నభీష్టభోగానుభవ పరులంగా సుఖంబున నునుచు దీనికి విదురుండును నొడంబడుననియెప్పుడుఁ దమలో విచారించు¹¹రని వింటిఁ గర్ణకూలాయమానంబులైన మూర్ఖ¹²ప్రకృతుల పలుకులు విననోవఁ పాండవుల నిష్ఠురంబు¹³వలనఁ జాయు నట్లుగాఁ జేయ¹⁴వలయు నేమిసేయుదునని¹⁵ఁ గొడుకునకు ధృతరాష్ట్రుం డిట్లనియె.

123 చ. జనవ¹త్తయైనవారికిఁ బ్రచండ²మహాతుములాహవాంతరం
బున మృతి³ బొంది యుండె నుటి⁴పుత్తులపైఁ దినరాజ్యభార మె
ల్లను నియమించి ⁵యేగి గిరులం దపమొప్పఁగఁ ⁶జేసి యుండెఁ గా
కనిమిషలోకభోగసుఖ మందఁగఁ బోలునె శాశ్వతంబుగన్.

122 1. దాననశేసి — కొన్ని ప్రతులు 2. పౌరజనప్రహృణ — పెక్కు ప్రతులు. 3. రాజ్యరక్షణంబు — పెక్కు ప్రతులు ; రాజ్యంబు — వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. 'భార' పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. నిశ్చయుడయ్యె — ఏద 6. తరుణ వయస్కుండయ్యను — ఆ జ.ల. 7. డు నదిగాక పరాక్ర — బౌ.క.గి.చ.ద. భాసం శ.ష 8. లై విధేయులైన — కొన్ని ప్రతులు. 9. డయ్యేనేని — కొన్ని ప్రతులు ; డయి వృద్ధుల — వా. కొన్ని ప్రతులు. 10. రు దీని నింటె — వా కొన్ని ప్రతులు 11. జనుల వచనంబులు — పెక్కు ప్రతులు. 12. వలన — కొన్నిట లేదు. 13. వలయు ననిన — కొన్ని ప్రతులు.

123 1. మలైనవారికి — బౌ ర. 2. మహాగులాహ — గి.చ.ద.శ.ష; మహాత్మున (ల) కావావ — బ.భాసం.య.ర.పీ; మహాత్మతనాహవ — స. 3. బొందు టొండె — భి.గి.చ.ద.న.శ.ష. 4. పుత్తులపైన్ — పుత్తులనివయి — కొన్ని ప్రతులు. 5. యేగి — (అర సున్న లేని రూపము) గి.శ.ష. 6. జేయుటొండె — గి.చ.ద.శ.ష

- 124 వ. ¹రాజయ్యెడువాడు దనరాజ్యభారంబు దాన చూచి యరయవలయు
నేను షడంగసహితంబుగా వేదాధ్యయనంబు²సేసియు నర్థశాస్త్రంబు
నందుఁ గృతనిశ్చయండ్ నయి బలంబు గలిగియు నంగవై కల్యంబునం బర
చక్రంబులకుం బ్రతివ్యూహంబులు రచియింపనేరమింజేసి రాజ్యంబు
చకు³దగకున్న.
- 125 ఉ. లోకనుతుండు పాండుఁ డమలుండు మహాగుణరత్నపూర్ణర
త్నాకరుఁ డత్యుదారమ¹తి నంధుఁడనైనను నన్ను రాజుఁగాఁ
జేకొని ²నాకు భక్తిఁ బని సేయుచు సర్వజగజ్జిగిమఁడై
యీ కురువంశరాజ్య³భర మింతయుఁ దాల్చెఁ బరాక్రమంబునన్.
- 126 క. పరచక్రపతులచే భీ, కరుఁడై ధనరాసు¹ లదిమి ²కప్పము గొని చె
చ్చెరఁ చెచ్చి యిచ్చి నన్నును, భరతకులశ్రేష్ఠు³డునిచె బహు⁴యజ్ఞములన్.
- 127 వ. మఱియు వాని¹కంటె గుణంబుల మిక్కిలి యయి జనంబులకు ననురక్తులై
పరగుచున్న పాండు²రాజుకుమారుల నెవ్విధంబునఁ జాపనేర్తునని దుఃఖం
చి³న భృతరాష్ట్ర⁴నకు దుర్యోధనుం డిట్లనియె.
- 124 1 రాజైనవాడు — కొన్ని ప్రతులు 2. సేసి శాస్త్రంబులందు — చ.ద.భా
సం పి.శ.ప 3 దగకయున్న — కొన్ని ప్రతులు.
- 125 1. తియంధుఁడ - ఖ.గి.చ.పి.శ.ప. 2. భక్తితోడ బని - బౌ.చ.ద.శ.ప ; భక్తి
యుక్తి-మ.ల 3 భరమెంతయు - గి.చ.ద.పి.శ.ప.
- 126 1 తెల్లగప్పము - య 2. కప్పంబులు చెచ్చెర - గి.చ.ద.ల.శ.ప. 3. డనిచె
బహు — గి.జ.శ.స ; డూనె - సూ. 4. యజ్ఞములన్ — ఐ బౌ.క.చ.ద.మ.
పి.శ.ప ; యజ్ఞంబుల్ - వా. కొన్ని ప్రతులు
- 127 1. కంటెను — అ.బు.బ.క.గ.ట.జ.త.ల. 2. రాజు - కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
3. పలికి - చ.ద.పి.శ.ప

- 128 సీ. పై తృకంబగుఁజ్జి పాండుభూపతి¹మున్ను తాల్పుటఁజేసి తత్తసయుఁడైన ధర్మజుఁ డిప్పుడు²దాల్చిన నాతనితరయుండు మఱి³దానిఁ దాల్పు మీఁద⁴నిప్పాటఁ బాండువంశేశు⁵ల⁶వసుమతీ రాజ్యార్థు లగుదురు రాజ్యమునకుఁ బరువడి⁷మే మింతఁ జాసిన మాపుత్రపౌత్ర⁸వర్గంబునుఁ జాయు⁹నింక
ఆ. నొరులఁ గొలిచి¹⁰కుడువ¹¹నోప మేమట్లుగా, కుండ మమ్ముఁ జేయ నోపుచేని పాండురాజు¹²తొంటిభక్తియు నప్పాండు, తనయులందు దయయుఁ దలఁపకుండు.

∴ దుర్యోధనుఁడు పాండవులను వారణావతంబునకుఁ

బంపుమని తండ్రితోఁ జెప్పుట :-

సం. 1-130-8

- 129 వ. ఈ రాజ్యంబు మొదలింటంగోలె¹భవదీయం బయినది ప్రకృతిజనులు వశ్యులు గాకు²న్నను గ్రమాగతంబయి మాకు నప్రయత్న లభ్యం బగుఁ³దొల్లి పాండురాజు రాజై గుణంబులం బ్రజానురాగంబు వడయుటం జేసి యెల్ల వారును ధర్మరాజురాజ్యంబు వలతురు దాని నెఱింగియకాదె యేను⁴నిత్యదానసమ్మానంబులం బ్రకృతిజనంబులకు సంతోషంబు సేయుచు నుండుదు నిందుల దుష్టజనులపక్ష⁵పాతవచనంబు లుడుగు⁶నంతకు నుపాయంబునఁ గొంతిని జాండవులను దదీయభృత్యామాత్యవర్గంబుతో వారణావతంబునకుం బుత్తము మనకు రాజ్యంబు సుప్రతి⁷ప్రీతంబైన మఱి వారలిందులకు⁸వత్తురనిన దుర్యోధనునకు ధృతరాష్ట్రం డిట్లనియె.

- 128 1. మున్ను-చ.వీ శ.ప. 2. తాల్పుట - ఓ 3. దాను తాల్పు - య 4. నిప్పాండవులును వంశేశులై -మ. 5. లు - కొన్ని ప్రతులు. 6. రాజ్యార్థులగుదురు వసుమతీ రాజ్యమునకు - గి. చ.ద.శ.ప. (ఈ పాఠమునందు అఖండయతి తోడి 'రల' యతి.) 7. నేమింత - కొన్ని ప్రతులు. 8. బెల్ల-ఉ.చ.ద.వీ.శ.ప. 9. నంత - ర. 10. తిరుగ - ఔ. 11. నోపము నట్లుగాకుండ - కొన్ని ప్రతులు. 12. తోడి - ట.డ.న.య.

- 129 1. భవదధీనంబైన (య) ది - ల; భవదీయులైన ప్రకృతి - అ.బు.గి.చ.ద.వీ.శ.ప. 2. న్ననుగ్రమక్రమాగతంబయి-అ.చ.ద.వీ.శ.ప. 3. దొల్లియు - కొన్ని ప్రతులు 4. నిత్యదాన - కొన్నిటలేదు 5. పాతంబులుడుగు- ఐ.య.ర; పాతం బడంగు నంతకు-న 6. నట్లుగా-చ.జ.ద.వీ.శ.ప. 7. వ్యంబైన - బ.ప. 8. వత్తురుగాకయని-ఓ.త.

180 తరువోబు. ¹ ఏ నెల్లప్రాద్దు నా² యెడలోనఁ దలఁతు నియభిప్రాయంబు యిది దారుణంబు గాన ³ వాకునకుఁ జుల్కన వేర నోపఁ గడఁగి పాండవుల నేకత ⁴ మెట్టులనుప ⁵ గా నగు మఱి దీని గాంగేయవిదురకలశజాశ్వత్థామ గౌతముల్ బుద్ధి గా నొడంబడుదు⁶రె కాదయ్య యనినఁ గౌరవజ్యేష్ఠుండు ⁷ ఘనుఁ డిట్టు లనియె.

181 ఐ. భవ¹దనుజ్ఞా గౌరవంబున గాంగేయాదులు దీనికి నొడంబడుదురు వారు కౌరవులకెల్ల సములై యుండియు నావారల యెట్లనిన సశ్వత్థామ నాకిష్టుండగు²ట ³ నన్నుఁ జాయకుండు పుత్రు⁴న్నేహంబున ద్రోణుండు⁵ను భారద్వాజుని భాగినేయునిం జాయ నేరమింజేసి కృపాచార్యుండును నాయొద్దన యుందురు మఱి భీష్ముండు మధ్యస్థుం డగుటఁ జాండవులం బరిగ్రహింపఁడు విదురుండు పాండవపక్షపాతియయ్యును నొక్కరుండు నా కహితంబు సేయ నోపండు గావున నిక్కార్థంబున దోషంబు లేదు ⁶ వినిద్రకరణం బయిన నా హృదయశల్యంబు ⁷ బాచి ⁸ నన్నుద్ధరింపుమని ధృతరాష్ట్రు నెట్టకేలకు నొడంబఱిచి దుర్యోధనుం డప్పుడు

182 క. వలనుగల మంత్రవదులం, బిలిచి పృథానందనులకుఁ బ్రియముగ మీ రి మ్ముల వారణావతంబును, వెలయఁగఁ బొగడుండు వారు ¹ విని ² తగుల నెడన్.

180 1. ఏను నిక్కార్థంబు (బు) హృదయంబులోన నెప్పుడు జింతింతు నిది దారు ణంబు — బి.జ.త 2. యెడ — శ.ప. మొదలైన ప్రతులు; యెడదలో దలఁతు — ల 3. వాక్కునకు — కొన్ని ప్రతులు. 4. మేను బంప — చ.ద.వీ.శ.ప; మేను బనుప — గి. 5. గానేర — అ.ఈ ఉ.ఉ.ము.ఐ.గ.చ.ద.ల.వీ.శ.ప 6. లేకతమయ్య — ఆ.స. 7. కడక నిట్లనియె — అ.

181 1 దాజ్ఞాగౌర — అ.ము.ఖ.చ.ట.ద.బ.భాసం.వీ.శ.ప 2. టంజేసి — పెక్కు ప్రతులు. 3. నన్ను జాయకుండు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 4. నన్ను విదువండు — పెక్కు ప్రతులు 5. వినిద్రాకరణంబయిన — అ.ము.ఎ.బౌ.గి.చ.త.ద.బ.శ.ప; వినిద్రాకరణంబైన — కొన్ని ప్రతులు. 6. వాచి — ఈ ఉ.గ. 7. నన్నుద్ధరింపు మని ధృతరాష్ట్రు నెట్టకేలకు — పెక్కు ప్రతులు, నన్నుద్ధరింపవలతేని యిక్కార్థం బున కొడంబడుదుమని ధృతరాష్ట్రు నెట్టకేలకు — వా.

182 1 విమృయ మొందన్ — న. 2 తగులనెడన్ — అ.చ.త.ద.భాసం.వీ.శ.ప.

133 వ. అని పంచిన ¹వారును వారణావతంబు నరవరతసురభికుసుమఫలా భార
నమ్రశాఖావిశాల తరువన²రేఖాలంకృతం బనియును వనజలకేశీకందు³క
మృగయాది వివిధవిహారహారిప్రదేశాభిశోభితం బనియును నవసుధాధాత
సౌధ⁴సుధాకరనికరప్రభావటల ప్రధ్వంసితాసిత పక్షదోషం బనియును
నిరస్తదోషానుషంగ మంగళమహారత్నరాజివిరాజిత విపులవివడివీధి ⁵విహ
సితాలకావిలాసం బనియును మనోరమానేకసుఖానుభోగభోగిమహాభాగ
జనసమృద్ధం బనియును ⁷బుద్ధానదీప్రవాహశోభితం బనియును వర్ణించి
యప్పురంబునంద పాండునందనుల జాత⁹కౌతూహలచిత్తులం¹⁰జేసి
యున్న గొండొకకాలంబునకు ధృతరాష్ట్రుండు దుర్యోధనదుష్టవచన
ప్రబోధితుండయి యొక్కనాడు.

—: ధృతరాష్ట్రుండు పాండవులను వారణావతనగరంబునకుఁ బోవఁ బనుచుట :—

సం. 1-131-2

134 ఉ. పాండుకుమారులం బిలువఁ బంచి సుహృన్నివహంబు నొద్ద న
పాండుఁ దలంచి నిర్గళితశాష్పకరాళకపోల¹యుగ్ముడై
పాండుమహీశుకంబై నతిభక్తు²ల మిమ్మొక్కడేను బంచెదం
బాండుయశోద్ధులార యిది పథ్యమకాంగఁ దలంపుఁ డాత్మలోన్.

135 క. విదితంబుగఁ బుణ్యామర, నదీసమీపమున వారణావతనగరం
బది సర్వసుఖాస్పదమని, వదలక వర్ణింతు రెల్ల¹వారును దానిన్.

133 1 వారును పౌరజనంబును వారణా — కొన్ని ప్రతులు. 2. మేఖలాలంకృత —
ఆ.ఓ.బ.మ. 3. కక్రీడా — అ.బు.క.డ 4. సుధాకరనికర — కొన్ని ప్రతు
లలో లేదు. 5. విలసితాలంకారంబనియును — వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.
6. యును, మనోహర మనోరమా సుఖసుఖానుభోగజనసమృద్ధంబనియును (దీని
యర్థము విచారింపఁదగినది) — చ.ద.శ.ప. ; మనోహరానేక సుఖానుభవ భోగ
భాగి మహాభాగ — భాసం.ర. కొన్ని ప్రతులు 7. పుణ్యానదీ ప్రవాహ శోభి
తంబనియును — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 8. నందు — కొన్ని ప్రతులు
9. కౌతూహల — ఉ. 10 జేయుచున్న — అ.గి. చ.ఓ.ద.వీ.శ.ప.

134 1. వక్రుడై — ట 2. లు — అ.ఆ.బ.

135 1. వారలు — శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.

- 136 క. మీరును గుంతియు సహపరి, వారమహామాత్యశృత్యుర్గుబరై నా
నారాజ్యలీలతోఁ జని, సారమతిం జేయుఁ డందు సతతోత్సవముల్.
- 137 ప. పశుపతినివాసంబయిన యష్టణ్యస్థానంబునం బాండుహితంబుగా నగణ్య
గోహరణ్యాదిమహాదానంబుల బ్రాహ్మణ ¹సంతర్పణంబులు నేసియందుఁ
²కొండొకకాలం బుండి వచ్చుచి యని పంచిన వల్లెయని పాండవులు
గాంధారివృతరాష్ట్రులకు మ్రొక్కి పీడ్చొని దుర్యోధనాదుల సందఱం
బ్రియపూర్వకంబుగ సంభావించి ³భీష్మ ద్రోణవిమరకృపాదాలకు మ్రొక్కి
యనేక వృద్ధబ్రాహ్మణులకు నమస్కారంబునేసి వారలవలన దీప్తాయు
రారోగ్యస్వస్తివచనంబులతోఁ బునర్దర్శనం ⁴బయ్యెడమని దీపాలు
నేకొనుచు జననీసహితంబుగా వారణావతంబునకు గమనోన్ముఖు
⁵లయి సంత.

—: దుర్యోధనుఁడు లాక్షగృహనిర్మాణమునకై పురోచనుని

వారణావతంబునకుఁ బంపుట :—

సం. 1—132—2

- 138 క. తన¹వగచిన కార్యము దొర, కొనుటకు ధృతరాష్ట్రపు త్రికుండు పొంగి పురో
చనుఁ బిలిపించి రహస్యంబున వాసికిఁ గరము నెయ్యమున నిట్లనియెన్.
- 139 తరలము. అఱఘుతేజుల వారణావత ¹మన్మథంబునఁ బాండవే
యులఁ బ్రియంబున నుండఁ బంచె ²గుణోన్నతుండు కురుప్రభుం
- 137 1. సంతర్పణలు చేసి - అ, సంతర్పణంబులు (లం) చేసి - పెక్కు ప్రతులు.
2. కొండొక, కొండుక - అ. భా. కూ. 3. విదురసోమదత్త బాహ్లిక కురు వృద్ధు
లకున్ ద్రోణకృపాచార్యాది బ్రియపూర్వకంబుగ -
క.ట; విదురసోమదత్త బాహ్లిక కురువృద్ధులకు ద్రోణకృపాచార్యాశ్వత్థామాది
బ్రాహ్మణ సమూహంబునకు బ్రియపూర్వకంబుగా నమస్కరించి - ర. 4. బయ్యె
డమని - ఈ కొన్ని ప్రతులు. 5. నకు నరుగ నిశ్చయించి - ర. ల. రీ. లైన -
పెక్కు ప్రతులు; లయిరంత-వా.
- 138 1. తలచిన - అ. గ. డ. య; పనిచిన - ఉ. న.
- 139 1. మన్మథంబున-చ. 3. 2. గుణోత్తరుండు-వా. కొన్ని ప్రతులు; గుణోన్న

డలయ కిప్పుడ సీవు మున్ ఎని యందు ³వారికి నుండుగా
నిలయముల్ రచియింపు నీదగు నేర్పుఁ డీహితము చెచ్చెరన్.

140 వ నాకుం బరమ ¹విశ్వాసిని నీవొక్కరుండవ యిది యశస్వతిదయం బయిన
²కార్యంబు కావున నీవ దీనిం జేయవలయు వాయుజవంబులయిన ³వేస
డంబులం బూసిన యరదు బెక్కి నేడ చని వారిణావతంబున లాఠాసర్జక
రసమిశ్రంబై ఘృతతైలార్ద్రంబయిన మృత్తికాపుంజంబు⁴ నొక్క చతు
శ్శాల విశాలంబుగా నాయుధశాల సమీపంబున మనోహరంబుగా ⁵నివిరళ
సుధాధవళితంబుగా నిర్మించి యందుఁ బాండవుల నునిచి వార లేమటి
నమ్మి కొండొకకాలం బుండ నిన్నీరు లెఱుంగకుండ నిమ్మయిన యవ
సరంబునం దద్రుహద్వాంబు నందు ఘోరా లంబు పరికొల్పి పగలు
పంచత్వం బెఱింగి రమ్ము.

141 క. ఈకార్యసిద్ధి యగుదును, నీకతమున నఖిలధారుణీరాజ్యము నా
కేకాధిపతిమగు నిధి, నీకును ¹నిష్టోపభోగ నిలయమ కాదే.

—: వారణావత ప్రస్థానము - విదురోపదేశము :-

సం. 1-133-4

142 ఎ. అని పంచినం బురోచనుం డతిత్వరితగతి వరిగి దుర్యోధను కఱపినరూపున
వారణావతంబున లాఠాగృహంబు రచియించుచుండె నిట యుద్ధిష్ఠిర
భీమార్జునయములుం గ్రమంబునం దొల్లి పోడక పంచదళ చతుర్దళ త్రయో

తుండు - పెక్కు ప్రతులు 3. వారలకుండగా - అయ. 4. చూచెద - స.

140 1. విశ్వాసిని - క గ్గి చ.య శ స; విశ్వాసుండవు - ఊ.ఎ.ఐ.అ.ఓ.బ; విషయుం
డవు - కొన్ని ప్రతులలో లేదు; విశ్వాసవిషయుండ - వీ. వా. కొన్ని ప్రతులు.
2 కార్యంబుకావున నీవ - పెక్కు ప్రతులు; కార్యంబు అప్రమత్తుండవు కావున
గాదనక నీవ - వా 3. రాసభంబు - పెక్కు ప్రతులు; వాహనంబులు -
కొన్ని ప్రతులు. 4 విమల సుధాధవళితంబుగా రచియించి - ల 5. కాలం
బున్న - పెక్కు వ్రాతప్రతులు 6. దహనంబు - వా.శ. కొన్ని ప్రతులు;
ఘోరానలంబు - ఐ.చి.సి.డ.ద.వీ శ.స.

141 1. నిష్టోపభోగ - అ న.

దశవర్ష జాతులయి శతశృంగంబుననుండి హస్తీపురంబునకు వచ్చి యందుఁ
గౌరవులం గలిసి యస్త్రవిద్యలం గఱచుచుం బదుమూఁడేం డ్లుండి యపుడు
ధృతరాష్ట్రుని యోగంబున వారణావతంబునకు జననీసహితంబుగాఁ బోవ
సమకట్టి మహాజవనత్వసమేతంబులయిన హయంబులం బూనిన రథంబు
లెక్కి ధనుర్ధరులయి హస్తీపురంబు వెలువడునపు డప్పురంబునంగల
బ్రాహ్మణ ఙ్ఞత్రియ ప్రముఖానేకజనంబులు శోకసంతప్తహృదయులయి.

- 143 సీ. ఇప్పాండుపుత్తుల నేలొకో ధృతరాష్ట్రుఁ డేకతమనుపంగ ¹నిచ్చగించె
నిది యధర్మంబని యెఱిఁగి గాంగేయాదులే ²వారింపరో నెఱుంగ
రొక్కొక్క
పితృ పితామహులచే ³భృతపూర్వమై క్రమాగతమైన రాజ్యంబుఁ గరము
నెమ్మిఁ
ఛాండుసుతశ్శేష్టు భరతకులశ్రేష్ఠ ధర్మజుఁ బూన్పక ధర్ము వుడిపి

ఆ. యేల వృద్ధరాజులెడ సేసిరో పార్థుఁడరుగు నెడక మనము నరిగి యతని
యున్నచోన ప్రీతి నుండుద మిందుండ, నేల యనుచుఁ బౌరులెల్ల ⁵దెరలి.

- 144 వ. తన పిలుందన వచ్చువారిం బ్రియపూర్వకంబున నూరార్చి పితృవచనంబు
నేయకునికి ధర్మవిరుద్ధంబు గావున వారణావతంబునకుం బోయివచ్చెద
మని యందఱుం గ్రమ్మఱించి చనుచున్న ధర్మనందను పిలుంద నొక్కింత
నేలయరిగి విదురుండొరులు వినియును నెఱుంగరానివచనంబుల బహు
ప్రకారవచనరచనావిశారదుండైన యుధిష్ఠిరున కెల్లకార్యంబులు గఱపి
కొడుకులం గౌఁగిలింతుకొని కుంతీదేవికి మ్రొక్కి పాండురాజుం దలంచి
బాష్పపూరితనయనుండై క్రమ్మఱి చనియె నిట కుంతీయు ధర్మరాజు
డాయవచ్చి యిట్లనియె.

143

1 నెట్లుదలచె — ఆ. ఐ. బొ. 2. వారింపఁగా నెఱుంగ రొక్కొక్క — 1; వారింపఁగ
నెరుగరొక్కొక్క — న.య. ర. 3. ప్రీతి — 3 ర; ప్రియ — జ.ట.త.న. 4. నరిగి —
వా.శ; లరుగునెడకు మనము నరిగి — వారి యున్నచోట ప్రీతినుండుదమని —
మ; లరుగునెడకు — పెక్కు ప్రతులు. 5. కదలి — 1.

- 145 తే. విదురుఁ డేతెంచి యొరులకు వినియు నెఱుంగఁ గాని¹యట్లుండఁ బరికినిన్
గఱపె బుద్ధి
నట్ల చేయుదు నంటి వీ వతని మతము, ²సెప్పనగునేని యెఱుంగంగఁ
³జెప్పమయ్య.
- 146 వ. ¹అనిన నగుచు ధర్మతనయుండు విదురువచనంబుల ²యభిప్రాయంబులు
దల్లి కిట్లని చెప్పె.
- 147 ఆ. ఎల్లకార్యగతులు ¹నెఱుంగుదు రయినను, నెఱుంగఁ జెప్పవలయు నెఱిగి
నంత
పనియులేక మిమ్ము ²బనిచిన కురువతి, హితుఁడపోలే మీఁద నెగ్గుసేయు.
- 148 వ. కావున మీర లేమఱక విషాగులవలన ¹నప్రమత్తులరై ²యెఱుక గలిగి
యుండునది యని ³బుద్ధిగఱపి మఱియు దుర్యోధనుచేసెడు ⁴దుష్క్రియ
లిమ్ముగా నెఱింగి వానికిం బ్రతీకారంబు నెప్పి పుత్తెంచెద ననియె నని
చెప్పిన విని విదురుబుద్ధికిఁ దమవలని నెయ్యంబునకు సంతసిల్లుచు నిట్లు
జాండవులుఁ గతివయప్రయాణంబుల వారణావతంబున ⁵కరుగునంత.

145 1. యట్లులు — ఖ.మ; యట్లుగ — గ్గి.ద.వీ.శ.మ. 2. చెప్పదగునేని — అ.ర.
3. జెప్పవయ్య — మ.

146 1. అనిన విని — అ.ఐ.బౌ.గ.జ.ప.మ.య.ల. 2. యర్థంబులు — భాసం.స.
పెక్కు వ్రాతప్రతులు.

147 1. నెరిగిచెప్ప — య. 2. జాపిన — వా.శ; బంచిన, బనిచిన — అని
పాఠములు.

148 1. నప్రమాదులరై — వా.శ.భాసం. పెక్కుప్రతులు; నప్రమత్తులరై — జ.ద.
వీ.శ.మ. 2. బుద్ధి — కొన్ని వ్రాతప్రతులు. 3. బుద్ధి — కొన్ని ప్రతులలో
లేదు. 4. దుష్టక్రియలు — పెక్కు ప్రతులు. 5. కరిగిరంత — మ.

—: పాండవులు జననీనహితంబుగా వారణావతంబు జేరుట :-

సం 1-134-1

149 స. వారణావతమున వారెల్లఁ జాండవాగమశ్రంబు పిని సంతసమునఁ ¹జెరిగి
కరమె.ప్పఁ గరిరథతురగబలాఢ్యులై యెదురువచ్చిరి ²మహాముదము
తోడఁ
గలయంగ గృహములఁ ³గలువడములు గడు⁴విలసిల్లె నంబరతలము ⁵గప్పి
మలయజన్మగమదానిల నలిలంబుల నిమ్ముగా నార్ద్రీకృతమ్ము లయిన
తే. ⁷యంగకుల నొప్పెఁ గర్పూరరంగవల్లు, లంగనలు గయినేసి యుత్తుంగ
హర్య
తలము లెక్కిరి తత్పురీవిలసనంబు, జూచు⁸పాండుకుమారులఁ జూచు
వేడ్క.

150 ప. పాండుకుమారులు ననేకభూసు¹రాశీర్వాదనాదాభినందితులై ఘోలున
మాసంబున శుక్లపక్షమున ²నష్టమియు రోహిణినాడు వారణావతంబు
సొచ్చి సర్వాలంకారసుందరంబైన రాజమందిరంబున ³నున్న కొన్ని
దినంబులకుం బురోచనుండు దనచేసిన⁴చతుశ్శాల సకలజననయనాభి
రామంబైనదాసిం జూపినం జూచి పాండుసుతులు సంతసిల్లి పురోచన
శిల్పాచార్యులం బూజించి పుణ్యహవాచపురస్సరంబుగా గృహప్రవేశంబు

149 1 జొంది - అ.ఆ.ట.టౌ.ఖ.బ.మ; నపుడు - ఈ పద ప.య; పెజిరి - గి.
భాసం., జెజిరి - ర.ప 2 కడు - గి.చ.ద.వీ.శ.ప. రి. గలవడంబులుజల్లి -
య, గలువడంబులు గట్టి బల, గలువడగలు - భా.కూ. మ.న; 3 లిగిన పడగలు-గి.
4 విలసిల్లె నంబరవీధి - య 5 నొరగి - చ.డ.వీ.శ.ప; నందు - మ.
6 మృగముదనలిలంబులను మరి - న; మలయజన్మగమదవిలసనసలిమ్మునే
నలంకారమై చెలఁగుచుండ 7 కర్పూరపు రంగవల్లుల కరము మెఱయ, నంగనలు
జేసి యుత్తుంగ హర్యతలము - య. 7. యంగకుల నొప్పె - ఖ.ట.ర.శ
8 రాజు-మారులు - ర

150 1 రాశీర్వాదాభినందితులై - పెక్కు ప్రతులు. 2. నష్టమిరోహిణినాడు -
పెక్కు ప్రతులు; శుక్లపక్షాష్టమి రోహిణినాడు - చ.ద.వీ.శ.ప, శుక్లాష్టమి
రోహిణినాడు - ల; సిద్ధార్థిసంవత్సర ఘోలునకుద్ద అష్టమిరోహిణి యందు
భా.కూ 3. నున్నంత - డ; సుండునంత - చ.ద.మ.వీ.శ.ప 4. చతుశ్శాల
విలాసంబై - చ.ద.మ.ల.వీ.శ.ప. 5. పుణ్యహవాచపురస్సరంబుగ - ర.

నేసిరంపం బరాభిప్రాయమా యోపాయ ప్రయోగ యెందుడైన ధర్మతన
యుండు దాని కృత్రిమరమణీయత నుపలక్షించి ⁸యల్లన భీమున
కిట్లనియె.

- 151 క. ఈ గృహకుడ్యంబులు లాఠాగర్భము లాబ్యతైలగంధులు మఱి శ
స్త్రాగారసమీపము మా,యాగృహమగునిది యవశ్యమాగ్నేయంబై.
- 152 క. దీని తెఱఁగెఱిగినట్ల మహానిపుణుఁడు విమరుఁ ¹దురువిషాగులవలనన్
మానుగ నేమఱికుండని, ³తాను బ్రబోధించె ⁴నేకతమ ననుఁ బ్రీతిన్.
- 153 వ. కావున ¹మన మిందు విశ్వసించి ముండవలవ దవశ్యం బగ్నిభయంబగు
ననిన విని భీముం డిట్లనియె.
- 154 ఆ. ¹ఇట్టిదేని మనకు నిందుండఁగా నేల, యరిగి ²ముందునున్నయంద యుండి
³యెఱిగి దీనితోన యిప్పురోచనుఁ గాల్చి, పోదమనిన ధర్మపుత్త్రిఁ
డనియె.
- 155 క. ఎఱిగితిమి దీని తెఱఁగే,మఱికెఱుంగని ¹యట్లు గూఢమతి నుండుద మిం
²దఱముఁ బురోచను కృతకము, నెఱి నేర్పడునంతకును వినీతాత్ములమై.

పుణ్యాహరణ - ఇందు 'రవ' అనునది కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 6. ప్రయోగ -
కొన్నింట లేదు. 7 నిపుణుడైన - న. 8. మెల్లన - న.

- 152 1. దురు విషాగులవలనన్ - య. 2 వలదని - ఆ. 3. తానును బోధించె
నేకతమమున ప్రీతిన్ - ర ; 4. నేకతమునను ప్రీతి - కొన్ని ప్రతులు
- 153 1. మన - పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 154 1. ఇట్టిదైన - పెక్కు ప్రతులు. 2 ముందఱున్న - వా. కొన్ని ప్రతులు ;
ముందు నున్న - చ.శ.ప. 3. యెర్పి - వ.
- 155 1. యట్ల - పెక్కు ప్రతులు. 2 దర మింద (దు) పురోచనుకృతినెరి -
ఎ.ఐ.గ.ట.త.ప.బ.

156 వ. ఇప్పాపగ్గుహప్రకారంబు మన మెఱుంగుట పురోచనుం డెఱింగెనేని దుర్యోధను ¹నియోగంబు విఫలంబగు నట్లు ²గాకుండ శీఘ్రకారులమై దీని దహించిన నక్కడ భీష్మ³విదురులు విని కోపించినం గురుకులసముద్ర ఊ⁴భంబగు మఱి దాహభయంబున మనమొందుగడకుం బోయిన నెఱింగి మనయంతరంబ రోయుచు నద్దురాత్ముండు దుర్యోధనుండు ⁴వెండియు మన కపాయంబు సేయు నెట్లనిన.

157 సీ. రాజ్యపదస్థుండ రాజ్యపదస్థులఁ బక్షలాఢ్యుడ పక్షబలుల విపులార్థవంతుండు పిగతార్థ¹సార్థుల నవసరంబెఱింగి ²వాఁ డశ్రమమున ³దూష్యులఁ దుదిదాఁక దూషించు మనల నన్నిష్ఠురునకు నది నీతిగాదె కావున నొరులెఱుంగక యుండఁ గడునమ్మి ⁴నట్టుల యుండుద మని దినంబు తె. తెల్ల వేటలాడుచు ⁵రాత్రులెల్ల నుద్య, తాయతాయుధహస్తులై యను దినంబు నప్పురోచను వంచించి యనఘులుండి, రప్రమాదులై పాండవు⁶లప్పురమున.

∴ లాక్షాగ్రహ దహనము ∴

సం. 1-135-1

158 వ. అట హ స్తిపురంబున విదురుండు దుర్యోధనుదుర్మంత్రం బంతయు నిమ్ముగా నెఱింగి కడు విశ్వాసి నొక్క¹భనకు నతికుశలుం బాండవుల పాలికిం బుత్తైంచిన వాఁడును వచ్చి రహస్యంబునం బాండవులంగని తన్ను ²నమ్మునట్లుగా

156 1 దుర్మంత్రంబు - ప.న. 2. కాక - వా. కొన్ని ప్రతులు; గాకుండ - పెక్కు ప్రతులు 3. విదురాదులు - అ.ఖ.చ.ద.య.ల వీ.శ.ప. 4. వెండియు - ఈ ఉ.ప.బ.గ.

157 1. వంతుల - కొన్ని ప్రతులు; సార్థుల - త.మ.య. 2 తానశ్రమమున - ర. 3. దూషించు - ల 4 నట్లు - పెక్కు ప్రతులు. 5 రాత్రులు వెలయ నుద్యతాయత - మ; రాత్రుల వివిధసన్నతాయుధోజ్వల - స. 6 భరతకులై క భూషణులు పాండవసంహములున్న ధారుణీ, శ్వరసదృశప్రభావులు విశాల యశోనిధు లన్యనైన్యసం. హరణవిచిత్రభంగులు శరాసనచక్రగదా కృపాణ ము, ద్గరవిధాస్త్రశస్త్రఘనకౌశలముల్ దమలోన జెప్పుచున్ - స.

158 1. భనికు - అని కొన్ని పాఠములు. 2. విశ్వసించునట్లుగా - పెక్కు ప్రతులు.

విదురుసాఖిజ్ఞానవచనంబు లెఱింగించి యీ కృష్ణచతుర్దశినాటి రాత్రి పురోచనుండు లక్కయింట దహనంబు దరికొల్పుం గావున నిందుండి మీకు వెలువడి పోవునట్టి యుపాయంబు మారాజు నియోగంబునం జేయవచ్చితి సనిచెప్పి లక్కయిల్లు వెలువడు నట్లుగా నొక్క బిలంబు నెవ్వరు నెఱుంగ కుండంజేసి వారల కెఱింగించిన భీముండు దాని నిమ్ముగా శోధించి యెఱింగి యుండునంత.

159 క. ధనదానములను బ్రయభో, జన దానములను విశిష్టసద్విజ్ఞతతులం దనువుచు నుండఁగఁ దత్పుర, మున పఞ్చాసములు భరతముఖ్యుల కరిగెన్.

160 ప. ఆకృష్ణచతుర్దశినాఁడు కుంతీదేవి యప్పురంబునంగల బ్రాహ్మణపుణ్యాం గనాజ్ఞంబులకెల్ల నిష్టాన్నపానదానంబులం దుష్టిసేసి దేవపూజ గావించి యున్నెడం బురోచనువంపిన నిషాద²వనిత సపుత్రయైన బహువిధవన్యమూలఫలంబులు దెచ్చి యిచ్చుచుం గుంతీదేవిం బాయక³ సేవించి పాండవకృత్యంబులు నిత్యంబును నెఱింగించుచుండెడునది నాటిరాత్రి యుత్సవంబునం గాలచోదితయై తానునుం దన యేవురు కొడుకులు నధికమధుసానమదంబున మెయియెఱుంగక లక్కయింటి పక్కంబున నిద్రవోయిన నర్దరాత్రంబునప్పుడు భీముండు మేల్కొని పురో చనుకంటె ముందఱఁ దాన యుత్సహించి వానిశయనగృహద్వారం బున ఘోరానలంబు దరికొలిపి చెచ్చెగఁ దల్లని నన్ననుం దమ్ములను

౩ విదురుసాఖిప్రాయ వచనంబులు — మ; విదురుకఱపిన సాఖిజ్ఞానవచనంబులు — చ.ద.ల వీ శ.ప. 4. ఈ కృష్ణచతుర్దశి — ఇదిరౌద్ర సంవత్సర భాద్రపద బహుళ చతుర్దశియని భా.కూ 5 మీరు — ఆ ఋ.ఖ.ట.బ. 6. కుండునట్లుగా అ.ఆ ఋ బ

159 ఈ పద్యము ఏ ప్రతియందు లేదు.

160 1 బ్రాహ్మణ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. వనిత తనయేవురుపుత్త్రులుం దానును — న.ల; వనితయేవురుకొడుకులుం దానును వన్యమూలఫలంబులు — చ.ద.వీ.శ.ప. ౩. సేవించుచు — చ.డ.ద.మ.వీ.శ.ప.; సేవింపుచు — ఓ.గి. 4 యేగురు — మ. 5 ప్రక్కన — గి.డ.ద.వీ.శ.ప.; పక్కను — న; పక్కంబడి—ల; చక్కన — మ; పక్కన—ఐ గ చ.ప. 6. మున్న—న వీ.శ.ప. 7. అన్న దమ్ములను—

163 1 మత్తె-కొన్ని ప్రతులు; యుమ్మె-ఊ 2. లై న నయా - న. టి. ధర్మమెరుం
గక-అ ఈ. యు. ఒ న వ 4 సుహృద్భవ - ఈ గ; సుహృద్భవత-గి. చ ద. శ. ప

- 164 వ. తదనంతరంబ ¹ప్రభాత సమయం బగుదును.
- 165 చ. అతిదురితక్రియాభిరతుడై ¹పురోచను¹తోన భస్మపా
తృప్తమయి చెడ్డ నద్విపుంగేహాతుఁ తక్షణదగ్ధమైన యా
కృతకవిభూతిజానుననికేతనమున్ మఱి శస్త్రవేశ్యముఁ
ధృతిసెడి మాడఁగా వరుగుచెంచి ²జరుల్ గడుసంభ్రమంబుతోన్.
- 166 మధ్యాక్కర. ప్రోవై న భస్మంబు ¹వాయుద్రోచి యబ్బాదిలో నడఁగి
రేవురు గొడుకులతోడ నందొక్కయితి యత్యుగ్ర
పావకదగ్ధయైయున్న జూచి యప్పారులు దాని
భావించి కుంతియు నుడులునని శోక²పగవశు లగుచు.
- 167 మ. బలవంతుల్ భరతావ్యయస్థితకరుల్ భాస్వ¹ద్బుజాపీఠ్యని
ర్దశితారాతులు భూరి²భూభర మహా³ధౌరేయకుల్ పాండవే
యులు నిష్కారణ మిట్లు ⁴నచ్చి ధృతరాష్ట్రో⁵పాయ మాయోత్థిత
జ్వలనజ్వాలలఁ ⁶గ్రాగిరే యనుచు ⁷సంజాతార్తులై ⁸రంతయుఁ.
- 168 వ. అంత విదురప్రేషితుం డయినఖనకుండు పౌరుంఁగలసి భస్మంబు
వాయుఁ ¹ద్రోచువాడపోలే నెవ్వరు నెఱుంగకుండఁ దనచేసిన ²బిలంబు
దావ్యంబు గప్పి లక్కయింట నొక్కనిషాదవనిత రేవురు గొడుకులతో
³దగ్ధయగుట యెఱింగి ⁴గజపురంబునకుంబని తన్వృత్తాంతంబును జాండ
-
- 164 1. ప్రభాతంబగుటయు — మ; ప్రభాత సమయంబున — గి.చ.ద.భాసం. చి.శ.ప.
- 165 1. తోడ—పెక్కు ప్రతులు. 2. నరుల్—య. 3. నన్—పెక్కు ప్రతులు; గన్. ఖ.
- 166 1. పాయ — కొన్ని ప్రతులు. 2. పరవమైరి — ర.
- 167 1. ద్బుజాదండ — ర. 2. భూభర — కొన్ని ప్రతులు; భూభరమహాదైర్యా
క్రమత్ — ఏ. 3. క్రూర — ఐ. 4. ముందిరే — అ.ఐ; పొందిరే — న.య.
5. సంతాపార్తులై — ఏ; సంతాపాత్ములై — మ. 6. రందరున్ — అ.ఆ.
ఈ.ఎ.ఐ.కౌ.న.ద.శ.ప; రచ్చుట — ట.
- 168 1. ద్రోయుచున్నవాడపోలే — న; ద్రోచువాడునుంబోలే — ఐ.ఓ.ఖ.ప.మ.
2. బిలద్వారంబు — పెక్కు ప్రతులు. 3. దగ్ధంబగుట — కొన్ని ప్రతులు.
4. గజపురంబున కరిగి — ఏ; గజపురంబునకుంబోయి — చ.ద.వీ.శ.ప.

పుల కుశలగమనంబును విదురుకుం జెప్పెనిట ⁵వారణావతమున్న
వారెల్ల నిట్టి⁶దారుణంబు దుర్యోధనుకారితంబ కా నెఱింగి శోకించి ⁷కుంతీ
పాండవుల పంచత్వంబు ధృతరాష్ట్రునికుం జెప్పి ⁸పుచ్చిన.

—: పాండవుల లక్కయింటఁ జచ్చిరని ధృతరాష్ట్రుండు దుఃఖించుట :—

సం. 1-137-10

- 169 ఉ. బాధితశత్రువర్గులగు పాండు¹కుమారుల ²దుఃఖవార్త మ
ర్యోధములై న సౌబల దినాధిపసూనులయొద్ద నష్ట దు
ర్యోధనుఁ డాది³గాఁగ సుతులున్న ⁴సఖన్ విని దుఃఖతాత్ముడై
యా ధృతరాష్ట్రుఁ ⁵డావఱచి నట్లఱచెన్ వివిదప్రలాపుడై .
- 170 వ. మఱియు ¹గాంధారిదొట్టి దేవీజనుల యాక్రందన ధ్వను²లంతఃపురంబున
నెగసె భీష్మాదికురువృద్ధులును విప్రులం బౌరులును శోకాక్రాంతు
లయిరి విదురుండు పాండవుల ³కుశలస్థితి యెఱింగియు నెఱుంగని
⁴యట్లందఱం గలిసి ⁵దుఃఖతుండపోలె మండె నంత ధృతరాష్ట్రుండు
గొడుకులుం దానును ⁶బాంధవులును ⁷గుంతిపాండవుల కుఠిదకదా⁸నంబు
సే¹⁰సి సంస్కారాదిపరలోకక్రియలు గంగాతీరంబునం జేయ ¹¹సమకట్టించి
తగువారి బ్రాహ్మణుల నపారధనంబుల శోడం ¹²బుచ్చిన.
5. వారణావతంబువారెల్ల — అ.ఆ ఊ.బు ఎ.ఏ.బ. ఓ.ఖ త బ.య.ర. 6. దారుణంబయిన కృత్యంబు దుర్యోధను కృత్యంబుగా — చ.వీ.శ.మ 7. కుంతీ — న లో లేదు. 8. పుత్రైంచిన — ఆ ఈ.ఖ.చ.జ.డ.ద.వీ.శ.మ.
- 169 1. తనూజుల — ద.ర 2. దగ్ధవార్త — స. 3. గానుతులున్నయెడన్ — య.ర.ల; సుతులు యున్న యెడన్ — కొన్ని ప్రతులు. 4. యెడన్ — కొన్ని ప్రతులు. 5. డాలఱచి నట్లఱచెన్ — వా. కొన్ని ప్రతులు; డావరచి నట్లఱచెన్ — ఆ.బ.ద.వీ.శ.మ.
- 170 1 గాంధారిదొట్టి — య.ర. 2. లోక్కపెట్టి — క.వా; లంతఃపురంబున — పెక్కు ప్రతులు. 3 కుశలగ మనం జెఱింగియు — గి.చ.ద.ల.వీ.శ.మ. 4. వాడపోలెనంపఱం — తౌ.చ.బ.వీ.శ.మ. 5. దుఃఖతుండైన యట్లనుండె — ల; దుఃఖతుండైయుండె — ఓ.బౌ.చ.డ.ద.శ.మ 6 బాంధవులును — కొన్నింట లేదు. 7. బాంధవులకు గుంతికినుద — న. 8 తిలోదక ప్రదానంబు — బౌ 9. నియగ్ని సంస్కారాది — గ.చ.ద.వీ.శ.మ.స. 10. సమకట్టి — అ.ఆ.ఊ.బ.గ.ట.డ.బ.య; సమకట్టించి—కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 11 బంచిన—ఓ ఓ త త.ప; బంచినంత—ల.

- 171 క. మతిఁ బాండుకుమారుల పం,చత విని దుర్యోధనుండు సంతసపడియెన్
హితుఁడయిన పురోచను పం,చత కెంతయు జాతదుఃఖ¹ చంచలుఁడయ్యెన్.

—: పాండవులు వారణావతముననుండి దక్షిణదిశగా నడచుట :-

సం. 1-137-17

- 172 వ. అట పాండవులును భాగీరథి¹ లంఘించి దక్షిణాభిముఖులయి మారుత
మూర్తాండమరీచిగోచరంబు గాని² గహనంబున నరుగుచు నధికతుష్టి
పాసాపరవశులయి నడవ³ నోపక యున్న నెప్పటియట్ల యందఱ నెత్తి
కొని వాయుత⁴ యుండు వాయువేగంబునఁ జని⁵ సాయాహ్నంబున
నొక్క వటమహిజాత⁶ శీతలశిలాతలంబున నునిచి దాని యగ్రవిటపం
బెక్కి నీరారయు⁶ చున్నంత ననతి దూరంబున.

- 173 మ. ప్రమదాపాదిపయఃప్రపూర్ణమిది¹ యోఁ బద్మాకరంబంచుఁ ద
త్కమలామోదసుగంధమారుతము వీకన్² మున్నెటింగించినన్
రమణం బిల్వ సరోవరం బనిలజున్ రాజీవరాజీవన
త్సమదాశివజచక్రవాకబకహంసక్రౌంచనాదంబులన్.

- 174 వ. ఆ దిక్కున¹ కాక్షణంబ యరిగి యక్కొలను గని యందుఁ గృతావ²గా
హుండై కడుపునిండ నీళ్లుద్రావి యచ్చిద్రకమలవత్ప్రృటికల నీళ్లుగాని
భీముండు గ్రమ్మటి వచ్చునంత.

- 171 1 సంచయుఁడయ్యెన్ — ఓ.గి₁ చ.ట.ద న.భాసం ర శ.ప; సంచలు డయ్యెన్ —
పెక్కు ప్రతులు

- 172 1 యుత్తరించి — జ 2. గహనంబులలో నరుగు — అ.బౌ.య; గహనంబు
లోన నరుగుచు — ఆ.గి₁ ఖ.డ న.శ.ప 3. నేరక — ఓ. 4. సాయాహ్న సమ
యంబున — కొన్ని ప్రతులు, సాయాహ్న కాలంబున — కొన్ని ప్రతులు
5. శీతలప్రదేశంబు — అ.చ.ద య.శ.ప; శిలాతల ప్రదేశంబు — న. 6 చున్ననతి
దూరంబున — ఎ.ఐ.గి₁ త.వ.

- 173 1. మిదియో — వా. కొన్ని ప్రతులు; మిదిగోప — గి₁.చ.ద భాసం.వీ శ.ప.స.
2. తన్నెటింగింపుచున్ — స.శ; మున్నెరింగించుచున్ — ఐ.జ.ప; మున్నెటిం
గించినన్ — వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు 3. పతత్ — గి₁.శ.స.

- 174 1. కు నక్షణంబ — ఏ.గ.జ.ర; కుదక్షణంబ — గి₁.భాసం. కొన్ని ప్రతులు.
2. గాహనుండై — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; గాహుండై — కొన్ని ప్రతులు

175 క. ¹ధరణిదిశాగ్రసారిత, గురుకరకంబు పొడిదికొని పీర్చునిరం
తరగతి భిన్నుడ బోలెను, హంకల్బుడు విశ్రమించె ²స్తాప్రదం

176 ఉ. ¹అంబురుహాపుం డస్తశిఖరాంతరితుం డగుడున్ సమస్తతీ
వంబులు నెల్లచో నిజనివాసము ²బొందునెడం వమిసపుం
జంబులపోలె వెల్వడియె ³శైలవిశాగ్రహావేసింది నా
గంబులయూసముల్ ⁴సరసఘాసవిగ్రహాలోక్కుకంబులై.

—: భీముండు నిద్రితులైన జననీసోదరులను జూచి చింతిల్లుట :-

సం. 1-138-14

177 వ ¹భీమసేనుండును నవ్వటవృక్షంబుక్రొవ ²పథిశ్రాంతలయి పయి
పుట్టంబులు పఱచుకొని తమబాహుదండంబులు దలగడలుగా నిద్రితు
లయి యున్న సహోదరులం దల్లిని జూచి పరమమృణతుండై యాత్మ
గతంబున.

178 క. త్రిభువనసామ్రాజ్యశ్రీ, ప్రభుండగు ధర్మాత్మజుండు ప్రాకృతజనున
ట్లభిరూక్షణంబున నిట్లభిఘాతుం డగునె నిద్ర నతిభిన్నుండై.

179 సీ. కుంతిభోజాధిపుకూతురు వసుదేవుచెలియలు మణియు పిచిత్రవీర్య
కోడలు ¹కౌరవకలవి²మాషణుండై న ³పాండుమహాదేని పరమధర్మ

175 1 ధరణిదిశాగ్రసారిత — చ.జ.ద.పి.శ.ష.స, ధరణిదిశాగ్రసారిత — స.
2 తరకిరణంబు — ఎ.ఒ.క.చ.ట.వీ.శ.ష. 3 తొడిచికొని — గి.చ.జ.పి.శ.ష.
4 తటిన్ — ఋ.బ.య.ర.వ; దశన్ — ప; పయిన్ — అ.ఈ.ఐ.జ.

176 1. అంబురుహాపుండుస్త — అ.ఊ.ఏ.ఓ.ఖ.జ.ర 2. రొందునెడన్ — ఒ.వ;
వొందునెడన్ — గి.భాసం.పి.శ.ష. 3. శైలగుహాంతరవిధి నుండి — ఐ,
శైలగుహావశిలోన — గ. 4. సరసఘాస — య 5. బునన్ — అ.ఐ.ఓ.

177 1. భీముండును — పెక్కు ప్రతులు. 2. పథిశ్రాంతలు — గి.పి.శ.ష. పెక్కు
ప్రాత ప్రతులు, పథపత్రిశ్రాంతలు — అ. 3. గానిడి — ఓ.చ.ర. భాసం.పి.శ.ష;
గానిడికొని — డ.బ.

179 1. కౌరవ—జ.ట.వ 2. మాషణుమైన—ఊ.ఋ.ఐ.ఒ.గ.త 3. పాండురాజుకుదేవి—

పరులైన కొడుకులఁ బడసినయది పుష్పసకుమార¹తనమూర్తి² శుచి
పరార్థ్య
శయనతలంబున శయనించును నిద్రపోవనియది డప్పి బొంది³కటికి

ఆ. నేలఁ గండ్లులొత్త⁴ నిద్రపోయినయది, తల్లికంటె నిద్రఁ దగిలి సుతులు
హాలున్మృగములన్న వనమని⁵వగవక, ముఱచి⁶యుండి రేమి⁷మాడ్కి
యొక్కొక్క.

180 వ. పీఠకి నిద్రాభంగము నేయనోపఁ దమకు బార మేల్కొని¹నీళ్లు ద్రావుదురు
గాక యని యక్కమల²పత్రపుటికల నీళ్ళమ్ముగా సంగహించి వెండి
యుం దనమనంబున.

181 క. ఖలుఁడై ధృతరాష్ట్రుఁడు పుష్కరిలుఁ దానును గూడి మమ్ము¹దూర
స్థులఁగా
నిలు వెలువరించి లాఠా², నిలయంబున³నునిచెఁ జాప⁴నిష్ఠితబుద్ధిన్.

ఖః పాండు మహిపతి భార్యధర్మ — యి 4 తనుమూర్తి — బ. టె. న. య,
మూర్తి యనుచి — 1 చ. వి. శ. ప. 5 తుచినునోజ్జ — న 6 కడిది—బ
7. గల్లులొత్త—న. శ; గరల్లోత్తి — బ; గడ్డలొత్త — న; గాల్లు, గడకు --- న;
8 అటలొత్త — భా. కూ. 9 నిద్రపోయెడునయ్యె—గి. చ. ద. వి. శ. ప. 10 వాలు
మృగము లున్నవనమని—గి. చ. పీ. శ. శ. ప, వాలుమెకము లున్నవనమని —
ద. వి, వాల్మీకముల ఘోరవనమని—ల. న, వాలుజంతుల ఘోరవనమని — న,
వాల్మీకముల ఘోరవనమని — వా కొన్ని ప్రతులు. 10 యెరుగక—ఆ. ఈ.
ము. బ. క. ఖ. ట. త. బ; తలపక—అ. టె. చ. ద. వి. శ. ప 11 యునికియేమి—
ఈ ఊ. బ. ట. గ. ప 12 మాయయొక్క—ల; మాడ్కినొక్కొక్క — య, మాడ్కి
యొక్క — భా. కూ.

180 1. నీళ్లు ద్రావుదురని - గి. పెక్కు ప్రతులు. 2 పత్ర - ఖ. ట. న. లలో లేదు;
పత్రపుటికల - పెక్కు ప్రతులు

181 1. దూరస్థులుగా - కొన్ని ప్రతులు; దురవస్థలుగా - గి. 2. నిలయస్థులజేసె - ప.
3. జొనివె — అ. గి. చ. ద. వి. శ. ప. న. 4. నిష్ఠురు డగుచుకా — క, నిష్ఠుర
బుద్ధిన్ — న; నిశ్చలబుద్ధి — ప; నిశ్చితబుద్ధిన్ — బ, నిశ్చయబుద్ధిన్ — ఐ

- 182 క. కులపాంసనులై యహితంబులు సేయుచు నుండు చుట్టములఁ బొందక యి
మ్ముల నుండు¹వాఁడ పుణ్యుఁడు, వెలయఁగ గ్రామస్థితై²క³వృక్షమ
పోలెన్.
- 183 క. పరహిత ¹ఫలవంతులు ను,స్థిరమూలాన్నితు ²లపావధీరతులు పర
స్పరసంశ్రయమున జీవింతురు ³మనుజులు వనములోని ద్రుమముల
పోలెన్.
- 184 వ. అని ధృతరాష్ట్ర¹జాంధవంబు ¹నిందించుచు నిబిడాంధకారసీ
రంద్రంబులయిన ²దిశలు ³సూచి యున్నంత జనరథసంబు దవ్వుల
వీతెంచిన ⁴ముందటం బురంబు గలుగవలయు ⁵వీరలు మేల్కొనునంతకు
నేనిచ్చోట ⁶నేమరకుండవలయునని.
- 185 క. ఆకాననాంతరంబునఁ, ¹ప్రాకటభుజవిక్రముండు పాండవప్రజ
ప్రాకారుఁడు ²జాగరమున, ³శోకమనస్కుఁడయి పవన⁴సూనుం డుండెన్.
- 182 1 వాడు - కొన్ని ప్రతులు 2. వృక్షముపోలెన్ - ఋ.ఖ.చ.ప.శ.ప.
- 183 1. ఫల - పెక్కు ప్రతులు: బల - అ.ఎ.బౌ.ఖ.డ.బ.భాసం.య.శ; ధన—వా
2. లపారధీయుతులు - చ.జ.ద.వీ.శ.ప; లపారధీమతులు - య; లపారధి
క్కుతుల్ - ఆ.ఖ 3. పుణ్యులు - ఈ.డి.ఎ.బౌ.గ.జ.త.ప.వ
- 184 1. నిందించి - బౌ.ర.ల; నిందింపుచు - ఆ.ఐ.ఓ.డ.త 2. నలుదిశలు - న
3 చూచుచు - ఐ.ఖ.త.భాసం.ర కొన్ని ప్రతులలో 'యున్నంత' లేదు; కలయం
జూచి - బౌ.న. 4 ముందరనగరంబు — మ. 5. నిశ్చోటనేమటియునికి
యుచితంబుగాదని - వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 6. ఏమరకయుండవలెనని - మ
ఏమటియునికి కార్యంబుగాదని - వ; ఏమఱకుండవలయునని - గ్ని.చ.ద.వీ.శ.ప.
- 185 1. ప్రాకటముగ దైర్యుండగుచు - క. 2. కాపుండెను - ఐ.మ; దానుండెను -
న. జాగరమున - భాసం.ప; జాముండెను — వా; డుండవంతనశోక - బౌ;
నంతట ఘనశోకమనస్కు ఁడయి - ఖ 3. శోకస్థితితోడ - న. 4. సూనుడు
కడిమి - పెక్కు ప్రతులు; సూనుండున్నన్ - జ.న, సూనుండుండె -
భాసం; సూనుండవన్ - వా కొన్ని ప్రతులు.

186 వ. తత్సమీపంబున ¹జాలసాలతరుషండమండపంబుననుండి హిడింబుడను నొక్కరక్కనుండు ²వారిదవ్వులం జూచి మైవెంచి రూఢకేశంబులు ³విద్రించి యావులించి నీల్గి నీరసవన్యమ్మగమాంస⁴భాదనజాత⁵నిర్వేదన పరుండనయి ⁶పెద్దకాలంబునకు ⁷మానవమాంసం⁸జాస్వాదంపం గంటి నని తనచెలియలి హిడింబ యనురానిం విలిచి యిట్లనియె.

187 ఉ. ఇందుల ¹కిమ్మెయిన్ మనుజులెన్నఁడు వత్తురె ²వత్తురేసి యా నందముఁ ³జొంది సిర్భయమునన్ శయనింతురె యిట్లు వంటయిల్ కుందెలు సొచ్చె వేగచని కోమలి వారలఁ బంపి తెచ్చి ⁴నా కొందఁగ వండిపెట్టుము ⁵రసోత్కటమానవమాంసఖండముల్.

—: హిడింబ భీమసేనునింజూచి మోహించుట :-

సం. 1-139-1

188 వ. అని ¹పనిచిన నదియును నతిత్వరితగతిం జని ముందట వారల డాయ శంకించి యొక్కవృక్షంబుమఱువునం ²గొండొక ప్రొద్దుండి.

186 1 జాలరసాల తరుషండమండిత మంటపంబున — ర. జాలసాల రసాలతరు — య.ల, జాలరసాలతరుషండమధ్యమండపంబున — మ, జాలలతాతరుషండ మండపంబున — చ ద పి శ ష, మంటపము — అని పెక్కు ప్రతులు 2. వారలం జూచి — పెక్కు ప్రతులు. 3. విదిర్చి — గి. పెక్కు ప్రతులు ; విదల్చి — న. విదిల్చి — ల 4. భాదనచేతోనిర్వేదనపరుండయి — మ 5 నిర్వేదనమండనై — ఋ.ఎ.ఐ ఒ ఖ.గ. 6 పెద్దకాలంబు — ర. కొన్ని ప్రతులు. 7. మానుష — గి.చ.ద.మ.ర పి.శ.ష, మనుష్య — అ ఆ డా. 8. జాస్వాదించగలిగెనని — బ.త

187 1. కెమ్మెయిన్ — పెక్కు ప్రతులు. 2. వచ్చురేని — భాసం. వా.శ. కొన్ని ప్రతులు ; వత్తురేని — అ.ఋ.ఐ.జ.త 3 తోడ — ఊ. 4 నాకుందగ — ఆ.ఈ.ఊ ఎ.ఓ.డా.క గ.జ డ.ద న ప.బ ర.ల ; యింపొందగ — అ. 5 రసోత్కర మానవమాంస — ర.

188 1 పనిచిన — కొన్ని ప్రతులు 2 కొండొకప్రాద్దు — గి.ల.ర పెక్కు ప్రతులు, గొంత ప్రొద్దుండి — వా

- 189 మ. వనజాతాయతనేత్రు నున్నతబృహద్యక్షస్థులుకా సింహసం
హానసుం బాండవసింహమున్ హృదయజ్ఞాకారు నుద్యన్మహా
శనికల్పస్థిరబాహుఁ జూచుచు మనోజాతాగ్నిసంజాతవే
దనయై రాక్షసి ¹కామరూపధరమర్త్యప్రీప్యరూపంబు²తోన్.
- 190 క. వితతబహుతన్నరుచిశో,భితభూషణములు వెలుంగ బెడగగు నవపు
ష్పితజంగమలత¹క్రియను,న్నతకుచ సనుదెంచెఁ బవననందను డాయన్.
- 191 క. రమణి నీజభ్రాతృనియో,గముఁ దలఁపక యపుడు భీముఁగదిసెఁ బతిన్నే
²హమ కామినులకు బలవం,తము పెఱనెయ్యములు వేయుఁ దత్సదృశ
ములే.
- 192 వ. ఇట్లు మన్మథ¹వృథాశీథిలతమానమానసయయి తనయొద్దకు వచ్చు
దానిం బవమానసూనుం డవమానపూర్వకంబున నీవెందులదాన వింశ
²ప్రాద్దిందుల కేవచ్చి తెటవోయె దెడగలిగి పొమ్మనిన విని హిడింబ
యిట్లనియె.
- 193 క. జననుత యేను హిడింబుం,డను ¹రక్కసుచెలియలం బ్రియంబున నినుఁ బా
చినయప్పటఁ గోలెను గడు, ²మనోభవనిపీడ్యమానమానస నయితిన్
- 189 1. కామరూపధరి — అ ఐ ఔ జ డ 2. నక — అ ఋ.ఊ.ఎ.ఐ.ఓ.భౌ.
క.జ.వ.ర.
- 190 1. పోలెను లతాంగి — ఏ.ఐ.క ద ప శ.ష, పు,ష్పితజంగమలతపోలె, స్థతాంగినను
దెంచె పవననందనుడాయన్. అని రెండు పాదములు నుండును — గ్ని.భాసం.
ల ర పీ.
- 191 1. గవిసె — వ, గలసె — కొన్ని ప్రతులు. 2 హము — పెక్కు ప్రతులు.
- 192 1. వృథాశీథిలమానమానసయై — ల; వృథాకులితమానసయై — చ.ద.వీ.శ.ష.
వృథాశీథిత్వీతి — ఖ, వృథాపీడితయై — ఆ.బ 2 ప్రాద్దిందులకేల వచ్చితి —
చ.భాసం పీ. శ.ష: ప్రాద్దేలవచ్చితి — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
- 193 1. రాక్షసి — వా. కొన్నిప్రతులు; రక్కసు — వీ.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు. 2.
మనసిజశర — ఆ ఊ.ఊ.భౌ.క ఖ.జ భాసం. ల; మనోజశర — అ.చ.ద.య.వీ.
శ.ష.స; మనసిజబాణప్రభిన్నమానస నైతిన్ — స.

- 194 క. నాకుఁ బతివయిన నిన్నుం, జేకొని మాయన్న యెగ్గుసేయక కాచుకొ
నాకు మఱి నీవ పతివి గుణాకర యిజ్జన్తమున మహాస్నేహమునన్.
- 195 చ. ¹ఉలుగు సురేంద్రుడైన బలియుండు హిడింబుఁడు వాని²బారికిన్
వెలువనివారలుం గలరె వీరలు ముందరెలుంగ రక్కటా
యెఱిగిరయేని యిట్లు దమ ³యిండుల నుండినయట్లు మెచ్చకే
మఱి శయనింతురే కడుఁ బ్రమాదము సేసిరి ¹బుద్ధిహీనులై.
- 196 ప. ఇది హిడింబు వగంబు దీనింజొచ్చి ¹వెలువడుట జవసత్తుకఁజొచ్చి వెలు
వడునట్ల యాతండింతకు వచ్చు వీరితోడిదేమి నీవు నాకుఁబతివై ప్రాణంబు
రక్షించుకొని నావలన నిష్టోప³భోగంబులందు మేనును గామచారిణిని
నీకిష్టంబై ⁴నచోటికి నిన్నుఁ ⁵దోడ్కొని పోవనేర్తు ననిన దానికి భీముం
డిట్లనియె
- 197 క. విను¹జేల యెట్టికష్టండుఁ, దన ²పురుషగుణంబు నెడఁగఁ దల్లిని దోఁబు
ట్టినవారి విడిచి రాగంబునఁ జపలస్త్రీసుఖంబుఁ జొందునె చెపుమా.
- 198 వ అనినవిని హిడింబు వీరి¹నిందఱ రక్షించుట ²నీకుఁ బ్రియంజేని ³యప్పురు
షా⁴దుండు ⁵రాకుండ ముంద ⁶వీసెత్తికొని పోయెద ⁷వీరలఁ బ్రబోధింపు
మనిన భీముండిట్లనియె.
- 195 1 ఉలుగుసురేంద్రుడైన—ల.న. 2 దాడికిన్ — మ, బారికిన్—గ్ని.చ.ద భారతం
వీ.శ.ప; వాటికిన్—అ.బౌ.య.ర భాకూ.శ; ఘాతకుక్ — ఋ.వ.బౌ.క జ.ప.ల;
ఘాతికిన్—వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3 యిండ్లను నిద్రింపజేసెనయట్లుయేమరి—
అ.ఆ.బ.ర.ల.న; ఇండ్ల బరుండినయట్లు — స; యిండ్లను నిద్రింపజేసెనయట్లుయే — జ
యిళ్ళను నుండినయట్లు — య. 4. కార్యహీనతక—బ
- 196 1. వెడలుట - ఈ. 2. నాయందు—న. 3. భోగంబు లనుభవింపు — క.ద
4. యున్నెడలకు — క. 5 దోకొని పోవ — ల; గొని పోవనేర్తు—అ.బ.య.
- 197 1 బాల — ప.య 2 పౌరుషగుణమునెడగ—ఆ; పురుషగుణంబునెడగ—య
- 198 1 నిందఱ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. నీకిష్టంజేని — క.న 3. యిప్పుడ
యాపురు — గ్ని.చ.ద.ల.వీ.శ.ప 4 ధముండు — పెక్కు ప్రతులు 5. రాక
మున్న — అ.క; రాకముందరనిందర నెత్తికొని — య 6. నెట్లకేని వీరి నిందఱ
నిన్ను నెత్తికొని పోయెద — ల. 7. వీరల ప్రబోధింపు — పెక్కు ప్రతులు;
వీరి నందఱం ప్రబోధింపు — వా.

199 తే. అధికపీరుండు రక్కసుఁ డరుగుదెంచు, నని మనంబున భయమంది ¹వనజ నేత్ర
పీరి సుఖసుపుల్లె యున్నవారి నిద్ర, నెడఁగ బోధింప ²నోప నాకడిమి
వినుము.

200 ఉ. ¹క్రచ్చట నొక్కరక్కసుఁడ కాఁడు సురాసురు లెల్ల ²నొక్కటై
వచ్చిన నీవచూడఁగ నవార్యోబలోన్నతిఁ జేసి వారలన్
వచ్చి వధింతుఁ³గాక యిటువచ్చి ⁴శ్రమంబడి యున్న నిచ్చట
⁵నైచ్చగు పీరిదై న సుఖనిద్రకు భంగము సేయ⁶నేర్తునే.

201 వ. ¹పెక్కులు వలుకక యారక్కసు ²రాఁబనుపు మని భీమసేనుండు³విజృం
భించి వలుకుచున్నంత నట హిడింబుండు ⁴హిడింబ మనలుటకు ⁵మహా
క్రోధానల⁶జ్వలితచిత్తుండయి.

202 సీ. కాలమేఘంబును¹బోలె విశాలమై ²నీలమై దేహంబు గ్రాలుచుండ
³ఘనతటిల్లతల యల్లెనిమిదిదంష్ట్రలు ⁴మెరువంగఁ బండులు గొఱికి⁵పెలుచ

199 1 వనజనేత్ర — భాకూ పెక్కు ప్రతులు ; 'వనజనేత్ర' అని ఈ కారాంతమును
కలదు — భా.కూ. 2 నేర — కొన్ని ప్రతులు.

200 1. క్రచ్చు + అట ; 'క్రచ్చు' అనగా మాంద్యము అట అనగా పోగా క్రి /
చ్చట నిలవంచి చక్కసగమక్కడ నెవ్వరికేని మప్పలం / బెటుగక' అని యతితో
నున్నది — భా.కూ. 2. నొక్కటై — గి. భాసం. పెక్కు తాళపత్రప్రతులు;
నొక్కటై — వాళ 3 బలోద్ధతిజేసి—ఆ.బౌ.ఖ.ల.పి. 4. గాకిటులవచ్చి—
కల; గాక యిటువచ్చి — పెక్కుప్రతులు. 5 శ్రమంబడియున్న—ఖ.డ.య.
6 నిచ్చలు — అ.బౌ.న.న; నిచ్చగ — ఆ.ఉ.ఉ.ట.గ.చ.ద.వ.బ.ల.పి.శ.మ;
నిచ్చగు (పొడవగు) భా.కూ, నిచ్చగు — జ.డ.త. 7 నెట్లగున్—బౌ.ట.

201 1. అని నీవు నాయొద్దఁ బెక్కులు వలుకక — గి. చ.జ.ద.పి.శ.మ. 2. రావింపు
మని — ఆ.గ.గి.చ.ద.ల.పి.శ.మ. 3 విజృంభించి యున్న నటహిడిం — య.
4. హిడింబ రాక మనలుటకు — ఆ.బ.ర.ల 5. మహాక్రోధజ్వలితచిత్తుండై—న.ర.
6 జ్వలితుండై—ఉ.ఎ.బ.గ

202 1. బోలి—ర. 2 లీలమై—ల. 3 ఘనతటిల్లతికలయెనుమిది—ఖ; ఘనతటిల్లతలట్ల
యెనిమిదిదంష్ట్రలు—య; ఘనతటిల్లతికెల్లె నిమిది దంష్ట్రలు—న. 4 మెరుయంగ
ఎ.బ.గ.జ.ద.బ.ఎ.శ.మ; కడుబండ్లు గొరికి పెలుచ—న; పండ్లు, పండ్లు లేఖనవో
షము భాకూ లో గలదు. 5. కొనుచు — గి.య.పి.శ.మ. పెక్కు తాళపత్ర

నతి⁶రోషలోహి⁷తాయత⁸వృత్తనేత్రముల్ దిరుగంగఁ బెట్టుచుఁ బరుష⁹కేశ
⁹జాలంబు గాడ్పునఁ దూలంగఁ గాలోపమానుడై ¹⁰చనుదెంచి మాను
 పాదుఁ

ఆ. డనుజఁ జూచి ¹¹కష్టమనుజులఁగూడి నా,పనుపు¹²సేయ కుండఁ జనునె
 నీకు
 ననుచు ¹³నుదరిపలుక విని ¹⁴హిడింబయుఁ గడు, వెఱచి భీమసేను
 మఱువు సొచ్చె.

-: భీమసేన హిడింబాసురుల యుద్ధము :-

సం 1--141--15

203 వ. అంత.

204 ఉ. పన్నగవై రివిక్రముఁడు పాండవ¹సింహము దానిఁ జూచి మీ
 యన్నను నన్నుఁ జూడుము భయంపడకుండు²మ యంచు వాని³న
 త్యున్నతిఁ దాకి రాక్షస⁴వధోచిత ⁵నీబలగర్వ⁶మేదఁగా
 నిన్ను వధించి యివ్వవము నెట్టర ⁷చేసెద నిర్భయంబుగ⁸.

205 క. ¹చక్కఁగు మనిన రక్కసుఁ, డక్కఁముగఁ ²బెరిగి యియ్య యగు
³నిప్పుడు నీ

ప్రతులు 6. కోప—కొన్నిప్రాతప్రతులు 7. తాహిత—య 8 వృత్త—పెక్కు
 ప్రతులు ; వృత్తి - కొన్నిప్రతులు. 9. జాలముల్—పెక్కు ప్రతులు. 10. పర
 తెంచు—న. 11. కష్టమనుజుని గూడి—ర. 12 సేయకుంట—ఖ.న. 13 నదిరి—
 గి. చ శ ష; దూరిపలుక—న. 14. హిడింబయు నుండ—న

204 . 1 సింహుఁడు - అ.బ.చ.త ద ప.ల వీ.శ.ష. 2. మటంచు - మ.వీ.శ.ష. పెక్కు
 ప్రాత ప్రతులు 3. నత్యున్నతు - వా.శ ; నత్యున్నతి - పెక్కు ప్రతులు. 4.
 మదోద్ధత - అ.ఖ.గి. చ.ద.ప వ.వీ.శ ష. 5 నీబలదర్పమేదగా - చ.ద వ.వీ.
 శ ష. 6. మింకగా - య 7. సేయుదు నిర్భయంబునన్ - అ.

205 1. చక్కనిలుమనిన రక్కసు - మ 2. నిలిచి మానుషాధముయికనీ - న ; బెరిగి
 పచ్చి యయ్యనిలఱు - గి.చ.వీ.శ.ష. 3 నిప్పుడ - ర. కొన్నిప్రతులు.

యుక్కును బీరముఁ ⁴జూచెదఁ, ⁵జిక్కక నిలుమనుచుఁ గడు ⁶విజృంభించి
వడిన్.

203 క. ¹చేసమకొంచుఁ బొడువఁగ, ²దాసినఁ దద్భుజము ³తోనడగ్గఱఁగ బయో
ద్భాసియయి పట్టికొనియె మహాసత్త్వుఁడు భీమసేనుఁ ⁴డమ్మనుజాదున్.

207 క. ¹నిరుపద్రవసుఖనిద్రా, నిరతాత్మకులయిన వీరినిద్రకు నస్థ
చరణభుజఘాత²శబ్దం, బరుదుగ విఘ్నంబు సేయునని ³వగచి¹మదిన్.

208 క. వడముడి యారక్కసు న, య్యెడ ¹కష్టధనుఃప్రమాణ మెడగలుగఁగ ²సె
వ్వడి నీదృ నల్పమృగమును, విడువక ³గజవైరి యీడ్చువిధమునఁ
⁴బెలుచన్,

209 వ. ¹అట్టియెడ.

210 చ. చరణహతి¹ మహాతరులు ²సాల్పడి జర్జరితంబులై మహిం
³దొరఁగఁగ నిట్టులొండొరులతోడ మదోద్ధత⁴షష్టిహాయక

4. చెటిచెద — మ.స; నడచెద — ఓ.త.య; నుడిపెద — ఆ.శా.ర.స.

5. చిక్కక — ఐ.భాసం. చిక్కిన — వ; జిక్కన — వ.వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
ఇయ్యయగు — అంగీకారమగుమ — భాకూ. 6. విజృంభించుటయున్ — ల

206 1. దీనికముందు భీముండును సన్నట్టంపై యెగురుసనుదెంచిన రక్కసుం డగిరి —
అనువచనము — ల ప్రతియందు కలదు 2. దాసిన — దడయోరభేద. భా.కూ.
చేరచు — ఓ; చేసటిచికొంచు — క.వీ.శ.ప.స 3. తోన — పెక్కు ప్రతులు;
తోడ — భాసం వాళ కొన్ని ప్రతులు. 4. డమ్మను జాశి — య.ర.ప.

207 1. దీనికముందు 'కట్లు పట్టుకొని' అనువచనముల ప్రతిలో కలదు. 2. శబ్దము
లరుదుగ — ఆ.ప.య.ల. 3. వెరచి — అ 4. వడిన్ — ఊ.ప.స.

208 1. నష్ట — ఋ.ఓ.గి.చ.ద.వీ.శ.ప 2. చేడ్చడ — స. 3. మృగవైరి — కొన్ని
ప్రతులు 4. పోలెన్ — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; బెలుచన్ — పెక్కు ప్రతులు.

209 1. ఈ వచనము పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

210 1. మహాతరులు — స, లతాతరులు — వా పెక్కు ప్రతులు; శిలాతతులు — బ.
2. చాల్పడి — ఆ.తిన. భా.కూ; సాల్పడి — ఓ.డ.య 3. దొరుగగ — పెక్కు
ప్రతులు; దొరుగుచు నుండ నొండొరుల — ఋ.క.ఖ.గ. 4. వృత్తినుద్ధత

ద్విరదములట్లు ఘోరరణవీరులు సేసిరి మల్లయుద్ధము
ద్దురబలులై సమీరణుతుండు హిడింబుఁడు ⁵దద్యుగబురన్.

- 211 క. భూపదఘాతజాతధ, రాశేణుప్రకరఘాసర ¹శరీరకులై
వారిద్దఱు నొప్పిల నీ, హారచ్చన్నంబు లయిన యద్రుల పోలెన్.
- 212 క. ఆరాక్షసుండు భీము న, సారఘజాబంధన ¹మున బంధించి మహా
²ధీరధ్వని రోదోంతర, పూరితమగు ³నట్లుగాఁగ బొబ్బడి యార్చెన్.
- 213 వ. అమృతోధ్వని విని కఠియుఁ గొడుకులును మేల్కొని తమనమీపంబున
నతిమానుషంబైన రూపసౌందర్యంబులతో నున్న హిడింబం జూచి యిది
వనదేవతయో సురకన్యయో యనుచు విస్మయంబంది రంతం గుంతి
¹శాంతవచనంబుల ²నీవెందులదాన విట ³కేలవచ్చితని యడిగిన నది
యిట్లనియె
- 214 సీ. నీలజీమూతంబులీల ¹నాక్షేపించి నల్లనై ²తోతెంచు నల్ల ³గృహము
గల హిడింబుండను ⁴బలితంపురక్కను చెలియల నాతండు వెలయ మీకు
రోయక యహింబు ⁵సేయనన్ బంచినఁ జనుదెంచి యేను మీతనయు
⁶నందు
బలిబుద్ధి ⁷దాల్చి ⁸యుద్ధత ⁹మన్మథార్తనై మనలిక నసుర వచ్చి
ము. క. ఖ. గ. జ. థి. మునకు అదియిటువై పొమ్మిదోయేడు — భా. కూ. 5 తద్య
నంబులోక — న
- 211 1. శరీరులునై — ము. ఐ
- 212 1. ముల — కొన్ని ప్రతులు, ముల బాల్పడుచు మహాయ 2. వీరధ్వని — కొన్ని
ప్రతులు. 3. నల్లయుండ బొడుచుచు నార్చెన్ — ఓ. మ; నట్లుబుండ — చ. ద. శ. ప.
- 213 1. సాంత్యన వచనంబుల — అ. ఐ. ల. 2. నీవెచ్చరి — వా. శ. కొన్ని ప్రతులు
నీవెందుల — అ. ఓ. చ. ద. పి. శ. ప. 3. యేల — వా. శ. కొన్ని ప్రతులు; యేక
తంబవచ్చితి — అ. న, యేతంబ యిచ్చటికేల వచ్చితివని — బా, కేలవచ్చితిని —
పి. శ. ప. కొన్ని ప్రతులు.
- 214 1. నాక్షేపించు — కొన్ని ప్రతులు 2. యున్నట్టి యల్లగృహము — ఆ
3. యొడలు — మ; తనువు — న. 4. బలితంబు — ఎ. 5 సేయంగ — ఈ. ఎ. ఐ.
డ. త. ప. 6 వలన — గి. చ. పి. శ. ప. 7. దలంచి — మ; కేసి — ఖ.
8. యున్నత — కొన్ని ప్రతులు, యుద్ధత — అ. న. 9. మదనార్తనై — మ.

తే. యలిగి మీ¹⁰తోడ నన్నును ¹¹గలయఁబట్టి, మ్రింగనున్న నయ్యసుర
తోడం గడంగి
మల్లయుద్ధంబు సేయుచు నల్లచోట, ¹²నున్నవాఁడు మీసుతుఁడు
దర్శింపఁతుండు.

215 వ. నన్నును మిమ్మును ¹రిక్షించి యారక్కను నుక్కడంగ నశ్రమంబున
²నిష్ఠుడు చంపుం జూడుండనిన నందఱు లేచి యుద్ధతులై మల్లయుద్ధంబు
సేయుచున్న భీమహిడింబులం జూచిరంత నచ్చోటికిని జని యర్జునుండు
భీమసేనున కిట్లనియె.

216 ఉ. ¹తూర్పురుణంబుగాఁ దొడఁగె దుష్ట ²నిశాచరవేశ యయ్యెడున్
మార్పుము కాలయాపన ³మమర్పక యప్పిశితాశిఁ బట్టి పా
⁴లార్పగనేల నావుడు బలాధ్యుడు భీముఁడు మల్లవిద్య నే
ర్పేర్పడఁగా ⁵హిడింబు బలిహీనపరాక్రముఁ ⁶జేసిఁ జెచ్చెరన్

10 తోన — కొన్ని ప్రతులు ; 11 గలయఁబట్టి — ఒగి. టడయ. శ.మ.
12 నన్నతోడమీ సుతుడు దర్శింపఁతుండు — య.

215 1 నర్ధించి — ఋఖగ్ని.చ.ద.విశవ 2. సీతఁబ — ఋ.బ.గ.బ ;
సీతఁబ — ఋ 3 కిడాయంజని — ర

2.6 1 తూర్పురు...మాల్పుము...ప/ ల్లాల్పుగ...నే ర్పేల్పుడి — అనువిధముగా
సంయుక్తితా దశయందును - శకటరేఫముండవలయు ననుటకు ద్విరేఫవర్ణ
వర్ణములతో సీ వద్యము ప్రమాణముగా నీయఁబడినది. పుట 105 భారతము
'లక్ష్మితే కృతశకట రేఫనిర్ణయము' అను గ్రంథము నందీపద్యమే 'శకటరేఫము
సంయుక్తితా దశయందు నాధురేఫముగా మాల్పు' ననుటకుదాహరింపఁబడినది.
పుట 97. 2 నిశాచరవేశతీరెడున్ — తీరెడున్ — ప్రవర్తించఁగలదు రాద్ర
ముహూర్తము వస్త్రాన్నదనుట భాకూ ఇచ్చటి మూర్తము పురస్సంరజ్యతే
ప్రాచీ. పూర్వాసంధ్యా ప్రవర్తతే. రాద్రేముహూర్తే రజాంసి. భవంతి బలవంతిచ.
3 మొనర్పక — ప.ఓ.మ. 4. లార్పమటన్న — ఊ 5. హిడింబుని విహీన
పరాక్రముఁజేసి — వై; హిడింబు నతిహీనపరాక్రముఁజేసి — ల.స. 6. జేసి —
అ.బ.బ.ట.య.

217 క. వడి నసురవాత ముక్కున, నడుగక రక్తప్రవాహ¹ మొలుకుచు నుండన్
గడ²కాలు వట్టి వానిని, ³మడవక పవనజుడు నూలుమాలులు ⁴వీచెన్.

218 ఆ. లావు నెడంగ నిట్లు వీవంగ బడి గత, ¹చేఱుడయిన యసురఁ జిక్కుబట్టి
నేలఁబెట్టి వాని²కోలెమ్ము ³బ్రల్లన, విఱిచి నడుము¹ద్రుంచి ⁵వీచివై చె.

219 వ అట్టిచిత్రవధం జూచి ¹చిత్రీయనూణచిత్తులై భీమసేనుపరాక్రమంబు
వొగడుచు నందఱు హిడింబానుగమ్యమానులై ²చని రట్లరుగునెడ
భీముండు హిడింబరాక కొడంబడక రాక్షసులు వైరంబుఁ దలంచి
³మాయలు సేయుదురు కావున నీవు మాతోడ రావలవదు నిన్ను విశ్వ
సింహము ¹నీవును మీయన్న వోయిన ⁵తెరువున పొమ్మనిన నదిభయంపడి
వడవడ వడంకుచున్న దానిం జూచి కరుణారసార్ద్ర⁶ చిత్తుండయి ధర్మ
రాజు భీముని కిట్లనియె.

220 తే. వధకు ¹నర్హుడై వచ్చినవానిఁ జంపి, తదియు ధర్మవయిది ²చాల నబల దీని
కలుగఁ ³జనదాతృరక్షకు నగ్గలంబు, ధర్మరక్షయ యుత్తమధార్మికులకు.

221 క. ఆపద ¹యైనను ధర్మవ, ప్రాపుగ రక్షింపవలయుఁ బరమార్థము ధ
ర్మాపాయమ ధార్మికులకు, ²నాపద జన్మాంతరమున ననుగత మగుటన్.

217 1 మొలకఁగనలుకఁ — ఓ.వా.ళ. 2 కాలు — పెక్కు ప్రతులు భా.కూ.ళ;
కాళ్ళు — భాసం.వా.వీ కొన్ని ప్రతులు. 3 మడవక — ఋ.ఓ.చ.శ.ప;
మడవక — ప.ఖ.గ.ద.ర 4 నీడెన్ — జ

218 1. చేవుడయిన — పెక్కు ప్రతులు 2 నెమ్ములచప్పున — గ. 3. భల్లన —
కొన్ని ప్రతులు; బెల్లన — మ, తెల్లను — న. 4 దెంచి — పెక్కు ప్రతులు.
5 విసరివైచె — ల.న

219 1 చిత్రాయణ—పెక్కు ప్రతులు; విస్తయమాన—మ. 2 యరిగిరంత — కొన్ని
ప్రతులు 3 పెక్కుమాయలు — ల 4 నీవును — కొన్ని ప్రతులలో లేదు
5 తెరువునం బొమ్మనిన — అ.య. 6 ఛాయత్త చిత్తుండై — గి.మ. కొన్ని ప్రతులు

220 1 నర్హమై—ప.క.ట 2. బాల యబల—పెక్కు ప్రతులు. 3 దగదాత్మ — య.ల.

221 1 లైనను—కొన్ని ప్రతులు. 2 నాపదలెడ బాపు నిశ్చితాత్మలఁ జేయున్ —క;
నాపద జన్మాంతరంబు — ఊ.ఎ.ప.

222 వ. ¹దీనియందు రాక్షసభావం బుపలక్షింప వలెనదు మాకు నాస్త్రియ²బుద్ధియ
యుండు కనిన హిడింబ భర్తారాజునకుం గుంతిదేవికి మ్రొక్కి యేకాం
తంబున గుంతికిట్లనియె నవ్వా సర్వప్రాణులకు సామాన్యంబయ్యును
మనోజరాగంబు వనితల కికనహ్యంబయి ³విశేషంబయి యుండు నేను
వృకోదరునిమిత్రంబు మదనజాణశాధితనయి నాచుట్టంబులనుం జెలులను
విడిచితి నాయుష్టంబు మీరు ⁴గావింపని ⁵నాడిప్పుడ ప్రాణా
బులు విడుతు నన్ను రక్షించి మీకు నిష్టంబులయిన వానినెల్ల ⁷దలంచి
చేయుదు నిమ్ముగానియెడ మిమ్మందఱ నెత్తికొని మీ⁸మెచ్చిన చోటికి
బోవనేర్తు నాపలుకులు నమ్మునది యే సతీతానాగతవర్తమానంబు
లెల్లను దెల్లంబుగా నెఱుంగుదు వలయు⁹నేని యనాగతంబు సెప్పెద
వినుండు ¹⁰ముందట నొక్కనరోవరంబును నొక్క వనస్పతియునుం గలవవి
రెండును శాలిహోత్రుండను మహామునిచేతం దప్రప్రభావంబునం బడయు
బడినయవి యక్కొలనినీళ్లు ¹¹ద్రావిన వారికి నెన్నండును నాకలియును
నీరువట్టును ¹²తేవ్వనస్పతియు శీతవాతాతపవర్షంబులవలన రక్షించు
మీరలందున్న మీకడకు గృష్ణద్వైపాయనుండు వచ్చి ¹³మీకు హిహోప
దేశంబు సేయవని చెప్పిన

222

1. 'క' ప్రతిలో నీ వచన మీ క్రిందవిధముగా నున్నది. అనియుద్ధిరుండు వృకో
దరు కోపం బుపసంహరణంబు చేసి హిడింబ భయంబులవలనజాపె అంశనది కుంతిదే
కాంతంబు యిట్లనియె - క. 2 బుద్ధియయ్యెడు - అ. ఆ, బుద్ధికి ననుగుణంబై
యుండు - ఖ.ట, బుద్ధియైయుండు - స. కొన్ని ప్రతులు; బుద్ధి కొన్నింట లేనివి.
3 కిగ్గలంబయి - వీ.శ.మ. కొన్ని ప్రతులు; కిసహ్య విషయంబై యుండు - టా.
4 విశేషంబయి - కొన్నింట లేదు. 5 సలువకున్న నిప్పుడ - య; తీర్పుని
నాడు - భా.కూ. 6 నాడు ప్రాణంబులు - కొన్ని ప్రతులు. 7 దలంచి
నప్పుడ - అ.చ.ద.వీ.శ.మ; దలంచిన యప్పుడ - ల. 8. చెప్పిన - ఈ.వి.ఓ.గ.బ.
వలసిన - ఓ.చ.ద.వీ.శ.మ. 9 నేని ననాగతంబు - గి. భాసం పెక్కు ప్రతులు;
నేని యొక్క యనాగతంబు - ల; హిడింబ తాను 'అనాగతస్పృతాంతవేదిని' అని
చెప్పిన యంశము ఒక్క పి.పి.యస్. ప్రతియందు మాత్రము కలదు ఆది - 151
అధ్యాయము - 991 భం - ప్రతిలోను చిత్రశాలా ప్రతియందును కానరాలేదు
10 ముందర - కొన్ని ప్రతులు. 11. ద్రావిన నవ్వనస్పతి ఫలంబులుపయోగించిన
వారికి నెన్నండును నాకలియు నీరువట్టును లేదు - ఈ.జ; ద్రావిన వారి కెన్న
డును నీరు వట్టులే దవ్వనస్పతి ఫలోపయోగంబున నాకలియును లేదు మీరలం
దున్న - ర. 12. వవ్వనస్పతియు శీతవాతాతపవర్షంబులవలన రక్షించు -
అను సీ భా.ము పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 13. మీకు - కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

223 క. విని కుంతియుఁ బాండవులును, మనమున విస్మయముపడి సమంజసభావంబున దాని దివ్యవనితయ,యని తద్దయు నాదరించి రప్పడు కరుణఁ.

224 వ. అంత దాని వినయంబునకు ననాగతంబెటుంగుటకు సంతసిల్లి కుంతి భీమున కిట్లనియె.

—: భీముఁడు తల్లియనుమతంబున హిడింబున పరిగ్రహించుట :—

సం. 1-143-1

225 క. అన్న యిది ¹ధర్మవని మీ,యన్నను నన్నును నతిప్రియంబుగ నెదలో² మన్నించి యేమి ³వనిచినఁ, గ్రన్నన మాపనుపు సేయఁ గడఁగుము ³బుద్ధిఁ.

226 క. ఇది పరమసాధ్వి దీనిని, మది నొండుగఁ దలఁప ¹వలదు మానుగఁ బుత్రా² భృదయ²మగుఁ బాండుహితముగ, నిది కార్యంబని పరిగ్రహింపుము ³నెమ్మిఁ.

227 వ. అని భీమసేను నొడంబఱచి హిడింబ కనురాగంబుగాఁ జెప్పి నీవు ¹కుచి వయి యుత్తమ²స్త్రిగుణంబులు దాల్చి భీమునకు మనఃప్రియంబు ³సేయుము పగళ్ళెల్లను మీ ⁴యిష్టంబున విహరించి ⁵రాత్రులు మాయొద్దన యుండునది యని ⁶నియమించిన భీముండును బుత్రజన్మంబగు సంతకు దీని మీవచనంబునఁ బరిగ్రహించెదనని వారల సమక్షంబున సమయంబు సేసెనంతఁ పాండవులు జూసినహితంబు శాలిహోత్రువాశ్రమంబునకుం డని ప్రభాతసమయంబున నక్కొలనఁ గృతస్నానలయి సంధ్యావంది నంబులుదీర్చి శాలిహోత్రుచేతం బూజితులయి ⁷తద్వనస్పతిచ్చాయా శీతలతలంబున విశ్రమించి విగతడుత్పిపాసులై సుఖంబున్నంత.

225 1. ధర్మవగు - కొన్ని ప్రతులు 2 పంచిన - పెక్కు ప్రతులు. 3. భక్తిన్ - పెక్కు ప్రతులు

226 1. జనదు - పెక్కు ప్రతులు 2 ముగమాకు హితముగ - ల 3. పేర్మిఁ - అ జ , దీనిఁ - క ; బుద్ధిన్ - త

227 1 సుచిత్తవై — ఈ.ఉ.బు.ఎ.బ.క.ఖ గ జ ట 2. స్త్రీరూపగుణంబులు — అ.ప.మ.ర. 3 సేయుచుబగ - పెక్కు ప్రతులు 4. యిష్టంబైనచోటుల - చ.ద.మ.ల.వీ.శ.ప. 5. రాత్రులెల్ల - అ.ఉ.బౌ.త. 6 హిడింబ నొడబఱచి — గి.ల ; హిడింబ నియమించిన. 7. తద్వనస్పతిచ్చాయాతలంబున - అ.ఇ.య, చ.ద.వీ.శ.ప. తద్వనస్పతి తలంబున - ర. కొన్ని ప్రతులు.

—: పాండవులకు వ్యాసుడు హితోపదేశము చేయుట —

సం. 1-144-7

228 ఉ. పుణ్యతపో¹మయుండు మునిపూజ్యుడు బ్రహ్మసమప్రభుండు బ్ర
హ్మణ్యుడు ప్రావృషేణ్యజలదాసితవర్ణుడశేషకిల్బిషా
రణ్యదవానలండుగు పరాశరనందనుఁ ²డేగుదెంచెఁ ద
త్పుణ్య³చయస్వ⁴రూపమునుతోలెఁ గరంబు మనో ⁵ముదంబుగన్.

229 వ. ఇట్లు వచ్చిన వేదవ్యాసమునీంద్రునకు నందఱు నతిభక్తి నమస్కరించి
యాసనార్హ్యాదివిధులం బూజించి యున్న వారలం ¹గరుడార్ద్రదృష్టిం
జూచి కృష్ణ ద్వైపాయనుం డిట్లనియె.

230 ¹పద్మకము. కొడుకుపల్కువిని కూడ²దు నాక దురాత్ముడై
కడఁగి మీకు నపకారము సేసి ధర్మితి వె
ల్వడఁగఁ బంచెఁ గడుఁ బాపమతిన్ ధృతరాష్ట్రుఁ డె
య్యెడల దుర్జనుల నేమటి నమ్మఁగఁ బోలునే

228 1. ధనుండు — ప. 2. ఏగు — అరసున్నతేనిరూపము — గి.శ.ప తి. ఫల —
చ.త.ద వీ శ.ప. 4 రూపుడును — ద వీ శ.ప. 5 హరంబుగన్ — అ ఋ.
ఐ ఒ.క ద.బ.మ.ర ; ముదంబునన్ — ల.

229 1 కరుణారసభరిత దృష్టింజూచి — గి.చ.ద య ల వీ.శ.ప.

230 1 పద్మామునకు బదులు ద్రుతవిలంబితము అని అ ఋ ఐ.ఖ.ట డ.బ మ య. ప్రతు
లందు కలదు. ఇది ప్రామాదికము. అప్పకవి చెప్పిన పద్మకవృత్తయతిస్థానము
దీనికి సరిపడుట లేదు. 2 దనాక — ర. కొన్ని ప్రతులు.

231 వ. దీనినెఱింగి మీకు హితోపదేశంబు ¹సేయవచ్చితి ²నిఖల ధర్మవిదులరయి
³విసీతులరయిన మీకు బాంధవ⁴వియోజనంబయిన యీకర్మంబు
పురాకృతంబు దీనికి శోకింపవలవదు కొండొకకాలంబునకు మీరును
బాంధవులం గలసి యెప్పటియట్లు ⁵రాజ్యంబు సేయుదు రిది శాలిహోత్రు
తపఃప్రభావంబున నైన కొలను దీనిజలంబు లుపయోగించిన వారికి
బుభుక్షాపిపాసలు ⁶లేవివ్యసన్నతియును శీలవాతాతపవర్షంబులవలన
రక్షించు నిందొరు లేఱుంగకుండఁ ⁷గార్యాధ్యులరై కతివయ ⁸దీనంబులుండి
యేకచక్రపురంబున⁹కేగి యందు బ్రాహ్మణభావంబున బ్రాహ్మణగోష్ఠి
నుండి నాఁక ¹⁰ప్రతీక్షించి యుండునది యని ¹¹కఱపి తనకు వినయా
వనతులయి కృతాంజలులయిన మనుమల దీవించి కౌగిలించుకొని ¹²బాష్ప
పూరితనయనయి ¹³మ్రొక్కియు ¹⁴నూరార్చి ¹⁵నీకొడుకు
ధర్మనిత్యుం డీయుధిష్ఠిరుండు నారాయణభుంజులంబోని తన¹⁵నలువురు
దమ్ముల బలంబున సర్వపార్థివుల ¹⁶శాసించి సార్వభౌముండై రాజ
సూయాశ్వమేధాదిక్రతువులుసేసి పితృపై తామహంబైన రాజ్యలక్ష్మి
ననుభవించుచుం గురుకులంబునెల్లఁ బరిత్రంబు సేయునని శోకోపశమ
నంబుఁ జేసి హిడింబం¹⁷జూచి దీనిపేరు కమలపాలిక యిది భీమునకు వశ
పర్తినియియి పరిచరించి మహాసత్త్వుండయిన కొడుకుం¹⁸గాంచు నాతండు
మిమ్మందఱు ¹⁹నావద్విషయంబున నుద్ధరించు ననిచెప్పి మునివరుండు
తిరోహితుండైన.

231 1. సేయుదునని వచ్చితి - పెక్కు ప్రశంసలు. 2. నిఖల ధర్మవిదులయిన మీకు -
మ, ధర్మార్థవిదులై 3. విసీతాత్మకులైన - ఆ. ఎ. డౌట న. య ర; విసీతాత్మలరయిన -
బు ఓ. ట. 4. పిరోధంబైన - ఖ. గి. చ. ద. భా. స. వి. శ. ప. 5. సుఖంబుగన
రాజ్యంబు - అ. గి. చ. జ. న. ప. ర. ల. పి. శ. ప. 6. లేవు మరియు నివ్వనస్పతియు -
కొన్ని ప్రతులు 7. కార్యాధ్యులై - అ. ఐ. ఒ. క. య 8. కాలంబుండి - పెక్కు
ప్రతులు. 9. కరిగి - పెక్కు ప్రతులు. 10. ప్రతీక్షించుచుండునది - కొన్ని
ప్రతులు 11. పలికి - మ 12. బాహ్మకులిత - ఊ. బు. ఎ. బ. త. 13. తనకు
మ్రొక్కి - ఓ. డ. న. య. ర. 14. కొడుకులు ధర్మనిత్యు లీయుధిష్ఠిరుండు -
గి. చ. ద. బ. భా. స. వి. శ. ప. 15. నలువురు తమ్ముల - గి. య. కొన్ని ప్రతులు
16. సాధించి - ప. ఖ. జ. త. ర; జయించి - ఓ. డౌ 17. జూపి - బు. ప. బ. ఖ. ట.
డ. య. ల 18. బడయు - గ. చ. ద. పి. శ. ప. 19. నావత్సమయంబున - ల;
నావద్విషయంబుల - ఆ. ఈ. ఊ. ప. డౌ బ. మ. ర.

232 క. అమ్మనివరుకఱపిన మార్గమ్మునఁ బాండవులు విగత¹కల్మషు లవిషా
దమ్మున సుఖముండిరి విన²యమ్మొప్పఁగ శాలిహోత్రునాశ్రమభూమిన్.

233 వ. ¹అంత.

234 చ. పవన¹తనూజుఁ డక్కమలపాలిక చేత ²వివీతుఁడై మహా
ర్ణవవృత్తి³భూమిలోఁ గల వనంబుల హంసబలాకసారసా
రవరుచిరాపగావరసరఃపులినంబులఁ బర్వతంబులన్
వివిధవిహారుఁడై యనుభ⁴వించె నభీష్టమనోజభోగముల్.

-. హిడింబయందు ఘటోత్కచుండు పుట్టుట :-

సం. 1-143-27

235 చ. నరవరుఁడైన భీమువలనం బ్రభవించె హిడింబకున్ సుతుం
దురుతరభీమరూపుఁడు ఘటోత్కచనాముఁడు విస్ఫురద్భయం
కర¹వదనంబు ²శంకునిభకర్ణములున్ ³వికృతాడులుం బయో
ధర⁴వరవర్ణమున్ ⁵వికటదారుణదంష్ట్రులు నొప్పుచుండఁగన్.

232 1. కల్మషులుప్రమో - గి. చ.చ.వీ.శ.ష. 2. యమ్మొనరగ - క గ.జ.

233 1 ఈ వచనము పెక్కింట కానరాదు

234 1. సుతుండునక్కమల - గి.చ.చ.వీ.శ.ష. 2. గృహీతుఁడై - ల.భాసం. అథో
జ్ఞాపిక. 3. భూములంగల - చ.ద శ.ష 4. వించుచునుండెనభీష్ట - య

235 1. వదనుండు - ఋఁ. 2. శంఖ - పెక్కు ప్రతులు మూలము నందు,
'శంకుకర్ణం విభీషణమ్' అని యున్నది. 3. వివృతాడులు - మ 4. సమ -
గ.న.స ; రుచివర్ణముం - య 5. కుటిల - స.

236 వ. ఇట్లు సద్యోగర్షభుం గామరూపధరుండై ఘటోత్కచుండు పుట్టి తక్షణంబు నవయౌవనుండును సనేకాస్త్రశస్త్రకుశలుండును నపరిమిత రాక్షసపిశాచబలపరివృతుండునునై తల్లిదండ్రులకుం గుంతిదేవికి మ్రొక్కిన సగ్రనందనుండగుట నందఱును ¹గరంబు గారవంబునఁ గొని యాడం గొన్నిదినంబులుండి యొక్క²నాడంజలిపుటఘటోత్కచుండు డయి రాక్షసపిశాచబలంబులతోడ నాయుమ్ముల నుండెదం బనిగల యప్పుడు నన్ను దలంచునది ³యక్షణంబవత్తనని యందఱిచేత ననుజ్ఞాతుండై తల్లిం దోడ్చొని యుత్తరాభిముఖుండయి యరిగె⁴నిట పాండవులును శాలిహోత్రునొద్ద ననేకధర్మశాస్త్రనీతిశాస్త్రంబు లభ్యసించి యమ్మనినరు వీడ్కొని ⁵చని విదర్భమత్స్యత్రిగర్తకీచక విషయాబులు గడచి ⁶యేకచక్రంబును సగ్రహంబు⁷గని.

∴ పాండవులు ఏకచక్రపురంబున విప్రగృహంబున నుండుట :-

సం. 1-145-1

237 క లలితజటాజిన¹కుశవల్కలధరులై వేద మొప్పఁగాఁ జదువుచు ని మ్ముల బ్రహ్మ²చారవృత్తిని, ³వెలయంగ నందుండి రొక్క విప్రగృహము నన్.

236 1 గరంబు — కొన్నింట లేదు. 2 నాడు కృతాంజలి — పెక్కు ప్రతులు. 3 యక్షణంబు — పెక్కు ప్రతులు, తక్షణంబు — ము; యాక్షణంబు — డ.ల.వీ; యప్పుడు — వా శ. 4 నిబంధాండవులు — గి.భాసం వీ.శ.మ. 5. చని విదర్భ — కొన్నింటలేదు 6 ఏకచక్రాపురము, అని మూలము. ఏకచక్రామ్ గతాస్త్రేతు. చిత్రశాలాప్రతి ఘటోత్కచజన్మము చైత్రబహుశాష్టమి యందు — భా.కూ. 7. గనియందు — అ.ర.ల.

237 1. వర — అ.ము.ప.ఒ.మ.య. 2. చర్య — ఐ.త.న.ప.ర.ల. 3 వెలయంగా నుండి రొక్కవిప్రగృహమునన్ — మ.

238 క. ¹ధృతిఃజదువుచు భిక్షార్థము. ²ప్రతిగృహమున కరుగుచున్న భవ్యుల మౌన ప్రతులం ³దృష్టులఁజేసిరి, సతతము నందుల గృహస్థసద్విజులు దయఁ.

239 క. జలజప్రియతేజుల ¹వీరల ²ధీరుల ధరణీవలయ రాజ్యశ్రీయో గ్యుల నిశ్లేలోకొ ³భిక్షాశులఁ జేసె ⁴విధాతృఁడంచు ⁵శోకింప జనుల్.

240 క. పరమాన్న ¹భవ్యభిక్షా, పరిపూర్ణతరంబు లయిన పాత్రము లయ్యె పురు నిత్యంబు నివేదింతురు దల్లికిఁ గరము భక్తితో వినయమునన్.

241 న. కుంతియును దాని రెండుభాగంబులు నేసి యందొక్క భాగంబు భీము నకుం బెట్టి ఆక్కినభాగంబు గడమకొడుకలుం దానును గుడుచుచు నిట్లు ¹ప్రచ్ఛన్నులై యేకచక్రపురంబున ²నున్నంత నొక్కవాడు ధర్మార్జున యములు భిక్షార్థం ³బరిగిన ⁴నిట కుంతియు భీముండును దమవిడిసిన విప్రగృహంబున ⁵నున్నంత నందొక్క ⁶పెట్ట యార్తధ్వని యెగసిన విని కుంతీదేవి యెంతయు సంతాపించి భీమున కిట్లనియె.

238 1. శ్రుతి — భాసం స 2 ప్రతిగృహంబునకు నరుగుభవ్యుల — చ.ద.పి.శ.ప. 3. ప్రతుల — భాసం వాళ, తుష్టుల — మ, దృష్టుల — పెక్కు ప్రతులు

239 1 నవరళవీరుల ధరణి — స.శ 2. నధీకుల — చ.ద.పి.శ.ప. 3. భైక్షాశుల — అ.బు.ఎ.ఓ.ఐ.ట.వ 4. విధాతయనియు — ఊ; విధాతయనుచు — ఖ.న. 5. శోకింపంగన్ — వ

240 1 భైక్ష — ర కొన్ని ప్రతులు, భైక్షభిక్షా — గి.చ.పి.శ.ప.; భవ్యభిక్షా — భాసం.

241 1 ప్రచ్ఛన్నవేషంబుల — ఔ; ప్రచ్ఛన్నవేషులై — త. 2. నుండునంత — గి.చ.ద.ల.పి.శ.ప. 3. బరిగినవారైన — ఖ.గ.ట.ర.ల. 4. నిటకుంతియు — గి.పి.శ.ప. 5. నుండునంత — పెక్కు ప్రతులు. 6. పెద్దయార్తదన — ఔ.క.త

242 తే. ఇందు సుఖ ముండితిమి ¹యొరులెఱుంగకుండ, నేలొకోయిప్పుడి విప్రునింట
నార్త
రవము వీతెంచె దీని నారసి యెఱుంగ, వలయుఁ దత్ప్రీతికారంబు
వలయుఁ జేయ.

243 వ. ¹పరమోపకారియైన యీశ్రాహ్మణునకు నేమిప్రియము సేయ నమ
కూరునోయని చింతించు²చున్నచో నిప్పుడెద్దియేనియు నొక్కదు స్తరం
బయిన దుఃఖం బీగృహస్థున కయ్యెం గావలయు నానునంబు ³మలమల
మఱిఁగెడుఁ గావున దీని⁴దలఁగి వీరికి మనఃప్రియంబు సేయవలయు.

244 క. కృతమెఱుంగుట పుణ్యము ¹స, స్మృతిదానికి ²సమముసేత మధ్యము మఱి త
త్కృతమున కగ్గలముగ స, త్కృతినేయుట యుత్తమంబు కృత³బుద్ధుల
కున్.

245 వ. అనిన విని భీమసేనుం డిట్లనియె.

246 వ. ఆ ¹ఎఱిగి నాకుఁజెప్పు ²మిదియేమి యెవ్వరి, వలన నింతయయ్యె వగవ
నేల
యెంతకడిఁదియైన ³నిదియేను దీర్చి యీ, విప్రునకుఁ బ్రియంబు విస్తరింతు.

247 వ. అనినం గుంతి యట్లచేయుదు నని చని దుఃఖపరవశులయి పరిదేవనంబు
సేయుచున్న వారలంజూచి యడుగ నేరక మిన్నకున్నంత బ్రాహ్మ
ణుండు దన బాంధవులు విన నిట్లనియె.

242 1. పరులెరుగ — పెక్కు ప్రతులు.

243 1. ఈ వచనము య ప్రతిలో లేదు. 2. చుండుదు నిట్టిచో — ఖ.గి.చ.ద పి శ.మ.
3. మలు — వాళ; మల — పెక్కు ప్రతులు. 4. నెరింగి — అ; దలగి — ఈ;
దలంగించి — జ పి; దగితి — వా.

244 ఈ పద్యము డ ప్రతిలో లేదు. 1. సమ్మతి — ఈ.ఖ గ.చ ద. 2. మధ్య
మమది — గ. 3. పుణ్యులకున్ — అ.ఆ.డి.వ.ఓ.గ.జ.ద.భాసం.

246 1. ఇ ప్రతియందీ భాగము లేదు. 2 ప్రతిలో 246 నుండి 260 వఱకు పద్యములు
లేవు. 3 ప్రతిలో పత్రములు లోపించినవి. ఎరుగ నాకు — జా.య. 2
డిదియేమి — పెక్కు ప్రతులు. 3. యెదిరివిదర్చి — ఋ; యెదిరిని దీర్చి — ఎ.

—: బహున కాహారముగాఁ బోవుటనుగూర్చి బ్రాహ్మణ

కుటుంబము విచారించుట :—

సం. 1-145-20

- 248 క. ¹నలసారము సంసార ము,ఖలదుఃఖావహాను భయనికేతన మతిచం
చలము పరాధీనం బిం,దుల జీవనమేల నమ్ముదురు ²తత్త్వవిదుల్.
- 249 క. ఆదిని సంయోగవియో,గాది ద్వంద్వములు ¹దేహి యగువానికి సం
పాదిల్లక తక్కువు ²పూ, రోవ్దయ కర్మమున నెట్టి యోగికి నయినన్.
- 250 తరువోజ. ¹పనును బ్రజలును నీధర్మసతియు నేయుపాయంబున నిజ్ఞానిఁ
గడవఁ
గానేర్తు మెయ్యది గర్జ²మిందుండఁగా దేగుదమ యొండుగడ కని ముంద
రేనెంత నెప్పిన నెన్నండు వినది యిది యిట్టిదారుణ మిమ్మెయిఁ జేయఁ
గానున్న విధియేల ³కడవంగ నిచ్చుఁ గర్మవిపాకంబు గడవం¹గ లావె.
- 251 సీ. మంత్ర¹యు క్తంబుగా మత్స్వరణితయై² ధర్మచారిణి ³యగుదాని వినయ
వతిఁ బ్రజావతి ననువ్రత నెట్లు లసురకు భత్యంబ ⁴వగుమని ⁵పనుపనేర్తు
ధర్మాభివృద్ధిగాఁ దగు⁶వరునకు నీగ నిల్లడబ్రహ్మచే నిడఁగఁ బడిన్
⁷యిక్కన్య యతిజాల యిందుదృఢవంబగు దౌహిత్రలాభంబు ⁸దలుఁగనెట్లు
- 248 1. ఋ ప్రతితో నీపద్యము లేదు. నలస్య తృణస్యసార ఇవసారో యస్యసః —
భా.కూ. 2. తత్త్వజ్ఞుల్ —చ.ద న.భాసం.య.వీ శ.ష.
- 249 1. దేహులగు వారికి — గ్ని.చ.ద.శ.ష. 2. పూర్వోదితకర్మంబులెట్టి —
చ.ద.శ.ష; పూర్వోదయకర్మంబులెట్టి — భాసం.
- 250 1. డ ప్రతితో నీభాగములేదు. 2. మిందుండగా నేలపోద మెక్కడికైననుచు—భౌ
రి కదలంగ — ఊ.ఋ.ఐ.ఓ.ఖ.గ.పి; గడువంగ— గ్ని.య.ర.శ.ష. 4. గలారె —
ఆ.ల.స; గలదె — ఖ.
- 251 1. వంతంబుగా — గ్ని.చ.ద.భాసం.వీ శ.ష; పూతంబుగా — ఖ.ప. 2. యైన —
పెక్కు ప్రతులు. 3. గమ్మని — ఆ. 4. పంపనేర్తు, పంపనేర్తు — అని
పారములు; పంతు నేను — ఆ ఊ.ఐ.ప.ప; పలుకనేర్తు — స. 5. వరునకు
నీగ — పెక్కు ప్రతులు; వడువునకునీన్ — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
6. యిక్కన్యనతిజాల నిందుదృఢవంబు—శ.ష కొన్ని ప్రతులు. 7. దరుగనిట్లు—

ఆ. దీనిఁబుత్తు మఱి మదీయపిండోదక, ⁸నిధిఁ దనూజుఁ కులము ని స్తరించు
వానిఁ బితృగణంబువలని ⁹బుణంబుఁ జాచిన మహోపకారిఁ జిఱుతవాని.

252 ఆ. ¹ఎట్టుసూచి చూచి యిది పాపమనక య,య్యసురవాతఁ ద్రోతు నదయ
నరిగి యేన యిప్పు డసురకు నాహార,మగుదు ²పీరిఁ బుచ్చనగునె నాకు.

253 వ. అని యాత్మపరిత్యాగంబునందుఁ గృతనిశ్చయుండై యున్న బ్రాహ్మణుం
జూచి బ్రాహ్మణి యిట్లనియె.

254 క. మనుజులకు నెవ్విధంబున, ననతిక్రమణీయమైన యాపద్విషయం
బున ¹సంతాపింపఁగఁ జన,దని యెఱిఁగియునగునె యెట్టులని శోకింపన్.

255 వ. ఆరక్కసున కే నశనం బయ్యెద మీరువగవ కండుఁడు భార్యయందుఁ బడ
యంబడు నవత్యంబు నాయందు ¹మున్నపడసితి రేనును బుణానిముక్త
నయితిం బ్రాణవియోగంబునేసి యయినను భార్య పతికి హితంబు నేయ
వలయు మఱి యట్లుంగాక.

256 ఆ. పురుషుకంటె ¹మున్ను పరలోక మేఁగిన,సతియ నోచినదియు సతులలోనఁ
బురుషహీనయైనఁ బరమపతివ్రత, యయ్యు జగముచేతఁ²బ్రయ్యఁబడదె.

పెక్కు ప్రతులు ; దరగనిట్లు — బు. 8. విధి దనూజు కులము ని స్తరించు — కొన్ని
ప్రతులు. 9 బుణంబెల్లఁ జెఱుచునట్టివానిఁ జిఱుతవాని — భాసం స , బుణం
బెల్లఁ జాపనోపునుతు మహోపకారి — త న.బ ; బుణంబును బాచుచిఱుతవాని
నీచగతిని(కి) — గి.చ.ద.ప.వీ.శ.ష.

252 1. ఇట్లు సూచిచూచి — పెక్కు ప్రతులు. 2. గాక పీరి నగునె చూప — ల.

254 1 సంతాపింపఁగఁ జనదని యెఱిఁగియు నగునె యెట్టులని శోకింపన్ — భాసం
శ.ష.స. కొన్ని ప్రతులు ; సంతాపింపంగాఁ జనదని యెఱిఁగియును దగునె
సంతాపింపన్ — ఎ.ప వా.పీ శ.

255 1. ముందర నా యందు బడసితిరి — త.ద.ప.భాసం.వీ.శ ష.

256 1. మున్ను — కొన్ని ప్రతులు. 2. వ్రయ్యఁబడదె — భాసం.శ.ష. పెక్కు
ప్రతులు. ఈ పాఠము విచారణీయము. శ ప్రతియందలి పాదసూచిక చూడ
నగును ; వ్రయ్యువడును — ఔ.జ; వ్రయ్యబడును — కొన్ని ప్రతులు

257 ఆ. పడిన యామిషంబు పతుల¹వేడించు, నట్లు పురుషహీన యయిన యువతిఁ జూచి యెల్లవారుఁ జాలుక న వేడింతు, రిదియుఁ బాప¹మనక హీనమతులు.

258 ఆ. సతి విముక్త యయినఁబతికిఁ బునర్దార, సంగ్రహంబు¹సేత శాస్త్రమతము పతి²విముక్తుడయిన సతికన్యపురుష సంగ్రహము సేత లోకగర్హితంబు.

259 ప. కావున నేను భవ¹ద్విహీన నయి యొక్కనిమిషంబేనియు జీవింప²నేర నేర్పితినేనియు నిక్కుమారుల రక్షింపనేర నెట్లనిన శూద్రులు వేద³శ్రుతిం బ్రార్థించునట్లు కులాచారసదృశులుగాని వా రిక్కన్యం బ్రార్థించినం దత్యృతీకారంబు సేయను నిక్కుమారు⁴నందు గుణాధానంబు సేయను నాకొలంది గాదు మత్స్యరోక్షంబునం బునర్దార⁵పరిగ్రహంబు సేసి గృహస్థ ధర్మంబును నగ్నిహోత్రంబునుం బుత్సృజను రక్షించునది యనుచు మరణవ్యవసాయంబు నందున్న⁶ తల్లిని దండ్రుం జూచి కూతు రిట్లనియె.

260 ఆ. ఒలసి యెంతకాలముండిన నేను మీ, దానఁ గాన యొరుల ధనమ నన్ను నెన్నఁడయిన నొరులకిచ్చుచో నసురకు, భోజనముగ¹నిచ్చిపుచ్చుడిపుడ.

261 తే. తండ్రితేయు తిలోదకదానవిధులు, పొందుఁ బరలోకగతయైన పుత్రి యందుఁ బుత్రి¹చేసిన విధులుదత్పురుషుఁగాని, తల్లిదండ్రుల¹బొందవు ధర్మయుక్తి.

257 1 మనరుహీన — ఆ.స.

258 1. సేత (అర్థానుస్వార రహితరూపము) — గి. 2. విముక్తుడయిన — గి. భాసం. అ.వీ.శ.ప.శ; విముక్తయైన సతికి — వా. కొన్ని ప్రతులు; విముక్తుడైన — ఆ.బు.క.చ.

259 1. ద్వియోగిని నయి — చ.ద.వీ.శ.ప. 2. నోపనోపితినేని — ఐ. 3. శ్రుతం బర్థించినట్లు — ఈ గ. 4. నియందు — కొన్ని ప్రతులు. 5. సంగ్రహంబు — కొన్ని ప్రతులు. 6. తల్లిదండ్రులు — అ.బు.చ.శ.ప; తల్లిని దండ్రుని — భాసం. కొన్ని ప్రతులు.

260 1. నన్ను బుచ్చుడిపుడు — బు.బ.బ.ల.

261 1 బొరయపు — స.

262 వ. మీకు నాయందయ్యెడు దౌహిత్రలాభంబున కంటె మీరిద్దఱు జీవించిన ననేకపుత్రప్రౌత్తలాభంబగు దానంజేసి కులంబు¹నిలుచుం గావున ²సన్నుఁ బుచ్చుండనినఁ గూతుం గౌగిలించుకొని యేడ్చుచున్న ³వారల కన్నీళ్లు దుడుచుచు.

263 తే. ¹బాలకుం డొక ²కొండుకకోలచేతఁ, బట్టికొని యేనరక్కసుఁ గిట్టి చంపి ³చులుక వత్తు మీరేడ్వఁగా వలవదనుచు, గలయ నూరాఝెఁ దన⁴తొక్కుఁ బలుకు లొప్ప.

264 వ. వానియవ్యక్త వచనంబులు విని యందఱు నేడ్చుడి¹గిస నయ్యవసరంబునం గుంతీదేవి వారల ²డాయంబోయి.

265 క. ఇదియేమి తెఱఁగు దీనికి, మొదలెయ్యది నాకుఁదెల్లముగఁ జెప్పుడు తీ ర్చెద నని విగతాసులఁ దన,మృదు¹వచన ప్రశ్నమను నమృతమున ²నెత్తె.

266 వ. ఇట్లడిగినఁ గుంతీదేవికి నవ్విప్రుం డిట్లనియె.

—: కుంతీదేవికి బ్రాహ్మణుండు తనదుఃఖకారణంబును దెలుపుట :—

సం. 1-148-1

267 సీ. ఏనేమి నెప్పుదు దీని నెవ్వరికిని మానుషంబునఁ దీర్చ¹రానిదాని నయినను జెప్పెదఁ ²బ్రియహితవచన యీప్రోలికి నామడ ³నేలనల్ల

262 1. విస్తరిల్లు — ఋ.బ.క.జ.ట.ద. 2. నన్ననుపుండనిన — చ.భాసం.వీ.శ.ష. ; నన్ను బనుపుండు — ఈ.దౌ.గి.ల. 3. వారింజూచి — గి.చ.ద.వీ.శ.ష.

263 1. బాలకుం డొక్కరుం డొకకోల — చ.ట.ద.వీ.శ.ష. 2. కొండొకకోల — భాసం.స. కొన్ని ప్రతులు. 3. చులుననువత్తు మీరేడ్వవలవదనుచు — చ.ద.శ.ష. 4. ముద్దుపలుకు — అ.ఋ.ట.క.భ.గి.జ.ల. ; తొట్టుపలుకు — అ.ఐ.డ.బ.వ. కొత్తపలుకు — ప.

264 1. గిరయ్యవసరంబున — చ.ద.బ.వీ.శ.ష. 2. డాయవచ్చి, జేరంజని — కొన్ని ప్రతులు.

265 1. మధురప్రశ్నమను — డ; వచనపుచయమను.....దేల్పె — స. 2. దేల్పె — అ.ఈ.ఖ.ర.

267 1. గానిదాని — ఋ.ట.క.ట.ద. 2. నయహిత — ఋ.గి.చ.శ.ష. 3. నేలయున్న —

యమునానదీ గహ్వరమున బకుండను రక్కసుం⁴డుండి వాడక్కజముగ
⁵నిందుల⁶కాపుల నందఱు⁷దొల్లియిల్వరున మ్రింగుచునున్నఁ బరమసాధు

ఆ. లగు ధరామరేంద్రు లగణిత జపహోమ, దానవిధులఁ జేసి వానివలనఁ
⁸గ్రమము వడసి యొక్క సమయంబుఁజేసిరి, యొకరదాని తెఱఁగు
 వినుము తల్లి.

268 వ. నిత్యంబు నిలువరున నొక్క¹మానిసి రెండెనుపోతులం²బూన్చిన శకటంబున
 నపరిమితభక్త్యపిశిత మిశ్రాన్నంబు ³నించికొనిపోయిన దానిని వానిని
 నయ్యెనుపోతులను ⁴భక్షించుచు.

269 ఆ. మనుజభతు¹డిది²య తనకు³నప్పనముగా, నొరులవలని⁴శాధ నొరయకుండ
 దీనిఁ గాచుచుండు ⁵నీనాటి⁶రాజును, దలఁపఁ డసుర నోర్వ⁷బలిమిలేమి.

270 ఉ. పోలఁగధర్మ ¹శీలుఁడయి భూరిబలాధికుఁడైన ధారుణీ
 పాలకురత్న²మున్నడని భార్యను బుత్తు³ల ⁴నర్థయుక్తితో
 నోలిన మేలుగాఁ బడ⁵సి ⁶యాళ్ళను నున్నది ⁷యట్లు గాని నాఁ
 డేల గృహస్థవృత్తి సుఖ⁸మేఁగి వనంబున ⁹నున్ని కష్టమే.

ఏ. ఐ గ గి చ ద వ. పీ. శ. ష ; మేలయున్న — ర. స. 4. డుండు—భాసం. వా 5.
 నిందలి—గి. చ. ద ల పీ. శ. ష 6. విప్రుల—అ. ఋ. మ ర. 7. బట్టి — బ 8.
 సరగఁ గ్రమము వడసి సమయంబుఁజేసిరిం దొనర—య. ఈ పాఠమున ప్రాసయతి
 నియమము తప్పను. 9. రిందొనర — అ. ఆ. ఉ ఋ. ఎ ఓ. స.

268 1. మానిసిని — ఉ. ఊ గి. చ శ. ష ; మానిసియు — అ. ఋ. ఎ. ఐ ఒ. క ఖ జ. ట. డ త.
 బ. ర. 2 బూన్చిన—గి. చ. ద. పీ శ. ష ; బూనిన — భాసం. వా. శ. కొన్ని ప్రతులు ;
 గట్టిన—ప. 3. నునిచికొని — అ. న ల 4. భక్షించు — కొన్ని ప్రతులు.

269 1. డిట్లు—కొన్ని ప్రతులు 2. య దనకు—కొన్ని ప్రతులు ; య తన కశనంబుగా—
 ల. 3 జీవితము, వర్తనము, వేతనము, జీవనము — అని పాఠాంతరములు.
 4. భయము—గ. చ ద పీ శ. ష. 5. నేనాటి—పీ. శ. ష. కొన్ని ప్రతులు. 6. రాజులు
 దలఁప రసుర—గి. ద. న య. పీ. శ. ష. 7. బలము లేక—కొన్ని ప్రతులు.

270 1. మార్గమున—ద. 2. ఇంబడసి — ఐ గి. చ ద. శ. ష ; ముంగలిగి—అ. భాసం. స.
 3 ధర్మయుక్తితో — అ. ఒ. స. 4. యు నూళ్ళను — చ. శ. ష. 5. యూళ్ళుల,
 యూకుల — అని పాఠములు. 6. యున్ని — ఊ టా. చ. పీ శ. ష. 7. ఏగి —
 అరసున్న లేనిరూపము—గి. 8. నున్నగష్టమే—గి. శ. ష. కొన్ని ప్రతులు.

271 క. అరియని ¹విప్రులచేతను, ధరణీకులు ²పోకయును మొదలుగాఁ గొన³ఁచె
వ్వరు నిప్పాపుఁడుమానిసి, ¹నరిగొనియెడు భక్షణార్థమై విప్రులచేన్.

272 వ. పెద్దకాలంబునకు నీయిలువరుస నేఁడు మాకువచ్చె నిచ్చిఱుతవాని
నారాక్షసునకు ¹భక్షణంబుఁగాఁ బుచ్చునోప నేగ పోయెదనని దుఃఖించి
పలికిన బ్రాహ్మణునకుఁ గుంతి యిట్లనియె నయ్యా దీనికి సంతాపింప వలవదీ
యాపద ²దలఁగునట్టి యుపాయంబు గంటి నీకుం గొడుక్కొక్కరుండ
వాఁడును గడుజాలుండు బలిగొనిపోవ ³నర్హుండుగాఁడు నాకేపురు
గొడుకులు గలరు వారలలో నొక్కరుం డారక్కసునకు భవదర్శంబుగా
బలి గొనిపోయెడు ననిగ దాని విననోడి బ్రాహ్మణుండు ⁴చెవులు మూసి
కొని యిట్లనియె.

273 మధ్యాక్కర. అతిథియై వచ్చిన బ్రాహ్మణున్ జీవి¹తార్థినై నాకు
హితముగా రక్కసువాతఁ డ్రోవనే నెట్లాడంబడుదు
మతి నవమానింపఁ గాదనిన నిప్రుమరణంబు దలఁచు
²దతిపాతకము పాతకములలో ³బ్రహ్మహత్య⁴యపెద్ద.

274 క. ధృతిసెడి వేఁడెడు వానిని, సతిథిని నభ్యాగతుని భ¹యస్థుని శరణా
గతుఁ²డంపఁగ నొడఁబడు దుర్మతికిహముం బరముఁగలదె ³మదిఁ⁴బరికింపన్.

271 1. బ్రాహ్మణులచేతను — శ్రి.చ.ద.భాసం పీ.శ.ష. 2. పోకయును — శ్రి.క.
భాసం శ.ష. కొన్ని ప్రతులు; ర్హియు — శ్రి.చ.ద్వి.శ; రూకయు — వా.
నాస్థి 3. నీ పురుషుండను మానిసి — టా. 4. యరి —
కొన్ని ప్రతులు

272 1. భక్షణంబుగా — కొన్ని ప్రతులు. 2. దలఁగు — పెక్కు ప్రతులు;
దలఁగు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3. గంటిండు, సమర్థుండు — అని
పారాంతరములు. 4. పీనులు — ఋణ.

273 1. తార్థము — న. 2. దతిపాతకము — ఋ.ట.ట.ర. 3. బ్రాహ్మణ హత్య
పెద్ద — శ్రి.చ.ద.భాసం పీ.శ.ష. 4. యపెద్ద — త.ర; యుఁబెద్ద — వా.
కొన్ని ప్రతులు.

274 1. యార్తుని — అ. 2. బంపుటకొడఁ — పెక్కు ప్రతులు. 3. మతి —
పెక్కు ప్రతులు. 4. దలపంగఁ — అ.ర.

275 వ. మఱి యాత్మ¹ఘాతంబు మహాపాతకంబు దానికెట్లాడంబడితం²తేని
యది యనతిక్రమణీయం³బయి యప్రతీకారంబయి యెరులచేతం జేయం
బడుటం జేసి నాకుం జాతకంబు లేదు దానింజేసినవానికి మహాపాతకం
బగుం గావున బ్రాహ్మణహింస⁴కేనొడంబడనోప ననినఁ గుంతియిట్లనియె.

—: బతునిఁ జంప భీమునిఁ బంపుటకుఁ గుంతినిశ్చయించుట :-

సం. 1-149-13

276 క. పనును దీనిన తలఁచి మ,హీనుత విప్రవధ యెద సహింపక మఱి నా
సూను సమర్పించితి మ,తూను వధింపంగ రక్కసునకు వశంబే.

277 క. ఖలు నసుర నోర్వనోపెడు, బలయుతుఁగా నెఱిఁగి కొడుకుఁ¹బనిచెదఁగా కి
మ్ముల శతపుత్రులు గల ధ,న్యులకై న పనిష్టుఁడగు తనూజుఁడు గలఁడే.

278 వ. ఈతనిచేతఁ దొల్లియుఁ జెక్కిం ద్రసురలు నిహతులయిరి వీఁడు మహాబల
¹సంపన్నుండు మంత్రసిద్ధుండని భీముం బిలిచి యీ బ్రాహ్మణు నాపదం
²దలఁగి నాకు మనఃప్రియంబు సేయుమనిన వల్లెయని భీముం డారక్కసుఁ
జంపం బూనె బ్రాహ్మణుండును దనబంధువర్గంబుతో సంతసిల్లె నంత
ధర్మాద్భుతసకులసహదేవులువచ్చి పరమహర్ష పరిపూర్ణుండై యున్న పవన
తనయు నాకారం బువలక్షించి విస్మితులగుచుండ ధర్మతనయుం డల్లనఁ
దల్లికి నిట్లనియె

275 1 వధ — పెక్కు ప్రతులు 2. తేనినది — కొన్ని ప్రతులు. పనిన్ ద్రుతాంత
ముగా గ్రహింపఁబడినది. 3. బయియ ప్రతీకారంబయి — పెక్కు ప్రతులు;
బయియెరుల — వా. 4. కేనెట్లాడంబడ నోపుదునని — కొన్ని ప్రతులు.

277 1 బంచితి — వా. 4 కొన్ని ప్రతులు; బనిచెద — గి.చ.భాసం.ల.పి.శ.మ;
బంచెద — కొన్ని ప్రతులు.

278 1 వంతుఁడు — పెక్కు ప్రతులు; పరాక్రముండు — గి.చ.భాసం.
పి.శ.మ. 2. దలగించి — పెక్కు ప్రతులు. 3. హర్షరస పూర్ణుండై యున్న —
కొన్ని ప్రతులు; హర్షపరిపూర్ణుండై — పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు; హర్ష
పరిపూర్ణ హృదయుండై — వా.

- 279 చ. నరనుతకీర్తి యీ యనిలనందనుఁ డెవ్వరితోడనేని భీ
కరసమరంబు సేయ సమకట్టినయట్లు మహానురాగని
ర్భరమున నున్న వాఁడతని భావము సూడఁగ ¹వేలు వీని ను
స్థిరబలు మీరు పంచితిరొ చెచ్చెరఁ దాన యుపక్రమించెనో.
- 280 వ. అనియడిగిన ధర్మతనయునకుఁ గుంతీదేవి యీ యేకచక్రపురంబున
బ్రాహ్మణుల బకాసురుండు బాధించుటయుఁ దమ విడిసినయింటిబ్రాహ్మ
ణునికైన యాపదయు దానిందీర్పం బవనతనయు బ్రాహ్మణార్థంబుగాఁ
దన ¹సమర్పించుటయుం జెప్పిన విని ధర్మజుండు దుఃఖించి యిది యేమి
సాహసంబుసేసితి ²రొడ్లకొడుకులకుంఁగాఁ దమకొడుకుల విడుచు దుర్బుద్ధు
లునుం గలరె యిది లోకాచారవిరుద్ధంబు మఱి భీమసేనుఁడు మీకు విడువం
దగియెడి కొడుకే.
- 281 సీ. ఇతనివిక్రమ మాశ్రయించియకాదె యయ్యెడ లక్క¹యిల్లు వెల్వడఁగఁ
గంటి
మడవిలో నిద్రావశాత్ములమై యున్న మననిద్రఁ జెఱువఁగాదని హిడింబు
నెడగల్గఁ గొనిపోయి యెక్కటి సంపిన దండితశత్రుఁ డీతండ కాఁడె
యితని²బల్లిన కాదె ³యెంతయు భీతులై ⁴ధృతరాష్ట్రనందనుల్
⁵ధృతియుఁ దఱిగి
- ఆ. నిద్రలేక తమకు నిలచునుపాయంబు, లొండుదక్కి వెదకుచున్నవారు
బలియు నిట్టిభీము బ్రాహ్మణార్థమ్ముగా, నసురవాతఁద్రోతురవ్వ యిట్లు.

279 1. నేడు — ఉ.య.

280 1. బసుపుటయు — క. 2. రొకళ్ళ, రియెరుల, బరుల — అని పారములు.

281 1. యిల్పాసీవెడలగంటి — ఐ; యిల్వెలువడగ గంటి — ఖ. 2. బల్లికి
గాదె — ఎ ప. బ ర. ల; బల్లినికాదె — చ. డ. ద. శ. మ. 3. ధృతరాష్ట్ర నంద
నుల్ మఱిలోన భీతిల్లి — ల. 4. ధృతరాష్ట్ర తనయులు ధృతియు దరిగి — ఖ. డ.
5. ధృతియుఁదరిగి — పెక్కు ప్రతులు; ధృతిదలంకి — వా. కొన్ని ప్రతులు.
6. రమ్మ — ఔ. త.

- 282 వ. అక్కట దుఃఖాతిశయంబున మతిభ్రమణం బయ్యెంగాకేమి యనినఁ గొడుకుకుఁ గుంతి యిట్లనియె.
- 283 ఆ. భ్రమవిమోహలోభభయసరిభూతనై, కొడుకు విడువ సంపదగనయ్య యేను భీముశక్తి యెటుగక పంచిన, దానఁగాను వినుము వీనిశక్తి.
- 284 తే. వీడు పుట్టిన పది¹యగు నాఁడు ²పెలుచఁ,బడియె నాచేతనుండి యప్పుర్వ తమునఁ బడిన పడిఁజేసి బాలకు నొడలుదాఁకి, ³యచటిరాల్చెల్ల బెల్లునుగ్గయ్యెఁ జూవె.
- 285 వ. అట్టి వజ్రకాయుండు వజ్రధరుఁడైన నోర్వనోపునట్టి ¹సమర్థుండు రక్కసు నశ్రమంబునఁ జంపి యిందుల బ్రాహ్మణుల ²బాధ ³యుడుచుం బవతనయు నుద్దేశించి సంతాపించ వలదు మఱకు సుఖనివాసంబు సేసి పరమోపకారియై యీ బ్రాహ్మణున¹కుఁ బ్రత్యుపకారంబు సేయ ⁵సమకూరె.

—: పంతి ధర్మజనపఁ బరదుఃఖనివారణము పరమపుణ్యంబని తెలుపుట :—

సం. 1-150-20

- 286 సీ. ఉత్తమక్షత్రియుం డొరులదుఃఖంబులు దలఁగంగఁ బుట్టిన ధర్మశీలుఁ డలయక మృత్యుభయంబై నచో నిప్రుఁగాచి సత్పుణ్యలోకములు వడయు ధన్యుడై క్షత్రియు దయఁగాచి బుధలోక కీర్తనీయంబగు కీర్తి వడయు వై శ్య శూద్రులఁ గాచి వసుధాతలస్థితసర్వప్రజానురంజనము వడయు
- 284 1. యవ — ఖ చ ద ర. వీ శ ప; యవు — ఈ 2 నేలఁ — భాసం 3 యక్ష ణంబ రాల్చెల్ల నుగ్గయ్యె జూవె — కొన్ని ప్రతులు ; యక్షణము రాళ్ళులెల్ల నుగ్గయ్యె జూవె — గ్గి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.
- 285 1 మగండుయా — బ 2 యావద — కొన్ని ప్రతులు 3. యడుపు — కొన్ని ప్రతులు. 4. కావద తలంగవలయు — ఐ. 5. సమకూరెనూటడుము — వా: సమకూరె నదియునుంగాక — ఋ.క.ఖ.

ఆ. ననఘ సన్మనీంద్రుడయిన వేదవ్యాసు, వలన దీని నిక్కు¹వముగ వింటి
బ్రాహ్మణులకుఁ ²బ్రయము పాయక చేయంగఁ, ³గాన్పచూవె పుణ్యకర్మ
ఫలము.

287 క. ¹జననత బ్రాహ్మణకార్యము, సనఁజేసిన బ్రాహ్మణప్రసాదంబున నీ
కును నీతమ్ములకును నగు, ననవరతశ్రీసుఖాయు ²రై శ్వర్యంబుల్.

288 వ. అనిన విని ధర్మతనయుండు గుంతీదేవికారుణ్యబుద్ధికి ¹బ్రాహ్మణభక్తికి
ధర్మనిత్యతకు సంతసిల్లి తానును భీమసేను నియోగించె నంత భీముం
డవ్విప్రున కిట్లనియె.

289 ఆ. కడుపునిండఁ గుడువఁగానమి రేయెల్లఁ, గన్న¹వొంద కున్నఁగరము డస్సి
యున్నవాఁడ నాకు నోపుదురేని యాహారతృప్తి సేయుఁ డట్టులయిన.

290 ఆ. బలము పెద్దగలిగి ¹పాపిష్ఠు రక్కసుఁ, జంపి యిప్పు²రమునజనుల కెల్ల
హర్షమే నొనర్తు ననపుడు విప్రుఁడు, దానుఁ జుట్టములును దక్షణంబు.

291 తరలము. పలుదెఱంగుల పిండివంటలుఁ బప్పుఁ ¹గూడును నేతికుం
డలు గుడంబు దధిప్రపూర్ణఘటంబులుం గొనివచ్చి యీ
నలఘుసత్త్వుఁడు మూరుతాత్మజుఁ డన్నిటన్ ²గతభేదుఁడై
బలము గల్గి కడంగె నప్పుడు బ్రాహ్మణార్థము సేయఁగన్.

296 1. వంబుగంటి — బు ఐ 2. హితము — కొన్ని ప్రతులు ; మేలు — ర.
3. గాన్పు — గి భాసం. కొన్ని ప్రతులు.

287 1. గ ప్రతిలో నీ పద్యము లేదు 2. రావోగ్యంబుల్ — డ.

288 1. బ్రాహ్మణుల యందు ధర్మనిత్యతకు — ఐ.చ.ద.వీ శ.ప ; బ్రాహ్మణ భక్తికి
ధర్మనిత్యతకు — భాసం ; పెక్కు ప్రతులు. బ్రాహ్మణభక్తికి ధర్మచిత్త
యగుటకు — వా. కొన్ని ప్రతులు.

289 1. పొరయకుండ — గి.చ.ద.శ.ప.

290 1. పాపిష్ఠి — య.ర.వ కొన్ని ప్రతులు. 2 రంబుజనుల — కొన్ని ప్రతులు.

291 1. గూరలు — ఐ. 2. గడుతృప్తుఁడై — ర.ల.స.

∴ భీముడు బకాసురునిఁ జంపఁబోవుట :—

సం. 1-151-1

- 292 వ. ఇట్లు భీమసేనుం డిష్టా¹న్నోపభోగంబునం దృప్తుండయి భజ్యాన్నపూర్ణం బయిన శకటంబు నెక్కి దక్షిణాభిముఖుండయి బకాసురుండున్న ²చోటికిం జని యార్ద్రాశుష్క శేబరదుర్గంధనిందితంబయిన బకస్థానంబు డాయక యెడ³గలిగి యమునాతీరంబున శకటంబు నిలిపి యారక్కసుం బిలుచుచు ⁴వానివచ్చునంతకు మిన్నకుండనేల యని ⁵కాళ్ళు సేతులుఁ గడిగికొని యాచమించి యాశకటంబు⁶పయి కూడుగుడుచుచుండె నట బకాసురుండును.
- 293 ఆ. ప్రొద్దునేడు పెద్దవోయె నిత్యము నిట, తెచ్చియిచ్చు బలియుఁ దెచ్చి యీఁగ నొల్ల కెలుఁగు లిచ్చుచున్నవాఁ డమ్మను, జాధముండు మెచ్చఁడయ్యె ¹ననుచు.
- 294 ఆ. అలిగి యాడుగఱచి యాఁకటి¹పెలుచన, నిలువనోప కసుర నింగిదాఁకఁ ²బెఱిగి యరుగుదెంచె భీమరూపంబుతో, నుగ్రభంగి భీముఁ డున్న³దెనకు
- 295 సీ. చనుదెంచి ముందటశకటంబువైనుండి యోడక కుడుచుచునున్న భీము దవ్వులఁ జూచి నిత్యము నాకు నియమించికొని వచ్చుకూడేల కుడిచె దీపు గడుఁగ్రొవ్వి రేకచక్రంబునవారల కేనింతయెల్లి¹ద మేలయైతి నని డాయవచ్చి యయ్యనిలనందను ²వీపుఁబిడికిటఁ బొడిచిన బెదర కసుర
- 292 1. న్న భోజనంబునం — ఖ.చ జ.భాసం వీ.శ.ప. 2. చక్కటికిం — ఆ.బ.జ. 3. గలుగ — బ.ట.ట.ద.వీ.శ.ప. 4. వాడువచ్చునంతకు — వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 5. కాళ్ళసేతులు — గి.చ.ద.వీ.శ.ప.; కాళ్ళు గడిగికొని — భాసం శ; కాళ్ళ మొగము — వా కొన్ని ప్రతులు. 6. నందున్న — వీ. కొన్ని ప్రతులు.
- 293 1. నన్ను — ఆ.బా.ఖ.జ.
- 294 1. పెల్లన — ఆ.బ.బ.ల. 2. బెఱిగి — గి.శ.ప.; శకటరేఫముతో నున్న రూపము. 3. యెడకు — పెక్కు ప్రతులు.
- 295 1. దంబెలవైతి — ఆ.క.ఖ.ల. 2. వీపు — గి. పెక్కు ప్రతులు, అర్థానుస్వారముతో — వా.

ఆ. వలను సూడ కొండువగవక యెప్పటి,యట్ల కుడుచుచున్న నలిగి బకుఁడు
వీని ³బాగు సూడ ⁴వేటంచు డాసిన, తరువుఁ బెఱికికొనుచుఁ ⁵దాఁకుదెంచె.

296 వ అంతకు ముందఱ భీమసేనుం డంతకూడునుం గుడిచి యనంతబలసమే
తుండై ¹యంతకాకారంబున మల్లసఱచుకొని యార్పుచు.

297 ఉ. ఇంచుకయేని పాపమున కెన్నఁడు రోయక ¹యెల్లవారి బా
ధించి మనుష్యమాంసములు దించును గ్రొవ్వితి వానినెల్లఁ గ్ర
క్కించెద నీమదాంధ్య ముడిగించెద నిప్పుడ కాలుప్రోలి కే
గించెదఁ జక్కనై ²నిలుము గిట్టి రణంబున రాక్షసాధమా.

—: భీమసేనుఁడు బకాసురుం జంపుట :—

సం. 1-151-15

298 వ. అనుచు సమీరణసుతుండు దనసమీపంబున నున్న విశాలసాలవృక్షంబు
వెఱికికొని రక్కసుపై వైచిఁగ వాఁడును దనచేతివృక్షంబున దాని
భగ్నంబుఁ జేసె నిట్టిరువురు నొక్కవడి వృక్షయుద్ధంబు¹సేసి యాసన్న
మహీరుహంబులు ²సమసిన మల్లయుద్ధసన్నద్ధులై.

299 చ. పరువడి నొండొరుం ¹బెనఁగి పట్టుచుఁ ద్రోచుచు నీడ్చుచుం బర
స్పరజయకాంతులైన బకపాండవవీరుల పాదఘట్టన²
ధరణితలంబు గ్రక్కదలఁ దన్నికటద్రుమవల్లులెల్ల ³జ
ర్జరితము లయ్యె నిష్ఠురవిశాలశిలల్ నులుమయ్యె నయ్యెడన్.

లేని రూపము ; పింపు—ఓ.త. 3. బాస — పెక్కుప్రతులు ; లావు—బ ; భంగి—
బా. 4. వెఱగంచు—ఐ.జ.బ.ల. 5. డాయవచ్చె—అ గ్గి.చ.జ.ద.బ.భాసం.శ.మ.

296 1. యంత్యకాలాంతకుండునుంబోతె — గ్గి.చ.ద.పి.శ.మ.

297 1. విప్రకోటి — అ. 2 నిలువు మిట్టిరణంబున — మ.య. (ఇంచుకాగమయతి)
నిలుము కిట్టి — ఓ.ఖ.త.

298 1. సేసి యెల్లక మల్లయుద్ధ — ఆ.ఎ.బ. 2. సమయుటయు — గ్గి.చ.పి.శ.మ.

299 1. బెనచి — ఆ.ట ; బెఱచి — అ.చ పి.శ.మ ; దిగిచి — స. 2. జర్జరితము — గి.
శ.మ — పెక్కు ప్రతులు.

- 300 ఉ. ఇద్దఱ హుంకృతిధ్వనులు నిద్దఱ భూరిభుజారవంబు న
య్యిద్దఱ ముష్టిఘాతజని¹తేరితదారుణనిస్వనంబు న
య్యిద్దఱ పాద²ఘట్టితమహీరవము³ విని చూపఁజెల్లనుం
దద్దయు భీతి నచ్చటికిఁ దారెడగల్గఁగఁ జాటి రొక్క⁴డై .
- 301 వ. ఇట్లు భీమబకాసురు లాసురంబునం బెనంగి మల్లయుద్ధంబు సేయునెడ.
- 302 క. కడఁగి వృకోదరుఁ డసురం,¹బడఁగా ధరవైచి వామపాదంబునఁ జే
డ్పడ వాని తొమ్ముఁదాఁచెం, గడుకొని యసురయును లేచి కడు
నుద్దతుడై .
- 303 క. అనిలసుతుఁ బట్టికొని పెల్చున త్రోచి కడంగి ¹కనకశైలనికుంజం
బును బోని వానివడముఁ, దన దృఢతరముష్టిఁ బొడిచెఁ దద్దయు
నలుకన్ .
- 304 వ. భీముఁడును ¹వాని²హీనసత్త్వంగా ³నెఱింగి సురహస్తిహస్తానుకారంబు
లైన సవ్యదక్షిణహస్తంబుల నమ్మునుజకుంటకుటికంతప్రదేశంబులు వట్టి
కొని.
- 305 ఉ. దారుణ¹జానుదండమున దండధరప్రతిముండు భీకరా
కారుఁడు వానిపీపు విలుగం బొడిచెం బిశిఃంబుతో నవ
ద్వారములన్ మహారుధిరధారలు ²బోరున³నొల్కి మాంసపం
కారుణవారి⁴ఘోరోసదులై పలువ⁵ విపినాంతరంబునన్ .
- 300 1. తేరితదారుణ — పెక్కు ప్రతులు ; జనితేర్థభయంకర — వా. కొన్నిప్రతులు
2. ఘట్టనమహీ — పెక్కు ప్రతులు. 3. టై — కొన్ని ప్రతులు ; టన్—మ
- 302 1. బడఁగా ధరవైచి—భాసం. స ; బడఁగవడిన్ వైచి — వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 303 1. శైలోఁద్రాయంబునుంబోని—మ. ఇచ్చటి మూలము 'వ్యాత్రాననేనఘోరేణ
లంబజిహ్వేన రక్షసా తేనాభిద్రుత్యభీమేన భీమోమూర్ధ్ని సమాహతః'.
- 304 1. వాని పోటునంజేసిహీన—స. 2. హీనబలుంగా — అ.బా. 3. నెరింగి యలిగి —
కొన్ని ప్రతులు.
- 305 1. జాహు—ఆ ఊ.ట. 2. బోరున—కా, భోరున — ఓ.ఖ గి.ద.య.ర. 3.
నొల్కి — చ.ద ర ల పి శ ష ; యొల్కి — అ.ఆ.బు.ఖ.త.ప.బ.య. 4. పూర
నదులై — భాసం. పి శ.ష. కొన్ని ప్రతులు 5. నదియై — య.ర

306 వ. ఇట్లు బకాసురుండు భీముచేత ¹నిహతుండయి ²విగతజీవితం డగుచుండి
యటచిన నమ్మహాధ్వని విని వానిబాంధవులైన రక్కసులు ³పెక్కుండ్రు
పటతెంచిన వారలం జూచి భీముం డిట్లనియె

307 తే. ఇంక నెన్నుండు రక్కసులిద్దురాత్ము, నట్లు మనుజులఁ దినకుండుఁ ¹డడరి
మనుజు
²భక్షణము సేసితిరయేని బకునియట్లు, చత్తురని రక్కసులకెల్లఁ ³జూటె
వివరగ.

308 వ అంత నారాక్షసులు భీశులై భీముచేసిన సమయంబున కొడంబడి నాటం
గోలె నేకచక్రనివాసులరు నువద్రవంబుఁ ¹జేయ నోడిరట్లు భీముండు
బకాసురుం డంపి ²వానిం బంపుట జగద్విదితంబుగాఁ దత్కళేబరం బీడ్చు
కొని వచ్చి నగరద్వారసమీపంబున వైచి యందుల విప్రులకు సంతో
పంబు సేసి నిజనివాసంబునకుం జని తద్యృత్తాంతం బంతయుఁ దల్లికి సహా
దరులకుం జెప్పియున్నంత.

309 ఉ. పీఠాక మంత్రసిద్ధుఁడగువిప్రుఁ డసాధ్యబలున్ బకాసురుఁ
నేఁడనిఁ జంపె¹ టై యితనిం జని చూతమ యంచుఁ జెచ్చెగం
బోడిగ ²వేత్రికియమున భూసురులాదిగ వచ్చి చూచి ర
వా డిమగంటిమిన్ ³వెలయు వాని వృకోదరు నెల్ల వారలున్.

306 1. నిహతుండగుచుండి యటచిన - గ₁.చ.ద పి.శ.ప. 2. విగత జీవితం డగుచు
నటచిన - ర. 3. పెక్కుండ్రు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

307 1. నదియు - గ₁.చ.త.ద.మ.ర.శ.ప. ; డనియు - అ.బ.ట. 2. భక్షణము సేసి
రేనియు - స, భక్షణంబు సేసితిరేని బకునియట్లు - ఐ.బ.గ₁.చ.డ.ద.భాసం.శ.ప. ;
భక్షణము సేసితిరి యేని-బు.య. 3. జూటిచెప్పె-అ.గ₁.చ.ద.భాసం.మ.పి.శ.ప.

308 1. జేయకుండుదుర(రి)య్లు - గ₁.చ.డ.త.భాసం. పి.శ.ప. 2. వానిం బంపుట
జగద్విదితంబుగా - పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

309 1. నట్టియ(య)ితనింజని-అ.బు.ఐ.ఖ.గ₁.శ.ప. ; నట్టై ఘను నీతని చూతమయంచు-
న. (ఈ పాఠమున నఖండ యతి) 2. వేత్రికియము అనునది యేకచక్రాపురము
నకు సంబంధించు భారత కూలంకషమున నిట్లున్నది. వేత్రికియమున - ఏక
చక్రాపురమున అద్యప్రభృతి స్వవ్యంతరే వేత్రికియ నివాసినఁ నేకచక్రమున-గ₁.
భాసం.పి.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు. 3. వెలుగువాని - పెక్కు ప్రతులు

- 310 క. అని యిట్లు పాండునృపనం, దనులచరిత్రంబు నెప్పెఁ దా వై శంపా
యనుఁడు ¹జనమేజయునకుని, జనవినుతచరిత్రపాత్ర²సౌజన్యనిధి.

—: అష్టాసాంతము :—

- 311 క. ¹మలహరినాథ విలస, చృశుకృకులతిలక రాజనర్వజ్ఞ రిపు
ప్రలయప్రతాప పరస్థప, లలనానకమలహరిణలాంఛనమూర్తి.

- 312 మానిని. ప్రణమదఖిలధాత్రిపాలకాలోలచూడా
మణిగణ¹కిరణశ్రీ²మండితాంఘ్రినరేంద్రా
గ్రణి నిఖిలమహీరజామణి రాజనారా
యణ విమలమతీ శీతాంశువంశ³ప్రకాశి.

313

గ ద్వ ము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునం
దాదిపర్వంబునం గుమారాస్త్ర¹విద్యాసందర్శనంబును ద్రుపదగ్రహణ
మోక్షణంబును దుర్యోధనుదుర్మంత్రంబును వారణావత
యాత్రయు జతుగృహదాహంబును విదురోపదిష్టద్వారంబునం
బాండవాపక్రమణంబును హిడింబువధయును హిడింబా
వివాహంబును వ్యాససందర్శనంబును ఘటోత్కచ
సంభవంబును విప్రగృహంబున నజ్ఞాతచర్యయును
బకాసురవధయును నన్నది

ష ష్ఠా శ్వా స ము.

- 310 1. జనమేజయునకున్ — మ ల ; జనమేజయునకును — అ.ద శ.వ. 2. సౌజన్యన
కుఁ—మ.య.
- 311 1. మలయహరినాథ—అ.ల.స ; మలహరనాథా—చ.ద.వీ.శ.ష ; మలహరినాథా—
భాసం ; మలహరిసనాథ — న ; కలుషహరినాథా—య.
- 312 1. నికర — బ.ర. 2. మంజుతాంఘ్రి — ల 3. ప్రదీపా - ర ; ప్రకాశా—ఉ.
క.జ.ట.త.య.స.
- 313 1. విద్యా — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. నంబును గర్హార్జునుల పరస్పర క్రోధం
బును — కొన్ని ప్రతులు.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

ఆదిపర్వము - సప్తమాశ్వాసము

- 1 శ్రీరాజరాజ వీర, శ్రీరమణీరమ్యగంధసింధురహయ¹శి
జ్ఞా²రూఢిదక్ష దక్ష³మ, భారిదయాలబ్ధసుస్థిరైశ్వర్యపదా.

—: ధృష్టద్యుష్టు ద్రౌపదుల యుత్పత్తివృత్తాంతము :-

సం. 1-1531-1

- 2 వ. అక్కఱకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం ¹జెప్పెనట్లు పాండవులు విప్రవేషం
బున నేకచక్రపురంబునందు వేదాధ్యయనంబు సేయుచు విప్రగృహంబు²న
నున్న కొన్నిదినంబులకు నొక్కజాహ్నుండు ద్రుపదుపురంబున³నుండి ⁴చను
దెంచి విశ్రమార్థియైన నాగృహస్థుండు వాని నఞ్ఞాగతపూజల సంతుష్టుండేసి
యున్నంతఁ గుంతీదేవి గొడుకులుం దాను నవ్విపు నతిప్రీతి నుపాసించి
యయ్యా ⁵మీరలెందుండి ⁷వచ్చితి రేదేశంబులు రమ్యంబు లెందులరాజులు
గుణోపంతులని యడిగిన నవ్విపుం డిట్లనియె.

- 3 చ. సొల¹యక యెల్లదేశములుఁ జూచితి నందుఁ బ్రసిద్దులైన రా
జుల సుచరిత్రసంపదలుఁ జూచితి నాద్రుపదేశుదేశముం
²బొలుపున నొందుదేశములు ³బోలగ నెవ్వియు లేవు సద్గుణం
బులఁ ⁴బరులెవ్వరు⁵ ద్రుపదుఁ బోలగ లేరు ధరాతలంబునన్.

1. రజా—అ.బు. 2. రూఢి—ఓ.పి; రూఢ—వా. పెక్కుప్రతులు. 3. మఘారి—ఉ.ఖ

- 2 1. జెప్పి — య.ర.ల. కొన్ని ప్రతులు. 2. న సుఖమున్నం గొన్ని — చ.ద.
భా.సం.పి.శ.ప. 3. నుండి తీర్థయాత్రాపరుండై — ఖ. 4. చనుదెంచి —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. భక్తి — కొన్ని ప్రతులు. 6. మీరలు — పెక్కు.
ప్రతులలో లేదు. 7. వచ్చితిరి యేదేశంబులు—చ.ద.శ.ప. 8. గరిష్ఠులని—అ.ఈ.గ.

- 3 1. వక — భా.కూ.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు. 2. బొలుపుగ — పెక్కు ప్రతులు;
బొలయగ — ఐ. 3. బోలగ — ఆ.ఉ.ఓ.జ.డ.య.ర. 4. బరులె — భా.సం.
వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; నృపులె — య; పరులె — గ్గి.చ.ద.పి.శ.ప.

4 వ. అద్రుపదుండు దనకూఁతు నగ్నికుండ సముద్భవయైన చాని నయోనిజ నగణ్య పుణ్యలావణ్యగుణసమన్విత¹నురూపుడైన రాజపుత్తు²రకు వివాహంబు సేయంగానక స్వయంవరంబు రచించుచున్నవాఁ డనినం గుంతియు ధర్మ తనయుండును విస్మితులై ²యదియేమి ³కారణంబున నయోనిజయయ్యె నక్కన్య నెవ్విధంబున ⁴ద్రుపదుండు వడసె దీని నవిస్తరంబుగాఁ జెప్పు⁵మనిన నవ్విప్రుండు వారల కిట్లనియె.

5 నీ. ఆది భరద్వాజుఁడను మునికలశంబునం దుద్భ¹వించిన యశుమూర్తి ద్రోణుండు మఱి ²పుషతున కుద్భవించిన ద్రుపదుండు నొక్కటఁ దొడఁగి యిష్ట సఖులయి వేదముల్ నదివి ధనుర్వేద³మగ్ని వేశుల⁴తోడ ⁵నర్థిగఱచి చని ద్రుపదుండు పాంచాల⁶భూములకు రాజైన భారద్వాజుఁ డతని కడకు

ఆ. నరిగి వానిచేత నవమాని⁷తుండయి, హస్తీపురికి వచ్చి యఖిలకురుకు మారవరులనెల్ల మానుగా ⁸శస్త్రకో⁹, విదులఁ జేసె తోకవిదితయశుఁడు.

6 వ. ఇట్లు దన¹వలన విలువిద్య గఱచిన పాండవకౌరవకుమారులం జూచిద్రోణుండు నా కవమానంబు సేసిన యప్పాంచాలు నోడించి పట్టికొని ²రండిదియ నాకు గురు³దక్షిణ యగునని పంచిన వల్లెయని యందఱు నాద్రుప⁴దుపయింబోయి వానిచేత ⁵నిర్జితులయిన నర్జునుండు ద్రుపదుతోడ మహాయుద్ధంబు సేసి వానిం బట్టికొనివచ్చి ద్రోణున కొప్పించిన నతండును.

4 1. నఖిమతంబైన , నఖిమతుండైన — పారాంతరములు 2. యది — పెక్కు ప్రతులు. 3. గారణమున — య.ర.స.శ₁; కారణంబక్కన్యయయోనిజ — గి.చ.ద. వీ.శ.ష; కారణంబయోనిజయయ్యె — అ.ఉ.గ. 4. ద్రుపదుండుబడసె — అ.బ.గ. 5. మని యడిగిన — పెక్కు ప్రతులు.

5 1. విల్లిన — ఖ.గి.చ.వీ.శ.ష; వంబైన — గ.ద.బ. 2. పుషదున — అ.ఆ.ఉ.ప. గి.చ.ద.ర.శ.ష. 3. మగ్నిదేవ్యులతోడ — గి.చ.భా.పం.శ.ష; మగ్నివైశ్యుల తోడ — తా.శ.పత్రప్రతులు. 4. చేత — ఉ.బౌ.ఖ.త. 5. నభ్యసించి — ఉ.ఖ.గి.చ.ద.వీ.శ.ష. 6. భూమికిని — న.య. 7. తాత్పుడై — పెక్కు ప్రతులు. 8. శస్త్రాస్త్రవిదుల — పెక్కు ప్రతులు.

6 1. చేత—ఉ.బ. 2. రండిదియ నాకు—పెక్కుప్రతులు. 3. దక్షిణకాయని పం(పని)చిన—పెక్కు ప్రతులు. 4. దుపురంబునకు బోయి — కొన్ని ప్రతులు; దుపురంబువయిం బోయి — కొన్ని ప్రతులు. 5. పరాశితులైన — బౌ; ద్రుపదునిచే నిర్జితులైన వారు కౌరవులని పూర్వఃపద 1-6-76.

- 7 అ. ఉల్లసంబు లాడి యోడ¹కుపొమ్మని, ద్రుపదు విడిచిపుచ్చె ద్రోణుచేత
నట్లు విడువఁబడి ²తదవమాసతప్తుడై, పృష³తనందనుండు పెద్దయలిగి.
- 8 వ. రణసంగంబున ద్రోణు వధియించునట్టి కొడుకును నర్జునునకు చేవియగునట్టి
కూతునుం బడయుదునని బ్రహ్మవిదులయిన శ్రాహ్మణుల నివాసంబులకుం
జని నిత్యంబును శ్రాహ్మణోపాస్తి సేయుచు నొక్కనాఁడు గంగాకూలంబు
నందు వానప్రస్థపృత్తినున్న యాతోపయాజులనువారి నిర్ద~~తి~~ ననవర¹త
వ్రతవ్యాసక్తులం గాశ్యపగోత్రులం గని వారికి నమస్కరించి యందుఁ
²గొండుక యయ్యును దళ³మహిమ నెవ్వరికంటెఁ బెద్దయైనవాని నుప
యాజు నుపాసించి యిట్లనియె.
- 9 క. మునినాథ నాకు సత్పుత, జనసంబగు నట్టిక్రతువు సద్విధిఁ గావిం
చినఁ గృతకృత్యుడ నగుదుం, గొనుమిచ్చెద నీకులక్ష ¹గోధేనువులన్.
- 10 వ. అనిన నుపయాజుం డేనిట్టి ఫలంబు నపే¹క్షింప నెవ్వరే²ని ఫలార్థులగుదు
³రందుల కేగుమనిన ద్రుపదుండు వెండియు వానిన యొక్కసంవత్సరం
బారాధించిన నమ్ముని వాని కిట్లనియె.
- 11 తే. ¹అనఘచరితుఁడు మాయన్న ²వనములోనఁ, జనుచు ³నొక్కనాఁడొక్క
పండొనరఁగాంచి
- 7 1. కపొమ్మని - పెక్కు ప్రతులు 2. యు నవమాన - ఉ.దా.వా. 3. దనంద
నుండు - పెక్కు ప్రతులు.
- 8 1. తవేదవ్రత వ్యాసక్తులం - ర; తవ్రతాసక్తులం - భాసం.పి.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు.
2. కొండిక - చ.శ.ష; వయస్సున గొండిక యయ్యును - య.
- 9 1. గోధనచయమున్ - అ.ఈ.స; లక్షగోధేనువులన్ అనుసందర్భమున భా.కూ.
చూడఁదగును.
- 10 1. ఊపనోప నెవ్వరేని - పెక్కు ప్రతులు. 2. నియు - క.ఖ.డ. 3. రు వారల
కడకు నరుగు మనిన - చ.ద.పి.శ.ష; రువారి (వారల) పాలికరుగుమనిన - కొన్ని
ప్రతులు.
- 11 1. అలఘు - ఊ.డ. 2. యడవి - ఊ. ఈ పారమున పద్యమునందంతట నున్న
ప్రాసయతి నియమము తప్పినది. 3. నొకనాడు నొకపండు నొనరగాంచి - య;

కొనియె ⁴శుచియగు శుచియుఁగాదని యెఱుంగఁబడని భూమి
⁵తలంబుపైఁ బడినదాని.

12 వ. ¹ఫలాస్థి యయినవాఁడు తత్ఫలానుబంధంబు లయిన దోషంబులు ²పరికింపండు
 గావున నమ్మునివరుండు ³నీకభిమతంబు సేయుంబొమ్మనిన ద్రుపదుం డరిగి
⁴సంహితాధ్యయ⁵నాది పంచమహాయజ్ఞంబులు సేయుచు శిలోంఛవృత్తి
⁶భైక్ష⁷సంపాదితకుటుంబ⁸భారుండై ఘోరతపోవృత్తినున్న యాజుంగని
 నమస్కరించి యిట్లనియె.

13 క. మునినాథ నాకు సత్సృత, జననంబగునట్టి క్రతువు సద్విధిఁ ¹గావిం
 చినఁ గృతకృత్యుడ నగుదుం, గొనుమిచ్చెద నీకు లక్ష²గోధేనువులన్.

14 వ. ¹అని ప్రార్థించి వెండియు నాద్రుపదుండు యాజున కిట్లనియె.

15 క. ¹భారతవంశాచార్యుఁడు, భారద్వాజుండు నాకపాయము సేసెన్
 ఘోరాజి నతని నోర్పు న, పార ²పరాక్రముసుపుత్రుఁ బడయఁగ³వలయున్.

నొక్కనా డొకఫల మొనరగాంచి — ఊ. 4. శుచియిది యానుగాదని యెఱుంగఁ
 బడని — గి. ద. భాసం. పీ. శ. ప. 5. తలంబున — ఆ. క. ఖ. జ. ట. ల.

12 1. ఫలానుబుద్ధియైనవాడు — య. 2. పరిహరింపడు — ఔ. క. ట. త. ర. ల.
 3. నీయభిమతంబు — భాసం. వా. పీ. శ. ప. శ. 4. సంతతా — ఉ. ఖ. న. య. 5. నాగ్ని
 హోత్రాదులయిన — వా. కొన్ని ప్రతులు 6. భైక్ష ఫలాశన సంభావిత కుటుంబా
 భారుండై — ల. న. 7. సంచారిత — కొన్ని ప్రతులు ; సంపాదిత — భాసం. ల ;
 సంధారిత — వా. కొన్ని ప్రతులు. 8. భారియై — ఔ. జ.

13 1. సేయించిన — ఔ. మూలమునందు ద్రుపదుఁడు యాజునితో — 'అయుతాని
 దదామ్యుష్టే గవాం యాజయమాంవిభో, ద్రోణవై రాగ సంతప్తమ్, ప్రహ్లాదయితమర్హః
 ఇచట సం. మూ. చూ. అని పలికినట్లుకలదు. చిత్రశాల ప్రతిపుట 278. 'మునినాథ నాకు'
 అనునీ పద్యమువెనుక (అనగా 7—9 లో) నున్నట్టిదే. ఇట్లు సందర్భాను సారముగా
 నొకపద్యమే— ఒకటికన్న నెక్కువ పర్యాయములు వాడుట నన్నయకు పరిపాటియే
 ఇది పెక్కుప్రతులలో నిట్లే కానవచ్చుచున్నది. కాని 'య' ప్రతియందు ఈ పద్యమును
 దీనితరువాతి వచనమును విడువఁబడినవి. 2. గోధనచయమున్ — అ. ప. ల.

14 1. ఈ వచనము పెక్కు ప్రతులలో కానరాదు.

15 1. కౌరవ వంశాచార్యుడు — వ. 2. పరాక్రముని సుతుని — ఆ. ఔ. వ ; పరాక్ర
 మునిఁ బుత్రు — ఆనం. గణ. గి. చ. ద. పీ. శ. ప. 3. వలతున్ — ఋ. ఐ. భాసం. న.

- 16 క. ¹పడరన్ని ధనుర్ధరుఁ డె, యెడ నజితుఁడు ²గాన వాని హీనుంగాఁ జేయుఁడు నాకుఁ జతుర్వర్గము, వడయుట యని వృషతసుతుఁడు ప్రార్థించె మునిన్.
- 17 వ. ¹అయ్యాజుండును యాజకత్వంబున కొడంబడి నీకొప్పెకిం దగిన యట్టి కొడుకునుం గూఁతురుం బుట్టుదు రోడకుండుమని యజ్ఞోపకరణద్రవ్యంబులు సమకట్టికొని యథావిధి నుపయాజుండు ²సహాయుండుగా సౌత్రామణి యయిన కోకిలాదేవి ³పత్నిగా ⁴ద్రుపదుం బుత్రకామేష్టి నేయించిన ⁵నందు మంత్రాహుతులం దృప్తుండయిన ⁶యగ్ని దేవువలన.
- 18 క. జ్వాలాభీణంగుఁడు కర,వాల బృహచ్చాపధరుఁడు వరవర్మ కిరీటాలంకారుఁడు వహ్నియ, పోలె రథారూఢుఁడొక్క ¹పుత్రుఁడు పుట్టెన్.
- 19 వ. ¹మఱియు.
- 20 తరలము. కులపవిద్రసితేతరోత్పలకోమలామలవర్ణ యుత్పలసుగంధి లసన్మహోత్పలపత్త్ర¹నేత్ర²యరాళకుం తలవిభాసిని దివ్యతేజముఁదాల్చి యొక్క కుమారి దజ్జలన³కుండమునందుఁ బుట్టెఁ బ్రసన్నమూర్తి ⁴ముదంబుతోన్.
- 16 1. కడుగర్వ—కొన్ని ప్రతులు. 2. గాని — ఉ.తా.భ.డ.య.
- 17 1. మరియు (పాండవమధ్యవసందైన) యర్జునునకు దేవియయ్యెడు (ఇచ్చునట్టి) కూతురు పుట్టవలయుననిన (బడయవలయుననిన) యాజుండు సహాయుండుగా — న. బ. 2. హోపిగా — య 3. ధర్మపత్నిగా — ఊ.ట.డ.ప.య.ర. 4. ద్రుపదుం బుత్ర కామేష్టి నేయించిన — అ.ఈ ఉ.గ.ట.ర ; ద్రుపదుండు పుత్రకామేష్టి చేసిన — భాసం.య. కొన్ని ప్రతులు ; ద్రుపదునకుం బుత్రకామేష్టి నేయించిన — భ.చ.ర.వా. వీ.శ.ప. 5. పందుల — య. 6. యజ్ఞదేవు — భ.య.
- 18 1. పురుషుడు పుట్టెన్ — వ.
- 19 1. ఇది కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
- 20 1. నేత్ర—పెక్కు ప్రతులు. 2. మదాలి (శి) కుంతల — పెక్కు ప్రతులు. 3. కుండము లోన — వ 4. ముదంబునన్ — ఉ.

- 21 వ. ఇట్లు పుట్టి¹నయకొడుక నానం గూఁతునకు ధృష్టద్యుమ్నుండును గృష్ణయు
 ననునామంబు లాకాశవాణి²జనవిదితంబుగా నుచ్చరించె నట్లు ద్రుపదుండు
 లబ్ధిసంతానండు³యి సంతసిల్లి యాజునకు⁴యథోక్త దక్షిణలిచ్చి బ్రాహ్మణు
 లం బూదించి ధృష్టద్యుమ్నుని ధనుర్వేదపారగుం⁵జేయించి యున్నంత
⁶నక్కన్య యిపుడు⁷వివాహసమయ ప్రాప్తయయిన.

—: ద్రౌపదీవివాహప్రయత్నము :-

ఆమూలము.

- 22 ఉ. మానితులై న పాండవకుమారులుఁ గుంతియు లక్కయింట ను
 గ్రానలదగ్ధులైరని ధరామరముఖ్యులెఱింగి చెప్పఁగా
 నానరనాయకుండు విని యాతతతోకమహానలజ్వల
 వ్యాసనుఁడయ్యె¹బంధుజనమంత్రిపురోహిత²విప్రసన్నిధిన్.

- 23 వ. ¹మఱియును.

- 24 సీ. ఇంద్రసమానున కిందీవరశ్యామసుందరాంగున క్రింద నందనునకు
 దేవిగాఁ బ్రీతితో దీని నీఁగాంచితి నని యున్నచో విధాతృనకు నిట్లు
 పాడియె విఘ్న మాపాదించ ¹నమ్మహాధ్వరమునఁ ²బుట్టిన సరసిజాక్షి
 నేనెట్టు³లోరులకు నీనేర్తు నని దుఃఖ⁴పరవశుఁడయి యున్న ధరణిపతికిఁ

ఆ. దత్పురోహితుండు దానిట్టులనియె న,పాండవులను గుఱించి బహు⁵విధంబు
 లగు⁶నిమిత్తములు నయంబునఁ జూచితి,నెగ్గులేదు వారికెల్ల లగ్గు.

- 21 1. న యక్కొడుకు—భాసం; న కొడుకు—వా. పెక్కుప్రతులు. 2. జగద్విదితంబుగా —
 అ.ఆ.ఉ.బ.ఖ.గ.త.మ.ల; జనవినుతంబుగా—భా.సం.వా.ళ. 3. పంతోసిల్లి—ల. కొన్ని
 ప్రతులు 4. యథోచిత—కా.క.త.య 5. జేసి—గ్గి. పెక్కు ప్రతులు 6. కన్యకకు
 నిప్పుడు వివాహ ప్రాయంబైన—ర. 7. వివాహ సమయోచిత — అ.పీ.స; వివాహ
 ప్రాప్త సమయయైన — మ; వివాహ ప్రాప్తయయిన—వా. కొన్ని ప్రతులు.

- 22 1. యి[ని]ష్టజన — ఓ.కా.త బ 2 మిత్ర — ఓ.ఖ.ర.

- 23 1. ఈ వచనము కొన్నింట లేదు.

- 24 1. నిమ్మహా—పెక్కుప్రతులు. 2. బడసిన—ఉ. 3. లోరునకు—మ. 4. పరవశుండైన య
 (త)ద్ధరణి పతికి — పెక్కుప్రతులు. 5. ఫలంబు — పెక్కు ప్రతులు 6. నిమిత్తములును
 ననయంబు—త.మ.

25 వ. ¹తొల్లి దేవేంద్రుండు గొండొకకాలం బద్ధశృంగుడై యుండిన నతనింగానక శచీదేవి ²శోకింపబోయిన నుపశ్రుతింజేసి బృహస్పతి దానికి దేవేంద్రా గమనంబు నెప్పెనని ³వేదంబుల వినబడుం గావున నేను నుపశ్రుతి జూచితి నిది దప్పదు పాండవులు పరలోకగతులు గారు పరమానందంబున నున్న వారు వార⁴లందుండియు నిందులకు వత్తురు నీవును ⁵నుచిత్తుండవయి స్వయంవరం ⁶బిప్పురంబున ఘోషింపం బంపు మిది ⁷కన్యాదానంబునకంటె రాజులకు శాస్త్రు చోదితం బనినం బురోహితువచనంబునం జేసి ⁸యూఱడి ద్రుపదుండు నేటికి ⁹డెబ్బదియేనగు దివసంబునం ¹⁰పాషమాసంబున శుక్ల¹¹పక్షంబున నష్టమియు రోహిణినాడు స్వయంవరంబని ఘోషింపం బంచి.

26 క. ఎవ్వరికిని మోపెట్టను, దివ్యను శక్యంబుగాని దృఢకార్ముకమున్
దత్తవై దినమునఁ దిరిగెడు, ¹నవ్విలసత్కనకమత్స్యయంత్రముఁ జేసెన్.

27 క. ధరణిఁ గల రాజు లెల్లను, ¹బురుడునఁ గాంపిల్వగరమున కరిగెద రొం
డొరులం గడవఁగ నని భూసురవరుడెఱిఁగించెఁ బృథకుతుకభ యెల్లన్.

25 1. అది యెట్లనిన గొల్లి — ఓ 2 శోకింపుచున్న — బా ; శోకించుచున్న — భాసం ల పి ; శోకింప — చ ద.శ.ప. 3. వేదపచనంబుల — వా. కొన్ని ప్రతులు; వేదంబుల — వీ శ.ప. పెక్కు ప్రతులు. 4. లెందుండియైన — ఆ.ఉ.ఓ.జ.య ; లెందుండియేనియు — ఖ చ.ద.న. భాసం శ.ప. 5. స్వప్తచిత్తుండవై — మ. 6. బిప్పు డిప్పురంబున — ల 7. కన్యాదానంబునకంటె — జ ల స ఇచ్చటి మూల మిట్లున్నది స్వయంవరః క్షత్రియాణామ్ కన్యాదానే ప్రదర్శితః. 8. యూరడిల్లి — కొన్ని ప్రతులు 9. డెబ్బదియేనవ — ద న.పి.శ.ప. 10. పాషమాసంబున పంచ మియురోహిణినాడు — చ.పి.పి.శ.ప ; 11. పక్షపంచమి — బా.ఖ ; (1) ఇంద్రుని పృత్యాంశమును బృహస్పతి ఉపగ్రుహించే తెలిసికొనుట మున్నగు సందర్భము భండా ర్కరు ప్రతిలోను, చిత్రశాలా ప్రతిలోను, వానిశ్చ తెలుగు ముద్రణము నందును కాన్పించలేదు పి.పి.యస్. ప్రతియందు కలదు. ఆది — 163 అధ్యాయము 1062 పుట భండార్కరు ప్రతియందు పాదసూచితో దీని ప్రశంస యున్నది. (2) 'పుష్ప్ర మాసేతు రోహిణ్యామ్ శుక్లపక్షే శుభేతిధౌ' దివసైః పంచనక్షత్రాభివ్యతి స్వయంవరః' అని యున్నది. ఆది 163 అధ్యాయం, 1063 పుట. దీనిలో తిథి ప్రశంస లేదు. పుష్ప్రశుద్ధ అష్టమి — భా కూ ఈ వచనము నందలి నేటికి డెబ్బది యేనగు దివసంబునం — నేటికి యనగా ఆశ్వయుజ బహుళ అష్టమినాటికి — 'పర్యా సానేకచక్రాయామిత్సుక్తత్యాత్ భా.కూ.

26 1. నవ్విలసిత కృతకమత్స్య యంత్రము జేసెన్ — ఆ ; బంగారపుచేపను — భా.కూ.

27 1. మురువున — బా.జ.

28 వ. దాని విని పాండునందను లందులకుం ¹బోవనున్నఁ గొడుకుల యభిప్రాయం జెరింగి కుంతి²దేవి యిట్లనియె.

—: పాండవులు పాంచాలపురంబునకు బయలుదేరుట :-

సం. 1-156-2

29 క. కడుఁ బెద్దకాల¹ముండితి, మొడఁబడి ²యిందెంతకాలమున్నను మనక య్యెడు లాభమేమి మఱి యెప్పుడు నుచితమె యెరుల³యిండ్ల పొత్తు⁴న నుండఁ.

30 వ. ¹దక్షిణ ²పాంచాలంబు గరంబు రమ్యంబనియును శాంచాలపతి పరమధార్మి కుండనియును ³వింటిమి మఱి యట్లుంగాక.

31 క. అడుగ¹కయు విప్రవరులకు, నడరఁగ నద్దేశమున గృహస్థులు భక్తిం గుడువఁగఁ జెట్టుదురెప్పుడుఁ, గడుహృద్యములయిన మోదకంబులతోడఁ.

32 వ. అందులకుం ¹బోవుదమనినం గొడుకులెల్ల వల్లెయని మీ²పంచినవిధంబ చేయం గలచారమని యొడంబడి తమయున్న యింటి ³బ్రాహ్మణునకుం జెప్పి వీడ్కొని.

28 1. బోవ సమకట్టియున్న — బౌ న.ర ; బోవనమకట్టిన — ఆ.త.2. దేవి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు

29 1. ముంటిమి యొడబడి — బౌ 2. ఇట్లెంత కాలము — కొన్ని ప్రతులు. 3. యింటిపొత్తున — పెక్కు ప్రతులు ; యిండ్ల పొంతనయుండన్ — క. 4. లనున్నన్ , లమనగన్ — అనియు పాఠములు.

30 1. మూలమునందు పాంచాలమనియె కలదు. 2. పాంచాల చేశంబులు కరంబు రమ్యంబులనియు — ల.వీ.శ.ష ; కొన్ని ప్రతులు ; పాంచాలంబులు — ర. 3. విందుము — పెక్కు ప్రతులు.

31 1. కయ — ఆ.ఐ.త.బ.భాసం.ష.

32 1. బోదమని — పెక్కు ప్రతులు. 2. యానతిచ్చిన — కొన్ని ప్రతులు. 3. బ్రాహ్మణున కొడంబడం జెప్పి — స.

—: పాండవులు ద్రుపదుపురంబున కరుగుచు వ్యాసమహర్షిం గనుట :-

సం. 1-157-1

- 33 చ. ఉరుసరసీవనంబులు మహోగ్రనగంబులు నేలులున్ సుదు
స్తరవిపినంబులుం గడచి ధన్యులు పాండుకుమారకుల్ నిరం
తరగతి ¹నేగుచుం గనిరి ధర్మసమేతుఁ బితామహుం నమో
హరు హరిమూర్తి నార్తిహరు నాదిమునీంద్రుఁ బరాశరాశ్రుజన్.
- 34 వ. కని ¹వినయమ్మున నమ్మునీంద్రునకు నగదలు ²నమస్కారంబు సేసినవారలం
జూచి కరుణారసపూరితాంతఃకరణుండయి వ్యాసభట్టారకుం డిట్లనియె.
- 35 క. ధర్మసుతుఁ డున్నచోటను, ధర్మపునకు హోనిగలచె ధారుణీనై నక
¹ధర్మవతాత్పర్యముగా, నిర్మలమతి ²నెగడునది వినీతాత్ములరై.
- 36 సీ. తానొక్కమునికన్య దనకర్మవశమునఁ బతిఁ బడయంగ నోపక ¹యృపేత
దౌర్భాగ్యయై ఘోరతప²మొనరించిన దానికి శివుఁడు ప్రత్యక్ష³మయ్యు
వేడుము వరమన్న వేడ్కతోఁ బతిదానమని యేనుమాలులయ్యబల ⁴వేడె
⁵నట్లేని నీకు దేహాంతరంబునఁ బతులగుదు రేవురు పరమార్థమనియు
- అ. హరుఁడు కరుణనిచ్చె నదియిట్లు పాంచాల,పతికిఁ గృష్ణయశఁగఁ బంకజాక్షి
యుద్ధోవిల్లి పెరుఁగుచున్నది తత్స్వయం,వరము సేయుచున్నవాడు ⁷నేడు.
- 33 1. నేగుచుం — అరసున్న లేని రూపము గి₁.
- 34 1. వినయమ్మున — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2. నమస్కరించి కృతాంజలులై
యున్న వారలం జూచి — ఐ.స.
- 35 1. ధర్మవై — అ.ఖ.గి చ ద.పి.శ.ప ; ధర్మపు — కొన్ని ప్రతులు. 2 నుండు
నది — కొన్ని ప్రతులు.
- 36 1 యృపేత — గి.పి.శ ప. పెక్కు ప్రతులు 2. మొప్పజేసిన — స. కి. మయ్యె,
మగుచు — పాతాంతరములు 4. వేడె, పలికె — పాతాంతరములు.
5. నట్లేన నీకు — ఖ.జ.ర. 6. విల్లె — వా కొన్ని ప్రతులు ; విల్లి — పెక్కు ప్రతులు.
7. నేడు — అ.న వ ; వాడు — వా. కొన్ని ప్రతులు.

37 వ. మీరు ద్రుపదుపురంబు¹కుం జక్క నమగునది యందు మీకు లగ్గగునని చెప్పి కృష్ణద్యైపాయనుం డరిగినఁ జాండునందనులు జననీసహితం బనవరతంబు రాత్రులుం బగళ్లును బయనంబు ²వోవువారొక్కనాఁడర్థ³రాత్రంబున గంగ యందు సోమ⁴శ్రవంబను తీర్థంబున స్నానార్థమై యర్జునుండు ప్రకాశార్థంబును రక్షణార్థంబునుం గా నొక్కకొఱవి నేతఁ బట్టుకొని ముందఁబోవ నందఱు నరుగునెడ సంగారపర్వుడను గంధర్వుం డంగనాసహితంబు గంగకు నంత ప్రొద్దు జలక్రీడార్థంబు వచ్చినవాఁ డప్పాండవుల సాదర్థ్యని విని యలిగి విల్లుగొని గుణధ్వనిం జేసి వారికిట్లనియె.

38 క. ఇల నర్థరాత్ర¹మును సంధ్యలు రెండును ²భూతయక్షదానవ ³గంధర్వులు గ్రుమ్మరియెడు ప్రొద్దులు, వెలయఁగ నిందవనివరులు వెఱుతురు నడవన్.

∴ అరునుఁ డంగారపర్వుని జయించుట ∴

సం. 1-158-9

39 వ. ఇవ్వేళ¹లయందుఁ గ్రుమ్మరియెడువారి నెంత బలవంతులనై నను రాజుల నయినను నిగ్రహింతుము నన్ను డాయ²కుం డెడగలిగి పొం డేనంగారపర్వుడను గంధర్వుండఁ గు³జేరుసఖుండ నెప్పుడు నిందు విహరించుచుండుడు నన్నెఱుంగరె⁴యివ్వనంబును గంగాతీరగబును నంగారపర్థంబులునా జగద్విదితంబులు దీని మానవులు సొరనోడును రనిన వాని కర్జునుం డిట్లనియె.

37 1. కు నరుగు—వా. కొన్నిప్రతులు ; కుం జక్కనరుగు—చ ద. పి శ ప 2. సేయువారు—కొన్ని ప్రతులు. 3. రాత్రి—జి. ఖ. న. ప ల ; రాత్ర సమయంబున—జా. గ ; రాత్రము నప్పుడు—ర. 4. శ్రవసంబను, శ్రవస్సను—అనియూహములు. 5. టంబోవ—కొన్నిప్రతులు. 6. సహితంజై—పెక్కుప్రతులు. 7. నంత ప్రొద్దు — చ ద శ. ప. ప్రతులలో లేదు

38 1. ములు — ఖ. గ. ట. భా. కూ య 2. భూరి — ర. 3. గంధర్వులు గ్రుమ్మరియెడు—పెక్కు ప్రతులు, గంధర్వుల గ్రుమ్మరియెడు ∴ భావం. వా. శ

39 1. లగ్రుమ్మరియెడు — ఒ ఖ. డ. ద. ప. పి. శ. ప 2 కుం డేనంగారపర్థంబుడను — పెక్కు ప్రతులు. 3. రసఖండ — భాసం కొన్ని ప్రతులు, చూడునీసఖనంచు — నన్నయ (5-203) 4. యివ్వనంబున గంగయు నంగారపర్థయును చేరిన జగద్విదితంబు — శ. ప పెక్కుప్రతులు; ఇచ్చట మూలమిట్లున్నది. 'అంగారపర్థ మి త్యేవంభ్యాతంచేదంచనంబు'

40 క. నడు¹రేయి సంధ్యలందును, నడవంగ నోడుదు రశక్తనరు లొరులు భయం
నడుదు²మె యేమెయ్యెడ నె,ప్పుడు ³నడతుమ యధికశక్తి పురుషుల
మగుటక.

41 క. అడవులు నేటులు ¹నవి నీ, ²పడసినయవి ³యట్టై పుణ్య భాగీరథి యి
ప్పుడమిఁ గల ⁴బనులకెల్లను, నెడవక సేవ్యంబ ⁵కాక⁶యిదినియదియే.

42 నీ. ప్రామవతోత్తుంగ ¹హేమశృంగంబున నుండి భూమికి వచ్చియుదధిఁ ²గూడె
గంగనా ³మూడుదెలుగుల నది చు మందాకిని నా ⁴సత్పథంబునందు
సురసిద్ధమునివియచ్చు ⁵సేవ్యయయ్యె నోయ్యధమలోకంబున యందు భోగ
వతి యుగ ⁷నొప్పె నున్నతి నిట్లు త్రిభువన పావనీ యైన యిప్పరమ⁹మూర్తి

ఆ. భార్యతీకమకుటబంధబంధురచరా, వాస గంగ నాడ వచ్చి నీవు
వలనదనిగ నుడుగువారము గాము నీవిఘ్న వచనములకు వెఱతు¹⁰మెట్లు.

40 1. రేయి — ఋ.ఓ.చ.చ.బ. 2. రు మేమెయ్యెడ — శ.ష. కొన్ని ప్రతులు;
రె యేమెయ్యెడ — బా.భాసం; ర యేమెయ్యెడ — ర. 3. నడి(డ)చెద మధిక
శక్తి — ఏ.ద.పి.శ.ష.

41 1. నవి — గి. భాసం.నూ. కొన్ని ప్రతులు; నీవని — శ. 2. పడ — ఓ.గి.చ.
ద.భాసం శ.ష.నూ.శ; వడసిన — వా. కొన్ని ప్రతులు; బడసిన — ఆ.ఎ.ఓ.బా.
క.ఖ.గ.బ. 3. యెట్లు — భాసం శ.ష.న. కొన్ని ప్రతులు. 4. వారికెల్లను —
ఓ.గి.చ.ద.భాసం.పి.శ.ష. 5. కాదె — ల. 6. యిదినియదియే — ఉ.ఓ.త.బ.

42 1. ప్రామశృంగ — ఆ.చ.చ.భాసం.పి.శ.ష. 2. గూడి — కొన్ని ప్రతులు.
3. మూడుదెలుగుల — చ.గి.భాసం.పి.శ.ష; పెక్కు ప్రతులు; నేడు దెలు
గుల — వా.త. ఇప్పుడు మూడు పురాహిత్యవత్ప్రాస హేమశృంగాద్వినిసృతా.
గంగాప్రతిదిశంగత్వా సప్తధాప్రతిపద్యతే పి.పి.ఎస్. ప్రతిపుట 1073. త్రిభువన
పావని — గి. నన్నయ 'మూడుదెలుగుల' అనియే ప్రాసించుచును. ఈసందర్భమున
చిత్రతాలాప్రతియం దీగ్లోకమును గలదు. 'గంగాంచ యమునాంచై వ ప్లక్షజాతాం
సరిస్వతీం | రథస్థాం సరయాంచైవ గోమతీం గండకీంతథా | అపర్వతపిత పాపాస్తే
నదీః సప్త పిబంతియే' పుట 282 'మూడు దెలుగుల కల్పితపాఠమని-స.ఏడు దెలు
గుల' యను పాఠమే యుక్తిమని — భా.కూ. 4. వియత్పథమునందు — ఉ.ఓ.త;
యనవియత్పథము నందు — గ.మ.ల. 5. సేవితంబయ్యె — అ.ఇ.ఊ.ఎ; సేవ్య
మయ్యె — ఆ.బా.క.గి.చ.త.ప.శ.ష. 6. య్యురగలోకంబున నొనరభోగ —
మ.అ.న; య్యురగ లోకంబున దొనరభోగ — చ.భాసం.పి.శ.ష. కొన్ని
ప్రతులు. 7. నొప్పియున్నతి — చ.ద.పి.శ.ష. 8. న — క. 9. నదిని —
గి.చ.పి.శ.ష; తీర్థ — కొన్ని ప్రతులు. 10. మెట్లు — అ.ఐ.ప; మిట్లు — ఉ.వ.

43 వ. అనుచు ¹నిజజగన్ నిభాశ్రయహితుండయి గంగాభిషేకార్థం²బు చనుదెంచు నయ్యర్జును పయి నంగారపర్ణం డతినిశితసాయకంబు ³లేసిన నర్జునుండలిగి జన చేతి కొఱవి ⁴విదిర్చి యయ్యమ్ములు దన్నుం దాకకుండం గాచికొని వాని కిటనియె.

44 ఆ. వెడఁగ యిట్టి¹పాటి వెఱపించుటలును మా,యలును నేమిసేయు నస్త్రవిదులఁ జెక్కులయ్యు నీ²విభీషికల్ మెఱుపులు, నిరియునట్లు లిందు విరియుఁ బానె.

45 సీ. ¹అగ్నిదేవుండు బృహస్పతికిచ్చె మున్నతఁడు భరద్వాజుఁడనఁగఁ బరగు మునికిచ్చె ²నమ్మహాముని భార్గవునకిచ్చె భార్గవుండును గుంభభవున కిచ్చె నమ్మహాత్ముండు నాకతిదయ నిచ్చె నియ్యనలాస్త్రముని దాని నమ్మపరోగ్ర గంధర్వు వైవైచె ఘనుఁ డింద్రసుతుఁ డంతఁ దద్రథం ³బప్పుడ దగ్ధమయిన

ఆ. నగ్నిదాహభీతి నంగారపర్ణండు, ⁴బమ్మరిల్లి నేల బడినవానిఁ గొప్పోవట్టి యీడ్చికొని ⁵వచ్చె ధర్మజు, కడకు నింగ్రసునుఁడు కడిమి మెఱసి.

46 క. వాని మనో¹వల్లభ ²కుం, భీనసి యనునది గరంబుభీతి నశేషి³ ర్విసాధులార దయఁ బతి, దానము నాకిండు మీకు⁴ధర్మపు ⁵పెరుఁగుక.

43 1. నిజ - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. బరుగుదెంచు - కొన్ని ప్రతులు; బరుగు నయ్యర్జును - చ.ద.భాసం.పి.శ.మ. 3. వఱపిన - భాసం.పి.శ.మ.; వరపిన - ఆ గ్ని.చ.ద (అఘురేఫము) 4. త్రిప్పి - భాసం. పెక్కు ప్రతులు.

44 1. దారి - స. 2. విభీషికల్ - ఒ.చ.ద.శ.మ.

45 1. అనిలదేవుండు - వ. (అనలదేవుండు కావచ్చును.) అగ్నేయాస్త్రలాభమును గూర్చి నన్నయ పేర్కొన్న గురువరంపర పి.పి.యస్. ప్రతిలో కలదు. పుట 1074. చిత్రకాలా ప్రతి మున్నగు వానియందలి వరంపర దీనికి భిన్నముగా నున్నది. 2. నమ్మహాత్ముడు - న. 3. బంతయు - ఋ.ఐ.ఖ.న.బ. 4. బమ్మరించి - ఆ.ఎ.ఒ.క; బమ్మరిల్ల - ఒ.డ. 5. బట్టి - శ.మ. కొన్ని ప్రతులు 6. వచ్చి..... మెఱసె - కొన్ని ప్రతులు.

46 1. వల్లభి - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 2. కుంభీనస - కొన్ని ప్రతులు. 3. ధర్మము - న. 4. పెఱుగన్ - ఐ.పి.శ.మ.

47 క. అని యఱచుచున్న ¹దానికి, ననఘుండు గరుణించి పాండవాగ్రజుఁ డయ్య
ర్జునుఁ జూచి వీని విడువుమ, యనినోడిన వాని హీను ²నవగతశౌర్యున్ .

48 ఆ. అనిన నరుండు వల్లెయని వానికనియె గంధర్వనిన్నుఁ గరుణ ధర్మరాజు
¹కురుకులేశ్వరుండ శరణశరణ్యుండు, విడువఁ బనిచె నింక వెఱవకుండు.

49 వ. అని వాని నాశ్వాసిం¹చి ²విడిచిన నట్లు ³నిర్జితుండై యర్జునున కంగార
పర్జుం డిట్లనియె.

— అంగారపర్జుం డర్జునునితో నభ్యము సేయుట :-

సం. 1-158-35

50 మ. అని నీచేతఁ బరాజితుండనయి నా¹యంగారపర్జత్వ మిం
కను దాల్చున్ మది నంత ²నిర్లజుఁడనే గర్వంబడంగన్ రణం
బున మున్నోడియుఁ బూర్వసామమునఁ జెంపున్ ⁴గర్వముం దాల్చు వాఁ
డనఘా సత్సభలందు ⁵మెచ్చబడునే ⁶హాసాస్పదీభూతుడై .

47 1. వానికి — య 2. నవగత శౌర్యున్ — ఉ.గ్ని.చ.ద.ప.మ.వీ.శ.ప ; నయశో
వీర్యున్ — భాసం.వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.

48 1. కురు — భాసం.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు ; గురు. వా. కొన్ని ప్రతులు.

49 1. చిమందల విడిచిన — ఉ.బౌ.ప.వా.శ ; పెక్కు ప్రతులలో మందల లేదు.
2. విడిచిన నర్జునునకు నంగారపర్జుం డిట్లనియె — య. 3. నిర్జితుండయి — గ.బ,
నిర్భీకుండయి యంగార — శ.ప.

50 1. అంగారపత్ భాస్వరం దుస్పర్శమ్ చపణం వాహనం రథోయస్య సోఽంగార
పర్జః అని చిత్రశాలాప్రతి వ్యుత్పత్తి చూపినది. పుట. 283. 2. నిర్లజుఁడనే —
న.భాసం.ర.ల స. సూ. కొన్ని తాళపత్రప్రతులు ; లజము లజప్రీతాయాం అను
భౌవాదిక ధాతువునఁ బుట్టిన నామవాచకమని — భాసం ; నిస్త్రపుండనే — వా.
కొన్ని ప్రతులు. 3. గెన్ — ఉ.బ.క భ.గ.డ.ల. 4. శౌర్యముం — కొన్ని
ప్రతులు. 5. చెప్పబడునే, నెంచబడునే, నెన్నబడునే, పూజ్యుడగునే — ఇత్యాది
పారములు గలవు ; నవ్వబడడే — ఉ. 6 హాసాస్పదీ — ఐ.వ.

51 వ. నీయాగ్నేయాస్త్రంబున దగ్ధరథుండ నయ్యును గంధర్వమాయ ననేకరత్న విచిత్రతంతై¹న రథంబు వడసి యిది మొదలుగాఁ జిత్రరథుండ నయ్యెద నీ పరాక్రమంబునకు మెచ్చితి నీతోడి సఖ్యంబు నాకభిమతంబయినయది నాతపంబునం బడయంబడిన చాతుషి యనువిద్య నీకిచ్చెద దీనిందొల్లి మనువు²వలన సోముండు వడసె సోమునీవలన గంధర్వవతియయిన విశ్వావసుండు వడసె నాతనివలన నేను³బడసితి నెవ్వఁడేని మూఁడులోకంబులుం జూడ నిచ్చుగించు నాతండు దనయిచ్చకుం దగ నివ్వెద్య పెంపున⁴సర్వంబునుం జూచు నేము దీనన చేసి కాదె మానవులకు⁵విశేషులమై వేల్పులచేత శాసింపబడక జీవించెద మిది కాపురుషప్రాప్తంబై ఫలియింపదు నీవు తాపత్య వంశవర్ధనుండవు మహాపురుషుండవు నీకు సఫలంబగు నీ⁶దివ్యవిద్య గొను మిచ్చెద దీనిఁగొనునప్పుడు⁷షడ్మాసవ్రతంబు సేయవలయు నీవునాకు నాగ్నే యాస్త్రం బిచ్చునది మఱి మహాజహాన త్వంబులుఁ గామగమనంబులు నయిన గంధర్వహయంబుల మీకేపురోకుం జెలు నూతేసి యిచ్చెద.

52 సీ. వృత్తుపై గీర్వాణ¹విభుఁ డల్లి వజ్రంబు వైచిన నది వాని వజ్రకఠిన పటుమ స్తకంబునఁ బడి పాతరయమునఁ బడి వ్రయ్యలై నఁ దద్యాగచయము క్రమమున బ్రాహ్మణక్షత్రి విటూర్చద్రుల యందు వేదంబులు నాయుధములు హలము శుక్రూషయు నయ్యె²వజ్రంబులు వాహంబులందు³జవంబునయ్యె

తే. నట్టిజవమున నభిమతంబగుచు నున్న, యట్టి హయసమూహంబయ్యె యవని

పతుఁ

కఖిలభవనముల్ రక్షించుచువుడు⁴సకల, సాధనములలోను త్తమ⁵సాధనంబు.

51 1. న చిత్రరథంబు—మ. 2. చేత—య. 3. వడసితి— పెక్కు ప్రతులు. 4. సర్వలో కంబులుం జూచు—ప.ల. 5. విశేషులమై—చ.ద.భాసం.పి.శ.ష. 6. దివ్య—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 7. షడ్మాసకాల వీ శ ష. కొన్నిప్రతులు. 8. స త్వంసంన్నపంబులు— అ.ఖ.చ.ద.పి.శ.ష; స త్వంబులుగామగమనంబులు—అనియే పెక్కుప్రతుల పారము. సత్త్వంబులు కామవర్జంబులు కామగమనంబులు — వా.శ. 9. కున్ వేరువేర — కొన్ని ప్రతులు; కు నూతేసియిచ్చెద—భాసం.ప.శ.ష. పెక్కు ప్రతులు

52 1. విభుడల్లి — ఓ.గి.చ.భాసం.ల.పి.శ.ష; విభుఁడు ముఁ — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; విభుడు వజ్రంబై త్తి వైచిన — ఏ.ర. 2. వజ్రంబున — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 3. వజ్రమయ్యెనట్టి జవంబున నభిమతంబులగుచు నున్న హయంబులై(ల)య్యవనిపతుల— పెక్కు ప్రతులు. 4. సర్వ — కొన్ని ప్రతులు. 5. సాధనములు — కొన్ని ప్రతులు.

53 వ. అనిన వాని కర్జునుం డిట్లనియె.

54 అ. ఎంతమిత్రులైన నెన్నుండు నొరులచే, విద్యయును ¹జయంబు విత్తచయము
గొనఁగ నొల్లనాకుఁ ²గూర్తేని యవలాస్త్ర, మనఘ నీవుగొనుము హయము
లిమ్ము.

55 వ. నీ¹తోడ ²సఖ్యంబుఁ జేసెద మఱి మమ్ముఁ బరమధార్మికులం బరమబ్రహ్మణ్యుల
సేమి³కారణంబున ⁴నుదరివలికి తనిన గంధర్వుం డిట్లనియె

56 క. విమలములయి లోకత్రిశు, యమునఁ బ్రవర్తిల్లు మీమహాగుణములు ని
త్యమువిందు నారదప్రముఖ మునీశ్వర సిద్ధసాధ్య గణములవలనఁ,

57 క. మేరుకగోత్తంస మహి, భారదురంధరుల మిమ్ముఁ బాండవుల ¹గుణో
దారుల ధీరుల నెఱుంగని, వారెవ్వరుఁ గలరె భరతవంశోత్తములన్.

58 వ. ఏను మిమ్మనెఱింగియు మీకు నగ్నిపరిగ్రహంబును బ్రాహ్మణసంగ్రహంబును
లేమింజేసి పరుసంబులు వలికితి మఱియును.

59 ఉ. ఇంతులగోష్ఠి ¹నున్నయతఁ డెంత వివేకము గల్గెనేని య
త్యంతమదాభిభూతుఁడగు ధర్మపు ²దప్ప బ్రియంబెఱుంగఁ డే
నెంత వివేకినయ్యును సహింపక యింతులయొద్దఁ బ్రకృతిన్
వింతయె కాముశక్తి ³యుడివింపఁగ శక్యమె యెట్టివారికిన్

54 1. శ్రుతింబు, శుభంబు - అని పాఠములు. 2 గూర్తేనినాయన, లాస్త్రమీవుగొని
హయమ్మునిమ్ము - ర

55 1. తోడి - కొన్ని ప్రతులు. 2. బంధసఖ్యంబు - వా.శ ; బంధ - పెక్కు ప్రతులలో
లేదు. 3. కారణమదరి వలికితి - గ్నిచంద శ.మ. 4. నదలించి వలికితి - ఋ ;
నోడకవలికితి - వ.

57 1. గుణాధారుల - పెక్కు ప్రతులు.

59 1 యున్నజనుఁడెంత, నున్న నరుడెంత - అని పాఠములు. 2. నేని నత్యంత -
కొన్ని ప్రతులు ; ఏని కొన్నింటద్రుతప్రకృతికముగను, కొన్నింట కళగను గాన్పించు
చున్నది. 3. దప్పి నయంబెరుంగడే - ఖ ; దప్పి బ్రియం బెఱుంగఁడే - అ గ.గ్ని.
వి.శ.మ. 4. యుడివింపఁగ, యుడిగింపఁగ - అని పాఠములు.

60 క. సుర¹గరుడవిషోరగ య,క్షరాక్షసపిశాచభూతగంధర్వులు నో
పరు ధిక్కరింప ²బ్రాహ్మణ,పురస్కృతులఁ బుణ్యమతుల భూతలవతులన్.

∴ అంగారవద్బుడు కౌరవులకుఁ బురోహితునిఁ బురస్కరింపుడని చెప్పుట :-

సం. 1-159-17

61 సీ. ¹అనవద్యు వేదవేదాంగవిశారదు జపహోమయజ్ఞప్రశస్తృ సత్య
వచను విప్రోత్తము వర్గచతుష్టయ ²సాధన³సఖు సదాచారు సూరి
⁴సేవ్యుఁ బురోహితుఁ జేసిన భూపతి యేలు సుర్వీతలంబెల్ల నిందుఁ
బరలోకమునఁ బుణ్యపరుల లోకంబులు వడయు ⁵జయస్వర్గ ఫలము సూపె

ఆ. రాజ్యమదియు ⁶సుర్యరాసుర విరహితుఁడయిన వతికిఁ గేవలాభిజాత్య
శౌర్యమహిమఁ ⁷బడయ సమకూరునయ్య తా,వత్స నిత్యసత్యభాషణుండ.

62 వ. మీరు ధర్మానిల శక్రాశ్వినుల¹వరంబునం జాండురాజునకుం ²గుంతీ మూద్రు
లకుం బుట్టిన³వారలు ధర్మవిదులరు వేదవేదాంగధనుర్వేదపారగుండయిన
భారద్వాజుశిష్యుల రణలలోకహితులరుం గావునం బురోహిత ⁴రహితు⁵లరై
యుండఁదగదు.

63 ఆ. పాండుపుత్త్ర¹ నీవు బ్రహ్మచర్యస్థుండ, వగుటఁ జేసి మన్మథార్తు నన్ను
నొడిచి ²తెందు రాత్రి యుద్ధంబునేసి కా,మోవభోగనిరతుఁ డోటు వడఁడె.

60 1. ఖచరయక్షరాక్షస గరుడోరగ సిద్ధసాధ్య గంధర్వులునో, పరు — స. 2. భూసుర
పురస్కృతుల — పెక్కు ప్రతులు

61 1. అనవద్య — పెక్కు ప్రతులు. 2. సాధను, సంయతాచారుసూరి — ఋ.భాసం.
3. కరు, రతున్ — అని పాఠములు. 4. శిష్టు — గ్ని చ ద.శ.ష. 5. చతుర్వర్గ
ఫలము — భాసం.ర.శ, య(య)ది స్వర్గ — ఊ.క ఖ; ట యుత్తమపదముసూపె-ల.
6. సత్పురోహితవిరహితుడైన — అ. (?) 7. మెఱయనమ — గ్ని.చ.ద.వ.శ.ష.

62 1. వలన, ప్రసాదంబున, వరప్రసాదంబున — అని పాఠములు. 2. గుంతికిం
బుట్టిన — వా.శ.భాసం. కొన్ని ప్రతులు; కుంతీమూద్రులకుం బుట్టిన — బ.ఓ.జ.
3. వారలరు — ఎ.ప.ఓ. 4. సహితులై యుండవలయు — మ. 5. లై — అ.ఉ.
ఋ.ఖ.జ.ట.

63 1. తిందు — కొన్ని ప్రతులు, తెందు — వా. కొన్ని ప్రతులు

64 వ. మఱియుఁ గామప్రవృత్తుంకయ్యును మహిపతి మహీసురవరపుర¹స్సరుం
డగునేని యెల్లయుద్ధంబుల శత్రుల జయించు.

65 ఉ. వేదము వేదియుం గలుగు విప్రవరేణ్యుఁ డగణ్యపుణ్యసం
పాది పురోహితుండయినఁ బాపమువొందునె భూపతిం బ్రతా
పోదయ కాన మీదగు గుణోన్నతికిం ¹దగ ధర్మతత్త్వసం
వేదిఁ బురస్కరింపుఁడు పవిత్రచరిత్ర మహీసురోత్తముఁ.

66 తే. అనిన వానికి నర్జునుండనియె మమ్ము, ననఘ తాపత్యులనిపల్కి తతిముదమున
నేము కౌంతేయులము ముఱయెట్లు సెప్పు, మయ్య తపతి కపత్యులమైన
తెఱంగు.

—: తపతీసంవరణోపాఖ్యానము :—

సం. 1-160-3

67 వ. అనిన నర్జునునకు నంగారవర్ణుం డిట్లనియె.

68 సీ. ¹ఆదిత్యునకుఁ బుత్రి² యనఘ సావిత్రికి ననుజ యు త్తమలక్షణామలాంగి
తపతి ²యన్కన్యక ధవళాయతేక్షణ యౌవనసంప్రాప్తయైన దానిఁ
జూచి యక్కన్యక సురుచిరగుణముల కనుగుణుండగు నిర్మలాభిజాత్యుఁ
బతినెవ్విధంబునఁ బడయుదునోయని తలఁచుచునున్న యత్తపను ³గుటిచి

ఆ. భక్తిఁ దపము సేసెఁబ్రభుఁ ⁴డజామీధ నం, దనుఁడు భరతకులుఁడు ధర్మవిదుఁడు
సర్వగుణాయుతుండు సంవరణుండను, వాఁడు ⁶కృతజపోపవాసవిధుల.

64 1. స్కృతుండగునేని — ఈ ఋ.శౌ.ఖ.మ.

65 1 దగు — కొన్ని ప్రతులు.

68 1. ఆదిత్యునకు పుత్రియైన సావిత్రికి—మ. 2. యన్కన్యక—గి₁; యక్కన్యక—ఋ.శౌ.
భాసం. 3. గూర్చి — గ.గి₁.చ.ద.భాసం వీ.శ.మ 4. సంవరణుఁడు ఋషభపుత్రుడు అని
చిత్రశాలా ప్రతిపుట 285 పి.పి.ఎన్. 1083 మఱియు భంధార్కరు ప్రతులు (673)—
అధర్మపుత్రః కౌంతేయ, కురూణామృషభోబలీ. సూర్యమారాధ యామాసన్యసస్సం
వరణస్సదా. సంవరణుఁడు అజామీధ నందనుడని ఈ మూఁడు ప్రతులలోను లేదు
కాని సోరస్ సన్ సంపాదించిన మహాభారతాను క్రిమణిక అను గ్రంథమునందు 818
పుటలో సంవరణుఁడు 'సన్ ఆఫ్' అజామీధ అని వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇది యింకను
విచారింప దగినది. 5. హితుండు — ఋ.గి₁.చ ద శ.మ 6. కృతజపోపవాసవిధుల — జ.

69 చ. గగనమునందు నెందు నధికప్రభ నేను వెలుంగునట్టు లి
జ్జగతిఁ బ్రసిద్ధుఁడై ¹వెలుగు సంవరణుండ మదీయపుత్రికిం
దగుపతి వీనికిచ్చెద ముదంబున నీలలితాంగి నంచు మా
నుగ ²నెడ నిశ్చయించెఁ దపసుండు దదీయతపఃప్రసన్నుఁడై.

70 వ. అంత నొక్కనాఁడు సంవరణుండు మృగయావినోదార్థియయి వనంబునఁ
బరిభ్రమించి యధికతుత్పిపాసాపీఠి¹తపతితతురంగుండయి యేకతంబ
పాదచారియై చని యొక్కపర్వత²వనోదేశంబునందు.

71 క. కనియె నొకకన్య గోమ¹లిఁ, గనకప్రభ నిజశరీరకాంతి నుపాంతం
బున వృక్షలతావలిఁ గాంచనమయముగఁ జేయుచున్న చంద్రనిభాస్యన్.

∴ సంవరణుండు దపతింజూచి మోహించుట ∴

సం. 1-160-25

72 వ. కని యనిమిషలోచనుండయి మనంబున నిట్లని వితర్కించె.

73 సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేతెంచి ¹యేకాంత మిట్లేలొకో యున్నది యివ్వనమున
గగనమణిప్రభ గగనంబునందుండి యవనీతలప్రాప్తమయ్యె నొక్కొ
²శంభుండు లావణ్యసద్గుణసముదాయ మింద యిమ్ముగ సంగ్రహించె నొక్కొ
³దీనియంగములబొందిన యివ్వభూషణశ్రీ యేమిపుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొ

అ. యమరకన్యయొక్కొ యక్షకన్యకయొక్కొ, సిద్ధకన్యయొక్కొ శ్రీసమృద్ధి
సర్వలక్షణప్రళస్తాంగి యిది దివ్య⁴కన్య యగు ననంతకాంతి వేర్చె.

69 1. పరగు, వెలయు — అని పారములు. 2. మదినుంచి యాతపనుఁ డుండె
దదీయతపఃప్రసన్నుఁడై — మ.

70 1. పతిత — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. వనప్రదేశము నందు — పెక్కు ప్రతులు

71 1. లింగనకప్రభ — య; లకనకప్రభ — వా పెక్కు ప్రతులు.

73 1. యిట్లేలకో, యేకాంతమున నున్న దివ్యనమున—బ.మ; యిట్లేలకో యేకతంబున్నది
యివ్వనమున—ల. 2. శంభుండు—బ్రహ్మ అని భాసం. 3. దీనియంగముల బొందిన
యివ్వభూషణ శ్రీయేమి — పెక్కు ప్రతులు; పొలఁతియంగంబులఁ బొందిన
భూషణశ్రీ—వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. కన్యకయ యనంతకాంతి — న.

74 చ. ¹నెటికురులున్ విలోలసితవేత్రయుగంబును ²నొప్పులోల్కు వా
తెటయును దీని ³యాననము ⁴తెల్వి కరంబు మనోహరంబు ⁵నా
యెఱిగిన ⁶యంతనుండి సతి నిట్టి లతాలలితాంగి ⁷జూచి యే
నెఱుంగ ⁸సురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె రూపవిలాస సంపద¹⁰

75 వ. అని వితర్కించుచు మదనకర్కశమార్గణలక్ష్మీభూతచేతస్కుండయి¹తగీయ
గుణమయపాశబద్ధండునుంబోలె గదలనేరక తన్ని వేళిత²చేతనుండునుం
బోలె దన్నెఱుంగక తద్రూపామృతపానంబున ననిమిషత్వం³బునం బొందిన
తన సయనంబులు దానియంద నిలిపి సంవరణుం డక్కన్యక కిట్లనియె.

76 అ. ఎఱుంగఁజెప్పు మబల యెవ్వరిదానవి, క్లేల యున్నదా స వేకతంబు
¹కూరవనమృగములు గ్రుమ్మరుచున్న యీ, విజనవిషమశైలవిపినభూమి.

74 1. నెటికురులున్ — క.సం.గి. పి.శ.ప.భాసం. నూ.శ.శ.ర కొన్నితాళవత్ర
ప్రతులు; నెటిగులులున్ — వా.శ.తి.ద్వి. భా.కూ. కొన్నిప్రతులు. 2. నొప్పు
లోప్పు — ఏ.చ.గి.భాసం.య.శ.ప; నొప్పు కెంపువాతెట — వ; నొప్పు తెప్ప
వాతెట — శ; తేనెలోల్కు-వాతెట — ద్వి.క.సం. శ.ర.తి. వి. హాసముల - మ.
4. తేట — ఋ.య; తెల్పు — కొన్ని ప్రతులు; తెల్వి — ఐ.గి.చ.జ.ద.భాసం.
పి.శ.ప; తెల్వుకరంబు — ఉ.ఏ.ఓ.ర.శ. 5. నేనెఱిగినయంత — పెక్కు ప్రతులు.
6. యంతనుండియును నిట్టిలతాంగిని జూచి యెందు నేనెఱుంగ — న. 7. జూచి
యున్నెఱుంగ — ర. 8. నరేంద్ర కన్యకలు — ఓ. 9. కన్యకల కట్టిరూప
విలాస సంపదల్ — ఓ.భాసం పాదసూచిక. 10. దీని తరువాత 'క' ప్రతిలో
అధికపారమైన పద్యము గలదు.

కం. లాలితమణిమయగంభీ
రోల్లాసితవకుసుమలిప్తవాగరు
లీలాదరి మరాళగామిని
భేలాసతిజూచె వరుణుకే లాన్వితుడై
కాని పద్యము అనన్వితముగా నున్నది.

75 1. తదీయ — దన్నెఱుంగక — ఈనడిమిభాగము న ప్రతిలో లేదు. 2. చేతస్కుండు
నుంబోలె — అ.ఈ.ఐ.ఖ.ల; మానుసుండునుంబోలె — చ.ద.భాసం.పి.శ.ప.
3. బుఁబొందిన,బుఁబొందిన — అని పాఠములు. 4. పిసంవరణుం డక్కన్యక —
పెక్కు ప్రతులు; పియక్కన్యక — వా.

76 1. కూరతరమృగా శి గ్రుమ్మరుచున్న — స.

77-క. అని పలుకుచున్న నృపనందనునకు ¹మఱుమాట యీక తామరససింహా
నన మేఘమధ్యసౌదామని వోలె నడంగె దృష్టిమార్గము గడవక.

78 వ. ఇట్ల¹దృశ్యబయిన యక్కన్యకం గానక మానవపతి మానరహితుండయి
మహితలంబు పయింబడి ²ప్రలాపించుచున్న నాతని సభినవ³యావనవిభ్ర
మోద్భాసితు నంగజాకారుంజూచి ⁴తపతి తానును మదనబాణబాధిత⁵యై
తనరూపంబుఁ జూపి మధురవచనంబుల నిట్లెల మోహగతుండ వయితని
⁶పలికిన దానికి సంవరణుం డీట్లనియె.

79 చ. ధరణి నతిప్రతాప బలదర్పము¹లక విక నేన పెద్ద నె
వ్వరికిని మున్ భయంపడనివాడ భయార్తుడ నైతి ²నీవు పం
కరుహదళాయతాక్షి దయఁ గావుము నన్న భవన్నిమిత్త దు
ర్భరతరవంచబాణహతిఁ బంచతఁ బొందక యుండు ట్లుగన్.

80 వ. నన్ను గాంధర్వవివాహంబున ¹పరియింపుమనిన సంవరణునకుఁ దపతి
యిట్లనియె.

81 క. భువనై కదీపకుండగు, నవిత్యక్కుఁ దనూజ మఱియు సావిత్రికి నే
నవరజ నవినయవర్జిత, నవనీశ్వర వినుము తపతియను సురకన్యన్.

77 1. మఱుమాటయీక — ర.

78 1. దృశ్యబయిన — పెక్కు ప్రతులు; దృశ్యయయిన — ప. ఐ. డౌ. వా. పీ.
2. ప్రలాపించు — గి. య. శ. ప. పెక్కు ప్రతులు; పిలాపించు — వా. శ. భాసం;
విలపించు — ఖ. డ. త. ల. 3. యాననోద్భాసితు — ఓ. డౌ. చ. ర. శ. ప. 4. తపతి
తానును మనోజబాణ — ల. పెక్కు ప్రతులు; తపతియుందానును — వా.
5. యైక్రమృతం దనరూపంబు — ఋ. చ. త. ద. ప. ల. పీ. శ. ప. 6. యడిగిన —
కొన్ని ప్రతులు

79 1. నంగడునేన పెద్ద — గి. చ. ద. ప. బాసం. పీ. శ. ప. 2. నీవు — పెక్కు ప్రతులు.

80 1. పరిగ్రహింపుమనిన — ప. న.

82 వ. నాయందు నీకుం¹బ్రియంబు గలదేని మదీయజనకు ²నడుగుము నన్నిచ్చు
నింతులకు స్వాతంత్ర్యంబు లేమి నీ³వెటుంగుదువుగాదెకావుననవరతజవరియమ
⁴ప్రణీపాతంబుల నాదిత్యు నారాధింపుమని చెప్పి తపతి యాదిత్యమండలంబున
కరిగె నంత సుందరణుండు మూర్ఖాగతుండయి ⁵పడియున్న నాతని యమా
త్యండు వచ్చి శీతలపరిషేచనంబు సేసిన మూర్ఖదేటి యమ్మహీపతి ⁶మహా
భక్తి నప్పగితంబున నుండి సూర్యు నారాధించుచు.

—: వసిష్ఠుడు తపతినిఁ గొనితెచ్చి సుందరణునకు

నివాహంబు నేయించుట :—

సం. 1-162-12

83 చ. ప్రతిహత రాగకోపభయుఁ బంకరుహప్రభవప్రభావు దూ
రితదురిషన్ మునీశ్వర¹వరిష్ఠు వసిష్ఠమహామునిం బురో
హితు సతిభక్తితోఁ దలఁచె నిష్ఠమెఱింగి వసిష్ఠుడున్ సమా
హితుమతి²నేఁగుడెంచి కనియెం బ్రభు సుందరణుం ³బ్రియంబునన్.

84 వ. ఇట్లు దలంచిన పండ్రెండగు దివసంబునకు వచ్చి వసిష్ఠుం ²డవిరతవ్రతోప
వాస ³కృశీభూతశరీరుండయి యున్న సుందరణుం జూచి యాతండు తపన
సుత యయిన తపతీయందు బద్ధా⁴సురాగుండగుట తనయోగదృష్టి నెఱింగి.

82 1. బ్రియంబు — పెక్కు ప్రతులు; బ్రీతి — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 2. నడుగునది
యాతండు — గ్ని.చ.త.ద.బ.మ.వీ.శ.ప. 3. వెరుంగవె — పెక్కు ప్రతులు.
4. వ్రతోపవాసంబుల — కొన్ని ప్రతులు 5 పడి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు
6. మహాభక్తి — కొన్నిటలేదు

83 1. గరిష్ఠు — కొన్ని ప్రతులు. 2. నేఁగుడెంచి — పుండు (సార్థబిందుక రూపము)
వా.పీ.శ. 3. బ్రియంబునకు, బ్రియంబడకు — అని పాఠములు.

84 1. డవ — కొన్ని ప్రతులు. 2. దు నిరంతర, డవిరళ — అని పాఠములు.
3. కృశీభూతశరీరుండయి — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు కృశీభూతశరీరుం — పీ.
పెక్కు ప్రతులు. 4. భిలాషుండగుట — ఔ.క.ఖ.త.న.ల.

85 చ. జగదభివంద్యుఁ¹డాక్షణమ ²సన్మృతి సంవరణప్రయోజనం
బొగి నొనరింపఁగా ³నయతయోజనముల్ చని లోక⁴లోచనం
డగుదిననాథు నాతతసహస్రకరుంగని ⁵సంస్తుతించె న
త్యగణితవేదమంత్రముల నమ్మునిచాథుఁ డతిప్రియంబునకా.

86 వ. సూర్యుండును వసిష్ఠమహాముని నతిగౌరవంబున సంభావించి భవదాగమన
ప్రయోజనంబు సెప్పుమనిన వసిష్ఠుం డిట్లనియె.

87 సీ. అలఘుండు ¹పౌరవకులశేఖరుండు సంవరణుఁ డన్వఱుఁ డనవరతకీర్తి
విదితుండు ధర్మార్థవిదుఁడు నీపుత్త్రికి నగణితగుణములఁ దగువరుండు
గావున నతనికి దేవిగాఁ దపతి నీవలయుఁ గూఁతులఁ గన్న ఫలము దగిన
వరులకు సద్దర్శ²చరితుల కీ³గాన్పకాదె నావుడు సూర్యుఁ డాదరించి

ఆ. వరుండు రాజవంశ⁴కరుండు సంవరణుండ, యనుగుణుండు దీనికని కరంబు
గారవమున నిచ్చి ⁵యాఋషితోడఁ ⁶బు,తైంచె దపతిఁ గురుకులాంచితనకు.

88 వ. ఇట్లోక్క నిమిషంబున ¹మున్నూటయఱువదినాలుగు యోజనంబులు
వఱచు నాదిత్యురథంబుతో నశ్రమంబున నరిగి తపనదత్తయయిన తపతిం

85 1. డక్షణము — పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 2 సన్మృతి — య.ర. కొన్ని ప్రతులు.
3 నయత — కొన్ని ప్రతులు; నియత — వా. 4 లోచనంబగు దిననాథు —
కొన్ని ప్రతులు. 5, సంస్తుతించె — చ.వ.వీ.శ.ష. ఇచ్చట పి. పి యస్, ప్రతిలో
సూర్యస్తూతి సంబంధమైన మూడు శ్లోకములు కలవు.

87 1 'కౌరవ' — అని కొన్ని పాఠములు గలవు కాని కురువు సంవరణుని ఖమారుఁ
డగుటచే సంవరణుని కౌరవకులశేఖరుఁ డనుట పొసగదు. 2. వరుల(న)కు — కొన్ని
ప్రతులు. 3. గాన్పకాదె — అని పాఠము. 4. వరుండు — అ.డి.ఎ.గ.ర.
5. యారసితోడ బుత్తెంచె — అ ఆఋషియను పారమున ర — ఋ ప్రాసము. ఇచ్చట
భారతకూలంకష మిట్లున్నది. గారవమున నిచ్చి యాఋషితోడ అనే దిక్కున
ప్రాసయతి ఆరుషియనేది కర్మధారయసమాసముగావున రేఖాకారములు వ్రాయ
వలసినది. 6. బు తైంచె గురుకులాగ్ర దీపకునకు — గి.చ.ద.శ.ష. ఈ పాఠమునందు
ప్రాసయతి నియమము తప్పినది.

88 1. లక్షయు నూటయరువదినాలుగు యోజనంబులు — గి.ద.భాసం.వీ.శ.ష.
లక్షయు నూటయరువదినాలుగు (వేల) యోజనంబులు — అని కొన్ని ప్రతులు.
ఇచ్చట మూలము. యోజనానాం చతుష్షష్టిం నిమేషాత్ త్రిశతం తథా । అత్యైర్గచ్ఛతి

దోడ్కొని వచ్చి వసిష్ఠుండు విధివంతంబు²గా సంవరణునకుం దపతి వివాహంబు సేయించె గావున మహాత్ములయిన పురోహితులం బడసినరాజుల కభీష్టంబులయిన శుభంబులగుట నిశ్చయం³బిట్లు సంవరణుండు దపతి వివాహంబయి

- 89 క. ఆతరుణియందుఁ జేతో, జాతసుఖప్రీతిఁ దగిలి శైలాటపులన్
వీత¹నృపకార్యధర్మ, వ్రాతుండయి పదియురెండు వర్షములుండెన్.
- 90 వ. దానంజేసి మహితలంబున కనావృష్టియయిన నెఱింగి వసిష్ఠుండు శాంతి¹క
పాప్తిక విధులొనరించి సంవరణుందోడ్కొని హస్తీపురంబున కరిగిన నఖిల
ప్రజకు ననురాగంబయ్యె ననావృష్టి దోషంబునుంజానె నంత సంవరణునకుఁ
దపతికిం దాపశ్చ్యుండై ²వంశకరుండు కురుండు పుట్టె నదిమొదలుగా మీరును
దాపశ్చ్యుల రయితిరని గంధర్వుండు చెప్పిన నర్జునుండు వెండియు నిట్లనియె.
- 91 క. నుతముగ నస్మత్కుల భూ, పతులకు ¹నార్యులకుఁ బుణ్యభాగులకుఁ బురో
హితుఁడయిన వసిష్ఠు మహాత్మతఁ జెప్పుము విరగవలతు మది నేర్పడఁగన్.
- 92 వ. అనిన గంధర్వుం డిట్లనియె.
- 93 క. ధృతి నెవ్వరినేని పురోహితుఁగాఁ బుణ్యమునఁ బడసి యిత్వాకుకులో
¹దితులైన పతులు రాజ్యోన్నతి ²నొప్పంజేసి రుర్వి నానాక్రతువుల్.
- నిత్యంయః. పి. పి. ఎస్. ప్రతిపుట 1098. ఇచట తెలుగులో నింకను పాఠభేదములు
గలవు. 2. గావేల్చి సంవరణునకు — అ. ఈ గ. ల. 3. బ యిట్లు సంవరణుండు
మహాత్మవంబునం దపతి — వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 89 1. ధర్మకార్య — కొన్ని ప్రతులు.
- 90 1. కపాప్తిక — కొన్నిటలేదు. 2. కురువంశకరుండు — వా. శ. కొన్ని ప్రతులు.
- 91 1. నార్యులకు — త బ వ. స.
- 93 1. ద్దితులైన — గ₁. గు. చ మ పి. శ. ప ; ద్దితులైన (లేఖనము) — ఋ. జ. డ. బ.
2. నొప్పుచు జేసిరి — కొన్ని ప్రతులు.

94 క. బలమటి కామక్రోధం, బులు రెండు జయింపఁడి తపోపీర్వబలం
బులఁ జేసి చేయునవి ని, చ్చలు నెవ్వనియేని పాదసంపాహంబుల్.

95 సీ. శమహినుడైన విశ్వామిత్రు చేసిన యహికారమునఁ జేసి యాత్మసుతాలు
యమ¹సదనంబున కరిగిన వారలఁ దృతపోపీర్వ² సత్త్వములపేర్నిఁ
గ్రమ్మఱింపఁగ శక్తిగలిగియు వేల నయ్యంబుధి గడవనియట్ల శాంతుఁ
డయి యెవ్వఁడేని కృతాంతకుఁ గడవంగ నొల్లండ యట్టి యత్సుగ్రతేజుఁ

ఆ. డగు వసిష్ఠముని మహాత్మతఁ జెప్ప⁴నా,యలవి యయ్య యనిన నవ్వసిష్ఠ
గాధిసుతుల కేమికారణంబున నిట్టి, వైరమయ్యె నెఱుంగ వలతుడిని.

—: అంగారపర్జుఁ డద్దునునకు వసిష్ఠమహిమ నెప్పుట :—

సం. 1-165-2

96 వ. చెప్పమని యర్జునుం డడిగిన గంధర్వుం డిట్లనిచెప్పెఁ దొల్లికన్యాకుబ్జంబున గాధి
పుత్తుండు విశ్వామిత్రుండనురాజు నిరమిత్రంబుగా ధాత్రినేలుచు నొక్క
నాఁడు మృగ¹యార్థంబరిగి యపారబలసమేతుండయి ఘోరారణ్యంబునం
గ్రుమ్మరి²వడంబడి కడుడస్సి వసిష్ఠనాశ్రమం బాశ్రయించిన నమ్మని
వరుండు విశ్వామిత్రు నతిప్రీతిం బూజించి వానికిని వానిసేకకు నభిమతంబు
లైన యాహారంబులు గురియ నందినియను తనహోమధేనువుం బంచిన
నదియు.

97 క. ఘృతనదులును¹ నోదనపర్వతములు దధి²కుల్యములు నవారితరస్థూ
ఁతబహువిధోప దంశో,న్నతపుంజంబులును దత్త ణంబునఁ గురిసెన్.

95 1 రాధమన — ఆ.ఊ.భౌ.డ.మ.ల. 2. సాదనంబునకు — గ్ని.చ.ల.శ.ష. 3.
సత్యములపేర్ని — ఆ.ల; మంత్రములపేర్ని — న.స. 4. నాకలవియగునె —
భౌ.గ.జ.ట.య.వీ; నాయలవియగునె — ఊ.ద.శ.ష. 5. యు దీని — కొన్ని ప్రతులు.

96 1. యావినోదార్థంబపార — పెక్కు ప్రతులు 2. వడంబడి — ఉన.వ; వడివడి —
వా; బడలుపడి — డ; నడవడి — వీ. కొన్ని ప్రతులందిది లేదు.

97 1. మోద(దు): — ఖ.డ.న.బ.వ 2. కుల్యలును నవారిత — ర. 3. విధోప —
వా. కొన్ని ప్రతులు, విధోప — పెక్కు ప్రతులు.

- 98 వ. ఇట్లు చతుర్వేదాహోంబులనందఱుం దృష్టులం జేసెయున్న యానందినిం జూచి
విశ్వామిత్రుండు విస్మితుండయి యాశ్చర్యగళంబున.
- 99 మధ్యాక్కర. మృదురోమములును ¹శంకునిశకర్ణముల్ మెత్తని వలుండ
పొదుగును నిడుదచన్నులను గురువలై ²పాలుచుకొమ్ములును
సదమలశరదందు³శంఖనిభమైన చాయయుఁ గలుగు
మొదవిది నిశిచేరినట్లు చేత నిమ్మునికిఁ బుణ్యమున.
- 100 వ. అని పెద్దయుంబ్రొద్దు పొందించి తత్పరిగ్రహకుతూహల¹హృదయుండయి
విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠున కిట్లనియె.
- 101 తే. దీనికంటెను ¹నొప్పెడివానినొక్క, లక్షమొదవుల²నిచ్చెద ³నక్షయముగ
రాజ్యమయిన నిచ్చెద జగత్పూజ్య నాకు, నిమ్ము నీహోమధేనువు నెమ్మి
తోడ.
- 102 చ. అనిన వసిష్ఠుఁ డిట్లనియె సంతథనంబును ¹నట్టిరాజ్యముం
గొననగునయ్య ²యిచ్చిడిపికుట్టికి నీకిదియేల యెను దీ
నన పితృదేవతాతిథిసంబులఁ దృప్తులఁ జేయుచుండుగున్
జనమఁ దీనిఁ బ్రోచుటయ చాలుఁ దపస్సులకేల సుపదల్.
- 103 వ. దీని నొగుక కిఁగాదనిన నలిగి విశ్వామిత్రుండు నేను క్షత్రియుండ
నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుండ నీవుబ్రాహ్మణుండవు ¹శాంతుండ వేమిసేయ
నోవుదు దీనికి లక్షమొదవు²ల నీబోయిన ³నొల్లవ యిమ్మొదవు
- 99 1. శంఖనిభ — పి.స.వ.సూ పెక్కు ప్రతులు. 2 పొదలు — అ. 3. హంస,
ఫేన, తార — అని పాఠములు
- 100 1. పరుండయి, చిత్తుండయి, స్వాంతుండయి — అని పాఠములు.
- 101 1. నొప్పెడు ధేనువులను లక్ష నీకిచ్చిచ్చెదనక్షయముగ — భాసం. 2. నీకిత్తు —
గ్గి చ.ద.శ.వ. 3. నీ క్షణమున — మ
- 102 1. సంతరాజ్యముం — పెక్కు ప్రతులు; 2. యిచ్చిటుత — జౌ. 3. యె —
వా. కొన్ని ప్రతులు; య — పెక్కు ప్రతులు.
- 103 1. ప్రశాంతుండవు — పెక్కు ప్రతులు. 2. లంగొనునుని యీ వచ్చిన నొల్ల
వైతి విమ్మొదవు — గ్గి చ.ద.న.భాసం.పి.శ.వ. 3. నొల్లవయితేని, నొల్ల వేని —

నవశ్యంబును బలిమి నై నం బరిగ్రహింతునని నందినిం బట్టికొనఁ బంచినం
బలుకక ⁴వసిష్ఠుండు చూచుచుండె.

104 ఆ. పరులవలన బాధ వొరయకుండఁగ సాధు, జనుల ధర్మము గాచు జననిభుండు
కరుణ దప్పి ¹తాన హరియించువాడగు, నేని సాధులోకమేమి సేయు.

105 వ. ఇట్లు విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠహోమధేనువుం బట్టికొనఁ బంచిన నది ¹పట్టిక
జనులవలని కశాదండతాడనంబులం బీడింపబడి యటచుచు వసిష్ఠునొద్దకు
వచ్చి యిట్లనియె.

106 క. నన్నేల యుపేక్షించితి, రిన్నరుల కధర్మపరుల కిచ్చితిరే వి
ద్వ¹న్నాధ యిదియు ధర్మమె, యన్నను విని పలుకకుండె నమ్ముని
యంతఁ.

107 వ. తదీయాభిప్రాయంబెఱింగి నందినియుఁ దనవత్సంబుఁ బట్టికొన వచ్చిన
జనులకలిగి చిందటరేఁగి నిదాఘనమయమధ్యందినదివకఁగమూర్తియుం
బోలె దుర్ని¹రీత్యయయి యంగవిజ్ఞేపంబున నంగారవృష్టిఁ గురియుచు
వాలంబున శబరులను శకృన్మాత్రంబుల శకయనన²పుండ్రపుళిందద్రుళ
సింహకులను ఘేనంబున ³దరదబర్బరులను బుట్టించిన.

కొన్ని ప్రతులు 4. వసిష్ఠుం డూరకయుండె — ర

104 1. దాని — య.

105 1 పట్టిక — ఊ.క.జ.ట.డ.న వీ, పట్టియాక — ప.

106 1 న్నుత — కొన్ని ప్రతులు.

107 1. రీత్యయి — కొన్ని ప్రతులు 2 పుండ్ర — కొన్ని ప్రతులు ; పొండ్ర —
వా. కొన్ని ప్రతులు. 3. అంద్ర బర్బరులను — న; కిరాత — ర. ఇచ్చట
పి.పి.యస్. ప్రతిపుట 1105 ఇట్లున్నది మూత్రతశ్చాపృజన్వేత్తాచాన్. మూర్ఖా
చాంద్రాన్ సృజత్తదా

- 108 క. నలిరేగి ¹కడగి తదృల,ములు విశ్వామిత్రు సై న్యముల కేనుమడుం
గులు ²పెరిగి మూడు యోజన,ములు ³వాఱగ నెగిచె నొక్క మొగిఁ
బ్రతిబలమున్.
- 109 వ. అట్టి బ్రహ్మ తేజోజనితంబయిన ప్రభావంబుఁ జూచి విశ్వామిత్రుండు ¹విలక్ష
ముఖుండై ²క్షాత్రబలంబు నిందించి యెల్లబలం³బులకు మిక్కిలి తపో
బలంబ యని.
- 110 చ. ¹పాలుపగు రాజ్యసంప²దుపభోగములెల్లఁ దృణంబుగా మదిం
దలఁచి విరక్తుడై ³నిడిచి దారుణ శైలవనాంతరంబులన్
వెలయఁ దపంబు సేసి గుణవిశ్రుతుడై పడసెన్ మహాతపో
బలమున సర్వసంపదలు బ్రహ్మ⁴ముపిత్యము దివ్యశక్తియున్.
- 111 వ. ఆవిశ్వామిత్రుం డిత్వాకుకులసంభవుండైన కల్పాపపాదుండను రాజునకు
యాజకత్వం బవేడించి తత్పురోహితుండయిన వసిష్ఠుతో బద్ధ¹వై రుండయి
తదప²కారంబు రోయుచున్నంత నొక్కనాడు కల్పాపపాదుండు వేట
పోయి రమ్యా³రణ్యాభ్రమణిన్నుండయి విశ్రమార్థంబు వసిష్ఠాశ్రమంబు
నకుం జనువాడు దనకభిముఖుండయి వచ్చువాని వసిష్ఠు పుత్త్రిం
బుత్త⁴శతాగ్రజు నధికతపశ్శక్తియుక్తు శక్తియను మహామునింగని తెరువు
దొలంగుమని రాజాభిమానంబున⁵ మెచ్చక పలికిన నమ్మునివరుం డిట్లనియె.
- 108 1. కలిగి, చెలిగి — అని పాఠములు కడగి — ఐ.బ.క.ట భాసం.మ; యార్పి —
ఆ.బౌ 2. పెరిగి — గి.శ.ప. అరసున్న లేని రూపము. 3. ప(వ)అవగ —
బౌ.గి.చ.ద.భాసం. మ.ల.పి.శ.ప.
- 109 1. విలక్షపాండురముఖుండై — ఐ.భాసం.పి; విచలక్షమాబలుండు, విలక్షణ
ముఖుండునై — ల. 2. క్షత్రియబలంబు, క్షత్రబలంబు — అని పాఠములు.
3. బులకంపె(ను) — ఋ.బౌ
- 110 1 పాలుపుగ — య ర వ. కొన్ని ప్రతులు. 2. దల — చ.ద.పి.శ.ప.
3. వెడలి — ఉ. 4. మునిత్యము — పెక్కు ప్రతులు.
- 111 1. మత్సరుండయి — కొన్ని ప్రతులు. 2. కారద్వారంబు(బ)రోయు — ఆ.ఐ.
బ.క. భజ.డ.మ.ల. 3. రణ్యాగిరి (పరి) భ్రమణ — కొన్ని ప్రతులు. 4.
మెచ్చక — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

- 112 అ. ఎట్టి¹రాజును విహీనురోత్తము తెదు, రరుగుదెంచు నప్పు²డధికభక్తి³
 డెరలి ప్రియము⁴వలికి తెరుచిత్తురిట్టిద, దర్శు⁵వీవు దీనిఁ దలంప వెట్టు.

—: శక్తిమహాముని కల్పాక్షపాదుని శపియించుట :-

సం. 1-166-7

- 113 వ ఏను ధర్మపథంబున నున్నవాఁడ నేల తొలంగుదు ననిన నలిగి కల్పాక్ష
 పాదుండు దనచేతి¹కళకోల నమ్మునీంద్రుని వ్రేసిన నవమానితుండయి
 కోపారుణితనయనంబుల నతసింజూచి నీవు² రాక్షసభావంబున నకారణంబ
³నాకు నికారంబు నేసితి కావున రాక్షసుండవయి మనుష్యపిశితం బశ
 నంబుగా నుండుమని శాపంబిచ్చినఁ గల్పాక్షపాదుం డమ్మహామునివరు
 వసిష్ఠతనయుంగా నెఱింగి నాకు⁴ శాపవ్యపాయంబు ప్రసాదింప వలయు
 నని ప్రార్థించుచున్న సుచోటికి విశ్వామిత్రుండు⁵ వచ్చి⁶వారలు దన్నె
 టుంగకుండ నంతర్హితుండయి కల్పాక్షపాదు నంతర్గతుండయి యుండ
 నొక్కరక్కనుం గింకరుడనువానిం బంచిన వాఁడు విశ్వామిత్రునాదేశం
 బునను శక్తిశాపంబునుంజేసి కల్పాక్షపాదు నంతరాశ్రమ నావేశించి
 యున్నంత.

- 114 తే. రాక్షసావిష్టుఁ డైనట్లు రాజ్య¹లీల, విడిచి తన్నెఱుంగక తదావేశరహితుఁ
 డైన యప్పుడు² రాచకార్యంబులందు, బద్ధబుద్ధియై కల్పాక్షపాదుఁ డుండె.

- 112 1 వారును — ఉ. 2 డతిముదమున — వ 3. డెరలి — అ.న; దిరిగి —
 బ, పరత — టు; తిరిగి — భాసం.న; నెరఁగి — వా.పీ.శ.ప. కొన్ని
 ప్రతులు. దీనివై భాకూ. చూడఁదగినది. 4 తోడ — కొన్ని ప్రతులు.
 5 వగుట — ల; వెఱిగిదీని — చ.డ.ద.న.భాసం.పీ.శ.ప.

- 113 1 కళచే — చ.ద.భాసం.పీ.శ.ప; నె(శ)లకోల నమ్ముని—కొన్నిప్రతులు 2. రాక్ష
 సాకారంబున — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు; రాక్షసభావంబున — ఖ.చ.ద.పీ.శ.ప;
 రాక్షసాహంకారంబున — ఉ. 3. నాకవమానంబు — పెక్కుప్రతులు. 4. శాపావసా
 నంబు, శాపమోక్షంబు — అని వారిములు. 5. దరిగి — గి.భాసం.పీ.శ.ప. పెక్కు
 ప్రతులు. 6. వారలు దన్నెఱుంగకుండ — గి.చ.శ.ప. ప్రతులలో లేదు

- 114 1 లక్ష్మి — బ 2. రాచ — ఉ.ఋ.ఖ.గి.చ.ద.మ.శ.ప, రాజ్య — వా
 రాజ — ఆ.ఉ.క.జ.య.ర.

115 వ. ఆకల్మాషపాదు నొక్కనాఁ డొక్కజాహ్మణుం డధిక ¹మథార్తుండయి
వచ్చి సమాసంబయిన భోజనబడిగిన నిచ్చి²పోయిన వాఁడంఃపురంబున
నుండి మఱచి యర్హత్రాతంబునప్పుడు ³దలంచికొని రనజాననంబు వానిం
బిలిచి యేనొక్కజాహ్మణునకుం గుడువనిచ్చి నచ్చి మఱచి ⁴ముండితిం
జెచ్చెర నవ్విప్రనకు మాంసంబుతోఁ గుడువం బెట్టుమని పంచిన వాఁడు
నింజప్రార్థు మాంసంబు వడయనేర ననిన నప్పశారాజు రాక్షసాధిష్ఠితుం
డగుటంజేసి మనుష్యమాంసంబుతో నయినం ⁵గుడువం బెట్టుమనిన సూప
కారుండు వధ్యస్తానంబునకుఁ జని మనుష్యమాంసంబుదెచ్చి యిమ్ముగా
వండిపెట్టిన నవ్విప్రుండు దన దవ్యద్మష్టిం జూచి దానిమానవమాంసంబుగా
నెఱింగి కడునలిగి.

116 క. నివిరి యభోజ్యంబగు మా, నవమాంసముతోడ భోజనము పెట్టిన వాఁ
డవు ¹నీవు మనుష్యాదుఁడ, నవునుని వాఁడిచ్చె శాప మున్నరపతికిన్.

117 వ. ఇట్లు జ్రాహ్మణశాపంబునం గల్మాషపాదుండు మానుషభావంబు విడిచి
రాక్షసుండై శక్తియొద్దకువచ్చి నీకారణంబున నిట్టి ¹శాపవ్యాపారంబు
సంభవించె దీనిఫలంబు ముందట నీవయసుభవింపుమని శక్తి నవగతప్రాణుం
జేసి విశ్వామిత్రుచేతఁ ²బ్రచోదితుండయి పదంపడి వసిష్ఠపుత్రుని వందట
వధియించిన.

115 1. మథార్తుండయి — అ; మత్ప్రీడితుండై — ఆ. 2. పోయిన — ఊ ఋ; పోయియంతఃపురంబున — భాసం పి. 3. దలంచి(చు)కొని — అ. ఉ ఓ. ఖ. గ. జ. డ; దలంచిదన — వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. యుంటి — చ. ద పి. శ. ష. 5. నప్పుడు రాక్షసా — వా. కొన్ని ప్రతులు; నప్పుడా (దు)రా జురాక్షసా — ఆ. ఉ. ఋ. ఐ. ఓ. ఖ. జ. డ. బ 6. గుడువం — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

116 1. నీవు.....డవుకమ్మని శాపమిచ్చె నన్నరపతికిన్ — ఆ. ఉ ఊ. ఓ. న. ఈ పాఠ మున యతి చింత్యము

117 1. పాపవ్యాపారంబు — కొన్ని ప్రతులు; పాపవ్యవసాయంబు — ఋ. న. 2. బ్రబోధితుండయి — కొన్ని ప్రతులు.

∴ పుత్త్రశోకమున వసిష్ఠుఁడు అత్మహత్యకుఁ

బ్రయత్నించుట ;—

సం. 1—166—40

118 తే. సుతుల రాక్షసనిహతులఁ జూచి పరను, యోగధరుఁడయ్యుఁ బుత్ర
వియోగశోక
భరము దాల్చె వసిమండపార భూరి, ధరణిభరము ¹నగేంద్రుండు
దాల్చునట్లు.

119 చ. అమిత ¹వివృద్ధశోక వివశాత్మకుఁడై మది నాత్మఘాత దో
షమును దలంప కెంతయు ²విషాదమునన్ బలవద్దవాగ్నిను
ధ్యము వడిఁ జొచ్చినన్ ³బృహదుదగ్రశిఖానల మాక్షణంబ యు
ష్ణము చెడి శీతమయ్యె మునినాథు⁴న కుగ్రతపంబు పెంపునన్.

120 ఉ. పంఖిన శోకభారమునఁ బ్రాణ¹విమోక్షముఁ గోరి కంఠదే
శంబున రాయిగట్టికొని సన్మునినాథుఁడు నిశ్చితాత్ముఁడై
యంబుధిఁ జొచ్చినం గడు భయంపడి వార్తి లసత్తరంగహ
స్తంబుల నెత్తి²పట్టె నుచితస్థితిఁదీరముఁజేర నమ్మునిన్.

121 చ. సుతశతవర్జితాశ్రమము చూడఁగ నోపక మేరుప్రస్థతో
న్నతవృధుశృంగమెక్కి పడినన్ మునివల్లభు దేహబంధము
క్షతమయి తూలసంచయనికాశత నొప్పె నసంతసంతత
వ్రత¹నియమ²ప్రభావులగు ³వారలఁ బొందునె దేహదుఃఖముల్.

18 1. రగేంద్రుండు — పెక్కు ప్రతులు ; నాగేంద్రుండు దాల్చునట్లు — ఖ.బ.ర.వ.స..

1119 1. తనూజ — స. 2. సపహ్యమునన్ — ల.స. 3. జ్వలదుదగ్ర — న
4. ని యుగ్రతపంబు — వ.

120 1. వియోగము — పెక్కు ప్రతులు. 2. పట్టెనుచితస్థితి దీరము జేరనమ్మునిన్ —
పెక్కు ప్రతులు ; పెట్టెదన నై కతతీరముఁజేర — వా.శ కొన్ని ప్రతులు

121 1. నియమస్థులై నెగడువారల — వ; నియమోపవాసులగువారల — న. 2
ప్రకాశులగు వారల — డ.బ.మ. 3. వారికిగల్గునె — ఉ.

- 122 మధ్యాక్కర. ¹వదలక మరణార్థియగుచు మునినాథవరుడు దానొక్క
నది నుదగ్రగ్రాహవతిఁ బ్రవేశించినను ముని సంట
నది యోడి శతవిధంబులఁ బరిద్రుతయి స్థలంబయిన
నది యాదిగాఁగ శతద్రునామయై యన్నది యొప్పె.
- 123 మధ్యాక్కర. ¹ఘనపాశములఁజేసి యెల్లయంగముల్ ²గలయ బంధించి
కొని యొక్కనదిఁజొచ్చి మునిఁగినను వంతఁగూరి యన్నదియుఁ
దన దివ్యశక్తి నప్పాశముల విడిచి తన్నునినాథుఁ
³బనుగొనఁ దీరంబుచేరఁబెట్టి విపాశనాఁ బరగె.
- 124 వ. ఇట్లు పెక్కు విధంబుల ¹నాత్మ పరిత్యాగంబునందుఁ గృతనిశ్చయుం
డయ్యును నప్రాప్తమరణుండయి వసిష్ఠుండు నిజాశ్రమంబునకు వచ్చు
వాఁడు దన పిఱుంద వచ్చుకోడలి నదృశ్యంతి యనుదాని శక్తిభార్య
నప్పుడెఱింగి దాని యుదరంబుననుండి షడంగాలంకృతవేదధ్వని గరంబు
మధురంబై వీతెంచిన విని విస్మితుండయి,
- 125 తే. శక్తిచదువునుబోలె సువ్యక్తమగుచు, వీనులకు నిది యమృతోపమానమయ్యె
వేదనాదంబు దీనిపుణ్యోదరమున, నున్న వాఁడు¹ సుతుండు విద్యన్ను తుండు.
- 126 వ. అనవరతవేదాధ్యయనశీలుం డయినశక్తి చదువు వినుచుం బండెండేడులు
గర్భంబు¹నుండి సకలవేదంబులు ధరియించినవాఁ డీ²పౌత్రముఖంబు
చూచి యేను గృతార్థుండ నగుదునని వసిష్ఠుండు మరణవ్యవసాయ
నివృత్తుండై నిజాశ్రమంబున నుండునంత నొక్కనాఁడు రాక్షసరూప
- 122 1. వదలకను మరణార్థియయి మునినాథ - ల.
- 123 1. ఘనపాశములను సర్వాంగములు దానగదియ బంధించి - స. 2. గదియ -
కొన్ని ప్రతులు. 3. బనిగొనితీరంబు - ఉ.బి.గి.య.ర.ల.
- 124 1. శరీర పరిత్యాగంబు - చ.ద.వా.పి.శ.వ.శ, నాత్మపరిత్యాగంబు -
పెక్కు ప్రతులు.
- 125 1. పుత్రుండు - పెక్కు ప్రతులు.
- 126 1. బుననయుండి - ఏ.ట. 2. పౌత్రముఖంబు - ల కొన్ని ప్రతులు.

ధనుండై రౌద్రాకారంబున హిమచ్ఛ కల్మాషపాదుంజూచి యదృశ్యంతి
వెఱచిన దాని నోడకుండుమని మునివరుండు హిమకారంబున రాక్షసు
వారిలోంచి వానిపయి మంత్రపూతంబులైన కమండలుజలంబులోలికిన.

—: వసిష్ఠువలనఁ గల్మాషపాదుండు శాపవిముక్తిఁ జెందుట :-

సం. 1-168-5

127 క. భూ¹పాలకుండు బ్రాహ్మణ, శాపంబున బదియురెండు సంవత్సరముల్
పాపమతినుండి రాక్షస, రూపము చెడి యపుడు మనుజరూపముఁదాల్చెన్.

128 వ. ఇట్లు శాపవిముక్తుండై కల్మాషపాదుండు వసిష్ఠునకు నమస్కరించి ముకు
ళితకరకమలుండై మునీంద్రుడా నీవ్రసాదంబున ¹శాపంబువలనం జూసి
కృతార్థుండ నయితి ననిన వానికి వసిష్ఠుం డిట్లనియె.

129 చ. గుణములనొప్పి బ్రాహ్మణులకుం గడు భక్తుడవై సమస్తధా
రుణీప్రజ ¹గూర్వగా విగతరోషుడవై సుఖముండుమింక బ్రా
హ్మణుల కవజ్ఞ ²సేయక ³శమంబును చేకొను మింద్రుడైన బ్రా
హ్మణుల కవజ్ఞ సేసి యవమానముఁబొందుఁ బ్రతాపహీనుడై .

3. కదియు — ఐ. 4. హిమకారమాత్రంబున — బ. 5. చినవాడు నతిక్ర
మానుగమనంబు సేయనోడియంత నిలిచినవానిపై — ఋ. 6. లు చిలికిన —
పెక్కు ప్రతులు ; లు జల్లిన — కొన్ని ప్రతులు.

127 1. పాలకుండు — ఉ.వ; పాలుడుమును — భాసం పీ; పోస్తముండు —
కొన్ని ప్రతులు ; పాపముండు — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.

128 1. శాపమువాసి — శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.

129 1. బ్రోచుచున్ — చ ద పి.శ.ప; కొప్పుగా ; గొల్వగా — స,
మెచ్చగా — మ. 2. సేయకు — స. 3 సమత్వము — కొన్ని ప్రతులు;
శమంబునుజేకొను — గ్గి.చ.ద పి.శ.ప ; శమత్వము — వా. కొన్ని ప్రతులు.

- 130 వ. అని కఱపిన నట్లచేయుదునని యమ్మహిపతి వసిష్ఠుం దోడ్కొని యయోధ్యా పురంబున కరిగి సకలప్రజానురాగకరుండయి యమ్మునివరు నతిభక్తిం బూజించుచుఁ దొల్లిరాక్షసుండయి మదయంతి¹సహితంబు వనంబునం²గ్రుమ్మరియెడికాలంబొక్క బ్రాహ్మణమిథునంబు ఋతుకాల ప్రవృత్తి నున్నంగని యాకంఠి³పెలుచన నందు బ్రాహ్మణుం బట్టికొని భక్షించిన నతిదుఃఖతయై యాబ్రాహ్మణభార్య పరమపతివ్రత⁴యాంగిరసి యనునది పురుషవియోగంబునం బుత్రార్థంబయిన నిజప్రయత్నంబు విఫలంబగుటకు శోకించి వనితాసంభోగంబున నీవును నాపురుషునట్ల పంచత్వంబునుం బొందుమని⁵శాపంబిచ్చి వసిష్ఠువలన నీకుఁ బుత్రిలాభం బగునని చెప్పి యగ్నిప్రవేశంబు సేసినం బదంపడి దీనినంతయు మదయంతివలన నెఱింగినవాడై తనకుఁ బుత్రిత్వాదనసామర్థ్యంబులేమిం దలంచి కల్మాష పాదుండు పుత్రిార్థియయి వసిష్ఠున కిట్లనియె.

—: వసిష్ఠ ప్రపాదంబునఁ గల్మాషపాదుఁడు

పుత్రివంతుఁడగుట :-

సం. 1—168—11

- 131 క. మనుకులపవిత్రుఁ బుత్రకు, నిసనన్నిభు నాకుఁబడయు¹మేనట్లయినన్ మునినాథ నీప్రసాదనం, బునఁ బితరులవలన ఋణవిముక్తుఁడ నగుదున్.

- 130 మూలమునందు బ్రాహ్మణీశాప నృత్యాంతమిక్కడ చెప్పఁబడలేదు మఱియొక యధ్యాయమున ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడినది భండార్కరు పుట. 709. పి.పి.ఎస్. ప్రతి 1133. 1 సమేతుండయి - చ.ట.డ.ద పి శ.ష; సమేతంబు - కొన్ని ప్రతులు. 2 గ్రుమ్మరుకాలంబున నొక్క - కొన్ని ప్రతులు. 3. పెలుచననందు - పెక్కు ప్రతులు; పెల్లున - వా. కొన్ని ప్రతులు 4. యాంగిరస - కొన్ని ప్రతులు. 5. గంబు సహంపక - మ 6 శాపంబిచ్చి మరియు మదయంతి ప్రార్థనంజేసి - ఆ.ము ; శాపంబిచ్చి మరి కరుణించి - కొన్ని ప్రతులు.

- 131 1. మీ యట్లయినన్ - న.

132 వ. అని తన భార్యయైన సుదయంతి యనుచానిని ఋతుమణి సమర్పించిన నదియు వసిష్ఠప్రసాదంబున గర్భిణియై పండ్రెండేడులు గర్భంబుమోచి వేసరియొక్కయశ్మశకలంబున నుదరభేదనంబుఁజేసిన నశ్మశుండము రాక్షి పుట్టె నట యద్యశ్యంతికిం బరాశరుండుదయించి వసిష్ఠనిర్మిత జాతకస్మృతి కుండయి పెరుగుచు నొక్కనాడు రాక్షసభక్షణంబునం దనయనకు పంచశ్వంబు దల్లివలన విని కోపదహనదందవ్యాయాసహృదయుండియు తపోమహత్త్వంబున నఖిలలోకసంహారంబు నేయుచునని యున్న మనుమని వారిని వసిష్ఠుం డిట్లనియె.

133 సీ. చినవయ్య కృతవీర్యుడనుజనపతి దొల్లిభృగువంశయాజ్ఞుడై పెక్కు ప్రతులు తొనరించి యగణిత ధన¹ధాన్యముల వారిఁ దృప్తులఁగా వించి దివీకిఁ జనిన నతని²వంశమునవారతిధనలుట్టులై కృతవీర్యు³ధనమెల్ల⁴గృప్తినేసి కొని డాచియున్న వారని భార్గవులనెల్లఁ బలికినభార్గవుల్ భయమువొంది తే. కొందఱర్థము వారోక కూర్చియుచ్చి, రవని⁶సుర⁷వంశ్యులకు నిచ్చిగండుఁ గొందఱెవ్వరికి నీక తమతమయిండ్లఁబాఁతి, కొని సుఖంబుండి రథముతై కొందఱుందు.

132 1. కోపశోక — కొన్ని ప్రతులు.

133 1. ధాన్యముల — ఆ ఖ.ప.మ.వ. 2. వంశంబు వారతి — ఐ.ప. 3. నర్థంబు గలుబునేసి — గ్ని.చ.ద.వీ.శ.ష.శర. క.సం.సూ.భాసం. 4. గృప్తినేసి — న.య.సూ. (కచ్చట యతి గమనింపఁదగినది.) గృప్తుజేసి — పెక్కు ప్రతులు ; గృప్తిజేసి — పెక్కు ప్రతులు ; గృప్తినేసి — కొన్ని ప్రతులు. 5. కి గూడియిచ్చిరి — ఉ.ప. చ.ర.శ.ష; కకూ(గూ)డని యిచ్చిరి — ఆ.ఎ.జ.భాసం ; న కూడియిచ్చిరి — కొన్ని ప్రతులు. 6. సురులకు నిచ్చిరి యందుకొంద — బ.బా.మ. 7. వర్జులకు — ఉ.ప.ప.

134 వ. అంత నాక్షత్రియు లోక్కభాగ్గవునియిట్లు¹గ్రోచ్చి యనంతం బయిన యర్థంబుంగని యతిగి గాఙ్గవంచకులై రనిభాగ్గవులనెల్ల నిగ్రహించి గర్భంబుల నున్నయర్థకులు మొదలుగా వధియించిన వెఱచి భాగ్గవుల భార్యలెల్ల హిమవంతంబునకుం జాతిన సందొక్క భృగుపత్ని భయంపడి తనయూరు దేశంబున గర్భంబు ధరియించిన నెఱింగి ఊత్తియులు దాని భేదింప సమకట్టి వచ్చిన నంతకుముందఱు.

—: భాగ్గవుండయిన ఔర్బునిజననము :—

సం. 1-169-20

135 క. భువనోపప్లవ సమయోద్భవభానునిద్రప్రభావిభాసితుడయి భా¹ర్గవుండూరుదేశమున²ను, దృఢించె మహివెలుగుచుండఁ³బ్రభునౌర్బుండనన్

136 మ. ¹అమితౌజుండగు వానిఁ జూచి కృతవీర్యామూయజక్షత్రియా ధము లెల్ల² హతదృష్టులై కృపణతం దత్సర్వశారణ్యదేశములం గ్రుమ్మరుచుండి రంధులయి ²నిశ్శంకం బతిక్రూరకర్మములం దుద్యతులై నవారికి ³నశర్రుప్రాప్తి గాకుండునే.

137 వ. అట్లాక్షత్రియులంద¹ఱు నంధులై భృగుపత్నియొద్దకువచ్చి మాకు దృష్టిదానంబుఁ బ్రసాదించవలయునని వేడియ నదివారణ కిట్లనియె.

134 1. సొచ్చి - ఊ.గ.య, జొచ్చి - కొన్ని ప్రతులు; త్రవ్వించి - ఉ. 2. ధనావహారులై తిరని - కొన్ని ప్రతులు. 3. భాగ్గవ(పు)పత్ని - అ.గ.చ.ట.ద.వి.శ.మ.

135 1. ర్గవియూరుదేశమున - భాసం. 2. నుద్యవిల్లి మహివెలుగుచుండె - కొన్ని ప్రతులు. 3. బ్రభునౌర్బుండనన్ - అ.ఈ.క.డ. కొన్ని ప్రతులు; బ్రభుఁడౌర్బుండనన్ - భాసం.వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.

136 1. అమితోద్భాసితతేజ - అ.ఈ.ఊ.ఎ.ప.గ.వ.మ.వ.వి; అమితోగ్రుండగువాని జూచి - ఐ.డి.క.ఖ.గి.చ.జ.ద.బ భాసం.ల.శ.మ. 2. యశ్రాంతం బతిక్రూర - భాసం. (పాదసూచి) నిశ్శంకనబ్రతిక్రూర - శ.మ. మున్నగు ప్రతులు; నిశ్శంకన్నతిక్రూర - ఆ ఈ. 3. వధర్రుప్రాప్తి - పెక్కు ప్రతులు.

137 1. ఊభృగు - వా. కొన్ని ప్రతులు; రునంధులై భృగు - పెక్కు ప్రతులు.

138 మథ్యాక్కర. పను మీదృష్టులు గొన్న దానఁగా నిక్కుమారుండు
భానుతేజుండు మీచేఁ దనగురులు పరిభూతు లయిన
దానికి నలిగి మీ¹పాపబుద్ధికిఁ ²దగనిట్లుజేసె
వీని మీ రెఱుంగరె భార్గవకులము వెలిగించువాని.

139 ప. ఇక్కుమారుండు నూఱుసంవత్సరములు నా¹యూరుగర్భంబున నుండి
సకలవేదవేదాంగంబులు నేర్పినవాఁడు మహాతపోనిధి మీకుం గరుణించు
నితనిం బ్రార్థింపుండనిన నాక్షత్రియులు నతిభక్తులై యోర్వుంబ్రాగ్ధించి
తత్ప్రసాదంబున దృష్టులు వడసి చనిరంత నోర్వుండు దనపితృ బంధు
జనులెల్ల నొక్కటం బరలోకగతులగుటకు దుఃఖించి సకలలోక ప్రళ
యార్థంబుగా ఘోరతపంబు సేయందొడంగిన.

140 చ. అతనితపంబు ¹పెంపునఁ జరాచరసంభృతమైన నిష్టప
త్రితయము భీతిబొందిన ధృతిం బితృలోకనివాసులై న త
త్పితృసరు²లెల్ల వచ్చికడుఁబ్రీతి నపాకృతగర్వు నోర్వు న
ప్రతిమతపోవిభాసిగని పల్కిరి తద్దయుశాంతచిత్తులై.

—: వీత్పదేవత తోర్బుని శాంతచిత్తునిఁ జేయుట :—

సం. 1—170—14 .

141 ప. అయ్యా నీతపోమహత్త్వంబుఁ జూచిలోకంబులెల్ల భయంపడియెడు
¹లోకానుగ్రహంబుగా నీరోషం²బు విడువుము మేమనమర్థులమై ఊత్తి
యులచేత వధియింపబడిన వారముగాము ధనలుబ్ధులమయి ధనంబు
దాచినవారము గాము ధనము వలసినం గుజేరుండు దాన మాకుఁ దెచ్చి
యిచ్చుం దపోమహత్త్వంబున మాకు నాయువు గడుంబెద్దయైన నిర్వే
దించి మనుష్యలోకంబున నుండనొల్లక యాత్మఘాతంబునం బుణ్యలోకం
బులు లేమింజేసి దానిం బరిహరించి యాక్షత్రియులతో వైరం బమర్చి

138 1. కొరవబుద్ధికి - ప. 2. తగినట్లుజేసె - బ.

139 1. యూరుదేశ గర్భంబున - ల.

140 1. పేర్చిన - ప. 2. లేగుదెంచి - న.

141 1. లోకనిగ్రహకారణంబైన - ఆ. 2. బుడుగుము - మ.ల కొన్ని ప్రతులు.

కొని తన్నిమి త్తంబున దేహంబులు విడిచితిమి భార్గవుల తేజంబు నొరులు
వనిభవింప నోపుదురె కావున నీవు దీనికింగా సర్వజనోపద్రవంబు సేయ
వలవ దిది ⁴మాకభీష్టంబనిన నొర్వుండు వారల కిట్లనియె.

142 మ త్తకోకిలము. మానితంబగు ¹నాతపోమహిమం ద్రిలోకపరాభవం
జేనుజేయఁగఁ బూని చేసితి నిట్టిదొక్కప్రతిజ్ఞమున్
దీనినెట్లులు గ్రమ్మఱింతు మదీయభాషిత ²మెన్నఁడు
న్నేని మోఘముగాదు దిగ్ధరణిరపిందు లెఱుంగఁగఁ.

143 క. మతిమఱచి యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞఁడగు వానికోపపటుదహన మని
ర్గతమయి వడి నరణి సము, త్థి ¹దహనమపోలె నాత్మదేహము నేర్చున్.

144 క. అలయక నిమి త్తజంబగు, నలుకను ఊమియించి శాంతుఁడగుపురుషుం డి
మ్ముల రక్షింపఁగనోపునె, పాలుపుగ ధర్మార్థకామములు ¹సమములుగన్.

145 తే. పాపులై ఊత్తియాధముల్ భార్గవులకు, నట్లు హింస గావించు నాఁడార్త
¹నాద
మూరుగర్భగతుండనై యుండినినిన, నాఁడ కోప మసహ్యమై నన్నుఁబొందె.

146 లే. ఎఱుకగలఁ¹డేని మఱిశక్తుఁ²డేని ³యన్యులన్యులకు⁴హింసగావించు నపుడు
దానిఁ
బూని వారింపకున్న నప్పురుషుఁడేగు, హింసచేసినోవారల యేగుగతికి.
3. హరింపనోపుదురె -- పెక్కు ప్రతులు 4. మాకు నిష్టం బనిన -- పెక్కు ప్రతులు

142 1. మత్తపోమహిమం — మ. 2. మెన్నఁడనేని మోఘముగాదు — గి.శ.ప.
ఎన్నడున్ + నేని. అని భాసం. భారత కూలంకషము కూడ ఈ పదచ్ఛేదమునే
సమర్థించుచున్నది.

143 1. వహ్నియ(యు) — ఖ.ప.మ.వ.

144 1. సమబుద్ధిఁ — వ; సరిగాగన్ — న.

145 1. రవమునూరు — ప.మ.ల.

146 1 దేనిమరి — అ.ఈ.క.ఖ.చ.ల.శ 2 దేని సన్యులన్యులకు — అ.ఈ.గి.ప్ర.మ.
శ.ప.న. 3. క్రూరులన్యులకు — భాసం.ల.వీ.న 4. నెగ్గు గావించు నట్టియెడల — న.
5. చేసినయట్టివాఁడేగుగతికి — ల. 6. కుజనులు యేగుగతికి — ఖ

- 147 వ. కావున లోకంబులయందు సామర్థ్యంబుగలిగి పాప¹ప్రతిషేధంబు సేయని వారల నుద్దేశించి యలిగితి నేనును మీవచనం బతిక్రమింపనోడును నఖిల లోకదహనోద్యతలబయిన నాకోపదహానంబు నిగృహీతంబయిన నన్న దహించు నేమిసేయువాడ మీరు ²సర్వలోకహితులరు నాకును లోకంబు లకును హితంబగునట్లుగా చుపడేశింపుఁ దనిన నొర్వునకుం బితరు లిట్లనిరి.
- 148 ఆ. జలములం¹దయుండు సర్వ²లోకంబులు, గాన నీమహోగ్రకలుషవహ్ని జలధిలోన విడిచి ³సత్యవ్రతిజ్ఞుండ, వగుము జలధిజలము⁴నదిదహించు.
- 149 వ. అనిన నొర్వుండు పితృదేవ¹తాదేశంబునఁ దనకోపానలంబు సముద్రంబులో వైచిన నది యోర్వానలంబు నానశ్వముఖంబున నబ్ధిజలంబుల ద్రావు చుండునిది వేదంబులయందు వినంబడియెడు కథగావున నీవును నొర్వునట్ల ధర్మవిదుండవు భువనపరిభావితైః యీక్రోధంబు విడువుమనిన వసిష్ఠు వచనంబునం బరాశరుండు గోపం బుపసంహరించి రాక్షసవినాశార్థంబుగా సత్రయాగంబు సేయం గడంగిన

∴ పరాశరుండు రాక్షసవినాశార్థంబు సత్రయాగంబు సేయుట ∴

సం. 1—172—2

- 150 తే. శక్తిరాక్షసనిహతుడై చనినశోక, దహనహతుడై వసిష్ఠుండు దానిఁ దలఁచి కడుఁబ్రశాంతాత్ముడయ్యు రాక్షసవినాశ,¹ మొలసి మనుమని వారింప కుండెనంత.

147 1. ప్రభేదనంబు — ల. 2. సత్వహితులరు — బ.

148 1. దునుండు — గి.చ.ద.వీ శ.మ. 2. సత్వంబులు — ర స. 3. శాంత ప్రతిజ్ఞుండ — ఏ. 4. లదిదహించు — మ.ర.ల. పెక్కు ప్రతులు ; నదివహించు — స.

149 1. లోపదేశంబున — మ

150 1. మొనసి, మొనర — కొన్ని ప్రతులు.

- 151 క. ఘోరాకారులు కృతహా, హారపులు సజాలవృద్ధులయి పడిరి దురా
చారులు రాక్షసులు ముని. ప్రాచ్యభాధ్వర ¹సమిద్ధ పావకశిఖలన్.
- 152 వ. ఇట్లు పరాశరుండు గావించు సత్త్రియాగంబున నైన రాక్షసకులప్రళ
యంబు జూచి పులస్త్యపులిహాక్రతువులు మహామునిసంఘంబులతో
వసిష్ఠాశ్రిమంబునకువచ్చి.
- 153 క. అగ్నిహతిఁజేసి మానవ, భుగ్నివహము మరణ¹బాధఁ బొందించుచు మూఁ
డగుల ²యొద్దను ³నాలవ, యగ్నియనన్ వెలుఁగుచున్న యమ్ముని
నాధున్.
- 154 క. పరమతపోనిలయు దినే, శ్వర¹దీప్తిసహస్రతేజ శాక్తేయుఁబరా
శరుఁగని యందఱుఁ బ్రార్థిం, చిరి రాక్షసమారణంబు సేయ²కుమనుచున్.
- 155 వ పరాశరుండును బులస్త్యాది మహాముని¹ప్రార్థితుండై రాక్షస సత్త్రి
యాగం బుపసంహరించి తన్ని యోగంబున నయ్యగ్ని హిమవదుత్తర
పార్శ్వంబున వైచిన నదియును ²బర్హంబుల నందు వృక్షలతాగుల్మశిలా
భక్షణంబు సేయుచుండెనని యిట్లు గంధర్వుండు తాపత్యవసిష్ఠారోష్వి
పాఖ్యానంబు చెప్పిన విని యర్జునుండు వానికిట్లనియె.
- 156 ఉ. మాకుపతిప్రియుండవు సమస్తవిదుండవు చెప్పుచుయ్య యీ
లోకములోని వర్తకములుం దగువారి నెఱుంగుదెవ్వ¹నిం
ప్రాకటధర్మతత్త్వవిదు బ్రాహ్మణముఖ్యుఁ బురోహితుండుగాఁ
జేకొనువార మట్టి బుధసేవితుఁగానఁగ ²మాకు నెందగున్.
- 157 1 సమృద్ధ — ఏ.ఖ.గి.చ ప.బ.శ.ప.
- 158 1. భయము — వ.ల. 2. సన్నిధి — ఋ. 3. నాలగు — వ.
- 154 1. తీవ్రసహస్రతేజ — గి.చ.ద.శ.ప ; దీప్తి — ఆ.ఋ.ఎ.ప.బౌ.గ.జ.ట.బ.
భాసం.య.ర.వీ. 2. కయుండన్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 155 1. ప్రార్థనంజేసి—ఆ.బౌ. 2 పర్వతంబులందు అని 'శ.ప.' మున్నగు పెక్కు ప్రతు
లందు గలదు. కాని మూలమునందెట్లున్నది. సతత్రాద్యాపి రక్షాంసి, వృక్షానశ్మన
ఏవచ. భక్షయన్ దృశ్యతేవహ్నిః సదాపర్వణిపర్వణి వి.పి.ఎన్. ప్రతి పుట 1183.
భం. పుట 708.
- 156 1. రిం — పెక్కు ప్రతులు. 2. మాకు నీదగున్ — వ.స ; నెందుమాకగున్ — ఏ.

- 157 వ. అనిన గంధర్వుడు కెద్దయుంబొద్దు విచారించి యిచ్చోటికిం ¹గుఱంగట
²సుత్కచంబను పుణ్యతీర్థంబున దపంబునేయుచున్నవాని ధౌమ్యుండను
 బ్రాహ్మణునిఁ బురోహితుఁగాఁ బ్రార్థింపు డమృహాత్ముండు మీకుఁ
 బురోహితుండైన సర్వార్థసిద్ధియగు ననిన సంతసిల్లి వానికి నాగేన్ది
 యాస్త్రంబు విఘ్నక్తంబుగా నిచ్చి మాకు నీ యిచ్చిన హయంబుల
³నీయంద సంగ్రహించి యుండుము ⁴ప్రయోజనంబుగలనాఁడు గొని
 బోయెదమని గంధర్వు వీడ్కొని పాండవులు భాగీరథి నుత్తరించి
 యుత్కచంబను పుణ్యతీర్థంబున కరిగి యందు.

—: పాండవులు ధౌమ్యునిఁ బురోహితుఁగా వరియించుట :-

సం. 1-174-6

- 158 ఉ. వీతసమస్తదోషుఁడయి వేడ్కఁదపం బొనరించుచున్న వి
 ఖ్యాతుఁ బురోహితప్రవరుఁగా వరియించిరి ²భక్తితో జగ
 త్పూతచక్రత్రు సాధుజనపూజితు ధార్మికు ధౌమ్యు దేవల
 భాత్యవరున్ మహాత్ము³హితభాషణు ⁴భూసురవంశభూషణున్.
- 159 వ. ధౌమ్యుండును వారి నత్తిప్రీతిం బూజించి పురోహితత్వంబుం ¹బరిగ్రహించె
 నట్లు ²తేజోరూప ³బుద్ధివిభవంబుల ⁴బృహస్పతి సదృశుండైన వేదవేదాంగ
 విదుండైన ధౌమ్యుం బురోహితుఁగాఁ బడసి ⁵పాండునందను లశేషమహీ
 రాజ్యంబు వడసిసంతయ సంతసిల్లి తత్కృతస్వస్త్వయను లయి జననీ సహి
 తంబు దక్షిణపాంచాలంబున కరుగువారు ముందఁబ డ్రుపదుపురంబునకుఁ
 బోయెడు బ్రాహ్మణులంగని మీరెందులకుం బోయెదరని యడిగిన
 వారిట్లనిరి.

- 157 1. కుఱంగట — ఉ.బ.బ 2 ఉత్కచ — మూలము. శ. 3. నీయంద
 యుండనిమ్ము - ఉ.ప.ప.న.మ 4. మాకుం పనిగల యప్పుడు — వ.

- 158 1. కడు — ఋ 2. వేడ్కతో — ఖ. 3. మితభాషణు — గ్గి.చ.ద.శ.ష.
 4 భూసురుమానభూషణున్ — ఆ.

- 159 1. ప్రతిగ్రహించె — పెక్కు వ్రాతప్రతులు. 2 తేజోరూప — పెక్కు ప్రతులు;
 తేజోవచోరూప-వా. 3. బుద్ధి-ఋ ఓ.క ట.లలో లేదు 4. సదృశుండైన ధౌమ్యు-
 పెక్కు ప్రతులు 5. పాండవు లశేష — ఖ.ట.డ.బ. 6. ట - కొన్ని ప్రతులు.

160 సీ. యజ్ఞ సేనప్రభు యజ్ఞ మహావేదిఁ గవచశరాససఖ్యభాణ
రథయుక్తుడై మహారథుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుఁడన నుదయించిన నతని
తోడ

నొక్కటఁ ¹బుట్టిన యక్కవ్యకను కృష్ణ నసితోత్పలశ్యామలామలాంగి
మెఱపునుబోలెను వఱలునుత్పలగంధి బంధుర²తను సౌరభంబు గలుగు
ఆ. దాని ద్రుపదరాజతనయఁ దదీయస్వయంవరోత్సవంబునపుడు చూడఁ
గనిన వారు దృష్టు గనిన ఫలంబెల్లఁ, గనిన వారు పరమకౌతుకమున.

161 వ. అట్టి మహోత్సవంబు చూడ ద్రుపదుపురంబునకుం బోయెద మందులకు
¹నుత్సవదర్శనోత్సుకులై దర్శనీయులుం దరుణులును నపారభూరిదక్షిణ
యజ్ఞకరులును ననేకశస్త్రాస్త్రవిదులును నయిన నానాదేశాధిపతులు
నింతకుఁ జనుదెంతు²రనంతధనంబును బ్రాహ్మణులకు వారిత్తు రట్టె
మీరునుం వారింజూడ వచ్చెదరేని ³యొక్కటఁ⁴బోదము రండు.

162 క. ¹మీయం దీ కృష్ణ²నుదం, సాయతభుజుఁ జూచి తానహర్షముతోడం
దోయజముఖ వరియించును, మాయెఱిగిన ³కార్యమిది సమంజసబుద్ధి.

163 వ. అని మాటలాడుచు వచ్చు బ్రాహ్మణులతోడఁ బాండవు¹లు ద్రుపదుపురం
బున కరుగువారెదుర.

160 1. బుట్టిన యక్కవ్యయనుకన్య - స. కొన్ని ప్రతులు ; గృష్ణనానుదయించె
నక్కన్య - స. కొన్నిప్రతులు ; బుట్టెను నొకకన్య కృష్ణనా - కసం చ.ద.వీ శ మ.
శర ; వీనితో గొన్నిట వ్రాసయతి నియమము తప్పినది. 2. తను - కొన్ని
ప్రతులు ; తమ - కొన్ని ప్రతులు.

161 1. దదుత్సవ - జ.ల 2. రనంతంబులైన ధనంబులు - కొన్ని ప్రతులు.
3. నొక్కిటఁ - గి. భాసం.వీ.శ మ. కొన్ని ప్రతులు. 4. గూడి పోదండు
రండు - ట.

162 1 మీయందుఁ గృష్ణవర్ణును, హోయతభుజుఁ జూచితాన హర్షముతోన, త్రోయజ
ముఖ - ల. 2. నుదాత్తాయతభుజు - కొన్ని ప్రతులు. 3. మార్గమిది -
కొన్ని ప్రతులు.

163 1. లు బ్రాహ్మణ రూపధారులై - పెక్కు ప్రతులు.

- 164 క. కృష్ణమృగాజినఘరుఁ దరు, యోష్ణద్యుతితేజుఁ బంకజోద్భవసదృశుం
గృష్ణద్వైపాయను గత, అృష్ణామయుఁ గాంచి రరుగుదెంచు మహాత్మున్
- 165 వ. కని వినయమ్మున కమ్మునీండునకు నందలు నమస్కరించి కృతాంజలులై
యున్న వారికి హృదయానందంబుగా సత్యవతీనందనుం డాగామిశుభంబు
లా¹వేదించి చనినఁ బాండవులును గతివయదినంబులకు ద్రుపదుపురంబు
సొచ్చి నాలుగుసమ్మద్రంబులుంబోలె ఘూర్ణిల్లి మ్రోయచుం బురంబు
నాలుగుదిక్కుల వేడిసియున్న నానాదేశాగత మహీనాథుల బహువిధ
స్కంధాచారంబులఁ జూచుచుం జని యొక్క కుంభకారగృహంబున
విడిసి తమ్మెవ్వరు నెలుంగకుండ బ్రాహ్మణ²వృత్తి నుండునంతఁ బాంచాల
పతి పార్థునకుఁ గూతు సోమకట్టి పాండవుల నన్వేషించి యెందునుం
గానక.

—: ద్రౌపదీస్వయంవరము :-

సం. 1-176-11

- 166 సీ. వై హాయసంబై న చర¹మత్స్యయంత్రంబు నివిల్లుమోపెట్టి యెవ్వఁడేను
శరములనేయు నశ్రమము నతఁడ నాత్మయకు పరుడగు ధర్మయుక్తి
ననిచాట బంచిన ²నాథహోషణము విని నుద్వీకులెల్ల నొండొరులఁగడవఁ
గడు³వేడ్కఁదొడిపూసికట్టివిభూతితోఁ దమవమచిహ్నముల్ దనరియెలుక
- ఆ. పడఁగ వేలువేలు పన్నిభూతలముగ్రక్కదల నై న్యపాదఘట్టముఁ
బొలుచు ద్రుపదరాజ పుత్రీస్వయంవర, రంగమునకుఁ జనిరి రమణ⁴తోడ.
- 167 వ. ఆదియును బురంబు పూర్వోత్తరదిగ్భాగంబునం జందనోదకసంసిక్తసమీ
కృతస్థలంబయి యగాధోన్నత పరిఖాప్రాకారంబులను విశాంధార్వారతోర
ణంబులను గైలాసకైలవిలాసాహోసిభాసురగగనతతోల్లేఖిఖరరమ్య
హర్మ్య¹తలంబులను బహుప్రకారంబులై న ²సానువులనుంజేసి యొప్పు
- 165 1 దేకించి — పెక్కు ప్రతులు. 2. వేపంబుననుండునంత — కొన్ని ప్రతులు.
- 166 1. యంత్రమత్స్యంబు — పెక్కు ప్రతులు 2. నగ్గోసనము — ఊ.ఎ.ట.స;
నగ్గోషణము — స, నగ్గోషణము — బ.ల. 3. వేడ్కతోఁ బూసికట్టి —
కొన్ని ప్రతులు 4. నొప్పి — పెక్కు ప్రతులు; మెరసి — న.
- 167 1. రేఖలను—కొన్నిప్రతులు; కనకరేఖలను—కొన్నిప్రతులు. 2. సానువులనుం

చున్న నందు యథాస్థానంబుల. నానాదేశాధిపతుల నుండంబంచి ద్రువ
దుండు వారలనెల్లం బూజించెఁ బరమబ్రహ్మణ్యులగు బ్రాహ్మణుల
తోడం గలసియున్న పాండవులును బ్రాహ్మణసమూహంబులో నుండి
పాంచాలరాజు సన్ముద్దినిం జూచి సంతసిల్లి గంత.

168 సీ. భవళవిభూషణ దామానులేపనామలినాంగి సితపుష్పమాలచేతఁ
గొని పుష్పసాయకుకును మేతరంబైన యాట¹గుసాయకం బనగ జనులు
భవళాక్షి రంగ²మధ్యంబునఁ దనుమధ్య దానోప్పిపాంచాల తనయయున్న
భూసురప్రవరుల సాహ్యహామోషంబు విలసిల్లే నాశీర్వివృద్ధి³తోడ

ఆ. ద్రుపదపతి పురోహితుండును గృతవరి, స్తరణుండై ప్రయోగదతుండగ్ని
ముఖముచేసి వేల్పుమొగసి వివాహోప, కరణవస్తుచయము గాచియుండె.

169 వ. అట్టి యవసరంబున ¹భోరనమ్రోయు జనులయులివును వాడిప్రనాదంబును
కాఠించి ధృష్టద్యుమ్నుండు మూఁగిన రాజలోకంబు నెల్లంజూచి యగ్ని
సమీపంబున గంధ²పుష్పభూపదీపార్పితంబైన నిల్లును సమ్ములను వైహా
యసంబైన ³లిత్యంబును వారలకుం జూపి యిట్లనియె.

170 తరువోజ. ఈనిల్లుమోపెట్టి యేసుజాణముల నీయంత్రమతస్యంబు నేసిన
వాఁడ

భావజప్రతిముఁ డిబ్బాలకుఁ దగినపతి యిది మునిశక్తిఁబడసినవిద్య
గావున మీపిండ్లు గావించుడిదియ ఘనదరకాయుకకాళలోన్నతియు
లావును గలవాఁడు భవసరము లలినియశంబుఁ గర్మాణంబుబడయ.

171 వ. అని ధృష్టద్యుమ్నుండు ¹మూఁగినరాజ²పుత్త్రులకు నెల్లనెఱుంగంజెప్పి
ద్రుపదరాజపుత్రి³ంజూచి యఖిలజలధివేలావలయవలయితమహీతలం
జేసి — కొన్ని ప్రతులు. 3. లగుబ్రాహ్మణుల తోడం గలసియున్న — చ ద
వి.శ.మ, లగు బ్రహ్మణ్యులైన పాండవులును — వా

168 1. ససాయకంబనగ — పెక్కు ప్రతులు. 2 మధ్యస్థలి — వ. 3 పాంచె — స.

169 1. భోరన, భోరని — అని పారఘులు. 2. పుష్పాక్షత — కొన్ని ప్రతులు.
3. యంత్రమతస్యంబును — ర.

171 1 మూఁగిన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. లోకంబునకెల్ల — కొన్ని ప్రతులు.

బుంజుల రాజనందనులెల్ల నీ స్వయంవరంబునకు వచ్చినవారు వీరలం
జూడుమని దుర్యోధన దుశ్శాసన దుర్ముఖప్రముఖులయిన ధృతరాష్ట్ర
నందనుల నూర్వురం దత్సమీపంబుననున్న కర్ణాశ్వత్థామ సోమదత్త భూరి
శ్రవశ్రుతసేనాదులను బుత్తభాతృసమేతులయియున్న శల్యవిరాట
జరాసంధ గాంధారపతులను నక్రూర సారణ సాత్యకి సాంబ సంకర్షణ
ప్రద్యుమ్న కృష్ణకృత వర్మానిరుద్ధ యుయుధాన ప్రముఖులైన యదు
వృష్టి భోజాంధకవరులను సుమిత్రసుకుమార సుశర్మ¹సుదక్షిణ సుషేణ
సేనాబిందు చంద్రసేన సముద్రసేనాశీనర చేకితాన శిశుపాలశ్రేణి మజ్జన
మేజయ జయద్రథ బృహద్రథ సత్యవ్రత చిత్రాంగద శుభాంగద²భగీరథ
భగదత్త పౌండ్రక వాసుదేవ వత్సరాజ ప్రభృతులయిన నానాదేశాధీశు
లను వేదధ్వనిననాథంబై యొప్పుచున్న బ్రాహ్మణ సమూహంబునుఁ జూపి.

—: రాజపుత్రులు మత్స్రయంత్రమును భేదింపఁబోయి

భంగపడుట :-

సం. 1—177—22

172 ఆ. ఇందులత్య మెవ్వఁడేనె నాతని వరి,యింపు నెమ్మితోడ నిందువదన
యనిన రాజపుత్రు లివ్విల్లుమోపెట్టి, యేయఁగడఁగి¹ కదలిరెల్లవారు.

173 సీ. అమ్మహోత్సవము¹ నెయ్యమ్మునఁ జూడంగఁ దివిరి యేతెంచిన దివిజఖచర
గరుడ గంధర్వ²కిన్నరుల విమానముల్ విలసిల్లె నంబరతలము నందుఁ
బణవవీణావేణురణితానుసారమై రసగీతరవమెల్ల దెసల³ నెసఁగె
బోరన వివిధతూర్యారవంబులు మహావనిధిధ్వానంబు ననుకరించె

ఆ. దివ్యమాల్యములయు దివ్యానులేపన,ములయు సౌరభంబువెలయుఁ దాల్చి
రంగమధ్య జనులకుం గడు⁴ తనుపుగాఁజేరి వీచె⁵దివ్యమారుతంబు.

3. వరోద్దేశంబునకు, వరోత్సవంబునకు — అని పాఠములు. 4. సుదక్షిణ —
పెక్కు ప్రతులలో లేదు 5. భగీరథ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు

172 1. కదిసి, వచ్చి — అని పాఠములు.

173 1. నెయ్యమ్ముతో, నెయ్యంబుతో—అని పాఠములు. 2. కిన్నరవిమానంబులు—ము.
ఓ.డ.ల. 3. చెలఁగె, నెగడె—అని పాఠములు. 4. తనుపుగా—కొన్ని ప్రతులు; పీఠికా—
మ, ముదముగా—వా. కొన్ని ప్రతులు 5. నుండ—ఓ.ము.ప.న.వ.స; మలయ—సల.

- 174 చ. అవిరళభస్మమధ్యమున నగ్నికణంబు¹ల పోలే బ్రాహ్మణ
ప్రవరులలోన నేర్పడక పాండవులేవురు నున్నఁజూచి యా
దవవృషభుండు కృష్ణుఁడు ముదంబు వారి నెఱింగి పార్థుఁడీ
²యువతిఁ బరిగ్రహించుననియుం దలఁచెన్ హృదయంబులోపలన్.
- 175 వ. అంత నా రాజనందనులు ద్రుపదరాజనందనం జూచి కందర్పజాణ¹బాధితు
లయి తమ్మును దమసామర్థ్యమ్ము నెఱుంగక యర్థిత్యంబున నవ్విల్లు
మోపెట్టఁబోయి.
- 176 క. వడి నొడుగఱచి వలకేల్, నిడుచన ¹గనయమున²జెనఁచి నీలి బలం జే
ర్పడ విల్లు³వంపనోపక, ¹యుడిగిరినృపసుతులు గొంద తొయ్యన లజ్జన్.
- 177 క. బలవంతుల బలమఱఁగా, ¹మలువక²మ్రాన్మానిపాట మాయాధను వి
మ్ములఁజేసిన మోపెట్టఁగఁ, గొలఁదియె యని డాయరై రి కొందఱుదానిన్.
- 178 మ. ఇది యెట్లున్ సమకూ¹ర దెవ్వరికి మున్నీపిల్లుమోపెట్టఁబో
లదు మోపెట్టియు సంతరితమున నాలత్యంబు భేదింపఁగా
నది బ్రహ్మాదులకైన ²నిందలవి గాదంచున్ విచారించి ³ని
ర్మదులై కొందఱు రాజులేగిరి నిజశ్రామార్గముల్ చూచుచున్.

174 1. లువోలే — అ ఋ గ జ.ద.వీ శ ప. 2. యువిద — ఋ.ఖ. 3. యుండె
మనంబున సంతసంబుతోన్ — న; యుండెను దా హృదయంబులోపలన్ — స.

175 1. పీడితులయి, విద్ధి లై, భిన్నహృదయులై — అని పారములు.

176 1. గొనయమున — పెక్కు ప్రతులు. 2. జేర్చి — ల. 3. వంచ — తి.

177 1. మలవక — కొన్ని ప్రతులు. 2. మ్రాన్మానిభంగి — జ.బ స; మ్రాన్మాని
పాట — ఖ గి ల; మన్మానిపాట — భాసం.వా.శ; మ్రాన్మానిపాట — ఐ.క.చ.
ట.ద.శ ప.

178 1. డదెవ్వరికి — న. 2 దానలవి — ఏ ఖ.బ మ. 3. దుర్మదులై — ఓ.న
బ.య.

—: అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్రంబు దెగఁగెనుట :—

సం. 1-179-4

179 వ. ఇట్లు రాజపుత్రు లవిల్లు మోపెట్టనోపక నివృత్తులయి మఱి యదువృష్టి భోజాంధకులు కృష్ణామతంబున ¹నశ్యకర్మంబునం ²దనారంభులయి మిన్నకుండిరంత శిశుపాల జరాసంద శబ్దకర్ణులు దర్పితులై తమతమ లావులు మెఱసి క్రమంబున నలువురు మూష యవ ముద్గ రోమమాత్రం బులు దక్క గొనయం బెక్కించియు మోపెట్ట ³నశకర్మంబయిన నుక్కు సెడి ⁴స్రక్కిన వారలంజూచి యగ్రజు ననుమతంబున విప్రసభ వెలువడి విజయుండు ధనుస్సమీపంబున కరిగిన నాతని యుత్సాహంబున కచ్చెరు ⁵వడి కొందఱు బ్రాహ్మణులు దమలో నిట్లనిరి.

180 ఉ. ఇమ్మనుజేంద్రనందను లహీనబలుల్ దృఢదీర్ఘ బాహు¹వీ ర్యమ్ముల²వార లోపర శరాసనకర్మము³ం దయుక్తద ర్పమ్మున నిష్ఠ నవ్వు పలుపన్ నమకట్టె నితండు విప్రవం శమ్మున వారి⁴సెల్లఁ దనశక్తి యెఱుంగక దుర్వి⁵దగ్గుడై.

181 క. అనువారు నందుఁగొందఱు, ఘనుఁ డీతఁడు వీరికంటె గారుక్తవిద్యం దనరిన వాఁడయి దీనికి, మొనసెంగా ¹కన్యుడిట్లు ²మొనయంగలడే.

179 1. నశకర్మ కర్మంబున — కొన్ని ప్రతులు. 2. దనారంభులయి — వా శ. కొన్ని ప్రతులు; దనారంభులయి — అ.ఆ.డి.బు.వి.ఓ.క.గ.జ.ప.బ. 3. నోపక వెక్కి చిక్కినవారలం జూచి — న.మ.న. 4. చిక్కిన, తక్కిన, స్రక్కిన — అని పాఠములు, పెక్కిన — వా శ. 5. నంది — వీ.శ.మ. కొన్ని ప్రతులు.

180 1. శౌర్యమ్ముల వార — కొన్ని ప్రతులు. 2. వారిలోపల — పెక్కు ప్రతులు. 3. కెల్ల — కొన్ని ప్రతులు. 4. వేకుడై — అ, చారుడై — ఓ.

181 1. కన్యలిట్లు మొనయంగలరే — ఉ.బు.జ.ల. 2. మొనయగ బేలే — పెక్కు ప్రతులు.

- 182 మ. అమితోత్సాహుఁడు దీర్ఘ బాహు పరిఘముం డత్యంతతేజస్వి స
ద్విమలాచారుఁడు ²విప్రభక్తిపరుఁడీ విప్రుండు విప్రప్రసా
దమునన్ విపులకెల్ల సంతసముగాఁ ద³త్కర్మసంసిద్ధి ను
త్తముఁడై పొందె⁴డమంచు ⁵నుండిరి దయన్ ధాత్రీసురుల్ ప్రీతులై .
- 183 వ. అంత నయ్యర్జునుండు నవ్వింటి సమీపంబునకు వచ్చి గురువు¹లందలంచి
నమస్కారంబు సేసి ధనువునకుఁ బ్రదక్షిణంబుఁ జేసి మ్రొక్కి ²దాని
నెత్తికొని పూర్వపరిచితంబైన విల్లుమోపెట్టినట్లశ్రమంబున మోపెట్టి
³జనులశ్చర్యంబునం బొందుచుండ నేనమ్ముల నమ్మశ్శయంత్రంబు
⁴నాడుణంబ యురులసేసినం జూచి బ్రాహ్మణక్షత్రియ ప్రముఖులయిన
జనులెల్ల విస్మితు⁵లయి.
- 184 చ. ఫలవప్సాంబుభోజన శుభవ్రత¹వృత్తులఁ జేసి చూడ దు
ర్బల తమలయ్యు బ్రాహ్మణులపారవపోబలనంపదన్ మహా
బలయుతు లట్టి వారలకు భవ్యుల కెందు నసాధ్యమెద్దియుం
గలదె చరాచరాఖిల జగంబులఁ ²బెద్దల కారె నద్విజుల్.
- 185 క నిమి¹షాంతరమున నిట్లశ్రమమున మర్త్యులకు నేయసమకూరునె యు
త్తముఁడీతఁడు బ్రాహ్మణరూపమున సురేశ్వరుఁడొ హరుఁడొ గుహుఁడొ.
- 182 1. డనఘుండత్యంత — 3; డలఘుండ — అ. 2. విష్ణుభక్తి — గి.చ.ద.
వీ.శ.ప; ఇచ్చటి చిత్రకాలాప్రతియందీశ్లోకము కలదు ప్రణయ్యశిర సాదేవమీ
శానం పరదం ప్రభుమ్, కష్టంచమనసాకృత్వాజగృహేచార్జునోధనుః. పుట 204.
3. త్కర్మసంసిద్ధి — ఈ.ఓ.గ.ప. 4. డమంచు — అ.బు.ప.వ.ఒ.క.ట,
దునంచు — డె.గ.జ; దుమంచు — వా.శ కొన్ని ప్రతులు. 5. బల్లిరి — అ.న.
- 183 1. అం దలంచి నమస్కరించి — న.ప.మ.ల; లకు నమస్కారంబుసేసి — వా.
కొన్ని ప్రతులు 2. పుచ్చుకొని పూర్వ — చ.ద.వీ.శ.ప. 3. జనులశ్చ
ర్యంబునం బొందుచుండ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 4. నడుణంబ — పెక్కు
ప్రతులు. 5. లయి యిట్లనిరి — చ.ద.వీ.శ.ప.
- 184 1. తృప్తులఁజేసి — అ. కసం. 2. పూజులుకారె — ఐ.న.
- 185 1. పార్థంబున — ఎ

- 186 క. అని ధరణీనుండి పొగడెడు, జనులనిరంతరరవంబు జలధర్మమార్గం
బుననుండి పొగడుచివ్యుల, ¹యనవరతరవంబు నొక్కఁడయి²కడునొప్పెన్.
- 187 క. చెలఁగె సురదుందుభిస్త్వన,ములు ముదమున భూసురోత్తములు పయిపుట్టం
బులు ¹వీచి వీచియార్చిరి, చెలయఁగ నరుమీదఁ బుష్పవృష్టియుఁ గురిసెన్.
- 188 వ. అయ్యవసరంబున ధర్మనందనుండు నకుల సహదేవానుగమ్యమానుండయి
నిజనివాసంబునకుం జనియె నిట ధృష్టద్యుమ్న సహితుండయి ¹యజ్ఞ
సేనుండు మహాసేనతో నర్జునునకు సహా²యుండుగా నరిగెనంత.

—: ద్రౌపది యర్జునుని వర్ణించుట :—

సం. 1-179-22

- 189 సీ. ధరణీశనందనుల్ దన్నత్రిప్రీతితోఁ జూచుచు నుండంగ సుందరాంగి
తోయజదళ¹నేత్రి ద్రుపదరాజాత్మజ కమనీయగజరాజగమనలీలఁ
జనుచెంచి సురరాజసన్నిభు నభివయావనోద్భాసితు నసితరత్న
రుచిరాంగు నంగజరూపు ధనంజయుఁ దనచేతి ²సితపుష్పదామకమునఁ
ఆ. బొలఁతిముదముతోడఁ బూజించెనట్టి యు, త్వవముఁజూచి దానినైఁవ
కపుడు
కౌరవేంద్రుఁడాదిగాఁగల భూవతు,లెల్ల నలిగి³కలయ నేవురేఁగి

- 186 1. యనివారితము నొక్క పెత్తెయ్యెప్పెన్ — ఖ 2. వీతెంచెన్ — బు.ప.
ల.స; విలసిలెన్ — ఉ.
- 187 1. వీచి వీచి యార్చిరి — పెక్కు ప్రతులు; విడిచి వీచి యార్చిరి — వా.శ.
కొన్ని ప్రతులు.
- 188 1. భీమసేనుండు — బు.ప. 2. యంబుగా — కొన్ని ప్రతులు.
- 189 1. నేత్రి — పెక్కు ప్రతులు; నేత్ర — వా.శ. మున్నగు ప్రతులు. 2. నవ —
ఉ.ఓ. 3. తెరలి — ఔ. కడగి — క; కలయ బలికి రేపుమీరి — ఆ.

- 190 మత్తకోకిలము. ఏల రాఁబనిచెన్ మహీశులనెల్లఁ జుట్టమపోలే ము
 న్నెల సత్కృతిఁజేసె నిందఱు ¹కిమ్మహారధులుండఁగా
 నేల²కన్యకనిచ్చె విప్రున కిందునేడు శతుండు పాం
 చాలుఁ డిప్పుడ ³పీని నిర్గతనత్తువఁ జేయుద మాజిలోన్.
- 191 క. తనవిద్య పేర్చిన్యవనం,దనఁబడసెను విప్రుఁడితని తప్పేకడుదు
 ర్జనుఁడీ ద్రుపదుఁడు నృపతుల,¹ననయంబున మెచ్చఁడయ్యెనతిగర్వితుఁడై .
- 192 వ. ఏమిదోషంబు సేసియు బ్రాహ్మణుండు వధ్యుండుగాఁడు మనరాజ్యం
 బును నర్థంబును బ్రాహ్మణార్థంబ కావున నవ్విప్రుతోడి దేమియని
 ద్రుపదుపయి ¹నెత్తుదెంచిన ద్రుపదుండును కడు భీతుండై బ్రాహ్మణుల
 మఱువుసొచ్చె నిట్లు శరణాగతుండయిన ద్రుపదు నోడకుండుమని
 బ్రాహ్మణులు దమతమ ²దండాజిగంబులెత్తికొని ప్రతిబలంబులపయి ³వీచు
 చున్నంత వారలం జూచి నగుచు నర్జునుం డిట్లనియె.
- 193 క. కడఁగి మదీయావ్రములని, యెగు పటుమంత్రముల నిప్పుడి ¹నృపురిపుల
²న్కడిఁదివిపాహులదర్పం, ³బుడిగించెదఁ ⁴దొలఁగి చూచుచుండుఁడు
 మీరల్.

- 190 1. కిమ్మహీపతు లుండగా — ప.బ.న. 2. విప్రుల కిచ్చె కూతురు, నెందు నేడు
 శరుండు — ర. 3. పట్టి — ఆ.బ.ర.
- 191 1. ననయము మది — అ.ఓ.ఖ.గ.ట ; ననయముకడు, ననయమునెద — అని
 పాఠములు.
- 192 1. ఏగుదెంచిన — పెక్కు ప్రతులు ; ఎత్తివచ్చిన — కొన్ని ప్రతులు ; ఏతెంచిన —
 అనియు పాఠము. 2. దండంబులెత్తి — ఋ.ఎ.ప.ఓ. 3. వీచు — సార్థబిందుక
 మని, గి₁ ; వైచుచున్నంత — బ.
- 193 1. యరినృపుల — కొన్ని ప్రతులు. 2. న్కడిది — గి₁.చ.ట.ద.శ.మ. 3.
 బుడిపించెద — ర. 4. తలఁగి — క.ఖ.న.

—: అర్జునుండు కర్ణునితో యుద్ధంబునెసి జయించుట :—

సం. 1-181-3

194 వ. అని తానును భీమసేనుండును గడఁగి రిపుబలంబువయి నపరిమితశరంబు
¹లేనె భీమసేనుండు నొక్కవృక్షంబు వెఱికికొని దండహస్తుండయిన దండ
 ధరుండునుంబోలె నర్జునునకు సహాయుండయి నిలిచె నంత న²య్యుద్ధఱు
 మహాసంరంభంబుఁజూచి విస్మితుఁడై కృష్ణుండు బలదేవున కిట్లనియె.

195 సీ. తాలాభమగువిల్లు దాల్చివిరోధుల ¹నెగచుచు నున్నవాఁడింద్ర²తనయుఁ
³డాతనికెలన మహావృక్షహస్తుఁడై యున్నవీరుండు వృకోదరుండు
 యంత్రంబు నరుఁడేసినప్పు⁴డుపోయిన యగ్రౌరవర్జుండు యమ⁵తనూజుఁ
⁶డాతనితోడన యరిగిన యరువురుఁ గవలచారర్క⁷ప్రకాశతేజు

అ. అనిన లక్కయింట నగ్నిదాహంబున, నెట్లు బ్రదికిరోక్కొ యిమ్మహాత్ము
 లెట్టిపుణ్యదినమొ యేవురఁజూచితి, మనుచు సంతసిల్లె హలధరుండు.

196 వ. అంత.

197 క. కురుపతి సూడఁగఁ గర్ణుండు, నరుఁదాఁకెను శల్బుఁడనిలనందనుఁ దాఁకె
 సరభసమున విస్తయ, మందిరి ధరణిదేవమనుజు ¹దేవప్రవరుల్.

198 కా. కర్ణుండున్ విజయుండు నొండొరులఁ ¹జల్కందాఁకి చాపంబు లా
 కర్ణాంతం²బగుచుండగా దిగిచి యుగ్రక్రోధులై యేసి రా
 పూర్ణంబయ్యెఁ దదీయతాణతతి సంభోభృత్పథంబెల్ల నా
 స్తీర్ణంబయ్యె ధరిత్రి యెల్ల³నవిసెన్ దిక్పక్ర మెల్లన్ వడిన్.

194 1. లేసిరంత భీమసేనుండు — ఋమ.ల. 2. య్యిరువుర — చ.ద.వీ.శ.ప.

195 1. నేయుచు నున్న — న; నేచుచు నున్న — బ 2 సుతుడు — అ.ఏ.జ.న.
 3. ఆ — ఏ.జ.న (సుతుఁడు అను పాఠము గ్రహించివ.నో) 4. డయరిగిన —
 కొన్ని ప్రతులు. 5. సుతుండు — ఎ.న. 6. ఆ — న. 7. సంకాశ — మ.

197 1. దివిజగణంబుల్, దివ్యగణంబుల్, దివిజప్రవరుల్ — అని పాఠములు.

198 1. వీకందాకి—ఐ.ఓ.య.ల. 2. బులుగావడిందిగిచి—వా.శ; బగుచుండగా — పెక్కు
 ప్రతులు. 3. కదలెన్ - ప.మ; వణకెన్—ఋ.న.ల; కలగెన్—ఎ; కుదిసెన్—న.

- 199 క. ¹వీరుండగు నరుని యేయు²న, పారశరావలుల నడుమ వారింపంగా
నేరక యేటుడిగి మహా, శూరుండు రాధేయుఁ డింద్రజన కిట్లనియెన్.
- 200 క. నాయెదురఁ జక్కనై యని, ¹సేయంగ భార్గవునకును శచీవరునకుఁ గాం
తేయుండగు విజయునకుఁగా, కాయతభుజశక్తి ²నొరులకలవియె ధరణిన్.
- 201 క. నీ వప్రాకృతబలుఁడవు, నీవిక్రమమునకు విల్లునేర్పునకు మహీ
దేవకులోత్తమ మెచ్చితి, నావుడుఁ బార్థుండు గర్జునకు నిట్లనియెన్.
- 202 మధ్యాక్కర. ఏను నీచెప్పినవారిలోపల నెవ్వఁడఁగాను
గా¹ని నే సర్వశస్త్రాస్త్ర విద్యులఁ గడుఁ బ్రసిద్ధుండ
భూనుతబ్రహ్మతేజోధికుఁడ నిన్నుఁబోరిలో²నోర్వఁ
గానున్న వీరుండ నొండు దక్కిలోఁగక చక్కనిలుము.
- 203 ప. అనిన విని కర్ణుండు బ్రహ్మతేజం బశేయంబని విజయుతోడి¹యుద్ధం బొల్లక
క్రమ్మటియె మఱి శల్యభీమసేనులు పెనంగి మల్లయుద్ధంబు సేయునెడ
భీముండు భీమబలంబునం బట్టుకొని శల్యుం ద్రెళ్ళవై చిన.
- 204 ఆ. సెల్లుండట్లు నేలద్రెల్లి చెచ్చెరలేచి, యెడలు దుడిచికొనుచు నొయ్యఁ
¹జనియె
వానిఁజూచి నగుచు ²మానుగా విప్రులు, భూరిసత్త్వ భీముఁ బొగడి³రంత.
- 199 1. వీరుండర్జునుడేయు — గృ.చ.ద భాసం.వీ శ.మ. 2. న.వారితశరసమితి —
ప.ల.స. (ఈ పారమున, ప.వ , యతివారింపఁబడినది.)
- 200 1. సేయంగా భార్గవునకు, శివునకు నాకాంతేయు—వీ.స. 2. నిలువనల వియె—
చ.ట.ద.శ.మ.
- 202 1. నీనసర్వ — వా. భాసం. కొన్ని ప్రతులు. 2. గెల్వ — ఐ.
- 203 1. పోటుడిగిమగిడె — భాసం.
- 204 1. నరిగె — కొన్ని ప్రతులు. 2. వలనుగా — మ. 3. రోలి, రొప్ప —
అని పాఠములు.

- 205 అ. పరశురాముఁ డొండె హరుఁ డొండె నరుఁ డొండె, గాక యొరులు గలరె
కర్ణనోర్వ
బలిమి భీముఁడొండె బలదేవుఁడొండెఁగా, కొరులు ¹నరులు శల్భునోర్వఁ
గలరె.
- 206 వ. వీ రెవ్వరో ¹యెందుండుదురో యెటుంగవలయునని దుర్యోధనాదులయిన
రాజపుత్రులెల్ల విస్మృతులయి యున్న వారలంజూచి కృష్ణుం డిట్లనియె.
- 207 చ. పరులకు ¹దుష్కరంబయిన భాసుర²కార్యముసేసి తత్స్వయం
వరమునఁ బత్నిఁగాఁబడసె వారిరుహాయత ³నేత్రఁగృష్ణ⁴నీ
ధరణీసురాన్వయోత్తముఁడు ధర్మవిధిం జెపుఁడన్యు యింక నె
వ్వరికిని జన్మె⁵వీని ననవద్యపరాక్రము నాక్రమింపఁగన్.
- 208 వ. వలవ దుడుంగు డని వారించిన నట్లు కృష్ణుచేత నివారితలయి రాజ
పుత్రులు దమతమదేశంబులకుం జనిరంత భీమార్జునులు బ్రాహ్మణ
పరివృతులయి ద్రుపదరాజపుత్రిం టి⁶డ్కొని ¹వచ్చునంత.
- 209 సీ. ఉత్సవసందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుఁబెద్ద¹ప్రార్థయ్యెఁగొడుకులేల
మనలిరొకారవుల్ విసువకవైరంబు ²గావించు పాపస్వభావు లేఱిఁగి
క్రందునఁ ³జంపిరో యందులకేపురు లీలతో నొక్కట నేలయరిగి
రవ్య⁴యుండయిన వేదవ్యాసువచనంబు నిక్కంబుగాకుండు నొక్కొవేల్పు
- 205 1. కడిమి — ల.
- 206 1. యెందుండుదురో — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
- 207 1. దుర్లభంబయిన — స; దుష్టరంజై (బయి)న — ఖ. 2. యంత్రము సేసి —
చ.ల.స. 3. నేత్ర — పెక్కు ప్రతులు. 4. నిర్ధరణీసురాన్వయో — కొన్ని
ప్రతులు. 5. పోర — ఖ.ల.స.
- 208 1. చనిరంతకు ముందర — పెక్కు ప్రతులు.
- 209 1. తడవయ్యె — డ. 2. భావించి — పెక్కు ప్రతులు; పాటించి — స.
ప్రాసయతినియమము సడలినది. 3. నోర్పిరో — ర. 4. యంబయిన —
బౌ.య.ర. 5. డనేర్చునొక్కొ — బ. ఇక్కడ ప్రాసయతి పడలినది.

ఆ. లార భూసు⁶రేశులార మీశరణంబ, కానియొందు⁷గతియుఁ గాన వాకు
శరణ⁸ మగుఁడు సుతుఁడ గరుణతోరక్షింపుఁ, డనుచు గుంతి⁹వగచి
వనరుచుండె.

—: అర్జునుండు ద్రౌపదిం దెచ్చి తల్లికి నివేదించుట :-

సం. 1-182-1

210 వ. అట్టి యవసరంబునఁ దల్లియొద్దకు ధర్మరాజును గవలవారు మున్నవచ్చి
యున్నఁ దదనంతరంబ భీమార్జునులు ద్రౌపదీన¹హితులయి ²చనుదెంచి
మ్రొక్కి మేమొక్క ³భిక్షదెచ్చితిమని తల్లికి ⁴నివేదించిన నెటుంగక
యప్పటియట్ల కావగచి కుంతీదేవి సంతసిల్లి దాని మీరేవురు మపయో
గింపుండని కొడుకుల ⁶నియోగించి ⁷భువనత్రయరాజ్యలక్ష్మీయుంబోలే
నున్న యక్కన్నియం జూచి లజ్జించి ⁸యధర్మభీతయయి ధర్మతనయున
కిట్లనియె.

211 సీ. ఈతన్విఁ ¹దోడ్కొని నీతమ్ములిరువురు ప్రితినేతెంచి యీభిక్ష²యొప్పు
³గొనుమనినాకుఁ జెప్పినను నేవురు మపయోగింపుఁడంటి నాయుక్తి దొల్లి
యన్యత మెన్నండుఁగా⁴దనఘ మీరెప్పుడు మద్వచనాతిక్రమంబుసేయ
రిదిలోకముఁ లేనియదియేమి సేయంగ నగుననిచింతాకులాత్మయైనఁ

తే. దల్లినూరాచ్చి వాసవతనయుఁజూచి. పార్థ నీచేతఁబడయంగఁ బడినోదీని
నగ్నిసన్నిధిఁ బాణి⁶గ్రహంబు నీవ, చేయుమన ధర్మజనకును జిష్టుఁడనియె.

6. రవరులార — మ. 7. శరణు — ఉ.ప.న.ర.ల. 8. మగుచు — ర.ల ;
మగుడి — ఉ. 9. వగల — మ.

210 1. హితంబుగా — ప.న.మ. 2. వచ్చి మేమొక్క — పెక్కు ప్రతులు. 3.
భిక్షంబు — ఆ.బు.ఎ.ప.బౌ.ఖ.ద.ప.జా. 4. నివేదించియున్న, నెరింగించిన,
చెప్పిన — అని పారములు. 5. తలంచి — న. 6. నియమించి — కొన్ని
ప్రతులు. 7. త్రిభువన — కొన్ని ప్రతులు. 8. ధర్మభీతయయి — కొన్ని ప్రతులు.

211 1 దోకొని — అ.ఉ.ట. 2. మొప్పుగొనుమని — కొన్ని ప్రతులు ; యొప్పుఁ
గొనుమని — అ.ఈ.చ.ద.వీ.శ.ష ; యొప్పుగొనుమని — వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
3. గొనుడని — కొన్ని ప్రతులు. 4. దనక — గ్ని.చ.ద.శ.ష. 5. దాని —
ఆ.ఐ.క.డ ; కన్య — బు. 6. గ్రహణము — కొన్ని ప్రతులు.

- 212 ప. పెద్దవాఁ¹డుండఁ ²గొండుకవానికి వివాహంబగుట ధర్మవిరుద్ధంబు గావున దీని నగ్రమహిషిఁగాఁ బరిగ్రహింపుము మానలువుర యనుమతంబును నిట్టిద ⁴యనుచున్న యవసరంబున విధి⁵ప్రేరణవశంబున.
- 213 ఉ. అలితాంగియందు హృదయంబులు ¹దృష్టులు నిల్చి పాండు భూ పాలతనూజ పంచకము పంచశరాహతిఁ బొందె నొక్క²తన్ ³జాలికఁ దొల్లియేవురకు ⁴భామినిఁగా సృజించి యున్నయ య్యాలిబ్రహ్మ⁵చెయి పరమార్థముగా కది యేల యొండగున్.
- 214 వ. తల్లు పాంచాలియందు బద్ధానురాగులయి యున్న తమయేవుర యభిప్రా యం ¹బెఱింగి వేదవ్యాసవచనంబులుం దలంచి ధర్మతనయుండు దమ్ముల కిట్లనియె.
- 215 క. గురువచ¹నస్థితి మన²కే, గురకును నిదిపత్నిగాఁదగుం గావున ని త్తరుణిని బరిగ్రహింతము, తిరముగ గురువచనమొండు దెఱుఁగేలయగున్.
- 216 వ. అని పలుకుచున్న యవసరంబున.

-: శ్రీకృష్ణ బలరాములు ధర్మరాజాదులఁ జూడవచ్చుట :-

సం. 1-183-2

- 217 శా. రాజకీర్త్యులు వచ్చి కాంచి రనఘుల్ రాముండు గృష్టుండు న య్యాజ్ఞామీధు నజాతశత్రు నృపలోకారాధ్య నుద్యుద్ధుణ ప్రభాజిష్టుం దమమేనయత్తకొడుకున్ బాలార్కతులోబ్జిష్టల త్రేజున్ భ్రాతృచతుష్కు మధ్య¹గతుఁ గొంతేయాగ్రజున్ ధర్మజున్.
- 212 1. రుండకొండిక వారికి - పెక్కు ప్రతులు. 2. గొండికవాఁడు - గి.ద.న.ర. శ.ప. 3. పుడు - ఉ.బ.ఖ.ట.డ.ల. 4. యగుననుచున్న - కొన్ని ప్రతులు. 5. ప్రేరణంబున ; ప్రేరణంబు జేసి - అని పాఠములు.
- 213 1. చూడ్కులు-వ. 2. టన్-బ.మ.ల. 3. జాలకి-అ ఉ ఊ.ఋ.ప.ఐ.క.ఖ గ.జ.ట. డ.ష. 4. భార్యనుగా-ఖ. 5 చెయ్యు-కొన్ని ప్రతులు ; చేత - ఋ.ఐ.డ.ర.ల.
- 214 1. బుఱెరింగి - కొన్ని ప్రతులు.
- 215 1. నస్థి - ల.స. 2. యేవురకునునిది ధర్మసతి యవుంగావున - మ.
- 217 1. మున - గి.చ ద.శ.ప.

- 218 వ. కని తమ్మెటిం¹గించి యతిన్నేహంబున నయ్యుధిష్ఠిరునకుం గుంతిదేవికి
²మ్రొక్కి భీమార్జుననకులనహదేవులం గొంగిలించుకొని పరమసమ్మద
 రస³పూరితహృదయులై యున్నవారల కుశలం బడిగి ధర్మరాజిట్లనియె.
- 219 క. ఒవ్వమిఁగౌరవులకుఁ గడు, దవ్వయి మఱి విప్రవేషధారులమయి మ
 మ్మెవ్వరు ¹నెలుంగకుండఁగ, నివ్విధమున నున్న నెట్టు తెఱిగితి రిరల్.
- 220 వ. అనిన నగుచు వాసుదేవుం డిట్లనియె.
- 221 ఉ. అంబుజమిత్రుఁ డంబుద ¹చయాంతరితుండగుడుం దదీయ తే
 జంబు జగజ్జరంబులకు శక్యమె కప్పఁగ మీరు గూఢభా
 వంబున నున్న మీదగు నవారితతేజము భూజనప్రసి
 ధ్దంబగుఁగాక దానిఁ బిహితంబుగ నెస్వరుఁ జేయనేర్తురే.

-: పాండవులవంశాధికము నెఱింగి రఘుని ద్రువదుండు

ధృష్టద్యుమ్నం బనుచుట :-

సం. 1-184-3

- 222 వ. సకలరాజసమతుంబున నిట్టి యతిమానుషంబయిన యదృతకర్మం
 బర్జునునక కా కన్యులకుఁ జేయ¹శక్యంబెయని యెఱింగితిమి మీపరాక్రమంబ
 మిమ్మునెఱింగించె ²సధర్మనిరతులగు ధృతరాష్ట్రదుర్యోధనులు సేసిన
- 218 1. గించుకొని - కొన్ని ప్రతులు. 2. మ్రొక్కి భీమార్జుననకుల - పెక్కు
 ప్రతులు ; మ్రొక్కి తమకు మ్రొక్కిన భీమార్జున - వా. కొన్ని ప్రతులు. 3.
 పూరితులై - గ.చ.ద.పి.శ.మ ; పూరితాంతఃకరణులై - ఒ.
- 219 1. నెరుగకయుండగ - ఋ.ప.ర.
- 221 1. చయాంతరితుండ - గి.చ జ.ద భాసం పి.శ.మ ; లతాంతరితుండ - కొన్ని
 ప్రతులు ; లవాంతరితుండ - వా.శ. కొన్ని ప్రతులు.
- 222 1. నగునే - చ.ద.పి.శ.మ. 2. ధర్మరహితులగు - చ. ద. పి. శ. మ.

లాఠా³గారదాహ⁴ప్రయోగంబువలన విముక్తుల రయితి రింక మీకు లగ్గు
ననిచెప్పి బలదేవసహితుండయి వాసుచేపుం డరిగిన నిట ద్రుపదుండు దన
కూతునకు వరుండై యాచార్యుడో యేవంశంబునవాడో వాని చరితం
శెట్టిదో యెఱింగి రమ్మని ధృష్టద్యుమ్నం బనిచిన నతండు భీమార్జున
ద్రౌపదుల పిలువదనవచ్చి తన్నొరు లెఱుంగకుండ నక్కుంభ కారగృహం
బున నుండి ⁵యంతవృత్తాంతంబు నెఱింగి పోయి ద్రుపదున కిట్లనియె.

223 సీ. అయ్యిద్దఱును గృష్ణ¹నట్లాప్పఁ దోడ్కొనిచని యొక్క ముదునలిసాని
కవుడు

మ్రొక్కి యక్కనన్యను మ్రొక్కించి మఱియొక్క గౌరవర్తుండు పంపఁ
గడఁకతోడ

నలువురు భూసురనాథగృహంబుల కరిగి ³భైక్షము దెచ్చియంతగూడు
నొగి⁴న యయ్యవ్వకు నొప్పించియున్న నయ్యవ్వయు ద్రౌపది⁵నర్థిఁబిలిచి

ఆ. బలివిధానములకు బ్రాహ్మణాతిథులకు, నన్న కాంతులై న ⁶యధ్వగులకు
సగ్రమిందుఁ ⁷బుచ్చి⁸యయ్యగ్రశేషంబుఁ, జెలువరెండుపాళ్లు సేయు
మొనర.

224 క. వెడఁదయురంబును నన్నువ, కడుపును దృఢ¹కఠినతనువుఁగల యాతని²కిం
³దడర నొకపాలువెట్టుము, వడి నాగాయుతబలంబువాఁ డతఁ డబలా.

3. గృహ — పెక్కు ప్రతులు. 4. ప్రయోగంబు—కొన్నిట లేదు. 5. యంతయు
నెఱింగి — వా. పెక్కు ప్రతులు; యంత వృత్తాంతంబు నెరింగి — ప. ఓ. ఖ. జ. ప.

223 1. నప్పుడు — ఋ. ల. 2 కొనర, కర్ణి — అని పారములు. 3. భిక్షము — పెక్కు
ప్రతులు 4. దమయవ్వకు — న. 5. నంత — పి. శ. ప. కొన్ని ప్రతులు.
6. యతిథులకును — కొన్ని ప్రతులు; యన్యులకును — భాసం. 7. నునిచి,
నుంచి — కొన్ని ప్రతులు. 8. యన్న శేషంబు — చ. ద. వ. పి. శ. ప.

224 1. దీర్ఘ తనువు — అ. ఐ. ఓ. 2. కేర్పడ నొక్కపాలు — ప. డ. న. 3. దొడర
నొకపాలు — పి. శ. ప. కొన్ని ప్రతులు; దొడఁగి యొక — ర.

225 వ. మఱియు ¹రెండగు పొల్నలుపురకుం బెట్టి తద్భుక్తశేషంజేనును నీవు
నుపయోగించుని పంపిన గృష్ణయు నయ్యవ్వ వంచిన²రూపున నందఱకుం
గుడువంబెట్టి తాము గుడిచి దర్భపూరులు ³విడిచి యందఱకు
వేటువేఱ శయనస్మృతి ముగ్ధగా రచియించి వానిపయి వారల కృష్ణాజి
సంబులు పఱచి సుఖశయనులై యున్న వారిపాదంబులకు నుపధాన
భూతయై ⁴శయించి.

226 ఆ. కఱకు¹దర్భపూరి పఱపులు భిక్షాన్న, మశన మట్టివారి నతిముదమున
నాదరించె² బ్రీతి నాదిగ ర్భేశ్వరి, యయుగ నేవగింపదయ్యె³ గృష్ణ.

227 క. కడవనములుఁ గోలలుఁగప్పడములు వీరలభనంబు పరికింపఁగ నె
క్కడిదేశికులని ¹వగవక, ²మడవక తనుమధ్య నిండుమనమున నుండెన్.

228 సీ. అంత నయ్యేవురు నయ్యయికథ లొప్పఁజెప్పుచు మఱి రథసింధురాశ్య
విషయంబులును సమవిషమ మహావ్యూహ నిర్భేదనోపాయ నిపుణ¹విధులు
నాయుధవిద్యారహస్య ప్రయుక్తులు. ²బలికిరి పలికినజానఁజూడ
³నత్యుత్తమక్షత్రియాన్వయు లగుదురుచరితఁ జూడఁగ విప్రజాతు లగుదు

ఆ. రెలుగిరాదు వారి నీరెండుజాతుల, వారకాని కారువైశ్యకూద్ర
హీనజాతు లని, నెంతయు సంతన, మందె బృష⁴తపుత్త్రిఁ డాత్మలోన.

225 1. రెండవ — పెక్కు ప్రతులు. 2. రూపంబున — పెక్కు ప్రతులు. 3. విదిర్చి,
విదర్చి — అని పాఠములు. 4 శయించె — కొన్ని ప్రతులు.

226 1 దర్భపూరి పఱపులు — అ.పం. కఱకు దర్భపూరి పఱపులు ఇత్యాద్యాచార్య
ప్రయోగే - దర్భపూరి పఱపులు — ఇత్యేవపాఠస్సాధుః.

227 1. యెదలో — న. 2. మడవక — ఆ.గ్ని.ద.శ.ప.

228 1. తలును — వ. 2. బలికినయట్టి యశ్వాసచూడ — వ ; పలికిరి వారలజాన
జూడ — య. 3. నత్యగ్రిమక్షత్రియ — న. 4. దపుత్త్రిఁడాత్మ — ఉ.క.చ.ప.
బ.శ.ప.

- 229 వ. వెండియు వారిల నిమ్ముగా నెటుంగవేడి ¹బుత్తెంచినం
బురోహితుండును బ్రాహ్మణసమూహంబుతోడ వచ్చి పాండవులంగని
ధర్మరాజు నియోగంబున భీమసేనుచేత ²నర్హ్యదివిధుల నర్చితుండయి
యిట్లనియె.
- 230 ఉ. మీ కులగోత్రనామములు మిమ్మును నెమ్మి నెటుంగవేడి చిం
తాకులుండై నవాడు ద్రుపదాధిపుఁ డాతనికిం బ్రయంబుగా
నాకెఱిగింపుఁ డింతయు ¹ఘనంబుగ ²నదృశ్య యంత్రమశ్శ్యమున్
³వీకున నట్టులేసిన సువిక్రము నాతఁడు ⁴గోరుఁ జూడఁగన్.
- 231 వ. అనిన విని కగుచు ధర్మతనయుండు ద్రుపదపురోహితున కిట్లనియె.
- 232 క. ఇవ్వైహోయన¹లత్యం, బివ్వెల్లుమోపెట్టి ²నెట్టనేసిన వీరుం
డివ్వనితకు ³పరుఁడగునని, నెవ్వగ మీరాజు ⁴చులుకనియమము సేసెన్.
- 233 తే. ¹అతని నియమించినట్ల యయ్యంత్రమేసి, యీతఁ డిక్కన్యఁ బడసె
సుర్వీకులొద్ద
³నేలమమ్ముఁ దానెఱిగెడు నెఱిగియేమి, సేయువాఁడింక మీపతి
సెప్పమయ్య.
- 229 1. బంచిన - పెక్కు ప్రతులు. 2. నర్హ్యదివిధుల - పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 230 1. ఘనంబున - కొన్ని ప్రతులు. 2. నాతతయంత్ర - వా శ ; నదృశ్యయంత్ర -
పెక్కు ప్రతులు. 3. వీకను - కొన్ని ప్రతులు 4. చూడ గోరెడున్ -
కొన్ని ప్రతులు.
- 232 1. యంత్రంబు - డ. 2. యురుల నేసిన - న.స. 3. తగువరుడని - అ.ఉ.
ఖ.ల.స ; బలియగునని - చ.ద.పీ.శ.ప ; పతియగు, విభుడగు - ఇత్యాది పార
ములు గలవు 4. చులక - ఋ.క.గ్ని.ద.బ.య.శ.ప ; బలుకు నియమము -
ఉ.బౌ.ఖ.
- 233 1. అతని నియమించినట్ల - అ.ఈ.ఋ.ఎ.ప.డ ; అతఁడు నియమించినట్ల - వా.శ.
కొన్ని ప్రతులు. 2. నట్టులయంత్రమత్యమేసి యిక్కన్య - స ; నట్టుల
య్యంత్ర - ద.పీ.శ.ప. 3. నేలమమ్ము దానెరిగెడు - పెక్కు ప్రతులు ;
నేలతామమ్ము - వా. కొన్ని ప్రతులు.

234 క. బలహీనుడై నహానికి, నలవియె మోపెట్టి ¹తివియ నక్కార్చుకముం
గులహీనున కకృతాస్తున, కలవియె ²యాలక్ష్యమేయ నశ్రిమలీలన్.

—: పాండవులు ద్రుపదమహారాజు గృహంబునకుఁ బోవుట :-

సం. 1-185-25

235 వ మీరాజు మనోరథంబు సఫలం ¹బయ్యె వగవనేల యనిన ధర్మరాజు పలుకు
విని పురోహితుండు వోయి ద్రుపదున కెఱింగించిన ద్రుపదుండు
ధృష్టద్యుముంజూచి చాక్షుర్వర్ణోచితంబు లయిన రథంబులు గొనిపోయి
వారలం దోడ్కొనిరమ్మని పంచిన వాడును ²నాక్షణంబ పాండవుల పాలికి
వచ్చి యీ రథంబులెక్కి మారాజునొద్దకు రండనినఁ బాండవులు రాజు
యోగ్యంబులయి రత్నాంచితంబులయిన కాంచనరథంబు లెక్కి కుంతీ
దేవిని ద్రౌపదిని నొక్కరథం బెక్కించి తోడ్కొని ధృష్టద్యుముతో
ద్రుపదరాజు ³నివేశంబున కరుగు⁴దెంచునంత ద్రుపదుండును వారల కనేక
⁵విధంబులైన వస్తువు లతిప్రీతిం బుత్తెంచినఁ బరార్థంబులైన యెండు
వస్తువులఁ ⁶బరిగ్రహింపక సాంగ్రామికంబులైన యసి⁷చర్య కార్ముక తాణ
తూణిర⁸రథవరూఢవాజీవారణనివహంబులఁ బరిగ్రహించి తనయొద్దకు
వచ్చువారి.

236 సీ. అజినోత్తరీయుల ¹నభిసంభృతబ్రహ్మతేజుల సముదితాదిత్యసముల
నాజానులంబిమహాబాహుపరిఘుల నత్యున్న²తాంసుల నతివిశాల
వక్షుల నవిర³శవ్యాయామదృఢకఠినాంగుల ⁴వృషభాడులయినవారిఁ
తాండుకుమారుల భరతవంశేశులఁజూచి సుతభా⁵తృ సుహృదమాత్య

234 1. తిగువ — బ.కౌ.క.మ.య.ల.స. 2. యీ యంత్రమేయ — కౌ.న.

235 1. బగు వగవనేల — కొన్ని ప్రతులు. 2. నక్షణంబ — కొన్ని ప్రతులు.
3. మంచెరంబునకు — పెక్కు ప్రతులు 4. దెంచునంత — గ్ని.చ.ద.శ.ష;
నంత — థ.య; దెంచునవసరంబున—ఏ.న; దెంచినంత — వా. 5. వస్తువాహన
నివహంబు — చ.ట.జ.డ.ద.భాసం.వీ.శ.ష. 6. గైకొనక — చ.ద.భాసం.
వీ.శ.ష. 7. వర్మ — పెక్కు ప్రతులు. 8. రథ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

236 1. నభిసంభృత — పెక్కు ప్రతులు; నభిసంభృత — స. 2. తాంసుల —
కొన్ని ప్రతులు 3. త — కొన్ని ప్రతులు. 4. కమలాక్షులై — ఏ.స.

అ. బంధుజనులతోడఁ బరమవిద్యస్థులీ, సురగణంబుతోడ సోమకుండు
గరిము సంతసిల్లె ఘృభునత్యుత్తమ, ఊత్త్రీవంశ్యపరులఁ గానెఱింగి.

237 వ. మఱియుం దనయొద్దకువచ్చి ¹యశంకితులయి ఊత్త్రీయోచితంబులై న
మహోర్వాసంబుల సున్నవారల రాజపుత్త్రులంగా నెఱింగియు సంశ
యాపనోదనపరుండై ధర్మతనయునకు ద్రుపదుం డిట్లనియె నయ్యా మీరు
ఊత్త్రీయులరో బ్రాహ్మణులరో మాయాపులయి క్రుమ్యురుచున్న మంత్ర
సిద్ధులరో కాక ²కృష్ణాచరిత్రహణాథంబు లివంబుననుండి వచ్చి దివ్యులరో
³యెఱుంగము మాకు సందేహంబయి యున్నయది మీకలరూ
పెఱింగి కాని లిక్కన్య వివాహంబు సేయనేర మనిన ద్రుపదునకు ధర్మ
తనయుం డిట్లనియె.

238 క. ఊత్త్రీయులము పాండు¹ప్రియ, పుత్త్రుల మేనగ్రజుండ భూనుతులు మరు
త్పుత్రార్జునయము²లమలచ, రిత్తు³లు నలువురును పీఠరందము లెందున్.

239 వ. పీరు కుంతీమహాదేవులని తన్నునుం దమ్ములనుం దల్లిని నెఱింగి¹చిన
ద్రుపదుం డతిహర్షంసావేశపరవశుండయి పెద్దయుం బ్రొద్దునకుఁ దెలిసి
యానంద²జలభరితనయనుండగుచు నాపుణ్యంబున లాతాగృహ
³దాహంబువలన విముక్తులరయితిరని సంతసిల్లి తదప్పితాంతంబంతయు
ధర్మతనయువలన విని భృతరాష్ట్ర⁴దుర్యోధనుల నిందించి ⁵సామప్రియ
భాషణంబుల నభీష్టనత్కారంబులను వారించుజించి యొక్కనాఁడు
పుత్త్రీమిత్రామాత్యశాంధవబ్రాహ్మణపరివృతుండయి ద్రుపదుండు సుఖా
సీనులయి యున్న పాండవుల కిట్లనియె.

237 1. నిశ్శంకులయి — కొన్ని ప్రతులు 2. కన్యా — గి₁, చ. ధ. పీ శ. ప. 3.
యెరింగింపుడు — బ. మ.

238 1. ప్రభుపుత్రుల — ఋ ఔ బ య. 2. లతుల — వ.

239 1. చిననెఱింగిద్రుపదు — వా కొన్ని ప్రతులు; చినద్రుపదు — పెక్కు ప్రతులు.
2. రస — ఓ 3. దాహంబు వలన — పెక్కు ప్రతులు; ప్రయోగంబు
వలన — వా. 4. సాధుప్రియ — కొన్ని ప్రతులు.

- 240 క. సుత్రామపుత్రిఁ డభి¹జన, పాత్త్రిండు విచిత్రవీర్యపాత్త్రిండు శుభచా
రిత్త్రిండ్రి విజయుఁడుమ, త్పుత్త్రికి పరుఁడయ్యె నెట్టి పుణ్యోదయమో.
- 241 వ. స్వయంవరలబ్ధ యయిం యిక్కన్యక నర్జునుండు ధర్మవిధిం బాణి
గ్రహణంబు సేయువాఁడని ద్రుపదునకు ధర్మతనయుం డిట్లనియె నది
యె యేను వివాహంబైన బదంపడి భీమసేనుండు వివాహంబయిన మఱి
యర్జునుండు వివాహంబగుఁగాక ముంద రర్జునకుఁ బాణిగ్రహణంబు సేయ
నెట్లగు ననిన ద్రుపదుండు ధర్మతనయున కిట్లనియె.
- 242 తే. ¹అట్లయగు నేని యిక్కన్య నభిమతముగ, వసుమతీనాథ నీవవివాహమగుము
ధర్మ²మార్గ మెవ్వరికిని దప్పనగునె, యనిన నాతనికినియె ధర్మాత్మజుండు.
- 243 వ. ఏన కా డిక్కన్యక సేమేపురము వివాహంబయ్యెద మస్మన్నాత్మనియో¹గం
బిట్టిద యది మాకు నలంఘనీయం బనిన విని విస్మితుండై ద్రుపదుం
డిట్లనియె.
- 244 క. ఒక్క పురుషునకు భార్యలు, పెక్కండ్రగు తెందుఁగలదు పెక్కండ్రకునా
లోక్తతయగు తేయుగముల, నెక్తధలను వినియునెఱుఁగ మెవ్వరి¹వలనన్
- 245 వ. నీవు తొకికవై దికధర్మ ¹స్వరూపవిదుండవు ధర్మాత్మజుండవు నీ పలుకులు
ధర్మవిరుద్ధంబులు నానోడుదు మయినను లోకంబుననిది యశ్రుతపూర్వం²బు
దీనినింక నీవును నేనును గుంతీదేవియును ధృష్టద్యుమ్నుండును
విచారించి యెల్ల నిశ్చయింతమని.

240 1. నుతి — భాసం, నుత — డౌ.ప.న

242 1 అట్టలైనను నిక్కన్య — కొన్ని ప్రతులు. 2. పథమెవ్వరికినైన — ల.

243 1. గంబును నిట్టిద — కొన్ని ప్రతులు.

244 1. చేతన్ — కొన్ని ప్రతులు

245 1. స్వరూప వేదివి—గి. చ ద. భాసం వీ. శ. ప ; స్వరూపుండవు— కొన్ని ప్రతులు.
2. బింకను దీని నేనును — కొన్ని ప్రతులు.

—: వ్యాసమహాముని ద్రుపదుని యొద్దకు వచ్చుట :—

సం. 1—186—38

- 246 ఉ. ఈహితకార్యసిద్ధి¹యిది యెట్లొకొతా సమకూరునంచు సం
దేహముఁ బొంది సోమకయుధిష్ఠిరులున్నఁ దదీయధర్మ సం
²దేహనివృత్తి³పొందుఁ జనుదెంచెఁ బరాశరసూనుఁ డాత్మతే
జోహృతసూర్యతేజుఁడగుచున్ దిశలెల్ల వెలుంగుచుండఁగన్.
- 247 ప. ఇట్లు వచ్చిన కృష్ణదైవపాయనునకుఁ గుంతీదేవియుఁ జాండవులును
తాంచా¹లుండు నతిభక్తి మొక్కి యమ్మహామునిం గాంచనమణిమయో
చ్చాసనంబున నునిచి యర్హ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి యున్న వారల
కుశలం బడిగి హితమధురసత్యసంభాషణామృతరసప్రవాహసందోహం
బున నందఱం బరమానంద హృదయులంజేసి²యున్న యమ్మునీంద్రునకు
ముకుళితకరకమలుండయి ద్రుపదుం డిట్లనియె.
- 248 క. తన పలుకు లోకమెల్లను, గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁడీ యమనం
దనుఁడేమేవురమును నీ, తనుమధ్య వివాహ¹మయ్యెదము నని పలికెన్.
- 249 క. మీరెఱుఁగ¹నట్టి లోకాచారము గలదయ్య తొల్లిచన్న మహాత్ముల్
ధీరమతు లిట్లు సేసిన, వారెవ్వరుఁగలరె యాప్తవచనానుమతిఁ.
- 250 క. విమలమతి¹ యన్యులకువిష, యమె ధర్మాధర్మనిర్ణయము సేయఁగ ది
వ్యమునీంద్ర దీనిసువిచారము ²సేయుము ధర్మసంకరము గాకుండన్.
- 246 1. యగుఁజెట్టులోకోసమకూరు — కొన్నిప్రతులు. 2. దేహముపాచుపొంచె — ప;
దేహము బాపుపొంచె — ఓ.ప. 3. పొంచె — పెక్కు ప్రతులు; పుట్ట —
గి.చ.ద.వా.వి.శ.ప; సేయ — య.
- 247 1. లురునతి — పెక్కు ప్రతులు. 2. ననమ్మునీంద్రునకు — కొన్ని ప్రతులు.
- 248 1. మయ్యెదంబని (?) పలికెన్ — ప; మయ్యెదమని పలికెడున్ — గి.ద.వి.శ.ప.
- 249 1. నిట్టిలో కాచారము — చ.ట.స
- 250 1. నన్యులకు — భాసం.ల. కొన్ని ప్రతులు. 2. సేయగదయ్య సంకరము — ఐ.

251 వ. అనిన నాద్రుపమనకుఁ గృష్ణదైవపాయను సమక్షంబున ధర్మజుం డిట్లనియె.

252 చ. నగియును బొంకు¹నందు వచనంబు నధర్మపునందుఁ జిత్తముం
దగులడు నాకు నెన్నఁడును ధర్మవశ్యమునట్ల కావునన్
వగవక మాకు నేవురకు వారిజ²లోచనఁ గృష్ణనిదగుం
దగదను ³నీవిచారములు దక్కి వివాహమొనర్పు మొప్పుగన్.

253 వ. ¹మఱియుందొల్లి ²గౌతమియైన జటిలయను ఋషి³కూతురు తపః
ప్రభావంబున వేడ్పురు ఋషులకు నొక్కతియ భార్యయ్యెగ్గరియును
⁴దాక్షాయణియను మునికన్యక యేకనామంబునఁ బ్రచేతసులనం బరగిన
⁵పదుండ్రకు నొక్కతియ భార్య యయ్యెగ్గరియును గధల వినంబడు
మఱియట్లుంగాక.

254 ఆ. గురులలోనఁ బరమగురువుదల్లియ యట్టి, తల్లివచనమును విధాన్య¹కృతము
సన్యధాకరింప నలవియే యసిన²నందొఱకు నిట్టలనియె ద్రుపదవిభుఁడు.

255 వ. ధర్మ¹సూక్ష్మత²నిర్ణయింప మన³కశక్యంబు ⁴త్రిలోకపంద్యుండు త్రికాల
ప్రవర్తనవిజ్ఞాననిధి యీ కృష్ణదైవపాయనుండు విచారించి యెద్ది
యానోతిచ్చె నదియ యిప్పుడు కర్తవ్యం బనిన విని యమ్మునివరుండు
ద్రుపమన కిట్లనియె.

252 1. గాద - మ. 2. నేత్రిని - ప 3. దుర్విచారము - ఓ. క. చ. జట. ద. య. పి. శ. వ

253 1 మఱియు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. గౌతమియైన జటిలయను ఋషి
కూతురు - భాసం. పి. ఇచ్చట సంస్కృత మూలము - శ్రూయతేహి పురాణేపి
జటిలానామగౌతమీ ఋషీనధ్యాసితవతి సప్తధర్మభృతాంపర. చిత్రశాలాప్రతి -
పుట 317. మఱియు మహాభారతానుక్రమణిక సోరజన్ పుట 356. గౌతముం
డైన జటిలుండను ఋషికూతురు - వా. పెక్కు ప్రతులు. 3. కూతురు జితమతి
యనునది - ల. 4 వాక్యీ - అని సంస్కృతమూలము. తథైవమనిజా వాక్యీ
తపోభిర్భావితాత్మనః. సంగతాభూద్దశ భ్రాతృనేకనామ్నః ప్రచేతసః 5.
ప్రాచేత సులనంబరగిన - ఐ. ఓ 6. పదుగురకు - మ; పదునొక్కండ్రకు - వ.

254 1. కృతియు - పెక్కు ప్రతులు. 2. నందరకుననియె బృహతనంచనుండు -
కొన్ని ప్రతులు; నందఱకు నిట్టలనియె ధరణివిభుఁడు - మ; నందఱకు ననియె
సృషదతనయుఁడిట్లు - న. వ

255 1. సూక్ష్మంబు - అ. ఐ. గ 2. నిశ్చయింప - కొన్ని ప్రతులు. 3. కవశ్యంబు. -
ఋ. య. 4. త్రికాలవేదియు - న. 5. తిచ్చనదియ - మ.

- 256 సీ. ధర్మతత్త్వజ్ఞుడీ ధర్మతనూజుండు ధృమ్మార్గంబేల చవ్వుబలుకు
దేవతామూర్తి యిద్దేవి మాధవి యేల తానెలుంగక ¹యన్మతంబు వలుకు
వీరలపలుకులు వేల్పులమతమును ²నొక్కండ కావున నొండుదిక్కి
యీయేవురకుఁ గూఁతునిచ్చి వివాహంబుఁ గావింపు మఱి దీనికల తెలుగు
ఆ. వినఁగ నిష్టమేని వినుమని ద్రువదుచే, యూఁదియింటిలోని కొనర సేరిగి
తాను నతఁడు నేకతమయుండి జానికం, తయును జెప్పఁ దొక్కఁగె ధర్మ
విదుఁడు.

∴ ద్రువదునకు వేదవ్యాసుండు ఇంద్రసేనయను

పతివ్రత కథ సెప్పుట :—

1-100-60

- 257 వ. ¹ఇది తొల్లి నాలాయనియైన యింద్రసేన యనంబరగిన పరమపతివ్రత
మౌద్గల్యుండను మహామునికి భార్యయయి కర్మచశంబున నమ్మునిం గుష్ట
వ్యాధిబాధితత్వగస్థి²భూతశిష్టశరీరు నయోప్పద్దు ³వలివలితధరు దుర్గంధ
వదను దుఃఖజీవు నతికోపను ⁴విస్మయమాణ⁵నఖత్వచుం బరమభక్తి నారా
ధించి తదుచ్చిష్టంబు కుడుచుచున్న నొక్కనాఁడు.

- 258 తే. కుడుచునెడవాని పెనువ్రేలు కూటిలోన, దునిసిపడియున్న వ్రేల్ వుచ్చి
తోయజాడి

యేవగింపక యుచ్చిష్టమిష్టలీలఁదగిలి కుడుచుచున్నంత నత్తరుణిఁజూచి.

- 256 1. యేలతప్పబలుకు—వ. 2. నొక్కటిగావున — కొన్నిప్రతులు. 3. దిగిచి — ఆ.బా

- 257 1 ఈ నాలాయన్య పాఖ్యానము భండార్కరు ప్రతి, నీలకంఠప్రతి, వావిళ్ల ప్రతి, మొదలగు సంస్కృత భారత ప్రతుల యందు మూలగ్రంథ భాగముతో చేర్చబడ లేదు. నీలకంఠీయ వ్యాఖ్య యందు దీని ప్రశంస యిట్లున్నది. అత్రయత్తద్దేవాదయః ఇత్యాదిసాత్రిపథగాం నదీమిత్యస్తో నారాయణ్య పాఖ్యానగ్రంథో² ధ్యాయ ద్వయాత్మకః క్వచిత్పుస్తకే పత్యతే. ఇచ్చట దీనికి నారాయణ్య పాఖ్యానము అను పేరు కాన్పించుచున్నది.

భండార్కరు ప్రతి అనుబంధము 100 పుట943 లో ఇది సవిస్తరముగ నీయఁబడి నది. అట్లే వావిళ్ల తెలుగు ముద్రణ సంస్కృత ప్రతియందును కథాశేషముగా 463-66 పుటలలో నీయఁబడినది. 2. శేషితభూత — బ.జ. 3. కష్ట — చెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. వలి — చ.వీ.భాసం.ష. 5. దేహు — కొన్ని ప్రతులు; తను — కొన్ని ప్రతులు. 6. విశిర్వమాణ — ద.శ.ష. 7. దంత నఖుండై నవాని — ఉ. 8. బగుకూడుకుడుచున్న — ఐ.

259 వ. ¹దానిదయిన పతిభక్తిగుణంబునకు మెచ్చి మౌద్గల్యుండు ప్రసన్నుండయి
 నీకెద్ది యిష్టంబు వేడు మిచ్చెద ననిన నది యిట్లనియె మునీంద్రా
²నాకుం గామోపభోగేచ్ఛ పెద్దగలదు నీవునుం దవ⁴శ్శక్తిఁ గామరూప
 ధరుండవయి యీ బీభత్సంబగు రూపం బుడిగి మనోహరం బయిన ⁵రూపం
 బునం ⁶బంచధావిభక్తుండవయి నన్ను రమియించి కామభోగంబులం
 దనుపు మనిన నమ్ముని దాని⁷కిష్టం బైనవిధంబున నేను దేహంబులుదాల్చి
 మర్త్యదేవలోకంబులయందు బ్రహ్మర్షి దేవర్షి పూజితుండై ⁸సూర్యరథం
 బెక్కి చనియా కాశగంగాజలంబుల నాపుటదేహుండయి శీతాంశునంశుజాలం
 బుల వసియించి ⁹మేరుకైలాసంబుల యందుఁ గ్రీడించుచు ననేక¹⁰స్థానం
 బుల ననేకసహస్రవర్షంబులు నాలాయనియైన యింద్రసేన నుపభోగించి
 తృప్తుండై మౌద్గల్యుండు దాని విడిచి ఘోరతపంబుసేసి బ్రహ్మమయుండై
¹¹బ్రహ్మలోకంబునకుఁ జనిన నది కామభోగంబులం దనియక కాలవశం
 బున శరీరంబు విడిచి కాశిరాజును రాజర్షికిం బుట్టి పెరుంగుచుం గన్యా
 త్వమునఁ బెద్దకాలంబుండి తనదౌర్భాగ్యంబునకు నిర్వేదించి పతింగోప
 పశుపతి నుద్దేశించి యుగ్రతపంబు సేయుచున్నంత.

260 తే. దానికడకుఁ ¹బ్రత్యేకంబ ధర్మవాయు, వాసవాశ్వినుల్ ప్రీతులై వచ్చిదాని
 నాత్మదేహంశుజులకు దేహంతరమునఁ, బత్నిఁగాఁగోరి రథికసౌభాగ్య
²యుక్తి.

259 1. బ్రహ్మసమానుండగు నప్పరమమునిముఖ్యుండు దాని — ౨.న. 2. నాకు
 నీయందుగామోప — న. 3. భోగంబులయందభిలాష పెద్దయుంగలదు — బ.
 4. శక్తింజేసి — ల. 5. ఆకారంబునం — వా; రూపంబుదాల్చి — ఓ.చ.ద.శ.ప.
 రూపంబునం — బి. పెక్కు ప్రతులు. 6. పంచవిధభర్తవయి — ప; పంచదేహ
 విభక్తుండవయి — య. 7. కోరినట్లు — డ. 8. సూర్యప్రకాశంబైనరథం
 బెక్కి — మ; కాని మూలము నందిచ్చట సూర్యరథమనియే కలదు. సూర్యస్వచ
 రథందివ్య మారుహ్య భగవాన్ప్రభుః. 9. కైలాసమేరుపులయందు — చ.ద.
 10. విధంబుల — ల. 11. బ్రహ్మలోకంబునకుంజనిన — పెక్కు
 ప్రతులలో లేదు.

260 1. బ్రత్యక్షమై — డ. 2. వృత్తి - న.

261 వ. అదియును గొండ్రికకాలంబు ¹బలానిలాహారయై కొండ్రికకాలంబు నిరాహారయై కొండ్రికకాలం జేకపాదంబున నిల్చి కొండ్రికకాలంబు పంచాగ్ని మధ్యంబుననుండి యత్కుగ్రతపంబుసేసి నీశ్వరుండు ప్రసన్నుండయి వరంబు వేడుమనిన నక్కన్యక నాకుం బతిదానంబుఁ బ్రసాదింపుమని యర్థిత్యంబున నేను²మాటులు వేడినం గరుణించి ³యీశ్వరుండు నీకు దేహాంతరంబున నేవురుపతు లగుదురనిన నదియిట్లనియె.

262 ఆ. పతికి నొక్కరుండ పతిగాక యెందును, బతులు పలువు రవుట కతలఁ గలదె లోకనాథ యిట్టి లోకవిరుద్ధంపు, వరమువడయ నమరవరద ¹యొల్ల.

263 వ. అనిన దానికి రుద్రుం ¹డిట్లనియె.

264 క. నావచనంబున నీక, య్యేవురుపతులందు ¹ధర్ము మెడపక యుండుం గావున నిట్టివరం బిం, దీవరదళ²నేత్ర నిచ్చితిని దయతోడన్.

265 వ. అనిన నది యట్లేని నయ్యేవురు పతి లయందును బ్రత్యేకసంగమంబునను నాకుఁ ¹కౌమారంబును బతిశుశ్రూషా²సిద్ధియుఁ గామభోగేచ్ఛయు సౌఖ్యగ్యంబునుం బ్రసాదింపవలయు ననిన రుద్రుండు దానికోరిన³వరంబు లెల్ల నిచ్చి గంగాతీరంబుననున్న యింద్రు నాయొద్దకుం దోడ్కొని రమ్మని పంచిన వల్లెయని.

261 1. న యేక పాదంబున నీరితో నిలిచి — ఖ.వ; నిరాహారయై — గ.ర.ల. 2. మారులుగడించిన — ఎ. 3. యీశ్వరుండు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

262 1. యెట్లు — ర.

263 1. డు కరుణించి యిట్లనియె — ద.బ.ల

264 1. ధర్మ మెడపక — బ.ఖ.జ.ద; ధర్మమెడలక — మ. 2. నేత్ర — పెక్కు ప్రతులు; నేత్ర నీకు నిచ్చితి కరుణన్ — ఆ.

265 1. కౌమారత్వంబును — పెక్కు ప్రతులు 2. వృత్తియు — కొన్ని ప్రతులు. 3. వానినెల్ల — కొన్ని ప్రతులు.

266 క. దక్షాధ్వర¹మథనునకుఁ బ్ర, దక్షిణపూర్వమున మ్రొక్కి తడయకచని ప
ద్యేతణ సహస్రచతుఁ బ్ర, తీక్షింపుచు నుండె సురనదీతీరమునన్.

—: ద్రువదునకు వ్యాసుండు పంచేంద్రోపాధ్యాయులు సెప్పుట :-

సం. 1—189—1

267 వ. అట వై వస్వతుండును వై మిశారణ్యుంబున సత్త్రయాగదీక్షితుండయి
ప్రాణిహింస¹న సేయకుండుటంజేసి మానవు లప్రాప్తమరణులయి²వర్తించు
చున్న దాని సహింసనోపక యింద్రాదిదేవత లందఱు బ్రహ్మపాలికిం జని
భట్టారకా మర్త్యు లమర్త్యులయి వర్తిల్లు వారయిన వారికిని మాకును విశే
షం జెడ్దియని దుఃఖించిన సయ్యచులు³ కమరజ్యేష్ఠుండిట్లనియె.

268 క. ¹ఎంతకుఁ గృతకార్కుండగు, సంతకు డీ రంతకును భయం బందక ని
శ్చింతమున నుండుఁ డాతం, డంతము నొందించుఁ దొంటి²యట్టుల నరులన్.

269 క. ఆవై వస్వతువీర్యము, మీవీర్యముఁదాల్చి¹సూర్యమిత²తేజులు³దా
రేవు రుదయింతు రాతని, కావించు విధానమునకుఁ గారణ మగుచున్.

270 వ. అనిన నమరపతిపురోగము లయిన యమరు లెల్ల నమరాపగానమీపంబు
నకుం జనునప్పుడు తత్సలిలమధ్యంబున నొక్కకన్యక యేడ్చుచున్న దాని
¹కన్నీళ్ళు కనకకమలంబులయినం జూచి వేల్పులుం దానును విస్మయం
బంది²యింద్రుఁడక్కన్యక యొద్దకుం జని యేడ్చెదవెందులదాన వని యడి
గిన నది యింద్రున కిట్లనియె.

266 1. దమనునకు - కొన్ని ప్రతులు.

267 1. సకునోపకుండుటం - కొన్ని ప్రతులు. 2. వర్తిల్లుచున్న - న.బ; వర్తిల్లుచున్న - మ.
కొన్ని ప్రతులు. 3. కమల సంభవుండిట్లనియె - ఆ ఉ.ప; కమలభవుం డిట్లనియె -
కొన్ని ప్రతులు.

268 1. ఇంతకు - భాసం.వీ.శ.ప. పెక్కు ప్రతులు 2. యట్లజనములన్ - పెక్కు
ప్రతులు; యట్లజనములన్ - కొన్ని ప్రతులు.

269 1. హర్యమిత - ల.స. 2. తేజము వారేవురు - భాసం 3. వారేవురు - పెక్కు ప్రతులు.

270 1. కన్నీటిబిందువులు - ల. 2. యక్కన్యక యొద్దకుంజని యింద్రుంఁడెందుల
దానవేల యేడ్చెదవని - చ.ద.వీ.శ.ప.

- 271 ఆ. నాదురోదనంబు నన్నెనెఱుంగంగ, ¹వలతయేని యమరవల్లభుండ
నాపిఱుండ రమ్మ నాపుడు నప్పు డ,వ్వనిత²పజ్జ సంగె వాసవుండు.
- 272 వ. ఇట్లక్కన్యకపిఱుండ ¹నరుగువాఁడు ముందఱ హిమవదచల ²కందరారచిత
రత్న వేదికాతలంబున సింహాసనాసీనుడయి ³తరుణరూపంబున నొక్క
⁴తరుణితో జూదంబాడుచున్న ⁵యాదిదేవుంగని ⁶తరుణుండ కా⁷వగచి
⁸సురపతి కరంబలిగి యిట్లనియె.
- 273 మ. అమితస్థావరజంగమంబయిన బ్రహ్మాండంబు దా¹నంతయున్
మమతాగోచర మీత్రిలోకములు నస్తద్భావపూవజ్రానపా
ల్యము లే నింద్రుఁడ నిట్టి నన్నుఱక లీలన్ జూదమాడంగ ను
త్తమసింహాసన మెక్క నీకుఁ ²జనునే దర్పించి నా³ముందటన్.
- 274 వ. అనిన ¹రుద్రుం డలిగి రాద్రాకారంబున వానింజూచి మదీయ ²క్రీడాస
భంగంబుఁ జేసిన ³యిద్ధుర్మదుం బిట్టితెమ్మైని యక్కన్యకం ⁴బంచిన
నప్పుడు దానికరస్పర్శనంబున ఓచేష్టితుండయి మహితలంబు పయిం
బడిన యయ్యింద్రునకు రుద్రుండిట్లనియె.
-
- 271 1. వలతువేని యమర ; వలయునేని యమర — కొన్ని ప్రతులు. 2. పిరుద
ఆ.ఖ జ ప.బ.
- 272 1. నరిగి యరిగి ముందట — ఆ. 2. కందరాగ్రరచిత — కొన్ని ప్రతులు ;
కందరాంతర రత్న వేదికా — ల. 3. తరుణరూపంబున — భాసం.ల స. ఇచ్చట
మూలమున, సోపశ్యదారాత్తరుణమ్ దర్శనీయమ్, అనియే కలదు. చిత్రశాలా
ప్రతిపుట 817 ; వరుణరూపంబున — వా.శ. పెక్కు తాళవ్రత ప్రతులు. 4.
రమణితో—ఓ.య. 5 మహాదేవుంగని—ఆ.ఓ. 6. తరుణుండకా—భాసం ; వరుణుం
డకా—వా.శ. మున్నగు ప్రతులు. 7. దలంచి — ఆ 8. సురపతి—అ.డ.లలో
లేదు.
- 273 1. నంతయున్ — కొన్ని ప్రతులు ; నెంతయున్ — ఓ.ద.శ.ప. 2. దగునే —
కొన్ని ప్రతులు. 3 ముందరన్ — కొన్ని ప్రతులు.
- 274 1. (వని) రుద్రుండు రాద్రా — అ.ప.ఓ.బా. 2. క్రీడాసమయ — ప. 3. యిద్ధు
రాత్ముంబిట్టి — పెక్కు ప్రతులు. 4. బుచ్చిన — అ.

275 క. గర్వింఁచి ¹వలికి తగు నీ, గర్వము భుజివ్యమును బ్రకాశంబుగ నీ
పర్వత ²వివరము ³దెప్పింఁ, గుర్వింపుము చూతమనిన గోత్రభిదుండున్.

276 సీ. హరువచనమున నాగిరిరాజ ¹వివరంబు గరములఁబట్టి చెచ్చెర దినేశ
చండమయూఖముల్ రెండువిధంబులై యుండంగఁ ²దెర్చి యాఖండలుండు
దనయట్టివారల ఘనశరీరుల నందు నలుపున నన్యుల వెలయఁజూచి
యేనిట్టు తేలొకో యేనుప్రకారంబు లయితి నిం దనుచు విస్మయముఁ
బొంది

ఆ. యున్నఁ జూచి హరుఁడు గ్రన్న నయ్యింద్రుల, నేవురను మహానుభావ
మెనఁగ
మనుజయోనిఁ బట్టుడని పంచె గీర్వాణ, హితము నేయుపొంటె మతిఁ
దలంచి.

277 వ. ¹వారలు ధర్మానికక్రాశ్వినులు దమకు నాధారకర్తలుగా ధర్మజ
భీమార్జునసకులసహదేవు²లనంగాఁ బుట్టిరి, కమలభవప్రముఖనిఖిల³సుర
గణపార్థికుండయి నారాయణునితానితకేశద్వయంబు బలదేవవాసు
దేవులై దేవహితార్థం బుద్భవించి నందు వాసుదేవుండు వారలకుఁ గార్య
సహాయుండయ్యె నయ్యింద్రుల కేపురకును నేకపత్నిగాఁ దపంబుసేసి
శ్రీమూర్తియయిన యాజ్ఞ సేని యజ్ఞవేదిం బుట్టె నమ్మవేని వీరల పూర్వ
దేహంబులఁ జూడుమని కృష్ణద్వైపాయనుండు ద్రుపదునకు దివ్యదృష్టి
యిచ్చి చూపిన.

275 1. వలికితిని — గ్గి చ ద. వ. శ. ప 2. శిఖరము — పెక్కు ప్రతులు ;
శిఖరందెత్తి — వీ. కొన్ని ప్రతులు 3. ద్రిప్పి — ఆ; దీర్చి — పెక్కు
ప్రతులు. 4. ఇగిర్వింపుము — ఆ సం. ఈ పాఠమున ప్రాసభంగమగుచున్నది.

276 1. శిఖరంబు — పెక్కు ప్రతులు. 2. ద్రిప్పి — ఆ; దీర్చి — పెక్కు
ప్రతులు; ద్రచ్చి, దెచ్చి, దించి — న; దించి — వీ. 3. శరీరంబులైతి — ట.డ.

277 1. వారును — కొన్ని ప్రతులు. 2. లయిపుట్టిరి — పెక్కు ప్రతులు.
3. సురమునిగణ — ఆ. ఋ. ఖ. ప. ల.

- 278 ఉ. చారుమణీప్రభాపటలజాచిచిత్రకీరీటమాలికా
భారములన్ సముద్యదినపావకవర్ణములన్ సువర్ణకే
యూరవిభూషణావళుల నొప్పుచునున్న తదీయదేహముల్
ధీరుఁడు సూచె దాశసమదీర్ఘతఁ బొల్పినవాని నేనిటిన్.
- 279 వ. మఱియు సకల¹లావణ్యమూర్తియై వారలకేపురకుఁ బత్నిగాఁ దపంబు
సేసిన యక్కన్యక పూర్వదేహంబును జూచి విస్మయమందయి ²హర్షించి
యున్న ద్రుపదునకు వెండియుం గృష్ణద్వైపాయనుం డీట్లనియెఁ
దొల్లి ³నితంతుండను రాజర్షికొడుకు నంతబలవరాక్రములు సాల్వేయ
శూరసేనశ్రుతసేన ⁴బిందుసారాతిసారులను వారేపురుం బరస్పరస్నేహ
వినయంబుల నతిప్రసిద్ధులయి పెరుఁగుచు నౌశీనర⁵పతి కన్యక నజిత యను
దాని స్వయంవరంబునఁ బడసి వివాహంబయి.
- 280 క. కాంతివిశేషవిలాసా, నంతశ్రీఁ దనరు నజితయం దనఘులు నై
తంతువు లేపురుఁబడసిరి, సంతానము వేటువేట సత్కులమెసఁగన్.
- 281 వ. తొల్లింటి మహాత్ములయందును నిట్టిచరితంబులు గలవుం గావునఁ
బాండవుల ¹కేపురకు ద్రౌపదిం గ్రమంబునఁ బాణిగ్రహణంబు సేయింపు
మిది మనచేసినయది గాదు దై వాధిష్ఠితంబని ద్రుపదు నొడంబఱిచి
కుంతియుఁ బాండవులు నున్న చోటికి ద్రుపదసహతుండయి ²కృష్ణ
ద్వైపాయనుండు వచ్చి యుద్ధిష్ఠిరున కీట్లనియె.
- 279 1. లావణ్య పుణ్యమూర్తి — కొన్ని ప్రతులు. 2. హర్షించి — కొన్నింట
లేదు. 3. నితంతుండను, శిలావంతుండను — మున్నగు పాఠములు కలవు.
కాని నితంతున్నామ రాజర్షి రృభూష భువిప్రశ్రుతః అని మూలపాఠము చూ. పి.పి.
ఎస్. ప్రతిపుట 1222. 4. బిందుసారునకు మాటుగా తిందుసారుఁడు అనియును ; అతి
సారునకు మాటుగా అద్రిసారుఁడు అనియును మూలపాఠములు. తిందుసారో²
ద్రిసారశ్చ త్ప్రియాః క్రతుయాజినః పి.పి ఎస్. ప్రతి 1222 పుట. 5. పతి — పెక్కు
ప్రతులలో లేదు
- 281 1. కేపురకుం గ్రమంబున నిక్కన్యక పాణిగ్రహణంబు — అ.డి.ఎ.బి.బి.క.గ.జ.
2. కృష్ణ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

—: ద్రౌపదీ వివాహమహోత్సవము :—

1-190-5

- 282 అ. నేడు పుణ్యదినము నెమ్మితోరోహిణి,¹యు క్తుడయిశశాంకుడున్న వాడు
మంత్ర²వంతముగ గ్రమంబున నేవురు, బెండ్లియగుడు కృష్ణశ్రీతితోడ.
- 283 వ. అని నిశ్చయించి పంచినం బాంచాలపతియును గరం బనురాగంబున³బురం
బష్టశోభనంబు నేయించి సమారబ్ధవివాహమహోత్సవం డయ్యె నంత
నిరంతరక్రముకకదళీ⁴స్తంభ⁵శుంభత్సంధ్యత్స⁶నామ్నాశ్వత్థ వల్లవమాలాలం
కృతద్వారతోరణంబులను జందనోదకసంసి క్తప్రాంగణరంగవల్లీకృత
కర్పూరమోక్తికప్రికరంబులను గౌతుకోత్సవమంగళశృంగార⁷వారాం
గనావ్రవర్తమాన స్థనియోగి⁸కృశ్యంబులను నుత్సవసందర్శనాగతా
నేకరాజన్య సుహృద్బాంధవప్రాహ్లాదనంకులంబునను జేసి యుప్పుచున్న
ద్రుపదరాజమందిరంబునం బూర్వోత్తరదిగ్భాగంబున విచిత్రనేత్రవిళిత
వితానము క్తమోక్తికకుసుమ⁹మాలాలంబనాభిరామంబును సమీచిన
⁷చీనాంశుకవిరచిత స్తంభవేష్టనంబును బ్రత్యగ్రవల్లవశాల్యక్షతాంచిత
కాంచనపూర్ణకలశోదశోభిణంబును లాజాబ్జసంపూర్ణ సౌవర్ణపాత్రోనవ
సౌరభబహువిధపుష్పసమిత్కుశాశ్మశమృభిరన్యంబును నవగోమయ
శ్యామమరకత¹⁰మణిప్రభాపటలవిలి ప్రహరణ్ద్రాయవేదీమధ్యసమిద్ధాగ్నికుండ
మండితంబును ¹⁰సర్వాలంకారసుందరంబు నయిన వివాహమంట
పంబునకుం జసి నిజపురోహితుండయిన ధౌమ్యుడాదిగా ననేకవిద్యన్మహీ
సురనివహంబుతో గరంబొప్పి.

282 1. యుక్తముగ — ఏ.ఖ.న.ల. 1

- 283 1. పురంబు శృంగారించంబున — ల; పురంబష్టశోభనంబు నేయించి — సూ.
2. శుంభత్ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. నవాశ్వత్థ — పెక్కు ప్రతులు.
4. వారాంగనా — పెక్కు ప్రతులు; వారాంగనా, పారాంగనా — ఋ.
5. కృశ్యంబులను — ఓ 6. మాలాలం కృతంబును — పెక్కు ప్రతులు.
7. చీనాంబర — కొన్ని ప్రతులు. 8. నవసౌరభ బహువిధ పుష్ప — పెక్కు
ప్రతులలో లేదు. 9. మణిమోక్తిక (గణ) ప్రభా — ఋ.ప.ఓ.ఖ. 10. సర్వా
లంకార సుందరంబు — పెక్కింట లేదు.

- 284 సీ. అనఘులు కృతమంగళాభిషేకులు ఛత్రసముచితవేషప్రశస్తరత్న
భూషణుల్ కారవపుంగవు లేవురు నేతేంచి రంతఁ బూర్ణేందువదన
యధికవిదగ్ధ పుణ్యాంగనాపెరచితలలితప్రసాధనాలంకృతాంగి
కమలాక్షి కమనీయకాంతాసహస్రంబుతోఁ జనుదెంచె నాద్రుపదతనయ
- ఆ. భూరిభూసురేంద్రపుణ్యాహరవమును, మంగళప్రగీతమధురరవము
వివిధతూర్యవేణువీణారవంబును, విస్తరిల్లె ¹దిశలవిభవ²యు క్తి.
- 285 క. వితతప్రదక్షిణా వ, ర్తిత¹దీప్తశిఖానలమున ధృతివేల్పెఁ బురో²
²హితుఁడగు ధౌమ్యుఁడు బుధస, మృతుఁడు వివాహప్రయుక్తమంత్రా
హుతులక.
- 286 వ. ఇట్లు వేల్చి ముందట ధర్మపుత్రునకు ద్రుపదరాజపుత్రిం బాణిగ్రహణంబు
సేయించి తొల్లి యేవురకు వివాహంబు సేయునప్పుడు కన్యా
త్వంబు దూషితంబు గాకుండ నీశ్వరువరంబున ¹గౌమారంబు వడసిన
యక్కన్యకం గ్రమంబున భీమాద్వజ నకులసహదేవులకుం బాణిగ్రహణంబు
సేయించిన.
- 287 తే. జనులయాశీరవంబును జడల¹దివురు, దేవదుందుభినాదంబు దివ్యగంధ
మందగంధవహో మోదమానకుసుమ, వృష్టియును మహాముదముతో విస్తరిల్లె.
- 288 వ. అని వై శంపాయనుండు జనమేజయునకుం ¹శైవ్యెనని.
- 284 1 దిశల — భాసం.ల.స; విపుల — వా.శ. పెక్కు ప్రతులు. 2. మొప్ప — 6
- 285 1 దీప్తి - ఐ.ఖ.ట.ద.య.ల. 2. హితుడా ధౌమ్యుడు — కొన్ని ప్రతులు.
- 286 1. గౌమారంబు — భాసం.పి కొన్ని ప్రతులు, గౌమారత్వంబు - వా.శ
కొన్ని ప్రతులు
- 287 1. శెలగు — బా.ల; దేవదుందుభిస్వనంబులును బంధురసుగంధమానితానూన
పవనోద్యమాన కుసుమవృష్టి — ఊ; దేవదుందుభిధాన్వనములును బంధురసుగంధ
మంద — ఎ.బ.జ.
- 288 1. శైవ్యన విధంబు సవిస్తరంబుగా - అని పెక్కు ప్రతులు.

అశ్వాసాంతము

- 289 క. విద్యావిలాసపార్థివ, విద్యా¹ధర నిఖిలరాజవిద్యానిధి శీ
తద్యుతి ²విశదయశః³ప్రస, గద్యోతితసర్వలోక రాజ⁴మహేంద్రా.
- 290 స్వాగతము. రాజరాజ గుణ¹రాజిత రాజ, తైజ రాజకులదీప విశిష్టాం
భోజమిత్ర నృపపూజిత, పాదాం భోజ భూవినుత ²పుణ్య³పరేణ్యా.

గద్యము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబు
నం దాదిపర్వంబున భృష్టద్యుమ్నద్రౌపదీసంభవకథనంబును
గృష్ణద్వైపాయన సందర్శనంబును గంగాతీరంబున నంగార
పర్ణ సర్జనుండు జయించుటయుఁ దాపత్యవసిష్టారోహి
ఖ్యానంబును ద్రౌపదీస్వయంవరంబును బంచేంద్రో
పాఖ్యానంబును ద్రౌపదీవివాహంబును నన్నది
సప్తమా శ్వాసము

- 289 1 ధివ - స. 2. విమత - ర, నిజవిశదయశః । ప్రద్యోతిత - స. 3. ప్రకర -
కొన్ని ప్రతులు. 4. నరేంద్రా - కొన్ని ప్రతులు.
- 290 1. రాజవిరాజతైజ - పెక్కు ప్రతులు. 2. భూప - ఖ. 3. చరిత్రా - ఐ

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

ఆదిపర్వము - అష్టమాశ్వాసము

1 క. శ్రీవిభవ¹నిత్య²నిలయ ద,యావర్దితధారుణీసురా³స్వయ వేంగీ
భూవల్లభ నిఖిలజగత్పావనశుభచరిత భావభవనిభనుభగా.

—: పాండవులు ద్రుపదురాజు పురంబున నిష్టోపభోగంబు అనుభవించుచు

సుఖం బుండుట :—

సం. 1-190-25

2 వ. అక్కఱకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం ¹జెప్పెనట్లు ²పాండవులేపురకుం
బాంచాలిం బరమోత్సవంబున వివాహంబు ³సేయించి ద్రుపదుం డయ్యేపురకు
వేలువేలు యన్వర్ణ్య⁴మణిఖచితంబులై న యాభరణంబులను సవరిమితంబులై న
యర్థరాసులను ⁵సౌగర్ధ్యంబులయిన శయ్యాసనపరికరంబులను ⁶నూతనేసి భద్ర
గజంబులను నూతనేసి కాంచనరథంబులను ⁷వేయేసి కాంభోజహయంబులను
పదివేపురేసి ⁸పరవస్త్రాభరణ భూషితులగు దాసదాసీజనంబులను ⁹నూతనేసి
వేలు పాడి మొదవులను నగ్నిసాక్షికంబుగా ¹⁰నరణంబిచ్చిన.

1 నీతి నిలయ — వ.స 2. సత్య — మ. 3. స్వయవరవే (వేం) గీవల్లభ —
; నుతవేంగి వల్లభ — గ ర.భాసం ; స్వయవేంగీవల్లభ — కొన్ని ప్రతులు ;
వేగీ — (నిరనుస్వార రూపము) గీ.

2 1 జెప్పెనట్లు — పెక్కు ప్రతులు. 2. పాండవులకు — పెక్కు ప్రతులు. 3. చేసి —
పెక్కు ప్రతులు 4 రత్న ఖచితంబులు, రత్న రచితంబులు — అని పారములు.
5. స్వర్ణమయంబులైన — బ.న. 6. నూలువేసి , వేయివేసి — శ. 7. వెయ్యేసి —
అ.డ.ర. 8. పరవస్త్రాభరణభూషితులగుదాస — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 9. నూలు
వేలు మొదవులు — గీ.చ.ద.బ.శ.వ. శ.ష. ప్రతులయందు నూలు శబ్దమందలిశకట
రేఖము 'అ' రూపముతో గనబడుచున్నది. 10. నరణంబు — చ శ ష భాసం.
మున్నగు పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

- 3 క. చతురుదధవలయనిశల, ఊతితలసామ్రాజ్యలక్ష్మికిని మూలంబై
సతి యాజ్ఞునేని పతులకు, నతిముద¹మొనరించె దుభ్యసుగు²శుశ్రూషన్.
- 4 నీ. కోడలి యుత్తమగుణముల కెంతయు 'సంతోషమునబొంది కుంతిదేవి
లలితాంగి హరియందు లక్ష్మి³ని మఱి చంద్రునందు రోహిణి నింగ్రునందుశచిని
నవ్వసిష్ఠమునీంద్రునం దరుంధతిబోలి సుందరి సేవశులందుఁ బ్రీతిఁ
బతిభక్తియొప్ప నవత్యంబుఁ బడయుము 'గురువృద్ధశాంధోవాతుర⁴విశిష్ట
- ఆ. జనుల నతిభిజనుల సనతంబుఁబూజింపు, మన్నదానమున ధరామరేంద్ర
వరులఁ దనుపు మఖిలవసుమతీప్రజకెల్లఁ. 7 గరుణ గలుగు⁵మమ్మ 'కమల⁶నేత్ర.
- 5 ఉ. పూని పరాక్రమం¹ బెనఁగ భూతలనాథుల నోర్చి వీరులై
యీ నవఖండ²మండితమహీతలమేలుచు నీపతుల్ పయో
జానక రాజసూయమఖమాదగ నధ్వరపంక్తి³నేయుచో
మానుగఁ బత్ని వీ వగుము⁴మానితధర్మ విధానయుక్తితోన్.
- 6 క. ఇందివరలోచన నీ, యందేనభినందితాత్మ¹నై నట్టులు నీ
నందనులయందుఁ జొత్తు²ల, యందును నభినంద్య వగు³మ యని దీవించెన్.
- 7 వ. అట వాసుదేవుండు ద్రౌపదిని బాంధవులేవురు వివాహంబగుట విని సంతసిల్లి
వారేవురకు వజ్రవై దూర్యమరకతమోక్తికపభూషణంబులును నానాదేశ

3 1. మొదవించె — వ. 2 పరిచర్య — ఉ.న.వ.స.

4 1. సంతృప్తచిత్తయై, సంతోషచిత్తయై — అని పాఠములు 2-3. 'ని'కి బదులుగా
'యు' గానంబడియెడి. 4 కురువృద్ధ, కులవృద్ధ — అని పాఠములు 5 వోత్కర-
ట. 6. వివన్న — ల.స 7. గలుగమనుముకమల — ఏ.జ. 8. మబల కమలనేత్ర-
కొన్ని ప్రతులు 9 నేత్ర — గు. పెక్కు తాళపత్రప్రతులు.

5 1. బెనయ — వ. 2 మండల — కొన్ని ప్రతులు. 3 మానిని — చ.ద.శ.ప.
4. విచార — ఉ.

6 1. నగునట్టులు నీ — బ.ల. 2. దువని — క.

విచిత్ర ¹వస్త్రంబులును నవేకకలతుగరధరత్న ²శిబికావిలాసినినివహంబులుం
³బుతైంచినే.

8 చ. విలసితరాజ్యలీలఁ బరివీరభయంకరులై గుణంబులఁ

¹వెలుయుచుఁ బాండవుల్ విదితవిక్రము లుండుటఁజేసి దేవతా

దులవలనన్ భయంబు ద్రుపదుం ²డెలుగండ తదీయదేశముల్

³దలరక యొప్పె రోగభయతస్కర ⁴డాంబరవర్జితంబులై.

—: చాదులవలన పాండవుల యభ్యుదయమును విని

దుర్యోధనుఁడు నిర్వేదించుట :-

సం. 1-191-1

9 వ. ఇట్లు పాండవులు ద్రుపదుపురంబున ¹నఖిలరాజ్యవిభవసమన్వితులయి యొక్క
సంవత్సరం బుండునంత నంతయు నెఱింగి దుర్యోధన ²గూఢాచారు ³లరిగి
కర్ణదుశ్శాసనసౌబలసోమదత్త ⁴పరివృతుండయి యున్న దుర్యోధనునకు
ప్రొక్కి యిట్లనిం.

10 సీ. కర్ణశల్ముఖమొదల్ గాఁగల భూపతు లత్యంతబలవంతు లున్నవేదు
లుద్దతుల్ మోపెట్ట నోపనిచాప మశ్రిమమున మోపెట్టి చదలఁదిరుగు
నయ్యెఁగఁమేసి మీయందఱు ¹ముందరఁగొప్ప ²దోడ్కొని యొక్క కృష్ణవర్ణుఁ
³డెక్కటి రణములో నేపునఁ గానీను నోడించి జయలీల నున్నయాతఁ

7 1 వస్త్రపులును — ద.శ.ప. 2 రథ్యశిబికాందోళవిలాసిని — చ.జ.ట.ద.శ.ప. 3.
గాని వచ్చి యిచ్చి ద్రిపదు పురంబున నున్న (నున్నంత) — చ.ట.డ.చ.పీ.శ.ప. ;
మూలమునందు, ప్రాహిణోద్వాసుదేవశ్చ పాండవేభ్యో రిపుంజయః, ముక్తాపెదూర్య.
వాసుదేవుఁడు కానుకలు పంపినట్లే కలదు గాని, అతఁడు స్వయముగ వచ్చినట్లు లేదు.
పి.పి.ఎస్ ప్రతి. పుట 1232

8 1. వెలుగుచు — ఆ.బు. 2. డెరుగండు — పెక్కు ప్రతులు 3. దలరకయుండు —
గ్ని.చ.వ.శ.ప. ; శలఁగక — ప 4. డాంబర — కొన్ని ప్రతులు ; డంబర — య.

9 1. నధిక — కొన్ని ప్రతులు. 2 గూడ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. లెరింగి
చని — ట 4. సహతుండై యున్న — కొన్ని ప్రతులు.

10 1. ముందర — పెక్కు ప్రతులు ; ముందట — ట వా 2. చేకొని — ఒ.ట.జ.
బ.య.ల. 3. డెక్కటిరణములో నేపునఁగానీను — స; డెక్కటఁగానీను నేపు

ఆ. డబ్బనుండు మఱి మహా¹బాహుబంధున, శయ్యుచైకైశ్చవై చి శత్రువరుల
నెల్లఁ దల్లడిల్ల ⁵నెగచినయాతండు, భీమసేనుడమితభీమబలిఁడు.

11 చ. అనిమొన నట్లుదాఁకిన మహా¹రథులకా ధృతరాష్ట్ర²రాజనం
దనుల ²బలాధ్యులన్ ³దళితదర్పులఁ జేసిచవారు ధర్మనం
దయము లుగ్రవీరు అని తద్విధ మంతయు నేర్పడంగఁ జె
ప్పిన విని కౌరవప్రభుఁడుఁ బెల్కుటి తద్దయు ⁴దుఃఖతాత్ముడై .

12 వ. అక్కట పురోచనుం డొక్కరుండ లక్కయింట దగ్గుండయ్యెం గాకేమి
దై వానుకూల్యంబు లేక మానుషంబెంత యయ్యు నేమిసేయుఁ జాండవు
¹లేమి ²దై వసంపన్నులై ³రో యని వగచి యాయవసరంబున ద్రుపదు భేదించి
పాండవుల ⁴నుత్యాదింపవలయు నెట్లనిన.

13 ఉ. యాదవవృష్టిభోజవరు లందఱుఁ జాండవపక్షపాతు లి
చ్చేదివిభుండు ¹వారలన²చేకొనువాఁడగు వీర లెల్ల నా
త్మోదయ³వృద్ధి⁴పొంటెను దదున్నతిఁగోరుదు రట్లుగావునన్
భేదము సేయఁగా వలయుఁ ⁵బెల్పన యందఱుఁ గూడ కుండఁగన్.

14 వ. అని దుర్యోధనుండు పాండవపాంచాల విభేదనోపాయంబుఁ జింతించుచుండె
నంత విదురుండు పాండవాభ్యుదయంబును పాంచాలీస్వయంవరంబును
దుర్యోధనాదులు భగ్నదర్పలగుటయు విని సంతసిల్లి పాండవులు ద్రుపదరాజు
పుత్రిం బెండ్లియై ద్రుపదుపురంబున సుఖంబున్న వారని ధృతరాష్ట్ర²నకుం
జెప్పిన నతండ్రిట్లనియె.

నరణములో—చ.శ.ష. కొన్నిప్రతులు ; డెక్కటికానీనునేపు రణంబులో—వా. కొన్ని
ప్రతులు. 4 త్రుక్లడంచీ—ల.స ; డొల్ల వేసి—బా. 5. నేచిన, నేసిన—అని పాఠములు

11 1. బలులకా—ఎ. 2. ననేకులకా—స. 3. విగత — కొన్ని ప్రతులు. 4. భీతచిత్తుడై—ఉ.డ.

12 1. లెంత దై వసంపన్నులో — చ.వీర.ష. కొన్ని ప్రతులు. 2. దై వమానుష
సంపన్నులైరో — కొన్ని ప్రతులు 3. లోయని — కొన్ని ప్రతులు. 4. నుత్యా
టింప, సాధింప — అని పాఠములు.

13 1. వీరలన—వ. 2. చేకొనియుండును—గి. చ.ద.శ.ష. 3. సిద్ధి—క.గి.చ.ట.ద.వీ.శ.ష ;
బుద్ధిపొంటెను — భాసం. 4 కంటెను — అత్యధికసంఖ్య ప్రతులు 5. చేర్చిన
యందరు — క.ట ; పెల్లన (గ) నందరు—గ.వ ; పెల్పననందరు — కొన్నిప్రతులు.

- 15 అ. యజ్ఞ సేనుకూఁతు నభిజాత నాతని, యజ్ఞ వేది¹నుదిత యయినదాని
ననఘవిధి వివాహమయి పాండునంద²నుల్, మిగుల మిత్రబలసమృద్ధు లయిరి.
- 16 క. కొడుకుల యభ్యుదయమువిని, కడుసంతసమయ్యెనిపుడు కౌరవకుల మే
ర్పడ¹ వెలుగె నెల్ల²రాజుల, ³నొడిచిన భుజవీర్యమున మహోత్సాహమునన్.
- 17 వ. అని విదురునకు ¹మనఃప్రియంబుగాఁ బలికి యంతఃపురంబునకుంజని ²యంత
స్తాపం బేర్పడకుండ నుండునంతఁ గర్ణదుర్యోధనులు ధృతరాష్ట్రపాలికిం జని
యిట్లనిరి.

—: దుర్యోధనుఁడు తండ్రితోఁ బాండవపాంచాల

విభేదనోపాయంబు నాలోచించుట :—

సం. 1-192—25

- 18 క. రేయును బగలును విదురుఁడు, నీయొద్దన యునికిఁజేసి వేరము పలుకఁ
¹మాయిష్టం బెఱిఁగింపఁగ, ధీయుత²యెడఁగంటి మిన్నిదినసంబులకున్.
- 19 క విదురుఁడు పాండవపాతుఁడని, మొదలన యెఱిఁగియును నతివిమోహంబున న
వ్విదురు¹వచనంబ నిలుపుదు, హృదయంబున నతఁడు పెద్దయిష్టుఁడు మీకుఁ.
- 20 వ. అనిన వారలకు ధృతరాష్ట్రం డిట్లనియె.

15 1. బుట్టినట్టి దాని — ఓ 2. నుల్ మిగిలి — కొన్ని ప్రతులు.

16 1. చెలగె — ఓ; వెలుగె — అ.క.గ.జ.డ; వెలిగె — వా. కొన్ని ప్రతులు. 2.
వారల — గి.శ ప స. 3. నొడిచిరి, నొడిచితి — అని పెక్కు పాఠములు.

17 1. మనః—కొన్నిప్రతులలోలేదు. 2. యంతస్సంతాపంబు—గ.గి.చ.డ. భాసం.ల.వీ.శ.ష.

18 1. మాయభిమత మెఱిఁగింపఁగ — మ. 2. పొడగంటిమి — డ.

19 1. వచనములు — వీ.శ ప. కొన్ని ప్రతులు.

21 సీ. పలుకులఁ ¹జెయులఁ జాండవు²లకఁ బ్రీతిగలయట్లు యుండుదుఁగాని నాదు
హృదయంబు విదురునకెన్నండు నెఱిగింప నేచు మీతలఁచిన యివ్వధంబ
తలఁచుచు నుండుదు దై వసంపద గలవారలఁ జాండవవరుల నేమి
నేయంగ నగు ³నెద్ది చెప్పుడిష్టం బింక ననిన విచిత్రవీర్యాత్మజునకు

ఆ. దుష్టచేష్టితుండు దుర్యోధనుం డిట్లు, అనియెఁ జిత్తగింపు మవనినాథ
పాండురాజసుతులఁజాంచాలవతియొద్ద, నుండకుండఁ జేయు టుచితమిపుడు.

22 వ. అదియెట్లనినం బుత్త్రమిత్త్ర)జాంధవ బల¹సంస్కందెన ద్రుపదునొద్దఁ
జాండవు లుండువారై న వారలం గృష్ణబలదేవులు యదువృష్టిభోజాంధక
²వర్గములతో వచ్చి కూడిన నెవ్వరు సాధింపనోపరు గావున నెడనేయక ద్రుప
దుండు పాండవుల విడుచునట్లుగా భేదింత మొండె వలను గలవారలం ³బంచి
కౌంతేయమాద్రేయులను దమలో ⁴విరక్తులగునట్లుగాఁ జేయింత మొండె
నతిలలితప్రమదాజనంబులఁ బ్రత్యేకంబ యేవురకుం బ్రయోగించి ద్రౌపది
⁵వలన ⁶విరక్తిఁ బుట్టింత మొండె నేవురకు నొక్కతయ యాగుట కష్టంబని
ద్రౌపదిఁ జాండవులవలన విగతసేవాఁ గావించి మొండె నుపాంశుప్రయో
గంబుల భీము వధియించి ⁷తక్కినవారల బలహీనులం జెయుదము.

23 ఆ. గాడ్పు¹చూలి పిఁబుఁదుఁ గావంగనగ్గును, నోర్వ నమరులై న నోపరాజి
సతఁడు నిహశుఁడగుడు నశ్రమంబున, బార్థ నొక్కరుండ కర్ణుఁ డోర్వ⁴నోపు.

21 1. చెయుట — ద.భాసం.పి.ష. 2. తెడ — ఆ. 3. గలిగినట్లుండుదు — గి.చ.ద
పి.శ.ష 4. నది జెప్పడిష్టంబనిన — అ.బు.గ.బ. 5. యనుచితమిపుడు — ఈ.య.
6. మిపుడ — వ

22 1. సహితుండైన, సమేతుండైన — అని పాఠములు. 2. గణములతో — కొన్ని
ప్రతులు. 3. పుచ్చి, పిలిచి — అని పాఠములు 4. విభక్తులగునట్లు — ఈ.
5. యందు — కొన్ని ప్రతులు 6. విరక్తులజేయుద — బ. 7. తక్కిన —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 8. మొండె — అ.బు.క.న

23 1. చూలు — అ.ఆ.బు.క.ఖ.ప.మ.య.న 2. రుద — కొన్ని ప్రతులు. 3. డైన —
కొన్ని ప్రతులు. 4. జూలు, గలడు — అని పాఠములు.

24 వ. ఈయుపాయంబులలో నెయ్యది ¹యుచితంబును నవగతదోషంబును ²నదీర్చు
సూత్రంబును నగునట్టిదానిం జెచ్చెర నమస్కించునది యనినఁ గర్ణుం డీట్లనియె.

25 సీ. ¹ఆర్యవృత్తుండు ²రాజాన్వయసమ్మతుఁ డభిమత³సంబంధుఁ డయినవాఁడు
గుణవంతులగుచున్న కొడుకులు గలవాఁడు పాంచాలుఁడేల యస్సాండు
సుతుల

వినయసంపన్నుల విడుచువాఁడగు మఱి పాండునందను లేకపత్ని⁴యంద
కరమనురక్తులు గావునఁ దమలోన నేల భేడిల్లుదురెన్నఁడయ్యు

అ. నొక్కసతికిఁ బతులు పెక్కుండ్రు రగుటిది, సతులకోర్కీ⁷గాన యతివక్త్యు
సుందరాంగి వార్యుండేల యివరక్త, యగు మనోముదంబుఁ¹⁰దగులుఁగాక.

26 వ. మఱి భీమసేనుండు దొల్లి మీచేసిన యుపాంశు¹వధల నేమియయ్యెనింకనునట్లు
కావున నీయుపాయప్రయోగంబులన్నియు నుడిగి యిప్పుడ పాండవుల
యందు విక్రమంబు ప్రయోగించుట కార్యం²బు.

24 1. యభిమతంబును - పెక్కు ప్రతులు. 2. న - శ.ప. మున్నగు పెక్కు ప్రతులలో లేదు. అప్పుడు అవగతదోషంబును దీర్చుసూత్రంబును అని వారమేర్పడును మూలమిట్లున్నది. తస్యప్రయోగమాతిష్ఠ పురాకాలో²వర్రతే³ యావక్త్యు⁴త విశ్వాసాద్రువదేపాద్వివర్ణభే⁵ కావదేవహిక్యా⁶తైన శక్యాస్తుతహఃపరం⁷ పి.పి.ఎన్. ప్రతిపుట. 1255.

25 1. ఆర్యవర్తనుఁడు - గి.చ.ద.భాసం.ల.వీ.శ.ప. మూలము - ఆర్యవృత్తశ్చ పాంచాలః పి.పి.ఎన్. ప్రతి పుట 1256. 2. రాజాన్వయ సమ్మతుఁడు - గి.చ.ద.భాసం.వీ.శ.ప. ; రాజాన్వయ వర్తిష్ఠుఁడు - ల.స. ; రాజాధర్మవర్తితుఁడు - స. ; రాజాధమవర్తితుం - వా. కొన్ని ప్రతులు. 3. సదృంధుడైనవాడు - ఉ 4. యందు - కొన్ని ప్రతులు. 5. కైన - పెక్కు ప్రతులు. 6. ద్రులగుట - గి.శ.ప. భా.కూ. ; పెక్కుండురగుటిది - సం. 7 గావకతివ - గి.గు.చ.ద.వీ.శ.ప.సూ. 8. విరక్త - కొన్ని ప్రతులు 9. రథంబుదగులు - చ.శ.ప. 10. నందుగాక - ఋ.వ. ; ఇచ్చట ప్రాసయతి తప్పినది

26 1 ప్రయోగంబుల - ల.భ.గ.గి.చ.ద.భాసం.య.వీ.శ.ప. 2 బుమరియు-న.

- 27 చ. ఘన మగువిక్రమంబునన కాచె జగత్త్రితయంబుఁ బాకఁగా
సనుఁడు జయించె భూతలము సర్వము ¹మున్ భరతుండు విక్రమం
బునన జయించె విక్రమ²ము భూరియశఃప్రియులైన రాజనం
దనులకు సర్వసాధనము ధర్మువు శత్రునిబర్హణంబున్.
- 28 వ. ¹కావునఁ జతురంగజలసాధన ²సన్నద్ధులమయి యుద్ధంబునం పాంచాలు
³భంజించి పాండవుల నొండు⁴గడనుండనీక తోడ్కొని⁵తెత్తమనినఁ గర్ణు
పలుకు లొకర్ణించి ధృతరాష్ట్రం డిది యోకార్యంబగు నయినను మతిమంతు
లతో విచారించి చేయుదమని భీష్మద్రోణవిదురోశల్యకృపాశ్వత్థామ సోమ
దత్తాదులం బిలువం బంచి యంతయు నెఱంగించిన భీష్ముండు దుర్యోధనుం
జూచి యిట్లనియె.
- 29 మత్తకోకిలము. ధీరు¹లౌధృతరాష్ట్రపాండు లత్తిప్రశస్తగుణుల్ ప్రసి
ద్ధోరుకీర్తులు నాకు ²నిద్దఱు నొక్కరూప తలంపఁగా
వీరు వారను నట్టిబుద్ధి ³విభేద మెన్నఁడు లేదు గాం
ధారి పుత్త్రశతంబునందుఁ బృథాతనూజుల ⁴యందునున్.
- 27 1. మన్ — ఓ.ద.శ.ష ; నాథరతుండు — క.ట.గ న.వ.బ. 2. విభూతి — ఏ.ఐ.న.
3. బిలక్ — కొన్ని ప్రతులు.
- 28 1. కావున విగతస్నేహులమయి చతురంగ — గి.చ.ద.పి.శ.ష. 2. సమృద్ధుల
మయి — ట. 3. భేదించి, వధియించి, బంధించి — అని పాఠములు ; పాంచాలుర
అనికూడ గలదు 4. కడ — శ.ష. కొన్ని ప్రతులు. 5. తెమ్మని, వత్తమని —
అని పాఠములు. తెత్తమనినకర్ణు పలుకులు — సమాసము కనుక సరళాదేశముకాదని
భా.కూ. 6. కార్యంబయి(తై)నను — గి.శ.ష. పెక్కు ప్రతులు. 7. ను మంత్రు
లతో — కొన్ని ప్రతులు 8. మూలమున ఈ సందర్భమున శల్యుఁడు మున్నగు
వారి ప్రశంస లేదు. భూయ ఏవచభీష్మశ్చ ద్రోణోవిదురపవచ, యువాంచకురుతం
బుద్ధింభవేద్యావత్సుభోదయః పి.పి.ఎస్. ప్రతి. పుట. 1258.
- 29 1. లీ — పెక్కు ప్రతులు. 2. నిం(నం)దరు — ఆ.ఏ. 3. విభేదమెన్నడు — గి.పి.
శ.ష.తి.వీర.వృ అక.భాసం. కొన్ని వ్రాతప్రతులు ; వివేకమెన్నడు — వా.శ. కొన్ని
ప్రతులు. 4. యందును — ఋ అక.వృ; యందు మన్ — య.స.తి భాసం.భా.కూ.
కొన్ని ప్రతులు ; యందుమున్ — వా. కొన్ని ప్రతులు.

—: భీష్మద్రోణులు దుర్యోధనునకు బుద్ధిసెప్పట :-

సం. 1-195-1

30 వ. అప్పాండవులతోడి విగ్రహంబు సేత కెన్నందును నొడంబడ¹నేరఁ బితృ
పైతామహం బయిన రాజ్యంబునకు ²నీయట్లవారు నర్దులు గావున వారికి
నర్ధరాజ్యంబిచ్చిన నీకును నీశాంధవులకును ³లోకంబులకును బ్రియంబగు నట్లు
గానినాఁ డపకీర్తియగుఁ గీర్తి ⁴నిలుపుటయకాదె ⁵రాజులకు జన్మఫలంబు

31 ఆ. కీర్తిలేనివానికిని జీవనంబు నిరర్థకంబు చూపెయవనిమీఁద
నిత్యమయిన ధనము నిర్మలకీర్తియ, యట్టికీర్తి వడ¹యు టశ్రమంబె.

32 క. ఇలఁగీర్తి యెంతకాలము, గలిగి ప్రవర్తి¹ల్లె ²నంతకాలంబును ని
త్యుల కారెకీర్తిగల పుణ్యులు కీర్తివిహీనుఁడెందునుం బూజ్యుండె.

33 వ. కీర్తియు నపకీర్తియు జనులకు స్వర్గవరక ¹నిమిత్తంబులు గావున నపకీర్తి
పరిహరించి ²కీర్తింబ్రతిష్ఠించి పైతృకంబగు రాజ్యంబు పొండవులకిచ్చి వారి
తోడ బద్ధప్రణయిండవయి కీర్తి నిలుపుమనిన భీష్ముపలుకులకు సంతసిల్లి
ద్రోణుండు దుర్యోధనున కిట్లనియె.

30 1. నేర - పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2 మీ - వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 3. లోకంబు
లకు - శ.ప. మున్నగు కొన్ని ప్రతులలో లేదు 4 రక్షించుచుయ - పెక్కు
ప్రతులు. 5. రాజులకు - పెక్కు ప్రతులు ; జనులకు - వా. కొన్ని ప్రతులు.

31 1. యుడశ్రమంబు — కొన్ని ప్రతులు : యుడశ్రమమున — ల

32 1. ట్లు — పెక్కు ప్రతులు. 2 నంతకాలము కృతపుణ్యులు కారెకీర్తనీయులు నిల
గీర్తిహీనుఁడెందు నెన్నంబడునే — మ.

33 1. పేతువులు — ఆ. 2. కీర్తింబ్రతిష్ఠించి — చ ద.శ.ప. 3. నఖ్యుండవై —
కొన్ని ప్రతులు.

34 చ. బహుగుణ¹ము త్తమో త్తమము పథ్యము²ధర్మ్యము సాధుసమ్మతం
బహితబల³ప్రమాధి విపులార్థయుతం⁴బగుటక భవత్ప్రీతా
మహువచరంబుఁ జేకొనుము మానుగవారలతోడ⁵సీవు వి
గ్రహ మొనరింప నేమిటికిఁ గౌరవ సౌబల కర్ణశిక్షలక.

35 మ, విలసద్ధర్మ¹విశుద్ధ²వృత్తులు³వయోవృద్ధుల్⁴కుశాగ్రీయ బు
ద్ధులు మధ్యస్థులు కార్యనిర్ణయసమర్థుల్ మానమాత్సర్య దూ
రు⁵లు నాఁజాలిన వానివల్కులకు వైరుద్ధ్యంబు గావించు న
జ్ఞులు భూనాథున కాపులున్ సఖులునై శోషింతు రత్యంతముక.

36 చ. తనరుచు¹దైవ²యుక్తి మెయి ధర్మపు సత్యముఁ దప్పకున్న య
త్యయనఘులవై తృకం బయిన యంశము మిన్నక వజ్రపాణి³కై
ననుగొనఁ బోలునయ్య కురునందన పాండుతనూజు లున్న వా
రని విని వారికిందగు ప్రియం బొనరింపక⁴యున్ని⁵ధర్మవై.

37 ప. వారితో¹ విగ్రహించుట కార్యంబుగాదు కావునఁ బాండవద్రుపదధృష్ట
ద్యుమ్నకుంతీద్రౌపదులకుఁ బ్రియపూర్వకంబున నుచితభూషణాంబరావళులు
వేటువేటు²యిచ్చి³పుచ్చి పాండవుల నిందులకుఁ దోడ్కొని⁴వచ్చువారుగా

34 1. వస్తు భూషణము — ప. పెక్కు ప్రతులు ; బహుగుణదూర దూషణము — క.
2. ధర్మ్యము — గృ.చ.ద శ.ప ; తథ్యము — వా. కొన్ని ప్రతులు. 3. ప్రభేది —
గృ.చ.ద.పీ.శ.ప. 4. బరయన్ — ఋ.బ. 5. నిష్ఠ — కొన్ని ప్రతులు.
6. కౌరవ — సంబోధనమని భా.కూ.

35 1. పరుల్ ప్రసిద్ధులు — ల 2. వృద్ధులు — ర. 3. యశోవృద్ధుల్ — గృ.చ.ద.
శ.ప. 4. సుశాస్త్రీయ — ఆ.ఋ. 5. లనంజాలిన — గ. 6. షోషింతు,
శోభింతు — అని పాఠములు

36 1. ధర్మయుక్తి — ఆ.వ.క.ఖ.మ. 2. శక్తి — ఋ.ఓ.జ.ద.ర. 3. త్యనఘుల —
కొన్ని ప్రతులు. 4. యున్న — ఊ.డ.ర.వ. 5. యుక్తమే — పెక్కు ప్రతులు ;
బాడియే — అ.ఖ.

37 1. విగ్రహము, విగ్రహించుట — కొన్ని ప్రతులు 2. నిచ్చి పాండవుల — గృ.శ.ప.
కొన్ని ప్రతులు. 3. పుచ్చి—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. తెచ్చు—బ.ర; వచ్చువారిగా—

దుశ్శాసనవికర్ణప్రభృతుల¹ సమకట్టి పంపుమనిన ద్రోణుపలుకు² లవకర్ణించి కర్ణుండిట్లనియె.

38 తే. ముదున¹కులు దమకిమ్ముగాఁ జదివికొండు, గాక పతులకు హితమగు కర్ణమేల² యొలసి చెప్పదు రహితులఁ గలపికినుట, ధర్మువని³ రిది నయవిరుద్ధంబు గాదె.

39 వ. మంత్రులు దమ¹తమ బుద్ధిదోషంబుల² నెట్లునుం బలుకుదురు³ వారల⁴ సాధుత్వంబును⁵ నసాధుత్వంబును నెఱుంగవలయు నెట్లనినఁ దొల్ల⁶నితంతువను మగధరాజు వికలేంద్రియశర్మండయి శ్వాసమాత్రంబతక్కి రాజ్య⁷తంత్రంబు నందసమర్థుడై యున్న నాశనిమంత్రి యేకప్రధానుండయి రాజ్యతంత్రం బెల్లఁ దనవశంబయగుటంజేసి వాని నవమానించి తదీయరాజ్య విభవంబెల్లఁ జేకొనియె వాఁడును విక్రమహీనుండయి రాజ్యంబు గోల్పడియెం గావున మంత్రులు హితులపోలెనుండి యహితం జాచరింతురు మీయిద్దఱుపలుకులు మాకుంజూడ నహితంబు లనిన నలిగి వానికి¹ ద్రోణుం డిట్లనియె.

40 క. ఉడుగక¹ యేమహితముఁ² బలి, కెడువారమునీవు³ హితవుక్రియగొనఁగాఁ బల్కెడు వాఁడవు మాకంటెను, గడుహితుఁడవు నీవకావె కౌరవులకున్.

బి.గ్ని వ భాసం పీ.శ. ప. 5. సమర్పింపుము — కొన్ని ప్రతులు ; ప్రముఖులం బనుపుము, సంపుము — అని పారములు ; నమర్పుము — వ. 6. లాకర్ణించి — కొన్ని ప్రతులు

38 1. శుల్ — ఓ.ర. వీ.ల. 2. చెప్పదురు శత్రుకన్నుల గప్పకొనుట — క. 3. వినయవిరుద్ధంబు — ఆ.బు.ఎ.క.జ.డ

39 1. తమ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2 నెట్లునుంబలుక నేర్తురు — మ ; యెద్దియేని యుంబలుక నేర్తురు — య. 3 హితులపోలెనుండియు యహితం జాచరించు వారల — పెక్కు ప్రతులు 4. సామర్థ్యంబును — కొన్ని ప్రతులు. 5 న సాధుత్వంబును — పెక్కు ప్రతులలో లేదు, 6. వితంతుండను, విదితుండు, అవధ్యుండు, నీతుండు, నిరవధ్యుండు, చిదానందుండు, పితానందుండు, వినందుండు (స) అని యిది యనేక విధములుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. భండార్కరు ప్రతియందు—శ్రూయతే హి పురాకల్పి దంబువీచ ఇతిస్మృతః పుట 781 అని యంబువీచుఁడు చెప్పఁబడినాఁడు. శ్రూయతే హి పురాకల్పిద్వినిందఇతివిశ్రుతః అని పి.పి.ఎస్. ప్రతి పుట 1263. 7. భారంబు నందు — కొన్ని ప్రతులు. 8. తురుగావున మీ యిద్దర — కొన్ని ప్రతులు. 9. ద్రోణభీష్ము లిట్లనిరి — ఎ.ఓ.ఖ.జ.బ.వీ.

40 1. నేమ — అ.క.ట 2. చెప్పెదు — ఓ. 3. హితము — పెక్కు ప్రతులు.

41 క. నీ¹కఱపుల² నిక్కురుకుల, మాకు³లతం బొందులేమి యాశ్చర్యము సౌ
మ్యాకృతులు గానివారల, వాకులు శిక్షలు నుపద్రవంబు⁴ల కావే.

42 వ. అనుచున్న సమయంబున నయ్యద్దటవారించి విదురుండు ధృతరాష్ట్రుని
కిట్లనియె.

43 సీ. ధర్మా¹ విత్తముల్ తథ్యవాదులు వయోవృద్ధులు మధ్య²స్థవిమలమతులు
ద్రోణగాంగేయులు దుఃతవిదూరులు నిన్నెద్దిగఱపి³రి నెమ్మితోడ
దానిన చేయుట ధర్మపు వారలకంటె ⁴హితుల్ నీకుగలరె యెరులు
దుర్యోధమండును దుశ్శాసనుండును గద్దండు శకునియుఁ గరము జాలు

ఆ. రెఱుగరిదియు ధర్మవిది యధర్మంబని, యట్టివారిపలుకు లాచరించి
వినక పాండుసుతుల వేగరావించి వారలకుఁ బ్రీతిసర్ధరాజ్యమిమ్ము.

44 మ. తమకుం దార యశేయు లెవ్వరికి దోర్లర్పంబున¹ దానివై
శమితారాతిబలుండు వారలకుఁ దాంచాలప్రభుం డిప్పు సు
ట్టము² దానయ్యెఁ దదాత్మజుండయిన ధృష్టద్యుమ్నుడున్ వారితో
సమ³వీర్యుం దొడఁగూడె ⁴నిష్టసఖుఁడై సంబంధబంధంబున⁵.

45 మ. బలదేవాచ్యుతసాత్యకుల్ దమకు నొప్ప¹ మిత్రు²లుం గూర్పు మం
త్రులుఁగా దై వము మానుషంబుఁగల నిత్యుల్ నీకు దుర్యోధనా
దులకంటెం గడుభక్తు లెంతయు ³వినితుల్ ⁴వీరు అప్పాండుపు
త్తు⁵లు సీచుత్తు⁶ల కారె వారిఁదగునే దూరస్థులం జేయఁగన్.

41, 1. కతమున — న ; కఱపుట వినికురుకుల — ల 2. లతంబొందుట — పెక్కు
ప్రతులు ; ల్యముబొందుట — భా.కూ.వా.శ. 3. లుకావే — పెక్కు ప్రతులు.

43 1. వేత్తలు — ఆ.ఉ ; వృద్ధులు, వృత్తులు — అనియు పాఠములు. 2. స్థలిర్థ
మతులు — ఆ. 3. న నెమ్మితోడ — అపం కొన్ని ప్రతులు. 4. మ నీకొరుల్
గలరెహితులు — పెక్కు ప్రతులు ; కంటె నీకతిహితుల్ గలరె యెరులు — వ.

44 1. గానయ్యె — సం. 2. వీరుదొడగూడె — కొన్ని ప్రతులు. 3. నిష్టఁడయి
దాసంబంధబంధంబునన్ — గ్గి.చ ద.శ.ప.

45 1. తంగూర్పు — ర. కొన్ని ప్రతులు. 2. మహాదోర్విర్యుల — క. 3. ధీరుల
ప్పాండు — గ్గి.చ.వీ.శ.ప.

46 ఉ. ఆహవభూమిలోనఁ బరమార్థము పార్థుఁడు వైరివాహినీ
వ్యూహము ¹వ్రచ్చుచోట మఘవుఁడును వానికి మార్క్కొనంగ ను
తాసహము సేయఁడన్న ఘోషుసారుల ధీరుల సాహసుల్ నిరు
తాసహులు ²ద్రోహులై యెదిరి³చత్తురొ ⁴మందురొ మానవేశ్వరా.

47 ఉ. ఆయతబాహుఁడాతనికి నగ్రజుఁ డగ్రణి ¹పోరులందు నా
గాయుతనత్తు ²దుద్ధతయుగాంతకృతాంతనిభుండు భీముఁడ
వ్యాయుజనవ్యసాచుల నవార్యబలోన్నతిఁ బోలుచున్న మా
ద్రేయు లజేయులెవ్వరికి దేవసముల్ సమరాంతరంబునన్.

48 క. తమ్ముల¹యట్లు తనకు వశమ్మయి ధర్మువును ధృతియు సత్యముఁగారు
ణ్యమ్మున నొప్పంగఁ జేర్చి ని, జమ్ముగ మమధర్మజున కసాధ్యము గలదే.

49 వ. వారల బలపరాక్రమంబు లెల్ల వారికి దృష్టపూర్వంబుల యట్టివారితోడ విగ్ర
హంబుసేయు దుర్బుద్ధులుం గలరె న్నిత్యమ్మున నమ్మహాత్ములు జననీనహి
తంబు లక్కయింట బ్రతికిరి నీయందుఁ బురోచన¹ద్వింబయిన దుర్యశఃపం
కంబుఁ బాండవానుగ్రహంబులంజేసి కడిగి కొనుము దుర్యోధ²నాపరాధంబున
నఖిలమహీప్రజకు ³నసాయం బగునని తొల్లియు నీకుంజెప్పితి నట్లు⁴గాకుండ
రఱింపుమనిన విని ధృతరాష్ట్రుండు విదూరున కిట్లనియె.

50 క. నీవును భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు భూ¹నినుత విశుద్ధధర్మబుద్ధులరగుటన్
మీవచనమున కవజ్ఞత, గావించంగ నొకకార్యగతి మూఁడుడనే.

46 1. వేల్పుచోట — ర. బి. నైనవారెదిరి — ఉ. 3. చావకమందురె — న.వ.
4. నొత్తురొ — ఉ. గి.చ.ద.వీ.శ.ష; నిత్తురొ — ఖ.

47 1. పోరులందు — పెక్కు ప్రతులు. 2. దుద్ధత — పెక్కు ప్రతులు; దుద్భట — ర.

48 1. యట్లన — కొన్ని ప్రతులు; యటువలె — వ.

49 1. కృశంబయిన — చ.ద.వీ.శ.ష. 2. నుకారంబున — కొన్ని ప్రతులు;
నకృతాపరాధంబున — చ.ద.వీ.శ.ష. 3. నవకారంబున — కొన్ని ప్రతులు.
4. గాకుండ సకలజనంబులను కులంబును — ఆ.ఉ.

50 1. విదిత — క.వ. 2. నంబులపార్వత — పెక్కు ప్రతులు; నమునకనర్థము —
గి.చ.ద.మ.వ.వీ.శ.ష; నశపార్థవ (ము) — స.

∴ పాండవులను దోడ్తేర ధృతరాష్ట్రుండు విదురునిఁ బంపెట :-

సం. 1-198-3

51 వ. ¹మీపంచిన విధంబున నప్పాండవుల కర్ధరాజ్యం ²బిచ్చెదనని భీష్మవిదుర
ద్రోణాదులయిన శాంధవప్రథానులయు దుర్యోధనాదు లయినపుత్త్రులయు
సమక్షంబున నిశ్చయించి యప్పుడ పాండవులం ³దోడ్తేర విదురుం బంచిన
నాతండును ధృతరాష్ట్రశాసనంబున ద్రుపదుపురంబునకుం జని పుత్త్రిత్రాతృ
పరివృతుండై యున్న ద్రుపదుని వాసుచేపనహితులై యున్న పాండవులనుం
గాంచి ధృతరాష్ట్రుండు పుత్తైంచిన వివిధరత్నభూషణాదుల ⁴వేటువేటు
యిచ్చి తానును వారిచేతఁ బ్రతిపూజితుండై కేశవపాండవసమక్షంబున
విదురుండు ద్రుపదున కిట్లనియె.

52 మ. అభిజాతుండవు ధర్మశీలుఁడవు నీయం దైన సంబంధ మిం
దభిరమ్యం బనురూప ¹మిష్టమని సౌహార్దంబునఁ జూహ్నవీ
ప్రభవుండున్ ధృతరాష్ట్రుండుం గృపుఁడుఁ గుంభప్రాద్యవుండున్ యశో
విభవాలంకృతసంతసంబు వడి ²రుర్వివంద్యులిష్టంబునన్.

53 ఉ. తల్లియుఁ ¹బుత్తులేవురు ను²దాత్తమతుల్ దమయ్యెద్ద వాసినం
దల్లడమంది యందఱును దద్దయు దుఃఖతచిత్తులైరి నీ
యల్లరఁ శాండుపుత్తులఁ బ్రియంబునఁ జూడఁగఁ గోరుచున్న వా
రెల్లజనంబులుం గురుకులేశ్వరుఁ డాదిగ బంధువర్గమున్.

54 క. ¹గురుగుణయుతులగు కొడుకులఁ, గురుకులము వెలుంగ²నయిన కోడలిఁ గృష్ణం
బరమపతివ్రత గొంతిని, గరుణను రాఁబనిచెరాజు గజపురమునకున్.

51 1. మీ వచనంబున - బ. 2. బిచ్చితిని - గ.ట.డ. 3. దోడ్కొనితేర - పెక్కు
ప్రతులు. 4. వేటువేటునిచ్చి - గృ.శ.వ. కొన్ని ప్రతులు.

52 1. మాత్తమని - ఆ. 2. రుర్వివైశ్యులిష్టంబునఁ - అపం.

53 1. బుత్తులేవురు - పెక్కు ప్రతులు; గన్నయేవురు - వా. కొన్ని ప్రతులు.
2. దాత్తమతుల్ - పెక్కు ప్రతులు; దాత్తయతుల్ - ఖ.వ.

54 1. ఉరుగుణ - క.వ. 2. జేయు - జ.భాసం ల.స.

55 వ. నీచేత ననుజ్ఞాత్తులైకాని వీరలు రానేరరు గావున వీరలం బుత్తెంచునది యనిన విదురునకు ద్రువదుండిట్లనియె.

56 చ రవినిభతేజఃడైన శృతరాష్ట్రుఁడు పంపఁగ నీవు కార్యగౌ
రవమున వచ్చినప్పుడ తిరంబుగ వీరికి నిష్టసిద్ధి రా
1 నవు టది యేమి సందియమె యంబుజనాభుఁడు నీవుఁ బాండవ
ప్రవరుల కెల్లప్రాద్దును శుభంబ తలంతురు 2 కాదె నెమ్మిఠోన్.

57 క. నీవును 1 ద్రోణుండును వసు, దేవతనూజుండు భీష్మధృతరాష్ట్రులు న
ద్భావమున నెద్దిసేయఁగా వగచితి రది హితంబ కాకొం డగునే.

58 వ. అనిన వాసుదేవుం డిట్లనియె.

59 క. ఎవ్వరును నేమిసేయుడు, రివ్విదురుఁడు పాండవులకు హిత మొనరింపన్
2 నెవ్వగనొండు దలంపకుఁ, డివ్విరుల కగు నభీష్ట 3 మిది మొదలుంగా.

60 వ. అనిన నందఱుకు ధర్మనందనుం డిట్లనియె.

61 క 1 కురుముఖ్యులు ధృతరాష్ట్రవి, దురభీష్ములు గురులు మాకుద్రుపదప్రభుఁడున్
గురుఁడు మురాంతకుఁడు జగ, ద్గురుఁడిందఱమతమునను నగున్ శుభయుక్తుల్.

—: పాండవులు హస్తీపురంబునకు వచ్చుట :—

సం. 1-199-10

62 వ. అని యుధిష్ఠిరుండు 1 వారియనుమతంబు 2 వడసి తమ్ములు దానును హస్తీ
పురంబునకుఁ బోవనిశ్చయించి ద్రుపదు వీడ్కొని ప్రయాణోన్ముఖుం డయ్యె

58 1. నవుడిది — ఒ.ఊ.స; నవుటిది — కొన్ని ప్రతులు. 2. కారె — చ.శ.వ.

57 1. ధర్మజుడును వసు — పెక్కు ప్రతులు; కలశజుడును — ఒ.ఖ.ల.పీ.

59 1. రించుక — కొన్ని ప్రతులు. 2. నెవ్వగనొండు — ల. 3. మిదియు మొదలు గాన్ — భా.సం. పెక్కు ప్రతులు.

61 1. కురుముఖ్యులు — కొన్ని ప్రతులు; గురుముఖ్యులు — వా. కొన్ని ప్రతులు

62 1. వారి యనుమతంబు — పెక్కు ప్రతులు; వారియనుమతంబు — వా. కొన్ని ప్రతులు. 2. నదమ్ములుం — పెక్కు ప్రతులు. 3. సమకట్టి — ఒ.క.జ.

నిట్లు విదురుండు పాండవుల శాంచాలిని గుఠీదేవనిం దోడ్కొని వాసుదేవ ధృష్టద్యుమ్ను లవమిత సేవాసమన్వితులై తోడరాగా వచ్చునంత వారల రాకవిని ధృతరాష్ట్రుండు వికర్ణచిత్రసేనద్రోణకృపాచార్యుల నెదురు పుత్తెంచినం దత్తైస్య సమేతులయి మహోత్సవంబుతోఁ జాండవులు గజపుర ప్రవేశంబు సేయునప్పుడు వారలంజూచి.

63 సీ. పురజను¹లెల్లను గర²మనురక్తులై ధర్మస్వరూపుడీ ధర్మతనయుఁ
డనుజులుఁదాసును జనుచెంచెఁ జాండుభూజనపతి జీవించి మనలఁ గావఁ
బ్రీతితోఁ దానిప్పు ³డేతెంచె మేలయ్యె నిమ్మహోత్సులకుఁ దై వమ్ముఁ బురుష
కారంబుఁ గలుగంగ ధారుణీరాజ్యంబు వాయునే యాపదల్ వాయుఁ గాక

ఆ. దానహోమజపవిధానముల్ మనకివి, గలవయేని ధరణివలయరాజ్య
మిందయుండి ధర్మనందనుఁ దొనరించు చుండుఁ గావుతమ యఖండితముగ.

64 వ. అని పౌరులెల్ల దీవించుచుండఁ జౌరవరుల ¹సందనులయిన పాండునందనులు
వచ్చి భీష్మధృతరాష్ట్రాదికురువృద్ధులకు మ్రొక్కి సకలజనాను²రాగం బొన
రించుచు దుర్యోధనాదులతోఁ గలసి యెప్పటియట్లు రాజ్య³విద్యావినోదం
బుల ⁴సేనుసంవత్సరంబు లుండునంత నొక్కనాఁడు ధృతరాష్ట్రుండు భీష్మ
విదురద్రోణదుర్యోధనాదుల సమక్షంబున పాండవుల కిట్లనియె.

65 ఆ. సర్వలోక ¹కర్మసాక్షి యీ కృష్ణుండు, సాక్షిగాఁగ మీకు సకలవృద్ధ
రాజులొద్ద నర్ధరాజ్యమిచ్చితఁ జాండు, రాజవిభవమెల్ల రమణఁ గొనుండు.

63 1 లెంతయు — డి. 2. మమరాగులై. అనురాగము కలవారై — భా.కూ.
3. డేతెంచెముదమున — కొన్ని ప్రతులు; డేతెంచెమంటిమి యిమ్మహోత్సుల — ఏ.ఓ.ర;
డేతెంచెకంటిమియిమ్మ — ఖ; డేతెంచువిధమున — బు.

64 1. వర్తనులైన — బు. 2. రంజనం బొనరించి — ఆ.ఉ. 3 విద్యా — కొన్ని ప్రతు
లలో లేదు. 4 నొక్కసంవత్సరంబు — ఆ.ఉ; పాండవులు హస్తినాపురమున
నైదు సంవత్సరములుగాని యొక్క సంవత్సరము గాని యుండి రనుటకు మూలము
నందాధారము కన్పించదు. మూలమిట్లున్నది విశ్రాంతాస్తే మహాత్మానః కంచి
త్కాలం మహాబలాః ఆహూతా ధృతరాష్ట్రేణ రాజ్ఞా శాంతనవేన చ. చిత్రశాలా
ప్రతి. పుట 330. కించిత్కాలమ్. అని పాఠభేదమును కలదు.

65 1. ధర్మ — బు.ఓ.

66 వ. అని ధర్మరాజు నభిషిక్తుం జేసి.

67 క. నెమ్మిజని భాండవప్రస్థమ్ము నివాసమ్ముజేసి తద్దయు ననురా
గమ్మొనగ నుండుఁ డందుఁ ది, రమ్ముగ నని పనిచెఁ జాండురాజాత్మజులన్.

68 వ. పాండవులును ధృతరాష్ట్రశాసనంబునను భీష్మాదులయనుమతంబునను
తులయి భాండవప్రస్థమ్మునకుం జనిరంత.

—: విశ్వకర్మ యింద్రప్రస్థపట్టణమును నిర్మించుట :—

సం. 1-199-28

69 క. హరి యింద్రుడలఁచె నింద్రుఁడు, కరమను¹రాగమున విశ్వకర్మను ²బనిచెన్
సురపురమునకెన యగు పుర, మరుదుగ ³నిర్మింపు ముర్వి నని⁴కడుఁబ్రీతిక.

70 సీ. ద్వైపాయనుండును ధౌమ్ముండు నాదిగా భూసురుల్ సూత్రవిశ్వాస¹మమరఁ
జేసి శాంతికవిధుల్ ²సేయంగ సుప్రశస్తంబై న ³రమ్యదేశంబునందు
వాసవాదిష్టుడై ⁴వసుధకు నేతెంచి పేర్మితో గవిశ్వకర్మపురము
నిర్మించె నదియును నిరుపమలీలలఁ దనఁబయింద్రప్రస్థ మనఁగ నింద్రు

ఆ. పురముతోఁ గుజేరుపురముతో ⁵వరుణేంద్రు, పురవరంబుతోడ సురగరాజు
పురవిభూతితోడ నురువిలాసంబుల, సరియనంగ నొప్పు ధరణిమీద.

71 ఉ. ఇమ్ము¹గ విశ్వకర్మ రచియించిన కాంచుహర్మ్యతుంగళ్యం
గమ్ముల రశ్మిరేఖలు ప్రకాశములై కడుఁ బ్రీతి తత్సమీ
పమ్మునఁ జాటుచున్న ఘనపంక్తులయం దచిరద్యుతిప్రతా
నమ్ములఁ ²గ్రేణిసేయుచు నచారతముక విలిసిల్లు ³దత్పురిన్.

68 1 నిగిరంత, పరుగునంత — అని పాఠములు

69 1. రక్తుడయి — పెక్కు ప్రతులు. 2. దలచెన్, ననిచెన్ — అని పాఠములు.
3. రచియింపుముర్వి — పెక్కు ప్రతులు. 4. రమ్యముగాన్ — గ.

70 1. మొప్ప — ఏ.ఐ.క 2. సేయించి — ఆ. 3. శుభముహూర్తంబునందు — స.
4. వసుమతికేతెంచి — ఏ.గ.న. 5. వరుణునిపుర — కొన్ని ప్రతులు.

71- 1. ల—ఆ.ఏ.ఐ.ప. 2. గ్రేడిసేయుచు—చ.ద.పి.శ.ప. 3. నప్పురిక—కొన్నిప్రతులు.

72 చ. అలఘుతరంబులై తుహిన¹హారసుధారుచి నిందురోచిరా

కులశశికాంతవేదిప్యథు²కుంజగళజ్జల నిర్వరంబులన్

విలసితజాహ్న³వీవిమలవీచివిలో⁴లసత్పతాకలం

బొలు⁵పగుఁ దత్పురీభవనముల్ హిమశైలముఁబోలి యున్నతీన్.

73 చ. వననిధిలోని రత్నములు వాసుకిమూర్ధజరత్నసంఘముల్

గొనఁగ¹నవశృమున్ జనులకున్ సమకూరదు గాననెప్పుడుం

గొనుఁడు పరా²ర్థ్య³రత్నములు గోరినవానిన⁴యిత్తు మనైఱుం

గునఁ బచరింతు రంగడులఁ గోమటు లప్పుని నిధరత్నముల్.

74 సీ. ¹వలరాజు సచివుల వడువున బెడఁగగు కర్కశస్త్రనములఁ గరమువాఁడి

చూడ్కుల²నతిరాగసురుచిరాధరముల మద³విలాసాలసమందగతుల

⁴వక్రాలకంబుల వలుఁదపిఱుందుల⁵దర్పగద్గదభాషితములఁజేసి

జనుల చిత్తములకు⁶సంక్షోభమొనరించు కామినీజనములు గలిగినకల

తే. కామభోగములకు⁷సదేకాంతగృహముఁ, బోలి పొలిచియు ధర్మార్థములకు
నిదియ

యాస్పదంబు నా వర్గత్రోయా విరుద్ధులై నజనుల కెంతయు నొప్పురప్పురంబు.

75 క. శరనిధినినాద నిభమగు, పురఘోషముఁ ¹గీడుపఱిచి ²పొలుపగుఁ గర మ

ప్పురి బ్రహ్మపురి మహీసుర,వరవేదాధ్యయన రవమవా³ర్థం బగుచున్.

72 1. హార — కొన్ని ప్రతులు 2 కుడ్యగళత్ — భా.కూ. 3 బహుప్రతీకలన్ — 6

4. పుగదత్పురీ — కొన్ని ప్రతులు.

73 1. నశక్యమై — బ.జ.బ. 2 ర్థవస్తువుల్ — న 3 వస్తువులు — పెక్కు

ప్రతులు. 4. యంచ నితైఱుంగున — ర, యిత్తుమనైఱుంగున — భాసం.పి;

యిత్తుమనైఱుంగున — వా. కొన్ని ప్రతులు.

74 1 వలరాజు గజకుంభములఁబోలి, బెడఁగగు — ర. 2. ననురాగ — అ. 3. హంస

విలసన — బ. 4 వక్రాలకంబులు — ఓ.జ.ట. 5. నర్తనమృదుభాషణముల

జేసి — 6. 7 సంతోషమొనరించు — కొన్ని ప్రతులు 7. నవై కాంత — ర

8 యావిరుద్ధులైన—పెక్కు ప్రతులు; యానుబంధులైన—భాసం; యానురుద్ధు

లైన—వా.

75 1. గీడుపఱిచి — ఆ.గి.ద.భాసం.పి.శ.ష; గీడ్పరించి — వా. కొన్ని ప్రతులు. 2.

పొలుపుగ గరమప్పురవరమున.....రవమవారిత మయ్యెన్ — గి.చ.ద.ర.

పి.శ.ష. 3. రితమగుచున్ — కొన్ని ప్రతులు.

76 చ. పరిఘజలంబులం ¹దమలవంకరుహోత్పల కైరవాదిసుం
దఁకుసుమంబు²లున్ ఘనపథంబున నుజ్జ్వలతారకానిరం
తరకుసుమంబు³లున్ వెలయుఁ దత్పురప్రప్రము పాదపీఠికా
శిరముల కొప్పసర్పనలు సేసిన పువ్వుల యవ్విధంబునన్.

77 చ. తమము నడంచుచున్ వెలుఁగు తత్పురగోపురశాతకుంభకుం
భముల విచిత్రసస్మణిగభ స్థివితానములన్ విచిత్రవ
ర్ణములగు నాత్మవాహముల నమ్మక పల్మఱుఁజూచి యన్యవా
హములని సంశయప్రణిహితాత్ముడగున్ హరిదశ్వుఁ¹డెప్పుడున్.

78 చ. సరళతమాల ¹తాల హరిచందన చంపక నారకేశకే
సర కదలీ లవంగ వనస క్రముకార్జునకేతకీ ²లతా
గరు ఘనసార సాల సహకార ³మహీరుహరాజరాజి సుం
దర నవ⁴నందనావళులఁ దత్పురజాహ్వాము లొప్పుఁ జూడఁగన్.

79 మ. అని¹లం బప్పురిఁ జౌంచితముల కత్యానంద ²మొందంగ ³సం
దిని ⁴యన్నేటితరంగలం జెనఁగుచున్ దివ్యద్రుమాకీర్ణనం
దనసందోహముఁ దూఱుచున్ వికచకేతక్యాదినానాలతాం
తనవామోదముఁ బొందుచున్ సుడియు నిత్యంబుం గరం బిష్టమై.

76 1 దరుల — ఖ.గ. 2. లన్ — పెక్కు ప్రతులు. 3 లన్ — పెక్కు ప్రతులు.

77 1. డెంతయున్, డప్పురిన్ — కొన్ని ప్రతులు.

78 1. సాల — ఏ ఖ. 2. ఘనాగరు — ఆ. 3. కదంబక — ఓ.ట; ధరాజవిశేష
రాజి — ఆ.బ.న; కురంటక కోవిదారసుందర — ల.స; ముఖార్జునమహీజరాజి —
చ ద.వీ.శ.ష.స; ముఖార్జునమహీరుహ భిసుందర — బ. 4. చందనా — ఈ.బ.

79 1. లుండప్పురి - వ. 2. మొప్పంగ — న. 3. నర్థినిమిన్నేటి — ఋ.గి గు.చ.
జ ద న.ల.వీ.శ.శర.ష. మూలమునందిట్లున్నది — నదీచ నందినీనామసాపురి
ముపగూహతే. కావున నందిని యన్నేటి తరంగలం అనునదియే యుక్తముగానున్నది.
4. యన్నేటి — ఆసం.సం.సూ. మొదలగునవి.

80 వ. ఇట్టి యింద్రప్రస్థపురంబున నింద్రవిలాసంబుతో వ్యాసవాసుదేవానుమతుండై
ధర్మతనయుండు ధౌమ్యపురస్సరమహీసురప్రవరవేదఘోషంబులు సకల
జనాశీర్వాదనాదంబులు మృదుమధురమంగళసంగీతరవంబులు వివిధతూర్వ
ధ్వనులు నతినమ్మద్దంబులై ¹యెసంగ ²వర్గచతుష్టయంబును బోని యనుజ
వర్గంబుతో శుభముహూర్తంబునం బురప్రవేశంబుపేసి సర్వప్రకృతిజనాను
⁴రాగకరుండయి.

81 చ. అనుజులు నల్వరుం దనకు నత్యనురాగమునన్ విధేయులై
తనరుచు నుండ వేదవి¹హితంబగు యజ్ఞమపోలె సర్వ²పా
వనశుభమూర్తియై భువనవంద్యుండు ధర్మపరుండు ధర్మనం
దనుండు ధరాధిరాజ్యము ముదంబునఁ జేయుచునుండె ³బేర్పితోన్.

82 సీ. అనఘు వేదాధ్యయనాసక్తు నారభ్యమాణమహాధ్వరు ¹మనుచరితు
సర్వవర్ణాశ్రమ సంరక్షణ²క్షము సత్వసంధాను నజాతశత్రు
భరతవంశోత్తముఁ బ్రభుధర్మసందను రాజుఁగాఁ బడసి ³సురాజయయ్యె
వసుధ ⁴యధిష్ఠానవతియయ్యె మఱి లక్ష్మి⁵బంధు మంతం బయ్యెఁ బరమధర్మ

అ. మన్న రేంద్రునందు నాపూర్ణతరళర, దైందవాతపంబునందుఁ బ్రీతి
⁶సమముగా సమస్తజనుల చిత్తంబులా, నందరస⁷భరంబు నొందదాల్చె.

80 1. చెలంగ — కొన్ని ప్రతులు. 2. చతుర్వర్గంబునుం బోనియనుజ — గ్ని.చ.వీ. శ.ప; వర్గచతుష్టయంబునుంబోని యనుజచతుష్టయంబుతో — ఋ.స. 3. ప్రజాను రంజకుండయి — ప. 4. రాగుండయి — పెక్కు ప్రతులు.

81 1. దితంబగు — కొన్ని ప్రతులు. 2. సాధనశుభ మూర్తియై భువనదతుండుధర్మ — శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 3. బ్రీతితోన్ — కొన్ని ప్రతులు.

82 1. మహితచరితు — గ్ని.చ.ద.భాసం.వీ.శ.ప. 2. క్రము — స; శ్రము — అ. 3. సురాజయయ్యెవసుధ — అ.అపం.ఐ.సం; సురాజ్ఞియయ్యె — భాసం.వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 4. యధేష్ఠాన్నవతియయ్యె — ల.స. 5. బంధురతరమయ్యె — ల; బంధురంబయ్యెను పరమధర్మ — చ.ద.భాసం.వీ.శ.ప.శ. 6. సమముగా — ఓ.గ్ని.చ.డ.ద.బ.శ.ప. 7. సమృద్ధి — ఋ.ఐ.

- 83 క. ధరణీప్రజ ధర్మసుతుసు, స్థిరనిష్ఠుల ధర్మచరితః జేసి రుజాత
స్కరపర¹రాష్ట్రవిజాధలః, బొరయక సంతతసమృద్ధిబొందె విఘాతినః.
- 84 క. తనరిరి ఓద్దేశం¹బున, ననవరతము యజనయాజనాధ్యయనాధ్యాయ
పనదానవసులుః బ్రతిగ్రహమును ననుషక్తుర్మములను భూమిర²వంశ్యుల్.
- 85 క. పంబి యజనాధ్యయనదా, నంబుల వర్తిలై | జాహ్మణప్రియ మయి ధ
ర్మ్యంబయి ఉత్రియవై శ్యకు, లం¹బవిరత పుణ్యకర్మలాలస మగుచున్.
- 86 క. పరమద్విజ శుక్రాషా, పరులయి శూద్రాదు లవనిః బరగిరి ధర్మ
స్థిరమతులయి ధర్మజుధ, ర్మరాజ్య మభివృద్ధిబొందె మహి¹మాన్వితమై.
- 87 వ. అంత.
- 88 క. నారదుఁడు వచ్చుఁ దద్వచ, నారంభుల రగుఁడు మీర లని కఱపి మహా¹
దా¹రుఁడు వారల వీడ్కొని, నారాయణుఁడంగెఁ దత్క్షణమ తనపురికిన్.
- 89 వ. పాండవులును బరాక్రమప్రణయవశీకృతాఖిలరాజన్యలయి సుఖంబుండు
నంత నొక్కనాఁడు.

83 1. రాజలతాధ — క.గి₁.చ.ద.పి.శ.మ ; రాజభయంబుల — న.భాసం ; రాజ
విజాధల — అ.ఈ ఎ.బ ఓ టె.జ.ల.

84 1. బుల — ఉ.వ.ఓ.బ. 2 ముఖ్యుల్ — కొన్ని ప్రతులు.

85 1. బవితథ్యపుణ్య — చ.ద.శ.మ ; బవిరత — ఈ.ఉ.ఓ.జ.డ.

86 1. మాన్వదమై — ఏ.గి₁ చ.ద.భాసం, పి.శ.మ.

88 1 రుల — ఆ.ఉ.ము.వ.బ య.వ

∴ నారదుఁడు పాండవులపాలికి వచ్చుట :-

సం. 1-200-8

- 90 తరలము. ప్రవిమలాగమతత్త్వవేది తపఃప్రభాసి జగత్ప్రయీ
శివకరుండు హితోపదేశము సేయఁగాఁ గడు¹వేడ్కతో
దివిజ ²వంద్యుఁడు బ్రీతితోఁ జనుదెంచె నారదుఁ డంబుజో
దృవ తనూజుఁడు ³భానుతేజుఁడు పాండవేయుల పాలికిన్.
- 91 మానిని. తమ్ములుఁ దానును ధర్మతనూజుఁడు తత్త్వణ¹సంభృతసంభ్రముఁడై
యమ్మునిసాధవరేణ్యునకున్ వినయమ్మున మ్రొక్కి సమున్నత పీ
ఠమ్మున నుంచి ²యథావిధిపూజ లొడంబడఁజేసి మునీశ్వర నె
య్యమ్మున ³నీవిట వచ్చుటఁజేసి కృతార్థుల మైతిమి యిందఱమున్.
- 92 వ. మాపుణ్యంబునంజేసి భవద్ధర్మనంబు సంభవించెనని పరమప్రీతహృదయులై
పలికి పరమభక్తిం బొందఁచి మ్రొక్కించి యున్నంత నందఱ నాశీర్వచనం
బుల నభినందించి వారలకుకలం బడిగి నారదుండు ద్రౌపదిం బోవం బనిచి
వారేవురకు నేకాంతంబున నిట్లనియె.
- 93 సీ. సర్వ¹ధర్మజ్ఞుల రుద్రీశపూజ్యుల రవ్యోన్య²నిత్యసౌహార్దయుతుల
రగణితగుణయుక్తిఁ బొగడంగఁ దగువారలిట్టి మీ⁴కేపుర కిపుడు ద్రుపద
సుతయొక్కతియ ధర్మ⁵మతి ధర్మపత్నియైనది యీక్రమంబులోకాగమంబు
లందు విరుద్ధ మీసుందరికారణంబున మీకు విప్రీతి పుట్టకుండ
- అ. నుండవలయుఁ బ్రియసహోదరుల్ దొల్లినుం,దోపసుందులొక్కయువతోకడరి
విగ్రహించి యసురపీరులు దమలోనఁ, ⁷బొడిచి మృత్యునిలయమునకుఁ జనిరి.
- 90 1. వేడుకన్ — పెక్కు ప్రతులు 2. ముఖ్యుడు — కొన్ని ప్రతులు. 3. లోక
పూజ్యుడు — ఔ ; సమ్మనోద్రుడు — క.
- 91 1. సంభ్రమసంభృతుడై — కొన్ని ప్రతులు 2. యథోచితపూజ — ల.వ. 3. మీరిట —
వా. కొన్ని ప్రతులు ; నీవిట — పెక్కు ప్రతులు.
- 92 1. బుననిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు. బయిట్లనియె — ప.వా.
- 93 1. తత్త్వ — ఐ. 2. విమల — బ.స. 3. హార్దహృదయులగణిత — వ.
4. యేవురకు — పెక్కు ప్రతులు. 5. సతియునునై యున్నయది — ద.శ.వ.
6. కదిసి, కతన, వలన అని పాఠములు ; కొఱకు—ఖ.ర.ల. 7. బోరి—పెక్కుప్రతులు.

94 క. అనిన నదియెట్టులని యమ, తనయుఁడు గడువేడ్కతోడఁ దన్నడిగిన నా
తనికిఁ దదీయానుజులకు, నిగనన్నిభుఁ డమ్ముసింద్రుఁ డిట్లుని చెప్పెన్.

—: సుందోపసుందోపాఖ్యానము :—

సం. 1—201—1

95 వ. తొల్లిదితిపుత్తుండైన హిరణ్యకశిపు¹వంశంబున నిసుంభుండనువానికి సుందోప
సుందులన నిద్దఱు గొడుకులు పుట్టి నియతాత్ములయి తపంబుననకాని సర్వంబు
నుం బడ²యంగాదని యేకనిశ్చయులై వింధ్యాచలంబున కరిగి నిగృహీతేంద్రి
యులై నిదాఘకాలంబెల్లఁ బంచాగ్నిమధ్యంబున నిలిచి వానకాలంబును శీత
కాలంబును జలాశయంబుల వసియించి మఱియు వాయు³భతులు నేకపాద
స్థితులు నూర్వజాహులు నధోముఖులును నై పెద్దకాలంబు తపంబుసేసిన.

96 సీ. వారిదారుణతపోవహ్నిదాహంబున వింధ్యాద్రిదరుల నావిర్భవించి
యత్యు¹చ్చ మయి ధూమ మాకాశ మెల్లను గప్పిన నమరులు గరము వెఱచి
రత్నంబులను వధూరత్నంబులను ²జేసి తత్తపోవిఘ్నవిధాన నిరతు
లయి ప్రబోధింపంగ నలవిగాకున్నఁ దోయజుగర్భపాలికి నరిగి యసుర

ఆ. వరులతపముఁ జెఱుపవలయునాపుడుఁ గమ,లాసనుండు త్రిభువనార్చితుండు
³సురహితంబుపొంచె సుందోపసుందుల, కడకు వచ్చె వరము కరుణ ⁴సీఁగ.

97 వ. ఇట్లు పితామహుండు సుందోపసుందుల తపంబునకుమెచ్చి సన్నిహితుండయి
మీకిష్టంబైన వరం బిచ్చెద వేఁడుం డనిన వారలు వారిజాననునకు ముకుళిత
కరకమలులయి ¹దేవా మాయిష్టంబు దయసేయ మీకిష్టంబేని మాకుఁ గామ
²రూపత్వంబును గామ³గమనత్వంబును సకలమాయావిత్వంబును నన్యులచేత
నవధ్యత్వంబును నమరత్వంబునుం బ్రసాదిం⁴పుం డనిన.

95 1. నంశంబున — కొన్నిప్రతులు 2. యరాదని — పెక్కుప్రతులు ; య బోలదని — ౩
3. భతులు — చ ద.శ.ప.

96 1. గ్రమయి—కొన్నిప్రతులు. 2 బంచి—వ; నిచ్చి—క. 3 సుర(రు)లహితముపొంచె —
ఆ.ఉ.బు.ఖ.ద.బ.ల. 4. నొసగ — కొన్ని ప్రతులు; నిగుడ — ఔ; తోడ — ఓ.

97 1. స్వామీ — కొన్ని ప్రతులు. 2. రూపంబును — ఏ క.న వ. 3. గమనత్వంబును —
కొన్ని ప్రతులు; గామిత్వంబును — భాసం.వీ; గమనంబును — వా.శ.ప. కొన్ని
ప్రతులు. 4. పుమనిన — కొన్ని ప్రతులు

- 98 ఆ. కమలభవుఁడు వాఁకికమరత్వ¹మొక్కటి, దక్కఁగోర్కులెల్ల నక్కజముగఁ
గరుణ నిచ్చె నిట్లు సరసిజగర్భుచే, వరము వడసి యసురవరులు పెరిగి.
- 99 క. అనుపమరాజ్యవిభూతిం, దనరి జగద్విజయకాంక్ష దై త్యులకు ముదం
బొనరఁగ నకాలకౌముద్రియనునుత్సవ మొప్పు జేసి రగణితబలులై .
- 100 క. సురగరుడోరగకిన్నరపురములు వడిఁజూఱకొనుచు భూలోకమునం
బరగిన రాజర్షిమహీ, సురవరులకు శాఢసేయుచును గర్వమునన్.
- 101 క. ద్విజవర¹ వినిర్మితములగు, యజనస్వాధ్యాయకవ్యహవ్యతపోదా
నజపంబులఁ బితృదేవత, లజస్రమును దృష్టు లగుదు రని కడు నలుకన్.
- 102 వ. పుణ్యవంతుల నిత్యనైమిత్తి¹కకర్మంబులకు విఘ్నంబులు సేయుచు
సింహవ్యాఘ్రగజరూపధరులై వరంబులం² దిరుగుచు మునిపల్లియలు
సొచ్చి మనులకుఁ బ్రాణభయంబు సేయుచున్న వాచల క్రూరకర్మంబులకు
వెఱచి వేల్పులును మునులును బురాణమునియైన బ్రహ్మపాలికిం
జని కృతాంజలులయి జగంబులకు సుందోపసుందులు సేయు నుపద్రవంబులు
సెప్పిన విని విశ్వగురుండు విస్మితుండయి వార లన్యుచేత వధ్యులుగారు
గావున పరిస్పరయుద్ధంబునఁ బంచత్వంబుఁ బొందవలయు నని విచారించి
విశ్వకర్మ రావించి రూపలావణ్యవతియైన యొక్క³యువతి సృజియింపు
మని పంచినఁ బ్రసాదం బని మ్రొక్కి⁴ యప్పుడు.
- 103 పృథ్వి తిలా¹నుమణికోటిసంఘటితదవ్యదేహంబుతోఁ
దిలోత్తమ యనంగ² నొక్క నువతీలామంబు ను
త్పలాక్షి³ నొనరించె సర్వగుణభాసి రూపక్రియా
కలావిదుఁడు విశ్వకర్మ తనకౌశలం బేర్పడన్.
- 98 1. మొక్కడు, మొక్కండు, మొక్కొండు, మొక్కొంటి — అని పాఠములు.
- 101 1. సమర్పిత — ఉ.
- 102 1. కాది పట్కర్మంబులకు — వా శ. కొన్ని ప్రతులు. కకర్మంబులకు —
కొన్ని ప్రతులు. 2 దిరుగుచు — కొన్నిటలేదు. 3. స్త్రీని — పెక్కు
ప్రతులు. 4. యప్పుడ — కొన్ని ప్రతులు.
- 103 1. నుమణి — గి. పీ శ వ. 2. నొప్పు — కొన్ని ప్రతులు. 3. సృజియించె —
భాసం. వా పీ శ, నొనరించె — శ వ. పెక్కు ప్రతులు.

104 వ. అదియును సురేంద్రప్రముఖ¹బృందారక మునిబృందపరివృతుండై
యున్న పరమేష్ఠికి² బరమభక్తి³ బ్రణమిల్లి పనియేమి యని ముందట
నిలిచిన నరవిందసంభవుం డాసుందరింజూచి సుందోపసుందు లనుడై త్యులు
దర్శితులయి జగంబుల కహితంబులు సేయుచు⁴ వింధ్యాచల కందరంబున
నున్నవారు వారలిద్దఱు నీకారణంబునం⁵ 4దమలో నొండొరులతోఁ
5బొడిచి దండధర్మపురంబున కరుగునట్లుగాఁ జేయు మని పంచిన
వలె యని

105 సీ. అబ్జజుషీడ్కొని యది దేవనభకుఁ బ్రదక్షిణం¹ బొనరించె దత్తణంబ
తద్రూప²సౌందర్య దర్శనలోలుడై యజుఁడు³ నాలుగు దిక్కులందుఁ
దనకు
గావించుకొనియె ముఖంబులు మఱి రెండు కన్నులఁ జూచినంగాదు తృప్తి
యని సురేంద్రుండు సహస్రాక్షుడయ్యె నయ్యమరు⁴లు కామమోహంధు
లైరి

ఆ. ముదిత యిట్లు సర్వమోహినియై మర్త్య భువనమునకు మెఱుంగుఁబోలే
5నొప్పి
యరుగుదెంచె సుందరాంగి వింధ్యాచల, విపిన⁶దేశమెల్ల వెలుంగుచుండ.

106 క. అమ్ముడితఁ జూచి యన్నయుఁ, దమ్ముఁడు నొక్కట మనోజు¹తాడితులై రా
గమ్మున నన్యోన్య స్నేహమ్ము²లుచెడి 3దృష్టి నిలిపి⁴రయ్యవతిపయిన్.

104 1. సురబృంద పరివృతుండై -- కొన్ని ప్రతులు. 2 బ్రదక్షిణంబుసేసి --
గ్ని.చ.ద.శ.మ. 3. వింధ్యకుధరంబున -- కొన్ని ప్రతులు. 4. దమలోన --
పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. బోరి--పెక్కు ప్రతులు 6. పాలికి--బౌ క.జ.ల

105 1. బొనరింప -- ఖ.భాసం. 2. లావణ్య -- న. 3. నాసుందరియనువు
జూడ -- య. 4. లపారకామ -- మ. 5 నొప్పనరుగుదెంచె -- కొన్ని
ప్రతులు. 6. దేశమెల్ల -- పెక్కు ప్రతులు; భూమియెల్ల -- వా.

106 1. తాడితులై -- పెక్కు ప్రతులు; తాపితులై -- వా. 2 లుడిగి --
కొన్ని ప్రతులు; లేడవాపి నిలిచి రయ్యవతికడక -- గి.చ.శ.మ. 3 దృష్టి --
కొన్ని ప్రతులు 4 రమ్ముద్రియపైన్, రమ్ముదితపయిన్ -- అని పాఠములు.

- 107 క. ఘను లయ్యిరువురు నే కా, సనభోజనయాసనిలయశయనక్రియలం
దన¹రెడువా రేక²స్త్రి, వినిహితకాము లయి రపుడు విధి²నియమమునన్.
- 108 క. ఇది నావల్ల¹భ యిది నా, హృదయేశ్వరి యనుచు²గోరి యిరువురు మదనో
న్మదులయి పరిగ్రహించిరి, తదీయకమనీయసవ్యదక్షిణకరముల్.
- 109 వ. ఇట్లు పట్టుకొని.
- 110 క. ¹సుందరి మాయిద్దఱలో, ²నించెవ్వరి వలతు చెప్ప ³మీ వనవుడు, ⁴బూ
ర్జేందుముఖ వారి కను మీ, యం దెవ్వఁడు వొడిచి యొడుచు నతనినవలతున్.

—: సుందోపసుందు లొండురులతోఁ బోరి చచ్చుట :—

- 111 క. ¹అనవుడు నిద్దఱు, ²దమలో, ³బొనుపడ కొండొరులతోడ ⁴భుజబలు లలుకన్
ఘనవజ్రోతనులు దాఁకిరి, తనరఁగ⁶నటఁ గొండగొండఁ దాఁకినభంగిన్.

107 1. రిన - కొన్ని ప్రతులు 2 ప్రేరేపణ - ఐ.

108 1 భి - పెక్కు తాళవత్ర ప్రతులు. 2. గూడి - ఋ.

110 1. కొన్ని ప్రతులలో నీ పద్యము లేదు. ఈపద్యస్థానమునందీ క్రిందివచనముకలదు.
నీ వెవ్వరివలతనిన, అది రూప సౌందర్యంబుల మీరొక్కరూప, కావున మిమ్మొక్కళ్ళ
గోరనేర మీలో పొడిచిన వాని వలతు ననిన. 2. నించెవ్వరి — పెక్కుప్రతులు;
నంచెవ్వరి - వా.శ 3. మీ వనవుడు — పెక్కు ప్రతులు, మాయనవుడు —
వా.శ. కొన్ని ప్రతులు. 4. పైపారము — భాసం.వ; పూర్ణేందుముఖ
వారితో మీ యంచెవ్వఁడు పొడిచి యొడిచె నతనినవలతున్ — ల.

111 1. అనవుడు నయ్యిద్దఱు నేపుననొండొరులతోడఁ గినిసి పొడిచిరి యలుకన్ — ఋ.
2. దమకంబున, తమరొండొరులతోడ బొడిచిరి యలుకన్ — ప.స. 3. మొన
సిరి యొండొరులతోడ భూభుజు లలుకన్ — ఊ.ఎ.బ; మునుకొని యొండొరుల
తోడ పోరగనలుకన్ — బొ; పొనుప [వ] డ కొండొరులతోడ భూసు (ను) తు
లలుకన్ — గ్ని.చ.ద. భాసం. వీ.శ.ష; పెనగిరి యొండొరులు పొడిచి పేర్చిన
యలుకన్ — జ.డ; పెనగిరి యొండొరులతోడ బిట్టగు నలుకన్ — ర.స 4.
భుజబలులలుకన్ — ల.స. భూభుజులలుకన్ — వా. కొన్ని ప్రతులు. 5.
కాయులట్టిరు — స; కాయులిమ్మొయి—ఋ; కాయులట్టులు — ప.ర; కాయస
దృశులు — జ.డ; తనులు — ఐ; కరులు — వా. కొన్ని ప్రతులు. 6. నొక
కొండ — ఋ.ఐ గ.న.వ; మరి—బ, నడగొండ — ఊ.జ.

- 112 క. విపరీత¹మతిని సుందుఁడు, నుపసుందుఁడుఁడాకి పొడిచి గొండ్లారు²తోడం
గుపితాత్ములయి తిలో³త్తమ, నెపమున దృఢముష్టిఘాతనిర్హతములన్.
- 113 క. అన్యోన్యప్రియభాషణు, అన్యోన్యహితై ము లనుర లన్యులపోలెన్
మన్యు¹పరిప్రేతులై, యన్యో²న్యాభిహతిఁ జనిరి యమపురమునకున్.
- 114 క. ఇంతుల నిమిత్తమున ధృతి,మంతులుఁ బొందుదురు భేద¹మతి గావునఁ మీ
రింతయు నెఱింగి యొందులు, చింతింపక సమయ²మిందు సేయుఁడు
బుద్ధిన్.

∴ నారదుప్రేరితులయి పాండవులు సమయము సేయుట ∴

సం. 1-204-27

- 115 సీ. అనిన నారదమహాముని పల్కుచేకొని దమలో నొడంబడి విమలబుద్ధి
నేవురయందును ద్రోవది ప్రీతితో నొక్కొక్కయింటఁ దా నొక్కయేఁడు
క్రమమున నుండను గమలాక్షియెవ్వరియింటఁదా నుండె నయ్యింటివలనఁ
జెఱవారు చనకుండ నెఱుఁగక చనిరేని వెలయఁగఁ బండ్రెండునెలలు తీర్థ
- ఆ. సేవసేయుచును ¹విశేషవ్రతంబులు, ధీర²వృత్తిఁజలుపువారుగాను
సన్మునీంద్రునొద్ద సమయంబుసేసిరి, ³రాజనుతులు పాండురాజసుతులు.
- 116 వ. ఇట్లు హితోపదేశంబు సేసి నారదుం డరిగినం పాండవులు దమచేసిన సమయ
¹స్థితిం దప్పక సలుపుచు సుఖం²బుండఁ గొండొకకాలంబున కొక్కనాఁ
డొక్క బ్రాహ్మణుండు మ్రుచ్చులచేతఁ దనహోమధేనువు గోల్పడివచ్చి
- 112 1. గతిని — ఉ.ఎ.ఐ.ట ద.వ వీ శ.ష.స. 2 లు (ల) మహాకుపిత—పెక్కుప్రతులు.
- 113 1. ప్రేరితమతులై — ఆ. 2. న్యాహతిని — గి.చ.బ శ.ష.
- 114 1. మతి గావున — కొన్ని ప్రతులు; మది గావున — వా, కొన్ని ప్రతులు. 2.
మిపుడు — కొన్ని ప్రతులు; మింత — గి.
- 115 1. విశిష్టవ్రతంబులు—చ.ద.వీ శ.ష. 2. యుక్తి—కొన్నిప్రతులు. 3. రమణతోడ—ఆ.
- 116 1. స్థితి సలుపుచు — పెక్కు ప్రతులు. 2. బున్నంత — పెక్కు ప్రతులు.

యాక్రోశించిన ³నశ్రుతపూర్వంబయిన యయ్యాక్రోశంబు విని విస్మయించు
డయి విజయండు విప్రులకయిన జాధ దీర్ఘక యుపేక్షించుట ⁴పాపంబు
బని యప్పుడ యవ్విప్రు రావించి యిది యేమి కారణంబని యడిగిన
నర్జునుకు విప్రం డిట్లనియె.

117 క. యమతనయు ధర్మరాజ్యము, తమరాజ్యమ యని మహాముదంగున విప్రో
త్తము లున్నచోటనే బ, న్నమువడి కోల్పడితి గోధాము ముచ్చలచేకా.

118 పి. వదలక ముచ్చల వధియించి నాహోమధేనువుఁ గ్రమ్మఁదెచ్చియిమ్ము
జననత దానవత్సంబు నిన్నటఁగోలె నుడుగక యఱచుచు నున్నయదియ
బలుకుల కెడలేదు జాణాసనముగొని చనుదెమ్ము నాతోడఁ బట్ట ననిన
ద్రౌపదీసహితుడై ధర్మరాజాయథాగారంబునం దున్నఁగార్చుకంబుఁ

ఆ. ²బుచ్చికొనఁగఁదనకుఁ బోలమియెఱిగియు, విప్రునార్తరథము పినఁగనోప
కర్జునుండు నిజశరాసన గ్రహణార్థ, మాయుధాలయమున కరిగె నపుడు.

119 క. ధరణీసురవరులకుఁ గడు, ²సెరగై నెడ నెఱిగి యెడయుఁ జేయుదురె
మహా
పురుషులని నరుండు విలుగొని, యరిగెను ముచ్చలపిఱుంద నవ్విప్రుఁడనిన్.

పి. శ్రుతపూర్వంబయిన యయ్యాక్రోశంబు—అని కొన్నిప్రతులు ; అశ్రుతపూర్వం
బైన యయ్యాక్రోశంబు — చ.ద.శ.ప. ప్రతులలో లేదు. 4. పాపంబుని —
పెక్కు ప్రతులు.

120 1. ఒంటననిన — గి.భాసం. పెక్కు ప్రతులు ; ఇక్క — న.వ.స. 2. బుచ్చు
కొనక — పెక్కు ప్రతులు.

121 1. నగుచిరిచెడుకెరిగియును నెడయు సేయుదురె — బ. 2. చెఱదగిలిననెఱిగి —
స ; సెరగైయుండునెడ నెడయు — చ.ద.శ.ప.స, సెరగైన నెఱిగియెడ
యుఁ జేయుదురె — భాసం ; సెరగైనపు డెఱిగి యెడయుఁ జేయుదురె — ప.
3. బడిన్ — క.స ; నితోన్ — ఋ.శక ; నకై — ఖ.న.స.

120 వ. ఇట్లరిగి యర్జునుం¹ డతివీరులయిన చోరుల వధియించి బ్రాహ్మణునకు గోధంబు నిచ్చి క్రమృతీ వచ్చి ధగ్మజుకు మ్రొక్కి లోకంబుల మర్యాదలు² విచారించి రక్షించుచున్న మనయందు³ మర్యాదాభంగం⁴ బయ్యెనను నింతకంటె⁵ దుర్యోధనం బొం డెద్దియు లేదు గావున నాకు ద్వాదశమాసిక ప్రతంబు సలుపవలయు⁷ నని పోవ సమకట్టియున్న నర్జునునకు యుధిష్ఠిరుం డిట్లనియె.

121 ఆ. క్రూరకర్మలయ్యు గోబ్రాహ్మణులకగు, బాధ¹లుడుచు జనులఁ బాప²చయము
తెట్టియెడలఁ బొంద వింద్రనందర నీకు, సమయభంగభీతిఁ జనఁగ నేల.

122 వ. మణి యట్లుంగాక తస్కరవధో¹పేక్షల నశ్వమేధశ్రూణహత్యల ఫలంబగు నని² వేదంబులయందు వినంబడుఁ దస్కరుల వధియించి³ బ్రాహ్మణహితంబు చేసినవాఁడవు నీకు సమ⁴యోల్లంఘనప్రాయశ్చిత్తంబు సేయ నేల యనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

123 క. భూజనమహదం బ, వ్యాజంబునఁ బరిహరింపవలయును మరకున్
వ్యాజమున ధగ్మలోపం, బాజిజయా పరిహరింతు రయ్య మహాత్ముల్.

120 1. డలిగ్విరితంబున గూడముట్టిచోరుల — కొన్ని ప్రతులు 2. విచారించి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు ; పరి రక్షించుచున్న — య ర 3. మర్యాద—కొన్ని ప్రతులు. 4. బయ్యెనేనియింతకంటె — స 5 దుర్యోధనంబునం గలదె కావున — క. 6. యులేదు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 7 నరిగెదననిన యర్జునునకు — పెక్కు ప్రతులు.

121 1. లుడువు — కొన్ని ప్రతులు 2. భయము — ఋ.బ ఓ.క.గ ట.ల.స

122 1. పేక్షలవలన నశ్వమేధ — పెక్కు ప్రతులు. 2. వేదంబులయందు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు మూలమునందును కాన్పించదు తస్కరవధోపేక్షల నశ్వమేధ శ్రూణహత్యల ఫలంబగు నను విషయము మూల భారతమున లేదు. ఇచ్చట సంస్కృత భారతమునం దిట్లున్నది. గురోరను ప్రవేశోహి నోపఘాతోయవీయసః । యవీయసోఽనుప్రవేశో జ్యేష్ఠస్య విధిలోపక్రత్ చిత్రశాలాప్రతి. పుట 338. 3. వి గోబ్రాహ్మణ — ప.న. 4. యలంఘన — పెక్కు ప్రతులు ; యభంగ-ర.

—: సమయభంగ కారణమున నర్జునుండు తీర్థయాత్రకుం జనుట :—

సం. 1-206-12

124 వ. కావున వ్రతదానంబు నా కనుగ్రహిం¹పవలయు నని మ్రొక్కి యర్జునుం డగ్రజు వీడ్కొని గురుజనానుమతుండై యఖిలవేదవేదాంగపారగులైన బ్రాహ్మణులు ననేకశాస్త్రవిదులయి వివిధకథాకథన²దతులయిన పౌరాణికులు³ను దనకు సహాయులుగా నరిగి సకలతీర్థసేవచేయుచు నయ్యైతీర్థంబులందు.

125 ఆ. ధరణి¹సురుల గురులఁ బరమయోగుల మహాభాగులయిన యట్టి భాగ వతుల రాజవంశ²వరుఁడు బూజించుచును వారి, వలనఁ బుణ్యకథలు ³వెలయ వినుచు.

126 క. గంగాధరపింగజటా, ¹సంగమమంగళవిశాల²చటులతరంగన్ గంగానది సేవించెను, గంగాద్వారమున విగతకల్మషుఁడగుచున్.

127 చ. అందు నిత్యంబును ¹గంగాస్నానంబు సేసి తత్తీరంబున హోమంబు సేయుచు వాసవసుతుండు మహీసురవరసహితుండయి కొన్ని దినసం²బులు వసియించి యొక్కనాఁడు ప్రభాతం³బ విధిపూర్వకంబు⁴నం గృతాభిషే కుండయి దేవర్షి పితృతర్పణంబులు ⁵సేసి.

124 1 పుమని — కొన్ని ప్రతులు. 2. ప్రౌఢులయిన—పెక్కు ప్రతులు ; ప్రవీణులైన—జ్ఞులు. 3. భాసం వీ. 3. ను విద్వాంసులును దనకు — కొన్ని ప్రతులు

125 1 సురుల—ఋషి. 2. వరుడు—అ. ఆ ఈ. 3. ఐ డా. 4. య. 5. ల ; కరుడు—భాసం. 6. కొన్ని ప్రతులు. 7. తెలియ — ల. 8.

126 1 సంగత — కొన్ని ప్రతులు. 2. సలిల — పెక్కు ప్రతులు.

127 1. గంగా — ఋషి. 2. ప్రతులలో లేదు. 3. బులు — పెక్కు ప్రతులు ; బులకు — వా. 4. బున — కొన్ని ప్రతులు. 5. గా — కొన్ని ప్రతులు. 6. దీర్ఘ — ఆ.

—: ఉలూచి యద్భుతునిఁ గామించుట :—

సం॥ 1—206—12

128 సీ. వేల్వంగ సమకట్టి వెలువడ నున్న నయ్యింద్రనందను రుచిరేంద్రనీల
సుందరశ్యామాంగు సురరాజకరికరాకారమహాబాహుఁ ¹గట్టిఁజూచి
నలినాక్షి యందొక్క నాగకన్యక కామపరవశయై వానిఁబట్టి తిగిచి
కొని నాగపురమున²కును జని తన నిజరమ్యహర్మ్యంబునందు నెయ్యము
ననునిచె

ఆ. నందు నగ్ని తొంటియట్టు లభ్యర్చితం, బయి వెలుంగుచున్న నర్జునుండు
హోమకార్య మొప్ప నొనరించి యప్పు³డ, య్యింతిఁ జూచి నగుచు నిట్టు
లనియె.

129 క. తామరసనే¹త్ర నీపే,²రేమీ యెవ్వరితనూజ విట్లేల మహా
వ్యామోహిత వై తనవుడు, గోమలి సురరాజపుత్రకున కిట్లనియెన్.

130 వ. ఏ ¹నులూచి యనునాగకన్యక నైరావతకులసంభవుం డయిన కౌరవ్యు
కూఁతుర నిన్నుం జూచి మనోజబాణబాధిత నయితి నామనోరథంబు
²సలుపుము.

131 క. నీగుణములు దొల్లియు నా, గీగీతములందు విని తగిలి¹యిపుడు మనో
రాగమునఁ జూడఁగంటిని, భాగీరథియందు నిన్నుఁ బరహితచరి²తా.

128 1. గలయ, గగిమ, కలితు, గరము, ఘనుని — అని పాఠములు ; గాంచివేడ్క—
వ. 2. కునుజని తన నిజ — పెక్కు ప్రతులు ; కొనరంగ జనిరమ్య — ఈ.ఉ.
వా.శ. 3. డయ్యింతి — పెక్కు ప్రతులు ; డయింతి — ప.వా, డయ్యింద్ర
తనయు డింతి కిట్టలనియె — ఋ.

129 1. త్రి — పెక్కు తాళప్రతప్రతులు. 2. రేమండ్రెవ్వరి — ఏ.న.స ; రేమిటి
యెవ్వరి — ఎ.ఐ.చ.జయ, రేమీవెవ్వరి — భాసం.

130 1. నులూపి — ఓ.గ్గి.ద.భాసం.వీ.శ ప మూలము నందు ఉలూపి యని కలదు.
అంతర్జవే మహారాజ ఉలూప్యా కామయానయా చిత్రశాలా వ్రతి పుట కిరిరి.
2. సఫలంబు సేయుము — కొన్ని ప్రతులు.

131 1. యిపుడు — కొన్ని ప్రతులు ; యపుడు — వా. కొన్ని ప్రతులు. 2. తున్ —
కొన్ని ప్రతులు.

132 వ. అనిన దాని కర్జునుం డిట్లనియె.

133 మధ్యాక్కర. ద్వాదశమాసికప్రతము సలుపుదుఁ దరుణి మాయన్న
యాదేశమునఁజేసి సర్వతీర్థము లాడుచు బ్రహ్మ
వాదులనంగతి బ్రహ్మచర్యసువ్రతుఁడనై యుండి
నీదుమనోరథమెట్లు సలువంగ నేర్తునేనిపుడు.

134 వ. అనిన నవనతానన యయి నాగకన్యక యర్జునుంజూచి ద్రుపదరాజపుత్రి
యందు మీచేసిన సమయంబును నవతీర్థా¹గమననిమిత్తంబును వ్రతంబును
నెఱుంగనిదానఁగాను సర్వతీర్థవనంబును సర్వవ్రతంబులు సలుపు
టయును సర్వదాన²ధర్మక్రియలును శ్రాణదానంబుతో సమానంబులు
గావు నామనోరథంబు విఫలంబయిన మనోజానలంబునం శ్రాణపరిత్యాగం
బగుం గావున నన్న రక్షింపుము దీన నీకువ్రతభంగంబు గాదనిన నర్జునుండు
దాని సునోరథంబు సేవిపి యారాత్రి నాగభువనంబున వసియించి నాగ
కన్యక³యందు సద్యోగర్థంబున నిరావంతుండను కొడుకుం బడసి నాగ
లోకంబు వెలువడి యాచిత్యోదయంబుతోడన గంగాద్వారంబునకు వచ్చి
తద్వృత్తాంతం బంతయుఁ ధనసహాయులయిన విప్రులకుం జెప్పి వారలకు
హృదయానందంబు సేయుచు.

135 క. వివ్రతయశుఁ డరిగి హిమవర్షరహితార్థంబున సగస్త్యవటమును నత్పు
న్నతత్కగురుంగముఁ జూచుచు, ధృతి¹నేగి హిరణ్యబిందుతీర్థంబుంకున్.

133 1 నిపుడ — అ స.

134 1. గమనవ్రతనిమిత్తంబును — ఐ బ డౌ గ.ట.బ భాసం , గమననిమిత్తవ్రతంబును —
స. 2. ధర్మ — పెక్కింటు లేదు. 3. సపలంబునేసి — కొన్ని ప్రతులు 4 యంది
రావంతుండను కొడుకుం — పెక్కు ప్రతులయందు సద్యోగర్థంబున అనుమాటలు
లేవు. 5 నిరావంతుండను — పెక్కి తాళప్రప్రతులు మూలము, ఇరా
వంతం మహాభాగం బచ్చట నన్నయరచనకు మూలము పి పి యస్. ప్రతిలో
కనఁబడుచున్నది. ఆదిపర్వము. పుట 1150 6. తోడ — పెక్కు ప్రతులలో
లేదు.

135 1. బలుడ — బ.జ. 2 పార్శ్వమునందగస్త్య — పి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 3
శృంగము — పెక్కు ప్రతులు. 4. నేగె — కొన్ని ప్రతులు

136 వ. అందును గోదానభూదానహిరణ్యదానంబు లాచిగాఁ జెక్కుదానంబులు నేసి యజ్ఞార్థంబుగా భూసురోత్తములకు గోసహస్రంబు లిచ్చి పాగ్గే శంబున కరిగి నై మిశ్రాణ్యంబునందు జగన్నాథు నారాయణు నారాధించి యుచ్చ¹లిని యుఁ గౌశికయు నందయు నపఁ నందయు గయయు ²గంగయు గంగాసాగరసంగమంబును జూచుచు.

137 క. ఏలావనరమృములగు, వేలావనములను బవనవిచలదీప్తిచీ లాలితనముద్రవిద్రుమ, మాలాపులినస్థలముల మనలుచు లీలన్.

138 వ. కళింగవిషయంబు ¹సోచ్యుచంతఁ దోడ్చిత్రాహ్మణ్య²లు కొందఱు కళింగ ద్వారంబునఁ గ్రమ్మఱి యు త్తరకురుదేశంబులకుం ³జనిన ⁴నందుఁ గతి పయత్రాహ్మణసహాయుండయి పార్థుం డరిగి పూర్వసముద్ర⁵తీరంబునఁ బురుషోత్తమ⁶దేవరకు నమస్కరించి మహేంద్రపర్వతంబు చూచుచు.

139 సీ. దక్షిణగంగ నాఁడద్దయు నొప్పిన ¹గోదావరియు జగదాది యైన భీమేశ్వరంబును బెడఁగగుచున్న శ్రీపర్వతంబును జూచి యుర్విలోన ననఘవై శిష్టాగ్రహారభూయిష్ట మై ధరణీసురోత్తమాధ్వరని²ధాన పుణ్యసమ్మర్దమై పొలుచువేంగీదేశవిభవంబుఁ జూచుచు విభుఁడు దక్షి

తే. ణాంబురాశితీరంబున కంగి దురిత, హారియైన కావేరీమహాసముద్ర సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కభిమ, తార్థదానంబుఁ⁴జేసి కృతార్థుఁడగుచు.

136 1. లియు — కొన్ని ప్రతులు. 2. గంగయు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు

133 1. సోత్యైంచునంత — ఋ.ఎ 2. లుకళింగ — వా ; లు కొందఱు కళింగ—వీ. శ ప పెక్కు ప్రతులు. 3. జనిరి కతిపయ — చ.ద.వీ శ.ప 4. నందు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. దేవునకు — కొన్ని ప్రతులు

139 1. ఇచ్చట గోదావరి ప్రశంస పి.పి.యన్. ప్రతియందు మాత్రము కలదు. పుట 1332. 2 తాన — ఈ ఊ.ప ఓ.ర. 3. మృద్ధియై పొలుచు—ఈ జ ; మృద్ధిమై— అ.ఆ ఋ ఖ.ట వ 4. లిచ్చి — ఋ.బ.న.

—: అర్జునుండు చిత్రాంగదను వివాహంబగుట :-

సం. 1-207-14

- 140 వ. పదుమూఁ¹డగుమాసంబున ²మణిపూరపురంబునకుంజని యందున్న రాజుఁ
జిత్రవాహనుం గని వానిచేతం బూజితుండయి తత్పుత్రిఁ జిత్రాంగద
యనుదాని వివాహంబు గా నపేక్షించిన నయ్యర్జునునభిప్రాయం ³బాప్తుల
⁴వలన ⁵నెఱింగి చిత్రవాహనుం డర్జునున కిట్లనియె.
- 141 క. ¹ధన్యుండ నై తి నీకీ, కన్యక నీఁగాంచియైనఁ గలతెఱఁగు జగ
స్మాన్య యెఱింగింపవలయున, నన్యమనస్కుండవయి దయన్ విను మనఘా.
- 142 క. మాకులమునందుఁ దొల్లిప్రభాకరుఁడను రాజవరుఁ డవత్యము దనకున్
లేకున్న నుమేశ్వరునకుఁ, బ్రాకటముగ భక్తితోఁ దపం బొనరించెన్.
- 143 వ. పరమేశ్వరుండును వానికిం గరుణించి నీకు నొక్కపుత్త్రిం ¹దుద్భయించు
నీకులంబున వారికెల్ల సంతానం ²బిట్లయగునని వరంబిచ్చిన నదిమొదలుగా
³మావంశంబు⁴న వారికెల్ల నొక్కొక్క ⁵పుత్త్రిండ కా జన్మించుచు
వచ్చిన నిప్పుడు నాకు నిక్కన్యక పుట్టె నేను దీనిం ⁶బుత్తీకరణంబునం
⁷బెనిచితి.

- 140 1. డవ — కొన్ని ప్రతులు 2 మణలూరు — చ.శ.ష.స. పి.పి.యస్.
ప్రతియందు మణలూరు అనియు, చిత్రశాలా ప్రతియందు మణిపూర మనియు
కలదు. 3. బాప్తచరులవలన—ఆ 4. చేత నెఱింగి—జ 5. విని—ఊ.క.

- 141 1. ధన్యుడనైతినికీ - కొన్ని ప్రతులు.

- 143 1. దుద్భవిల్లు - వా. కొన్ని ప్రతులు ; దుదయించు — పెక్కు ప్రతులు 2
బిట్లనయగు — ఐ.డ. 3. మాకులంబున - కొన్ని ప్రతులు 4. న-పెక్కింట
లేదు. 5. పుత్త్రిందు జన్మించుచు — పెక్కు ప్రతులు. 6. బుత్రాకారంబున-
ఊ.ఎ ; బుత్రికాకరణంబున - కొన్ని ప్రతులు ; పుత్రకారణంబున - కొన్ని ప్రతులు.
7 వద్దించితిమి — ఋ స ; రక్షించితిమి — ర.స.

- 144 తే. ఇందు¹బుట్టిన ²సుతుఁడు ³నూకిందువంశ్య, వంశ⁴విస్తారకుండు గావలయు
నిదియ
యీలతాంగికి నుంకు ⁵విట్టిఁగనోపు, దేని పెండిలియగును యీయింతిఁ బ్రీతి.
- 145 వ. అనిన నర్జునుండు చిత్రవాహనువచనంబున కొడంబడి చిత్రాంగద వివా
హంబై .
- 146 ఉ. అంగజరాజ్యలక్ష్మి ¹పొడవై నది యొక్కొ యనంగ నొప్పు ²చి
త్రాంగద యందుఁ బార్థుఁడు మహాప్రణయప్రవణాంతరంగుఁడై
యంగజభోగసంగమున ³నమ్మడిపూర పురిన్ సమస్తలో
కాంగణరంగసంగతవిహార ⁵యశోంగదుఁ డుండె లీలతోన్.

—: అర్జునుఁడు పంచతీర్థంబులం దప్సరసలను శాపవిముక్తుల నొనరించుట :-

సం. 1-208-1

- 147 వ. ఇట్లుండి యొక్కనాఁడు తపోధనబ్రాహ్మణసమేతుండై తత్సమీపంబున
సముద్రతీరతీర్థంబు¹లు చూచుచుం జని సౌఖ్యద్రం బను తీర్థంబుఁగని యందు
స్నానంబు సేయ సమకట్టిన నర్జునుం జూచి ²యందుల మునుల్గిట్లనిరి.
- 148 తరలము. ఇది సొరంగ ¹నసాధ్య మెవ్వరి కిందువంశవరేణ్య వి
స్మిదియ కా దివి యేనుతీర్థము లీసముద్రతటంబునన్
విదితముల్ దురితాపహంబులు వీని ²నెన్నఁడు నాడ³నో
డుదురు సన్నును లిందుఁ గోల్పోస⁴కుల్ గొనున్ వడిఁ ⁵జొచ్చినన్.
- 144 1. బుట్టెడు - ఆ 2. కొడుకు - ఊ ఎ 3. దానిందయుండి-ఐ.స. మాకిందయుండి-
పెక్కు ప్రతులు. 4 నిస్తారకుండు - వా. కొన్ని ప్రతులు. 5. విట్టిఁగ - ర.
- 146 1. కెనయైనది - జ 2. నయ్యంగనయందు - బ.ఖ.జ.బ.య. 3. నమ్మణ
లూరు పురంబునంద్రలో - చ.ద.శ.ష.స. 4. రి - పెక్కు ప్రతులు 5 యశో
ధనుఁడు ; యశోఘనుఁడు - కొన్ని ప్రతులు.
- 147 1. లాడుచుంజని - కొన్ని ప్రతులు. 2. యందలి - కొన్ని ప్రతులు.
- 148 1. నశక్యమేరికినిందు - పెక్కు ప్రతులు ; నభేద్య, నయోగ్య - అనియు పాఠ
ములు. 2 నెవ్వరు - ఆ.తి. 3. నల్కుదురు - వీ.స. 4. కుల్ - శ.ష.
కొన్ని ప్రతులు ; లుల్ - ఏ ఖ ; డుల్ - భాసం.తి.వా.సం.నూ 5. జొచ్చినన్ -
పెక్కు ప్రతులు ; జొచ్చుడున్ - వా.

- 149 వ. సౌభద్ర పౌలోమ¹ కారంధమ ప్రసన్న భారద్వాజంబు అను నామంబుల² దక్షిణ³ సముద్రతీరంబునం¹ బ్రసిద్ధంబులయిన యిప్పుచ తీర్థంబు లిప్పుడు నూతేంద్రంగోతె సుగ్రగాహగృహీతంబులయి దుర్జనగృహీతంబులయిన రాజుల విభవంబులుంబోతె సాధుజనవర్జితంబులయి యుండు ననిన విని విజయుం డశేషతీర్థ సేవాద్ధనయి వచ్చిన నాకు నీతీర్థంబు⁵ లాడకునికి⁶ పౌరుషంబు గాదని యందు.
- 150 క. ¹సాహసికుండై చరుఁ డవఁ, గాహము² సేయుటయు జలము గ్రక్కదల మహా గ్రాహము³ బీభత్సుబ్రహ్మ, ద్వాపసుబలుం బట్టికొనియెఁ బఱతెంచి వడిన్.
- 151 ఆ. దాని నశ్రమమునఁ¹ దక్షలాశయము వెల్వడఁగవైచె నరుఁడు బాహుశక్తి నది²యుఁ దక్షణంబ యభినవయావనో³, ద్వాపమానదివ్యభామ యయ్యె.
- 152 ఉ. ఆ లలితాంగిఁ జూచి చరుఁ డదృఢతమంది మృగాయతాక్షి యి
 స్త్రేల జలేచరత్వమున నిజ్జలధి⁴ వసియించి తిప్పు డి
 స్త్రేల సురూపభామ వయి తెందుల¹ దానపు నీవు నాపుడున్
²బాలిక పాండుపుత్రునకుఁ బార్థు కిట్లని³యెం బ్రియంబు⁴నన్.
- 149 1 కారండవప్రసన్న — కొన్ని ప్రతులు, కారసంక్రమ — కొన్ని ప్రతులు కాని యిక్కడ మూలమున. అగస్త్యతీర్థం సౌభద్రం పౌలోమంచ సుపావనం కరంధర్మప్రపం చైవహాయమేధ ఫలం చయతే, భారద్వాజస్యతీర్థంచ పాపప్రళమసం మహతే ఏతానిపంచతీర్థాని అని కలదు పి పి ఎస్ ప్రతి. పుట 1334. 35, మఱియు వావిళ్ల తెలుగులిపి మూలప్రతియందు. కారంధమం ప్రసన్నంచ. (పుట 429) అని తెలుగుభారతమునందున్నట్లే కలదు 2 చక్షిణావధంబున — చ.ట.ర. శ.ష.న. 3. సముద్ర — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. బ్రశస్తంబులైన — య. 5. లాడకుండుట — ఔ.గ 6. పౌరుషంబేయని — ఆ
- 150 1. సాహసకరుండై — న; సాహసముచేసి — బ. 2. సేయుడును — ఆ.ఉ.బు. 5 న ల.వీ. 3. వివచ్చు — కొన్ని ప్రతులు.
- 151 1. దక్షలాశయమున వెల్వడంగవైచె విపులశక్తి — న. 2. యునక్షణంబ — బ.ఖ.చ.జ ద.య.ర.శ ష; యునాక్షణమున — మ వీ.
- 152 1 చానపు — చ.శ. 2 బాలకి — పెక్కు ప్రతులు. 3. యెన్నుదంబునక — ఉ.బు.ప 4 తోన్ — కొన్ని ప్రతులు.

- 153 వ. ఏను ¹వందయను నప్పరసఁ గుజేరునుంగ నాసఖులు సౌరభేయియు సమీచియు ²బుద్ధుదయు లతయు ననువారలు ³నలుపురు నాయట్లయ తీర్థంబులు దున్నవారలు ⁴వారిని శాపవిముక్తలంజేసి రక్షింపుమనిన దానికి నర్జునుం డిట్లనియె.
- 154 క. వసజాక్షి యేమి కారణమున నుగ్రగ్రాహరూపములు దాల్చితి రీరని యడిగిన వేడుక¹నా, రని కది యిట్లనుచుఁ జెప్పె దద్విధమెల్లన్.
- 155 వ వివరయ్య యేమేపురము నఖిలలోక¹పాలపురంబులు చూచుచు భూలోకంబునకు వచ్చి యొక్కపంబునం దుగ్రతపంబు సేయుచున్న వాని నత్యంతశాంతు నేకాంతచారి ²నగ్నికల్పు నొక్కబ్రాహ్మణుం గని వాని తపంబునకు విఘ్నంబు సేయ సమకట్టి
- 156 క ¹వేడుక నమ్మునిముందటఁ, బాడితి మాడితిమిపెక్కుపరిహాసంబుల్²రూఢిగఁ బలికితి మెట్లుం, జూడఁడు మా³వలను నీరసుం డన నుండెన్.
- 157 క. ధృతి¹హీనుల చిత్తములట్లతివల యందేల తగులు నత్యంతదృఢప్రతులమనంబులు వారల, మతులఁ దృణస్త్రైణములు సమంబు²ల కావే.
- 158 1 నంద — పెక్కు ప్రశులు భృగూర్కరుప్రతి యధిస్థా చిరయందు, వర్షా, చర్షా, పృందా, పర్షా, నందా, పిందా, నందాయనువిధముగాఁ జెక్కుపారములు గలను. పర్షాయనునది ముఖ్యపారముగా న్వికరింపఁబడినది. పుట 817 2. తాళ వ్రత ప్రతులలో నీ పేరులు పెక్కురీతుల నున్నవి. మూలభారతమునందు అహంచ సౌరభేయాచ సమీచీ బుచ్చుదాలతా, అని కలదు. వానిష్ట వారి తెలుఁగు లిషి ప్రతి పుట 430. 3. నలుపురు — చ.ద.య శష ప్రతులలో లేదు. 4. వారలను నాయట్ల శాపవిముక్తలంజేసి — ఏ.ఖ
- 154 1. నాతని కిట్లనియెలుఁగజెప్పె — ల.
- 155 1. పాలరపురంబులు — ఆ.ఉ.ఖ.ల.వీ; పాలకపురంబులు — చ.ద.శ.ష
2. నగ్నికల్పుండను నొక్కబ్రాహ్మణుం — ట.వ.
- 156 1. ఈ పద్యమున డ — శప్రాసము 2 రూడిగ — ద.వీ.భాసం.సూ. 3 వలన — వీ.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు
- 157 1. రహితులు—చ.ద.భాసం వీ.శ.ష. 2. లుకా(గా)వే — వీ.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు.

- 158 వ. ఏము రాగకారణ ¹వికారంబులు గావించిన నవి దనకుం గోపకారణంబు లయిన నతికుపితుండయి బ్రాహ్మణుండు మమ్మేపురను ²మహాగ్రాహం బులుగా శపియించిన నమ్మునివరునకు ముకుళిత ³హస్తలమై యిట్లంటిమి.
- 159 చ. అలుగుదురయ్య విప్రులు మహాపురుషుల్ ¹పరుషాపరాధముల్ ²దలగెడువారు ధర్మపులు దప్పక సల్పెడువారు సత్యముల్ పలికెడువారు వారల కపాయము డెందములం దలంచు మూ ధ్బులకు విధాత్య³చెయ్యవ నగున్ దురితంబులు దుర్యశంబులు॥
- 160 వ. కావున మాచేసిన ¹యజ్ఞానంబు సహించి మాకు శాపమోక్షంబుఁ బ్రసా దింపు మనిన నవ్విప్రుండును గరుణించి యెవ్వండేని మీచేత గృహీతుం డయి ²మీయున్న జూశయంబు మిమ్మువెలువరించు నాతండు మీకు శాప మోక్ష³కారణుం డగుననిన.
- 161 సీ. అట్టి మహాబాహుఁ డత్యంతబలుఁడెవ్వఁ డగునొక్కొ యనుచు నేమరుగు దెంచు వారము తైత్తిలోక్య ¹వత్తి నంబుజభవ²ప్రభవు నారదుఁగని భక్తితోడ మ్రొక్కిన మమ్మునమ్ముని చూచియిట్లేల వగఁబొంది ³కందినవారలనియు నడిగి మాన్పత్తాంత మంతయు మాచేతవిని విప్రునలుకయు విధిక్యతంబుఁ
- ఆ. గ్రమ్మచింప ⁴లావెకావున దక్షిణ, జలధితీరమునఁ బ్రశస్తపంచ తీర్థములకు నేఁగి ధృతినందు ⁵నూతేఁడు,లుండుఁ డట్లుమీర లుండునంత.
- 158 1. విధానంబులు — ట.జ.య 2 మహాగ్రాహంబులుగా — పెక్కు ప్రతులు. 3. హస్తలమై—పెక్కు ప్రతులు ; కరకమలలమై—ట.మ.వ.భాసం.
- 159 1. పురుషాపరాధముల్ — పెక్కు ప్రతులు. 2 దలగెడువారు — అ.ఆ.ఐ. య.ల.పీ. 3. చేతనయగున్ — ఐ గ
- 160 1. యపరాధంబులు. 2. మిమ్ముల జూశయంబు వెలువరించు—కొన్ని ప్రతులు. 3. కరుండగు — ట.మ.ఖ.చ.ద.పీ.శ ప ; ణంబు నేయంగారణంబగు ననిన — ర.
- 161 1. వంద్య — భాసం స. 2 సర్వశునారదుఁగని సవినయముగ — గి.చ.ద. భాసం.మ.పీ శ.ప. 3. కుందినవారలు — టొ.ల; వందినవారలు — కొన్ని ప్రతులు. 4. రాదు గావున — ఆ.ట; గలమె - న ; గలరె - బ. 5. నూరేండ్లునుండుడట్లు — కొన్ని ప్రతులు.

162 క. జననుతుఁడు పాండుతనయుఁడు, ధనంజయుఁ డశేషతీర్థదర్శనకాంక్షం జనుడెంచి మీకు దయ న, మ్ముని చెప్పిన యట్ల శాపమోక్షము సేయున్.

163ి వ. అనిన నన్నారదువచనం¹బులు విని వచ్చి మహోగ్రగ్రాహములమై భవదా గమనంబు ²ప్రతీక్షించుచు నిష్పంచతీర్థంబులనుండి నేఁడు నీకారణంబునం గృతార్థుల మయితి మనిన నర్జునుండును గరుణాయత్తచిత్తుండయి ³వంద చెప్పిన యన్నలుపురకు శాపమోక్షణంబు సేసిన నమరకన్యక లతిహర్షంబున నమరేంద్రనందను దీవించి దేవలోకంబున కరిగి రదిమొదలుగా నిష్పంచతీర్థంబులు ⁴నారీతీర్థంబులునాఁ బరగె నర్జునుండును గ్రమ్మి ⁵మణిపూరపురంబునకు వచ్చి రాజ్యలీల సుఖంబుండి చిత్రాంగదయందు బ్రభువాహనుండను ⁶పుత్తుంబడసి చిత్రవాహనునకు వంశ⁷కరుంగా నిచ్చి వానిపీడ్కొని గోకర్ణంబుఁ జూచుచుఁ బశ్చిమసముద్రపార్శ్వంబునఁ బ్రభా⁸సంబను తీర్థంబు⁹నకుఁ జని యందులకు ¹⁰ద్వారవతి పురంబు¹¹కుఁ జని గలి యని విని.

164 సీ. అందుల¹కేఁగి యే నిందివరశ్యాము నరవిందనాభుసంబురుహనేత్రు సన్మిత్రుఁజూచి నాజన్మంబు సఫలంబుసేయుదు నఘములు వాయుపొంఁటె నదియునుంగాక మున్ గదుఁడను వానిచే వింటిఁ దిలోత్తమకంఁటె రూప వతి ²యట్టె సద్గుణాన్విత యట్టె నాకట్టి భద్రేభగమన సుభద్రఁ జూచు

ఆ. వేడుకయును గలదు విష్ణుభట్టారకు, ధయనభీష్టసిద్ధి దనరు ³ననుచుఁ దద్ద సంతసిల్లి తద్ద్వారకాపురి, కరుగ నిశ్చయించె నర్జునుండు.

163ి 1. బున భవదాగమనంబు - పెక్కు ప్రతులు. 2 నిరీక్షింపుచు - గ. 3. నంద చెప్పిన - కొన్ని ప్రతులు 4. నారీతీర్థంబులు - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. మణిలూరు - చ.ద.శ.ష. 6 కొడుకుంబడసి - కొన్ని ప్రతులు. 7. కరుం డుగా - కొన్ని ప్రతులు. 8. స యను - కొన్ని ప్రతులు. 9. గనియందులకు - కొన్ని ప్రతులు. 10. ద్వారావతి, ద్వారకా - అని పాఠములు. 11. కుఱంగట, కుఱంగటి - గి.చ.ద.ర.శ.ష.

164 1. కరిగి - కొన్ని ప్రతులు. 2 యఁట.....యఁట - ద.శ.ష ; యటె యటె - వీ. కొన్ని ప్రతులు. 3. ననుచు - పెక్కు ప్రతులు ; ననియె - వా; ననియు - చ.ద.వీ.శ.ష.

- 165 వ. మఱియు నప్పురంబునం ¹దన్నొరు తెలుంగకుండవలయు ననియు
యాదవులు యతుల²కతిభక్తు లనియును ³మనంబునం దలంచి
కృతకయతివేషధరుండయి.
- 166 క. పరమబ్రహ్మణ్య జగద్గురు గరుడధ్వజు ననంతగుణు నేకాగ్ర
స్థిరమతియై నిజహృదయాం, తర¹సుస్థితుఁజేసి భక్తిదలంచుచు నుండెన్.
- 167 క. నరునునికి యెఱిగి కృష్ణుఁడు, తిరముగ దయతోబ్రభాసతీర్థమునకు నొ
క్కరుండ చనుదెంచె సర్వేశ్వరుఁ డెప్పుడు భక్తులకుఁ బ్రసన్నుడకాడె.

—: అట్లునుండు ద్వారకానగరంబునకుఁ జనుట :-

సం. 1-210-4

- 168 వ. ఇట్లు దనకడకు వచ్చిన ¹యాదిదేవునకు ²దేవకీనందనునకు నతిసంక్ర
మంబున నమస్కరించి పురందరనందనుం డానందజలభరితనయనుండయి
యిట్లనియె.

- 169 ఉ. ద్వాదశమాసికవృతము ధర్మవిధిం జలువంగ నేఁగి గం
గాదిమహానదీ హిమవదాదిమహాగిరిదర్శనంబు మీ
పాదపయోజదర్శనముఁ బన్నుగఁ జేయుటఁజేసి పూర్వసం
పాదితసర్వపాపములుఁ బాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా.

- 170 వ. అనిన విని నగుచు నబ్జనాభుం డట్లును నతిస్నేహంబునం గౌఁగిలించుకొని
యెల్ల¹వారల కుశలంబును నడిగి యాతని తీర్థాభిగమన²నిమిత్తంబును
సుఖద్రయందు బద్ధానురాగుండగుటయు నుపలక్షించి ద్వాదశాపురంబున
కుఁ దోడ్కొని యరిగి.

- 165 1. దన్యులు తన్నెలుంగకుండను — ర. పెక్కు ప్రతులు. 2. కువిధేయు
లనియు — చ ద.శ.ష. 3. మనంబునందలచి — పెక్కుప్రతులలో లేదు.

- 166 1. సంస్థితు — వ.

- 168 1. యాదిదేవుండయిన — ఐ.గ.చ.ట.ద య.ల పీ.శ.ష 2. దేవకీనందనునకు —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

- 170 1. వారి కుశలంబడిగి — పెక్కు ప్రతులు. 2. నిమిత్తంబడిగివిని — ల.

- 171 ఉ. భ్రాతృకాతకుంభగృహపంక్తులఁ బుష్పితవల్లివేల్లితో
రీజ వనావృత్తి విమలవిద్రుమవజ్రవిచిత్రవేదికా
రాజిఁ గరంబు రమ్యమగు రై వతకాచలకందరంబునన్
రాజకులై కనుందరుఁ బురందరనందను ¹నుంచి లీలతోన్.
- 172 క. శ్రీపతి గడునెయ్యంబున, నాపోవక పార్థునొద్ద నారాత్రి ప్రియా
లాపములఁ దగిలి యుండెను, దీపమణుల్ వెలుగ భువన¹దీపుఁడు దానున్.
- 173 వ. ఇట్లు పరమపురుషులయిన నరనారాయణులు దమపూర్వజన్మ సహవా
సంబున యట్లప్పుడు పరమానందంబునఁ బరస్పరప్రియమధురసంభాష
ణంబుల నొక్కటనుండి యారాత్రి సలిపి రంతఁ బ్రభాతంబి వాసుదేవుండు
వాసవనందను నందయుండం బంచి కాంచనరథారూఢుండయి పురంబు
నకుం జని పౌరజనప్రధానసమక్షంబున ¹రై వతకమహోత్సవంబు
ఘోషింపం బంచిన.
- 174 చ. పొలుపుగఁ బూసి కట్టి తొడి భూరివిభూతి ప్రకాశితంబుగాఁ
గలయఁగఁ దత్పరీజనులు కాంస్య¹మృదంగ²ముకుందవేణుకా
హళ³పటహధ్వనుల్ చెలఁగ నాటలుఁ బాటలు నొప్ప నెల్లవా
రలుఁ జని చేసి రర్చనలు రై వత⁴కాద్రికి నుత్సవంబుతోన్.
- 175 చ. గురుకుచయుగ్మముల్ గదలఁ గ్రొమ్ముడు¹లందుల పుష్పముల్ పయిం
దొరఁ²గ నిదాఘుఖిందువితతుల్ ³చెదరన్ మదిరామదంబునం

171 1. నుంచెల్లితో — అ.వీ.శ.వ.స. కొన్ని వ్రాతప్రతులు.

172 1. దీపకుండంతన్ — భాసం.పి.

173 1. రై వతకాద్రికి — ఋ.ప.

174 1. మృదంగకశంఖభేరి — చ.ద.భాసం.పి.శ.వ. 2. నినాదమొప్పుగా — ప.
3. మురళి — డ. 4. కాచలకందరంబునన్ — ఓ.

175 1. ¹లందలి — గి.చ.ద.శ.వ. 2. గగఘర్మఖిందు — ఉ. 3. చెలఁగన్ — అ

బరవశలయ్యు నింపెనఁగఁ జాడుచుఁ దాళము గూడ ¹మెట్టుచుం
దరు⁵ణియ లొప్పనాడిరి ముదంబునఁ ⁶దమ్ము జనాలి మెచ్చఁగన్.

176 సీ. సారణ ¹సత్య కాక్రూర ²విదూరథ సాంబ సంకర్షణ శంబరారి
భానుసుషేణోగ్రసేన ³నేయానిరుద్ధ హోద్దిక్య గదోద్ధవాది
యాదవు లధికప్రమోదులై యొక్కటఁ దరుణులుఁ దారును గరికరేణు
హయశిఖికారూఢులయి తదుత్సవమున కరిగిరి మఱి జగద్గురుఁడు గృష్ణుఁ

ఆ. డిండ్రలీలతో నువేంద్రుండు రుక్మిణీ, దేవి మొదలుగాఁగ దేవులెల్ల
³నొప్పతోడరాఁగ నప్పర్వతమునకుఁ, జనియె నకలజనులు⁴దనకు నెరఁగ.

177 వ. ఇట్లరిగి జనార్దనుండు ధనంజయుం దలంచి తత్సమీపగతుండయి ¹తోడ్కొని
యాతనికి నప్పర్వతరమణియప్రదేశంబు²లం జూపుచు విహరించి యిద్దఱు
నొక్క విమలమణివేదికయం దభిమతసంభాషణంబుల నుండునంత.

178 చ. క్వణ¹దణుకింకిణీకలిత కాంచన కాంచికలాపము² రణ
న్మణికలనూపురంబులు ³సమధ్వని నొప్పఁగ భక్తిఁ బాదచా
రిణి యయి కన్యకాజనపరీత సుఖద్ర తదద్రిపూజన
³ప్రణతులు సేసె నిండ్రసుతుఁ బార్థు నిజేశ్వరుఁగాఁ దలంచుచున్.

⁴ మెట్టుచుం, దట్టుచుం — అని పాఠములు. ⁵ ణులునొప్పనాడిరి — ఐ.ఓ.చ.
ద.భాసం.ర.పీ శ.ష. ⁶ కాంతులు తమ్ముఁజూడగన్, గాంతలు తమ్ము
చూడగన్, పౌరులు తమ్ముఁజూడగన్ — అని పాఠములు.

176 1 సాత్యకాక్రూర — శ.ష. పెక్కు ప్రతులు. 2 విదూరణ — కొన్ని
ప్రతులు. 3. నొప్పితోడరాగ — పెక్కు ప్రతులు. 4. సన్నుతించ — ఔ.వ ;
సంతసిల్ల — ఖ ; నొనరనడవ — ల.స.

177 1. తోడ్కొని — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2 లు జూపుచు — కొన్ని ప్రతులు.

178 1 దురుకింకిణీ — ఏ.య ర ; దనుకింకిణీ — చ.ట.డ బ.పీ.శ.ష. 2. సమద్యుతి
నొప్పసభక్తి — స ; సమధ్వని మ్రోయుచునుండ — ఉ.బు.ఓ.న.ల. 3. ప్రణు
తులు సేసె — ర.

- 179 ఉ. దాని సుఖద్రుగా నెఱిగి తత్త ణజాతమనోజసంచల
 న్మానసుడై న యవ్విజయు మానుగఁజూచి ¹మునీంద్ర నీకుఁ జ
 న్నే నలినాతులందు ²మది నిల్పఁగ నంచును మందహాసగ
 ర్భానసుడై రథాంగధరుఁ డాతని కిట్లనియెం బ్రియంబునన్.
- 180 వ. నీవు సుఖద్రయందు ¹బద్ధానురాగుండ వగుట తొల్లియు నేనెఱుంగుదు
 నోడకుండుము నీకోర్కి ²వసుదేవదేవకీదేవులకుం జెప్పి సఫలంబు నేయుదు
 నని యర్జునునకు హృదయానందంబుగాఁ బలికి యప్పుడ వడిగల చారుల
³రావించి ద్వారవతియందర్జునుండున్న వాఁ డ⁴ను కుశలవార్త ధర్మజున
 కెఱింగింప నింద్రప్రస్థ పురంబునకు ⁵బుచ్చియున్నంత నచ్చటికి వచ్చి
 బలదేవాదియాదవు లతిభక్తులై యతియ కావగచి యర్జునునకు నమస్క
 రించి యాతనివలన సర్వకీర్థంబులుఁ దత్సేవాఫలంబులును విని సంతసిల్లి
 యివ్వఁగా⁷కాలంబు మాయందయుండి చాతుర్మాస్యంబు నేసి మమ్ముం
 గృతార్థులం ⁸జేయుండని ప్రార్థించి పార్థం దోడ్కొని చని వానికి నన్న
⁹పానాదివిధులం ¹⁰బరిచరింప సుఖద్రంబంచి ¹¹కన్యాపురంబునందు
 నివాసంబు¹²సేసిన.

—: అర్జునుండు యతిరూపంబున కన్యాపురంబున నుండుట :—

సం. అను 1—114—64 పంక్తి

- 181 క. అందు ధృతిమందరుండు పురందరనందనుఁడు దనకు ¹రమణిగుణశ్రీ
 సుందరి సుఖద్ర నెయ్యంబొందఁగఁ బరిచర్య సేయుచుండఁగ నుండెన్.
- 179 1. యతీంద్ర - ఆ. 2 సుతి - ఏ.న ర
- 180 1. బద్ధి సేహుండవగుట - పెక్కు ప్రతులు. 2. దేవకీ వసుదేవులకుం జెప్పి -
 మ.ర. 3. రావించి గోప్యంబున ద్వారవతి - ఏ.ల.స. 4 ని - కొన్ని ప్రతులు.
 5. బంచి - పెక్కు ప్రతులు. 6. దలంచి - ఈ.వ. 7. కాలం బిందయుండి -
 కొన్ని ప్రతులు; కాలంబు మాయొద్ద (న) యుండి - ఏ.ఓ. 8. జేయుమని -
 పెక్కు ప్రతులు. 9. పానవిధులొనర్ప - ఓ. 10 పచరింప - అ గ్గియ
 11. కన్యాంశః పురంబునందు, కన్యాగారంబునందు - అని పాఠములు.
 12. చేయించిన - వ.
- 181 1. రమ్యగుణశ్రీసుందరి - పి.స.ల ; రమణిగుణశ్రీసుందరి - ఆ.ఈ.ము.ఎ.బ.
 భాసం.య.ర.స; రమణ - వా. కొన్ని ప్రతులు.

- 182 క. ధీరుఁడు యతిరూపంబున, ¹నారఁగ నిందున్న యాతఁడర్జునుఁడని స
త్యరూక్మిణులకుఁ జెప్పె ము, ²రారాతి రహస్యమున ననంతప్రీతిన్.
- 183 చ. అలయక¹నాఁడునాఁటికి లతాంగి ²యపూర్వములై న భోజనం
బులు గడుభక్తిఁ బెట్టుచు నపూర్వ³ములై న ⁴వపుర్విలాసయు
క్తులు వెలయించుచుకా ముదముతోఁబెనిచెన్ ⁵మఱినాఁడునాఁటి క
గ్గల మగుచుండ నెయ్యమును గామవికారము సవ్యసాచికిన్.
- 184 వ. ¹మఱియును.
- 185 సీ. అలినీలకుంతలుం డనియును హరి నీలసమవర్ణుఁ డనియు నాజానులంబి
తాయశస్థిరబాహుఁ డనియు¹ను రక్తాంతనలినదళాకారనయనుఁ డనియు
నుత్తంగఘనవిశాలోర²స్కుఁడనియును గవ్వడి యనియును గరమువేడ్క
వివ్వచ్చు నెప్పుడు ³వినియెడునది దనవినినట్ల యతిఁజూచి వీఁడు విజయుఁ
అ. డొక్కో యనుచు సంశయోపేతచిత్తయై, యుండి ⁴యుండనోపకొక్క
నాఁడు
భోజనావసానమున నున్న యమ్ముని, కిందువదన ప్రీతి నిట్టులనియె.

- 182 1. నారయనిందున్నవాడు — స.ల. 2. రారి రహస్యమున దానినంతయు
ప్రీతిన్ — స.ర.
- 183 1. నాఁటినాఁటికి — గి.పీ. 2 మనోహరమై — జౌ.స. 3. విలాస విశేషభక్తి
యుక్తులు — ఓ.క.ఖ.న.బ.య.ల. 4. వచోవిలాసయుక్తులు — వ. 5. మఱినాడు
నాటికి — ఆ.న.మ.ల.న, మఱినాడు నాటికి — ఉ.బు.బ.ఓ.బ; మఱునాఁడు
నాటికి — వా. కొన్ని ప్రతులు.
- 184 1. కొన్నిటలేదు.
- 185 1 నురక్తాంతనలిన — పెక్కు ప్రతులు; నారక్తాంత — వా. కొన్ని ప్రతులు.
2. స్థలుఁడనియు గవ్వడి — అ.ఆ.ఎ.ఓ.ఓ.డ.బ. 3. వినియుండునది — ఉ.ల.వీ;
విని మఱియది — గి.చ.ద.శ.ప. 4 యుండి యోపకొక్కనాడు — ఉ.
5 మునికిట్టులనియెఁ బ్రీతినిందువదన — గి.చ.ద.భా.సం.వీ.శ.ప.

186 వ. మునీంద్రా¹నీయాడని తీర్థంబులుం జూడనిపురంబులు నెఱుంగని రాజకులంబును²లేవని విచారించు.

187 సీ. అమరావతికి¹నెనయనగ నివ్వసుమతిఁ బరగు నింద్రప్రస్థపురవరంబు చూచితిరేపాండు²సుతులందు సుఖమున్న వారెమాయత్తయంభోరుహాక్షి కుంతీమహాదేవి³కుశలియే⁴యమ్మహావీరుఁ డర్జునుఁడు జితారి తీర్థ గమనోఽమ్మకుం డయ్యెఁ గ్రమ్మటి వచ్చెనే యెఱుంగుదురేని నాకెఱుంగఁ జెప్పుఁ

ఆ. డనిన నేన చూపె యయ్యర్జునుండనీ, యొద్ద నివ్వధమున నున్న వాఁడఁ దరుణి నీకు నాకు ధరణీధోరుండను, జలజభవుఁడుసేసె సంగమంబు.

188 వ. బ్రాహ్మంబు మొదలుగాఁగల యెనిమిదివివాహంబులందును గాంధర్వరాజునంబులు డత్రియులకు నుత్తమవివాహంబులు గావున నిది గాంధర్వవివాహం¹బున కవసరం బనిన సుభద్ర లజ్జావనశవదన యయి.

189 తే. ¹నన్ను నీ నర్హులెల్ల నిందున్నవారు, ²వారయెఱిగి చేయుదురు వివాహమనుచు వనజనే³త్ర ⁴యంతఃపురంబునకుఁ జనియె, నరిగెఁ దనలతాగృహమున కర్జునుండు.

188 1 మీ - పెక్కు ప్రతులు. 2 లేదని - వా 3 రింతుకావున నొక్కటి యడిగెదనని యిట్లనియె - ఏ

187 1. నెనయనగ బొత్పెనగుచుబరగు - య. 2. సుతులు సుఖంబున్న - చ.ద.శ.ష. 3. కుశలియే మహావీరుఁడ - ఋ.ఓ.గ్ని.ద.వీ.శ.ష; కుశలియే - కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు 4. మరి మహావీరుడ - అ.ఐ.ఓ.కె.క.డ.మ.ల.స. 5. నోమ్మంకుండయ్యె - పెక్కు ప్రతులు; నోద్యకుండయ్యె - వా; నోమ్మకుండయ్యె - ఋ.ఏ.ఓ.క.క.జ.బ.భాసం.మ.వ.వీ.స. 6. రుండును - వా. కొన్ని ప్రతులు; రుండను - అ.ఓ.ఖ.డ.వీ

188 1. బునకు సమయంబనిన - క.గ్ని.ద.భాసం.వీ.శ.ష.

189 1. నన్ను నీకియ నర్హు లిందున్నవారు - క.ల. 2. వారలెరిగి - కొన్ని ప్రతులు. 3. త్రి - పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 4. యంతఃపురంబునకు - పెక్కు ప్రతులు; కన్యాపురంబునకు - వా.శ; కన్యాగారమునకు, కన్యాగృహమునకు - అని పాఠములు.

- 190 వ. అయ్యి¹రుపుర యన్యోశ్యప్రణయంబులు దనదివ్యజ్ఞానంబునం జేసి దివ్య పురు²షుండు పురుషో³త్తముం డెఱింగి యర్జునునకు భోజన³విధు లమర్ప రుక్మిణీదేవిం బంచి యొక్కనాఁ⁴ డేకాంతంబున⁵ దేవకివసుదేవ ప్రద్యుమ్నసాంబసంకర్షణ సారణ సాత్యకులకు నర్జునున్దియును నాతని యందు సుఖద్రనెయ్యంబును నెఱింగించి తమతొల్లింటి విచారంబున కను⁶గుణం బగుటకు సంతసిల్లి బలదేవాదు లెఱుంగకుండ సుఖద్రార్జునుల వివాహంబు సేయ⁷ సమకట్టి తమనిశ్చయం బయ్యిరుపురకుం జెప్పి పశుపతి పూజామహోత్సవవ్యాజంబున నశులయాదవభోజాంధకవృష్టివరులతో నంతర్ద్వీపంబునకుం జని.
- 191 క. అందమరబృందవంద్యున, కిందుకళా¹భరణునకు² నుమేశ్వరునకు నా నందం³బొందఁగ⁴ నందఱు, నందకధరుఁ డుత్సవం బొనర్పగఁ బంచెన్.
- 192 క. ¹తగఁగ వివాహంబెన్నం, డగునొకొ యెన్నండు సంగమావాప్తియు మా కగునొకొయని² యెడఁగోరుచు, నొగి³నిటయుండిరి సుఖద్రయును విజ యుండున్.
- 193 క. హరిఁ దలఁచె సుఖద్ర పురం, దరుఁ దలఁచె ధనంజయుండు దడయకవార¹య్యిరుపురఁ జెండిలిసేయఁగ, వరదులు తద్దావరవతికి వచ్చిరి ప్రితిన్.
- 190 1. ధర — కొన్ని ప్రతులు 2. ఘండగు — కొన్ని ప్రతులు. 3. విధు లొనర్ప, విధులుదీర్ప — అని పాఠములు. 4 డేకాంతంబ — పెక్కింట లేదు 5. దేవకివసుదేవులకు — అని పెక్కు ప్రతులు. 6 రూపంబగుట — పెక్కు ప్రతులు; కూలంబగుట — కొన్ని ప్రతులు. 7. నిశ్చయించి — పెక్కు ప్రతులు.
- 191 1 ధరునకును నుమేశ్వరు — ఈ. 2 మమేశ్వరునకు — వ. 3. బందగ — ద.భాసం పీ.శ.ప. 4 జగదానంద కరుండుత్సవం బొనర్పగఁబంచెన్ — ఏ.న.స.
- 192 1. దీనికిముందు అయ్యవసరంబున అనువచనము — ఔ.ర. ప్రతులలోఁ గలదు. 2. యెద, మది — అని పాఠములు. 3. నిటనుండిరి — ద.పీ.శ.ప.
- 193 1 య్యిరుపురను జెండి సేయఁగ—కొన్నిప్రతులు , య్యిరుపురపెండిలి — గి.ద.శ. ప , య్యిరుపురకుఁ జెండి సేయఁగ — భాసం

—: అర్జునుండు సుభద్రను వివాహం బగుట :-

సం. అను 1—144—270 పంక్తి

194 వ. ఇట్లు వాసుదేవుండు వసుదేవాక్రూర సాహసాంబ సాశ్వతినహితంబుగా నంతర్ద్వీపంబుననుండి వచ్చిన యనంతరంబ యమరావతినుండి యమరసిద్ధ సాధ్యమునిగణపరివృశుండై యమరేంద్రుండు వచ్చె సంత బృహస్పతి యిచ్చిన ¹యుత్తమలగ్నంబున నగ్నియమ²నిర్వృతివరుణవాయు ధన ³దేశానాదిసురభరులు నత్రిభృగునారదవసిష్ఠవామదేవ ప్రభృతిమహామును లును సదస్యులుగాఁ గశ్యపప్రజాపతి హోమకర్తగా నరుంధతియు శచియు సత్యభామయు రుక్మిణీయు నప్పరోగణంబులతోడం బురంధ్రీ కార్యంబులు ⁴నిర్వహింప సుభద్రార్జునుల వివాహమహోత్సవం బతి రమ్యం బయ్యె నంత.

195 తరువోజ. అనిమిషప్రభుఁడు నిజాశ్మజ్ఞానసము నర్జునుఁ బ్రీతితో నభిషిక్తుఁజేసి ¹మనుజేంద్రుఁ గాంచనమణిమయోత్తుంగమకుటవిభూషణ మస్తకుఁ జేసి యనుపమకేయూరహోరాదిభూషణాభిశోభితుఁజేసి యప్పుడా నంద జనితాంబు²కణికార్ద్రచతుస్సహస్రజలరుహంబులు చాల్చె³సమ్మదం జెనఁగ.

196 మాలిని. సరుస¹కు దయ నిట్లానంద మొందించి యింద్రుం డరిగె దివికి దివ్యానంతరత్నాంశుజాల స్ఫురితసురవిమానంబుల్ నభోభాగ మెల్ల ²స్మైరసి వెలుఁగుచుండన్ నిర్జరశ్రేణితోడన్.

194 1. శుభ — కొన్ని ప్రతులు, యుత్తమ — పెక్కింట లేదు. 2. నిర్వృతి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 3. దాదిసురవరులు — కొన్ని ప్రతులు. 4. నేయ — పెక్కు ప్రతులు.

195 1. మనుజేంద్రుగా మణిమయసముత్తుంగమకుటవిభూషితమస్తకుజేసి — అ. ఈ. బ. ర. 2. కణసాంద్రచతుస్సహస్ర — ర 3. సమ్మతులెనఁగ — ర; సంరంభ మెనఁగ — ఆ.

196 1. కొనరనిట్లానంద.—బు. 2. న్, మెరసి—ఆ.ఉ.ఓ.డ ద.బ.మ; న్, నెరసి — భాసం.వా శ కొన్ని ప్రతులు.

- 197 వ. ఇట్లు నారాయణుండు ¹నిజారంభంబు సఫలంబగుటకు సంప్రసిల్లి సంప్రాప్త మనోరథుఁ డయి యప్పార్థుం గొఁగిలింపుకొని యక్షయ బాణతూణిర బాణా³సన⁴సనాథంబయి పవనజవనహయంబులం ⁵బూన్చిన యక్కాం చనరథంబెక్కి సుఖద్రుం దోడ్కొని యింద్రప్రస్థపురంబున కరుగుమని ⁶పంచి యనంతరం బంతర్ద్వీపంబున ⁷కరిగిన.
- 198 క. హరి పంచినమార్గంబునఁ, గురువితుఁడు సుఖద్రుఁ దోడుకొని చనునెడఁ ద ¹త్పురపరిరక్షకు లతి భీ,కరులు ²వృథుశ్రవసుఁ డాదీగాఁగల వీరుల్.
- 199 ఉ. వీరుఁడు ¹వీఁడు పాండవుఁడు వృష్ణికులొత్తములై న సీదై త్యారు లెటుంగకుండఁగ మహోరథుఁడై తరుణి³ సుఖద్ర సుం భోరుహనే²త్ర దోడ్కొనుచుఁ బోయె⁴డి నీతనిఁ బోవనిచ్చినన్ ⁴ధీరుఁడు మాధవుఁడు బలదేవుఁడు నల్గురు రంచు నడ్డమై.
- 200 క. వీఁడఁ బటతెంచి నలుగడఁ,దాకి²గడునలిగి ఘోరతరశరహతి న మూఁకలువిరియఁగ నర్జునుఁ,¹డాకరముననేసె నుగ్రుఁడియి రణభూమిన్.
- 201 చ. హరితనయుండు పార్థుఁడు రయంబున నందఱ నాహవక్రియా ¹విరతులఁజేసి యప్పురము వీధుల వేదుల రమ్యహర్మ్యగో పురములఁ దద్గిరింద్ర²మణిభూముల భూరితటాకపంకజా కర³సనందనావళులఁ గాండమయంబులఁ ⁴జేసె నీసునన్.
- 197 1 నిజప్రారంభంబు — కొన్ని ప్రతులు. 2 ఓణదాఁ — కొన్ని ప్రతులు. 3 సనోపేశంబయి — ఉ.ప. 4 సన్నద్ధంబై, సన్నాహంబై — అని పాఠములు. 5 బూనిన — కొన్ని ప్రతులు. 6 పంచి యంతర్ద్వీపంబున — వా. కొన్ని ప్రతులు. 7 కుంజనియెనంత — కొన్ని ప్రతులు.
- 198 1. త్పురి — కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు. 2. శ్రుతశ్రవసుడాది — ఋ.ఉ.బ
- 199 1. పాండవుండు యదువృష్ణి — కొన్ని ప్రతులు. 2. త్రి — పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులు. 3. డు నీతని — భాసం. వీ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 4. ధీరులు — ల.
- 200 1. డాకరమున — అ.క ; మూకలు, ఆకరముగ — తి. (అర్థబిందువు లేని రూపములు); డాకరమున — శర.
- 201 1. విరతుల — కొన్ని ప్రతులు; విరహుల — గృ.చ.ద.వీ.శ.ప. 2. తల భూముల — న 3 ముల నందనావళుల — పెక్కు ప్రతులు. 4. నేసె నీసునన్ — కొన్ని ప్రతులు.

- 202 క. అమరేంద్రసుతుఁడు దనకుం, గమలాక్షి సుఖద్ర¹రథముఁ గడవఁగ ననిలో
నమితయదునై న్యముల న, శ్రమమున నోడించి లబ్ధజయుఁడయి యరిగెన్.
- 203 వ. అంత సఖాపాలుండు ప్రబలజలధిరధ్వానగంభీరభేరిధ్వనిచే నర్జును
పరాక్రమం బెఱింగించిన దాని విని యంతర్ద్విపంబున నున్న బలదేవాది
యాదవులందఱు¹ నాక్షణంబ పురంబునకు వచ్చి సఖాసీనులయి.
- 204 క. యాదవుల నాదరింపక, యాదవిఁ¹దోడ్కొని కిరిటి యరిగెను గంభీ
రోదధిఁ²గరముల నీఁదం, గాదనక కడంగె నధికగర్వోద్ధతుఁడై .
- 205 మత్తకోకిల. ఏల పార్థుపరాక్రమంబు సహింప నాతని నాహవ
వ్యాలు నిప్పుడ పట్టి తెత్తము వాతధూతదవానల
జ్వాలకున్ వనరాశివేల కసంఖ్యయాదవసేనకున్
¹దేలిపోవక చక్కనయ్యెడు ధీరులెవ్వరు² పోరిలోఁ.
- 206 వ. అని విజృంభించి విలయసమయసముద్ధాతవారాశియుంబోలె ఘూర్జిల్లు
చున్న యాదవవీరుల వారించి వాసుదేవుం బాచి బలదేవుం డిట్లనియె.
- 207 క. నీ వెఱుఁగకుండ గర్వము,తోవిజయుఁడు దా సుఖద్రఁ దోడ్కొని బలిమిం
బోవఁగ నంతసమర్థుఁడె, నావుడుఁ గృష్ణుండు రామునకు నిట్లనియెన్.

202 1. తేరుగడవఁగ — ఉ ప ఐ.న వ.

203 1. నక్షణంబ — కొన్ని ప్రతులు.

204 1. గొని పాండుతనయుఁ డరిగెను — ల. 2 జేతుల — స ల.

205 1 దేలిపోవక — పెక్కు ప్రతులు; జేలుపోవక ... వీరులెవ్వరు — స.ల;
దీలిపోవక — వా. 2 పోరులన్ — పెక్కు ప్రతులు.

208 సీ. భరతకులాగ్రణి పాండవ¹ సింహంబు సర్వధర్మజ్ఞః శాసవ్యసాచి
దనమేనమటఁదలి ధవళాక్షిఁ దోడ్కొని చనియె నాతని కది చనఁదె² చెపుడ
యప్పార్థుపిఱుఁడ మీరరుగంగ వాఁడంత యశ్రమసాఘ్యుఁడె యాహువమున
నఖిలాస్త్రవిదుఁడు ద్రోణాచార్యశిష్యుండు జిత³కాశియని వానిఁ జెప్ప⁴వినరె

అ. వలవ దుడుగుఁ డనిన వామనుపలు⁵కను, వేలఁ గడవ దయ్యె వృష్టిభోజ
యాదవాంబురాశి యట దనంజయుఁ డవి, జేయుఁ డభిమతార్థసిద్ధిఁబొంది.

:- అర్జునుఁడు సుభద్రాసహితుండై యింద్రప్రస్థపురంబునకుఁ జనుట :-

సం. 1-213-13

209 వ. ¹ఇ ట్లింద్రప్రస్థపురంబున కభిముఖుండై ²యానర్తక³దేశంబులకుం జని
యందు ముందట ముకుంద⁴ప్రేషితులయిన దాశార్హవీరులతో నగణ్యా
రణ్యంబులు గడచుచుఁ బుణ్యతీర్థంబుల⁵ నాడుచు నానాజనపదంబుల
విహరించుచు వచ్చి యింద్రప్రస్థపురసమీపంబున

210 అ. ఘనభుజుండు నరుఁడు దన¹తొట్టుపట్టుల, విశ్రమించి భువనవిశ్రుతుండు
మతిఁ దలంచి యాత్మహితమగునట్లుగా, నిష్ఠమున సుభద్ర కిట్టులనియె.

211 వ మన మిన్విధంబునఁ జనునప్పుడు నిన్నుఁజూచి ద్రుపదరాజపుత్రి యప్రి
యంబులు వలుకునో యవ్వరమపతివ్రతపిల్లకు సిక్కువంబగుం గావున
నీవేకతంబ గోపాలజాతికలతో ముందట నరిగి యక్కోమలిం¹ గనుమని
పనిచిన సుభద్రయు నిజేశ్వరుపంచినమార్గంబు నింద్రప్రస్థపురంబునకుం
బోయి కుంతీదేవికి ద్రావదికి మొక్కిన.

205 1 సింహుండు — ఏ ఐ జ న. 2. చెపుమ — కొన్ని ప్రతులు. 3. వైరియని¹
శత్రుఁడని — పారములు 4 వినమె — పెక్కు ప్రతులు 5. కులవేల — మ

209 1. అట్లింద్రప్రస్థ, ఇట్లింద్రప్రస్థ — అని పాఠమాలు 2 అనే దేశంబులకు —
ఎ.గ్ని.జ ద.శ.ప. 3. దేశంబునకు — కొన్ని ప్రతులు 4. ప్రేషితులైన —
పెక్కుప్రతులు 5. నాడుచు — ర ల వీ న, చూచుచు — వా పెక్కు ప్రతులు.

210 1. తొంటిపట్టుల — ఐ బౌ.క.ఖ గ.మ ల శ.స ; మూలము. శ్రోశమాత్రే పురస్యా
నీత్ గోష్ఠం పార్థస్యశోభనం. పి.పి ఎస్ ప్రతి. పుట 1988.

211 1. గని యడుగులంబడుమని పంచిన సుభద్రయు — పి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు

212 తే. పంకజాక్షి నీపతి ప్రతిపక్షవీర, పిజయుఁ డయ్యెడు నీవును వీరపుత్త్ర
జనని వగుమని దీవించె సంతసంబు, తోడ వసుదేవపుత్త్రీ నాద్రుపదపుత్త్రీ.

213 వ. ఇట్లు ద్రోవదిచేత దీవనలు ¹సేకొని కుంతీదేవియొద్ద సుఖద్ర యున్నంత
నట యద్భుతుండును నసం²ఖ్యాతదాశార్వానై న్య³సమేతుండై యనేక
జాహ్నుతాశీర్వాదంబు లెసంగ నింద్రప్రస్థపురంబుం బ్రవేశంబు సేసి
ధౌమ్య⁴సకు ధర్మరాజునకు భీమునకుఁ గుంతీదేవికి మ్రొక్కి తనకు
మ్రొక్కిన కవలం గౌగిలించు⁵కొని పరమానందంబున నుండు సంత.

214 క. చెలియలు ¹మఱఁదియుఁ జని యి,మ్మల నింద్రప్రస్థగరమున శభిమతబం
ధులయొద్ద నున్న వారని, జల²శయనుఁడు విని కరంబు సంతుష్టుండై.

—: శ్రీకృష్ణబలదేవాదులు పాండవులకుఁ గానుకలు తెచ్చియిచ్చుట :—

సం 1—213—23

215 నీ. బలదేవ సాత్యకి ప్రద్యుమ్న వసుదేవు లాదిగా ¹బెరసిన యాదవాగ్ర
గణ్యులుఁ దాను నగణ్యమహావస్తువాహనంబులు గొని వాసుదేవుఁ
డనుజకు సరణ మీ నర్థితోఁ జనుదెంచె హరిరాక యెఱిగి ధర్మాత్మజుండు
²గరము గారవమునఁ గవలను గృష్ణున కెదురు పుత్తెంచిన ³నింద్రదలీల

212 1. డయ్యెడ — య.ర. కొన్ని ప్రతులు.

213 1. వడసి — అ.ప.ఖ.ర ; గొని — గి. పి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 2. ఖ్యదాశార్వా —
కొన్ని ప్రతులు. 3. సమన్వితంబై — కొన్ని ప్రతులు. 4 లకు — అ.బు.ట
5. కొని ద్రౌపదీహృదయానురాగకరుండయి పరమానందంబున—వా. రి. మాను
రాగంబున — కొన్ని ప్రతులు

214 1. మఱఁదియుఁ జనియి, మ్మల — అ గ.చ జ.ద.భాసం పి.శ ప ; మఱఁదియు
నుని, మ్మల — వా. కొన్ని ప్రతులు, 2 జాముఁడువిని — ఎ.ఐ.ఖ.ర.

215 1. గలిగిన — అ.ఈ.ఉ. కొన్ని ప్రతులు ; బరఁగిన — భాసం.పి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.
2. గౌరవంబున భీముఁగవల నాకృష్ణున — స. ఇచ్చట మూలము — తతో
యుధిష్ఠిరోరాజా శ్రుత్వా మాధవమాగతం, ప్రతిగ్రహార్థం కృష్ణస్య యమో
ప్రస్థాపయద్గృహత్. పి.పి.ఎస్. ప్రతి.పుట 1395 3. ముదముతోడ — ఏ.జ.ట.బ.

ఆ. నిందువంశ⁴విభుఁ డుపేంద్రుఁ డింద్రప్రస్థపురము సొచ్చె నతివిభూతి⁵మెఱసి
యనుజవరులతోడ నంతఁ బ్రత్యుద్గతుం,డై యుధిష్ఠిరుండు హర్ష మెసఁగ.

216 వ. వసుదేవాది యాదవవృద్ధులకెల్ల మ్రొక్కి బలదేవవాసుదేవ సాత్యకి సారణ
ప్రద్యుమ్నాదుల నుచిత¹ప్రియపూర్వకంబున సత్కృతులం జేసిన.

217 ఉ. అనకదుందుభి¹ప్రభృతియాదవులుం గురుముఖ్యులన్ మృదం
గానకదుందుభుల్ సెలఁగ నత్యనురాగముతో నిరంతర
శ్రీనుతు లొప్ప నుత్సవము సేసిరి సప్తదినంబు లిష్టస
²మ్యానములన్ మహీసురసమాజ³సమీహిత⁴పూజనంబులన్.

218 వ. ¹అంత.

219 క. నిరుపమపరార్థ్యుచినుం,దరరత్నా వళుల శోభితము లగువానిన్
వరదుండు సహస్రసంఖ్యాభరణంబులఁ జార్చునకు సుభద్రకు ¹నిచ్చెన్.

220 వ. ¹మఱియును.

221 సీ. అవిరళ¹క్షరితదానార్ద్ర² గండస్థలగజసహస్రంబును గనకరత్న
రచితమై తురగసారథి ²సహితంబైన రథసహస్రంబును రమ్యభూష
ణాలంకృత స్త్రీసహస్రంబుఁ గాంచనశిబికాసహస్రంబుఁ జిత్ర³లిఖిత
గతినొప్పు నేనూటు ⁴గాడిదలను సింధు బాహ్లిక కాంభోజ పారసీక
4. వరుడుపేంద్రు — ఎ.ఏ.ఐ.ఖ.గ.న.ర. 5. మెఱయ — ఖ.న.ర.

216 1. ప్రతిపత్తి — బ.

217 1. ప్రముఖ — క.ట.ల 2. న్మానములన్ — కొన్ని ప్రతులు. 3. సమా
హిత — ఆ.ఈ.ఎ.ఓ.గ.డ. 4. కార్యపూజలన్ — ఓ.

218 1. కొన్నిట లేదు.

219 1. హోసఁగెన్ — వ.

220 1. కొన్నిట లేదు.

221 1. గళిత, స్ఫురిత — అని పాఠములు. 2. సమేతంబైన — ఉ.ఏ.ఖ.న.ల.వ.
3. రూప, లీల — అని పాఠములు. 4. గాడి(ద)దెలను — అ.ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.ఐ.
ఓ.బౌ.ఖ.త.వ.ర; గాడిలు మఱిసింధుజ — ఈ.గ. గి.జ.ద.వీ.శ.ష. శ.ర.సం,
గార్దభంబులు — వీ; ఖరములు మరి — క.ల; ఘనతరోష్ఠంబులు — బ;

- ఆ. జాతమైన తురగశతసహస్రము లక్ష, ¹గోధనంబు నధికఘోరవీర
⁶దర్పయుక్తులైన దళలక్షదాశార్వా, వరుల నరణ మిచ్చె వామనుండు.
- 222 క. క్రమము¹నను గొంతిదేవిని, యమనందను భీముఁగవల నాద్రాచది ను
 త్తమరత్నాభరణాదుల, నమరఁగ వేర్వేట నెయ్యుడయి పూజించెన్.
- 223 వ. మఱి¹యు బలదేవాదియాచవముఖ్యులెల్ల సుఖద్రాక్షునులం బూజించి
 పాండవులచేతం బ్రతిపూజితులై ద్వారవతికిం జని రుపేంద్రుం డింద్ర
 నందనుతోడి యిష్టవినోదంబుల సింద్రప్రస్థపుంబున ²నుండెనంత

—: అభిమన్యుప్రభృతుల జననము :—

సం. 1-213-58

- 224 ఉ. ధన్యుల కాసుభద్రకు శతక్రతుపుత్తు¹న కుద్య¹వించె న
²స్మాన్యయశుండు పుత్తు¹ఁ డభిమన్యుఁడు ³వై న్యవిభుం డనన్య సా
 మాన్య ⁴పరాక్రమప్రబలమాన్యుఁడు పుణ్యచరిత్రుఁ డనన్యరా
 జన్యభయంకరుండు ⁵రణశౌర్యుఁడు పాండవవంశకర్తయై.

గంధర్వహాయంబులు — న భాసం ఇచ్చట మూలము. తదైవాశ్వతరీణాంచ
 దాంతానాం వాచరంహసామ్. పి పి ఎన్. ప్రతి. పుట 1398. 5. గోగణంబు — ఉ.
 6. దర్పయుక్తులైన దాశార్వాపతులను, మరవెకరణమిచ్చె మాధవుండు — క.

- 222 1 నఁగుంటిదేవిని — వీ శ.ప. కొన్ని ప్రతులు.
- 223 1 యు వసుదేవ బలదేవాది — కొన్ని ప్రతులు. 2 నుండునంత — కొన్ని
 ప్రతులు
- 224 1. విల్లె — ఆ.డ.వ. 2. స్మాన్యయశుండు — కొన్ని ప్రతులు. 3. సూర్యని
 భుండు — ఏ; దైర్వమనుండు — మ. 4. పరాక్రముండు శతమన్యుని
 సౌత్రుఁడు పోరనన్యరాజన్య-ఉ.న; పరాక్రముండుశతమన్యుని సౌత్రుఁడు పుణ్యుఁ
 డనన్యరాజన్య-ఏ; పరాక్రమ ప్రబలమాన్యుఁడు—ఆ క.గి.ట.డ ద.వీ శ.ప య ర ;
 పరాక్రమ ప్రబలమన్యుఁడు — వా. కొన్ని ప్రతులు. 5. పటుశౌర్యుఁడు —
 ల.వీ.

- 225 చ. సుతజననోత్సవంబున విశుద్ధయశుండు యుధిష్ఠిరుండు సం
భృతహృదయప్రమోదుడయి పెంపున నిచ్చె సువర్ణభూషణ
ప్రతతు¹లు గోధనాయుతము బ్రాహ్మణముఖ్యులకున్ నిరంతర
వ్రతులకు వేదవేదులకు వారిజసంభవు ²నట్టివారికిన్.
- 226 వ. ఇట్లుదయించిన యభిమన్యుండు దల్లిదండ్రులకు సకలజనులకు నానందం
బొనరించుచు ధౌమ్య¹నిర్మితజాతకర్మచౌలోపసయనుండయి ²పెరుగుచు.
- 227 మత్తకోకిలము. ఆదిగోలెను గృష్ణుచే దయ¹నాన్పతుండయి ధౌమ్యుతో²
వేద ³మంగయుతంబుగాఁ జదివెన్ ధనంజయుతో ధను
శ్చేద మిమ్ముగ నభ్యసించెఁ బ్రవీర³వై రిపతాకినీ
భేదమార్గము లెల్ల నేర్చె ⁴నభేద్యవిక్రమసంపదన్.
- 228 వ. అంత ద్రుపదరాజనందనయుం గ్రమంబునఁ బాండురాజునందనులవలనఁ
బ్రతివింధ్య శ్రుతసోమ శ్రుతకీర్తి శతానీక శ్రుతసేనులను ¹వారిఁ
బంచోపపాండవులను సుపుత్రులం బడసిన.
- 229 క. ¹సుతవంతులయి విశుద్ధశ్రుతనయవంతులయి పాండుసుతు లనుల ²గుణా
న్నితులు జగజ్జననుత ³వి, శ్రుతులు మహారాజ్యలీల సుఖమున్నంతన్.
-
- 225 1. లతోడరత్నములు — ఐ. 2. నంత, వంటి — అని పాఠములు.
- 226 1. నిర్వర్తిత — ఉ.ల. 2. పెరిగి, వరిగి — అని పాఠములు.
- 227 1. నాదృతుండయి — ల. 2. మర్థయుతంబుగా — ఆ. 3. వై రిసమూహిని.
శ్చేద — ల. 4. సువేతవిక్రమసంపదన్, సుపేంద్రవిక్రమసంపదన్ —
అని పాఠములు.
- 228 1. నేపురసుపుత్రుల — గి.చ.భాసం.వీ.శ.ష.
- 229 1. మతీమంతులయి — ఏ.న. 2. గుణోన్నతులు — కొన్ని ప్రతులు; గుణో
న్నతి కీర్తిసమేతులు వి/శ్రుతులు — వ. 3. విశ్రుతచరితులు, రాజ్యలీల —
పెక్కు ప్రతులు.

- 230 చ. ఉరుతరదావపావకళిఖోత్కలిత¹శ్వసనంబులున్ ²సితే
తరగతి తీవ్రతిగృకరథామసహస్రము³లు బహుప్రవా
హరహితనిమ్నగాతతులు నై కడుదీర్ఘములై నిదాఘవా
సరములు సర్వజీవుల కసహ్యము లయ్యెను దారుణంబులై.
- 231 వ. అట్టి ఘర్మ¹దివసంబులు సహింపనోప ²కర్ణునుం డొక్కనాఁడు కృష్ణున
కిట్లనియె.
- 232 చ. జలరుహనాభ రమ్యగిరి¹సానువనంబుల వేటలాడుచున్
²జలుపుద మీ నిదాఘదివసంబు³ల నీవును నేను ⁴నున్మిష
న్న లిరజస్సగంధియమునా⁵హ్రాదతుంగతరంగసంగతా
నిలశిశిరస్థలాంతరవినిర్మితనిర్మలహర్మ్యరేఖలన్.
- 233 వ. అని పురందరనందనుండు గోవిందుననుమ¹తంబు వడసి మిత్రామాత్య
భృత్యసమేతులయి యిద్దఱు నరిగి ²యథారుచిప్రదేశంబుల ³విహరించుచు
నొక్కనాఁడు ఖాండవ⁴వనసమీపంబున నొక్కచందనలతా ⁵భవన చంద్ర
కాంతవేదికయందు ⁶మందశీతలసురభిమారు⁷తం బనుభవించుచు నిష్ట
కథావినోదంబుల నుండునంత.
- 230 1. శ్వసనంబులన్ — కొన్ని ప్రతులు ; శ్వసనంబులై — ఆ ; శ్వసితంబులన్ — స
2. నిరంతరగతి — కొన్ని ప్రతులు. 3. లన్ — కొన్ని ప్రతులు ; లై — ఆ
- 231 1. దివసంబులయందర్ఘునుండొక్క — గి.చ.ద.పీ.శ.ష 2. కయర్ఘునుండొక్క —
కొన్ని ప్రతులు.
- 232 1. సానుతలంబుల — ఋ. 2. జలుపుదుమే — ఔ. 3. లు — పెక్కు ప్రతులు.
4. బ్రీతితో — ఆ.క ; నిచ్చలు — ఔ.న. 5. నది — అ.పం.ఐ.బ.య.సం.
- 233 1. తి వడసి — ఋ ఔ. 2. యధార్హప్రదేశంబుల — న.బ.ల ; యధార్హచిత్ర-
భ.భాసం.య.ర ; రుచిర ప్రదేశంబుల — గి.చ.ద.పీ.శ.ష. 3. విశ్రమింపుచు —
ఎ.ఔ. 4. వన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. భవనంబున — ల. రి. మంద
స్మితసురభి — కొన్ని ప్రతులు. 7. తంబులు వై పీచుచుండగ — ఋ.ఓ.

∴ అగ్నిదేవుడు ఖాండవసమీపమున విహరించుచున్న

కృష్ణార్జునుల కడకు వచ్చుట :-

సం. 1-214-29

234 మాలిని. అసితపథుఁడు విప్రుండై మహాశ్రాంతబీలన్

మస్మణకపిలకేశశ్మశ్రు లొప్పంగఁ తేజం

జెనఁగ ¹ముదముతో నయ్యిద్దఱన్ డాయ వచ్చెన్

వసునిభు లగువారిన్ వాసవిన్ వాసుదేవున్.

235 వ. వారు నవ్విప్రు నతిభక్తిం బూజించిన వారలకు నవ్విప్రుం డిట్లనియె.

236 క. ఏ నమితభోజనుండ న, హీనాగ్నిబలుండ నాకు నిష్టాన్నము న
మూనముగఁ జెట్టుఁడోపుదు, ¹రేని ²సత్పత్తుండ నగుదు నే నట్లయినన్.

237 వ. అసిన సీ¹కెద్ది భోజనం బిష్టంబు దానిన పెట్టెద మడుగు మనిన వారికి
నవ్విప్రుం డిట్లనియె.

238 ఆ. అగ్ని నేను నాకు నాహార మయ్యిండు, ఖాండవంబు ¹దీనిఁగాల్పఁగడఁగి
²యెగువఁబడితి ముంద రింద్రుపంచిన మహా, దారుణాంబుధరశతంబుచేత.

239 వ. తక్షకుండను పన్నగేంద్రుఁడింద్రున కిష్టసఖుండ¹యి ఖాండవంబు²నం
దుండుటంజేసి దీని నమృతంబు రక్షించు³నట్లతిప్రయత్నంబున నింద్రుండు
రక్షించుకొనియుండు నది నిమిత్తంబుగా సర్వ⁴సత్త్వంబులు నిందు సుఖం

234 1. బ్రయముతో — ల.

236 1. రేనిని దృప్తుండ — చ.ద.శ ప ; రేనియుఁ దృప్తుండ — ఏ జా. 2. సత్పత్తుండ — వా.

237 1 కెట్టిభోజనంబు — కొన్ని ప్రతులు.

238 1. దాని — కొన్ని ప్రతులు 2. యెగువఁ బడితి — పెక్కు ప్రతులు ; యెగువఁ బడితి — వా ; యెగువఁ బడితి ముందరేనింద్రుపంచిన దారుణాంబు — ర.

239 1. యిష్టాండవంబున — ర ; యిష్టాండవంబున—ల. 2. న నాశ్రయించియుండు— కొన్ని ప్రతులు. 3. చునదినిమిత్తంబుగా—కొన్ని ప్రతులు. 4 జంతువులు—ఖ.

బుండు మీరు మహాసత్త్వల రఖలాస్త్రోవిదుల రమరేంద్రుండు గావించు
విఘాతంబులు మీయస్త్రిబలంబున వారింప నోపుదు లేనును దీని
ననాకులంబున నుపయోగించి కృతార్థుండ నగుదు.

240 క. అని యగ్నిదేవుఁ డయ్యెట్లున చామోదరుల శార్వభౌతులఁ బ్రియం
బునఁ బ్రార్థించెను బలసూ,దనరక్షితభాండవప్రదాహోతుకుండై.

241 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.

242 ఆ. ఏమి కారణమున నింద్రుభాండవ మగ్ని, దేవుఁ డట్లు గాల్పుఁ దివిరె దీని
విప్రముఖ్య నాకు వినఁగ వేడుక యయ్యె, నెఱుఁగఁ జెప్పమయ్య¹యిదియు
ననిన.

—: శ్లోతకీయను రాజర్షి వృత్తాంతము :-

సం. 1-215—11 (అను 1-18)

243 వ. జనమేజయునకు వై శంపాయనుం ²డిట్లనిచెప్పెఁ దొల్లి శ్వేతకి యను
రాజర్షి పృథసంపూర్ణదక్షిణానేకాధ్వరుండయి శతవాన్వి కనత్త³
యాగంబు సేయ సమకట్టి ఋత్విజులం బ్రార్థించిన ఋత్విజు³లు సేము నిరం
తరక్షేళంబున ⁴కోపము నీవనవరతయజనశీలుండపు ⁵నీకు నీశ్వరుండ
యాజకత్వంబు సేయ నోపుంగాని యొరు లోపరని ⁶వినివి పలికిన
నాతండును గైలాసంబున కరిగి కైలాసవాసు నిఖిలలోకవంద్యు
నిందుశేఖరు నీశ్వరునుద్దేశించి యుగ్రతపంబు సేసినఁ బరమేశ్వరుండు
⁷ప్రత్యక్షుంబయి వాని కిట్లనియె.

5. చేదులరు — కొన్ని ప్రతులు. 6. నిరాకులత్వంబున — ఖ.ర.

242 1 యిదియుననిన — పెక్కు ప్రతులు ; యిద్దఱరీత — భాసం.వా.శ.

243 1. అనిన జనమేజయునకు — కొన్ని ప్రతులు. 2. డిట్లనియె — కొన్ని ప్రతులు.
3. లునుసేము — అ.బు.ఎ. 4. కోర్వము — ఈ.ర. 5. నీయాజకత్వంబు నీశ్వ
రునకు సేయనోపుంగాని మేమోపమనిన — ఓ. రి. వినివి — కొన్నింట లేదు.
7. ప్రసన్నుండై — ఐ; ప్రత్యక్షుండయి — చ.వి.శ.ప.

244 క. శ్వేతకి నీతపము¹న కే, బ్రీతాత్మక²డ నయితి నీకుఁ బ్రియ మెయ్యది వి
భ్యాతముగ నిత్తు దానిన, యాతత²మతి వేడు మనిన నన్నరపతియున్.

245 వ. దేవా నీప్రసాదంబున శతవార్షికసత్త్రియాగంబు చేసెద నాకు ¹నీవు
ఋత్విజుండవు గావలయునని ప్రార్థించినం గరుణించి యాజకత్వంబు
బ్రాహ్మణులకు ²విధిదృష్టం బగుటం జేసి దాని నొరులకుఁ జేయం గాదు
గావున నింక నీవు బ్రహ్మచర్యంబునఁ బండ్రెండేండ్లు నిరంతర³ఘృతధారం
జేసి హుతాశనుఁ దృప్తుం జేయు మనిన వాడును బరమేశ్వరు పంచిన
⁴విధంబున నగ్నితర్పణంబు సేసిన సంతృప్తుండై యాశ్వరుండు వాని
పాలికి వచ్చి యప్పుడ ⁵దుర్వాసు రావించి.

246 క. ఈతఁ డనవరతయజన, ప్రీతుం డీతనికి దురితభీతునకు మనః
ప్రీతిగ నార్త్విజ్యమ్ము మహాతేజోధికుఁడ చేయుమని ¹దయఁ బంచెన్.

247 వ. శ్వేతకియుఁ దనకు దుర్వాసుండు ఋషిగణంబు¹లతో ఋత్విజుండుగా
నభిమతంబయిన సత్త్రియాగంబు సేసె ²నట్లాశ్వేతకి చేసిన. ³నిరంతర
⁴ఘృతధారాకారణంబున ⁵నగ్నిదేవుండు దన కగ్నిమాంద్యంబును దేజో
హీనతయు దప్పియు నైనఁ బితామహు పాలికిం జని తన శరీరస్థితి చెప్పినఁ
పితామహుండును దాని నపరిమితఘృతోపయోగంబున నయిన మహా
వ్యాధిగా ⁶నెఱింగి యగ్నిదేవున కిట్లనియె.

244 1 నకుం బ్రీతాత్మక — ల. 2. ముగ — కొన్ని ప్రతులు.

245 1. నీవు—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. విధిక్యతంబు, విధియు క్తంబు — అని
పారములు. 3. ఘృతధార—ఖ గ్ని. చ. ద. భాసం. వీ. శ. ప. ; ఘృతవసుధార —
వా. శ. కొన్ని ప్రతులు. మూలము సతతం త్యాజ్యధారాభిః యది తర్పయ సేవన
లమ్—పి పి యన్. ప్రతి. పుట 1416. 4. మార్గంబున — డా. 5. దుర్వాసు —
పెక్కు తాళపత్రప్రతులు ; దుర్వాసు — గ్ని. చ. భాసం. వా. వీ. శ. ప.

246 1. నియమించెన్ — ఋ. గ.

247 1. ల — పెక్కింట లేదు. 2. నట్టిశ్వేతకి — కొన్ని ప్రతులు. 3. నిరంతర —
కొన్నింట లేదు. 4. ఘృతవసుధారా — వా. కొన్ని ప్రతులు ; ఘృతధారా —
చ. ద. వీ. శ. ప. 5. నగ్నికి నగ్నిమాంద్యంబు — ఉ. ఐ. ఉ. 6. నెరింగి యిట్లనియె —
పెక్కు ప్రతులు.

- 248 క. ఈవ్యాధి¹యొంటఁ దీఱదు, దివ్యౌషధయు క్తమైన²దివిజవనంబున్
హవ్యాశన భక్షింపు మ,హావ్యాధిశమంబు దాన నగు నీ కనినన్.
- 249 క. చని ఖాండవంబుఁ ¹గాల్పఁగ, మొనసి మహాహస్తీయాధములఁ బోని
ఘనా
ఘనములచే శాధితుఁడయి, వనజజుకడ ²కరిగి హవ్యవాహనుఁ డనియెన్.
- 250 ప. పను ¹మీయానతిచ్చిన విధంబున ఖాండవం బుపయోగింపం బోయి తద్రక్ష
కులు గావించు విఘాతంబులు వారింపనేరక ²యేడుమాటులు విఫల
ప్రయత్నండ్లనైతి ³నింక నెద్ది యుపాయంబు నాకు నెవ్విధంబున
ఖాండవభక్షణం⁴బు ⁵దొరకొను నని దుఃఖించిన యతనిం జూచి కమల
భవుండు కరుణించి ⁶భావికార్యం బప్పుడు దలంచి⁷యుఁ గొంతకాలంబు
నకు నరనారాయణులను నాదిమునులు నరలోకంబున దేవహితార్థం
బుననవాసుదేవులయి జన్మించి యాఖాండవసమీపంబున విహరింతురు
వారు భవత్ప్రార్థితలై తమ యస్త్రబలంబున నఖిలవిఘ్నంబుల
నపనయించి నిరాకులంబున నీకు ఖాండవోపయోగంబు⁸ప్రసాదింతు రనిన
నగ్నిదేవుండు గరంబు ⁹సంతసిల్లి కమలజవచరం బవలంబంబుగాఁ బెద్ద
కాలంబుండి తద్వచనమార్గంబున నప్పుడు కృష్ణార్జునులం గని ఖాండవదహ
నార్థంబు ప్రార్థించిన నగ్నిదేవున కర్జునుం డిట్లనియె.

248 1. యిట్లుదీఱదు — ప. 2. దేవవనంబున్ — ఉ.

249 1. గాల్పఁగ — అ.ఆ.బు.ఖ. 2. కేగి — పెక్కు ప్రతులు.

250 1. మీరానతిచ్చిన — గ.గి.చ.జ.ద.శ.ష. 2. యేడుమాటులు — గి.చ.ద.శ.ష.
3. నింకెద్ది — కొన్ని ప్రతులు; నింకేది — కొన్ని ప్రతులు. 4. పెన్నండు
దొరకొను — కొన్ని ప్రతులు. 5. దొరకునని — ఖ.గి.చ.ట.బ.ల.శ.ష.
6. భావికాలకార్యంబు — చ.ద.పి.శ.ష. 7. యు — కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
8. నిత్తురని — బు.ప. 9. సంతోసిల్లి — అ.ఎ.ట.

—: అగ్నిదేవుండు కృష్ణార్జునులకుఁ జక్రకార్యకాదు లొనంగుట :-

సం. 1-215-12

251 నీ. వారణహస్తానుకారంబు లగువారిధారలు గురియు దుర్వారఘోర
తరవారివాహప్రకరములు వారింప సుర¹నివహంబుతో సురగణేశు
నైన నోర్వను²శక్తమైన మహాదివ్యశరసంచయము నాకపరిమితంబు
³గల దట్టిసాయకావలికి నాదగుఘజబలశీఘ్రసంధానములకుఁ దగిన

ఆ. ధనువు సర్వవహనఘనరథాశ్వములుఁగృష్ణునకు నాయుధములు ననఘ
యిపుడు

లేమిఁజేసి చూవె⁴యీమహాకార్యంబు, ⁵గడఁగకున్న వార మెడయుఁజేసి.

252 వ. అనిన నగ్నిదేవుండును నప్పుడ వరుణుం దలంచి వానిం దనకు సన్నిహితుం
జేసికొని తొల్లి ¹నీకు సోముండిచ్చిన బ్రహ్మనిర్మితకార్యకంబు ²నక్షయ
తూడిర³యుగళంబును గంధర్వ⁴జహయంబులం బూన్చిన రథంబు నియ్యతి
రథుండయిన యర్జునున కిమ్ము మఱి చక్రంబును గదయును వాసుదేవున
కిమ్ముని పంచిన.

253 మ. అమరాహింద్రవియచ్చరాదుల ¹కజేయం ²బప్రద్యవ్యం బభే
ద్యము వజ్రస్థిరమన్యసాధనభిదాదక్షంబునై సర్వలో
కమనోజ్ఞం బయి దివ్యమై వెలుఁగు నగ్గాండివ ³మన్ చాపర
త్నము నిచ్చెన్ వరుణుండు పార్థునకు నుద్యద్విక్రమోద్భాసికిన్.

251- 1. గణంబులతోడ - ఆ. ఋ.గి.చ.ద.శ.ష ; నికరంబుతో - అ.ఎ.ఔ.క.జ.డ.
2. శక్తమైన - ఆ.ఋ.ఐ.ఖ.న.ల. 3. గలవట్టి - ఆ.ఒ.క.ఖ.ట.డ. 4. నీ -
అ.ఒ.ఓ.గ.జ.య 5. దొడఁగకున్న - భాసం.వీ.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు ; దొడర -
ఋ.స.

252 1. నీకు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. నక్షయతూడిర - అ.ఆ.ఈ.ఋ.ఐ.క.
గి.చ.శ.ష, నక్షయతూణతూడిర - వా.వీ. కొన్ని ప్రతులు. నక్షయతూడిరంబు
లును—అని పాఠము. 3. యుగళం—పెక్కు ప్రతులలో లేదు ; 4. జ - పెక్కు
ప్రతులలో లేదు

253 1. కజయ్యంబును - భాసం. 2. బప్రతర్క్యంబభే - వీ. 3. ముంజాపరత్నము—
ఒ.ఓ.క.గ.ట.బ.య.ర ; మన్ జాపరత్నము - ఖ.గి.

254 వ. మఱియు బ్రతిపక్ష సంక్షయకరంబులయిన ¹యక్షయశాణంబులుగల తూణీరంబులును వివిధాయుధభరితంబై సింహలాంగూల²కపిధ్వజ విరాజి మానంబై మహాంబుధరధ్వానబంధురంబై మనోవాయువేగసిత వాహ వాహ్యమానంబై రణిత⁴రమణీయ మణికింకిణీకలాపాలంకృతంబై సకల దిగ్విజయాధిపానంబై యొప్పుచున్న దివ్యరథంబు నట్టునునకిచ్చి సహస్ర కర ⁵సహస్రదుస్సహ ⁶మహాపటలభాసురంబగుచు దేవదైత్యదానవ యక్షరాక్షస పిశాచోరగ ప్రళమనంబయి వెలుంగుచున్న సుదర్శనం బను చక్రంబును గౌమోదకి యను గదయును నారాయణున ⁷కిచ్చె నట్లు సంపాద్యైష్టదివ్యచాపరథాయుధులయి యున్న నరనారాయణులం జూచి యగ్ని దేవుం డిట్లనియె.

255 క. ఘనభుజ యిది గాండివం, బనఁ బరగిన ధనువు దీని నస్త్రా¹వలి పెల్లన తాఁకి భగ్నుమగు సత్యనుపమవజ్రాభి¹హతశిలావలివోలెన్.

256 క. ఈరథ మప్రతిహతము స, మీరజవో¹పేతహయసమేతము దీనిన్ భూరిబలుఁ డెక్కిసోముఁడు, ధీరుండయి తొల్లి యెల్ల దిక్కు¹ల నొడిచెన్.

257 క. ఈ చక్రము మధుసూదన, నీచేత విముక్తమగుచు నీరిపులఁ ¹ద్రియా మాచరులఁ జంపి క్రమ్మఱ, నీచేతికి వచ్చు దేవనిర్మితశక్తి².

254 1. యక్షయ్యశరభులును — వా. కొన్ని ప్రతులు ; యక్షయ శాణాదులు - ఓ. యక్షయ శాణంబులు గల తూణీరంబులను — చ.ద.వీ.శ.ప. 2. కపిధ్వజ — గి.ద.భాసం.వీ.శ.ప. , లాలిత గోలాంగూల - వా. కొన్ని ప్రతులు. 3. జితంబై — కొన్ని ప్రతులు. 4 రమణీయ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 5. సహస్ర — ఎ.బ. ప్రతులలో లేదు ; సహస్రకిరణ దుస్సహ — ద.ప. 6. ప్రభాపటల — పెక్కు ప్రతులు. 7. కిచ్చినట్లు — కొన్ని ప్రతులు.

255 1. హతినగావళిపోలెన్ — కొన్ని ప్రతులు.

256 1. లునోర్చెన్ — పెక్కు ప్రతులు ; ల నొంచెన్ — మ ; ల గెల్చెన్ - ల.స ; లు గెలిచెన్ — ఓ.ప.

257 1. క్రియాగోచరుల — ఎ.ప ఓ.బౌ.గ.జ.డ. 2 దీని తరువాత ఈ గదయు సర్వ మాయాభేదనకారణంబై దైత్యదానవప్రాణాపహరణంబై యుండునని — అన వచ నము. భాసం.ల.వీ ప్రతులందు కలదు.

:- కృష్ణార్జును లగ్నిహోత్రునిచే భాండవంబు దహింపఁజేయుట :-

సం. 1-216-28

258 వ. అని తత్ప్రభావప్రకారం¹బు చెప్పినఁ గృష్ణార్జునులు సంతసిల్లి నన్నద్ధులయి రథంబెక్కి యగ్ని దేవుం జూచి సురాసురపరివృతుండయి సురపతి వచ్చినను జయింతుమింక శంకింపక భాండవదహనార్థంబుపక్రమింపు మనిన నగ్ని దేవుండు హర్షించి²తై జనంబయిన రూపంబు ధరియించి.

259 చ. పెడిలి సువర్ణపర్వతము పెక్కు¹దెఱంగుల వ్రయునట్లు ల ప్పుడు వివిధప్రకారముల భూరిశిఖా²వలి భాండవంబున ల్గడఁ గడుఁ బర్వఁగాఁ ³బెటిగి ⁴కాల్వదొడంగె హుతాశనుండు ⁵సే ద్పడఁగ వనంబులోని మృగపక్షిభుజంగమభూతసంఘముల్.

260 వ. ¹అంత.

261 , సీ. చక్రధరుం¹డయ్యు జలరుహనాభుండు గాండివధరు²డయ్యుఁ బాండవుండు నుండి రవ్వనమున ³కుభయపార్శ్వంబులఁ దొల్లింటి⁴యట్లులు పెల్లురేఁగి యనలంబు నార్పంగ నార్పుచుఁ బఱతెంచి వనరక్షకులు పార్థసునిశితాస్త్ర ధారల నపగతదర్శులై యరిగిరి యమ⁵నదనంబున కమితబలులు

ఆ. శిఖయు నుగ్రదీర్ఘ జిహ్వలు సాచియు,ద్దురసమీరణంబు తోడుసేసి
కొని ⁶యుగాంతకాలకుపితానలాకారుఁడయ్యె భాండవమున⁷కద్భుత
ముగ.

258 1. బలు — కొన్ని ప్రతులు. 2. తేజోమయంబయిన — కొన్ని ప్రతులు.

259 1. విధంబుల — ఆ.జన.ల. 2. తతి — కొన్ని ప్రతులు. 3. బెరసి — గి.చ.ద.శ; గణఁగి — న. 4. కాల్వదొడంగె — ఆ.బు.ఖ. 5. చేడ్వడఁగ — ఐ.ఖ.గి.డ.శ.ష.

260 1. అంత — పెక్కింట లేదు.

261 1. డయి — గి.చ.భాసం.పి; శ.ష. 2. డయి పాండవుండు — గి.భాసం. పి.శ.ష. 3. కుభయపార్శ్వ — న.పి.శ.ష. కొన్ని ప్రతులు. 4. యట్లును పెల్లురేఁగి — ఆ.ట.క.చ.శ.ష. 5. సాదనంబున — ఖ. 6. యుగాంతకాల — పెక్కు ప్రతులు. 7. కద్భుతముగ — చ.ద.భాసం.పి.శ.ష.

- 262 మ. ఘనధూమధ్వజదహ్యమాన¹లవలీ కర్పూర తక్కిలచం
దన కాలాగరు సల్లకి తరు²ల యుద్యద్ధూమ³ధూపానుపా
స⁴న నొప్పెన్ సురభీకృతంబు లగుచున్ సంక్రిడమానామృతా
శనవిద్యాధరసద్విమానవితతుల్ సావిత్రవర్తంబునన్.
- 263 చ. జ్వలనశిఖాలియు¹ విజయు² నద్విశిఖాలియుఁ జుట్టుముట్టినం
దలరి భయాకులంబులగు తద్వనజీవుల యార్తనాద²మం
దులియుచు నొక్కపెట్ట దివి నుద్గతమయ్యెనమందమందరా
చలపరివర్తన³ప్రసభసంతుభితార్ణవ⁴ఘోషఘోరమై.
- 264 క. ¹నెగయుడు నెగసి పిటుందం, దగితెడు ²మిడుఁగులులచేత దగ్దచ్ఛదమై
గగనమునఁ బటవ³నోపక, ఖగనివహము వహ్నియంద ⁴కడువడిఁ
బడియెన్,
- 265 క. తన తేజోజాలము పర్విన దగ్ధములగు ననేకవిధ¹దేహుల దే
హానికాయంబుల బహువిధ, తనువులు గలనాఁడపోతె దహనం దొప్పెన్.
- 266 చ. అమితకృశానుదగ్ధ మగు నయ్యమరేం¹ద్రువనంబులోని యు
త్తమసలిలాశయావళుల తప్తజలంబులయం దపేతజీ
వములయి తేలుచుండె ²వరచారిచరంబులు వారిపతులుం
³గమరె నశేషకోకనద కైరవపంక్తులు శైవలంబులున్.
- 262 1. కదలీ — ఈ. 2 సముద్యద్ధూమ — ఋ.ల 3. ధూపాది — ఋ.
4. నబొల్పెన్ — ఋ
- 263 1. శస్త్రు — ఖ.వ. 2. మెందులియుచు — చ.ద వీ.శ.ష ; మట్లులియుచు — ఖ;
మందొలియుచు — ల. 3. ప్రభవ — అ.గ.జ.ల ; ప్రళయ — న. 4. ఘోర
ఘోషమై — కొన్ని ప్రతులు
- 264 1. ఎగయుడు — కొన్ని ప్రతులు. 2. మిడుగురు — కొన్ని ప్రతులు.
3. నేరక — పెక్కు ప్రతులు 4. క్రమ్మర — ఆ.
- 265 1 జీవుల — ఉ.ఖ.
- 266 1. ద్రునికానలోని — వ. 2 వనచారి చయంబులు — ల ; ఘనవారి
చరంబులు — ఋ.ఖ.న ; వనరాశిచరంబులు — గ. 3. గమరె, గమితె —
అని పాఠములు.

- 267 క. అలుగు¹లవడి ఖాండవమునఁ, గలయాశీవిషమహోరగము తెల్ల విషా
గులు గ్రక్కుచు నత్పొగ్రా, ²నల బహులజ్ఞానలందు నాశము వొందెన్.
- 268 వ. అంత దేవతలెల్ల ¹మహావహ్ని శిఖాహతికిఁ ²వెఱచి దేవేంద్రుపాలికిం బోయి
ఖాండవంబునకై న యఖాండప్రళయంబు నెప్పిన విని ³యదరిపడి
యింద్రుండు తక్షకరక్ష⁴ణాపేతు ననేకధారాధరనివహంబుతో ⁵నతి
త్వరితగతి ఖాండవంబునకు వచ్చి హుతాశనుమీద మహావారిధారలు
గురియించిన.
- 269 క. ఆవారిధారలెల్ల మహావహ్ని శిఖాహతంబులయి శుష్కములై
లావణి నడు¹మన యడఁగుటఁ, శావకుపయి నొక్కచినుకుఁ బడదయ్యె
వడిన్.
- 270 క. ఉటుముచు ¹మెటుముచుఁ బిడుగులు, వఱలఁగ నలుగడలఁ బడ నవారిత
వృష్టుల్
గుటుకొని కురియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యనలు మీద మఘవుం
²డలుకన్.
- 267 1. లు — ఖ.ర. 2. నలతీవ్రతరార్పు లందనాశము వొందెన్ — న.స.
- 268 1. మహావహ్ని శిఖాహతికి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. వనరి — స.
3. యదరిపడి — ఐ.ఒ.ఓ.ఖ.ట.డ.వి. 4. ధార్థంబుగా — చ.ద.శ.ప. 5.
నతిత్వరితగతి — చ.ద.శ.ప. ప్రతులలో లేదు
- 269 1. మనెయుడుగుచు — గి.ట.ద.శ.ప. ; మన యుడుగుడు — ఖ
- 270 1 మెఱయుచు, మెఱియుచు — ఆ.క.సం.గి.చ.ద్వి.శ.శ.క.ప. 2. డలుకన్ —
ఇచ్చట 'స' ప్రతియందు అధిక పారము గలదు అంత నన్నిదేవుండు వెఱచి యర్థు
నున కిట్లనియె.
- కం. వానకు నోడుదు సకలో
ర్విశాఖా వజ్రకై న వెఱవఁగిరిటి
వానసుమీ వానసుమీ
వానను నీవోర్పు నేను వాసవుగెలుతున్”
- ‘ఆ’ ప్రతియందు కొంత భేదముతో నిట్లున్నది.
“వాన సుమీ నన్నొడుచును
వానకునై వెఱవఁగాని వాసవుగెలుతున్
అనిన నన్నిదేవు నోడకుమని”

- 271 క. పాండునుతు¹డంత నానా, కాండసహస్రముల²నేసి ఘనముగఁజేసెన్
ఖాండవ³గృహమున ఖండా, ఖండలధారలకుఁ దూఱఁ ⁴గాకుండంగన్.
- 272 వ. ¹ఇట్లు కావించిన.
- 273 తే. దాని వెల్వడనేరక ¹తద్వనంబు, జీవులెల్ల నా జావకశిఖలఁజేసి
దగ్ధులగుచున్నఁ దక్షకతనయుఁ డశ్వ, సేనుఁడను ²భుజంగమ మగ్నిశిఖల
కపుడు.
- 274 ఆ. వెఱచి తల్లిఁదోకఁ గఱపించుకొని దివిఁ, బఱచు¹వానిఁజూచి పార్థుఁ²డలిగి
వానితల్లి శిరముతోన తత్పుచ్చంబు, దునిసి యగ్నిశిఖలఁ దొరఁగనేసె.
- 275 వ. ¹వెండియు నశ్వసేనునేయ సమకట్టిన యప్పార్థునకుఁ దక్షణంబ మోహిని
యను మాయ గావించి యమరేంద్రుఁ డశ్వసేను విడిపించి యందుఁ
దక్షకుండు దగ్ధుండయ్యె²ను కావగచి కడు నలిగి.

—: ఇంద్రుండు కృష్ణార్జునులతోఁ బోరుట :-

సం. 1—218—13

- 276 ఉ. ఆ నరుమీఁద ఘోరనిశితాశని వై చె నఖండచండయుం
ర్ఘానిల¹జ్వరీకృతమహాజలధారలతో నిరంతరా
నూనపయోధరప్రకర²ముద్గతమై హరిదంతరంబులన్
భానువధంబు నొక్కమొగిఁ బర్వి భయంకరలీలఁగప్పఁగన్.
- 271 దునునానా — న. 2. జేసి — పెక్కుప్రతులు. 3. మునకు గృహంబా ఖండల
ధారలకు — ఉ.ఖ.చ.ద.భాసం.వీ.శ.ప.న. 4. గాకుండవడి — కొన్ని ప్రతులు.
- 272 1. ఈ వచనము పెక్కింటు లేదు.
- 273 1. తద్వనమున — పెక్కు ప్రతులు. 2. వాడు పావకశిఖలకపుడు — గి.చ.ద.
శ.ప. ; పన్నగుండగ్ని శిఖలకపుడు — భాసం.వీ.
- 274 1. చున్న — ఐ.ల.న. 2. డెరిగి — ఋ.ఐ.ఉ.
- 275 1. మరియు—ప.న. 2. దు కావగచి — ద.
- 276 1. జ్వరీకృత — గి. కొన్ని ప్రతులు. 2. ముద్గత — ఒ.ఉ.శౌ.గి.ట.డ.య.ల.
3. పర్వగన్ — డ; నొప్పగన్ — కొన్ని ప్రతులు

- 277 ఉ. అన్నవవారివాహా¹నివహమ్ములఁజూచి భయప్రపన్నుఁడై
యున్నహుతాశనున్ విజయుఁడోడకు మంచు²ను మారుతాస్త్ర మ
త్యున్నత ³చిత్తుఁడేసె నదియున్ విరియించె రయంబుతో సము
త్పన్నసమీరణాహతి నపారపయో⁴దకదంబకంబులన్.
- 278 వ. ¹అంత.
- 279 సీ. బల¹వైరి కృష్ణువైఁ బార్థువైఁ గడునల్లి పంచినఁ ²గలయంగఁ బన్ని³కడఁగి
సురగరుడోరగాసుర⁴సిద్ధ గంధర్వు లార్చుచుఁదాఁకి యుగ్రాహవంబు
సేసిన నమరులఁ జెచ్చెరఁబార్థుండు ⁵భంజించె దనదివ్యపాణశక్తిఁ
జక్రధరుండును జక్రబలంబున గరుడోరగాసుర ఖచర⁶వరులఁ
- ఆ. దత్తుణంబ విగతదర్బులఁజేసె న, య్యుద్ధఱకు సురాసురేశు⁷లెల్ల
భీతులగుట⁸చూచి⁹ పెద్దయు విస్మిత, హృదయుఁడయ్యె సురగణేశ్వరుండు.
- 280 వ. మఱియును వారల బలపరాక్రమంబు లెఱుంగవేడి శక్రుండు శిలా
వర్షంబుఁ ¹గురియించిన.
- 281 క. నిశితశరవర్షమున ను, గ్రశిలావర్షమ్ముఁ జీత్రగతి నస్త్రకలా
కుశలుండు నరుఁడశ్రమమునఁ, బ్రశాంతిఁ జొందించె నమర¹పతి వెరఁగందన్.
- 277 1. నిచయమ్ముల — ఐ.గి.చ.ద.వ.పీ.శ.ష. 2. సమీరణాస్త్ర — ల. 3. శక్తి
నేసియవి — ఐ. 4. ధరమండలంబులన్ — ఔ.
- 278 1. ఈ వచనము కొన్నింట లేదు.
- 279 1. భేది — డ.ల. 2. గడువేగఁబన్ని — వ. 3. రేగి — గి.చ.ద.భాసం పీ.శ.ష.
4. యక్ష—చ.ద.భాసం.పీ.శ.ష. 5. భంగించె — య 6. తతుల — ఔ.డ.
7. లిట్లు — పెక్కు ప్రతులు; లట్లు — అ.ఎ.ఔ.క. 8. జేసి — ఐ చ ద.ల.శ.ష.స.
9. భీతుఁడై . పెక్కురి — అని పాఠములు; పెద్దయు — ఐ ల.స; ప్రితుఁడై—వా
కొన్ని ప్రతులు
- 280 1. గురిసిన — ఔ.
- 281 1. పతివెరగందన్ — ఋ; పాలకుమ్రొలన్ — వా. పెక్కు ప్రతులు.

- 282 క. కొడుకు ¹భుజవిక్రమమునకుఁ, గడుసంతసపడియుఁ దృప్తిగానక చలమే
ర్పడఁగ హుతాశను³నార్చుం, గడఁగి మహారౌద్రభంగిఁ గౌశికుఁడు వడిన్.
- 283 చ. అరుదుగ దివ్యరత్ననివహంబులఁ¹జేసి వెలుంగుచున్న మం
దరశిఖరంబునెత్తికొని ²తద్దహనార్చు లడంగునట్లుగాఁ
దెరలఁగ వైచినం దపనతేజుఁడు పాండుసుతుండు దాని జ
ర్జితము సేసె వజ్రమయశాతశిలీముఖ ³చండధారలన్.
- 284 క. ధరణీధరు చక్రమునకుఁ, బురుహూతతనూజు బాణముల కనిలో నె
వ్వరు మార్కొన ¹నోపరు సుర, గరుడోరగసిద్ధసాధ్యగణములలోనన్.
- 285 వ. అంత నొక్క యశరీరవాణి పాకశాసనున కిట్లనియె.
- 286 క. ¹పరమమునులయిన తొల్లిటి, నరనారాయణులు కృష్ణనామంబుల ను
ర్వర ²నుదయించిరి ³నీక, య్యిరువుర పేర్మియును వింతయే⁴దివిజేంద్రా.
- 287 చ. అలఘులు కృష్ణపాథులు మహాత్ములు యాదవకౌరవాన్వయం
బులు ¹వెలుఁగించుచున్న ²నృపపూజ్యులు వీరల నీకు నోర్వఁగా
నలవియె వీరుదొల్లి³యు సురాసురయుద్ధమునాఁడు దైత్యులన్
వెలయఁగ నోర్చి ⁴యున్నరణోపీరులు గావుట ⁵మున్నెఱుంగవే.
- 282 1 జయవిక్రమమునకు — శ.ప. 2. గాకచలంజేర్పడ — కొన్ని ప్రతులు.
3. నార్వఁగఁగడఁగి — ల.
- 283 1. తోడ — గి.చ.శ.ప. 2. తద్దహనార్చుల — క; తద్దయు నర్చులడంగు
నట్లుగా — ర. 3. చారుధారలన్ — పెక్కు ప్రతులు; వారి ధారలన్ —
ఋ.గి.చ.ద్వి.శ.ప; భూరి — ఆ; శస్త్ర — ఖ.ర.
- 284 1. నోపర — ఓ.ఖ.ర.సం.
- 286 1 పరమమునులయిన — వా; పరమమునులయిన — పెక్కు ప్రతులు;
వరపురుషులైన — ఔ. 2. జనియించిరి — ఇ.చ.ద.శ.ప. 3. నీకియ్యిరు
వుర — ఏ.ఖ.ర.ల; వీరియ్యిరువుర — ఆ.య; వీరియ్యిరువుర — చ.ద.శ.ప.
4. యమరేంద్రా — ఋ.
- 287 1. వెలుఁగింపుచున్న ఘనపుణ్యులు — వ. 2. కృతపుణ్యులు — ల.స. 3. యమ
రాసుర — గి.చ.ద.శ.ప; యుసురాసుర — అ.ఆ.ఋ.ఏ.క.ఖ.ట.పీ; యసురా
సుర — వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. నట్టి — ఆ. 5. వీరల — అ.ఏ.ఖ.
6 నీవెరుంగవే — పెక్కు ప్రతులు.

288 వ. ¹నీయిష్టసఖుండయిన తక్షకుం ²డిందుండక ముందరన కురుక్షేత్రంబు³న కరిగి ఖాండవప్రళయంబువకుఁ ⁴దప్పె ఖాండవం బగ్నిచేత దగ్ధంబగునని ⁵తొల్లి బ్రహ్మవచనంబు ⁶గలుగుటంజేసి యిది హుతాశనున కశనం బయ్యె ⁷నింక దీనికి ⁸వగవం బనిలేదనిన దాని⁹నిని సురపతి సురగణంబుల¹⁰తో ¹¹మంలిన.

289 క. బలయుతులు మనుజు ¹సింహులు, నలిఁగృష్ణార్జునులు సింహనాదముల వియ త్తలమును దిక్కులు బధిరం, బులు²గాఁజేసిరి త్రిలోకములు ³భయమందన్.

290 వ. అట్టి ¹యవసరంబున నముచి యనుదనుజు ²ననుజుండు మయుం డను వాఁడు ఖాండవంబు ³వెలువడ నేరక తక్షకుగృహంబునఁ బరిభ్రమించు ⁴చున్నంతఁ దన్నగ్ని ⁵చుట్టు ముట్టిన నచ్యుతుండును జంపవచ్చిన నతి భీతుండయి యర్జును మఱుపు సొచ్చిన.

291 క. శరణాగతరక్షణత, త్వరుండు ధనంజయుండు మయుని ప్రాణము గాచెం గరుణను శరణాగతులగు, పురుషుల రక్షించు¹నంత పుణ్యము గలదే.

288 1. నీకు నిష్ట — పెక్కు ప్రతులు ; నీకిష్టసఖుండు — కొన్ని ప్రతులు. 2. డింతకు మున్న — అ.బు ఎ.బ.ట డ ; డింతకుఁగురుక్షేత్ర — క.గ్ని చ.ద.శ.మ. 3. నకరిగె — ఉ.ఒక య ; నకరుగు — చ.ద.పి.శ.మ. 4. దొలంగె — ఓ 5. తొల్లి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 6. కలదుగావున — ఖ.ర. 7. నింక — పెక్కింట లేదు. 8. వగవనేలయిన — పెక్కు ప్రతులు 9. వినియిది యిట్టిదయని సురపతి — ఖ.ర 10 తోనమరావతికి, తోదివికి — అని పాఠములు. 11. నరిగిన — పెక్కు ప్రతులు.

289 1. సింహంబులకృష్ణులు సింహనాదములు నేసి వియత్తల — పెక్కు ప్రతులు. 2. గావించిరి — ట.మ. 3. భీతిల్లన్ — ఐ

290 1. సమయంబున — జ. 2. సూనుండు — ఆ ; తనూజుండు — బు. ఇచ్చట మూలమిట్లున్నది తంపార్థేనాథయేద తైనముచేర్పాతరమయమ్. చిత్రకాలా వ్రతి. పుట 359. 3. వెడలనేరక — జా. 4. చున్ననగ్నియు నచ్యుతుండును జంపవచ్చిన — పెక్కు ప్రతులు. 5. చుట్టుముట్టిన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

291 1. నంతపుణ్యము గలదే — కొన్ని ప్రతులు ; కంటెఁబుణ్యము — వా ; నట్టిపుణ్యము — గ.

- 292 తే. మయుఁడు నశ్వసేనుండును మందపాల, సుతులు నలుగురు శార్ఙ్గకు¹ లతుల
దావ
²దాహభీతి కయ్యార్వరుఁ దప్పి రన్య, జీవులెల్ల సం దపగత జీవు³ లైరి.

—: మందపాలోపాఖ్యానము :-

సం. 1-220-1

- 293 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వైశంపాయనున కిట్లనియె.
- 294 క. మయభుజగ మోక్షణము ని, ర్ణయముగ నెఱిగితి నెఱుంగ¹ నాకర్ణిత్వం
బయినది² నలుగురు³ శార్ఙ్గకు, లయు మోక్షణ మెట్లు నిర్మలజ్ఞాననిధి.
- 295 వ. అని యడిగిన జనమేజయునకు వైశంపాయనుం డిట్లనియె.
- 296 క. జనపాల మందపాలం, డనుముని ముఖ్యుండు దొల్లి యచ్యుగతపం
బొనరించె బ్రహ్మచర్యం, బున దివ్యసహస్రవర్షములు నైష్ఠికుడై .
- 297 క. అమ్మని యోగాఖ్యానవ, శమ్మున దేహంబు విడిచి చని¹ పుణ్యులలో
కమ్ములు² సారంగానక వడి, ద్రిమ్మరి దేవతలఁ గాంచి ధృతి నిట్లనియెన్.
- 298 వ. నాకు¹ బుద్ధ్య లోకంబులు లేకుండ² నేనేమి దుష్కృతంబు సేసితి ననిన
నమ్మునీంద్రునకు³ దేవత లిట్లనిరి.
- 292 1. లతులితోగ్ర । దావవహ్నికి నార్వరు దప్పిరన్య — న.ల.స. 2. దహన శిఖల
నయ్యార్వరు దప్పిరన్య — ఓ.జ ; దాహభీతికి నార్వరు — ఈ.ఖ గ.గి.చ.ట.
ద.శ.ప. గమనిక:— 'అట్వరు' అని గి.శ.ప. ప్రతులలో శకటరేఫ సంయుక్తా
క్షరముగా వ్రాయఁబడినది. ఇది ప్రాచీన సంప్రదాయముగాఁ దోచుచున్నది ;
దాహభీతి నయ్యార్వరు । దప్పిరి — ఈ.డ. 3. లయ్యె — ఋ.ఐ.చ.శ.ప.
- 294 1. కాశ్యర్యం — ఉ. 2. నలువుర — టె.గ.డ. 3. శార్ఙ్గకులయు — శ.ప.
పెక్కుప్రతులు.
- 297 1. దివ్యుల — ఖ.ర. 2. వడయంగానక త్రిమ్మరి — ఋ.
- 298 1. సుతమలోకంబులు — ల. 2. నే — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 3. నమరు
లిట్లనిరి — ఖ.ట.ర.

- 299 క. ఎంత తపం బొనరించియు, సంతానము లేనివారు సద్గతిఁ ¹బొందం గాంతురె నీ తపమేటికి, సంతానము వడయు ²మరిగి సన్మునినాథా.
- 300 వ. అనిన విని మందపాలుండు ¹మర్త్యలోకంబునకుఁ దిరిగి వచ్చి నాకుం జెచ్చెరం జెక్కండ్రు పుత్రుల నెవ్విధంబునం బడయ నగునో యని చింతించి వతులయందు వేగంబ యపత్యంబు ²పెద్ద యగుటం జూచి తానును ³శార్ఙ్గ కుండై జరిత యను లావుక పెంటియందు ⁴రమియించి దాని ⁵వలన ⁶జరితారి ⁷సారిస్పక్కస్తంబ మిత్ర ద్రోణు లను వారల నలువురఁ గొడుకులఁ బరమబ్రహ్మ విదులం బడసి వారల ఖాండవంబునం బెట్టి తన పూర్వ భార్యయైన లపితయుం దానును విహరించుచు నొక్కనాఁడు ఖాండవ ⁹దహనోద్యతుండై వచ్చుచున్న యగ్నిభట్టారకుం గని ¹⁰యగ్ని సూక్తంబుల స్తుతియించి యిట్లనియె.
- 301 క. నీ వఖిల ధర్మమూర్తివి, నావీర్యవ్రభవు లయిన నలువురుసుతులఁ ¹లావుకలఁ గరుణఁ గావుము, పావక భువనోపకార²పర్యాప్తమతీ.
- 299 1. వడయం — ఏ.ఖ.న.ర ; గాంచం — క. 2. మరలి — గ్ని చ.ద శ ప ; మగిడి — ఋ ; మీవు — కొన్ని ప్రతులు ; పొమ్ము — వ
- 300 1. మర్త్యంబునకు వచ్చి — అ.ఆ.ఇ.ఒ.ట.య. 2. వడయనగునగుటం జూచి — కొన్ని ప్రతులు. 3. శార్ఙ్గ కుండై — శ.మ. పెక్కు ప్రతులు ఇచ్చట మూల మిట్లున్నది. శార్ఙ్గ కాం శార్ఙ్గ కోభూత్వాజరితాం సముపేయివాన్ — చిత్రశాలా ప్రతి. పుట 360. 'శార్ఙ్గ కోభూత్వా' అని పి.పి.యస్. ప్రతి పుట 1443. 4. రమించి — చ.ల. 5. యందు — కొన్ని ప్రతులు. 6. జరితారి — అ.ఈ.ఎ.క.గ.ద.శ.మ. మూలము జరితారి అనియే కలదు. 7. సారిస్పక్వ — చ.శ.ప గ్ని. ప్రతులలో నీ పేరు కన్పించుట లేదు ; ఇచ్చడ మూలమునందు, సారిస్పక్వః ప్రజాయేత పితృ ధాం కులవర్తనః. చిత్రశాలా ప్రతి. పుట. 361. 8. చున్నవాఁడు — కొన్ని ప్రతులు. 9. దహనోద్యతుండై, దహనోద్ధతుండై — అని పాఠములు ; దాహనోద్యతుండై — చ.ట.ద.భాసం.పి.శ.మ. 10. యగ్ని సూక్తంబుల నిట్ల నిస్తుతియించె — వా.శ. ఇచ్చట మూలమునందు అగ్నిస్తోత్రాత్మకమైన శ్లోకములు గలవు. నన్నయవానిని విడిచెను.
- 301 1. లావుకను — క.స ; లావుకుల — ద.మ.స. 2. పరమాప్తనిధి — జౌ ; పర్యాప్త నిధి — ఖ.జ.డ.న.ర.వ ; పరహితచరితా — గ.

302 వ. అనిన నమ్మందిపాలు ప్రార్థనం జేసి యా నలువురు శార్ఙ్గకులను నగ్ని దేవుండు రక్షించువాడయ్యె నంత ¹నీట.

303 క. తనయుల నజాతపతుల, ననలశిఖా¹భీతి ²చంచలాత్ముల ³నెటయుం జన నేరని బాలకులను, జనని⁴యు వీక్షించి శోకసంతాపితయై.

304 క. వీరలఁ దోడ్కొని పోవఁగ, నేరను బాలకులఁ బెట్టి సిద్ధయబుద్ధిఁ.
¹వీరల తండ్రి²క్రియం జన, నేరను విధిక్యతము గడవ ³నేరఁగ లావే.

305 చ. ¹ఇది ప్రళయాగ్నివోత ²దెస లెల్లను ³గవ్వఁగ విస్ఫులింగముల్ వదలక వాయుసారథి ⁴జవంబున దానిట వచ్చె నేమిసే యుదు సుతులార యీ బలము ⁵నొయ్యన పోయి చొరుండు దీనిఁగ ప్పెద ఘనపాంసుజాలము⁶ల భీమ⁷శిఖావళి దాఁక కుండఁగన్.

306 చ. కొడుకుల బ్రహ్మ¹వైత్తములఁ గోరి²న ³యట్టుల వీరి నల్వారం బడసితి నిమ్మహో⁴త్తుల నపాయము నొంపక యుండఁ బెంచుచున్ ⁵నడపు మటంచు ⁶నన్ను మునినాథుండు మీ జనకుండు పంచి ⁷యి ప్పడ ⁸యెటయేనిఁ బోయె హుతభుక్ప్రళయంబు దలంప ⁹కక్కటా.

302 1. నిక్కడ—క.

303 1. భీతచంచలాత్ముల — కొన్ని ప్రతులు. 2. యతుల నటయిట దొలగన్ / జననేరని — స. 3. నెటకున్, నెచటం — అని పాఠములు. 4. యు వీక్షించి— ఊ.ట. ఖ గ; నిరీక్షించి — వా. కొన్ని ప్రతులు.

304 1. వీరలు తండ్రిక్రియంజననేరరు — ఉ.గి.చ.ద.శ.ప; వీరలతండ్రిక్రియంజన నేరను — బ.ట.డ.భాసం.వీ 2. క్రియంజన నేరను — వా. ఇందు 'ద్రీ' గురువగుట గమనించ తగినది. 3. నేరంగలరే, నేరంగలదే, నేరగనగునే; నేరను లావే — అని పాఠములు.

305 1. ఇది — గి.శ.ప.భాసం. తాళవత్ర ప్రతులు; ఇదె — వా. 2. దిశలెల్లను — పెక్కు ప్రతులు. 3. గవ్వచు — కొన్ని ప్రతులు 4. వశంబున — గి.చ.ద. శ.ప. ఈ పారమున యతి తప్పినది. 5. నొయ్యనబోయి — గి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 6. న — కొన్ని ప్రతులు 7. శిఖల్వడిదాక — గి.చ.ద.శ.ప.

306 1. వేత్తలను—అ.ప.క 2 ముదంబున — స 3. యట్లన — అ.ఉ.ఖ.ల. 4 బొందక యుండునట్లుగా / నడుపుము — ప స. 5. నడుపుమటంచు—అ ట. ఖ గి.జ.ద.శ.ప. 6. మున్ను—య. 7. యప్పడ—అ.డ.య. 8. యెటనేనియేగె—గి.చ.భాసం.శ.ప, యెటయేనినేగె — భాసం.వీ. 9. డక్కటా — కొన్ని ప్రతులు.

307 వ. అని దుఃఖతయైయున్న తల్లిగ జూచి యగ్రశసయుండైన జరితారి
యిట్లనియె.

308 తే. బిలము సొచ్చితి మేని నందెలుక చంపు, నింద యుండితిమేనిఁ ¹దా నేర్పు
నగ్ని
యెలుకచేఁ జచ్చు ²కంటె నీజ్వలనశిఖఁ, గ్రాఁగి పుణ్యలోకంబులఁ
గాంతు మేము.

309 వ. మఱియు మాంసపిండంబుల మయి యున్న మాకు బిలప్రవేశంబున మూషక
భయంబు నియతం ¹బింద యుండిన నగ్నిభయంబు ²సంశయితం బెట్లనిన.

310 క. జ్వలనంబు వాయువశమునఁ, ¹దొలఁగుడు జీవన²ము మాకు ³దొలఁకొనుఁ
⁴గృహం
బుల సంశయ⁵యుతకార్యం, బులు గర్తవ్యములు నియతములు వర్జ్య
మ్ముల్.

311 వ. కావున నీవు ¹మెచ్చిన చోటికిఁ బోవనోపము మావలని మోహంబు విడిచి
యరుగు మేము దహనక్షేత్రం²బునం బొందినను నీవు ³జీవించి పుత్రులం
⁴బడయ నోపుదువు ⁵నీ పుణ్యవశంబున మాకు నగ్నిభయంబు దొలంగె
నేని నీవు మాయొద్దకు వచ్చి యెప్పటియట్ల ⁶రక్షింతు వని కొడుకు లెల్ల

308 1 దహించునగ్ని — ఏ.న. 2. కంటెను — అ.ఇ.బ.ఖ.జ.న.య.

309 1. బిందున్న మాకు — కొన్ని ప్రతులు. 2. సంశయం బెట్లనిన — కొన్ని
ప్రతులు.

310 1. దొలఁగును — ఏ.ఖ.గి.చ.శ.ష ; దొలగుట—న. 2. ములు — ఋ.క.జ.
3. దొరకును — గి.ద.శ.ష. 4. గర్హంబుల — గి.చ.భాసం.వీ.శ.ష.
5. గత — ఋ.

311 1. వలసినచోటికిఁ బోవనోపుదు (వు) — పెక్కు ప్రతులు. 2. బుఁబొందినను —
ట.ఖ.గి.చ.ద.య.ర.శ.ష. 3. జీవించిన బుత్తుల—అ.ఆ.ఉ.జ.న.ల 4. బడయు
దువు—పెక్కు ప్రతులు. 5. మా (నీ) పుణ్యంబున—పెక్కు ప్రతులు. 6. మమ్ము
రక్షించుకొని యుండుదు మా పంచినట్లచేయుమనికొడుకులెల్లమొక్కిన వలుపురం
జూచి బెదరి బాష్ప — ఉ ; రక్షించుకొని యుండుదని తనకు మొక్కిన

మొక్కినం జూచి జరితయు బాష్పపూరితనయనయై యానన్న⁷తరు
గుల్మగహనదహనమహోత్సాహుండయి వచ్చుహవ్యవాహనుం జూచి
ప్రాణభయంబున⁸గగనంబున కెగసి చనె నంత.

312 క. నలుగురు నాలుగు వేద, ముఖ¹మంత్రము లొప్ప బ్రహ్మ²ముఖములు
వోలెన్.

³వెలయంగ సంస్తుతించుచు, నలఘులు⁴మాకభయ మభయ మనిరయ్యన
లున్.

313 వ. అగ్నిదేవుం డప్పడు మందపాలుప్రార్థనం¹దలంచి యన్నలువురు²శార్ఙ్గ
కులు నున్న వృక్షంబు³భక్షింపక⁴పరిహరించిన జరితయు దానిం జూచి
సంతసిల్లి కొడుకుల యొద్దకు వచ్చి సుఖంబుండె నంత⁵నక్కడ మంద
పాలుండు పురందరువనంబు దహనుచేత దగ్ధం బగుట యెఱింగి యందున్న
జరితను బుత్తులం దలంచి⁶యతిదుఃఖతుండయి⁷లపిత కిట్లనియె.

314 క. తరుణుల నజాతపతులఁ, జరణంబులు లేనివారి¹శార్ఙ్గయుల న
ల్వర²నొక్కతయెట దోడ్కొని, యరుగంగా నేర్చు జరిత యాపద
గడవన్.

కొడుకుల - ఓ. 7 తరుదహ నోత్సకుండయి - పెక్కు ప్రతులు. 8. గగనంబు
నంబరచెనంత - పెక్కు ప్రతులు; గగనంబున కెగసెనంత - గ్గి. చ ద వీ. శ ప.

312 1. మంత్రములొప్ప - ఆ.ప.ఖ; మంత్రంబులను - వా. కొన్ని ప్రతులు.
2. ముఖములపోలెన్ - కొన్ని ప్రతులు. 3. వెలయంగ సంస్తుతిఁ జేయుచు -
ఆ.ఐ.న.వ; వెలయంగసన్నుతించుచు - డ. 4. మాకిప్పుడభయమని రన్నలు
వున్ - డ.

313 1. జేసి - కొన్ని ప్రతులు. 2. శార్ఙ్గకులు - కొన్ని ప్రతులు. 3. భక్షింపక -
అ.ఓ. ప్రతులలో లేదు 4. పరిహరించె - పెక్కు ప్రతులు 5. నట - కొన్ని
ప్రతులు. 6. యతి - పెక్కింట లేదు. 7. తనయగ్ర భార్యయైన లపిత - ఐ.న;
పూర్వభార్యయైన లపిత - డ.

314 1. శార్ఙ్గ (ర్జి) కులనన్నలువుర-ఆ.బు.ప. 2. నొక్కతి, నొక్కట-అని పారములు.

315 క మఱచు నొకొ మఱవకుండియు, నెఱుంగక యుండుకొకొ యరలుఁ
 డెఱిఁగి యు¹నెడనే
 మఱునొకొ పుత్తులఁ ²గావక, గుఱుకొని నమ్మంగ ³నగునె క్రూరాత్మ
 కులన్.

316 వ. అనిన విని లపిత యిట్లనియె.

317 క. నా యొద్దన ప్రార్థించిన, వాయుసఖుం డపుడు నీకు వరదుం డయి శా
 ర్థేయుల ¹నలుపురఁ గాతును, ధీయుత యని పలికె మఱచితే మునినాథా.

318 వ. ¹అలికి నెయ్యుండ²వయి దానియొగ జేమంబరయం దలంచితది పులుఁ
 గెట యేనియుం ⁴బఱచుం గా కేమియయ్యెడు వగవకుండు మనిన
 మందపాలుండు మందస్మితవదనంండగుచు వసిష్ఠునట్టి⁵పురుషునైన నరుం
 ధతియట్టిభార్యయైనను నిర్నిమిత్తంబున స్త్రీవిషయంబునందు సంశ
 యింపకుండ దిది స్త్రీలకు నైజంబ యని పలికి ⁶లపిత వీడ్కొని భాండ
 వంబునకు వచ్చి ⁷పుత్త్రసహితయయి కుశలినియయి యున్న జరితంజూచి
 సంతుష్టుండై నిశేచ్ఛ సరిగ ⁸నగ్నిదేవుండు నిట్లు నిర్విఘ్నంబున భాండవ
 వనౌషధంబు లుపయోగించి విగత⁹రోగుండయి కృష్ణార్జునుల దీవించి
 చనియెనంత.

315 1. నెడ — గ.గి.చ.ద.శ.మ. 2. గావంగుఱుకొని — క.గి.చ.ద.వీ.శ.మ.సం;
 గావఁగ — ఐ.ఓ.గ.ట.సూ. 3. దగునె — కొన్ని ప్రతులు.

317 1. నందఱగాచెద — చ.ద.శ.మ.; నందఱగాతును — గి.

318 1. అనిపలికి — గ.జ.య.స.; దానికి నెయ్యుండవయి — ద.భా.సం.శ.మ.స. 2.
 వయినాయొద్ద దాని — గ.గి.చ.ట.ద.భా.సం.శ.మ. 3. బలు దలంచితది —
 కొన్ని ప్రతులు. 4. బోవుగాకేమి — ఉ. 5. పురుషుండరుంధతివంటి భార్య
 యైనను నిర్నిమిత్తంబున స్త్రీలయందు సంశయింపకుండ రదిస్త్రీలకు స్వభావం
 బనిపలికి — గి.చ.ద.శ.మ. ఈ వాక్యములు మూలము నందు మందపాలుండు
 లపితతోఁగాక జరితతోఁ బలికినట్లు కలదు. చిత్రశాలా ప్రతి. పుట. 316.
 6. లపిత వీడ్కొని—బ.ఖ.జ.వీ. 7. పుత్త్రసహితంబుగాఁ గుశలినియై యున్న —
 క.భా.సం. 8. నగ్నియునిట్లు—పెక్కు ప్రతులు. 9. జ్వరుండయి — పెక్కు
 ప్రతులు.

—: ఇంద్రుం డర్జునునకు నాగ్నేయ వారుణ వాయవ్యాది

దివ్యబాణంబు లిచ్చుట :-

సం. 1-225-7

- 319 క. అతిమానుష మత్యద్భుత, మతి¹దుష్కరమయిన కేశవార్జునకృతి గో
పతిచూచి మెచ్చి సురవరి, వృతుండయి చనుదెంచె గృష్ణవిజయులకడకున్.
- 320 క. అనఘులు నరనారాయణులన నాదియుగంబునన్ సురాసురనుతుల
య్యును నపుడు మనుజులగుటను, వినయంబున మ్రొక్కి రమరవిభునకు
నంతన్.
- 321 వ. ఇంద్రుండు ¹సుపేంద్రార్జునుల నతిన్నేహంబునఁ గౌగిలించుకొని యర్జు
నునకు నాగ్నేయ వారుణవాయవ్యాది దివ్యబాణంబులిచ్చి ²పీనికెప్పుడు
³నిష్ప్రసాదమునయి యుండుమని కృష్ణుం బ్రార్థించి దివ్యవిమానా రూఢుం
డయి ⁴దివిజాపురోగణసేవితుండయి దివంబున కరిగె నిట వాసుదేవార్జు
నులు మయుం దోడ్కొని ⁵మగిడి యింద్రప్రస్థపురంబునకువచ్చి ధర్మ
రాజునకు మ్రొక్కి ఖండవదహనప్రకారంబుసెప్పి మయుంజూపి సుఖం
బుం¹డిరని.

—: ఆశ్వాసాంతము :-

- 322 క. జనమేజయజనపాలున, కనఘచరిత్రునకుఁ బ్రీతుండయి వై శంపా
యనుఁ డాదిపర్వ ¹కథయెల్లను ²నిమ్ముగఁజెప్పె³నని విలాసమహేంద్రా.
- 319 1. హర్షము నెనఁగఁ గేశవార్జున — గీ.చ.శ.మ.
- 321 1. కృష్ణార్జునుల — చ.ద.వీ.శ.మ. 2. యితనికి నీవెప్పుడు — గీ.చ.ద.
వీ.శ.మ. 3. బ్రయసఖుండవై — కొన్ని ప్రతులు. 4. పుగమ్ము, వగుము —
అని పాఠములు. 5. దివిజాపురోగణ సేవితుండయి — చ.ద.శ.మ. ప్రతులలో
లేదు. 6. మగిడి — కొన్ని ప్రతులు. 7. డిరంత — కొన్ని ప్రతులు
- 322 1. కథలెల్లను — కొన్ని ప్రతులు 2. నేర్పడఁజెప్పె — న; నొప్పుగఁజెప్పె — ఆ
3. నురువిలాస మహేంద్రా — ల.

323 క. అభిమానమహోర్జవ హరి, నిభ¹విభవ విభాసమాన²నిరవద్య రవి
ప్రభ రాజమనోహరవై, రిభయంకర శౌర్య నృపవరేణ్యశరణ్యా.

324 మ త్తకోకిలము. రాజభూషణ¹నిత్యసత్య సరస్వతీవిలసన్ముఖాం
భోజ రాజమనోజ భూజనపూజ్యమాన మహాయశో
రాజహంసపయోజినీవనరమ్యదిబ్బుఖ విక్రమో
ద్వేజితాహిత²విష్ణుసన్నిభ విష్ణువర్ధన³భూపతి.

గ ద్య ము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబునందాదిపర్వం
బున విదురాగమనంబును గృష్ణసందర్భనంబును రాజ్యార్థలాభంబును¹ఖండవ
ప్రస్థనివాసంబును సుందోపసుందోపాఖ్యానంబును నారదువచనంబున ద్రౌపది
యందు సమయక్రియయు నర్జునుతీర్థాభిగమనంబును నులూ²పీసమాగ
మంబును జిత్రాంగదయందు బ్రభువాహనుజన్మంబును ద్వారకాగమనం
బును వాసుదేవానుమతుండయి యర్జునుండు సుఖద్రవివాహంబగు
టయు సుఖద్రాహరణంబును³హరణహోరికయు నభిమన్యు
సంభవంబును గాండీవ దివ్యరథాశ్వలాభంబును ఖండవ
దహనంబును సగ్నిభయంబు వలన మయభుజంగ
మోక్షణంబును మందపాలోపాఖ్యానం
బును నన్నది సర్వం బును
నష్టమాశ్వాసము.

శ్రీమహాభారతము నందలి యాదిపర్వము సమాప్తము.

323 1. వైభవహరి సమాన — న. 2. నృపవీర్య — గి.చ.ద.శ.ప.

324 1. సత్యనిత్య — ఈ. 2. వీరమర్దవ — ఈ; వీరవిక్రమ — ల.
3 భూభుజా — వ

326 1. ఇంద్రప్రస్థ — పెక్కు ప్రతులు. 2. చీ — పెక్కు ప్రతులు. 3. హరణ
హోరికయు నభిమన్యు సంభవంబును — గి.చ.ద.శ.ప. ప్రతులలో లేదు.

గరుడశబ్దప్రయోగము; ఆది 2-47

అకారాంతమైన గరుడ శబ్దమునకు ఉత్పదుజ్జులు రాగా గరుడుడు, గరుడుండు అనురూపములు కలుగును. డుజ్జుమాత్రము వచ్చి ఉత్పమురాని గరుడడు, గరుడండు అను రూపములు కూడ నన్నయనాడు వాడుకలో నుండవచ్చును.

గరుడ శబ్దమునకుఁ దత్సమరూపములు వాడుకలో ఆంధ్రమహాభారత పూర్వ ప్రకాశకులలోఁ గొందఱు గరుడుడు అనురూపమును, గొందఱు గరుడడు అనురూపమును గొందఱు రూపద్వయమును అంగీకరించినట్లు కన్పించును.

మాకు లభించినంతవఱకుఁ బూర్వతర ముద్రణములుగాఁ దోచుచున్న శ ష ప్రతు లును, 1901 ప్రాంతమునకుఁ జెందిన వీ ప్రతియు, ఆనందముద్రణమును, భారత సంతీవిసీ వ్యాఖ్యయు (భా సం.) కీ. శే. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు సేకరించిన గి. పార ములును గరుడుడు అను ఉత్పసహిత పాఠమునే గ్రహించినవి ఆనందముద్రణమున ద్వితీ యాశ్వాసము నందలి 71వ పద్యము నొద్ద "వ్రాతప్రతులందు గరుడడు, గరుడ అను రూపములు చూపట్టుచున్నవి. ఇది పై కృతమైన శిష్టశబ్దమువంటిది గానోపు"నని సూచింపఁ బడినది.

కీ. శే. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు తాళపత్రప్రతుల సాయమున సంశో ధించి ఆం. భా. చరిత్రము రెండవసంపుటమునఁ బ్రకటించిన గరుడోపాఖ్యానము నందును, కీ. శే. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు గుర్తు వేసికొన్న తంజావూరు తాళపత్ర పారము లందును గరుడడు అను ఉత్పరహిత రూపమే కనపెచ్చుచున్నది. కీ. శే. నారాయణరావు గారు భాషాచరిత్రమందలి విభక్తి ప్రకరణమున "నన్నయకుఁ బూర్వకాలమున తక్కిన ద్రావిడ భాషలందువలెనే తెనుఁగునందును ఈ ఉత్పములేకుండగనే ప్రాతిపదిక మేర్పడి యుండును. నన్నయకాలమున అత్పముతోను ఉత్పముతోను గూడ ప్రాతిపదికములు కాన్పించుచున్నవి. గరుడ, గరుడడు; దేవ, దేవజ్ఞు (యన్-ఐ ఐ వాల్యూమ్. 4 పుట 1357)" అని వ్రాసియుండిరి. వారు తాము సంశోధించి ప్రకటించిన గరుడోపాఖ్యానము నం దధస్సూచికలో కొన్ని తాళ పత్రప్రతులలో 'గరుడుడు గరుడుండు' అను పాఠములుకూడ నున్నట్లు సూచించిరి.

వావిళ్ళవారి భారతముద్రణమున గరుడడు, గరుడుండు అను రెండురూప ములును గ్రహింపఁబడినవి. కాని మొత్తము 35 స్థానములలో రెండుమూడింట మాత్రమే ఉత్పసహిత రూపములు కనఁబడుచున్నది ఆది 2-41వ పద్యమున గరుడుడు అనురూప మును గ్రహించి అధస్సూచికలో వారు "వ్రాతప్రతులం దెల్లెడ గరుడఁడనియే యున్న" దని సూచించిరి.

శబ్దరత్నాకరము, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు, వావిళ్ళ నిఘంటువు అను నిఘంటువులలో గరుడఁడు, గరుడి అనురూపములే కాని గరుడఁడు అను రూప మొసంగఁబడి యుండలేదు.

మేము పరిశోధించిన తాళపత్రప్రతులలో ఉత్పరహిత. ఉత్పరహిత రూపములు కొంచె మించుమించుగా సమానముగా నున్నవి. ఉత్పరహితరూపమే ప్రాచీనమై యుండు నను సూహచేతను, ద్వైవిధ్యమును బరిహరింప వలెనను భావముచేతను మేము గరుడఁడు అను ఉత్పరహిత రూపమునే ఆదరించితిమి. దీనినిబట్టి నన్నయ కీయొక్కరూపమే సమ్మతమని భావింపరాదు. ఆయనకు పై రెండు రూపములును సమ్మతములై యుండుననియే ప్రస్తుత జ్ఞానమునుబట్టి చెప్పవలయును.

సంధి యందు 'ఋ'కారము ; ఆది. 5-35. వ.

బ్రహ్మఋషి సంధిచేసినచో బ్రహ్మ (గుణసంధి). ఋత్యకః అనుసూత్రముచే బ్రహ్మ ఋషి అనురూపమును సిద్ధించును. పదాద్యంబులు ఋ ౫ వర్ణంబులు ర ౧ తుల్యంబులు— అని చిన్నయసూరి. (శాల. ప్రకీర్ణ. 1 సూ.) ఈ సూత్రము ప్రకారము ఆఋషియని యుండవలెను. ఉచ్చారణమునందు 'రల' తుల్యత్వము నీతఁ డంగీకరించెను. వ్రాతయందు కాదు. ఇచ్చట భారతకూలంకష వ్యాఖ్యలో మఱియొక వద్దతి సూచింపఁబడినది. “ఋషులు— కర్మధారయ సమాసము తెనుగుపదముతో వుంటే 'రు'కారము వ్రాయవలసినది. వొక్క పదమేవుంటే ఋకారము వుంచున్నది. ఆరుషికుమారుకట్టినచీరలు, ఎల్లరుణములు. ఇది కర్మధారయము గనుక రేఫోకారములు వున్నవి. పితరుల ఋణము— ఇది తత్పురుషము గనుక 'ఋ' కారము వున్నది” కూలంకషముచేసిన ఈవ్యవస్థకు ఆకరము తెలియదు. ఋవర్ణ మునకు 'రి'తో యతి పాటించఁబడుట ప్రసిద్ధము. ఇంతేకాక ఋవర్ణమునకు 'రు'తో యతి వేయుటయు కొందఱు ప్రాచీనకవులందు కన్బడుచున్నది.

“రురువర్ణ దేహంబు—ఋగ్వేదమునకు.” పండితారాధ్య చరిత్ర.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

సభాపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

- 1 క. శ్రీదయితోరస్థల విమ, లాదిత్యాత్మజ నిరంతరానందమతీ
కోదండపార్థ నిఖిలక, రాగేశస్తున్య రాజరాజనరేంద్రా

—: మయుం డొక్కనభను నిర్మించి ధర్మజుని కిచ్చుట :-

సం. 2-1-1

- 2 వ. ¹అక్కథకుండు శౌనకాదిమహామునులకుం ²జెప్పె నట్లు ధర్మతనయునొద్ద
వాసుదేవసహితుండయి యున్న యర్జునుని కతిప్రీతిం గృతాంజలి యయి
మయుం డిట్లనియె.

- 3 క. ఘనముగఁ బ్రాణము రక్షిం, చిరయువకాఁకిఁ బ్రియంబుసేయుదు నన నే
ర్తునెయ్యెనను నీకుఁబ్రియం, బనఘా ¹సేయంగ నిష్టమైనది నాకుఁ.

- 4 వ. ఏను దానిన విశ్వకర్మ ననేకవిధ¹శిల్పకలాకుశలుండ ²మీకిష్టంబయినదాని
నిర్మించెదం ³బనుపుం డనిన నర్జునుం డచ్యుతుమొగంబు చూచి ⁴యతని
⁵నెద్దియేనియు నొక్కయశ్శార్వం బయినదాని నిర్మింప నియోగింపుమని⁷నఁ
గృష్ణుండు పెద్దయుంబ్రొద్దు విచారించి మంగున కిట్లనియె.

- 2 1. అక్కథకుండు — కొన్ని ప్రతులు 2. జెప్పినట్లు — ఉ.ఓ.ఖ.ఘ.చ.ఝ.

- 3 1. సేయంగ — ఝ.ట

- 4 1. శిల్పి — ఇ.ఓ.ఔ.ఖ.గ.ఝ.ఞ. 2. నీకెద్ది యిష్టంబు దానిన — ఉ.క.డ.ణ.ల ;
నీకు నిష్టంబయిన దాని — కొన్ని ప్రతులు ; మీకెద్ది యిష్టంబు — ఉ.ద.ల 3. నియో
గింపుండనిన — కొన్ని ప్రతులు ; బనుపుమనిన — ఓ.గ.ఘ.ఝ.చి. 4. యతని —
కొన్ని ప్రతులు. 5. నెద్దియేనియు నొక్క — ఈ.ఉ.ఊ.ఏ.ఐ.ఓ.క.గ.ఞ.శ.ష. 6.
పనియోగింపుండనిన — పెక్కు ప్రతులు ; పంబనుపుండనిన — ఝ.ణ. 7. ననయ్య
కుండు — అ.ఆ.ఏ.ఒ

5 చ. కురుపతి¹కిన్ యుధిష్ఠిరు²కున్ సకలక్షితిపాలసేవ్య సు
స్థిరవిభవాభిరామున³ కత్తిప్రమదంబుగ రత్నరాజినుం
దర మగు⁴దాని నొక్కసభ ధాత్రి కపూర్వముగా⁵ నొనర్చి చె
చ్చెరఁ గొని రమ్ము నీదయి⁶ శిల్పకలాకుశలత్వ మేర్పడన్.

6 వ. అనిన వాసుదేవునకు మయుం డిట్లనియె.

7 ఉ. ఇమ్మున శేంద్రుఁ డింద్ర దను శేంద్రుల కంటె¹ మహా²విలాస సౌ
ఖ్యమ్ములఁ జెద్ద యిద్దరణిఁ³ గావున నీతని పేర్మికిం దగ⁴
⁴నెమ్మి నొనర్చెదన్⁵ సభ మణిప్రభ⁶ నొప్పగ⁷ దేవతావిమా
నమ్ములు నిట్టివే యని జరమ్ములు దానిన⁸ మెచ్చిచూడఁగన్.

8 వ. తొల్లి వృషసర్వుండను¹ దానవేంద్రుర కొక్కసభ నిర్మింప సమకట్టి వివిధరత్న
మయంబు లయి² యువకర³ణంబు⁴ తొడఁగూర్చి బిందుసరంబను కొల⁵ సంగ
హించినవాడ నయ్యువకరణంబుల దాని విచిత్రంబుగా రచించి⁶ తెచ్చి
ధర్మరాజున కిచ్చెద మఱియును⁷ భౌమాదిత్యుండను రాజుని చేత⁸ నిహితంబయి
సకల⁹ శత్రుఘాతిని యై¹⁰దాని భీమసేనున కొక్క¹¹గదను దారుణంబయి¹²
దివ్య¹³ఘోషంబు గలుగు దేవదత్తంబను శంఖం బర్జునున¹⁴కును నిచ్చెద నని

5' 1 యయ్యుధిష్ఠిరునకున్ — ఇ; కియ్యుధిష్ఠిరునకున్ — ఊ.ఎ 2. కుధీరునకుం
దగ సర్వతోక సుందర — మేము పరిశీలించిన ప్రతు లన్నిటియందును, మఱియు, స.
అయినను పునరుక్తి కలుగకుండుటకై పైపాఠమే గ్రహింపఁ బడినది. 3. చున్న
యొక్క — ల.వ 4 గజేసి — ఘ 5. శిల్పి — పెక్కు ప్రతులు

7 1. విలాసభోగసౌ — ఝ 2 విభూతి — ఉ.ఁ.ల.స. 3 గావుత — ఎ.ఁ.
4. నెమ్మది చేసెదన్ — మ 5. వినుము నేర్పున నొప్పగ — ఛ. 6. యొప్పగ—
ఎ; తొప్పగ — ఝ.పి 7. వచ్చి — ణ; మెచ్చుచుండగాన్ — ఇ.

8 1. దానవేంద్రుండు సకలవిభవోపేతుండైయుండ నొక్క సభ — ఛ 2 ఇంద్ర
వ్యంబు — ఇ.క.చ.డ.ఁ.వ 3 తొనగూర్చి — ఆ.ప.బౌ.ఘ.ఝ; సమకూర్చి—చ;
తొనగూర్చుకొని - ఆ 4 తెచ్చినభ — కొన్ని ప్రతులు 5 సార్వభౌముండను —
ఇ.ల; నిష్ఠితో యావనాశ్వేవ రాజ్ఞా హత్వార ఠేరిపూన్. అని మూలము. భం. 2-3-5
పి.పి.యన్. యువనాశ్వేవ—తా వ్యా 6. నిగృహీతంబయి—ఇ.ఉ.క.ఛ.ఁ; పూజి
తంబయి — ఖ. 7. బయినదాని — ఇ.ప.ఒ. 8 శత్రునిర్ఘాతిని — ఇ.ఉ.ఛ.
9. గదయును — పెక్కు ప్రతులు. 10. ఘోషంబగుచున్న — ఊ;
ఘోషంబు గలుగుచున్న — కొన్ని ప్రతులు. 11. కిచ్చెదనని — పెక్కు ప్రతులు.

¹²చెప్పి ¹³ధర్మరాజుచేత సత్కృతుండై మయుం ¹⁴డరిగె నంత¹⁵నిట
నారాయణుండును బాండవుల వీడ్కొని పితృదర్శనలాలసుండై ¹⁶ద్వారా
వతి పురంబున కరిగె నట మయుండును బూర్వోత్తరదిశాభిముఖుండై ¹⁷పోయి
కైలాసంబు నుత్తరంబున మైనాకశైలంబునందు హిరణ్యశృంగంబున.

9 సీ. ఎందేని సర్వ¹భూతేశుండు సృజించె సచరా²చరములైన జగములెల్ల
గంగఁబ్రత్యక్షుంబు ³గావించె నెందేనిఁ ⁴గృతవాసుఁడయ్యె భగీరథుండు
నలినసంభవనరనారాయణస్థాణు వాసవోప్రభృతిగీర్వాణముఖ్యు
తెందేనిఁ గ్రతువు లనేకయుగంబులఁ జేసిరి ⁷రత్నవిచిత్రవితతి

అ. ⁸చైత్యమును మహావిశాలహిరణ్మయ, యూపతతులు నోలి నొప్పు¹⁰చుండ
నట్టి బిందుసరము¹¹నం దున్న వివిధర, తోపకరణచయము లొనరఁ గొనియె.

10 క. దేవబ్రాహ్మణులకు నా, నావిధ ¹పూజనం దర్పణము సేసి ధరి
త్రీ²వనిత కపూర్వశ్రీ, గావించఁ ³దొడంగె మయుఁడు గడు⁴రమ్యముగన్.

12. చెప్పి — అ. ఓ. వ. యు. లలో లేదు. 13. కృష్ణుచేత — చ. 14. డరిగిన
నారాయణుండును — డ. 15 నిట — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 16. ద్వారా
వతి — పెక్కు ప్రతులు. 17. చని — ల. పి. శ. ప.

9 1. లోకేశుండు — ఓ. 2. చరంబైన జగమునెల్ల — పెక్కు ప్రతులు 3. గావించి
యెందేని — అ. ఈ. ఐ. బ. గ. ట. ణ. ల. శ. ప. స. 4. గృతకృత్యుడయ్యె — జ. ల. శ. ప. స.
5. ప్రముఖ — ఓ. ల. 6. యుగంబులు — అ. డి. ప. ఓ. యు. 7. రత్నవిచిత్రవితతి
చిత్రములు మహావిశేషహిరణ్మయ, యూపతతులు నోలి నొప్పుచున్న యట్టిబిందుసరము
నందున్న — అను పాఠము పెక్కు ప్రతులందున్నది. 8. చిత్రములు మహావిశేష —
అ. ల. ప్రతులలో తప్ప తక్కిన అన్ని ప్రతులందును. సువర్ణమాలినో యూవాశ్చ
త్యాశ్చాప్యతి భాస్కరాః అని భం. 2-3-15. యత్ర యూపా మణిమయాః
చైత్యాశ్చైవ హిరణ్మయాః పి. పి. యస్. 2-3-15. చిత్రాశ్చాప్యతి భాస్వరాన్ అని
భం. పాఠాంతరము. 9. తతుల — పెక్కు ప్రతులు. 10. చున్నయట్టి — పెక్కు
ప్రతులు. 11. నందొప్పుచున్న రతోప — ప.

10 1. పూజలను — స; పూజనసమర్పణము — ఓ. 2. విభున — అ. 3. గడంగె —
స; దొడంగి — స. 4. వేడుకతోన్ — చ.

- 11 క. విమలమణిమయము¹ లగు దూ² . ములం గుండుముల గోడిలగు వేడుక³ 'గు
ట్టముములఁ జుట్టిన ప్రాకారము⁴లగు⁵ 'గదమొప్పుచుండ రచియించె సభకా⁶.
- 12 వ. ¹మఱియును.
- 13 సీ. సురుచిరహరినీలకిరణ¹జలంబులఁ బద్మరాగారుణ పద్మములను
రాజితరాజీవ రాజహంసావళి నిర్మలసౌవర్ణ కూర్మములను
గమనీయవై దూర్య² కుముదంబులను సప్రమీసమా³క్తికనవశేనములను
మరకతశై⁴ వలోత్కరముల⁵ విలిసిల్లఁగొలనని సస్రణస్థలముచూచి
- అ. ⁴వలుఁగురాలకుడ్యములరుచుల్ గప్పిన, జలములున్న⁵ యెడల⁶వెలయఁజూచి
⁷యననుపస్థలంబులని జనులెటుఁగక, యుండునట్లుగా మయుండుసేసె.
- 14 వ. మఱియు సకలజన¹ మనోహరంబులైన నానావిభయంత్రంబులును ననవరత
కుసుమఫలభరితంబులైన తరువనంబులును² వికచకమల కుముదాభి రామంబు
లైన జలాశయంబులును³ వివిధ⁴ విచిత్ర⁵పతాకావలంబితతోరణవిటంక ప్రదే
శంబులును⁶ గలిగి చక్రకీర్మునహస్ర ప్రమాణ వృత్తాయతంబును సహస్రకర
ప్రభాప్రసర⁷విస్తార⁸విభూతియును వివిధరత్న విభవాభి⁹శోభితంబునుంగా
- 11 1 గుట్టములం జుట్టిన — భాసం 2. లంగర — అ డి ఐ ఓ. 3 గడు నొప్పు చుండ
ఐ జ.ట ఐ.తి.
- 12 1. ఈ వాక్యము పెక్కు ప్రతులలో లేదు
- 13 1. జలంబుల — పెక్కు ప్రతులు. 2. కుముదంబులను — ఛ. 3. విలిసిల్లు — పెక్కు
ప్రతులు 4 పులుగురాల — క.ఖ. భాసం. (గరుడు పచ్చరాళ్ళ — అను నర్థమున)
5. కడలు — వ. 6 గలయజూచి — ఈ ఐ ప, 'వెలయగాంచి — డి. 7. యను
పమస్థలంబులని — పెక్కు ప్రతులు
- 14 1. మోహనంబైన — డ 2. నవవికచ — ఓ.గ. 3. వివిధ — పెక్కు ప్రతు
లలో లేదు. 4. విచిత్రోపవనకువలయాభిరామంబులైన — అ.ప డా ; విచిత్రోపవన
కమలాభిరామవిటంక — ణ ; విచిత్రోపలవరకమలకువలయాభిరామంబులైన — డ.పి ;
విచిత్రకువలయాభిరామంబులైన — ఓ. 5. భాసితంబును — డ. 6. విస్తార — కొన్ని
ప్రతులలో లేదు. 7. విభూతియును — కొన్నింట లేదు 8. రామంబును — ఛ.చ.

న పూర్వసభాభవములు¹ నందుఁబడునాటుగునెలలు¹⁰ నిర్మించి దాని నెనిమిదివేల రాక్షసకింకరుల మహాకాయుల మహాజవ¹¹న త్త్య సంపన్నుల సంతరిక్షచరులు బనిచి మోపించికొని¹² వచ్చి ధర్మరాజున కిచ్చి గదయును శంఖంబును భీమార్జునుల కిచ్చి¹³ ధర్మరాజుచేత సత్కృతుడయి మయుల¹⁴ డరిగిన.

—: ధర్మరాజు సభాప్రవేశము కావించుట :—

సం. 2—4—1

- 15 ఉ. వీరుఁడు ధర్మజుండు పరివేషును విప్రుల కొప్పుఁ జాయసాహారము¹ ఖక్తిఁజెట్టి మఱి యందఁజుం²జెలు³ వేయుచేసి విస్తారయశుండు గేనువుల ధర్మవిధిన్ మణిముద్రాకాద్యలంకారదుకూల పుష్పఫలగంధయుతంబుగ⁴ సిచ్చి⁵ పీఠితోన్.
- 16 వ. అనుజసహతుడయి దైవజ్ఞదత్తశుభ¹ ముహూర్తంబున ధౌమ్యాది భూసురాశీర్వా²ద పుణ్యాహవాద³ంబు తెసంగ సభాప్రవేశంబు⁴ సేసి⁵ యంత.
- 17 ఉ. మంచెగ¹ ధూరిభూసుగ సమాము² సెల్లను భక్తితోడఁ బూజించి యభీష్టదానములు సేసి ధనార్థులఁ దన్పి³ దిక్కులన్ నించె యశంబు బంధులకు⁴ నెయ్యలకు⁵ హృదయప్రియంబుగా వించె విభూతి యేర్పడఁ బవిత్రుఁడు ధర్మసుతుండు⁶ నెమ్మితోన్.
9. నందు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 10. నిర్మించిన — అ.ఆ.ప.బ.ఓ.క.గ.చ. 11. సత్త్వల — అ.ఆ.ఊ.బ.గ.భ. 12. వచ్చినభ — అ.ఉ.బ.ఓ.క.ఖ.గ.చ.ల. 13. వారలచేత — ఇ.అ.బ.డ. 14. దరిగెనంత — ప.చ.
- 15 1. దృష్టి — ఇ; నర్తి — ప. 2. దగవేలువేట — స.ల. (వేలువేర) 3. వేయుచేసి — బ.క.ఉ.బ.; వేయుచేసి — అ; వేయుచేసి — ఖ.ఘ. 4. నిచ్చె — పెక్కు ప్రతులు. 5. పీఠితోన్ — ఓ.
- 16 1. లగ్నంబున — ఇ.క.ఖ.చ.ఝ.డ. 2. దంబులు పుణ్యాహవాదంబు తెసంగ ధర్మజుండు సభా — ల. 3. బులు నెలంగ — అ.ఇ.ఉ.ఓ. 4. సేసెనంత — పెక్కు ప్రతులు.
- 17 1. చేప భూసుర — ఆ 2. తెల్లను — అ 3. దిక్కులన్నించి — అ.ఇ.ల. 4. నెయ్యలకున్ — ఊ.క.ఖ.గ.బ. 5. పేమ్మితోన్ — ల.

18 వ. ¹తదవసరంబున.

19 మ. మదమాతంగ తురంగ కాంచనలసన్నాణిక్యగాణిక్యసం
పద లోలిం గొనివచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పం గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచల సేతుశీతనగమధ్యోర్విపతుల్ సంతతా
భ్యుదయుఁ ధర్మజుఁ దత్సఖాస్థిత ¹జగత్పూర్ణప్రతాపోదయుఁ.

20 వ. ¹మఱియును.

21 సీ. ¹సుబల మార్కండేయ శునక మౌంజాయన మాండవ్య శాండిల్య మందపాల
బక దాల్భ్యురై భ్యక శాలుకిజతుకర్ణ గౌతమ కాశిక కణ్వా కుత్స
సావర్ణిపర్ణాద సత్యగోపతి గోపవేష మైత్రేయ పవిత్రపాణి
ఘటజాను కాత్రేయ కతకలాప సుమిత్ర హరీత తిత్తిరి యాజ్ఞవల్క్యు

18 1. అంత, తదనంతరంబ, అయ్యవసరంబున — అని భిన్న ప్రతులలోఁ గలదు.

19 1. జగత్పూజ్య — చ ల.

20 1. మఱియును — పెక్కు ప్రతులలో లేదు; అట్టియెడ — ఖ; అంత — వీ.ష

21 1 పేర్ల విషయమున ప్రతులలో భేదములున్నవి. మూలమున (భం) ఈక్రిందివిధమున గలదు.

అసితో దేవలః సత్యః సర్పమాలీ మహాశిరాః
అర్యావసుః సుమిత్రశ్చ మైత్రేయః శునకో బలిః.
ఒకోదాల్భ్యః స్థూలశిరాః కృష్ణదైవపాయనః శుకః
సుమంతు రైమినిః వైలోవ్యాస శిష్యాస్తథావయం
తిత్తిర్యాజ్ఞవల్క్యుశ్చ ససుతో రోమహర్షణః
అప్పుహోమ్యశ్చ ధౌమ్యశ్చ ఆణిమాండవ్య కాశికా
దామోష్ఠీష సైవణిశ్చ పర్ణాదోఘటజానుకః
మౌంజాయనో వాయుభక్షః పారాశర్యశ్చ సారికా
బలవాకః వినీవాకః సుత్యపాలః కృతశ్రమః
జాతూకర్ణః శిఖావాంశ్చ సుబలః పారిజాతకః
పర్వతశ్చ మహాభాగో మార్కండేయస్తథామునిః
పవిత్రపాణి సావర్ణిర్భాలుకిరాలవస్తథా
జంఘాబంధుశ్చ రైభ్యశ్చ కోపవేగశ్శ్రీవాభ్రగుః
హరిబభ్రుశ్చ కౌండిన్యో ఒభృమాలీ సనాతనః
కషీవానౌ శిష్యత్రైవ నాచికేతోఽథ గౌతమః

ఆ. వాయుభక్ష భాగవ వ్యాసతై మిని, శుకసుమంతు పైల సువ్రతాదు
లయిన మునులు నేము నరిగితిమెంతయు, రమ్యమయిన ధర్మరాజుసభకు.

22 వ. అమృతోమునులనెల్ల నతిభక్తిం బూడించి ¹లబ్ధాశీర్వచనుండై ధర్మతనయుండు
వారలవలన ధర్మకథలు వినుచుఁ గమ్ములుం దానును సుఖం²బుండునంత
నొక్కనాడు.

—: నారదుఁడు పాండవుల యొద్దకు వచ్చుట :—

సం. 2-5-2

23 ఉ నీఁజమిత్రుఁడేల ధరణీగతుఁడయ్యెడు నొక్కొ యంచు వి
స్మేరమనస్కులై జనులు ¹మెచ్చి నిజద్యుతి చూచుచుండఁగా
నారదుఁ డేగుడెంచె గగ్గింబుననుండి సురేంద్రమందిర
స్ఫూరవిలాస²హాసి యగుపార్థుగృహంబునకుం ³బ్రియంబునన్.

24 క తనపిఱుఁద ధర్మసంబో,ధనవాంఛను వచ్చుదేవతాఖచరమహా
మునివగుఁ దపనమార్గంబుఁ గ్రమ్మఱిబంచె బ్రహ్మపుత్తుఁడు నెమ్మిన్.

25 న. ¹పర్వతపారిజాత రై వత ²సుముఖు లనుమహామునులతో నిట్లు వచ్చిన నారద
మహామునికిం బ్రత్యుద్గతుండయి ధర్మ³రాజు దమ్ములుం దానును ⁴నమస్క
రించి తోడ్కొనితెచ్చి యున్నతాననంబున నునిచి యడుగులు గడిగి యర్ఘ్య

పైంగోవరాహాః శునకః శాండిల్యశ్చ మహాతపాః
కర్కరో వేణు జంగళ్య కలాపః కరవతచ.
మునయోధర్మ సహితా ధృతాత్మానోజితేంద్రియాః
ఏతేచాన్యేచ బహవోవేదవేదాంగ పారగాః. 2-4-8-18.

22 1. లబ్ధాశీర్వచనుండై — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2. బున్నంత — అ.ఆ.ఓ.చ.పి.

23 1. మించి — ఎ. 2. భాసి — ఉ.ఓ.ఓ.గ.భాసం. 3. బ్రియంబుతోన్ — అ.ఇ.ప.
పు.జ.ర్పు.ల.

25 1. పారిజాతేన రాజేంద్ర రై వతేనచ ధీమతా । సుముఖేనచ సౌమ్యేన అని మూలము
భం. 2-5-9 2. సుమంతప్రముఖులైన — కొన్ని ప్రతులు. 3. తనయుండు —
కొన్ని ప్రతులు. 4. నెదురవోయి నమస్కరించి — అ.ఆ.ఇ.ఎ.ప.ఒ.క.ణ.పి.శ.ష

పాద్యాది విధులం బూజించిన ⁵వారల కళలంబడిగి నారదుడు రాజనీతి విషయంబుల సయ్యుధిష్ఠిరు ⁷నిట్లని యడిగె.

—: నారదుడు ధర్మరాజును రాజనీతివిషయములం గొన్నిటి నడుగుట :-

సం. 2-5-7

26 సీ. మీవంశమున నరదేవోత్తముల¹దైన సద్ధన్వహార్గంబు సలుపుడయ్య
ధర్మవిదుండవై ²ధర్మార్థకామంబు లొండొంటి బాధింపకుండ నుచిత
కాలవిభక్తముల్³గా లీలచేవితె దర్మపునఁద చిత్తంబు నిలిపి
⁴యిమ్ముల నపరరాత్రమ్ములం దెప్పుడుఁ జెందితె నిజబుద్ధిఁ జేయఁదగిన

ఆ. రాజకృత్యములఁ దిరంబుగా నిఖలని, యోగవృత్తులందు యోగ్యులయిన
వారిఁగరము గారపమ్మునఁ ⁵బంచితె, నీవువారిదై న నేర్పెఱింగి.

27 క. అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల, ననురక్తులఁ బృథ్వితామహాక్రమమున వ
చ్చిన విప్రుల మంత్రులఁగా, నొనరించితె కార్యసంప్రయోగము ¹పొంతున్.

28 క. ¹రాజునకు విజయమూలము, రాజిత²మంత్రంబు ³సుస్థిరంబుగ దానిన్
⁴రాజాన్వయ రక్షించితె ధ, రాజనలకుఁ గర్ణ గోచరము గాకుండఁ.

నెదురుపచ్చి నమస్కరించి — జ.ల. 6. వారి — కొన్ని ప్రతులు 6. గినయ
సంతరంబ — క ఖ.డ. 7. నట్టినియె — పెక్కు ప్రతులు.

26 1. రీతి — ఇ. 2. ధర్మకామంబులొండొంటిని — సం. 3. గాఁజేసి — టా.చ.జ.ణ.
వా.వీ శ ప ; గ్రాలంగ — ఓ.ల ; గాలిల — ప.వీ. 4. యిమ్ముల నపరరాత్రంబు
లందెప్పుడు — ణ 5. బనుపుదె — ఉ.జ.ల.వీ ; బనుపుదెనెమ్మివారి — స.

27 1. లందున్ — వ ; నొండెన్ — స

28 1. రాజులకు — కొన్ని ప్రతులు. 2. తంత్రంబు — ఇ సిం.నూ. 3. సుస్థిరంబున —
ఈ.జ.చ జ.వా , 'కార్యమెట్టిదియు గానియో మంత్రంబు, దలప నొరుల నెవులు సలికె
నేని, కాన నాల్గు నెవుల నూనంగ రక్షింప, వలయు నెఱుక గల్గువారు ధరణి: — ఈ
పద్యము సకలనీతిసమ్మతమున (690) సభాపర్వములోనిదని కలదు. కాని యిది యే
ప్రతియందును కానరాలేదు. ఈసంధర్మమున నుండఁ దగును. 4. రాజోత్తమ—ఈ ఐ.

29 క. ధీరుఁ¹డు ధర్మాధర్మవి, శారదుఁడు బహుశ్రుతుండు సమచిత్తుఁడు వా
ణీరమణి² శ్రీతవదనస, రోరుహుఁ డనఁ ³జనునె నీ పురోహితుఁ⁴డధిపా.

30 క. జన¹వర నీయజ్ఞములం, దనవరతనియుక్తుఁ డయిన ²యాజ్ఞికుఁడు ప్రయో
గనిపుణుఁడై యేమఱ కుం,డునె ³నిజకృత్యముల నెప్పుడును సమబుద్ధిన్.

31 క. నానా¹విధరణవిజయ మ, హానిపుఁబ లవార్యవీర్యు లనఁ²దగువారిఁ
సేనాధ్యక్షులఁ ³జేసితె, నీనమ్మిన⁴వారి మాననీయుల హితులఁ.

32 చ. ¹కడుఁ జనువాఁడు నై పురుషకారియు దతుఁడు నై నమంత్రి పెం
పడరఁగ రాజపుత్తుల మహాధనవంతులఁ జేసి వారితో
⁴నొడబడి పక్ష మేర్పడఁగ నుండఁడుగా ధన మెట్టివారికిం
గడుకొని చేయకుండునె జగన్నుత గర్వము దుర్విమోహముఁ.

33 క. ఊతినాథ శాస్త్రదృష్టి, ప్రతిభను దివ్యాంతరిక్షభౌమోత్పాత
ప్రతికారు లగుచు సన్మా, నితులయి వర్తింతురయ్య నీ దైవజ్ఞుల్.

34 క. అనిశము సేవింతురె ని, న్ననఘా యష్టాంగ మైనయాయుర్వేదం
బున దతులై న వై ద్యులు, ఘనముగ ననురక్తులై జగద్ధితబుద్ధిన్.

29 1. డుదారుడు ధర్మ విశారదుడు — ఈ.
తన యింటిచేటు పరులకు
వినిపింపగఁ దగదు కార్యవేళనె తక్కన్
వినగఁ బురోహితుఁ డర్హుఁడు
విని చక్కంజేయు దనదువిద్యాసుహిమఁ.

ఈపద్యము సభాపర్యమందలిదిగా సకలనీతి సమ్మతముతో (313) కలదు. కాని యిది
యే ప్రతియందును కానరాలేదు. ఈ సందర్భమున నుండఁ దగును. 2. యుత — ఊ.
3. దగునె — సిం పెక్కు ప్రతులు. 4. డనఘా — క.ఖ.ర్పు.డ.స.

30 1. నుత — సిం. పెక్కు ప్రతులు 2. యాజకుడు — వ 3. బహు — వ.

31 1. వితరణ — ఘ.ర్పు.ణ.శ.ప. 2. జనువారిన్ — వ. 3. జేయుచె — ఎ. 4. వారి
లోన నెయ్యల హితుల్ — ఓ.

32 1. కులీనాశ్వాను రక్తాశ్చ కృతాస్తే వీరమంత్రిణః. అని మూలము భం. 2-5-16.
2. నొడబడ — అ.ఊ.ఎ.ప.ఓ.ణ; నొడబడనిష్ట — ఐ.

- 35 క. సారమతిఁజేసి మానస, శారీర¹రుజావళులకు సతతంబుఁ బ్రతీ
కారములు సేయు చుండుదె, ²యారఁగ వృద్ధోపసేవ నొషధసేవఁ.
- 36 క. ¹ఉపధాశుద్ధులఁ బాప, వృషగతబుద్ధుల ²వివీతి³వర్తుల సములన్
⁴సపరీక్ష నియోగించితె, నిపుణుల నర్హార్జనాదినృపకార్యములఁ.
- 37 ఉ. ఉత్తమమధ్యమాధ¹మనియోగ్యత బుద్ధి నెటింగి వారి న
య్యుత్తమమధ్యమాధమనియోగములన్ నియమించితే నరేం
ద్రోత్తమ భృత్యకోటికి నమానముగాఁ దగు²జీవితంబు లా
యత్తము సేసి ³యితై దయ నయ్యయి కాలము దప్పకుండఁగఁ.
- 38 క. తమతమకనియెడుతటి జీ, తము గానక నవయు¹భటులదౌర్గత్య ²విషా
దము లేలినవాని కవశ్యము నె గొనరించు నతఁడు ³శక్తుం డై నన్.
- 39 క. ¹కులపుత్రులైన సద్భృత్యులకును సత్కార మర్హి²తోఁ జేయుదె వా
రలు నీప్రస్తవమునని, మ్ములఁ ²గృతము దలంచి ప్రాణములు విడుతురనిన్.

35 1. రుజావళికిని — ఓ. 2. యారయ — పెక్కు ప్రతులు.

36 1. ఉపగతశుద్ధులు బాప
వృషగతబుద్ధులు వివీతి వంతుల — ఆనం. 2. వివీతివంతులు — గణ. 3. వంతుల —
పెక్కు ప్రతులు. 4. సపరీక్ష — సిం.

37 1. ముల — స.ల ; మనియోగత (?) — అ.గ. 2. వైభవం — ఎ. 3. యిచ్చెదవె—ణ.

38 1. బంట్ల — థ. 2. విచారము — ఖ.ట. 3. శక్తుండై నన్ — వ.

39 1. కులభృత్యులైన — పెక్కు ప్రతులు. కాని మూలమున, 'కులపుత్రా'అని కలదు.
శం. 2-5-40. 2. గృతములు దలంచి — అ.ల ; గృత్యముదలంచి — సిం

- 40 క. ¹అనఘా నీ ప్రస్తవమున, నని నీల్గిన వీరభటుల²యనుపోష్యుల నె
ల్లను బ్రోతె భోజనాచ్చా, దనముల వారలకు³నెమ్మిదఱుగక యుండన్.
- 41 క. ¹ధనలుబ్బుల మ్రుచ్చులఁ గూ, ర్పని²వారలఁ బగఱ వలనివారల ధృతి చా
లనివారల దుర్జ్వలం, బనుపవు³గా ⁴రాచకార్యభారము ⁵దాల్చె.
- 42 క. చోరభయవర్జితముగా, ధారుణి²బాలింతె యధికధనలోభమునం
జోరుల రక్షింపరు³గా, వారలచే ధనముగొని భవద్భృత్యవరుల్.
- 43 క. ధరణీనాథ భవద్భుజ, పరిపాలిత¹ మైనవనుధఁ బరిపూర్ణము లై
కర మొప్పుచున్నె చెఱువులు, ధరణి కవగ్రహభయంబు ²దనుకక యుండన్.

- 40 1. ప్రాణమిచ్చియు రణమునఁ బ్రతికెనేని
సతని రక్షించుఁ దనకొఱకైన రాజు
శూర వృత్తిని మోక్షంబు సూరగొన్న
వారి వారల బ్రోవంగ వలయుఁ గాని
జనపతి ప్రాణము లిచ్చిన
జనువారలఁ బ్రోవకున్న సత్యము పాపం
బునఁ బొరయు వారి బ్రోచిన
తనవారిని బ్రోచు మీద దైవము కరుణన్.
- ఈ రెండు పద్యములును సకలనీతిసమ్మతమున సభాపర్వమునందలివిగా గలవు.
(428, 429) కాని యివి యే ప్రతియందును గానరాలేదు. ఈ సందర్భమునందుండఁ
దగును. 2. కగు పుత్రుల — వ ; యప్పత్తుల — ఓ; యనుగు జనుల — సిం.
3. నేమి — ఐ.ట.వ.
- 41 1. ధనవృద్ధుల (బుద్ధుల)[?]—సం. 2. ఈపద్యమంతటను 'వారిని' అను రూపము
'వారల' అనుదాని స్థానమున పెక్కు ప్రతులందు గలదు ; వారిని ప్రీతిలేని ; వారి
ప్రియము సాలని — చ. 3. గద — ఉప.ఘ.ణ.ల.శ. 4. రాజకార్యభారము —
ట.ణ.ల.పి ; రాజు కార్యభారము — ఆ. 5. దీర్పన్ — ల.శ.ష.స ; బూనన్ — ఓ
- 42 1. తంబుగ — ఓ.ఔ.ఘ.ణ.ల. 2. రక్షింతె — పెక్కు ప్రతులు. (పూర్వమం
దర్థానుస్వారలోపము). 3. గద — ఔ.ల.స.
- 43 1. మైన — సిం. పెక్కు ప్రతులు. 2. దాకకయుండన్ — ఓ.ల.స; దలగుచునుం
డన్ — ఊ. స; దగులకయుండన్ — ఎ గ స.సిం.

- 44 క. ¹హీను లగుకర్షకులకును, భూనుత ²ధాన్యంబు బీజములు వణిజులకున్
మానుగ శత్రై కవృద్ధి న,నూనముగా ³బుణము లితై యు త్తమబుద్ధిన్.
- 45 క. ¹పంగుల మూకాంధుల విక,లాంగుల²ను నశాంధవుల దయం బ్రోతె ³భయార్థం గడిదిశత్రునై నను, ⁴సంగరరంగమునఁ గాతె శరణం బనినఁ.
- 46 క. కృత మెఱిగి కర్త నుత్తమ, మతుల¹సఫల ²సంస్తుతించి మఱవక తగున
తృప్తి నేయుదె కృత మెఱిగెడు, పతియె జగ⁴జ్జనుల నెల్ల ⁵బరిపాలించున్.
- 47 సీ. ఆయంబునందు ¹నాలవభాగ మొండె ²మూడవభాగ మొండె ³సం దర్శమొండె
గాని మిక్కిలి నేయఁ గాదు ⁴వ్యయం బని యపధరించితె బుద్ధి నవనినాథ
⁵యాయుధాగారధనాధ్యక్షములయందు వరవాజివారణావళులయందు
⁶బండారములయందుఁ బరమవిశ్వాసుల భక్తుల ⁷దక్షులఁ బంచితయ్య
- అ. గురుల¹వృద్ధ ²శిల్పివరవణిగ్భాంధవ, జనుల నాశ్రితులను సాధు¹⁰జనులఁ
గరుణఁ బేదటికము వొరయ కుండఁగఁ బ్రోతె, సకలజనులు నిన్ను సంస్తుతింప.
- 48 క. పలయు నమాత్యులుఁ జుట్టంబులు ¹మూలబలంబు రాజపుత్తులు విద్వాం
సులు బలసి యుండ ²నిచ్చులుఁ, గొలుపుండుదె లోకమెల్ల ³గొనియాడంగఁ.
- 44 1. హీనులకుగర్షకులకు — ఓ స; హీనులకుంగర్షకులకు, భూనుత — సిం. 2. ధన
ధాన్య — బొ; ధాన్యములు — ల.పి. 3. ధన — స. కొన్ని ప్రతులు.
- 45 1. పంగులు మూకాంధులు విక,లాంగులు నగు శాంధవుల — గ.ఘ ఝ.డ.శ ప
2. దగు శాంధవులను దగ — ణ. 3. భయార్థం — ప 4 సంగరమున గాతె.
నీవు — ఘ.చ; సంగరమున నీవుగాతె — ప.
- 46 1. ను సభ సంస్తుతించి—ఇ.ఉ. 2. సంస్తుతింతె— ఉ.ధ జ ణ.ల. 3. గిన—ఉ.ల.
4. జ్ఞనము — ఎ.బ.ఓ.బొ.చ.డ.ణ ల 5. బ్రతిపాలించున్— ఇ ఉ.ఊ.ఎ.బ ఓ.ఝ
- 47 1. నాలగు — స; నాల్గవ — ఇ.ణ.ల; నాల్గు — వ. 2. మూడగు — ఆ.ఇ.
ఉ.ఝ; మూడవు—బొ. 3. దర్శమొండె — ఆనం 4 ప్రయంబని — పెక్కు
ప్రతులు. 5. యాయుధద్వార — గ.చ జ. 6. బండారముల — పెక్కు ప్రతులు;
బండరువుల — గ.స. 7. హీతులను బనిచితయ్య — ఝ. 8. బ్రభుల — ణ.
9. విప్ర—ల.ఖ.గ; విప్రకుల—ఉ; సచివ—ఊ; జనుల—చ. 10 హీతుల — ఓ.
- 48 1. పరిహాసికులు—చ. 2. నిత్యము—ఖ.డ. 3. గొలువగ నిన్నున్—సిం. పెక్కు ప్రతులు.

- 49 క. ¹పరికించుచు బాహ్యభృం, తర²జనములవలన సంతతము నిజరతా
వరుఁడ వయి పరమహీశుల, ³చరితము వీక్షింతె ⁴నిపుణచరనేత్రములన్.
- 50 క. వెలయఁగ విద్యజ్ఞసము, ఖ్యులతోడ నశేషధర్మకుశలుఁడ వయి యి
మ్ముల లోకవ్యవహార, మ్ములు దయఁ బరికింతె నిత్యమును సమబుద్ధిన్.
- 51 ఆ. వార్త¹యంద జగము వర్తిల్లు ²చున్నది, యదియు లేని³నాఁడ యఖిలజనులు
నందకారమగును లగుదురు గావున, వార్త నిర్వహింపవలయుఁ బతికి.
- 52 ఆ. దారసంగ్రహంబు ధరణీశ రతిపుత్త్ర¹, ఫలము ¹శీలవృత్తఫలము శ్రుతము
దత్తభుక్తఫలము ధనమువేదము లగ్ని, హోత్రఫలము ²లనియు నొగినెఱుంగు.
- 53 చ. బహుధనధాన్యసంగ్రహము బాణశరాసనయోధవీరసం
గ్రహము నిరంతరాంత¹రుడికంబు²లు ఘాసరసేంధనౌఘసం
గ్రహము ననేకయంత్రములుఁ గల్గి యసాధ్యములై ద్విషదృప్తయా
³వహు లగుచుండ నొప్పునె భవత్పరి⁴రక్ష్యము లై న దుర్గముల్.
- 54 చ. వదలక బుద్ధి ¹సంతరివర్గము నోర్చి జితేంద్రియుండ వై
మొదలన దేశకాలబలముల్ మఱి దైవబలంబుఁ గల్గి భూ
విదిత²బలుండ వై ³యహితవీరుల ⁴నోర్వఁగ నుత్సహింతె దు
ర్మద ⁵మలినాంధచిత్తులఁ బ్రమత్తుల నింద్రియనిర్జితాత్ములన్.
- 49 1. పరికింపఁగ - భాసం. 2. ములతోపలననారతమునిజ - సిం. 3. చరితలు - ఓ.ల ; చరితల్ - క.గ. 4. గూఢచర - ఉ.స ; నీపుచర - ఐ.
- 51 1. యందు - భాసం. పెక్కు ప్రతులు. 2. గావుననదియు - ఆ.ఝ. 3. నాడున - కొన్ని ప్రతులు.
- 52 1. వృత్తశీల - కొన్ని ప్రతులు. 2. లనుచు - ఎ.ల.
- 53 1. రశరంబులు - ఉ ; రవనంబులు - ఊ. 2. నుజాలగ నింధనంబు సంగ్రహము - సిం. 3. వహములనంగ - ఉ.ఐ.ల స.సిం పెక్కు ప్రతులు. 4. రక్షములై న - పెక్కు ప్రతులు ; రక్షమైన - ఝ.
- 54 1. నాత్మరిపువర్గము - అ.బ.శ.ప. 2. యశుండవై - అ.ఓ.ఘ. 3. యితర - క.ఖ. 4. నోర్వగ - సూ. 5. మదనాంధ - ల ; మలినాత్మవృత్తుల - చ ; మలినాత్మబుద్ధుల - ఝ.

55 తే. కడిది ¹రిపులవైబోవంగ గడగియున్న, నీకు ముందఱ జని రిపు²నృపుల
యందు

వగిలి సామాద్యుపాయంబు లొగిన³సంప్ర, యోగమునఁజేసి వర్తిల్లు⁴చున్నె
చెప్పుమ.

56 వ. మఱియు నా స్తిక్యం బనృతంబు ప్రమాదం బాలస్యం ¹బనర్థజ్ఞులతోడి చింత
నంబు ²క్రోధంబు దీర్ఘచింత దీర్ఘసూత్రత యెఱుకగలవారి నెఱుంగమి
యర్థంబులయం దనర్థకచింత నిశ్చితకార్యంబులు సేయమి మంత్రంబుల రక్షింపమి
శుభంబులఁ బ్రయోగింపమి విషయంబులం దగులుట యనం బరగిన పదు
నాలుగు రాజదోషంబులఁ బరిహరిం తె యని యడిగిన నారదునకు ధర్మరా
జిట్లనియె.

—: ఇట్టిసభ నెచ్చటనైనఁ జూచితరా యని ధర్మజుఁడు నారదునడుగుట :—

సం. 2—8—8

57 తే. నాయథాశక్తిఁజేసి యన్యాయపథము, బరిహరించి మహాత్ములచరితలందు
¹బుద్ధినిలిపి మీయుపదేశమున శుభంబు,లయినవాని ననుష్ఠిం²తుఁ బ్రియము
తోడ.

58 వ. అని కృతాంజలి యయి మునీంద్రా యీతిలోకంబులయందును ¹మీచూడ
నివి లే వెందే నిట్టి ²యపూర్వంబైన సభ చూచి యెఱుంగుదురే యని మయ
నిష్ఠితం బయిన సభ చూపినం జూచి విస్మితం డయి నారదుండు ధర్మరాజున
కిట్లనియె.

59 1. శత్రులవైబోవంగడగి — ఉ.డ పి; వీరులవైబోవంగడగి — ఘ. 2. నృపతులందు —
బౌ.క.ఖ.డ.ణ. 3. నీ ప్రయోగమున — ఊ.బౌ.క.ఖ.గ.ఘ.చ.ణ; సీతియోగమున —
ఁ.ల. ; విప్రయోగమున — అ.ఇ.ఉ.ట. 4 చుండునయ్య — ఇ.బౌ.ణ.

56 1. బనర్థకచింత — అని పెక్కు ప్రతులు. అనర్థశ్చచింతనమ్ అని మూలము. భం.
2-5-97. 2. వృథాక్రోధంబు — ఉ; చిరక్రోధంబు — ల.

57 1 మనసు నిలిపి — భాసం. 2. తుననుదినంబు — ఉ.గ.ల.స.

58 1. మీరు చూడనివి — ఇ.ఉ.బౌ.క.చ.జ.ఝ. 2. యపూర్వంబయిన — పెక్కు
ప్రతులలో లేదు. మూలమునందును లేదు. భం. 2-8-8.

- 59 క. భూనాథ యిది యపూర్వము, మానుషము విచిత్రతన్నమయ మిట్టిసభా
మానవలోకేశ్వరులం, దేనెన్నఁడు¹జూచి వినియు నెఱుంగ ధరిత్రిన్.
- 60 క. సురపతి యమ వరుణ ధనేశ్వర కమలాసనులదివ్య¹సభ తెల్ల నరే
శ్వర చూచితి నవి దీనికి, సరి²గా వత్సంతవిభవ³సౌందర్యములన్.
- 61 వ. అనిన విని యవి యెట్టివి వాని వినవలతు నాన¹తిం డని లోకపాలసభా²విభవ
శ్రవణ³ప్రభూత⁴కుతూహల⁵చేతస్కుండై యడిగిన ధర్మరాజునకు నారదుం
డిట్లనియె.

—: ఇంద్రసభా వర్ణనము :—

సం. 2-7-1

- 62 క. శతమఖుసభ శుభరత్నాం, చితకాంచన¹రచిత మతివిచిత్రము లోక
త్రితయాఖల లక్ష్మీసం, శ్రిత మలవియె దానిఁ బొగడ శేషున కయినఁ.
- 63 వ. అది¹యును నూటయోజనంబుల వెడల్పును²నూటయేఁబడి యోజనంబుల
నిడు³పును⁴నేను యోజనంబుల తనర్పునుం గలిగి వై హోయసంబయి కామ

59 1. జూడ - పెక్కు ప్రతులు.

60 1 సభలను సభలేశ్వర - ణ. 2. రా - ఏ.భాసం. 3 సౌందర్యమునన్-చ.సం.

61 1. తిమ్మని - అ.ఆ ఇ ఘ. 2. విభవ - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. ప్రభూత—
పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. కుతూహలవరుండై - ఇ.ఊ.ణ ; కుతూహలాయత్తచేత
స్కుండై - జ పీ శ.ష ; 5. పూరితచేతస్కుండై — ల ; చిత్తుండై—రు.

62 1. రమ్య - ఛ ల.

63 1. యును — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. నూటదెబ్బది — యని పెక్కు ప్రతులు.
కాని మూలమున శతమధ్యర్థ మాయతా || భం. 2-7-2 అని కలదు. 3. పు నయిదు
యోజనంబుల—[?]శ. 4. ప్రతులలో నేనూరు నెనుబది అని పాఠ భేదములు కలవు.

గమనంబయి ⁵వ్యవేతశీతాతపంబయి సకలకాలకుసుమఫల⁶భరిత⁷పాదపవన
సంకీర్ణ సరోవర విరాజితం బయి తపఃవృ⁸భావంబున నమరేంద్రుచేత నిర్మితం
బయి కరం బొప్పచుండు నట్టిసభయందు.

64 చ. అతులవిభూతితో మణి¹మయాభరణద్యుతు లొప్పగా శత
క్రతుండు శచీనమేతుఁ డయి కాంచనచారువిమానమాలికా
గతదివిజోత్తముల్ గొలువఁగాఁ గొలుపుండు ²వరాప్సరోంగనా
యతవిలసత్కటాక్ష³కుసుమార్చిత సుందర⁴వక్త్ర⁵చంద్రుఁడై .

65 వ. ¹మఱియును.

66 సీ. వదలక యేలినవాని ప్రస్తవమునఁ బోరిలో నీల్గిన వీరభటులుఁ
దమకులధర్మముల్ దప్పక¹సలిపిన గృహమేధులును జగన్మహితకీర్తిఁ
బరగినధన్యులుఁ బరహితవ్రతులై న పురుషులు ²రుగ్ధరామరణశోక
భయ³బుభుక్షాత్రి పిపాసావ్యవేతులై కొలుతురు సురోరాజు నొలసి యర్థ

ఆ. ధర్మకామములు నదక్షిణ⁴క్రతువులు, శ్రీవిలాసములు విశేష⁵యజ్ఞ
వాహమంత్రతతులు వచ్చి⁶సేవింతురు, మూర్తి⁷మంతులగుచు ముదముతోడ.

కాని మూలమున పంచయోజనముచ్చితా యని యున్నది భం. 5. వ్యవగత —
ఇ.ఉ.బ.ఐ, వ్యవేతశీతాతపవాతవర్షంబయి — ఉ.ల; వ్యవేతశీతాతపప్రపం
చంబయి — ఇ. 6. భరితంబయి — ఇ.ఉ.ఎ.ప.ఘ.జ; భరితంబయిన — అ.ఆ.బ.
ర్పు. 7. పాదపాకీర్ణ — ల; పాదపననాకీర్ణంబయి — అ.ఇ.ఉ.బౌ.క.గ.చ.ష; పాదపవనాపూర్ణ — ఝ; పాదపవన సరోవర — ఐ

64 1. మయాద్యుతులెంతయునొప్పగా — ఝ. 2. వరాంగనాప్సరా — ఇ; వరాప్స
రాంగనా — ఆ.ఉ.ప.బ.క.ఖ.గ.ఘ; వరోత్సవాంగనా — ఎ. 3. కుసుమాంచిత —
ఘ.వ; కుసుమాక్షత — ఇ. 4. చారువక్త్రుఁడై — అ.

65 1. ఈవచనము పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

66 1. నడిచిన — ఓ.బౌ.ణ.పి.శ.ష; నడచిన — ఇ.ఘ.పి; సలిపెడు — ఆ.బ.క.ఖ.డ.ల
2. రుజజరా — ఖ.ణ. 3. బుభుక్షాది — శ.ష.స. 4. క్రతువులశేషయజ్ఞదానశీల
ములును వరుసమంత్ర — అ.ప.బౌ.ణ. 5. హవ్య — ఎ.ల.స. 6. సేవించును —
ఐ.బ.బౌ.ల.పి.శ.ష.స. 7. వంతములై — పెక్కు ప్రతులు; మంతములై — పి.ష.

67 వ. మఱియు శుక్రబృహస్పతులు ¹నగ్నిష్ఠోములు ²నాశ్వినులును విశ్వదేవ
త³లును ధాతయు విధాతయు ⁴హరిశ్చంద్రుండను రాజుర్షియు సురేంద్ర
సఖ నుండుదురు.

-: యమసభా వర్ణనము :-

సం. 2-8-1

68 క. ధర్మసఖ లోకధర్మా, ధర్మవివేకాస్పదంబు తై జనము లన
దృర్మమణితతుల దానిన్, నిర్మించెను విశ్వకర్మ నిపుణత¹యొప్పన్.

69 వ. అది శతయోజనవిస్తా¹రాయామరమణీయంబును గామ²గామియును ³సూర్య
తేజోనిభశుభ తేజంబును ⁴సర్వసుఖ⁵సంపాదనంబు నయి చూడ నొప్పు
చుండు నట్టిసఖయం ⁶దగ స్తిమతంగాదిసిద్ధమునులును బిత్తదేవతలును గాల
కింకరులును మూర్తి⁷మంతు లైన కాలచక్రక్రతుదక్షిణ దిగ్దేవతలును ⁸సుగ్ర
తపంబులును గృతపీర్వ జనమేజయ జనక బ్రహ్మదత్త ⁹పృషదశ్వ శంతను చైన్య

67 1. నగ్నిష్ఠోములు—అని పెక్కు ప్రతులలో గలదు ; అగ్నిష్ఠోములు - క.ఛ.జ.ఝ.
2. నాశ్వినులు - పెక్కు ప్రతులు. 3. లు నిశ్వికర్మయు - అ.ఉ.ఓ.ఖ.చ.ల. ప్రతులలో
మునులపేర్లుకూడ పేర్కొనఁబడినవి కాని పేర్లవిషయమున సామ్యములేదు మూల
మున పెక్కు మంచి ఋషులపేర్లు గలవు. 2-7-8 భం. 4 నిశ్వికర్మయు విశ్వా
వసు చిత్రసేనులును విద్యాధర గంధర్వాది దేవయోనులును హరిశ్చంద్రుండను రాజ
ర్షియు వరాహకర్ణకాలనేమి హోమనేత్ర గరుడ కంఠ మాణి భద్ర విభీషణ పింగళ
కాదులైన యతులును (యక్షిణులును?) నలకూబరుండును సూర్యశియు తిలోత్తమా
ఘృతాచీమేనఃరంభా ప్రభృతులయిన యప్సరసలును సేవింతురెప్పుడు సేమును ననేక
ఋషి గణంబులతో నరిగి చూచుచుండుదుము - ఓ.

68 1. వెలయన్ - అ ఆ ఖ ఊ.ఓ.ఔ.ఘ.ఘ.స; మెరయన్ - క.గ.డ.ల.స.

69 1. రాయత - క ఖ; 2. గమనంబును - అ.ఉ.క.ఖ. 3. సూర్యనిభతేజం
బును - ఇ.ల.వీ.శ.ష.స 4. వ్యవేతమత్తిపాసా జరాళోకభయంబును శీతోష్ణ
దైన్యకార్యణ్య రహితంబును బహురసవదృత్య భోజ్యపరిపూతంబును . . అను నధిక
పాఠము ఓ.చ. ప్రతులలో గలదు. 5. సంపత్ప్రదంబునై - ఓ.ఇ.వీ.శ.ష.స.
6. దగ స్త్య - పెక్కు ప్రతులు. 7. వంతంబులైన - పెక్కు ప్రతులు. 8. సుగ్ర
తపంబులును - పెక్కు ప్రతులలోలేదు. మూలమునను లేదు. 9 బృహదశ్వ -
అని కొన్ని ప్రతులు - పృషదశ్వ - రుషదశ్వ - భం. 2-8-13. పి.పి.ఎస్ 2-8-14.

భూరిద్యుమ్నేంద్రద్యుమ్న 10 మన్మథ మధుకంలో పరిచరులును 11 మీజన కుం డయిన పాండు 12 మహారాజును నాదిగాఁ గల యనేక 13 రాజు 14 ఋషు 15 లు నుందురు వీరిచేత ననవరతం 16 బు సేవితుండయి 17 యమరాజు సమస్తజీవుల శుభాశుభకర్మంబు లారయుచుండు.

—: వరుణసభా వర్ణనము :—

సం. 2-9-1

70 క. 1 వరుణసభ సర్వలోకో, త్తర ముజ్జ్వలమణిమయము నితవృథ 2 మతిసుం దర ముండుండు వరుణుఁడును, వరుణానీసహితుఁడై 3 ధ్రువంబగు మహిమన్.

71 వ. అది 1 యమరాజు సభయంతియ విస్తారాయామ 2 రామణీయకంబులును గామ గామిత్యంబునుంగలిగి విలసిల్లు జలస్తంభంబుసేసి జలంబులలో నుండి విశ్వకర్మ దాని 3 రమణీయంబుగా 4 రచియించె.

72 సీ. అందు సుఖాసీనుఁడైన యష్టరుణేంద్రు 1 నంబుధుల్ నాల్గును 2 నధికభక్తిఁ గాళింది నర్మద గంగ గోదావరి 3 విదిశ విపాళ కావేరి 4 కృష్ణ వేణి సరస్వతి 5 పెన్నయైరావతి యనఁగఁ బ్రసిద్ధంబు లయిననదులు సరసి తటాక నిర్మర దీర్ఘి కాదులు దిక్కులు 6 నఖిలధాత్రిధరములు

10. మన్మథ అనునది క.ఘ. ప్రతులందును మూలమునను లేదు. 11. భవజనకుం డయిన — పెక్కుప్రతులు. 12. మహా — పెక్కు ప్రతులలోలేదు 13. రాజుర్వి దేవర్వులచేత — ఎ. 14. ర్విగణంబులచేత — ఔ. 15. లచేత — పెక్కు ప్రతులు. 16. బును — ఎ. ఐ. ఔ. ఖ. చ. ఝ. ఞ. త. 17. యమధర్మరాజు — ఇ. ఘ. ఛ. ఝ. ల.

70 1. వరుణుని సభయును ... మణిసుముబుధాత్తత నతిసుం — ఇ; వరుణపురి - తి 2. నతిసుం—అ ఉ. ఘ. వ 3. ధ్రువంబుగ — ఆ ల; ధ్రువంబుగ నెమ్మిన్—కవి తి.

71 1. సురరాజు — స. కాని మూలమున ప్రమాణేన యథాయామ్యా అనికలదు భం. 2-9-1. 2. రమణీయంబును — పెక్కుప్రతులు 3. రమ్యంబుగా — కొన్ని ప్రతులు. 4 నిర్మించె — పెక్కుప్రతులు.

72 1. నంబుధులేడు — ఉ. చ. ల కాని, సముద్రాశ్చత్వరో — అని మూలము భం. 2-9-18 2. నతుల — వ. 3. పెక్కుప్రతులలో విదిత యని యున్నది. కాని మూలమున విదిశాయని కలదు. భం; 3-9-18. 4. కృష్ణవేణా—భం; కృష్ణవేణి - పి. పి. ఎస్. భాసం. 5. పెన్న — మూలము కాళిందీ విదిశావేణా 2-9-19 అని కలదు. వేణ్ణకు తదృవము పెన్న అని భాసం. ఉ. 6. నధిక — పెక్కు ప్రతులు. కాని తథా

అ. 7వసుమతియును ¹దేహవంతంబులై వచ్చి, మకర కూర్మ శింశుమార సింహ శరభ సామజాది జలచర స్థలచర, తతులతోడ సంతతంబుఁ గొలుచు.

73 వ. మఱియు ¹వాసుక్త్యైరావతాది నాగరాజులును ²బ్రహ్మాద విరోచన బలి నరక నముచి వీప్రచిత్తి ³కాలకంఠ కైటభ ఘటోదర దశగ్రీవ విశ్వరూప విరూపాక్షాదు లయిన దైత్యదానవవరులును వరుణు⁴సేవించు చుండుదురు.

—: ఓబేరసభా వర్ణనము :—

సం. 2-10-1

74 క. ధనదునభ యింద్రసభతో, నెన యగుచు మహావిభూతి నెంతయు నొప్పుం దన¹దివ్యశక్తి నాతం, దొనరఁగ నిర్మించె దాని నుత్తమమణులన్.

75 వ. అదియును నూఱుయోజనంబుల¹నిడుపును డెబ్బదియోజనంబుల వెడల్పునుం గలిగి ²సితప్రభం బయి ³గగనచరం బయి కనకమయతరులతాలంకృతం బయి తటిల్లతా⁴విచిత్ర⁵శరదంబుదింబు ననుకరించు చుండు.

76 క. అందుఁ గుజేరుండు పరమానందంబున నుండు ధర్మనందన విలస న్నందార పారిజాతక, ¹నందన మందానిలాభినందితుఁ డగుచున్.

సర్వేమహీధరాః అని మూలము భం 2-9-22. 7. మహియు నమలమూర్తి మంతంబులై — వీ శ.ప స 8. మూర్తివంతంబులై — కొన్నిప్రతులు.

73 1. ఇంతకంటె నధికముగా నాగరాజులపేర్లు మూలమునఁగలవు. 2. ఇందు పేర్కొనఁ బడిన పేర్లన్నియు మూలమునఁ గలవు భం. 2-9-8. నముచి — పేరుమాత్రము మూలమున లేదు 3. కాలఖంజ అని మూలము భం. 2-9-12. కాలఖంగళ్య రూపాంతరము 4. సేవింపుచుండుదురు. అ.ఆ.ఈ.ఐ. డౌ.క.

74 1. విద్య — ఘ.

75 1. ఈకొలతలు భిన్నప్రతులలో భిన్నభిన్నముగ నున్నవి. కాని గృహీతపాఠము మూలముననుసరించినది భం. 2-10-1. 2. వైహాయసంబైసిత — ఉ.ఐ.ల. 3. గగన చరంబయి — పెక్కుప్రతులలోలేదు. 4. విచిత్రంబగు శరదప్రభంబు — అ.ఇ.ఈ. ణ.ల.వీ శ.ప 5. శారదాప్రభంబు — కొన్నిప్రతులు. 6. పుచుండు — అ.ఇ.ఈ.

76 1 చందనమందానిలాభినందితు డగుచున్ — ఛ.

77 వ. అతని ననవరతంబును నర¹కిన్నరనాములై న గంధర్వులును వరాహకర్ణ గజకర్ణ
మాణిఖద్ర హేమనేత్ర విభీషణ పింగళక ప్రవాళకాదు లయిన యతులును
నలకూబరుండును నూర్వశీ²తిలోత్తమా ఘృతాచీ మేనకా³విభావరీ రంభా
ప్రభృతులయిన యష్వరసలును సేవింతు రే నెప్పుడు ననేకదేవర్షిగణంబులతో
నరిగి⁴చూచు చుండుదు.

78 ఉ. వానికి నెయ్యుండై యమరవంద్యపదాంబుజుఁ డంబికాబృహ
త్ప్రసవయోధరాగ్రపంపీడితవతుఁడు భూషణీకృతా
హీనుఁ¹డశేషలోకగురుఁ డీశ్వరుఁ డెప్పుడు నందయుండు నా
నా²నిశితాయుధాయుతసనాథమహాద్భుత భూతకోటితోన్.

:- బ్రహ్మసభా పర్వసము :-

సం. 2-11-1

79 వ. ¹వసు దొల్లి మనుష్యలోకంబునం²గొండొక కాలంబున్న నాకడకు సూర్యుండు
వచ్చి పితామహునభ వర్ణించినఁ దద్దర్శన³కుతూహలుండ నయి యాదిత్యు
తోడ⁴న యరిగి యక్కమ⁵లగర్భసభం జూచితి.

80 చ. దళితవిరోధి యిట్టి దని దాని¹తెఱం గెఱుంగంగ బ్రహ్మకుం
గొలదిఁయె తా నవాజ్ఞుననగోచర మద్భుతరూప²మీ వియ
త్తల మను³కంబ⁴మొక్కటియ తాల్పంగ సుస్థిరమై నిజప్రభా
వలి⁵వెలుగించు చుండు శశివారిజమిత్రుల⁶మండలంబులన్.

77 1. కిన్నరాదులై న గంధర్వులును — అని కొన్ని ప్రతులు కాని కిన్నరానామ గంధర్వా
నరా నామ తథాపరే — అని మూలము భం. 2-10-14. 2 తిలోత్తమా — మూల
మునను లేదు 3 విభావరీ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. మూలమునను లేదు.
4. చూతుము — కొన్నిప్రతులు

78 1. దుసర్వ—ఘ. 2. నిశితాయుధోత్కరసనాథ—ఇ; నిశితోజ్జ్వలాయుధ—ఉ.క.ఖ.

79 1. వినుమేను — ల. 2. గొండొక కాలంబు — భాసం. 3 కుతూహలపరుండనయి —
ర్ము.ల; కుతూహలాయ త్తచిత్తుండనయి — ఏ.న. 4. నరిగి — పెక్కు ప్రతులు. 5.
లభవు — ఉ.లానను — చ.

80 1. విధంబెరుగంగ — పెక్కుప్రతులు 2. మావియ — ఝ.ణ. 3 కంభ —
అ.అ.ఉ.ఓ.ఘ.చ 4. మొక్కడయ — ణ. 5. వెలిగింపు — ఇ.ఖ.వా. 6.
మండలంబునన్ — వా. కొన్నిప్రతులు; కాంతి చాడునన్ — ఆ.ఇ.

81 వ. అం దనేక¹విధజీవరాసుల ²సృజియించుచు నధికతపస్సుల తపఃఫలంబులు విధించుచు విశ్వకర్తలైన మన్వతి మరీచి భృగు భరద్వాజ దక్ష వసిష్ఠ వాలఖిల్య పులస్త్య పులహాకృతు కశ్యప గౌతమీగిరః ప్రచేతసులును జంద్రాదిత్యగ్రహనక్షత్ర గణంబులును ⁴దేవగణంబులును వసురుద్ర సిద్ధసాధ్యులును ⁵బ్రజావంతులైన పంచాశత్సహస్రమునులును నూర్వ⁶రేతసు లయిన యష్టాశీతినహస్ర ⁷మునులును ⁸నాశ్వినులును విశ్వదేవతలును విశ్వకర్మయుం బితృదేవతలును ⁹దన్నుం ¹⁰బరివేష్టించి యుండ ధర్మార్థ కామమోక్షంబులును శబ్దస్పర్శరూప రసగంధంబులును ¹¹దపశ్యమ దమంబులును ధృతి¹²సృతిమేధాబుద్ధి ఊమాకీర్తులును¹³సంకల్పవికల్ప ప్రణవంబులును ఊణ లవ¹⁴త్రుటి కాష్ఠాముహూర్తాహో¹⁵రాత్ర పక్షమాస ఋతు సంవత్సర యుగాత్మకంబైన కాలచక్రంబును ఋగ్యజుస్సామాధర్వణవేదవేదాంగంబులును బురాణేతిహాసంబులును బహువ్రకార ¹⁶భాషలును సమస్తవిద్యలును మూర్తిమంతంబులై కొలువ సరస్వతీసమేతుండై పరమానందంబునం బరమేష్ఠి పద్మా¹⁷సనంబున నుండు నని లోకపాలురసభలను బ్రహ్మసభను వర్ణించిన నారదునకు ధర్మరాజిట్టనియె.

- 81 1. విధ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2. సృజింపుచు — ఇ ; సృజియింపుచు — డ. 3. మాంగిరస — పెక్కు ప్రతులు. 4. దేవగణంబులును — పెక్కు ప్రతులలోలేదు. మూలమునందును లేదు. 5. ప్రభావంతులైన — ఆ.ఉ.ఎ.ఏ.బౌ.క.జ.ఝ ప్రజావతాంచ పంచాశద్దృషిణామపి — భం. 2-11-34. 6. రేతస్కులయిన — పెక్కు ప్రతులు. 7. ఋషులును — ల. 8. నశ్వినులును — పెక్కు ప్రతులు 9. దన్నుం బరివేష్టించి యుండ — ఉ.ఎ.ల. ప్రతులలో లేదు. 10. గొలిచియుండ — ఒ.డ.పి. శ.ష. 11. దపదమశమసత్యంబులు — ల. 12. శృతి — ల.పి.శ.మ. మూలము నందును శ్రుతి — యనియే కలదు. మేధాధృతిః శ్రుతిత్యైవ ప్రజ్ఞాబుద్ధిర్యశః ఊమా భం 2-11-25 13. సంకల్పః ప్రాణవచ — అని మూలము భం. 2-11-17. 14. త్రుటికాష్ఠా — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. మూలమునందును లేదు. ఊణాలవా ముహూర్తాశ్చ రాత్రిస్త్యధైవచ భం. 2-11-29 15. ప్రతిలో ఈ విషయము లన్నియు ముందు వెనుకలుగను, కొన్ని యెక్కువగను నున్నవి 15. రాత్రంబులును — ఊ.ఎ.ఐ.ల. 16. భాష్యాణి తర్కయుక్తాని దేహవస్తి — అని మూలము భం. 2-11-28. 17. సనాసీనుండై యుండునని — ఇ.ఎ.ఐ.ఓ.క.ఖ.గ.డ.ల.

-: హరిశ్చంద్ర మాహాత్మ్యము :-

సం. 2-11-48

82 మధ్యాక్కర. ¹పరమధర్మాత్మకుఁ డయిన పాండుభూపతిఁ²దొట్టి నకల
³ధరణీశులెల్ల యమునభ నుండంగఁ దా నేమిపుణ్య
చరితఁ బ్రవర్తిల్లె నయ్య దేవేంద్రసభ హరిశ్చంద్రుఁ
⁴దురుతర ⁵మహిమతో దేవపూజ్యుడై యుండంగఁ ⁶గనియె.

83 ప. ¹అని యడిగిన ధర్మరాజునకు హరిశ్చంద్రు ²మహిమాతిశయంబు నారదుం
డిట్లని చెప్పె.

84 ఉ. ¹దీపితసత్యసంధుఁడు ధృతిస్త్పృతిధర్మపరాయణుం డయో
ధ్యాపురనాయకుండు జలజా వ్రకులై క విభూషణుండు వి
ద్యాపరమార్థవేది ²శరదబ్రసముజ్జ్వలకీర్తిచంద్రికా
³స్నాపిత సర్వలోకుండు త్రిశంకునరేంద్ర సుపుత్నుఁ డున్న తిన్.

85 సీ. జయశీలుఁ డయి హరిశ్చంద్రుండు దొల్లి సప్త¹ద్వీపములఁ దనబాహుశక్తిఁ
జేసి జయించి నిశ్శేపితశత్రుడై ధారుణిలోఁ గల ధరణీపతుల
నిజ²శాసనంబున నిలిపి నిత్యంబై న మహిమతోనకలసామ్రాజ్య మొప్ప
రాజసూయంబు ³తిరంబుగా నొనరించి తనరి యథోచితదక్షిణలకు

అ. నేను ⁴మడుగు లర్థ మిచ్చి యాజకులఁ బూజించి భక్తితో విశిష్టవిప్ర
జనుల ⁵కభిమతార్థ సంప్రదానంబులఁ, దృప్తిసేసె వంశదీపకుండు.

82 1. పరమధార్మికుడైన పాండుభూపతిఁ దొట్టి నకల — ఎ. ఏ. ఓ. బె. గ. (ఛందస్సు?)
2. దొంటి — ఝ. ల. (?). 3. ధరణీశులెల్లనయ్యము సభనుండ దానేమిపుణ్య —
అ. ఈ. ఎ. ఏ. క. ఖ. [ఛందస్సు?] 4. దురుతరమహిమతో దేవపూజ్యుడై యుండగనియె—
ఈ. ఊ. ఎ. ఓ. (ఛందస్సు?) 5. సుఖలీలదేవ—ఇ. ఛ. జ. ణ. 6. బడసె — బ. క. ఖ. వీ. శ. మ.

83 1. అనవుడు — అని మాత్రమే కొన్ని వ్రాత ప్రతులలో నున్నట్లు — స. 2. మాహా
త్మ్యంబు సవిస్తరంబుగా చెప్పందలంచి నారదుం డిట్లనియె — ఏ. ఓ. ఛ. ణ

84 1. ఉ. ఓ. ఖ. వీ — ప్రతులలో తప్ప తక్కిన ప్రతులలో నీ పద్యము లేదు. 2. శరదభ్ర—
ఉ. స. ల. 3. స్నాపిత — ఉ. ఓ. ఖ.

85 1. ద్వీపములు — పెక్కు ప్రతులు 2. శాసనమునంద నిలిపి—ఈ ఉ. ఐ. గ. 3. విరాజి
తంబుగ జేసి — పెక్కు ప్రతులు. 4. మణుగు — పెక్కు ప్రతులు. 5. నభిమతార్థ —
ఈ. బ. వీ. శ. మ. 6. సత్ప్రదానంబుల — క.

86 క. ఉరుతరధనసంశర్విత, ధరణీసురు ాతని నతిముదంబున ¹దీవిం
చిరి రాజులందు ²లోకో, త్తర తేజో³ధర్మయుక్తిఁ దనరు⁴మ యనుచున్.

87 వ. వాఁడును బ్రాహ్మణవచనంబు¹నంజేసి యెల్లరాజుల²కు నధికుం డయి రాజ
సూయమహా³యజ్ఞకరణంబునంజేసి ⁴దేవేంద్రుసాలోక్యంబు వడసె నట్టి
హరిశ్చంద్రమహిమాతిశయంబు రాజసూయ నిమిత్తంబున నయినదిగా
నెఱింగి రాజలోకంబుతో వై వస్వత⁵సభ నుండు భవజ్జనకుండు పాండురాజు
⁶నాతో నిట్లనియె.

∴ నారదుఁడు పాండురాజు వచనంబులు ధర్మజుని తెఱింగించుట :-

సం. 2-11-65

88 క. జనపతులు రాజసూయం, బొనరించినవారు శక్రునొద్దను సురపూ
జన ¹లోందుచుండుదురు కో,రినకోర్కులు ²వడయుచును హరిశ్చంద్రుక్రియన్.

89 చ. ¹గొనకొని మర్త్యలోకమునకుం జని²సన్మునినాథ ³యిందు నా
యునికిని రాజసూయ⁴మఖ ⁵మున్నతిఁ జేసిన ధన్యు ⁶లింగ్రుహం
దునికియు నాతనూ⁷జున కనూనయశోనిధి యైన ధర్మనం
దనున⁸కుఁ జెప్పి వాని సుచిత్స్థితిఁ ⁹బన్పుండు దానిఁ జేయఁగన్

66 1 దీవింతురు — వీ.శ.ప. 2. నేకోత్తిర — ఎ.ణ 3. ధర్మవృద్ధి — ఎ.ల 4. మటం
చున్ — కొన్ని ప్రతులు

87 1. ననెల్లరాజులకు — పెక్కు ప్రతులు. 2. కంటె — క ఖ.గ డ. 3. యజ్ఞంబు
కారణంబున — పెక్కు ప్రతులు ; యజ్ఞంబు జేసిన కారణంబున — క.ఖ డ. 4. దేవేంద్ర
సమానంబున నుండ బడసె — ఖ.డ ; దేవేంద్రు సాయుజ్యంబు - ట. 5. సభనుండి—
పెక్కు. ప్రతులు. 6 నాక్తినియె — కొన్ని ప్రతులు.

88 1. లందు చుండుదురు — ఘ.ఝ.డ.వీ. 2. వడయుదురు — ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.గ ఈ పద్యము
తరువాత కావున అను వచనము — అ ఆ గ.ఘ ఝ. ప్రతులలోఁ గలదు.

89 1. గొనకొని — డ.భాసం.వీ ; కొనకొని — వా. పెక్కు ప్రతులు. 2. యిట్లు —
పెక్కు ప్రతులు 3 మఖ — అ ఆ.ఎ.వ.క. 4. ముద్దతి — వ. 5. లట్టులం —
ఝ. 6. భవుడనూన యశోధన్మదైన — వీ.శ.ప.స 7. కెరుంగజెప్పుముచిత ...
బన్పుము — బ.వీ.శ.ప. 8. బంపుము — ఊ.ఎ.ప.కౌ.క ఖ.ఝ.వీ.

90 చ. అనుపమ శక్తిమంతులు మదాత్మజు లేపురు దేవతావరం

బున ¹నుదయించి యున్న కృతపుణ్యులు వారలలోన నగ్రజుం

²డనఘుండు రాజసూయము మహామతిఁ జేయఁగ నోపు శత్రుసూ

దనుఁ డయి ³సార్వభౌముఁ డయి తమ్ముల జాహుబలంబు పెంపునన్.

91 వ. ¹అట్లేని నాకు నస్తృత్పితృపితామహానివహంబుతోడ నాకాధిపలోక²సుఖా
వాప్తియగు ననిన నప్పాండురాజు³వచనంబు నీ కెఱింగించువేడుక నిట
వచ్చితి.

92 క. న్యాయమున రాజసూయము, సేయుము నీపితృ¹గణంబుఁ జెచ్చెర నధిక
శ్రీయుత సురగణపూజ్యులఁ, జేయుము ²శక్రకుసభనుండఁ జేయుము³వారిన్.

93 వ. దిగ్విజయోపార్జితంబు అయిన ¹ధనంబుల బ్రాహ్మణ²సంతర్పణంబును ధర్మ
మార్గంబునంజాతుర్వ³ద్వ్యాశ్రమ రక్షణంబునుంజేసి సామ్రాజ్యం⁴బు పూజ్యంబై
యొప్పం బ్రకాశింపుము ⁵మఱి ⁶రాజసూయంబు బహువిఘ్నంబు బ్రహ్మ
రాక్షసులు ⁷దాని రంధ్రంబు ⁸రోయుచుండుదు రదియును ¹⁰నిర్విఘ్నంబున
సమాప్తం బయ్యె నేని నిఖిలప్రజా¹¹ప్రళయకారణం బయిన రణం బగునని

90 1. జనియించి — ఒ.శ.ష. 2. దొనరగ ... మఘమున్నతిఁ — అ.ఐ.ఘ.ఛ.ట.
3. వీరులైన తన — ఛ.జ.

91 1. అట్లయిన—పెక్కు ప్రతులు 2 సుఖంబు గలుగు — క.ఖ.డ, సుఖప్రాప్తియగు —
ఊ.ఝ. 3. వచనంబులు — పెక్కు ప్రతులు.

92 1. వరులను — వీ.శ.ష 2. సమ్మోదమలరజేయుము వారిన్ — ణ. 3. నెమ్మిన్—
ఝ; కరుణన్ — జ.

93 1. యపరిమితధనంబుల — ఉ.ల.వీ. 2. తర్పణంబును — పెక్కు ప్రతులు. 3. ర్ణర
క్షణంబు — పెక్కు ప్రతులు. 4. బునబ్రకాశింపుము — పెక్కు ప్రతులు; బు బ్రకా
శింపజేయుము — క.ఖ.డ 5. మరియు — అ.ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.ఏ.వ.గ.ల. 6. రాజసూ
యంబునకు బహు విఘ్నంబులు — ఊ.ల. 7. దాని రంధ్రంబు నిరంతరంబు బ్రహ్మ
రాక్షసులు — ఎ.ఛ.జ.ణ.ల. 8. రంధ్రంబు—పెక్కు ప్రతులు. 9. రోయుదురది
నిర్విఘ్నంబు — పెక్కు ప్రతులు. 10. నిర్విఘ్నంబుగా — ఆ.ల.వీ. 11. తుయం
తైన రణం — ఓ; తుయకారణం—గ.ఛ.జ; యుద్ధం చ పృథ్వీగమనమ్ పృథివీ తుయ

చెప్పి నారదుం డరిగి¹²గఁ దమ్ములం జూచి ధర్మతనయుండు ధౌమ్య దైవిపా
యక సుహృద్బాంధవమంత్ర¹³ సమక్షంబున నిట్లనియె.

—: ధర్మరాజు నారదవచనప్రబోధితుండై రాజసూయ
యజ్ఞంబు సేయుటకు నాలోచించుట :-

సం. 2-12-1

- 94 క. పితృసంకల్పము సేయఁగ, సుతుల కవ¹శ్యమును వలయు సుతజన్మఫలం
బతిముదమునఁ బితృవరులకు, హిత మొన²రించుటయ కాదె యెంతయు భక్తి³.
- 95 క. పరలోకనిలయు లగుమీ, గురులకు¹ దీనిన హితం లగు² లోకభయం
కరసంగరమును గాలాంతరమున నగు నని విరించితనయుండు² సెప్పెన్.
- 96 క. పితృగణహితార్థ¹ముగ న, తక్కి²తు వొనరింపంగ బుద్ధి గలదు ప్రజా²సం
హృతి తత్క³రితువున నగు నని, ³మతి నాశంకయును గలదు మానుగ నాకు⁴.
- 97 వ. ఏమి సేయుదు నని డోలాయమానమానసుం¹ డయి యున్న ధర్మరాజునకు
ధౌమ్యప్రభృతు లిట్లనిరి.
- 98 ఉ. చేయుము రాజసూయ మెడ సేయక¹ దాననచేసి దోషముల్
వాయు ²నిరేశ భూప్రజకుఁ బార్థివు లెల్ల ³భవతృప్తితాప ⁴ని
ర్జేయులు సర్వసంపదలు చేకొనఁగాఁ దటి యయ్యె⁵ గౌరవా
మ్నాయలలామ నీ ⁶కెనయె మానవనాథుల్లు మానుషంబున⁷.
- కారకమ్, కించిదేవ నిమిత్తంచ భవతృప్త భయావహమ్ — భం. 2-11-89. 12 నంత —
ఎ.క.ఖ.ల. 13. సమక్షమంబున — పెక్కు ప్రాంత ప్రతులు. కాని యీ రూపము
నిఘంటువులందు మృగ్యము.
- 94 1. శృంబవలయు — అ.ఊ.ఎ.ఐ.బ.క.ఖ.ల.శ.ష 2. రింపంగ వలదె — ఏ.బౌ.ణ,
రింపంగగదె — వీ.శ.ష.
- 95 1. దీవన — క.ఖ.గ.ఘ వీ.శ.ష; దీనను — అ.ఇ.ఊ.ఎ.పి.బ.దౌ. 2. పరికెన్ — ల
- 96 1. మగు—ఇ.ణ; ముగదత్కరు — ఉ.ల 2. సంహతి — డ(?) 3. మతిలో శంక—అ.
- 97 1. దైయ్యడిగిన — అ.ఇ.పి.దౌ.చ.జ.ణ; దైవధర్మ — కొన్ని ప్రతులు.
- 98 1. దీనన — పెక్కు ప్రతులు; దీనననేక — ఉ; దీననశేష — ఘ.ట.ల.వీ. 2. నరేంద్ర—
ఉ.వ; నరేశ — ఇ.వీ.శ.ష; నశేష — అ.ఐ.ఓ.ఖ.ఘ.ట.ల. 3. నిజప్రతాప — చ.
4. నిర్జేయుల — అ.అ.ఇ.పి.బి.దౌ.గ.ఘ. 5. పౌరవా — ల. 6. కెదురె — ఓ.

99 వ. అనిన ¹వారల వచనంబు²ల కనుగుణంబుగా ననుజానుమతుం డయి ధర్మరాజు రాజసూయంబు నేయ సమకట్టి దీని ³నిర్విఘ్నంబున నిర్వహించు⁴ట కనాది నిధనుం డాదిపురుషుండు పురుషో⁵త్తముండు పుండరీకాక్షుం⁶డజుం డయ్యును జగద్ధితార్థంబుగా మర్త్యంబున ⁷జనియించిన ⁸యమృహోత్పండు వాసు దేవుండ యోపుం గాని యన్యుల కశక్యం బని యప్పుడ యా⁹త్తవరులం¹⁰ బిలువం బనిచి.

100 క. అనిలజవాశ్వంబులఁ ¹బూ, నిన యరదం బెక్కి ధారుణీధరు మధుసూదను²దో³డైం డని ముదమునఁ, బనిచి తదాగమన⁴కాంక్షఁ జార్థిపుఁ డుండెన్.

∴ కృష్ణుఁ డింద్రప్రస్థపురంబునకు వచ్చుట ∴

సం. 2-13-30

101 వ. ¹అయ్యుధిష్ఠి²రు సందేశంబున దాశార్థుండు³ను దద్దర్శనోత్సకుం డయి ద్వారవతి ⁴గదలి యతిత్వరితగతిం⁵ జని నిరంతరప్రయాణంబుల నింద్రప్రస్థ పురంబు⁶నకు వచ్చి.

99 1. వారి — కొన్నిప్రతులు. 2. న ననుజానుమతుండై — ఉ ఊ.ట.డ. 3. నిర్విఘ్నంబుగా—అ.అ.ఈ.ఎ.ప.బౌ.ఖ.ఘ.చ.పి.శ. 4. నవ్వుడనాది — పెక్కు ప్రతులు. 5. డధోక్షజుండయ్యును — కొన్ని ప్రతులు. మూలమున కామాజ్ఞాత మజం నృషు అని కలదు ఖం. 2-12-28 6. నుదయించిన — ఇ ఊ.చ. 7. మహోత్పండు — పెక్కుప్రతులు. 8. బిలిచి, బిలిపించి, రావించి—అని పారములు.

100 1. బూనిన రథమెక్కిచనిధారుణీ — పెక్కు ప్రతులు; బూన్చిన రథముల నెక్కి ధారుణీ — గు.ఘ.పి.శ.శ.ర.మ. 2. దోడ్కొని చనుడెడనిబనిచి — పెక్కుప్రతులు. 3. వాంఛ — అ ఉ.ఊ.క.ఖ.ఘ.జ.

101 1. అంతనయ్యుధిష్ఠిరాదేశంబున ద్వారవతికతిత్వరితగతింజని యద్దేవుం గాంచి భక్తిం బ్రణమిల్లి తన వచ్చిన కార్యం బచ్యుతునకు నెరింగించిన ల. ఈ పాఠమే ఈ ప్రతి యందును గలదు. కాని — దాశార్థుండుకు బదులు దద్దారి కుండు అని కలదు. వాక్యాదియందు అంత లేదు. 2. రాదేశంబున—అ.ఇ.ఈ. ఎ.ఐ.బి.ల.శ.మ; రుశాసనంబున — అ ఊ.ప.బౌ.ఘ.ణ; రునాదేశంబున — జ; రునుపదేశంబున — ఝ. 3. ను — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 4. వెడలి— కొన్ని ప్రతులు 5. జని — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 6. ప్రవేశంబు చేసి — ఎ.ఐ.ట.ల.

- 102 ఉ. కుంతికి ధర్మవందనునకున్ వినయంబున మ్రొక్కి భీము ధీ
మంతునిఁ గౌఁగిలింతుకొని మధ్యమపాండవు మాదిపుత్తు¹లన్
సంతతభక్తి నములఁ బ్రసాద¹న యోత్కటదృష్టిఁ జూచి తా
నెంతయుఁ ²ప్రీతి నెత్తికొనియె³ మహి నెత్తిన పుణ్యుఁ డున్నా⁴న్.
- 103 వ. ¹తదనంతరంబ ధర్మతనయుండు.
- 104 క. పరమాననమున నునిచి య, పరిమితహర్షంబుతో నపర్యావిధులన్
గురుఁ బూజిం¹చిన విధమునఁ, గురువృషభుఁ డశేష²లోకగురుఁ బూజించె³
- 105 క. ఏమఱక ¹జనులయోగ, ఊమంబుల నడపుచున్న కృష్ణుని యోగ
ఊమంబు²లడిగి యపుడు మ, హాముదమున ధర్మసుతుఁడు హరికిట్లనియె³న్.
- 106 క. ¹ధ్యేయుఁడవు సకల²లోక, స్థేయుండవు ³నములకు విధేయుఁడవు నయో
⁴పాయజ్ఞుఁడ విజ్ఞగముల, నీయెఱుఁగనియవియుఁ ⁵గలవె నీరజనాథా.
- 107 వ. అయినను నాయర్థిత్వంబునంజేసి నీకెఱింగించెద.
- 108 నీ. పాండుమహిపతి ¹పనిఁజేసి నారదముని వచ్చి వీరెల్ల వినుచునుండ
రాజసూయంబు ²తిరంబుగాఁజేసి నీ పితృపితామహులకు ³హితము సేయు
- 102 1. దయామృత — ల.స, మృదూకృత — ఊ.ఐ ఒ శ.ష.స ; మృదూత్కట — ట ; పురస్కృత — క.ఖ.ఘ.డ ; ప్రియాకృతి — ఝ ; పృథూకృత — ఆ.ప.ట. ఔ.ణ ; పృథూత్సుక — ఛ.జ. 2. వేడ్క — క.ఖ.
- 103 1. ఈవచనము ణ.వీ.శ.ష.లలో తప్ప తక్కిన ప్రతులలో లేదు.
- 104 1. చువిధంబున — పెక్కు ప్రతులు.
- 105 1. గురుల యోగఊమంబుల నరయుచుండు కృష్ణునిఁ యు, 2. లరసి — అ.ఇ.క.ఖ.ఘ.
- 106 1. ధీయుతుడ వఖల కార్య — ఆ.ఝ. 2. కార్యస్థేయుండవు — పెక్కు ప్రతులు. 3. నీవు మరి యజేయుడవు నయో — ఏ.స 4. పాయుండ విజ్ఞగంబున — ఎ ; పాయజ్ఞుడవుజగంబుల — చ. 5. లేవు — ఆ.ఇ.ఐ.ఔ.
- 108 1. పనిపూని — ఐ.ల.స ; పనుపున — క ; పనిచిన — ఘ. 2. విరాజితంబుగ జేసి పితృ — ఘ.వీ.స ; పెక్కు ప్రతులలో విరాజితంబుగాజేసి పితృ అని కలదు. కాని గణభంగమగును. 3. ప్రియము — ఓ.క ; ప్రీతి — ఏ.ఘ. ఈపాఠములలో రెండవ

మని ⁵పంచె వన్ను నెయ్యముననో నా కట్టి బలము సామర్థ్యముఁ గలుగు
జెఱిఁగి

⁵పంచెనో తక్కువపాఠమున కొడంబడితి ⁶వీ రిందఱుఁ గడఁగి దీని

ఆ. నిత్యసత్యవచన ⁷నిపుణనిర్మలబుద్ధి, నిర్ణయించి ⁸పనుప నీ నియోగ
కాంక్ష మన్న వాడఁ గమలాక్ష⁹యనిన ధ, రాత్రిత్రాజనకు నిట్లు లనియెఁ జక్రి.

—: శృష్టుఁడు ధర్మజునికి జరాసంధునిసామర్థ్యము నెఱిఁగించుట :-

సం. 2—13—1

109 క. కురువృషభ సర్వగుణముల, సురుచిర¹తేజమున రాజసూయాశ్శృ మహా
ధ్వరమునకు నీవ యర్హుఁడ, వసిసూదన కార్యు²లయి యనుజల³బలిమిన్.

110 వ. తొల్లి¹జమదగ్నిసుతుండయిన²రామునిచేత ధాత్రి యపగతక్షత్రిం బయిన
వంతమండి ³యైలవంశంబును నిత్యాకువంశంబునుదక్కఁ దక్కిన క్షత్రియ
వంశంబు లెల్లం గృత్రిమంబు⁴లు గాని ⁵విమల మకుటార్హంబులు గా వీరెండు
వంశంబులవలన ⁶నేకోత్తరశతవంశంబు లయ్యె మఱి యయాతిభోజ

పాదము పితృపితామహులకు అని ఆరంభించి యున్నది. 4 నన్ను బనిచె (బంచె)
అని అన్ని ప్రతుల యందును. 5. పలికెనో — అ.ప.ఓ.బౌ.గ. యు. పనిచెనో—
కొన్ని ప్రతులు. 6. మీరందరు — అని పెక్కు ప్రతులు. కాని, మూల
మున తం రాజసూయం సుహృదః కార్యమాహుః సమేత్యమే అని కలదు. భం.
2-13-3. 7. నీదు — ఇ ఁ.ప.బ.బ.ల; నీవు — గ.యు 8. పనువు — పెక్కు
ప్రతులు. 9. ధర్మాత్మయనిన ధర్మజునకు ననియె ప్రీతి - ఓ.

109 1. తేజదపు — అ.అ.ప.ఓ.బౌ.బ.పి.శ.ప; విభవమున — ఛ.యు. 2. లై న
అను రూపము పెక్కు ప్రతులలో పాటించఁబడినది 3. కలిమిన్ — ఊ.ల.

110 1. జామదగ్న్యుండైన రాముచేత — పెక్కు ప్రతులు. (ప్రాతప్రతులలో
'జామదగ్న్యుండైన' అని యకార రహితముగ నున్నది.) 2. పరశురాముని—
అ.యు.ల.పి.శ.ప. 3. హైహయ, యదు — అని కొన్ని ప్రతులు. కాని మూల
మున ఐలస్య అని కలదు. భం. 2-13-4. 4. ల. తె — అని కొన్ని ప్రతులు; లై న
యని — క.ఖ.గ; లు గావు రామ [విమల] కురారాహతంబులుగాని యీరెండు—
ఇ.స. 5. విమల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 6. మూలమున తానివై కశతం

పంశంబుల వలనం ⁷జతుర్దశనంశంబు లయ్యె ⁸నిట్టి సకల⁹క్షత్త్రంబు నెల్ల
జయించి జరాసంధుం డున్నవాఁడు వాని సామర్థ్యంబు చెప్ప¹⁰నశక్యంబు.

111 క. అతి¹దర్శోద్ధతుఁడు మహా²ద్భుత భూరిజలుండు చేదిభూపతి సేనా
²పతియయి శిశుపాలుఁడు సం, తతమును నాతనినకొలుచుఁ దద్దయు³
భక్తికా.

112 క. ఆయతభుజవీర్యులు మా,యాయోధులు హంస¹డిభకు అను²వార లని
జ్ఞేయులు పరస్పరస్నే, హాయ త్తసుచిత్తు లతనియాప్తు ³లధీకా.

113 వ. ¹అయ్యుద్ధమును గౌళిచిత్రసేను లను నామంబులతో మహా²సేనాన్వితులై
వానికి వామదక్షిణభుజంబులుంబోలె సర్వసాధనసమర్థు లయి వర్తిల్లు
దురు ³మఱియు వరుణు సంతియ ⁴బలవంతుండు పశ్చిమదిక్పూహిపతి భగ
దత్తుం డమవాఁడు పాండురాజసఖుం ⁵డగుటం జేసి నీకు మనంబున
⁶భక్తుండయ్యును భయంబున జరాసంధునకు వాక్కర్మంబులంబని సేయు
చుండుఁ జేదిపతులలోనఁ బురుషోత్తముండును ⁷వంగవంగ⁸పుండ్రకిరాత
పతులలోనఁ జౌండ్రీకవాసుదేవుండు మదీయనామంబులు⁹దాల్చి

విద్ధి కులాని అని కలదు. భం. 2-13-5. 7. విస్తరః సచత్వర్తిశమ్ — భం. 8. నట్టి-
పెక్కు ప్రతులు. 9. క్షత్రియుల నెల్ల — పెక్కు ప్రతులు ; క్షత్రియ వంశంబులు
[కులంబులు] అని కొన్నింటి. 10. నలవికాదు — చ

111 1. దర్శోన్నతుడు — ఈ ; గర్వోద్ధతుడు — చ. 2. న్వితుడై — ఉ. డా. చ. కాని
మూలమున సేనాపతిర్జ్ఞాపః శిశుపాలః ప్రకాశవాన్ అని కలదు భం. 2-13-9.
3. నెమ్మిన్ — అ. ఓ. ఘ. ల.

112 1. డిచింబులు — అను పాఠమున్నదిని స లో కలదు. కాని మూలమున నీ రూపము.
మృగ్యము 2 వారలు — పెక్కు ప్రతులు. 3. లు నధిపా — ఇ. ఈ. చ.

113 1. ఆ యిరువురు — కొన్ని ప్రతులు. 2. సేనా సమన్వితులై — అ. ఓ. ఐ. ఓ.
చ జ. ల. 3. మఱి — వా. కొన్ని ప్రతులు. 4. మహాబలవంతుండు — అ ఈ.
ఐ. క. ఖ. గ. 5. డయ్యును నీకు — కొన్ని ప్రతులు. 6. భక్తుండై భయంబున —
ఈ. ఎ ; భక్తుండై యుండి — అ. ఓ. ఘ. 7. అంగ — ఇ. ఈ ఉ. ఊ. ప్రతులందును
మూలమునను లేదు. 8. పౌండ్ర — అని పెక్కు ప్రతులలో కలదు. కాని మూల
మున పుండ్ర — అనియే కలదు. భం. 2-13-13 9. చే [సే] కొని — కొన్ని

జరాసంధుఁగొలుతురు పాగ్గొడ్డిణ¹⁰దిగ్భూములరాజులు సగరనిజులును
¹¹గరూళ కలభ నకుల సంకర్షణ సూపహిత సంనోదత్త చక్రవర్తిని
 యవనులును వానిన సేవించు రుదీచ్యు లయిన యష్టాదశక్షత్రిగులంబుల
 వారును మత్తరపాంచాల శూరసేన¹²పుష్కర పుళింస కళింగ ముల
 మత్స్యదేశంబుల రాజులెల్లను దదృయంబునఁ దమతమదేశంబుల విడిచి
 యున్న¹³వారలు మఱియును.

- 114 ఉ. హోరరణంబులోన నధికుం గృతబంధుజనాపకారు నే
 దారుణలీలఁ గంసు నతిదర్పితుఁ జంపుటఁజేసి యమ్మహా
 క్రూరుఁడు కంసుభార్య దనకూతురు గావున దాని సంహత
 ప్రేరణ నా కుపద్రవముఁ జెక్కు¹విధంబులఁ జేసె నీసునన్.
- 115 క. భూమిశ హంస¹డిభకులు. నా మగధాధీశ్వరుండు నమ్మువ్వరు ను
 ద్దామభుజవీర్య సంపద, తో²మూఁడుజగములు నోపుదురు సాధింపన్.
- 116 వ. ఆ జరాసంధుండును నాయుధనిహతులుగాని హంసడిభకులతో వచ్చి
 మధురపై విడిసిన నతివీరులయిన యదువృష్టిభోజాంధరపరు లష్టాదశ
¹సహస్ర రథవ్రాతంబులతో నేమును సమకట్టి మహాయుద్ధంబు సేయుచు

ప్రతులు 10. దిక్పాహివతులు — ప.జె.ఛ.ణ. 11. గరూళ కొన్ని ప్రతులలో
 లేదు. గ్రథన, ప్రథన అని కొన్నింట మన్నది. మూలమున—కరూష, ధం. 2—13—12.
 12 కుడింద (కుళింద) — అను రూపములు మూలమునఁ గలవు. 13. వారని
 చెప్పి మరియును — చెక్కు ప్రతులు. సూచన — ఈ వచనమునఁ గల పేర్లు
 మూలమును బట్టి చూడ తారుమారుగ మన్నవి. మఱియు ఇందున్నవి కొన్ని
 మూలమున లేవు మఱికొన్ని పేర్లు మూలమున నధికమగుఁ గలవు

114 1. తెరంగుల — ఇ ఊ ఎ.జె.గ.చ.ణ.

115 1. డిచ (చి) కులు— అను రూపములు వేత్తేరు ప్రతులలోఁ గలవు. 2. మూజగ
 ములును — బ.ఘ.చ.ల; మూడుజగంబు నోపుదురు — సం. (?).

116 1. సహస్రబలవ్రాతంబు — గ.ఘ; వాసరంబులు సమకట్టి — ల; సంగ్రామే 2

²వాని నెట్లును జయింపరాకున్న ³నుపాయంబున హంసుండు సమరనిహతుం డయ్యె నని డిభకునకుం జెప్పబంచిన నప్పలుకులు నిక్కువంబ కావగచి.

117 చ. అనవరతంబు నిష్టుఁ డగు హంసుఁడు లేనిజగంబు¹లోని జీ వన మది యేల ²నాకనుచు ³వారినిమగ్నుశరీరుండై ఊణం బున డిభకుండు మృత్యుగతిఁ బొందె ⁴ఘనంబుగ దాని ⁵నక్కడన్ విని మృతుఁ డయ్యె హంసుఁ డతిపీరుఁడు ⁶తద్గతసౌహృదంబునన్.

118 ప. ¹అట్లు కాశికచిత్రసేనులు పరలోకగతు లయిన ననహాయుండై జరాసం ధుండు మగిడి మగధపురంబునకుం జనియె సేమును వానితోడి ²రైరంబు బలవంతంబైన నమ్మగ్గుర నుండ నొల్లక కుశస్థలంబునకువచ్చి ³రైవతక పర్వతంబున ఘనంబుగా దుర్గంబు నిర్మించి⁴కొని ⁵భవదాశ్రయంబున సుఖం బున్నవారము.

119 చ. ఖలుఁడు బృహద్రథాత్మజుఁడు గర్వితుఁడై మహిలోనిరాజులం బెలుకుఁఁ బట్టి తెచ్చి చెఱఁబెట్టి గిరివ్రజ మన్యు¹రంబులోఁ ²జొలయక నిత్య మొక్కొకని సూనరివోలె వధించి ³సేమమున్ బలిమియు నేర్పడం గడఁగి భైరవపూజ యొనర్చు నుగ్రుండై.

ప్రదేశావర్తైః [రే] — మూలము భం. 2-13-31. 2 వాని నెట్లును జయింప రాకున్న — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3 హంస ఇతిభ్యాః కశ్చిదాసీన్మహాన్నృపః. సదాస్యైః సహితో రాజన్ సంగ్రామేఽప్రదేశావర్తైః. హతోహంస ఇతి ప్రోక్త మధికేనాపి భారత. తచ్చృత్యాడిభకోరాజన్యమునాంభన్య మజ్జితః మూలము — 2-13-49.

117 1. లోన — ఉ.ఎ. 2. స.కుననివార్తి — ఉ.ల. 3. వారిధిమగ్నుశరీరుండై — ఓ.శ.ప; వార్ధినిమగ్ను — చ.వీ. 4. నిజంబుగ — గ. 5. నిక్కడన్ — కొన్ని ప్రతులు 6. తద్దియు — ఆ.ఈ.ఎ.ఐ.క.

118 1. ఇట్లు — పెక్కు ప్రతులు 2. విరోధంబు — ఆ 3. రైవత — పెక్కు ప్రతులు. రైవతేనోపశోభితమ్ అని మూలము. భం. 2-13-49. 4. కొని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 5. సామర్థ్యవంతః సంబధాదభవంతం సముపాశ్రితాః — అని మూలము 2-13-49. వావిళ్ళ ప్రతిలోని భవదాశ్రమంబున అను పాఠము ప్రమాదమై యుండును.

119 1. రంబున — పెక్కు ప్రతులు. 2. సౌలవక — ఆ.ఎ.ఏ.ఓ.ఖ.చ.జ.ఝ. ఛాసం.ల.ఱ; సౌలయక — క.వీ.శ.ప. 3. పాపమున్ — ఉ.వీ. తప్ప తక్కిన అన్ని ప్రతులయందును.

120 క. ¹ధరణీశ వానిఁ జంపుడు, సురుతరసామ్రాజ్యవిభవ మున్నతితో ను
స్థిర మగు నీకును మఱి భాసురముగ సమకూరు రాజసూయము సేయఁ.

121 సీ. రక్షణంబున భగీరథుఁడు జయంబున ¹నయ్యోవనాశ్వుండు ²నత్యుదగ్ర
జాహుబలంబున భరతుఁడు తపమునఁ గార్తవీర్యుండును గరముబుద్ధి
నమ్మరుత్తుండును నఖిలసామ్రాజ్యంబుఁ బడసిరి తొల్ల భూపాల యిప్పు
డిన్నిగుణంబులు నెన్నంగఁగలవు నీ ³కిది యేమి దుర్లభ మిద్దురాత్ముఁ

ఆ. డెంతబలియుఁ డయ్య నెంత⁴గర్వితుఁ డయ్యుఁ, దనకఠోరదుష్ప్రకాశ
మునను

విగతవిభవుఁ డగు వివేకవిహీనుల, కై నలక్ష్మి సుచిర⁵మగునె యెందు.

∴ భీమసేనార్జునులు ధర్మరాజున కుత్సాహంబు గల్గించుట :-

సం. 2-14-7

122 న. అనిన ¹విని భీమసేనుండు ధర్మరాజున కిట్లనియె.

123 క. ఆరంభ¹కహీతుఁ బొందునె, ²యారయ సంపదలు హీనుఁ డయ్యును
బురుషుం

దారంభశీలుఁ ³డయి యక్క, తారంభుల నోర్పు⁴నెంత యధికుల నయినన్.

120 1. ఈ పద్యమునకు ముందు — అ ఇ.ఎ.పి జౌ. డ. ప్రతులలో నీ క్రింది పద్య మధిక
ముగఁ గలదు

ఉ. అమృతగధీశు నుగ్రబలు నాయుధయుద్ధమునం జయింపగా
నిమ్మహి నెవ్వరోపరు నుమేశ్వరు డట్టి వరంబు వారికిన్
నెమ్మిగ నిచ్చె గావున విసీతుడు వాయుసుతుండు మల్లయు
గ్ధమున్న నంపు నాతని నుదగ్రమహాభుజకై యేర్పడన్
ఈ పద్యమే వావిళ్ళవారి ప్రతిలో 182 వ పద్యముగా నున్నది.

121 1. నయ్యోవనాశ్వుండు— ఈ ధూపము పెక్కు ప్రతులలోఁ గలదు. 2. నతినమగ్ర—
ఊ. 3. కదియేమి దుర్లభమద్దురాత్ము — కొన్ని ప్రతులు. 4. దర్పితు—ఉ.పీ.
5. యగునె యెందు — అ.ప.జౌ క.ఖ.

122 1. విని — కొన్నింట లేదు

123 1 హీను — ఊ.ఎ.చ. 2. యారగ — అ ఈ ఊ.ఎ.క.గ.ఘ.ఝ.ల. 3. డగుచు —
చ.. 4. నెట్టి — అ ఓ.ఘ.

- 124 క. కడు నధి¹కుతోడఁ ²దొడరినఁ, బొడిచిన నొడిచినను మరుషు పురుషగుణం బే
ర్పడుఁగాక హీను నొడుచుట, ³కడిదియె పారుషము దానఁగలుగునె
చెపుమా.
- 125 క. ఈహరికరుణయు నర్జును, సాహాయ్యముఁ గలుగ నీవ్రసాదమున జగ
ద్దోహు జరా¹సంధు మహా, ²సాహసు వధియింతు ³సుగ్రసంగ్రామమునన్.
- 126 తే. అనఘ ¹మేము మువ్వరము మూఁడగున్లట్లు, నీమహాయజ్ఞకార్యంబు
నిర్వహింతు
మా ²జరాసంధ పశువు³న నఖిలకాత్ర, వాహుతులఁజేసి తృప్తుల మగుచు
బలిమి.
- 127 వ. అనిన భీమసేనువిక్రమవచనంబుల కనుగుణంబుగా నర్జునం డిట్లనియె.
- 128 ఉ. భూభుజులన్ జయింపుము విభూతి నొర్జుము రాజసూయమున్
నాభుజవీర్యవిక్రమగుణంబులకుం దగుచున్న యీధను
ర్లాభము దివ్యతాణరథలాభము శోభితమైన యీ సభా
లాభము నొందుపాట నఫలత్వముఁ బొందునె ¹కారవేశ్వరా.
- 129 క. ¹కలరూపగుణద్రవ్యంబులు విక్రమనంతు²నందు భూవిదితములై
నిలుచు నవిక్రమునకు నవి, గలిగియు లేనిక్రియ నప్రకాశంబు లగున్.
- 124 1. కులతోదొడరిన — ఎ.ఐ 2. దలపడి — క.ఖ.డ.వ 3. కడిమి — అ.ఈ.ఎ.ఐ.
- 125 1. సంధుని నతి సాహసు — ఐ. 2. సాహసికు వధింతు — క.ఖ.జ. 3. నేను
[నేన] — పెక్కు ప్రతులు ; నధిక — అ.ఊ.ఏ.బి.ఐ.
- 126 1. మేము — ఘ.చ.సం. 2 జరాసంధ పశువఖల — ఉ.డ. 3. శస్త్రాస్త్ర
తీవ్రహతిని జేసియు తృప్తులమగుచు బలిమి — అ.ఊ.బ ; దివ్యాస్త్రశస్త్రహతునిగా
జేసి — అ.ఇ. (జరాసంధుడు శస్త్రాస్త్రములచే నవధ్యుడు కావున ఈ పాఠములు
చింత్యములు.) న నస్త్ర నిహతి నాహుతుంజేసి — ల.
- 128 1. పార్థివేశ్వరా — క.ఖ.డ.
- 129 1. కులరూప — పెక్కు ప్రతులు. కాని మూలమున ద్రవ్యభూతాః గణాః సర్వే
తీవ్రంతిహింసరాక్రమే — భం. 2-15-11. 2. లకును — అ.ఓ.ఘ.చ.

- 130 వ. మఱియు రాజసూ¹యమహాధ్వరంబు కాండంబుగాఁ బరాక్రమంబున జరాసంధు వధియించి నిఖిల²క్షత్రియనిగ్రహమోక్షణంబు సేయు నంత కంటె మిక్కిలి³యశోధర్మంబు లొం డెన్ని యనిన భీమార్జునుల పలుకు లకు సంతసిల్లి నారాయణుం డిట్లనియె.
- 131 క. వెలయ¹విధిదృష్ట²నయమున, వలయుఁ బరాక్రమము సేయ వసుధేశ్వర య గ్గల మగు బుద్ధియుఁ గడ³కయుఁ, గల⁴పురుషుల కిదియె చూవె కర్తవ్య మిలన్.
- 132 వ. కాపున మేము మువ్వరముఁ ¹గ్రమంబునం బరాక్రమించి ²జరాసంధు ³డాసి నదీప్రవాహంబులు వృక్షోన్మూలంబు సేయునట్లు ⁴క్రమంబున వాని నిర్మూలితుం జేసెద మద్దురాత్ముండు భూతంబుల యం దంతరాత్మ యుంబోలె దన యంతరం బెఱుంగక యేకాంతశీలుఁడై సుఖం బనుభవించుటంజేసి వాని యంతికంబున కరుగుట యశ్రమం బనిన నారాయణు నకు ధర్మరా జిట్లనియె.
- 133 క. దనుజాహిత నీ కాహవ,మున నెదిరి మహోగ్రదహనమునఁ జడియును గాలని మిడుతవోలె నతికోపముండు జరాసంధుఁ డెట్లు బ్రదుకఁగ¹నేర్చున్.
- 130 1. యార్థంబుగా పరాక్రమంబున — అ. ఆ ఇ. ప 2 క. ఖ. గ. ఘ. య; యార్థంబు పరాక్రమంబున—వి. శ. మ; యార్థవార్థంబుగా పరాక్రమంబున—ల. 2 క్షత్రియ మోక్షణంబు [మోక్షంబు] ఎ. జి. చ. ఛ. ఝ; క్షత్రమోక్షంబు — ఉ. 3. యశోధ నం బొండెన్ది — ట 4 బొండెన్ది — ఈ ఉ ఊ ఏ ఐ ఔ. ఛ జ. ణ; బెద్దియులేదనిన — ఆ ఇ. ల; బెద్దియనిన — క ఖ. డ.
- 131 1. విధిదృష్టి — అను రూపము పెక్కు ప్రతులలో కలదు. 2. నయమున—అను టకు బదులు విధమున అని కొన్ని ప్రతులు. నయేన విధిదృష్టేన యదుపక్రమతే పరాన్. అని మూలము ఖం. 2-16-18. 3. పురుషున — పెక్కు ప్రతులు.
- 132 1. రయంబున—ఈ. ఎ. క. ఖ. ల; నయంబున — ఐ. గ ఝ. డ 2. యాజరాసంధు — వా. 3. దాకి — అ. ప ఔ ఘ; దొడరి — ఎ. 4. రయంబున — కొన్ని ప్రతులు.
- 133 1. నేర్చెన్ — ఖ. యస్తావం స్పృష్టావగ్ని పద్యశం న దగ్ధః శలభో యథా అని మూలము. ఖం. 2-16-10

- 134 క. అట్టి యతిదారుణుని, నట్టి యశేయ భువిక్రమాధిక్యము వాఁడెట్టి క్రియఁ బడసె నాతని, పుట్టిన విధి¹మెట్లు చెప్పు పొలుపుగ²నాకున్.

-: కృష్ణుడు ధర్మజనకు జరాసంధుని జననక్రమ మెఱిగించుట :-

సం. 2-16-12

- 135 వ. అని యడిగిన ధర్మరాజునకు¹గృష్ణుం డిట్లనియె.
- 136 సీ. అతిసమర్థుండు బృహద్రథుం డనువాఁడు మగధాధినాథుఁ డున్నార్గదూరుఁ డఁజూహితీత్రయంబు బలంబునఁ బరుల నోడించిన¹బలిమికాఁడు కాశిరా జనువాని గాదిలి కూతులఁ గవల వారల సతికాంతిమతుల సమరంగఁ జెడ్డియై²యనుపమప్రీతి నయ్యిరువురయందు భోగేచ్ఛ సలిపి తే. యం దపత్యంబు వడయుదు నని³తలంచి, విప్రమునిదేవపూజల వివిధవిధులఁ బుత్రకామేష్టులను నొందు పుణ్యకర్మ, యుక్తులనుజేసి పడయంగ నోప కలసి.

- 137 వ. పుత్రుండు లేని¹విభవంబు లన్నియు వేల యని²నిర్వేదించి పత్నీద్వయ సమేతుం డయి వనంబున కరిగి.

- 138 ఉ. ఆ వివినాంతరంబున నిరంతరనిష్ఠ ననంతమోక్షకాంక్షావిధి నొక్కబాలసహకార¹మహిజముక్రింద నుజ్జ్వల తాపనకతేజుడై తపము పాయక చేయుచు నున్నధన్యుఁ²గా ఓవతుఁ గాంచె గౌతము నకిల్చిషమాననుఁ జండకాశికుఁ.

- 134 1. మెల్ల — అ. ఎ. ప. ఓ. కౌ. పు. 2. మాకున్ — వ.

- 135 1. నారాయణుం డిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు.

- 136 1. బలిమికాడు — స. పెక్కు ప్రతులు ; బల్లిదుండు — స. 2. సమవృత్తి — అ. ఉ. ఐ. ఓ. పు. పి ; సమవృత్తి వేడ్క — ల ; సమమైన — వా ; యతిసమ — డ ; యనుపమ — శ. మ. 3. కడంగి — ఖ. ఊ. బ. రు.

- 137 1. జీవనంబు లవియన్నియు — క. ఖ. 2. నిర్వేదించి — ఉ. ణ. ప్రతులలో లేదు.

- 138 1. ముక్రిందను బర్వునుజ్జ్వల — ఖ. 2. గాంక్షివరు — అని పెక్కు ప్రతులు. కాని మూలమున కాక్షివతః — అని యున్నది. సం. 2-16-22.

- 139 క. ధరణీశ్వరు నమ్మనివడు, బురాక¹ముసీ² నిరాశుఁ బుణ్యాత్మసిరం
తరకృత³నియమసపర్యా, వరివస్యం డగుచు జక్తి వదలక కొలిచెన్.
- 140 వ. ఇట్లుపాశ్యమానుం డయి చండకౌశికుండు బృహద్రథునకు మెచ్చి
¹నీకిష్టంబు చెప్ప మిచ్చెద ననిన వినయవినమితోత్తమాంగుం డయి వాఁ
డిట్లనియె.
- 141 ఉ. సంతత మైన సర్వసుఖసంపద గల్గియు దానికిం దగఁ
సంతతి లేమిఁజేసి యది సర్వ¹ము హేయమ కాఁడలంచి ని
శ్చింతుడ నై ధృతిం దపము సేయఁగ వచ్చితిఁ బుత్రజన్మ మై
²సంతన యేమ మీదయఁ ³గృతార్థతఁ బొందుదు ⁴సన్మునీశ్వరా.
- 142 వ. అనినం గరుణించి ¹మునివరుండు పరమధ్యానముకుశిత²నయనుండై
³యున్నంత.
- 143 క. పవనవిధూతము శుకచం, చువిలూనముఁ గాక యొక్క చూతఫలం ¹బ
య్యవనిజమువలన నమ్మని, ప్రవరుప్పథూతస్సంగతలముపై ²వడిఁ బడియెన్.

- 139 1 మునిప్రకాశు — శ ర. చెక్కు ప్రతులు. 2. శక్తిసపర్యావరివస్యం —
శ ప ; నియమశమస్యావరి వస్యం — ల.
- 140 1 నీకిష్టంబెద్ది — కొన్ని ప్రతులు ; నీకిష్టంబయిన దాని నిచ్చెద వేడుమనిన ముకు
శిత శరకమలుండై వాడిట్లనియె — శ ప.
- 141 1 మునిత్యమకా — క డ ; ముహేయముకా — సం ; మునేవమకా — భాసం.
మూలము — కిం వరేణాల్ప భాగ్యస్యకింరాజ్యేనా ప్రజస్యమే — భం. 2-18-20.
2. సంతకునేను — వీ.శ.ప. 3 గృతార్థుడనౌదును — ల. 4 సంయమీశ్వరా-
ఓ ఘ.
- 142 1. మునీశ్వరుండు — ఉ వీ శ.ప. 2. లోచనుండై — యు.వీ.శ ప - 3. యుండు
సంత—కొన్ని ప్రతులు.
- 143 1. బయ్యవనిజమువలన ముని ప్రవరు — ఐ.ల. (మూలమందలి ప్ర తేల్చి పలుక
వలెను.) 2 బడియె వడిన్—కొన్ని ప్రతులు ; వైనింబడియెన్ — ట. [చింత్యము]

- 144 వ. దానిం బుచ్చికొని యభిముత్రించి చండకౌశికుండు బృహద్రథున కిచ్చి
 యీ ¹ఫలంబువలన నీకొక్కపుత్తుం డుద్భవిల్లు నని చెప్పి నాతండును
²కృతార్థుడై క్రమ్మటి నిజపురంబునకు వచ్చి తన యిద్దఱు శార్యులకు
 నప్పండు సమంబుగా ³విభాగించి పెట్టినం దత్ఫలోపభోగంబున
 నయ్యిద్దఱు గర్భిణు లయినఁ బదియగు మాసంబున నొక్కనాటి
 రాత్రియందు వారలకు.
- 145 క. ఒక్కొక్క కన్నును జెవియును, జెక్కును ¹జనుబొడ్డు మూపుఁ జెలువగు
 చేయుఁ
 బ్రక్కయుఁ ²గుఱువును గాలును, నక్కజముగ మనుజు³శకలమై యుద
 యించెన్.
- 146 క. అమ్మానిసి వ్రయ్యలు గని. యమ్ముదితలు వెఱచి వీని నాత్మజుఁ డని నె
 య్యమ్మున నెట్టులు చూపుదు, మిమ్మున జేశ్వరుక కనుచు నెంతయు లజ్జఁ.
- 147 వ. వీని నెవ్వరు¹ను నెఱుంగకుండ ²వెలుపలవై చి రండని తమదాదులం బంచిన
 వార లారెండువ్రయ్యలుం గొనిపోయి రాజగృహద్వారతోరణసమీపం
 బునఁ జదుకం⁴బునొడ్డ నొక్కచోట ⁵వైచిన నచ్చదుకంబున నుండెడు
⁶రాక్షసి జర యనునది ⁷దాని బలియ⁸కా వగచి పఱతెంచి.

144 1. ఫలోపయోగంబున — పెక్కు ప్రతులు. 2. కృతార్థుడనై తినని — ఉ. 3. విభా
 గించి యిచ్చినం — ఊ.ఎ.చ, ఫంచిపెట్టిన — ట.ల.

145 1. చనుచుఱ — అని అర్థము భాసం 2. బిరుదు — అ.ఉ.ఓ క.ఖ.డ.ప్రౌ.వ.వీ.
 శ.ష; నూరువుగాలును — ల. 3. శకల మది జనియించెన్ — స; శకల మపు
 డుదయించెన్ — శ.ష.

147 1. ను — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2. గొనిపోయవెలుపల — ఊ.ఎ.ఐ.ల. 3. నన
 ప్పుడ — ఏ.ఐ.బి. 4. బుననొక్క — అ.ఓ.ఘ. 5. వైచివచ్చిన — పెక్కు
 ప్రతులు, వైచిపోయిన — ఆ.ఇ.ఊ.బ.చ.ఛ.నూ. 6. జరయను రాక్షసి దాని — ఉ.
 7. దాని — వా. కొన్ని ప్రతులు; దాని — కొన్ని ప్రతులు. 8. నా వగచి —
 వా; కావగచి — పెక్కు ప్రతులు.

—: జరయను రాక్షసి బాలకునిఁ దెచ్చి బృహద్రథుని కొనంగుట :-

సం. 2-16-38

148 అ. ఎత్తికొని చనంగ నిమ్మగునట్లుగా, మెదలు చున్న వ్రయ్యల దిమి రెంటిఁ గూడఁ¹బట్టె నవియుఁ గూడి యొండొంటితోఁ, జక్కనంటి రెండునొక్కఁ²డయ్యె.

149 క. ఆరాక్షసి కెత్తికొనఁ, భారముగా వజ్రకఠినబంధురతనుఁడై
ధీరుఁడు బాలకుఁ డేడ్చె మ.హోరవమున దాని¹చేతు లాడక యుండఁ.

150 వ. అబ్బాలకురోదనద్వని విని ¹యంతిపురంబున నున్న ముదుసలియవ్వ లెల్లం బఱతెంచి మహా²హర్షంబుతో వాని నెత్తికొని రట్టి సంభ్రమం ³బెటింగి బృహద్రథుండు వచ్చి తేజోధికుం డయి ⁴తామ్రతలముష్టిం దనముఖ పద్మంబునం బెట్టికొని దిక్కులు సెలంగ నేడ్చుచున్న కొడుకుం జూచి ⁵కృతార్థి కృతతోచనుం డయ్యె నట్టి ⁷యవసరంబున నారాక్షసి కామ రూపిణి గావున మనుష్యస్త్రీ⁶రూపధారిణి యయి యమ్మగధరాజున కిట్లనియె.

148 1. బెట్టి — ఐ.ల. 2. టయ్యె — పెక్కు ప్రతులు : ఈ పద్యము తరువాత క ఖ డ. ప్రతులలో ఇట్లంటిన అను పదము అధిష్ఠముగా కలదు. కర్తుకామా సుఖ వహేశకలే సాతురాక్షసి! సంయోజయామాస తదా విధాన బలచోదితా అని మూలము భం. 2-16-39.

149 1. తతః నారాక్షసిరాజన్ విస్మయోత్ఫుల్లలోచనా । నశశాక సముధోవ్ధుం వజ్ర సార మయం శిశుం — అని మూలము — 2-16-41.

150 1. యంతః పురంబున — పెక్కు ప్రతులు.
తేనశబ్దేన సంభ్రాంతః సహసాంతఃపురే జనః
నిర్జగామ నరవ్యాఘ్ర రాజ్ఞాసహపరంతప
తేచాబలే పరిగ్లానే పయః పూర్ణ వయోధరే
నిరాశే పుత్ర లాభాయా సహనై వాభ్యగచ్ఛతామ్॥

మూలము — భం. 2-16-43, 44. 2. హరుషంబు — అ.ఉ.ఊ. 3. బువిని — ఏ.బి.బౌ. 4. సాంఘికరముష్టిం — ట ; తామ్రముష్టి తలంబు దన ముఖంబునం — ణ. 5. ముఖంబునం బెట్టి — పెక్కు ప్రతులు. 6. కృతార్థుండై బాప్తికృత-
ల. 7. సమయంబున — క.ఖ గ. 8. రూపంబున వచ్చి — పెక్కు ప్రతులు ; రూపంబు ధరియించి — ఐ.ట.

151 తే. ఏను జరయను రాక్షసి నిప్పు¹రంబు, చదుకమునఁ బాయకుండును సంత
తంబు
నీకు ²నిష్ఠంబు నేయంగ ³నెమ్మితోడఁ, గోరుచుండును నది సమకూరె
⁴నేడు.

152 వ. ¹నీ యిద్దఱుదేవులకు నుద్భవిల్లిన యిమ్మనుష్యశకలంబులు ²రెండును నీ
దాదులు దెచ్చి యిచ్చదుకంబు³నొద్ద నొక్కచో వైచిపోయిన నేను
వానిం గూడఁ⁴బట్టుదు నప్పుడు ⁵వజ్రఘనఘటితకరినశరీరుండై యిక్కు
మారుండు మేరుగిరిశృంగంబునుంబోలె నాకెత్తికొన ⁷నశక్యం డయ్యె
వీని ⁸నొప్పుగొను మనిన విని బృహద్రథుండు ముదితహృదయుం డయి
దాని కిట్లనియె.

153 ఉ. ¹ఇచ్చకు వచ్చపూజనల నెంతయు సంతస మంది తొల్లి నా
కిచ్చె మునీశ్వరుండు దయ నిత్తనయున్ మఱి యిష్ట నెమ్మితో
³నిచ్చితి వీవు రాక్షసివె యిక్కులమెల్లను ⁴నుద్దరింపఁగా
వచ్చిన ⁵పుణ్యదేవతపు వారిరుహోయతచారులొచనా.

154 వ. అని దాని నలిప్రితిం బూజించి కొడుకు నెత్తి¹కొని ²దేవీవ్యయంబునకు నిచ్చి
³జరయను రాక్షసిచేత సంధింపఁబడినవాఁడు గావున జరాసంధుం డను

151 1. రమున — ఉ.ప ఓ ఘ రు సూ. 2. ప్రియమును — ఇ థి. నెమ్మినెపుడు —
ఐ; నెపుడు నెమ్మి — ఘ (యతి?) 4 నాకు — ఐ

152 1. అది యెట్లంచునీ — ల, అది యెట్లనిన — ఉ.బ. 2. రెంటిని — పెక్కు
ప్రతులు 3. నొద్దివైచిపోయిన — పెక్కు ప్రతులు. 4. బెట్టిన, బెట్టుడు, బెట్టు
టయు — అని భిన్న ప్రతులు. 5. డవి రెండును (నవియు రెండును) నొక్కటియై —
క ఖ.డ. 6. వజ్రకరినశరీరుండై — పెక్కు ప్రతులు. 7. నశక్యంబయ్యె — పెక్కు
ప్రతులు. 8. నొప్పుగొనుమని — ఘ ట; నొప్పుకొనుమనిన — సూ

153 1. నిచ్చలు — ఆ.ఇ. [యతి?] 2. రుద్రవరు డీ తనయుఁ — ఈ.ఎ.వ థి. విచ్చితి
నీవు — కొన్ని ప్రతులు. 4. నిస్తరింపగా — ఐ; విస్తరింపగా — కొన్ని ప్రతులు.
5. ధర్మదేవతపు — ప చ ఐ. 6. వవశ్యమువంకజచారులొచనా — ఊ

154 1. కొనివచ్చి — ఈ ఎ ల 2. పత్నీ — ఖ.బ.డ. థి. జరచేత — పెక్కు ప్రతులు.
జరయాసంధితో యస్మాత్ జరాసంధస్తతో భవత్. అని మూలము భం. 2.17-6.

పేరిడి ⁴పురం బష్టశోభనంబు సేయించి యారాక్షసి కేఁటేట మహోత్సవంబు సేయించుచుం గొడుకు నతిగౌరవంబునం ⁶జెంచిన.

- 155 క. ఈహితవిధానముల లో, కాహితదుస్సహ¹న తేజఁడయి వాఁడు మహోత్సాహముతో వర్ధిల్లె²ఘృతాహుతులఁ బ్రవృద్ధి³నొందు నగ్నియపోతెన్.

:- జరాసంధుని యొద్దకుఁ జండకౌశికుండు వచ్చుట :-

సం. 2-17-8

- 156 వ. ఇట్లు జరాసంధుండు పెరుంగుచున్నఁ గొండొక కాలంబునకు ¹నొక్కవాఁడు చండకౌశికుం డందులకు వచ్చిన నతి²ముదంబుతోఁ బుత్త్రకళత్రమిత్ర భృత్యామాత్య³సహితుం డయి బృహద్రథుం డెదురు⁴వోయి యమ్ము నీంద్రునకు నమస్కరించి తోడ్కొని⁵వచ్చి యుచితాసనంబున నునిచి యదుగులు గడిగి ⁶యర్ఘ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి ⁷తనరాజ్యంబుతోడ సర్వస్వంబును నివేదించి కొడుకుం ⁸జూపినం జూచి సంతసిల్లి మునివరుం డిట్లనియె.

- 157 క. జర యను రాక్షసి నీకుం, గర ముపకారంబు సేసె ఘనముగ ¹దీనిన్ ²ధరణిశ యే నెఱింగితి, నిరుపమనిరతిశయయోగ³నిష్ఠితబుద్ధిన్.

4. పురంబష్టశోభనంబు సేయించి - కొన్ని ప్రతులలో లేదు - మూలమునను లేదు.

5. గౌరవం - ఆ. ఈ ఉ. ప. ఐ. బ. ట. గ. 6. జెంచిన జెరుగుచు - ఉ. ల.

- 155 1. శరీరుడై - ఘ 2. హంబున - ఉ. వ. 3. హుతాహుతిరివానలః - మూలము సం. 2-17-7. 4. బొందు - ఝ. ణ.

- 156 1. నొక్కనాడు - ఆ. ఇ. ఉ. శ. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. ముదంబున - కొన్ని ప్రతులు. 3. పురోహిత సహి - ల 4. వోయి మునీంద్రునకు - పెక్కు ప్రతులు. 5. తెచ్చి - ఈ ఎ. ట. ఔ. ఘ. ఝ. ట. ల. శ. ప. ; వచ్చియుచ్చాసవంబున - ఈ. స. 6. యర్ఘ్యంబిచ్చి - ఆ. క. ఖ. ఘ. 7. రాజ్యంబుతోడ తన సర్వస్వంబును - ణ. 8. జూపిన సంతసిల్లి - ఏ. ఔ. ఘ.

- 157 1. దానిన్ - కొన్ని ప్రతులు. 2. ధరణిశ్వరయే నెరిగితి - ఆ. ఇ. ఉ. బ. వ. 3. నిష్ఠిత - డ.

158 వ. ¹ఇక్కుమారుండు కుమారునంతియ²శక్తి సంపన్నుం డయి ³త్రిపురాంతకు నంతకహారుం బరమేశ్వరుం దనకు ⁴సన్నిహితుం జేయు నెంత బలవంతు లయ్యును వై రిపీరులు వీనిం ⁵దాడి యగ్నిఁ దాడిన శలభంబులుం ⁶బోలె నడంగుదురు ⁷గరుడనిగతి నన్యవిహంగంబు లనుగమింప నోపనియట్లు మానవులు వీని ⁸పీర్వంబు ⁹సనుగమింప నోపరు తేజస్సులలోన నాది త్వుండు ¹⁰వెలుంగునట్లు వీడు మూర్ధాభిషిక్తులలోన ¹¹మిగిలి వెలుంగు నదీ¹²రయంబులు మహాపర్వతంబుల ఛేదింపనోపనియట్లు ¹³దివ్యాస్త్రం బులు వీనిచేహంబు భేదింప నోపవు సముద్రంబు ¹⁴మహాసదులం జేకొనునట్లు వీడు పరమహింసకుఁజనుపదలు చేకొను నని జరాసంధుసామర్థ్యంబు చెప్పి చండకౌశికుం డరిగిన.

159 క. ¹తనయుని ²నభినవయావను, సనుపము : భిషిక్తుఁజేసి యవనీభర మా తనిఁ బూన్చి సభార్యుం డయి, యనఁగు తపోవనమునకు బృహద్రథుఁ డరిగెన్.

—: కృష్ణుఁడు భీమార్జునులను దనతోఁ బంపుమని ధర్మజు నడుగుట :-

సం. 2-17-25

160 వ. ¹ఆ జరాసంధుండును ²నాయుధనిహతులుగాని హంసడిభకులు దనకు సహాయులుగా నపరాజితంబయినపరాక్రమంబునం బర³చక్రవతుల⁴భంజించుచు.

158 1 అని పలికి మరియు నిక్కుమారుండు — ఏ.ల 2. శక్తి మంతుండై — ఇ.ఈ.డి.ఎ.ఐ.ఒ.క.గ.ఘ.జ.ఝ.శ.ష ; శక్తివంతుండై — అ.ఏ.ఓ.బి.భ.ణ 3. పురాంతకు — పెక్కు ప్రతులు. 4. హరం..... స్వయంద్రక్ష్యతిమాగధః అని మూలము భం 2-17-19. 5. దాడిననగ్ని — ఇ. 6. బోలెనందయణం గుదురు — ల. 7. గరుడుని — కొన్ని ప్రతులు 8 భుజపీర్వంబు—బి.ల , శౌర్యంబు — ఏ. 9. సహింపనోపరు — ఊ. 10. మిగులవెలుంగు — క.ఖ.డ. 11. మిక్కిలి — ఆ.ఒ.ఓ ; మిగుల — ఎ ; మీరి — భ.జ 12 ప్రవాహంబులు — అ.ఓ.గ.ఘ ; ప్రవాహవేగంబులు — కి ఖ 13. శస్త్రాస్త్రంబులు — ఎ.ఏ.ఐ. దేవైరపివిసృష్టాని శస్త్రాన్యస్య. మూలము 14. మహా — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.

159 1. తనయు నభినవయావను — పెక్కు ప్రతులు. 2. నిరూఢయావను — ట.

160 1. అనంతరంబ యాజరా — ల 2. నస్త్రనిహతులు గాని — ఈ ఊ.ఎ.ఐ. ఓ.భ.చ.ఝ.ట.శ.ష ; శస్త్రనిహతులు గాని—ఏ.క. 3 చక్రంబుల(లు)—అ.ఓ. 4. భంజింపుచు—ర్భుట ల ; జయింపుచు — క.ఖ.డ.

- 161 చ. ¹అయనవిహీనుఁడౌ సవిత్సనట్లు విఖండితపక్షతిద్వయుం
డయిన ఖగేంద్రునట్లు మఱి హంసుఁడు నాడిభకుండు నంతక
క్షయగతు లై న ²నిష్ఠ గతగర్వమునన్ మగధేశ్వరుండు ని
శ్చయమతి నున్న వాఁడు ³నిజసంక్షయకాల⁴విశంకితాత్ముడై .
- 162 ఉ. ¹అమృగధేశు నుగ్రబలు నాయుధయుద్ధమునన్ జయింపఁగా
నిమ్మహి నోప రెవ్వరు ²నుమేశ్వరుఁ డట్టివరమ్ము వానికిన్
నెమ్మి³నయిచ్చెఁ గావున విసీతుఁడు వాయుసుతుండు మల్లయు
ద్ధమ్మున ⁴సోర్పు నాఁచి నుదగ్రమహాభుజ⁵శక్తి యేర్పడన్.
- 163 క. బలిమిమెయిఁ తార్ధరక్షా, బలవచను ¹బవనసుతుజాహుబలమును ²నాని
ర్మలనీతిబలము నీకుం, ³గలుగ ⁴నసాధ్యంబు గలదె కౌరవనాథా.
- 164 చ. తడయక యేగి నీతిబలదర్పము ¹తొప్పఁగ వాని డాసి క
వృడియును నేను భీముఁడు నవశ్యముఁ బోర బృహద్రథాత్మజుం
గడిఁదిరిపున్ జయింతుము జగన్నుత నన్నెద నమ్ముడేని యి
ల్లడ యిడు ²భీము నర్జును సలంఘ్యబలాధ్యుల నావశ్యంబునన్.
- 161 1. అయనయ హీనుడైన పతియట్లు — అ. ఈ. డౌ క. రు. డ. ణ శ. ప. స; అయన
విహీనుడైన రవియట్లు — ఉ. ఉ. ఓ. గ. చ. పి. 2. చోనివృతగర్వమునన్ — ఓ.
3. పతితో హంసడిభకౌ కంసామాత్యౌ నిపా పితౌ జూపందిస్య నిధనేకాలోఽ
యంసము వాగతః భం. 2-18-1. 4. విడంబితాత్ముడై — క. ఖ, ని
శితాత్ముడై — చ.
- 162 1. ఈ పద్యము - ఏ. డౌ చ. ణ. ప్రతులలో లేదు. అ. ఇ. ఎ. ఏ. డౌ. ధ. ప్రతులలోనీ
పద్యము 120 గా నున్నది. 2. మునీశ్వరు — అ. ఎ. 3. గనిచ్చె —
ఉ. ఓ. ల; నొసంగె — క. ఖ. డ. పి. శ. ప. 4. జంపు — పెక్కు ప్రతులు.
5. గర్వమేర్పడక — రు.
- 163 1. వాయుసుతు — అ. ఓ. ఖ. 2. నీ నిర్మల — ఎ. స. (కాని యిది మూల
విరుద్ధము); నీ నిర్మల నీతివిద్యబలమున్ గలుగ — ఇ. 3. గలుగు — గ. ఖ.
4. నసాధ్యములుగలవె — రు. పి. శ. ప.
- 164 1. లేర్పడి - ఖ. 2. భీముపార్థుల - ఉ. ఉ. ఓ; భీముపార్థుల - డౌ. క. డ.

- 165 వ. అని నిశ్చయించి పలికిననారాయణుని ¹విజయశ్రీవిభాసితముఖులైన
భీమార్జునులం జూచి ²సంతుష్టాంతరంగుం డయి ధర్మతనయుం డిట్లనియె.
- 166 చ. ¹ప్రియహితసత్యవాక్య యరిభీషణ కృష్ణ భవన్ని ²దేశసం
శ్రయమున నున్న మా ³కధికశత్రుజయం బగు టేమి పెద్ద ని
శ్చయముగ నింక మోక్షితుల సర్వమహి ⁴శులు నిమ్మహాధ్వర
క్రియయును సిద్ధి ⁵బొందె నయకిల్బిషకీర్తి వెలుగుగూ ⁶చుండగఁగ.
- 167 క. ధరణీధర సర్వగుణా, కర కరుణానిరత సర్వకారైక్యధురం
ధర ¹నినుఁ బడసిన మాకును, హరివిక్రమ పడయరాని ²యదియుంగలవే.
- 168 వ. అని ¹సంతసిల్లి మఱియు నాత్మగతంబున.
- 169 క. సయనములు నాకుఁ బవనత, సయవిజయులు మనము కమలనాభుఁడు పీఠం
బ్రియహితులఁ జూసి ¹నిమిషం, బయినను ²నెట్లుండ నేర్తు నవిచేష్టుండనై.

165 1. పీఠశ్రీ - పెక్కు ప్రతులు. 2. సంతోషాయత్త చిత్తుండై - సంతోషమగ్న
మానసుండయి - సంతోష మందస్కితాననుండై - ఇత్యాదిగా భిన్నప్రతులలో
కలదు.

166 1. ప్రియహిత కార్యమై రికులభీకర - అ. ఈ. ఓ, ప్రియహిత వాక్యమై రికులభీకర -
ఆ. ఇ. ఎ. ఏ. ఐ. బి. డి. ఓ. ఖ. గ. ఛ. జ. ట. ల. శ. మ. 2. యోగ - ఆ. డి. డి. ఎ. ఏ. ఓ. ఐ.
ల. వీ. శ. మ. 3. కరయ - ఓ. ఖ. గ. 4. పతిలెల్లన - ఈ. ఎ. ఐ; పతు
లిమ్మహా - ఇ. గ. శ. 5. బొందుసునకిల్బిష - అ, బొందుకృతకృత్యత - ఓ;
బొందెకృతకృత్యత - డి. ఛ. జ. ట. ల. శ. మ. 6. నట్లుగన్ - ఐ.

167 1. నిమ్మ బడసి నూకును - ఆ. ఇ. ఈ. ఎ. ఐ. ఓ. ఖ. స; నిను గొలిచిన మాకును - వ.
2. యదియుంగలదే - డి.

168 1. సంతోషించి - పెక్కు ప్రతులు, సంతోషించి యాత్మగతంబున - ఇ. డి. డి.

169 1. నిమిషం - ఐ; నిమిషం - డ. (నిమిషము - అనురూపమందు కనఁబడు
చున్నది గాన - నిమిషము అను వికృతికి మూలరూపమై యుండవచ్చును)
2. వర్తింపజాల - అ. ఓ. ఖ.

170 వ. అయినను నాహృదయంబు గరంబు ¹హృద్యంబగుచున్న యది కృష్ణార్జునులం
దలంచినవారికి శ్రీవిజయం²బు లగు ననిన ³నమ్మహాత్ములఁ దనకు సహా
యులఁగాఁ బడసిన భీమసేనునకు శ్రీవిజయంబు లగుట యేమి సందేహం
బని నిశ్చయించి ⁴మీకుఁ గార్యసిద్ధి ⁵యయ్యెడ మరుగుం డని వంచిన.

171 క. ¹ఘోరరిపుఁ ²జంప నరిగెడు, వీరుల వారేయ పాండవేయుల సింహా
కారులఁ జూచి మనంబున, ధీరుఁడు ముద మందె నయ్యుగిష్ఠిరుఁ డంతన్.

—: కృష్ణభీమపార్థులు జరాసంధుఁ జంపఁబోవుట :-

సం. 2-18-26

172 వ. కృష్ణ¹భీమపార్థులు ²కృతకస్నాతకు లయి చని ³యేకపర్వతప్రభవంబు
లైన కాలకూట శోణ ⁴గండకి సదానీర అను నేటలు లంఘించి సరయూ
నదియునుం బూర్వకోసల మిథిలాదేశంబులును గంగయుం గడచి
పూర్వాభీముఖు లయి ⁵నిత్యప్రయాణంబుల నమ్మగధదేశంబు సొచ్చి
గోరథం బనుపర్వతం బెక్కి.

170 1. ముదితంబగుచున్నది—అ.ట; ప్రముదితంబగుచున్నది—ఘ, సంతుష్టంబగుచున్నది—
ఐ.ట. 2. బలుగలుగునన—ల.ణ; బలుగలుగుననిన—బ.డ 3. నమ్మహాపురుషుల —
ఈ.ప.ఐ.ట.పి శ.ప. 4. ఈ వచనమున—దలంచిన వారికి విజయంబగుననిన ...
విజయంబగుట—అనికొన్నిప్రతులు మీకు కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. యయ్యెడ
మరుగుండని — యు; యయ్యెడు మరుగుండని — వా పెక్కు ప్రతులు.

171 1. పోరిరిపు — అ.ఈ.ఖ గ.ఘ శ.ప; పోరి — ఐ.క. 2. గెలుప — ఇ.

172 1. భీమార్జునులు — క.ఖ చ; భీమవిజయులు — అ.ఇ.ఈ.ఎ.ఐ.గ.ఘ. 2. వీరశ్రీ
విభాసితముఖులై కృతస్నా (ను) తకు లయి — ఐ.క.ఖ.ట.ణ.ల.పి.శ.ప.స;
కృతస్నానులయి — అ.పి.గ.ఘ.చ.చ.జ మూలము. వర్చస్వినాం బ్రాహ్మణా
నాం న్నాతకానాం పరిచ్ఛదాన్ ఆచ్ఛాద్య — ఖం. 2-18-22 3. యనేక
పర్వతంబులు గడచి తత్రప్రభవంబులైన — ల.పి.శ.ప.స. 4. కంటకీయ గోదా
వరీసునామ సదానీర—ఐ.ట; మఱియు భిన్నప్రతులలో కంటకీయ సాధాఞరము,
కంటకీయ జనపదానికరంబు — ఇత్యాదిగా భేదము లున్నవి. కాని మూలమున —
రమ్యం పద్మసరోగత్వా కాలకూటమతీత్యచ గండకీయాం తథాశోణం సదానీ
రాంతదైవచ, పకపర్వత కేనవ్యక్తి మేదేత్య ప్రజంతితే, సంతీర్యసరయూ రమ్యాం
దృష్ట్యాపూర్వాంశ్చ శోసలాన్ అతీత్యజగ్మర్మిథిలాం ములాం చరన్త్యావృతీం నదీమ్
అని కలదు. ఖం. 2-18-26, 27, 28. 5. నిరంతర — ఈ.ఎ.పి.ఐ.క.ఖ.డ.ల.పి.శ.ప.

- 173 చ. ఉరుతరహస్యమాలికల నొప్పు గిరివ్రజ మన్వరంబుఁ గాం
చిరి ¹నవసౌఁభప్రసవచిత్రననావళి గల్గుదాని నె
వ్వరికి ²దురాసదంబు లగు వజ్రమయోన్నత³వప్రచారుగో
పురములదాని నయ్యలకఁ ⁴బోలెడుదాని మహార్థసంపదన్.
- 174 ప. కని ¹దాని యపూర్వరామణీయకసమృద్ధి కచ్చెరువడి ²యచ్యుతుండు
భిమార్జునుల కిట్లనియె.
- 175 క. ¹గోరథమును ఋషభము వై, హారము ఋషిగిరియుఁ ²జైత్రకాద్రియు
ననఁగా
³భూరిగిరు లేను ⁴దీనికి, శూరభటులువోలె ⁵గాచి చుట్టును నుండున్.
- 176 ప. దాననచేసి యిప్పరంబు గిరివ్రజంబు నాఁజరగె నిందుఁ దొల్లి గౌతముం
డౌశీనర యను ¹శూద్రయందుఁ ²గాక్షివాదుల సృజియించె ³నట్టి గౌత
మానుగ్రహంబున ⁴ను నీదుర్గబలంబున ⁵నుం జేసి యిమ్మాగధుల నెవ్వరును
బయింప నోప ⁶రనుచుఁ దద్ధ్యారంబు⁷నం బరంబు సొర నొల్లక ⁸చైత్రకగిరి
శృంగంబున కరిగి యందున్న మూఁడు భేరులం⁹జూపి ¹⁰తొల్లింటి మాగ
- 173 1 వర — చ 2. నగోచరం—ఇ.ఉ.భ.జ.ణ.వ 3. ఘనోన్నత — పెక్కు
ప్రతులు 4 చారువప్ర—అ.ఆ.ఉ.ట క.ఖ.గ. 5. బోలిన—పెక్కు ప్రతులు.
- 174 1 దాని రమణీయ సమృద్ధి — అ.ఉ.ఎ.ఏ.బ.బౌ.చ.ణ; దాని సమృద్ధి — ఇ.ఈ.
బ.క.ఖ.గ.ఝ.శ.ష. 2 నారాయణుండు — కొన్ని ప్రతులు.
- 175 1. గోరథమును ఋషభమునువై — శర్. పెక్కు ప్రతులు. వై హారోవిపులః
తైలోపరాహోవృషభస్తథా । తద్దైవార్షిగిరిస్తాత శుభాత్తైప్రత్యక పంచమాః —
అని మూలము భం. 2-19-2 వరాహో అను దానికి వరాహ్లో అని పాఠాంతరము
2 జైత్రకాద్రి — యని పెక్కు ప్రతులలోఁ గలదు కాని యిది మూల
విరుద్ధము. 3 సూరెలగిరు లేనుననివి — ఝ.వీ.శ.ష.స.సూ; సారగిరు —
గ.ల; బూరుగిరు — క.ఖ 4. దీనిని — కొన్ని ప్రతులు. 5. గొల్పి —
అ.ఆ.ఉ.ఎ.బౌ.ల.స; గొల్పినూరెల — ట; నిల్పిచుట్టును — స.
- 176 1 శూద్రక (శూద్ర) — అని కొన్ని ప్రతులు కాని మూలమున శూద్రాయాం యని-
కలదు. భం. 2-19-5. 2. ఉక్షపాదుల, గక్షిపాదుల, గక్షిపాదాదుల—ఇత్యాదిగా
రూపములు భిన్న ప్రతులలోఁ గలవు. కాని మూలము కాక్షివాదీమృతాన్ అని
యున్నది. భం. 2-19-5. 3. గావున నట్టి—ఉ.క.ఖ.డ. 4.5 రి. సముచ్చయార్థక
ములు పెక్కుప్రతులలో లేవు. 7. రని చెప్పుచు — ఇ.ఎ.ఏ.బౌ.ణ.ల 8. సొర
నొల్లక—అ.క 9. చైత్రకాద్రి — ల 10. జూచి—పెక్కు ప్రతులు. 11 తొల్లి

ధులు ¹²మాన పాదం బను ఋషభంబు వధియించి దానిచర్మంబున పీని
¹³నిర్మించి రివి యిప్పురంబు వింతవారు ¹⁴చొచ్చురప్పు డమ్మునిశక్తింజేసి
¹⁵మోయు ¹⁶ననిన.

- 177 ఉ. దారుణ¹వజ్రచారుభుజదండములన్ బలవ²ద్విచారగం
 భీరులు ³ధీరులాక్షణమ భేరులు ⁴మూఁటిని వచ్చి చెల్వక
 స్ఫారనితంబ⁵దేశమును భగ్నము సేసి గిరివ్రజంబు ⁶న
 ద్వారము⁷నందుఁ జొచ్చి రతి⁸దర్పితు లా యదుకారవోత్తముల్.
- 178 క. ¹ఘోరాకారులు మాలా, కారగృహంబు²లకు గంధికగృహంబునకుం
 దా రరిగి మువ్వరు బలా, త్కారంబునఁ గొనిరి ³పుష్పగంధము లొప్పన్.
- 179 వ. అందు ¹మాల్యాలంకృత²మౌళులుఁ జందనాగరు³రూపితహస్తలు
 విస్తయమాన⁴మాగధనిరీక్ష్యమాణులు నయి రాజమార్గంబు ⁵గదియం
 జని ⁶యనవరతంబును బ్రాహ్మణులకు ⁷సుప్రవేశం బగుచున్నజరాసంధు

మాగధులు—యు. 12. మాపాదంబను—ఈ.ట, మహిపాదంబను — క డ మా
 పాదమృషభమానసాద బృహద్రథః అని మూలము భం. 2-19-15 పి.పి.యన్.
 2-21-51 13 నిర్మించినవి (నివి)—పెక్కు ప్రతులు 14 వచ్చినప్పుడ—ఇ.ట.ట
 15. తమ యంతనమ్రాయు — ఆ. 16 నని తక్షణంబున — అ.ప.ల.

- 177 1. వజ్రపాతభుజ — ఇ (?) 2. ద్విధాన — ఈ.ఎ.ఐ.శ.ప. 3. వీరులక్షణమ —
 అ.ఆ.ఈ.డి.ప.ట.టౌ.ఘ.చ.రు.ణ 4 మూడును — ఈ.ఎ.ఐ.శ.ప. 5. దేశ
 మున — పెక్కు ప్రతులు 6. దర్దావరము — అ.ప. 7. త్రోవ — ట
 8. దర్పితయాదవ — పెక్కు ప్రతులు ; దర్పలుయాదవ — ఉ.ఐ.ట.పి.

- 178 1 ఒలాద్గృహీత్వా మాల్యాని మాలాకారాన్మహాబలాః విరాగవసనాః సర్వే
 స్రగ్విణో మృష్టకుండలాః — అని మూలము భం. 2-19-24. 2. నకు నపుడు
 కడువేడుకతో — కొన్ని ప్రతులు ; లకు గంధకర గృహములకున్ — ట.పి.శ.ప.
 3 మాల్యగంధములర్థిన్ — స; మాల్యగంధము లొప్పన్ — ఊ.ఘ.ల.

- 179 1. గంధమాల్యాలంకృతదేహులు — ఊ. 2. వేషులు — శ.ప. 3. రజో
 భూషిత (శరీరులు, దేహులు, వడులు, హస్తలు) — ఇత్యాదిగా భిన్నప్రతులు.
 4. పౌరనిరీక్ష్య — అ.ప.టౌ ; పౌరజన నిరీక్ష్య — ఎ.ల 5. దరియంజని — పెక్కు
 ప్రతులు 6. యందనవరతంబును — పెక్కు ప్రతులు. 7 సులభప్రవేశం —

సుందరంబు గోవాసంబు హిమవత్సినహంబులు సొచ్చునట్లు యాదవ పాండవ సింహంబులు సొచ్చిస.

—: జరాసంధుడు కృష్ణభీమసేనార్జునుల కెదురువచ్చుట :-

సం. 2-19-29

- 180 ఆ. అర్ధరాత్రమయిన నశ్యాగతద్విజ్ఞానాత్మకులకు నెదురుచని కరంబు భక్తి బూజ¹లిచ్చు సరమ²వ్రతుం డప్పు, డెదురు³వచ్చి వారి కిష్ట మెనగ.
- 181 క. ధీయుతుడయి మధుపర్కము, సేయగ నమ¹కట్టి దానిఁ జేకొనని²మహా పాయుల గర్వంబు నఖి, ³ప్రాయంబు నెటింగి మగధపతి యిట్లనియెన్.
- 182 తే. స్నాతకులరేని పూవులుఁ ¹జందనంబుఁ, జనునె బలిమి²మైఁ గొని తాల్చుఁ జైత్యకాద్రీ తటము ³మీరిట్లు వ్రచ్చి దోర్దర్శ మెనగఁగ, జులుకన ద్వారమునఁ బ్రోలు సొరఁగ నగునె.

- 183 ప. మఱియు నాకాని¹చిన మధుపర్కంబు ²ప్రతిగ్రహింప ³నొల్లమి యిది యేమి ⁴మీరులు వేషధారుల కావలయు మీవేషంబున బ్రాహ్మణత్వం

ఆ.ఊ.బ.సు. గి హైమవత్సినహంబులు—పెక్కు ప్రతులు ; హైమవత సింహంబులు— ట.డ.వీ; హైమవత సింహాశోరంబులు—ల.శ.ప స. గోవాసమివ విడుంతఃసింహాహైమవతాయథా— అని మూలము భం. 2-19-25 9. కారవ — క.ఖ.గ.యు డ వీ.

- 180 తాన్ పాద్యమధుపర్కార్హాన్ మానార్హాన్ సత్కృతింగతాన్ । ప్రత్యుత్తాయ జరాసంధ ఉపతస్థేయథానిధి — అని మూలము. భం. 2-19-29. 1. సేయు — ల. 2. ధర్మవ్రతుండెదురు — ఇ 3. పోయి — క.ఖ డ ల.

- 181 1 కట్టి — శ. 2. మహాపాయుల — బ.ఖ 3. ప్రాయమును నెరింగి — ఔ.త ; ప్రాయము దానెటింగి — ఎ.ల

- 182 1. బూతనంబు — భాసం 2. చేకొని — స, గైకొని — ఈ ఊ.ఎ; నిగొనితాల్చు— వీ.శ.ర. 3. భేరులు — పెక్కు ప్రతులు.

- 183 1. మధుపర్కంబు — పెక్కు ప్రతులు. 2. పరిగ్రహింప — పెక్కు ప్రతులు 3. నొల్లకున్నవారు — క.ఖ గ మీ రెందుండి వచ్చితి రెవ్వరు — : ఖ.గ.డ.స. ప్రతులలో నధిక పాఠము 4. మీరు — పెక్కు ప్రతులు

బును మహాసత్త్వ దీర్ఘ బాహు ⁵పృథులవతోలక్షణంబుల ఉత్తీయత్వంబును
బ్రకాశించుచున్న యవి యనిన వానికి నారాయణుం డిట్లనియె.

- 184 క. స్నాతకులు పుణ్యకర్మస, నాతను ¹లగుచున్న బ్రాహ్మణఉత్తీయ వి
జ్ఞాతులయందును ఉత్తీయ, జాతిస్నాతకుల మేము ²జనవినుతమతిన్.
- 185 వ. ¹ద్వారంబున మిత్రనివాసంబును నద్వారంబున ²నమిత్రనివాసంబును
జొచ్చుట యిది బాహువీర్యసంపన్న లయిన ఉత్తీయులకుం గర్త
వ్యంబు మఱి గంధమాల్యంబులయందు లక్ష్మి యుండుం గావున బలాత్కా
రంబున గంధమాల్యంబులు గొంటిమి ³నీయందుల మాకు ⁴నొండు కార్యంబు
గలుగుటంజేసి ⁵నీయిచ్చునర్హ్యంబు గొన నొల్ల ⁶మనిన ⁷జరాసంధుం
డిట్లనియె.
- 186 ఆ మీరు నాకు నేనుమీకు ¹చెన్నండు ము, న్నహిత మాచరించినదియు లేదు
మీకు నేల నే నమిత్రుండ నైతి ని, రాగసుండ సద్గుణాన్వితుండ.
- 187 క. సురమునివరులకు వసుధామరులకు భక్తుండ నుత్తమఉత్తీకులా
చరితుండ ననిన ¹ధరణీధరు ²డమ్మగధేశ్వరునకుఁ దా నిట్లనియెన్.

5 పృథులవతో — పెక్కు ప్రతులు 6 చున్నవారనిన—పెక్కు ప్రతులు.

- 184 1. అనబరంగు - ఝ పి.శ.ప స 2 జనవినుతనిధి - పెక్కు ప్రతులు ; జనవిను
తమతీ - స ల ; సౌజన్యనిధి - స.
- 185 1. మరియు ద్వారంబున — అ.ఆ ఒ ఘ.ల 2 శత్రు — అ.ఉ.ప.బౌ.జ.
3 నీ యందు మాకు — పెక్కు ప్రతులు. 4. నొండొక్క — ల. 5. నీయిచ్చు —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 6. మైతిమనిన—ఉ.ణ. 7. వారికి జరా — ఈ.ఎ.వీ.
శ ప ; వారలకు జరా — ఓ ఝ.
- 186 1. మున్నెన్నడును నహిత — ఈ.ఉ.ఎ.ఐ.గ.ల
- 187 1. నవనీధరు — పెక్కు ప్రతులు. 2. డమ్మనుజేశ్వరునకు — వ ; డమ్మగధేశ్వ
రకును—ప ఒ ఝ.

- 188 క. ¹కుల ²రక్షార్థ మఖిలస్వప, ³క లోద్వహునియోగమున నకుంతితశత్రు ప్రళయ⁴విధాయుల మయి యిం, దులకున్ వచ్చితిమి దుష్టదూషణబుద్ధిన్.
- 189 సీ. కడఁగి యత్యుత్తమక్షత్రియచరితఁబునందు ¹వర్తిల్లుదు నంటి జనుల కెవ్వరి కెన్నుండు నెగ్గొనరింప నేనంటిసత్త్వత్రియు లవని నొరులు నీయట్లు క్రూరులై నృపతులఁ జెఱఁజెట్టి ²పశువరించుచుఁ బశుపతి నుమేశు వరదుఁ బూజించిన³వారును గలరె మున్నింతకు నగ్గలం బెద్ది యెగ్గు
- ఆ. కారణంబు లేక ⁵దారుణుఁ డయి సాధు, హింస సేయు కుజనుఁ డెల్లవారి కప్రి చుండ కాక యప్రియలక్షణం, బొండు⁶గలదె తలఁప నుత్తములకు.
- 190 వ. ¹నిర్దయుండై ²నవర్ణుండు నిర్దోషులై న ³నవర్ణుల వధియించునంతకంటె మిక్కిలి పాతకం బొందె ⁴నీయట్టి పాప⁵కర్ముల నుపేక్షించిన సఖి⁶ధర్మ రక్షణముల మైన మమ్ముఁ ⁷దత్పాపంబు వొందు నని పాపభయంబున నిన్ను నిగ్రహింప వచ్చితిమి నాకంటె ⁸నధికుం డైనక్షత్రియుండు లేడని గర్వించి యొరుల నవమానించి పలుక ¹⁰వలదు.

- 188 1 కులరక్షార్థమై నృపకులనూశినియో - ఆ 2 రక్షార్థముగన్వప - గ; రక్షార్థముగ గురుకులో - ఊ; రక్షార్థముగా మత్కులస్వపతిని - ట. 3. కులోద్వహ - ఆ ఊ బ.ఘ. 4 విధేయులమై - ఇ.క గ.డ.

- 189 1. వర్తిల్లుదునట్టి జనుల - డ. 2 పశువుగావధియించి వరునుమేశు - ట. 3. వారలు - ఎ.బ.క.గ.ఝ 4. కలదు - ఆ డ. 5. దారుణంబగు - క.ఖ. వీ.శ.ష.స; దారుణంబున - ఈ.ఎ.ఐ.ట 6. తలవగలదెయుత్త - టౌ క.ఖ.ఘ.డ.

- 190 1. నిర్దయుండవై నిర్దోషులగు - పెక్కు ప్రశులు. 2. నవర్ణుండు - వా. కాని సవర్ణోహి సవర్ణానాం పశుసంజ్ఞాం కరిష్యతి అని మూలము. 3. స్వపర్ణుల - ఆ.ఊ ఏ.బ; సర్పర్ణుల - క.ఖ.డ; సధర్మల - శ.ష 4. (అట్టి) ఇట్టి పాపకర్ముల - అ.ఇ డ ఎ.ఐ.బ.టౌ.గ.ఘ.ఝ. 5. కర్ము నుపేక్షించిన - ఊ ఊ ఏ.బ.టౌ.ఘ.ఝ. 6. ధరాధర్మరక్షణముల - ఏ.ల; ధరారక్షణపరులైన (తత్పరులైన) - కొన్ని ప్రశులు. 7. దత్పాతకంబు - ఊ.ఊ ఏ.బ.ట. 8. నధికుండు క్షత్రియుండు - పెక్కు ప్రశులు 9 పవలవదు - ఊ.ఎ.ఏ.ఖ.ఘ. 10. జనదు - టౌ.ఛ.ఝ.ణ

- 191 క. అవినీతులయి మహాత్ముల, కవమాసము సేసి కుచు జయద్రథ దంభో
దృవ కార్తవీర్యు¹లనువా, రవతితులయి రొరులచే మహాబలులయ్యున్.
- 192 తరలము. అశులవిక్రమసంపదన్ రణయజ్ఞ దీక్షితులై రిపు
ప్రతితి నోర్చినవీరు లుగ్రతపంబు సేసినవారు స
ద్గతికిఁ బోదురుగాక యిట్లపకారదారుణవృత్తి¹ను
ద్ధతిని భైరవపూజ సేసిన దాన సద్గతి గల్గునే.
- 193 తరలము. ¹చెడక నావచనంబు సేయుము చెచ్చెరన్ ²ధరణీశులన్
విడిచి ³పుచ్చుమ యేను గృష్ణుడ వీడు భీముడు వాడు గ
వృడి భవత్కృతదారుణం ⁴బనువహ్ని యార్పగ నున్న య
క్కడిఁదివీరులు వీర లిద్దలు గర్వితుల్ కురుసింహముల్.
- 194 క. కడుఁగ్రూరుడ పయి నృపతుల, విడువనినాఁ డాజి జాండవేయులు నీయు
క్కడఁచి భుజకత్తి యేర్పడ, విడిపింతురు గడిమి ¹నిఖిలవిషయాధిపులన్.
- 195 వ. అనిన విని జరాసంధుండు సటా¹సముత్పాటనకుపితకుంజరవైరియుం
బోలె గడు సలిగి పటుకుటిలభ్రుకుటి²ఘటిత³నిటలుం ⁴డగుచు బురు
షోత్తమున కిట్లనియె.
- 191 1. లణగరెయ — ఇ.
- 192 1. నుద్ధతుడవై సురపూజ — ఓ.క. ఖ. గ.ట ; నుద్ధతుడవై శివపూజ — ఘ.
నుద్ధతుడవై సరహింస చేసిన — స.
- 193 1. చెడకు — బ.వీ.స 2 వసుధీశులన్ — ఇ. 3. పుచ్చుము నేను — ఆ.ఈ.
ఎ.ప.ఐ.బ.గ.ల.వీ.శ.ష 4 బగు — కొన్ని ప్రతులు ; బనువహ్ని నార్పగ — సం.
- 194 1 నఖిల — పెక్కు ప్రతులు
- 195 1 సముత్పాటితకుంజరవైరి — ఇ ; సముజ్జ్వలకుపిత — ఘ. 2. ఘటిత —
కొన్నింట లేదు. 3. నిటలతటుండగుచు — అ.ఎ.ప.బౌ.రు.ణ.ల. 4. డగుచు
నిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు.

- 196 క. అమితపరాక్రమమున నా, క్రమించి పరస్పరుల నోర్చి ¹గర్వించుట ²దో
సమె యిది ³నక్షత్రియ ⁴ధ, ధర్మమ యే నెప్పుడు బాగాక్రమక్రతుడ నిలన్.
- 197 క. ¹చేవార్థముగాఁ దెచ్చి, యీవసుధాధిపుల నేల యే విడుతుఁ బ్రతా
²పావజితరిపుడఁ ³గావుర. నీవెఱుంగవె ⁴తొల్లి ధారుణీధర నన్నున్.

∴ జరాసంధుఁడు యుద్ధమునకు భీమునిఁ గోరుకొనుట :-

సం. 2-20-25

- 198 సీ. సమకట్టి నై న్యంబు నై న్యంబుతో నొండెఁ దొడరి మీమువ్వురతోడ నొండె
¹నిద్దఱతో నొండె ²నెక్కటి యొక్కనితో నొండెఁ బొడిచెద దోర్మలమున
³నేయాయుధంబున ⁴నెమ్మెయిఁ బోరంగ నిష్ట ⁵మయ్యది యుత్సహింపుఁ
డనిన
నొక్క-నితోఁ ⁶బల్వు రుద్ధతు లయి పూని యుద్ధంబు ⁷నేయట యుచిత
మగునె
- ఆ. యధిక బాహుబలుల మయిన మామువ్వుర, ⁸యందు నొక్కరుని మహా
బలాధ్యుఁ
గోరికొనుము వాఁడు ఘో⁹రాజిలో ¹నిన్ను, మొనసి మల్ల యుద్ధమున
¹⁰జయించు.

- 196 1. గర్వించిన — అ.బ.ఘ. 2. పాపమె — ఝ. 3. క్షత్రియులకు ధర్మమ — ఘ.
4. ధర్మమునే — శ.ప.
- 197 1. చేవార్థంబుగ — ఆ.ఇ. 2. పావజితరిపుడ — ఓ.బె; పావజ్జితరిపుడ —
క.ఖ.డ; పావజ్జితరిపుడ — ఇ.డి.ఐ.గ; పావహితుండనుగావున—ఝ.ణ. 3. నగు
టమ (యు) — ఏ.బె.స. 4. మున్ను — అ.ఓ.
- 198 1. నిద్దఱతో — ఆ.ఐ.ఓ.బె.ఖ.గ.ణ. 2. నేర్పడ — స. 3. నేయాయుధంబుల —
పెక్కు ప్రతులు. 4. నెమ్మిం — ఇ; నెమ్మియు — ఉ.ఐ; నెమ్మితో — ఊ.
(అఖండయతి) 5. మెయ్యది — పెక్కు ప్రతులు; మయ్యెడిను — క.డ.
6. బల్వురుద్ధతితోబూని — ఊ; మువ్వురుద్ధతిమై — ల. 7. నేయంగను —
క.డ. 8. యందులోన నుజ్జ్వలాఘ్నినోని — ఆ.ఘ.ల. 9. రంబుగా నిన్ను —
పెక్కు ప్రతులు. 10. నశంపు — స.

199 క. అనిన మురవై ౩ పలుకులు, విని జార్వాద్రఘండు భూరి¹వీర్య మరున్నం
దనుఁ గోరికొనియె నీతం, డని²నెన యగు నాకు సనుచు నతి³దర్శినుడై .

200 వ. ¹ఇట్లు జరాసంధుండు భీమసేనుతో మల్లయుద్ధంబు సేయ ²నిశ్చయించి
తనతనయు సహదేవుని ³రాజ్యంబున కభిషిక్తుం జేసి ⁴పురోహితకృతస్వస్త్వ
యనుండై .

201 ఆ. ¹బలియుఁ డప్పుడు ²వెండుకలు పాచిముడిచి³గం, టెనగ ⁴దాల్చి వీరోరసిక
వృత్తి
నుద్ధతుండు మల్లయుద్ధ ప్రసాధనం, బమర ⁶నిలిచె వేడ్క నమితబలుడు.

199 1. వీరు — పెక్కు ప్రతులు 2. కెనయగు — అ.ఘ.ల 3. గర్వితుడై —
ఇ.ఎ.ఔ.చ.యు.

200 1. 'స' లో — అధికపాఠము. అని యిట్లు భీమసేనుం గోరికొని జరాసంధుండు
వాసుదేవునితో నీవిధంబంతయు మున్న యెఱుంగుదు కిరీటి కొండొకవాడు గాన
నాకెనగాడు ఈ భీమసేనుండు మత్సమానబలుండయి యుండనోపు ఇతనిఁ
దొడరి జయింతుమనిపలికి కృతనిశ్చయింపజై భీమసేనుతో మల్లయుద్ధంబుసేయ
సమకట్టి తన జేసిన మంత్రి పురోహిత భూసురకృత, కాని మూలమున
అస్పదన్యతమేనేహసంక్షేభవతు కోముధిః ఏవముక్తస్స కృష్ణేన యుద్ధంవప్రేమహో
ద్యుతిః భం. 2-21-2 ఉవాచ మతిమా రాజా భీమం భీమ పరాక్రమమ్.
భీమయేత్యేత్యయా పార్థశ్రేయసా నిర్జితంవరం. అని కలదు. భం 2-21-7.
2 సమకట్టి — అ.ఊ.ఐ.ట.శ.ష 3. నిజరాజ్యంబున 4. భూసుర—
క.ఖ.డ.స.

201 1. బలియుడప్పుడు వెండుకల్ పాచి (య)ముడిచి
గండెసగదాల్చి వరవీర ఘనతవృత్తి
యుద్ధతుండు మల్లయుద్ధ సన్నద్ధుడగుచు
నలరె నెంతయు వేడుక నమితబలుడు అను పాఠము శ.ష.స. 2. వెంట్లు
కలు — పెక్కు ప్రతులు ; వెంట్లుకు పాచి ముడిచి — సూ. 3. గండెసగ—
ఆ.ఎ.ఐ.ఔ.ఖ.యు.ట.శ.ష; గట్టిసగ — క.డ. [?] 4. దాల్చి బీర మెక్కుంగ నుగ్ర,
లిల నుద్ధతి బాహుపులించి మల్ల, యుద్ధసారణ మమరంగ నుత్సహించె || — ఘ.స. ।
['బాహుపులించి' ప్రయోగము నన్నయలో గమనింపఁ దగినది.] 5. రసైక వృత్తి
— కొన్ని ప్రతులు చందస్సు?. 6. సన్నహించె నమితబలుడు — ఇ.ఈ.ఐ.గ. ;
సంగ్రహించె నధికబలుడు — క.ఖ.డ. ; నుత్సహించె — అ.ఎ.ప.ఔ.ఛ.యు.

202 వ. భీమసేనుండును వానికి నక్కజంబుగా మల్లయుద్ధసన్నద్ధుం డయి ప్రతి
 1భటించి నిలిచె నంత.

-: భీమసేన జరాసంధుల మల్లయుద్ధము :-

సం. 2-21-10

203 మ. సమసత్త్వాతిశయిల్ వృకోదరజరాసంధుల్ 1మహోద్యత్పరా
 క్రమ మొప్పం గడు నల్లి యొండొరులఁ జల్కం దాకి రనోన్యదు
 ర్దమదోర్దండపట్టుప్రహారజనితధ్వనంబు బ్రహ్మాండఖాం
 డము 2నిండన్ లయకాలదండధరచండఊభమో నా జనుల్.

204 క. 1కర్షితంపు లనోన్యన్యా,కర్షణసంకర్షణాపకర్షణముల సా
 మర్ప లయి పెనఁగి రాహవ, హర్షంబునఁ బవనసుఖబృహద్రథపుత్తుల్.

205 క. వ్యాయామకర్కశస్థిర, కాయుల యుద్ధము భయానకం బయ్యె మహో
 1గ్రాయస పరిఘాయిత కరి,నాయత భుజదండదారుణాఘాతములన్.

206 చ ఆతులబలుల్ పగస్పరజయాద్ధులు పార్థివపుంగవుల్ మరు
 శ్చుతమగధేశ్వరుల్ సమరశూరులు దాగుణలీలఁ బోరి రూ
 ర్జిత 1భుజదర్ప మేర్పడఁగ సింహ2గజేంద్రములట్లు వజ్రప
 ర్వతములయట్లు ఘోరతరవాసవవృత్తుల3యట్లు నిద్రఱున్.

202 1. ఘటించి — పెక్కు ప్రతులు.

203 1. సముద్య — పెక్కు ప్రతులు 2. నిండెన్ — ఎ.ణ. 3. దండ — స.

204 1. ధర్షిత — జ.ల.స; ఘర్షిత — అ.ప.కౌ.క.స.

205 1. గ్రాయత — పెక్కు ప్రతులు. 2. ఘాయత — పెక్కు ప్రతులు.

206 1. నిజదర్ప — ఇ.హ.ఐ ఓ; నిజశక్తియే — ఊ.గ; నిజశక్తులే — వీ.శ.ప. 2. గజంబుల యట్లు [ట్లు] — ఇ.కౌ; గజేంద్రులయట్లు — ఘ.ఝ.ణ.శ.ప. 3. యట్లు లిద్రరున్ — కొన్ని ప్రతులు.

- 207 వ. ఇట్లు ¹కార్తీకమాసంబునం బ్రథమదివసంబునం ²దొడంగి భీమజరాసంధు
³రెడయుడుగక ⁴యెలరొలుంబట్టియుఁ గిట్టియు నడిచియుం బొడి
 చియుఁ దాఁచియుం ద్రోచియు మహాయుద్ధంబు సేయుచుం ద్రయోదశి
⁵నాఁ డిద్దఱుం గిట్టి మల్లయుద్ధ ⁶కౌశలం బేర్పడం బెనంగునెడఁ జతుర్దశి
 నాఁటిరాత్రియందు ⁷జరాసంధు సతిశ్రాంతభావం బుపలక్షించి యధోక్ష
 ఁండు భీమున కిట్లనియె.

—: భీముఁడు జరాసంధుని సంహరించుట :—

సం. 2-22-3

- 208 చ. విరహితసత్త్వఁ డయ్యెఁ బ్రతిపీరుఁడు వీని నశేషధారుణీ
 శ్వర ¹నికరాపరాధు నతిసాహసికున్ ²వధియించి నీభుజ
 స్థిత ³యెలర్ప నయ్యనిలదేవుబలంబును ⁴నీబలంబు భా
 సురముగ ⁵మాకుఁ జూపుము విశుద్ధయశోనిధి మారుతాత్మజా.
- 209 వ. అని ¹ప్రబోధించి ననిలతనయుం డనిలదేవుం దలంచి తత్ప్రసాదంబున
 నధికసత్త్వ ²సమేతుండై.

- 207 1 కార్తీక — ఎ.ఐ.గ. 2 గడంగి — ఐ. 3. అనారతం దివారాత్ర మపిశ్రాంత
 మవర్తత — అని మూలము భం 2-21-17. 4. మీరంబారియు, బొరలంబడి
 యును, డాసియు వ్రేసియు, బాసియు కడిసియు నానా ప్రకారంబుల మహాఘోర
 యుద్ధంబు సేయుచు — ల. 5 యు విడిచియు — కొన్ని ప్రతులు (కాని
 అనుప్రాసకు భంగము) 6 నాటిరాత్రి [రేయి] — ఎ.ఐ.గ. ఐ. 7 కౌశలంబునం
 బెనంగు — క.ఖ.డ 8. జరాసంధునందు — ఒ

- 208 1. నికరాపకారు — పెక్కు ప్రతులు ; విహితాపకారు — ఆ [?] నికరాపరాధు—
 శ ; సుజనాపకారు — గ. 2. వధియింపు — వ. 3. వెలుంగ — పెక్కు ప్రతులు.
 4. నుల్లసిల్లఘా — ఘ. 5. నాకు — ఊ.ప.ఓ.క.ఘ.డ ; నీవు — ఝ

- 209 1. పశ్చన్నాభుండు ప్రబోధించి పలికిన నయ్యనిలతనయుండు సభక్తిపూర్వకంబుగా
 నయ్యనిల దేవుండలంచి — ఎ ఊ.ల 2 సమన్వితుండై [సంవన్నుండై]— కొన్ని
 ప్రతులు

- 210 ఉ. అతని బట్టియెత్తి ¹నిహానాహిత²పీడుడు వానిముక్కునన్
వాతను గర్జరంధ్రముల వారక శోణితధార లొల్కగా
వాతనుతుండు వీచె శతవారము లుద్ధతచండవాతసం
ఘాతవిపర్తమానతృణఖండసముం డగుచుండ మాగధున్.
- 211 వ. ¹మఱియును.
- 212 క. వెఱచఱచఱ బట్టికొని పడి, ¹జఱచి బరాసంధుసంధిసంధుల²యెమ్ముల్
నిఱచి వధియించి చూచెను, వఱలగ భీముండు ఖపనవలయం బద్రువన్³.
- 213 చ. అవనితలంబు ¹వ్రసెనొ హిమాచలశృంగము ²ప్రయ్య లయ్యెనో
శృవణ³విదారణ బయర శబ్దము దానిది యేమియొక్కొ టై
రవ మయి ⁴వినె నంచును బురంబునవారు భయంబు⁵వొంది ⁶రం
దువిదలగర్భముల్ ⁷గలగె నుక్కడగె ⁸మగధేశునై న్యముల్.
- 214 వ. ఇట్లు భీమసేనుండు బరాసంధుఁ ¹జంపి వానివధియించుట జగద్విదితంబుగాఁ
దదీయ²గృహద్వారతోరణసమీపంబునం దత్కళేబరంబు ³వైచిన నది సర్వ
జనభయంక⁴రం బయి యుండె నంత నాదిత్యోదయంబున.
- 210 1. విజితా - గుప్త, నిమతా - న 2. పీర్చుడు - ఓ, గ
- 211 1. ఇది కొన్ని ప్రతులలో లేదు.
- 212 1. జరచి - పెక్కు ప్రతులు. 2. యెముకల్ - అ. ఓ. ఘ. చ. పి. ఈ పద్యము తరువాత అయ్యవసరంబున అను పచనము కొన్ని ప్రతులలోఁ గలదు.
- 213 1. వ్రసెనొ - గ. 2. భగ్గుమయ్యెనో - పెక్కు ప్రతులు. 3. నిభేదనంబైన - చ 4. పీచె - పెక్కు ప్రతులు. 5. వొందగానువిదల - కసం. క 6. రయ్యు విదల - పెక్కు ప్రతులు. 7. దలగె - సం. 8. మగధేశ - కసం
- 214 1. జంపుట - పెక్కు ప్రతులు. 2. నగర - అ. ఓ. టె. గ. ఘ. ల. శ. ప. 3. వైచి సర్వజనభయంకరుండై - పెక్కు ప్రతులు 4. రుండై యుగాంత్యకాలరుద్రుండునుం బోలె నున్నంత - ఉ. ఓ. ప. ఓ. డ. ఝ. ల. శ. ప. స 5. వైచ - పెక్కు ప్రతులు.

—: జరాసంధు నభిషిక్తుఁ గావించి కృష్ణుఁడు భీమార్జునులతో

నింద్రప్రస్థమున కరుగుట :-

సం. 2-22-40

215 సీ. గరుడధ్వజుం డప్పు కరుణాసమేతుడై యమ్మాగధుల కెల్ల నభయ మిచ్చి
¹మొగి జరాసంధుచే నిగృహీతు లయి యున్న పృథివీపతుల ²విడిపించి చెఱలు
 మోక్షితులైన సర్వక్షత్రియులచేత సంకుద్ధరత్న పుంజములఁ జేసి
 పూజితుం డయి తన తేజంబు వెలుఁగంగ సహదేవు నజ్ఞతానంధతనయు

ఆ. నోడ కుండు మని తదున్న తరాజ్యంబు, నందు నిలిపి హృదయ³హరివిధ
 రత్న ⁴రాజినుందరంబైన మగధేశు, రథముఁ దేరఁ బనిచె ⁵రమణతోడ.

216 వ. తొల్లి తారకాసురసంగ్రామంబున నింద్రాచారాధం బయినదాని నింద్రు
 వలన వసు వసురాజు వడసె వానివలన బృహద్రథుండు వడసె నని ¹తద్దివ్య
 రథప్రభావంబు సెప్పుచు భీమార్జునసమేతుం డయి ²యారథం బెక్కి
 చక్రధరుం డఖలరాజచక్రంబుతో నింద్రప్రస్థగమనోన్ముఖుండై ³గరుడనిం
 దలంచుడుఁ ⁴దత్తణుంబ.

217 క. అనలప్రభాభిశోభిత, ఘనతరతనుదీప్తు ¹లోప్పఁగా వచ్చి వడిన్
 వినతాతనయుఁడు వినయా, వసతోరుశిరస్కుఁ డయ్యె ననజాతునకున్.

218 వ. ఇట్లు వచ్చిన వై నతేయు ¹నత్రిప్రీతిం దద్దివ్యరథసారథ్యంబు²నందు నియో
 గించి ³మనోహాయువేగంబునం గృష్ణ⁴భీమవిజయు లింద్రప్రస్థపురంబు
 ప్రవేశించి రంత.

215 1. యొగి—పెక్కిప్రతులు 2. విడిపించె పేర్కి—అ. ఈ. ఎ. ఐ. ఔ. క. ఖ. గ. ఛ. జ. ఝ. వ.
 3. మలరహరియు—జ. 4. ఖచిత—ఇ; రాజ—ఊ. ఎ. ఏ. 5. రయముతోడ—ఊ. బ. పి.
 శ. మ.

216 1. తదీయ — అ. అ. ఈ ఊ. ఐ. ఔ. క. ఖ. గ. ఘ. 2. దానిపేర్కి — కొన్ని ప్రతులు.
 3. ప్రస్థపుర గమనో — ఏ. బ. క. ఖ. ఘ. 4. గరుడునిం — కొన్ని ప్రతులు. 5. నడు
 ణంబ — ఔ. గ. చ.

217 1. తనగగా — ఉ. ఎ. ఓ. ఔ. క. ఖ. గ. వ

218 1. నాదరించి — ట, నత్రిప్రీతిం — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2. సేయనియోగించి—
 క. ఖ. డ 3. యతడు తేరు గడప మనో — వా. కాని, ఇది ఛ. జ. ప్రతులలో తప్ప
 తక్కిన వానిలో లేదు. మూలమునను లేదు 4. భీమార్జునులింద్ర — కొన్ని ప్రతులు.
 5. పురప్రవేశంబు చేసెరంత — అ. ఆ. ఇ. ఊ. ఏ.

- 219 మ. జన¹సంతా²సకరు³ మహోద్ధను జరాసంధు⁴ హరిప్రేరణం
బున భంజించె బ్రభంజనాత్మజుడు⁵ భూభుగ్విరులం దన్నిరో
ధననిర్ముక్తులఁ జేసె నింకఁ జతురంతః⁶ఙ్గిన్ ధర్మనం
దను సామ్రాజ్య⁷ము పూజ్య మయ్యెనని మోదం బంది రుర్విజనుల్.
- 220 క. ఆయుధనిహతుఁడు గాని య, జేయు జరాసంధు భీమసేనుఁడు¹ విజయ
శ్రీయెనఁగ నోర్చె గాక, త్రాయతభుజశక్తి నొరుల కలవియె²యంచున్.
- 221 క. పురజను లాశ్చర్యంబునఁ, గర మనురాగమునఁ బరమకౌతుకమునఁ జూ
చిరి¹ భోరన వచ్చి వ్యకో, దర దామోదర సురేంద్రతనయులఁ² బ్రీతిన్.
- 222 వ. కృష్ణభీమవిజయు¹ లిట్లు విజయవిభాసితులయి వచ్చి ధర్మరాజునకు మ్రొక్కి
జరాసంధుబంధనంబువలనం దమచేత మోక్షితులైన మహిషతు²ల నెల్లం
జూపిన.
- 223 క. నవినయ¹నతోత్తమాంగుల, నవనీశుల నందఱును² యథార్హప్రియగౌ
రవమునఁ బూజించి కురు, ప్రవరుఁడు తద్దేశములకు³ బరువడిఁ బంచెన్.

219 1. సంతాప — ఊర్పు. 2. మహోద్ధతు — అ. ఊ. ఐ. బ. ల. శ. ప; బహోద్ధతు—ఆ.
బౌ. చ. య. స; మహోద్ధతు — స 3. మదాంధున్ — పెక్కు ప్రతులు; బలాధ్యున్—
ఏ. పి. శ. మ. స, నముద్ర్యద్రణం — ఊ. ల. 4. భూభుగ్విరులం — అ. ఇ ఈ. ఉ. ఊ. ఎ.
ఐ. బ. ఓ. క. గ. ఘ. శ. మ. (వీనిని బట్టి ఉకార ఋకారములకు యతి అంగీకార్యము);
తాభూభుత్తులన్ — భాసం; దాభూమీశులం — య. 5. ము [మ] పూజ్య
మంచును బ్రమోదం — అ. ఆ. ఏ. ఓ. ఓ. బౌ. ఘ. జ; మయయ్యెనంచును బ్రమోదం—
య. స.

220 1. వీరశ్రీ — భ ప్రతి తప్ప తక్కిన అన్ని ప్రతులు. 2. యెందున్ — ఐ. వ.

221 1. భోరన — పెక్కు ప్రతులు. 2. నెమ్మిన్ — వ

222 1. లు విజయ — పెక్కు ప్రతులు; లు వీరశ్రీ విభవ విజయ — ల. 2. లం
జూపిన — కొన్ని ప్రతులు.

223 1. వినమితగాత్రుల — ఆ. బ. ఘ. 2. దయార్ద్ర — ఎ. ఓ. 3. బంపెరయమునన్ —
ఘ; బరువడి బుచ్చెన్ — ఇ. ఈ. ఎ. ఐ.

—: కృష్ణుడు ద్వారకానగరమున కరుగుట :—

సం. 2-22-53

224 వ. నారాయణుండును ¹ధర్మరాజు వీడ్కొని తద్వివ్వరథారూఢుం డయి
²ద్వారవతీపురంబున కరిగె నంత నిక్కడ.

225 చ. భరతకులై కభూషణుండు భాసురతేజుండు ధర్మనందనుం
దురుభుజవిక్రమంబున జయోన్నతిఁ బోల్పుఁగ ¹వీరు లోకపా
లుర యని భీముఁ బార్థ నకులున్ సహదేవునిఁ ²బంచెఁ దూర్పు ను
త్తరమును బశ్చిమంబు మఱి దక్షిణమున్ వరుసన్ జయింపఁగన్.

226 వ. ఇట్లు పంచిన నలువురు ¹సపారచతురంగ²బలసమేతులై నాలుగు
సముద్రంబులపై నడచు నపూర్వసముద్రంబు³లుంబోలె నాలుగు
దిక్కుల ⁴పై నడచిరిని విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.

227 క. ¹నరసుతు లయ్యైదిక్కుల, కరిగి మహీపతులచేత నరి గొని ధనముల్
²దెరలఁగఁ దెచ్చినమార్గముఁ, బరువడి నెఱింగింపు ³నాకు బరమమునీంద్రా.

228 వ. అని యడిగిన జనమేజయునకు వై శంపాయనుం డిట్లనియె.

224 1. పాండవుల — కొన్ని ప్రతులు ; భీమార్జున యమకుం దిగ్విజయంబు సేయ నాలుగు దిక్కులకుం బనువుమని ధర్మరాజునకుం జెప్పి పాండవుల నందరి గని వీడ్కొని — వ. [ఇది మూలానుగుణము కాదు]. 2. ద్వారావతీ కరిగెనంత — పెక్కు ప్రతులు.

225 1. వీర — కొన్ని ప్రతులు 2. బుచ్చె — ఈ.వ.వ.

226 1 తమ్ములును సపార—ఆ.మ 2. బలసమన్వితులై—ఇ.ఉ.బౌ.చ 3. లునుం — కొన్ని ప్రతులు. 4. కరిగి రనిన — పెక్కు ప్రతులు.

227 1 నరపతి పనువున దిక్కుల — ఈ ఇ ల ; నరపతు లయ్యయి దిక్కుల — ప . నరవరులయ్యయి — యు శ.శర ప. 2 పారిబొరి — ఇ. 3. మాకు—అ.ఆ. ఊ.ఓ.క.ఖ చ.

—: అర్జునుండు త్తరదిగ్విజయంబు సేయుట :—

సం. 2-23-7

229 సీ అగ్నిదత్తంబైన¹యద్వివ్యరథమెక్కి గాండివధరుఁ డతిఘర్మసమయ
²ఘర్మాంశుఁడునుఁబోలెఁ ³గాజేరదిగ్విజయార్థముగ్రప్రతాపాగ్ని
 వెలుగఁ
 జని⁴పుళిందావనీశ్వరునోర్చి⁵ప్రతివింధ్యుఁ డనువాని నోడించి యుశ్రమమున
 మఱి యఖిలద్వీపమండలేశుల నెల్ల⁶వశవిధేయులఁజేసివారుదన్ను

ఆ. ⁷భక్తిగొలిచి రాఁగఁ బ్రాగ్జ్యోతిషంబుపై, విడిసెఁ ⁸దత్పురమున
 విభుఁ డసంత
¹⁰బలముతోడఁ బన్ని భగదత్తుఁ ¹¹డేతెంచి, విజయుఁ డాకె సమరవిజయ
 కాంక్ష.

230 వ. ¹ఇట్లు శబరసాగరానూపవాసులైన ²యోధవీరులతోఁ బన్ని భగదత్తుండు
 పార్థతో నెనిమిది దివసంబులు మహాయుద్ధంబు సేసి తదీయ³బాణభగ్ను
 బలుండై పార్థున కిట్లనియె.

231 క. ఏ నింద్రసఖుఁడ నీవును, భూనాథ సురాధి¹నాథ పుత్తుండవు నీ
 తో నని సేయుట యుచితమె, యే²నోడితిఁ ³జెప్పు మెద్ది యిష్టము నీకున్.

229 1. ఆదిత్యరథమెక్కి — ఇ. 2. ఖరకరుండును — అ. 3. ఘనుడును — చ
 4. కుళింగావనీశ్వరు — స. 5. ప్రతివింధ్యుడను — అ.ఎ.ఐ.బౌ.ఖ.గ.చ.ఝ.శ.ష.
 మూలమున ప్రతివింధ్యుడు. భం 2-23-15. 6. వశవర్తులుగ — గ; వీర
 విధేయులుగ — చ.ల. 7. బలిసిగొలిచి — ఖ.చ. 8. దత్పురంబు విభు — పెక్కు
 ప్రతులు. 9. విభుడు తన్ను బలము — చ. 10. బలిమితోడ — ఊ, బలము
 తోడ గూడ — అ.ఇ.బ.ఘ. 11. డెదురించి — ణ.

230 1. ఇట్లు సాగరానూప — పెక్కు ప్రతులు; ఇట్లు సాగరోప వనవాసులైన యాభీర
 శబర వీరగణంబుతో — ఝ. 2. యోధవీరబలంబులతో — ఊ.ఉ.ఎ.ఐ.క.డ.ణ.
 ల.వీ.శ.ష; యోధబలంబులతో — ఊ. 3. బాణభగ్ను రథుండై — అ.ఈ.ఎ.ఐ.బౌ.
 గ.చ.ణ.ల; బాణాభీల భగ్నుండై — క; బాణభగ్ను బాహుబలుండై — ఉ.

231 1. పునకు — అ.ఇ.ఘ; నాథపుత్రుడవట — ఝ; నాథ పుత్రుడవగుటన్ మానితి
 సమరము సేయగ — అ.ఇ.ఘ. 2. నోడుదుబంపుమేది — క. 3. గోరు — అ.

- 232 వ. దానిన చేయుదు ననిన ¹విని భగదత్తున²కుఁ జార్చుం డి ట్లనియె.
- 233 క. కురువిభుఁడు రాజసూయా, ధ్వర మొనరింపం గ¹డంగె ధర్మజుఁడు ²నిరం తర ధర్మశీలుఁ డాతని, కరివెట్టుము రమ్ము³ ప్రీతి నమ్మఱమునకున్.
- 234 వ. ¹అని యాభగదత్తుచేత నపరిమితధనరాసులు గొని ²ధనదదిశాభిముఖుం డయి ధనంజయుం డరిగి.
- 235 క. అతులచతురంగ సేనా, యుతుఁ డంతర్గిరి ¹బహిర్గిరోపగిరుల భూ పతుల నని నోర్చి శాశ్వత, న్నతిఁ గొనియెను వారిచేత నానాధనముల్.
- 236 వ. మఱియు ¹నులూకదేశాధిపతి యగు ²బృహంతునిఁ బరాజితుంజేసి ³యుత్త రోలూక వామదేవ ⁴మోదాపుర సుదామ ⁵సుసంకులంబు ⁶లనుదేశం బుల రాజుల జయించి దేవప్రస్థంబున సేనాబిందు నోడించి ⁷విష్వదశ్వుం
- 232 1. విని — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 2. కర్ణునుం డిట్లనియె, కునర్ణునుం డిట్లనియె — పెక్కుప్రతులు.
- 233 1 బూనె — చ. 2. దయాపరదాసశీలు—ర్పు. 3. నీవు — ఆ.ఇ.బ.ల.
- 234 1. అని భగదత్తుచేత — ఆ.ఇ.బ.ర్పు. 2. ధనంజయుండు మరియు ధనదదిశాభి ముఖుండై యరిగి — ప.బౌ.ఐ
- 235 1. బహిర్గిరోపగిరుల భూమిపతుల — ఊ.ల.
అంతర్గిరించ కాంతేయస్తదైవచ బహిర్గిమ్. తథోపగిరిమ్ అని మూలము. భం. 2-24-2. బహిర్గిమ్ అని [భం] పాఠాంతరము ననుసరించి బహిర్గిరోప గిరుల అను రూపము సాధువు సిద్ధాంతకాముది యందలి 'గిరేశ్వ సేనకస్య' అను అవ్యయీభావసమాప ప్రకరణములోని తుది సూత్రము వలన గిర్యంతమైన అవ్యయీభావసమాసమునకు అచ్ ప్రత్యయము వైకల్పికుముగా నగును. దీనిని బట్టి అంతర్గిరి, అంతర్గిరమ్, బహిర్గిరి. బహిర్గిరమ్, ఉపగిరి, ఉపగిరమ్ అను రూపములు కలుగుట కవకాశమున్నది. నన్నయ బహిర్గిర + ఉపగిరుల అనుచోట అచ్ ప్రత్యయము వచ్చిన రూపము వాడియున్నాడు. (పాడిని. 5-4-112. సి. కా. 683).
- 236 1. గరూశ — అ.బ.క.ఖ.ఘ.డ.స; గులూత — ఇ ఈ.బౌ.గ శ.ష.స 2. బృహ ద్బలున్ — పెక్కుప్రతులు; బృహదశ్వున్ — అ.ఘ.చ.స. 3. యుత్తరకులూత- పెక్కు ప్రతులు — మూలమున. కులూతవాసినం రాజా బృహస్త ముపజగ్మి వాన్ — అని కలదు. భం. 2-24-4. 4. గోదావరి — అని పెక్కుప్రతులు. కాని యిది మూల విరుద్ధము 5 సునంద—కొన్ని ప్రతులు. కాని మూలవిరుద్ధము. 6. లను సేనుదేశంబుల — ఉ.ఉ.ఎ.ప.బ.బౌ.ల. 7. విష్వదశ్వుండను —

డనురాజు విక్రమం బడంచి పార్వతేయుల గర్వం బుడిపి బర్చు 10 శబర
తురుష్కవతుల వశగతులంజేసి 11 మాళవ 12 పాండ్ర కాశ్మీర త్రిగర్త లోహిత
సుధన్వ గాంధార కాంభోజ 13 కోసల పతులచేత విచిత్ర 14 రత్న కాంచనవస్తు
వాహననివహంబులు గొని చిత్రాయుధరక్షితంబైన సింహపురంబు
15 ముద్రించి సింహాసనాసీను లయిర వనచర 16 దన్యుల వశ్యులంజేసి శ్వేత
పర్వతం 17 బతిక్రమించి యట చని 18 కాంభోజకటకుం డనురాజుచేతం
బూజితుండై హాటకదేశంబున 19 మానసం బనుకొలను ఋషికుల్యంబును
జూచి యందుల రాజులచేత 20 నవరిమితపదార్థంబులం దిత్తిరి కల్పాష
21 మండూకాఖ్య మయూరహంస 22 శుక సవర్ణంబు లైన హయంబులం
బర్వతనిభంబులైన యిభంబులం గొని (23 హేమకూట నిషధాచలంబులు
గడచి గంధర్వనగరంబులు గెలిచి శతసహస్ర యోజనాయతం బయి శుద్ధ
సువర్ణమయం బయి తేజోరాశియయిన మేరుమహాధరంబు నాలోకించి
జంబూమహావృక్షంబును జంబూమహాగదియునుం జూచి తత్తీరంబున
మేరువునకుం బ్రదక్షిణంబుగాఁ జని గంధమాదనపర్వతం బతిక్రమించి
తద్విశాధిపతులైన సిద్ధ విద్యాధర చారణ గంధర్వులచేత నానావిచిత్రవస్తు

పెక్కు ప్రతులు. 8. బుడిపి — అ, ఊ. ఎ. ఐ. ఓ. ఖ. 9. బడంచి — పెక్కు ప్రతులు.
10. పారశీయ, పారశీక — అని భిన్న ప్రతులు. 11. మాళవ — పెక్కు ప్రతు
లలో లేదు. మూలమందును లేదు. 12. పాండ్ర — కొన్నింట లేదు. మూల
మునను లేదు. 13. కోసల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. మూలమందును లేదు.
14. రత్నకాంచన — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 15. సాధించి — పెక్కు
ప్రతులు. 16. పతుల — పెక్కు ప్రతులు; నాథుల — ఈ ఊ. ప. కాని మూల
మున వినిర్జిత్యదస్యాన్ పర్వత వాసినః—అని ఓలదు. భం. 2—24—15. 17. బతిక్ర
మించిచని — పెక్కు ప్రతులు 18. భోజకటకుండను — పెక్కు ప్రతులు. కాని
మూలమున కాంభోజ. భం. 2—24—22 19. మానసం సర ఉత్తమమ్. ఋషి
కుల్యాశ్రుతాః సర్వా దదర్శకురునందనః—అని మూలము భం. 2—25—4; మానసం
బను కొలన — అని వా. 20. నవరిమిత పదార్థంబులం — ఇది పెక్కు
ప్రతులలో లేదు. 21. మండూకాక్ష — పెక్కు ప్రతులు; మండూకాక్షాన్—అని
భం 2—25—8; మండూకాఖ్యన్ — అని భం పాఠాంతరము 22. శుకసవర్ణంబు
లైన — పెక్కు ప్రతులు. 23. హేమకూట నిషధాచలంబులు — మొదలు
కొని మాల్యవన్నీర పర్వతంబులు గడచి — అనునంతవరకు గల భాగము—ఉ ఓ.
ఖ. ల పి. ప్రతులలో మాత్రమే కలదు. తక్కిన ప్రతులలో నీ భాగము లేదు కాని
యా భాగమునకు మూలము — పి పి యన్. ప్రతిలో 2—25—8 నుండి 49 వరకు
కలదు భం. ప్రతిలో లేదు. పూర్వము ముద్రితములైన శ ప. ప్రతులయందును

వాహనంబులు గొని మాల్యవ స్నీలపర్వతంబులు గడచి) యుత్తరకురు
 24 దేశములకుం జని హరివాసంబను పురంబునై విడిసిన.

- 237 సీ. తద్వార¹పాలకుల్ దారుణాకారు లపారబలాధ్యులు పార్థకడకుఁ
 2జనుడెంచి సురరాజసన్నిభు నాతనిఁ జూచి యచ్చెరువడి శూరు లెందు
 నీయట్టిరే కురున్మవ³పీర పర్యాప్తమయ్యె నివిజయ⁴పీఠ్యాతిశయము
 వసుమతీనాథులెవ్వరు ⁵నిట్లు బలిమిమై ⁶నిటవచ్చిరే తొల్లి యేయుగముల
 ఆ. నున్నతప్రతాప యుత్తరకురుభూము, లండు జనులు వీని నవనిచరుల
 కివి యగోచరంబు లిందు సాధించి⁷యె, ద్దియును ⁸గొనఁగ లేదు తివిరి నీకు.

- 238 వ. అయినను నీవచనంబు సేయం గలవారము ¹మమ్ముఁ బనుపు ²మనిన వారికి
 నర్జునుం డిట్లనియె

- 239 తే. రాజసూయాధ్వరము ధర్మరాజు సేయ, నుత్సహించి¹నవాఁడు

తదుత్సవమున

కిండు మీయందుఁ గలవస్తువెద్దియైన, నమ్మహీనాథుసామ్రాజ్య ²మతిశ

యిల్లు.

నిది లేదు. వావిళ్ళ ప్రతిలో నీ భాగము కుండలికృతమై యున్నది. 24. దేశం
 బుల [న] హరివాసంబను — పెక్కు ప్రతులు.

- 237 1 పాలురు — పెక్కు ప్రతులు. 2 జనుడెంచిన సురసన్నిభునిఘను । నాతని—ఁ
 ఈ పారమున ప్రాసయతి కాని యీ పద్యము సర్వయతి సీసము. 3. పర్య
 ప్రఖ్యాతమయ్యె — ఉ; పరపర్యాప్త—కసం. 4. శౌర్యాతిశయము — ల;
 విద్యాతి శయము — క.ఖ.ణ. 5. బల్లిమైబూనియిట — ణ. 6. నిందువచ్చిరే—ల.
 7. యె/య్యవియుగొనగలేరు తివిరిజనులు [యెరులు] — ఆ.ఇ.ఎ.ఏ.క.ఖ.ఘ.డ.ణ
 [ప్రాసయతి యగును]; యెయ్యవిగొనంగ లేవు తివిరి నీవు—స. [ప్రాసయతి]
 8. గొనగ లేవు నీవు — ఐ.గ శ.ష మూలమున — నచావీకించిజ్ఞేతవ్యవర్జునా
 త్రప్రదృశ్యతే భం. 2-25-11 అనియు పార్థనేదం త్వయాశక్యం పురంజేతుం
 కథంచన ఉపావర్తస్వకల్యాణ పర్యాప్తమిదమచ్యుత భం 2-25-9. అనియుకలదు.

- 238 1. మమ్ము — పెక్కు ప్రతులలో లేదు; 2. మనిన నర్జునుం డిట్లనియె —
 కొన్ని ప్రతులు

- 239 1. యున్నాడు మహోత్సవమున — ణ (ఉన్నాడు — అను రూపము గమనింపఁ
 దగినది) 2. మతిశయిల్లు — ఆ.ఇ.ఉ ఊ.చ.ల.వీ.నూ; మతిశయముగ —
 పెక్కు ప్రతులు.

240 వ. అనిన నయ్యుత్తరకురు ¹భూముల రాజులెల్ల నర్జునున కతి²ప్రీతచిత్తులయి
యమూల్యంబు లైన యపరిమిత³దివ్యరత్నాభరణంబులు దెచ్చి యిచ్చిన.

241 తరలము. ¹తరణిసన్నిభ ధర్మపుత్రు నుదారతేజము ²పర్వ భా
స్వర ³సుసంపదఁ బాకశాసనిశాసనంబున నిట్టు లు
త్తర⁴కురూత్తముఁ దొట్టి యుత్తరధారుణీకులు ⁵వశ్యులై
⁶కరధనంబులు దెచ్చియిచ్చిరి ⁷గౌరవంబున ధన్యులై .

∴ భీమసేనుండు పూర్వదిగ్విజయంబు నేయుట :-

సం. 2-26-1

242 న. ¹అట భీమసేనుండునుం ²బరచక్రమర్దనం బయిన ³బలచక్రంబుతోఁ బూర్వ
⁴దిక్కునకుం జని ⁵పాంచాలపతిచేత సత్కృతుం డయి విదేహరాజు జనకుం
డనువాని ⁶జయించి ⁷దశార్ణవపతియైన సుధన్వుతో మహాయుద్ధంబు
సేసి తత్పరాక్రమంబునకు మెచ్చి వానిం దనకు ⁸సేనాపతిం జేసికొని

240 1. దేశంబుల — పెక్కు ప్రతులు. 2. ప్రీతులయి యపరిమిత — పెక్కు
ప్రతులు 3. దివ్యాంబర రత్నాభరణంబులు — ల; దివ్యాంబరా భరణంబులు
నపరిమిత దనంబులు — వీ.శ.మ.

241 1. ధరణిపుండగు - ఎ.క. ఖ.డ; ధరణినిభుండగు - య; ధరణితేజుడు — చ.న;
ధరణితోపల — యు. 2. పర్వి — యు. 3. బలాధ్యుడు —
భాసం; బలుండగు — ఏ.కె; ఎలంబున — వీ.శ.మ. 4. నృపాలుర — కొన్ని
ప్రతులు; కురూర్ద్వహులాదిగాగల — ట 5. వచ్చి యక్కర — య. 6. కలధనం
బులు దెచ్చియిచ్చిరి గౌరవంబున — ఊ.ఓ.గ.చ.చ.మ (దీనినిబట్టి 'రల' లకు
ప్రాసచెల్లవచ్చునని తెలియుచున్నది.) 7. గౌరవంబున నెయ్యులై — ల; గౌర
వంబున వశ్యులై — యు; గౌరవంబున రమ్ములై — కొన్ని ప్రతులు.

242 1. అంతనట — ఇ.ఉ.ప.ఒ.కె.చ.ల 2. బరమహీచక్రభేద (మర్ద) నంబైన బలం
బులతో — ఓ.క.ఖ.ణ. 3. బలంబు (ల) తో — కొన్ని ప్రతులు 4. దిక్కున
కరిగిన — పెక్కు ప్రతులు. 5. పాంచాలాన్ వివిధోపాయైః సాంత్యయా
మానపాండవః — అని మూలము భం. 2-26-3. 6. వోడించి పెక్కు
ప్రతులు. 7. దశార్ణవ — అ.ఎ.క.ఖ.గ.య; దశార్ణవ — చ.ణ. 8. సేనాధి
పతిం గావించుకొని — అ.ఓ.ఓ; సేనాపతిం గావించుకొని — అ.ఇ.ప.గ.ఘ.ల;

9యశ్వమేధేశ్వరుం డయిన రోచమాను ననుజ¹⁰సహితుం బరాజితం జేసి
చేదివిషయంబునకుం ¹¹జనిన.

243 చ. అతని నతివ్రతాపు ననిలాత్మజుఁ గానఁగ వచ్చి చేదిభూ

వతి శిశుపాలుఁ డెంతయును భక్తిపరుం డయి రాజసూయ ము
న్నతి ¹నొనరింప నున్న యమనందనుయత్న మెఱింగి రత్నతో
భితభనరాసు లిచ్చెఁ గడుఁ బ్రీతి ²సమన్వితుఁడై ³ముదంబునక

244 వ. భీనుసేనుండును శిశుపాలుపురంబునం గొన్నిదినంబు లుండి పూర్వదిక్కున
కరిగి పుశిందపురంబున ¹సుకుమార సుమిత్రులం గుమార విషయంబున శ్రేణి
మంతునిం గోసలదేశంబున బృహద్బలు నయోధ్యాపురంబున ²దీర్ఘప్రజ్ఞునిఁ
గాశీరాజును సుపార్శ్వుని ³రాజవతి యైన⁴సుధన్వుని మత్స్యమలదపతు
లను ⁵గర్ణాట దక్షిణమల్లులను మర్దించి వారిచేత నపరిమితధనంబులు
గొని మగధవతియయిన జరాసంధతనయు సహదేవు నాశ్వాసింపి హిమ
వత్సంబున పాశ్చాత్యంబునం జలోద్భవం బనుదేశంబును భల్లాటదేశంబును

సేనాధ్యక్షుంజేసికొని — శ.ప 9. యశ్వమేధాద్వరుండయిన — ఏ.జ. కాని
యిది మూలమునకు విరుద్ధరూపము. 10. రోచమానం సహానుజమ్. జిగాయ
సమరేపీరోబలేన బలినాంవరకః, అని మూలము భం 2-28-8. సహితుంబరాజితం
జేసి — ఐ వీ, సహితంబుగా బరాజితంజేసి — ఊ; సహితంబువశ్యుంజేసి — శ.ప ;
సహితువిధేయునింజేసి — గ; సహితునిహతుంజేసి — వా. కొన్ని ప్రతులు.
11. జనియెనంత — ఉ.ప ఓ.బొ.ల.

243 1. మెయిజేయ — ల. 2. పరుండగుచుక ముదంబునన్ — అ.ఆ.ఇ.ఊ.బ.ఘ.
చ 3 ప్రియంబునన్ — ఝ.

244 1 సుకుమారును గుమార — అని పెక్కుప్రతులు — కాని సుకుమారం వశేచక్రే
సుమిత్రంచ నరాధిపమ్ — అని మూలము భం. 2-28-10. 2. దీర్ఘప్రజ్ఞుని —
పెక్కుప్రతులు — మూలము దీర్ఘప్రజ్ఞం మహాబలమ్ భం. 2-27-2, వా.
ప్రతిలో దీర్ఘప్రజ్ఞుని అని ముద్రితము. 3. గజవతియైన — పెక్కు ప్రతులు.
4 కందర్పును, సుకుమారును, కుశాయుధుని - ఇత్యాదిగా భిన్నప్రతులు.
సూచన:- ఈరాజుల పేర్లవిషయమున భిన్నప్రతులు భిన్నవిధముగ నున్నవి. అంగీ
కృతపాఠమే చాలవరకు మూలానుగుణముగ నున్నది తెలుఁగుప్రతి యందలి
పేరుల వరుసకును, మూలమందిచ్చిన పేరులవరుసకును భేదమున్నది. 5. కర్ణాట-

జయించి యింద్రపర్వతసమీపంబునం గిరాతపతుల నేడ్వరను ⁶శర్మక
వర్మకులను జంద్రసేన సముద్రసేనులను గర్జవత్సపతులను బుండ్రపతినిం
బౌండ్రకవాసుదేవుని వశగతులం జేసి.

245 ఉత్సాహము. అతులశౌర్యుఁ ¹డనిలతనయుఁ ²డమితవాహినీపదా
హతి ధరిత్రి ³దలర నిట్టు లరిగి పూర్వదిజ్ఞుహీ
పతులచేత రత్నరజిత⁴భర్మతతులఁ గొనియె భూ
నుతయశుండు వేటువేట ⁵నూఱుకోట్ల సంఖ్యలన్.

-: సహదేవుండు దక్షిణదిగ్విజయంబు సేయుట :-

సం. 2-28-1

246 వ. ¹అట సహదేవుండు దక్షిణ²దిక్కున కరిగి ³సుమిత్ర శూరసేన దంతవక్త్ర
యవనులను గోశ్యంగగిరి నివాసులను జయించి కుంతిభోజుచేతం బ్రియ
పూర్వకంబున సత్కృతుం డయి

247 ఆ. జలజనాభు పగతు జంభకుం డనువాని, ¹భూరిబలునిపుత్తుఁ బోరిలోన
నొడిచి వానిచేత నుత్తమగజహయ, రత్నతతులు గొని పరాక్రమమున.

మూలమునలేదు. ౧. కశ్యప కౌశికులను సుధర్మ ధార్మికులను చంద్రసేన
సముద్రసేన (ను)లను, కర్ణవత్సపతులను — అని కొన్ని ప్రతులు, కాని మూలాను
గుణము కాదు.

246 1. డనలతేజుడమిత — స. 2. డఖిల వాహినీ — ఉ.ఎ.క.ఖ.డ ; డధిక వాహినీ-
ర్పు. ౩. దలక — స. 4. భస్మ — అని వా. కాని మూలము — కాంచనం
రజితం వజ్రం విద్రుమంచ మహాధనమ్ భం.2-27-28. పెక్కుప్రతుల యందును
భర్మ యనియే కలదు. 5 నూరుకోటి — ల.

246 1. మరియు — పెక్కుప్రతులు ; మరియు నట — ల. 2. దిగ్భాగంబునకుంజని —
ఉ.ఎ.ఓ.గ. ౩. సుమిత్రవసుమిత్ర — ఉ.ఎ.ఓ.క.బ. కాని మూలమున వసు
మిత్ర లేదు.

247 1. భూరిబల సమేతు — ఆ.ఉ.ఊ.ఏ.ఒ.ఓ.బౌ.ఘ.ఛ.ల.వీ.స ; భూరిబల సమగ్రు—
ర్పు.శ.ష. ; భూరిబలు సుమిత్రు — ఎ.క.ఖ.ఛ.డ.ణ.స.

248 వ. నర్మదాసమీపంబున నవంతిపతుల విందాను¹ విందుల² మందర్వులం జేసి
చని మాహిష్మతీపురంబు పయి విడిసిన.

249 క. ¹వీరుడు తత్పురవిభుడు, గ్రామిమర్దనుడు నీలుడు డనువాడు మహా
దారుణబలం జై సమర, ²ప్రారంభాత్యుగ్రుడు డయ్యెడు శాండవుతోడన్.

250 వ అంత.

251 క. దరికొని ¹దహనుం జెగసెను, వరుసను సహదేవునకలవాహినిమార్ద్య
త్కరులపయి దురంగములపయి, వరధములపయి బదాతివర్గములపయిన్.

252 వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కిట్లనియె.

:- అగ్ని సహదేవునేనపైఁ బ్రచండశిఖలు కప్పుటకుఁ గారణము :-

సం. 2-28-16

253 ఆ. ¹కడఁగి యనఁగుఁ దేమికారణంబున సహ, దేవు సేన²పయి సత్ప్రచండ
శిఖలు గప్పెదీనిఁజెప్ప ³మేర్పడ నాకు, కనఁకు వినఁగవేడ్క యైన
యదియు.

254 వ. ¹అనిన వై శంపాయనుం డిట్లని చెప్పెఁ దొల్లి నీలువంశంబున నిషధుం డను
రాజు రాజ్యంబున ²జాతవేదుండు విప్రుండయి వేదాధ్యయనంబు సేయుచు

248 1 విందులనిర్దర — ఆ.ప ఓ.బౌ.చ.ల. 2. మంద దర్పితులం జేసి — కొన్ని ప్రతులు

249 1. వీరుండప్పురవిభుడు — వీ.శ.ప. 2 ప్రారంభండయ్యె నపుడు శాం—
ఎ; ప్రారంభసమగ్రుడయ్యె శాం — ఝ.ణ; ప్రారంభోదగ్రుడయ్యె శాం—
ఐ.ఘ.ల, ప్రారంభోద్యతుడు నయ్యె - క.ఖ.డ.

251 1. దహనుడుగవిసెను — ల

253 1. కనలి — ఐ.ఐ.ఖ.ఝ.స 2. పయినిదీప్రచండ- వీ.శ.ప. 3. మేర్పడగ
నాకనఁకు — అ.ఆ.డి.ప.ఐ.బౌ.ఝ.శ.ప; మునాకదివినగవేడుక య్యె వీనులలర —
క.ఖ.డ.

254 1. అనినవానికి — పెక్కు ప్రతులు. 2. జాతవేదుండు వేదాధ్యయనంబు

మాహిష్మతీపురంబున ³సుండి ⁴ప్రమాదవశంబున ⁵బారదాగికుం డయిన నెఱింగి రాజనియోగులు వానిం బట్టికొనిపోయి రాజసమక్షంబున శాస్త్ర విహితదండంబున దండింపం బోయిన.

255 క. అవమానదుఃఖతుండయి, ¹పావయుచు ²రోషానలంబు పోడిమి వెలుగం బవన³సఖుఁ డుగ్రకణములు, నెవయగఁ దనపొడవు ⁴చూపె నిషధుని
ప్రమోలఁ.

256 వ. వాఁడును గడుభీతుం డయి యగ్ని దేవునకు ¹నమస్కరించి ²మహాపురుషా ³నాయజ్ఞానంబు నహింపవలయు నని ముకుళిత⁴కరకమలుం డయిన వానికి వై శాన్వినరుండు ⁵ప్రసన్నుం డయి నీకోరినవరం బిచ్చెద వేడు మనిన ⁶వాఁ డిట్లనియె.

257 తే. ఇప్పురంబు ¹సాధింపంగ నెవ్వరేసి, వత్తు రుద్ధతు లయి శత్రువరులు ²వారు దర్ప ³మేది నీచేత నిర్దగ్ధులై విహీను ⁴లవునట్లుగా వర మిమ్ము నాకు.

సేయుచు విప్రులై మహిష్మతీ — పెక్కుప్రతులు. 3. సుండి యొక్కనాడు — కొన్ని ప్రతులు. 4. ప్రమాదంబున — ఓ.క.ఖ యు.డ ; ప్రమాదంబున — పెక్కుప్రతులు. 5. బరదారాగమసుండయిన — పెక్కు ప్రతులు.

255 1 పావులుచు — ఓ.క.ఖ. 2. రోషానలమున — ఐ శ.శర.ప. '3' సఖు డగ్నికణములు — ఆ.ఉ.వ.బ.బ.బౌ.క.ఖ చ డ.ల.వీ.శర. 4 చూపు — వా ; కాని పెక్కుప్రతులలో చూపె అనియున్నది. సూ. అదియే మూలానుగుణము. ప్రజ్ఞావాల తతః కోపాద్యగవన్ హవ్యవాహనః.

256 1. నమస్కారంబుచేసి — పెక్కు ప్రతులు 2. మహాపురుషా — కొన్నింటలేదు. 3 నాచేసిన — ఎ. 4 హస్తుండయిన — ఇ.ఈ.బ.క.ఖ.చ. 5. కరుణించి — ఉ.చ; ప్రత్యక్షంబై — ఎ.ఉ. 6. నతండిట్లనియె — అ.ఉ.ల.వీ.శ.ప ; వాడిట్ల నియె — కొన్నింటలేదు.

257 1. సాధింపంగ — ఐ ; సాధింపగా — క.ఖ. 2. పూని — అ ; దారు — ఐ.ణ. 3. మెడలియు నీచేత — ణ ; మెడలి నీచేత దగ్ధులై (లగుచు) — పెక్కు ప్రతులు. 4. లగు — పెక్కు ప్రతులు.

258 వ. ¹అనిన నారాజునకు నగ్ని ²దేవుం డభిమతం బయినవరం బిచ్చి మఱి నీవు
³నాకుం ⁴బ్రతిప్రియంబు సేయు ⁵మిప్పురంబు నింతులెంతయు మనోజ
రాగిణులు ⁶గావున వీరల⁷నైవరిణి⁸వృత్తి యెల్లకాలంబు సహింపవలయు
నని యడిగిన నాటంగోతే మాహిష్మతీ⁹పురంబుస్త్రిలకు ¹⁰నైవరిణిత్వంబు
నిర్దోషం బయ్యె నగ్నిదేవుండును నప్పురంబుపై వచ్చినవారల నెల్ల ¹¹దగ్ధ
నైన్యులంజేయుచు ¹²దాని ¹³రక్షించు చుంటంజేసి పరరాష్ట్రపతు లగ్ని
భయంబు¹⁴న నప్పురంబు ¹⁵పరిహరింతు రది కారణంబుగా ¹⁶సహదేవు
నైన్యం జెల్ల నగ్ని¹⁷పరితం బయినం జూచి ¹⁸సంచలింపక సహదేవుండు
శుచియై ¹⁹వార్చి దర్భశయంబున ²⁰శయనించి యగ్నిసూక్తం²¹బుల
నగ్నిభట్టారకు నిట్లని స్తుతియించె.

259 సీ. ¹నీతదర్ధంబు లై నిఖలవేదంబులు ²వర్తిల్లు లోకపావనము లగుచుఁ
జావనంబులలోనఁ జావనుండవు నీవ యజ్ఞంబులును నీవ హవ్యవాహ
³ధర్మనిత్యుండై న ⁴ధర్మజుకావించుకృతువు భవత్ప్రీతికరము గాదె
దానికి విఘ్నంబు దలంచుట ⁵ధర్మమై వరద వై శ్వానర వాయుమిత్ర)

258 1. అని యడిగిన (యా) రాజునకు — కొన్నిప్రతులు. 2. దేవుండు కరు
ణించి యభి - ఓ.ఖ.చ.జ.ల; దేవుండభీష్టంబయిన — అ.ఘ. 3. నాకతి
ప్రియంబు - ట. 4. బ్రతుకపకారంబు సేయునది — ఎ.ఓ.గ. 5. మిప్పురంబున
నింతులు — పెక్కు ప్రతులు. 6. గావున — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 7.
స్వేచ్ఛవృత్తి — ఏ.ఓ.; స్వేచ్ఛావృత్తి — జ; నైవరివృత్తి — క.ల;
నైవరిణివృత్తి — ఈ.ఖ.గ. 8. వృత్తులెల్లకాలంబును — ఎ.క.ఖ 9. పురం
బున — పెక్కు ప్రతులు. 10. స్వేచ్ఛావృత్తి; నైవరిణివృత్తి; నైవరివృత్తి,
నైవరిణివృత్తి — అని భిన్నరూపములు. 11. దగ్ధులం — ఈ. 12. వారిని
శిక్షింపుచుదాని — ల 13. రక్షించుటజేసి — అ.ఊ.ఎ.ఐ.బ.ఓ.క.ఖ.గ.ఝ.ణ.
వీ.శ.ష. 14. నంజేసి యప్పురంబు సొరనొల్లక — ల 15. వైవిడియ రది
కారణం — జ. 16. నట్లు సహ — అ.ఊ.ఖ.చ.జ.వా వీ.శ.ష. 17. పరివృతం.
పరితప్తం — వీ.శ.ష. భిన్నప్రతులు 18. చలింపక — ఆ.ఇ.ఊ.ఏ.ఓ.ఓ.ఝ.ష.
19. వార్చి - పెక్కు ప్రతులలో లేదు కాని మూలమున ఉపసృశ్య శుచిరూపాశ్వా
అనియన్నది భం. 2-23-27. 20. నుండి-కొన్నిప్రతులు. 21. బులం బరియించుచు -
ఉ.చ.జ.వా.

259 1. నీనిమి త్రంబులై — ఈ. 2. వర్తిల్లు — ణ. 3. ధర్మాత్మలై నట్టి — బ. 4.
ధర్మజుండొనరించు — ల; ధర్మరాజొనరించు—ఘ. 5. ధర్మమై—ఎ.ఐ.ఓ.ఘ.

అ. యనిన నగ్నిదేవుఁ డతని⁶కి సంప్రీతుఁడయి తదీయసేన కగ్నిభయముఁ
7బాచె దాని నెఱిగి భక్తుఁడై నీలుండు, కౌరవేంద్రుననుజుఁ గానోవచ్చి.

—: సహదేవుఁడు దక్షిణ దిబ్బహివతులచేఁ గప్పంబులు గొనుట :-

సం. 2-28-37

260 క. దేవ ¹ప్రభావుఁ డగుసహ,దేవునకు హయద్వివేంద్రదివ్యాంబర నా
నావిధరత్న ²మయాభరణా³వలి లలిఁ దెచ్చియిచ్చె నధికప్రీతిన్.

261 వ. ఇట్లు మాహిష్మతీపురంబు సాధించి నీలుచేత నరిగొని ¹సహదేవుండు
దక్షిణదిక్కున కరిగి సౌరాష్ట్ర²దేశంబున నుండి ³రుక్మి భీష్మక శూర్పారక
దండకపతులచేత దూతముఖంబున నసంఖ్యాతధనంబులు గొని ⁴సాగర
ద్వీపనివాసులైన నిషాదులం బురుషాదుల నేకపాదులం ⁵గాలముఖులం
గర్జ⁶ప్రావరణుల నరరాక్షసయోనుల రామకైల ⁷కోలకైల తామ్రద్వీప
⁸సంజయంతీపురనివాసులను ⁹వశగతులంజేసి.

6. కతిప్రీతుడయి—అ.ఇ.క్షి ఎ.ట.బౌ.క.గ.డ ; కినుప్రీతుడయి—ణ. 7. వాపె—
ఐ.ఖ.చ.రు; బాపె—ల.న, బాసె—అ 8 వచ్చె—కొన్ని ప్రతులు.

260 1 ప్రాభవు — ఆ ; ప్రసన్నుండగు - చ 2. మహాభరణావళులును — ణ. 3.
వలులు (ల)ను, వళులును — అని భిన్నరూపములు ; వళులని — స.

261 1 సహదేవుండరిగి సౌరాష్ట్ర) — కొన్నిప్రతులు. 2. రుక్మక — కొన్ని ప్రతులు.
సూచన;— కొన్నితెలుగుప్రతులలో శూర్పకశూద్రకాదులైన అనియు, శూద్రక
వర్ధకుల — అనియు భిన్నముగానున్నది. కాని ఇది మూలానుగుణముకాదు. 3.
సాగరానూపవాసులైన — ఆ.ఈ.బ.చ.ట కాని, మూలమున సాగరద్వీప
వాసాంశ్చ అనికలదు. భం.2-28-44. 4. కాకముఖులం, కాశముఖులం, కాలా
ముఖులం—అని భిన్నప్రతులు. గోముఖులం అని 'ల'లోఅధికపాఠము కాని మూలా
నుగుణముకాదు. 5. ప్రపరులను — పెక్కుప్రతులు కాని యిది మూలాను
గుణముకాదు. 6. కాలకైల, కామకైల — అని కొన్నిప్రతులు, కాని మూలమున
లేవు ; కోలకైల అనునది పెక్కుప్రతులలోలేదు కాని మూలమున కోల్లగిరిం
చెన— అని యున్నది. భం.2-28-45. 7. జయంతీపుర — పెక్కుప్రతులు—కాని
మూలమున సంజయంతీ అనియే యున్నది భం. 3-28-41. 8 వశవర్తులం—వ.

262 క. ¹తాళవన పాండ్య కేరళ, కాళింగ²ద్రవిడ యవన కరహాటకభూ
పాలకుల ³నొడిచి దక్షిణ, వేలావనభూములందు ⁴విడిసి కడంకన్.

263 చ. ¹కురువిభురాజసూయమునకు² ధన మిచ్చిరి రాజు తెల్ల నా
²దరమునఁ బ్రీతి సేయునది దానును వప్పక యంచు లంక క
చ్చెరువుగఁ ³బుచ్చె దూతలఁ బ్రసిద్ధిగ నంత విభీషణుండు చె
చ్చెర సహదేవుశాసనము చేకొని సేసెఁ గరంబు నెమ్మితోన్.

264 మ. ¹వరగ² దక్షిణదిక్కుహీపతులచేఁ బౌలస్త్యచే నిట్లు దు
ర్ధర³క్తిన్ సహదేవుఁ డర్థములు రత్నవ్రాతముల్ చందనా

262 1. తాళధర — పి.శ.ప. తప్ప మిగతప్రజులలో. మూలమున ఆంధ్రాంస్తాళపనాం
తైప్ప అనియున్నది భం.2-28-48 తాళాంధ్ర పాండ్యకేరళ అని పూర్వపాఠమై
యుండనోవు. 2. ద్రవిళరూపము పెక్కు ప్రతులలో కలదు 3. నోర్చి — పెక్కు
ప్రతులు. 4. విడిసెగడంక — ఉ.బౌ.యు.డ స ; విడిసెగడంకన్ — ల.పి.శ ప.

263 1 కురుపతి - ట ; కురువరు — మ. ఈ పద్యమునకు పూర్వమున 'ఇట్లు
సేతుబంధనసమీపంబున విడిసిన సహదేవుండు ఘటోత్కచుం దలంచిన తక్షణంబ
వచ్చి దండప్రణామంబు సేసి ముకుళితహస్తండు పనియేమి యనుటయు నీవు
విభీషణు కడకుం జని యుపాయనంబు గొనిరమ్మని పంచిన వాడును గగనమార్గం
బున లంకకుం జని రాక్షసేంద్రుండగు విభీషణుని గాంచి కృష్ణ సహాయుండగు ధర్మ
రాజు రాజసూయారంభంబును, తత్కారణంబున భీష్మాజ్ఞున నకుల సహదేవులు
దిగ్విజయార్థం బరుగుటయు వారలతోన దక్షిణదిశకుం జనుచెంచిన సహదేవు శాస
నంబున తాను దూతయై వచ్చుటయు తనపేరు భీమసేనపుత్రుండయిన ఘటోత్క
చుండని విన్నవించి' వఱకు గల వచనము ఉ.ఓ.స.శ. ప్రతులందు కలదు. దీనికి
మూలము పి.పి.యస్ ప్రతియందు 2-27-125 నుండి 203వరకు కలదు. అందీ
వృత్తాంతము విస్తారముగా వర్ణింపఁబడి యున్నది. భం. ప్రతిలోలేదు. 2. దర
మున శ్రీతతోడ నదిదప్పుఁ చేయుమటంచు లంకక — ఏ.బౌ.ల 3. బంచె — ఈ.
ఉ.ఓ ఘ వ.శ ప ; జెప్పిపుచ్చెను బ్రసిద్ధిగ - ట.

264 1. ఈపద్యమునకు పూర్వము.

క. పంచశతరాక్షసులచే

కాంచనమయ తాళయావ ఘననవరతో

దంచిత భూపాంబరములు

చంచర్గతి నొసగి పనిచె సహదేవునకున్.

అనుపద్యమధికపాఠముగా ఉ.ఓ.స.శ ప్రతులలో కలదు. మూలమున తాని
సర్వాణి రత్నాని అష్టాశీతి నిశాచరాః ఆజగ్రహుస్సముదా 'రాజన్ ప్రాడింజేన తదా
సహ—అని పి.పి.యస్. ప్రతియందున్నది 2-27-216. 2. లీలన్—ఎ.ఇ.ఈ.ప.బ.బౌ.

³గురు⁴కాష్ఠాదులు గప్పముల్ గొనియెఁ బెక్కుల్⁵పేర్చితో నుర్వరా
⁶మరలష్ట్రీకరుడైన ధర్మసుతుసామ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగఁగన్.

∴ నకులుఁడు పశ్చిమదిగ్విజయంబు నేయుట ∴

సం 2-29-2.

- 265 క. నకులుఁడు పశ్చిమదిక్కున, కకుటిలశౌర్యంబు ¹మెఱయ ²నరిగి యరాతి
ప్రకర ³భయానకసేనాధికుఁ డయి నిజతేజమెల్ల⁴దిక్కుల ⁵వెలుగన్.
- 266 డ. యోధుల సింహనాదము ¹మదోత్కటవారణబృంహితంబు వే
గాధికనాజిహేషితమహోదవమున్ రథనేమిఘోషమున్
బాధితఃర్షరంధ్రమయి ²పర్యైదిగంతము లెల్ల మ్రోయ నం
భోధిరవంబ పోలెఁ గురుపుంగవు నచ్చతురంగవాహినిన్.
- 267 వ. ఇట్లు మాద్రేయుండు రాద్రాకారంబునఁ ¹గసిమసంగి మహాసేనా²న్వీతుం
డయి యరిగి మహాసేనరక్షితంబైన ³మహితకవిషయంబున ⁴దత్తక
మయూరకాదిశూమలతోఁ గయ్యంబు చేసి మరు మాళవ బర్బర ⁵కర్బర
ణల ; వృత్తిన్ — అ డ ఊ 3. గురుకాష్ఠాదులు గప్పముల్ గొనియెవేడ్కన్
బెక్కుగానుర్వరా — ణల, గురువస్త్రాదులు గప్పముల్ గొనియె బెక్కు
ధివృత్తిన్ — ఆ (అఖండయతి) 4. వస్త్రాదులు—ఇ.రొ ఓ ఓ.బె.గ.చ యువ 6
నెమ్మితో — అ డ ఓ ఓ క.చ.జ ; పేర్చితోడంధరన్ — ణ 6. వరలష్ట్రీధరుడైన
ధర్మసుతు సాంబ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగన్ — ణ. (సాంబ్రాజ్యము — అనురూపము
గమనింపఁ దగినది)
- 265 1. వెలయ — కొన్నిప్రతులు ; వెలుగ — ఇ ; నెరయ — ట. 2. నరిగెన
రాతి — పెక్కుప్రతులు. 3. భయానక — పెక్కుప్రతులు. 4. దిక్కులు —
ఐ.ఓ.ఖ.డ. 5. వెలయన్ — ఓ.ల.
- 266 1. మదోద్ధత — ఓ.గ. 2. పర్వదిగంతము లెల్ల మ్రోసె — ణ ; పర్వ....మ్రోసె-
ఎ.సం ; పర్వదిగంతములందు మ్రోసె — వీ.శ.ప.
- 267 1. గసిమసంగి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2. సమన్వీతుండయి — అ.ఆ.
ఉ.ఖ ; సమేతుండయి — ఈ ఊ షు. 3. రోహితాంక — భాసం ; రో (రా)
హితక — ల.వీ.స.శ. 4. మత్తమయూరకాది — ల.స.శ ; మత్తమయూర
కులతో — వీ. మూలము కార్తికేయస్య దయితం రోహితక ముపాద్రవత్, తత్ర
యుద్ధం మహాద్యృత్తంశూరైః మత్తమయూరకైః భం. 2-29-4-5. 5. కర్బర —

తై రీషక దాశార్ణదేశంబుల ⁶రాజుల జయించి పుష్కరారణ్యనివాసులైన
యాభీరగణంబులను సరస్వతీ సింధుకూలాశ్రితులైన ⁷గ్రామణీయుల⁸ను
బంచనదామరపర్వతనివాసులను ⁹వశగతులం జేసికొని ¹⁰వాసుదేవు
నకు నిజాగమనం బెఱింగించి పుచ్చి.

268 సీ. ¹శాకలపురమందు శల్య మద్రేశ్వరుఁ ²దమమేనమామ నుత్తమ³గుణాఢ్యుఁ
గానంగ నరిగి సత్కారపూర్వకముగా ⁴వస్తువాహనములు వానిచేతఁ
గొని పశ్చిమాంబుధి కుఱినివాసులఁ బరమదారుణుల బర్హర కిరాత
వీరుల నోడించి విభుఁ డిట్లు వరుణేంద్రపాలితదిబ్బహివతులచేత

ఆ. బలిమిఁ గొనినధనము పదోపేలు లొట్టియల్, ⁶పెఱిఁగి రాఁగ వై రిభీకరుండు
వచ్చె నకులుఁ ⁷డమితవాహినీపదహతిఁ, దల్లడిల్లుచుండ ధరణితలము.

269 వ. ఇట్లు భీమార్జుననకులసహదేవులు పరాక్రమంబున దిగ్విజయంబు సేసి
¹చతురుదధి²పరిచమహితలంబునం గలరాజులచేతన సంఖ్యా³తధనవస్తు

మూలమునలేదు. ఈవచనమందలి తక్కినపేళ్ళన్నియు మూలమునఁ గలవు.
మూలమునందు ఇంకను అధికములు గలవు. తెలుఁగున భిన్నప్రతులలో
భిన్నవిధములుగ నున్నవి. గృహీత పాఠమే చాలవరకు మూలానుగుణమైనది.
శిరీషకరుష హూణపారసీయ (కర్ణాటహాటక) ధుర్ధరనివాసుల నోర్చి పుష్కరా-
శ్రావణేయులను (ధనధామ) పంచనదారామపర్వ — స. 6. రాజుల—పెక్కు
ప్రతులలో లేదు. శ్రావణీయులను — పెక్కుప్రతులు. కాని సింధు కూలాశ్రితా
యేచ గ్రామణేయా మహాబలాః అని మూలము భం.2-29-8. 8. ను (ధన
ధామ) బంచన దా—స. 9. వశ్యులజేసి — కొన్నిప్రతులు. 10. ఘనదామర
పర్వత నివాసుల పంచరధగరుడాదుల వశ్యులంజేసి వాసు — ఆ.ఓ.ఘ.ల.

268 1. శాకల్య — పెక్కుప్రతులు; కాని మూలమున శాకలమశ్లేత్య అని
యున్నది. భం 12-39-18. 2. ప్రతిపాతాంతరములలో శాలక్య అని యున్నది.
అదియు మూలవిరుద్ధమే 2. దన — పెక్కుప్రతులు. 3. బలాఢ్యు — ఉ.ట.
డ.పి. ప్రతులలో తప్ప తక్కిన అన్నిటియందును. 4. వాహన మహనీయ వస్తువు
లను — ల 5 వేల యొంచెలు పెఱికిరాగ — శర; వేలయొంచెలం బెఱికి
రాఁగ — గు. 6. పెఱికిరాగ — వెఱికిరాగ—శర.సూ 7. డఖల — పెక్కు
ప్రతులు; డధిక — ఉ.చ.

269 1. చతుర్జలనిధి — క.ఖ; చతుర్జలధి — డ. 2. పరి (ర) వృత — ఆ.ఓ.ఘ ట.ల;
పర్వంతంబునం — క.ఖ.డ; వలయిత — అ.ఇ.ఏ.ఓ.గ.ఝ. 3. తవస్తువాహన —

వాహననివహంబులు గొనివచ్చి వేటువేటు ధర్మరాజు⁴నకుం జూపి
యిచ్చిన.

270 క. ¹ఉరుగుణవిశుద్ధరత్నో, త్కరన్సానాధనసమృద్ధిఁ గడు నధికుండై
కురువృషభుఁడు గీడ్పటిచెను, వరుణధనేశ్వరుల ²విభవవై భవయుక్తిన్.

∴ రాజసూయము సేయుమని ధర్మజున కతనియాప్తులు సెప్పుట :-

సం. 2-30-8

271 వ. మఱియు ధర్మోపాద్వి¹తరఃప్రవర్ధితం బయినమహాధనవర్గంబుఁ జూచి
²పాత్రప్రతిపాదనంబు నియోగింప నమకట్టి ⁴రాజసూయాధ్వరారంభ
సుస్థిర ⁵నివేశితబుద్ధియై ⁶యున్న యయ్యుధిష్ఠిరు నభి⁷ప్రాయంబున ⁸కను
గుణంబుగా నాప్తమంత్రు లిట్లనిరి.

172 సీ. కురువీర నీధర్మపరిపాలనంబున నీగుణసంపద నీవిశుద్ధ
చారిత్రమునఁజేసి ధారుణిప్రజ కెల్ల నభివృద్ధి యయ్యె నెయ్యంబుతోడ
¹రాజవంచకులయు ²రాజవల్లభులయుఁ ³దస్కరులయు బాధ దఱిగె
రుజయు

పెక్కు ప్రతులు. 4 న కొప్పించిన - ఐ.ఐ ; నకుంజూపి యొప్పించిన - ఎ.క.ఖ.
గ.చ.రు.డ.

270 1 ఉరుతర - ఇ ఈ ఎ.ఐ.ఓ.క.ఖ.గ 2. విమత - ల వీ.శ.మ.స.శ, దైన
వైభవ - ఐ.క.భూ.

271 1. తంబులగు (లైన) ధనంబులుపాత్ర - అ.ఆ.డి.ఐ.బ.క.ఖ.గ.ఘ.చ.ణ.ల.శ.ష.
2. విశుద్ధపాత్ర - ట. 3. బున (బునందు) - పెక్కు ప్రతులు. 4. రాజ
సూయారంభ నివేశిత - పెక్కు ప్రతులు. 5. నిర్దేశబుద్ధి - డ; నిర్దేశిత -
ఈ.క.ఖ. 6. యున్న యుధిష్ఠిరున - పెక్కు ప్రతులు. 7. ప్రాయం జెరింగి
తదనుగుణంబుగా నతని యాప్తమంత్రులిట్లనిరి - పెక్కు ప్రతులు 8. కను
రూపంబుగా - ల.వీ.శ.ష; కనుకూలంబుగా - ఈ.గ.ఐ.

272 1. రాజవంశజులయు - ఇ.ఈ.ఉ.ఓ.ఘ. కాని యిది మూలవిరుద్ధము మూలము -
దస్యభ్యో వంచకేభ్యోవా రాజప్రతిపరస్పరమ్ రాజవల్లభతత్యైవ నాశ్రూయంత
మృషాగిరః అవర్షం చాతివర్షంచవ్యాధి పావక మూర్ఛనమ్ - భం 2-30-4, 5
అని కలదు. 2. రాష్ట్రీవంచకులయు - ల.శ.ష. 3. దస్కరబాధలు దరిగె -

4వగయును భయమును వగయును 5వెరపును నాదిగాఁ గల యెగ్గు లడఁగెఁ
6బుడమి

ఆ. 7నర్పులొలిఁ బెరిఁగె నవనీకులెల్ల నీ, యనుజవీర్యవిజితు 8లయి త్వదీయ
శాసనస్థు లయిరి జగతీశ యిదియ నీ, యజ్ఞ కార్యమునకు నవసరంబు.

273 వ. మఱియు నపరిమిత¹పరార్థ్యరత్నరజతనువర్ణపరిపూర్ణం బయి మహా
మేరుశైలంబు సన్నిహితంబై న యట్లు యశ్శేఖరునక్షయనిధులు ప్రత్యక్షం
బైనయట్లు 2శాండాగారంబు సమృద్ధం బైనయది 3ఘృతలవణతైల
తండులధాన్యాదినమస్తవస్తు⁴విస్తృతం బయి కోష్ఠాగారంబు సకల సంకల్ప
సిద్ధికరంబై కల్పద్రుమంబు ననుకరించు చున్నయది వేదంబులన్నియు
మూర్తిమంతంబు లయినయట్లు మహాయాజ్ఞికు లయిన మహీసురవరులు
నీయభ్యుదయంబు గోరుచున్నవారు గావున రాజసూయాధ్వరం బెడ
సేయక చేయుమని పలుకుచున్న 6యవసరంబున.

పెక్కు ప్రతులు. 4. పగయును భయమును వగయు (పు) ను వెరపునునాదిగా —
పెక్కు ప్రతులు : వాయుభయంబును వరదయు వెరపును — ట ; వహ్నియు
భయమును వఱపును గఱపును — వా. ఈ పారమున ప్రాసయతి నియమము
తప్పినది. గృహీతపాఠము పెక్కు ప్రతులందుండి యీ నియమము ననుసరించినది.
కాని మూలమందలి పావకశబ్ద మిందులోపించినది. 5 వంతయు — తౌ.ల.
శ.వ. 8. భువిని — క.ఖ. 7. నర్వువొప్పి (వొప్ప) బెరిగె — కొన్ని ప్రతులు ;
నర్వు మొప్ప — ఘ.ల ; నర్వువులును వెలిగె — ట ; నర్వువోలి బెరిగె — సం.
నిన్నుగొలిచిరి యవనీశ్వరులెల్ల — ణ (అఖండయతి) 8. తై తదీయ —
పెక్కుప్రతులు.

278 1. పదార్థ — ఎ.బ.చ. 2. శాండాగారంబులు సమృద్ధంబులైనయవి (తై యున్న
యవి) — పెక్కుప్రతులు. 3. మరియు ఘృత — ఓ.ట 4 విస్తారంబయి —
ఉ.ఎ క.ఖ.గ.రూ. 5. దయంబభినందించు చున్నవారు — ఇ.ణ.స శ ; దయంబ
యభినందించుచున్నవారు — ఈ ; దయంబున కభినందించు చున్నవారు — చ.
8. సమయంబున — కొన్నిప్రతులు.

-: కృష్ణుడు ద్వారకనుండి వచ్చుట :-

సం. 2-30-9

- 274 క. ద్వారవతినుండి జగదా, ధారుడు గృష్ణుడు వచ్చి ¹ధర్మజు ధర్మ ప్రారంభనిత్య ²ను త్తము, భూరి ³ధనంబులను రత్నములఁ బూజించెన్.
- 275 వ. ¹ధర్మరాజును జగదర్పితుం డయిన యచ్యుతు ²నర్హ్యాదివిధులం బూజించి తమ్ములయు ధౌమ్యద్వైపాయనాదులయు ఋత్విజులయు నాత్తమంత్రులయు ³సమక్షంబున నధోక్షజు కీర్తినియె.
- 276 మత్తకోకిలము. ధారుణీధర ధర్మతత్త్వ¹నిధాన దానవదర్శనం హోర వారిజనాభ బంధుజనానురంజన² కాగి నీ కారణంబు³నఁ జేసి ⁴మాకు జగంబునం గలభూపతుల్ భూరివిక్రమవశ్యు లైరి ⁵విభుత్వ మేర్పడుచుండగాన్.
- 277 క. ఊతిపతుల ¹వలన సముపార్జితమైన ధనంబు కొలఁదిఁ²జెప్పంగ వాచ స్పృతికి నశక్యము దీనిం, బ్రతిపాదింపంగ వలయుఁ ³జాత్రవశమునన్.
- 278 వ. దేవ¹ముఖం బయిన యగ్ని దేవుముఖంబున విద్యుక్తంబుగా వేల్చి దేవతర్పణంబును ²యథోచితదక్షిణల నభీష్టదానంబుల మహిదేవతర్పణంబునుం
-
- 274 1. ధర్మజు యజ్ఞప్రారంభ — ఐ; దద్రాజముఖ ప్రారంభ — చ 2. ను త్తమ — పెక్కుప్రతులు. 3. ధనావళుల — గ.
- 275 1. ధర్మజుండును — ఇ.ఉ.ఎ.ర్పు.వీ.శ.ప. 2. నర్హ్యపాద్యాది — క.ల. 3. సుహృద్బాంధవ (పులయు)—అ.ఆ.ఈ.ప. ఒ.బౌ.పు.ల.
- 276 1. విధాన — ఇ.శ.ప. 2 కార — కొన్ని ప్రతులు. 3. నసూవెమాకు—ఇ. 4. నాకు జగంబులో—పెక్కుప్రతులు. 5 ప్రభుత్వ మొప్పుచునుండగాన్ — అ.ఇ. ఈ.ఐ.పు.వ.వీ.శ.ప; విభూతి నొప్పుచునుండగాన్ — ఐ; విభుత్వ మొప్పుచు నుండగాన్ — కొన్ని ప్రతులు.
- 277 1. చేత — ఎ.క.ఖ.గ.డ. 2. జెప్పను — క.ఖ. 3. జాత్రుల యెడలన్—చ; జాత్రాంశమునన్ — ట.
- 278 1. ముఖం (ముఖం)డయిన — పెక్కు ప్రతులు 2. యథోక్త—కొన్ని ప్రతులు

జేయవలయుం గావున ³నీకిష్టం బయిన యజ్ఞంబు ⁴చేయించి నాకును
లోకంబులకుం బ్రయంబు స్నేయ మొందె నన్న రాజసూయాధ్వరవిధా
నంబునందు నియోగించి యనుగ్రహింపు మనిన యుధిష్ఠిరునకు నారా
యణుం డిట్లనియె.

279 ఉ. పూజ్యాడ వెల్లవంశముల భూపతులందును ధర్మనిర్మల
ప్రాజ్యవిభూతి ¹నద్దివిజపాలకు ²నట్టిడ ³నీక యొప్పె సా
ప్రమాజ్యము దై వసంపదయు మానుషసంపదపేర్చి కావున
యాజ్ఞాడ విప్రు ⁴నీవ భరతాన్వయ⁵భూషణ ధర్మనందనా.

280 క. ¹పంపం దగుఁ దగ దని శం, కింపక ²నీకిష్ట మయిన కృత్యముల నియో
గింపుము నన్న భవద్గుణ, సంపత్ప్ర³వణుల సమస్తజనుల జనేశా.

281 చ. అనిన ¹నుపేంద్రువాక్యమను నయ్యమృతంబునఁజేసి ధర్మనం
దనుఁడు ముదంబు ²నొంది విదితంబుగ ³నాకు మనోరథంబు లె
ల్లను సమకూరె నిట్లు సఫలత్వము ⁴వొందె ధనాగమంబు లం
చును ⁵నెడ నిశ్చయించె మధుసూదనదేవు ననుగ్రహంబునన్.

3. నీధనంబున (బులవలన) నీకిష్టం—పెక్కుప్రతులు 4. చేసి — అ. ఇ ఈ. ఊ. ఐ. ఓ.
ఘ. ఝ. శ. ష. ; సేసి — వీ.

279 1. యద్దివిజపాలకు నట్టిడ—న 2. నట్టిది నీకునొప్పు సా — క భూ. 3. నీకు
నొప్పు సా — ఆ. ఉ. ఓ. ఘ. ఙ. ల, యొప్పు నీకు — ట. 4. నీవు — ఆ. బ. గ. చ.
ఝ. ల 5. దీపక — ఆ. బ. ఓ. ఘ. ; వర్ధన — ఏ. ఔ. చ. ఝ.

280 1. పంపగదగుదగదని శంకింపక యిష్టంబులైన — ఐ. బ. క. ఖ. ఝ. 2. యిష్టంబు
లైన — కొన్నిప్రతులు. 3. వరుల — ఆ. ఇ. ఉ. ఊ. ఐ. ఓ. క. ఖ. ఘ. చ.

281 1. మురారి — ఆ. 2. బొంది — ఎ. బ. చ. ఝ 3. నాదు — ఎ. జ. ఝ.
4. బొందెడు నామఖంబునంచును మది — ణ ; వొందెనయాగ మొప్పునంచును—
ఆ. ఘ ; వొందెను నాదు యాగమంచును — ఝ; వొందెను నాదు జన్మమం
చును — చ ; 5. మది — ఈ. చ. ల. వీ. శ. ష.

—: ధర్మరాజు రాజసూయంబు సేయ నారంభించుట :-

సం. 2-30-17

282 వ. ఇట్లు ¹నారాయణదేవుచేత నమజ్ఞాతుం ²డయి తమ్ములయు ³ధౌమ్య ద్వైపాయనాదులయు ⁴ననుమతంబున ధర్మరాజు రాజసూయంబు సేయ నుపక్రమించి సహదేవుం జూచి నీవు ధౌమ్యోపదిష్టంబు లయిన యజ్ఞోప ⁵కరణద్రవ్యంబులు దేర నింద్రసేన⁶ప్రముఖులను నర్జునుసారథి యయిన ⁷రుక్మను నమర్పించి యజ్ఞాయతనంబున నానాదేశాగమలై స రాజులకు ⁸సన్నివేశంబులు ⁹సేయించి నిఖిలమహితలంబునం బ్రాహ్మణ ¹⁰క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులనెల్ల ¹¹రాజనువు మని పంచిన నతండును ¹²దద్వాక్యానంత రంబున నింద్రసేనాదుల ననేక ¹³శిల్పివరుల నియోగించి.

283 సీ. శాస్త్రోపదిష్టప్రశస్తప్రమాణలక్షణముల యజ్ఞోపకరణతతుల యజ్ఞాయతనము¹న నతిరమణీయంబు లయి యుండ నొనరించి యందు సర్వ ²సంభారములు నించి ³సకలదిక్కుల హరిప్రస్థంబుచుట్టు నపారభూరి బహువిధాగారముల్ ప్రమదవనంబు⁴ల వావుల దీర్ఘి కా⁵వలుల ⁶వెలసి

282 1 నారాయణునిచేత — పెక్కుప్రతులు ; దేవకీనందనుచేత — ఓ.ఛ.ఝ 2. డయి ధర్మతనయుండు — ఈ వీ.శ.ష 3. ధౌమ్య — కొన్నిప్రతులలో లేదు. 4. నమ్మతంబున — అ.అ.ఊ.ఐ.బ.ఓ.గ.ఘ.ట.ణ.శ.ష ; ననుమతంబున — క.ఖ. డ 5. కరణంబులు — అ.ఇ.ఈ.ఎ.ఓ.గ.ఘ.ఝ. 6. ప్రభృతుల (ను) — ఉ ; యా (య) జ్ఞ సేనులను — ఈ.ఎ.ఓ.క.ఖ.డ (మూలానుగుణముకాదు) 7. రుక్మను — పెక్కు ప్రతులు ; రుక్మిణి — ష.స.మూలమున ఇంద్రసేనో విశోకశ్చ పూరు శ్చ న సారథి అని భం.2-30-30 పారాంతరములలో కలదు. రుక్మశ్చార్జున సార 8. అని పి.పి.ఎస్ 2-30.49. 9. నివేశంబులు — పెక్కుప్రతులు ; మంది రంబులు — ఛ.ఝ ; 10. రచియించి — ఛ ; సేయింప నియమించి — ఐ.గ. 10. క్షత్రియ వైశ్యశూద్రుల — వీ ; క్షత్రియ వైశ్యశూద్రాదులు — అ.ప. ఔ.గ ; క్షత్రియాదుల — వా ; బ్రాహ్మణాన్ భూమిపానపి విశశ్చ మన్యాన్ శూద్రాంశ్చ సర్వానానయేతిచ — అని మూలము. భం.2-30-41. 11. రావింపు (డు) మని — పెక్కుప్రతులు 12. దద్వచనా — అ.ఐ.వీ.శ.ష 13. శిల్పా చారులు — ఎ.క.ఖ.గ.ఝ.డ.

283 1. లు(ల) నతిరమణీయంబులై యుండ — పెక్కుప్రతులు. 2. సంభారువులు ప.ఔ. 3. సర్వ — పెక్కుప్రతులు. 4. లు శావులు — పెక్కుప్రతులు. 5. వలు(కు)లు — అ.ఎ.ప. గ.ఝ. ల.వీ.శ.ష. 6. వెలయునాజ్య — ల ; శేసి —

ఆ. యాజ్యతైల తండలాది నానావస్తు; పూరితంబు లయి విభూతి⁷దసర
జననుతుండు సేసె సహదేవుఁ ⁸డవరభూ, తలముఁ ⁹బోలి యొప్పెఁ
దత్తురంబు.

284 వ. మఱియు సహ¹దేవానుశాసనంబునఁ ²బుత్త్రమిత్రభాత్య సమేతులై
విరాట దుగ్ధ శిశుపాల గాంధారరాజులును బ్రాజ్ఞోత్తి³పంబున భగ
దత్తుండును ⁴శక సాల్వ బృహద్బల చంద్రసేన ⁵సముద్రసేన కుంతిభోజ
⁶పాండక వాసుదేవులును ⁷వసుదేవ ⁸బలదేవ ప్రద్యుమ్న శూరసేనాది
యదువృష్టిభోజాంధకవరులును నంగ వంగ కలింగ కాశ్మీర ⁹కాంభోజ
¹⁰గౌడాంధ్ర సింహళ కేరళ కుంతల ¹¹ద్రవిడ మరుయవవపులును
బార్వతేయులును ¹²సాగరానూపవాసులును ¹³నాదిగాఁ జతుస్సముద్ర
ముద్రి¹⁴తపసుంధరాచక్రంబునం గల రాజచక్రంబును ¹⁵సమగ్రవేద
వేదాంగవిదులైన యగ్నిజన్ములును ¹⁶స్వకర్మనిరతులైన వైశ్యశూద్రు
లును వచ్చి ¹⁷యథాపరికల్పిత ¹⁸సన్నివేశంబుల నుండి రింత ధర్మ
పుత్రుండు ¹⁹భీష్మాదులం ²⁰దోడ్కొనితేర గజపుంబునకు నకులుంబంచిన.

చ. డ. ణ ; నిలిపి — ఓ ; వెలయనాజ్య — పీ 7. మెరయ — ఎ. క. ఖ. శ. మ.
8. డమర భూధరము — ఆ. ఊ. ఏ. బ. ఘ. 9. వోలెనుండ — ణ ; బోలెనొప్ప — ల

284

1. దేవు శాసనం — కొన్ని ప్రతులు. 2. పుత్త్రపౌత్త్ర. మిత్రశత్ర భాత్య — ల.
3. పాధీశుండగు — ఊ. ఔ. చ ; పపురాధీశ్వరుండగు — ల. 4. శకయవససాల్వ —
శ. మ. కాని యవన శబ్దము పునరుక్తము. 5. సముద్రసేన — ఏ. బ. ఔ. ట.
ప్రతులలో లేదు. మూలమునను లేదు ; చిత్రసేన — ల. 6. పాండక వాసుదేవు —
పెక్కు ప్రతులు, 7. వసుదేవ — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 8. బలదేవాదియదు —
పెక్కు ప్రతులు, రామశ్రైవానిరుద్ధశబ్దభుక్త సహసారణః గదప్రద్యుమ్న సాం
బాశ్య చారుదేష్టశ్య ఉల్ముకోని శారశ్రైవవీరః ప్రాద్యుమ్నరేచచ అని మూలము
భం. 2-31-15 బలదేవ సాంబాక్రూర సావ్యక్తిప్రద్యుమ్న శూరసేనాది — ఉ. ల.
9. మగధ మాళవ నేపాళ కరహాట మరహాట [రాట] ఘూర్జర — ఇత్యాద్యధిక
పారములు భిన్నప్రతులలో గలవు. 10. వానవాస్యాంధ్రకాస్తధా. అని మూలము —
భం. 2-21-11 ; గౌడాంధ్ర సింధు — ట ; గౌంశాంధ్ర — క. ఘ. ఝ. 11.
ద్రవిడ — రూపము పెక్కు ప్రతులు. 12. సాగర ద్వీపవాసులు — ఉ. పి. శ. మ. ;
సాగరోపవాసులు — ణ. 13. నాదిగాగల — పెక్కు ప్రతులు ; హిమవత్పర్వ
తంబు నందున్నరాజులు పదారుగురు నాదిగాగల — ఉ. చ. ల. 14. తాళిల
మహి — కొన్ని ప్రతులు 15. సమస్తవేదవేదాంగ — ఆ. ఊ. ఎ. ఏ. ఔ. ఘ. చ. ల.
16. సుకర్మ — ఆ. ఇ. 17. యథార్హసంకల్పిత — స ; యథార్హపరికల్పిత — ల. పి.
18. నివేశంబుల — పెక్కు ప్రతులు. 19. భీష్మాదిబంధుజనులం — పెక్కు ప్రతులు ;
భీష్మధృతరాష్ట్రాది బంధుజనులం దోడితేర — ల. 20. దోడ్తేర — కొన్ని ప్రతులు.

—: రాజసూయమునకు భీష్మాదు లుదదెంచుట :—

సం. 2—31—4

- 285 క. అనుపమధనరాసులు ¹గొనుచును ననురాగమున ²రాజసూయమఖాలో
కనకాతూహలపరు లయి, చనుదెంచిరి భీష్మఁ దొట్టి నదృంధు³జనుల్.
- 286 వ. ఇట్లు వచ్చిన భీష్మ ధృతరాష్ట్ర విదుర ద్రోణ ¹కృపాశ్వత్థామ ²సోమదత్త
కర్ణ భూతిశ్రవ శృంగ శకుని వైంధవ దుర్యోధన దుశ్శాసన ³వికర్ణాదుల
నెల్లం ⁴బ్రయసత్కారంబులం బూజించి వారలతో ధర్మరా జిట్లనియె.
- 287 ఆ. మీయనుగ్రహమునఁ జేయంగఁ గడఁగితి, నిమ్మహోధ్వరగలు నెమ్మితోడ
దీని ¹నిందఱును ననూనంబు²గాఁ బూని, పెంపు ³మెఱసి నిర్వహింప వలయు.
- 288 వ. అని ¹వారలయనుగ్రహంబు వడసి హిరణ్య ²రజత ³రత్న దక్షిణాదాన
విషయంబులందుఁ ⁴గృపాచార్యునిఁ గృతాకృత ⁵పరిజ్ఞానంబునందు భీష్మ
ద్రోణులను సకలవస్తువ్యయంబునందు విదురుని నానాదేశాగతు లైన
- 285 1 గొన్నును విభవము మీర రాజసూయాధ్వర దర్శన — అ.ఆ ; గొనిసునిశిత
మతులపుడు రాజ - ల ; గొని సునయోత్సాహమున రాజ - డ. .2. రాజ
సూయోత్సవమున్ గను కాతూహల మెనగగ జను - ణ. 3. వరుల్—కొన్ని
ప్రతులు ; తతుల్ - అ.
- 286 1 కృప కృతవర్మాశ్వత్థామ — ల. (కాని, యిది మూలవిరుద్ధము. 2. బాహ్లి
కోధృతరాష్ట్రశ్చ సోమదత్తోజయ ద్రధః. శం. 2—32—7. బాహ్లికసోమదత్త—అ యు;
సోమదత్త — అ.ఇ యావా కొన్ని ప్రతులు 3. చిత్రసేన, లక్షణ, దుర్మర్షణ.
దుర్ముఖ, యుయుత్సు, వివింశతి, విందానువింద , సంజయ మున్నగుపేర్లు భిన్న
ప్రతులతో నధికముగఁ గలవు. 4. బ్రయపూర్వకంబున — ఊ.ప.ట.
- 287 1. నందరును — ఎ.ప.ఓ.చ.ఘ ల.వీ.శ. 2. గావించి — అ.ఇ.ఘ. 3. జేసి —
ఆ.ఇ.ఈ.క ఖ.డ ; తోడ — ల ; నెరయ — ణ.
- 288 1. వారి — కొన్ని ప్రతులు 2. రజత — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3 రత్న
ధనదాన్య దక్షిణాదానవిధాన — ల ; రత్న ధనదాన్యదక్షిణా — అ.ప.బె.
4. గృపాచార్య కృతవర్ములను — ల (ఇది మూల విరుద్ధము) దక్షిణానాంచ
వైదానే కృపం రాజా న్యయోజయత్ అని మూలము శం. 2—32—6
5. పరిజ్ఞానవిషయంబులయందు — కొన్ని ప్రతులు. 6. వస్తుచయంబుల
యందు — ఇ.ఊ.ఘ.ఝ.ణ ; వస్తు ప్రచయప్రచయంబున విదురుని — ల.

రాజులు ⁷దెచ్చి యిచ్చిన యుపాయనంబులు గైకొన దుర్యోధనుని
⁸భక్ష్యభోజ్యాదివినియోగంబు⁹నందు దుశ్శాసనుని నియోగించి.

∴ ధర్మజుడు యజ్ఞాయతనము ప్రవేశించుట :-

సం. 2-33-1

- 289 క. ప్రాజ్ఞుడు ¹విశేషధర్మ విధిజ్ఞుడు ధర్మజుడు యజ్ఞదీక్షితుఁ డయి వి
 ప్రజ్ఞాతిపరివృతుం డయి, యజ్ఞాయతనమున కరిగె నధిక ²విభూతిఁ.
- 290 ఉ. సమ్మద మంది చూచిరి ¹శృశంబుగ ²భూజను లెల్ల బ్రహ్మతే
 జమ్మును రాజతేజము³ను సద్బహుభూషణ ⁴రత్నరాజి తే
 జమ్మును విస్తరించుచు నిజద్యుతి ⁶యొప్పగ ⁷మూర్తమైన ధ
 ర్మమ్మునుబోలె నున్న గుణిమండితు దీక్షితు ధర్మనందనున్⁹.
- 291 క. బ్రహ్మవిదులయిననిఖల, బ్రాహ్మణసత్తములచేతఁ బరివేష్టితుఁడై
 బ్రహ్మణ్యుఁ డొప్పెఁ గురువతి, ¹బ్రహ్మర్షి²పరితుఁ డయిన బ్రహ్మాయ
 పోలెఁ.
7. దెచ్చిన - పెక్కు ప్రతులు. 8. భక్ష్యభోజ్య వినియోగంబున-పెక్కు ప్రతులు.
 9. లందు - కొన్ని ప్రతులు.
- 289 1. విశిష్టధర్మ - అ.ఇ.ఉ.ఐ.ఓ.ఘ; ధర్మవిశేష - ఝ.ల. 2. ప్రితిన్ - ఊ.ల.
- 290 1. ప్రసన్నత - అ.శ.ష. 2 భూపతులెల్ల - అ.ఇ.ఉ.ఐ.ఘ. 3. లసద్బహు -
 అ.ఎ.ఐ 4. వస్త్రవస్తు - అ.ఇ 5. రింపగ - ఊ.ఐ.ఘ. 6. నొప్పగ -
 ఏ.జె. 7. మూర్తియైన - పెక్కు ప్రతులు. ధర్మో విగ్రహ వానివ అని
 మూలము భం 2-30-45. 8. మండను - ఊ.ఝ; మండను డంచిత
 ధర్మ - ఘ. 9. ఈ పద్యము తరువాత 'మరియదియునుం గాక' అను పదనము
 అ.ఏ.జె. ప్రతులలో కలదు.
- 291 1. బ్రహ్మర్షులు గొలువనున్న బ్రహ్మాయుబోలెఁ - వ. 2. సమేతుడైన -
 పెక్కు ప్రతులు; పరిహృతుడైన - అ.ఈ.ఉ.ఎ.ఐ; పరివృత్తైక బ్రహ్మాయు
 బోలెఁ - ఐ. (?)

292 క. ¹వేదనినాదము నాశి, ²నాదము ననేకవాదిత్రమహో
³నాదంబుఁ జెలఁగె నన్యని, ⁴నాదంబు జనంబులకు ⁵వినంబడ కుండఁ.

293 ప. అంత ననంతవేదమూర్తులైన ¹వైలఁధౌమ్ములు హోతలుగా యజ్ఞ
 వల్క్యుం డధ్యక్షుండుగా ²ద్వైపాయనుండు బ్రహ్మగా ³సుసాముం
 డుద్గాతగా వీరల⁴పుత్ర శిష్యగణంబులు క్రమంబున మైత్రావరుణుండును
⁵నచ్చావాకుండును ⁶గ్రావస్తుతుండును ⁷బ్రతిప్రస్థాతయు నేష్టయు నున్నే
 తయు ⁸బ్రాహ్మణాచ్చంసియు నాగ్నిధ్రుండును బోతయుఁ బ్రస్తోతయుఁ
 బ్రతిహస్తయు ⁹సుబ్రహ్మణ్యుండునుగా నారదాది ¹⁰బ్రహ్మర్షులు సదస్యు
 లుగా భీష్మాదిరాజర్షులు సహాయులుగా సర్వక్రియా¹¹సమగ్రం బయి
 షడంగ ¹²సమృద్ధంబయి సంపూర్ణదక్షిణాసనాథంబయి సకల ¹³ధనధాన్య

292 1. ఈ పద్యమునకు ముందు — ఈ అధికపాఠము (వచనము) తదవసరంబున
 బ్రహ్మపురోగములైన బ్రహ్మర్షులును రుద్రపురోగములైన రుద్ర గణంబులును,
 నింద్రపురోగములైన వివిధగణంబులును వొడనూపినం బ్రత్యుద్ధాన ప్రణామాది
 దివ్యోపచారంబుల నభినందితులంజేసి తత్పి సాతంబున నాసీనుండయ్యెనంత —
 అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ.ఏ.ఒ.ఓ.ఔ.ఘ.ఙ. ప్రతులలోఁ గలదు. 2. నాదమును దూర్యవా
 దిత్ర — ఏ.ఔ. 3. నాదములు జెలగె — పెక్కు ప్రతులు. 4. నాదములు —
 ఉ.ఝ. 5. వినరాకుండఁ — ఆ.ఇ.ఏ.ఔ.క.ఖ.గ.ల.శ.ష.

293 1. వైల — అ.ఉ.క ప్రతులలో లేదు. మూలముందును లేదు. 2. కృష్ణ
 ద్వైపాయనుడు — ఎ.క.ఖ.డ. 3. సోముండుద్గాతగా అని—పెక్కు ప్రతులు.
 కాని మూలమున సుసామా సామగోఽభవత్ — అనియే యున్నది భం. 2-30-34.
 4. పుత్ర⁹పౌత్ర⁹ (మిత్ర) శిష్యగణంబులు — పెక్కు ప్రతులు. మూలమున
 ఏతేషాం శిష్యవర్గాశ్చ సుత్రాశ్చ అనియే కలదు. భం. 2-30-36. 5. నచ్చా
 వాకయు — పెక్కు ప్రతులు; నచ్చావోకయు నద్వాకయు — ల. 6.
 గ్రావస్తో (స్తో) తయు — పెక్కు ప్రతులు. 7. బ్రతిస్తోతయు — కొన్ని
 ప్రతులు; బ్రతిస్తోతయు, గీతయు, బ్రహ్మభూతియు, నాగ్నిధ్రువుండును, ధాతయు
 విధాతయు, హోతయు బ్రతిహస్తయు, నేతయునున్నేతయు, నేష్టయు బ్రాహ్మ
 ణాచ్చంసియు — ఇత్యాదిగా భిన్న క్రమమున భిన్న ప్రతులలో కలదు. ఒక
 ప్రతికిని మఱియొక ప్రతికిని పొందుకుదరదు. ఇట్టి వివరములు మూలమున
 కానరావు. 8. బ్రాహ్మణాచ్చంసియు బ్రహ్మస్తోతయును బ్రహ్మణ్యుండును
 ఋత్విక్కులుగా నారదాది — ల. 9. బ్రహ్మణ్యుండును — కొన్ని ప్రతులు;
 సుబ్రహ్మణ్యుండు ను ఋత్విజులుగా — ట. 10. మహామునులును భీష్మాది రాజ
 ఝులు సదస్యులుగా — పెక్కు ప్రతులు; దేవర్షులు భీష్మాది రాజర్షులు సదస్యు
 లుగా — ల. 11. సమన్వితంబయి — ల; సమృద్ధంబయి — క.ఖ.ట.డ.
 12. సమగ్రంబయి — క.ఖ.డ. 13. జననయనానందకరంబై — ఆ.ఇ.ఉ.ఎ.ల.

సమన్వితం బయి జగన్నాథరక్షితం బయి ¹⁴సకలజనానందకరం బయి రాజ
¹⁵సూయం బతిరమణీయంబయిన.

294 సీ. అమృహామఖమునం దగ్నిముఖంబున ¹విపులమంత్రాహుతివితతిఁ జేసి
సకలదేవతలును సంపూర్ణ²దక్షిణాదానోత్సవంబున ధరణిసురులు
సముచితసత్కారశతనహస్రంబుల నఖిలరాజన్యలు ³నభిమతాన్న
దానంబు పెంపున ⁴ధరణిజనంబులుఁ దద్దయుఁ దృప్తులై ధర్మచరితు

ఆ. ననిఘ్న ధర్మతనయు ననుజనమన్విత, ⁵సంస్తుతించి రధికసమ్మదమున
నని కురుప్రభునకు నట్లు వైశంపాయనోక్తమైనకథ రసోత్కటముగ.

ఆ శ్వా సాం త ము

295 క. భూరిగుణరత్న ¹భూషణ, నారాయణమూర్తి రాజనారాయణ కం
తీరవవిక్రమ శారద, నీరదనీహార ²హీరనిభశుభకీర్తి.

296 ¹అంబురుహవృత్తము.

రాజకులోత్తమ రాజమనోహర రాజసూరిసభాంతర
బ్రాహ్మతనగ్గణ పార్థివశేఖర పార్థసన్నిభ బాంధవాం

14 సకల జనానందకరంబయి — ఇ.ఎ.కె.ఖ.చ.డ.ల. ప్రశులలో లేదు 15.
సూయమహాయజ్ఞం — కె.ఖ.డ.ణ; సూయమహాధ్వరంబు — ఎ; సూయంబు
మహారమ — ఏ.బౌ.ట.

294 1. విప్రమంత్రాహుతి విధులజేసి — పెక్కు ప్రతులు. 2. దక్షిణాదానోత్స
వంబున — పెక్కు ప్రతులు. 3. నభిమతార్థదానంబు పెంపున — ఐ.ల. 4.
ధారుణిజనులెల్ల — పెక్కుప్రతులు; ధారుణిజనములు — ఏ.బౌ.ట. 5. సన్న
తించి — ఏ.వ. 6. ప్రవరునకట్లు — ఏ.బౌ.క.ఖ.జ.డ

295 1. సాగర — ఛ.ఝ. 2. హార — వా.పి; హీర — పెక్కుప్రతులు.

296 1. దీనిమారుగా మానినీవృత్తముగా యీక్రింది పద్యము పెక్కుప్రతులలోకలదు.
రాజకులోత్తమ రాజమనోహర ¹రాజితసూరి సభాంతర వి
బ్రాహ్మతనగ్గణ పార్థివ శేఖర పార్థ²సునన్నిభ బంధుజనాం
భోజనద్యుమణి³మణి కాంచన పుంజ⁴విభూషిత భూరిమరు
⁵ద్రాజ సమాజ పరాక్రమ రాఘవ రాజిత రాజ⁶మహేంద్రపతీ.

భోజవనద్యుమణి మణికాంచనపుంజభూషితభూమరు
ద్రాజనమాజ పరాక్రమరాఘవ రాజరాజనరేశ్వరా.

గ డ్య ము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతంబయిన శ్రీమహాభారతంబునందు
సఖాపర్వంబున ¹ధర్మరాజునకు సఖాప్రాప్తియుఁ ²గింకరదర్శనంబును
చారదువలన ³లోకపాలుర సఖాశ్రవణంబును ⁴రాజసూయమహోధ్య
రారంభంబును జగ్గాసంధ వధయు గిరివ్రజనిరుద్ధులయిన
రాజులం గృష్ణుండు విడిపించుటయు దిగ్విజయంబు⁵ను
రాజసూయంబు నన్నది
ప్రథమాశ్వాసము

1. రంజిత - ల 2. సమున్నత - డ 3. నిభ - ణ. 4. సుపూజిత - డ.
5. ద్రా సమాన పరాక్రమ భాసురరాఘవ శ్రీరతి రాజనిశా - క.ఖ.డ 6.
నరేంద్రమణి - చ

297

1. మయసందర్శనంబును ధర్మ - ఆ ఇ ఘ. 2. గింకర దర్శనంబును - బ.గ.ల.
ప్రతులలోలేదు ; సకలసమ్మతి సమాగమంబును - ఈ ల. 3. మంత్ర పర్యాయంబును లోక - ల ; రాజనీతి విషయంబు లెరుంగుటయు లోక - ఆ.ఇ ట;
లోకపాల సఖాశ్రవణంబును - పెక్కుప్రతులు 4. హరిశ్చంద్రమాహాత్యంబును
పాండురాజ వర్తనంబును రాజ - ఉ.ల ; రాజసూయారంభంబును - పెక్కు
ప్రతులు. 5. నునానా దేశాధీశులైన రాజులు రాజసూయంబునకు వచ్చుటయు-ల.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

సభాపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

1 క. శ్రీరమణీప్రియధర్మ విశారద¹ వీరావతార సౌజన్య² గుణా
ధారకువనైక సుందర వీరశ్రీరమ్య బుధవివేకనిధానా.

—: ధర్మజుండు కృష్ణున కర్ణభ్రంబిచ్చుట :-

సం. 2-33-10

2 వ. అక్కథకుండు శౌన కాదిమహామునులకుం¹ జెప్పెనట్లు రాజసూయ² మహోత్స
వంబు నొప్పును ధర్మరాజు³ ధర్మనిత్యతయును స్తుతియించి నారదుం⁴డానద
నంబున⁵ సకలరాజు⁶ సమూహంబును రాజులోకంబులో మనుష్యసామా⁷న్యం
డయి యున్న⁸ జగన్నామ్య జనార్దనుంజూచి⁹ తొల్లి బ్రహ్మాది¹⁰ సురగణ
ప్రార్థితుండయి యఖిలమహీభారతావతరణార్థంబు నారాయణుండు యదు
వంశంబున¹¹ నుదయించుటయు నయ్యయి¹² త్తీయ¹³ కులంబుల సురదైత్య
దానవయక్షరాక్షస గంధర్వాదుల¹⁴ యంశావతారంబులుం దలంచి భవిష్య
ద్భారతరణంబునకు సంహృష్ట¹⁵ హృదయుండయి యుండునంత.

1. వీరావతార - గ. 2. గుణోదార - ఊ

2. 1. జెప్పెనట్లు - ఇ.ఐ.ఓ.క.ఖ.ఝ. 2. మహాధ్వరంబు - ఇ. 3. వంబున నొప్పు
చున్న ధర్మ - అ.ఊ.ఎ.ఘ; వంబుసొంపును నతని - చ. 4. సత్యంబును - ఛ;
ధర్మనిత్యతయు - కొన్ని ప్రతులు. 5. దుయజ్ఞ సదనంబున - అ.ఐ.ఛ.జ.ఝ.
ట.ల; దానవనంబున - చ.ఠ. 6. గల సకల - క.డ; సకలరాజు సమూహం
బును - ఈ.ఊ.ఓ.డ.శ.ష. ప్రతులలో లేదు. 7. సమక్షంబున - పెక్కు ప్రతులు;
సమాజంబున - చ; సభామధ్యంబున - ఏ; సమాగమంబున - ఖ. 8. న్యుకై
వడినున్న - క.ఖ.డ. 9. జగన్నాధు - పెక్కు ప్రతులు. 10. సంతసిలి తొల్లి -
ఎ.ఐ.ట; మోదంబు సంధిల్ల - ఖ.డ; తొల్లి - ఇ.క.ఖ.డ. ప్రతులలో లేదు.
11. సురమునిగణ - అ.ఊ.ఓ.ట.ణ. 12. నవతరించుటయు - అ.ఐ.ఏ.ట,
జన్మించుటయు - ఇ.ఓ.ఛ.ఝ.ణ. 13. కులంబులు - శ.ష. 14. యంశం
బుల నవతరించుటయు దలంచి - శ.ష. 15. హృదయుడయ్యెనంత - కొన్ని ప్రతులు.

- 3 క. ¹శాంతనవుడు భీష్ముడు ప్ర, శాంతుడు దత్తతువు²సూచి సంతస్తుండై
యంత³తనూజునకు ధృతి, మంతున కత్యంత ధర్మ⁴మతి కిట్లనియెన్.
- 4 మ త్తకోకిలము. స్నాతకుండును ఋత్విజుండును సద్గురుండు¹ను నిష్ఠుడున్
భూతలేశుడు ²సంయుజుండును బూజనీయులు వీరితో
బ్రీతి⁴నెవ్వడు సద్గుణంబులఁ బెద్దయట్టి మహాత్ము వి
ఖ్యాతుఁ బూజితుఁజేయు ⁵మొక్కనిఁ గౌరవాన్వయవర్దనా.
- 5 వ. అనిన నట్టి¹వారెవ్వడు నాకెఱిగింపుమనిన దర్మరాజునకు భీష్ముం డిట్లనియె.
- 6 సి. రోదసికుహరంబు రుచిరాంశు¹తతిఁజేసి యర్కుండు వెలుగించునట్లు లమృత
సందోహనిష్ఠుండ చంద్రికఁజేసి ²శీతాంశుఁ డానందించు³నట్లు సకల
⁴జనులకుఁ దనదైన సదమలద్యుతిఁజేసి తనరంగఁ దేజంబుఁ దనువుఁ దాన
చేయుచునున్న పత్నేవృండు పుండరీ⁵కామండు గృష్ఠుఁ డనాదినిధనుఁ
- ఆ. డబ్బనాభుఁ ⁶దుండ నర్జుంబు⁷నకు నిందు, నర్హులొరులు గలరె యజ్ఞ పురుషు
నఖిలలోక⁸పూజ్యు నచ్యుతుఁబూజింపు, ⁹మధిప యదియచూచె యజ్ఞ ఫలము
- 3 1. శాంతనూభవుండుప్ర — పి. శ. ప. 2 నందు — ఈ.క.ఖ.డ. 3. తనయు
నకును — డ. 4 మతినిట్లనియెన్ — ల.
- 4 1. సహిష్ణుడున్ — ఐ.ల.స; సభిష్టుడున్ — ఆ.ఉ.డి.ప.బౌ.ఘ.చ.స, నువుణ్ణు
డున్ — ఎ.క.ఖ.గ.డ.స; ను విష్ణుడున్ — ఝ.ణ; సభిజ్ఞుడున్ — వ. 2. సంయ
ముండును — పెక్కు ప్రతులు; సంయమింద్రుడు — ఈ.ప.క.ఖ.గ.డ.స; సంయ
తుండును — పి.శ.ప.స; నర్జముండును — ఘ.ఝ. 3. నీయుడు — ఆ.ప.బ.
ఝ.ణ.ల. 4. నెవ్వరు — ఇ.ఈ.ఎ.క.ఘ.చ. 5. మొక్కరు — ఆ.డి.ఐ.బ.గ;
మొక్కరి — ప.
- 5 1. వారెవ్వరగుమరు — కొన్ని ప్రతులు; వారెవ్వడగు నెరింగింపు — డి.ఐ.బ.గ.
- 6 1. గతి — ఆ.ఘ.ణ. 2. శీతాంశుం (శు)డు వెలిగించునట్లు — ఛ.ఝ.ణ.ల.
3. నట్లు — పెక్కు ప్రతులు. 4. జనులను దనదైన సదమలద్యుతిఁజేసి తనరుతేజం
బును దనువుదాన — వ. 5. కామండధోతుఁ డచ్యుతుండు నజ్ఞ — ఝ. 6. డీత
దర్శమునకు నర్హుడనృజ్ఞుడొకడుగలదె — గ.డ. 7. గొనగనిందర్హులొరులు — శ.ప.
8. నాథు — ఛ. 9. మనఘ — బౌ.

7 వ. ¹అనిన భీష్మవచనంబున నప్పుడు సహదేవోపనీతంబయిన యర్హ్యు²బర్హణీయుం
డయిన వాసుదేవు³కు ³శాస్త్రదృష్టవిధానంబున ధర్మతనయుం డిచ్చిన దానిం
జూచి సహింపక శిశుపాలుం డు⁴పాలంభన పరుండయి ⁵యథోక్షజు నాక్షే
పించుచు ధర్మరాజున కిట్లనియె.

—: శిశుపాలుండు ధర్మరాజు నాక్షేపించుట :—

సం. 2-34-1

8 మ. అవనీనాథు లనేకులుండగ పిశిష్టా¹రాధ్యు²లార్యుల్ మహీ
దివిజుల్ ³పూజ్యులు పల్వరుండగ ధర్మతీనాథ ⁴గాంగేయుదు
ర్వ్యవసాయంబున ⁵గృష్ణుఁ ⁶గప్తచరితున్ వాగ్దేయుఁ బూజించి నీ
యవివేకం బెఱిగించి తిండలుకు దాశార్హుండు పూజార్హుఁడే.

7 1. ఈ వచనమున కాదిగా — స లో నిచ్చిన భాగము — ఉ.బ. ప్రతులందును కలదు. ఈ విషయమంతయు సువిస్తరముగా మూలమున వర్ణితమైయున్నది. భం. అనుబంధము. 1. ఈ క్రింది భాగము దానికి సంక్షేపము
అనుచు ధర్మతనయుం జూచి యాభూతలేశ్వరుండు తొల్లియజ్ఞవరాహమూర్తియై దంష్ట్రాగ్రంబున ధాతీతలంబెత్తె, హిరణ్యాకుని సంహరించె, నరసింహరూపంబున నాదైవ్యహిరణ్యకశిపుకరనఖరంబులవ్రసె, నదితికి గళ్యపునకు వామనుండై జన్మించితి విక్రముండై బలిని బంధించె. భృగువంశంబున పరశురాముండై జన్మించి కార్తవీర్యుండాదిగా నకలక్షత్రకులంబు నాశంబుచేసె, రవికులంబున దశరథుండను రాజునకు రాముండై జన్మించి, రావణకుంభ కర్ణాదుల వధియించె; ఇప్పుడు బ్రహ్మాది సురగణ ప్రార్థితుండై యదువంశంబున నుద్భవించె, నిదియాదిగా నొనరించిన దివ్యలీలలు మహద్భుతంబులు వినుము. పూతన ప్రాణంబులుగొనె, శకటంబులు విరుగదగ్గై మద్దులనునూలించె, గోవృషంబుల గూల్చె, గోవర్ధనకైలంబెత్తి గోవులంగాచె, కాశీయని గీటణంగించె, కంసుచి నమయించె నయ్యాది నారాయణుండీ కృష్ణుండర్హ్యంబున కర్హుండనిన విని — స. 2. బునర్వ్యసీయుండైన — పెక్కు ప్రతులు, బర్హణీయుండైన — భాసం; బర్హణీయుండైన — ఛ.ణ.వా. వీ.శ.ప. 3. శాస్త్రోపదిష్ట — ఈ గ డ ణ.వీ.శ.ప. 4. కోపంబున నథోక్షజు — క.ఖ.డ; యసూయాపరుండయి — చ. 5. స ఉపాలభ్య భీష్మంచ ధర్మరాజంచ సంసది అపాక్షివక్ వాసుదేవం. భం. 2-33-32.

8 1. చార్యు — ఈ.బ.బౌ.చ.జ.గ.స; చారులార్యుల్ — అ.వీ.శ.ప.స 2. లాధ్యుల్ — క.ఖ.గ.డ 3. పల్వరు పూజ్యులుండగ — ఈ.బౌ.చ.ర్పు; పూజ్యు లనేకులుండగ — చ. 4. గాంగేయ — అ.ఆ.ఎ.గ.ర్పు.డ. 5. నీవు దుష్టచరితున్ — ణ. 6. గ్లిష్టచరితుఁ — బ; దుష్టచరితుఁ — ఓ.ణ.ల.

- 9 చ. కడుకొని ధర్మతత్త్వ మెఱుంగంగ రళకృము ధర్మబాహ్యుని
 న్నొడఁబడ నిష్టుడై ¹కఱపి యుత్తములుండఁగ వాసుదేవుఁ డ
 న్నడునకుఁ బూజయిమ్మని విచార²విదూరుఁడు ³భీష్ముఁడెంతయుఁ
 వెడఁగుదనంబునం ⁴బనిచె వృద్ధులబుద్ధులు ⁵సంచలంపవే.
- 10 చ. ఇతనికిఁ గూర్తురేని ధనమిత్తు రభీష్టములై న కార్యముల్
 మఱి నొనరింతు రిష్టుఁడని మంతురుగాక ¹మహాత్ములై న భూ
 పతులయు విప్రముఖ్యులసభన్ విధిదృష్ట ²విశిష్టపూజనా
³యతికి ⁴సనర్హు నర్హుఁడని యచ్యుతు ⁵నర్పితుఁజేయఁబాడియే.
- 11 సీ. ¹ఈతని వృద్ధనియెఱిగి పూజించితే పసుదేవుఁ డుండంగ వసుమతీశ
 బుత్విజుండని విచారించి పూజించితే ద్వైపాయనుండుండ ధర్మ²యుక్తి
 యాచార్యుఁ డని ³వినయమునఁ బూజించితే కృతమతుల్ ద్రోణుండుఁ
 గృపుఁడునుండ
 భూనాథుఁడనియెడు బుద్ధిబూజించితే యాదవుల్ రాజులే యపని⁴మీఁదఁ
- ఆ. బూజనీయులై న పురుషులలోపల, నెవ్వడయ్యెఁ గృష్ణుఁ డిట్టులేల
 పూజ్యులయిన వారిఁ బూజింపనొల్లక, భీష్ము⁵పసుపుఁజేసి బేలవయితి.
- 12 చ. పురుష¹విశేషవిత్తముఁడు పూజ్యుఁడు రాజులలోన నీ యుధి
 ప్తిరుఁడని నీగుణాళి ²ప్రకటించి మనంబు³లలోన ధారుణీ
- 9 1. కరపెనుత్తము — అ. 2. విహీనుడు — ఉ.వ 3. భీష్ముడియ్యెడన్ — ఏ.జా.
 4. బలికె — ఈ.క ఖ.డ.ల.స. 5. చంచలంపవే — ఈ.క.ఖ.ణ.
- 10 1. మహాత్ములై న — క.ఖ. 2. విధాన — ఈ; ములై న — క.ఖ.డ; విశేష — చ.
 3. యతవిధి కీతడర్హు — వీ.శ.ప.స.శ. 4. ననర్హుడర్హుడని — ల. 5. నర్పన —
 అ.క.డ.ణ
- 11 1. ఈ తం(త)డు — అ.బ.క.ఖ.ఛ.ఛం.డ.ల.వీ.శ.ప. 2. వృత్తి — చ; తనయ — ఎ.
 3. విచారించి పూజిం — ఉ.ఖ. 4. లోన — ఇ.గ.ల.వీ.శ.ప. 5. పలుకు —
 అ.ఉ.ఝ.వ.
- 12 1. వరేణ్యుడుత్తముడు — గ; వరేణ్య యుత్తముడు — అ; విశేషుడుత్తము — వీ.శ;
 విశేషయుత్తముడు — ణ; వివేక సత్తముడు — ష; విశేషయుత్తముడు పూజ్యులలోన
 సుపూజ్యుడీయుధి — ఘ. 2. ప్రకటింప — క.డ.శ.ప. 3. ననమ్మి — పెక్కు ప్రతులు ;

శ్వరులు భవన్మృఖంబునకు వచ్చిన ⁴నిందఱ కివ్వధంబునం
బరగ నవజ్ఞు నేయుటిది ⁵పాడియె ధర్మవె ధర్మనందనా.

13 క. నీవెఱుగక యిచ్చిన¹నిది, నావిషయమె యని మనంబు²నం దలఁవక ల
జ్జావిరహితుఁడయి యర్హము, గోవిందుఁడు గొనియెఁ దనకుఁ ³గొను టుచి
తంజే.

14 క. చనఁ జేడికి దారక్రియ, యును జెవిటికి మధురగీతియును ¹జీకున క
త్యనపమసురూపదర్శనమునుజేయుటఁ ²బోలుఁ గృష్ణఁ ³బూజించు టిలన్.

15 ఉ. ఈ యవనీశ్వర ప్రవరులిందఱు నిన్నునగంగ ¹నిట్లుగాఁ
జేయుచె ధర్మరాజును విశేషసమాఖ్య నిరర్థకంబుగా
²ధీయుతయంచు ధర్మజ నదీసుతకృష్ణుల నెగ్గులాడుచుం
బోయె ³సదంబు వెల్వడి సపుత్రబలుండయి చైద్యుఁ డల్కతోన్.

16 వ. ఆ శిశుపాలు పిఱుందన ¹చని ధర్మ²నందనుండు వానిం బ్రియవచనంబుల
ననునయించుచు నిట్లనియె.

17 క. భూరి¹గుణోన్నతు లనఁదగు, వారికిధీరులకు ధరణివల్లభులకు వా
క్పారుష్యము చన్నె మహా, దారుణ మది విషముకంటె దహనము కంటెన్

నబొంగి — ఏ టౌ జ.ల. 4. వీ (వా) రలని (కి) వ్విధంబునం — పెక్కు ప్రతులు
5. పన్నుగ ధర్మవె — ణ ; పాడియె నీకిట — ఉ.ల.స.

13 1. య (యి) ది — కొన్ని ప్రతులు. 2. ననువగవక — అ.ఘ ; నంవగవక —
ఆ.పి శ.ష 3. గొనుటర్హంజే — అ.ఉ.ఊ ఐ.ఘ.ణ.ల ; గొననుచితంజే — ఈ.ఖ

14 1. నంధునక — ఝ. 2. బోలె — టౌ.ఖ ఝ. 3. బూజించుటయున్ — ఆ.ల.

15 1. నిట్లొగిం — ఆ.ఏ.టౌ.ల.స ; నిచ్చటన్ — చ.జ. 2. నీయెడనంచు — స.
(యతి?) 3. సఖ దొరంగి సహపుత్ర — పి.శ.ష ; సఖ దొరంగి హితపుత్ర — ట ;
సదస్సు వెల్వడి — ఊ.బ.ల.

16 1. యరిగి — పెక్కు ప్రతులు. 2. తనయుండు — పెక్కు ప్రతులు.

17 1. గుణాన్వితు — ఈ.ఊ.

- 18 ఉ. ఆదిజుడై న బ్రహ్మయుదయంబున ¹కాస్పదమైనవాఁడు వే
దాదిసమస్తవాజ్మయములందుఁ ²బ్రశంసితుడై నవాఁడు ³లో
కాదిత్రిలోకపూజ్యుడని యాత్మనెఱింగి పితామహుండు దా
మోదరుఁ జెప్పెఁ బూజ్యుడని యుక్తమ కాకిది యేమిదోసమే.
- 19 క. పరమా¹ర్థప్రతిభఁ దమో, హరు నచ్యుతు భీష్ముఁ డెఱింగి నల్లెఱుంగఁగ నీ
కరిది శిశుపాల పెద్దల, ³చరితం బల్పులకు నెఱుంగ శక్యమెయెందున్.
- 20 క. గురుఁడని సమస్తలోకో, త్తరుఁడని నీకంటె వృద్ధతములై న నరే
¹శ్వరు లచ్యుతు²నర్చననెడఁ, గర³ మభినందింప నీకుఁ గాద⁴నఁ దగునే.
- 21 వ. ¹అని యాశిశుపాలుం ²బట్టువలుచుచున్నంత ధర్మరాజునకు భీష్ముం డిట్లనియె.

—: భీష్ముఁడు శిశుపాలుని నిందించుట :-

సం. 2-35-6

- 22 ఉ. పాలితదుర్జయుండు శిశుపాలుఁడు జాలుఁడు వీనినేల భూ
పాలక నీకుఁ బట్టువలుపన్ ¹మఱి ధర్మవెఱుంగ వీనికిం
బోలునె రాగ²కోపరిభూతమనస్కున కల్పరాజ్యల
క్ష్మీలల³నాంధబుద్ధి కనిమిత్త⁴మహత్పరివాద⁵శిలికి⁶.
- 18 1. నాశ్రయుడైనవాడు — ఖ ; కాశ్రయుడైనవాడు — డ 2. బ్రకాశితు —
ఉ. ఛ జ. ఝ. ల. శ. ష ; ప్రభాసితు-ఘ. 3. యోగాదివిశిష్ట-టా. 4. దుగనాత్మ - అ ఐ.
- 19 1. తృప్తిభుక్ మురహరు — ణ 2. ప్రతిభుదామోదరు—ఇ. ఉ. ఏ ; ప్రతిపితాంబరు—
ఈ ; ప్రతి బింబితుహరు—ఆ ఊ. ఘ. ల ; ప్రతిపాదకు—ఁ. 3. చరితంబుల నెఱిగివలుక-
వీ. శ. ష ; చరితంబులు నొరులకెరుగ — ణ ; చరితంబులకు నెరుగ — ఎ.
- 20 1. శ్వరునచ్యుతు డర్పితుడని కరమానందింపనీకు — ణ. 2. డర్పితుడని —
వీ. శ. ష. 3. మానందింప — ఎ. ట. 4. ననేలా — ఏ. క. ఖ. డ వ ; ననగునే—గ. వ.
- 21 1. అని శిశుపాలు — పెక్కు ప్రతులు. 2. బట్టువలుచుచున్న ధర్మ — శర. సూ ;
పెక్కు ప్రతులు ; బట్టువలుచు — ఝ. భాసం.
- 22 1. మతి (ది) ధర్మమెరుంగ వీనికిం — ల. 2. లోభ — ఆ. ఐ ; దోష — ఉ. క. ఖ.
3. నాత్త — ల. 4. మహాపరివాదఁ — ఝ. ట. 5. దర్శికి — ణ. 6. ఇటకృష్ణుని
మాహాత్మ్యమును, నతని పూర్వావతార వృత్తాంతములును, భీష్ముఁడు వర్ణించినట్లు,
పి. పి. యన్. ప్రతిలో విస్తృతముగాఁగలదు. సభా 34-41-భం. అనుబంధము 1.

23 వ. అని ధర్మరాజును వారించి శిశుపాలుం జూచి భీష్ముం డిట్లనియె.

24 చ. అవినయ బుద్ధివై హరికి నర్హ్య మయోగ్య¹మ యంటినిపు మూర్ఖపు శిశుపాల యింకఁ బలుకన్ వలనెన్ సభలోన నున్న యీ యవనిపులెల్ల నాతనిదయం ²బరిముక్తులు ³వానిచేత నాహవ⁴జితులుం దదీయశరణార్థులుఁగా కొరులయ్య చెప్పమా.

25 తే. ఉత్తమజ్ఞానవృద్ధు నానుండెనేని, బాలుఁడయ్యును బూజ్యుండు బ్రాహ్మణుండు ఊత్రియుఁడు ¹పూజ్యఁ డమితవిక్రమసమ్పద్ది, నుర్విపతులలో ²నధికుఁడై యుండెనేని.

26 క. ఈరెండు కారణముల ¹ము, రారాతియ యర్హ్యమునకు నర్హుఁడు జగదాధారుండు మాకకాదు స,చారాధ్యుఁడు విష్టవత్ర²యావాసులకున్.

27 క. వృద్ధులొక లక్ష¹యున్నను, బుద్ధియె యెవ్వరికి వారిఁ బూజింపంగా నిద్దరణీశులలో గుణ, ²వృద్ధని పూజించితిమి త్రివిక్రము ³భక్తి.

28 క. ¹పూజితుల తృప్తులగుదురు, భూజను లొరు లచ్యుతుండు ²పూజితుఁ డగుడుం దేజమున జగ³త్త్రితయముఁ, బూజితమయి ⁴తృప్తిఁబొందుఁ బుణ్యసమ్పద్దిన.

24 1. మంటంటి - ఉ 2 బ్రవిముక్తులు - ఐ.గ.గు. 3. గారెయెందునా - ణ. 4. జితులై - ఆ.ఊ.ఘ; విజితుల్ - ల.

25 1. పూజ్యుడు విక్రమ - అని పెక్కు తాళప్రతులలో కలదు - ఊత్రియుండు పూజ్యుండు విక్రమ అని యుండనోవు. ఈ వాతము ణ.ల. ప్రతులలో సక్రమముగ నీయబడి యున్నది. తాళప్రములందు పూర్ణార్థానుస్వారముల విషయమైన మార్పులు సాధారణము. పూజ్యుడగును - క; పూజ్యుడౌను - చ. 2. నెక్కుడై - ఉ.దు; నొక్కడై - ల.

26 1. మురారియెయ్యాయర్హ్యమునకు - క.ఖ.ట.ణ; మురారి యెయర్హ్యముగొనంగ - చ.ఛ.

27 1. కలిగిన - ఈ.క.డ; యుండిన - ఉ.ల 2. వృద్ధని - ణ; వృద్ధను - శ. 3. ప్రితిన్ - ఈ.ణ; బుద్ధి - ఐ.ఓ.చ.

28 1. పూజితులు - పెక్కు ప్రతులు; పూజనల - ఆ.ల; పూజలను - ఊ.ఘ, పూజితులు దృప్తులగుదురు - ట. 2. పూజ్యుండగుడున్ - కొన్ని ప్రతులు. 3. త్రయమును - ఈ.ఉ. 4. తృప్తిని - ఆ.ఈ.

29 సీ. బుద్ధియు మనమును బురుషుండు నవ్యక్తమగుచున్న ప్రకృతియు నంబరంబు
ధరణియుఁ దరణియు దహనుండుఁ జంద్రుండు గాడ్పును దిక్కులుఁ గాలములును
దానయై జంగమస్థావరాత్మకమైన సకలభూత¹ప్రపంచంబునెల్లఁ
²దనదివ్యశక్తిమై ³దాల్చిన సర్వాత్మ సర్వభూతేశ్వరు సర్వవంద్యు

ఆ. ⁴నధికయోగ నిష్ఠితాత్మకులగుమహా, యోగివరులు తత్త్వ⁵యుక్తి జేసి
యెఱిగి⁶నట్లు నీకునెఱుంగంగఁబోలునే, యనుచు⁷భీష్ముఁ డన్నయవసరమున.

30 చ. ఎడవక యర్ఘ్య మచ్యుతున కిచ్చితిమిచ్చిన ¹దీని²కిం దొడం
బడమని ³దుర్జనత్వమునఁ బల్కెడు⁴వీరుల మస్తకంబుపై
నిడియెద ⁵నంచు దాఁజరణ మెత్తె⁶నభన్ సహదేవుఁ డట్టిచో
నుడిగి సభాసదుల్ నలుకకుండిరి తద్దయు భీతచిత్తులై .

31 చ. చెలువుగఁ బుష్పవృష్టి గురిసెన్ సహ¹దేవుపయన్ దివంబునన్
వెలయఁగ సాధువాదములు ²వించె సభాసదులెల్ల విస్తయ
కులితమనస్కులైరి తనకుంచెయుఁ గృష్ణమృగాజినంబునుం
బలుమఱు వీచుచుం గలహబంధుఁడు నారదుఁ డాడె వేడుకఁ.

32 వ. అంత శిశుపాలుసేనాపతి ¹సునీధుం డనువాఁ డతిరోషపరుష ²వచనుం డగుచు
³స్వపక్షత్త్రియులనెల్ల ⁴నొక్కంతం ⁵జేర్చికొని శిశుపాలు ననుమతంబున
యుద్ధోసన్నద్ధుం డయి యున్న సమయంబున.

29 1. ప్రపంచకమునెల్ల — ఐ. [రూపము గమనింపదగినది] 2. దనశక్తిమై కుఱి
దాచిన — చ. 3. తనరంగ దాల్చిన సర్వాత్మ సర్వేశు సర్వవంద్యు — క. ఖ. 4.
నఖిల—కొన్నిప్రతులు 5. యుక్తివలన — ఈ. ఏ. బ. క. ఖ. గీ నట్లు పెక్కుప్రతులు.
7. భీష్ముడున్న — ఏ. ఓ. డౌ. ఝ. ట. ణ. వి. శ. ష. స. శ.

30 1. దాని — సం. 2. కేమొడం — డ. వీ. శ. ష. స ; కిన్నొడం — ఝ. ట. ణ. ల ;
కైయొడం — త. 3. దుర్జయత్వమున — ఆ. ఈ ఊ. ఏ. బ. డౌ. ఘ. 4. వారల —
ఐ. ల. 5. నంచునుం — ఐ. 6. వెసన్ — ఉ. స.

31 1. దేవునిపై — ఆ. ఆ. ఓ. ఖ. గ. ఘ. ఝ. ల 2. వీచె — పెక్కుప్రతులు.

32 1. సునీధుండును — అని పెక్కుప్రతులు , కాని మూలమున సునీధః భం. 2. 3. 13.
సునీధుండతిరోష — ల 2. వచనుండై — కొన్నిప్రతులు. 3. ననేక బలంబులతో
స్వపక్ష — స. 4. నొక్కచెంతఁజేసి (ర్చి) కొని — డ. ర. వీ. ష. స. ; నొక్కంత
చేసికొని—కొన్నిప్రతులు. 5. జేసికొని—డ. 6. సన్నద్ధుడయ్యె నంత, సన్నద్ధుండై
యుండె నంత—వివిధప్రతులు.

- 33 చ. రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్ మదనాగనక్రసం
చయముల ¹సంచలచ్చటలనై నికమత్యములన్ భయంకరం
బయి యదువృష్టిభోజ కుకురాంధక ²వాహినియుం గలంగె ని
ర్దయతరదోషమారుతనితాంత³సమీరితమై తణంబునన్.
- 34 వ. అట్టి సకలక్షత్రియతోభంబు సూచి భయసంభ్రమాక్రాంతహృదయుండయి
ధర్మరాజు భీష్మున కిట్లనియె.
- 35 తరలము. ధరణిలోఁగల రాజులెల్లను దారుణక్షయకాలసా
గరములట్లు గలంగి రిప్పు మఖప్రయోగము విఘ్నముం
బొరయకుండఁ ¹బ్రజాపకారము వుట్టకుండఁగ ²నీవు చె
చ్చెరఁ బితామహ వీరి కిచ్చటఁ జిత్తశాంతి ³యొనర్పవే.
- 36 వ. అనిన ధర్మ¹రాజునకు ²భీష్ముం డిట్లనియె.
- 37 క. నీయజ్ఞమునకు విఘ్నము, సేయఁగ నోపుదురె యొరులు జితదైత్యుఁడు నా
రాయణుఁడు యజ్ఞపురుషుఁ డ, జేయపరాక్రముఁడు దీనిఁజేకొని ¹కావన్.

- 33 1. జంచలచ్చటల — అ.ఉ.ఉ.ఘ.చ.ల , సంచరచ్చటల — ప.బౌ.రు.వీ.శ.ప
2. వారిధియుం — పెక్కుప్రతులు. తతస్సాగర సంకాశం దృష్ట్యా నృపతిసాగరమే
భం. 2-37-1. 3. సమాకూలమై — వీ.శ.ప.స.
- 35 1 బ్రజాపవాదము — ఇ.ఈ.ణ ; బ్రజావరోధము — ఉ.బౌ.క.ఖ.ల ; బ్రజావిరో
ధము — స ; బ్రజావరోధము — ఎ.బ.చ.ర. 2. జేయు — పెక్కు ప్రతులు ;
గావు — ఆ.ఉ.ల.వీ.శ.ప.స. 3. యొనర్చుచున్ — పెక్కుప్రతులు ; యొనర్చు
చున్ — ఐ.ప.గ.రు.
- 36 1. నందనునకు — ఆ.ఉ.ఉ.ఘ ; పుత్రునకు — ఇ.ప.ట. 2. గాంగేయుం — ఆ ;
నదీసూనుం డిట్లనియె — ఛ.
- 37 1. యుండన్ — ణ ; కాచున్ — గ.జ.

- 38 సీ. చై ద్యునకై పూని సన్నద్ధులైయున్న యీరాజు¹లిందఱు నీక్షణంబు
హరియల్గి²చూడుడు సంత³కక్షయమున కరిగెడు⁴వార ఘో⁵రాహవమున
దమ⁶ఘోషనందనుదర్పంబు నిప్పుడ యడగెడు⁷గడుఁజెక్కులయ్యుగ గుక్క
లిఖకుంభదళన⁸మహిషనిఘరనఖి⁹ముఖుఁ డగుహరిమీఁద మొఱిగియేమి
ఆ. సేయనోవుఁగృష్ణు సింహపరాక్ర¹⁰ము, నెఱుంగకున్నవారె యెల్ల¹¹వారు
¹¹ననిన భీష్ముపలుకు లవి కర్ణశూలంబు, లయివఁ జేదినాథుఁ డాగ్రహించి.

—: శిఖపాలుఁడు భీష్మునిఁ దూలనాడుట :—

సం. 2—38—1

- 39 ఉ. ఇమ్ముదివెట్టి వీనిఁ బరమేశ్వరుఁగాఁ గొని¹యాడె ధర్మత
త్వమ్ములు ²పాండవేయులును దానును గాని యెఱుంగ³ర్హులై సా
మమ్మున నెల్లవారి నవమాన్యుల⁴జేసె నమాన్యుడంచు రూ
⁵క్షమ్మున భీష్ముఁజూచి ⁶బలగర్వితుఁ డిట్లని పల్కె నల్కతో⁷.

- 38 1. లందరు—పెక్కు ప్రతులు. 2 చూచిన—ఎ.ప.ఓ.బౌ.ఖ.చ. 3. కాలయమున —
పెక్కు ప్రతులు 4. వారు—పెక్కు ప్రతులు. 5. ఘోషణంబులు తనుదర్పమిప్పుడ—
ఊ.ల , ఘోషణంబులు దర్పంబునిప్పుడ—ఓ ; తమరోషంబు—చ ; ఘోషనందను దర్ప
భరంబిప్పుడగెడు — ఆ. 6. నది—క.ఖ. 7. పటిష్ఠ—ఉ.బౌ.క.ఖ.భాసం.శ.ప. [నిత్య
సమాసయతి]; భూయిష్ఠ — ణ. 8. ముఖరుడౌ — ల.ఉ.ర్షు ; ముఖమగు—ఎ గ పీ.స.
9. మమెరుగ — పెక్కు ప్రతులు. 10 జనులు — ఆ 11 లటు — ప ; లతి—ఓ.

- 39 1. యాడి — గ.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 2. పాండు సూనులును — ఈ.క.గ.డ. 3. రి.
రంచు — ఎ గ పీ.శ.ప.స. 4. జేసిన మాన్యుడంచు — ఎ.ప.ఓ.ఓ.బౌ.గ.ఘ.చ.
ర్షు ణ ; జేసెనుమాన్యు — క ఈ.ఊ.క.గ. 5. ఊంబు[మ్ము]గ — ఉ.శ.ప.
సం. 6. యతి — ఉ

40 ఉ. నెట్టిన ధర్మనందనుఁడు నిన్నవ¹లంబము సేసి యోడతోఁ

గట్టిన ²యోడవోలె గత³గౌరవుఁడై కడుఁ దూలెఁ గృష్ణుఁ జే

⁴పట్టి ⁵విభిషికల్ ధరణిపాలుర కిప్పుడు ⁶సూపితెందు నీ

యట్టిదురా⁷త్ములుం గలరె ⁸యంత యధీరులె ధారుణీ⁹పతుల్.

41 సి. పూతనాఘాతంబుఁ జేతనేతరమైన శకటంబుతోపును జరణ ¹నిహతి

వీఁకతోఁ గడుఁ ²బూచుమాఁకుల విలుపును వల్మీకమాతృ³పర్యవమునెత్తి

³కొని లావుగలఁడు వీఁడన నేడుదివసంబు లునికియు వృషవధయును ననంగఁ

⁴బమ్మినకృష్ణ బీరమ్ములు ⁵వొగడుచు నున్ననీనాలుక యొక్కఁడయ్యు

ఆ. ప్రయ్యవలయు నూలుప్రయ్యలు గాఁగనట్లయినగాని చాలవతనిఁబొగడ

⁶నెల్లదాని నేన యెఱుఁగుదు ⁷నెందువాఁడర్హదానయోగ్యుఁడయ్యెఁజెపుమ.

40 1. లంబన - అ.ఆ ఈ ఉ.ఒ క యు ల ; లంబనచేసి - భాసం. [అవలంబయితా - ఏకపదము]. 2. పీలి - వ స. నావి నౌరివసంబద్ధా యథాంధోవాంధమన్వియాత్ భం. 2-38-2. 3. గర్వమునన్ - ఎ ణ. 4. పట్టితిభిష్మయీధరణి పాలురకెల్లను జేసి తెగ్గునీ, యట్టి దురాత్ముల్ గలరె యెంతయుభీరులె ధారుణీపతుల్ - ల.స ; పట్టితిభిష్మయీధరణిపాలున - అ 5. విభిషికల్ - అనురూపము పెక్కు ప్రతులలో గలదు. 6. సూపెదీపు - వీ శ ప ; సూపెచెందు - క డ. 7 త్ముక్తుల రె-ఆ.ఇ.ఉ.యు 8 యెంతయు భీరులె-గ డ.ణ ; యంతయు రిక్తులె-చ. 9 శ్వరుల్ - అ.ఉ.

41 1. ములను - ఔ చ.ణ.ల. 2. బ్రోళ్ళ,బొల్లు - అనురూపములు భిన్నప్రతులలో గలవు. అర్కప్రమాణాతావృత్తా యద్యననేననిపాతితా భం. 2-38-367. అధస్మా చిక. పి పి.ఎస్ 2-42-9. 3. కొనె - ణ 4. బెరిగినకృష్ణుని బీరంబు - ఆ.ఇ. ఘ.యు.ల , బేర్చినకృష్ణుని బీరంబు - ఈ.ఎ ; ప్రబ్ధినకృష్ణుని బీరంబులు - క.ఖ. రూపారములన్నింటను యతినియమము పాటించబడినది ఇది వైపాదముల యందలి ప్రాసయతి నియమమునకు విరుద్ధము. బెరిగినకృష్ణునిదురములు - భాసం ; బంచిన కృష్ణుబీరంబులు - ఒ.గ.వీ శ.ష. 5. కీర్తించు [పు] చున్న - కొన్నిప్రతులు ; వంచుచున్న - ణ. 6. నెల్లదాని నీవ [వె]- క డ ; నెల్లయదియు - ఇ.ఉ.పి. నె విధులు - ణ. 7. నందు విడర్హదానయోగ్యుడగునెచెపుమ - ఏ.ల.వీ.శ. ష.

42 వ. స్త్రీలను గోఞాహృణులం గూడు¹ పెట్టువారిని విశ్వసించినవారిని వధియించుట మహాపాతకంబని² పెద్దలుసెప్పుదు³ రట్టివానియందు గోవిందుడు స్త్రీవధయును గోవధయునుం జేసె⁴ నీవునుం గడు ధర్మవెఱంగినవాడవయి పీని కర్వ్యం⁵ బిప్పించి తదియనుంగాక⁶ యన్యకామ యయిన యంబయనుకన్యక⁷ నపహరించి నీవుదెచ్చిన నెఱింగి నీతమ్ముండు విచిత్రపీర్వుండు⁸ ధర్మవెఱింగినవాడై దానివిడిచి⁹ పుచ్చె

43 క. జననిందిత మయి నీయం, దనపత్యత యను నధర్మమదియుండఁగ¹ ధర్మనివృత్తచరిత్రక నీ, యనుశాసన మెట్లు నమ్మనగు జనములకున్.

44 వ. తొల్లి సముద్రతీరంబుననుండి యొక్కవృద్ధహంస¹ ధర్మాధర్మంబులు సెప్పుచు ధర్మమార్గంబు² న వర్తిల్లుచుండుఁడని పతులనెల్ల శిక్షించుచుఁ బ్రాణిహంస సేయక తపోవృత్తినున్న దానికి³ సముద్రజలచరంబులయినపతులు⁴ రుచ్యంబులగు భక్ష్యంబులు దెచ్చిపెట్టుచుం దత్సమీపంబున⁵ దమతమ యండంబుల నెల్ల నితేషించి⁶ భక్షణార్థం బొక్కనాఁ డతిదూరం బరిగిన⁷ నిటయా హంసయు⁸ నయ్యండంబు⁹ ల భక్షించిన దాని నొక్కపక్షి¹⁰ గని యాపతులకెల్లం జెప్పిన¹¹ నవి దద్దయు దుఃఖించి¹² యాయంచను వధియించెం గావున నట్ల¹³ నీవు

42 1. పెట్టిన—పెక్కుప్రతులు. 2. మహాపురుషులు—పెక్కుప్రతులు ; విందు — అ స. 3. రట్టె — ః. 4. నీవు గడు — కొన్ని ప్రతులు 5. బీవంచితది — వీ శ ప. 6. యన్యకామిని (కాంత, భామిని, భామ)-యని భిన్నప్రతులు ; కాని అన్యకామాహ ధర్మజ్ఞాన్యకా భం. 2-38-21 7. నపహరించి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 8. ధర్మపుగలవాడై—అ ఆ ఇ ఈఁఁ ప ఓ. డౌ. క డ ; ధర్మం జెరింగెడువాడు గావున—యు 9. పుచ్చెమరియును — ఉ. ఓ. యు.

43 1. నిన్నును ధర్మచరితుడని— అ ఉ ఊ ప. ఐ జ. ల వీ. శ ప స.

44 1. ధర్మపులు సెప్పుచు—పెక్కు ప్రతులు. 2. దప్పివర్తించు పతులశిక్షించుచు—అ ఐ ; వర్తిల్లుం—అ ఇ ఊ. యు ; నప్రవర్తిల్లుం—ఊ. ఓ ఘ ; నప్రవర్తిల్లుచుండి—క ఖ ; నప్రవర్తింపుచుండి—చ ణ. 3. సముద్రచరులయిన—పెక్కు ప్రతులు. 4. రుచ్యంబులైన—కొన్ని ప్రతులు. 5. దమయండంబులు—పెక్కు ప్రతులు. 6. భక్ష్యార్థంబతి—ప ఐ. ఓ. డౌ. క. ఖ , భక్షణార్థంబతి—పెక్కు ప్రతులు. 7. వృద్ధహంసంబును—అ ఇ ఘ ; నిటవృద్ధ—అ. ఊ. ఓ. డౌ. పీ. శ. 8. నధిక తుత్తిపాసా పరవశంబై (యై) — ఉ. ఉ. చ. యు. 9. అనెల్ల — పెక్కు ప్రతులు 10. జూచి — పెక్కు ప్రతులు. 11. విని దుఃఖించి—పెక్కు ప్రతులు. 12. వృద్ధ హంసను—పెక్కు ప్రతులు. 13. నీవును ధర్మశిక్షసేయుచు గౌరవుల—అ. ఇ. ఐ. ఘ ; నీవు

నధర్మ ప్రవృత్తుండవై ¹⁴ధర్మశిక్షనేయుచుఁ గౌరవుల ¹⁵కాపద ¹⁶యాపాదించు
చున్నవాడవు.

45 క విదితముగ ¹నధికబలసం, పది ²నోర్చె నుపేంద్రుఁ డవనిపాలురనంచున్
మదిఁ బొగడితి ³నాయెఱుఁగని, యదియె జనార్దనుబలంబు నత్తున్నతియున్.

46 క. సకలక్షత్రభయంకరు,నకు ¹బార్హద్రధికి ననిమొసన్ మార్కొన నో
పక ²వలియం బాఱఁడె యీ, ముకుందుఁడు భయాతిరేకమునఁ బదిమాటుల్.

47 వ. అమృహాసత్త్వ జరాసంఘం ¹బరమబ్రహ్మణ్య బ్రాహ్మణవేషంబున భీమాద్వును
లం దోడుసేసికొని ²వధియించె ³నివి యెల్లం ద్రివిక్రము పరాక్రమంబులుగా
⁴నశ్రాంతవచనుండవయి.

48 ఆ. ¹బూతువొగడినట్లు ²వొగడెను పొగడంగ, వలయునేని ³సుగుణవంతులయిన
కర్ణశల్యు లాదిగాఁగల వీరులఁ, బొగడుచుండరాదె ⁴ప్రాద్దువోక.

నధర్మయుక్తుండవై — ఓ.బి.యు. 14. ధర్మప్రవృత్తులైన కౌరవుల — అ.ప.ఐ ; యధర్మ
శిక్ష[లు]నేయుచు — ఖ యు 15. కపాయం బాపాదించునున్నవాడవు — వీ.శ.ప.
16. లాపాదించ నున్నవాడవు — క ఖ ట.

45 1. బాహుబల — ఆ.ఇ ఊ ఘ ల; నిపులబల — యు. 2. నోర్చు — ఈ ఊ ఊ.ఎ ప ఓ.క.ఖ
వీ.శ.ప ; నోర్చును గృష్ణుడవని — క ఖ ; నొప్పునుపేంద్రుడవని పాలకుడంచున్ —
ణ 3. మాయెరుగని — పెక్కుప్రతులు

46 1 బార్హద్రధున కనిమొసన్ — ఆ.ఇ ఊ ప గ.ఘ 2. వెలవెల — ణ ; వెలియె —
ప.చ యు ల 3 బలుమారుల్ — ఆ.ఖ.ఓ డౌ గ.

47 1. బరమబ్రహ్మణ్య — ఓ క.ఖ డ శ.ప ప్రతులలో లేదు ; బరమబ్రాహ్మణ వేషం
బున — అ ఊ ప డౌ.యు.డ. 2. మాయోపాయంబున వధియించె — ఈ ఎ.ణ.ల.
3 నివి — పెక్కుప్రతులు 4 దలంచి యశ్రాంత — వీ.శ.ప.

48 1 యన్యసంస్తవ వక్తాత్వంబంది [వంది] వత్సతతోత్థితః భం. 2-41-6 2.
వొగడితి — పెక్కు ప్రతులు 3. శౌర్యవంతులైన — ఈ ఎ.ప.క.ఖ ఛ.యు.డ
ల న 4 ప్రాద్దువోవ — ఎ వీ.శ.ప.

49 ఆ. ¹అన్యకీర్తనంబు నన్యనిందయుఁ దన్నుఁ, బరగఁ బొగడి²కోలుఁ ³బ్రబ్బికోలు నాపగాతనూజ యార్థవృత్తములుగా, వనిరి వీని ⁴నాద్యులయినమునులు.

50 వ. అని ¹రూఢాక్షర వచనంబుల ²నాఠేపించుచున్న శిశుపాలుంజూచి ³సహింప నోపక భీమసేనుం డతిరౌద్రాకారంబు⁴న నలిగిన

51 చ. పృకటితకోపవేగమునఁ బద్మదళాయ తనేత్రముల్ భయా నక¹తరలీలఁదాల్చె నరుణద్యుతి ²నుద్యతమై ³త్రిశాఖమై భ్రుకుటిలలాటదేశమునఁ బొల్చెఁద్రెకూట⁴తటి ⁵త్రిమార్గగా నుకృతిఁ బ్రభంజనప్రియతనూజున కంతకమూర్తి కచ్చటన్.

:- భీమునకు భీష్ముండు శిశుపాలుని వృత్తాంతంబు సెప్పుట :-

సం. 2-40-1

52 వ. ఇట్లు ¹నిఖిల ఊత్రియ²తాస జననంబుగా ³నలిగి దంత⁴సందష్టదారుణ ముఖుండై శిశు⁵పాలనిర్మూలనాఖిల సందంభంబున నున్న భీమసేనువారించి భీష్ముం⁶డిట్లని చెప్పె నిద్దుగాత్ముండు ⁷తొల్లి చేదిసంశంబున దమఘోషుం డనువానికి సాత్వతికిం జతుర్భుజలలాట⁸నేత్రంబులతో ⁹నుదయించి రాస

49 1 అన్యకీర్తనంబు - ఆ ఇ ప బౌ ఛ-ర్షు.ణ. 2. కొనుట - అ ఐ.ఖ. 3. బ్రచ్చి కోలు—వా,స సూ; బ్రబ్బికోలు-కొన్ని ప్రతులు. 4. నార్దు-గ.ర పెక్కు ప్రతులు.

50 1. రూఢేక్షణవచనంబుల — పెక్కు ప్రతులు; రూఢేక్షణ పరుషవచనంబుల — ఎ.ఓ.స 2 నధోక్షణ నాఠే—ఎ.క.ఖ.డ.ణ 3 సహింపక — పెక్కు ప్రతులు. 4. గానలిగి — పెక్కుప్రతులు; నకడునలిగి - ఎ.బ.ఘ

51 1 రస - గ. 2 నుజ్జ్వలమై — ఉ; నుద్దతమై - ఏ.ఓ.గ.ఛ.ర్షు.వీ.శ.ష; నుద్భృతమై - డ; నదృతమై — ఈ 3 త్రిరేఖమై - స. 4. తట — ఎ.ప.బౌ.క.స, 5 త్రిమార్గభానుకృతి — ఈ.బ.ఓ.క.ఖ; త్రిమార్గదానుకృతి — ఏ.బౌ.చ; త్రికూట స్థాంగంగాం త్రిపథగామివ — భం 2-39-11

52 1 సకల — పెక్కుప్రతులు 2 సంతాస — అ.ఈ.ఉ.బౌ.వీ సంతాప — ఛ ఙ ఝ; సంతాసకరంబుగా — క.ఖ. 3. కడునలిగి — ఎ.బ. 4. సందష్టోష్ఠ-ల. 5 పాలు నిర్మూల — అ.ఈ.బౌ. 6 డాతనిక్లినియె — పెక్కు ప్రతులు 7. తొల్లి - పెక్కుప్రతులలో లేదు. 8. లోచనంబు - ఎ.బ.క.ఖ. 9. బుట్టి - క.ఖ.

భ¹⁰రవంబున నేడ్చుచున్నం జూచి ¹¹తల్లిదండ్రులు ¹²భయవిస్మయాధీన¹³మన
స్కులయి యున్న ¹⁴వారికి నొక్కయశరీర¹⁵భూతం బిట్టనియె.

53 ఆ. వీని నొరులు చంపఁగా నోప రెవ్వరు, నెవ్వరేని వీని నెత్తికొనుడు
మిగిలియున్న జాహుయుగశంబు ¹గన్నును, నడఁగు ²వీనికతఁడ యంత
కుండు.

54 వ. అనిన నయ్యశరీర వచనంబులు విని వార లాశ్చర్య²మానసు లయి యాకుమా
రుం జూడవచ్చినవారి ³కెల్ల నెత్తికొన నిచ్చు⁴చున్నంత.

55 చ. అతివికృతస్వరూపధరుఁడైన కుమా¹రకుఁ బ్రీతితోడ సా
త్వతిఁ దమమేనయత్తను ముదంబునఁ జూడఁగఁ గోరి యద్భుత
²ప్రతిభులు రామకేశవులు పన్నుగ నేగిరి చేదిధారుణి
పతిపురి కొక్కనాఁ డఖిలజాంధవమంత్రిసుహృత్సమేతులై .

56 వ. ¹ఇట్లు వచ్చిన రామకేశవులం బ్రియసత్కారంబులఁ బూజించి సాత్వతియు
²నబ్బాలు బలదేవుచేతికి నెత్తికొన³నిచ్చి తదనంతరంబ ⁴నారాయణు ⁵చేతికి
నిచ్చిన.

10 స్వరంబున — అ.ఊ.ప.ఒ.బౌ.ఘ.జ.ల.వీ.శ.ష. 11. వీనితల్లి — అ.ఆ.ఈ.ఎ.
ఐ.ఓ.క.ఖ.ఘ.ఝ. 12 భయాకులిత మానసులయిన — అ.ఆ.ఉ.జ ; వ్యాకులిత—
గ. 13 మనస్కులయిన — పెక్కుప్రతులు 14. వారలకు — అ.ఈ.ఉ.ఓ.గ.ల.
వీ.శ.ష ; వారలకొక్క — చ. 15. వాణియిట్టనియె — ఊ.ఎ.ఒ.క.ఖ.గ.డ.

53 1. తృతీయమేతద్బాలస్య లలాటస్థంశులోచనమ్ నిమజ్జిష్యతి యంశ్చష్టాస్సోఽస్య
మృత్యుర్భవిష్యతి భం. 2-40-10. 2. వీనినతడ(డె,డు);వీనికతకుండు—కొన్నిప్రతులు.

54 1 రి పలుకులు — పెక్కుప్రతులు ; రవాణి పలుకులు—ఎ.ఖ. 2 హృదయులయి,చిత్తు
లయి—భిన్నప్రతులు 3. చేతికెల్ల — వా 4. చుండునంత — ఇ.ఎ.ప.బౌ.క.ఖ.ఘ.ఞ.

55 1. రుబ్రియంబుతోడ — ఓ.బౌ.ఝ ; రునిబ్రీతితోడ — గ.ఘ.శ.ష. 2 ప్రతిములు—
అ.ఆ.ఊ.ఐ.ఓ.గ.ఘ.చ.జ.

56 1. ఇట్లువచ్చిన.....బూజించి వఱకు పెక్కు ప్రతులలో లేదని - స. 2. నక్కొడుకు
ఇ.ఉ ; నక్కుమారు — క.ఖ ; నబ్బాలకు — ప.ఐ.బౌ.గ.శ. 3. నిచ్చియనంతరంబ —
కొన్నిప్రతులు. 4 దామోదరు — వీ.శ.ష 5. చేతికిచ్చిన — పెక్కు ప్రతులు ;
చేతికెత్తుకొననిచ్చిన - ఎ.ఝ ; నెత్తికోనిచ్చిన — ఓ.

- 57 క. అక్కొడుకు ¹నబ్బనాఘం, డక్కజముగ నెత్తికొనుడు నందఱుఁ జూడఁ
గ్రక్కున నొక్కట చడఁగెను, మిక్కిలిచేతులును చాని ²మిక్కిలికన్నన్.
- 58 వ. చానిం జూచి సాత్వతి యద్భుతచిత్తయై యశరీః¹పలుకు లప్పుడు దలంచి తన
పుత్త్రి²కు మురవై రిషలక మరణం బగుట ³యెఱింగి యతని కిట్లనియె.
- 59 క. ¹కువభప్రవృత్తుఁ డయి వీఁడపనయమున ²నీ కనిష్ఠుఁ డయినను గరుణా
నిపుణుఁడవై నీమఱుదికి, నపరాధ³శతంబు నైఁపుమయ్య యుపేంద్రా.
- 60 వ. అని వీని తల్లి ¹తొల్లి జగద్వల్లభుం డైన జనార్దనుం బ్రార్థించి ²తత్ప్రసాదంబున
వరంబు వడయుటం జేసి శతాపరాధంబులు నిండునంతకు వీఁడన్యలచేత
³నవ్రతిహతుండు కృష్ణునిచేత ⁴నిహతుం డగు ⁵నది కారణంబుగా.
- 61 చ. ఇతనికి నిట్లు నన్ను అక యెగ్గులు వల్కుగఁ ¹బోలెఁగాక యు
ద్ధత²మతి నన్య లీతని విధంబునఁ బల్కి మదీయ చాపని
ర్గత³పటులోగ్రమార్గణనికాయపయోధి మునుంగ ⁴కిట్లు ⁵ద
ర్శితులయి పోవ నేర్తురె గభీరపరాక్రమ మారుతాత్మజా.
- 62 వ అని పలుకుచున్న ¹భీష్మభీముల నతిక్రమించి శిశుపాలుండు జనార్దనున
కభిముఖుం డయి యిట్లనియె.
- 57 1 కమల — ఇవ బౌ. 2. మిగిలిన — ఉ.చ.యు.
- 58 1 వచనంబులదలంచి — పెక్కు ప్రతులు 2 యెరింగి యిట్లనియె—పెక్కు ప్రతులు ,
నిశ్చయించి యతని కిట్లనియె—ల
- 59 1. కుపిత — ఉ ఓ చ. 2. నీకనిష్ఠుడై — అ.ఉ ఉ ప ఐ క ఖ.చ జ ఝ.ణ , 3
శతము సహింపవయ్య — అ , శతంబుగావుమయ్య — క ఖ.డ
- 60 1. తొల్లి — కొన్నిప్రతులలో లేదు 2 తత్ప్రసాదంబు వడయుటంజేసి — కొన్ని
ప్రతులు. 3. నవధ్యుండు—ల వీ శ.ప. 4. నింకనిపుడనిహతుండగు — ఖ. 5 నిది
కారణంబుగా—కొన్నిప్రతులు
- 61 1. శైలై—ఉ.వీ. 2. మతులన్యలీతని—అ ఐ. 3 పటుతీవ్రమార్గణ—అ.ప క ఖ గ.ణ.ల ;
పటుశాత — ఆ బ ఘ.వ ; పటుఘోర — వీ శ ప. 4. కెట్లు — ఇ ఉ ప బౌ.క.ఖ
గ.ఘ చ డ వీ శ.ప. 5. గర్వితులయి — డ. [వకారభకారముల కిందుయతి].
- 62 1. భీష్ముని భీమసేనుని నతిక్రమించి — పెక్కు ప్రతులు

63 మ. అవమాన్యకా సభలోన మాన్యఁడని ¹సౌహార్దంబునం గౌరవ
²స్థవిరప్రేరణ నిన్నుఁ జాండుతఁచుయ్యుల్ తప్పంగఁ ³బూజించి ర
 య్యవివేకాస్పదు లైన పాండవులు మోహంధుండు భీష్ముండుఁ గే
 శవనీవుం ⁴గడఁగుండు నాకు నెదురై సంగ్రామరంగంబునన్.

64 వ. అని శిశుపాలుండు గర్వించి పలికిన ¹విని చక్రధరుం డఖిల రాజ²చక్రంబువిన
 నిట్లనియె.

65 నీ. ప్రాజ్ఞోత్తిపంబున భగదత్తుపయి నేము వోయిన నీతఁ డన్యాయవృత్తి
 నిటబాల వృద్ధుల కెల్ల భయంబుగా ద్వారకాపురిఁ ¹గాల్చి వీరులైన
 భోజ²రాజన్యులు పొలఁతులతోడ రైవతకాద్రిఁ గ్రీడాభిరతిఁ బ్రమత్తు
 లయి యున్న వారల ³నదయుఁ డై ⁴పథియించె దేవాభుఁ డగు వసుదేవుచేయు

ఆ. నశ్వమేధమునకు ⁵నభ్యర్చితంబైన, హయము నపహరించి యజ్ఞమునకు
 విఘ్నమాచరించె వీఁడతిపాపుఁడై, బ్రభుభార్యఁ డనకు భార్యజేసె.

66 వ. మఱియు వాగ్విషయంబు లయిన ¹యపకారంబు ²లనేకంబులు సేసె
³మాయత్త ⁴సాత్వతి నన్నుం బ్రార్థించుటం జేసి యిద్దురాత్ముండు సేసిన యప
⁵రాధశతంబు సహించితి నిప్పుడు మీరిందఱు నెటుంగ నాయం దకారణ⁶వృత్తి
 క్రమం బుపక్రమించి యత్యంతశత్రుం డయ్యె ననిన విని శిశు⁷పాలుండతి పరుష
 వచనం డగుచుఁ బరుషోత్తమున కిట్లనియె.

63 1. సౌహార్దంబు — అను రూపము పెక్కు ప్రతులలో కలదు. 2. స్థవిరప్రేరణ — 3.
 3. బూజించి దా ర వివేకా — ఊలన. 4. గడు నాకు నిప్పుడెదురే — 4. [ఇది
 మూలానుగుణము కాదు]. ఆహ్వాయే త్వాం రణం గచ్ఛమయాసార్థం జనార్దన ।
 యావదద్యనిహన్మిత్యాం సహితం సర్వపాండవైః. భం. 2-42-2

64 1. విని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 2. చక్రంబెల్ల — ఆ. ఈ ఉ. ఉ. గ. ; వల్లభులు-ర్ము.

65 1. గాల్చి — కొన్ని ప్రతులు 2. రాజన్యుల — పెక్కు ప్రతులు. 3. ననయుడై — వా.
 4. పథియించి — అ ఆ ళ. 5. నర్చితంబై] మైయున్న — పెక్కు ప్రతులు.

66 1. యపరాధంబు — పెక్కు ప్రతులు 2. లు పెక్కులు — ఈ. ఉ. ఎ. క. ఖ. ర్ము. 3. మా
 మేనయత్త — అ. ప. డౌ. చ. ర్ము 4. సాత్వతి — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. రాధశ
 తంబు నిండునంతకు — ఉ ; రాధంబులు శతంబుదనుక — ఛ. 6. విగ్రహంబుప-ఆ. ఉ.
 బ. గ. చ. 7. పాలుండు సహర్షణ వచనం — ళ ; పాలుండు సామర్ష — ఆ. ఉ. ఉ. బ.
 ఘ ; పాలుండు రోపంబున — ఈ.

67 క. నీకూర్మియు నీయలుకయు, ¹నాకవి యేమిటికి ²దుర్గుణప్రియ మొదలక
నాకిచ్చిన ³యక్కచ్యుక, జేకొని ⁴నీ కిట్లు వలుక సిగ్గును ⁵లేదే.

—: చక్రాయుధముచే శిశుపాలుండు చచ్చుట :—

సం. 2-42-21

68 చ. అని శిశుపాలుం ¹దొండొకట నప్రియముల్ ²హరిఁ బల్కుచున్నచో
ననల³శిఖా⁴లి దూల దనుజాంతకచక్రము రాజ⁵చక్ర మె
ల్లను భయమంద ⁶మూర్ధవికలంబుగ చప్పుడు సేసెఁ జేదినం
దను తనువు⁷ బృహద్రథిరధారలు ⁸బోరన ⁹మీఁది కొల్కంగన్.

69 ఉ. ప్రల్లద ¹మేది యిట్లు శిశుపాలుండు వజ్రహతాద్రితుల్కుండై
²త్రైల్లడు వానిచైన ³పృథుదేహము వెల్వడి తేజమంబరం
బెల్ల ⁴వెలుంగ వచ్చి పరమేశ్వరు ⁵దేహముసొచ్చె విస్మయో
⁶త్ఫుల్ల విశాలనేత్రులయి భూపతు⁷లెల్లను జూచుచుండగన్.

70 క. ఘనజాలము లేకయుఁ ¹బెలుచన విడుగులతోడి ²వృష్టి చైద్యునిపాతం
బుచఁ గురిసె సముద్రమహా, ద్రినికాయము⁴తో ధరిత్రి దిద్దిరఁ దిరిగెన్,

67 1 నాకదియేమిటికి — కొన్ని ప్రతులు. 2. దుర్జనప్రియ — క ఖ. 3. కన్నియ
దగజేకొని — ఈ; యక్కన్నియ — అ. ఐ వీ శ ప; యక్కన్నెక — ఇ. 4. నీకింక
బలుక — ల. 5. గాదే — ఎ. ఒ భాసం

68 1. దెంతయును — అ ఎ ఏ ఒ ఓ ఔ 5. ఖ డ. న, డిట్లు సభ — ఆ ఊ ఘ ల. వీ. శ. ష. స;
దొండుగతి — ణ; దొండ్లుహరి — ఐ; డట్లుకడు — గ; డల్కమరియ — ఝ;
దుగ్రముగ — ట. 2. వెస — ఐ. 3. సమానవేగ — చ 4. లిదూలి — అ. ఆ
ఊ ఏ. ఓ. ఔ క. ఘ; విధూత — ఖ. 5. లోక — పెక్కు ప్రతులు. 6. మూర్ధ్వి
కలంబుగ — ఘ. చ. 7. భోర(ని)న — పెక్కు ప్రతులు; భోరున — ఘ చ 8 మీద
నొల్కంగన్ — ఒ. ఘ.

69 1. మాడి — ఏ. ఘ. ణ; మంది — ఈ ఖ 2. త్రైల్లిన — శర. కొన్ని ప్రతులు;
త్రైల్లగ — చ. 3. యురుదేహము — ఘ; ఘనదేహము — అ 4. వెలుంగుచుండ — ఝ
5. కంఠము — ఏ. ఔ. 6 త్ఫుల్లమనస్కులై యచటి భూపతులెల్లను వచ్చిచూడగన్ — ణ.
7. లందరు — పెక్కు ప్రతులు.

70 1. బెలుచనఁ బిడుగుల — సూ. 2. వాన — ఇ. ఈ ఏ. ఔ ఝ. ణ. 3. నివాసం —
ఎ. క. ఖ. ఝ. వీ. శ. ష. 4. తోడ దరణి — అ. ఇ. ఓ. ఝ. ల

71 క. జయజయ ని¹నాదమున న,వ్యయు నంబుజనాభు భువనవంద్యు నుపేంద్రుం
బ్రియమునఁ ²బొగడెడు జనముల, దయినమహా³ధ్వనియుఁ జెలఁగె నతిశుము
లంబై.

72 వ. ¹అంత ననంతశయనుండు శిశుపాతు ²సంస్కరింపంబంచి వాని కొడుకుం జేది
³రాజ్యంబున కభిషిక్తుంజేసె ⁴నట్లు ప్రశాంతవిఘ్నంబయి ⁵సుఖారంభంబయి
ప్రభూతభక్త్యాన్న⁶ధనదానసనాథంబయి ⁷జగన్నాథరక్షితంబయి ⁸రాజసూయ
సూయ మహాధ్వరంబు ⁹సమాప్తప్రయోగంబయిన.

73 ఉ. ¹దేవగురుద్విజ ²ప్రకరత్యప్తి³కరున్ వరరాజసూయయ
జ్ఞావభృథాభి⁴షేకవిమలాంగు విశుద్ధ⁵యశోనిధి⁶ జగ

71 1 నాదమాల—పెక్కు ప్రతులు 2. బొగడు జనంబుల — యువా; బొగడెడు జన
ముల — పి.శ.ప. కొన్ని ప్రతులు. 3. ధ్వనులు — ఆ ఉ; రవము — పి శ ప.

72 1. దమ ఘోషాత్మజం పీఠం సంసాధయత యతమాచిరం తథా చక్రతవం తస్తే శ్రాతు
త్వైశాన నంతదా. భం. 2-42-30. మూలమున నిది ధర్మజు వాక్యముగా నున్నది.
2 నంతంబు నొందించి-ల 3. విషయంబున-ఎ.బ క డ. 4 నిట్లు — కొన్ని ప్రతులు.
5. శుభారంభంబై—యు.స , రాజసూయంబు—క ఖ 6 ధనధాన్య సమన్వితంబై —
పెక్కు ప్రతులు; ధనధాన్య సమృద్ధింబై—ఉ.చ.యు; ధనధాన్య సనాథంబయి — గ చ.
7 జగన్నాథ రక్షితంబయి—ఈ.ఉ.ఉ. ప్రతులలోలేదు; జగన్నాన్యంబయి—గ. 8. రాజ
సూయంబు—పెక్కు ప్రతులు 9. సమాప్తంబయిన—పెక్కు ప్రతులు; సమాప్తంబయి
రమణీయం బయిన—క ఖ.డ

73 1. ఈపద్యమునకు ముందు అధర్వణాచార్యులవని పేర్కొనబడిన రెండు పద్యములు
ఎ బౌ.యు ప్రతులలోగలవు మొదటిపద్యము స. లో గుర్తింపబడినది. కాని దీనికి
మూలమునందాధారములేదు

సీ. తడసిన పచ్చనితడిచూడ్కులకు కొంత తొడలగ్రొమ్మెటుగులు తోడుసూప
కురులవంకలు దీర్చి కురియు హర్షిండువుల్ చనుదోయికిని వింతసరముగాగ
పొదిబోసియున్న కొప్పెదచక్కద్రోయుచో దోర్మూలరోచులు దొంగలింప
కజ్జలరేఖల కరగినతెలిగన్ను లంభోజదళకాంతి నవహసింప
రాజసూయావభృథమున తేజరిల్లు
ద్రుపదరాజతనూజాతవిపులజఘన
తలము గనుగొని రాజకాంతాజనముల
మనములాపోపమిని మగమనములయ్యె

మ. ప్రణతాశేషవసుంధరాధిప శిరస్సగ్గంధలుబ్ధభ్రమ
కృణదబ్రభ్రమకృద్విరేభగణ యుంకాబద్ధ సంబంధస
ప్రణవృత్తి ప్రధితప్రవర్తితసమగ్రక్షత్ర సూయాధ్వర
క్షణసింహాసనభాసితున్ ధృడధనుశ్శోకానుజున్ ధర్మజున్.

2. నృజనత్యప్తి—ఈ.ఈ బౌ.యు. 3. కరంబగు—ఎ.బ క ఖ.డ , కరున్ గృతరాజసూయ—
అ.ఉ. ధు.ల.శ.ప. 4. పేకు—ఈ.ఈ.ఉ.ప.ట బౌ.యు 5. యశోభిశోభితున్ పావను—ఘ

త్యావను ధర్మనందను ¹సభాస్థితః జూచి ముదంబు ⁷చెంది రిం
దా¹వరజాది ²మిత్రు లసహత్వముఁ బొందిరి ధా ర్తరాష్ట్రులున్.

74 వ. ఇట్లు మహావిభూతితో నున్న ధర్మరాజు¹నొద్దకు ²వచ్చి నానా³దేశాగతు
లయిన రాజులిట్లనిరి.

75 మాలిని. జగ¹దభినుత సామ్రాజ్యంబుతో ²నొప్పనీయ
త్యగణిత గుణయు క్తంబైన ధర్మ³ప్రవృత్తిన్
మిగిలి వెలిగె ⁴నాజామీధవంశంబు ⁵విద్వ
ద్గనతపన ⁶సర్వక్షత్త్ర⁷వంశంబులందున్.

76 వ. ఏము భవదీయ ¹రాజసూయ మహోత్సవ దర్శనంబునను భవత్కృతసత్కార
గౌరవంబుననుం జేసి కృతార్థుల మయితిమి మామాదేశంబులకుం ²బోయెద
మని ³చెప్పి ⁴వీడ్కొని చనిరప్పుడు ధర్మరాజువచనంబున భీష్మ⁶ధృతరాష్ట్రుల
భీమసేనుండును ⁷యజ్ఞసేను నర్జునుండును సపుత్ర⁸కులయిన ⁹(కర్ణ) శల్య

6 శుభస్థితి—ఉ 7. బొందిరి—పెక్కు ప్రతులు , నొందిరి—డ.ఖ. 8 మిత్రులు సు(స)
హర్షము — ఊ.ఎ ఒ టె.క ఖ ; మిత్రులు నహర్షము—యు ; మిత్రులునుహర్షము —
ఏ.గ ; మిత్రులు ప్రహర్షము నొందిరి యెల్లవారలున్ — ల ; మిత్రులునమర్షము —
యు.డ ణ.శ.మ.న శ. (యతి?)

74 1. కడకు — ఓ.గ ; వద్దకు—అ.ఆ 2 వచ్చిన — ఈ. 3 దేశాధీశులయిన—ఉ.ఘ.చ ల.

75 1 దభినుత — ల 2 నొప్పె — ఊ.ఘ ల ; నొప్పి — ఆ ఇ.ఈ.ఎ.ఏ.ఒ.క.ఖ.గ యు.
3. ప్రయుక్తిన్ — అ.ఇ.డ.ల. 4. నాజామీధు — ఊ ఖ.సు 5. శశ్వద్గన—
ఉ.ఒ.జ.యు. ఛాసం. ల.శ ; నుద్యద్గన — ఊ; దీవ్యద్గన — చ, 6 శుద్ధక్షత్ర—అ.ఘ.
యు.ణ.ల.

76 1. రాజసూయోత్సవ — పెక్కు ప్రతులు ; రాజసూయాధ్వరోత్సవ — ఐ
2 బోయివచ్చెదమని — ఉ.ఛ.యు డ ల 3. చెప్పి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
4. వీడ్కొనిన నప్పుడు — ఈ ఓ.టె.గ.పి శ ష ; వీడ్కొనినప్పుడు — ఊ ; వీడ్కొను
నప్పుడు—ల. 5. డు, ధర్మనందనుండు రత్నమాల్యాంబరాభరణంబుల వేరువేర
నిప్పించి యనిపినం దమతమదేశంబుల కరిగిరంత ధర్మరాజు—ల. ఈయధికపారము
అ.ఐ. ప్రతులలో భిన్నభిన్న స్థానములందుఁగలదు. 6. ధృతరాష్ట్రాదుల — ఈ ఓ.గ.ల;
ధృతరాష్ట్రాది జ్ఞాతుల — ఏ.టె. 7. యజ్ఞసేన పార్షాదుల — ల ; ద్రుపద
యజ్ఞసేనుల — డ మూలవిరుద్ధము ధనంజయో యజ్ఞసేనమ్ భం.2—42—41.
8 కర్ణ — పెక్కుప్రతులలో లేదు. మూలమునందునులేదు. శల్యుడును మూలమున

⁹సౌఖ్యముల నకులుండును గృహప్రసాదాశ్వాత్థామల సహదేవుండును విరాట భగదత్తుల ¹⁰ధృష్టద్యుమ్నుండును ¹¹జార్వతేయులైన రాజుల సౌభద్ర ద్రౌపదేయులును ¹²ననిచిరంత.

77 క. సతతధన¹దానములఁ బూజితులయి తృప్తులయి గుణవిశిష్టమహిదే
²వతవరులు ధర్మసుతు మా,నిత³గుణు దీవించి చనిరి నిజగృహములకున్.

78 వ. నారాయణుండును ¹జాండునందనుల నందఱుం గ్రమంబున వీడ్కొని ²ద్వార
వతికిం బోవుచుండి ధర్మరాజున కిట్లనియె.

79 తే. సకలభూత ¹సంఘంబు పర్జన్యుఁ బక్షి,సమితిబహుఫలవృక్షంబు నమరులింద్రు
ననిశమును ²నుపజీవించునట్లు బంధు,జనులు నిన్ను పజీవింప మనుము పేర్చి.

80 వ. మఱియు నప్రమత్తుండ వయి ¹నిఖలప్రజారక్షణంబు సేయుమనినఁ గృష్ణునకు
ధర్మరా జిట్లనియె.

పేర్కొనఁబడలేదు. 9 సౌఖ్యముల — అని పెక్కు ప్రతులు. కాని యిది మూల విరుద్ధము. నకులఃసౌఖ్యంరాజన్ సహపుత్ర్యం సమన్వయాత్ భం. 2-42-43. 10. సౌభ ద్రుండును — అ.ఉ.ఎ.ప.ఒ బౌ.ఖ.గ.పి.శ.ప ; అభిమన్యుండును — డ. కాని యిదిమూల విరుద్ధము విరాటమన్వయాత్తార్థం ధృష్టద్యుమ్నః భం. 3-42-41. 11 జార్వ తేయ సౌ [గో] రాష్ట్రపతుల — కొన్నిప్రతులు ; ద్రౌపదేయాః ససౌభద్రాః పార్వతీ యాన్ మహిపతీన్ — భం. 2-42-43. 12. నతిప్రీతి [[ప్రియంబున] ననిచి (పి) రంత — పెక్కుప్రతులు.

77 1. ధాన్య — పెక్కుప్రతులు. 2. వతలందరు — పెక్కు ప్రతులు ; వతలాధర్మా త్మజు — ల; వతలు వరుసధర్మజు — ణ. 3. యశు — ఆ.ఉ.ఉ.ప.ఘ.ఝ.ల.

78 1. జాండువులం గ్రమంబున — కొన్నిప్రతులు. 2. ద్వారావతికిం — పెక్కు ప్రతులు.

79 1. సంఘములు—ఘ.ఝ.ల. 2 భజించిన యట్లునీవు బంధుజనములు భజించ (ప) బరగుపేర్చి — డ. (ప్రాసయతి నియమము తప్పినది), భజించునట్లనఘ బంధుజనులు నిన్నును భజియింప మనుముపేర్చి — ఛ.ఝ ; భజియింపంగ (భజియిం తురు) — భాసం.

80 1. యఖల — పెక్కుప్రతులు.

- 81 ఉ. నీకరుణం గరంబు రమణీయతరం బయి సర్వవిఘ్న దూ
రీకృతమై సమాప్తినొనరెన్ ధరణీధర యిమ్మఖంబు భూ
లోకములోన ¹నేను సృష్టలోక²నమస్కృతిగీర్తి ³బర్హితిన్
నాకులమున్ వెలింగె ⁴సుగుణంబుల ⁵కాశ్పదమై ⁶పవిత్రమై.
- 82 క. ద్వారవతినుండియును ¹నిట,యారసి యుండునది దానవాంతకలోకా
ధారసమీపస్థుండవ, దూరంబుననుండియుం జతుర్భుజ మాకున్.
- 83 వ. నిన్నుంబాసి ¹నిమిషంబయిన నిర్వహింప నేరమని ²ధర్మరా డెట్టకేనియు గరుడ
గమను గమనంబున ³కొడంబడియె నంత.
- 84 చ. అనిలజవాశ్వయు క్తమయి హోటకరత్న విచిత్రతార్క్ష్యకే
తనమయి ¹మేఘనాదమయి ధారుక²సారథియైన దివ్యకాం
చనరథమెక్కి ³యాక్షణమ సాత్వతకుంజరుఁ డేగె భక్తి నా
తని ⁴ననిచెన్ యుధిష్ఠిరుఁడు దమ్ములుదానును బాదచారియై.
- 85 క. తగిలి విలోచనగోచర, మగునంతకు ¹దృష్టినిలిపి యటహృదయం బి
²మ్ముగఁ జొనిపి యెట్టకేనియు, ³మగిడిరి హరి⁴ననిచి ⁵దీనమతిఁ బాండు
సుతుల్
- 81 1. నేనునుద్రలోక — పెక్కుప్రతులు 2. నుతస్థిరకీర్తి — ల.స ; నుతస్థితి [త]
కీర్తి — ఓ.కా.ఘ చ ; మనస్తత — వీ శ ష , మనస్కృతకీర్తి — భాసం 3.
బొందితిన్ — అ ఐ.ఓ 4. సు గుణంబుల — ఇ ; భువనంబుల — ఉ.చ.రు. 5
కాశ్రయమై ధరిత్రిలోన్ — క ; కాశ్రయమై — ఖ. 6. ధరిత్రిలోన్ — డ.
- 82 1. మమూరసి — ఓ ; నిటయారసి యుండునది... .. సమీపస్థుడవై దూరంబున
నుండియును, జతుర్భుజమమ్మున్ — పెక్కుప్రతులు
- 83 1. యొక్కింత ప్రొద్దయిన—పెక్కుప్రతులు. 2. ధర్మతనయుం డెట్టకేలకు (కేనియు)-
కొన్ని ప్రతులు. 3. కొడంబడిన — పెక్కుప్రతులు.
- 84 1. మేఘనామయి— ఇ. మేఘవర ప్రఖ్యమ్ భం. 2-42-54. 2 సారథికంబు
వైన కాం — ఏ.కా. 3. తక్షణమ — పెక్కు ప్రతులు. 4. బనిచెన్ — సం
- 85 1. దృష్ట — ల. 2. మ్ముగనిలిపి — పెక్కుప్రతులు. 3. మగుడితి — ఝ.డ.శ.
4. దలచి — డ. 5. వినయమతి — కొన్నిప్రతులు.

—: పాండవసభామహిమకు దుర్యోధనుండు లజ్జితుండగుట :—

సం. 2—43—1

86 వ. ¹అట దుర్యోధనుండు శకునియుం దానును సభావిభవంబుఁ జూచువేడుక నందుఁ గొన్నిదినంబు లుండి ²యొక్కనాఁడు దాని యపూర్వరమణీయతకు³ విస్మితం డగుచు నయ్యయిప్రదేశంబులం గ్రుమ్మరువాఁడు వివృతంబైన ద్వారదేశంబు సంవృతంబుగా వగచి చొరనొల్లక సంవృతంబైనదాని వివృతంబుగా వగచి చొరంబోయి ⁴లలాటఘట్టిత⁵ గృహద్వారుం డయి సమప్రదేశం బున్నతంబుగా వగచి యొక్క సమకట్టి ⁶నీలాశ్మరశ్మిస్థగితం బైన విమలమణిస్థలంబు ⁷జలాశయంబుగా వగచి పరిధానం ⁸బెగఁద్రోచికొని ⁹స్ఫటికదీప్తిజాల పరివృతంబైన జలాశయంబు ¹⁰స్థలంబుగా వగచి కట్టినపుట్టంబు దడియం ¹¹జొచ్చి క్రమ్మటిన వానింజూచి ¹²పాంచాలియుఁ బాండుకుమారులును నగి రంత.

87 ఆ. దాని నెఱిగి ధర్మతనయుండు ధృతరాష్ట్రు¹, ¹తనయునకు సమీరతనయుచేత దివ్యవస్త్రములును దివ్యభూషణములు, నిచ్చిపుచ్చె² బ్రీతి యేర్పడంగ.

86 1. అంతనట — కొన్ని ప్రతులు. 2. యొక్కనాడు — ఇ.ఎ.ఐ.చ.యు. ప్రతులలో లేదు. 3. విస్మయ మానసుండగుచు — ల 4. తత్కవాటస్ఫటికశిలాఘటితలలాటంబై — వీ శ.మ.న; ప్రతిహతుండయి—ఇ.ఐ.ఓ.ట.డ. 5. ప్రతిగృహ — అ.ఈ.బె. 6. నీలమణిస్థగితంబైన — చ; నీలాశ్మరశ్మిస్థగితంబైన — ఇ భాసం.వీ.శ.మ. 7. జలంబు (లు)గ — అ ఆ.ప.ఓ.క.ఘ.చ. 8. బెగననద్రోచి — ఆ; బెగయంద్రోచి — ఉ ఇ 9. స్ఫటికదీప్తిజాలపరివృతంబైన — పెక్కుప్రతులలో లేదు. 10. నిర్జలస్థలంబు — ఊ ల; సమస్తలంబు — ఆ.ఈ.ఎ.ఐ.ఛ.యు.ఇ 11. ద్రెళ్ళి — శర. 12. పాండురాజ కుమారులు నగిరంత — అ.ఇ.చ.ట పాంచాలి నవ్వినట్లు భం. లో లేదు పి.పి.యన్. ప్రతిలో గలదు. 2-50-5. భం పాఠాంతరమున గలదు. భం 2-43-6 అధస్తాచిక.

87 1. నాత్మజునకు గింకరాళి చేత — వీ.న ఇది మూలానుగుణము భం 2-43-6. 2. ప్రేమ — క.ఖ

88 వ. దుర్యోధనుం ¹డట్లు సభా²ప్రలంభంబునకు లజ్జితుండయి పాండవుల వీడ్కొని
గజపురంబున కరిగి ధర్మరాజు రాజసూయంబు దన కసూయా³జననంబగుటయు
సకలజనమనోనయనోత్సవం బయిన తత్సభాలక్ష్మి దనమనోనయనంబుల కగ్ని
⁴జ్వాలయై మహాదాహంబు సేయుటయు ⁵సంతప్తుండై నిదాఘ⁶దాహం
బున నింకి తఱుగు నల్పజలాశయంబునుంబోలె దద్దయుం ⁷దటిగి.

89 క. కందుగలవసిడి గాచినఁ, గంది వివర్ణమయినట్లు కౌరవుకాయం
¹బొందఁగ వివర్ణమయికడు, వందె మనస్తాపహవ్యవహదాహమునఁ.

90 క. అవనీరాజ్య¹వ్యాపార²విహీనుండయి ³సుహృద్విరంజనుండై కా
రవపాంసనుండు పాపవ్యవసాయమునందు బుద్ధి వదలక నిలిపెన్.

91 వ. ఇట్లు ¹సకలసుభోపభోగ ²విముఖుండయి యెవ్వరితోడం బలుకకున్న దుర్యో
ధనుంజూచి శకుని యిట్లనియె.

92 ఆ. ¹ఇన్నిదినములయ్యె ²నేటికినాతోడ, నిభపురేశ పలుకవిట్టులేల
నీముఖంబు దీర్ఘనిశ్వాసధూమనం, హతులఁజేసి కలుషమయిన యదియు,

88 1. దునునట్లు [నట్టి]—కొన్నిప్రతులు. 2. ప్రాభవంబునకు — ఒ ఓ ; ప్రాలంభం — ల
3. జనకం — ఆ.ఉ ఊ ఒ వీ సం 4. జ్వాలయుం బోలె — వా 5. సంతప్తహృద
యుండై — పెక్కు ప్రతులు ; సంతప్తనిదాఘ ... బోలె దందహ్యమాన మానసుండై
దద్దయుం దరిగిన — ల. 6. సమయంబున — ఉ.ఎ చ ణ ; శుచి శుక్రాగమే కాలే
శుష్కేతోయ మి చాల్పకమ్ భం. 2-43-21. 7 డస్సి — క.ఖ.డ ; గృకుండై —
ఉ.ప.తౌ.భ.జ ర్పు.

89 1. బుందగ — ల

90 1. వ్యవహార — ఆ.ఊ.ఓ.ఘ.ణ ల. 2. విరహితుండయి — క. 3. సుహృద్విరహి
తుండై — ఆ.ఐ.ఒ.ఘ.ణ.ల.శ వ.

91 1. సకల — ఊ.చ.రు.ల. ప్రతులలో లేదు. 2. పరాబ్జుకుండై — ఉ.చ.డ వ.

92 1. ఎన్ని — కఘా. 2 నిష్ఠంబు — ఆ.ఊ ఒ.ఘ.చ.ల ; నేల నాతోడ నీవిభ — ఏ.వీ.శ.వ ;
నేల నాతోడుత — ణ ; నెన్నండు నాతోడ — వ.

93 క. నాకెఱిగింపుము ¹దీనిన, నేకాగ్రతఁ బొందనేల ²యేనుండఁగ'న
వ్యాకులభవత్ప్రీతాపని, రాకృతులు ధరితిలోని ³రాజులు నీకున్.

94 వ. ఇంశ సంతాపింప నేల¹యనిన నాశకునికి దుర్యోధనుం డిట్లనియె.

—: దుర్యోధనుని దురాలోచనము :—

సం. 2-43-19

95 ఉ. ¹నీవునుజూచి తట్టిసభ²నేని వినంబడ దేయుగంబులన్
భూవలయంబు³లో నదియపూర్వము సర్వమనోజ్ఞ ⁴మిష్టభో
గావహ మేక్రియం బడసె ⁵నయ్యమహాత్ముడు ⁶దాన⁷నేమి సం
భావితభాగ్యుడ య్యె⁸ను బ్రభాకర తేజుడు ధర్మజుం డిలన్.

96 చ. కడుభయమంది ¹దానికిఁ దగన్ మఱి²వై శృలపోలె వశ్యులై
పుడమి నతి³ప్రసిద్ధులగు భూపతులెల్ల మహాధనావళుల్
దడయక తెచ్చి⁴యిచ్చి ⁵కరదానము సేయుటఁ బార్థివత్వ మే
ర్పడియెఁ బ్రభాక్రపుత్తు⁶నకుఁ బాండవ తేజము ⁷పర్యెనెల్లచోన్.

93 1. దీనికి నేకాగ్రత — ల.స ; దీనికినేకాగ్రత — పి.స. అనేకాగ్రంతు తం దృష్టాశకుని,
ప్రత్యభాషత మూలము. భం 2-43-19 2 నేనుండగ — ఇ.ఈ ఒ 3. రాజులు
నెల్లన్ — ల.

94 1. యని పలుకు — ఉ.చ.ఝ.

95 1. ఈవును — పి.సం. 2. నెమ్మి — ఆ.ఊ ప ఘ యు ల ; నెన్న — క.వ ; యెందు —
ఝ.పి.శ.ష ; నెయ్యమెలర్పగనే యుగంబులన్ — ఉ.ఓ ; నెన్నగనంబడ — భాసం.
(వర్గయతి). 3 నంద [ది] డి — కొన్ని ప్రతులు ; నంగలయ పూర్వతరంబున
నొప్పునిష్టభో — ఇ. 4. మట్టిభో — ఖ ; మిట్టిభో — చ. 5. నమ్మహితాత్ముడు — గ.
6. దాని — కొన్ని ప్రతులు. 7. నెట్లు — ఆ.ఊ జ ; నిట్లు — ల. 8. ను విభాకర-
పెక్కుప్రతులు ; నుదివాకర — ఆ. (వ.భ. లకు యతి యగును) నొకొభాస్కర — ఎ.

96 1. దానికి [?] — కొన్నిప్రతులు. 2. ధన్యులు — ఈ.క. 3. ప్రతాపులగు — ఉ.ఓ.ప.స ;
ప్రసిద్ధిగల — ఇ. 4. యీగొనుచు — ఔ.చ. 5 కడుదాస్యము — ఈ ; రవి-ఇ.ల.పి ;
రది — స. 6. వెల్లెనెల్లచోన్ — ఓ ; పర్యెనెల్లెడన్ — ఐ ; పర్యెదిక్కులన్ — జ

- 97 ఉ. యాదపుచేతి చక్రము భయంకరమై శిశుపాలమస్తక
 చేడిము సేసినం గడుఁబ్రసిద్ధులు శూరులు నై నరాజు ల
 య్యాదపుముందటన్ జయజయ¹ధ్వను లిచ్చిరి గాని వానిశౌ
 ర్యోపయవృత్తి ²కట్టెదుర ³నోపరయెవ్వరు ⁴విక్రమింపఁగన్.
- 98 చ. అతులపరాక్రమాద్భుతములైన ధనంబులపేర్పొజేసి ¹యు
 న్నతమగుచున్న పాండునరనాథతనూజులలక్ష్మి నా కస
 మృత²మయి సూర్యులెరిగె విను మాతుల మాన³ధనాధ్యుడైన భూ
⁴పతి సహింపవ నోపునె నపత్నుల⁵వృద్ధియు వాత్సహానియున్.
- 99 వ. ¹ఏమిసేయుదము పాండవులలక్ష్మి యెవ్విధంబున మనకపహరించి కొననగు
 ననిన దుర్యోధనునకు శకుని యిట్లనియె.
- 100 క. దీనికి ధృతరాష్ట్రునను, జ్ఞానము¹వడయుడును మరకు సమకూరు ధరి
 త్రినాథ భవదభిప్రా, యానుగుడై శ్వర్యమతిశయం²బుగఁబ్రీతిఁ.
-
- 97 1. ధ్వనిచేసిరి — పెక్కు ప్రతులు. 2. కంఠెదుర — స 3. నోపరునెవ్వరు విక్ర
 మంబునన్ — య 4. విక్రమంబునన్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 98 1 యున్నతులగుచున్న — పెక్కు ప్రతులు 2. మయివృద్ధిమై వెలిగె మాతుల — పెక్కు
 ప్రతులు ; మయితద్దయున్ (పెద్దయున్) — ఉ.ఎ ఐ క.ఖ.గ.డ.ల.స. 3. నిధానుడైన —
 అ.స 4. పతికిసహింపవచ్చునె — ఆ.ఈ.ఉ.గ.ఘ.ఝ.శ.ష.స 5. పేర్పొయు — వ.పి.శ.మ.
- 99 1. ఏమిసేయుదునె [మె] విధంబున పాండవుల లక్ష్మి న(య)పహరించి కొననగు
 ననిన — పెక్కు ప్రతులు ; ఏమిసేయు వారమెవ్విధంబున పాండునృపతి సుతులలక్ష్మి
 యపహరించి మనకు గొనగవలయుననిన నాదుర్యోధనునకు నొనరనిట్టులనియె శకుని
 [ఆటవెలిది] — ఈ — వచనమునకు మాటుగాపద్యము.
- 100 1 వడయుటయు నీకు — అ.ప ; వడయుటను నీకు — ఉ.చ ; వడయుటయు (ను)
 మనకు — క.డ ; వడయుదము — ఉ.ఉ.బ.ఘ.ట.ణ.ల. 2. బుననీకున్ — వ ;
 బుగనీకున్ — అ.ఇ.ఈ.ప.ఉ.బ.ఝ.ష.స ; బగుబ్రీతిన్ — ఐ ; బగునీకున్ — ఖ.

101 వ. అని యప్పుడ శకుని దుర్యోధనుం దోడ్కొని ధృతరాష్ట్రు¹ నొద్దకుంజని
యాచని శరీర²కార్య్యవైవర్ణ్యంబులు నెప్పిన విని ³యదరిపడి ధృత
రాష్ట్రుండు కొడుకు ⁴నొడలంటిచూచి ⁵కడుదుఃఖతుండయి యిట్లనియె.

102 సీ. కౌరవై శ్వర్యంబు గౌరవంబున ¹సమర్పితమయ్యె నీయంద పేర్పితోడ
ననుజులు మిత్రులు ననుచరులును నీకుఁ ²బ్రీతులకాని యప్రియులు³లేరు
వివిధోపభోగముల్ దివిజేశునకుఁగల యట్టులకలవు నీ కనుభవింప
సకలభూపతులుఁ జాయకభక్తియుక్తులై ⁴యొలసి నీపనుపుసేయుదురు
⁵పేర్పి

అ. ⁶నేమి గొఱతయయ్యె ⁷నిట్లుడయ్యెను దను, చ్చాయ దఱిగి యుండ
సకలధరణి
రాజ్యభోగసుఖపరాజ్యుఖత్వముఁ బొంద, నేలీనీకుఁ గురుకులేశ్వరుండ.

103 వ. అనిన¹విని ధృతరాష్ట్రునకు దుర్యోధనుం డిట్లనియె

104 క. పాండవులవిభవముది యా, ఖండలు¹విభవంబుకంటెఁ గడు²మిక్కిలియై
యొండొండ ³పెరిగి దిక్కులు, నిండెఁ దదీయప్రతాప⁴నిర్మల⁵రుచితో.

101 1. పాలికింబోయి—యు; పాలికింజని—ల. 2. కాంతి వివర్ణంబు—ఇ; కాంతి —
ఈ. ఊ. ఓ. చ. చ. యు. డ. 3. యుదరిపడి — ఈ. ఊ. ఊ. ఎ. చ. చ. యు 4. నొడలు తడ
(డి) వి — ఇ. ఎ. ఏ. ఒ. టె. క. చ. యు; నొడలు తడిమివెదకి — భాసం. 5. కడు —
కొన్ని ప్రతులలో లేదు.

102 1. సమర్పించితి నీయందు - ల. 2. బ్రీయులర — ఈ. 3. గారు—ఇ. 4.
బలసి — భాసం. 5. నెమ్మి — పెక్కుప్రతులు. 6. నేమిగౌరవ యయ్యె నీకు
డయ్యంగ — అ (అఖండయతి); నేకౌరవతయయ్యెనీకు డయ్యంగ — ఈ (ప్రాస
యతి) 7. నింతతమచ్చాయ దరిగి యుండనేల ధరణిసకల - డ 8.
నయ్య—ఘ.

103 1. విని — పెక్కుప్రతులలోలేదు.

104 1. విభవమున కంటె గడునధికంబయి—ఈ.ల 2. నధికంబై — చ. వీ. శ;
మిక్కుటయై — ఘ 3. బర్వె (ర్వి) — ఇ.ల. 4. నిర్మితరుచితోన్ — ఏ. టా.
5. రుచులన్ — కొన్నిప్రతులు; రుణముల్ — ఓ. క. ఖ. గ. డ; యశముల్ — ఆ.

- 105 క. సామాన్యమె యు త్తరకురు, భూములు మొదలుగ నమ స్త¹భూములు²విజయ శ్రీమహిమను సాధించెఁ ద్రి, ధామపరాక్రముఁడు శక్రతనయుఁడు³బలిమి⁴.
- 106 తే. సఖ్య¹సంబంధములఁ జేసి చక్రధరుఁడు, ద్రుపదుఁడును దక్క²దక్కిన నృపతులెల్ల నరియుఁ బెట్టనివారు లే రఖిలజలధి, వలయితఁడోడిలోఁ బాండవులకుఁ బ్రీతి.
- 107 తే. శైలకాననద్వీపవిశాల మయిన, వసుమతీచక్రమంతయు వారివశమ యేను నొక రాజనుతుఁడనై యెట్లు¹దీనిఁ, జూడ²నోపుదుఁ ³ప్రాభవ శూన్యనట్లు.
- 108 తే. సన్నరత్నపరిగ్రహణంబునందుఁ, పాండ¹వుండు నియోగించెఁ బార్థివేంద్ర ²సర్వరత్నా³కరైకప్రశస్తరత్న, పుంజముల కాస్పదము ధర్మపుత్తు⁴ గృహము⁴.
- 109 తే. యజ్ఞదీక్షతుఁడయిన ధర్మాత్మజునకు, ¹గౌడకాంభోజపతు లనేకప్రకార⁴. వర్ణ²కంబళములు శుకవర్ణవాహు, వెచ్చియిచ్చిరి నెమ్మి తోడ.

- 105 1 భూపతుల జయశ్రీ - చ. 2 వీరశ్రీ - ఇ 3. ప్రితిన్ - ప. బౌ. ఘ.ల.
- 106 1 సంబంధమున - పెక్కుప్రతులు 2 దక్కటి - ట.
- 107 1 దీనిజూడ నెట్లులోపుదు ప్రాభవహీనునట్లు - క. ఐ.గ. 2. నేర్తు ప్రతాప సంశూన్యనట్లు - అ.ప.బౌ. 3. నఖిమాన - ఛ.
- 108 1 వులునియోగించిరి-ణ. 2. సర్వసౌభాగ్య వస్తుప్రశస్తరత్నపుంజముల కాశ్రయము ధర్మపుష్టనగరు - ప.స. 3. కరేంద్ర - కొన్నిప్రతులు ; కరంబు - ట. 4. ఈ పద్యాంతమున మరియును అను సచనము. ఇ.బ.ఘ.ల. ప్రతులలోఁ గలదు.
- 109 1. కాళి, కాంచి, కాంతి—అని భిన్నప్రతులు. మూలమున కాంభోజ మాత్రమే కలదు. 2. కములయిన సురుచిరవర్ణ—బ.ఖ.డ ; కంబళములును సువర్ణ—ణ ; కంబుల శుకచారువర్ణ—ఛ.ఝ. కాంభోజః ప్రాహిణోత్ తస్మై పరార్ధ్యా నపికంబళాన్—భం. 2-45-19

- 110 ఉ. సాగర¹సారవారిరుహశౌక్తిక మౌక్తికవిద్రుమద్రుమై
లాగురుచందనంబులు ప్రియంబున నిచ్చిరి తెచ్చియున్నత
శ్రీగుణ²యుక్తిమై³ బరగు సింహళ కేరళ చోళ పాండ్య దే
శాగతరాజపుత్రిలు మహాగుణశాలి కజాతవై రికిన్
- 111 ఉ. ¹మందితసూర్యరశ్మి ²రుచిమన్మణిహారచయంబుతోఁ గట
న్యంది సుగంధిదానజలసంపద నొప్పెడువాని దేవకీ
నందనుఁ డిచ్చెఁబ్రీతిఁ బదునాలుగువేలు గజంబుల³ జనా
⁴నందనకీర్తియైన యమనాథతనూజున కిష్ట⁵మిత్రుఁడై .
- 112 క. హరియును గిరిటీయును నొం, డొరుల కభీష్టములు ¹సలుపుచుండుదు ²రంద
య్యిరువురు నేకాత్ములు జన, శరణ్యులు త్తములు నిత్యసాంగత్యమున³ ,
- 113 వ. మఱియు నయ్యధిష్ఠిరున కనురక్తుండయి విరాటుండు రెండువేలు గజంబులు
నిచ్చె ద్రుపదుండు ¹వేయిగజంబులను బదివేలుహయంబులను బదు
నాలుగువేలువిలాసి²నీజనంబులం ³బదివేలు ⁴దాసీగృహస్థులనిచ్చె గురు
కుకు రోలూక కేకయ⁵కాశ్మీర కాంభోజ గాంధార మద్రాద్రవిడ బంగాళ
మాళవ కళిం గాంగ వంగ బంగాళ గౌడాంధ్ర కేరళ కొంకణి మహిమము
లును ~~బ్రాహ్మణ్యజిహ్వంబున భగదత్తుండును మరుకచ్చని వాసులును నేడివెను~~
లును నాజానేయ బాహ్లిక హూణ పారసీయదేశంబులం గలమోక్షంబులం

- 110 1. చారు — గ.వ.న. 2. యుక్తులైన — క.వ. 3. దనరు — ఉ. ధ.యు; మెరయు — చ.
- 111 1. క్రందిన సూర్యరశ్మిరుచిరన్మణిహార — ఉ. 2. మణిమండన — బ. 3. సులలిత నొప్పెడు (నొప్పిన) — ఉ. ఎ. ఓ. క. ఖ. చ; సంగతి — ఇ. ఏ. ఓ. డౌ. యు; సలహాతి — ల. 4. నందిత — పెక్కుప్రతులు. 5. భృత్యుడై — డౌ.న; పాత్రుడై — ల.
- 112 1. సేయుచుండుదు — కొన్నిప్రతులు. 2. రణ్యయ్యిరువురు — ఇ. డౌ. యు. న.
- 113 1. పదివేల — ఎ.డ. ఇది మూలానుగుణము కాదు. 2. నుల (లు)ను — పెక్కుప్రతులు. 3. పదారువేలు దానదాసీజనంబుల [నివహంబుల] — పదార్థ ప్రతులు. [ఇది మూలానుగుణముకాదు]. 4. దాసగృహస్థుల — భావం. 5. దేశములపేర్లు పెక్కుప్రతులలో భిన్నక్రమమున నున్నవి. కురు, ఉలుక, గాంధార, ద్రవిడ, బంగాళ, గౌడాంధ్ర, ఆజానేయ, పారశీయ, మహిమము, కొంకణ, హిమశైల, రామశైల. ఇవి మూలమున లేవు కాని గాంధార

బర్హతనిభంబులై స యిభంబులను దివ్యాంబరాభరణభూషితంబు లయిన యోషితహస్తంబులను నపరిమితంబులయిన యజావిగోమహిషంబులను హిరణ్యరత్నరజతంబాంబరాదుల నిచ్చిరి మఱియు మేరుమందర మధ్యకీచకవనవాసులయిన గుళింది పారద బర్హర తురుష్క తౌంకణ కొంకణాధిపతులును వశగతులై హిమశైల రామశైల కురుదేశంబులైన కౌసుమక్షాద్రపాత్రంబులను చివ్యౌషధంబులను నింద్రనీలేంద్రగోపపిక చంద్రమయూరకీరవర్ణ తురంగంబులను సౌవర్ణ కీటజ పట్ట జాండజ శయ్యలను నిశిధీర్ఘస్త్రిస్త్రింశంబులను మణికాంచనోఽఖచితగజదంతమయ శిఖికాసనంబులను నిచ్చిరి వాసవసఖుండయిన గంధర్వపతి చిత్రరథుండను హివాడు సన్నాటు గంధర్వహయంబుల నిచ్చెఁ దుంబురుం డనుగంధ ర్వుండు నూటుహయంబుల నిచ్చె⁹.

- 114 ఉ. భావిపురాతనాద్యతన పార్థివలక్ష్ములు పాండవేయుల
క్షీరిభవంబుతోడ నుపమింప సమంబులు గా వశేషరా
జావళిలోన నత్యధికులైన సపత్నుల పేర్నిఁ జూచియేఁ
జూపె సహింప నోపక కృశుండ వివర్ణుడ నైతి నెంతయున్.

- 115 ఆ. ఒక్కలక్షభూసురోత్తముల్ గుడిచిన, మొనసి¹తనకుఁ దానఁమ్రోయు²శంఖ
మొక్కనిమిష³మేని యుడుగక మోసెన, య్యధ్వరోత్సవంబు నన్ని నాళ్లు.

ద్రవిళగౌళ, కురుతురుష్క కొంకణ, కులుత, కులూత, మలయ, శబర, కాలశైల, అనుపేర్లు భిన్నప్రతులలో కనఁబడుచున్నవి 6. ఖచిత — సెక్కు ప్రతులు; రచిత — వా. 7. రథశిఖికా — కొన్నిప్రతులు. 8. వాడేమారు — కొన్ని ప్రతులు. (ఇది మూలానుగుణముకాదు) 9. పుష్పదత్తుండను (దంతుండను) గంధర్వుండు మున్నూరుహయంబుల నిచ్చె. చిత్రామండను గంధర్వుండు కామగమనంబులయిన వాని నేపురకు వేర్వేర నూరేసి హయంబుల, మున్నూట యేబండ్రు విలాసినుల నిచ్చెనదియును గాక — అని. ఉ.ఓ.ఛ జ.రు ల ప్రతులలో కలదు

- 115 1. యొక్కమారు మ్రోయుగంట — ల 2. ఘంట — అ.ఇ; భేరి — ఓ ఇవి మూలవిరుద్ధములు శంఖమనియే మూలము 3. మైననుడుగక — కొన్ని ప్రతులు.

116 సీ. జన్నంబుచూడంగ ¹సకలభూములనుండి వచ్చి రాజన్యవరుల నవని
సురులను వైశ్యుల శూద్రులనాత్మీయ బంధు²సుహృద్విరభటనియోగ
జనులను ³బేదల సాధుల నిత్యంబుఁ ⁴దాన పరిశీంచి తగ ⁵వెఱింగి
యన్నంబు దయఁబెట్టి యందఱుఁ ⁶గుడిచినఁ దనుమధ్య యర్ధరాత్రంబు
⁷నపుడు

ఆ. గాని కుడువోదట్టె కమలాక్షిద్రౌపది, యదియుఁగాక యమృతోధ్వరమున
⁹నధముఁడయ్యుఁ గడుఁబ్రయంబున నభ్యర్చి, తుండకాని¹⁰పంచితుండు
లేడు.

117 క. ధరణి హరిశ్చంద్రుఁడు భా,సురయశుఁడయి చేసె రాజసూయం బదియున్
సరి¹గాదని²యే వగతును, ³సురుచిర⁴విభవమునఁ బాండుసుతుయజ్ఞము
తో.

118 వ. అట్టి రాజసూయాధ్వరంబున నవభృథ¹సమయంబునందు బ్రహ్మర్షి రాజర్షి
²లోకపాల³పరివృతుండయిన ⁴మహేంద్రుండునుంబోలె నున్న ధర్మతనయు
⁵నారదపారాశర్యాదిమహాముని⁶సమేతుండయి ధామ్యుం డశేషతీర్థ
జలంబుల ⁷నభిషిక్తుం జేసిన.

116 1 సర్వదిక్కుల — పెక్కు ప్రతులు. 2. సుహృద్జన — క.ఖ. 3. బేదలసాదుల —
సూ; బేదలసాదల — భాసం (సాదులు — ప్రతివచనాసమర్థులు), బీదల — ఆ;
బెద్దల — ఊ.ప.ఖ.గ; మరి పేదసాదల — ల. 4 దాని నిరీక్షించియు దగ —
క.డ. 5. వెఱింగి — చ.చ.రు శ.ప.స. రి. దనిసిన — పెక్కు ప్రతులు. 7. నందు
గాని — ఈ.ఊ. ఓ.రు ల శ.ప. 8. దట్టి — పెక్కు ప్రతులు; 9 నల్పుడయ్యు —
డ. 10. వారితుండు — స; నార్పితుండు — ఖ

117 1. గాదనియుపమింపరు- వ; గాదనిరి మునీంద్రులు — వీ శ.ప.స.శ. 2. యేవగ
చెడ — క.భూ. 3 సురుచిర వైభవుడు పాండుసుతు యజ్ఞముతో — ణ. 4. రుచి
పాండురాజసుతు — క.ఖ.

118 1 స్నాన సమయంబు — ఆ.ఇ.ఊ.ఐ.ఓ. 2. లోకపాల — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
3 సమన్వితుండైన — ప.బౌ.రు. 4. సప్తర్షిలోకపాల పరివృతుండైన — ఎ.ట.
ల; దేవర్షిలోకపాల పరివృతుండైన — క.ఖ.ల. 5. పరవ్రతనారద — పెక్కు
ప్రతులు. 6. పరివృతుండైన — ఓ.బౌ.చ.రు 7. నభిషేకించెనంత — ఎ.బ.క.ఖ;
నభిషేకించిన — ఓ.చ.ట.శ.ప

119 సీ. అభిషిక్తుఁ¹డయిన యయ్యమరాజసుతునకుసాత్యకి మౌక్తికచ్ఛత్ర²మొప్పఁ బట్టె భీముండును బార్థుండు మణిసామదండచామరయుగధారు లయిరి కమలనాభుండును గవలును ద్రుపదేశ³పుత్తుండు వేర్వేఱ భూమిపతుల మూర్ధాభిషిక్తుల⁴మొక్కించుచుండిరి దర్పంబు⁵వెలయంగ దానిఁ జూచి

ఆ. యేను మొదలుగా మహిపతులెల్లను, దీప్తిదళి⁶గి⁶యుండఁ దివిరి⁷మమ్ము నగిరి కృష్ణపాండునందన⁸ద్రౌపదీ, సాత్యకులుఁ గరంబు సంతసమున.

120 వ. మఱియు నయ్యు¹ధిష్ఠిరుండు.

121 సీ. అనఘుఁడై¹యెనుబదియేనిమిదివేపురు బ్రాహ్మణప్రవరుల బ్రహ్మవిదుల వెలయంగ²నల్లిండ్ల నిలిపి పృత్యేకంబ ముప్పండుదాసుల నొప్పనిచ్చి ముదముతో³రక్షించుఁ బదివేపురు తమ భూసురు⁴లతనియగ్రాసనమునఁ గలధౌతమయపాత్రములఁ బ్రతిదిక్కును⁵గుడువను⁶గట్టను దొడువఁ బూయ

ఆ ననుభవింపఁ⁷గలుగుటదియేమి పురుషార్థ⁸,⁸మయ్య⁹కష్టపురుషు నట్టులొరుల¹⁰వేర్వేఱజూచుచుండఁ జెద్దయు¹¹నేనోప, ననినఁ బతికి నిట్టులనియె శకుని.

119 1. డైయున్న యమరాజ - పెక్కు ప్రతులు. 2 మమర - అ.ఐ.ల. 3. తన యుండు వేర్వేర ధరణి పతులు - ట 4. మొక్కింపుచుండిరి - ఎ.ప.బౌ.ఖ.గ 5. మొరయంగ - ఎ.క.డ. 6. యున్న - పెక్కు ప్రతులు. 7. నన్ను - ట. 8. ద్రుపదేశ - ట , ధృష్టద్యుమ్నః పాండవాశ్చసాత్యకిః కేశవోఽప్తమః - శం. 2-49-18.

120 1. ధిష్ఠిరు మాహాత్మ్యంబు వినుము - ఉ.ట.చ ర్పు.

121 1 యెనబది — రూపము పెక్కు ప్రతులలోగలదు. 2 నన్నిండ్లు = ఏ.అ.ప. ; నిల్లిండ్ల — ఇ.ట 3. రక్షించె — పెక్కు ప్రతులు. 4. ఒక నిర్మితాసనముల — క.డ. 5 గుడుతురు — పెక్కు ప్రతులు 6. వారికి గుడువగట్టి — ఆ.ఘ.శ.ప. ; గట్టను ముడువ దొడువ — ట.ఇ.ప. 7 గలుగడదియేమి — అ. ; గలుగుడదియేమి — ఈ.ఐ.బౌ. 8 మయ్య — ఇ.ఈ.ఉ.ఉ. ఏ.బౌ.ర్పు.ఇ 9. యల్ప — ఆ.ఇ. 10 కలిమి జూచుచుండగా నెట్టులోపుదుననిన — ఇ.వీ ; యొప్పుజూచుచుండ నోపుదు నేనెట్టులనిన—ట, చుండ నిర్మించె విధి నన్ను. 11. ననిన శకుని యిట్టులనియె బతికి — ఏ.ల.శ.ప. స.శ.

- 122 క. ¹భానుప్రభులగుపాండు మ,హీనాథాత్మజులక్షి యెల్లను²నీకున్
నే నవహరించి ³యిత్తు ధ,రానుత మాయాదురోదరవ్యాజమునన్.
- 123 వ. ధర్మతనయుండు జూదంబునకుఁ బ్రియుండుగాని యందుల ¹యుక్కివం
బెఱుంగం డే నడువిద్యయం దతి²దడుండ నాతని నశ్రమంబున ³నోడించి
తదీయరాజ్య ⁴విభూతి నీకిచ్చెద వగవకుండు⁵మని పలికిన శకునిపలుకు
లకు ⁶సంతసిల్లి దుర్యోధనుండు దండ్రిపాదం⁷బులపయిం బడి మ్రొక్కి
యీశకుని మతంబున కొడంబడవలయు ననినఁ గొడుకునకు ధృతరాష్ట్రుం
డిట్లనియె.

- 124 క. ¹ధీరమతి విదురుతోడ వి,చారితమువాఁడు నయవిశారదుఁడు కళా
పారగుఁడు ²దీర్ఘదర్శి య, పారహితారంభుఁ డుభయపక్షంబులకున్.

- 122 1. దానప్రతులగు — ఘ ; భానుప్రభుడైన పాండవ మానము రాజ్యంబు లక్షి
మానుగ నీకున్ - చ. 2. దగనీకే — ఒక.ఖ గ.ణ. 3. యిడుదు - ణ
- 123 1. యుక్తి విశేషం — ఎ.ఒ.క.ఖ డ. 2. కుశలుండ — పెక్కు ప్రతులు.
3. నోర్చి — క.డ ; నోడించి - ణ. 4. విభవంబు — ఎ ఒ.క.ఖ.డ.ణ. 5 మనిన
శకుని — పెక్కుప్రతులు. 6. సంతోసిల్లి — అ.భాసం 7 బులకుమ్రొక్కి -
అ.ప.ల.
- 124 1. ఈ పద్యమునకు ముందు 'ఈ' ప్రతిలో నధికముగ నీ క్రింది పద్యమును, వచన
మును గలవు.

క. ఈశకుని యడు విద్యా
కౌశల్యుఁడు పాండుసుతనికాయశ్రీమా
యాశక్తి నొడుచు గురు వం
శేశా యొడఁ బడుము దీని కిప్పుడు నెమ్మిన్.

- వ. అనిన ధృతరాష్ట్రుండు కొడుకు క్షిప్తియె.
2. దూరదర్శి — ఆ ఎ ణ ; సముడు ధర్మప్రారంభ విశాలు — ఈ.

- 125 వ. సురపతిగురుండైన బృహస్పతి నేనిన నీతి¹శాస్త్రరహస్యంబులం దెవ్వరి కంటె విదురుం²డెంతయు విశారదుం డాతని బుద్ధిబలంబునను నావగేయు ³జాహుబలంబుననుం జేసి యీరాజ్యతంత్రంబు ⁴వర్తిల్లు చున్నయది ⁵గావున నవ్విదురానుమతంబున నెగడుట ⁶లగ్గగు ననిన ⁷దుర్యోధనుం డిట్లనియె.
- 126 తే. వాండుపుత్రుల కెప్పుడుఁ బక్షపాతి, విదురుఁడని ¹చెప్పఁదొల్లియు విందు దీని నెఱిగి వారించుఁ గాకత²డేలకనుని. ³కైతవంబున కొడఁబడుఁ గారవేంద్ర.
- 127 తే. దీని కొడఁబడు మొడఁబడవేని¹నేడ, యీక్షణము సర్వభతుచే భక్షితుండ నగుదుఁ ²దెల్లమే నలైన వగవు దక్కి, విదురుఁడును నీవు నుండుఁడు ముదము తోడ.
- 128 క. అని ¹కడు ²నడలుగఁ బలికిన, వినిధృతరాష్ట్రుండు ³దుఃఖవివశాత్తుకుఁడ య్యును ⁴నెదనది యుచితముగా, దని వగచుచు నాత్మజునకు నాప్లోదము గన్.
- 129 వ. అప్పుడు వేపురు శిల్పాచార్యుల రావించి కనక¹రత్న ఖచిత స్తంభసహ స్రంబులను విచిత్రద్వారశతంబులను వివిధరత్న²రుచిరప్రదేశంబులనుం
- 125 1 శాస్త్రంబులం దందరికంటె — డ; శాస్త్ర రహస్యంబులందు నందరికంటె — ఐ.బ.క.ఖ.గ. 2. దుతద్దయు — పెక్కు ప్రతులు. 3. భుజా — ఆ.ఉ.ఒ.క.ఖ. 4. ప్రపర్తిల్లు — ఆ.ఇ.ఎ.ఏ.ఒ.ఒ.ఖ.గ.జ.య.ట.ల, వర్తిల్లు — చ.ణ. 5. గావున విదురా — పెక్కు ప్రతులు 6. లగ్గనిన — పెక్కు ప్రతులు. 7. విని దుర్యో — కొన్ని ప్రతులు.
- 126 1. తొల్లియును చెప్పవిందు — కొన్ని ప్రతులు. 2. డిప్పుడు శకుని కార్యమునకేల యొడబడు — ఆ.ఈ.ఉ.ఏ.ఒ. ఘ.య. 3. కార్యమునకెట్లాడంబడు — జ; కార్య మున కిప్పుడొడబడు — ఉ.ఖ.గ.ప; కార్యమునకు నొడంబడు — ట
- 127 1. యధిప (నధిప) — ఎ.బ.క.ఖ.డ.న. 2. రలిపోయ నిట్లైన పగయుదక్కి — ణ.
- 128 1. కొడుకడలుచు — ఆ.ణ 2. నడలుచు — పెక్కు ప్రతులు; నడలున — సం. 3. శోక — కొన్ని ప్రతులు. 4. నిదితగ నుచితము — డ.
- 129 1. రత్న — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 2. రచిత — ఆ.ఒ.శ.ప; ఖచిత — వీ;

జేసి రమ్యంబుగా నొక్కసభ నిర్మింపం బనిచి యొక్కనాఁ 3 డేకాంతంబు విదురునకు శకుని దుర్యోధనుల యభిప్రాయంబు చెప్పిన విని 4 యతండు విస్మితుండై 5 కలిద్రావరసమీపంబగుటయు జూదం బఖిలప్రజాక్షయ7 కరం బగుటయు నెఱింగి ధృతరాష్ట్రుని కిట్లనియె.

∴ విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో జూదమాడఁ దగదనిచెప్పుట :-

సం. 2-51-23

130 అ. ఇట్టి కార్యమునకు నే1నవశ్యంబును, నొడఁబడంగ నోపనుక్కివమున సుతులతోడ 2 నేల సుతులకు 3 భేదంబు, సేయఁగడఁగి తిదియుఁ 5 జెట్టయనక.

131 తే. ఒలసి 1 నీపుత్రులెల్లనొండొరులతోడ, నెట్లొడంబడి యుండుదు రట్లచేయ వలయుఁ దమలోన జూదంబు 2 వాదునగుటఁ, గలహమూలంబు యెట్టి శాంతులకునైన.

132 వ. నీనేర్పు 1 విధంబున 2 శకునిదుర్యోధనుల దుర్వ్యవసాయం బుడిగించి యిక్కురువంశంబు రక్షింపుమనిన విదురునకు ధృతరాష్ట్రం దిట్లనియె.

విచిత్ర-ఘ ; విచిత్రతంబుగా నొక్క సభ-ణ 3. డేకాంతంబున - కొన్నిప్రతులు 4 విదురుండు - పెక్కు ప్రతులు. 5. కలిద్రావర - పెక్కు ప్రతులు; కలియుగ ద్రావర సంధి యగుటయు - 6, కలిద్రావర సమీపంబగుటయు-భాసం. తద్రూప్యా విదురోధిమాన్ కలిద్రావర మువస్థితమ్ వినాశ ముఖముత్పన్నం ధృతరాష్ట్ర ముపాద్రవమ్॥. భం. 2-45-50 6 రాజ ప్రజా-ల. 7. మూలం బగుటయు, కారణం బగుటయు-భిన్న ప్రతులు.

130 1. నెట్టిభంగిని -- ఓ. 2. పాండుసుతులకు - ఇ.ఉ.ఖ.చ.వీ.శ.స. 3. వైరంబు - ఉ.ఎ.ఒ.క.ఖ.ట.ల.వీ.శ.ష.స. 4. దలచె దిదియు - వీ.శ.ష.గడగితివు - ఉ.ఉ. ఏ.ఒ.కె.గ.ఘ.ల. 5. జేటుగాచె - ఎ.స ; జెడ్డయనక - డ.

131 1. వారు నీపుత్రులొం - వీ.స. 2. వాదమగుట - ఎ.ఏ.ఒ.క.ఖ.గ.చ.ట.శ.ష.

132 1. సుపాయంబున-ల.ఉ.ఒ.ఘ.ల. 2. శకునికై తవంబును దుర్యోధను - ఐ.ట.గ.ణ.

- 133 ఉ. పుత్త్రుల కేలభేదమగు భూనుత ¹యేనును నీవు జాహ్నువీ
పుత్త్రుడునుండఁగా నహితము ²భయము ³దొరకొన్నె నాకు నా
పుత్త్రులకుం ⁴బ్రహ్మదకృతబుద్ధులు ⁵వేల్పులు గాన దీనికిన్
మిత్రునిధి యొడంబడుము మిన్నక సంశయ మందనేటికి.
- 134 వ. వడిగలతురంగంబులం ¹బూనినరథంబెక్కి యింద్రప్రస్థపురంబునకుం జని
యిందులకు ధర్మ ²నందనుం దోడ్కొనిరమ్మని విదురుం బంచిన నాతం
డును నాపగేయున కంతయు నెఱింగించి యిది ³యవకర్మం ⁴బనుచుండె
నిట ధృతరాష్ట్రుండు దన నిర్మింపం బంచినసభ దుర్యోధనునకుం జూపి
యాతని కేకాంతంబున నిట్లనియె.
- 135 క. జూదమిదియేల ¹దీనను, భేదముమీలోనఁ బట్టుఁబెలుచన యుష్మ
ద్భేదమునఁజేసి యెగ్గు, త్వాది ²ల్లు ధర్మిత్రిబ్రజకు భయ ³జననంబై.
- 136 ఉ. ఇమ్మహి నీవుఁ బాండవులు నెప్పటియట్లపరస్పరాను రా
గమ్మున నేలు ¹చున్ని యిదికార్యము పాండవలక్ష్మి నీకన
హ్యమ్మన నేలవంచనఁ బదార్థ పరిగ్రహబుద్ధిఁ జేసి పా
పమ్మగుఁ బాప ²కారుల ³కుఁ జాయు నవశ్యము ⁴నర్థధర్మముల్.
- 133 1. నీవును నేను — పెక్కు ప్రతులు. 2. దొరకొన్నె మదిందలంపనా — ల.
3. బ్రహ్మత — ఉ.ల.స. 4. వేల్పుల (లె) కారె కావునన్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 134 1. బూనిన — ట.ణ శ.ష. 2. తనయుం—పెక్కు ప్రతులు. 3. యవకర్మం—ఒ ;
యకర్మం — ఉ.ఓ ; కర్మంబుకాదని — పి శ.ష ; యకర్మం — ణ ; యకర్మంబను—
భాసం 4. బనుచుం జనియె — ట.
- 135 1 యుదుగుము — అ.ప.బౌ.క.ఖ.డ.ణ. 2. ల్లును మిగుల—వ 3. జనకంబై -
ఉ.చ.ఝ.పి.
- 136 1 చుండుటిది — ఆ.ణ ; చుండుడిది — ఉ.ప.బౌ.ఘ ; చుండుటది—ల. 2. కర్మ
లకు — ఒ క.ఖ గ.డ. 3. కవశ్యముపాయును — చ. (ప.వ. లకుయతి) 4. న
ధర్మపుల్ — అ.ప.బ.బ.బౌ.ఖ గ.ఝ వ

- 137 వ. ¹ధర్మార్థవిదుంజై న విదురుగ కిది సమృతంబుగాదు ధర్మజ్ఞ ధనసంపద కంచె ²నేనుమడుంగుట నీకు ధనసంపద గలదు వానిచేసిన యజ్ఞంబు కంచె ³విశేషంబుగా దక్షిణలిచ్చి నీకిష్టం బయిన యజ్ఞంబు సేయుము నీకును భూలోకంబునంగల రాజు⁴లెల్లం దమ⁵సర్వస్వమ్ములుఁ దెచ్చి యిత్తు రనిన ⁶విని దుర్యోధనుండు దండ్రీ కిట్లనియె.
- 138 క. ¹ఇమ్ముల ధర్మజ్ఞతో జూ,దమ్మాడంగ ²గాన్పనాకు ధరణీశ్వర య జ్ఞ మృదియ సమ నైశ్వర్యమ్ములు వడయంగ ³నుపాయ మభిమత⁴బుద్ధిన్.
- 139 క. ¹మీ రిందుల కందఱుఁ జను, దేరంగ నే నంద యుండితిని సఖ చూడన్ ధారుణి నట్టి²యపూర్వస, భారచనలు ³వినంగఁ జూడఁబడ ⁴వెవ్వరిచేన్.
- 140 వ. ¹నిర్మలస్ఫటికశిలాన్మితంజై ²శశివ్రకాశంజై ³పివిధరత్నప్రభా⁴శాసురం జై న యాసభ⁵విభవంబు ⁶చూచువేడుక నందుఁ గ్రుమ్మరువాడ ⁷హరినీల బద్దస్నిగ్ధమణిస్థంబునందు ⁸జలబుద్ధింజేసి పరిధానోత్కర్షణంబు సేసి ⁹విమలశిలాతలబుద్ధి నుదకపరిపూర్ణం బయిన ¹⁰వాపి సొచ్చి కట్టినపుట్టంబు
- 137 1 ధర్మార్థవిదుం - పెక్కు ప్రతులు 2 నినుమడుంగులు - కొన్ని ప్రతులు ; నిను మణుగు - భాసం. 3 మిక్కిలి విశేషం - ఇ.ఈ ఉ.ఉ.ఎ.ప.బ.ఓ.ఔ.గ.ఘ.ఝ. 4. తెల్లను దమకము - కొన్ని ప్రతులు 5. సర్వధనంబు - అ.ప.ఔ ; సర్వసంపద - ఓ.ఖ. 6. విని - పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
- 138 1. నెమ్మిని - ఆ.ఘ.ఇ.ప. 2. గాన్పు - పెక్కు ప్రతులు , నాకు గలుగ - ణ ; వలయునాకు - ల ; గనుట చువ్వె - ఔ. 3. దగునుపాయముబుద్ధిన్ - క.ఖ.డ. 4. సిద్ధిన్ - ఆ.ఈ.ఉ.ప.ఝ.శ.ష.
- 139 1. మీరందరు నిందుల కరుదే - బ.గ. 2. విచిత్ర - పెక్కు ప్రతులు 3. గలవె చన్న పార్థివుల కిలన్ - ఇ.ప.న ; గలవె చెప్పపార్థివుల కిలన్ - ఆ. 4. దెవ్వరికిన్ - ఇ.ఉ.ఎ.ప.ఓ.ఖ.చ.ఝ.ణ.
- 140 1. అదియెట్లనిన నిత్యంబు - ఉ.ఝ.ల 2 శశివ్రకాశంజై - కొన్నింట లేదు 3. వివిధ.రత్న సువర్ణమయ ప్రభా - ల , వివిధసువర్ణరత్నమయప్రభా - కొన్ని ప్రతులు. 4. భాసితంజై న - కొన్ని ప్రతులు. 5. యెప్పుచూచు - పెక్కు ప్రతులు 6. చూచుచు గ్రుమ్మరవాడ - ఉ.ఛ.జ. ప్రతులు తప్ప తక్కినవానిలో. 7. హరి - కొన్నింట లేదు 8. జలబుద్ధింజేసి - ప.ఛ.జ ప్రతులలో తప్ప తక్కిన వానిలో లేదు ; జలాశయంబుగా వగచి - అ.బ.ఔ.ల. 9. నిర్మలశిలాబుద్ధిన్ - ల.ణ ; విమలమణిశిలాబుద్ధిన్ - అ.ఉ.ఉ.ఓ.శ.ష. 10. వాపి - పెక్కు ప్రతులు.

దడియం ద్రెళ్ళిన నన్నం జూచి వృకోదరుండు ¹¹నగియె దాని నంతయు
నెటింగి ధర్మరాజచోదితు లయిన కింకరులు నాకుం బరిధానంబులు
దెచ్చి యిచ్చిరి మఱియు వివృతద్వారంబుఁ ¹²గవాటఘటితం బని చొర
నొల్లక ¹³కవాటఘటితంబు వివృతంబుగా వగచి చొరం బోయి తత్క
వాటస్ఫటిక¹⁴శిలాఘట్టితలలాటుండ నై న¹⁵నన్నం జూచి యనేక సహస్ర
విలాసినీపరివృత యయి¹⁶యున్న ద్రౌపది నగియె నంత శకుల సహదేవులు
పఱతెంచి ¹⁷యిది వాకిలి ¹⁸యిట వచ్చునది యని నన్నుం దోడ్కొని
¹⁹పోయి రట్టి సభాప్రలంభంబు నాకు హృదయశల్యం బయి యున్నది.

- 141 క. పెద్దలు హీనతఁ బొందిరి, తద్దయు ¹హీనులు సమ్మద్దిఁ తనరిరి ²నియమం
బెద్ది విధియోగమున కను, హృద్దర్పిన్నతలు సూచి యెట్లు సహింతుఁ.
- 142 క. పరమసుఖోపాయంబునఁ, బరసంపద చేకొనంగఁ బడునేని నరే
శ్వర యంతకంటె మిక్కిలి, పురుషార్థం ¹బెద్ది యెందు ²భూపాథులకున్.
- 143 క. నముచి యనుదనుఁ దుగ్రత, పము సేయుచు నున్న ¹వాని ²బలమథనుఁ డధ
ర్మమున నధియించె రిపు³పక్షము ⁴నెమ్మెయి నై నఁజెటువఁ గావలయు
నిలఁ.

11. నగియెనంత రాజచోదితు - పెక్కు ప్రతులు. 12. సంవృత ద్వారంబని -
ఝ.డ.పి.శ.ప. 13. వివృతద్వారంబు సంవృత ద్వారంబని - ప, సంవృత
ద్వారంబు వివృత ద్వారంబని - శ. 14. శిలాపట్ట ఘట్టిత - ఔ.గ. 15. నన్ను
ననేక - ఔ.గ. 16. యుండి - కొన్ని ప్రతులు. 17. ఇది - పెక్కు ప్రతులు.
18. రమ్మని - క. ఖ.డ; ఇటు విచ్ఛేయుమని - ఏ.కా. 19. చనిరట్టి - కొన్ని
ప్రతులు.

- 141 1 పిన్నలు - ఇ. 2. నీయందెద్దియును నెరుకలేదు - ఆ.డి. బ.ఘ.
- 142 1. బొండుగలదె - ఇ.ఈ ఎ.చ.వ; బెద్దితెలియ - ఇ. 2. భూపాలురకున్ -
ఔ.ఝ.వ; భూపాలులకు - ఉ.
- 143 1. చేపవతి యింద్రుడధ - చ 2. బలవైరియ - ఉ; బలధమనుడధ -
ఘ.ఝ. 3. వర్గము - ఈ ఎ.బ.ఘ; సంఘము - చ.ఛ.ఝ. 4. నేవిధి
నై న నిలువగా వలదు మహిన్ - క.ఖ; నేవిధి నై న - ల. 5. మతిన్, మదిన్,
మహిన్, దుదిన్ - ఇట్లు భిన్న ప్రతులు.

- 144 ఆ. అల్పఁడయ్యు¹మనుజుఁ డతిపరాక్రమమున, పేర్మిఁ దరతరంబ²పెరుగు
చున్న
వాఁడు మ్రానిమొదలివల్మీక³మ్రమానిఁ, జెఱుచునట్లు గడఁగిజెఱుచుఁ
⁴బగలు.
- 145 తే. అహిత¹వృద్ధి యుపేక్షితం²బగుడు నల్ప, మగు మహావ్యాధియునుబోలె
నది యసాధ్య
³మయి యుపేక్షకు నిర్మూలితాత్ముఁ జెయుఁ, గాన⁴పాండవశ్రీ యుపే
క్ష్యంబుగాదు.
- 146 వ. దాని నెవ్విధంబున నయిన¹నవహరింపవలయు నట్లు గానినాఁడు నా
హృదయ²తాపంబున కుపశమనంబు³గా దనిన దుర్యోధనునకు శకుని
యిట్లనియె.
- 147 సీ. నాగరథాశ్వసన్నాహ మొనర్చక యొడ్డనంబులు దీర్ప కుభయనై న్య
వీరులకరముల వివిధాయుధంబుల నన్యోన్యసంఘట్టనారవంబు
లెసఁగంగ సంగ్రామ మేర్పడఁజేయక యక్ష¹ముల్ దొలిచి యే నశ్రమమునఁ
²బ్రతిపక్షతతుల సంపదలు జయించి నీ కిచ్చెద వగవంగ నేల ధర్మ
ఆ రాజుఁ బ్రీతితోడ రావించి యతనితోఁ, గడఁగు జూద మాడఁ గౌరవేంద్ర
యొందుపాటఁ బాండవోన్నతి వేల్పుల, కయిన³నవహరింప నలవి గాదు.
- 144 1. నధికుడై పరా — ఎ.ఒ.క.ఖ.గ. 2. పెరుగునేని — ఛ; పెనగునేని — ఝ.
3. మైమాను — ఊ.ఓ. 4. బరుల — ఆ.ఊ.ఎ.ఏ.బౌ.ఘ.పి.శ.ష
- 145 1. వృత్తి — ఎ 2. జైయపాయముగు — ఎ, జైయపథ్యమై — ఒ;
జైశనిష్యమగు — క.ఖ.డ; బగుడుజాడ్యమగు — శ.ష.స; బగుడుజాడ్యమది — ల;
బగుడు భయదమగు — స; బగుడుశోద్యమగు — ఆ.ఈ.ఊ.ఐ.గ.ఘ.ణ.
3. మైయుపేక్షకు — ఈ.ఎ.ఘ.ఝ, మయ్యుపేక్షకు — ణ. 4. వారి నుపే
క్షింపగారు మనకు — ఆ.బ.బి.శ.ష.స.
- 146 1. నునుపేక్షింపక యుపాయంబుననవ — ఎ.ఒ; నుపేక్షింపకయే (నే) నవ —
ఖ.డ. 2. రోగంబు — పెక్కు ప్రతులు 3. లేదని — అ.బౌ.క.ఖ.గ.పి.శ.ష
- 147 1. ములొడ్డియే (నే) — ఉ.ఓ; ముల్దాల్చి — ఐ.ఘ.బి.శ.ష 2. పరమహివ
తుల — శ.ష.స; బ్రతిపక్షవతుల — ఆ.ఇ.ఉ.ఏ.ఐ.ఓ.బౌ.క.ఘ.జ. 3. దొడరిగెలువ
నలవికాదు — జ.న.

- 148 వ. అనిన ¹ధృతరాష్ట్రుండు దాని ²కొడంబడ నొల్లక యేను విదురుశాసనంబున ³వర్తిల్లుచున్నవాడ నాటం డధార్థవిదుండు ⁴సకలకార్యసమర్థుండు జూదంబున విగ్రహంబగు ననియె బలవంతుల్తోడి పెగ్రహంబు పరిహరించుట ⁵లగ్గు నావచంబు ధర్మోపేతంబు దీని నతిక్రమించి యనుతాపంబు సేయక ⁷యిప్పుడు జూదంబుడిగి యెప్పటియట్ల యుండుట కార్యంబనిన విని దుర్యోధనుం డతని కిట్లనియె.
- 149 క. తన ¹కార్య మొరుమతంబున, ²నొనరింపగ నేర నగునె యొరుని మతంబుం దనమతము ³నొకఁడు గా⁴నో.పునె చెచ్చెర ⁵నిశ్చయింపఁ బోలునె⁶దానిన్.
- 150 ఆ. విదురుమతము పాండవేయహితార్థంబు, వానిబుద్ధి¹నెగడ వలవ దన్య పక్షపాతబుద్ధిఁ బరగు²చు నుండెడు. ³పట్టివాని నాపుడనగదగు⁴నగునె.
- 151 వ ¹జూదం బన్నది పురాణంబులయందును ²వినంబడు దీని దోషంబులేదు ³సుహృద్భ్రాతృతంబున ⁴దేవతలు దేవసాయుజ్యంబు వడయుదురు గాన దీనిం బ్రవర్తింప శక్తుని కానతిచ్చి యిందులకు ధర్మనందను రావింపవలయు
- 148 1. వినిధృత - అ.ఉ.ఒ.ల 2. వినొల్లక - క.ఖ. 3. ప్రవర్తిల్లు - పెక్కు ప్రతులు, వర్తిల్లు దునతండర్థ - క.ఖ 4. సకల కార్యసమర్థుండు - పెక్కు ప్రతులలో లేదు. మూలమునను లేదు 5. తోటి - ఇ.ఒ.ఖ; తోడివైరంబు కొరగాదు దానింపరి - ఉ.చ.జ.యు 6. మేలు - ఎ.ఒ.క.ఖ.గ.డ. 7. యిప్పుడుడుగుట కార్యంబనిన—పెక్కు ప్రతులు, యిప్పుడు జూదంబుడిగి యనుకూలుండవగుట కార్యం - ల 8. నదుర్యోధనుం డిట్లనియె - పెక్కు ప్రతులు.
- 149 1. కార్యంబొరుమతమున - కొన్ని ప్రతులు 2. నొనరించుట యుక్తమగునె - ఎ.ఒ.ఖ. 3. నొక్కటిగ నొప్పునె - అ.ఉ.ఏ.క.ఖ, నొక్కటిగానో - కొన్ని ప్రతులు. 4. నేర్పునకెచ్చెర నిర్వహింప - స; నేర్పునకెచ్చెర - వీ. 5. నిర్వహింప - ఈ.ఎ.ఒ.క.ఖ.గ.స. 6. చెప్పమా - వీ.శ.ప.స, బుద్ధిన్ - ట.
- 150 1. నడువ - క.ఖ. 2. చుండెడువాని నాపుడనగదగునె యవనినాధ—శ.ప. 3. జనునె - అ.ఉ.ఘ.ల; దగునె - ఆ.గ.ఘ.ఇ.శ.ప.
- 151 1. జూదంబు పురాణం - పెక్కు ప్రతులు. 2. చెప్పంబడు - ల. 3. సుహృద్భ్రాతృతంబున దేవలుండు ధర్మంబులు వడయుదురని చెప్పెగావున - ట; సుహృద్భ్రాతృతంబున ప్రవర్తిల్లుట ధర్మంబు పెద్దయందురు - అ.ఇ; సుహృద్భ్రాతృతంబున వత్సంబును ధర్మంబును వడయుదురు - ఉ. 4. దేవతలు - కొన్ని ప్రతులలో లేదు. స్వర్గద్వారం దీవ్యతాం నోవిశిష్టతద్వర్తినాం చాపితదైవయుక్తమ్ -

ననిన భృగరాష్ట్రుండు పెద్దయుం బ్రోద్దు ⁵చింతించి యెట్టకేనియు
దాని కొడంబడి నిగురుం బిలిపించి వాని కిట్లనియె.

152 చ అనువచురత్న కాంచన¹చయించిత మీసభ దీని ధర్మచం
దనఁ డనఘుండు దానుఁ దనతమ్ములు నిందులకేఁగుదెంచి చూ
చినఁ గడు ²సంఘసం బగు విశిష్ట³జనస్తుత నీవు ⁴వానిఁ దో
డ్కొని చనుదెమ్ము భూసురసఖున్ బుధబందుజచానురంజనుఁ.

153 ప. ¹ఇట్టి విచిత్రరత్నసభావేదికాతలంబున ²నతండును దుర్యోధనుతోడం
బ్రోద్దువోక సుహృద్భూతం³బుఁ బ్రవర్తించు ననిన ⁴విని విదురుండు విషణ్ణ
హృదయుండయి మాయాదురోదరంబు ⁵దుగర్థంబుగాఁ జింతించి దీని
నడిగి ⁶నుభయపడుంబులకు లగ్గగు నని పెక్కుమాటలు ⁶వారించి

—: విదురుఁడు ధర్మరాజుం దోడ్కొని వచ్చుట :—

సం. 2—52—1

154 క. అవిలంఘనీయ మీదు, రక్త్రవసాయం బనుచు సత్యవచనుఁడు ధర్మా
¹ర్థవిదుండప్పుడు ధృతరాష్ట్ర²విధాత్యనియోగమున కొడంబడి ³యంతఁ.

భ. 2-51-10 5. విచారించి — కొన్ని ప్రాసాలు. 6. దాని కొడంబడి —
రడ. ప్రతులలో లేదు.

152 1. సయించిత — భాసం; పెక్కు ప్రతులు; సయిన్విత — ఈ.ఉ.ఓ; సయం
చిత — అ. 2. సంధ్రమం — ఆ ఇ. 3. బుధస్తుత — డ. 4. వోయితో —
పెక్కు ప్రతులు

153 1 ఈ విచిత్ర సభావేదికా తలంబున — పెక్కు ప్రతులు. 2. నతండు దుర్యో
ధనుతోడం — పెక్కు ప్రతులు. 3. బున ప్రవర్తించు — ఉ, బుప్రవర్తించునది
యనిన — ఈ ఎ ఖ గ, యు డ. 4. విని — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5 దురుత్తంబు —
ఆ ఇ ఈ, ఉ, ఊ ప ట, చు స్తరంబని — యు శ.ష. 6. ప్రార్థించి — ట; చెప్పియు
వారింపనేరక — యు.

154 1. ర్థవిదుడు విదురుడు — అ.ప.ఉ టా.క.ఖ. 2 విభునియోగంబునకు నొడంబడియె
మదిన్ — ఉ.ల. 3. యెమదిన్ — పెక్కు ప్రతులు.

155 క. ¹ఇంద్రప్రస్థపురంబున, ²కింద్రగురు³ప్రతిభుఁ డరిగి ⁴యింద్రసమానుం
⁵జంద్రయశు ననుజసహితు ⁶న్య, పేంద్రుని ధర్మ⁷సుతుఁ గాంచె నెంతయుఁ
 బ్రీతిన్.

156 వ. ¹అతనిచేత నశ్యర్చితం డయి కుశలం బడిగి నిజాగమనప్రయోజనం బెఱిం
 గించిన విని విదురునకు ధర్మతనయుం డిట్లనియె.

157 సీ. పుత్ర¹వత్సలుఁడు విచిత్రవీర్యాత్మజఁ డార్యుండు²పృథరాష్ట్రుఁడారించి
³నిన్ను నియోగించె నన్ను⁴దోడ్కొనితేర నీవును వచ్చితి నెమ్మితోడ
 లాలితాపూర్వనభాలోకనం⁵బునయందు జూదంబు కార్యంబె చేపుమ
 జూదంబుకతమున భేదంబు గాకుండ నేరదు మాలోన నీనియోగ

ఆ. మనఘ మా కలఁఘ్య ⁵మయినట్లు ధృతరాష్ట్రుఁ, పనుపు⁶సేయ నీకుఁబాడి
 యదియ
 యనుచు విధినియుక్తుఁడయి యష్ట విదురుతో, నేగ నిశ్చయించె నిందు
 కులుఁడు⁷.

155 1. ఇంద్రప్రస్థంబునకు సురేంద్రగురు ప్రతిముడు - య 2 రుంద్రయశ - భాసం.
 3. ప్రతిముడ - పెక్కు ప్రతులు 4 ఇనసమతేజున్ - 5 సాంద్ర
 యు - 6 ల 6. నరేంద్రుని - ఆ. ఇ ఉ. ఘ 7 జనిగాంచి యెంతయు
 బ్రీతిన్ - ఆ ఇ 8 ఒ క. ఖ. గ.

156 1. ఆధర్మరాజుచేత - కొన్ని ప్రతులు 2. చినవిదురునకు - పెక్కు ప్రతులు.

157 1 నెంతయు నాదరించి - చ. 2. మిమ్మును బుత్తెంచె మమ్ము - అ ఐ ;
 నిన్ను నియోగించి - వా ; నిన్నునియోగించె - పెక్కు ప్రతులు. 3 దోడ్కొ
 రంగ - క. ఖ. 4. బునునందు జూదంబు కార్యంబునట్టి జూదంబు - పెక్కు
 ప్రతులు 5. మైనది ధృత - ఉ చ గు మోనట - ఐ 6. నీ (మీ) కు
 జేయబాడియదియ - కొన్ని ప్రతులు, నీకు జేయబాడియయ్యె - 7 ఒ గ ;
 నీకు జేయబాడియగును - వ. 7. ఈ పద్యము తరువాత కొన్ని వ్రాతప్రతు
 లలో గల యధికపారమని 'స' లో నియ్యబడిన

వ. ఇట్లు కృతనిశ్చయమునై ధర్మతనయుండు దివ్యాంబరా భరణమాల్యగంధంబుల
 నలంకృతుండై ప్రయాణార్థంబు భూసురనికరంబునకు బహురత్న సువర్ణంబులు
 రాసంబులిచ్చి, మంగళతూర్యనాదంబులును, విప్రాశీర్వాదంబులును మాగధమంజు
 లగానంబులును వందిజనవాక్యసంతానంబులును విలసిల్లుచు మందిరంబు వెడలి

- 158 క. అనుజులు ద్రుపదాత్మజయును, సనుచరి¹ ముఖ్యులును ధౌమ్యుఁ డాదిగ విద్య
జ్ఞులును దోఁ జనుచేరఁగ, నిస²సన్నిభ తేజఁ డరిగె నిభపురమునకున్.
- 159 వ. 'అందు దుర్యోధనదుశ్శాసనాదిపు త్రిశతంబుతో³ భీష్మ శల్య శకుని పైం
ధవ కర్ణ గౌతమ ద్రోణాశ్వత్థామ సోమదత్త⁴సమేతుం డయి యున్న
ధృతరాష్ట్రునకు భానుమతీప్రభృతి⁵ 'స్నుషాపరివృతయయి తారకా⁶పరి
వృతయయి యున్న రోహిణియుంబోలె నున్న గాంధారిదేవికిఁ గురు
వృద్ధజనులకు సతిదినయంబున ననుజసహితుం డయి ధర్మతనయుండు
మ్రొక్కె నంత ద్రుపదరాజనందనయు గాంధారికి మ్రొక్కిన నక్కోమలిం
జూచి గాంధారికోడండ్రెల్లను విస్మితలయి.

యనేకమణిమయప్రభాభాసురంబైన కాంచనరథారోహణంబు చేసి, కుంతీ
ద్రౌపదులును దమ్ములును దోడన జనుచేర నరిగి యున్నరనాథుండున్న నాగనగర
ప్రవేశంబుచేసి, పౌరలననయనానందంబు సేయుచుం జని రాజగుహద్వారసమీ
పంబున లను పచనమును,

క॥ పరమోదారుడు ధర్మజు
డరద ముడిగి పనియె ప్రీతి ననుజులుదానుఁ
సురవిభవస్ఫురణతోడను (గణభంగము)
గురుతరమైనట్టి కొలువుకూటంబునకుఁ—

అను కందమును, 'ఖ' ప్రతిలో మాశ్రమే లభించినవి కాని యీ విషయము
పి.పి.యస్. ప్రతిలో వర్ణితమైనది (54 45 నుండి 70 వఱకు)

- 158 1 వర్గంబుధౌమ్యు — డ. 2 నములతో — అ.ఇ.ఘ, నములతోనరు —
ప.బౌ.ల 3. సన్నిభుడగుచెంచెనిభపురమునకుఁ — చ.ఝ.వ.శ.ష.
- 159 1. అట్టరిగియుండు — అ.ఇ.ఓ.గ. 2. భీష్మశల్యశకుని — పెక్కు ప్రతులు
మూలమునందును గలదు; భీష్మశకుని — వా. 3. బాహ్యకభూరిశ్రవసమే —
కొన్ని ప్రతులలో నధికముగఁ గలవు. కాని యిది మూలానుగుణము కాదు.
4. స్నుషాప్రభృతినతీశతపరి — స. 5. పరివేష్టితయైన రోహిణి — ల. 6 తమలో
విస్మితలై — అ.ఆ.ఇ.ఊ.ఎ.పి.బౌ.గ.ఘ; విస్మితలయి యిట్లనిరి — వా.శ.ష;
విస్మితలయి — పెక్కు ప్రతులు.

160 తే. అఖిలలావణ్యపుంజంబు నబ్జభవుడు, ¹మేలుతగా దీనియందు నిక్మించె
నొక్కొక్క
కానినాఁ డిట్టికాంతి యేకాంతలందు, నేల²లేదని సామర్థ్యహృదయలయిరి.

161 వ. ఇట్లు పాండవకౌరవు ¹లతిప్రణయగౌరవంబున ²నద్దినంబు సలిపి రంతఁ
³బ్రభాతంబు.

162 ఉ. ఆధృతరాష్ట్ర¹చేసిన యనర్హమణి¹ప్రకరానుబద్ధ²
భాధృతి నొప్పుచున్న సభ పార్థివముఖ్యుడు ధర్మజుండు దు
ర్యోధనుఁ డర్థిఁ జూపఁగ నహోదర²వీరులుఁ ³దానుఁ జూచి ల
క్ష్మీధరమూర్తి యెంతయును మెచ్చె మనంబునఁ దద్విభూతికిన్.

163 వ. అయ్యపూర్వసభా¹మణికుట్టిమంబున నండలు సుఖాసీను లయి యిష్ట
సంభాష²ణాదిక్రీడావసరంబున నున్నంత దుర్యోధనుండు యుధిష్ఠిరున
కిట్లనియె.

160 1. మేలుగా — పెక్కు ప్రతులు, మేలుగాగూర్చి దీని నిర్మించె — ఉ. ఛ. జ. ఝ.
ల. స., మెలతగాధాత్ర — ఖ. వీ. శ. ష. స. 2. లేదంచు — పెక్కు ప్రతులు;
క. లదిని — ఉ. ప. యజ్ఞసేన్యాః పరామృద్ధిం దృష్ట్వా ప్రజ్వలితామివ
స్నుషాస్తా ధృతరాష్ట్రస్య నాతి ప్రషనసో² భవన్ — అని మాత్రమే మూలము.
భం. 2-52-32

161 1. లనోన్యప్రణయ — ఎ. స.; లతిప్రియంబున నదిన — కొన్ని ప్రతులు;
లతిప్రియ గౌరవం — ల. 2. నద్దినశేషంబును రాత్రియు గడపిరంత —
ల. పీ. 3. ప్రభాతసమయంచైన — కొన్ని ప్రతులు

162 1. ప్రకరప్రబద్ధ — అ. ఇ. ప. ట. క. ఖ. ల., ప్రకరప్రబంధ — ఘ. డ.; ప్రకరానుబంధ —
వ. పీ. శ. ష. 2. ముఖ్యులు — ఐ. వ. 3. దానిజూచి — ఐ. ఓ. క. ఖ. ఘ.

163 1. విరచితమణి — కొన్ని ప్రతులు; మణివేదితలంబున తమ్ములుందానును — ట.;
రమణీయమణి — ఓ. గ. 2. ఇక్రీడా — పెక్కు ప్రతులు; ఇక్రీడావినోదంబున
(ల) — క. డ. . పీ. శ. ష. స., ఇక్రీడావినోదంబుల ప్రొద్దు పుచ్చుచున్న యవసరం
బున ధర్మరాజునకు దుర్యోధనుం డిట్లనియె — ఛ. ఝ.

- 164 క. ¹అనఘ సుహృద్భూతం బిం, దొన²రింతము ప్రొద్దువో³కయును సగు ¹జూదం
బునకుం బ్రినుండవు దక్షుండ. ⁵వన విందుము నిన్నెత్రితి నక్షులచేన్.
- 165 వ. అచిన వానికి ధర్మతనయుం డిట్లనియె.
- 166 తే ¹క్షత్రినీతిక్రమంబులు గావు సూపె, నికృతియను జూదమును ధర్మ²నిత్యు
లైన
వారి³కిరెండు వర్జింపవలయు ⁴నెందు, బాపవృత్తంబు జూదంబు పార్థివులకు.
- 167 ఆ ¹కుటిలమార్గు లయిన కుత్సితకీతవుల, తోడ²గడగి జూద మాడ³జనదు
దానఁజేసి ¹యర్థ ధర్మవివర్జితు, లగుదు రెట్టివారు ⁵జగములోన
- 168 వ. మఱియు మాయాద్యూతంబున జయించుట ¹మహాపాతకం బనియును
ధర్మద్యూతంబున జయించుట ధర్మయుద్ధంబున జయించు నంతియ పుణ్యం
బనియును ననితుండయిన దేవలుండు చెప్పె ననిన ²నయ్యధిష్ఠిరునకు
శకుని యిట్లనియె.
- 169 క. ద్యూతకలా కిశలుండగు, నాతఁడు లోకజ్ఞుఁడును మహామతి¹యును వి
²ఖ్యాతుఁడు³గు సత్క్షత్రియ, నీతివిదుఁడు దగునె దాని నిందింపగన్.
- 164 1. అనఘాత్మ సుహృద్భూతం బొనరింతము — ఇ.ల. 2. రింతమె — ఉ.క.ఖ.
గ. 3. యున్నగు — ఇ, యున్నది — ఎ.ఐ. 4. ద్యూతమునకు — ల. 5.
వని — పెక్కుప్రతులు.
- 166 1. జ్ఞాత — కొన్నిప్రతులు; జ్ఞాత్రవీరు విక్రమం — ; క్షత్రియుల విక్ర
మం — క.ఖ.డ, క్షత్రనీతికి గ్రమములు — ఘ.ల.వీ.శ.ప. 2. నిపుణులైన —
అ.ఇ.ఝ.వ. 3. కివిరెండు — కొన్ని ప్రతులు. 4. నంద్రు — అ; నందు —
అ.ఇ.ఈ.ఎ.ఐ.ఓ.గ.చ; నెప్పుడు — ల
- 167 1. కుటిలబుద్ధులయిన — వ. 2. తోడరిజూద మాడదగదు — పెక్కుప్రతులు.
3. రాదు — ఓ.ఖ.ఇ, గాదు — ఏ.ఔ.క.డ 4. కాదె — గ; యఖల — శ.ప.
5. జగతి — ఉ.ఐ.ఓ.
- 168 1. నధర్మయుద్ధమున జయించుట మహా — అ.ఇ. 2. విని యధిష్ఠిరునకు —
కొన్నిప్రతులు.
- 169 1. యతి విఖ్యాతుడును — స.ల; యు నతివిఖ్యాతుడును — ఊ. 2. ఖ్యాతుడును
రాజనీతివిసేతుడు నగుదగునె — అ.ఇ.ఈ.ఐ.గ.ఛ.శ.ప.స, ఖ్యాతుడురాజనీతివిసేతుం
డగునని యేల — ఎ.ల; జ్ఞాతుండు రాజనీతివిసేతుండును నగునె వాని — ఇ.
3. రాజనీతివిసేతజ్ఞుడంద్రు — క.ఖ.డ; రాజనీతివిసేతుడు నన నగునె — ఘ.

170 క. బలహీనులయిన వాంఛలు, బలవంతుల నొడుచునపుడు బహు¹మాయల న
 చ్చలమునఁ ²జేయుట యెందును, గలయ³య జయంబ కాదె కర్తవ్య
 మిలన్.

171 వ. జూదంబున కీ వోడుదేని యుడుగు మనిన ¹నాతనికి ధర్మరా జిట్లనియె

—: ధర్మరాజు శకునితో జూదంబాడుట :—

సం. 2-53-13

172 క. ¹బలవద్ద్యౌతార్థముగాఁ, ²బిలువంబడి మగుడ ³నగునె ⁴పెక్కులు పలుకుల్
 పలుకంగ నేల యని య, తల్మఘుడు ధర్మజుడు జూద మాడఁగడంగెన్.

173 వ. ఇట్లు జూదంబున నయ్యెడు దోసం బెఱింగియు దై వానుశాసనంబున ధర్మ
 జుండు ¹దాని కభిముఖుండయి చందనకర్పూర ²కస్తూరీ ³పరిషిక్తం
 బయిన ద్యౌతరంగంబునందు ముందట ⁴గంధపుష్పార్చితంబు లయిన
 యభిమతాడుంబు ⁵లమర్చికొనియున్న సౌబల వివింశతి చ్చి⁶సేన ⁷వికర్ణ
 లం జూచి వీరిలో నెవ్వఁడు నాతో జూదం బాడెడువాడనిన నాతనికి
 దుర్యోధనుం డిట్లనియె.

174 తే. అశఘ మామామ శకుని నాకై కడంగి, జూద మాడెడి నీతోడఁ¹గాదు నాక
²యీతడొడ్డిన ధనరాసు లెవ్వయెనఁ, ³బోడిగా నీకు నీగలవాడ నేను.

170 1. విధమాయాచ్ఛలములు (ల) - పెక్కుప్రతులు 2. జేయుదురెందును —
 అ ఏ క ఖ 3. యనిచెప్పెగాదె కావ్యుడు మొదలన్ — స ; యుచితంబు (బ)
 కాదె — కొన్నిప్రతులు.

171 1. నాతనికి — పెక్కుప్రతులలో లేదు

172 1. బలవంతము జూదమునకు బిలువం — వీ.శ శర ష స సూ. 2. బిలువగబడి —
 కొన్ని ప్రతులు 3. జనునె — ఎ.క ఖ. 4. పెద్దలకని తానలఘుడు ధృత
 రాష్ట్రజితో నలయక ధర్మజుడు — శ ష స. 5. దొడంగెన్ — కొన్ని ప్రతులు

173 1 వానికిభి — ఇ.డి.ఎ ఏ ఓ.ఓ.ఓ.చ.చ 2 వారిపరిషిక్తం — పెక్కుప్రతులు.
 3 పరిలిప్తంబయిన — ఖ వీ శ.ష 4 పుష్పధూపదీపార్చితం — కొన్ని ప్రతులు.
 5 లు బుచ్చుకొని — పెక్కుప్రతులు. 6 వికర్ణదుర్యోధనులం — కొన్నిప్రతులు.

174 1. గాదనాక — బ.ఓ.క.ఖ, గాదనాకు — గ.చ ; గాదునాకు — ఘ. 2.
 యీతడొడిన — ఈ డి.చ, యితనియొడ్డిన — ఒ.గ ; యితనినొడిచిన — ణ
 3. బాడిగా — బ.ఘ.ణ.

175 వ. అని తనచేతి యనర్హ ¹రక్షకుటకంబు లొడ్డిన నన్యులకయి యన్యులు జూదం ²జాడుట యెంతయు ³విషమం బనుచు ధర్మతనయుండు సాగరా వర్తసంభవంబు లయిన ⁴పరార్థమణిహారంబు ⁵లోడ్డె నిట్లు సుహృద్భ్యా తంబు ప్రసరిల్లు ⁶నదియైన నచ్చోటికి వచ్చి భీష్మ ధృతరాష్ట్ర విదుర కృప ద్రోణాశ్వత్థామలు ⁷విచిత్రోచ్చాసనస్థులయి దానిం ⁸జూచుచు నప్రహృష్ట హృదయులయి యుండి రంత.

176 తే. అభిమతాక్షముల్ ¹దొల్చి మాయావిడుండు, సుబలరాజాత్మజుడు ధర్మ సుతు జయించె ²నాడుతు నేనింక నని వెండియును ³గడంగె, శకునితో జూడ⁴మాడ నా శశికులుండు.

177 వ. ఇట్లు యుధిష్ఠిరుండు ఒద్దమత్సరుం డయి పెటింగి¹యొండొండ²యొడ్డుచు నిష్కసహస్ర భరితానేకాయుతకుండమండితంబు లయిన సువర్ణ భాండా గారంబులును ప్రజవై దూర్య మరకశమాక్తిక నీతి³ప్రవాళ ⁴పద్మరాగాది వివిధశుద్ధోవిపులరత్న పరిపూర్ణంబులైన రత్న భాండాగారంబులుం ⁵బ్రత్యేకంబ పంచద్రోణకాంచన ⁶సంచితంబు లయిన ⁷చతుశ్శతనిధులును మణి కింకిణీ ⁸జాలాలంకృతంబు లయిన ⁹యసంఖ్యాతహయయాధంబులును జాతరూప ¹⁰వరూధంబులుం గనకకఞ్చాకుఠననాథంబు లయిన మదాంధ

178 1 మణికుట—ఓ.ప.ఐ.చ.జ.డ 2 విరుద్ధంబనుచు—అ.ఎ.ప.బ.ఓ.బౌ.క.ఖ.గ.ఝ. డ.ల 3 పరార్థ్య—కొన్ని ప్రతులు. 4 లొడ్డిననిట్లు—కొన్ని ప్రతులు 5 చుండ నచ్చోటికి—గ.పి.శ.ప. 6 చిత్రాసనస్థులయి—ట.ఝ 7 నాతివప్రీతమననస్తేనై న్నవర్తంతభారత భం 2-53-13. నాతి ప్రహృష్టమన సః అని మూల పారాంత రము; జూచియు నప్రహృష్ట—క.ఖ; జూచుచుంబ్రహృష్ట—వా. ఇది మూలవిరుద్ధము; జూచుచు నప్రహృష్ట—శానం

176 1. దొల్చి—కొన్ని ప్రతులు. 2. నోడుదునె నీకునని — అ.పి.శ.ప.స 3. గడంగి శకు నితో జూడమాడె—ట.ల.స. 4. మాడంగ శశికులుండు — పెక్కు ప్రతులు.

177 1 యొండొండ—పెక్కు ప్రతులలోలేదు. 2 యోడుచు—ఊ.ఐ; యోడుమని [?] ట. 3. మణిప్రవాళ—ఘ.ఝ.ల. 4 పుష్కరాగపద్మ—ఇ. 5 విపుల—కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 6. ప్రత్యేకంబయెడ్డి — అ.ఆ.ప.ఘ; యొడ్డుచు—చ. 7 సమంచితంబు — అ.ఎ.ప.ఐ.బౌ.ఘ.పి.శ.ప. 8. యసంఖ్యాతధనంబులును—క.ఖ.డ 9. మాలా — పెక్కు ప్రతులు 10. యసంఖ్యాత జాతరూప—పెక్కు ప్రతులు. 11. వరూధ యూధంబులును—పెక్కు ప్రతులు; వరరథయూధంబులు—ల; యూధంబులం గల

గంధసింధుర¹² సందోహంబులు¹³ బరాద్ధరత్న¹⁴ భువణభూషితంబు లయిన
¹⁴యోషితహస్తంబులును¹⁵ ననుచినాళిభిజన భోజనపాత్ర¹⁶ హస్తయిన
 శతసహస్ర¹⁷ పరిచా¹⁷ రకులును నర్జునునకు¹⁸ జిత్రరథుండిచ్చిన¹⁹ గంధర్వ
 హయంబులందొట్టి దుగ్ధహాన శాలితండుల²⁰ భావనంబులం బెరుగుచున్న
 జాత్యశ్వానేకాయుతంబులు నజావి గో మహిష ఖర రాసఖనివహంబులు
 నొక్కొక్క యెడ్డనన యెడ్డి యోటుపడినం జూచి విదురుండు ధృతరా
 ష్ఠునికు రహస్యంబున నిట్లనియె.

178 క. ఖలుఁ డీదుర్యోధనుఁ¹ డెగ్గులతోడన యుద్భవిల్లె గోమాయు²రుతం
 బులు³ వించె దుర్నిమిత్తం, బులు పెక్కులు వుట్టె⁴ వీనిపుట్టిన వేళఁ.

179 వ. తొల్లి యెన్నండును¹ బాపంబుం బొరయని² మహాభిష³ ిభిమసేన ప్రతీప
 శంఖనుల కులంబు దుర్యోధనుకారణంబునం⁴ బాపభూయిష్టంబుగా నున్న
 యది యొక్కనికారణంబునఁ గులంబున కెగ్గుజేసి వాని దూషించి
 కులంబు రక్షించుట⁵ ధర్మంబని శుక్రండు చెప్పె గులరక్షణార్థం⁶ బంధక
 యాదవ వృష్టివీరులు కృష్ణు నియోగించి కులదూషకుండై న కంసుని⁷ వధి
 యించిరి గావున

నక్షకూబరనాథంబులైన మహా రథంబుల జూపట్టు వీరభిటసమూహంబులునుం
 గనఁకషణాః శానుశాననంబులైన మహాంధసింధుర మొనలుగా—ఈ 12 శతసహ
 స్త్రంబులును—కొన్ని ప్రశులు. 13. వరాఘ్న—బౌల 14 దాసీశతసహస్రం —
 ఉ ఓ ఘ రు ; దాసీనిచియ—ఖ డ. 15 నానావిధభోజన—ఉ ఓ ఘ చ రు ల వీ. స ;
 దీనార్థి జనభోజన—ఐ 16 హస్తలయిన—ఉ బౌ ఛ. వీ. శ. మ. 17 రిశలను—ఆ. ఉ. ఓ.
 బ. బౌ. ఘ. రు. వీ. శ. 18 చిత్ర రథుండను గంధర్వుండిచ్చిన—పెక్కు ప్రతులు. 19.
 యేనూరు గంధర్వ—ఘ ల వీ. శ. 20 చడాకాదిభాదనం—అ ఇ ఉ ఓ ప ఓ బౌ.

178 1. డెలుగుల — స. శ. 2. రవంబులు — కొన్ని ప్రశులు, చయంబు లరచె
 నగళ్ళ నదృశ్యములు పెక్కులు — స. యదైవ పురా జాతమాత్రో దురావ
 గోమాయువద్విస్వరం పావచేతాః దుర్యోధనో భారతానాం కులఘ్నః సోయం
 యుక్తో భవితాకాలపాతుః — అని మూలము భం. 2-55-2 3 చె (సె) లగె —
 ఆ గ. చ. ల వీ. శ. ప ; చెగసె — క ఖ డ. 4 వీడు — ప ఓ ఉ బౌ. క ఖ ఘ ణ.

179 1. బాపంబునం—పెక్కు ప్రతులు 2. మహాభిష—ఇ. ఉ. ఎ ఓ. క ఖ. చ ణ ప్రతులలో
 లేదు సమాలమునను లేదు. 3. భీమసేన — కొన్ని ప్రతులలో లేదు 4. బాపభయ
 యుక్తంబు—ఉ ఝ; బాపభయవోషయుక్తంబుగా—ప. బౌ. 5 ధర్మంబగునని — ల.
 6. బు [బ] గాడె—పెక్కు ప్రతులు ; బుగా యదువృష్టి—గా ; బయదువృష్టి భోజాం
 ధక—ఎ బ. క. ఖ. గ డ 7 వధియించిరి—పెక్కు ప్రతులు ; వధింపించిరి — వా.

- 180 చ త్తకోకిము. వానవాస్తవజః బంపు మిష్పడ వాఁడు ధర్మవిదుండు నీ
శాసనంబున నిగ్రహించు విచారదూరు సుయోధనున్
భూసతీశ్వర దీప నీకులమున్ మహాప్రజయన్ ¹గత
త్రాస²వృత్తి సుఖంబు వొందుఁ బ్రధాన³విగ్రహ మేటికిన్.

181 ఉ. ఇమ్మనుజాధముఁ గుణనిహీను బహిష్కృతుఁ జేసి ధర్మమా
ర్గమ్మునఁ గౌరవాన్వయముఁ ¹గావుము ²పాండుతనూజులం బ్రతా
పమ్మొసఁగంగ నేలు మిది పథ్యము ³సుమ్మొక⁴నక్క నిచ్చిసిం
హమ్ముల విల్చికో లుఱదె యన్యులె వారలు కౌరవేశ్వరా⁶

182 మధ్యాక్కర. అంగారములు గొనువేడ్కఁ బుష్పఫలావళి¹లలిత
తుంగద్రుమప్రకరంబుఁ గరుణావిదూరుఁ డై కాల్పు
నంగారకారుఁ బోలంగ సమకట్టె సర్వలోభంబు
నం గురుకులహానికరుండు ధారుణీనాథ నీ నుతుండు.

183 ఆ. అధికద¹ప్రయుక్తమై బలివర్ధంబు, ²నగముదరి విచారణంబు సేయఁ
గాలు ద్రవ్య³నట్లు గడు బలాఢ్యులతోడ, నేచి వీడు విగ్రహింపఁ దొడఁగె.

184 వ. ఇంక నయిన ను పేక్షింపక యీ దుష్టద్యూతంబు¹వారింపు మనినఁ బుత్ర
స్నేహంబున ²నెద్దియుం జేయునదిసేరక ధృతరాష్ట్రుండు మిన్నకుండె
నంత విదురుండు ³దుర్బోధనున కభిముఖుండై యిట్లనియె.

180 1. జితత్రాస — గ. 2 తృప్తి — శ.ప. 3. వి విక్రమమేటికిన్ — క.డ.

181 1. గాజితమై వెలుగొందజేయు నీతమ్ముని పుత్రులన్ నిలుపుతథ్యము — ఎ.బ.స;
రాజితమై వెలుగొందుచుండు [డ] నీతమ్మునిపుత్రులన్ నిలుపుతథ్యము — క.ఖ.డ.
2. పాండవవీరులం — కొన్నిప్రతులు. 3. జంబువ మొక్కటిచ్చి — ఉ.గ.చ.య.
4. నక్కనుంచి సింహమ్ముల వెళ్ళదోలుదురె — ల. 5. బుచ్చికోలు — ఛ.వీ.శ.ప;
దెచ్చికోలు — భా.సం. 6. కాకేసేమాం శ్చిత్రబర్హాన్ శార్దూలాక్రొష్టు కేనచ.
క్రీడిష్వ పాండవాన్ రాజన్ మామష్టాః శ్శోకసాగరే¹అనిమూలము భం 2-55-9.

182 1. వినుత — అ.ఆ.ఘ; సంగతుంగ — ఎ.బౌ

183 1. యుక్తిమై — ఆ.ల; యుక్తమగునట్టి బలవర్ధనంబుతోడుతను రణంబు — క.ఖ.
డ. 2. నాగగణము తోరణంబు — పి.స. 3. నక్కగతి — ఖ.డ.

184 1. వారించి కులంబురక్షింపుమనిన — ఎ.క.ఖ.గ.డ 2. నొండేమియు నన
సేరక — క.ఖ.డ. 3. దుర్బోధనునక్కినియె — పెక్కుప్రతులు.

- 185 క. న్యాయంబు విడిచి సౌఖ్యము, మాయాద్యుత్తమునఁ జాపమతివై భరతా
మూయు లగు పాండవేయుల, శ్రీయిమ్మైయిఁ గొనిన నిన్ను ¹జీయనరె
²యొరుల్.
- 186 క. ధృతి మంతుల భుజవిక్రమ, జితశక్తులఁ జాండవేయ ¹సింహులను మదో
ద్ధతిమైఁ బరాజితులఁ జే, నితి ²వారల కిట్లు నికృతి ³సేయుట లగ్గే.
- 187 వ. ¹అనిన విని విదురున కలిగి దుర్యోధనుం డిట్లనియె.
- 188 సీ. పరులగుణంబులు పలుమాటుఁ గీర్తించు ¹పక్షంబ పలుకుదు పాండవులకు
ధార్తరాష్ట్రుల సంతతం²బు నిందింతువు కుడిచిన³చోటికిఁ ⁴గూర్చవెపుడు
సుహృదగతలమున నుగ్రవిరోధగం బున్నట్లు నీవు మా యొద్ద నునికి
పరుల సంపద సుఖోపాయ⁶బలంబునఁ గొనుట భూపతులకు గుణముకాదె
అ. ⁷యడుగకయును గర్జ⁸మది యిష్టుడై ⁹చెప్ప, నతని¹⁰కాడఁ దగినయదియ
¹¹నన్ను
నిట్లు నట్లు ననఁగ నేల నీ యిమ్ముల, ¹²నుండు బుద్ధి సెప్పకుండు మాకు
- 189 వ. ¹అనిన విదురుం డిట్లనియె.
- 185 1. జీయనరె — ఉ.ఉ.ప ఘ. 2 జనుల్ — కొన్నిప్రతులు
- 186 1 సింహముల — పెక్కుప్రతులు 2 వారికి నిట్లు-కొన్నిప్రతులు 3. సేయం
దగునే — చ.
- 187 1. అనిన విదురునకు — కొన్నిప్రతులు
- 188 1. పక్షంబు — పెక్కు ప్రతులు 2 బునునిందింతు — కొన్ని ప్రతులు. 3.
యింటికి — ఉ.ఎ ఛ.ణ; యింటినె కూల్చనగుదు — చ. 4. గుత్స సేతు —
ఐ.బౌ; గూర్చవెందు — ఛ.ణ.ల.వ; కొరతచేతు — ఎ.వ.స; కురుచదలతు—
క.ఖ.ఘ డ.స సం 5. నందుగ్రమహోరగం — అ; వైనుగ్ర — ఐ.య. 6.
మార్గంబున — అ.ఐ. 7. యడుగకయును గర్జమతిదుష్టుడై చెప్పనతనికోడదగిన
యదియ — స; యడుగకున్న — శ.ప. 8. మతి — పెక్కు ప్రతులు 9.
చెప్పచుండ నీకుదగునె యుక్తివమున — ట. 10 తోడుదగిన యదియు
గాదె — పి.శ.ప. 11. మమ్మునిట్లు నట్లునంగనేల — భాసం, నిన్నునిట్లు నంగనేల —
వీ.శ.ప 12 నొండు బుద్ధిసెప్పకుండుమాకు — ఐ.
- 189 1. అనిన దుర్యోధనునకు విదురుండిట్లనియె — పెక్కుప్రతులు.

- 190 క. చెడఁ గఱపు¹వార చెలులుం, గడుకొని ²నీయట్టివారి కర్జంబులు చె
పైడువారుఁ గాక నీకు³, మడవక మాయట్టివారి మాటలు గొఱయే.
- 191 తే. ప్రియము ¹పలికెడు వారిన పెద్దమెత్తు, రప్రియంబును బధ్యంబునై నపలుకు
²వినఁగ నొల్లరు గావున³వేడ్క దానిఁ, బలుక రెవ్వరు నుత్తమ⁴ప్రతిభు
లయ్యు.
- 192 తే. మొదల నప్రియ మయ్యును దుద్దిఁ గరింబు, పథ్యమగు పల్ల¹ప్రియులందు
బలిమి నైనఁ
బలుక వలయు మో మోడక ²యొలసి యట్టి, వాఁడు దగు³సహాయుండు
భూ వల్లభునకు.
- 193 వ. ¹ఏను సపుత్రకుండై న ²వై చిత్రవీర్యకార్యంబునకు ³హితుండనై నెగడుదు
నట్టి నన్నన్యథాబుద్ధి నొల్లక పలికితి పాండవులతోడి విగ్రహంబు ⁴లగ్గు
గాదని ⁵చెప్పి విదురుండు విగ్రహవచనుండై యుండె నంత ⁷శకుని ధర్మ
నందనున కిట్లనియె.
- 194 ఉ ఎల్లధనంబు¹నోటు వడి తిందుకులేశ్వర యింక ²నొడ్డఁగా
³మొల్లము నాకుఁ ⁴జూపు మని ముందట సారెలు ద్రోచి యాడఁగా
- 190 ¹ వారచుట్టలు — స ; వారుచెలులని — అ.క్షి.ప.ఓ.బౌ.క.ఖ.ఘ.డ.ణ ; వారు చెడు
గులు — శ.శర.ప. 2. నీయట్టివారు [ర]—అ.ఇ.ప.ఐ.బౌ.ఖ.ఘ.వీ.
- 191 1. పల్కినవారిన — కొన్నిప్రతులు; తగిలి విననొల్లరటు గాన — అ.క.ఖ.ఘ.
ట.డ.పి.శ.ప.స 3. దానిశ్రీతి — అ.ఎ.ఓ.ఓ.ఖ.ఘ.చ.శ. 4 ప్రభులకైన — శ.
ప.స ; ప్రతిభులైన — స, ప్రవృత్తులయ్యు — చ.ల.స
- 192 1. హితులందు — ణ ; హితులకు — ల 2 వలుకునట్టి — ఎ.ఓ.క.ఖ.డ ;
చెలయునట్టి — ఐ.ణ. 3. ముత్రుడగును — శ.ప.
- 193 1. ఏనపుత్రకుండయ్యు — అ.ఐ.బౌ ; ఏనపుత్రకుండనై — ఈ.క.ఖ.ణ 2.
విచిత్ర వీర్యాత్మజు కార్యంబునకు సహాయుండ — వీ.శ.ప. 3 సహాయుండ —
ల. 4. నీకులగ్గు — అ.క్షి.ప.ఐ.బౌ.ల. 5 చెప్పి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు.
6. డయ్యెనంత — పెక్కుప్రతులు 7. శకుని ధర్మనందనున కిట్లనియె—పెక్కు
ప్రతులలో లేదు.
- 194 1. గోలుపడి — గ. 2. నాడగా — ఉ.ఛ.ఝ.ల.స. 3. నొల్లమినాకు జెప్పు
మని యొడ్డిన — ల.స. 4 జెప్పుమని — ఆ.ఈ.బ.

నొల్లక యున్న సౌబలున కున్నతచిత్తుఁడు ధారుణీతలం
బెల్లను నొడ్డి యోటు వడియెన్ బలనద్యసనాభిభూతుఁడై.

- 195 వ. ఇట్లు దేవ¹భోగ బ్రాహ్మణ²వృత్తులు దక్కఁ దక్కిన³మహితలంబును
⁴బ్రాహ్మణులు దక్క సర్వప్రకృతిజనులను రాజపుత్రిల⁵నొక్కొక్క
యొడ్డున నొడ్డి యోటువడి వెండియు.

∴ ధర్మరాజు తమ్ములను ద్రౌపదిని జూదమునం దొడ్డి యోడుట ∴

- 196 సి తమ్ముల నత్యంత ధర్మ¹సమేతుల²నాయతపాహుల నాజిజయుల
³నాదిత్యతేజుల నాదిభూపాలకచరతుల నభిమానసత్య⁴రతుల
సహదేవ నకుల వాసవసుత భీముల గ్రమమున నలుపురఁ గౌరవేంద్రుఁ
⁵దొక్కొక్క యొడ్డున⁶నొడ్డి తన్నును నొడ్డి చుక్కివంబున⁷నప్పు డోటు
వడిన

ఆ. ⁸నతనిఁ జూచి శకుని యనియె నిట్లేల ని, నొడ్డి తధిప నీకు ⁹నొండుధనము
గలదు మఱచి తెట్లు కమలాక్షి పాంచాల, కన్య నీకు ¹⁰ధనము గాదెయనిన

- 197 చ. అలయక వెండియుం గడఁగి యక్ష¹రతుం డయి ద్రౌపదిన్ మహా
త్పలదళ²చారునేత్రఁ గులభామఁ బణంబుగఁ జేసి యొడ్డి సౌ
బలఖలుచేత నోటు వడి పాండుసుతుం డుడిగెన్ ధనంబు ల
గ్గలముగ ³నొడ్డలేమి గతగర్వమునం గడు దీనవక్త్రుఁడై.

- 195 1 భోగ — కొన్ని ప్రతులలో లేదు. 2 భూముల — క.ఖ.డ. 3 సర్వ
మహి — ఆ.ఈ.ఊ.ఓ.ఘ; నిఖల — కొన్నిప్రతులు. 4 బ్రాహ్మణులు —
ఆ.ఈ.ఊ.ఘ. ప్రతులలోలేదు 5 నునొడ్డియోటువడి వెండియు — పెక్కు
ప్రతులు.

- 196 1. స్వరూపుల — జ. 2. నాజానుపాహుల — ఊ.ల 3. నతులప్రతాపుల —
క.ఖ.డ. 4. ధమల — అ-వ.బ.క.ఖ.డ.వ.స, చరుల — ఎ.వ. 5. కొక్కొక్క
యొటున చుక్కివంబున నొడ్డియొడి తన్నును నొడ్డియోటువడిన — తి. 6.
నోడి — అ.ఇ.ఈ. 7. నాడియోటువడిన — క.ఖ.గ.డ.స 8. యతని —
ఝ.ట. 9. నొడ్డుధనము — స 10. నీధనంబుగాదె — పెక్కుప్రతులు.

- 197 1. ధనుండుయి — ఉ.ఎ.బొ. 2. చారునేత్ర — పెక్కుప్రతులు. 3. నొండు —
క.ఖ.డ.ణ.న.

198 సీ. ఆతనిఁ జూచి ద్రోహచార్య కృప భీష్ములవిరళ స్వేదాంగు ¹లగుచు వృద్ధ జనులును దారు నిశ్శబ్ద ²నిరంతరముఖులైరి విదురుండు మొగము వాయ నిడి తలవాంచి తన్నెఱుంగక దుఃఖతుండైయుండెఁ దక్కిన యా సదస్యు లందఱుఁ బ్రబలతాష్పాంబుధారా ³కులితామలై రమ్యచ్ఛమై పయోధి

ఆ. పటురవాళమై సభాక్షోభ⁴మయ్యె దు, శ్వాసనుండుఁ గర్ణ సైంధవులును నధిక ⁵హర్షవికసి⁶తాస్యంబు ⁷లోప్ప నొం, దొరులఁ జూచి నగుచు నుండి ⁸రపుడు.

199 వ. ధృతరాష్ట్రం¹డును నిది యేమి సభాక్షోభం బెవ్వ రెవ్వ రేవస్తువు ²లోడ్డి రని విదురు ³నడుగు చుండె నట్టి ⁴యవసరంబున దుర్యోధనుండు పాండవు లందనకు దాసులంగా నొడిచినవాడై ⁵పెరిగి.

200 క. వరపుళ్ళ ¹గలసి తనయిలు, పరువడిఁ దుడువంగఁ గృష్ణఁ బను²చువగఁ భా సురరాజ్య³దర్ప మొప్ప వి, దురుఁ జెచ్చెరఁ బంచె దానిఁ దోడ్కొనితేరన్.

201 క. దాని సహింపక విదురుం, దానరపతి కిట్టు లనియె నజ్ఞానులు నీ తో¹నెన లే రొరు లిట్లు మ,హానిష్ఠుర వృత్తిఁ బినువ నగునే²నన్నున్.

198 1. తైరిబంధు — స. 2. నిరుత్తర — అ.ఇ.ఎ.ఐ. 3. కలితా — అ.ఉ.వ. ఝ. 4. మెసగె — అ.ఘ.పీ.శ.ష. 5. హర్షితాననాంభోజులగుచు — ఔ. 6. తాననాంభోరుహులగుచునుండి రొడ్డునగుచునుండ — ఛ.ఝ. 7. లమర — ఎ.బ.క.ఖ.డ. 8. రంత — పెక్కుప్రతులు.

199 1. డిడియేమి సభాక్షోభం బయ్యెనెవ్వ — కొన్నిప్రతులు. 2. లోడిచిరని — కొన్నిప్రతులు. 3. నడిగిన దుర్యోధనుండు కాంతేయులచేత నెల్లధనంబు గెలిచె నని చెప్పుచున్న యవసరంబున — ఉ.ఛ.ఝ.ల.స. 4. సమయంబున — కొన్ని ప్రతులు. 5. గర్వంబున పెరిగి — అ.పీ.శ.ష.

200 1. గలపి — శర. 2. పుమనుచు — అ.ఇ.క.ఖ.ఝ; పదలచి — ట. 3. గర్వమొప్ప — అ.అ.ఇ.ఈ.ఏ.ఐ.ఒ.ఔ.ఘ; గర్వమునను — య.ల; విభవమొప్ప — క.ఖ.శ.ష.

201 1. నెరినెనలేరిట్లు — ల. 2. నీకున్ — కొన్ని ప్రతులు.

- 202 క. మదమలిన¹మనస్కుఁ డరుం, తుదుఁడు నృశంసుఁడనఁ బరగు దుర్జను
నకు సం
పద²లెడ లయ్యును నాతని, మొదలిటి సంపద³లతో సమూలంబు చెడున్.
- 203 క. అవనీతల సామ్రాజ్యో, త్వవమునకు¹ను యోగ్యయైన సతి ద్రౌపది పాం
డవధర్మపత్ని ²నీ కం, తవమానము సేయ నేమి యన³పాశ్రయయే.
- 204 తే. ¹ఏల యాశీవిషంబుల నెఱిగి, యెఱిగి²మూర్ఖువై ³యలిగించెడు మొనసి
యొరుల
ధనము నికృతిమై గొను టిది ధర్మవగునె, శకునిమతముఁ బాపంబుఁ
⁴జనునె చేయ.
- 205 వ. జూదంబున నెగ్గు పుట్టు దీన నయ్యెడు ఫలంబు వేణుఫలంబుమం బోలె
సహమూలవినాశంబునకు ¹నిమిత్తం బగు ననిన ²దుర్యోధనుండు విదు
రుం ³దూల నొదరి ప్రాతికామి యనువానిం బిలిచి యీవిదురుం డెప్పుడు
⁴నరిష్టంబ కాని పలుకండు పాండవులకు వెఱుమ నీవు వోయి ద్రౌపదిం
దోడ్కొని రమ్మని పంచిన.
-
- 202 1. మనస్కుండై తుదిలేక వినయముసేయు దుర్జనునకు సం — పెక్కుప్రతులు ;
మనస్కుడు దుర్మనుడు నశంసుడనబరగు మనుజు — అ ; మనస్కుండై తుద
మొదలెరుగక చరించు దు మనకు సం, పదలేదారయనాచని మొదలిటి సంప
దయు జెడునమోఘము బున్ — ట. 2. పెద్దయయ్యనాచని — గ.వీ.శ.
ష ; లధికమయ్య నాచని — ఎ. 3. యుజెడు నమోఘము దీనన్ — శ.డ ;
లతోన (డ) మొగిమాయమగున్ — అ.ఈ.ప.ఐ గ.ల ; లతోడ మూలము చెరు
చున్—ర్పు ; లతో సమూలాంతమగున్—డ ; యు జెడునమూలము దీనన్—పీ.
- 203 1. సుపూజ్యువైన — అ ; సుయోగ్యమైన — ఛ. 2. నీచే నవమానము
బొందనంత (నింత) యన — పెక్కు ప్రతులు [ఉ.ఓ.చ జ. ప్రతులలో తప్ప]
3. పాశ్రంజే — ఉ ; పాశ్రితయే — ఎ.
- 204 1. ఏలయాశింప విషమంబు లెరిగి — ణ ; ఏటికిట్టివిధంబుల నెరిగి — ఛ.జ. 2.
మూర్ఖువై యెరియించెడు — వ ; మూర్ఖతన మొనరించెడు — ఉ.రు.ల ; మూర్ఖువై
యిట్టులలచెడు — ప. 3. యిచ్చయించెడు — క.డ. 4. నలువదగునె — ణ.
- 205 1. కారణం — అ.ణ ; నిమిత్తంబగుననిన నవ్విదురుం — పెక్కుప్రతులు. 2.
దుర్యోధనుండు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. బదరి — అ.ఘ 4. నహి
తంబ — క.ఖ. ; నికృష్టంబులేకాని—ణ

-: ప్రాతికామి ద్రౌపదిని సభకు దోడ్కొని వచ్చుట :-

సం. 2-60-3

206 ఆ. అవనినాథుచేత నాజ్ఞాపితం డయి, సూతనందనుండు ప్రాతికామి
¹పాండవాగ్రమహిషి పాలికిఁ జని భక్తి, ²వినతుఁడగుచు నిట్లు లనియె సతికి.

207 తరువోజ.

ధనసంపదలు నిజధరణిరాజ్యంబుఁ దనయులం దమ్ములఁ దమ్మునుఁనిన్నుఁ
 దనరఁ జూదం బాడి ధార్తరాష్ట్రులకు ధర్మతమాటందు దానోటు వడియె
 వనజాక్షి ¹కౌరవవరువని ²నిన్ను వడిఁదోడుకొనిపోన వచ్చితి ³నిపుడ
 చనుదెమ్ము ⁴కౌరవేశ్వరుకడ కనిన జలజాయతాక్షి పాంచాలియి ట్లనియె

208 ఆ. ఏ యుగంబునందు నెట్టి ¹దుష్కృతమందు, భార్య నొడ్డి యోటు వడిన ²భర్త
 గలఁడె ³యిది వినంగఁ గడు ⁴నపూర్వంబయ్యె, నిట్లు నేయు నొక్కొ
 యిందుకులుండు.

209 తే. మున్ను ¹దన్నోటువడి మఱి తన్ను నోటు, వడియెనో ²తన్ను మున్నోటు
 వడి విభుండు
 గ్రన్నఁ దన్నోటువడియెనో యన్న నాకు, నెఱుంగఁ జెప్పుము దీని నీ
 వెఱుంగుదేని.

206 1. పాండవేయ — ల. 2. వినయు — అ. ఏ. ఔ. యు.

207 1. కౌరవేశ్వరుడు పుత్రైర వడిని దోడ్కొని — ల; కౌరవవరుడన్న — ఎ. స; కౌరవువనువున — ఈ. క. ఖ. డ; కౌరవవరుడు పుత్రైర వడిగ దోడ్కొని — అ. ఇ. ఊ. ఛ. యు. 2. నేయ — ఏ. ఔ. ట; 3. నీవు — ఎ. ట; నిన్ను — అ. అ. ఇ. ఈ. ఊ. ఘ. యు. 4. కురుకులేశ్వరు సభకనిన — ల.

208 1. దుష్కృతమందు — ఉ; దుష్కర్ముండు — ఛ. యు. 2. వాడు — పెక్కు ప్రతులు. 3. యిదియు వినగగడుచోద్యమయ్యె దానిట్లు — ణ. 4. చోద్యమయ్యె దా — అ. ఇ. ఈ. ఊ. డ. ల.

209 1. దానోటువడి — ఆ. ఇ; మున్నునన్నోటువడి మఱి తన్నునోటువడియెనో — వీ. శ. ర. 2. మున్నునన్నోటు — అ. ఇ; విభుండు నన్నోటువడియ పిదప — క. ఖ.

210 వ. ఎఱుంగవేని యక్కితవు నడిగి వచ్చి మఱి నన్నుం దోడ్కొని ¹పోవ నగు నేని తోడ్కొని పొమ్మనినం బ్రాతికామి క్రమ్మటి ²వచ్చి పాంచాలి పలు కులు ధర్మరాజునకుం జెప్పిన ³దురోదరపరాజయదుఃఖతచేతస్కుం డగు టం జేసి యతఁడు వానికి నదత్తప్రతివచనం ⁴డైనఁ బ్రాతికామికి దుర్యోధనుం డిట్లనియె.

211 క. ¹సందిగ్ధ మయిన ²యర్థము, నిందఱు నన్నిధి³న యడిగి ⁴తింద తెఱుంగఁ సుందరిఁ బాంచాలేంద్రను, తం దోడ్కొని రమ్మపొమ్ము తడయక యనినన్.

212 వ. వాఁడును ద్రౌపది పాలికిం బోయి దేవీ నీయడిగిన ¹యర్థంబ నిర్ణయించు వారయి సభ్యులు నిన్ను రాఁబంచిరి రమ్మనిన దుర్యోధను ²దుశ్శేష్టితం బునకు ధర్మరాజు సమ్మతంబునకు ³వెఱచి యక్కోమలి ప్రాతికామి పిఱుంద నేకవస్త్రయు ⁴నధోసీవియు నవిరళగళిత ⁵నయనోదకబిందు సందోహ ⁶పరిషీడ్యమానపీఠస్తన ⁷పరిధానాంతరయు నగుచు సభకుం జను దెంచి కురు⁸వృద్ధ సమీపంబున నున్నంత ద్రౌపదిం జూడ⁹నోపక లజ్జితులయి

210 1. పోవందగునేని — ఇ. ఈ ఊ. ణ ; పోవలసెనేని — ల ; పొమ్మనిన — ఎ. ఏ. బ. డౌ. క. ఖ. గ. ఘ. య. శ. మ. , పొమ్మనిన బ్రాతికామి — పెక్కు ప్రతులు. 2. చని — కొన్నిప్రతులు. 3. నతండు దురోదర పరాజయ దుఃఖతచేతస్కుండుగుట జేసి వానికి — పెక్కుప్రతులు. 4. డయ్యెనంత బ్రాతికామికి — పెక్కు ప్రతులు.

211 1. సందేహమైన — ఆ. ఏ ఛ య. 2. యర్థం బందరిసన్నిధి-ణ ; యర్థంబిందరి సన్నిధిని — ఒ. ఘ. య. ; వచనంబిందర — క. ఖ. ద. 3. కివచ్చి యిందరినడుగన్ — క. ఖ. డ; కివచ్చి యేర్పడనడుగన్ — ఎ 4. యెరిగెడుగాకా — ల; యెరిగెడుగాకా — ణ.

212 1. యర్థంబు — పెక్కుప్రతులు ; యర్థంబుచో — ల. 2. దుర్వ్యవసాయంబు నకు — ల. వీ శ. మ. 3. నలుకుచు — ఒ. స ; నలుకుచు — ఎ. ఐ. క. ఖ. డ ; నలుగక — ఆ. ఇ. ఈ ; గినియక — ణ. ల ; నలిగి — ఊ. ఘ. శ. మ. 4. నధోముఖయు — పెక్కుప్రతులు. 'అధోసీవి' మూలానుగుణము భం. 2-60-14.. 5 నయనాంబుజాక్రమిండు — ల ; నయనారవిందబిందు — ఘ. 6. నిష్యందమాన — పెక్కుప్రతులు : నిష్యందపరిషిక్తపీఠ — ఏ. డౌ. య. 7. విధానపరిధానాంత — స ; పరిధానాంతయు — కొన్నిప్రతులు. 8. వృ. ల — పెక్కు ప్రతులు. శ్వశురుస్యాగ్రతోఽశవత్ — భం. 2-60-15 ; వృ. లలోనున్న నిజేశ్వరు సమీపంబున నుండెనంత — ఉ. ఏ. ఒ. ఛ. య. ల. 9. నొల్ల — అ. ఈ. ఏ. ఐ. ఒ. య.

¹⁰దుఃఖాయమానమానసు లయి తలలు వాంచి యున్న పాండవుల వైలత్యం బుపలక్షించి సంతసిల్లి దుర్యోధనుండు దుశ్శాసనుం బిల్చి ప్రాతి కామి వృకోదరుచకు వెఱచు నీవు వోయి ద్రౌపదిం దోడ్కొని రమ్మని పంచిన.

213 అ. నిర్దయాత్ముఁ బాపనిరతు దుశ్శాసనుఁ, ¹బనుచు టెఱిగి కృష్ణ పంకజాక్షి గడుభయంబు నొంది గాంధారి²యొద్దకు, నరిగెఁ ³గడు నడంగి యతిర యమున.

214 చ. తడయక కౌరవానుజుఁడు దాని పిఱుందన పాటి యింక నె క్కడ కరుగంగఁ ¹బోలుఁ జలుకం జనుదెమ్మిట సౌబలుండు ని న్నొడిచె దురోదరంబునఁ ²గురూత్తము నర్థమవైతి నిన్ను³సం ⁴బుడమిని దమ్ముఁ గోల్పడిరి ⁵పొల్లి భవత్పతు లైన పాండవుల్.

215 వ. అనుచు డాయ వచ్చిన ¹నక్కోమలి రజస్వల నన్ను ముట్టకు మేకవస్త్ర యి యున్న దాన ²గురు బంధుజనాధిపతిం బైన సభకు నెట్లు రా నేర్పు ననిన నీ వేకవస్త్ర³వై తేమి విగతవస్త్ర ⁴వై తేమి నిన్నెట్లుం దోడ్కొని ⁵పోదు నని బలాత్కారంబున.

10 దుఃఖాకులితమనస్కులయి — పీ.శ.మ.

213 1. బంపుటెరిగి — ఎ. 2. యొద్దికి — క.ఖ. 3. నడకినడకి [వణకివణకి] — పెక్కుప్రతులు.

214 1. వచ్చు — ఐ, జాలు — ఐ; బోలుబలుకం జనుదేమియు — పీ.శ.మ. 2. గురూర్వహు — ఐ.ఐ.వ; సుయోధను — ఆ.డి.ఘ. 3. నీబుడమియు — అ.ఎ. 4. బుడమియు — పెక్కుప్రతులు. 5. పూని — అ; పోలభవద్వరు లైన — క.

215 1. నేను రజస్వల నన్నుముట్టకుండు మేక — పెక్కుప్రతులు. 2. కురుజనాధి- క; గురువృద్ధ — ఉ.ట. 3, 4. వై తేనేమి (వై తేమి) — స. 5. పోవక పోనని — ల.

—: దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని సభలోని కేట్టి తెచ్చుట :-

- 216 ఉ. ఆవనజాననం గురుకులా¹పశదుండు గడంగి రాజసూ
యావభృథంబునందు వసుధామర మంత్రపవిత్రవారిధా
రావళి జేసి పావనము లై న శిరోజము²లం దెమల్చి పా
పావహుఁ డీడ్చి తెచ్చె సభ కందలు ³సంభ్రమ మంది చూడఁగన్.
- 217 వ. ఇట్లు ¹వాతావధూతం బైన పతాకయుం బోతె దుశ్శాసన²నాకృష్టయై
ద్రౌపది విక్తిర్ణ³కేశయు వివర్ణవదనయునై కర్ణదుర్బోధన శకుని సైంధ
వాది దుష్టభూయిష్టం బైన సభకు ⁴వచ్చి కోపలజ్జాపరవశ ⁵యయి.
- 218 చ. అనుపమదైవయోగహతుఁ డయ్య నవశ్యము ధర్మ సంపదం
దనరు¹నకాక ధర్మజుఁడు ²ధన్యుఁడు ధర్మపథంబు తప్పఁ ద్రొ
క్కునె కురు³వృద్ధులార భృశకోపనుఁ డీతఁడు నన్న నేల దు
ర్జనుఁ డిట ⁴యాడ్చితెచ్చె ⁵నవిచారపరుండయి దుర్మదంబునన్.
- 219 చ. ఇది యుచితంబు గాదనక యిక్కురు¹ముఖ్యులు సూచుచుండ ²దు
ర్మదుఁడయి వీఁడు నన్న నవమానితఁ ³జేసెడి సర్వధర్మసం
విదు లన ⁴నున్న యీభరతపీరులవంశము నేఁ డధర్మ సం .
పద నతినింద్యమయ్యెనని భామిని గృష్టుఁ దలంచె భీతయై.
- 216 1. ధముడట్లు (డంత) - పెక్కుప్రతులు. 2. లంగ్రహించి - పెక్కు ప్రతులు ;
లంటబట్టి - ఏ.బి.ఛ.రు. 3. విశ్వయమంది - పెక్కు ప్రతులు.
- 217 1. చకర్ష వాయుః కదలిమివార్తామ్ - భం. 2-60-24. 2. నకరావకృష్ట -
ఈ.రు; నకరాకృష్టయై - ఉ.ఎ.ఓ.క.భ.ఛ. 3. వేణియు - గ.వీ.శ.ష. 4.
జనుడెంచి - పెక్కుప్రతులు. 5. యయి యిట్లనియె - పెక్కుప్రతులు.
- 218 1. ననంగ - అ.ఞ; నుగాని - ల. నకాని - వీ.శ; 2. ధర్మపథం బదియేల
తప్పద్రొక్కొను (నె)-వీ.శ.ష. 3. ముఖ్యులార - పెక్కుప్రతులు 4. కీడ్చి -
ఆ.ఊ.క.భ. 5. నువిచారవిదూరుడు - ఉ.చ.
- 219 1. వృద్ధులు - ఏ.బి. 2. నున్నుదై - బ. 3. జేయునె - ఇ.ఈ.న; జేయుడు -
అ.ఆ.ఉ.ఊ.ఐ.క.చ 4. నొప్పు నిభృరత - ఉ.

220 వ. ఇట్లు ¹జగత్ప్రయవిజయభుజవీర్యసనాథులైన నాథులు గలిగియు ననాథయుంబోలె జాంచాలరాజ²పుత్త్రి భయార్తయై యార్తజన శరణ్యుడైన ³జగన్నాథు జనార్దనుం దలంచుచు గవటద్యూత⁴మధుమదోన్మత్తుం డయినధర్మపుత్త్రి నిమిత్తంబున నుద్గతం బయిన పాండవ పరాజోయదహనంబుం దన రూక్షకటాక్ష⁵వీక్షణవచనంబులఁ బ్రవర్తించు చున్నదానిఁ జూచి దుఃఖితుండై భీమసేనుండు ధర్మరాజున కిట్లనియె.

221 క. ధనకనక¹రత్నవరవాహన ధరణీరాజ్యము²లును నాయుధములు మమ్మును నోటువడుట యుచితమ,³యినసన్నిభ వీని కెల్ల నీశుండ వగుటన్.

222 క. ¹ద్రుపదతనూ²జంబణముగఁ, గవటద్యూతమునఁ ³జేయఁ గాఁ దగునె జనాధిప ⁴యిది శుష్టద్యూతము, నెవమునఁ బరిభూతయయ్యె నిష్కరుణులచేన్.

223 వ. శకునికైతవం బెఱింగియుం జాపద్యూతంబునఁ బ్రవర్తించి యధర్మప్రవృత్తుండ వయితి కావున ¹భవద్బాహు ²దాహంబు సేయవలయునని ³కోపించి పలికినం బవనతనయునకు నర్జునుం డిట్లనియె.

220 1. జగత్ప్రయాజేయ — ఊ.బ.ల.స; జగత్ప్రయ రక్షణ — ఎ.స. 2 నందన — కొన్ని ప్రతులు. 3. జగన్నాథు — ఆ ఊ ఐ ఘ ల. ప్రతులలో లేదు. 4. మద — ఊ; — ఎ.బ.క ఖ; మధురాపానమత్తుండ; పరాశితుండై సధర్మ — గ ఘ. 5. యం బను ననలంబు దన — ఊ.బ.ఘ.ల.వీ. శ.ప. 6. నిరీడుంబులం — వీ.శ.ప.

221 1. వస్తు — బ.క.ఖ.చ.డ; రత్నగజ — ల. 2. ను మహాయుధములును — పెక్కు ప్రతులు 3. యిన నిభ యిన్నిటికి నీవధీశుడ వగుటన్ — ఐ; యిననిభ యింతటికి నీవ యీశుడ వగుటన్ — ఈ ఎ.ప.చ.ఝ; యినసన్నిభ యింతకీ వధీశుడవగుటన్ — ఐ

222 1. ఈ పద్యమునకు ముందు అదియునుంగాక అను వచనము 'ల' ప్రతిలోఁగలదు. 2. జబణంబుగ — పెక్కు ప్రతులు. 3. నొడ్డగా — ల వీ.శ.ప.స; నోడగా — క.ఖ.డ. 4. యీ దుష్ట — అ.ఈ.ఎ.ప.బ.క.ఖ.డ.వీ.శ.ప.

223 1. దాహాతే సంప్రదక్ష్యామి సహదేవాగ్ని మానయ భం. 2-61-6. 2. నికృంతనంబు — ఖ. 3. రోషావేశంబునంబలి — వీ శ.ప.

224 సీ. ధర్మతనూజుండు ధర్మపు దప్పిన ధరణీపలం బెల్లఁ దల్లడిల్లుఁ
దగిలి సుహృద్ధ్యైతధర్మయుద్ధములకుఁ బరులచేఁ బిలువంగఁబడి విభుండు
గడగక విముఖుండు గాఁజన దని శుభ²జాత్త¹ధర్మంబు లోకంబునందు
నిలిచె చా నిది పఠినేరమియే దైవవై పరీత్యంబైన ³వనరఁ దగునె

అ. గురుల ధర్మపరులఁ గోపించి ధీరు ల, తిక్రమింతురే తదీయ⁴నిత్య
ధర్మగౌరవం బధార్మికులగు చున్న, పరులచేతఁ జెలువఁబడియే⁵నిట్లు.

225 వ. అనుచు దుఃఖతు లగుచున్న పాండవులను దుశ్శాసనాపకృష్టయై సభాంత
రంబున నున్న ద్రౌపదిం జూచి¹వికర్ణుం డన్యాయశ్రవ²ణ వికర్ణులై మిన్న
కున్న సభ్యులకిట్లనియె.

226 క. సమచిత్తవృత్తులగు బుద్ధిమంతులకు నిపుడుద్రౌపదీప్రశ్న విచా
రము సేయవలయు నవిచారమునఁ బ్రవర్తిల్లు¹టది నరకపా²తువగున్.

227 వ. ¹ఇక్కురువృద్ధులైన భీష్మధృతరాష్ట్ర² విదురాదులును నాచార్యులయిన
ద్రోణకృపాదులుం బలుకరైరి యున్న సభాసదులెల్లం గామ³క్రోధా
దులు దక్కి విచారించి చెప్పుం డనిన నెవ్వరుం బలుకకున్న నే నిందు ధర్మ
నిర్ణయంబు సేసెద నెల్లవారును ⁴వినుండు జూదంబును ⁵వేటయుఁ
జానంబును ⁶బహుభక్షణానక్తియు నను నాలుగు దుర్వ్యవసరంబులం దగి
లిన పురుషుండు ధర్మపుం దప్పి వర్తిల్లనట్టివానికృత్యంబులు సేకొనం

224 1. జనడదిగాన—ల; జనదెంతయు రమణతోడ త్రధర్మంబులందు—ణ; దగదని—
క.డ. 2. జత్త¹ధర్మంబు — ఈ.ఉ ప ఖ.జ. 3. వగవనగునె — అ ప.బ.బె.
వీ.శ.ప; వగవదగునె — కొన్ని ప్రతులు. 4. సత్య—ఐ.ణ.ల. 5. నేని - క.ఖ.డ.

225 1. వికర్ణుండున్యాయ—ర్షు. 2. చాకర్ణులై — బె.ల.

226 1 దది — అ.అ; నది—ఉ.ఉ.ర్షు.

227 1. కురువృద్ధులైన — కొన్ని ప్రతులు. 2. విదురద్రోణకృపాచార్యులుం—పెక్కు
ప్రతులు. 3. క్రోధంబులు దక్కిదీని — పెక్కుప్రతులు. 4. వినుండని యి
ట్లనియె — ఆ.ఉ.బ.ఘ.ల.వీ.శ. 5. చత్వార్యాహుర్నరశ్రేష్ఠా వ్యసనాని.
మహా¹తామ్ మృగయాం పానమహాంశ్చ గ్రామ్యేచైవాతి సక్తతామ్ ||
మూలము 2-61-20. 6. పరసారిబహుళాసక్తయు — ల. (మూలాను

7దగవు ⁸కితవాహూతుండై వ్యసనవర్తియును పరాజితుం డయిన పాండ
వాగ్రజుండు పాండవుల కందఱకు ⁹సాధారణధనం బయిన పాంచాలిఁ
బణంబుఁ జేసెం గావున ద్రౌపది ¹⁰యధర్మవిజిత ¹¹యక్ష్కోమలి నేకవస్త్ర
¹²నిట దోడ్కొని తెచ్చుట యన్యాయం బనిన వికర్ణవలుకుల కొడంబడక
¹³కర్ణుండు వానికిట్లనియె.

228 అ. ఎల్లవారు నెఱుంగ నొల్లని ధర్మవు, జేల నీకుఁ ¹జెప్పనేలవలసెఁ
జిటుతవాని కింత ²తలుసంటివలుకులు, నన్నెవ్వద్ద³జనము లున్న⁴చోట.

229 వ. నీవు ద్రౌపది నధర్మవిజితయని పలికితి సభా¹నదు తెల్లనెఱుంగ ధర్మజుండు
²దనసర్వస్వము నొడ్డి యోటువడినప్పు డిది వానికి వెలిగాదు గావున
ధర్మవిజిత³య యిట్లు గానినాఁడు పాండవు లిందఱును దీని విజితఁగా
నేల యొడంబడుదురు మఱి యేకవస్త్రయై యున్నదీని సభకుం
దోడ్కొని వచ్చుట ⁴ధర్మవుగా దంటి భార్యకు⁵దై వవిహితుం డయిన⁶భర్త
యొక్కరుండ యిది యనేకభర్తృక గావున బంధకి యనంబడు ⁷నిట్టి
దాని విగతవస్త్రం జేసి ⁸తెచ్చినను ధర్మవిరోధంబు⁹లేదని కర్ణుండు వికర్ణ

గుణము) 7. దగదు — పెక్కు ప్రతులు. 8 దుర్మూతాహూతుండై — ఐ ;
కితవదురోదరోవహూతుండై — క.ఖ.డ ; దుర్మూతాహూతుండై — ఇ.ఐ. 9.
సాధారణంబయిన—పెక్కు ప్రతులు. సాధారణి(ణా)వ సర్వేషాం పాండవానాం
అనిందితా — అని మూలము భం 2-6-23. 10. నధర్మ విజిత నిక్ష్కోమలి—
ఐ. 11 యేకవస్త్రదీనినిట — అ.ఉ.ఎ.ఐ. 12 నిటదెచ్చుట — క.ఖ.డ ; నిట
దోడ్కొనివచ్చుట— అ.ఈ.ఉ.ఐ. 13. కర్ణుం డిట్లనియె — కొన్ని ప్రతులు.

228 1. నెరుగనేల — పెక్కు ప్రతులు ; నెరుగజోలవలసె — ఏ.బొ. 2. గరువతనం
బిది — శ.ష.స ; చిటుసంది తనములు — బ.ఐ ; పరునదనంబిది — ల ; పరునదన
ములు—తి ; తరుసంటి తనమిది — క.ఖ.డ ; గరువంపు బలుకులు— వీ. 3. జనులు
నున్నచోట — క.ఖ.డ. 4. యెడల — ఐ

229 1. జనులెరుంగ — అ.ఈ.ఉ.ఐ. 2. దన—ఇ.క.ఖ.డ. ప్రతులలో లేదు. 3. యగు
నట్లుగాని — ఎ.ఐ.బ.ల. 4 యధర్మంబంటి — వీ.శ.ష. 5. ధర్మ విహితుం
డయిన — ఇ.ఉ.ఎ.ఐ.బొ ; దై వాధిస్థితంబైన—ఐ 6. భర్తయెందును నొక్క
రుండ — కొన్ని ప్రతులు 7. మరిదీని (దీనిమరి) — కొన్ని ప్రతులు. 8. తెచ్చి
నను — ల. కొన్ని ప్రతులు ; తెచ్చిన ధర్మ — వా 9. గాదని — అ.ఉ.ఎ.

వచఁబులకుం బ్రత్యాఖ్యానంబు ¹⁰సేసిన విని ¹¹దుర్యోధనుండు దుశ్శాస
నుం ¹²బిలిచి యిప్పొండపులయు ద్రౌపదియు వస్త్రంబు లపహరింపుమని
పంచిన దాని నెఱింగి.

230 క. ¹కిశవవ్యవసాయపరా, జితు లగుటం జేసి బలిమి చెడి పాండుసుతుల్
ధృతిఁ దమపయిపుట్టము లా, యతఃకీర్తులు మున్న పెట్టి యాసభ నున్నఁ.

∴ దుశ్శాసనుండు ద్రౌపదిగట్టిన పుట్టం బొలుచుట ∴

సం. 2-61-40

231 సీ. ¹ఇది సేయఁ గాదని మది విచారింపక సద్గర్హితుండు దుశ్శాసనుండు
బ ఒ యు. 10. సేసెనంత — కొన్ని ప్రతులు. 11. దుర్యోధనుండు సంతసిల్లి —
ఏ టా.ల. ఇది కర్ణుని వాక్యముగా మూలమునఁగలదు.
“దుశ్శాసన సుబాలోఽయం వికర్ణః ప్రాప్తివాదిః
పాండవానాంచ వాసాని ద్రౌపద్యా శ్చవ్యపాహర భం 2-61-38.
12 జూచి — కొన్ని ప్రతులు.

230 1. కృతకవ్యవహార - చ.స ; కితవ వ్యవహార — కొన్ని ప్రతులు

231 1. ఈ పద్యమునకు పూర్వము — ‘ఖ’ ప్రతిలో సధిక పారము కలదు. ద్రౌపది
కృతమైన ఈ కృష్ణస్తవము పి.పి.యస్. ప్రతిలో కలదు. ఇందలి కందపద్యము
మాత్రమే స ప్రతిలో కలదు

క. ఏనింక నేమి సేయుదు
నీనిర్దయు చేత కనుచు హృదయ కుదర న
మృనిని వణకుచు కృష్ణ ద
యానిధి గోవింద కాపు మనుచున్నంతన్

శ్లో॥ హాకృష్ణ ద్వారకావాస క్వాసీ యాదవ నందనః
ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తోమనాథాం కిముపేక్షసే॥
శంఖ చక్ర గదా పాణే ద్వారకా నిలయాచ్యుతా
గోవింద పుండరీకాక్ష రక్షమాం శరణాగతామ్॥

హాకృష్ణ హాయదూర్వహ
హాకేశవ హాముకుంద హాగోవిందా
హాకమలనయన హాహరి
హాకమలా హృదయలోల హాగోపాలా.

ప. అని విష్ణుదేవు ప్రార్థనము చేసి యున్నంత.

నెట్టిన ద్రాపది గట్టినపుట్టంబు సభలోన²విడచి నాశంక లేక
యుడుగక యెలువంగఁ బడి³యు మున్నవనీతమైన తద్వస్త్రంబు
⁴నట్టి వలువ
లలితాంగి జఘనమండలమునఁ జాయక యొప్పుచు నున్న నయ్యువిదఁ
జూచి

౩. సభ్యు లెల్ల నుడితినమ్మడు లయిరి దు,శ్శాసనుండు వస్త్రచయము పర్వ
తోఽమానమయిన నొలువంగ నోపక,యుడిగె లజ్జఁ బొంది యుక్కు⁵దక్కి.

232 వ. ¹ఇట్లు భీమసేనుండు ద్రుఢదరాజు²నందనకు దుశ్శాసనుండు సేసిన యవ
మానంబు సూచి కోపరక్తాంతనయనుం డగుచు నంత కాకారంబున దంత
³సందష్టదారుణముఖుం డయి యెల్లవారును ⁴విన నిట్లనియె.

233 మ. కురువృద్ధుల్ గురు¹వృద్ధబాంధవు లనేకుల్ సూచు²చుండన్ మదో
ద్ధరుడై ద్రాపది నిట్లు సేసినఖలున్ దుశ్శాసనున్ లోకభీ
కరలీలన్ వధియించి తదిప్పుల ³వక్షశ్శైల⁴రక్తాఘుని
ర్షర ⁵ముగ్ధిపతి సూచుచుండ సని ⁶నాస్వాడింతు నుగ్రాకృతిన్.

2. నొలిచెను(దా) శంకలేక — పెక్కు ప్రతులు. 3. మున్ను వనిత మై, గట్టిన
వలువల⁴రణిమిగుల — ఐ. 4. నంటి — ట. 5 దరిగి — కొన్ని ప్రతులు.
ధిక్ శబ్దస్తుతతత్త్ర సమభూల్లోమహర్షణః సభ్యానాం నరదేవానాం దృష్ట్యా
కుంతిసుతాంస్తదా. భం. 2-61-49. తెలుగుభారతము నందిది 234 వచన
మందు చెప్పబడి యున్నది.

232 1. అ(య్య)ట్టి యవసరంబున — పెక్కు ప్రతులు. 2. పుత్రిక — పెక్కు ప్రతులు.
3. సందష్టాధరదారుణ — ల. 4. వినుచుండ — కొన్ని ప్రతులు.

233 1. విప్ర — క.ఖ; ముఖ్య — ఊ.ఘ. 2. చుండంగ నుద్దురుడై — ఓ.క.ఖ.
3. వక్షఃప్రాంత — ఊ.ఓ.ఘ.జ; వక్షోపాంతరక్తంబు నిర్జరులాశ్చర్యము (త)
నొంది చూడనని నాస్వాడింతు రౌద్రాకృతిన్ — ఛ.రు; వక్షస్పీతరక్తంబు — ప.
4 రక్తంబు — ఊ.వ; రక్తము నిర్జరులాశ్చర్యము పొందిచూడ — వ. 5.
ముల్ పీరలు — కొన్ని ప్రతులు. 6. నాస్వాడింతు — ఐ.

234 వ. ఇట్లు సేయనై తినేని ¹పితృపితామహులగతికిం దప్పినవాడ నగుదు
ననిన నతని యతిమానుషం బయిన ²మహావ్యవసాయంబున ³కద్భుతం బంది
దిక్కులుచూడక ధిక్భయముఖరితములు లగుచు ⁴సభాజనులు తమలో
సపుత్రకుం డయిన ధృతిరాష్ట్రుని నిందించుచు దుష్పదరాజపుత్రి వాక్యం
బులు విచారింపక వృద్ధరాజులు పేషించి రనుచుండిరంత ⁵నుద్యతజాహుం
డయి విదరుం డెల్ల⁷వారిని వారించి యిట్లనియె.

235 క. సుమతులు పాంచాలీ ప్రశ్నమునర్థము ¹నేర్పడన్ విచారింపుడు ²పా
పము వొందు ధర్మసందేహము దీర్చని³నాడు సఖ్యులగు ⁴సజ్జనులన్.

236 మత్తకోకిలము. ఈవికర్ణుడు జాలుడయ్యును ¹నేర్పరించి యథావిధి
దేవమంత్రియ పోలె ²ధర్మపుండ్రులై నీతనిబుద్ధి మీ
రేవగింపక చేకొనుం డిది ³యెల్లయందును ⁴ధర్మ స
ద్భావ మొక్కని కేర్పరింపగ బ్రహ్మకై నను బోలునే.

237 ఆ. సభకు వచ్చి ధర్మసందేహ మడిగిన, నెఱిగి¹చెప్పకుండి రేని సఖ్య
లన్మతదోషఫలమునం దర్థమొందుదు, రనిరి ధర్మవేదులై న మునులు.

238 ఆ. ¹ధర్మ వెఱిగి దాని దా నొందుగా ²లాభ,లోభపక్షపాతలోలబుద్ధి
సభల నెవ్వఁ డేని ³సఖ్యుడై పలుకువాడవృత్తదోషఫలము ననుభవించు.

234 1. యస్మత్పితృ - కొన్ని ప్రతులు. 2. సాహసవ్యవ - ఇ.బె.చ. య. 3. కునం
దరు నాశ్చర్యంబంది - ఎ.బ.ఓ; కద్భుతంబంది ధిక్భయముఖరిత - పెక్కుప్రతులు
4 సభాజనులు తమలో - కొన్ని ప్రతులలో లేదు 5. నిర్ణయింపక - ఇ.ఎ.బె.
య. 6. నుగ్గత - పెక్కు ప్రతులు, నుగ్గతజాప్సనయనుండై - ఊ.బ.ఖ.య.
శ.ప. 7. వారును వినన్లనియె - పెక్కు ప్రతులు.

235 1. నేర్పడగవిచారింపరు-ఇ; నేర్పడన్ విచారింపరు - ఆ. 2 దోషమువొందు-ల.
3. వారు సఖ్యులగుదురె జగతిన్ - - క.ఖ.డ 4. జనములకున్ - ఎ.ప.బ.గ.ల.

236 1. నేర్పరించె - కొన్ని ప్రతులు; నిందరుణ వినుచుండగా - వ. 2. కర్జము-ఆ.
3. యిట్లులెందును - వీ.శ.ప.స, యిష్టమందును - ఎ.బ. 4 జూడ-క.ఖ.డ.

237 1. తీర్పకుండి - కొన్ని ప్రతులు; తెలుప - ఆ.

238 1. ధర్మవెరిగి యెరిగి దానినొండొకలాభ - ఉ.స; ధర్మమెరిగియరిగి దాని వా
రొందుగా - ఇ. 2. కామలోభ - ఈ. 3. సరగున - ఇ.ల.స.

—: విరోచన సుధన్వుల వృత్తాంతము :—

239 వ. ఈయర్థం ¹బిలిహాసంబులయందు వినంబడుఁ దొల్లి ప్రహ్లాదునికొడుకు విరోచనండును ²నంగిరసుండనువిప్రునికొడుకు సుధన్వుండు³ను నొక్కకన్యా ప్రతిగ్రహ నిమిత్తంబున నెల్ల⁴సుగుణంబుల ⁵నేనపెద్ద నేనపెద్దనని తమలో నిద్దఱును ⁶ప్రాణంబు లొడ్డుగా నొడ్డి వివాదంబు సేసి ప్రహ్లాదు⁷పాలికిం జని రందు సుధన్వుండు ప్రహ్లాదున కిట్లనియె.

240 తే. నీవు ధర్మ¹విదుండవు మావివాద, మెఱిగి ²తీర్పు గుణశ్రేష్ఠుఁ డితఁడొనేనొ చెప్పు మన్యథాబుద్ధివై చెప్పి తేని, మఘవుకులిశంబు వ్రచ్చు నీమస్తకంబు.

241 వ. అనినం బ్రహ్లాదుండు భయంపడి ¹కశ్యపుకడకుం ²జని విరోచన ³సుధన్వులు తన్ను వివాదనిర్ణయం బడిగినవిధంబును జెప్పి⁴న విని వానికిం గశ్యపుం డిట్లనియె.

239 1. బుననందొక్క (నక్కొక్క) బిలిహాసంబు గలదు — ఎ.బి.బి.క ఖ.డ; బిలిహాస రూపంబున — ఆ ఈ.డిః ఘ చ.ణ.శ.ష. 2 నంగిరసుండను విప్రుని కొడుకు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు 3. ననువారలు వైవాహికకన్యా పరిగ్రహణ నిమిత్తంబున — ల. 4. గుణంబుల — పెక్కు ప్రతులు. 5. మేమపెద్దలమని తమలో నిద్దరును వివాదంబు సేసి — పెక్కు ప్రతులు. 6. ప్రాణంబులొడ్డుగా నొడ్డి — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. కాని మూలములోఁ గలదు. తయోర్దేవ నమస్త్రాసీత్, ప్రాణయోరితిఃశ్రుతమ్. భం. 2-61-60. 7. కడకుం — కొన్ని ప్రతులు.

240 1. పరుండవు — వ. 2. తీర్పు గుణోత్కృష్టుడితడొ నేనొ — ణ; తీర్పుగుణోత్కృష్టుడితడొనేనొ — గ.

241 1. కశ్యపమహాముని పాలికిం—ల; కశ్యపమహాముని — ఎ.బి. 2. బోయి— పెక్కు ప్రతులు. 3. సుధన్వుల వివాదపద ప్రశ్న నిర్ణయంబును ప్రాణంబు పణంబు చేసి యడిగిన — వీ.శ.ష. 4. నగశ్యపుం డిట్లనియె — కొన్ని ప్రతులు.

242 తే. పాక్షియును ¹ధర్మవిద్ధుయు ²పాక్షి ³ధర్మ, విధులు దప్పంగఁ జెప్పిన నథము
వృత్తి
వరుణపాశసహస్రంబు వానిగట్టి, ⁴పాయునేఁతేట నొక్కొకడాయత
ముగ.

243 వ. ¹ధర్మం బధర్మవిద్ధంబయి సభకు²వచ్చి; దానిం ³దీర్పనిసభ్యులధర్మవిద్ధు
లగుదురు ⁴మఱిసభ్యులు కామక్రోధంబులు విడిచి⁵యధర్మంబు నాపనినాఁ
డయ్యధర్మంబునం దొక్కపాదంబు సభ్యుల ⁷నొక్కపాదంబు భూపతిఁ
దక్కినయది గర్తనుం బొందు ⁸సమంజసులైన సభ్యులచేత ⁹విధ్యుక్తం
బయ్యెనేని నధర్మంబు కర్తనుం బొందుఁ గావున ధర్మంబు దప్పక చెప్ప
వలయు ననినంబ్రహ్మాదుండు ¹⁰ధర్మమతియై విచారించి తన¹¹కొడుకుకంటె
గుణశ్రేష్ఠుఁడుగా సుధన్వుం జెప్పినఁ బుత్ర¹²స్నేహంబు విడిచి ధర్మపు
దప్పకచెప్పి తని ప్రహ్లాదుం బ్రశంసిం¹³చి సుధన్వుం డరిగె ¹⁴గావున

242 1. ధర్మవర్తియు — ల; ధర్మవిదుడును — యు. 2. సభలయందు — ఆ.ఊ. ల.వీ.శ.ప.స; పాక్ష్యవిధులు—సూ; నాంఖ్యధర్మవిధులు దప్పంగ జెప్పిన నథము వృత్తి — క.ఖ; ప్రాసయతి సరిపోవుటకై ఘ.స. లందలి పాశము గ్రహంపఁబడి నది; సభలయందు దప్ప జెప్పిరి యేని నధర్మవృత్తి; సభలయందు దప్పగా జెప్పి రేని యధర్మవృత్తి—ల; పాక్ష్య విధులు దప్పఁగాదు తప్పినను నధర్మయుక్తి—ఓ. ఛ.జ.వా. 3. ధర్మపును దప్పజెప్ప నధర్మవృత్తి — ట 4. పాయునొక్కొక్క టేట నాయతముగ — ల.శ.ప; పాయు నెప్పుడు నేటేట నాయతముగ — క.డ; పాయకెప్పుడు నేటేట ద్రోయనతని — ఎ.గ.

243 1. ధర్మాధర్మవిరోధంబయిన దాని దీర్పనిసభ్యులు ధర్మవిరుద్ధులగుదురు కావున — శ.ప; ధర్మాధర్మవిరుద్ధంబయి సభకు వచ్చినదాని నిశ్చయించి దీర్పని — కొన్ని ప్రతులు. 2 వచ్చి ధర్మనిర్ణయం బడిగిన దాని నిశ్చయించి చెప్పని సభ్యులు ధర్మ విరుద్ధులగుదురు — ల. మూల మిట్లున్నది. విద్వోధర్మోహ్యధర్మేణ సభాం యత్ర ప్రపద్యతే నచాస్య శల్యంకృంతంతి విధాస్తత్ర సభాసదః భం. 2-61-69.3. చెప్ప కున్న-ఇ.ఎ.ఐ 4. మఱిసభ్యులు—కొన్నింట లేదు. 5. ధర్మపుబ్రోవనినా—క.ఖ.డ. 6. బుదోపంబునం—అ.ణ.ల 7. బాదంబుగర్తను, దక్కిన యది భూపతిం బొందు గావున — ల. ఇచ్చట మూలమిట్లున్నది. అర్థంహరతికై శ్రేష్ఠః పాదోభవతి కర్తృఘ్న. పాదకైవ సభాసత్సు యేననిందంతి నిందితమ్. భం. 2-61-70 8. సజ్జనులైన—ఆ.చ.ణ. 9 విధ్యుక్తంబైన యధర్మంబు — ఇ.ఊ.ఎ; విధినియుక్తం బైన యధర్మంబు—డ; విధ్యుక్తంబుగాదీర్పంబడిన యధర్మంబు—ట. 10. ధర్మంబు. ఓ.ట.క.ఖ.ఘ.డ; ధర్మమతి విచారించి—అ.ఈ.ఎ.ఏ.ఐ. 11. తనూజుకంటె—కొన్ని ప్రతులు. 12. చి విరోచనునకు బ్రాణంబొసంగి — బ.వీ.శ.ప. 13. గావున —

మీరును ¹⁴ద్రౌపదీ¹⁵ప్రశ్నంబునందు ధర్మబుద్ధి సేయుండని విదురుండు పలికిన దుర్యోధనుభయంబున సభ్యు లెవ్వరుం బలుక¹⁶రయిరి ద్రౌపదియు నట్లు సకల¹⁷క్షత్రియసమక్షంబున దుశ్శాసనుచేతం బరిభవింపంబడి ¹⁸దుఃఖత యయి.

244 సీ. ¹అవ్విధంబున నొప్పి యాస్వయంవరమునాఁ డఖిలభూపతులచేనట్లు పూడఁ బడి పాండవుల ధర్మపత్నినై గోవిందుచెలియలినై వీనిచేత నిట్లు పరిభూత నగుచు సభామధ్యమున మహిపతులచే జూడంగఁ బడితి నింత వడుదునె యిపుడు నాపలుకుల కెవ్వరుఁ బ్రతివచనం బేల పలుక²రైరి

ఆ. ధన్యులార³యే నదాసినే, దాసినే యెఱుంగఁ జెప్పి పనుపుఁ డెల్ల⁴దాని ననుచు ⁵వనరుచున్న ⁶నాపగాసుతుఁడు శాంతనవుఁ డిట్టులనియె దానిఁ జూచి.

245 వ. అవావి నీప్రశ్నంబునకు నుత్తరం బయ్యుద్గిష్ఠిరుండు నెప్పవలయుఁ గాని ²నాఁడు ధర్మపూత్రుత ³యెవ్వరికి నెఱుంగ గమానంబు దీని⁴ఫలంబు వేగంబు ⁵యిక్కురుకులపాంసను లనుభవించు రని పలుకుచున్న ⁶యవసరం బున నక్కోమలిం జూచి ⁷నగుచు.

కొన్నింట లేదు 14. ద్రుపదరాజ పుత్రియడిగిన ధర్మనిర్ణయంబు తప్పక చెప్పుండని — వీ.శ.మ 15. ప్రశ్నయంచు — కొన్ని ప్రతులు, ప్రశ్నార్థంబునందు — ఎ ఐ బ ప.ఖ డ, ప్రశ్నంబునకు ధర్మనిర్ణయంబు తప్పక చెప్పుండని—ల 16 మండిరి. పెక్కు ప్రతులు. ఇట సభాదులు మిన్నకుండగా, కర్ణుడుద్రౌపదిని దూతవిజితయని చెప్పుటయు — ఇత్యాది మూలమున గలదు. కర్ణోదుశ్శాసనం తావహక్యప్తాం దాసింగ్విహాన్ నయ తాంవేపమానాం సప్రీడాం ప్రలపంతీం స్తృపాండవాన్ దుశ్శాసనః సభామధ్యే విచక్షత్ తపస్వీనీమ్! భం 2-61-71. 17. క్షత్రి — కొన్ని ప్రతులు 18. మహాదుఃఖతయై—వీ.శ.మ. కొన్ని ప్రతులు

244 1. స్వయంవరే యాస్మిన్పైర్వస్థాపారంగే సమాగతైః సదృష్ట పూర్వాచాన్యత్ర సాహమద్యసభాంగతా— ఇత్యాదిశ్లోకములు భం. 1-62—4నుండి 13వఱకు ఈ పద్యమునకు మూలములు; ఆవిధంబున నట్టులా — ప వీ శ.మ 2. రయ్య — పెక్కు ప్రతులు. 3. యేనుదాసినేవీని [రి]కి— శర. పెక్కు ప్రతులు. 4. వారు— ఈ.ప. 5. నరచు — కొన్ని ప్రతులు. 6. యాసభలోన — క.ఖ డ.

245 1. గానినాడు—ఇ.ఈ ఐ.క.ఖ.మ.డ. ప్రతులలోలేదు. 2. నాడు—పెక్కు ప్రతులలో లేదు. 3. యెరింగి చెప్ప నెవ్వరికి—ఎ.ప.ఐ డ; యెవ్వరికి న్నెరుగంగ—ల. 4. ఫలంబు వేణుఫలంబునుంబోలె యిక్కురు—ఇ.ఎ. 5. యిక్కురుపాంసను—ఆ.ఇ.ఈ ఔ.గ చ. 6. యవసరంబున—కొన్ని ప్రతులలోలేదు. 7. నగుచు కర్ణుండిట్లనియె—కొన్ని ప్రతులు.

246 తే. ¹తరుణి ²యేవురకంటె నొక్కరుడ భర్త, యగుట ³లగ్గు జూదంబున నాలి ⁴నోటు వడనివానిఁగాఁ దగుభర్తఁ బడయు మింక, ననుచు రాధేయుఁ దుల్లసమోడె ⁵నంత.

247 ఉ. ¹అమ్ముదితఁ విభీతహరిణాక్షిఁ ²గలాపవిభాసికేశభా రమ్మన నొప్పుదానిఁ దనరమ్య³పృథూరుతలంబు నెక్కఁగా రమ్మని సన్నసేసె ధృత⁴రాష్ట్రసుతాగ్రజుఁ డట్లు దాని దూ రమ్మనఁ ⁵జూచి కౌరవకురంగమ్మగేంద్రుఁడు భీముఁ డల్కతోన్.

248 క. లయసమయదండధర ¹నిర్దయఁడై ధరణీశు లెల్లఁ దనపలుకులు వి ²స్మయసంక్రమభయసంభృతు,లయ వినుచుండంగ నిట్లు లనియెన్ సభలోన్.

249 ఉ. ధారుణి రాజ్యసంపద మదంబునఁ గోమలిఁగృష్ణఁ¹జూచి రం భోరు నిజోరుదేశమున నుండఁగఁ బిల్చిన యిద్దురాత్ము డు

246 1. ఇట — ఓ ప్రతిలో నధికముగా పద్యముకలదు. ఈపద్యమే ఉద్యోగపర్వ ప్రథ మాశ్వాసమున 350వ పద్యము. ఇంచుక మార్పుతోనున్నది.

క. లేరిచట మగలునీకును

వీరలుజూదమున నోడి విడిచిరి నిన్నున్

పారిజతోచన నీవైఁ

గూరిమిగల మగని వెఱకికొను మొరు ననియెన్.

2. యేగురికంటె — ఇ. ఈ. 3. మేలు — ల; లగ్గు జూదంబునందాలి — పి. శ.ప. 4. గోలువడని — అ. 5. నభివ — ట.

247 1. ఈపద్యమునకు ముందు, అయ్యవసరంబున, అనువచనము ఉ. ఝ. ప. ప్రతు లలోఁ గలదు 2. విలూనవికీర్ణకేశ — చ. 3. మృదురు — ఈ. ఉ. ప. 4 రాష్ట్రాని యగ్రసుతుండు దాని — ప. గ. చ. ప. 5. గాంచి — కొన్నిప్రతులు.

248 1. నిర్దయ కోపసముద్గత ప్రతాపానలవి — ల. 2. స్మయభయసంక్రమ — క. ఖ. గ; స్మయభయ సంక్రమపరివృతులయి — అ. శౌ. గ. ణ; స్మయసంక్రమ సంభృతులయి భయమున వినుచుండనాసభన్ దగబలికె — ల. శ. ప.

249 1. నిట్లు — ఝ. స; జారు — ప; గ్రమ్మరం, గోరినిజోరుదేశమునకున్ దగ

ర్యారమదీయశాహుపరివర్తితచండగదా²భిఘాత భ

³గోర్నరుతరోరుఁ జేయుదు సుయోధను నుగ్గిరణాం⁴తరంబునన్.

250 వ. అని సర్వజనభయానకక్రోధావే¹వివళుం డయి ²యాయుధంబు లున్న వలనికి ³దృష్టులు సలుపుచు నగ్గిఱమొగంబు సూచుచున్న ⁴భీమసేను నతిరౌద్రాకారంబు సూచి భీష్మవిదురద్రోణాదు లిది కోపంబున కవసరంబు గాదని యాతనిం బ్రశాంతచిత్తుం జేసి రంత.

251 క. ధృతరాష్ట్రుని నగ్నిహోత్రా, యతనంబున ¹నటచె వలుకు లగ్నులు శాంత ద్యుతులయ్యెఁ గౌరవస్త్రి, తతిహృదయము లధికశోకతప్తము లయ్యెన్

252 క. ¹కూరాశ్మకు²లై దుష్పద, వీరతులగు ధార్తరాష్ట్రుని ³వీరులశయ్యా గారముల నెగసెనెంతయు, ఘో⁴రంబుగఁ గాకఘూకఘూత్కారంబుల్.

253 క. అట్టి మహోత్పాతంబులు, పుట్టినఁగృహవిదుర ¹కలశఘ్నాశాంతవపుత్ నెట్టిన ధృత²రాష్ట్రజులకుఁ, ³బుట్టె నరిష్టమని రిష్టమునఁ దమలోనన్.

బిల్విన — ణ 2. విఘాత — ఇ.ట.ప.బ.క.ఖ.గ.ఘ.ఝ.ణ. 3. గోర్నరుగ జేయుదున్లు — వ. 4. గణంబునన్ — ఏ.ణ.వ. ఇటద్రౌపదీ శాపచాక్యములు పి.పి.యన్. ప్రతిలోఁ గలవు 2-63-80

250 1. మానసుండయి — ఏ.టా. 2. తన (తమ) యాయుధంబు — పెక్కుప్రతులు. 3. దృష్టినిలుపుచు — అ.ఘ.చ. 4. భీమసేను రౌద్రా-పెక్కుప్రతులు.

251 1. వరశ్శరచె నగ్నులు — ఈ.గ.చ.

252 1. కూరాశ్మలు నతిదుష్పదవీరులునగు — ణ.(?); కూరాశ్మకులును దుష్పద వీరులునగు — బ. (?); కూరాశ్మకులగు కౌరవవీరులయును — క.ఖ.డ; కూరాశ్మకులును దుష్టప్రారంభులు నయిన ధార్తరాష్ట్రుల — వీ.శ.ప. 2. అను దుష్పదవీ — ల. 3. విస్తృత-ఉ.వ. 4. రముగా — పెక్కుప్రతులు.

253 1. కలశభవ — ఊ.ఎ.బఱు. 2. రాష్ట్రునినకుం — ఇ.ఎ.క.ఝ.డ. 3. బుట్టు నరిష్టమని — కొన్నిప్రతులు; బుట్టు నరిష్టమని రవుడు పొల్పుగ దమలోన్ — స; బుట్టునరిష్టంబు ననిరి బొలుపుగ దమలోన్ — ఝ.వ.

- 254 వ. అంత నంతయునెఱింగి గాంధారి విదురుం దోడ్కొని ధృతరాష్ట్ర¹కడకుం బోయి పాండవపరాజయంబును ద్రౌపది²పరిభవంబును దుర్నిమిత్రోత్పత్తియుం జెప్పిన విని³ధృతరాష్ట్రండు దుర్యోధనుం⁴బిలిచి యిట్లనియె.
- 255 చ. పరమపతివ్రత¹సభఁ దపస్వినిఁ జాండవధర్మపత్ని²ధర్మరత నయోనిజం బ్రకృతిమానవభామినిఁ గాఁ దలంచి దెప్పరములు వల్కఁగాఁ దగునె జాల్యము²నాదిగ దుష్ట³భావనం జెరిగితి నీనిమిత్తమునఁ జెద్దయు దుఃఖతులై రి పాండవుల్.
- 256 వ. ¹వారలవలన ²సిదురాగ్రహం బుడుగుమని కొడుకును ³భంగించి సకల బాంధవహితంబు నేయం ⁴దలంచి ద్రౌపదిని రావించి శాంతవచనంబుల నిట్లనియె.

—: ధృతరాష్ట్రండు ద్రౌపది గోరినవరంబు లిచ్చుట :—

సం. 2-63-27

- 257 క. సుందరి నా¹కోడండ్రుర, యంద²భ్యర్హితవు నీవ యతిముదమున నీ³కుం దఁగఁ ⁴బ్రయంబుసేసెద, నిందుముఖి వేడు మెద్ది యిష్టము నీకుఁ.
- 258 వ. ¹అనినం బాంచాలి యిట్లనియె
- 254 1. పాలికిం — కొన్నిప్రతులు 2. పరిభవప్రకారంబును — పెక్కుప్రతులు. 3. ధృతరాష్ట్రండుదరిపడి—ఇ ఊ.ఘ ల.శ.మ. 4 బిలిపించి — ఎ.ప.వ.క.ఖ.చ. ద ల.
- 255 1. సతి — కొన్నిప్రతులు. 2. దక్కవు — పెక్కుప్రతులు 3. వాసన — ఈ.ఎ.వ ఒ క.ఖ.గ ఝ.ణ ల.శ.మ.
- 256 1. నీవు వారివలన క్రోధంబు విడువుమని కొడుకునువారింది — శ మ. 2. నీ— పెక్కుప్రతులలో లేదు. 3 భర్జించి — ఆ.ఇ ఎ.బ.చ స; వారింది — క.ఖ.డ. శ.మ.స; బదరి — అ.స. 4. దలంచినవారై — పెక్కుప్రతులు.
- 257 1. కోడండ్రుర — ఇ.సం. 2 భ్యర్హితవు — గుప్తా.శ మ స సూ సం.శ; భ్యర్హితవు — ఐ. వా. 3. కొందఁగ—వా కొన్నిప్రతులు; కుందగ — కొన్నిప్రతులు. 4. వరంబులిచ్చెద — ఉ ల.స.
- 258 1. అనిన ధృతరాష్ట్రునకు ద్రౌపది యిట్లనియె — ఎ.ఐ.ఖ.ల.

259 అ. కరుణతోడ నాకు వరము ప్రసాదించ, బుద్ధియేని లోకపూజితుండు
¹మనునిభుండు ధర్మతనయుండు దాస్యంబు, వలనఁ జాయవలయు
 వసుమతీశ.

280 వ. అట్లయినం గురుకుమారులు గురువృద్ధ¹జనలాలితుండై పెరిగిన²ప్రతి
 వింధ్యు దాసపుత్రుం డన కుండుదు రిదియ ³నాయుష్టం బనిన నిచ్చితి నింక
⁴రెండవవరంబు వేడుమనిన ద్రౌపది యిట్లనియె.

261 క. నెమ్మిని ధర్మజు నలుపురు, ¹దమ్ములుదమయాయుధ²ముల దమవర్మవరూ
³ధమ్ములయుఁదోడ సకలహి,తమ్ముగఁ జాయంగవలయుదాస్యమువలనన్.

282 వ. అనిన ధృతరాష్ట్రుండు ¹నీకోరినవరం²బిచ్చితి నింక ³మూడవవరంబు
 వేడుమనిన ద్రౌపది యిట్లనియె.

263 అ. వైశ్యసతికి నొక్కవరము సత్త్వ త్రియ, సతికిరెండు కూద్రసతికిమూడు
 విప్రసతికి ¹నూలువేడ ²జన్వరములు, ³గాన యింక వేడగాదు నాకు.

259 1. ఘననిభుండు — క.

280 1. జనోపలాలితుండై — ఎ.ప.బ.బ.బె ; జాంధవోపలాలితుండై — గ. 2. ప్రతి
 వింధ్యుండు — కొన్నిప్రతులు. 3. నాకునిష్టంబనిన — కొన్ని ప్రతులు. 4. నొక్క —
 అ.బ.

261 1. దమ్ములు శస్త్రాస్త్రములయు దమవర్మవరూ — ట ; దమ్ములు దమ
 వస్త్రములయు దమ శస్త్రవరూ — ప్రౌ ల.పీ.శ.ష ; దమ్ములు దమయస్త్రము
 లయు దమ దివ్యవరూ — డ. 2. ములు దమదివ్యరథాశ్వములతోడను సర్వ
 హితమ్ముగ — కొన్నిప్రతులు. 3. ధమ్ములతోడను సకల — గు.ప్రౌ పీ సం.

282 1. దానికోరిన వరంబిచ్చియింక — పెక్కుప్రతులు. 2. బిచ్చియింకను వరంబు — ట.
 3. నొక్కవరంబు — ల.

263 1. నూరువేడంగ జనుగాన నింక వేడగాదు ఇభపురేశ (?) — కొన్నిప్రతులు ; నాల్గు,
 వేయు, మూడు అని భిన్నప్రతులలోఁగలదు. కాని యిది మూలనిరుద్ధము ; నూరు
 వేడంగ జనుగాని (గాక,గాన) యింక వేడగూడ దిభపురేశా — కొన్ని ప్రతులు;
 నూరువేడంగ వరములు — ల (?) 2. నెవరములు — క.ఖ. 3. గాననింక —
 అ.ర్ఘ.సం ; గాకయింక — డి.ఎ.పి.ల ; గానియింక — ఇ.బ.గ.ఘ.ష.

264 వ. అనిన ధృతరాష్ట్రుండు ¹కోడలిగుణంబులకు ²ధర్మంబెఱుంగుటకు
సంతసిల్లి ³యనుజసహితుం ⁴డయిన యుధిష్ఠిరు రావించి ⁵నీవు సర్వ

264 1. నక్కొమలి యుత్తమగుణం — జౌ.పు ల. 2. ధర్మసూక్ష్మతయెరుం—ఎ.ఐ.
లి. ఇక్కడ ఈవచనమునడుమ — ఇ.లో గుర్తింపఁబడిన యధికపాఠము కొద్ది
మార్పులతో స ప్రతిలోఁ గలదు. కాని దీనికి మూలము మృగ్యము.

వ. శకునిం బిలిచి ద్రౌపదితో నొక్క యొడ్డొడ్డి యాడు మనిన నక్షంబులు దెచ్చి
యిచ్చి నీకీప్తంబైన యొడ్డొడ్డుమనిన ద్రౌపదియు నత్యంతశుచిర్యూతయై నీళ్లు
నక్షతలు పుచ్చుకొని త...న మాద్రేయులకునమస్కరించి నాకుం బ్రతికూలురరయి
పాండవులను నన్నును గెలుపించి శతృలం దృంచువిధంబు గావలయు వాకు నను
కూలురు గండని వేడుకొని యడ్డనారెలు బుచ్చుకొని శకుని కిట్లనియె.

క. ఈసభ యెల్లనుజూడగ

దాసత్వము సేయగాని దాసత్వమునం

తేసి మీహోడ బోరగ

గానిల్లినచోట నేను క్రమ్మరదివుతుఁ.

ఆ. వె. నీవువోడితేని నీకతంబ యేవుర

దాసవృత్తి వాసి తద్దయెరుగ

..... యొందు యాడంగ గణగుము

యనిన శకుని యిట్లనియె మగుడ.

ఆ. వె. అడియోడిపోవుడది ధర్మవై వారి

కనిన నాతియిట్లనియె సతని

కోపమలదియు నిల్వకొలదియె వాయుజు

గరుడి దానితనము గణగనట్లు.

వ. అనిన దుర్యోధనుండు ద్రౌపదివలికిన యట్ల మా కోపంబులు వారికోపంబులు
నుడువ బ్రహ్మాదులకు నగునె యిదియె యొడ్డొడ్డి యాడు మనిన శకుని యాగాక
యని యొడ్డొడ్డిన యశ్కొమ్మలికి వరదులైన మాద్రేయులు ద్రౌపది గెలుచు
నట్లుగాబడిన.

క. ఇంకనొడ్డుకయొడ్డుచినుమా

శంకిత రివ్యాంబరములు శరములు రథముల్

కంకటములు భూషణములు

ముంకొని నీవొడ్డియాడు మున్నతిమతివై.

క. అనియట్లు యొడ్డియోడిన

మనమున గౌరవుడు వెరచి మానుమని నీ

వనితకు నీసారెలు గడు

ననయంబును గెల్వనిచ్చు సశ్రమలీలన్.

వ. అని వారించె ద్రౌపదియు దనపురుషులకడకు వచ్చియున్నంత—ఇ. 4. డై విన్న
వైయున్న యుధిష్ఠిరుం బిలిచి—చెక్కు ప్రతులు. 5. నీవు నీసర్వ—ఆ.ఎ.ప ఐ.గ.

సంపద⁶లు స్వరాజ్యంబు⁷నొప్పగొని యెప్పటియట్ల యింద్రప్రస్థపురంబున కరిగి సుఖం బుండుము నీకు⁸లగ్గయ్యెడమని⁹వెండియు.

265 తే. నీవునిత్యంబు వృద్ధోపసేవఁజేసి, ¹యెఱుంగు దెల్లధర్మంబుల నెఱుకలేక కడఁగి నీకెగుసేసె నాకొడుకు దీని, మఱచునది ²నీకు నేనొండ్లు గఱవనేల.

266 క. మనమున ¹వేరమిఁ దలఁపమి, యును ²సత్తమ చిత్తుఁ డగుటయును ³గుణములు ⁴కై కొని⁵దోషంబులు విడుచుట, ⁶యును నుత్తముఁ డయి పురుషునుత్తమ గుణముల్.

267 వ. ఏను బుద్ధిలేక జూదం¹బు పేక్షించితి నల్పబుద్ధి²సత్త్వండునైన వృద్ధునన్నను ³మీతల్లియయిన గాంధారినిం దలంచి దుర్యోధ⁴నాదులు సేసినోదుర్నయంబులు ⁵నేకొనకుండునది సర్వశాస్త్రవిదుం డయిన విదురుండు మంత్రిగా సర్వధర్మవిదుండవై న నీవు రక్షకుం⁷డవుగా నిక్కురుకులంబునకు లగ్గునని ధర్మరాజుఁ ⁸జాండురాజు రాజ్యంబునందు ⁹సమర్పించిన.

6. లును రాజ్యంబు - పెక్కుప్రతులు 7 నొప్పగొని—ఉ.ల.వీ. 8. లగ్గయ్యెడుమని—అ.ఉ.బౌ.గ 9. దీవించి - అ.ఘ; వెండియు ధృతరాష్ట్రం డిట్లనియె—కొన్ని ప్రతులు

268 1. యెరుగుచువు నెల్లధర్మపు తెరుక లేక—అ; యెరుగుదెల్లధర్మంబులు నెరుకలేక—పెక్కు ప్రతులు. 2. యేను నిన్నొండ్లుగరవనేల — అ.ణ.వీ.శ.ప ; నిన్ను నేనొండ్లు [డు] — ఈ ఊ 5.ఖ గ ట.డ.ల.

266 1. వైరము — పెక్కు ప్రతులు. 2 సద్ధర్మాత్మడగుటయును — వీ.శ.ప ; నుత్తమ చిత్తు—ఛ.ర్పు.వ. 3. దోషంబుల్ గొనఁ గుణంబులు విడువమియును — క.ఖ.డ. 4. చేకొని—పెక్కుప్రతులు 5 విద్వేషంబుడుగుటయును సుజనుల కివియె యొనర నుత్తమగుణముల్—ఉ. 6. యును సముదై నట్టి పురుషునుత్తమగుణముల్—ట.

267 1. బపేక్షించితి — కొన్ని ప్రతులు. కాని యిది మూలానుగుణము కాదు మయాద్యూత మిద మాసీ దుపేక్షితమ్ భం. 2-65-12. 2. సత్త్వండునైన — ట.ల.వీ. 3. మీ తల్లి గాంధారినిం - పెక్కు ప్రతులు ; మీ యమ్మ గాంధారి—క.ఖ.డ. 4. ను దుర్గుణంబులు — క.ఖ.డ ; నాదుల దుర్గుణంబులు — పెక్కు ప్రతులు. 5. దుష్కర్మం — బౌ.ట. 6. దలంపక సర్వశాస్త్ర — శ.ప. 7. డవుగాకురు — పెక్కు ప్రతులు. 8. జాండు రాజ్యంబునందు — కొన్ని ప్రతులు. 9. నియోగించిన - పెక్కు ప్రతులు.

- 268 తరలము. తరుణి ద్రౌపది యిట్లు పాండవ ధార్తరాష్ట్రులదైన భీ
కరవరస్పర కోపవేగము గ్రన్నచి¹బాచి విపత్తి సా
గరనిమగ్నుల నుద్ధరించె బ్రకాశకీర్తుల²ధీరులం
బురుషసింహముల³ నిజేశుల⁴బూని తద్దయు⁵శ్రీతితో⁶.
- 269 సీ. దానినంతయు భీమసేనుండు¹ విని రాజ్య²సంప్రాప్తి పాండవ సత్తములకు
సతికారణంబున³ ధృతమయ్యె ననునింతకంటెను గష్టంబు గలదె⁴యెందు
⁵పేర్చి నవత్యంబు⁶ గర్భంబు విద్యయు ననునివి తేజంబు⁷లఘై⁸తగిన
పురుషున⁹ కెందును నిరతంబు మిక్కిలి తేజంబు¹⁰ కర్మంబు దీని విడిచి
ఆ. ¹¹యలుక గాఁడె పురుషుఁ డని కోపఘూర్ణిత, రక్తనేత్రుఁడై పరాక్ర
మమున
శత్రువరుల నుగ్రసంగరంబున¹² జంపి, కుతలరాజ్య మెల్ల¹³ గొందు ననుచు.
- 270 వ. మృగమధ్యంబున నున్న సింహంబునుంబోలె ననుజమధ్యంబున నున్న
¹యాతనిం ²గరంబునవారించి ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రు³శాసనంబునం
దమ్ములుం దానును ద్రౌపదీనహితంబుగాఁ గాంచనరథారూఢుడై
యింద్రప్రస్థపురంబున⁴ కరిగిన నిట దుశ్శాసనుచేత సంతవృత్తాంతంబు⁵ను
విని దుర్యోధనుండు కర్ణశకుని నైంధవులతో విచారించి ధృతరాష్ట్రు⁶
పాలికిం జని యిట్లనియె.
- 268 1. బాచియు దుఃఖసా - వ ; బాపి - ల.ఇ. 2. వీరులన్ - పెక్కు ప్రతులు.
ఈ భావము మూలము ననుసరించి కర్ణుని వాక్యముగా నున్నది. భం 2-84-1-3.
3. బొల్లి (బొలతి) — పెక్కు ప్రతులు ; బ్రోచి—వ ; బోల—డ. 4. శక్తితో —
కొన్ని ప్రతులు ; శక్తితో — ఇ.
- 269 1. నిజరాజ్య—ను. 2. సంపద—ఉ.వ. 3. ధృతినయ్యె—కొన్ని ప్రతులు. 4. యెందు—
పెక్కు ప్రతులు. 5. పేర్చినవత్యంబు పెంపును బలమును నలఘుతేజంబును కలిమి
తగిన — ఛ. (ప్రాసయతి నిమమభంగము) పేర్చియు నత్యంబు తెంపును బలమును
నలఘుతేజంబును గలిగి తెగిన—యు (ప్రాసయతి భంగము). 6. ధర్మంబు—కొన్ని
ప్రతులు. 7. లట్ల — బ.ల శ.ష. 8. వఱలు — వీ.శ.ష. 9. కెప్పుడు — ఛ.యు.
10. ధర్మంబు—పెక్కు ప్రతులు ; తోగూడఁ దెరగువిడిచి — వ ; శార్మంబు దీని
విడిచి—ట. 11. యలును—ల ; యలతి—డ. 12. నోర్చి — ఐ.బ.క.ఛ.యు.డ.
13. గొందు ననియె—పెక్కు ప్రతులు
- 270 1. భీమసేనుం—కొన్ని ప్రతులు. 2. గరతలంబున—వా ; సాంత్యవచనంబుల—వీ.శ.ష ;
గరంబున—పెక్కు ప్రతులు. 3. కరిగెనిట—ఆ.ఉ.క.గ.ల. 4. నెరింగి—కొన్ని ప్రతులు.

271 క. అహితుల నెల్లవిధంబుల, ¹విహతులఁగాఁ జేయునది వివేక మని మరు
²న్మహితుండు చెప్పె ³నిది మును, బృహస్పతి ⁴సురేశ్వరునకుఁ బ్రియహిత
 బుద్ధిన్.

272 వ. ¹అపాండవుల ²కెంతలగ్గు సేసియు నింక హితుల మయ్యెదమె ³యాశీ
 విషంబుల ⁴నలిగించి కంతసమీపంబున విడుచునట్లు ⁵వారల విడిచి పుచ్చి
 కర్ణంబు దప్పితిమి.

273 ఉ. భూ¹విదితప్రతాపపరిభూతవిపతుఁడు సవ్యసాచి గాం
 డీవము గొన్నభీముఁడు వడిగద గొన్నగవత్కృపాణ²చ
 రావర³దాదిభాసిత⁴మహాభుజవిక్రము లైన వారలఁ
 లావె రణంబు⁵లో మన కలంఘ్యబలాధ్యుల నింక ⁶నోర్వగన్.

274 వ. కావున వారల ¹ననుద్యూతంబునఁ బరాజితులం ²గావించి ³విరళదేశ
 నిర్వాసితులం జేయుట కార్యం బనిన విని ధృశరాష్ట్రం ⁴డొడంబడి

271 1. విహతముగా జేయునది వివేకమున — ఐ; నిహతులగా — ఊ; నిహతుల
 జేయునదియని యనేకములు — ఉ; విహితులుగా — ఏ.బి.ఒ.బి.క.ఘ.ల.
 2. న్మహితుడు రాజెప్పెనుమును — గ.శ.ష. 3. నట — ఆ.ఇ.ఈ.ఉ.ఊ;
 నది — బి.స.ఘ.రు; మరి యాబృహస్పతి — అ; నదిమరి — ఓ.ఝ.ట;
 నటమరి — ల. 4. సురేంద్రునకును — ఆ.ఇ.ల.

272 1. కావున నింకపాండ — ఖ.శ.ష; కావుననింక మన మపాండ — వీ; కావున
 నపాండవుల — ల. 2. కునెంతయుమేలు — క.డ; కెంతమేలు — ఎ.బి.ఒ.ఖ;
 కునెంతసేసియు — ఐ; కెంతహితంబు — ఏ.బి. 3. యాశీవిషోరగంబులనతి
 క్రాంతంబుగా — ఈ.బి. 4. గీలించి — ఝ; నలిగించి యువకరణంబున — ఐ.
 5. వారి — ఆ.ఇ.ఈ.ఘ.ల.

273 1. విమత — ఆ.ఇ.ఈ.ఏ.బి.గ.ఘ.రు.ఐ.ల.శ.ష. 2. వరావర — ఎ.బి.గ.ఐ.ల.వీ.శ.ష.
 3. దావిభాసిత — వ. దావిభూషిత — ఐ; దాతిశోభిత — వ; దోషశోభిత — ఒ.క.ఖ.
 గ.డ; దాభిశోభిత — ఘ.రు. 4. పరాక్రమ విగ్రహులైన వారలఁ — ఎ.బి.ఒ.
 5. లోన నవిలంఘ్య — ఎ.క; లోపలనలంఘ్య — ఝ. 6. నోర్వగన్ — ఖ.ఐ.ల.

274 1. ననుద్యూత పరాజితుల — ఆ.ఇ.ఈ.ర.ఖ.గ.ఘ.రు.డ.ఐ.వీ. 2. జేసి వెలువ
 రించుట కార్యం — అ.ఏ.బి.ఘ.రు; గావించి భూమి వెలువరించుట — ఉ.వీ;
 జేసి భూమి వెలువరించుట కార్యం — ల.శ.ష. 3. దేశనిర్వాసితులం — ఆ.ఇ.
 ఈ.ఉ.క.ఖ.గ; దేశనివృత్తులం — ఎ.బి.ఒ.ఐ; నవిరళదేశనివాసితుల — ట.
 4. డెట్టకేనియు దానికొడంబడి — పెక్కు ప్రతులు. పునర్ద్యూతము విషయమున

యప్పుడ⁵ యనుద్యూతార్థంబు ధర్మ⁶నందనుం⁷ దోడితేరం ప్రాతికామిం
బంచినం⁸ బిత్తని యోగంబును⁹ విధిని యోగంబు నతిక్రమింప¹⁰ నగునేయని.

275 క. నృపవరుఁ డనుజులుఁ దానును, ద్రుపద¹ తనూజయుఁ² బ్రియంబుతో
నరిగెనుహ

న్తి³ పురంబునకు నశేష, స్వపక్ష⁴ జనహృదయములకు⁵ సంతాపముగఁ.

276 వ. అం దెప్పటియట్ల ధృతరాష్ట్ర¹ నిర్మితసభాసీనులై² యున్నంత³ నభిమతా
తుండైన శకునికితవుండు ధర్మరాజున కిట్లనియె.

277 క. ధన¹ సంపద రాజ్యంబున, దినకరతేజుండు² మిమ్ము ధృతరాష్ట్రు³ యె
పునఁ⁴ బూజించెం గావునఁ, జన దింకను⁵ పాని నొడ్డిసరిక్రిడింపఁ.

భీష్ముడు తన అసమ్మతిని వెలిబుచ్చుట గాంధారి ధృతరాష్ట్రునకు హితబోధ గావించుట — ఇత్యాదులు మూలమునఁ గలవు. దుర్యోధనునిత్యజించి కులమును రక్షింపుమని గాంధారి బోధించినది. ఈవిషయము తెలుగున లుప్తము 5 వున ద్యూతార్థంబుగ [గా] — పెక్కు ప్రతులు 6. తనయుం — పెక్కు ప్రతులు. 7. దోడ్కొనితేర — పెక్కు ప్రతులు 8 వాడింద్రప్రస్థపురంబునకుం జని ధృతరాష్ట్రశాసనం బెరింగించిన విని ధర్మతనయుండు తమ్ములు దానును పితృ—భ. జ. యు. ఇ. ల ధర్మజుని మార్గమునందే ప్రాతికామి కలిసినట్లు మూలమునఁ గలదు. తతోహ్యధ్యగతంపార్థం ప్రాతికామీయుధిష్ఠిరమ్ భం. 2-67-1 9. విధినియోగంబు — కొన్ని ప్రతులలోలేదు. కాని మూలమున ధాతుర్నియోగాత్ భూతాని ప్రాప్తువంతి శుభాశుభే ననివృత్తిస్తయోరస్తి దేవితవ్యం పునర్యది అని కలదు. భం 2-67-3 10 గాదని యిప్పుడకదలి — అ. ఇ. ఈ. ప బౌ ఛ జ. యు. శ ప.

275 1. తనూజయును బ్రియముతో నరిగిరి — బ. బౌ. ఘ. ట. డ. ఇ. తనూజయును బ్రీతితో నరిగిరి — గ. యు; తనూజయును ముదముతో నరిగిరి — ఇ 2. బ్రియంబుతో నరిగిరి — పెక్కు ప్రతులు. బ్రియంబుతో ముదముతో అనుభావము మూలమునలేదు 3. పురమునకు నిశ్శేష — ఖ. డ 4. జనములకు హృదయసంతాపము గాన్ — ఏ. బౌ. 5 సంతోషముగఁ — అని పెక్కు ప్రతులు. కాని అది మూల విరుద్ధము. వ్యధయంతిస్మ చేతాంసి సుహృదాం భం. 2-67-6

276 1 నిర్మితంబైన సభామంబుపమున (మండపంబున)-వీ. శ. ప. 2. యిష్ట సంశాపణ క్రిడాసంరంభంబున నున్నయవసరంబున — ఉ. ల; యిష్టవిరోధంబులనున్న — ఇ. 3. నభిమతాడుంబులుగొని — పెక్కు ప్రతులు

277 1. సంపద్రాజ్యముల (లు) — పెక్కు ప్రతులు; సంపదలును రాజ్యము — ఐ. బ. క. ఖ. డ. ఇ. 2. మీకు — ఇ. 3. దాను జూచె — అ; యొప్పించెం — ఉ; నిప్పించెం — స. 4. దాని — ఈ. ఉ. క. ఘ. ఇ.

278 వ. ఇది ¹యపూర్వంబైన పణంబు ²దీనినొడ్డి యోటువడిన వార లడినవల్కు
లంబులు గట్టి ³వన్యమూలఫలాశనులై బ్రహ్మచర్యంబునం బంధించెదెండ్లు
వనవాసంబు ⁴సేసి ⁵పదుమూడగు నేడు జనపదంబున ⁶నజ్జాతవాసంబు
సేసి ⁷యందెఱుంగం బడిచేసి వెండియుం బంధించెదెండ్లు వనవాసంబు
⁸నొక్కయేఁ డజ్జాతవాసంబుఁ జేయు⁹చుండువా రిట్లోపు¹⁰చేసి ¹¹జూదం
¹²బాడుద మనిన ¹³ననుద్యూతార్థం ¹⁴బావలూతుండనై ¹⁵మగుడ నగునే
యని.

--: ధర్మరాజు శకునితో రెండవమాటు జూదం బాడుట :-

సం. 2-67-21

279 క. ధర్మసుతుఁ ¹డాడ్డి శకుని²క, ధర్మస్థితి నోటువడియె ³దైవముచెయిదిన్
నిర్మిత మయిన శుభాశుభ, కర్మఫలం బెట్లు చేహి ⁴గడవఁ గనేర్పుక.

278 1. యొక్కయపూర్వం - ఉ.ఎ.ఐ.ఒ.ఘ.ఝ.ల ; ఈ యపూర్వంబయిన పణంబున
నోటువడినవారలు - ఆ.ఇ.ఈ 2 దీనినోటువడిన - ఆ.బౌ.ఘ. 3. కంద -
శ.మ.ల. 4 సేయువారు - ఐ. 5. పదమూడవ - ఇ.ఉ.ఊ.ఐ.బౌ.ఐ.వీ.శ.మ.
6. నొరులెరుంగకుండ నజ్జాత - ల.వీ.శ.మ. 7. యందెవ్వరు నెరుంగకుండనుండి,
యెరింగిరేనియు - ఊ.ప.బౌ.ఐ 8. చేసి పదమూడవ (గు) నేడు జనపదంబున
నజ్జాత - కొన్ని ప్రతులు 9. నది యిట్లోపుచేసి - కొన్ని ప్రతులు. వనవాసాజ్ఞాత
వాసములు సక్రమముగా నెతవేర్చినచో మరల తమ తాజ్యమును తాము ఓడిన
వారు పడయగలరని - మూలమునఁ గలదు. ఆయంశ మిందు లోపించినది.
మఱియు భీష్మద్రోణ కాష్ఠిక సోమదత్తవికర్ణ యుయుత్సాదులును గాంధారి
ద్రౌపదీ కుంతీ దేవులును, పునర్ద్వ్యూతమునఁ బ్రవర్తించ వలదనిధర్మజానకు బోధించి
నట్లు మూలమునఁ గలదు. అది తెలుగున లోపించినది. 10. దురేని - పెక్కు
ప్రతులు. 11. యొడ్డిజూదం-ఇ.ఈ.ఉ.ప.క.ఖ.గ.ఐ 12. బాడుమనిన - పెక్కు
ప్రతులు 13. విధిప్రేరితుండైననుద్యూత (పునర్ద్వ్యూత) - ఎ.ఐ.ఒ.క.ఖ.గ.ట.ఉ.
14. బుగా బిలువంబడి మగుడ - శ.మ. 15. వచ్చిమగుడ-అ.ఉ.ఛ.ల.

279 1. డాడ్డి - ఎ.ఐ.ఒ.క.డ.వ. 2. యధర్మస్థితి - ఐ 3. దైవముచేతన్ - పెక్కు
ప్రతులు ; దైవ వశమునక - ఊ ; దైవోపహతిక - వ. 4. గడవగనోపున్ -
బౌ ; గడవగవచ్చున్ - వ.

- 280 వ. ¹అంత ననుద్యాత పరా²జితు లయిన పాండవులు దమ³రాజ్యోపభోగంబులు విడిచి ⁴విప్రసుహృద్బాంధవ ⁵జనానుగమ్యమాను లయి వంబునకుం బోవ సమకట్టి భీష్మ ధృతరాష్ట్ర విదుర కృప ద్రోణాచార్యుల ⁶నామంత్రించిన విదురుం డిట్లనియె.
- 281 క. పనవాస¹పరిక్లేశం, బున కోపదు కుంభిదేవి భోజాత్మజ గా పున నాగృహమున నుండెడు, ననవరతము ²భక్తితో మదభ్యర్చితయై.
- 282 సీ. ధర్మజ్ఞుడవు నీవు¹పేర్మిఁ బరాక్రమ²ధనుఁడు ³భీముం డింద్రతపయుఁ డఖిల యుద్ధవిశారదుం ⁴డిద్దయశోనిధి నకులుఁడర్ధాధ్యుండు ప్రకటబుద్ధి నెంతయు ⁵సంయమవంతుఁడు సహదేవుఁ డధ్యాత్మవిద్య నారాధ్యుఁ డెందు ననఘుండు ధౌమ్యుండు విను⁷తార్థధర్మంబులందు విచక్షణ సుందరాంగి
- ఆ. ద్రుపద⁸తనయ యిట్లు విపులగుణాశి ⁹నోన్యోన్యహితుల రగుట నన్య బుద్ధి నాదరిం¹⁰పఁగాక భేదింప నోపెడు, వారు గలరె ¹¹విమ్ము ధీరమతుల.
- 283 వ మఱియుఁ గృష్ణద్వైపాయనుచేత రక్షితులరు ¹నారదుచేత రక్షితులరు మీకుం బురోహితుండు ధౌమ్యుండు ²దైవమానుషసంపన్నులరు ³బలపరాక్రమంబులం⁴జేసి రాజులను ధర్మచరితంబునంజేసి ఋషులను మహాత్త్వంబు
- 280 1 ఇట్లు పునర్ద్వైపాయనుచేత 2. జితులైపా 3. పు. రు. ఇ. 4. రాజ్యభోగంబులు — ఊ. బ. క. గ. రు. 5. విప్ర-ప గ రు. ఇ. ప్రతులలో లేదు 6. జనోపాస్థమునులయి — వీ శ. ప. ; ధౌమ్యాది ప్రజానుగమ్య — ల 7. వీడ్కొనినన (య) జాతశత్రునకు విదురుం డిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు.
- 281 1. కృతాయాసంబున—బ. 2. ప్రీతితో — జ; భక్తితోడ నభ్యర్చితయై — ఎ. ఇ; భక్తితోమదభ్యర్చిత యగుచున్—కభూ
- 282 1. నెమ్మి — ఊ; ధర్మ—పు. 2. పునుడు — ఖ. ఇ. 3. మధ్యముడింద్ర — అ. ఏ. ఐ. బ. డౌ. క. గ. 4. డింద్రతేజోనిధి — ఆ. ఇ. ఖ; డిద్దతేజోనిధి — పెక్కు ప్రతులు 5. డర్మజ్ఞుండు—పెక్కు ప్రతులు. 6. సద్గుణ—ఈ రు. ల, విజ్ఞాన—అ. ఏ. డౌ. పు; పితృమ—ఖ; సతిసేమ—గ. 7. మర్థధర్మం—ఎ. ఇ, తార్థధర్మండు నెందు — పు. 8. రాజతనయ విపుల—ఎ. ఐ. ల. శ. ప. 9. లనంగ నన్య — ఎ. ఇ. 10. చికాక—పెక్కు ప్రతులు. 11. యిట్టి ధీరమతుల — అ
- 283 1. నారాయణుచేత రక్షితులరు, నారదుచేత నిరీతులరు — పెక్కు ప్రతులు. 2. మీరుదైవమానుష — అ. ఐ. బ. డౌ. పు. చ 3. మీబల — పెక్కు ప్రతులు. 4. జేసిరాజులరు... ఋషులను ... కుజేరాదుల ... జయించినవారలు — అని

నంజేసి కుజేర వాసవాదులను జయించిన వారలరు మిమ్ము భూమియు
గాడ్పును జంద్రాదివృక్షులు ⁵నెల్లకాలము రక్షించుచు నుండెడ మెల్ల
కార్యంబులయందును నప్రమత్తుల⁶రయి వర్తిల్లునది భవత్పునర్వర్ణ⁷న
మయ్యెడ మరుగుండని ⁸కఱపిన గురు⁹వృద్ధానుమతంబునం దమ తల్లి
చరణంబులకు మొక్కిక్కినం గొడుకు¹⁰ల.

- 284 సీ. అధికలజ్జావనతాస్యల ¹నపగతాభర²ణాంబరుల ధర్మవరుల నజిన
వల్క్లలధారుల వరమునివేషులఁ బాండుకుమారుల ³భానునిభులఁ
జూచి దుఃఖత యయి సుతులార యిట్టి దుర్వ్యసనోపహతులై నవారి మిమ్ముఁ
జూడక ముందట సురలోకమున కేఁగి పాండుభూపతి పుణ్యభాగి యయ్యె
తే. భక్తిఁ బతితోన¹పోవఁ దపంబుసేసె, మాద్రి యే నేల పోవక మందభాగ్య
⁵నయితి నని విలాపిం⁶చుచు నపుడుగుంతి, యేడ్చె దుఃఖతులగు⁷చుండ నెల్ల
వారు.

285 వ. ¹మఱియును.

286 మత్తకోకిలము. వీర లిట్టు లనాథులై మునివృత్తి ¹నుండెడువారె హా
ద్వారకాపుర²నాథ కేశవదైత్యభేది భవత్పదాం

కొన్ని ప్రతులు. 5. నెప్పుడు రక్షించుచుండెదరెల్ల — పెక్కు ప్రతులు ; నెప్పుడు
రక్షించు—డ. 6. రైయుండునది—యు. 7. నంబయ్యెడుమని—ఉ.కొ.ప.యు;
నమయ్యెడుమని — ఇ.ఈ.ప.బ.బౌ.ఖ.గ. 8. పని(ంచి)చిన—ఎ.క.డ.ణ. 9. వృద్ధ
జనానుమత్తులై — అ.ఆ.ఇ.ఈ.ప.బ.బౌ.గ.ఘ.యు. ఇ.ల. 10. ల జూచి — కొన్ని
ప్రతులు.

284 1. మడిభూషణాంబర రహితులు నగుచునజిన — ఇ. 2. ఛాను లేపనాంబరు
లనజిన — ఉ.యు.వీ. 3. భరత నిభుల — ఈ.బౌ ; భరతవిభుల - వీ ; భరత
కులుల—అ. 4. నరుగ—కొన్ని ప్రతులు. 5. నని విలాపింపుచును వికాలాక్షి
కుంతి — డ. 6. చి లోలాక్షి గొంతి—కొన్ని ప్రతులు. 7. చుండిరెల్లవారు—
అ ఉ.బౌ.చ.ణ

285 1. ఈ వచనము కొన్ని ప్రతులలో లేదు ; ఇట్లు గొంతి శోకా క్రాంత యగుచు
మరియును — ఉ.ల.

286 1. బొందెడు — అ.ఇ.ప.బౌ.చ.ఇ ; బోయెడు — క.ఖ.ప. 2. వాస—కొన్ని ప్రతులు.

భోరుహాశ్రమ లై న ³వీరలఁ బూని కావక యుండఁగా
ధారుణీధర నీకు ధర్మువై ధర్మ⁴నిర్మలమానసా.

- 287 తరలము. ¹అమితసత్త్వము ధర్మమూర్తు లహర్వత్ప్రతిముర్ రిపు
ద్రుమ²హుతాశను లాపగేయుఁడు ద్రోణుఁడున్ విదురుఁడు గౌ
తముఁడు నుండఁగ ధర్మమార్గము దప్పఁ జాడియె పాండవో
త్తము³లు రాష్ట్ర⁴ని రాసయోగ్యులై ధార్తరాష్ట్రుల వంచనన్⁵.
- 288 క. అన్న సహదేవ నీవును, నన్నలతో నరిగె ¹దయ్య యట నడపులకీ
వున్నను ²నుతు లందఱు నిం, దున్నట్టుల ³నాకుఁ జిత్తమూఁడియుండున్ .
- 289 వ. అనుచు శోకాక్రాంత యయి కుంతీ¹దేవి దుఃఖ విషయవిసమితోత్తమాంగ
యయిన పాంచాలిం జూచి, ²శాపృజలంబు తురుల నిట్లనియె.
- 290 క. ధనశాపి నీకతంబునఁ, ¹బివ్రతమై ద్రుపదకులముఁ ²శాండుకులంబున్
³భువనముల వెలిగె నీ⁴పుద్భవ మౌటను జొచ్చుటను శుభస్థితితోడన్.
- 291 ఆ. పురుషవృషభః లయిన పురుషులతోడన, యరిగి పరమభక్తిఁ బరిచరింపఁ
¹బోవఁ ²గనుట నీవు పుణ్యంబు నేసితి, వంచఁ బ్రీతిఁ గొంగిలించుకొనియె.
3 వారల - ఎ. బె. ఛ. యు. 4 నిర్ణయమానసా - వ
- 295 1. అమితనిశ్చలతాహుసత్త్వల హుట 2 కురారులునాప-ణ స ; కురారులునాప-
ట ; పరశ్వథులాప-ఉ ప గ. 3. లరణ్యనివాస — కొన్ని ప్రతులు 4. వియోగ
యోగ్యులై—5. 5 ఈ వర్ణాంతమున. అని మరియునుట ; అని కుంతి మరియు
నిట్లనియె - జ
- 295 1 వన్నయడవులకునునీ - పెక్కు ప్రతులు. 2. నానుతులందరు నున్నట్లే (తై)
నాకు - ఖ డ, నానుతులందరు నున్నట్లులు-జ. 3. నామనంబున నూతడి-ఁ ట.
- 299 1. దేవి వినయ - పెక్కు ప్రతులు ; దేవివినయావనతోత్త - ల. 2. శాపృ
కణంబుల రాల-జ ; శాపృపూరిత బోచనయగుచు - ఆ.
- 299 1. బ్రవిమలమై - కొన్ని ప్రతులు 2 శాండవ కులమున్ - పెక్కు ప్రతులు.
3 భువనమున - జ. 4 పుద్భవిట్లుట [దు]ను — అ. ఇ. ఈ ఉ ఊ. ప ట. గ.
- 291 1. పుణ్యసాధ్యనీవు పుణ్యంబు నేసితివనుచు గృష్ణగౌగిటందు శేర్పె - జ ; గాంచి
పుణ్యాత్మతైతని కాగిలించికొనియె గోడలిగొడుకుల గుంతిదేవి - ట. 2.
శలి - అ. వనవాసకాలమువందు సహదేవుని నారరముతో జూచుకొనవలయు
నని ద్రౌపదికి కుంతియాచేళించినట్లు మూలమునఁగలదు.

292 వ. ¹అని యిట్లు కోడలిం గొడుకులను దీవించి కుంతిదేవి విదురుగృహంబున నుండె నంత.

293 ఆ. పతులపిఱుండ నుండగతి ము క్తకేశియై, పోవుదాని ద్రుపదపుత్రిఁ జూచి ¹వంతఁ గౌరవేంద్రునంపురంబున, వార లెల్లఁ దలలు వాంచి రడలి.

294 ఆ. ధర్మతనయు పిఱుండఁ దమ్ములు నలువురు, నరుగుచుండి తత్సఖాంతరమున జనులు వినుచునుండ ¹సంశృతక్రోధులై, పలికి రధికపరుషభాషణముల.

295 క సాహసమున మద్బాహుగ, దాహా దుర్యోధనాదు లగు ¹రిపుల జగ ద్దోహులఁ జంపుదు నత్యు. గ్రాహవమున హరిహరాదు లడ్డం కై నన్.

296 ఆ. ¹దుష్టచిత్తుడైన కష్టు దుర్యోధను, శిరము దన్ను వాడ ధరణిఁగూల్చి హినుడైన దుస్ససేనుని వధియించి, వేడిర క్త మానువాడఁ గడఁగి.

292 1 అనియిట్లు — పెక్కు ప్రతులలో లేదు. ఇవిధంబున వారికి ననుజ్ఞయిచ్చి కుంతిదేవి — ఐ.ఓ.ఝ.స.

293 1. వంత—ఉ.ప.ఐ.ఓ.గ.ఝ.పి.శ.ప.స ; యంత — వా. కొన్ని ప్రతులు. 1. దృష్టాం దృద్ధప్రపూర్వాం తాం ప్రజంతీం పద్ధిరేవచ । ఏకవస్త్రాం రుదంతీం తాం ముక్త కేశీం రజస్వలామ్ ॥ దృష్ట్యా తదా స్త్రియస్సర్వా వివర్ణవదనా భృశమ్ విలప్య బహుధామోహాత్ రుభిశోకేనపీడితాః పి.పి.ఎస్-70-29. 2. భారతానాం స్త్రియః సర్వా గాంధార్యాసహసంగతాః ప్రాక్రోశన్ తై రవం తత్రదృష్ట్యాకృష్టాం సభాగతామ్. భం. 2-72-19.

294 1. సంధ్రమాక్రాంతులై — ఉ.ఛ.ఝ. కౌరవులలో నొకనిని పతిగా వరింపుమని ద్రౌపదికి దుశ్శాసనుఁడు చెప్పుటయు, పిమ్మట దుర్యోధనుఁడు ద్రౌపదిని నిందా వాక్యములు పలుకుటయు మూలమునఁగలవు.

295 1. శత్రులనుద్దోహుల — ఐ ; ఖలుల — స ; సుతుల, శతుల — కొన్ని ప్రతులు.

296 1. ఈపద్యము ఓ.పి.శ.ప. ప్రతులలో మాత్రమే కలదు. కాని యీవిషయము మూలమునఁ గలదు. సుయోధన మిమం పాపంహంతాస్మి గదయాయుధి శిరః పాదేన చాస్యాహ మధిష్ఠాస్యామి భూతలే. 2-68-28. యదివత్సని భిత్వాతే నపి జేచ్ఛోడితంరణే ధార్తరాష్ట్రాన్ రణేహత్వా మిషతాం సర్వదన్వినామ్ శమం గంతాస్మి నచిరాత్సత్యమే తద్రవీమివః 1-68-21నుండి 22 వఱకు.

- 297 మ. ¹కనకోర్వీధరపానుసారరుచిమద్గాండివనిర్ముక్త ²పత్రినిపీతారుణవారిశేషముఁ బతప్రివాతముల్ ద్రావు నయ్యని నాతోడఁ జతుర్దశాబ్దమున మొత్తై పోరు కర్ణాదిదుర్జనసంఘంబుల ³మార్తురం దునుముదున్ సంగ్రామరంగంబునన్.
- 298 క. ¹మాయాద్యూతంబున ని, రేయులఁగా మమ్ము నిట్లు సేసిన ఖలు నన్యాయపరు శకుని నస్మత్సాయకజిత²హస్తుఁ జేసి చంపుదు ³మాజిన్.
- 299 ప. అని భీమార్జుననకులసహదేవు¹లును విజృంభించి కృతప్రతిజ్ఞలై రట్లు పాండవులు పరిత్యక్త²విభవు లయి నిజాయుధంబులు ధరించి గజపురంబు వెలువడి రంత.
- 300 సీ. ¹ధృతరాష్ట్రవిభుని మందిరమున నటచుచుఁ ²బటచె గోమాయువుల్ పట్ట ³పగల ⁴యప్రదక్షిణముగా నయ్యె నుల్కాపాత ⁵మపమేఘమై యున్నయంబరమున
- 297 1. ఈపద్యమునకు వెనుక అని భీమసేనుండు పలికిన అనువచనము — వీ.శ.మ. ప్రతులలోకలదు. 2. శత్రునిపీతా — అప 3. ద్రుంతు ఘోరబలవత్సంగ్రామ — ఈ.ఎ.ఐ.ఒ.క ఖ ఘ ఛ.యు.డ.ల ; ద్రుంతునేను బలవత్సంగ్రామ — ఆ ఇ.డి.
- 298 1 దీనికిముందు 'అనియర్జునుండు పలికిన' - అను వచనము వీ.శ.మ. ప్రతులలోకలదు నకుల సహదేవులు వేర్వేరుగా శపథములు పత్నినట్లు మూలమునఁగలదు - భం-2-68/37-41. సహదేవుఁడు. 2-68/42-44 నకులుఁడు. 2 సత్త్వ - ఈ.ఎ.ఐ.ఒ.క. 3. నాజిన్ — పెక్కు ప్రతులు.
- 299 1. లు విజృంభించి — పెక్కు ప్రతులు. 2. పరిచరవిభవు — ఉప ; విభవులయి గజపురంబు వెలువడిన — ఉ.ట ఛ.జ ప్రతులు తప్ప తక్కిన ప్రతులు.
- 300 1. ధృతరాష్ట్ర (స్త్ర) రాజమందిరమున — అ.ఇ ఉ.డి.ఐ.ఒ.ఎ.క.ఖ.ఘ.చ.డ. 2. బరగె — ఆ.ఈ.ఎ.ప.క చ.ట ; బరతెంచెనక్కలు — అ. 3. పగలు — కొన్ని ప్రతులు. 4. నప్రదక్షిణ — కొన్ని ప్రతులు ; యప్రదక్షిణమయ్యె నగ్నులల్కా - ఉ.ఎ.ఐ.ఒ.ఖ.ల.స. 5 మపమేఘమయ్యును నంబర - ఏ.ట ఖ.గ. మపమేఘమయ్యునయ్యుంబర - ఇ ; మతి నిర్మలంబగునంబర - ఉ ; మతి నిర్మలం

6విద్యుత్సహస్రముల్ విలసిల్లె 7మట్టి రాహు పర్వంబు 8గాకయ భానుఁ
9బట్టె
భూకంప మయ్యె నప్పుడు సఖాంతరమున 10నరు తెల్ల వినుచుండ నార
దుండు

అ. పలికె నదృశముగఁ బదునాలు 11గవయ్యెడు, భారతాజి యగు నపారవీరు
లయిన పాండవులు జయం బందుదురు 12భీమ, మఘవసుతుల 13విక్రమమున
ననుచు.

801 వ. ధృతరాష్ట్రం 1దుసు దాని నంతయు విని కొడు 2కుల దుర్జయంబుల 3నింక
నెట్టి యరిష్టంబులు 4పుట్టెడునో యని 5వగచుచు విదురుం 6బిలిచి ధౌమ్య
ద్రావదీ 7సహితు లయిన పాండవు 8తెట్లు వోయి రని యడిగిన నతనికి
విదురుం డిట్లనియె.

—: విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రం నకుఁ బాండవు లడవికేఁ

బోయిన రీతి నెప్పుట :-

సం. 2-71-3

802 సీ. వదననరోజంబు 1వస్త్రాంతమునఁ గప్పికొని 2యేఁగె ధర్మనందనుఁడు
మఱియు

బైన యంబర - ఎ.యు. 6. విద్యుత్సహస్రంబు - అ.ఈ.ఉ.ఉ.చ.యు. 7.
రాహుపుపర్వంబు - అ.చ. 8. గాకయు - గు.ప్రౌ; కొన్ని ప్రతులు;
లేకయు - కభూ. 9 గప్పె - ఇ.ఈ.ప.గ.గు.యు.ట.ఇ.శ.ప.ప్రౌ. 10. నరు
తెల్ల - పెక్కు ప్రతులు; పరునెల్ల - వా (ఈ పాఠము సర్వయతి నియమునకు
భంగకరము) 11. డగునేటి - ఉ.ఖ.ల; గగునేడు - ఈ.ఉ.ఎ.ప.బ.క.
గ.చ.యు. 12. భీమసేన మఘవసుతులచేత జేసి - అ.ఇ.ఈ.ప.గ.గు. 13. విక్ర
మమున జేసి - ఉ.ఉ.ఎ.బ.క.ఖ.డ.ల.పి.శ.ప.

801 1. దుదాని - అ.ఈ.ఎ.క.ఖ.ఘ.ణ. 2. కులుసేయు దుర్జయంబున - అ.ఇ.ఉ.
ఎ.బ.క.బౌ.యు; కులవలని దు యంబున - బ.చ.ట; కులుచేసిన దుర్జయంబున - ల.
3. నింక నేను, నింకేమి, నింకె - భిన్నప్రతులు 4. పుట్టునో - కొన్నిప్రతులు
5. వగచి - అ.ఇ.ఈ.ప.బ.గ. యు.ల. 6. బిలిపించి - అ.ఈ.ఉ.బ.క.ఖ.డ.ల;
బిలుపించి - స; బిలిచి - ఐ. 7. సహితులయి పాండవు - పెక్కు ప్రతులు.
8. తెవ్విధంబున - ఉ; లేందు - క.ఖ.డ. 9 నవిదురుం - పెక్కు ప్రతులు;
నవానికి విదురుం - క.ఖ.ల.

802 1. వస్త్రంబుననుగప్పి - ఈ; వస్త్రార్థమున - ఉ.బ. 2. పోయె - ట.

భీమశాహులు రెండు³ బెద్దలుగాఁ జూచి ఘనసత్త్వం డమ్మరు తనయుఁ
డరిగె

నిసుము చల్లుచు నమరేంద్ర⁴పుత్త్రిఁడు బోయె భూరేణులి ప్తశరీరుఁడగుచు
నకులుండు⁵సనియె మానక లజ్జఁ జేసి యథోపక్తుఁడై సహదేవుఁ డరిగె

ఆ. ⁶వివృతకేశభరము ⁷వేలంగ ద్రౌపది,సనియె రౌద్రయామ్యసామగాన
ముఖరితాస్యఁ డగుచు మ్రోల⁸ ధౌమ్యం, డేగె, ⁹సకలజనులు శోకజలధిఁ
దేల.

303 వ. ¹అనిన నల్లెల వార లరిగి రని యడిగిన విదురుం డిట్లనియె.

304 క. ¹నీకొడుకు నికృతిఁజేసి య, పాకృత²రాష్ట్రం డయి ధర్మపతి నిజరూపా
లోకన ³జనదాహభయ,⁴వ్యాకులుఁడై చనియె దృష్టి వారించి వడిన్.

305 క. పమరమున బాహుబలద,ర్పము ¹మెరయం గంటి ననుచు ²బాహులతివిశా
లములుగఁ జేయుచు నరిగెను, సమీరజుఁ డరాతి³భీతినంజననుండై.

3. బెద్దలుగాఁజూచి — వా ; బెద్దయుగాఁజూచి — య ; బెద్దలుగాఁజేసి — శ.ప.స ;
బెద్దలుగాఁజూచి — వీ 4. సూనుడు — ఉ. 5 బోయెమానక — ఆ.ఇ,
నేగెమానక — ఘ ; బోయెమారక — ఉ ; సనియెమానక — డ. 6
వికృతకేశ — ఊ.బె.గ.ఘ.చ.ఐ.శ.ష మూలము గుణము కాదు కృష్ణకేశైః
ప్రతిచ్ఛార్వ ముఖమాయతలోచనా అని మూలము భం.2-71-6. 7. వెలు
గంగ — శ.ప. 8. ధౌమ్యుడరిగె — అ.ఉ.ప.ఐ.ఘ.యు.ల. 9. నఖలజనులు
విస్మయంబునొంద — పెక్కు ప్రతులు

303 1. అనిన నల్లెలవారలి (అ) వివిధంబున నరిగిరని యడిగిన ధృతరాష్ట్రునకు విదురుం
డిట్లనియె — పెక్కు ప్రతులు.

304 1. నీ కొడుకుల దగునికృతినపాకృత — పెక్కు ప్రతులు ; నీ కొడుకులచేని
కృతినపాకృత — శ.ప. 2. విభవుండుధర్మ — ఉ 3. ఘనదాహ — య
4. వ్యాకుల మతినరిగె దృష్టి — పెక్కు ప్రతులు ; వ్యాకులగతి — ఇ.ఉ.క.ఖ.డ

305 1. మెరయంగంటి — ఇ.ఉ.ఉ.ఉ.ప.బ.బె.డ.ఐ ; చూపనుగ్రగంటి — ఖ.పి.శ.ప.
2 బాహులు సువిశాల — ఊ.ఎ.ప.ఐ.బె.క.ఖ.గ.డ ; బాహులొగి — ఇ.ఉ.ఘ.
చ.యు.ల. 3. భయదసంహననుండై — శ.ప.స ; భయదసంశీలుండై — స.

306 క. ¹వెఱచఱువ నింత²కంటెను, దఱుచుగ బాణంబు లేసి తడయక³పగఱం
జెఱుతు నని యిసుము చల్లుచు, నుఱక ధనంజయు⁴డు రణ⁵జ యొన్నతుఁ
డరిగెన్.

307 వ. ¹మఱి ²దుఃఖానుభావంబున కనుచితం బైన ³తన సుందరరూపంబు సూచి
జనులు ⁴దుఃఖంపకుండవలయు నని ధూళిధూసరిత⁵శరీరుండై నకులుం
⁶డరిగె దీనం బైన తనయాననంబు సూచిన ⁷వారికి నెల్ల నెగ్గగు నని
⁸యవనతవదనుం డయి సహదేవుం ⁹డరిగె.

308 చ. ¹తడిసిన యేకవస్త్రపరిధానముతోడ విముక్తకేశియై
²తొడరుచు దుఃఖ³భావమున ⁴ద్రోవది వోయె మహా⁵హవంబునం
బడిన నిజేశ⁶మిత్త్ర సుతబంధుజనంబుల ⁷శోకవేదనం
గడుకొని ⁸యట్ల యేగుదురు కౌరవభామిను ⁹లన్విధంబునన్.

306 1. వెఱచఱువ — ల.స. 2 కంటెను — పెక్కు ప్రతులు. 3 రిపులన్ — ఎ.ణ. 4. డమిత రణోన్నతుడరిగెన్ — ఝ; డురణజయొన్నతినరిగెన్ — ల. 5. జయోద్ధమ డరిగెన్ — ఉ.ఘ; జయొన్నదు డరిగెన్ — క; జయొన్నులు డరిగెన్ — ఖ.

307 1. మరియును — కొన్నిప్రతులు. 2. దుఃఖానుభావంబున — ఇ.ఉ.డి.ఐ.ఘ. చ.ఝ.పి.శ.ష; దుఃఖానుభవంబున — వా. 3. తన — కొన్నింటలేదు. 4. దుఃఖంపకుండ ధూళిధూసరిత — పెక్కుప్రతులు. 5. వదనుండై — చ. [మూలవిరుద్ధము] ధూళిధూసరిత వదనుడు — అనునది మూలము ననుసరించి సహదేవునకు వర్తించుచున్నది. మాద్రీపుత్రః సహదేవో ముఖమాలివ్యగచ్ఛతి 2-71-4. 6. డు చనియె — ఎ.ఐ.బ.క.చ. 7. వారికెల్ల నెగ్గగు — పెక్కు ప్రతులు. 8. తలవాంచి సహదేవుం డరిగె — పెక్కుప్రతులు. మాద్రీపుత్రః సహదేవో ముఖమాలివ్యగచ్ఛతి. 2-71-4. 9. డరిగె మరియును — అని కొన్నిప్రతులు.

308 1. తడయక — అ.ఇ.బ.ఘ.ఘ.చ. 2. తొడరిన — ఉ.బె. 3. భారమున — అ.ఈ.ఉ.ల. 4. ద్రోవది — పెక్కు ప్రతులు. 5. రణంబునన్ — ల. 6. పుత్త్రసఖబంధు — ఏ.క.ఖ.గ; పుత్త్రసఖబంధు — డ. 7. శోకవేదనల్ గడు కొనియుండ నేగుదురు — ణ. 8. యిట్లయేగుదురు — కొన్నిప్రతులు; యిట్లు లేగుదురు — పి.శ.ష. 9. లన్పుడెల్పుచున్ — ఏ.బ.గ.ఘ.వ.శ.ష.స.

809 క. భారతరణహతు లగుకురు, శూరుల పరలోకవిధులు ¹సూచించి క్రియా
²పారగుడు ధౌమ్యుఁడరిగె ³విచారజ్ఞుఁడు రౌద్రయామ్య ⁴సామోద్గతిన్.

810 వ. ¹అనిన విని ధృతరాష్ట్రుండు దుఃఖముం²డయి.

811 తరలము. సమర¹శూరులు పాండవుల్ జితశస్ర ²లున్నతచిత్తులు
 త్తములు వారలతోడివైరము ధర్మయుక్తిఁ గరం బయు
 క్తము ప్రజాక్షయకారణం బని తద్దయున్ ³భయ మందుచున్
⁴విమనుఁడై పడియుండె ⁵హా యని వెచ్చ నూర్పుచు ⁶విన్నవై.

812 వ. ¹అట్లు వగచుచున్న ధృతరాష్ట్రునకు ²సంజయుం డిట్లనియె.

813 సీ. పాండు¹కుమారులఁ బరమధార్మికులని వగవక రాష్ట్రంబువలనఁ జాపి
²వసుపూర్ణమైన యివ్వసుమతి సేకొంటి ³వసుధేశ నీకింక వగవసేల
 కలశజ విదుర గంగా⁴సుత ⁵ప్రభృతులు ⁶వారింప వారింప వశముగాక
 కర్ణ⁷గాంధారుల కఱపులు విని వారి కపకారియయ్యె నీ యాత్మజుండు

809 1. సూచించుక్రియన్ — ఐ.క.జ.డ.ణ.స. 2. ధీరుడు ధౌమ్యుడు ధర్మవి—
 అ.ఇ.ఈ ఎ.ఏ.బి.గ.ఘ.ణ.ల.వి శ.ష.స. 3. విచారు డరిగె రౌద్రయామ్య సామో
 ద్గతుడై — పీ.శ.వ. 4. సామోద్గతినిన్ — అ ; సామోద్గతితోన్ — వ ;
 సామోద్గతులన్ — ట , సామోద్గతియై — క.ఖ.డ ; సామగతి సరిగెన్ — ఘ ;
 సరడిన్నరిగెన్ — ఎ ; సద్గతినరిగెన్ — ఊ.

810 1. చనియెననిన — ఉ.ప.ఐ.బి.ఖ.గ.స. 2. డయి యిట్లనియె—ఈ.ఉ.ఎ.ఐ.బి.ఖ.ఘ.

811 1. వీరులు — ఏ.గ. 2. లుద్ధతచిత్తులు—బౌ. 3. దురటీల్లుదున్—అ.ఆ.ఇ.ఈ.ఊ.ఘ ;
 దురపిల్లుచున్—ల. 4. వివశుడై —ప ; విమతుడై —క.ఖ.డ.ణ.ల ; విముఖుడై —జ.ఝ ;
 విమతియై—అ. 5. నెంతయు వేదనం గడువిన్నవై—ణ. 6. దీనుడై —బౌ.

812 1. ఇట్లు — పెక్కుప్రతులు. 2. విదురిండిట్లనియె — ఊ.క.ఖ.య. [మూలము
 ననుసరించియు యిది సంజయుని వాక్యమే].

813 1. తనూజులు — ఐ.బి.క.ఖ.డ ; కుమారులు—అ.ఈ ఉ.బౌ.ఘ.ట.ణ. 2. వసుపూర్వ
 మైన—ఝ.ణ ; పరిపూర్ణమైన—ఘ. 3. ధర్మంబు విడిచి యధర్మవృత్తి—ఘ ; ధర్మవు
 విడిచి యధర్మవృత్తి —వ ; ధర్మమువిడిచి యధర్మవృత్తి — ఇ. 4. సూనుకృపులును
 వారింపగా వారివలనుబోక—ఈ ; సుతుల్ వినయోక్తి వారింప వారలవలనుబోక—
 ణ. 5. ప్రముఖులు—ఎ.ఐ.బి.క.ఖ.చ. 6. వారింపనెంతయు వశముగాక — ఎ.ల ;
 వద్దని వారింప—ఐ ; వారింపగా వాని—ఘ. 7. దుశ్శాసనుల్ గరవగవిని—క.ఖ ;

ఆ. వగవ⁸కధికు లయిన వారితో వైరంబు, సేసి⁹కొంటి కరము ¹⁰చెట్ట యనక
¹¹నీవు నీసుతుండు నేర్తురుగా కొరు, లేమి సేయ నేర్తు ¹²రిందుకులుండ.

314 వ. ¹అని సంజయుండు పలికిన విని విదురుండు ధృతరాష్ట్రుని కిట్లనియె.

315 తరలము. వగవ నేటికి నింక నై నను ¹వారలం బిలిపించి యీ
 జగతి నెప్పటియట్ల యేలుచు సంతసంబున నుండఁగా
 జగదధీశ్వర పంపు పంచన చన్నె²యన్యులసంపదల్
 మిగిలి³చేకొన నిట్లు సేసిన మెత్తురే ⁴మది నుత్తముల్.

316 ఆ. అనిన విదురు పలుకు లాధృతరాష్ట్రుండు, వినియు వినని¹యట్లు విపినవాస
 గతులఁ కాండుసుతులఁ గ్రమ్మఱింపక యుపే,ఁమించె² బూర్వవిహిత
 కిల్పిషమున.

317 వ. ¹మఱియు ద్రోణుండు పాండవులకు ²నెయ్యిండు డయ్యిను దొల్లి యాజోప
 యాజుల వరంబున నగ్నికుండంబున నుద్భవిల్లిన ద్రుపదాత్మజుండు ధృష్ట

సౌఖ్యుల యిక్కరపులు—శ.ప; గాంధారులు గరపంగవిని—ల. 8. నధికులైన—ఆ.ఇ.
 ప.గ. 9. కొనుట — ఈ.ఎ.గ.ఘ.ఝ.ల. 10. చెడ్డ — ఇ. 11. నీవుసుతుడు
 మిగుల — ఈ.వ. 12. రిందువంశ (?) — ఎ ప.గ.ఇ.

314 1. అనిన విదురుండు — పెక్కు ప్రతులు ; అనినవిని సంజయుపలుకుల కను
 గుణంబుగా — ఝ.ల.

315 1. వారి బిల్వగబంచి యిజ్జగతి— ఆ.ప.బౌ.గ. 2 వారల — అ.ఇ.ఈ.ఉ.ఎ.బ.
 ఘ.జ.ఝ. 3. చేకొనియిట్లు—ఆ.ఈ.ఎ.ప.ఐ.ఒ.బౌ.క.ఖ.గ.ఝ.వీ.స. 4. మహి —
 ఎ.బ.క.ఖ.ఘ.ఝ.ఞ.ల ; భువి — అ.

316 1. యట్ల — కొన్నిప్రతులు. 2. బూర్వకర్తకిల్పిషమున — ఉ.ఎ.ఇ.ల.వీ ;
 బూర్వచిత్తకలిత — అ.

317 1. మఱియు — పెక్కుప్రతులలోలేదు ; అంతపాండవులు కామ్యకవనాభిముఖు
 లైరిట భీష్మద్రోణ కృపులు వారివెంటన పోవువారయ్యును పోవక నిలిచి రెట్లం
 చేసి, భీష్మపరిభూతయైన యంబయను కన్యక శిఖండియై ద్రుపదునకుం బుట్టుట
 జేసి భీష్ముండు పోవక నిలిచె — మరియు ద్రోణుండును సంబంధుండై తనకు ప్రతి
 వీరుం ... యెరింగినవాడై ... నొద్దనయుండె కృపాచార్యుండును తత్సంబం
 ధంబునంజేసి పోవక నిలిచె — ల. 2 హితుండయ్యును — పెక్కు ప్రతులు.

ద్యుమ్నుండు ³పాండవసంబంధి యయి ప్రతివీరుం డగుట నాతని⁴తోఁ
దనకు సమరంబగు నని యెఱింగి పాండవానుగమఃకంబు ⁶సేయ నొల్లక
గజపురంబున భృతరాష్ట్ర⁷నొద్దన యుండె నిట్టింద్రప్రస్థపురంబున నిరువది
⁷మూఁ డేఁడులు రాజ్యంబు సేసి ⁸పాండవులు ⁹పాపద్యూతపరాజితు లయి.

318 క. ¹వీరు లగుపాండుసుతులు మ,హా²రణ్యనివాసనిరతు లయి ధరణీబృం
దారకసహస్రములతో,సారమతుల్ సనిరి ²నిత్యసత్యవ్రతులై .

319 క. అని యిట్లు సభాపర్వం,బున కథ జనమేజయునకు ¹మొగి వై శంపా
²యను చెప్పిన విధ మంతయు,మనునిభ³శుభచరిత నిత్యమహిమాతిశయా.

320 రథోద్ధతము. ¹హా²రహీరధవశాంశునిర్మలో, దారకీ ర్తి²రణదర్ప సద్గుణా
³వై రివీరసవై ద్యమన్మథా,కార ⁴ధీర పరగండభై రవా.

321 క. ¹కరుణావతార ధరణీ,సురవర²సురభూజ రాజసుందర నయబం
ధుర ³ధర్మధురంధరము,దరభై ర్య సుహృన్ని ధాన దానవిసోదీ.

3. పాండవులకు సంబంధించుండై — ఐ.క ఖ.ణ 4. తోడ — కొన్నిప్రతులు. 5. బుగల
దని—ఆ.ఎ.ఘ.ణ 6. సేయక—పెక్కుప్రతులు. 7. మూడెండ్లు—కొన్నిప్రతులు.
8. పాండవులు — పెక్కుప్రతులలోలేదు. 9. కపటద్యూత—కొన్నిప్రతులు.

318 1. వీరుల [లి] ట — ఓ.బె.ఖ.వ.స ; ధీరులు పాండుతనయులు — ఆ.ఇ. 2.
గణ్యసత్యవ్రతులై — ట.

319 1. మను — అ.ఉ.ఐ.బి.బె.ణ.స. 2. యనముని నెప్పినయంతయు — ల. 3.
చారిత్ర నిత్యమహిమాతిశయా — ల ; సుచరిత్రనిత్య — అ.ఇ.ఉ.ఝ.

320 1. హా²రశారద సుధాంశునిర్మ — అ.ఈ.ఉ.ఉ.ఎ.ప.ఐ.బె.క.ఖ.గ.ఘ.ణ.స ; ఈ
పద్యము పెక్కు ప్రతులలో కరుణావతార అను పద్యము తరువాత కలదు.
దీనిని స్వాగతవృత్తమని వ్యవహరించినారు ; తారశారద సుధాంశునిర్మ — ఝ.
2. గుణదర్ప — ణ. 3. ధారధీర నిరవద్యమన్మథా — ఉ.ఉ.ఘ ; వారవర
నిరవద్య — ఐ.ల.వీ ; వారధీర నిరవద్య — అ.స 4. వీరపర — కొన్ని
ప్రతులు ; వీరనృపగండ — ణ.ల.

321 1. కరుణాభిరామ—ఉ.ల. ఈపద్యము రాజవంశవార్ధిచంద్ర అనుపద్యము తరు
వాత—ఇ.ఎ.ఐ.ఖ.ణ.ల.శ ; ప్రతులలో కలదు. 2. భువనైక రాజ సుందర—ఘ.
3. ధర్మగుణైకధురంధర హేమగిరింద్ర ధీర — శ.ష.స ; గుణధైర్యైక ధురంధర
చారుసుహృ—ణ.

322 ఉత్సాహము. ¹రాజవంశ²వార్ధిచంద్ర రాజదేవ నిత్యల
స్త్రీజయాభిరామ ³ధర్మమిత్ర మిత్ర విద్వదం.
భోజనపయోజమిత్ర భూరికిర్తికాముదీ
రాజిత్రలోక నిఖిలరాజ ⁴నిత్యపూజితా.

గద్యము

ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్టప్రణీతం బయిన శ్రీ మహాభారతంబునందు
సభాపర్వంబున నర్హ్యభిహరణంబును శిశుపాలవధయు¹ను రాజసూయవిభూతికి
దుఃఖతుండై సభాస్థలితుండై యున్న దుర్యోధనుంజూచి ద్రౌపదీ భీమ
సేనులు నగుటయు ²రాజసూయ³విభూతి సూచి సహింపక దుర్యో
ధనుండు జూదం⁴బొనర్చుటయు నందు శకునికై తవంబున ధర్మ
⁵రాజ పరాజయంబును ద్యూతదుఃఖార్థవమగును లయిన
పాండవులం బాంచాలి యుద్ధరించుటయు⁶బున
ద్యూతపరాజితులయి పాండవులు వనవాస
గతులగుటయు నన్నది సర్వంబును
ద్వి తీయా శ్వాసము.
సభాపర్వము సమాప్తము.

322 1. ఈ పద్యము — ఇ.ఎ.ఓ.ఖ.ణ.ఐ.పి.శ.ష. ప్రతులలో మాత్రమే కలదు
2. రత్నరాజ — ఎ.ఐ.ఖ.ణ; పార్థివేంద్ర — శ.ష. 3. ధర్మమిత్ర — ఎ.ఐ. ధర్మ
మిత్ర బంధు — ఐ. ధర్మశీల — వా; ధర్మమిత్రవృత్త — ఆ.ఇ.బ. 4. లోక
పూజితా — ఎ.ఐ.ఐ.ల; రాజపూజితా — ఖ.శ.ష.

323 1. ను సభాస్థలితుండైన దుర్యోధన — పెక్కుప్రతులు, ను రాజసూయ
సమాప్తియు, సభాస్థలితుండైన దుర్యోధను — అ.ఎ.బౌ.ఘ.ల. 2. దత్కార
ణంబున జూదంబగుటయు — ఎ.ఐ. 3. మహోత్సవంబునకు సహింపక —
క.ఖ; విభూతికి సహింపక దుఃఖతుండై — ల. 4. బొనర్చి శకుని కై తవం
బున — ఇ.ఉ.ఊ.ఏ.బౌ.గ.ఝ. 5. రాజనోడించుటయు (నొడుచుటయు) — భిన్న
ప్రతులు. 6. ననుద్యూత పరాజితులై — కొన్నిప్రతులు.

శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతము

అది పర్వము

గద్య పద్య ప్రథమ పాద సూచి.

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
--: అ :-			
అంగజరాజ్యలక్ష్మి	509	అంత దాని వినయంబునకు	379
అంగనాజనుల	157	అంత దేవతలెల్ల	538
అంగములలోన	256	అంత దేవాహితులు	58
అంత	62	అంత దౌష్ఠ్యంతి సంతాన	210
అంత	74	అంత ద్రుపదరాజనందన	528
అంత	105	అంత ద్రోణుచేత	329
అంత	124	అంత నట	289
అంత	150	అంత ననంతబల	325
అంత	190	అంత నయ్యయాతి	173
అంత	234	అంత నయ్యర్జునుండు నవ్వింటి	447
అంత	257	అంత నయ్యరగులు	81
అంత	329	అంత నయ్యేవురు నయ్యయి	457
అంత	339	అంత నర్జునుం డనిల	331
అంత	373	అంత నాక్షత్రియులొక్క	435
అంత	382	అంత నాదిత్యుండు	261
అంత	450	అంత నారాక్షసులు	399
అంత	495	అంత నారాజనందనులు	445
అంత	526	అంత నేము శిష్యగణంబు	192
అంత	536	అంత నొక్కయశరీరవాణి	541
అంత	540	అంత నొక్కనాడు	418
అంతం గౌంతేయుండు	339	అంత భీమదుర్యోధనుల	325
అంతం గృష్ణదైవపాయనుండు	296	అంతరిక్షంబువలన	173
అంతం బ్రభాతం బగుటయు	336	అంత విదురప్రేషితుండైన	363
అంతకు ముందట	397	అంత సభాపాలుండు	523
		అం దమరబృందవంద్యున	520

అందుఁ గరమొప్పి నుందరీ	322	అగ్ని నేను నాకు నాహార	530
అందుఁ దనదృష్టి నాటుడు	191	అగ్ని హరిఁ జేసి మానవ	439
అందు ధృతిమందరుండు	517	అజితశక్తియుతుల	131
అందు నిత్యంబును	504	అజినోత్తరీయుల నతి	459
అందును గోదాన భూదాన	507	అట జనమేజయుండు	92
అందు రోహిణంబను	69	అట పాండవులును	365
అందులకుం బోవుదమనినన్	408	అట వాసుదేవుండు	476
అందుల కేఁగి యేనిందివర	513	అటవై వస్త్వతుండును	467
అందు శాపానుభవ	62	అట హస్తీపురంబున	360
అంతాలికకును గుణరత్న	246	అట్టి కశ్యపుండను బ్రహ్మార్షి	98
అంబుజమిత్రుఁ డంబుద	455	అట్టి కృపాచార్యు రావించి	303
అంబుజముఖ యక్కన్య	124	అట్టి ఘర్మదివసంబులు	529
అంబుజలోచన కడు	191	అట్టి చిత్రవధం జూచి	377
అంబురుహో ప్తఁ డస్త	366	అట్టి నహమనకుఁ బ్రియవాస	143
అక్కట దుఃఖాతిశయంబున	943	అట్టి బ్రహ్మతేజోజనితం బయిన	427
అక్కట పురోచనుం డొకరుండ	478	అట్టి మహద్వంద్యయుద్ధంబున	340
అక్కఱకుండు వెండియు	9	అట్టి మహాబాహుఁ డత్యంత	512
అక్కఱకుండు శౌనకాది	53	అట్టి మహోత్సవంబు చూడ	441
అక్కఱకుండు శౌనకాది	113	అట్టి యవనరంబున	307
అక్కఱకుండు శౌనకాది	179	అట్టి యవనరంబున	323
అక్కఱకుండు శౌనకాది	253	అట్టి యవనరంబున	443
అక్కఱకుండు శౌనకాది	321	అట్టి యవనరంబున	453
అక్కఱకుండు శౌనకాది	401	అట్టి యవనరంబున	542
అక్కఱకుండు శౌనకాది	475	అట్టి యింద్రోత్సవంబున	122
అక్కన్యకయు నట్టి	259	అట్టి యెడ	374
అక్కశ్యపుండును జనుడెంచి	389	అట్టి రురుం డనుముని	47
అక్కుమారుల ధనుర్విద్యా	317	అట్టి వజ్రకాయుండు	394
అక్కుమారులు వాని	314	అట్టి విచిత్రవీర్యు నారూఢ	231
అక్కుడుకుం జూచి పుత్త్ర	219	అట్టి వ్యూషికాశుండు	275
అక్కుమలి యొక్కనాఁడు	90	అట్లచేయుదు నమృతంబు	66
అఖిలజలధివేణ	3	అట్లుయగునేని యిక్కన్య	461
అగ్గరుడని మహాత్యంబు	72	అట్లా డత్తియు లండలు	435
అగ్ని దేవుం డప్పుడు	547	అట్లు కశ్యపుం గ్రమ్మఱించి	100
అగ్ని దేవుండు బృహస్పతి	412	అట్లు నిలిచి రక్తచందన	324

అడవికిఁ బువ్వులు దేరఁగ	147	అది యెట్లంటేని	219
అడవిలో నేకాంతమతి	96	అది యెట్లనినం దొల్లి	141
అడవులు నేలులు నివి	411	అది యెట్లనినం బుత్త	480
అడిచినఁ దిట్టినన్	45	అది యెట్లనిన నొక్కనాఁడు	116
అడుగకయు విప్ర	408	అది యెట్లని యడిగిన	164
అతండు మృగయా వ్యసనంబున	95	అద్దేవయానిం	162
అతగులచే ద్రువదుఁడు నవ	337	అధికపుణ్య మూర్తులైన	217
అతని నియమించినట్ల	458	అధికవీరుండు రక్కసుఁ	372
అతనికి ననంతపుణ్యా	211	అనం బరగిన	192
అతనికి నరస్వతీనది	181	అనఘచరితుఁడు	403
అతని తపంబు	436	అనఘ యిదియేటి తప మే	87
అతిథియై వచ్చిన	391	అనఘా మున్ను శమంత	29
అతిదురితక్రియాభి	333	అనఘా యీయజ్ఞము	103
అతిమానుష మత్యద్భుత	549	అనఘుఁడు పౌరవకుల	208
అతిరుచిరాగతుం డయిన	184	అనఘుఁడు రాజర్షియై	189
అతిరాద్రాకారలీలా	263	అనఘుఁడు వంశకరుండై	203
అతివేగాకులచిత్తులై	105	అనఘుఁడు సురగురు	137
అతిశయరూపయావన	209	అనఘులు కృతమంగళాభి	472
అతిసంభ్రమమున	159	అనఘులు నరనారాయణు	549
అతులతపంబునన్	221	అనఘు వేదాధ్యయనాన క్తు	494
అతులప్రతాపలీలా	283	అనపత్యుఁడనై	273
అతులబలప్రతాప	275	అనల తేజులు దీర్ఘ	53
అతులబలాధ్యులైన	129	అనలనిభుండు	68
అతులోర్వీసురముఖ్య	110	అనవద్య ధర్మచరితంబున	173
అది కారణంబుగా	271	అనవద్య వేదవేదాంగ	416
అది యిచ్చటికిలక్ష	71	అనవరత భక్తి జాయక	90
అదియు నమ్మహిపతి	218	అనవరతము	305
అదియునుంగాక	41	అనవరత వేదాధ్యయన	431
అదియునుం బౌష్యంబు	11	అనవరతవ్రతాయాన	89
అదియును గొండొక	466	అనవరతార్థదాన	41
అదియును నంబరంబున	78	అనవుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు	327
అదియును ననంత	187	అనవుడు నద్దివ్య	39
అదియును బురంబు	442	అనవుడు నిద్దలు	500
అదియును సురేంద్ర	499	అని కఱవిన నట్ల	433

అనికుమారుల నెల్లం జూపి	311	అనిన దేవయాని	148
అని కేలు మొగిచి	259	అనిన నందఱకు	489
అని గరుడండు దనకు	80	అనిన నగుచు ధర్మ తనయుండు	357
అని గర్వించి	330	అనిన నగుచు వాసుదేవుం	455
అని గాంధారిం బదరి	281	అనిన నగ్ని దేవుండును	534
అని చెప్పి గౌరముఖుం	96	అనిన నట్ల చేయుదునని	322
అని చెప్పిన గరుడని	79	అనిన నది యట్లేని	466
అని జనమేజయు నాతని	109	అనిన నది యెట్టులని	497
అని తపోభిమానంబున	172	అనిన నన్నారదు	513
అని తత్ప్రభావప్రకారంబు	536	అనిన నబ్బలి సంతానార్థి	241
అని తనభార్యయైన	434	అనిన నమరపతి	467
అని తన్ను నిందించి	267	అనిన నమ్మందపాలు	545
అని తమలో విచారించి	293	అనిన నమ్మహామునులు	88
అని తలంచి చింతాక్రాంతయై	198	అనిన నమ్మునికుమారుని	146
అని తానును భీమ	450	అనిన నమ్మునివరుండు	126
అని దాని రమణీయ	154	అనిన నయ్యుండ్రున	172
అని దీనవదనుండై	43	అనిన నయ్యురగులు	65
అని దుఃఖించి	272	అనిన నరుండు వల్లెయని	413
అని దుఃఖితయై	546	అనిన నర్జునునకు	417
అని దుర్యోధనుండు	478	అనిన నర్జునుండు	509
అని దుష్ట్యంతుండు	194	అనిన నవనతానన	506
అని ధరణి నుండి	443	అనిన నాకచునకు	151
అని ధర్మరాజు నభిషిక్తుం	491	అనిన నాగరుడని	68
అని ధృతరాష్ట్రశాంధవంబు	363	అనిన నాద్రుపదునకు	463
అని ధృష్టద్యుమ్నుండు	443	అనిన నాయుదరంబు	149
అనినం గర్జుండు	334	అనిన నారద మహాముని	501
అనినం గుంతి యల్లు	385	అనిన నినతనయు	329
అనినం జౌష్యం డిట్టి	34	అనిన నీకెద్ది భోజనం	530
అనినఁ బ్రతీపుఁ డిట్లనియె	216	అనిన నుగ్రశ్రవసుం	10
అనిన గంధర్వుం డిట్లనియె	423	అనిన నుదంకుం డట్లు	35
అనిన గంధర్వుండు	440	అనిన నుదంకుం డిట్లనియె	40
అనిన దాని కుడుముం	506	అనిన నుపయాజుండే నిట్టి	403
అనిన దాని కుడుప్యంతుం	184	అనిన నౌర్వుండు	438
అనిన దానికి రుద్రుం	466	అనిన భీష్మపలుకులు	241

అనిన మాండవ్యునకు	250	అనిన విని నరుల	271
అనిన యొడంబడి	89	అనిన విని నాగరాజానుజుండైన	84
అనిన రుద్రుండలిగి	468	అనిన విని పార్థునకు	330
అనిన వసిష్ఠు	425	అనిన విని పెద్దయుం	227
అనిన వాని కర్ణునుం	415	అనిన విని భీమ సేనుండు	385
అనిన వానికి నర్జునుం	417	అనిన విని భీష్ముండు	235
అనిన వాని వచనం	103	అనిన విని మందపాలుండు	544
అనిన వారల కయ్యయాతి	169	అనిన విని మాండవ్యుం డలిగి	251
అనిన వారలకు	479	అనిన విని యుదంకుండు	34
అనిన వారలలోఁ	84	అనిన విని రోమహర్షణ	29
అనిన వారిపలుకులు	256	అనిన విని లపిత	543
అనిన వాసుదేవుం	489	అనిన విని వెల్లనై	199
అనిన విని కర్ణుండు	332	అనిన విని శకుంతల	194
అనిన విని కర్ణుండు	451	అనిన విని శుక్రుండు	147
అనిన విని కురుకుమారు	315	అనిన విని శౌనకాది	29
అనిన విని జనమేజయుండు	102	అనిన విని సూర్యుండు	260
అనిన విని జనమేజయుండు	130	అనిన విని హిడంబ	371
అనిన విని జనమేజయుండు	140	అనిన విని శకుంతల	204
అనిన విని జనమేజయుండు	143	అనిన శర్మిష్ఠ	152
అనిన విని జనమేజయుండు	211	అనిన సదస్యు లందఱుఁ	109
అనిన విని జనమేజయుండు	247	అనిన సర్వజనాను	109
అనిన విని జనమేజయుండు	301	అని నియోగించిన గుంతియుం	279
అనిన విని జనమేజయుండు	531	అని నియోగించిన గుంతియుఁ	285
అనిన విని జనమేజయుండు	543	అని నిశ్చయించి గొంతిని	269
అనిన విని జనమేజయునకు	130	అని నిశ్చయించి ద్రువదు	310
అనిన విని జరక్కారుం డలి	87	అని నిశ్చయించి పంచినం	471
అనిన విని దుర్యోధనున	333	అని నీచేతఁ బరాజితుండ	413
అనిన విని దుష్టాంతుండు	199	అని పంచినం బురోచనుం	355
అనిన విని ద్రోణుం డదరి	315	అని పంచిన వారును	353
అనిన విని ద్రోణుండు	318	అని పనిచిన నదియును	369
అనిన విని ధర్మతనయుండు	395	అని పనిచిన నెప్పటియట్లు	281
అనిన విని నగుచు	99	అని పరశురాముచేత	306
అనిన విని నగుచు	453	అని పలికి యప్పుడ	288
అనిన విని నగుచు	514	అని పలుకుచున్న నృప	420

అని పలుకుచున్న	454	అని యడిగివాని	32
అని పలుకుజనుల	326	అని యప్పుడ భీష్మ	332
అని పాండవ ధార్తరాష్ట్ర	114	అని యుమ్మహామునులతో	250
అని యిట్లు పాండునృప	400	అని యయాతియష్టకాదు	176
అని పాపబుద్ధియందు	298	అని యఱచుచున్న	413
అని పుత్రముఖావలోకన	278	అని యాశ్రయపరిత్యాగంబునందు	387
అని పురందరనందనుండు	529	అని యానతిచ్చిన	6
అని పూరుం గఱపితి	172	అని యాస్తీకుండువాసుకి	107
అని పెద్దయుంబ్రాహ్మ	425	అని యిల్లయ్యుద్రంకుండు	42
అని పాగడుచుండ	327	అని యిట్టిదడు నొండొరులకు	61
అని పౌరులెల్లదీవించు	490	అని యిట్లు గంగావసువు	215
అని ప్రసన్నుండై	77	అని యిట్లురగవతులనెల్ల	37
అని ప్రార్థించి వెండియు	104	అని యిట్లు సత్యవతిని	229
అని బ్రహ్మ నియోగించిన	82	అని యుధిష్ఠిరుండు	489
అని బ్రాహ్మణస్వరూపంబు	67	అని యొడంబడకున్న	168
అని భీమసేను	379	అని రురుం డలిగి	49
అని మహానురాగంబునం	207	అనిలం బప్పురి	493
అని మాండవ్యాఖ్యానము	251	అనిలజ సేక్కిని	334
అని మాలలాడుచు	441	అనిలజవంబునం	233
అనిమిషకాంతయున్	190	అనిలజఁ దుగ్రుండై	339
అనిమిషనాథసుగుప్త	80	అనిలజ పుట్టిన దివసము	282
అనిమిషప్రభుండు	521	అనిలసుతుం డంతన	299
అనిమిషలోక	213	అనిలసుతుఁ బట్టికొని	398
అని మొననట్లు చాఁచన	473	అనిలాత్మజ బలిమును	317
అని యందఱుఁ దమలో	61	అనిలుండు పక్షయగ్ధ	63
అని యిన్నిచేవుఁ డయ్యుద్ధున	531	అని వగచుచు	287
అని యడిగిన	141	అనివాని నాశ్వాసించి	413
అని యడిగిన	543	అని విచారించి	48
అని యడిగిన భర్త	333	అని విచారించి హస్త	98
అని యడిగిన నారాజునకు	183	అని విచారించుచున్న	161
అని యడిగినవారికి	243	అని విజృంభించి	523
అని యడిగినవారికి	43	అని వితర్కించుచు	419
అని యడిగిన వినత	64	అని విదురునకు	479
అని యడిగిన వైశంపాయనుం	301	అని వైశంపాయనుండు	472

అని శాపంబిచ్చిన	239	అభిజాతుండవు	488
అని శుక్రుండు సురాపానంబు	149	అభిమతంబగు	25
అని సకలభువన	1	అభిమన్యునకు విరాటాత్మజ	92
అని సత్యవతి కృష్ణ	244	అభిమానమహార్థవ	550
అని సత్యవతి నియోగించిన	243	అభ్యస్తవేదవేదాంగులు	141
అని సభాసదులకెల్ల	229	అమరగణంబులోన	285
అని సరమ యదృశ్యయైన	32	అమరవతి ఖాండవము	193
అని సౌవర్ణాభ్యానశ్రవణ	50	అమరవిభుండు దాని విని	174
అని స్తుతియించి	64	అమర సన్నిభయేను	153
అనుచుఁ బాంచాలుపురం	337	అమరాధిపుఁడమృతము	81
అనుచు నిజజననీ	412	అమరాపగానుతు	253
అనుచున్న సమయంబున	486	అమరారిమర్దనుఁడు	57
అనుచు మదనాతురుండయి	193	అమరావతికి నెన	519
అనుచు సమీరణసుతుండు	397	అమరాసురముఖ్యుల	128
అనుజులు నల్వరుం	494	అమరాసురవీరులు	55
అనుపమకార్ముకాది	342	అమరాహేంద్రవియచ్చరాదుల	534
అనుపమనిత్యసత్య	362	అమరుఁడ వజరుఁడ	78
అనుపమబలులగు	21	అమరేంద్రసుతుఁడు	523
అనుపమముగ	61	అమరేంద్రారాతులు	58
అనుపమనియమాన్వితులై	154	అమలసుధారమ్య	235
అనుపమరాజ్యవిభూతిన్	498	అమలసువర్ణశృంగ	6
అనుపమరాజ్యసంపదకు	243	అమలాచారపవిత్ర	254
అనువారు నందుఁ గొందఱు	446	అమలినతారకా	7
అన్న యిది ధర్మవని	379	అమలినమతినాత్మ	345
అన్నవవారివాహనివహ	540	అమవస గావున	271
అన్య లెఱుంగమిఁ జేసి	206	అమితకృశాను దగ్ధమగు	537
అన్యోన్య ప్రయభాషణ	501	అమితజగద్భయంకర	42
అపరిమితాఙ్గఁ జేసియు	48	అమితతపోవిభవంబున	173
అపు త్త్యసగతిర్నాస్తి	272	అమితపరాక్రమంబును	65
అప్పరశురాముండు	30	అమితవివృద్ధశోక	430
అప్పలుకులు సవిస్తరంబుగా	85	అమితస్థావరజంగమం	463
అప్పొండవులతోడి	483	అమితాభ్యానక శాఖలం	27
అప్పురుషుం డింద్రు	40	అమితార్థయుక్తితో	28
అబ్జజు వీడ్కొని	499	అమితోగ్రాటవిలోనఁ	196

అమితోత్సాహుఁడు	447	అయ్యవసరంబున	285
అమితౌజుండగు వాని	485	అయ్యవసరంబున	331
అమిత్రమదభేది	98	అయ్యవసరంబున	448
అమూల్యమణి	270	అయ్యహింద్రవిష	99
అమృతముతోనుద్భవమై	59	అయ్యజుండును	405
అమృతాశనంబు చేయక	77	అయ్య నీతపోమహత్త్వంబు	486
అమృత్రముఁ దనదగు	259	అయ్య నీవు బ్రాహ్మణుండవు	50
అమృతజేంద్రుఁడైన నలు	108	అయ్యిర్దణును గృష్ణ	456
అమృతసోధుని విని	375	అయ్యిరువుర యనోన్యన్య	520
అమృతహామనివచనంబు	46	అయ్యుదంకుండు	33
అమృతహామని వచ్చి	159	అయ్యురగంబులం	77
అమృతహాశాఖ నవలంబించి	70	అరిగి మహేంద్రాచలమున	305
అమృతహాశంబు ధవళ	60	అరిదితపోవిభూతి	36
అమృతహాపతి యొక్కనాఁడు	132	అరియని విప్రులచేతను	391
అమృతహోగ్రగ్రాహంబు	319	అరుదుగదివ్యరత్న	541
అమృతహోత్సవము	444	అరుదుగ సర్వశైలముల	55
అమృదితఁ జూచి	302	అలఘుండు పౌరవ	422
అమృదితఁ జూచి	499	అలఘుఁడు కామక్రోధాధుల	188
అమృనియల్గి చూచుదును	180	అలఘుతరంబులై	492
అమృని యొక్కనాఁ డభి	304	అలముతేజుల	354
అమృని యోగాభ్యాస	543	అలఘుఫణింద్ర	60
అమృనివరు కఱపిన	332	అలఘుబలుండు	300
అమృను లడిగిన కథ	29	అలఘులు కృష్ణపార్థులు	541
అయినను దేవా నీయనుగ్రహంబు	5	అలయక ధర్మశాస్త్రముల	278
అయినను నాకు	7	అలయక నాఁడునాఁటికి	518
అయినను నాడెందంబునం	226	అలయక నిమిత్తజంబగు	437
అయినను నానేర్పువిధంబున	190	అలయక పరాత్మ	346
అయినను వచ్చిమిన్నక	198	అలయక యేన	47
అయ్యదికయు మానుష	124	అలసత యొప్పుగా	191
అయ్యమోఘవీర్యం బొక్క	123	అలిగిన నలుగక	154
అయ్యయాతియుఁ	157	అలిగి యాడుగఱచి	396
అయ్యయాతియు దానింబట్టు	165	అలినీలకుంతలుం	518
అయ్యర్జునుతోడి విద్యా	312	అలుక మెయిమున్న	96
అయ్యర్జునుస్తుతి	327	అలుగుదురయ్య	512

అలుగుల పడి భాండవమునఁ	538	అదిని సంయోగవియోగ	386
అవని యరాజకంబయిన	244	అది భరద్వాజుఁడను ముని	402
అవనీచక్రముపాద	325	అ దీర్ఘతముండును	240
అవసరజ్ఞుండయి	245	అ దుర్యోధనుఁ డుద్భవిల్లుడును	282
అవిచారం బని పల్క	189	అ దుష్టంతుఁ డనంత	182
అవిరళక్షరితదానార్ద్ర	526	అ దోషంబెట్లు పరిహృతం	228
అవిరళభస్మమధ్యమున	445	అ ద్రుపదుండు రనకూతు	402
అవిరళవిషఫణి	300	అనకదుండుభి ప్రభృతి	526
అసదృశయోవనం బిది	161	అ నరుమీఁద ఘోరనిశితాశని	539
అసీచర్మకౌశలం	324	అ నహుషాత్మజుండగు	152
అసితపథుఁడు విప్రుండె	530	అ నారాయణ పాండవేయ	120
అస్త్రవిద్యలు గఱచి	311	అపదయైనను ధర్మవ	377
--: ఆ :-		అ పన్నగముఖుల	83
ఆ కచుఁ డత్యంతవిషాదా	150	ఆ పవనజు నతిఘన	299
ఆ కల్మాషపాదు	429	ఆ పూర్ణతేజుఁ డపగత	91
ఆ కాననాంతరంబున	368	ఆ ప్రదేశంబునకు	31
ఆ కృష్ణచతుర్దశినాఁడు	361	ఆ ప్రహ్లాద	131
ఆగ్నేయశరమున	328	ఆమిషమని దానిం గొనఁగా	123
ఆతతపక్షమారుత	62	ఆయతకీర్తితో వివిధ	32
ఆతనిఁ జూచి సహింపక	339	ఆయతపక్షతుండవాతి	64
ఆతని నత్యుగ్రానల	110	ఆయతజాహుఁ డాతనికి	487
ఆతని యజ్ఞంబున	275	ఆ యతులపుణ్యునకు	177
ఆతని యస్త్రవిద్యా	312	ఆయము గర్వమున్	255
ఆతని రాజ్యంబున	182	ఆ యమునాద్వీపమున	126
ఆ తనూజుల	283	ఆయుధవిద్యల యందు	344
ఆ తరుణి కటాక్షేక్షణ	302	ఆయురర్థులకు దీర్ఘాయుర	13
ఆ తరుణియందు	423	ఆయుష్మంతుఁడవై	101
ఆ త్రసునకుఁ గాళింది	181	ఆయుష్వం బితీహాస	116
ఆదిఁ గోలెను గృష్ణుచే	528	ఆ లలితాంగి జూచి	510
ఆ దిక్కున కాడుంబ	365	ఆ లలితాంగి యందు	454
ఆదిక్షత్రచరిత్ర	51	ఆలికి నెయ్యుండవయి	548
ఆదిత్యుడై త్యదానవ	130	ఆ రక్కసున కే నశనం	387
ఆదిత్యునకుఁ బుత్రి	417	ఆరణ్యపర్వమనఁగా	17

ఆ రాక్షసుండు భీము	375	ఇక్కురు వంశంబున	236
ఆ రాక్షసుతుల విద్యా	325	ఇగ్గుడండు భువన	70
ఆర్యవృత్తుండు	481	ఇచ్చునది పాత్రునకు	171
ఆర్తిహరక్రియాభిరతుడై	108	ఇట పాండవ కౌరవు	313
ఆ వారిధారల్లె	538	ఇట వారణావతంబున	362
ఆ విశ్వకర్మనిర్మిత	134	ఇట వృష పద్మ కూతురు	151
ఆ విశ్వామిత్రుం డిత్వాకు	427	ఇట్టిదేని మనకు	359
ఆ వై నస్వతుపీర్వము	467	ఇట్టి భరత కుల ముఖ్యుల	119
ఆ వై శంపాయనుండును	115	ఇట్టి మహా భారతంబు	27
ఆ శమీకు పుత్రుఁ డంబుజ	93	ఇట్టి మహా భారతంబు	28
ఆశ్రితపోషణంబున	2	ఇట్టి మహోత్పాతంబులు	72
ఆసన్నపలితు ననఘు	308	ఇట్టి యింద్ర ప్రస్థ	494
ఆహవభూమిలోన	487	ఇట్టి లోక విరుద్ధంబుల	205
-: ఇ :-		ఇట్టి శ్రీ మహా భారతంబునకుం	120
ఇంక నెన్నండు రక్కసు	599	ఇట్లక్కన్య పిఱుంద	468
ఇంక నైన మమ్ము నెఱుంగంగ	341	ఇట్లడిగిన గుంతిదేవికి	389
ఇంచుక యేని పాపమున	397	ఇట్లతినిష్ఠ నేకపాద	285
ఇంతులగొప్పి నున్న	415	ఇట్లతి ప్రయత్నంబున	150
ఇంతుల నిమిత్త మున	501	ఇట్ల దృశ్యంబుయన	420
ఇందీవరలోచన	476	ఇట్ల నవరత శాంతిక	33
ఇందుఁ బుట్టిన సుతుండు	509	ఇట్లన్నయుండమ్మండు	69
ఇందుల కిమ్మెయిన్	369	ఇట్లమృతహరచార్థంబు	71
ఇందు లిద్యమెవ్వఁడేని	444	ఇట్లరిగి జనార్దనుండు	516
ఇందు సుఖ ముండితిమి	395	ఇట్లరిగి యవ్వనంబునఁ	156
ఇంద్రసమానున	406	ఇట్లరిగి యద్భుతండ్రి	503
ఇంద్రియార్థంబులం	269	ఇట్లరిగి వనంబులో	314
ఇంద్రుండు నుపేంద్రాద్భుతుల	549	ఇట్లరుగుదెంచి యధిక	164
ఇంబుగ సర్వలోక	29	ఇట్లశ్రమంబున	318
ఇక్కమలాక్షి శకుంతల	183	ఇట్లంద్రప్రస్థపురంబున	524
ఇక్కాశీ రాజదుహితల	243	ఇట్లుండి యొక్కనాఁడు	509
ఇక్కాశ్యపుండైన	186	ఇట్లు కావించిన	539
ఇక్కుమారుండు	436	ఇట్లు కుపిత శతమఖ	174
ఇక్కుమారునకెందు	258	ఇట్లు కృతనిశ్చయుండై	102

ఇట్లు క్రమంబునం బుట్టిన	247	ఇట్లు పాండురాజు	284
ఇట్లు గురుశుశ్రూషా	146	ఇట్లు పాయంబున నసురుల	57
ఇట్లు చతుర్విధాహారంబుల	425	ఇట్లు వితామహుండు	497
ఇట్లు చిత్రాంగదుండు	231	ఇట్లు పుట్టిన	406
ఇట్లు జరత్కారుండు	89	ఇట్లు పుత్రోదయంబునఁ	280
ఇట్లు జరాక్రాంతుండైన	167	ఇట్లు పెక్కుమృగంబుల	181
ఇట్లు దద్దయు దుఃఖించి	205	ఇట్లు పెక్కువిధంబుల	431
ఇట్లు దనకడకు వచ్చిన	514	ఇట్లు బకాసురుండు భీము	399
ఇట్లు దనయిష్టంబు	311	ఇట్లు బ్రహ్మోత్తరంబుగా	254
ఇట్లు దన వలన విలువిద్య	402	ఇట్లు బ్రాహ్మణవీర్యవ్రథపు	129
ఇట్లు దన్నైఱుంగకుండ	165	ఇట్లు బ్రాహ్మణకాపంబునం	429
ఇట్లుదయించిన	528	ఇట్లు భీమ బకాసురు	398
ఇట్లుదయించి పెరిఁగి	217	ఇట్లు భీమసేనుం డిష్టాన్న	396
ఇట్లు దలంచిన	421	ఇట్లు మన్మథ వ్యథా	370
ఇట్లు దుర్యోధనుండు	301	ఇట్లు యమ నియమవ్రత	215
ఇట్లు దుర్యోధను చేయు	117	ఇట్లురగు లమృతంబు	81
ఇట్లు దుష్టంతుండు	118	ఇట్లు రాజపుత్రు లన్నిటలు	446
ఇట్లు దేవయాని నుద్ధరించి	154	ఇట్లు రాజ్యంబు సేయుచు	255
ఇట్లు ద్రుపదుండు ద్రోణుచేత	241	ఇట్లు లోకంబెల్లఁ	223
ఇట్లు ద్రోవదిచేత	525	ఇట్లు వచ్చిన కృష్ణ	462
ఇట్లు నాగలోకంబున	38	ఇట్లు వచ్చిన వేదవ్యాస	380
ఇట్లు నారాయణుండు	522	ఇట్లు వనంబులోని	196
ఇట్లు నిఖిలక్షత్రియ	233	ఇట్లు వసునివహంబుతో	262
ఇట్లు నిజజననికి	63	ఇట్లు వాసుదేవుండు	521
ఇట్లు నిర్జరవరుల	78	ఇట్లు వికలాంగుండైన	55
ఇట్లు పట్టుకొని	500	ఇట్లు విగతలజ్ఞా	125
ఇట్లు పదునొకండు	56	ఇట్లు విశ్వామిత్రుండు	426
ఇట్లు పరమపురుషు	515	ఇట్లు వేల్చి ముందఱు	472
ఇట్లు పరాశరుండు	439	ఇట్లు శతశృంగంబున	270
ఇట్లు పాంచాలియందు	454	ఇట్లు శరీరదుఃఖంబు	249
ఇట్లు పాంచాలు బాణవృష్టికి	338	ఇట్లు శాపవిముక్తుండైన	432
ఇట్లు పాండవులు ద్రుపదు	477	ఇట్లు సకలరాజ లోకంబు	234
ఇట్లు పాండుకుమారు లపార	342	ఇట్లు సకలవ్యాపార	235

ఇట్లు సద్యోగర్థంబునం	353	ఇనసమతేజులై	267
ఇట్లు సముద్రతీరంబున	59	ఇనుఁ డస్తమింపఁ బోయిన	91
ఇట్లు సర్వభూత	291	ఇన్నరేంద్రచేత మున్న	159
ఇట్లు హితోపదేశంబు	501	ఇప్పుండుపుస్తకం నేలకో	353
ఇట్లు హృదయసుఖావహం	185	ఇప్పుపగృహప్రకారంబు	360
ఇట్లెల్లవారలకు	206	ఇప్పురంబున బ్రాహ్మణుం	99
ఇట్లేకతంబ యేకవస్త్రయై	125	ఇమ్మునుజేంద్రినందను	446
ఇట్లేకోత్తరకతపుత్తలం	265	ఇమ్ముహాభారతం బిమ్ముల	28
ఇట్లేని యశ్వాణంబులు	266	ఇమ్ముహిం ద్రయోదశ	142
ఇట్లొక్క నిమిషంబున	422	ఇమ్ముంసజేళి	280
ఇతని చిత్రము	352	ఇమ్ముగ నాస్త్రి రక్ష	346
ఇది తొల్లి నాలాయనియైన	464	ఇమ్ముగ విశ్వకర్మ	491
ఇది దేహంబిది యర్థంబిది	316	ఇమ్ముగ సర్వస్వతీ	181
ఇది నావల్లభ	500	ఇరువియొక్క జేయ	91
ఇది పరమసాధ్వీ	379	ఇరువురు శౌంధోరువులఁ	218
ఇది ప్రళయాగ్ని	545	ఇలఁ గీర్తి యంతకాలము	483
ఇది మునికన్యయేని	163	ఇల వర్తరాత్రమును	410
ఇది మునినాథ కన్యయని	192	ఇవి మీకన్నియుఁ జేయుగ	84
ఇది యాదిగా సతులెన్నుండు	277	ఇవి యేనుచో సతతంబు	5
ఇది యెట్లుచో నమహార	445	ఇవ్వేళలయందుఁ	410
ఇది యేమి తెలుగు	539	ఇవ్వైవోయసలక్ష్యం	458
ఇది సకల సుఃఖిజన	51	:- ఈ :-	
ఇది సకల సుఃఖిజన	111	ఈకార్యసిద్ధి యగుదును	355
ఇది సకల సుఃఖిజన	173	ఈకులము వివర్ధింపగ	255
ఇది సకల సుఃఖిజన	252	ఈగృహకుడ్యంబులు	359
ఇది సకల సుఃఖిజన	320	ఈచక్రము మధ్యసూదన	535
ఇది సకల సుఃఖిజన	400	ఈతఁ డనవరతయజు	532
ఇది సకల సుఃఖిజన	471	ఈనిచేరఁ దొల్లియుఁ	392
ఇది సకల సుఃఖిజన	550	ఈజన్మిఁ దోడ్కొని	453
ఇది పారంగ నవాళ్ళ	505	ఈదేవయానికెద్ది యిష్టంబు	156
ఇది హిడింబునంబు	371	ఈదేవియును బితౄదన	295
ఇక జహంకీర్తి ధ్వనులు	593	ఈబాలునెత్తుకొని	261
ఇతలేకం దతిభక్తిఁ	229	ఈమునిపల్లెనుండు టిది	193

ఈయగ్నిదేవుఁ డసురకు	44	ఉరుతరదావపావక	529
ఈయన్వయ విచ్ఛేదము	248	ఉరుశార్దూలభయంబునఁ	284
ఈయున్న పౌష్యపాతికిఁ	39	ఉరుసరసీవనంబులు	409
ఈయుపాయంబులలో	481	ఉర్విరుహనివహముతో	182
ఈయేనింటియందు	163	ఉఱుడు సురేంద్రులైన	371
ఈరంగభూమియన్త్రు	330	ఉఱుముచు మెఱుముచుఁ	538
ఈరథ మప్రతిహతము	533	ఉల్లసంబులాడి	403
ఈరాజునంద నాహృదయంబు	161	:- ఊ :-	
ఈరాజ్యంబు మొదలింటంగోలె	351	ఊరుమూలమేర్పడఁగ	212
ఈవంశము విచ్ఛేదము	255	ఊర్జితలు యుద్ధిష్ఠిర	289
ఈవల్కలజినములకు	193	:- ఋ :-	
ఈవసుధాధినాథుల	233	ఋతుమతియై పుత్రార్థము	166
ఈవిల్లు మోపెట్టియేను	443	ఋతుమతినయిన	276
ఈవృషపర్వుపురం	155	:- ఎ :-	
ఈవ్యాధియొంటఁ దీఱదు	533	ఎంతకాలమయిన నిస్పాట	239
ఈసౌపర్ణాఖ్యానము	81	ఎంతకుఁ గృతకార్యం	467
ఈహితకార్యసిద్ధి	462	ఎంత తపం బొనరించియు	544
:- ఊ :-		ఎంత మిశ్రులైన	415
ఉండు నితండు పద్మజు	73	ఎందుండి వచ్చితిందుల	240
ఉడుగకయేమహితముఁ	486	ఎందుండి వచ్చితిందుల	309
ఉడుగక యొండొరుం	56	ఎందులదాన వేకతమ	225
ఉత్తమక్షత్రియప్రవరోప	334	ఎట్టి రాజులును	428
ఉత్తమక్షత్రియుం	394	ఎట్టి విశిష్ట కులంబున	268
ఉత్తమాశ్రమనిష్ఠితుఁ	188	ఎట్టి సాధ్వ్యులకును	197
ఉత్సవ సందర్శనోత్సుకులై	452	ఎట్టు సూచి చూచి	387
ఉదంకుండు గరంబు	38	ఎఱుగఁ జెప్పమబల	419
ఉదంకుండును వానితోడన	36	ఎఱుక లేమిఁజేసి	260
ఉదరభిదాముఖమున	149	ఎఱిగితిమి దీని	359
ఉపాంశువధఁజేసి	298	ఎఱిగి నాకుఁ జెప్ప	385
ఉరగకళేబర	94	ఎఱిగి యెఱిగి	249
ఉరగపతి తలలవల	56	ఎఱుగఁ దొకొ నన్ను	197
ఉరగమైవైయుండి	49	ఎఱుకగలఁడేని	437

ఎఱుక గలవారి	171	ఎనెట నీవెట సుతుఁడట	204
ఎల్ల కార్యగతులు	357	ఎ నెల్లప్రాద్దు నాయెడతోనఁ	352
ఎల్లవారును జూడంగ	128	ఎ నెఱుంగ నిన్ను నెక్కడి	199
ఎవ్వరికిని మోపెట్టను	407	ఎ నేమి సెప్పుదు	389
ఎవ్వరును నేమి సేయుదు	489	ఏమి కారణమయ్య	49
-: ఏ :-		ఏమి కారణమున	531
ఏచి తనర్పి తలిర్పిన	184	ఏమి తపం బొనరించిత	172
ఏడఁజెహిఁజులెన్నఁ కాండవ	28	ఏమి దోషంబు	449
ఏనకా దిక్కన్యక	461	ఏము రాగకారణ	512
ఏ నపుత్త్రకుండనై	240	ఏము వసిష్ఠ మునివరు	213
ఏ నమితభోజనుండ	530	ఏయది హృద్య మపూర్వం	9
ఏ నమ్మహామునివచనంబున	182	ఏల దీని నెడయుఁ	336
ఏ నిర్దేవయానియందు	166	ఏల పాఠ్య పరాక్రమంబు	523
ఏను గచుం డనువాఁడ	146	ఏల యమ్మని నాకు నిచ్చె	261
ఏను గుర్వర్త మర్థినై	33	ఏల యెఱుక లేని	200
ఏను జాహ్నుక న్య	216	ఏల రాఁజనిచెన్	449
ఏను దాశరాజు కూఁతుర	225	ఏలావనరమృము	507
ఏను ధర్మవధంబున	425	-: ట :-	
ఏను ద్రోణుం డనువాఁడ	309	ఒక్కనాఁడు సప్తమారుత	63
ఏను సీచెప్పిన	451	ఒక్కపురుషునకు	461
ఏను నీయింతియును	206	ఒనర జరత్కారు	110
ఏనును దీనిన తలఁచి	392	ఒనరుఁ ద్రయోదశపర్వం	24
ఏనును బ్రజలును	358	ఒరుల వలనఁబుట్టు	50
ఏను భారద్వాజుండ	305	ఒలసి యెంతకాల	388
ఏను మంత్ర శక్తి యెఱుంగక	260	ఒవ్వమిఁ గౌరవులకు	455
ఏను మదీయ మాతృ	79	-: ట :-	
ఏను మిమ్ము చెటింగియు	415	ఓనరిలి పఱచు	183
ఏను మీ రృష్టులు	486	-: ట :-	
ఏను మీయానతిచ్చిన	533	ఔరస శ్మేతజ	273
ఏ సులూచియను	505	-: క :-	
ఏను వందయను	511	కడఁగి ద్రుపదానుజుఁడు	339
ఏను సహస్రపామండను	49	కడఁగి మదీయాస్త్రముల	449

కడఁగి వృకోదరుఁడు	398	కరిఘటలఁదాఁకి భీముఁడు	338
కడఁగి సూతుండు	333	కరుణానిరతులు	193
కడవఁబడి మున్నువహ్నిం	107	కరుణించి యిండు నాకు	32
కడవసములుఁ గోలలు	457	కరువలిచేఁ దూలు	164
కడుఁ బెద్దకాలముండితి	408	కర్ణశల్ములు మొదల్	477
కడు ననురక్తియు	155	కర్ణుండున్ విజయుండు	450
కడునలుకయుఁ గూర్మియు	347	కర్ణుండును జనుల నంద	329
కడునిద్రఁ గానక	362	కర్మబంధనములు	299
కడుసుగ్రము దలక్రిందుగ	86	కఱకుదర్శపూరి	457
కడుపునిండఁ గుడువ	395	కలధనమెల్లముందట	305
కద్రువ కొడుకుల	61	కలయఁగ నార్పుల బొబ్బల	182
కన్యవయు వినతయు	59	కలయ నసి ముసల దండం	337
కనక మహీధర ప్రతిమ	70	కలహమున నిట్లు	77
కనకవ్రతతీవితతుల	69	కల్పాంతానలకీలా	74
కనకావదాతకోమల	225	కళింగవిషయంబు	507
కని కద్రువ వినతం జూచి	60	కవలవారు సూర్యేందు	288
కని తమ్మెఱింగించి	455	కశ్యపప్రజాపతి	54
కన్నినీ పెవ్వరిదాన విఱ్ఱేల	153	కశ్యపుండును నప్పడయా	99
కని పుట్టిననాఁడ	223	కాంతివిశేషవిలాస	470
కని ముసీంద్రా నాచేత	93	కాదన కిట్టిపాటి	42
కని యనిమిషలోచనుండయి	418	కాదన కిట్టిపాటి	101
కని యయ్యురగక్త శేబరంబుఁ	94	కాదేని నాకు నీ పుణ్యమూర్తి	275
కనియె నొక కన్య	418	కామవ్యామోహితుండయి	268
కనియె ముందట నమ్మహి	223	కాటడవిఁ బఱచు	184
కని వనకన్యయో	218	కాలమేఘంబును బోలె	372
కని వినయమ్మున	409	కావునఁ జతురంగబల	482
కని వినయమ్మున	442	కావున ధృతరాష్ట్రునకు	266
కన్నియలతోడ నాడుచు	47	కావున నాకశకళంబు	35
కమనీయ ధర్మార్థ కామ	115	కావున నాకు నీ జన్మంబునఁ	160
కమనీయలీల నొక్కట	295	కావున నిప్పుడు	284
కమలభవుఁడు వారి	498	కావున నియతాత్ము	241
కమ్మనిలతాంతములకు	290	కావున నీవిక్కుమారునిం	197
కర మిష్టము నేసితి	41	కావున నీవు కృతదార	88

కావున నీవు మెచ్చిన	548	కూడిన లక్ష్మీదాసు	297
కావున నే సత్యంబునకు	45	కృత మెఱుగుట పుణ్యము	385
కావున నేను భవద్విహీన	388	కృపుడు ద్రోణుడు	301
కావున బుద్ధి గలవారికి	155	కృష్ణ ద్వైపాయనుండును	246
కావున మన మిందు	359	కృష్ణమృగాజినధరు	442
కావున మా చేసిన	512	కొడుకుం ద్రిలోకవిజయుం	284
కావున మీర లేమఱక	357	కొడుకు జన్మనంబుగొని	170
కావున మృతసంజీవని	145	కొడుకు పల్కు విని	380
కావున లోకంబులయందు	438	కొడుకు భువిక్రమమునకు	511
కావున వ్రతదానంబు	504	కొడుకుల నిందల కిల్లడ	293
కావున సత్యము మిక్కిలి	204	కొడుకుల బ్రహ్మ విత్తముల	545
కావున సర్వప్రకారంబుల	348	కొడుకుల యభ్యుదయము	479
కిందము కాపము దెందము	291	కొడుకులు సమర్థులైనం	65
కిర్తియు నప కిర్తియు	483	కొని ప్రచ్ఛదు లోపల	101
కిర్తి లేనివానికి	433	కొలది యెఱుంగ కిట్టి	306
కుండలమ్ముల వేగ	39	కోడలి యుత్తమగుణముల	476
కుంతి భోజాధిపు కూతురు	386	కోపితుండైన విప్రుండు	67
కుంతి యంత సహజ	335	కోరిన కోర్కె కిందగంగ	287
కుంతియు నమ్మునివరు	259	క్రచ్చట నొక్కరక్కనుండ	372
కుంతియును దాని	254	క్రచ్చటవేట వచ్చియుట	187
కుక్షిచ్యుతుడై	44	క్రమమునను గొంతిదేవిని	527
కుచుచు నెడవాని	461	క్రూరకర్మలయ్యు	503
కురుకులజుండుపాండునకు	332	క్రూరాకారుల జగదప	85
కురుకులవిభుడగు	260	క్రూరులు విలుప్తధర్మా	296
కురుపతిసూడంగ	450	క్రోధమ తపముం జెఱచును	94
కురుముఖ్యులు ధృతరాష్ట్ర	439	కర్ణదణు కింకిణీ	516
కురువంశనిస్తారకుల	292	--: డ :--	
కులపవిత్రసితేత	405	క్షత్రవరుడైన	204
కులపాంసనులై	363	క్షత్రియకన్యకల	158
కులముగలవాడు	332	క్షత్రియవంశ్యులై	95
కులమునకు నఖిల	283	క్షత్రియులము పాండుప్రియ	460
కులమును రూపము శీలము	257	క్షమలేని తపసి	94
కువలయంబునవారి	108	క్షమ విడిచి నీవు	95

క్షీరసాగర కడునురుణా

౪1

ఘనపాశములఁజేసి

4౩1

క్షోణీచక్రభరంబు

56

ఘనభుజ యిదిగాండివం

5౩5

:- భ :-

ఖలు నసురనోర్వనోపెడు

౩92

ఘనభుజుండు రాధయను

262

ఖలుడై ధృతరాష్ట్రుండు

౩67

ఘనభుజుఁ డన్నియు

2౩4

:- గ :-

గంగనిజాంగడిపుతెనఁగం

215

ఘనముగ నయ్యింద్రోత్సవ

121

గంగాధర పింగజటా

504

ఘను లయ్యిరువురు

500

గగనమునందు నెందు

418

ఘృత నదులును

424

గతమదమత్సరుండు

124

ఘోరవికార సన్నిహిత

76

గరుడండును గర్జువ

6౩

ఘోరవ్రతములు సలుపును

86

గరుడండును దొల్లి

66

ఘోరాకారులు కృతహాహ

4౩9

గరుడండును నిజపక్ష

75

ఘోరాస్త్రశస్త్రవిద్యల

౩21

:- చ :-

గర్వించి పలికి

469

చండకోపుఁ డయిన

247

గాడ్పు చూలిపిఱుండుఁ

4౩0

చందనతమాలతరులందు

290

గిఱుప్ప నెడ నేరంగ నెడ

297

చక్కినగుమనిన రక్కసు

౩7౩

గుణముల నొప్పి

4౩2

చక్రధరుండయ్యు

5౩6

గురుకుచయుగ్మముల్

515

చతురంభోధిపరీత

142

గురుకులమునందు

౩౩

చతురుదధివలయ

476

గురుగుణయుతులగు

48౩

చని భాండవంబుఁ గాల్పఁగ

5౪౩

గురునాశ్రమంబునను

197

చని చని ముందట నాజ్య

185

గురులకు శిష్యులు పుత్రులు

150

చను దెంచి ముందట

౩96

గురులతోనఁ గరను

46౩

చను దెంచి యమ్మహాజనపతి

15౩

గురువచనాది

454

చను దెంచి శరద్వంతుండు

౩0౩

గురువచనానంతరమున

౩1౩

చను బొంకఁగఁ బ్రాణాత్యయ

16౩

గుఱుకొని కార్యాకార్యము

౩45

చపలాక్షి చూడుకుల

125

గొనకొని వీడు వీడును

206

చరణహతిన్ మహాతరులు

౩74

గోత్రమహామహీధర

౩7

చఱచియొక చేతఁ గూర్చుముఁ

69

:- ఘ :-

ఘనదురితానుబంధ

2

చల్లని దక్షిణమారుత

190

ఘనధూమధ్వజదహ్యామాన

5౩7

చారుమనస్సఘ్నద

౩26

ఘనపక్షానిలచలి తాపని

71

చారుసువర్ణ హాని

291

చిరముగ బ్రహ్మకుం	82	జనుల యాశీరవంబును	472
చెప్పమని యర్జునుం	424	జనులెల్లం గడు	328
చెలఁగి లేవనేడ్చు	191	జలజప్రియ తేజుల	384
చెలఁగె సురదుందుభి	448	జలధివిలోలపిచి	154
చెలియలు మఱఁదియుఁ	525	జలములంద యుండు	438
చేసమరికొంచుఁ బొడువఁగ	374	జలరుహనాథ	529
చ్యవనసుతుఁడైన వ్రమతి	91	జ్వలనంబువాయు	546
చ్యవనునకు సుకన్యకు	47	జ్వలనశిఖాలియున్	537
		జ్వాలాభీలాంగుడు	405

-: జ :-

జంబూఖండవినిర్మాణం	20
జగపీఠాల్లభ యే	183
జగదభివంద్యుఁ డాక్షణము	422
జనకునకును స్వామిత్వము	242
జననాథవేట నెవమున	193
జననికాపభయ	110
జననుత కృష్ణదైవపాయన	6
జననుత బ్రాహ్మణకార్యము	395
జననుత యాత్రానిని	317
జననుతయేను	370
జననుత సర్వధర్మములు	236
జననుతుడు పాండు	513
జనపతి పనుపఁగ	300
జనపతియైనవానికి	349
జనపాల మందపాలుం	543
జనపాలుఁడు మృదు	345
జనమేజయ జనపాలున	549
జనమేజయుండు విద్యజ్ఞున	115
జనమేజయునకు వైశంపాయ	128
జనమేజయునకు వైశంపాయ	531
జనమేజయుని చేయు	63
జనవినుత యగ్నిహోత్రం	227
జనితామర్షణుఁ డంత	331

-: త :-

తండ్రిచేయు పిలోదక దాన	388
తక్షకుండను పన్నగేంద్రుఁ	530
తక్షకుఁ డతిభీతుండై	105
తక్షకుండను పన్నగుండు	98
తక్షకుఁడి కుండలముల	35
తగఁగ వివాహం	520
తగియెడు పుత్తులం	88
తగిలి జరయు రుజయు	167
తగునిది తగదని	32
తడఁబడఁబడియెడు	105
తడఁబడఁజేసియు	74
తడయక పుట్టిననాఁడ	205
తడయక మ్రొక్కియున్న	63
తడయక సామభేదముల	348
తత్కథాప్రారంభం	9
తత్పరిజనంబు లందఱు	101
తత్పమీపంబున	369
తదనంతరంబ	363
తదీయాభిప్రాయం బెఱింగి	426
తనకవకారము మును	347
తన కాజ్ఞావశవర్తులై	223
తన కిమ్మగు వంతకు	347
తనకు మఱి తాన చుట్టంబు	194

తనకులశ్రాహ్మణు	4	తలఁపఁగనాఁడు వల్కిన	198
తనగర్భాండంబుల	54	తలరఁగ లేదు క్రథన	76
తనజనకు నటుత	93	తలవడఁకఁ దొడఁగె	167
తనతేజో జాలము	537	తల్లి నీకుల గోత్ర సౌందర్య	195
తనదివ్య తేజమున	159	తల్లియుఁ బుత్తు లేవురు	488
తనపలుకు లోక మెల్లను	462	తల్లియు నా సహోదరులును	82
తనపిలుందన వచ్చు	356	తానదోరులకును దాపికాఁడై	249
తనపురంబునకు వచ్చి	224	తాన తననీడ నీళ్లులలో	202
తనభార్యకు రాధకు	232	తా నలిగి యిచ్చె శాపం	69
తనయుండు తల్లిదండ్రులు	169	తా నొక్క మునికన్య	409
తనయుల నజాతపముల	545	తామరసనేత్ర నీపేరేమీ	505
తనయెఱిఁగినయర్థం	45	తాళాభమగు విల్లుదాల్చి	450
తనర జనకుండు నన్న	192	తిరుగుచుఁ బుట్టలం బొదల	48
తనరిరి తద్దేశంబున	495	తిలాణుమణికోటి	498
తనరుచు దైవ యుక్తి మెయి	484	తివిరియ భోజ్యంబగు	429
తనవగచిన కార్యము	354	తివిరి సుతజన్మ	245
తనవిద్య పేర్చి నృపనందన	449	తూర్పురుణంబుగాఁ దొడఁగె	376
తనవిష వహ్ని మజ్జనకు	102	తెరల వలవైచి జాలరుల్	123
తనసతిక వకారము	48	తేజితబాణహస్త	314
తనసుతులు పాండుసుతులని	297	తొల్లింటి మహాత్ముల యందును	470
తనుమధ్య దానొక్క కన్య	217	తొల్లి దితిపుత్తుండైన	497
తనువును జీవము సత్త్వం	149	తొల్లి దేవేంద్రుండు	407
తనువు మీనోలవల్పు	125	తొల్లి యగస్త్యమహామునీంద్రుండు	267
తపస్విధ్యాయబ్రహ్మచర్య	86	తొల్లి బ్రహ్మశాపనిమిత్రంబున	123
తమకుందార యజ్ఞేయు	486	త్రిదశాధినాథ సదృశుఁడు	295
తమము నడంచుచున్	493	త్రిభువనలక్ష్మియేతెంచి	418
తమ్ముల యట్టుల తనకు	487	త్రిభువనసామ్రాజ్యశ్రీ	366
తమ్ములఁ దానును	496	త్రిభువనాంకుశదీప్తనిధి	251
తరళనయనాబ్జదళములు	157	త్రేతాగున్మెల్లను దేజరిల్ల	46
తరళాయతలోచన	218	త్రేతాద్వాపర సంధి	30
తరుణప్రదేశినులు	165		
తరుణుల నజాతపములఁ	547	దండధర యిట్టి దారుణ	250
తటియగు నంతకు రిపు	347	దండితాహితవీరసూరి	178

—: ద :—

దక్షాధ్వరమధనునకు	467	వివిజమునీంద్ర దానవ	136
దక్షిణగంగ నాదద్దియు	507	దితి యను దానికి	131
దక్షిణపాంచాలంబు	408	దితి సుత దానవ యక్ష	129
దక్షిణాంగుష్ఠ మిచ్చిన	316	దివ్యభూషణాలంకృత	224
దయ నీచే నుత్పాదితు లయిన	244	దీనికంటెను నొప్పెడివాని	425
దానంజేసి మహీతలంబున	423	దీనికి సదృశముగా	333
దానంజేసి విగతజీవుండై	292	దీని తెఱంగెఱిగినట్లు	359
దాననచేసి పౌరజానపద	349	దీని నగన్ నాబరగు	343
దాన నవరార్థకాయ	55	దీని నెఱింగి మీకు హితోప	381
దానములం దపంబుల	273	దీని నొరునకీ గాదనిన	425
దానింజూచి దారిద్ర్యంబున	310	దీని పాలు ద్రావి మానవుల్	221
దానింజూచి పాండురాజు	284	దీని కాణ వరంపరం జేసి	308
దానింజూచి భీముండు	333	దీని మానవుల యందు	343
దానికడకుఁ బ్రత్యేకింబ	465	దీని యందు రాక్షసభావంబు	378
దానికి భీతుండనై	166	దుహితృ స్నేహంబునం జేసి	145
దానివయినపతిభక్తి	465	దేవగురునందనుఁడనురా	151
దాని భృతరాష్ట్రండు	263	దేవకలచో జయించును	155
దానిన్ నేరక యందఁజూన్	219	దేవమనుష్యులతోఁజుల	37
దాని నప్రియంబులు వలికి	220	దేవయాని యను దాని	153
దాని నశ్రమమున	510	దేవా నీ ప్రసాదంబున	532
దాని నెఱింగి కరుణా	47	దేవాసురరణమున	144
దాని నెఱింగి దేవతలెల్ల	144	దేహనాశంబు తోడన	272
దాని నెఱింగి పరాశర	280	ద్యుతి నెఱిగి నిజనియోగ	213
దాని నెఱింగి శరద్వంతుండు	302	ద్రోణాచార్యు పిలువ నొప్పి	324
దాని నెఱింగి కుమారయోని	212	ద్రోణుండును నర్జును చేసిన	340
దాని విడిపింప ద్రోణుండు	319	ద్వాదశమాసికవ్రతము	506
దాని విని పాండునందను	408	ద్వాదశమాసికవ్రతము	514
దాని వెల్లువ నేరక	539	ద్వారవతికేగి యర్జును	118
దాని శరీరసౌరభము	225	ద్విజవర వినిర్మితములగు	498
దాని సహింప నోవక	293	ద్విజవరులం గుమారుల	100
దాని సుభద్రగా నెఱిగి	517	ద్వైపాయనుండును ధౌమ్యుండు	491
దారుణకల్పాంత మరు	62		
దారుణజాను దండమున	393	ధన దానములను బ్రయ	361
దారుణమౌ వృకోదరు	333	ధనపతితో దర్శితునకు	306

ధనపతుల బాలురు	309	ధృతిఁ బూని బ్రహ్మచర్య వ్రత	229
ధనమున విద్యను సంతతిఁ	285	ధృతి దటిగి మోహ మూర్ఖు	331
ధనములతో నమృతము	305	ధృతి నీయనుజుండై	243
ధన్యంబయ్యె భవత్కులం	89	ధృతి నెవ్వనినేని	423
ధన్యుండనైతి నీకీ కన్యక	503	ధృతిమెయి శతసంఖ్యయు	234
ధన్యుల కాసుభద్రకు	527	ధృతిసెడి వేఁడెడువానిని	391
ధరణిఁ గల రాజులెల్లను	407	ధృతిహీనుల చిత్తముల	511
ధరణిఁ జరాచరభూత	97	ధౌమ్యుండును వారి నతి ప్రీతిం	440
ధరణి నతిప్రతాపబల	420	ధ్వజినిపాతభరంబునం	263
ధరణిప్రజ ధర్మసుతు	495	-: న :-	
ధరణియెల్లను రక్షించు	98	నగియును బొంకునందు	463
ధరణిసుర మంత్ర హోమ	103	నడురేయి సంధ్యలందును	411
ధరణిసురుల గురుల	504	నన్ను గాంధర్వ వివాహంబున	420
ధరణిదిశా ప్రసారిత	366	నన్ను నీ నర్హులెల్ల	519
ధరణిధరు చక్రమునకుఁ	511	నన్నును మిన్నును రక్షించి	376
ధరణిరాబ్ధివిభూతియు	298	నన్ను మున్ను యెలుంగు	153
ధరణిశ నందనుల్	448	నన్ను వివాహమై నహుష	153
ధరణిసుఁడుద్భుతదండుడై	314	నన్నెల యుపేడించితి	426
ధరణిసురపరులకు	502	నరగంధర్వాధిపు	230
ధరణిసురవిరహితమగు	70	నరచాపప్రవిముక్త	53
ధరణిసురు లాదిగ	279	నరనాగాశ్వవరూఢ	232
ధర్మోత్తవిష్ణుఁ డీ ధర్మ తనూజుండు	464	నరమత కీర్తియాయనిం	393
ధర్మోత్తవిష్ణులు ధర్మశాస్త్రంబని	10	నరమత నీ ప్రసాదమున	194
ధర్మసుతుఁ డున్నచోటను	409	నరలుగలకామునై నను	167
ధర్మసూక్ష్మత నిర్ణయింప	163	నరవరుఁ డగు శంతనున	211
ధర్మార్థి కామసాధన	201	నరవరుఁడైన భీము	382
ధర్మార్థవిత్తిముల్	486	నరసురసిద్ధ కింపురుష	64
ధవళవిభూషణ	443	నరుఁ డశ్రు శశ్రు విద్యా	312
ధీరమతియుతులతోడ	345	నరునకు దయ నిట్లానంద	521
ధీరుఁడు యతిరూపంబున	518	నరు నింద్రాత్మజు నింద్రా	326
ధీరులౌ ధృతరాష్ట్ర పాండు	432	నరునునికి యెఱిగి	514
ధృతరాష్ట్ర కుమారకు	337	నలసారము సంసార	386
ధృతరాష్ట్ర నెయ్యమున	297	నలిరేగి కడగి తదృల	427
ధృతిఁ జరుపుచు భిక్షార్థము	384		

నలుపురుదమ్ములున్	341	నిత్యంబు నిలువరున	390
నలుగురు నాలుగువేదమ్ముల	547	నిమిషాంతరమున	443
నాటంగోలె రాహువునకు	58	నిరతంబు బ్రహ్మ మొదలుగ	286
నాకంటెను మీకంటెను	315	నిరవద్యనరేశ్వర	51
నాకట్టినపుట్టంబు	152	నిరుపద్రవ సుఖనిద్రా	374
నాకభిమతంబు నిట్టిద	214	నిరుపమ కీర్తి	281
నాకభిమత మొనరించితి	80	నిరుపమ ధర్మమార్గ	141
నాకుం బరమవిశ్వాసివి	355	నిరుపమ పరార్థ్యరుచి	526
నాకుఁ బతివయిన నిన్నుం	371	నిరుపమానశౌర్య	78
నాకుఁ బుణ్యలోకంబులు	543	నిశితశర వర్షమున	540
నాకెడ యిమ్ము లెమ్ము	292	నికతమున నా దాస్యము	65
నాకొండెద్దియు నిష్టంబు	226	నికటపుల నిక్కురుకుల	486
నాజన్మప్రకారంబు	189	నికారణమున వంశ	243
నాజరాభారంబుఁ దాల్చిన	169	నిగుణములు దొల్లియు	505
నాదు రోదనంబు నన్ను	468	నిచేత ననుజ్ఞాతులై	489
నానాద్రవ్యనిరంతర	265	నితదర్శమ కాంగ దేవ	102
నానావిధమార్గణముల	338	నితోడ సఖ్యంబుఁ జేసెద	415
నానావిధశరశరధుల	308	నీదు కులమునకుఁ దగఁగ	334
నానావిహారకై లోద్యాన	346	నీధర్మ చరితంబునకు	195
నాయందు నీకుం బ్రియంబు	421	నీపుణ్య తనువు పలన	202
నాయనుజునకు వివాహము	231	నీమందులు మంత్రంబులు	92
నాయెదురఁ జక్కనై	451	నీయిష్టసఖుండయిన	549
నాయెఱిగి నట్ల యిన్నియు	200	నీయాగ్నేయాస్త్రంబున	414
నాయొద్దన ప్రార్థించిన	548	నీయిష్టసఖుండయిన	542
నారదుఁడు వచ్చుఁ దద్యచ	495	నీరితోనఁ దోచు తారక	307
నారాయణుండు కృత్రిమ	57	నీలగళోపమానకమనీయ	162
నారాయణుండు వారి	56	నీలగిరింద్రశృంగమున	242
నా వచనం బమోఘం బనిన	96	నీలజీమూతంబు లీల	375
నా వచనంబున	466	నీవ కడునేర్పు కాండపు	329
నా వచనమున నపత్యముఁ	287	నీవఖిలధర్మమూర్తి వి	544
నిండుమనంబు నవ్యనవ	38	నీవఖిలధర్మ విదుఁడవు	229
నిగ్రహమేది నన్నుఁ ధరణి	158	నీవత్రికూరుండవు	45
నిజమహిమండలప్రజఁ	3	నీ వప్రాకృతబలుండవు	451

నీవర్ణధర్మప్రతిపాల	121	పడినయామిపంబు	388
నీవలనం బరమ సంప్రీత	41	పతదుర్విధరథాడు	59
నీవస్త్రశస్త్రవిద్యా	227	పతిఁ బడసి సుతులఁ	161
నీవిజయోత్సాహమునకు	77	పతి నియోగించిన దానిం	278
నీవు ధర్మమూర్తివి	222	పతియు భరియించుఁ గావున	239
నీవు నాకవమానంబు	91	పతియులేక జీవించు	275
నీవును ద్రోణుండును	489	పతివిహితానురాగమున	165
నీవును బ్రహ్మచారివి	150	పతిహీనలయిన భామిను	239
నీవు బ్రాహ్మణుండవు	45	వదంపడియేఁబండ్లు గూతులుం	130
నీవును భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు	487	పదిదినంబులు భీష్ము	28
నీవు మాచుట్టమవపోలే	87	పదుమూఁడగు మాసంబున	508
నీవు తౌకిక వైదిక ధర్మ	461	పనియేమి పంచినఁ	146
నీవు సుభద్రయందు	517	పన్నగవైరి విక్రముఁడు	373
నీవెఱుంగకుండ గర్వము	523	పరగ నన్న సాల్వపతి	234
నీవొరులకు నీయమృతం	78	పరచక్రపతులచే	350
నుతజలపూరితంబులగు	203	పరనిందయు నాత్మగుణోత్కర	79
నుతముగ నస్మత్కుల	423	పరమగురూపదేశమున	119
నుతసౌప్తికాదిపర్వ	23	పరమతపోనిధి	86
నెగయుడు నెగసి పిలుందం	537	పరమతపోనిలయు	439
నెమ్మిఁ జని ఖాండవప్రస్థమ్ము	491	పరమద్విజశుశ్రూషా	495
నెమ్మిని నీ దక్షిణాస్తమ్మున	316	పరమబ్రహ్మణ్యజగద్గురు	514
నెఱికురులున్ విలోలసిత	419	పరమబ్రహ్మానిధిం	113
నెఱినుఱక వైరిపీరుల	282	పరమమునులయిన	541
నేఁడు పుణ్యదినము	471	పరమవివేకసౌరభ	8
నై మిశారణ్యపుణ్యక్షేత్ర	9	పరమాన్న భక్ష్య భిక్షా	384
:- ప :-		పరమాస్త్రికవిశారదుల్	340
పంకజభవనన్నిభు	33	పరమేశ్వరుండును హానికిం	508
పంకజాక్షి నీవతిప్రతిపక్ష	525	పరమేష్టికల్పఁడగు	128
పంబినశోక భారమున	430	పరమోపకారియైన	335
పంబియజనాధ్యయనదానం	495	పరశుకులిశ కుంత	75
పక్షతుండ్రాగ్రనఖితు	75	పరశురాముండు భీకర	128
పక్షిశిరంబు దిరంబుగ	318	పరశురాముఁ డొండె హరు	452
పగఱఁగనినైతురేనియు	267	పరహితఫలవంతులు	368
పడయంగరాని కొడుకుల	220	పరాశరుండును బులస్తాది	439

పరాశరుండును సత్యవతి	127	పుణ్యవంతుల నిత్యవైమిత్తిక	498
పరిఘజలంబులం	493	పుష్కరించు నీకుదయించు	285
పరులకు దుష్కరంబయిన	452	పున్నా మోనరకాత్త్రాయత	202
పరులవలన బాధ	426	పురందరుండును దొల్లి	106
పరువడి నొండొరుం బెనంగి	397	పురజనులెల్లను	490
పర్విసభాప్రభృతిగ	16	పురుషవిశేషవివేకా	309
పర్వచు వైరాటాదిక	18	పురుషుకంటె మున్ను	397
పర్వచు స్త్రీపర్వాదిక	23	పురుషులచే ధర్మస్థితి	277
పటవనోపకయున్న	266	పురూరపుంచును రాజ్య	112
పలుకులఁ జెయ్యుల	480	పులోమయు నక్కొడుకు	41
పలుకుల ముద్దును గలికి	122	పూని పరాక్రమం బెనంగ	476
పలుదెఱంగుల పిండివంటలు	395	పూరుండు గొండొక యయ్యును	169
పలుమటు శవధంబులు	346	పృథివ్యాదిమహాభూతంబులు	237
పవనతనూజుఁ డక్కమల	382	పెంచితి ధర్మ మార్గమున	101
పశుపతినివాసంబయిన	354	పెక్కులు వలుకక	372
పాండవులును ధృతరాష్ట్రు	491	పెడిలి సువర్ణవర్వతము	536
పాండవులును బరాక్రమ	495	పెద్దకాలంబునకు నీయిలు	391
పాండవులును రథంబులెక్కి	336	పెద్దవాఁడుండఁ గొండుకవానికి	454
పాండుకుమారులం బిలువ	353	వైత్యకింబగులఁజ్ఞి	351
పాండుకుమారులు ననేక	358	పొడువునఁ బ్రాయంబునఁ	205
పాండుకుమారులు పాండుభూపతి	116	పొలుపగు రాజ్యసంపదుప	427
పాండుపుత్ర నీవు	416	పొలుపుగఁ బూని కట్టి	515
పాండురాజును బరమోత్సవంబునం	287	పోరిను మృతసంజీవని	145
పాండుసుతుఁ డంత	539	పోలంగ ధర్మశీలుఁడయి	390
పాతాళై కనికేతనా	38	ప్రకటముగ వంశ విస్తార	243
పాదంబులు పెట్టుడు	70	ప్రకటితభూతసంతతికి	46
పాపులై డుత్తియీధముల్	437	ప్రక్షిణదర్పు ద్రుపదు	340
పాయక చీకటి యందును	312	ప్రణమదఖల ధాత్రి	400
పాయకపాక శాసనికి	8	ప్రతిహత రాగకోపధయు	421
పితృవధజాతకోపపరి	233	ప్రతిహతశత్రువిక్రముడు	31
పిలువంగఁ బడక	330	ప్రతీపుండును దానిం జూచి	216
పుట్టినప్పు డకన్యకఁబోలు	226	ప్రమదాపాదివయః ప్రపూర్ణ	365
పుట్టుఁ జీకు వృద్ధుఁ బూతి	240	ప్రల్లదుఁడైనయొక్క	42
పుణ్యతపోమయుండు	380	ప్రవిమలాగమతత్త్వవేది	496

ప్రస్తుతఫణిసత్త్రిభయ	106
ప్రియమైనరంగ సిద్ధియు	110
ప్రీతితో మీరును భీష్మాది	114
ప్రాద్దునేడు పెద్దవోయె	396
ప్రోవైన శస్త్రంబు వాయ	363

-: ప :-

ఫలపవనాంబు భోజన	447
ఫలార్థియైనవాడు	404

-: బ :-

బద్ధపరంపర నొప్పె	312
బలదేవసాత్యకిప్రద్యున్న	525
బలదేవాచ్యుత సాత్యకుల్	136
బలమఱి కామక్రోధంబులు	121
బలము పెద్ద గలిగి	395
బలయుతులు నూటయిరువది	203
బలయుతులు మనుజునింహులు	512
బలవంతుల్ భరతాస్వయన్ధితి	363
బలవంతుల బలమఱుగా	415
బలవత్ప్రగేంద్ర కోపానల	75
బలవన్మదనాగాయుత	246
బలవైరి కృష్ణువై బార్హువై	540
బలహీనుడైనవానికి	459
బలహీనులైనచో శత్రుల	345
బహుగుణము త్తమోత్తమము	484
బహుపుత్తార్థంబు	227
బహుభాషల బహు విధముల	6
బహుపనపాదపాత్తి	36
బాధితశత్రువర్గులగు	364
బాలకుం డొక కొండుక	359
బాలవయ్య నత్తుత్తమశీల	163
బాలహరిణముల బట్టెడు	181
బాలాత్మ తేజుడగు నీబాలుడు	199
బాలుండవు నియమవ్రత	145

బాలుడని తలచి రిపుతో	347
బలము సొచ్చితిమేని	546
బృహదబ్ధిమేఖలాఖల	333
బ్రహ్మణ్యుడగు రశ్యప్రబహ్మ	72
బ్రహ్మయు భృగుశాప	46
బ్రహ్మవచనంబు నిట్టిద	106
బ్రాహ్మంబు దైవంబు	193
బ్రాహ్మంబు మొదలుగాఁగల	232
బ్రాహ్మంబు మొదలుగాఁగల	519

-: భ :-

భక్షణవిషయంబున	67
భరతకులప్రసూతులరు	308
భరతకులశ్రేష్ఠుడ వయి	274
భరతకులాగ్రణి	524
భరతుఁ డశేష భూభుజనభార	207
భర్త చేత నియోగింపఁ బడక	277
భవత్పితృప్రపితామహుండైన	92
భవత్ప్రసాదంబున	274
భవదనుజ్ఞాగౌరవంబున	352
భవదభిరక్షితక్షితికి	227
భవదభిరక్ష్యములగు	80
భానునిభుండు పాండుజనపాలుడు	295
భారత భారతీసుభగభ స్తి	7
భారతవంశాచార్యుడు	404
భీమసేనుండును దద్యుట	366
భీముండును వాని హీనసత్త్వంగా	398
భీష్ముండును దనరథంబు	233
భువనై కదీపకుండగు	420
భువనోపప్లవ సమయోద్భవ	435
భూజనపరిచారం	503
భూనాథ నీకు భార్యంగా నన్నుఁ	219
భూనుతక్తి బ్రాహ్మణుండు	50
భూపనందను విద్విధంబున	316

భూపాలకుండు బ్రాహ్మణ
 భూపాలనీకు నిక్కోమలి
 భూరిగుణునిట్టికుల
 భూరినిజద్యుతితోడ
 భూరిపదఘాతజాతధరా
 భూరిప్రజానిరంతర
 భూరిభుజుం డద్దునుఁ డతి
 భూవినుతనిన్నుఁ ద్రిభువన
 భూసురులాదిగఁ గల
 భృగుఁడను విప్రుండు
 భ్రమవి మోహలోభభయ
 భ్రాజితశాతకుంభగృహ

:- మ :-

మండితగుణనంపద
 మంత్రయు క్తంబుగా
 మంత్రులు దమతమబుద్ధి
 మందభాగ్యులమయిన
 మతిఁ దలఁపఁగ సంసారం
 మతిఁ జాండుకుమారుల
 మతిమఱచియని స్తీర్ణ
 మతిలోకోత్తరుఁడైన
 మదిఁ జౌష్యపర్వమాదిగ
 మనదుర్యోధను జన్మంబునఁ
 మనవడుంబున
 మనపితృవర్గమువడసిన
 మనమివ్వీధంబునఁ
 మనమునకుఁ బ్రియంబును
 మనసిజరాగంబున
 మనుకులపవిత్రుఁబుత్త్రకు
 మనుజభక్షుఁ డిదియ
 మనుజయోనిఁ బుట్టుఁ డని
 మనుజాధిప వృషపర్వుం
 మనుజులకు నెవ్వీధంబున

432	మనుమల నెల్లఁజూపి	311
226	మయభుజగ మోక్షణము	543
203	మయుఁడు నశ్వసేనుండును	543
327	మరుతులయంశంబున	140
375	మర్త్యలోకంబున	221
129	మర్త్యలోకంబున రాజుర్ని	213
327	మఱచినఁ దలఁపింపఁగ	188
34	మఱచునొకొ మఱవకుండియు	548
149	మఱి పాండవధార్తరాష్ట్ర	212
43	మఱి భీమసేనుండు దొల్లి	481
394	మఱి యంగిరసుఁడను	132
515	మఱి యక్కొమలికులగోత్ర	217
	మఱి యట్లుంగాక	503
265	మఱి యట్లుంగాక రాజులకు	307
386	మఱి యదియునుంగాక	5
485	మఱి యదియునుం గాక	238
87	మఱి యదియునుం గాక	334
296	మఱి యదియునుం గాక	216
365	మఱి యమృతమధనంబు	83
437	మఱి యాత్మఘాతంబు	392
148	మఱియు	224
15	మఱియు	405
283	మఱియుం గల వస్తువులెల్లను	270
145	మఱియుం దనయొద్దకువచ్చి	460
68	మఱియుం దొల్లి గౌతమి	463
524	మఱియుం బాతెడు	328
171	మఱియుం గర్ణాభిషేకంబును	21
266	మఱియుం గామప్రవృత్తుండయ్య	417
433	మఱియుం గోటిశమానన	104
390	మఱియుం దనకు ధృతరాష్ట్రం	285
222	మఱియుం దిర్యగ్యోనులయందు	277
144	మఱియుం బితామహుండగు	24
387	మఱియుం బలస్తుండను	133

మఱియుఁ బౌష్యోదంక	19	మఱియును నొకనాఁడెవ్వరు	300
మఱియుఁ బ్రతిపక్ష సంఘయ	535	మఱియును వారల బల	540
మఱియు గదా కార్ముక	313	మఱియు నేకాదశరుద్రుల	138
మఱియు గర్భయోనియందు	175	మఱియు నొక్కనాఁడు	209
మఱియు గాంధారిఁదొట్టి	364	మఱియు జంధువర్గంబునెల్ల	24
మఱియు జంబూఖండ వినిర్మాణం	19	మఱియు బలదేవాది	527
మఱియు శ్వేతయుఁ జంద్రుండును	57	మఱియు బ్రహ్మకుఠాతయు	135
మఱియు దక్షప్రజాపతి	221	మఱియు భారతతణోద్యోగులైన	18
మఱియు దుర్యోధన	282	మఱియు భారతపీఠులెల్ల	21
మఱియు దేవరైత్యదానవ	127	మఱియు భార్యపుదుసునం	201
మఱియు దేవయానియు	159	మఱియు భీముగరాధి	22
మఱియు ద్రోణాభిషేకంబును	20	మఱియు భీష్మానుమతంబున	283
మఱియు ధర్మరాజునకు	15	మఱియు మరీచ్ఛాది	286
మఱియు ధృతరాష్ట్రుండును	25	మఱియు మర్త్యలోకంబునందు	136
మఱియు నగ్ని దేవుడేత	118	మఱియు మహారణ్యంబునందు	16
మఱియు నశితానాగతులైన	207	మఱియు మాంసపిండంబుల	546
మఱియు నత్యంతశోకార్ణవంబున	236	మఱియు మృగశాపశయం	293
మఱియు ననంతరంబ	304	మఱియు యాదవులెల్ల	28
మఱియు ననేకవినుదంబుల	265	మఱియు రెండగు	457
మఱియు నస్పాండురాజు	284	మఱియు వానికంటె	350
మఱియు నప్పరంబునం	514	మఱియు వారలకాచార్యుండైన	308
మఱియు నయ్యాస్త్రీకుచరితంబు	110	మఱియు విరాటనగరంబునకుం	18
మఱియు నశ్వమేధారంభంబును	25	మఱియు విషాపహరంబులయి	97
మఱియు నస్త్రదర్శింకరుం	144	మఱియు వీరచక్రీవిలాపంబు	23
మఱియు సీకును	211	మఱియు పకలలావణ్య	470
మఱియును	8	మఱియు సకలలోక	85
మఱియును	184	మఱియు సనత్కుమారు	137
మఱియును,	201	మఱియు సింహికయనుదానికి	132
మఱియును	310	మఱియు ప్లాణునకు	134
మఱియును	323	మఱివసువులు పుట్టుచు	221
మఱియును	342	మలహారివాధ	400
మఱియును	406	మాండవ్యుడను మునివరు	140
మఱియును	518	మాండవ్యు నామ్రుచ్చుంతోన	249
మఱియును	528	మాకు వత్తిప్రియుండవు	439

మాకులమునందుఁదొల్లి
 మానాగ్నిహోత్రమును
 మానితంబగు నాతపోమహిమం
 మానితసత్యవాక్య
 మానితులైన పాండవ
 మానుగరాజకుమారులతో
 మాపుణ్యంబునం జేసి
 మాయందొక్కొక్కళ్ళ
 మాయయ్యకుఁబాయక
 మాయీదాన్యము వాయు
 మితవచన నీయథార్థ
 మితహిత సత్యవాక్య
 మిమ్మిట్లుచూచి హితమైట్లగు
 మీకుం బుణ్యలోకంబులు
 మీకు నాయందయ్యెడు
 మీకులగోత్రనామములు
 మీపంచిన విధంబున
 మీయందీకృష్ణును
 మీరలు నాపితృదేవత
 మీరలు స్నాతాలంకృతులరై
 మీరాజుమనోరథంబు
 మీరు ద్రువదుపురంబునకుం
 మీరుధర్మానిలశక్రాశ్వినుల
 మీరును గుంతియు
 మీరెఱుంగనట్టి లోకాచారము
 మీవచనం బమౌఘంబు
 ముదమునఁ బ్రభాసుఁడను
 ముదుసళులు దమకిమ్ముగా
 మునినాథ నాకుసత్పుత
 మునినాథ నాకుసత్పుత
 మునివరుఁ డట్లుండియుఁ
 మునిసహస్రపరివృతులయి
 మునీంద్రా నీయాడనితీర్థంబు
 మృగంబులమైయున్న మమ్ము

508	మృగశాపభయమున	289
176	మృదురోమములును	425
437	మేనకయు విశ్వామిత్రు	191
109	మేరునగోత్రంన మహీ	415
408	మేరుమహామహీధరము	55
318	మొదలి పెక్కు జన్మముల	149
498	మొనసి యపకారిఁ గడనిడి	348
214	:- య :-	
152	యజ్ఞసేనప్రభు యజ్ఞమహా	441
65	యజ్ఞసేనుకూతు నభిజాత	479
38	యతిసంఘంబుల సంగతిన్	270
41	యదుఁ డగ్రతనూజుఁడు	169
88	యదుకుల విమలవయః	262
177	యమతనయు ధర్మరాజ్యము	502
389	యమునంశమునఁబుట్టె	140
453	యము లమితశౌర్య లరిన్ప	342
468	యాదవకులవిభుఁడగు	258
441	యాదవవంశంబున	137
88	యాదవవృష్టిభోజవరు	478
80	యాదవుల నాదరింపక	523
459	:- ర :-	
410	రజనీనాథకులై క	107
416	రణరంగంబున ద్రోణు	403
354	రణవిజయుఁ డనలతేజుం	73
462	రథమును రథ్యంబులు	234
73	రమణి నిజభ్రాతృనియోగము	370
137	రయమున మ్రింగుడు గాలము	67
485	రవినిభ తేజుఁడైన	489
403	రవిసుతపార్థుల	331
404	రాక్షసావిష్టుఁడైనపు	428
249	రాజకులశేఖర	320
294	రాజకులాగ్రగణ్య	51
519	రాజకులై క భూపణుఁడు	2
266	రాజశ్రీర్తులు వచ్చి	454

రాజభూషణ నివృత్త్య	550	వనజాసను ననుమతమున	129
రాజమహేంద్ర కపింద్ర	110	వననిధిలోని రత్నములు	492
రాజయ్యెడువాడు	350	వనమునఁ బదియు రెండేడు	119
రాజరాజ గుణరాజిత	473	వరరథమొక్కందు	30
రాజవరుడైన పార్థతో	332	వరుణుఁ డాదిగఁగల	219
రాజ్యపదస్థుండ	360	వర్ణధర్మముల్ గాచుచు	144
రేయును బగులును	479	వలనుగలమంత్రివరులం	352
-: ల :-		వలయు సమాప్త్యులం	186
లలితజటాజినకుశ	383	వలరాజు సచివుల	492
లలితహయద్విపంబుల	263	వలవదుడుంగుడని	452
లలితాంగి యెల్లలోకంబులు	273	వల్లెయని రాజనందను	336
లలితాంగి శయనమొక్కందు	162	వసుదేవాదియాదవ	526
లాలితరూప యౌవనవిలాస	235	వసునిభుండుపై తృకంబగు	231
లావునెడఁగ నిట్లువీవంగ	377	వసువులకు మనఃప్రియంబుగా	214
లోకనుతుండు పాండుడమలుండు	350	వసువులనువారపేత	220
లోకోత్తరచరితుండగు	152	వాడిమయూభిముల్ గలుగు	147
-: వ :-		వాడు రెండవ యింద్రుండయ్యెడు	73
వందురి వగచుచున్న	262	వానింజూచి కానికుడువ	148
వగవక సంజీవని	148	వానితోడిచేమిదివ్య	335
వడముడియారక్కసు	374	వానిపేరంగురు శ్మేతంబు	208
వడిగాని కారపులొండొరు	337	వానిమనోవల్లభకుం	412
వడినసురవాత ముక్కున	377	వానియవ్యక్తవచనంబులు	389
వడినొడు గఱచివలకేల్	445	వారణ ఘోటకఘాండాగారం	155
వదన బాణాపన వ్యక్త	171	వారణ హస్తానుకారంబు	534
వదలక కురుపతి	117	వారణావతమున	358
వదలక పెనఁగి పదుండ్రం	297	వారల నందఱ రౌద్రాకారుండై	232
వదలక మరణార్థియగుచు	431	వారల సర్వప్రియస్కారుల	100
వదలక మాయోయుద్ధా	231	వారల బలపరాక్రమంబు	487
వదలక మ్రుచ్చుల	502	వారల శరములు నదుమన	337
వధకు నర్హుడైనవచ్చిన	377	వారలు ధర్మానిలశక్రాశ్విములు	469
వనకేళికామకమునఁ	158	వారలు విహుప్రకారాకారులు	74
వనజశవప్రభావుఁ	189	వారితో విగ్రహించుట	484
వనజాక్షి యేమికారణమున	511	వారిదారుణతపోవహ్ని	497
వనజావాయవనేత్రు	370	వారు నవ్విప్రునతిభక్తిం	530

వారు వచ్చునంతకునొక్క	187	వినుకార్త వీర్యకంచెను	286
వారుపయి నశచునట్ల	90	వినుగార్హవత్సమను	202
వాసవనందనుండుగుడువం	312	వినుతధనుర్విద్యావిదు	335
వాసవప్రతిముందు	120	వినుతపరాక్రముల్	115
వాసవసన్నిభుండు	265	వినుతయశుండుపాండు	284
విగతజీవుడై పడియున్న	150	వినుజేలయెట్టికప్పుడు	371
విగతాఘుడైన యాభ్యుగునకు	134	వినుమైనను సాపత్న్యం	228
విడిచి దిగంజరవేషము	96	విపరీత ప్రతిభాష	202
వితతప్రదక్షిణావర్తిత	472	విపరీతమతిని సుండుండు	501
వితతబహురత్నరుచి	370	విపుల తేజంబునను	144
వితతమఖప్రయోగవిధి	103	విప్రుడనున్నవాడ నపవిత్ర	68
వితతయశుఁడరిగి	506	విమలతపోవిభవంబున	106
వితతోల్కాశని పుంజమొక్క	74	విమలమతింబురాణములు	5
విదితంబుగఁ బుత్రామర	353	విమలమతియన్యులకు	462
విదితంబై యుద్యోగము	19	విమలములయి లోకత్రిత	415
విదితముగ నీకు వరమిచ్చెద	276	విమల యశోనిధిపురుష	200
విదురుండు పాండవహితుఁడని	479	విమలాదిత్యతనూజుండు	2
విదురుఁడేతెంచియురులకు	357	విలసద్ధర్మవిశుద్ధవృత్తులు	484
విద్యావిలాసపార్థివ	473	విలసితరాజ్యలీల	477
విద్యన్ముఖుండు ధర్మమూర్తి	108	విలువిద్యఁ గలుచుచుండిరి	301
వినతకునాత్మజుండయిన	82	విలువిద్యనొరులు	315
విననేడగు పర్వము	21	విలువిద్యనొరులు	316
వినయమున ద్రోణురూపు	313	వివిధాస్త్ర కోవిదుండు	339
వినవయ్య కృతవీర్యుఁడను	434	వివిధోత్తుంగ తరంగ	60
వినవయ్య గౌతముండన	301	విషనిధికుఁడ ససంఖ్యము	66
వినవయ్యయేకపుత్రుండు	227	విషయోపభోగాభిషేక	143
వినవయ్యయేమేపురము	511	వీరకలఱతెంచి నలుగడ	522
వినికుంతియుఁ జాండవులును	379	వీరుపుట్టిన పదియగునాండు	394
వినిదానినుడుపఁగా	142	వీరైక్యతహస్తాక్షరాలాస్త్ర	326
వినిభీష్ముండునియె	237	వీరొక మంత్రసిద్ధుఁడగువిప్రు	399
వినిరోయుకీగగాళ్లం	310	వీరసమస్త దోషుండయి	440
వినుండు ప్రసిద్ధులైన	228	వీరలఁ దోడ్కొనిపోవఁగ	545
వినుండే హిరణ్యధన్వుం	314	వీరలశిలితమృదులా	271

వీరలు దైవశక్తి బ్రహ్మించిన	294	వేల్వంగ సమకట్టి	505
వీరలు నీకుల పుత్తులు	241	వైశంపాయన వ్రథృతి	114
వీరశ్రీవనితాశ్రిత	177	వైహాయనంబైన వరమవస్థ	442
వీరావతారసుకవిస్తుత	111	వ్యసనవివర్జితమాన	320
వీరికినిద్రాభంగము సేయనోప	367	వ్యాసపురస్కృతావని	323
వీరుడగునరుని	451	--:శ:-	
వీరుడు పాండుమహీపతి	284	శంకరనిభుడగువిప్రు	38
వీరుడు ప్రతీపుడఖిల	215	శంతనుండు దానింజూచి	218
వీరుడువీడు పాండవుడు	522	శంతనుండును బరమానురాగంబున	280
వీరుకుంతిమహాదేవులని	460	శంతను సంతానంబును	286
వీరునమ్మంగఁ దగుదురు	346	శక్తి చదువునుబోలె	431
వీరులని పాండుసుతులకు	348	శక్తిరాక్షస నిహతుడై	438
వీరెవ్వరయ్య ద్రుపద	341	శతశృంగ నగేంద్రము	286
వీరెవ్వరో యెందుండుదురో	452	శతశృంగ నిలయుండు	280
వీరైలులుఁ జొరవులును	211	శంకరమండై న విశ్వామిత్రు	424
వృక్షశాఖాగ్రముననున్న	317	శరణాగతరక్షణ	542
వృక్షువై గీర్వాణవిభుడల్లి	414	శరనికరసహస్రంబుల	337
వెండియు నశ్వసేనుసేయ	539	శరనిధి నినాదనిభమగు	492
వెండియు వారలనిమ్ముగా	458	శరనిధి పరివృత విశ్వం	264
వెడఁగయిట్టిపాటి	412	శరమోక్షణ వేగ నిరంతర	340
వెడఁద యురంబును	453	శాస్త్రవ శైత్రతేజమున	279
వెఱచటవనీరిలో	319	శాపజలంబు లెత్తికొని	93
వెఱచితల్లిదోక	539	శాపమిచ్చునాడు జనని	84
వెలయంగఁ బితృమేధ	296	శుక్రుండును సురాపాన	148
వెలయంగ నశ్వమేధంబులు	203	శూరుల జన్మంబు	335
వెలయంగ ధర్మాధర్మంబులు	159	శ్రవణసుఖంబుగా	186
వేడులెంతయుఁ గష్టమైనను	310	శ్రీజయవిభాసి వినమ	321
వేడుక నమ్ముని ముందట	511	శ్రీనాథమూర్తి విబుధ	253
వేడుక నొక్కరుండు	299	శ్రీపతిగడు నెయ్యంబున	515
వేదంబుల్ చదివించె	303	శ్రీమచ్చకుశ్వవంశశిఖామణి	113
వేదంబులందుఁ బ్రవీణుడై	257	శ్రీరాజరాజవీర శ్రీరమణి	401
వేదము వేదియుంగలుగు	417	శ్రీలలనాస్తనఘటిత	179
వేదవిహితవిధుల	174	శ్రీవనితావల్లభ	58

శ్రీవాణిగిరిజాశ్విరాయ	1	సర్వధర్మజ్ఞులరుర్వీశ	496
శ్రీవిభవ నిత్యనిలయ	475	సర్వభూతదయకు	174
శ్రీవెలుగరోహిణికి	137	సర్వలోక కర్మసాక్షి	490
శ్వేతకి నీతపమునకే	532	సలలిత మైన పుట్టు	261
శ్వేతకియుఁ దనకు	532	సవిశేషముగ దనుర్వేద	303
-: ప :-		సాంగంబులగుచుండ	224
పడరన్నిధనుర్దరుఁడెయ్యెడ	405	సాత్యవ తేయ విష్ణుపద	29
-: స :-		సారణ సత్యకామర	516
సంచితపుణ్యుడంబురుహ	127	సారమతిం గవీంద్రులు	8
సంతతగృహమేధిఫలం	200	సాలప్రాంశు నిజోజ్జ్వల	329
సంధ్యలందొనరించు సద్విధుల్	90	సాహసికుండై నరుడవ	510
సకలజీవరాశి సుకృత	248	సుందరి మాయిద్దలలో	500
సకలధర్మవిదుండవు	177	సుతజననోత్సవంబున	528
సకలరాజసమక్షంబున	455	సుతవంతులయి విశుద్ధ	528
సకలహితంబై శాంత్యాధిక	24	సుతశత వర్జితాశ్రమము	430
సకలోర్వికుండప్రయత్న	97	సుతుఁడు సభస్వదంశమున	281
సతికి నొక్కరుండవతిగాక	466	సుతులనఘులు వేపురు	130
సతియును గుణవతియు	200	సుతులరాక్షస నిహతుల	430
సతివిముక్తయయినఁబతికి	388	సుతుల విద్యాప్రవీణత	323
సత్యవతియును బెద్దకాలంబునకు	242	సుత్రామపుత్రుఁ డభిజన	461
సత్యాశ్రయ కులశేఖర	251	సునిశితతుండహాతిని	123
సద్యోగర్థంబున నహిమ	126	సుతగరుడ విషోరగ	416
సద్విమత చరిత్రుండు	303	సురగరుడోరగ కిన్నర	498
సథల విస్తరిల్లి	22	సురదైత్య యక్షరాక్షస	172
సమకట్టి యొక్క మొగి	74	సురపతి నాతపమున	173
సమశీల శ్రుతయుతులకు	307	సురపతిసభఁ జూడంజూడ	71
సముఁడై యుయుత్సుడయ్యన్నము	300	సురల వరప్రసాదమున	293
సముదిత సూర్యసహస్రోపమ	44	సూరెలనున్న మంత్రులను	100
సరభసపరిపలిత	138	సూర్యుండును నీకు దుర్వాసుం	230
సరససురవధూ	287	సూర్యుండును వసిష్ఠమహాముని	422
సరశతమాలతాల	493	సెల్లుఁడట్లు నేలరెళ్ళి	451
సర్వయాగం బిట్టిదని	102	సొలయక తూనిఁగలం	250
సర్వశీర్షాభిగమనంబు	204	సొలయక యెల్లదేశములు	401

సౌభద్ర పాలోమకారంధమ	510	హరిపరాక్రమయేను	286
స్థావరజంగమ ప్రవితతం	79	హరియింద్రుఁ దలఁచె	491
స్థిరపౌరుషుండు లోకోత్తరుఁ	285	హరిహరాజ గజాననార్క	7
స్వయంవర లబ్ధియైన	461	హరువచనమున	469
—: హ :—		హరివిచిత్ర హేమకవచా	326
హరిఁదలఁచె సుభద్ర	520	హిమకరుఁడుకై త్యమును	237
హరికుశిశక్షతి	62	హిమకరుఁ దొట్టిపూరు	6
హరితనయుండు పార్థుఁడు	522	హిమకై లకందరాభాగము	71
హరిపంచిన మార్గంబున	522	హైమవతోత్తుంగహేమ	411

—: ౦ :—

స భా ప ర్వ ము

—: అ :—		అటదుర్యోధనుండుశకునియుం	659
అంగారములు గొనువేడ్కఁ	685	అటభీమ సేనుండు నుం	615
అంత	618	అటనహదేవుండు దక్షిణ	617
అంతనంతయు నెటింగి	706	అట్టి మహోత్పాతంబులు	705
అంత నంతవేదమూర్తులైన	633	అట్టి యతిదారుణత్వము	587
అంతననంతశయనుండు	655	అట్టి రాజసూయాధ్వరంబున	667
అంతననుద్యుతపరా	714	అట్టి సకలక్షత్రియ షోభంబు	645
అంతశిశుపాలు సేనాపతి	614	అట్లయినంగురుకుమారులు	707
అందనేకవిధ జీవరాసుల	573	అట్లు కౌశికచిత్రసేనులు	583
అందుఁ గుజేరుఁడు	571	అట్లు వగచుచున్నదృత	722
అందు దుర్యోధనదుశ్శాసనాది	679	అట్లేని నాకు నస్మత్పితృ	576
అందు మాత్యాలిం కృతమౌళులుఁ	598	అతనిచేత నశ్వర్చితుండయి	678
అందు సుఖాసీనుఁడైన	570	అతని నతిప్రళాపు	616
అందెప్పటి యట్లదృత	712	అతని ననవరతంబును	572
అక్కడకుండు శౌనకాది	553	అతిదర్శిద్దమఁడు	581
అక్కడకుండు శౌనకాది	637	అతివికృత స్వరూపధరుఁ	651
అక్కొడుకు నజ్ఞనాథుం	652	అతిసమర్థుండు బృహద్రథుం	537
అఖిల లావణ్యపుంజంబు	680	అతులచతురంగ సేనాయుతుఁ	612
అగ్నిదత్తంబైనయద్దివ్య	611	అతుల పరాక్రమార్జిత	662

అతుల బుల్బో వరస్పర	605	అనిన నారాజునకు నగ్ని	620
అతుల విక్రమసంపదక	602	అనిన నుపేంద్రు వాక్యమను	628
అతుల విభూతితోమణి	583	అనిన భీమసేను విక్రమ	585
అతుల శౌర్యుడనిల	617	అనిన భీష్మువచనంబున	639
అదియమరాజు సభయంతియ	570	అనిన మురవైరి పలుకులు	604
అదియును నూటుయోజనంబుల	567	అనిన వానికి ధర్మతనయుం	681
అదియును నూటుయోజనంబుల	571	అనిన వారల వచనంబుల	578
అదిశతయోజన విస్తారాయామ	569	అనిన వాసుదేవునకు	554
అధికదత్తయుక్తమై	685	అనిన విదురుండక్లినియె	686
అధికలజ్జావనశాస్త్రిల	715	అనిన విదురువలుకులు	723
అనఘ మామామళకుని	682	అనిన విని జనమేజయుం	618
అనఘ యేముమువ్వురము	535	అనిన విని జరాసంధుండు	602
అనఘ సుహృద్ద్యూతంబిందొన	681	అనిన విని ధృతరాష్ట్రుండు	722
అనఘానీ ప్రస్తవమున	563	అనిన విని ధృతరాష్ట్రునకు	663
అనఘుడై యెమబది	668	అనిన విని భీమసేనుండు	584
అనఘులకాస్త్ర విధిజ్ఞుల	560	అనిన విని యువి యెట్టివి	567
అనల ప్రభాభిశోభిత	608	అనిన విని విదురున	636
అనవరతంబు నిష్టుడగు	583	అనిన వైశంపాయనుం	618
అని కడునడలుగఁ	670	అని నిశ్చయించి పలికిన	595
అనికృతాంజలియయి	566	అని పలుకుచున్న భీష్మ	652
అనితనచేరియనర్హ	683	అని ప్రబోధించిన ననిల	606
అని దానినతిప్రీతిం	591	అని భీమాద్వన నకుల	718
అని ధర్మరాజునుచారించి	643	అని యడిగిన జనమేజయు	610
అనినంగరుణించిముని	588	అని యడిగిన ధర్మరాజు	574
అనినంతాంచాలి యిట్లనియె	706	అని యడిగిన ధర్మరాజు	587
అనినంబ్రహ్మాదుండుభయం	701	అని యప్పుడ శకుని	663
అనిన ధర్మరాజునకు	645	అని యాభగదత్తుచేత	612
అనిన ధృతరాష్ట్రుండుకోడలి	708	అని యాశికుపాలుం బట్టు	642
అనిన ధృతరాష్ట్రుండుదాని	676	అని యిట్లు కోడలింగొడుకుల	717
అనిన ధృతరాష్ట్రుండు నీ	707	అని యిట్లు సభావర్సంబున	724
అనిన నట్టివాడెవ్వండు	688	అని రూఢాక్షర వచనంబుల	650
అనిన నల్లెల వారలరిగి	720	అనిలజవాశ్వంబులఁ	578
అనిన నయ్యశరీరి	661	అనిలజవాశ్వయుక్తమయి	658
అనిన నయ్యుత్తరకురు	615	అని వారల యనుగ్రహంబు	631

అని వీని తల్లి తొల్లి	652	అయినను నీ వచనంబు	614
అనిశము సేవించుచు	561	అయ్యపూర్వ సఖాచుణి	680
అని శిశుపాలుండు గర్వించి	653	అయ్యద్రాక్షును గౌళికచిత్ర	581
అని శిశుపాలుఁ డొందొకట	654	అయ్యధిష్ఠిరు సందేశంబున	578
అని సంజయుండు పలికిన	723	అర్థరాత్రమయిన నశ్యాగత	599
అని సంతసిల్లి మఱియు	595	అలయక వెండియుం గడఁగి	688
అని సర్వజన భయానక	705	అల్పుఁడయ్య మనుజుఁడతి	675
అనుచుదాయవచ్చిన	693	అవనితలంబు వ్రసెనొ	607
అనుచు దుఃఖతులగుచున్న	696	అవనినాథుచేత నాజ్ఞా	691
అనుచు శోకాక్రాంత యయి	716	అవనితల సామ్రాజ్యో	690
అనుజ సహితుండయి	557	అవనినాథుల నేమిలుండఁగ	639
అనుజులు ద్రుపదాత్మజ	676	అవని రాజ్యవ్యాపార	660
అనుపమ దైవయోగ	694	అవమాన దుఃఖతుండయి	619
అనుపమ ధనరాసులు	631	అవమాన్యున్ సభలోన	653
అనుపమ రత్న కాంచన	677	అవినయ బుద్ధివై హరికి	643
అనుపమ శక్తిమంతులు	576	అవినీతులయి మహాత్ముల	602
అన్న నహదేవ నీవును	716	అవిలంభునీయ మీదుర్వ్యవ	677
అన్యకీర్తనంబు నన్య	650	అవ్యాసీప్రశ్నంబునకు	703
అప్పాండవుల కెంతలగ్గు	711	అద్విధంబున నొప్పియా	703
అప్పుడు వేవురు శిల్పి	670	అహితవృద్ధి యుపేక్షితం	675
అశ్శాలకు రోదనధ్వని	590	అహితుల నెల్లవిధంబుల	711
అభిమతావముల్ దొల్చి	683	-- ఆ --	
అభిషిక్తుఁడయిన యయ్యమ	668	ఆ జరాసంధుండును నాయుధ	582
అమిత పరాక్రమమున	603	ఆ జరాసంధుండును నాయుధ	593
అమితసత్త్వలు ధర్మమూర్తు	716	ఆతనిఁజూచి ద్రోహాచార్య	689
అమృగ ధేళు సుగ్రుబులు	594	ఆతనిబట్టి యెత్తినహితా	607
అమృహామఖము నందగ్ని	634	ఆదిజుఁడైన బ్రహ్మయుదయం	642
అమృహామునుల నెల్ల	559	ఆధృతరాష్ట్రుచేసిన	680
అమృహాసత్త్వ జరాసంధుం	649	ఆయంబునందు నాలవశాగ	564
అమ్మానిని ప్రయత్నుగని	589	ఆయత భుజవీధ్యులు	581
అమ్ముదితన్ విభీతహరి	704	ఆయుధ నిహతుఁడుగాని	609
అయనవిహీనుఁడౌ సవిత్వ	594	ఆరంభరహితుఁ బోదు నె	584
అయినను నాయర్థిత్యంబునం	579	ఆరాక్షసి కైత్తికొనన్	590
అయినను నాహృదయంబు	596	ఆవనజావనంగురు	694

ఆవిపినాంతరంబున	587	ఇట్లు సకలసుఖోపభోగ	680
ఆ శిశుపాలు పిటుండన	641	ఇట్లు సేయనైతిసేని	700
-: ఇ :-		ఇతనికి గూర్తురేని	640
ఇంకనయిన నుపేక్షింపక	685	ఇతనికి నిట్లునన్నుఱక	652
ఇంత సంతాపింపనేల	661	ఇదియ పూర్వంబైన వణంబు	713
ఇంద్రప్రస్థపురంబున	678	ఇది యుచితంబుగాదనక	694
ఇక్కుమారుండు కుమారు	593	ఇది సకలసుకవిజన	635
ఇక్కురువృద్ధులైన భీష్మ	696	ఇది సకలసుకవిజన	725
ఇచ్చకువచ్చు పూజనల	591	ఇది సేయఁగాదనిమది	698
ఇట్టికార్యమునకు నే	671	ఇన్నిదినములయ్యెనేటికి	660
ఇట్టి విచిత్రతత్వసఖా	677	ఇప్పురంబు జయింపంగ	619
ఇట్లు కార్తికమాసంబునం	606	ఇమ్మనుఁబాధమున్ గుణ	685
ఇట్లు జగత్త్రయ విజయ	695	ఇమ్మనుజేంద్రుఁడొంద్ర	554
ఇట్లు జరాసంధుండు	592	ఇమ్మహిసీవుఁ బాండవులు	672
ఇట్లు జరాసంధుండు	604	ఇమ్ముది వెట్టివీనిఁ	646
ఇట్లు జూదంబున నయ్యెడు	682	ఇమ్ముల ధర్మజుతో	673
ఇట్లు దేవభోగబ్రాహ్మణ	688	-: ఈ :-	
ఇట్లు నారాయణదేవుచేత	629	ఈతని వృద్ధనియెఱిగి	640
ఇట్లు నిఖిల షట్రియత్రాస	650	ఈ యర్థంబితిహాసంబుల	701
ఇట్లు పంచిన నలుపురు	610	ఈయవనీశ్వరప్రవరు	641
ఇట్లు పాండవకౌరవు	680	ఈరెండుకారణముల	643
ఇట్లుపాస్యమానుండయి	588	ఈవికర్ణుఁడు బాలుడయ్యును	700
ఇట్లు భీమసేనుండు జరాసంధుఁ	607	ఈహరికరుణయు	535
ఇట్లు భీమసేనుండుద్రువద	699	ఈహిత విధానములలో	592
ఇట్లు భీమార్జుననకుల	624	-: ఉ :-	
ఇట్లు చుహావిభూతితో	656	ఉత్తమ జ్ఞానవృద్ధునా	642
ఇట్లు మాద్రేయుండురౌద్రా	623	ఉత్తమ మధ్యమాధమ	562
ఇట్లు మాహిష్మతీపురంబు	621	ఉపధాశుద్ధులఁబావ	562
ఇట్లు యుధిష్ఠిరుండుబద్ధ	638	ఉరుగుణ విశుద్ధరత్న	625
ఇట్లు వచ్చిన భీష్మధృత	631	ఉరుతర ధనసంతర్పిత	576
ఇట్లు వచ్చిన రామకేశవులం	651	ఉరుతర హర్మ్యమాలికల	597
ఇట్లు వచ్చిన వైనతేయు	603	-: ఎ :-	
ఇట్లు వాతావధూతంబైన	694	ఎందేని సర్వభూతేశుండు	555
ఇట్లు శఙ్ఖరసాగరానూప	611	ఎడపక యర్హ్యమచ్యుతున	644

ఎత్తికొని చనంగనిమ్మగు	590	కరుణావతారధరణీసుర	724
ఎఱుంగవేని యక్కితపు	692	కర్షిత రిపులన్యోన్యా	605
ఎల్లధనంబునోటువడి	687	కలరూప గుణ ద్రవ్యంబు	585
ఎల్లవారు నెఱుంగనొల్లని	697	కావున మేము మువ్వరముఁ	586
:- ప :-		కావున చారల నను	711
ఏనింద్ర సఖుఁడనీవును	611	కితవవ్యససాయపరా	698
ఏనుజరయనురాజునీ	591	కుంతికి ధర్మనందనునకున్	579
ఏనుదానవ విశ్వకర్మ	553	కుటిలమార్గులయిన	681
ఏనుదొల్లిమనుష్య	572	కుపథప్రవృత్తుఁడయి	652
ఏనుబుద్ధిలేక జూదంబు	709	కురుపతికిన్ యుధిష్ఠిరు	554
ఏనుసపుత్రకుండైన	637	కురువిభు రాజసూయమునకున్	622
ఏమఱకజనులయొగ	579	కురువిభుఁడు రాజసూయా	612
ఏమి సేయుదము పాండవుల	662	కురువీర నీ ధర్మపరి	625
ఏమి సేయుదుననిడోలాయ	577	కురు వృద్ధుల్ కురు వృద్ధ	699
ఏముశవదీయ రాజసూయ	656	కురు వృషభ సర్వ గుణ	580
ఏయుగంబునందు నెట్టి	691	కుల పుత్తులైన సదృశుల	562
ఏలయాశీవిషంబుల	690	కుల రక్షార్థమఖిల	601
:- బ :-		కృతమెఱిగి కర్తనుత్తమ	564
ఒక్కలక్ష భూసురోత్తముల్	666	కృష్ణభీమపార్థులు	596
ఒక్కొక్క కన్నును జెవి	589	కృష్ణభీమ విజయులిట్లు	609
ఒలసి నీ పుత్తులెల్ల	671	కౌరవైశ్వర్యంబు గౌరవం	663
:- క :-		కూరాత్మకులై దుష్పద	705
కందుగల పసిండి గాంచినఁ	660	:- క్ష :-	
కడఁగి యత్యుత్తమ తత్త్రియ	601	క్షత్రిసీతిక్రమంబులు గావు	581
కడఁగి యనలుఁ జెమి	618	క్షితిసాధకాస్త్రిదృష్టి	561
కడిది రిపులపైఁ బోవంగఁ	566	క్షితిపతులవలన సము	627
కడుఁ గ్రూరుఁడవయి	602	:- ఖ :-	
కడుఁ జనువాఁడు నై పురుష	561	ఖలుఁడి దుర్యోధనుఁ డెగు	684
కడుకొని ధర్మతత్త్వ	640	ఖలుఁడు బృహద్రథాశ్రమజు	583
కడు నధికు తోడఁ దొడ	585	:- గ :-	
కడుభయ మంది వానికిఁ	661	గరుడధ్వజుండపు కరుణా	608
కనకోర్వీధరసానుసార	718	గురుఁడని సమస్తలోకోత్తరు	642
కనిదాని యపూర్వ	597	గొనకొని మర్త్యలోకమున	575
కరుణతోడ నాకు వరము	707	గోతథమును ఋషభము	597

-: ఘ :-

ఘనజాలము లేకయుఁ
ఘనముగఁ బ్రాణము రక్షించి
ఘోరరణంబుతోన నధికుం
ఘోరరిపుఁ జంప నరిగెడు
ఘోరాకారులు మాలాకార

-: చ :-

చనఁ జేడికి దారక్రియ
చెడఁగఱపు వారచెలులుం
చెడక నావచనంబు
చెలువుగఁ బుష్పవృష్టి
చేయుము రాజమాయ మెడ
చైద్యున కై పూనినన్నద్దు
చోరభయవర్జితముగా

-: జ :-

జగదభినుత సామ్రాజ్యంబు
జననిం దితమయినీ
జనపతులు రాజమాయం
జనపరనీ యజ్ఞములం
జనసంక్రాంతకరుణ మహా
జన్నంబు చూడంగ సకల
జయజయ నినాదమున
జయశీలుఁడయి హరికృంద్రుండు
జరయను రాక్షసి నీకుం
జలజనాళు పగతు
జూదంబన్నది పురాణంబుల
జూదంబున కీవోడుచేని
జూదంబున నెగ్గువుట్టు
జూదమిదియేల దీనను

-: త :-

తగిలి విలోచన గోచర
తడయక కౌరవానుజుఁడు
తడయక యేగినీతి

తడిసిన యేకవస్త్రపరి	721
తదనంతరంబ ధర్మ	579
తదవసరంబున	558
తద్వారపాలకుల్ దారుణా	614
తనకార్యమొతుమతంబున	676
తనపిఱుఁద ధర్మసంబో	559
తనయుని నభినవ	598
తమతమకనియెడు	562
తమ్ముల నత్యంత ధర్మ	688
తరణి సన్నిభు ధర్మ	615
తరుణియిట్లు పాండవ	710
తరుణి యేవురకంచె	704
తాళవన పాండ్య కేరళ	622
తొల్లి జనుదగ్గి నుతుం	580
తొల్లి తారకాసుర సంగ్రామం	608
తొల్లి యెన్నండునుం కాపంబుం	684
తొల్లి వృషపర్వుండను	554
తొల్లి సముద్రతీరంబున	648
-: ద :-	
దనుజాహిత నీకాహవ	596
దరికొని దహనుండెగసె	618
దళితవిరోధి యిట్టిదని	572
దాననచేసి యిష్టరంబు	597
దానింజూచి సాత్వతియద్భుత	652
దానిం బుచ్చికొని యభి	589
దానినంతయు భీమ సేనుండు	710
దానిన చేయుదు ననిన	612
దాని నెఱిగి ధర్మ	659
దాని నెవ్విధంబున నయిన	675
దానిసహింపక విదురుం	689
దారసంగ్రహంబు ధరణి	565
దాగుణవజ్రచారు భుజ	598
దిగ్విజయోపార్జితంబు	576

దీనికి ధృతరాష్ట్రునను	662	ధర్మసుతుఁ డొడ్డికకుని	713
దీనికొడఁబడు మొదఁ	670	ధర్మాధర్మవిదుండైన	673
దీపిత సత్యసంధుఁడు	674	ధర్ము వెఱిఁగిదానిదా	700
దుర్యోధనుండట్లు సభా	660	ధత్తుపథ లోకధర్మా	669
దుష్టచిత్తుడైన కష్ట	717	ధవళాక్షి నీకతంబున	716
దేవగురుద్విజప్రకత	655	ధారుణి రాజ్యసంపద	704
దేవప్రభావుఁడగు సహ	621	ధారుణిధరధర్మతత్త్వ	627
దేవబ్రాహ్మణులకు నానా	555	ధీయుతుఁడయి మధువర్కము	599
దేవముఖంబయిన యగ్ని	627	ధీరమతి విదురుతోడ	669
దేవార్థముగాఁ దెచ్చిన	603	ధీరుఁడు ధర్మాధర్మ	561
ద్యూతకలాకుశలుండగు	681	ధృతరాష్ట్ర విభునిమండిర	718
ద్రుపదతనూజంబణ	695	ధతరాష్ట్రుండునుదాని	719
ద్వారంబున మిత్రనివాసం	600	ధృతరాష్ట్రుండునువిది	689
ద్వారవతి నుండి జగదా	627	ధృతరాష్ట్ర వగ్నిహోత్రా	705
ద్వారవతి నుండియును	659	ధృతిమంతుల భుజవిక్రమ	686
—: ధ :-		ధ్యేయుఁడవునకలలోక	579
ధన కనకరత్నవర	695	—: న :-	
ధనదుసభ యింద్రసభ	571	నకులుఁడు పశ్చిమదిక్కున	623
ధనలుబ్ధులముచ్చులఁ	563	నన్నురత్న పరిగ్రహణంబు	664
ధనసంపద రాజ్యంబున	712	నముచియనుదనుజుఁ	674
ధనసంపదలునిజధరణి	691	నయనములు నాకుఁబవన	595
ధరణిలోఁగల రాజులెల్లమ	645	నరసుతులయ్యైదిక్కుల	610
ధరణి హరిశ్చంద్రుఁడు	667	నర్మదా సమీపంబున	618
ధరణిధర సర్వగుణా	695	నాకెఱిఁగింపుముదీవిన	661
ధరణినాథ భవద్భుజ	563	నాగరథాశ్వసన్నాహ	675
ధరణిశవానిఁజంపుదు	534	నానావిధరణవిజయ	561
ధరణిశ్వరు నమ్మువిచరు	588	నాయథాశక్తిఁ జేసి	566
ధర్మంబధర్మ విధంబయి	702	నారాయణుండునుధత్మ	610
ధర్మజ్ఞుఁడవు నీవు పేర్మిఁ	714	నారాయణుండును కాండు	657
ధర్మతనయుండు జూదంబు	669	నిన్నుంచాసి నిమిషంబయిన	658
ధర్మతనయుపిఱుండఁ	717	నిర్దయాత్ముఁ కాపనిరతు	693
ధర్మతనూజుండు ధర్మువు	696	నిర్దయుండై సవర్ణుండు	601
ధర్మరాజును జగదర్పితం	627	నిశ్చలస్ఫటికశిలా	673

నీకరుణంగరంబు రమ
 నీకూర్మియు నీయలుకయు
 నీకొడుకు నికృతిజేసి
 నీతదర్థంబులై నిఖల
 నీవేర్చువిధంబున శకుని
 నీయజ్ఞమునకు విఘ్నము
 నీయిద్దఱు దేవులకు
 నీరజమిత్రుఁ డేలధరణి
 నీవు ప్రచౌపది నధర్మ
 నీవు ధర్మపిదుండవు
 నీవు నిత్యంబువృద్ధోప
 నీవును జూచి తట్టి సభ
 నీ వెఱుంగక యిచ్చిన
 నృపవరుఁ డనుజులుఁ
 నెట్టన ధర్మ నందనుఁడు
 నెమ్మిని ధర్మజు నలువురు
 న్యాయంబు విడిచి సౌబలు
 న్యాయమున రాజసూయము

:- ప :-

పంగులమూకాంధులవిక
 పంపందగుఁదగదని
 పతులపిలుదమందగతి
 పరగన్ దక్షిణ దిబ్బహి
 పరమ ధర్మాత్మకుఁ డయిన
 పరమ పతివ్రతన్ సభఁ
 పరమ సుఖోపాయంబునఁ
 పరమార్థ ప్రతిఫల దమో
 పరమాననమున నునిచి
 పరలోక నిలయులగు
 పరికించుచు బాహ్యభృం
 పరుల గుణంబులు పలు
 పర్యత పారిజాత రైవత
 ఫవన విధూతము శుక

658 పాండవుల విభవ మది
 654 పాండు కుమారులఁ జరమ
 720 పాండు పుత్తుల కెప్పుడుఁ
 620 పాండు మహిపతి వనిఁ
 671 పాతిత దుర్జయుండు శిశు
 645 పితృగణహితార్థముగ
 591 పితృసంకల్పము సేయఁగ
 559 పుత్రివత్సలుఁడు విచిత్ర
 697 పుత్తుండు లేని విభవంబు
 701 పుత్తుల కేల భేదమగు
 709 పురజనులౌశ్చర్యంబునఁ
 661 పురుష విశేష విత్తముఁడు
 641 పురుష వృషభుఁ యిన
 712 పూజితుల తృప్తు లగుదురు
 647 పూజ్యుఁడ వెల్ల వంశముల
 707 పూతనాపూతంబుఁ జేత
 686 పెద్దలు హీనతఁ బొందిరి
 676 ప్రకటిత కోప వేగమునఁ
 ప్రల్లదమేది యిట్లు శిశు
 ప్రాగ్జోతిషంబున భగదత్తు
 ప్రాజ్ఞుఁడు విశేష ధర్మ
 ప్రేయము పలికెడు వారి
 ప్రేయహిత సత్య వాక్య

—: బ :-

574 బలవద్ద్యౌ తార్థముగాఁ
 706 బలహీను లయిన వారలు
 674 బలిమి మెయిఁ బార్థరక్షా
 642 బలియుఁ డపుడు వెండ్రు
 579 బహుధనధాన్య సంగ్రహ
 577 బుద్ధియు మనమును బురు
 565 బూతు వొగడినట్లు వొగ
 686 బ్రహ్మవిదుఁ యిన నిఖల

—: భ :-

588 భరతకు లైక భూషణుఁడు 663
 722
 670
 579
 642
 577
 678
 587
 672
 609
 640
 716
 643
 628
 647
 674
 650
 654
 653
 632
 687
 595
 682
 682
 594
 604
 585
 644
 649
 632
 610

భానుప్రభులగు పాండు	669	మఱియు మాయా ద్యూతంబున	681
భారత రణహను లగు	722	మఱియు రాజసూయ మహా	586
భావిపురాతనాద్యతన	666	మఱియు వాగ్విషయంబు	653
భీమ సేనుండును చానికీ	605	మఱియు వాసుక్త్యైరావతాది	571
భీమ సేనుండును శిశు	616	మఱియు శుక్రజ్ఞహస్పతులు	596
భూనాథ యిది యపూర్వ	567	మఱియు సకలజన	556
భూభుజులన్ జయింపుము	585	మఱియు సహదేవాను	630
భూమిశ హంస డిభకులు	582	మాయాద్యూతంబున నిర్దేయులఁ	718
భూరిగుణ రత్న భూషణ	634	మీ యనుగ్రహమునఁ	631
భూరి గుణోన్నతులనఁ	641	మీరిందులకందఱుఁ జను	673
భూ విదిత ప్రతాప పరి	711	మీరు నాకు నేను మీకు	600
—: మ :—		మీవంశమున నరచేవో	560
మంచీగ భూరి భానుర	557	మున్ను దన్నోటువడి మఱి	691
మందిత మార్య రశ్మిరుచి	665	మృగమధ్యంబున నున్న	710
మదమలినమనస్కుఁ	690	మొదల నప్రియమయ్యును	687
మద మాతంగ తురంగ	558	—: య :—	
మనమున వేతమిఁదలఁచ	709	యజ్ఞదీక్షితుఁడయిన	684
మఱి దుఃఖాను భావంబున	721	యాదవుచేతిచక్రము	682
మఱియుఁ గృష్ణదైవపాయమ	714	యోధుల సింహనాదము	632
మఱియు ద్రోణుండు పాండవు	723	—: ర :—	
మఱియు ధర్మోపార్జిత	625	రక్షణంబున భగీరథుఁడు	584
మఱియు నపరిమిత	626	రయచింతమృతంగ	645
మఱియు నప్రమత్తుకడ	657	రాజకులోత్తమరాజు	634
మఱియు నయ్యుధిష్ఠిరుండు	668	రాజవంశవార్ధిచంద్ర	725
మఱియు నయ్యుధిష్ఠిరున	665	రాజసూయాధ్వరము ధర్మ	614
మఱియు నాకావించిన	659	రాజునకు విషయమూలము	605
మఱియు నాస్తిక్యంబునృతం	566	రోదసీకుహరంబు రుచి	638
మఱియును	566	—: ల :—	
మఱియును	558	లయసమయదండధర	704
మఱియును	588	—: వ :—	
మఱియును	607	వగవ వేటికినిక	723
మఱియును	715	వడిగల తురంగంబులం	672
మరియు నులూక దేశాధి	612	వదనసరోజంబు వస్త్రాంత	719

వదలక బుద్ధిసంపరరి
 వదలక యేలినవాని
 వనవాసపరిశ్లేశంబున
 వరపుశఁగంపితన
 వరుణునభ సర్వతోకో
 వలయునమామ్యులుఁ బట్టం
 వాఁడును గడుభీతుండయి
 వాఁడును ద్రౌపదిపారికిం
 వాఁడును బ్రాహ్మణవచనం
 వానికి నెయ్యుండై యమత
 వారలవలన నీ దురాగ్రహం
 వార్తయందజగము
 వాసవాత్మకఁ బంపుమిప్పుడు
 విదితముగ నధికబల
 విదురుమతము పాండు
 విమలమణిమయము
 విరహితసత్త్వఁడయ్యె
 వీని నెవ్వరును నెఱుంగ
 వీని నొరులు చంపఁగా
 వీరలిట్లు లవాళులై ముని
 వీరుఁడు తత్పురవిభుఁడు
 వీరుఁడు ధర్మజుండు పరి
 వీరులగు పాండుసుతులు
 వృద్ధు లొకలక్షయున్నను
 వెఱచఱవఁ బట్టికొని
 వెఱచఱవనింతకంఁఁతును
 వెలయఁగ విద్యజ్ఞన
 వెలయ విధిదృష్టవయ
 వేదనినాదము వాణీ
 వైశ్యసత్తి నొక్కవరము
 వ్యాయామకర్మశస్థిర

—: శ :—

శకునికైతవం దెఱింగియు

565	శతముఖునభ శుభ	587
568	శాంతవఁపుడు భీష్ముండు	638
714	శాకలపురమందు శత్యు	624
689	శాస్త్రోపదిష్టప్రశస్త	629
570	శైలకానవద్వీపవిశాల	684
564	శ్రీదయితోరస్థలి విమ	553
619	శ్రీరమణీప్రియధర్మ	687
692	—: స :—	
575	సంతతమైన సర్వసుఖ	688
572	సందిగ్ధమయిన యర్థము	692
706	సకలక్షత్రోభయంకరు	649
565	సకలభూతసంఘంబు	667
885	సఖ్యసంబంధములఁ జేసి	684
649	సతతధనదానములఁ	657
676	సఖకువచ్చి ధర్మసందేహ	700
556	సమకట్టి సైన్యంబు	703
606	సమచిత్తవృత్తులగు	696
580	సమరమున బాహుబల	720
651	సమరశూరులు పాండవుల్	722
715	సమసత్త్వతిశయిల్	605
618	సమ్మదమంది చూచిరి	632
557	సవినయతోత్తమాంగుల	609
724	సాక్షియును ధర్మదర్శియు	702
643	సాగర సార వారిరుహ	666
607	సామాన్యమె యుత్తరకురు	684
721	సారమతిఁ జేసి మానస	582
565	సాహసమున మద్బాహు	717
586	సుందరి నాకోడండ్రుర	708
633	సుబల మార్కండేయ శునక	558
707	సుమతులు పాంచాలీప్రశ్న	700
605	సురపతిగురుండైన	670
	సురపతి యమవరుణ	567
695	సురమునివరులకు	600

సురుచిర హరిసీల	556	—: హ :—	
స్త్రీలను గోత్రాహ్లాదలం	648	హరియును గిరిటియును	665
స్నాతకుండును ఋత్విజం	638	హరహార ధవళాంశు	724
స్నాతకులరేనిపూవులు	599	హనులగు కర్షకుల	564
స్నాతకులు పుణ్యకర్మ	600	—o—	

అనుబంధము - 1

—:0:—

వరుస నెం	ముద్రణ కాలము	పర్వము	పరిష్కర్త	ముద్రాక్షరశాల	ఉన్నచోటు
1	1833 (?)	ఆది—స్వర్గా రోహణపర్వములు	ఆలూరి పకాప్పు జోస్యులు		ఆం. మ. భా.ప్రా.
2	1847	ఆదిపర్వము	వైయాకరణ రామానుజా చార్యులు చిన్నయసూరి.	సరస్వతీపీఠము ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు.	
3	1850	భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక పర్వములు	రా. వేంకటకృష్ణ శాస్త్రిలు ఆలూరి పకాప్పు జ్యోతిష్కులు	జ్యోతిష్కళానిధి ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	ఆం. మ. భా.ప్రా.
4	1855	సభాపర్వము (సటీక)	వి. కృష్ణమా చార్యులు		ఆం. మ. భా.ప్రా.
5	1863	ఆదిపర్వము	సరస్వతి తిరువేంగ డాచార్యులు వంగీపురం రామ కృష్ణమాచార్యులు.	సరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	బ్రి. మ్యూ.
6	1863	భారతము		వాణినికేతన ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	
7	1864	ఉద్యోగపర్వము	మాదిరెడ్డి శేషా చలనాయుడు	విద్యావిలాస ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	బ్రి. మ్యూ.

8	1864	ఆది—స్వర్గా రోహణపర్వములు	వింశమూరి కృష్ణ మాచార్యులు	మద్రాసు	బ్రి. మ్యూ.
9	1865	సభాపర్వము		శారదానిలయ ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	బ్రి. మ్యూ.
10	1865	సభాపర్వము		మద్రాసు	బ్రి. మ్యూ.
11	1867	ఆదిపంచకము	వింశమూరికృష్ణ మాచార్యులు	వాణీనికేతన ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	నెల్లూరు — తిక్కన గ్రం థాలయము.
12	1870	శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము	వావిళ్ళరామ స్వామి శాస్త్రిలు సరస్వతి తిరువేంగ దాచార్యులు	హిందూభాషా సంజీవిని ముద్రా క్షరశాల మద్రాసు.	సారస్వత నికేతనము— వేటపాలెము.
13	1870	ఆదిపర్వము	తిరునగరి రామా నుజయ్య	శ్రీనికేత ముద్రా క్షరశాల, మద్రాసు	
14	1870	ఉద్యోగ పర్వము	ఎస్. తిరువేంగళా చార్యులు, ఎస్. రామ స్వామి శాస్త్రి	హిందూభాషా సంజీవిని ముద్రా క్షరశాల, మద్రాసు.	మ. రి. ఆ.
15	1873	ఆదిపర్వము	కందానై శ్రీమాన్ రామానుజాచార్యులు	వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాల, కళావీలాస ముద్రా క్షరశాల, మద్రాసు.	మ. రి. ఆ.
16	1874	ఆదిపర్వము	పండితులు	సరస్వతి ముద్రాక్షర శాల మద్రాసు.	మ. రి. ఆ.
17	1875	సౌప్తికపర్వము	సమర్థిరంగయ్య	మద్రాసు	
18	1875	యుద్ధపంచకము		మద్రాసు.	బ్రి. మ్యూ.
19	1876	ఆదిపర్వము	పండితులు	విద్యావీలాస, సత్వ విలక్షణవిద్యావీలాస ముద్రాక్షరశాలలు మద్రాసు.	మ. రి. ఆ.

20	1877	అదిపర్వము	చారణాశి సుబ్బ రామకౌస్తుభులు	మద్రాసు	మ. రి. ఆ.
21	1879	అదిపర్వము అశ్వా 1-3	యం. యస్. బి. వి. యల్. యస్.	మద్రాసు	మ. రి. ఆ.
22	1879	అదిపర్వము	పండితులు	శ్రీ భారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల	మద్రాసు.
23	1879	అదిపర్వము	ఆ. సతస్వతీ నృసింహాచార్యులు	జ్ఞానసూర్యోదయ ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
24	1880	అదిపర్వము	పండితులు	శ్రీ భారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
25	1880	అదిపర్వము	పండితులు	విబుధమనోహరిణి ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
26	1880	శాంతిపర్వము	పండితులు	శ్రీ భారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
27	1881	అది-స్వర్గా రోహణ పర్వములు	శ్రీదాచలము తిరుమల నర సింహాచార్యులు	శ్రీ భారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల	బ్రి మ్యూ. మద్రాసు
28	1881	అదిపర్వము	తిరుమల నరసింహ చార్యులు	శ్రీ భారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
29	1881	అదిపర్వము	అం. చారణాశి సుబ్బారామ కౌస్తుభులు.	కవిరంజనీ ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.
30	1888	అదిపర్వము	పండితులు	విబుధమనోహరిణి ముద్రాక్షరశాల	మ. రి. ఆ.

31	1888	ఆదిపర్వము	శ్రీమాన్ పంచాంగం రాఘవాచార్యులు	శ్రీభారతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	మ. రి. ఆ.
32	1884	ఆదిపంచకము	పండితులు	వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	ఆం. మ. భా.ప్రా.
33	1887	ఆది-స్వర్గా రోహణ పర్వములు	శ్రీములుకుట్ల విశ్వనాథశాస్త్రి	విబుధమనోహరిణి ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	మద్రాసు
34	1890	ఆది-ఉద్యోగ పర్వములు సం-1	పండితులు	శ్రీరంగవిలాస. సరస్వతీవిలాస ముద్రాక్షరశాలలు మద్రాసు.	ఆం. మ. భా.ప్రా.
35	1890	భీష్మ-స్వర్గా రోహణ పర్వములు. సం-2.	పండితులు	శ్రీరంగవిలాస సరస్వతీ విలాస ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	ఆం. మ. భా.ప్రా.
36	1890	ఆది- ఉద్యోగ పర్వములు సం-1	నిమ్మగడ్డ లక్ష్మీ నృసింహ సిద్ధాంతి	శ్రీవాణివినోద మందిర ముద్రాక్షర శాల మద్రాసు	ఆం. మ. భా.ప్రా.
37	1890	భీష్మ-స్వర్గా రోహణ పర్వములు సం-2.	నిమ్మగడ్డ లక్ష్మీ నృసింహ సిద్ధాంతి	శ్రీవాణి వినోద మందిర ముద్రాక్షర శాల మద్రాసు	ఆం. మ. భా.ప్రా.
38	1891	శ్రీమహాభారతము	నేలటూరి వెంకట సుబ్బశాస్త్రిలు. కొండగుంట రాఘవ శాస్త్రిలు.	సరస్వతీ విలాస ముద్రాక్షర శాల. మద్రాసు	
39	1893	ఆదిపర్వము	గుడిమెళ్ళ వెంకట వరదాచార్యులు	వాక్సతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	మద్రాసు
40	1894	ఆదిపర్వము		శ్రీరంగనాయక విలాస ముద్రాయంత్రము మద్రాసు	మ. రి. ఆ.

- 41 1894 శాంతిపర్వము నేలటూరు పార్థ ఎడిన్ బరో ముద్రా ఆం. మ.
ఆహ్వాన కళా సారథి అయ్యం తరశాల మద్రాసు భా.ప్రా.
నిధి సహితము గారు
- 42 1895, ఆది-సభా బ్రి. మ్యూ.
1896 పర్వములు నెల్లూరు
- 43 1896 శ్రీమహాభా శ్రీరంగనాయకీ మ. రి. ఆ
రతము విలాస ముద్రాక్షర విలాస ముద్రాక్షర
శాలాధికారులు. శాల. నెల్లూరు
- 44 1898 ఆదిపంచ పండితులు శ్రీరంగవిలాస మ. రి. ఆ.
కము ముద్రాక్షరశాల
మద్రాసు.
- 45 1899 సభా సి. జానకి మద్రాసు బ్రి. మ్యూ.
పర్వము రామయ్య
- 46 1900 ఆదిపర్వము ఆదిలక్ష్మీ నారా
యణ్ బ్రెస్ ఆం. మ.
మద్రాసు భా.ప్రా.
- 47 1900 ఉద్యోగ పనపాకం శ్రీని మద్రాసు బ్రి.మ్యూ.
పర్వము వాసాచారి
- 48 1901 ఆది-స్వర్గా కందుకూరి వీరేశ ఆం. మ.
రోహణ లింగం పంతులు భా.ప్రా.
పర్వములు రాయదుర్గం నర
సయ్యశాస్త్రి మద్రాసు
- 49 1904 ఆదిపంచ పండితులు శ్రీరంగవిలాస ఆం. మ.
కము ముద్రాక్షరశాల భా.ప్రా.
మద్రాసు
- 50 1905 ఆదిపంచ తాటికొండ రామ సారస్వత
కము శాస్త్రిలు నికేతనము
వేటపాలెము మద్రాసు
- 51 1910 ఆదిపర్వము శ్రీరామానుజ
విలాస ముద్రాక్షర
శాల. మద్రాసు

52	1912	ఆది-సభా పర్వములు	పండితులు	సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల కాకినాడ	ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ
53	1912	మహాభార తము	తంజనగరము తేవప్పెరుమా శ్శయ్యగారు	వేమూరు వేంకట కృష్ణమసెట్టిఅండ్ సన్న మద్రాసు	పారస్వత నికేతనము వేటపాలెము
54	1913	ఆదిపంచ కము	మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రి, రాజాశ్రీ విక్రమ దేవవర్మ	శ్రీశారదామకుట ముద్రాక్షర శాల	విశాఖ పట్టణము
55	1914	విరాటో ద్యోగ పర్వ ములు	తంజనగరము తేవప్పెరుమా శ్శయ్యగారు	అనంబ ముద్రా క్షరశాల మద్రాసు	ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ
56	1915	ఆదిపర్వము (భారత సంజీ వని వ్యాఖ్యా సహితము)	చదలువాడ సుందర రామశాస్త్రి, దండిగుంట సూర్య నారాయణశాస్త్రి	శారదాంజా విలాస ముద్రా క్షరశాల మద్రాసు	ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ
57	1915	అరణ్యపర్వము		ఆదిసరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	
58	1915	శాంతిపర్వము		వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు	
59	1917	ఆదిపంచ కము	మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రి, రాజాశ్రీ విక్రమ దేవవర్మ	యస్.యస్.యమ్ ముద్రాక్షర శాల	విశాఖ పట్టణము
60	1917	ఆది-సభా	తంజనగరము తేవప్పెరు మాశ్శయ్య	అనంద ముద్రా క్షరశాల మద్రాసు	
61	1917	ఆది-స్వర్గా రోహణ పర్వములు		వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు	

62	1917	విరాట— ఉద్యోగ పర్వములు	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు
63	1917	కర్ణ—(స్త్రీ) పర్వములు	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు
64	1925	మహాభార తము	వావిళ్ళ రామస్వామి సారస్వత శాస్త్రులు అండ్ నికేతనము సన్స్ మద్రాసు వేటపాలెము
65	1925	ఉద్యోగ పర్వము (ఆమ్నాయ నేలటూరి కళానిధి పార్థసారథి వాల్మీకి అయ్యంగారు సహితము)	గోమతి ఆంధ్ర ముద్రణా సాహిత్య లయము పరిషత్తు మద్రాసు కాకినాడ
66	1927	ఆది సభా పర్వములు	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు
67	1928	ఆరణ్య పర్వము	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు
68	1928	భీష్మ ద్రోణ పర్వములు	బుక్కపట్నం రాఘవాచారి ఆనంద ముద్రా క్షర శాల మద్రాసు
69	1929	శాంతి సప్తకము	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు
70	1932	మహాభార తము	పశ్చిమార్థప్రజ్ఞా చార్యులవారి లఘుటీకావ్యాకరణ విశేషములతో. చంద్రికా ముద్రాక్షరశాల గుంటూరు
71	1933	మహాభార తము	శూములూరి శివ రామశాస్త్రి ఎలమర్తి విశ్వపతి కవిరాజు (లఘు టీకా వివరణములతో) ఆంధ్రగ్రంథ మండలి తెనాలి

72	1935	ఆదిపంచ కము		వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సు మద్రాసు
73	1936	ఉద్యోగ మున్నంగి పర్వము లక్ష్మీనరసింహ లఘుటీకా శర్మ సహితము		రామా అండ్ కో ఏలూరు
74	1936	యుద్ధపంచ కము		వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సు మద్రాసు
75	1937	ఆదిపర్వము		మద్రాసు
76	1939	విరాటోద్యోగ బుక్కపట్నము పర్వములు రామానుజయ్య సం—3	ఆనంద ముద్రా క్షరశాల మద్రాసు	
77	1944	ఆనంద— మహాభార తము బుక్కపట్నము రాఘవాచారి	ఆనంద ముద్రా క్షర శాల మద్రాసు	
78	1960, 61 1962, 63 1964, 65	శ్రీమదాంధ్ర మహాభార తము సం—7	వావిళ్ళ రామ స్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సు మద్రాసు	
79		బొబ్బిలిపండితులు శ్రీ అంపొలు అప్ప లాచార్యులు. (గుజలీప్రతి)		
80		ఆదిపంచ కము ఆదిరాజు భాస్కర శాస్త్రులు	వెస్టువార్డు కంపెనీ విజయ నగరము	
81		ఆదిపంచ కము శ్రీ చిలకూరి వేంకట శాస్త్రులు గుజలీప్రతి		
82		ఆదిపంచకము	గుజలీప్రతి	
83		ఆదిపంచ కము వంకాయల కృష్ణ స్వామికెట్టి గుజలీప్రతి		
84		ఉద్యోగ పండితులు పర్వము	విద్యనోద తరంగిణి ముద్రాక్షరశాల మద్రాసు	

1. ఆ. మ. భా. ప్రా. ఆంధ్రమహాభారత ప్రాజెక్ట్ — ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము
2. బి. మ్యూ. బిటిష్ మ్యూజియమ్. లండన్.
3. మ. రి. ఆ. మద్రాసు రికార్డుస్ ఆఫీసు. మద్రాసు.

అనుబంధము-2

—౧—

ముద్రితా ముద్రిత ఆంధ్రమహాభారత ప్రతుల నొసంగినవారు.

- 1 తాళపత్రప్రతి — ఉద్యోగపర్వము. ముద్రితప్రతి. 2 సంపుటములు. 18 పర్వములు మద్రాసు శ్రీరంగ విలాస, సరస్వతీవిలాస ముద్రాక్షరశాల 1890.
శ్రీ వి. నరసింహారెడ్డి ఎమ్. ఏ. తెలుగుశాఖ. ఆర్ట్సు అండ్ సైన్సు కళాశాల వరంగల్లు.
- 2 ఆంధ్రభారతము— ముద్రితప్రతి (ముఖపత్రము లేదు) ఆది, సభా, ఆరణ్య, విరాట, ఉద్యోగ పర్వములు. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, శాంతి, అనుశాసనిక, అశ్వమేధపర్వములు.
శ్రీ పి. వరవరరావు. తెలుగులెక్చరరు. జడ్చర్ల కళాశాల. జడ్చర్ల.
- 3 తాళపత్ర ప్రతులు. విరాట, భీష్మ, శాంతి పర్వములు.
శ్రీ కందాళ వెంకట అప్పలాచార్యులుగారు. శిరోమణి. బి. ఎ. బి. ఓ. యల్. ఉపాధ్యాయుడు. మొగల్ పుర మిడిల్ స్కూలు చార్మినార్. హైదరాబాదు.
- 4 తాళపత్ర ప్రతులు. సభా, సౌప్తిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, స్వర్గారోహణ పర్వములు ద్రోణ, కర్ణపర్వములు.
శ్రీ కందాళ వెంకట సుందరాచారిగారు. ఉపాధ్యాయుడు. ముఫిద్ అనామ్ హైస్కూలు ఏత్ బార్ చౌక్. హైదరాబాదు.
- 5 తాళపత్రప్రతి. ఆది, సభాపర్వములు, విరాట ఉద్యోగ పర్వములు. భారతం విడికమ్మలు. ఆది, ఆరణ్య. శ్రీ ఎ. రాజేశ్వరశర్మ. తెలుగు శాఖ, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము.
- 6 తాళపత్రప్రతి. ఉద్యోగపర్వము. శ్రీ కె. వై. ఎల్. నరసింహారావు. పాడ్ ఆఫ్ ది ఇంగ్లీషు డిపార్టుమెంటు. ఖమ్మంకాలేజి. అదే కాలేజీలో సీనియరు తెలుగు లెక్చరరు. శ్రీ యడవల్లి ఆదినారాయణగారి ద్వారా వచ్చినది.
- 7 తాళపత్ర గ్రంథము. ఆది సభాపర్వములు—ఆంధ్రమహాభారతము. శ్రీమతి పి. యశోదారెడ్డి. ఎమ్. ఎ. తెలుగు లెక్చరరు. స్త్రీల కళాశాల ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము హైదరాబాదు.

- 8 ముద్రితగ్రంథము. ఆదిపర్వము (ముఖపత్రము లేదు) శ్రీ ఎమ్. వీరేశలింగం. విద్యార్థి ఎమ్. ఎ. (ప్రీవియస్) తెలుగు (1963-64) ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము.
- 9 ద్రోణ, శల్య, అనుశాసనిక, అశ్వమేధ పర్వములు. శ్రీ సూర్యరాయ విద్యానంద గ్రంథాలయము, పితాపురము తూర్పుగోదావరిజిల్లా. శ్రీ వి శశాంక (ఎమ్ ఎ. ప్రీవియస్ విద్యార్థి 1963-64) ద్వారా వచ్చినది.
- 10 తాళపత్రప్రతులు (1) అనుశాసనిక పర్వము అది, ఆరణ్య, ఉద్యోగ, భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ, అనుశాసనిక పర్వములు. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ మూర్తి తెలుగు లెక్కరతు. గద్వాల కాలేజీ. గద్వాల.
- 11 ముద్రితప్రతి. ఆంధ్రమహాభారతము. శ్రీ టి. వి నమ్మశ్యామరెడ్డి. రాఘవపురం. వయా ఏలూరు. వైస్ ప్రెసిడెంటు పంచాయతీ సమితి. చింతలపూడి. పశ్చిమగోదావరి జిల్లా.
- 12 ముద్రితప్రతి. భారతము. ఆదిపంచకము-1898.
- 13 ఆదిపర్వము. ఆది సభాపర్వములు, ఉద్యోగపర్వము, ఉద్యోగపర్వము, విరాటపర్వము, శాంతి, అనుశాసనిక పర్వములు, ద్రోణపర్వము, స్త్రీ - శాంతిపర్వములు, విరాట పర్వము, సభాపర్వము అశ్వమేధపర్వము, కర్ణపర్వము, అశ్మణరాయ పరిశోధక మండలి. హైదరాబాదు.
- 14 తాళపత్రప్రతులు భారతము - ఆది, సభాపర్వములు. ఉద్యోగ, భీష్మ, ద్రోణపర్వములు. అశ్వమేధ, అశ్రమవాస, మౌనల పర్వములు, ఉద్యోగపర్వము, భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణపర్వ ములు, విరాటపర్వము. శ్రీ బి వెంకట్రామారావు. కరింనగరం చైర్మన్. లోకల్ లైబ్రరీ అధారిటీ. కరింనగరము
- 15 తాళపత్రప్రతులు. 123 కట్టలు ఆది, సభా, ఆరణ్యపర్వములు శ్రీ దంటు భాస్కర రావుగారు, కార్యదర్శి. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు కాకినాడ.
- 16 1. ముద్రితప్రతి - ఆంధ్రమహాభారతము. స్త్రీపర్వము నుండి స్వర్గారోహణ పర్వము వరకు 8 పర్వములు. 1887 సంవత్సరమునకు ముందు అచ్చెనది. సంస్కృత భారతము (నాగరలిపి కుంభకోణప్రతి) ఆదిసభాపర్వములు తప్ప మిగిలిన 16 పర్వములు. శ్రీమాన్ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు. తిరుపతి.
- 17 విడిపత్రాలు. ఆదిపర్వము - శ్రీ కె యస్. కోదండరామయ్యగారు, హోసూరు నేలం జిల్లా.
- 18 భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక పర్వములు. స్త్రీ, శాంతి, ఆరణ్యపర్వములు. సభా. విరాట, ఉద్యోగ పర్వములు అనుశాసనిక నుండి స్వర్గారోహణ వఱకు. శాంతి, అను శాసనిక, స్త్రీ పర్వములు, వాయల్పూరు శ్రీ కన్యభావరమేశ్వరి దేవాలయమునుండి కార్యకర్తలు శ్రీ పి. బలరామయ్యగారు యిప్పించినవి

- 19 ఆచ్యుప్రతులు. ఆదినుండి భీష్మపర్వము వఱకు. ద్రోణనుండి మౌసలవఱకు. శ్రీ తిపురారి భట్ల వీరరాఘవస్వామిగారు. తెనాలి
- 20 ఆదిపర్వము. ఆదిపర్వము 4 ప్రతులు శ్రీ నండురి రామకృష్ణమాచార్యులు చిత్తూరు.
- 21 తాళపత్రప్రతి ఉద్యోగ, ద్రోణ, కర్ణపర్వములు. శ్రీ తిగుళ్ళ వేంకటేశ్వర శర్మగారు. తెలుగు పండితులు హైద్రాబాదు.
- 22 తాళపత్రప్రతులు. శాంతి పర్వము 5 అశ్వాసముల అనంపూర్ణ ప్రతి. శ్రీ యస్. వి. రామారావు, శ్రీరంగపూర్ విలేజి, వనపర్తి తాలూకా.
- 23 ముద్రితభారతము. కర్ణపర్వము శ్రీ దీవాకర్ణ రామమూర్తిగారు. విశాఖపట్టణము.
- 24 శ్రీమదాంధ్ర భారతము - 3 సంపుటములు. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు, రాయదుర్గం నరసయ్యశాస్త్రిగారు పరిష్కరించినది. 1901. శ్రీ దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు, ఉలవపాడు. నెల్లూరు జిల్లా.
- 25 తాళపత్రప్రతులు. భీష్మ, ద్రోణపర్వములు, శాంతిపర్వము, ఆనుశాసనికపర్వము. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు. హైద్రాబాదు.
- 26 తాళపత్రప్రతి. ఆదిపర్వము. డాక్టరు వల్లా దుర్గయ్యగారు, రీడరు, తెలుగుశాఖ, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము.
- 27 తాళపత్రప్రతి. ఉద్యోగపర్వము - తె. చెన్నారెడ్డిగారు. శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము - తిరుపతి.
- 28 తాళపత్రప్రతి. అశ్వమేధనుండి స్వర్గారోహణ పర్వమువఱకు శ్రీ కె. రామానుజాచార్యులుగారు. కనిగిరి. నెల్లూరు జిల్లా
- 29 ముద్రితప్రతి. ఆదిపర్వము (పెద్దచ్చు) నెల్లూరుజిల్లా సోమరాజుపల్లి చెంచయ్యగారు.
- 30 తాళపత్రప్రతులు. సభాపర్వము, సభాఆరణ్య పర్వములు, ఆదిపర్వము, సభా పర్వము, ఆరణ్యపర్వము, ఆదిపర్వము, ఆదిసభా ఉద్యోగపర్వములు, ఆదిపర్వము, ఆదిపర్వము, ఆరణ్యపర్వము, ఆది ఆశ్రమవాస పర్వములు. కార్యదర్శి గౌతమీ గ్రంథాలయము. రాజమండ్రి.
- 31 ముద్రితప్రతులు. ఆదిపర్వము యుద్ధవంచకము. భీష్మ-స్వర్గారోహణ. భీష్మ-మహా ప్రస్థానిక పర్వములు సభా ఉద్యోగపర్వములు. కార్యదర్శి. గౌతమీ గ్రంథాలయము రాజమండ్రి.
- 32 ముద్రితప్రతులు శ్రీ మహాభారతము విరాటపర్వము (సంస్కృతము) శ్రీ మహాభారతము iv 1915 ఉద్యోగపర్వము [సంస్కృతము] సారస్వత పర్వస్వము చతుర్థికా సంపుటము. మహాభారత తత్త్వకథనము - 3, 4 భాగములు. మహాభారత తత్త్వ కథ

నము — 5, 6 భాగములు. కర్ణోత్పత్తి — 1, 2 భాగములు. భారత భావదీపిక. నీలకంఠ.

కీ శే. ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులు గారు వేగేశ్వరపురం. పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

83 ముద్రితప్రతి. ఆంధ్రమహాభారతము. (అమ్నాయ కళానిధివ్యాఖ్యతో) 1894 శాంతి, అనుకాసనిక. శ్రీ ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యంగారు మైదాబాదు.

84 ముద్రితప్రతులు. శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము. ఆది — ఉద్యోగపర్వములు. సం - 1. 1890. శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము. సం - 2 భీష్మ - స్వర్గారోహణ పర్వములు 1890. శ్రీ వై. వి. రామానుజంగారు. ముత్తురాజువారి వీధి. నెల్లూరు—1.